INTATA ŁE'ŁIJEI

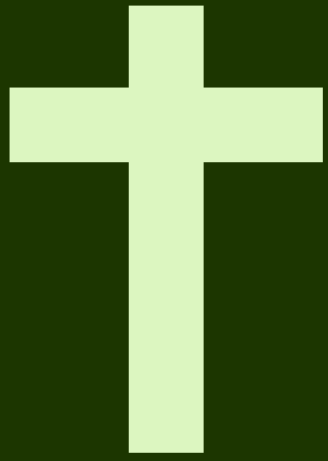

New Testament in Maka

INTATA ŁE'ŁIJEI
New Testament in Maka

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maka

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:
You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Maka

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
9c3673e4-2b93-51ec-8ba3-aac5c1cd65b0

Contents

SAN MATEO 1
SAN MARCOS 48
SAN LUCAS 78
SAN JUAN 128
HECHOS 163
ROMANOS 206
1 CORINTIOS 227
2 CORINTIOS 246
GÁLATAS 258
EFESIOS 266
FILIPENSES 273
COLOSENSES 278
1 TESALONICENSES 283
2 TESALONICENSES 288
1 TIMOTEO 291
2 TIMOTEO 297
TITO 301
FILEMÓN 304
HEBREOS 305
SANTIAGO 319
1 PEDRO 325
2 PEDRO 331
1 JUAN 335
2 JUAN 340
3 JUAN 341
JUDAS 342
APOCALIPSIS 344

SAN MATEO

Pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets pa' Jesucristo.
(Lucas 3:23-38)

1 Enewe'en ɬiyits pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets ha' Jesucristo, hikha' ta'ɬets pa' David'ik'i, ta'ɬets
pa' Abraham'ik'i.* 2 Pa' Abraham'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Isaac, pa' Isaac'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii
Jacob. Pa' Jacob'ik'i qa ɬa'sek pa' Judá qa pe' ɬamatsits qa pe' ɬek'injats.* 3 Pa' Juda'ak'i qa pa'
ɬa's qa ɬii Fares qa pa' ɬek'inij Zara, qa pe' ɬenene qa ɬii Tamar. Pa' Fares'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii
Esrom. Pa' Esrom'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aram.* 4 Pa' Aram'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aminadab.
Pa' Aminadab'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Naasón. Pa' Naason'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Salmón. 5 Pa'
Salmón'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Booz qa pe' ɬenene'ek'i qa ɬii Rahab. Pa' Booz'ik'i qa pa' ɬa's qa
ɬii Obed qa pe' ɬenene'ek'i qa ɬii Rut. Pa' Obed'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Isaí.* 6 Pa' Isai'ik'i qa pa'
ɬa's qa ɬii David, hikpa' qi wittata'aj pa'aj. Pa' wittata'ik'i David qa pa' ɬa's qa ɬii Salomón.
Pekhe' ɬenene'ek'i hikpe' ɬewhe'ye'tax pa'aj pakha' ɬii Urias.* 7 Pa' Salomon'ik'i qa pa' ɬa's qa
ɬii Roboam. Pa' Roboam'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Abías. Pa' Abias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Asa.* 8 Pa'
Asa'ak'i qa pa' ɬa's qa ɬii Josafat. Pa' Josafat'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Joram. Pa' Joram'ik'i qa pa'
ɬa's qa ɬii Uzías. 9 Pa' Uzías'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jotam. Pa' Jotam'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Acaz.
Pa' Acaz'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Ezequías.* 10 Pa' Ezequias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Manasés. Pa'
Manases'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Amón. Pa' Amon'ik'i qa pa' ɬa's ɬii Josías. 11 Pa' Josias'ik'i qa
pa' ɬa's qa ɬii Jeconías, qa pe' ɬamatsits qa pe' ɬek'injats. Hik pakha'aj pa' ɬahats'ij pe' Israel qa
t'opheɬitiiju' qa wetka'xii pa'aj pa' witset Babilonia.* 12 In mexe i'ni'kii pa'aj pa' Babilonia
pa' Jeconias'ik'i qa nekfik'i pa' ɬa's qa' ɬii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Zorobabel.*
13 Pa' Zorobabel'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Abiud. Pa' Abiud'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eliaquim. Pa'
Eliaquim'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Azor. 14 Pa' Azor'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Sadoc. Pa' Sadoc'ik'i qa
pa' ɬa's qa ɬii Aquim. Pa' Aquim'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eliud. 15 Pa' Eliud'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii
Eleazar. Pa' Eleazar'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Matán. Pa' Matan'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jacob. 16 Pa'
Jacob'ik'i qa ɬa's pa' José, ɬewhe'ye' ke' María, hikke' ɬenene ha' Jesús, hikha' ɬenqii iye Cristo.*
17 Pa' Abraham'ik'i uja'x yamets pe' ta'ɬets catorce (14) ma' qa hats yametsji' pa' David'ik'i,
qa pa' David'ik'i uja'x yametsji' iye catorce (14) iye pe' ta'ɬets, qa hik pa'aj t'opheɬitiiju' qa
wetka'xii pa'aj pa' witset Babilonia. Qa catorce (14) iye yametsji' pekhewep iye ta'ɬets, ma'
qa hikpe' qa ta'ɬji'ju' ha' Cristo.*

In i'nk'a nekfik'i pa' Jesucristo.
(Lucas 2:1-7)

18 Aka'an ɬunye'jkii pa'aj in i'nk'a nekfik'i pakha'aj ha' Jesucristo. Ke' ɬenene ɬii María
jutsiqetsi'ɬ wetju'ɬ pa'aj qu' ɬewhe'ye'yi'ij pa' José. In mexente' i'ntaxijupha' pa'aj qa yiwka-
jitsheninɬe pa' ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo. 19 Pa' José, María ɬewhe'ye', yatsathen. Nite'
yisu'un qu' pekhel ɬ'anye'ji'ijkii pa'aj ke' María, qa yisu'un qu' niliɬi'ij qa'nte' nenikfe'le'ets
pekhewep.* 20 In mexe yijamtitaxijupkii pa'aj aka'an, qa in ima' qa itsowoɬ'axij pa'aj
pa' ewi'ɬ ángel ta'ɬii pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ijets pa'aj: —José, ta'ɬets ka' David'ik'i, hasu'uj
e'nijiwei qu' ni'ijup ne' María qu' ewhe'ye'yi'ij qe pa' ɬa's qu' nenektaxfik'i ta'ɬets na'
ɬet'unha'x na' Espíritu Santo.* 21 Ne' María qu' nenektaxfik'i pa' ɬa's qa eqiyi'ij hatse' Jesús.
Ɬii aka'an qe qa' naqsi'jij pe' ɬewuɬ'ets ene' jukhew qa efuts ha'ne ɬetset.—* 22 Week aka'an
in ɬunye'jkii qe qa' nafits aka' yit'ij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa' ewi'ɬ profeta qa yit'ij:*
23 *—Pekhe' mexe ham yawitjiye' qa' niwkajitshen, qa' nana'l pa' ɬa's qa' ɬeqiyi'ij Emanuel.— (Is 7:14)* Qa aka'an qa ikji' *—Dios in initji'ju'.— (Is 8:10)* 24 Ma' qa in nompha'm pa' José qa

---

* **1:1** Rt 4:18-22; 2S 7:12-16; 1Cr 2:1-15; Mr 12:26; Lc 1:32,69; 3:4; Hch 1:20; Fil 4:3; Ap 3:5; Sal 89:3; Is 9:6; Gn 22:18; Mt 9:7; Ro 1:3; Ga 3:16 * **1:2** Gn 29:35; Sal 14:7; 105:9; Mt 8:11; 22:32; Stg 2:21 * **1:3** Gn 38:29-30; 46:12; Lc 3:33 * **1:5** Rt 1:4; 2:1; Lc 3:32 * **1:6** 1S 16:1; 17:12; 2S 11:27; 12:24 * **1:7** 1R 11:43; 14:31; 15:8,24; 22:50; 2R 14:21 * **1:9** 2R 15:5,38; 16:20; 20:21; 21:18,24 * **1:11** 2R 24:6,14; Is 5:13; Jer 27:20; Ez 1:1; Mt 1:17 * **1:12** Gn 10:10; 1Cr 3:17; Lc 3:27,30 * **1:16** Mt 27:17,22; Lc 2:11; Jn 1:45; 4:25 * **1:17** 2R 24:14; Jer 27:20; Dn 9:25-26; Mr 8:29; Hch 2:31,36,38 * **1:19** Mt 13:17; Mr 10:12; Lc 2:36; 1Co 14:35; 2Co 11:2; Ga 4:27; Dt 22:20-24; 24:1-4; Mt 2:7; Lc 16:18; Jn 8:4-5 * **1:20** 2Cr 1:1; Mt 13:49; 27:19; Jn 6:20; Ro 1:3 * **1:21** Lc 1:31; 2:21; Jn 1:29; 10:25; 1Jn 2:12; Lc 2:11; Hch 4:12; 5:31; 13:23,38-39 * **1:22** Is 7:14; Mt 20:5-6; 21:1-4; Lc 24:44; Ro 1:2-4

tek'eenik'iha pa' yit'ijets pa' Yatsat'ax'inij łaqa ángel qa i'nijup pa'aj ke' María.* 25 Qa nite'łe ewi'ł i'wi'łi' nite' t'eku'mets iye, pekhe'en qa nekfik'i pa' ła's, qa pa' José qa łeqiyij Jesús.*

2

Pe' jukhew ta'łii pa' nełu'uju'ł.

1 In hats neki'fik'i pa'aj ha' Jesús ha' witset'ii Belén, hikha' witset yatsat'axij ha' sehe' Judea, hik pakha'aj mexe tenek'enhei pa' Herodes. Qa namets pa'aj ha' witset Jerusalén pe' jukhew ta'łii pa' nełu'uju'ł. Pekhewe'en nikfe'lets qa yejełijupkiiha iye ne' footekii,* 2 qa inaqfaakaniikii pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' łatata ene' judío pa' hane'ej nekfik'i? Qe hi'weni'łii ke' łoqo footeki' in nekpha'm na' nełu'uju'ł qa heneki'łii qu' nek'iyini'łii pakha'an.—* 3 Pa' wittata Herodes in yepi'ye' ek'i aka'an ma' qa qi in yitawje'meten pa'aj qa week iye pe' tetseti'yi' ha' Jerusalén. 4 Ma' qa iyinii qa no'thet wetju'ł pe' week tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, qa nifaakanij pa'aj pa'n neki'fik'i hatse' pa' Cristo.* 5 Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Na' Belenii na' sehe' łii Judea qe hik aka' yika'ajji' pa'aj pa' ewi'ł profeta in yit'ij: 6 *“Akha' witset Belén, yatsat'axij na' sehe' Judá, nite' t'an epji' qu' nite' eqiye' pe' week witsetits na' sehe' Judá, qe akha' qu' nat'atsji'ł e'pha'm hatse' pa' ewi'ł qi qu' netnek'enhei qa' nejełets na' yitset Israel.”—* *(Mi 5:2)** 7 Pa' Herodes qa wanat'inij in iyinii iye pa'aj pe' jukhew pe' nikfe'lets pe' footekii. Ma' qa nifaakanijha pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'xik'i juwelits in łi'weni'łii pe' footeki'?—* 8 Ma' qa yukinii ha' Belén qa yit'ijets pa'aj: —Ma'ałii qa' anfaakani'łiikiiha pa' iini'ha pa' omeła's. Qu' i'weni'ł qa' enfeli'ł ye'm ma' qa' hakjiiyek qa' nek'iyinjiiyek.— 9 Ekewe'en ł'anye'jets pa'aj pa' Herodes pe' jukhew ma' qa ikkii pa'aj. Qa pe' footeki' pe' hayiits yi'wenii pa'aj na' nełu'uju'ł qa yi'wen iye qa ikik'ui yojo'ok'oi pa'aj pe' jukhew qa yamii pa' i'ni' pa' omeła's. Ma' qa amani' pe' footeki' qa i'nipji' pe' łetsi'. 10 Pe' jukhew in yi'wenii iye pe' footeki' ma' qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj. 11 Ma' qa uyifi pe' łetsi' qa yi'wen pa'aj pa' omeła's qa pe' łenene María. Ma' qa wonokok'enijupju'kii qa iyinii pa' omeła's. Qa sujłe qa nit'osłe' pe' łeqeti'najkii qa tisij pe' oro qa na'aj tene'łju' ewjisii incienso qa' pakhap ewjisii qa łii mirra.* 12 Ma' qa in ima'ju' pa'aj pe' jukhew qa itsowoł'etsij pa' Intata qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj mapiliłii iye ha' Herodes na' i'ni'. Tujtseika' ma'ałji' qu' mapiliłii iye na' etset'ił.— Qa ikkii pa'aj qa wapilii pa' łetset ikik'i pakhap wit'ikheyi'j.

Pa' José qa pe' María ilatijetsfik'i pa' sehe' Egipto pa' omeła's.

13 In ikkii pa'aj pe' jukhew qa neketsju' pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij itsowoł'axij pa' José qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm. Ku'mi' na' omeła's qa ne' łenene iye qa' ilati'łetsfik'i na' Egipto łeqe sehe' qa' hikna' qu' ni'eku'niłi' teek jutsitax qu' hit'iłij ewets iye qa' etpili'łets. Qe niwoyo'oikii na' Herodes qu' nilan ha'ne omeła's.—* 14 Ma' qa niipha'm pa' José qa yeka'x pa'aj pa' omeła's qa ke' łenene iye naja'xij pa'aj. Ma' qa ikkii qa yamii pa' Egipto. 15 Qa hik pakha' qa i'ni' ipłu'ui in wa'm pa' Herodes'ik'i. Hik aka' łunye'j qe qa' nasinik'i pa' ł'anye'j pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa'aj pa' ewi'ł profeta qa yit'ij: *—Na' Egipto łeqe sehe' hikna' i'ntaxi' in haiya'yii na' ya's.—* *(Os 11:1)**

Pa' Herodes qa inoqwoninii pe' omehets qu' nanlanju'.

16 Ma' qa in nikfe'lets pa' Herodes in yaqankii pe' jukhew qa qi in nayu'kii. Qa inoqwoninii pe' week omehets qu' nanlanju' week pe' wetsjuk łeqe'ninqapits yamijiiju' na'aj i'nk'a nekfik'i. Qa' nanlanju' pe' week omehets pa' Belén qa pe' ipłuletskii iye witsetits pakha' hats yumti qu' łuk'eye' pa' omeła's. Qe yijamti'ik'i pa' ipłu'uk'i pa' yit'ijju' pe' jukhew in i'nk'a yi'wenii pe' footeki'.* 17 Ma' qa yasiinik'iha iye pa'aj pa' tooxik'i nifel pa' ewi'ł profeta'ik'i łii Jeremías in yit'ij: 18 *—Tepiikaxtii pe' qi in ip efu Ramá łeiłeki'. Ip qa qi in yejtsi'le'kii pe' Raquel yayintaxik'i pe' łelitsik'i. Nite' łeke' qu' namehet pe'ye', qe hats naxju' pe' łelitsik'i.— (Jer 31:15)** 19 Ma' qa in hats wa'm pa'aj pa' Herodes'ik'i, qa pa' Yatsat'ax'inij łaqa ángel qa te'nilit'etsju' iye pa' José in mexe amaneyi' pa'aj pa' Egipto. Łots'owoł'axłe iye qa yit'ijets pa'aj:* 20 —Eniipha'm qa' ku'mi' na' omeła's qa ne' łenene iye qa' mapiliłetsji' iye na' Israel łeqe sehe' qe hats naxju' ke' neqek'uyu'taxij na' omeła's.— 21 Ma' qa niipha'm pa'aj qa t'eku'mi' pa' omeła's qa ke' łenene iye qa wapilii iye na' Israel łeqe sehe'. 22 Ma' qa pa' José qa nijiwei qu' amani'i' pa' Judea łeqe sehe' in i'ye'ej pa' Arquelao, Herodes'ik'i ła's in yaya'xi' in tenek'enhe'yi' ha'

* **1:24** Mt 1:6; 13:49; Lc 1:1; 19:32; Jud 5 * **1:25** Gn 4:1,17; Ex 13:2; Jue 11:39; 1S 1:19; Lc 2:7,21 * **2:1** Gn 25:6; 1R 4:30; Lc 1:5; 2:4-7 * **2:2** Jer 23:5; 30:9; Zac 9:9; Mt 27:11; Lc 19:38; Jn 1:49; Nm 24:17; Ap 22:16 * **2:4** Mt 16:21; 20:18; 21:15; 27:41; Lc 9:22 * **2:6** 2S 5:2; Jn 7:42; 21:16 * **2:7** Mr 5:6; Lc 1:7; Hch 13:6; Ap 1:16 * **2:11** Sal 72:10; Is 60:6; Mt 1:18; 12:46; Mr 5:6 * **2:13** Mt 1:20; 13:49; Mr 11:18; Stg 4:7 * **2:15** Ex 4:22; Nm 24:8 * **2:16** Is 59:7; Mr 10:34; Hch 13:6; 25:3; Ap 12:4 * **2:18** Gn 35:19; Jue 4:5; Hch 8:2; 2Co 7:7 * **2:19** Mt 1:20; 13:49; Lc 1:11; Jud 5

Judea. Qa itsowoɬ'axij iye pa' Intata qa nite' amaneyi' ha' Judea. Ma' qa ikkii iye qa yamii ha' sehe' Galilea.* 23 In yamets pa'aj ha' Galilea ma' qa i'ni'kii ha' witset ɬii Nazaret. Ma' qa hats yasiinik'iha pa' ɬ'anye'j iye pa'aj tooxik'i pa' ewi'ɬ profeta yika'ajji' pa'aj ke' Intata ɬe'lijei: —Pakha'an qa' ɬenqiyi'ij hatse' Nazaret ɬeiɬe'.—*

3

Juan Bautista qa i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Marcos 1:1-8; Lucas 3:1-9,15-17; Juan 1:19-28)

1 Qa hik pakha'aj pe' neɬutsji' qa hats yamets ɬahats'ij ka' Juan Bautista in we'nethinkii qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' ha' ham i'ni'i' hakha' sehe' Judea, qa yit'ij:* 2 —Ili'iɬij pe' uɬ'ets in ɬaqsiiɬijkii qe pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—* 3 Ha'ne Juan hik ha'ne pa' toxik'i nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: —Tepiikaxtii pa' ɬ'a'x pa' taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: *"Aqsi'ji'ɬik'i pa'qu' ɬikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ɬ'ikheijeye'."— (Is 40:3)** 4 Pe' ɬeqhinatai pa' Juan taqsijkitiyijkii ne'ej ats'etets ɬ'ewkujits qa pa' ɬeqelutsax qa inqa'met ɬ'aj qa pe' ɬaqats qa efenheyik'i qa na'aj ɬene'ji' witaq. 5 Olots pe' nekii nexpiikeyu'uj pa' Juan uja'x pe' ta'ɬii ha' Jerusalén qa pe' week pe' witsetits ɬelits Judea ɬeiɬets qa pe' ta'ɬiyek pe' metitsi'm pa' qi haqqi' Jordán.* 6 Pe' tetfeljiiji'm pe' ɬewuɬ'ets, ma' qa' ka' Juan qa nimpuujinji'ijji'ju' ha' haqqi' Jordán. 7 Qa in yi'wen pa' Juan in olots pe' fariseol qa pe' saduceol iye in nektaxii qu' nenimpuujinju' iye qa yit'ijets pa'aj: —Hik ejunyejeyi'ɬ q'oiq'oyits ɬelits. ¿Ɬekpa' nifeli'ɬ e'm qu' ɬeke'ye' qu' ilati'ɬik'ui hatse' pa' qi iftsax ɬawak pa' Dios?* 8 Manaqsiji'ɬju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeyi'iɬ qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'ɬ hats'inha qa' ne'twenhetii.* 9 Hasu'uj umti'iɬ qu' nelithiniɬik'ui hatse' pa' qi ɬawak hatse' pa' Intata qu' it'iɬij: "Yekheweli'ɬ hata'ɬi'ɬets pa' Abraham'ik'i". Qe yijaa'ija qu' hit'iɬij ewets pa' Dios in ɬeke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' ɬelitsi'ij pa' Abraham'ik'i.* 10 Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa' ɬefitets pe' najkakui. Qa hik ta'ɬijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' ɬe'sitse' pe'qu' ɬeye' qa' newetfekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.* 11 Yakha' yijaa'ija in k'empuujini'ɬji' ha'ne iweli'ɬe qa ikji' qu' hats ili'iɬij pe' uɬ'ets in ɬaqsiiɬijkii, qa hakha'ɬe teke'lenju' qu' nanam hatse' qa' nempuujini'ɬji' pa' Espíritu Santo qa pa' fe't iye. Hakha'an les t'un. T'anyipji'. Yakha' nite' ye'weju'ɬij qu' henit'ijji' pe' ɬ'otshilaxtii.* 12 Hats t'eku'mi'kii pe' ɬeqe tseyem qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsi'jji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' ɬ'ajits. Qa pe' ɬoi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' ɬextsi'ij, qa pekhewe'ɬe ɬ'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—*

Pa' Juan qa yimpuujin pa' Jesús.
(Marcos 1:9-11; Lucas 3:21-22)

13 Ha' Jesús ta'ɬii pa'aj ha' Galilea qa nametsju' ha' haqqi' Jordán, hikha' i'ni' pa'aj pa' Juan qe qa nimpuujin iye.* 14 In i'nk'a pa'aj, pa' Juan nite' yisu'untax qu' nimpuujin ha' Jesús qa yittaxijets: —Yakha'tax yijat'ij qu' etsimpuujin. ¿Qa inhats'ek in ɬanamyii qu' k'empulijin?— 15 Qa yit'ij pa'aj ha' Jesús: —Inye'jɬu' qu' etsimpuujin qe les ɬe'wis qu' jintaqsiijkii week pa'qu' nisu'un na' Dios.— Ma' qa tek'eniju'ɬ pa'aj pa' Juan. 16 In yili'ij in yimpuujin qa ikik'uipha'm pa'aj ha' iweli', qa hik pa'aj qa qhofii na' wa'sji' qa yi'wen pa' Intata ɬeqe Espíritu hik ɬunye'jtax ofo' in te'nilit'etsju' qa i'nipji' pa'aj ha' Jesús.* 17 Ma' qa yepi'ye' pa' ewi'ɬ wit'ax nokesiipha'm na' wa's qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne yaa'sija qi in hisu'un qi in tsi'sinheti'mkii.—*

4

Pa' inwo'met qa' yijaajintax pa' Jesús.
(Marcos 1:12-13; Lucas 4:1-13)

1 Qa aje'eɬ pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i' qu' nijaajin pa' inwo'met.* 2 Ham tuje' pa'aj yamijets cuarenta (40) neɬuts qa cuarenta (40) najai iye. Ma' qa i'nk'aɬe

---

* **2:22** Mt 17:22; Lc 1:5; Hch 27:29; Col 3:21; He 8:5 * **2:23** Mr 1:24; Lc 1:26; Jn 1:45-46 * **3:1** Jn 1:6-8; Jos 15:61; Jue 1:16; 3:1-12; Lc 3:2-17 * **3:2** Dn 2:44; Mt 4:17; 6:10; 10:7; Mr 1:15; Lc 10:9; 11:20; 21:31 * **3:3** Lc 1:17,76; Jn 1:23 * **3:5** Mt 23:37; Mr 1:5; Lc 3:3; Jn 15:22; Hch 19:18 * **3:7** Mt 12:34; 16:1; 22:23; 23:15; 23:33; Hch 4:1; 5:17; 23:6; Ro 5:9; 1Ts 1:10 * **3:8** Mt 3:10; 12:33; 13:8,26; 21:19,34,41,43; Mr 11:14 * **3:9** Lc 3:8; Jn 8:33,39; Hch 13:26; Ro 4:1 * **3:10** Mt 7:19; Lc 13:7,9; Jn 15:2,6 * **3:11** Mr 1:4,8; Jn 1:26; Hch 1:5; Is 4:4; Jn 1:33; Hch 2:3-4; 11:16; Tit 3:5 * **3:12** Is 30:24; Mt 13:30; Mr 9:43,48; Lc 3:17 * **3:13** Jn 1:31-34 * **3:16** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10; Is 11:2; Jn 1:32; Hch 7:56; 2P 1:17 * **3:17** Sal 2:7; Is 42:1; Lc 9:35; Jn 12:28 * **4:1** Jos 15:61; Jue 1:16; Jn 1:6-7; Stg 1:14

yoksi'wen in iyipkun pa'aj.* 3 Pa' inwo'met qa nekets pa'aj qu' nijaajin, qa yit'ijets pa'aj:
—Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se' qa' it'ijets ene' utel qu' pani'ij.—* 4 Qa yeku'ł pa'aj ha' Jesús:
—Ke' we'nika'ajji' yit'ij: "Nite' ewi'łłe pa'qu' pane qu' niłin pa'qu' jukhewe', qe ke' week łe'lijei na' Dios yiłin iye pa'qu' jukhewe'."— *(Dt 8:3)* 5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii pa'aj na'
witset Jerusalén. Qa yeka'xiipha'm pa'aj łesinje'eipha'm ne' qi witlijtsitjii, qa yit'ijets pa'aj:*
6 —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se', ilit'iiju' qe ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: *"Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets. Qa pe' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei."— (Sal 91:11,12)** 7 Qa yeku'ł iye pa'aj ha' Jesús qa' yit'ij: —Yit'ij iye ke' Dios łe'lijei:
*"Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios."— (Dt 6:16)**
8 Qa ewi'łij iye pa'aj pa' inwo'met qa yeka'xii iye pe' ewi'ł qipha'm utek ma' qa yethinij pe'
week witsetits in week yiwq'axin pe' łewekwekits. 9 Qa yit'ijets: —Week qu' k'ełisij enewe'en
qu' monokok'enyifi qa' iyinyii.— 10 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Yape iłun inwo'met. Qe
ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij: *"Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'łłe qu' aqsiijkii pa'qu' nit'ij."— (Dt 10:20)** 11 Ma' qa pa' inwo'met qa ikik'ui pa'aj ha' Jesús. Qa namets pe' angelits
qa t'ifti'ts'ets pa'aj.*

Jesús qa' i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Galilea.
(Marcos 1:14-15; Lucas 4:14-15)

12 In i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in i'nifi pe' witq'opheł itjii pa' Juan, qa ik pa'aj qa yamii ha' sehe'
Galilea.* 13 Qa nite'łe amani' ha' witset Nazaret qa ikii qu' na'ni' ha' witset Capernaum
meti'm ha' łotkoyek ke' kałi' te'weyij hekhewe' sehel Zabulón qa Neftalí.* 14 Aka'an in
łunye'jkii qe qa' nasiinik'iha pa' ł'anye'j pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: 15 *—Sehe' Zabulón
qa sehe' Neftalí, ikji'teje'm na' wit'ikheyi'j yamiiju' na' qi iweli' nełu'uju'ł te'weyi'mii na' haqqi'
Jordán. Sehe' Galilea i'ni' ne' olots nite' Judiol.** 16 *Ne' tetseti'yi' i'ntaxji'teje'm na' qi nookii
hane'ej qa yi'wen na' qi na'lkii. Qa nekhewe' i'ntaxji'teje'm na' łeq'enełeya'x na' witwamhi' qa
naliti'pji' pa' qi na'lkii.— (Is 9:1,2)* 17 Qa hik pa'aj i'nk'ałe we'nq'ijatshen
ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ili'iłij pe' uł'ets in łaqsi'ji'łijkii qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats met
ma' qa' hats na'nju'.—*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju'ł (4) eq'ehemkinhets.
(Marcos 1:16-20; Lucas 5:1-11)

18 Ha' Jesús qa ikik'iju' pa'aj ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea qa yi'wen pa'aj he' wetsjuk
witjefeye'k. Ewi'ł ha' łii Simón, qa łii iye Pedro qa hakhap iye qa łii Andrés. Enewe'en
mexe teq'ehemkiiju' pa'aj qe hik aka' ł'ithayijkit ek.* 19 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj:
—Atsjayani'ł, qa k'ełisiłij qu' mowo'olii ene' jukhew qu' hik łunye'je' in łeq'ehemkiyiłju'.— 20 Qa
aje'eł nejet pa'aj pe' łeq'ehemkil qa yijayan pa'aj. 21 Qa pa' ha'niiji'in qa yi'wen iye pa'aj
hekhewep witjefeye'k iye łelits ha' Zebedeo łiyits, Jacobo (Santiago) qa ha' Juan. I'nji' pa'aj
pe' łenhitjii tokoyei łasi' weeki'ł ha' łatata, yitił pa'aj pe' łeq'ehemkil. Ha' Jesús qa taya'yiiji'
iye pa'aj. 22 Hekhewe'en qa aje'eł yiwejini' pa'aj pe' łenhitjii tokoyei łasi' qa yiwejini' iye ha'
łatata, ma' qa yijayan iye pa'aj.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew.
(Lucas 6:17-19)

23 Ha' Jesús qa week yijalki'sik'i pa'aj ha' Galilea. Week pe' witlijtsitjiyits yamji'jets
qa yijatshenji'ij qa nifelji'ij iye eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa
niłinju'kii iye pe' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii.* 24 Ma' qa
pa' łeniihe't pa'aj ha' Jesús qa weekij pa'aj ha' sehe' Siria, qa neka'xii week pe' pekhel
łaatshenye'jeikii. Uja'x pe' qi wanqaats'eju', qa pe' i'nji' pe' inwo'metets, qa pe' akathenhets,
qa pe' onqokits iye, qa week yaqsi'jju' niłinju' ha' Jesús.* 25 Olootsija pa'aj pe' yijayan ha'
Jesús pe' ta'łii ha' sehe' Galilea qa pe' ta'łii he' witsetits Decápolis qa na' Jerusalén qa pe' ta'łii
iye ha' sehe' Judea qa pe' nełu'uju'ł te'weyii na' łajaika' ai na' haqqi' Jordán.*

---

* **4:2** Ex 34:28; 1R 19:8; Jn 9:4 * **4:3** Mr 3:11; 5:7; Lc 1:35; 4:41; Jn 1:34,49; Hch 9:20 * **4:5** Neh 11:1,18; Dn 9:24; Mt 27:53 * **4:6** Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; 1P 2:8 * **4:7** 1S 7:3; 1Cr 21:1 * **4:10** Dt 6:13; 1Cr 21:1 * **4:11** Mt 26:53; Lc 22:43; He 1:14 * **4:12** Mt 14:3; Lc 3:20; Jn 3:24; 1:43; 2:11 * **4:13** Mr 1:21; 2:1; Lc 4:23; Jn 2:12; 4:46 * **4:15** Is 42:7; Lc 2:32 * **4:17** Mt 3:2; 5:3,10,19-20; 7:21; 8:11; Mr 1:14 * **4:18** Jn 1:40-42; Mt 15:29; Mr 7:31; Jn 6:1 * **4:23** Mr 1:35-39; Lc 4:42-44; Mt 13:54; 24:14; Hch 10:38 * **4:24** Lc 2:2; Hch 15:23; Ga 1:21; Mt 8:16; 9:32; Mr 5:15; Jn 10:21 * **4:25** Mr 3:7; 5:20; Lc 6:17

5

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pe' utek ipji'.

1 In yi'wen pa'aj ha' Jesús in olots pe' jukhew qa efuts iye, qa ikik'ipha'm ke' utek qa hikha' qa i'niju'. Pe' yijatshen qa nekets pa'aj.* 2 Ma' qa i'nq'ijatshen qa yit'ij pa'aj in iyet:* 3 —Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' nit'ij ɬetets qu' ham ne'weju'ɬi'ij qu' hamitsi'im na' Intata, qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'nji'teje'm.* 4 Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' nikametetskii qa na' Dios qa' ne'nq'eletij qa' ni'sinheti'mkii iye.* 5 Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' netf'iljetsin nite' watpatunen iye qe ɬekhewel tisij hatse' na' sehe' na' Intata.* 6 Ɬe'sitsi'mkii pekhewe' qu' nisu'unija qu' naqsiijkii pa' yatsathen qa na' Dios qa' ni'fenij.* 7 Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' ne'nq'eletij pekhewepe' iye qa na' Intata qa' nenq'eletjiijek.* 8 Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' hats hamitse'ji' pe' ɬatawjets pe' ɬewuɬ'ets qe hats tetlijijju', qa' ni'wen hatse' na' Intata.* 9 Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' ni'sinhet wetju'ɬ pe'qu' na'nayu' wetju'ɬ qa' netitijiti'yijets qu' ɬelitse' na' Dios.* 10 Ɬe'sitsi'mkii pe'qu' natawitjaxtii qe ta'ɬets in yatsathen qa tek'eenetsha na' Intata, qe ɬekhewel i'nji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Dios.* 11 Ɬe'sitsi'iɬ e'mkii qu' nit'iɬij ewets uɬ'axe' qa wekwek wi'tlijei uɬ'etsik'i qa nawitji'iɬ iye qa wotk'oniɬ'ejkii yit'ijets qu' uɬ'axe' pa'qu' aqsiiɬijkii, qe ta'ɬijupi' in ɬ'ek'eni'ɬ yiwetsha. 12 E'ɬe'sitsi'iɬi'mkiiha qa' ɬe'sitsi'imkiiha iye pe' atawjetsi'ɬ qe na'l hatse' pa' qi ɬe'wis enisit'iɬ qu' amtaxi'ɬii na' wa's. Qe hik ɬunyejei iye ke' yojo profeta'ik'i in tawitjaxtii.—*

Witlepinek qa fetitjii.
(Marcos 9:50; Lucas 14:34-35)

13 —Ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ witlepinek ha'ne sehe' ipji'. Pa' witlepinek qu'nte' ek'eme'ye'ji' ¿pa'n ɬunye'j qu' ɬeke'ye' iye qu' ek'eme'ye'ji' iye? Ham ɬeke'ye'. Qa' netwumhi-tiiɬe' qa' not'otsipji'kii ene' jukhew. 14 Ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ fetitjii nalitipji' ha'ne sehe' ipji'. Pa'qu' ewi'ɬɬe witset'e i'nipji' ɬesinje' pe'qu' qiye'pha'm utek qa nite' ɬeke' qu' nanat'inkii.* 15 Ham pa'qu' ɬeqfenye'ji'ij qu' nene'ɬji' fetitjiye' qa' niyinji'ju' pe'qu' ti'najki'ye'. Les ɬeke' yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week nalitipji' ne'ej i'ni' ɬetsi'.* 16 Qa ekheweli'ɬ aqsiiɬijkii hik ejunyejeyi'iɬ ne'ej fetitjii qe nalitipji' qa' nana'lkii qa' ni'wen ene' jukhew pa' ɬaqsiiɬijkii in ɬe'wis qa' nit'ijets: “Maa hayits qa ɬe'wisija pa' Ɬatata Dios i'ni' na' wa's.”—*

Jesús qa i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei.

17 —Hasu'uj umti'iɬ qu' natsamijetsju' qu' hiwu'm ke' ɬe'lijei na' Tata yika' ka' Moises'ik'i qa kekhewep iye yika' ke' profeta'ik'i. Nite' tsamijetsju' qu' hiwu'm, qe tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nafits pa' yit'ij ekewe'en.* 18 Qe yijaa'ija aka' qu' hit'iɬij ewets in mexe na'l na' wa's qa ha'ne sehe' qa nite' ɬeke' qu' ɬammise' pa'qu' hame' ekewe'en. Nite' ewiiɬe' pe'qu' witq'ikati'ye' qu' nawa'mik'i, ipɬu'ui qu' week nafits ekewe'en.* 19 Qa hik ta'ɬijupi' pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' ewi'ɬe' yemjeetax pakha' les in nite' qitax ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii qa t'otsipji'kii, ma' qa hik aka' yijatshenij iye pekhewep, pakha'an qa' netitijitiyijets hatse' qu' les nite' qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata na' wa'sji'. Qa pakha'ɬe qu' netk'enik'i qa yijatshenij iye pekhewep, ma' qa pakha'an qa' netitijitiyijets hatse' qu' les qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji'. 20 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'iɬij ewets in nite' ɬeke' qu' uyi'ɬ ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qu' nite' les ani'iɬipji' qu' atsatheni'ɬ ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa ne' fariseol iye.—

Ne'ej uɬ'ets wetju'ɬ.
(Lucas 12:57-59)

21 —Ekheweli'ɬ hats ɬ'impi'ye'eɬij ke' aqa'jteyi'ɬik'i in yit'ijets: *“Hasu'uj eqek'ui, (Ex 20:13)* qe pa'qu' netqek'ui qa' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejeɬik'ui pa'qu' ɬunye'je'kii (tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii.”* 22 Qa Yakha'ɬe qa' hit'ijek, pakha' qu' na'nayu'um pa'qu' ɬejefeye' qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejeɬik'ui pa'qu' ɬunye'je'kii (tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets pa'qu' ɬejefeye': “Ham e'weju'ɬi'ij” qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' les qitse'ji' qu' nejeɬik'ui pa'qu' ɬunye'je'kii (tribunal superior)

---

* **5:1** Mr 3:13; Lc 9:28; Jn 6:3,15 * **5:2** Hch 8:35; 10:34; 18:14 * **5:3** Is 57:15; 66:2; Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20 * **5:4** Is 61:2; Mt 11:29; 21:5; Jn 16:20; Ap 7:17 * **5:5** Sal 37:11; Ro 4:13; Ap 21:7 * **5:6** Is 55:1-2; Jn 4:14; 6:48; 7:37 * **5:7** Pr 11:17; Mt 18:33; Lc 6:36; 2Ti 1:16 * **5:8** Sal 24:4; He 12:14; 1Jn 3:2; Ap 22:4 * **5:9** Mt 5:45; Lc 6:35; Ro 8:14; Stg 3:18; 1Jn 3:1 * **5:10** Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20; 22:29 * **5:12** Mt 2:23; 2Ti 3:12; Mt 23:37; Hch 7:52; 1Ts 2:15 * **5:14** Pr 4:18; Jn 8:12; Fil 2:15 * **5:15** Jn 5:35; Ap 21:23; Mr 4:21; Lc 8:16; 11:33 * **5:16** Mt 9:8; Jn 15:8; 1P 2:12 * **5:17** Mt 7:12; Ro 3:31; 10:4; 13:8; Ga 3:24 * **5:18** Mt 11:11; 24:35; Lc 16:17; Stg 2:10 * **5:21** Dt 5:17; Mt 19:18; 23:31,35; Mr 10:19; Lc 18:20; Ro 13:9; Stg 2:11

ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets łejefeye', "łujtsek na' qhuf" ma' qa hats iftsaxets qu' namii pa' fe't qi iftsax.* 23 Qa hik ta'łijupi' qu' enqistineyutaxij pe'ye' na' Intata in hats łamii pa' ts'eewe'epji' t'ejuyets qu' łisij ma' qa' lemme' atawe'j in mexe uł'etsi'ł wetju'ł pa'qu' ejefeye' qa' hasu'uj łis eku'nij pa' łenqistineyutaxij na' Intata. 24 Ma' qa hik pakha'łe enejet eku'ni', qa' ma'aku'nii pa' ejefe. Qa qu' hats e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye, ma' qa hayitse' yijat'ij qu' łeke'ye' qu' łisij na' Intata pa' eqisit'ij. 25 Qu' nana'l pa'qu' nenektax ei qu' nonq'opheł ineyu'tax ej qa' ijayan qa' afaakate'yi'ł aje'eł qu' mexente' ami'iłii pa'qu' jueze' ma' qa' e'łe'sitsi'ł wetju'ł hats'inha qa'nte' ami'iłii pa' juez. Qe qu' ami'łii, qa pa' juez qa' neka'xiyek pa'qu' witq'opheł itjii łeiłe'ye' ma' qa' nophee'łija.* 26 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in nite' ł'atsji'łfik'i aje'eł ipłu'ui qu' week ijanin.—

Pa'qu' qapi'i' pekhepe' efuye'.

27 —Ekheweli'ł hats ł'impi'ye'ełij in wenit'ijets iye: *"Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj iye ejtenij qu' a'qapi'i pe'qu' hats nana'l łewhe'ye'ye'."(Ex 20:14)** 28 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek pa'qu' nejełju' efuye' qa yisu'untax qu' qapi'i' qu' nawitji, ma' qa hats hik łunye'j qu' nawitji qa łatawe'jłeji' i'nji'.* 29 Ne' yiyayik'i oto' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' les łe'wis qu' enit'ijpha'm qa' iwu'm, itonii, qe les łe'wis qu' ewi'łe' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.* 30 Na' yiya'yik'i okoi qu' hikna' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xji' qa' iwu'm, itonii, qe les łe'wis qu' ewi'łe' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.—

Na'aj weqle.
(Mateo 19:9; Marcos 10:11-12; Lucas 16:18)

31 —Ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *"Pa'qu' neweqle qa' netisij pa'qu' łanfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle." (Dt 24:1,3)** 32 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek pa'qu' jukhewe' qu' niliłi'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' hamtax ta'łi'ijupi' nite' wo'taxiikii jukhewe' qa niweqleyu'łe. Ma' qa pa' jukhew qa hats hikpa' ta'łets in yaqsiijkii aka' witwuł'ax pe' efu, in wo'oikii iye pakhape' jukhewe'. Qa pa'qu' łewhe'ye'yi'ij pe'qu' iwhe'yele'ye' ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuł'ax (adulterio).—*

Na'aj jiweniwjutsiqenij.

33 —Hats ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *"Hasu'uj aqanłekii qu' meniwjutsiqen, aqsiijkii yijat'ij pe' hats łeniwjutsiqeniji'm pa' Yatsat'ax'inij." (Dt 23:23)** 34 Qa yakha' qa' hit'iłij ewetsek iye. Hasu'uj meniwjutsiqeniji'm ene' wekwek qu' meniwjutsiqenij pe'ye', hasu'uj iye meniwjutsiqeniji'm na' wa's qe hik nakha' i'ni' na' łots'oji'la'x na' Dios.* 35 Hasu'uj iye ha'ne sehe' qe hik ha'ne ł'otshi'la'x. Hasu'uj iye na' Jerusalén qe hikna' *łetset na' qi Wittata. (Sal 48:2)* 36 Hasu'uj iye amets na' eiła' qe nite' łeke' qu' aqsiijkii qu' fo'yi'ik'i qa i'nłi'i qu' no'yi'ik'i iye ewi'łe' ne' ewkujits. 37 Natsatheenija yijat'ij qu' iyet. It'ij, "ehe", i'nłi'i qu' it'ij "nite'". Qa qu' i'tłetaxij pekhewepe' iye, ma' qa hats ta'łets pa' uł'ax.—*

Na'aj taqatjai.
(Lucas 6:29-30)

38 —Ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *"Pa'qu' nalan qu' nasinji' oto' qa' ilanji'ijji'ek łotoye'. Qa qu' nepłetii ek'unheti'ye' qa' epłetjiiyek łek'unheti'ye'." (Ex 21:24)** 39 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek qu' hasu'uj atja'yi'łiju'ł pa'qu' na'nayu'kii. Pa'qu' łunye'je' qu' nilanje'm ekuki' ne' yiya'yik'i qa' eq'eheyijets iye ni'khep.* 40 Qu' nana'l pa'qu' nanqawitjineyutax'ej qa wo'tk'oni'mkii pe'qu' wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, qa neqitkamhiyu' ej pa'qu' uihitjiye' qa' łisij iye pa'qu' aqa sakuye'. 41 Qu' nana'l iye pa'qu' nekekinenijii ewi'ł kilometroye' pe'qu' łaqataye' qa' it'ij ju'f qu' wetsjuk kilometroye' pa'qu' ipłu'yi'ijik'i. 42 Pa'qu' jukhewe' qu' niyinij ewets pe'ye' qa' łisij. Qa pa'qu' nanatkinheyu'uj ewets iye pe'ye' hasu'uj iyejini'm.—*

Isu'uni'ł pe' ejuihifetstaxi'ł.
(Lucas 6:27-28,32-36)

43 —Hats ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij iye: *"Isu'un pe' ejuwaikalija (Lv 19:18)* qa pe'qu' ejuihifetse' qa' utenija."* 44 Qa yakha' qa' hit'iłij ewetsek, isu'uni'ł pe'qu' ejuihifetsi'ił.

---

* **5:22** Mt 18:9; Mr 9:43; Stg 3:6; 1Jn 3:15 * **5:25** Pr 25:8; Lc 12:58 * **5:27** Dt 5:18 * **5:28** 2S 11:2; Job 31:1; Pr 6:25 * **5:29** Mt 18:9; Mr 9:47; Mt 10:28; 23:15,33; Lc 12:5 * **5:31** Jer 3:1; Mt 19:7; Mr 10:4 * **5:32** Mt 19:9; Mr 10:11; Lc 16:18; Ro 7:3; 1Co 7:11 * **5:33** Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 23:16 * **5:34** Sal 48:2; Is 66:1; Mt 23:22; Hch 7:49; Stg 5:12 * **5:37** Mt 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; 2Ts 3:3 * **5:38** Lv 24:20; Dt 19:21 * **5:39** Ro 12:17; 1Co 6:7; 1P 3:9 * **5:42** Dt 15:8; Lc 6:34 * **5:43** Dt 23:6; Lc 10:29

Iyini'ɬipji'kii yijat'ij pe'qu' uɬ'etsetaxik'ikii ɬe'lijeyi'iɬ ewetskii qa qi iye in nawitjitaxi'ɬ.* 45 Qu' aqsiiɬijkii aka'an qa' hik ejunyejeyi'iɬ na' Atata'ał i'ni' na' wa's qe ɬakha' yaqsiijkii ne' junu' qa nekpha'm qa weekɬi'ij in nalitipji' pe' uɬ'ets qa pe' teik'unei iye. Qa nukinju' iye na'aj piɬei qa weekij iye pe' yatsathen qa pe' nite' yatsathen iye.* 46 Qu' uja'xe'ɬetax qu' isu'uni'ɬ pekhewe' qu' nesu'uni'ɬ ¿pa'n ɬii pa'qu' enisit'i'iɬipji'? Ham enisit'i'iɬipji'. ¿Me nite' hik aka' ɬunyejei ne' wo'ɬi'ii ɬ'astai yijaninkii wekwek in uja'xɬe in yisu'un pe' ɬejuwaikal? 47 Qu' uja'xe'ɬe qu' mewetfeliɬi'm pe'qu' ejefetsi'iɬipji' na' Intata, ¿me qa hats tujtseika' pa'qu' aqsiiɬijkii qu' ejunyejeyi'iɬ aka'an? ¿Me nite' hik aka' yaqsiijkii iye ne' nite' yijayan na' Dios?* 48 E'ɬe'sitsi'iɬha qa' hik ejunyejeyi'iɬ na' Atata'ał i'ni' na' wa's in ɬe'wiisija.—*

6

Hasu'uj metetjunuti'ɬijkii.

1 —Hasu'uj qu' me'nethiniɬi'iɬijets pe'qu' jukhewe' qu' iftits'iɬijets pe'ye'. Qu' aqsiiɬijkii aka'an qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham neɬisi'iɬij.* 2 Qa hik ta'ɬijupi' qu' ɬisi'ɬij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj pekhel enfeli'ɬji'kii qa' ifuyu'uɬik'i iye ne'ej foj qu' metetjunuti'ɬijkii, in ɬunyejeyek nekhewe' hik ɬunyejei qu' wetsjuk'e ɬejusitse' qa i'njiijifi ne' witlijtsitjiyifi qa ne' wit'ikheijeiji' iye, qe nekhewe'en yisu'unɬe qu' ni'wenij pe'qu' jukhewe' ma' qa ɬe'wis na'aj wenit'ijets. Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, aka'an in hik aka'ɬe pa' ɬenisit'ij nekhewe'en. 3 Qu' ɬisi'ɬij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj ne'weni'ɬij pe'ye', hasu'uj iye ne'weni'ɬij pa'qu' qi ejuwaika'ye'taxi'ɬ, hik ɬunye'je' yijat'ij qu' nite' nenikfe'le'ets na' efeyi'j okoi pa' yaqsiijkii na' yiya'yik'i okoi, 4 hats'inha qa' ham nenikfe'le'ets, qa na' Atata in hikna' week yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' neɬisjiijek pe'ye'.—*

Pa'n ɬunye'j qu' ji'niyin.
(Lucas 11:2-4)

5 Ha' Jesús mexe iyet qa yit'ij iye: —Qu' iyini'ɬ hasu'uj ejunyejeyi'iɬiju'ɬ nekhewe' hik ɬunyejei qu' wetsjuk'e ɬejusitse', qe nekhewe'en yisu'un qu' ts'ap'ayi'ijifi qu' niyin ne' witlijtsitjiyitsifi qa hik ɬunyejei iye in yamii ne'ej ɬekfi'ii ne' wit'ikheijei qa iyin qe yisu'unɬe qu' ni'wenij ne'ej jukhew. Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, aka'an in hik aka'ɬe pa' ɬenisit'ij nekhewe'en.* 6 Qa akha'ɬe, qu' iyin uyifi pe'qu' etsi'ye' qa' it'onji' pa'qu' eqeji'ye'. Ma' qa' iyinii na' Atata ham ne'weni'ij qa ham nikfe'le'ets iye. Ma' qa na' Atata in hikna' week yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' neɬisjiijek pe'ye'.* 7 Qu' iyin hasu'uj qu' iyeketijipji'kii e'lijei ham wejuɬi'ij, in ɬunyejeyek ne' nite' nikfe'lets na' Intata qe ɬekhewel yumtitax qu' net'eku'miju'ɬ na' Intata in olotsij in iyetɬe.* 8 Qa hik ta'ɬijupi' hasu'uj ejunyejeyi'iɬiju'ɬ nekhewe'en, qe na' Atata'ał hayiits nikfe'lets in mexe nite' ɬ'iyintaxi'ɬijets pa'qu' hamitsi'iɬ e'm.* 9 Aka' eqfenyejeyi'ɬij yijat'ij qu' iyini'ɬ: "Intata i'ni' na' wa's, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii.* 10 Yape enekju' qa enek'enhe'yipji' ha'ne sehe'. Yape aqsi'jijkii pa' ɬisu'un ma' qa hik ɬunye'je' na' wa'sji'.* 11 Esɬisi'ɬij ha'ne neɬuji' pa'qu' hetuji'ɬ in ɬunye'jek week neɬuts.* 12 Iwu'mi'ɬyik'ui pe' uɬ'ets haqsi'ji'ɬijkii in yijunyejeyi'ɬek in hiwejinɬi'iɬ qa hats ye'ɬe'sitsi'ɬ wetju'ɬ iye week nekhewe' uɬ'ax yaqsi'jtaxi'ɬ ye'mijkii. 13 Hasu'uj etswejinɬi'iɬij qu' netswumi'ɬju' pa' witaqjaajinkeye'j, itoni'ɬ ye'mii yijat'ij pa' inwo'met. Qe akha' ɬantsat'etsij pa' witnek'enheye'j, pa' witt'unha'x qa pa' witisa'x, qa nite' yili'ij qu' antsat'etsij ene' week ɬahatsiyij. Amén."* 14 Qe qu' iwejinɬi'iɬ pekhewe qu' uɬ'ax pa'qu' naqsi'jtaxi'ɬ e'mijkii, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham jeek ɬeqfenyejeyi'iɬ ej.* 15 Qa qu' ku'mɬi'iɬiju'ɬ ma' qa' aqatja'yi'ɬij pekhewepe', qa na' Atata'ał qa' nana'l jeek pa'qu' ɬeqfenyejeyi'iɬ ej.—*

Qu' nite' jinteke'.

16 —Ekheweli'ɬ qu' aqsiiɬijkii qu'nte' eki'iɬ qe ɬowo'iɬii na' Intata. Na'ltax pa'qu' aqi'iɬ, nite'ɬe ɬetuji'ɬ. Hasu'uj mujumme'pha'm ne' ejusitsi'ɬ in ɬunye'jek kakha' yaqsiijkii nekhewe' hik ɬunyejei qu' wetsjuk'e ɬejusits, qe ɬekhewel watanalitij in nite' tek qa mujumpha'm ɬejusits qe yisu'unɬe qu' ni'wenij pekhewepe' jukhew in nite' tek. Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets aka'an qa

* **5:44** Lc 6:27; 23:34; Hch 7:60; Ro 12:20; 1Co 4:12; 1P 2:23 * **5:45** Job 25:3; Mt 5:9; Lc 6:35; Hch 14:17 * **5:47** Mt 5:37; Mr 6:51; Jn 10:10; Ro 3:1; 2Co 9:1 * **5:48** Gn 17:1; Lv 19:2; Fil 3:15; Col 4:12; Stg 1:4; 1P 1:15 * **6:1** Mt 23:5; Lc 6:24 * **6:4** Jer 17:10; Lc 14:14; Col 3:23-24; He 4:13 * **6:5** Mt 6:16; Mr 11:25; Lc 6:24; 18:11 * **6:6** 2R 4:33; Is 26:20; Mt 6:18 * **6:7** 1R 18:26; Ec 5:2 * **6:8** Mt 9:12; Mr 2:17; Lc 5:31; 9:11; 10:42; Hch 2:45 * **6:9** Lc 11:2; 1Co 7:14 * **6:10** Sal 103:20; Mt 3:2; 4:17; 26:42; Lc 22:42; Hch 21:14 * **6:11** Pr 30:8; Ro 4:4; Ga 5:3 * **6:13** Mt 26:41; 1Co 10:13; 2P 2:9; Mt 5:37; Jn 17:15; 2Ts 3:3; 2Ti 4:18 * **6:14** Mr 11:25; Ef 4:32; Col 3:13 * **6:15** Is 58:5; Mt 18:35; Stg 2:13

hik aka' łenisit'ij. 17 Qa akha' qu'nte' eke' manaqsi'j metenelisju' iye qa' matanaxtapulij iye.*
18 Hats'inha qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewepe' in nite' ł'ek. Ewi'Ɬe na' Atata qu' nenikfe'lets
hik nakha' ham yi'wene'. Qa na' Atata in hikna' week yi'wen na'aj tat'inhetiitaxkii qa'
neɬisjiijek pe'ye'.—

Olotsini' yijat'ij ewekwekitse' na' wa'sji'.
(Lucas 12:33-34)

19 —Hasu'uj olotsinipji' ewekwekitse' qa aq'astaye' iye ha'ne sehe' ipji' qe tuj łeiɬets qa
ława'mhits iye. Qa hik ha'ne iye ha'ne sehe' ipji' pe' ejtenhetsilets uyetsji'kii qa t'ejtenijkii.*
20 Les ɬe'wis yijat'ij qu' olotsini' ewekwekitse' na' wa'sji'. Nite' tuj yijat'ij łeiɬets. Nite'
ława'mhits iye. Nite' łeke' iye qu' nuyetsji' pe'qu' ejtenhetsiletse' qa' net'ejtenijkii.* 21 Qe
pa'qu' eni'ł' pe'qu' ewekwekitsi'iɬ qa' hik pakha' jeek qu' na'ni' pe' aqjamtikineyejeyi'łkii.
—

Ne' otoi hik nekhewe' łefetitjii na' ese'n.
(Lucas 11:34-36)

22 —Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'ɬijupi', ne' otoi qu' łe'sitse' qa'
nana'ljiim kiyek na' ese'n. 23 Qa qu' uɬ'etse'łe ne' otoi qa' nooyejiimkiyek na' ese'n, qa hik
ta'ɬijupi', pe' fetitjii i'ntax etji' qu' nite' netuje'ji', ¡maa hayits qa qi'ija qu' noo'ye'kii!—*

Pa' Dios qa eke' ł'astai.
(Lucas 16:13)

24 —Nite' łeke' qu' wetsjuk'e pe'qu' patunitse' qu' net'ithayi'yi'm pa'qu' ewi'ł jukhewe'. Qe
ewi'ł pa'qu' netk'enik'i łe'lijei qe yisu'un qa pakhap iye qa' nite' netk'enik'i łe'lijei qe yuten.
Nite' łeke' qu' week aqa patunitsi'ij na' Dios qa eke' ł'astai.—*

Hasu'uj pa'qu' itawje'met'e'.
(Lucas 12:22-31)

25 —Qa hik ta'ɬijupi' hane'ej qu' hit'iɬij ewets hasu'uj natawje'meteni'ł qu' ham aqi'iɬ i'nɬi'i
pa'qu' iya'aɬji' qa i'nɬi'i iye qu' ham eqhinatayi'iɬ. ¿Me nite' les t'anipji' in mexe i'ɬiyi'ł pa'qu'
aqi'iɬ? ¿Qa me nite' les t'anipji' iye ne' esenitsi'ł pe'qu' eqhinatayi'iɬ?* 26 Jeł qeku'ni'ɬju'
ne' na'ya'kii junatai. Nite' we'nq'en. Nite' nifte'ji' pe'qu' łeqeye'. Nite' yaqsi'j iye pe'qu'
nenifte'ji' łeqei. Qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's hikna' tisijkii pe' łaqats. ¿Me nite' ekheweli'ł
les ł'ani'ɬi'pji' ne' junatai?* 27 ¿Łekpa' ekheweli'ł qu' nata'łets in yitawje'meten pa'qu' łiła'xe'
ma' qa' łeke'ye' qu' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye? 28 ¿Qa inhats'ek in natawje'meteni'ł
qu' ham eqhinatayi'iɬ? Jeɬi'ɬju' ne' łop'om ta'ɬi' na' ł'ejinqa'wet in nite' t'ithayiitax qa nite'
taftiɬintax iye. 29 Qa hit'iɬij ewets ka' wittata'ak'i Salomón in qitax in yiwq'axin ke' wekwek
in wanaqsi'jtaxija nite' łunye'jiju'ł ne' łop'om. Qe ne' łop'om les qi in łe'sits wikfi'.* 30 Qa
na' Dios in qi in łe'wis pa' łeqjunyejeyij enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej
na'l jup'elket ta'ɬi' na' ł'ejinqa'wet, ¿me qa nite' les qi qu' ne'feni'ł? Hayits qa łeqekuteetsi'łkii
jukhew, efuts na' Intata. 31 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hasu'uj natawje'meteni'ł qu' it'iɬij: "Peijat'ij,
¿łekpa' qu' jinteɬuj?" I'nɬi'i qu' it'iɬij: "¿Łekpa' qu' ji'niyaji'?" Qa i'nɬi'i qu' it'iɬij: "¿łekpa'
qu' jiteqhinataji'?" 32 Week ekewe'en qi yitawje'meten ne' nite' nikfe'lets na' Intata, qa
ekheweli'ł na' Atata'ał i'ni' na' wa's, łakha' hats nikfe'lets in nite' ɬisu'untaxi'ł qu' hamitsi'iɬ
ejup week ekewe'en. 33 Qa lesłe ɬe'wis qu' nojo qu' mowo'oi na' tenek'enheiji' na' Dios qa qu'
aqsiijkii iye pa' yatsathen in łunye'jek pa' yisu'un qu' eqfenyejeyi'iɬ ewek. Ma' qa' hayitse' qa'
esti'yij week ekewe' wekwek.* 34 Qa hik ta'ɬijupi' hasu'uj natawje'meten pakhap neɬuiyeji',
qe pakhape' neɬu na'l iye pe'qu' natawje'meten. Week ene' neɬutsji' yeqet'etsij wetju'ɬkii pe'
wekwek qu' natawje'meten.—*

7

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.
(Lucas 6:37-38,41-42)

1 —Hasu'uj ejefitkii pe'ye' hats'inha qa' ham jeek nenit'i'ij ewets.* 2 Qe qu' ejefitkii pe'ye'
qa hik łunye'je' iye qu' nejefitji'ijkiyek pakhape'. Qa pa' equk'e'ejji' pa' ejifeta'x qa' hik pakha'
jeek iye qu' łuk'eyeji' pa'qu' netpil epji'.* 3 ¿Qa inhats'ek in łejeɬju' na' jup'el ła's i'nji' ne' łoto'

---

* **6:17** Rt 3:3; 2S 12:20; Dn 10:3 * **6:19** Pr 23:4; He 13:5 * **6:20** Mt 19:21; 18:22; 1Ti 6:19 * **6:23** Mt 4:16; 8:12; 22:13; 25:30; 27:45 * **6:24** Ga 1:10; Stg 4:4 * **6:25** Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * **6:26** Job 38:41; Sal 147:9; Mt 10:29-31 * **6:29** 1R 10:4-7; Mt 8:26; 14:31; 16:8 * **6:33** Mr 1:15; Hch 20:25; Mt 27:19; Lc 7:29; 23:41,47; Jn 5:30; 17:25; Hch 3:14; 1R 3:13; Mt 19:28; Mr 10:29; Lc 18:29; 1Ti 4:8 * **6:34** Mt 6:25; Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * **7:1** Mr 4:24-25 * **7:2** Mr 4:24; Ro 2:1; 14:10; Stg 2:13

na' ejefe qa akha' qa nite' łewetjeł in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak?* 4 ¿Pa'n łunye'j qu' it'ijets
pa'qu' ejefeye': "Etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' i'nji' ne' oto' jup'el ła's," in akha' iye les
qi'ik'i na' najak i'nji' ne' oto'? 5 ¡E'jtitsax hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu'
iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'. Hats'inha qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el
ła's i'nji' ne' łoto' na' ejefe. 6 Hasu'uj łisi'łij eke' ta'łets na' Dios nekhewe' jukhew hik łunyejei
nunajits. Hasu'uj iye łisi'łij eke' qi łe'sits hik łunyejei ute na'lje'mkii (perlas) nekhewe' jukhew
hik łunyejei tafitets, qe i'nłi'i qu' not'otsłi'ipji'kii ma' qa nente'nilit ewets qa' newu'mju'.—*

Iyinets qa' esti'yij.
(Lucas 11:9-13; 6:31)

7 —Iyini'łets qa nełisi'łij na' Dios. Mowo'ołiikii qa' i'weni'ł. Ilani'łetskii na' łeji' qa' nenit'iłij
e'mii qhof.* 8 Qe na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen. Qa na'aj yilanetskii
na'aj łeji' qa wenit'iji'mii qhof.* 9 ¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' netisij pe'qu' uteye' pa'qu' ła'se'
in iyintaxijets pane'? 10 Qa qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye'? 11 In
ekheweli'ł in qitax pe' ewuł'etsi'ł, ła'mek qa łe'niyayi'łij in łetisi'łijkii pe' łe'sits pe' elitsi'ił, qa
na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' les qu' qiye' qu' niya'yij qu' nełisi'łij pe' łe'sits wekwek qu'
iyini'łijetskii.* 12 Qa hik ta'łijupi' week pa'qu' isu'uni'ł qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pekhewepe', qa'
hik pakha' qu' aqsi'ji'łi'mijkii, qe hik aka' yit'ij ke' yika'ajji' ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye
profetas.—*

Pe' wetsjuk łejil qa wetsjuk iye wit'ikheijei.
(Lucas 13:24)

13 —Uyi'łii na' łeji' epk'iyit, qe na' epk'etsaxii łeji' qa epk'etsaxik'i iye na' wit'ikheyi'j yamii
na' fe't qi iftsax qa olots ne' ikik'i nakha'an,* 14 qa nakha' łeji' epk'iyit'ii qa epk'iyit'ik'i iye
na' wit'ikheyi'j yamii na' witiła'x, qa nite' olots ne' yi'wen qa uyii.—

Wowol wotjonketik'i kots'etets.
(Lucas 6:43-44)

15 —Jełi'łiju'ł pe' ejtitsits yit'ijets qu' profetaye'. Pekhewe'en in nami'ł ei wotjonketik'i
kots'etets, qa pakha'łe te'weiju' qa wowolija qa qi in nowe'ł.* 16 Pe'qu' łeye' hikpe' qu'
nata'łets qu' enikfe'li'łij. ¿Me łeke' qu' nata'łets pe'qu' uwaye' ne'ej tii, i'nłi'i ne'ej higo qu'
nata'łets ne'ej extuwełku'k?* 17 Qa hik łunye'j ne' week najkakui łe'sits qa łe'sitsjeek łei, qa
ne' uł'ets najkakui qa uł'etsjeek łei. 18 Ne'ej najkak łe'wis nite' łeke' qu' uł'etse' pe'qu' łeye',
qa nite' łeke' iye ne' najkak uł'ax qu' łe'sitse' pe'qu' łeye'. 19 Week ne'ej najkakui uł'ets łei
qa wetfekinik'i qa tewumhitiiji'ju'kii na'aj fe't.* 20 Aka'an hik aka' qu' menikfeliti'łets qa'
enikfe'li'łij pa'n łunyejei pekhewe'en.—*

Nite' week qu' namiipha'm na' wa's.
(Lucas 13:25-27)

21 —Nite' week pe'qu' ni'ttaxij yiwets: "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij" qu' nuiji'teje'm na'
tenek'enheiji' na' Tata wa'sji', qe uja'xłe yijat'ij pe'qu' naqsi'jijkiiha pa'qu' nisu'un na'
Tata wa'sji' qa' hikpe' qu' namiipha'm.* 22 Qu' namtaxets hatse' pa' nełuji' olots pe'qu'
ni'ttaxij yiwets: "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij, yekheweli'ł hit'iłij ka' ii, qa hik kakha' iye hit'iłiji'
in hukini'łfik'ikii pe' inwo'metets. Qa hik kakha' iye ka' ii hit'iłij qa' haqsiiłijkii ke' ham
łunyejeyi'iju'ł."* 23 Ma' qa' hit'ijets hatse': "Nite' hayiits qu' netsikfe'li'ł ewets. *¡Me'nitoni'łye'mii*
ekheweli'ł qi in łaqsiiłijkii pa' uł'ax!"— (Sal 6:8)

Pe' wititsi' wettsupini'ju' pe' qi ute ipji'.
(Marcos 1:22; Lucas 6:47-49)

24 —Pa'qu' nespi'ye' qa' naqsiijkii ekewe' hit'ij qa' hik łunye'je' pa'qu' ewi'ł jukhewe'
yiyaiłewek in yitsupinju' pe'qu' łetsi'ye' qa yenipji' ne'ej qi ute.* 25 Qa in namtax pa'qu' qi
piłeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'łe
niwu'mju' qe wetsupini'ju' pe' ute ipji'. 26 Qa week pakha' qu' hats nespi'ye'tax qa nite'łe

* **7:3** Lc 6:41; Jn 8:7-9 * **7:6** Pr 9:7-8; 23:9; Mt 15:26 * **7:7** Mt 18:22; Mr 11:24; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Stg 1:5; 1Jn 3:22; 5:14 * **7:8** Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:12-13 * **7:11** Gn 6:5; 8:21 * **7:12** Mt 22:40; Lc 6:31; Ro 13:8; Ga 5:14 * **7:13** Mt 26:8; Mr 14:4; Jn 17:12; Hch 8:20; Ro 9:22; Fil 1:28 * **7:15** Mt 24:11,24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; Mt 9:36; 10:6,16; 12:11-12; 15:24; 18:12-13; Mi 3:5; 2Ti 3:5; Ez 22:27; Jn 10:12; Hch 20:29 * **7:16** Pr 11:30; Mt 12:33; Jn 4:36; Stg 3:12; Mt 13:7; He 6:8 * **7:19** Jer 11:19; Mt 3:10; Lc 3:9; 13:7; Jn 15:2; Jud 12 * **7:20** Mt 7:16; 12:33; Lc 6:44; Stg 3:12 * **7:21** Mt 3:2; 18:3; Mr 9:43; Sal 143:10; Pr 16:9; Mt 12:50; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17; Os 8:2; Mt 25:11; Lc 6:46; Ro 2:13; Stg 1:22 * **7:22** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Nm 24:4; Mt 10:15; Jn 11:51; 1Co 13:2 * **7:23** Sal 5:5; Mt 25:12,41 * **7:24** Stg 1:22-25; Mt 12:36; Mr 4:14; 8:21; Jn 1:1; 2:22

tek'enik'i ekewe' hit'ij qa hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' jukhewe' nite' yiyaiłewek, walxa'l iye, yaqsi'jtaxijkii pe'qu' łetsi'ye' qa yenłi'i na'aj isa'xipji'. 27 Ma' qa in nam pa'qu' qi piłeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa nopłetju', qa haamija pa'qu' amane'.— 28 Ha' Jesús in yili'ij pa'aj in iyet, qa pe' jukhew qa qi in yitjułaxijpha'mkii,* 29 qe in i'nq'ijatshen hik łunye'j pa'qu' qi qu' netnek'enhei, qa nite' łunyejei he' i'nq'ijatshentaxij ke' Moisés łe'lijei.

8

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witja'me't lepra.
(Marcos 1:40-45; Lucas 5:12-16)

1 In tepilik'uiju' pa'aj ha' Jesús ke' utek qa olootsija pa'aj pe' nijayan.* 2 Qa nekets pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' i'nij kakha' witja'me't łii lepra, łoq'oqkii pa' ł'ajik'i, qa wonokok'eni'ju' pa'aj ł'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' isu'un qa' łeke'ye' qu' etsiłin wat'ij.—* 3 Qa ha' Jesús qa t'eku'mets pa'aj, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un qa' k'ełin hane'ej.— In yit'ijets aka'an pa' wanqaats'e' qa aje'eł naxpa'lij pa' łaja'me'ttax. 4 Ha' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj: —Menikfelitetsha aka' qu' hit'ij ewets, hasu'uj enfel eku'ni'm pe'ye' in hats łanaxpa'l. Małe qa' me'nethinii hakha' pa'i ne' witlijtsitjii qa' eyijii pa'qu' eqisit'i'ij na' Dios (ofrenda), in ł'anye'jek ka' inaqyaji'ij ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week nenikfe'lets in hats łanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—*

*Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł tenek'enheyipji' pe' oq'opheł**inetsilets** Roma łeiłe'.*
(Lucas 7:1-10)

5 In uiji'teje'm pa'aj ha' Jesús ha' witset Capernaum qa pa' ewi'ł centurión* qa nekets pa'aj qa iyinijets,* 6 qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ha' yeqejkunene'k ke' yitsi'ii qi in wanqaats'e', nite' p'e's iye.— 7 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Tsamłi'iyek qa' hiłin.— 8 Qa pa' centurión qa yeku'ł: —Yatsat'axyij, nite' ye'weju'ł eju'ł qu' uyifi ke' yitsi' qe ewi'łłe yijat'ij pa'qu' it'ij ma' qa' hats nit'unhet ha' yeqejkunenek.* 9 Qe yakha' iye na'l pe' te'weiyik'uipha'm qa yakha' iye na'l ye'm iye ne' oq'opheł**inetsilets** in heinek'enhe'yipji'. Qe hiyaji'ets na'aj ewi'ł nekhewe'en qu' nak, qa ik. Qa nikhapij qe hiyaji'ets qu' nenekmet, qa nekmet. Qa ha' yeqejkunene'k qe hiyaji'ijets na'aj wekwek qu' nithayiki qa yithayiki.— 10 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa yit'ijji'ju' pekhewe' yijayanik'ikii: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, week enewe' Israel łeiłets ham pa'qu' hi'wen qu' hik łunye'je' in nite' inqeku' ha'ne jukhew. 11 Yakha' hit'iłij ewets in olots hatse' pe'qu' nata'łji' na' nełu'uju'ł qa pe'qu' tefe nata'łji' iye qa' na'nijupju'kii qa' łekufeye ka' Abraham'ik'i qa ka' Isaac'ik'i qa ka' Jacob'ik'i iye ha'ne wa'sji'pha'm tenek'enheiji' na' Intata.* 12 Qa nekhewe'łe te'nekumhiitaxiiji' qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qa' netwu'mhitii ji'teje'mkii na' i'nfik'i qi in noo'kiiha qa' hikna' qu' qi qu' napi'ju'kii qa' qi qu' nat'aiji' łek'unhetii.— 13 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' centurión: —Yape mapilii pe' etsi', qa aka' hats łunye'j in nite' łeqeku'uk'i qa' hik aka' qu' łunye'je'.— Qa pa' witqejkunenek qa hik pakhaa'ijha in hamiikii pa' łaatshektax.*

Jesús qa yit'unhet pe' Pedro łeqewketi'.
(Marcos 1:29-31; Lucas 4:38-39)

14 Ha' Jesús qa yamii pa'aj ke' łetsi' ha' Pedro qa yi'wen pa'aj ke' łeqewketi' in nite' niipha'm qe qi in iwilhan. 15 Qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi qa hik pakhaa'ijha pa'aj qa ikik'uifik'i pa' witwilhat. Ma' qa niipha'm qa t'unkii, ma' qa yejełets qa yithayiki'im iye pe' wekwek.

Jesús qa niłinju' pe' olots wanqaats'eju'.
(Marcos 1:32-34; Lucas 4:40-41)

16 Qa in hats uiju' pa'aj pe' junu' ha' Jesús qa tetka'xii pe' olots jukhew qa efutsji'kii i'nji' pe' inwo'metets. Ma' qa łe'lijeiłe pe' yitjiijets in yukinfik'ikii pe' inwo'metets. Qa niłinju' iye pe' week wanqaats'etaxju'.* 17 Aka'an in hats yaqsiijkii pa'aj, qe qa' nasiinik'iha pa' hats nifel pa'aj tooxik'i pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: *—Łakha' t'eku'mi' pe' inawtshei qa yeka'x iye pe' inja'metets.— (Is 53:4)**

---

* **7:28** Mt 11:1; 13:53; 19:1; 26:1; 13:54; 22:23; Mr 1:22; 6:2; 11:18; Lc 4:32; Jn 7:46 * **8:1** Mt 5:1; Lc 3:7 * **8:2** Mt 9:18; 15:25; 18:26; 20:20; Jn 9:38; Hch 10:25 * **8:4** Mt 9:30; 17:9; Mr 5:43; 7:36; 8:30; Lv 14:3-4,10; Lc 5:14; 17:14 * **8:5** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł**inetsilets**, Roma łeiłe'. * **8:5** Jn 4:46-54 * **8:8** Sal 107:20; Lc 15:19,21 * **8:11** Is 49:12; 59:19; Mr 1:11; Lc 13:29; Ef 3:6 * **8:13** Mt 9:22,29; Jn 4:53 * **8:16** Mr 3:15; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 4:24; 8:33; Hch 19:12 * **8:17** Mt 1:22

Pakha' jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Jesús.
(Lucas 9:57-62)

18 Ha' Jesús in yi'wen pa'aj in olots pe' namii yeqewuk'un, qa yiyaji'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei qu' naki'łii łajaika' ke' kałi'.* 19 Qa ewi'ł pa'aj pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekets ha' Jesús qa yit'ijets: —Maestro, tsaqjayankeyu'tax ej week pa'qu' maji'ijji'.— 20 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l iye ne' łupits, qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qa ham pa'qu' na'wi'ju' ha'ne łeiła'.—* 21 Qa pakhap iye pe' yijayanik'i qa yit'ijets iye: —Yatsat'axyij, ¿me łeke' qu' etswejinłe eku'n qu' natsamii ha' tata qa heti'j eku'uk'ui hatse'?— 22 Qa yeku'ł pa'aj ha' Jesús qa yit'ij: —Atsjayan yijat'ij. Iwejinłi'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nawa'm qu' netijik'ui pe' naxju'.—

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Marcos 4:35-41; Lucas 8:22-25)

23 Ma' qa ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei iye qa t'ilitji'ju'kii pa'aj pe' qi'ik'i witinhitjii qa ikijteje'mkii.* 24 Qa yamji'ju' pa'aj łeqewuk'u ke' kałi' qa aje'eł nam pa' qi t'unik'i iftsaxji' qa qitsik'i iye pe' łeqe t'uyuyuyits qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pe' witinhitjii. Qa hakha'łe Jesús qa ima' pa'aj. 25 Qa he' ł'ijatshenhei qa nijt'otshenii pa'aj, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¡etsi'fen qeku'ni'ł wat'ij! ¡Hats ji'nuihiyu'!— 26 Qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in łe'nijiwe'yi'ł? Hayits qa'nte' qitsi'ł e'm pa'nte' witqekuye'j.— In yit'ij aka'an ma' qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli' iye, ma' qa yili'ij aje'eł qa week ikesimen iye pa'aj. * 27 Qa he' ł'ijatshenhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' łunyeeji'ija ha'ne jukhew in tek'enets iye aka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' łii Gadara i'ni' pekhewe' wetsjuk i'nji' pe' inwo'metets.
(Marcos 5:1-20; Lucas 8:26-39)

28 In yamiiteje'm pa'aj ha' Jesús ha' łajaika' ke' kałi' ha' sehe' łii Gadara, ma' qa te'nilitfik'ikii pa'aj pe' wetsjuk jukhew i'nji' pe' inwo'metets ta'łets pa' nimełkuket qa nekets pa'aj pa' i'ni'. Pekhewe'en qi in iftsitsiju'łha pa'aj pa' łunyejei, ma' qa ham pa'qu' neneki'kii pakha' i'ni' pekhewe'en. 29 Qa tayai wetju'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in łanami'łyii Łaa'sija pa' Dios? ¿Me łanami'łyii qu' atsawtsheteni'ł in mexente' yamtaxets pa' łahats'ij?—* 30 Ipłulii pa'aj pa' i'ni' pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pa' jup'elket. 31 Qa pe' inwo'metets qa iyinijets pa'aj ha' Jesús: —Qu' etswu'mi'łfik'i, qa etswejinłi'iłij qu' nek'uyiłik'i ne' tafitets.— 32 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¡Ma'ałfik'ikii!— Qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pe' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Qa aje'eł pe' tafitetsik'i qa week wekuma'xik'iju'kii pa' koomojo' qa t'ilitji'ju'kii pa' iweli' qa naq'axijju'. 33 Pekhewe' yejełtax pa'aj pe' tafitetsik'i qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qa nifelkii week pakha' łunye'jkii. Qa pa' łunyejeikii iye pekhewe' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets. 34 Ma' qa week pa' witset qa nekii pa'aj pa' i'ni' ha' Jesús. Qa in yi'wen pa'aj qa iyinijets qu' nakik'ui iye pa' łeqe sehe' pekhewe'en.*

9

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł onqok pa' witset'ii Capernaum.
(Marcos 2:1-12; Lucas 5:17-26)

1 Ma' qa ha' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' witinhitjii qa yijawe'jiiteje'm pa' łajaika' qa yametsteje'm iye pa'aj ha' łetseet'ija.* 2 Qa tetka'xii pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi wanqaats'e', nite' p'e's, tetkaxij pa' witiwhi'la'x. Ha' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e: —Ment'unhet ya's, ne' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui.—* 3 Ma' qa pe' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yumti': —Ha'ne jukhew yiwakaninkii pa' Dios. Uł'etsik'i ke' łe'lijeyets.—* 4 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pa'aj pakha' yumti pekhewe'en, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in uł'ax aka' aqjamtikineyejeyi'łij aka'an?* 5 ¿Pa'n łunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: "Me pe' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui" in nite' łeke' qu' i'weni'ł? ¿Me i'nłi'i qu' jintit'ij: "Eniipha'm qa' ma" qe łi'weni'ł yijat'ij? 6 Hane'ej qa' nethiniłij ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm pa' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'mkii pe' witwuł'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e' nite' p'e's: —Eniipha'm, it'ij jof na' ewhi'la'x qa' mapilii pe' etsi'.— 7 Pa' wanqaats'etax qa niipha'm pa'aj qa ik qa wapilii pe'

* **8:18** Mt 14:22; Mr 4:35; Lc 8:22; Jn 6:15-17 * **8:20** Dn 7:14; Mt 9:6; 12:8; 13:41; Mr 8:31 * **8:23** Jn 6:16-21; Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **8:26** Sal 65:7; 89:9; 107:29; Mt 6:30; Lc 4:39 * **8:27** Mr 1:27; Lc 5:9 * **8:29** Jue 11:12; 2S 16:10; Mr 1:24; Lc 4:34; Jn 2:4; Hch 8:7 * **8:34** 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39 * **9:1** Mt 4:13; Mr 5:21 * **9:2** Mt 4:24; 8:10,13; 9:22; Lc 7:48; Jn 16:33 * **9:3** Mt 26:65; Jn 10:36 * **9:4** Mt 12:25; Lc 6:8; 9:47; 11:17

łetsi'. 8 He' jukhew qa efuts iye in yi'wen pa'aj aka'an qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa qi in
yiwqinhetji' pa' Dios qe aka' witt'unha'x tisij ene' jukhew.*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Marcos 2:13-17; Lucas 5:27-32)

9 Ha' Jesús in hats ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa yi'wen ha' ewi'ł jukhew łii Mateo, i'niju'
ha' yijanini'kii ke' wekwek t'ejuyets na' witset. Qa yiyaji'ets: —¡Atsjayan!— Ma' qa niipha'm
qa yijayan.* 10 Ha' Jesús qa i'nijupju' ha' mesa in teki'ju' ke' łetsi'ii ha' Mateo. Qa olots iye
hekhewep yijaninkii wekwek qa hekhewep iye jukhew qi iye pe' łewuł'ets, nekii iye qa week
ewi'ł łekulaxi'ł qa hekhewe' iye ł'ijatshenhei.* 11 Qa in yi'wenij he' fariseol qa nifaakan he'
ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek na' aqa maestro'ołin łekufets ne' qi uł'ets wekwek yijanin qa ne'
qi pe' łewuł'ets iye?—* 12 Ha' Jesús qa yepi'ye' ej aka' yit'ijju' ma' qa yit'ijji'ju': —Nekhewe'
ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe', qe uja'xłe yijat'ij nekhewe'
wanqaats'eju'. * 13 Ma'ałkii qa' jeli'łijupkiiha aka' yit'ij pa'aj eke' wi'tlijei in yit'ij: *"Yakha' les hisu'un qu' e'nq'eleti'ł wetju'ł qa nite' pa'qu' ilantaxi'łyifi ene' inqa'metets."* *(Os 6:6)* Yakha'
nite' tsamijju' qu' haiya'yii pe' yatsathen, qe uja'xłe yijat'ij ne' qi pe' łewuł'ets qe qa' nijayan
na' Dios.—*

Inaqfaakanij in t'ejuyets qu' jintaqsiijkii qu'nte' jinteke'.
(Marcos 2:18-22; Lucas 5:33-39)

14 Ma' qa he' ł'ijatshenhei ka' Juan Bautista qa nekets ha' Jesús qa nifaakan: —¿Inhats'ek
yekheweli'ł qa ne' fariseol iye in olotsij in nite' heyekji'ji'ł qa ne' ijatshenhei qa nite'
yaqsiijkii aka'an?—* 15 Qa yeku'ł ha' Jesús: —¿Me łeke' qu' nika'metets wetju'ł pekhewe'
te'niyinhe'yij pa' witiwhe'yejii in mexe i'nji'teje'm pakha' niwhe'yeyu'? Yamets hatse'
pa'qu' łahats'i'ij qu' ne'tnekumhi'yi' qa' netwumhitiifik'i pakha' niwhe'yeyu'. Ma' qa
hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju'. 16 Ham witqhinawat'e qu' nowotk'oyinij pa'qu' łepk'eye'en
penyiloye' qu' ink'ayik'e, qe na'aj ink'ayik wapilje'm qe wempuli'j qa' niwjafitik'i pa'qu'
ława'ma'xe' ma' qa' les e'pk'etsaxje'm pa'qu' ławjafi'iye'. 17 Nite' łeke' iye qu' na'natsi'yik'iju'
pa'qu' ink'ayik winoye' ne' ława'mhii ł'ajits eli'nilij, qe qu' nanaqsiijkii aka'an qa ne' ł'ajits
eli'nil qa' netikełijje'm ma' qa' week hamitse' winolik'i qa eli'nilik'i iye. Qa hik ta'łijupi' qu'
atsi'yi'łik'iju' yijat'ij na' ink'ayik wino ne' ink'aihits ł'ajits eli'nilij ma' qa' week łe'sitse'.—

Jesús qa yiłin pe' łasi' pa' Jairo.
(Marcos 5:21-43; Lucas 8:40-56)

18 In mexe iyetij ha' Jesús ekewe'en qa namets ha' ewi'ł tenek'enhe'yij iye pe' ewi'ł
hekhewe' łe'lijtsitjiyits ne' judiol. In namets qa wonokok'eni'ju' ha' ł'ejuyi'jii qa yit'ijets: —
Ke' yasiik'i i'nk'aa'ija wa'm, qa qu' enekik'i' qa' ku'mipji' ma' qa' iła'xe' iye.—* 19 Ha' Jesús qa
niipha'm qa yijayan qa week iye he' ł'ijatshenhei.* 20 Ma' qa ewi'ł ke' efu qi in wanqaats'e'
nite' hamitsik'ui pe' ł'athits qa hats yamijets doce (12) łeqe'ninqapitsij. Qa nijayanpha'm ha'
Jesús qa t'eku'mets pa'aj ha' te'weiju' ha' ł'uihitjii.* 21 Qe yumti'ija qu' łunye'je' qa yit'ij: —Qu'
nakha'yełe ł'uihitjii qu' he'yeku'mets qa' natsaxpa'lij ha'ne yaatshe'k.—* 22 Qa ha' Jesús qa
tetwek'elaxiju'ł qa yi'wen ke' efu qa yit'ijets: —Ment'unhet, yasi'. Hats łanaxpa'lij na' aatshek
qe nite' ł'inqeku'.— Qa hik akaa'ijha qa naxpa'lij pa' łaatshektax.* 23 In hats uyifi ha' Jesús
ke' łetsi' ha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij qa yi'wen hekhewe' tofojiyijup qa hekhewe' iye t'aiji'
in yejtsi'le' wetju'ł.* 24 Qa yit'ijji'ju': —Ma'ałik'uifik'i ene' wititsi'. Ne' ome'łaski' nite' wa'm.
Ima'łe.— Ma' qa talakaxtiiju' ha' Jesús.* 25 Ha' Jesús in hats week yuki'nfik'ikii he' week. Ma'
qa uyetsji' qa t'eku'mi' ha' łokoi, ma' qa ke' wa'mtax ome'łaski' qa niipha'm.* 26 Qa weekij
ha' sehe' in i'ye'ej iye aka' łunye'jkii.*

---

* **9:8** Mt 5:16; 15:31; Lc 7:16; 13:13; Jn 15:8; Hch 4:21 * **9:9** Mt 10:3; Mr 3:18; Lc 6:15; Hch 1:13 * **9:10** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **9:11** Mt 11:19; Lc 5:30; 15:2; Ga 2:15 * **9:12** Mr 2:17; Lc 5:31 * **9:13** Mi 6:6-8; Mt 12:7 * **9:14** Mt 11:2; 14:12; 15:2; Lc 11:1; 18:12 * **9:18** Mt 8:2-3 * **9:19** Lc 5:11; Jn 8:12 * **9:20** Lv 15:25; Nm 15:38; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * **9:21** Mt 14:36; Mr 3:10; Lc 6:19 * **9:22** Mt 15:28; Mr 10:52; Lc 7:50; 17:19; 18:42 * **9:23** 2Cr 35:25; Jer 9:17; 16:6; Ez 24:17; Ap 18:22 * **9:24** Jn 11:13; Hch 20:10 * **9:25** Mr 9:27; Hch 3:7; 9:40-41 * **9:26** Mt 4:24; 9:31; 14:1; Mr 1:28; Lc 4:14 * **9:27** Mt 1:1; 12:23; 15:22; 20:30-31; Mr 10:47; Lc 18:38-39

—¿Me nite' łeqeku'uɬik'i qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii aka'an?— Qa yit'ijju' in yeku'ł: —Nite' heqeku'uɬik'i, Yatsat'axyij.—* 29 Ma' qa ha' Jesús qa t'eku'mipji' he' łotoi qa yit'ijets: —Aka' hats łunye'j in nite' ł'inqeku'uł qa' nanaqsi'jjiił e'mijkiyek.—* 30 Ma' qa yi'wen wetju'ł hekhewe' puk'aletstax. Ma' qa ha' Jesús qa qi in yiyajitaxetskiiha qa yittaxijets: —Mowo'ołiiha qu'nte' nenikfe'le'ets pe'ye' aka'an.— 31 Qa in i'nk'a ikik'uikii qa aje'eł nifelkii, ma' qa weekij aje'eł ha' sehe' in nikfe'lets ka' yaqsiijkii ha' Jesús.

Jesús qa yiɬin pa' ewi'ł ham łe'lijeye'.

32 In i'nk'a ikik'uifik'ikii he' puk'aletstax, qa aje'eł namets iye he' uja'x jukhew ha' Jesús, neka'xii ha' ewi'ł jukhew ham łe'lijeye' qe i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.* 33 Ha' Jesús in yukinik'uifik'i pa' i'ntaxji' inwo'met ha' jukhew ma' qa iyet ha' hamtax łe'lijeye'. He' jukhew qa efuts iye qi in yitjułaxijpha'mkii qa yit'ijju': —Nite' pakhaa'ij qu' łunye'je' pa'qu' ne'twenhetiiji'teje'm ha'ne Israel qu' łunye'je' ka' łunye'j ha'ne jukhew.— 34 Qa hekhewe'łe fariseol qa yit'ijju'ek: —Ha'ne jukhew in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets yit'iji' pa' łet'unha'x pa' qi łatata pe' inwo'metets.—*

Olotstax ne' yuji' na' wit'enekju', qa nite'łe olots ne' yithayikitax.

35 Ha' Jesús qa week ikik'i he' witsetits qa he' witsetits łelits iye qa i'nq'ijatshenifikii he' łe'lijtsitjiyits ne' judiol week he' witsetitsji'. Qa nifelji'ij iye ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pakha' tenek'enheiji' pa' Dios qa niɬinju'kii iye he' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa he' pekhel yaats'e'eju'kii iye.* 36 In yi'wen he' olots jukhew qa efuts iye qa qi in neq'eletij, qe itawje'metets qa nite' yimaamkii qe ham pa'qu' ni'fenkii qu' nejełets hik łunyejei ne'ej kots'etets qe ham na'aj łenilayets in yejeeɬija.* 37 Qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Hats olotstax ne' yuji' na' wit'enekju' qa nite'łe olots ne' yithayikitax.* 38 Qa hik ta'łijupi' qu' iyini'łijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin iye pe'qu' nithayiki.—

10

Jesús qa t'ekumiiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Marcos 3:13-19; Lucas 6:12-16)

1 Ma' qa taya'yets ha' Jesús he' doce (12) ł'ijatshenhei qa' tisij pa' łet'unhaxitsijup qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets qa qu' nenɬinju'kii iye pe' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii iye.* 2 Enewe'en łiyits he' doce (12) ł'ijatshenhei ha' Jesús. Yojo ha' Simón, łii iye Pedro qa ha' łek'inij Andrés. Qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' łek'inij Juan, enewe' wetsjuk łelits ha' Zebedeo,* 3 Felipe qa ha' Bartolomé, Tomás qa ha' Mateo, hik ha'ne yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Alfeo, qa ha' Tadeo, 4 qa hakhap iye Simón, i'nji'teje'mek pa'aj pekhewe' łiyinyejei cananitas* qa ka' Judas Iscariote, hikka' wotk'onijkii ha' Jesús.*

Jesús qa yukinkii pe' ł'ijatshenhei.
(Marcos 6:7-13; Lucas 9:1-6)

5 Ha' Jesús qa yukinkii ene' doce (12) ł'ijatshenhei qa nifeli'm pa'qu' łeqfenyejeye' łewek qa yit'ijets: —Hasu'uj ami'łets ne' łeqe sehel ne' nite' judiol. Qa hasu'uj iye uyi'ł ji'teje'm ne' Samaria łetsetitits.* 6 Ma'aɬii yijat'ij nekhewe' i'ni'kii ne' kots'etets hamitstaxiikii ene' łetsi' ka' Israel'ik'i.* 7 In łaki'łkii qu' enfeli'ł qa' it'iɬij: "Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'."* 8 Iłini'ł pe' wanqaats'eju', iłini'ł pa'qu' hats nawa'mji'ijtax. Iłini'ł pakha' qu' na'ntaxij kakha' witaja'me't lepra. Iwu'mjiiłfik'ikii pekhewe' inwo'metets. Aka'an in ł'estiyi'łij ham łaja'ye', qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj ji'jek ijanini'ł.* 9 Hasu'uj iye eka'xi'ł aq'astayi'iɬ nijketits oro qa ke' plata qa ke' cobre iye.* 10 Hasu'uj iye eka'xi'ł pa'qu' ti'naje' in łaki'łkii. Ewi'łe'łe iye pa'qu' uihitjiyi'iɬ, hasu'uj wetsjuk'e iye otshilaxtiyi'iɬ qa hasu'uj iye eka'xi'ł awaikajit'i'iɬ, qe na'aj t'ithayii weju'łij in testi'yij na'aj łaq.* 11 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e i'nɬi'i qu' witset ła'se' qa' aje'eł mowo'ołiikii pakha' qu' ninikfe'l qu' natsathen

---

* **9:28** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **9:29** Mt 8:4,13; 9:22; Mr 8:25; Jn 9:26 * **9:32** Mt 12:22-24; Lc 11:14-15 * **9:34** Mr 3:22; Jn 7:20 * **9:35** Mt 4:23; Mr 1:15 * **9:36** Mt 14:14; 15:32; Mr 6:34; 8:2; Nm 27:17; 1R 22:17; Ez 34:5; Zac 10:2 * **9:37** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **10:1** Mr 6:7,13-16; Mt 9:35; Lc 9:1 * **10:2** Mt 4:18,21; 16:18; Jn 1:42 * **10:4** Cananitas łiyits pekhewe' neqwumhiyu'taxij pa'aj pe' Roma łeiɬets. * **10:4** Mt 26:14; Lc 22:3; Jn 6:71; 13:2,26 * **10:5** 2R 17:24; Lc 9:52; 17:16; Jn 4:9; Hch 8:25 * **10:6** Sal 119:36; Is 53:6; Jer 50:6; Mt 9:36; 18:12; Hch 2:36; 7:42; He 8:8,10 * **10:7** Mt 3:2; 4:17; Lc 10:9 * **10:8** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * **10:9** Mr 6:6-8; 10:4-12; Lc 22:35-36 * **10:10** Lc 10:7; 1Co 9:14; 1Ti 5:18

pa'qu' łunye'je', qa' hikpa' ni'iłijup pe'qu' łetsi'ye' qa' ami'łijii qu' ma'ałik'ui iye pa'qu' witset'e.
12 Qu' ami'łets pe'qu' wititsi'ye' ma' qa' it'iłijets qu' mewetfeliłi'm pekhewe' tetsii: "Pa'
wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii."* 13 Qa pekhewe' tetsii pe' wititsi' qu' ni'wejułenij
qu' netesti'yij aka'an, ma' qa aka' łewetfeliłiji'm wit'ikesimeya'xłekii qa' amaneye' jiijupkiyek.
Qa qu' nite'łe ni'wejułeni'ij qu' netesti'yij, ma' qa' eka'xi'łik'ui iye qu' ma'ałik'ui.* 14 Qa qu'
nite'łe lesitsi'ł eju'ł axe'm qu' nite' nenexpiikeyu'yi'ił ej, ma' qa' ma'ałik'ui pe' wititsi' axe'm
qu' witset'e, qa' enfuluti'łju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'ł qa' jutsiqetsi'im in
uł'ets.* 15 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, qu' namtaxets pa' nełu qu' newetjeyumtshentax ene'
week qa pa' łantanithenkeye'j hatse' ha'ne witset in nite' nexpiikeyu'uł ej les qi qu' iftsaxe'
hatse' qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' kekhewe' witsetitsik'i Sodoma qa
ka' Gomorra.—*

Na'l pekhewe' qu' uł'ax łeqfenyejeyi'ił ej.

16 —Ek'en qeku'ni'łek, yakha' in k'ukini'łkii hik ejunyejeyi'ł kots'etets qu' na'nji'ju'
łeqewuk'u ne'ej wowol. Qa hik ta'łijupi' matjanitheni'łkiiha hik ejunyejeyi'ł na'aj q'oiq'oi,
qa hikłe ejunyejeyi'ił ne'ej ofol in ham yumtiyi'iikii.* 17 Jełi'łiju'łha ene' jukhew, qe na'l
pekhewe' qu' neka'xi'łii hatse' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal), qa'
neqsilani'łje'mkii iye pekhewe' łe'lijtsitjiyitsifi.* 18 Qa' neka'xi'łii iye pekhewe' wit'alheiji'
pe' witsetits (gobernadores) qa pe' qitsji' wittatal (reyes), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha,
hats'inha qu' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'mha pekhewe'en aka' yijunye'j qa pekhewe' iye
nite' judiol.* 19 Qa qu' neka'xiłetsji' pekhewe' wit'alhei hasu'uj natawje'meteni'ł qu'nte'
e'niya'yi'iłiju'ł pa'qu' it'iłijiju'ł, qe qu' namets qu' iyet qa na' Dios qa' nełisi'łij pa'qu' it'iłijiju'ł,*
20 qe nite' ekheweli'ł qu' iyeti'ł, nakha' łeqe Espíritu na' Atata'ał qu' hikna' niyetił'epji'.*
21 Ma' qa ene' jukhew qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa'qu' łek'inije' i'nłi'i pa'qu' łamats'e.
Qa pa' łatata qa ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' ła's qa i'nłi'i pe'qu' łasi'ye', qa pe' witlitstax
qa' ł'ejuihifetsi'ij pe'qu' ł'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.* 22 Week ha'ne sehe'
epji' qi qu' nuteni'ł qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa'
ł'aka'the' qa' hikpa' qu' iła'xe'.* 23 Qu' nanqawitjineyu'uł'ej pa'qu' witset'e qa' aje'eł ilati'łii
iye pakhape' witset'e iye. Qe yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in tees qu' week anq'axiłijpha'm
qu' ma'ałik'i ene' witsetits ha'ne Israel qu' hats nanam ha'ne Ła's na' Jukhew.* 24 Ham
wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa maestroye' qa ham iye pa'qu' witqejkunenek'e
qu' netweyik'uipha'm pa'qu' łaqa patune'.* 25 Na'aj wit'ijatshenek les łe'wis qu' ni'wejułenij
in hats hik łunye'j na'aj łaqa maestro, qa na'aj witqejkunenek iye in hik łunye'jek na'aj łunye'j
na'aj łaqa patun. Ene' jukhew qu' łeqiyi'ij Beelzebú (łatata pe' inwo'metets) na' yatsat'axij ne'
wititsi', qa ¿me nite' les uł'etsi'ik'i pe'qu' łeqiyitsi'ij ene' łelits na' yatsat'axij ne' wititsi'?—*

Hasu'uj e'nijiwei.
(Lucas 12:2-7)

26 —Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'łiju'ł ene' jukhew qa efuts iye, qe ham pa'qu'
natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' qa qu'nte' ninikfe'le' iye.* 27 Pa'qu' uja'xe'łi'iłijkii
qu' hit'iłij ewets in nookii qa' enfeli'ł qu' ne'nełukii. Qa pa' ujaxłi'iłijki in k'efeli'łi'm qa'
mewełiłiji'pji' ne' wititsil qa' it'unheti'łik'iha' qu' enfeli'ł.* 28 Hasu'uj e'nijiwe'yi'łiju'ł enewe'
yilanłe ne' esenitsi'ł qa pakha'łe nełini'ł (alma) qa' nite' yaq'alij. Les łe'wis yijat'ij qu'
e'nijiwe'yiju'łha nakha' łeke' qu' naqsiijkii yijat'ij qu' week niwuł'enhetju' ene' wit'esenits qa
pa' yiłin (alma) ene' wit'esenits, qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't qi iftsax.* 29 ¿Me nite' te'ninei
ne'ej wetsjuk papaye'mtsil in łaja'aju'ł ne'ej ewi'ł ł'astaki' nijket łasi'? Enewe'en nite' ewii'łe'
pe'qu' nanami'ju' na' sehe' qu'nte' łexke'yi'ij na' Atata'ał.* 30 Qa ekheweli'ł ne' ewkujitsi'ł hats

---

* **10:12** 1S 25:6; 1Cr 12:18; Sal 122:7-8 * **10:13** Sal 35:13; Mt 8:8; Hch 16:15 * **10:14** Neh 5:13; Lc 10:11; Hch 13:51
* **10:15** Mt 12:36; Hch 17:31; He 10:25; 2P 2:9; 1Jn 4:17; Mt 11:22,24; 2P 2:6; Jud 6-7 * **10:16** Gn 3:1; Lc 10:3; Ro 16:19;
Fil 2:15 * **10:17** Mr 13:9,11; Lc 12:11-12; Hch 5:40; 26:11 * **10:18** Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16 * **10:19** Mr 13:11-13;
Lc 21:12-17; Ex 4:12; Nm 23:5; Dt 18:18; Mt 6:25 * **10:20** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Lc 12:12;
Hch 4:8; 13:9; 2Co 13:3 * **10:21** Mi 7:6; Mt 10:35-36; Mr 13:12 * **10:22** Mt 24:9; Lc 21:17; Jn 15:18; Mt 24:13; Mr
13:13; Jn 12:12-13 * **10:23** Mt 12:15; Hch 8:1; 9:25; 14:6; 17:10 * **10:24** Lc 6:40; Jn 13:16; 15:20 * **10:25** 2R 1:2;
Mt 12:24,27; Mr 3:22; Lc 11:15,18-19 * **10:26** Mr 4:22; Lc 8:17 * **10:27** Mt 24:17; Lc 5:19; 12:3; Hch 5:20 * **10:28**
Is 8:12-13; 51:12-13; Jer 1:8; 1P 3:14; Mt 5:22; Lc 12:5; He 10:31; Stg 4:12 * **10:29** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42

week wetjeyumtshen, hats jutsiqax iye pa' uja'x.* 31 Qa hik ta'ɬijupi' hasu'uj e'nijiwe'yi'ɬ, qe ekheweli'ɬ les e'weju'ɬi'ɬij yijat'ij nite' ejunyejeyi'ɬiju'ɬ pe'qu' olootse'tax papaye'mtsile'.—*

Pe' qu'nte' newelkut'i' ijkii.
(Lucas 12:8-9)

32 —Qa hik ta'ɬijupi' week pakha' qu' netetfelyijha nite' welku't'ijetskii ene' jukhew in tsijayan, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hetetfeljiiji'mha ek nite' hewelkut'ijetskii na' Tata i'ni' na' wa's.* 33 Qa pakha'ɬe qu' newelku'tyijkii qu' natfaakanhetiitaxyij, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hewelkutjiijetskiyek na' Tata i'ni' na' wa's.—*

Jesús ta'ɬets in yeqet'etsju'kii.
(Lucas 12:51-53; 14:26-27)

34 —Hasu'uj umti'iɬ yakha' in tsam qu' henka'x pa'qu' ɬesaxitse'wetju'ɬkii ha'ne week sehe' epji'. Nite' tsamijetsju' qu' henka'x pa'qu' ɬesaxitse'wetju'ɬkii ha'ne week sehe' epji'. Tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nawatk'esa'xju'kii. 35 Tsametsju' ha'ne sehe' *qe qa' nuten pa'qu' jukhewe' qa' ɬ'ejuihifeyi'ij pa'qu' ɬatataaye'taxija. Qa pe'qu' witasiye' qa' nutenek qa' ɬ'ejuihifeki'ij pe'qu' ɬeneneye'taxija qa pe'qu' witfelits'etax qa' nutenek qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe'qu' ɬeqewketi'ye'.* 36 *Qa pekhewe' ɬ'ejuihifets pakha' jukhew i'nɬi'i efu qa hik pekhewe' pe' ɬejefeetstaxija.* *(Mi 7:6)** 37 Pa'qu' les qi qu' namitfik'i qu' nisu'un pa'qu' ɬatataye' i'nɬi'i pe'qu' ɬeneneye' qa yakha'ɬe qa nite' tsisu'unija qa nite' weju'ɬij qu' nastsat'axij. Qa pakha' qu' les namitfik'i qu' qi qu' nisu'unija pa'qu' ɬa'se' i'nɬi'i qu' ɬasi'ye' qa yakha'ɬe qa' nite' tsisu'unija iye qa nite' weju'ɬij iye qu' nastsat'axij.* 38 Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' ɬeqe cruze'† qa' natsjayantax nite' weju'ɬij qu' nastsat'axij iye. 39 Pakha' qu' namitfik'i in yisu'un pakha' ɬunye'j in mexe iɬa'x, qa hikpa' qa' nanqamij pa' witiɬa'x. Qa pakha'ɬe qu' naqamij pakha' qu' ɬunye'je'tax in mexe iɬ'ax qe ta'ɬ yiwets qa' hikpa' qu' iɬa'xe' hatse'.—*

Na'l hatse' pa'qu' ɬenisit'e'.
(Marcos 9:41)

40 —Pa'qu' qi qu' neneqjunu'uɬ'ej, yakha'ɬe iye in neqjunu'yij. Pa' neqjunu'yij qa neqjunu'uj iye na' ts'ukinju',* 41 pa'qu' neneqjunu'uju'ɬ pa'qu' ewi'ɬ profetaye' qe ta'ɬets in profeta qa neqjunu'uju'ɬ, ma' qa' netesti'yij pa'qu' ɬenisit'e' in ɬunye'jek pa' ɬenisit pa' profeta. Pa'qu' neneqjunu'uju'ɬ qa t'eku'miju'ɬ pa'qu' natsathen jukhewe' qe ta'ɬets in yatsathen qa neqjunu'uju'ɬ, ma' qa' netesti'yij pa'qu' ɬenisit'e' in ɬunye'jek pa' ɬenisit pa' yatsathen.* 42 Pa'qu' ɬunye'je' pa'qu' jukhewe' qu' netisij yemjeetax qu' ewi'ɬ tok'o ɬa'se' iweli'ye' eneɬeiji' enewe' nite' weniwqinhetji' qe tsijayanija. Ma' qa' hik pakha' hatse' qu' yijaayi'ija qu' nana'l pa'qu' ɬenisit'e'.—*

11

1 Ma' qa in hats naq'axijik'i in yijatshen ha' Jesús he' doce (12) ɬ'ijatshenhei, ma' qa ik qu' nakik'i he' metits witsetits i'ni' hakha' sehe' Galilea qa' ni'nq'ijatshen qa qu' nenfel iye ke' ɬe'lijei.*

Pe' ɬ'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa' namii pa' Jesús.
(Lucas 7:18-35)

2 In impi'ye'ej pa'aj pa' Juan pe' witq'opheɬitjiyifi ke' yaqsiijkii ha' Cristo, ma' qa yukinii pa'aj pe' ɬ'ijatshenhei 3 qu' nanfaakankii ha' Jesús, ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nɬi'i qu' honotki'iɬik'ui iye pakhape'?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Mapili'ɬii ha' Juan qa' enfeli'ɬi'm aka' ɬi'weni'ɬ qa aka' ɬ'impi'ye'eɬij iye, 5 *ne' puk'aletstax qa hats yi'wenkii,* *(Is 35:5)* ne' onqokitstax qa hats t'otsjo' iye qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, ne' ɬoq'oqtaxkii ɬ'ajits (lepra) qa hats hamitsiikii iye ke' ɬajametetstax, ne' nite' yepi'ye'tax wetju'ɬ qa hats yepi'ye'kii iye, hekhewe' hats naxtaxju' qa iɬii iye, *qa ene' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witiɬa'x. (Is 61:1)** 6 Qa ɬe'wisi'mkii pakha' qu'nte' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.—* 7 In hats ikkii iye pekhewe'en qu' napilkii, ma' qa ha' Jesús qa iyetik'ui hekhewe' jukhew nifeli'm pa'n ɬunye'j

---

* **10:30** 1S 14:45; 2S 14:11; Lc 21:18; Hch 27:34 * **10:31** Mt 6:26; 12:12 * **10:32** Ro 10:9-10; Ap 3:5 * **10:33** Mr 8:38; Lc 9:26; 2Ti 2:12; 2P 2:1 * **10:36** Sal 41:9; 55:12-13; Jn 13:18 * **10:37** Lc 14:25-27 † **10:38** "T'eku'mi' pe'qu' ɬeqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uɬ'axe'. * **10:39** Mt 16:25; Mr 8:35; Lc 9:24; 17:33; Jn 12:25; Jn 8:12; 12:26; 21:19 * **10:40** Mt 18:5; Lc 9:48; 10:16; Jn 13:20; Ga 4:14; Mr 9:37; Jn 12:44 * **10:41** 1R 17:10-15; 18:4; 2R 4:8; 3Jn 5-8 * **10:42** Mt 25:40; He 6:10; Mt 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **11:1** Mt 7:28; 9:35; Lc 23:5 * **11:3** Sal 118:26; Jn 6:14; 11:27; He 10:37 * **11:5** Is 35:5; Lc 4:18; Stg 2:5 * **11:6** Is 8:14-15; Mt 13:21; Jn 6:61; 16:1

pa' Juan, qa yit'ij: —¿Łekpa' łejełiłii pa'aj in łami'łii na' ham i'ni'i'? ¿Me ewi'ł pe' fapu' yiwu'mkii pa' t'unik'i?* 8 Qa qu' nite' hik aka'ye', ¿qa pa'n łunye'jek pa' łenjusi'łii pa'aj? ¿Me ewi'ł pa'qu' jukhewe' qi in łe'sits pe'qu' łeqhinataye'? Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' natkin kekhewe' łe'sits witqhinatai in i'nifi ne' łetsil ne' qitsji' wit'alhei. 9 Qa ¿łekpa' ek łami'łii qu' i'weni'ł? ¿Ye' me ewi'ł pa'qu' profetaye'? Ehe, hik aka' yijat'ij in łunye'j, qa hiwjutsiqeni'ł e'mha in hik hakha' les in qi in profeta.* 10 Hik hakha' Juan, hikha' t'ejuyets aka' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei in yit'ij: *"Jeł qeku'nek, yakha' hukin hatse' na' yukinek qu' nathayin ek'ui, qa' hik nakha' qu' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je'."* *(Mal 3:1)** 11 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in week ene' jukhew ha'ne sehe' epji' ham pa'qu' nat'anipji' qu' łuk'eyeji' ha' Juan Bautista, qa pakha'łe qu' les nite' qiye'ji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa t'anipji' ha' Juan. 12 In ipłu'uk'i ek in i'nk'aa nam ha' Juan Bautista qa yamijii hane'ej ene' jukhew in watkatitij wetepji' in yisu'un qu' na'n ji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Intata. 13 Qe week ke' profeta'ik'i qa ke' łe'lijei iye ka' Moises'ik'i in nifel na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji', kekhewe'en yamijii in hats nam ha' Juan. 14 Ekheweli'ł qu' isu'uni'ł qa' ku'mi'łiju'ł aka'an, hakha' Juan in hik hakha' profeta łii Elías, hayiits jutsiqaxik'ui pa'aj qu' nanam.* 15 Pekhewe' qu' nana'l łekfiye' qa nepiye'ek'i aka'an.* 16 ¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' ene' jukhew qa' efuts iye hane'ej ha'ne łahats'ij? Hik łunyejei ne'ej omehets qe t'oto'yi'ju' na'aj joofji'ju' qa taya'yiikii ne'ej ł'otoihifets, 17 qa yit'ijiikii: "In hifuyutaxi'ł e'mik'i ne' foj, ekheweli'ł qa nite'łe ł'otoyi'ł. Hijitaxi'ł e'mik'i ke' witlijtsinel if'iljetsitsik'i qa nite'łe łapi'łju'" 18 Qe in namtax ha' Juan qa nite' tuj ke' week qa nite' iya' iye, qa titijiti'yijets in i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.* 19 Qa in namtax iye ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye, qa titijiti'yijets in iłinkeyax qa iyana'x iye, łejuwaika'aj nekhewe' wekwek yijanin qa łejuwaika' iye ne' uł'ets jukhew. Qa jutsiqaxłi'ij pa'qu' i'nithayijkit'e qu' jinenikfe'lkii.—

Hiyee' enewusits pe' witsetits.
(Lucas 10:13-15)

20 Ma' qa yapełek ha' Jesús qa yit'ijets pa' uł'ax łunyejei hekhewe' witsetits hekhewe' qi in yaqsi'jtaxiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł. Yi'wentaxij yemjee qa nite'łe yili'ij in yaqsiijkii pe' uł'ets. Ma' qa yit'ij ha' Jesús: 21 —¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus ha'ne witset Corazín! ¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus iye ha'ne witset Betsaida! Qa qu' hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsi'jiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxi'ł e'mijkii ha'ne ła'ni'łi'. Qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' uł'ets qekha nijayantax pa' Dios, ma' qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin łeqhinatai qekha uł'etse'tax qa łeiła' qekha nilintaxij na'aj lo.* 22 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets ekheweli'ł, qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli'ł les qi qu' iftsaxe' hatse' qu' atanithenheti'yi'ł qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.* 23 Qa akha' witset Capernaum, ¿me łumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' ł'ewumhiti'yiiju' hatse' na' fe't łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades). Qe qek nanaqsi'jiji'kii ka' witset'ik'i Sodoma kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxij e'mijkii, ka' Sodoma'ak'i qekha hane'ej mexe nana'ltax.* 24 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'ij ewets iye witset Capernaum, qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli'ł les qi qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ł qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' ke' tetseti'yi' ka' witset'ik'i Sodoma'ak'i.—

Eneki'ł yiwets qa' k'awapiihiti'ł.
(Lucas 10:21-22)

25 Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qi in łe'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa ha'ne sehe' iye qe hats ł'ethinij ene' nite' weniwqinhetji' eke' ham nikfe'le'ets t'ejuyets na' witiła'x, qa' nite' ł'ethinij pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij.* 26 Ehe, Tata qe hik aka' łisu'un qu' łunye'je'.— 27 Qa yit'ijets iye he' jukhew: —Na' Tata hats week tsełisij qu' heinek'enhe'yipji' ene' wekwek. Ham pa'qu' ewi'łe' qu' nenikfee'letsha ha'ne Ła's. Ewi'łłe na' Łatata in nikfe'letsha. Qa ham iye pa'qu' ewi'łe' qu' nenikfe'letsha na' Łatata, ewi'łe' ha'ne Ła's in nikfe'lets qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.* 28 Eneki'ł yiwets week ekheweli'ł pe'qu' hats qi qu' niwefju' qa qi iye in neq'iihetij pe' wekwek qa yakha' qu' k'awapiihiti'ł.* 29 Ku'mi'łi' qa' je'wetsjuk'eji' nakha' wakka łoʼsiyit (yugo) heni' yi'wonje' qa yakha' qu' k'ijatsheniłij, qe yakha' nite'

* **11:7** Mt 3:1; Ef 4:14 * **11:9** Mt 14:5; 21:26; Lc 1:76 * **11:10** Mr 1:2 * **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mr 9:11-13; Lc 1:17; Jn 1:21 * **11:15** Mt 13:9; Mr 4:23; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7 * **11:18** Mt 3:4; Lc 1:15 * **11:21** Mr 6:45; Lc 6:17; 9:10; Jn 12:21; Mt 15:21; Hch 12:20 * **11:22** Ez 28:2-4; Am 1:9-10; Mt 10:15; 15:21; Mr 3:8 * **11:23** Is 14:13,15; Mt 4:13 * **11:25** Sal 8:2; Lc 22:42; Jn 11:41; 1Co 1:26; 2Co 3:14 * **11:27** Mt 28:18; Jn 1:18; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * **11:28** Jer 31:25; Jn 7:37

yeq'itaqsuna'x qa nite' iye heniwqinhetji' *ma' qa qi qu' nawapii ne' atawjetsi'ł. (Jer 6:16)*
30 Qe nakha' wakka ł'osiyit (yugo) heni' yi'wonje' nite' jutsutax qa ne' yaqatai qa af'ayaiji'.—

12

Jesús yatsat'axij pa' nełuji' nite' wit'ithayijii.
(Marcos 2:23-28; Lucas 6:1-5)

1 Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa ikji'teje'm ha' wit'enekju' ka' ewi'ł nełuji' witwapiihijii (sábado) nite' łeke' pa'qu' net'ithayiiji'. He' ł'ijatshenhei hats iyipkunju' qa nit'ijji' ke' łei trigo qa tuj.* 2 Qa he' fariseol in yi'wenij, ma' qa yiyaji'ets ha' Jesús qa yit'ijets: —Jeł qeku'nijju' ek ne' ijatshenhei ka' yaqsiijkii nite' łenexke'ej qu' naqsiijkii pe'ye' in yamets ha'ne nełuji' witwapiihijii ham t'ithayiye'ji'.—* 3 Ma' qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Me nite' łejeł i'ł ne' witfaakanhei in nifel pa' yaqsiijkii pa'aj ka' David'ik'i pa' ewi'ł nełuji' pa'aj in qi in iyipkuni'łju' pekhewe' łijts'eyek? 4 Qa uyifi pa'aj pe' witlijtsitjii qa tuj pa'aj pe' pan t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ekewe'en nite' łenexke'ej qu' netnekui. Uja'xł i'ijkii pekhewe' pa'il in łeke' qu' netuj.* 5 ¿Me nite' łejeł i'ł iye ke' Moisés łe'lijei ne' pa'ilipji' ne' witlijtsitjii qu' net'ithayiiji' na'aj witwapiihijii (sábado), qa nite' uł'ax in yaqsiijkii?* 6 Hit'iłij ewets hane'ej in na'l na' les t'anipji' ne' witlijtsitjii hats ha'ne i'ni'in.* 7 Ekheweli'ł qek enikfe'li'łik'i kakha' ikji'ha aka' wi'tlijei in yit'ij: *"Yakha' les hisu'un qu' eq'iltinhetsi'ił qa nite' hisu'un pa'qu' ilantaxi'łyifi ene' inqa'metets" (Os 6:6)* ma' qekha nite' it'etaxi'łijets qu' uł'etse' enewe' ham yaqsi'ji'ijkii pa'qu' uł'axe'.* 8 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew Yatsat'axij tenek'enhe'yipji' ha'ne witwapiihijiiji' (sábado).—*

Ewi'ł pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Marcos 3:1-6; Lucas 6:6-11)

9 Ha' Jesús in hats t'atsji'łik'uifik'i ha' wit'enekju' qa ikii qa uyifi ke' judiol łe'lijtsitjii. 10 Qa hikha' i'ni' ha' ewi'ł jukhew yisłax ka' łokoyik'i. Qa in łunye'jek hekhewe'en in wo'taxii pa'qu' nit'ijets qu' uł'axe' qu' naqsiijkii ha' Jesús, ma' qa nifaakan: —¿Me łeke' qu' jintiłin pa'qu' nanqaats'etax in mexe witwapiihijiiji' (sábado)?—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijiju'ł: —¿Pa'n łii ekheweli'ł qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pe'qu' łeł inkiye' kots'etax in sabadoji'? ¿Me nite' nit'ijpha'm pekhe'en?* 12 Qa na'aj jukhew in les weju'łij yijat'ij nite' łunye'jiju'ł pe'qu' kots'etaxe', qa hik ta'łijupi' in łeke' qu' jintaqsiijkii pa'qu' łe'wise' pa'qu' sabadoye'ji'.—* 13 Ma' qa yiyaji'ets ha' jukhew qa yit'ijets: —¡Ijin na' okoi!— Ha' jukhew qa yijin ha' łokoi qa aje'eł hamiikii ka' łunye'jtax ha' łokoi, ma' qa week łunyejei iye he' łokoyei.* 14 Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa yifaakateji' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' łeke'ye' qu' nilan ha' Jesús.*

Pa' profeta'ik'i Isaías hayiits nifel pa'aj pa' Jesús.

15 Ha' Jesús in nikfe'lets aka'an, ma' qa ikik'ui hakha' i'ni' qa olots he' yijayanik'i. Ha' Jesús qa niłinju' week hekhewe' wanqaats'etaxju'.* 16 Qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' kakha' yijaa'ija in łunye'j ha' Jesús.* 17 Hats'inha qu' nafits kakha' yit'ij pa'aj pa' Intata in i'nijji' pa' profeta'ik'i Isaías, in yit'ij pa'aj: 18 *—Jeł i'łju', hane'en hik ha'ne yeqejkunene'k. Hik ha'ne he'yeku'miiji'. Qi in hisu'un qa qi iye in tsi'sinheti'mkii. Hetisij nakha'an na' yeqe Espíritu. Łakha' qa' nenfeli'm nakha' yatsathen nekhewe' witsetiikal nite' judiol.* 19 *Łakha' tees qu' netk'eł ei, tees qu' natyaiłekii. Nite' łeke' qu' netpiikaxtii pa'qu' ł'axe' pe'qu' wit'ikheijeye'ji'.* 20 *Nite' yepłet pe' fapu' in hats qałiyuje'm. Nite' yomhet iye in hats yomiyu'tax qa hats p'ułetax na'aj witfetitjiyij penyilo i'nji' ne'ej eł i'ni. Hik aka' qu' łunye'je' qa' naamłi'ijii qu' naxinentaxij pa' yatsathen.* 21 *Qa aka' łiiji' qu' netjumti'ets week pe' witsetits pekhewe' qu' netk'enets.— (Is 42:1-3)*

Pe' fariseol qa yit'ijju' qu' uł'axe' pa' Jesús.
(Marcos 3:20-30; Lucas 11:14-23; 12:10)

22 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús ha' ewi'ł jukhew puk'al qa ham iye łe'lijeye' qe ta'łets pa' inwo'met. Qa ha' Jesús qa yiłin, ma' qa yi'wenkitkii qa iyet iye.* 23 Week hekhewe' yi'wenij

---

* **11:29** Jn 13:15; Ef 4:20; Fil 2:5; 1P 2:21; 1Jn 2:6; Zac 9:9; 2Co 10:1; Fil 2:7-8 * **12:1** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **12:2** Mt 12:10; Lc 13:14; 14:3; Jn 5:10; 7:23; 9:16 * **12:4** Ex 25:30; Lv 24:5-9; 1S 21:6 * **12:5** Nm 28:9-10; 1Cr 9:32; Jn 7:22-23 * **12:6** 2Cr 6:18; Mal 3:1; Mt 12:41-42 * **12:7** Mi 6:8; Mt 9:13 * **12:8** Mt 8:20; 9:6; 12:32,40 * **12:10** Mt 12:2; Lc 13:14; 14:3; Jn 9:16 * **12:11** Ex 23:4-5; Dt 22:4; Lc 14:5 * **12:12** Mt 6:26; 10:31 * **12:13** 1R 13:4; Mt 8:3; Hch 28:8 * **12:14** Mt 26:4; 27:1; Mr 3:6; Lc 6:11; Jn 10:39; 11:53 * **12:15** Mt 4:23; 10:23; 19:2; Mr 3:7 * **12:16** Mt 8:4; 9:30 * **12:18** Jn 3:34; 10:25; Mt 3:17; 17:5; Lc 4:18 * **12:22** Mt 4:24; 9:32-34

qi in yitjułaxijpha'mkii qa yifaakateji' iye: —¿Ma hik hane'ek pa' Ła's pa' David'ik'i?—** 24 In yepi'ye' ek'i aka'an he' fariseol qa yit'ijju': —Pakha'ɬe Beelzebú, ɬatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' ɬet'unha'xijup qa ɬeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—* 25 Ha' Jesús nikfe'lets hekhewe'en ka' yumtitax qu' ɬunye'je' qa yit'ijji'ju': —Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa ɬakha'ɬe ɬete'm qu' netwuɬ'enhetju' qa hik ɬunye'j iye na'aj witset ɬa's. Qa hik ɬunye'j iye na'aj ewi'ɬ jukhew qa ɬelits qa ɬewhe'ye' iye in watlanju'kii qa ɬekhewelɬe ɬete'm iye in wetwuɬ'enhetju'.* 26 Ma' qa hik ɬunye'j na' Satanás in ɬakha'ɬe ɬete'm qu' ne'nukinfik'i in Satanás, ma' qa ɬakha' ye'ɬe ɬete'm qu' newetqethenju'kii. ¿Qa pa'n ɬunye'j qu'nte' niliyi'ij na' tenek'enheiji' nakha'an?* 27 Ekheweli'ɬ in ɬit'iɬijets in hukinfik'ikii pe' inwo'metets qa ta'ɬets pa' ɬet'unha'x na' Beelzebú qa qu' yijaayi'ija aka'an, ¿qa ɬek ɬet'unha'xek pa'qu' nata'ɬijets ne' ijatshenheyi'ɬ in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'ɬijupi' nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nit'iɬij ewets qu' ijaniɬik'i.* 28 Qa qu' nata'ɬɬe'ets na' ɬeqe Espíritu na' Dios in hukinfik'ikii ne' inwo'metets, ma' qa hats jutsiqax in hats nami'ɬ ewetsju' na' tenek'enheiji' na' Dios.* 29 ¿Pa'n ɬeqfenye'j ɬewek pa'qu' nuyetsji' pe'qu' ɬetsi'ye' pa'qu' net'un jukhew qa' nenitka'mij pekhewe' ɬewekwekits qu'nte' nojoye' qu' nophe'ɬ? Qu' nophe'ɬ yijat'ij ma' qa ɬeke'ye' yijat'ij qu' nenitka'mij pe'qu' ɬewekwekitse'.* 30 Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xɬekii.* 31 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'iɬij ewets, in week pakha' qu' naqsiijkii pakha' qu' ɬunye'je'ɬe pa' uɬ'ax qa pakha' iye qu' uɬ'etsik'i ɬe'lijeyi'ij pa'qu' ɬunye'je'ɬe, qa ɬeke'ɬe qu' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets. Qa pakha'ɬe qu' uɬ'ax ɬ'anye'je'ets nakha' Espíritu Santo qa' nite' ɬeke'ye' qu' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets.* 32 Pa'qu' ɬunye'je' qu' nit'ij pa'qu' ewi'ɬ wi'tlijeye' t'ejuyiju'ɬ ha'ne Ła's na' Jukhew, qa ɬeke'ɬe qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'ɬe qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ɬ nakha' Espíritu Santo qa nite' ɬeke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en, nite' hane'ej ha'ne ɬahats'ij qa nite' iye pakha' mexe hamik'ui.—*

Pe' najkak jutsiqetsij pe' ɬei.
(Lucas 6:43-45)

33 Ha' Jesús qa yit'ijets iye he' fariseol: —Jeɬi'ɬji' pa'qu' it'iɬijju'ha ekewe'en in t'ejuyets ka' haqsiijkii, ne' najkak ɬe'wis qa ɬe'sitsjijek ɬei, ne' najkak uɬ'ax qa uɬ'etsjeek ɬei, qe ne'ej ɬei hik ne'ej jutsiqetsij ne'ej najkak.* 34 ¡Q'oiq'oyits ɬelits! ¿Pa'n ɬunye'j qu' it'iɬij pa'qu' ɬe'wise' in ekheweli'ɬ qi in uɬ'etsi'ɬ? Qe pakha' topo'oj ha'ne intawe'j qa hik pakha' t'atsji'ɬii ha'ne ineji'.* 35 Pakha' jukhew ɬe'wis qe ta'ɬets pe' ɬe'sits yenji'ju'kii pa' ɬatawe'j ma' qa t'atsji'ɬfik'i pa' ɬe'wis, qa pakha'ɬe qu' uɬ'ax jukhewe' qe ta'ɬets pe' uɬ'ets yenji'ju'kii pa' ɬatawe'j ma' qa t'atsji'ɬfik'i pa' uɬ'ax.* 36 Qa yakha' qa hit'iɬij ewets qu' namtaxets pa' neɬuji' qu' week newetjeyutshentax, ma' qa' nenfeelija ɬekpa' ta'ɬijupi' in yit'ij pe' ham weju'ɬi'ij wi'tlijei nite' ɬeke'tax qu' nit'ij.* 37 Qe pe' e'lijei hik pekhewe' qu' nata'ɬets qu' nenit'ij ewets hatse' yatsathen, qa pe' e'lijei iye qu' nata'ɬets qu' nenit'ij ewets hatse' qu' uɬ'axe' qa' atanithenhetii.—

Jesús qa wetjeyumtshenɬi'ijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.
(Marcos 8:12; Lucas 11:29-32)

38 Ma' qa he' uja'x he' fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, hisu'untaxi'ɬ qu' k'eweniɬijha qu' aqsiijkii pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ hats'inha qu' jutsiqetsi'iɬ ye'mha qu' neɬisij pa' et'unha'x pa' Dios.—* 39 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Enewe' hane'ej jukhew qi in uɬ'ets qa nite' ewi'ɬɬi'i' iye nakha' yijayantax, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ, qa hatsɬe nite' ɬeke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ. Ewi'ɬɬe hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik ɬunye'je' ka' ɬunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás.* 40 Qe in ɬunye'jek in i'nji' *ka' Jonás pe' ɬekutjii pa' qi ɬejits wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa wetshetk'ewi'ɬ najai* *(Jon 1:17)* qa' hik aka' qu' ɬunye'je' ha'ne Ła's na' Jukhew wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa wetshetk'ewi'ɬ najai iye qu' na'nji'ju' ha'ne sehe'. 41 Kekhewe' Nínive ɬeiɬetsik'i niipha'mkii hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne ɬahats'ij pa' neɬuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhewe'en qa' nit'ijets qu' les uɬ'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne ɬahats'ij. Qe ke' Nínive ɬeiɬetsik'i yili'ij in

---

* **12:23** Ła's pa' David'ik'i ikji' Cristo. * **12:23** 2Cr 1:1; Mt 1:1; Ro 1:3 * **12:24** Mt 9:34; 10:25; Mr 3:22 * **12:25** Mr 3:23-27; Lc 11:17-22 * **12:26** Mt 4:1,10; 13:19; Hch 13:10 * **12:27** 2R 2:7; Hch 19:13 * **12:28** Lc 17:21; 1Jn 3:8 * **12:29** Is 49:24; 53:12 * **12:30** Mr 9:40; Lc 9:50; 11:23 * **12:31** Mr 3:28-30; Lc 12:10; He 6:4-6; 10:26; 1Jn 5:16 * **12:32** Mt 11:19; Jn 7:12; 9:24; Mr 2:10; 10:30; Lc 12:10; 20:34-35; Ef 1:21; Tit 2:12; He 6:5 * **12:33** Mt 7:23; Jn 15:4-7 * **12:34** 1S 24:13; Mt 3:7; 23:33; Lc 6:45; Ef 4:29 * **12:35** Mt 13:52; Col 4:6 * **12:36** Mt 12:41; Jn 5:29; 1Jn 4:17; Lc 16:2; Hch 19:40; Ro 14:12; He 13:17; 1P 4:5 * **12:38** Mt 16:1; Lc 11:16; Jn 2:18; 6:30; 1Co 1:22 * **12:39** Mr 8:11-12,38; Lc 11:29-32; Is 57:3; Mt 16:4

yaqsiijkii pe' uɬ'ets in yepi'ye' ek'i ke' nifeli'm ka' Jonas'ik'i, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Jonas'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.* 42 Ke' ewi'ɬ efu'uk'i qi tenek'enhei ta'ɬii na' i'wk'uyi'lii qa' neniipha'm hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne ɬahats'ij pa' neɬuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhe'en qa' nit'ijets qu' les uɬ'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne ɬahats'ij. Qe ɬakha' ke' efu'uk'i in toxtaxii yemjee na' ta'ɬji' nakhap seheika' qa namii qu' nepiye' ka' qi ɬikfeliya'xkii ka' wittata'ak'i Salomón, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Salomon'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.—*

Pa' inwo'met uɬ'ax in tepilii pa' jukhew.
(Lucas 11:24-26)

43 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Pa'qu' ewi'ɬ inwo'met'e in ikik'uifik'i na'aj jukhew qa nekɬi'ikii pe' yisɬaxkii sehel, wo'taxiikii ɬawapiihiwet'e qa nite'ɬe yi'wen, 44 ma' qa yit'ij: "Qa' hapilii iye ke' yitsi' ke' hata'ɬifi." Qa in tepilii qa yi'wen in ham i'ni'ifi. Hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye. 45 Ma' qa ik iye qa ikii pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) inwo'metets les qi in uɬ'ets wiikfik'i qa t'eqe'mets qa week enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Ma' qa les qi'ija in uɬ'ax nite' hik ɬunye'j pa' yojoo in ɬunye'jtax. Aka'an hik aka' qu' ɬunyejeye' hatse' enewe' uɬ'ets jukhew ha'ne hane'ej ɬahats'ij.—*

Pe' ɬenene qa pe' ɬek'injats pa' Jesús.
(Marcos 3:31-35; Lucas 8:19-21)

46 Ha' Jesús in mexe iyetik'ui hekhewe' olots jukhew qa' efuts iye, qa namtaxets ke' ɬenene qa he' ɬek'injats iye qe nifaakateyutaxets qa amaneiɬefik'i.* 47 Qa ewi'ɬ ha' yit'ijets ha' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats ha'niite' amaneyi'fik'i, nifaakateyutax ewets.— 48 Qa yeku'ɬ ha' Jesús hakha'an, qa yit'ijets: —¿Ɬek pekhe' nene qa ɬek pekhewe' iye k'injats?— 49 Ma' qa t'apsiiji'teje'm he'ɬ'ijatshenhei qa yit'ij: —Enewe'en k'injats qa nene iye.* 50 Qe pa'qu' ɬunye'je' qu' naqsiijkii pa' yisu'un na' Tata i'ni' na' wa's, qa hik ha'ne k'inij qa k'inja' iye qa nene iye.—*

13

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi'ɬ iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8)

1 Hik kakha' ka' neɬuji' qa ikik'uifik'i ke' wititsi' ha' Jesús qa i'niju' ha' ɬotkoyek ke' kaɬi'. 2 Qa olootsija he' nekii, qa hik ta'ɬijupi' ha' Jesús in t'ilitji'ju' ke' qi'ik'i witinhitjii qa i'nji'ju' qa hekhewe'ɬe jukhew qa efuts iye qa amaneyi' ha' ɬotkoyek ke' kaɬi'.* 3 Ma' qa iyetik'ui qa olots ke' wekwek in yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —Ewi'ɬ pa' jukhew iwenq'enhena'x ikii pa' ɬewenq'enhe'wet.* 4 In we'nq'en qa namji'ju'kii pe' uja'x ɬoqoɬoi pa' wit'ikheyi'j, qa namii pe' junatai qa tuj. 5 Qa pekhewep qa namji'ju'kiyek pa' t'un sehe' qe uteket, qa nite' qi pa'qu' seheeyi'ija. Enewe' ɬoi qa aje'eɬ ta'ɬ qe nite' akaptaxju' pa' sehee'ija. 6 Qa in nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij aje'eɬ, qe nite' ijetits pe'qu' ɬefitetsiye' qa yisɬax aje'eɬ. 7 Qa pekhewep iye ɬoi qa namji'ju'kiyek pa' tiiket, qa pa' tiiket in qitspha'm qa tik'eyijju' qa yitaɬi'meten. 8 Qa pekhewep iye ɬoi qa namji'ju'kiyek pa' ɬe'wisji' sehe' qa itaɬimetsits qa na'l iye pe' ɬei. Uja'x pe' yamets cien (100) pe' ta'ɬ in ewi'ɬtax pe' ɬo' qa uja'x pe' sesenta (60) yamets in ewi'ɬtax pe' ɬo' qa uja'x iye pe' treinta (30) in ewi'ɬtax pe' ɬo'.* 9 Pa'qu' nana'l ɬekfiiye' qa nepiye'ek'iha aka'an.—*

Inhats'ek kekhewe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:10-12; Lucas 8:9-10)

10 He' ɬ'ijatshenhei qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús qa nifaakanij: —¿Inhats'ek in ɬit'iji' in ɬ'iyetik'ui hekhewe' jukhew qa efuts iye kekhewe' wekwek in ɬejeyumtshenijupi'? —* 11 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Qe ekheweli'ɬ ɬexke'ej na' Dios qu' enikfe'li'ɬets ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewe'ɬe'en qa nite' ɬexke'ej na' Dios qu' nenikfe'lets.* 12 Qe pa'qu' hats nana'li'm, qa' les netesti'yij iye, ma' qa' les qiyi'ija pa'qu' nana'li'm. Qa pakha'ɬe hami'm, qa' netitkamhiti'yij iye pa' ɬammi's in na'ltaxi'm.* 13 Qa hik ta'ɬijupi' in hit'iɬij'e' in k'iyeti'ɬ ek'ui ke' wekwek

---

* **12:41** Jer 3:11; Ez 16:51; Ro 2:27; Jon 1:2; 3:5 * **12:42** 1R 10:1; 2Cr 9:1 * **12:45** He 6:4; 2P 2:20 * **12:46** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * **12:49** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **12:50** Mt 6:1; 7:21; Jn 15:14; He 2:11 * **13:2** Mr 3:9; Lc 5:3 * **13:3** Mt 13:10,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 4:2 * **13:8** Gn 26:12; Mt 13:23 * **13:9** Mt 11:15; 13:43; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7,11,17,29; 3:6,13,22 * **13:10** Mt 9:10; 13:35; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * **13:11** Mt 11:25; 19:11; Jn 6:65; 1Co 2:10; Col 1:27; 1Jn 2:20,27 * **13:12** Mt 25:29; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2; Stg 4:6

hejeyumtshenijupi'. Qe łekhewel yejeɬɬeju' qa nite'łe yi'weenija. Tek'entaxik'i qa nite'łe yepi'ye' ek'i, nite' nikfe'lik'i iye.* 14 Aka'an in łunyejei nekhewe'en ma' qa hats yafits kakha' yit'ij ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: *"Yepi'ye'tax qa nite'łe nikfe'lik'i. Yejeɬtaxju' qa nite'łe yi'wen.** 15 *Qe pe' łaqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i. Yit'onik'i łekfii qa yit'onik'i iye łotoi. Qa qu' nite' hik aka' łunyejeye', in yejeɬju' qekha ni'wentax, in yepi'ye' ek'i qekha netk'entaxik'iha, qekha nenikfe'ltaxik'i iye pe' łaqjamtikineyejeikii ma' qekha nink'aihittax qa yakha' qekha henɬintaxju'."* *(Is 6:10)** 16 Qa ekheweli'ɬ qa' e'łe'sitsi'ɬi'mkii qe na'l ne' otoyi'ɬ qa ɬi'weniɬkii qa ne' ekfiyi'ɬ iye qa łepiye'ełkii.* 17 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets in olotstax ke' profeta'ik'i qa ke' yatsathen jukhewik'i yisu'untax qu' ni'wen ha'ne hane'ej ɬi'weni'ɬ qa nite'łe yi'wen. Yisu'untax qu' nepiye' ha'ne hane'ej łepi'ye'eł qa nite'łe yepi'ye'.—*

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:13-20; Lucas 8:11-15)

18 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Ek'eni'ɬ, hane'ej qu' henfel ka' ikji'ha pa' ewi'ɬ iwenq'enhena'x. 19 Week pa'qu' nepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios, qa nite'łe nikfe'lik'i, qa hik łunyejei pekhewe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Qa nam na' inwo'met qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' łatawe'j.* 20 Qa pe' łoi namji'ju'kiyek pa' uteket qa hik łunyejei pe' yepi'ye' ek'i ke' wi'tlijei qa t'eku'mi' aje'eł qa łesitsi'mik'iha.* 21 Qa in nite'łe ijetits pe'qu' łefitetsiye' qa nite' t'unitsji'. In tajaajinhetii qa wenit'ijetskii pe' uɬ'ets ma' qa yo'qmositij qa yili'ij aje'eł.* 22 Qa pekhewe' łoi namji'ju'kiyek pa' tiiket qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i ekewe' wi'tlijei, qa lesłe in yamitfik'i in yitawje'meten ekewe' wekwek, qa pa' łeqsu'unka'xij ekewe' wekwek qa qi in yawitji. Qa week ekewe'en tit'oyijju' kekhewe' wi'tlijei, ma' qa ham łeye'.* 23 Qa pekhewe' łoi namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' wi'tlijei qa nikfe'lik'i. Ma' qa hik pekhewe' qa na'l yijat'ij pe' łei, ewi'ɬtax pe' łoʼ qa yamets cien (100) pe' łei, qa pekhewep qa yametsek sesenta (60) qa pekhewep iye qa yametsek treinta (30) pe' łei.—

Pe' uɬ'ets wit'enheiju' we'nenji'ju' pe' trigo.

24 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye wekwek yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j na'aj ewi'ɬ jukhew in yeni'ju' ne'ej łe'sits łoqołoi na'aj łewenq'enhe'wet.* 25 Qa in hats week ima'ju' qa namii pa' ewi'ɬ ɬ'ejuihife qa yenji'ju' ek pe' łoqołoi ne'ej cizaña* hik łunyejeitax trigo pa' witwenq'enhe'wet'ij pe' trigo, ma' qa ik iye pakha'an. 26 Qa in hats qhufje'm pe' trigo ma' qa hats laxaji' pe' łei, qa łunyejeijijek iye pe' cizaña we'nenji'ju' in teiji'jek. 27 Ma' qa pe' yithayiki qa nifelii pa' yatsat'axij pa' wit'enekju': "Yaqa patun, in łe'sitstax ke' łoi ɬ'eniju' na' ewenq'enhe'wet ¿qa pa'n qu' nata'ɬji' ne' cizaña in łataɬifetsij?"* 28 Qa yit'ij pa' patun: "Na'l na' i'nejuihife t'ejtenijji'ju' pa'aj in yenji'ju'." Pekhewe' t'ithayii qa nifaakanij iye: "¿Me łisu'un qu' haki'ɬii qa' henit'iɬijik'i?" 29 Qa pakha'an qa yit'ij: "Nite', qe qu' enit'iɬijpha'm ne' cizaña qa i'nɬi'i qu' enit'iɬijpha'm iye ne' trigo. 30 Iwejinɬe eku'ni'ɬij qu' week nata'ɬi'ɬ ipɬu'ui qu' netenittaxijji' ne' trigo. Qa qu' namtaxets qu' netenit'ijji' ma' qa' hit'ijets nekhewe' qu' nenit'ijji': 'Ojohoni'ɬ qu' ant'a'aɬiiji' ne' cizaña qa isifini'ɬ je'mkii hats'inha qa' netene'ɬju', qa nekhewe'łe trigo qa' eni'ɬifi ne' yextsi'ij.' "—

Ne'ej mostaza łoʼ.
(Marcos 4:30-32; Lucas 13:18-19)

31 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej mostaza łoʼ na'aj jukhew in yeni'ju' pa'qu' łeq'ejinqa'wet'e.* 32 Yijaa'ija pe' łoʼ in hik pekhe' les in nite' qi pe' week łoi. Qa in ta'ɬ qa les qipha'm, nite' łuk'elpha'm pekhewep wit'enheiju' ne'ej łesejets (hortalizas) qe qipha'mha ma' qa najkak'ij. *Ma' qa namii ne'ej junatai qa tupiiji' ne'ej łakjil.—* *(Ez 31:6)**

Pe' levadura.
(Lucas 13:20-21)

---

* **13:13** Dt 29:4; Is 42:19-20; Jer 5:21; Ez 12:2; Mt 15:10; 16:12; 17:13; Mr 8:21 * **13:14** Mr 4:12; Lc 8:10; Jn 12:40; Hch 28:26-27; Ro 11:8 * **13:15** Mt 15:8; He 5:11 * **13:16** Lc 10:23-24; Mt 16:17; Jn 20:29 * **13:17** Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * **13:19** Mt 4:23; 5:37; 6:13 * **13:20** Is 58:2; Ez 33:31-32; Mr 6:20; Jn 5:35 * **13:21** Mr 4:17; 10:30; Hch 8:1; 13:50; Ro 8:35; 2Co 12:10 * **13:22** Ro 12:2; 2Ti 4:10; 1Jn 2:15; Mt 19:23; Mr 10:23; 1Ti 6:9-10; 2Ti 4:10 * **13:24** Mt 18:23; 20:1; 25:1; Mr 4:26,30 * **13:25** Ne'ej cizaña, hik łunyejeitaxija ne'ej trigo, qa nikhewe'ɬi'ij łei qa pakha' łunyejei. * **13:27** Mt 10:24; Col 3:11; 4:1; Ap 1:1 * **13:31** Mt 13:24; 17:20; Lc 17:6 * **13:32** Sal 104:12; Ez 17:23; Dn 4:12

33 Ha' Jesús qa nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios
hik łunye'j iye ne'ej levadura, ne'ej ewi'ł efu in yetsjiłkinij na'aj fo'ji' qitaxji' qa łammistax
levadura. Ma' qa in hats yamje'mha qa yiju'fjufinhetik'i ma' qa les in qi'ija na'aj fo'ji'.—*

Jesús qa nifel pe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:33-34)

34 Week qa iyetjiik'ui ha' Jesús he' jukhew qa efuts iye qa uja'xłe qa yitjiiji' ne'ej
yejeyumtshenijupi', qa ham pa' qu'nte' nejeyumtsheni'ijupi' qa iyetjiik'ui,* 35 qe qa'
nasinik'iha kakha' hayiits yit'ij pa'aj pa' ewi'ł profeta'ik'i in yit'ij: *—Hit'iji' hatse' pe'qu'
newetjeyumtshenłi ijupi' qu' nek'iyetik'ui. Hit'ij hatse' kekhewe' wekwek nite' hayiits qu'
nana'l pa'qu' nenikfe'lets in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne week sehe'.— (Sal 78:2)**

Pa' ikji'ha pe' uł'ets we'nenji'ju' pe' trigo.

36 Ha' Jesús qa wetfeli'm hekhewe' jukhew qa efuts ma' qa uyifi ke' wititsi'. Qa hik
hakha'a' he' ł'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Enfeli'ł ye'mha pakha' ikji'ha pekhewe'
cizaña we'nenji'ju' pa' wit'enekju'.—* 37 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ij: —Pakha' yenju' pe' łe'sits
łoi hik ha'ne ha'ne Ła's na' Jukhew. 38 Qa pa' witwenq'enhe'wet qa hik ha'ne ha'ne week
sehe' ipji'. Pe' łe'sits łoi qa hik pekhewe' pe' łelits na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa pekhewe'łe
cizaña hik pekhewe' pe' łelits nakha' uł'ax.* 39 Qa pakha' ł'ejuihife in yenju' qa hik nakha' na'
inwo'met. Qa in tenit'ijji' pe' łei qa hik łunye'j qu' namtaxets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne
week sehe'. Qa pekhewe' nit'ijji' pe' łei qa hik nekhewe' ne' angelits.* 40 Qa hik łunye'j
iye in ewi'ł we'neni' pe' cizaña, qe qa' netene'ł̨ju', qa' hik łunye'je' iye hatse' qu' namtaxets
pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week sehe' ipji'.* 41 Ha'ne Ła's na' Jukhew yukinii hatse' ne'
łaqa angelits nakha' tenek'enheiji', qa' nant'a'aiji' week nekhewe' inqaqsijkinenjiijkii na'
uł'ax qa nekhewe' iye yaqsiijkii na' uł'ax in i'ntaxji'teje'm.* 42 Qa' niwumik'iteje'mkii ne'
noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa hikna' qi qu' nejtsi'le'e' wetju'ł, qa qi iye qu' nat'aiji'
łek'unhetii.* 43 *Ma' qa pekhewe' yatsathen qa' netujjiha hatse' in łunye'jek ne' junu'* *(Dn 12:3)*
qu' hats nantaxji'teje'mha na' tenek'enheiji' na' Łatata. Pa'qu' nana'l łekfiiye' qa' nepiye'ek'i
aka'an.—*

Pe' ewi'ł qi inyetax tat'inhetiikii.

44 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł qi inyetax wekwek in
tat'inheti'yi'kii pa' ewi'ł ł'ejinqa'wet. Qa ewi'ł pa' jukhew yi'wen qa yayaxkit iye in yat'inkii
iye, qa qi in łe'wisi'mkii qa wapilii pe' łetsi' qa week t'ihinij pekhewe' łewekwekits ma' qa
taqha'yets pa' ł'ejinqa'wet yat'inikii pe' ewi'ł wekwek qi inyetax.—*

Pe' ewi'ł inyetax ute łasi' perla.

45 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye aka'an, na'aj ewi'ł t'ihinij wekwek, in wo'oi
ne'ej inyetets łe'sits utel łelits perlas. 46 Qa in yi'wen pekhe' les in łe'wis perla, qa wapilii pe'
łetsi'. Ma' qa week t'ihinijkii pe' łewekwekits ma' qa' taqha'yets pekhe'en.—*

Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł witq'ehemki'.

47 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł witq'ehemki'
tewumhitiiji'ju' na'aj iweli' qa olotsji' łunyejeiłe wetju'ł łejits witq'ehemkinel.* 48 In topo'oj
pe' witq'ehemki' qa pekhewe' teq'ehemkii qa yetsinijetspha'm pa' ł'isła'wet qa i'nijupju'kii
qa yejeł̨ji' pe' łe'sits qa yenji' pe' canastul qa pekhewe'łe uł'ets qa yiwu'młekii. 49 Hik
qu' łunye'je' hatse' qu' nanaxtaxijik'i pa' łahats'ij. Qa' nak ne' angelits qu' nant'a'aiji' ne'
uł'ets in wenetsji'łtaxi'ł ne' yatsathen,* 50 ma' qa niwu'mik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in
tujje'mha. Qa' hik nakha'a' qu' qi qu' nejtsi'le'e' wetju'ł qa' qi iye qu' nat'aiji' łek'unhetii.*
51 ¿Me week qu' enikfe'li'łik'i ekewe'en?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ehe, Yatsat'axyij.— 52 Ma'
qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Qa hik ta'łijupi' na'aj ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei (ley)
in tetwek'ela'xets qa i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata, ma' qa hik łunye'j na'aj ewi'ł
jukhew yatsat'axij ne'ej wititsi' in nikfe'lets qu' ni'nq'ethinij pe' łewekwekits pe' ink'aihits qa
pe' ława'mhits iye.—*

---

* **13:33** Gn 18:6; Ga 5:9 * **13:34** Jn 10:6; 16:25 * **13:35** Ro 16:25-26; 1Co 2:7; Ef 3:9; Col 1:26 * **13:36** Mt 13:3; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32 * **13:38** Mt 8:12; Jn 8:44; Hch 13:10; 1Jn 3:10 * **13:39** Jl 3:13; He 9:26; Ap 14:15 * **13:40** Mt 24:3; 28:20 * **13:41** Sof 1:3; Mt 8:20; 18:7; 24:31 * **13:42** Ap 1:15; 9:2; Mt 8:12; Ap 19:20; 20:10 * **13:43** Mt 11:15; 1Co 15:42 * **13:44** Is 55:1; Fil 3:7-8; Ap 3:18 * **13:46** Pr 2:4; Mt 7:6 * **13:47** Mt 3:2; 13:44; 22:10 * **13:49** Mt 13:39-40; 25:32 * **13:50** Mt 8:12; 13:42 * **13:52** Mt 12:35; 28:19

Jesús qa yamii pa' Nazaret.
(Marcos 6:1-6; Lucas 4:16-30)

53 In yili'ij ha' Jesús in nifel eke' wekwek yejeyumtshenijupi' pa' łunye'jkii, ma' qa ikik'ui
ha' witset. 54 Qa yamii ha' łetseet'ija qa hik hakha'a' qa i'nq'ijatshenifi ke' judiol łe'lijtsitjii.
Qa he' jukhew qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ta'łiji' hane'en week ekewe'
nikfe'lets? ¿Qa pa'n ta'łiji' iye pa' łet'unha'x in yaqsiijkii eke' ham łunyejeyi'iju'ł?* 55 ¿Me nite'
hik ha'ne ła's ka' ewi'ł carpintero'ik'i? ¿Me nite' łii ke' łenene María, qa he' łek'injats qa Jacobo
(Santiago), qa ha' José, qa ha' Simón qa ha' Judas iye?* 56 ¿Me nite' hik ha'ne iye i'ni' he'
łek'injai? ¿Qa pa'n ta'łiji' hane'en week ekewe' wekwek?— 57 Qa aka'an in ta'łijupi' qa nite'
nek'enheyu'ets. Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Ham pa'qu' profetaye' qu' nite' nineqjunu'ye', qa
ni'kha'łi'ij łetsetitstaxija' qa łetsi'taxija iye qa hik ne'ej qa nite' neqjunu'uj.—* 58 Qa hik ta'łijupi'
in nite' olots ke' yaqsiiji'kii wekwek ham łunye'ji'iju'ł hakha' witset qe he' tetseti'yi' qi in
yeqeku'.

14

Talanhetii pa' Juan Bautista'ik'i.
(Marcos 6:14-29; Lucas 9:7-9)

1 Hik akaa'ijha ka' łahats'ij, ha' Herodes tenek'enhe'yi' ha' Galilea qa i'ye'ej ke' yaqsiijkii
ha' Jesús in ham łunyejeyi'iju'ł.* 2 Qa yit'ijets pekhewe' łeqejkunenhei: —Hik kakha' Juan
Bautista'ik'i. Hats iła'x iye. Qa hik ta'łijupi' in na'li'm pa' qi łet'unha'x qa łeke' in yaqsiijkii
pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł. —* 3 Qe ha' Herodes t'eku'mi' pa'aj ka' Juan'ik'i qa yophe'ł
łokoyei qa yenifi iye pe' witq'opheł itjii, qe ta'łets pa'aj pe' ewi'ł efu łii Herodías łewhe'ye'tax
pa' łek'inij łii Felipe.* 4 Qe ka' Juan'ik'i yittaxijets pa'aj: —Nite' inek łenexke'ej kakha'an
qu' ewhe'ye'yi'ij nekhe' efeli'tstax.—* 5 Qa ha' Herodes in neqek'uyu'taxij pa'aj ka' Juan,
qa nijiweiłi'iju'ł iye pa' witset, qe titijiti'yijetsha ka' Juan'ik'i in ewi'ł profeta.* 6 Qa in
ink'ayik łeqe'ninqa'p ha' Herodes, qa ke' łasi' ke' Herodías qa t'otoyijup pekhewe' namii in
łeqe łe'wis nełu pa'aj. Ha' Herodes qa qi in yisu'unijji' pa'aj ke' inanyi' in t'otoyijup. 7 Qa
hik ta'łijupi' in weniwjutsiqeniji'mha qu' yijaayi'ija qu' netisij pa'qu' niyinijets. 8 Ke' inanyi'
in tayajaxti'yetskii pa'aj yiyaji'etskii pa'aj ke' łenene, ma' qa yit'ij: —Hisu'un qu' entshen
hane'ejija ha' łeiła' ha' Juan Bautista. Enji' tok'oye'.— 9 Aka'an qa qi in nite' yi'sinhettaxi'mkii
pa'aj ha' Herodes, qa hatsłe tetfelijha in weniwjutsiqen qa week iye yepi'ye' ej pe' namii
pa' łeqe łe'wis nełu. Ma' qa inaqyaji'ij qu' netetka'xii qa' netesti'yij. 10 Ma' qa inq'ukinii
qu' ne'nisa'xii ka' łeiła' ka' Juan'ik'i pe' witq'opheł itjiyii. 11 Ma' qa tetka'x pa'aj ka' łeiła' ka'
Juan'ik'i i'nji' pa' tok'o qa testi'yij pe' inanyi' qa yeka'xiiji' pe' łenene qa tisij pa'aj. 12 Qa namii
pa'aj he' ł'ijatshenhei ka' Juan'ik'i qa yeka'x pa'aj qu' netijik'ui. Hekhewe'en qa nifelii ha'
Jesús ka' łenifenye'j ka' Juan'ik'i.

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' cinco mil (5.000) jukhew.
(Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

13 In i'ye'ej ha' Jesús ka' Juan'ik'i in talanhetii pa'aj, ma' qa ikkii uja'xłekii qa i'nji' ke'
witinhitjii qu' namijiiteje'm ha' ham i'ni'i'. Ma' qa in nikfe'lets he' week witsetits hekhewe'
jukhew qa efuts iye pa' t'ejuiji', qa yijayanpha'm qa t'otsłeju' in yamik'ui ha' t'ejuiji'. 14 Qa
in t'ilittaxpha'm ha' Jesús qa yi'wen in olootsija he' nijayan. Qa qi in neq'eletij qa niłinju'
iye he' wanqaats'etaxju'.* 15 In hats metju' junu', he' ł'ijatshenhei qa ikets qa yit'ijets: —
Hats metiyu'ju' ne' junu' qa ha'ne ju'uni' ham pa'qu' na'ni'. Yape it'ijets ene' jukhew qa
efuts iye qu' napilii he' witsetits łelits hats'inha qu' nataqha'yets łaqatse'.—* 16 Qa yeku'ł ha'
Jesús: —Inye'jłu' qu'nte' napile'kii. Ekheweli'ł qu' łisi'łij pa'qu' netuj enewe'en.— 17 Qa yeku'ł
iye he' ł'ijatshenhei: —Uja'xłe inek ene' na'l ine'm lee'fij (5) ene' pan, qa wetsjuk ene' sehets,
qa uja'xłe.— 18 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi'ł met pekhewe'en.— 19 Ma' qa yiyaji'ijets qu'
nanaqsijju' qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket week hekhewe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa t'eku'mi'
ke' lee'fij (5) pan qa ke' wetsjuk sehets qa yejełetspha'm na' wa's qa yit'ijetspha'm łe'wisij
pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa tisij he' ł'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' he' week
jukhew qa efuts iye.* 20 Qa weekij in tuj qa hats iłinijju'. Qa he' ł'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke'
łapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii he' doce (12) canastul qa topolij.* 21 Inłi'i qu' leefij mil

---

* **13:54** Mt 2:23; 4:23; 7:28 * **13:55** Mt 12:46; 13:55; Mr 6:3; Lc 3:23; Jn 6:42; 7:5; Stg 1:1; Jud 1 * **13:57** Jer 11:21; 12:6; Lc 4:24; Jn 4:44 * **14:1** Mr 8:15; Lc 3:19; 13:31; 23:7; Hch 4:27; 12:1; 13:1 * **14:2** Mt 16:14; Mr 6:14; Lc 9:7 * **14:3** Mt 4:12; 11:2; Jn 3:24 * **14:4** Lv 18:16; 20:21 * **14:5** Mt 11:9; 21:26,46 * **14:14** Mt 4:23; 9:36 * **14:15** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **14:19** 1S 9:13; Mt 26:26; Mr 8:7; 14:22; Lc 24:30; Hch 27:35 * **14:20** Mt 16:9; Mr 6:43; 8:19; Lc 9:17; Jn 6:13

(5.000) uja'x namets he' jukhew tuj ke' pa'n. Qa hekhewe'ɬe efuts qa omehets iye qa nite' wetjeyumtshen.

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Marcos 6:45-52; Juan 6:16-21)

22 In naxijik'i aka'an, ma' qa ha' Jesús qa aje'eɬ yiyaji'ets he' ɬ'ijatshenhei qu' aje'eɬ nathayinijiiteje'm ke' witinhitjii ha' ɬajaika' ai, qa ɬakha'ɬe qa' mexe newetfeli'm he' jukhew hats'inha qu' napilkii. 23 Qa in hats yili'ij in wetfeli'm he' olots, ma' qa ikik'ipha'm ke' utek ewi'ɬɬekii qe qa' niyin. Ma' qa in hats najaleikii qa menjiit amani' ewi'ɬɬekii.* 24 Qa kikhe'ɬe witinhitjii qa hats toxik'iteje'mha, qa ke' ɬeqe t'uyuyuyits ha' iweli' qitsik'i qa yiwu'miju'ɬkii ke' witinhitjii qa nite' ju'f qe t'ejuyiju'ɬ ka' t'unik'i. 25 Ma' qa in hats ipɬu'uikii pa' neɬu ha' Jesús qa yijayanpha'm hekhewe'en t'otsipji' ha' iweli'.* 26 He' ɬ'ijatshenhei in yi'weniju'ɬ in t'otsipji' ha' iweli' qa qi in nijiwei, qa yit'ijju': —¡Peyijat'ij, ma wit-si'nq'alek hane'en!— Ma' qa yeqejtsi'le'ej wetju'ɬ qe qi in nijiweitax. 27 Qa aje'eɬ yit'ijets ha' Jesús: —¡Ikesimeni'ɬ! Yakha'ɬe, e'nijiweikitek'iɬ.—* 28 Qa ha' Pedro qa yeku'ɬ qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' hik akhaayi'ija qa it'ij yiwets qu' henek ei na' ɬa'ni' na' iweli'ipji'.— 29 Qa yit'ij ha' Jesús: —¡Te'ɬun!— Qa ha' Pedro qa t'ilit'ik'uiju' ke' witinhitjii qa t'otsipji' ha' iweli' qa ikii ha' Jesús. 30 Ha' Pedro in yi'wen in t'unik'i qa nijiwei, ma' qa nikheyu'ju' qa tayai, qa yit'ij: —¡Etsi'fen wat'ij, Yatsat'axyij!— 31 Ha' Jesús qa aje'eɬ yijin ha' ɬokoi qa t'eku'mi', qa yit'ijets: —Hayits qa nite' qi pa'nte' eqekuye'jtax. ¿Inhats'ek in ɬ'inqekutaaxkii?—* 32 In t'ilitji'ju'kii ke' witinhitjii, ma' qa qeesik'ui ka' t'unik'i. 33 Ma' qa hekhewe' i'nji' ke' witinhitjii qa wonokok'enijupju'kii ha' Jesús qa yit'ijets: —¡Qete'e' yijaa'ija in akha' pa' Ɬaa'sija pa' Dios!—*

Jesús qa yamii pa' sehe' Genesaret.
(Marcos 6:53-56)

34 Qa yamiiteje'm ha' ɬajaika', qa t'ilit'ipha'mkii ha' sehe' Genesaret.* 35 He' tetseti'yi' qa nikfe'lij ha' Jesús ma' qa aje'eɬ yamipji' ɬeniihe't week ha' sehe' qa tetka'xiikii he' wanqaats'eju'. 36 Qa iyinijets qu' niwejinɬi'ij qu' net'eku'metskii ha' ɬ'aka'the' eiju' ha' ɬ'uihitjii he' wanqaats'eju'. Qa week he' hats t'eku'mets qa naxpa'lij pe' ɬaatsheitax.*

15

Na'aj yiwuɬ'enhet pa'qu' jukhewe' ta'ɬii ɬeji'.
(Marcos 7:1-23)

1 Ma' qa nekets ha' Jesús he' uja'x fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei ta'ɬii ha' Jerusalén qa nifaakan qa yit'ijets:* 2 —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' tek'enik'i kekhewe' yittaxij inwets pe' inaqwa'mhitsik'i qu' jintaqsiijkii? Enewe'en nite' wa'nqa' eku'nju' qa tekji'ijju'.—* 3 Qa nifaakanijek ha' Jesús qa yit'ij: —¿Inhats'ekek ekheweli'ɬ in nite' ɬ'ek'eni'ɬik'i ka' yit'ij na' Dios qa e'mehe'eɬij in ɬ'ek'eni'ɬik'i ke' ɬe'lijeiɬe ke' ɬawa'mhitsik'i? 4 Qe na' Dios yit'ij: *"Ek'eenetsha qa iwqinhet iye atata qa eneneye' iye"* *(Ex 20:12)* qa *"pa'qu' nit'ijets uɬ'ets ɬe'lijei pa'qu' ɬatataye' qa ɬenene iye qa' hikpa' qa' hats jutsiqaxe' qu' nawa'm."* *(Ex 21:17)** 5 Qa ekhewelɬi'iɬ qa ɬit'iɬijets pa'qu' jukhewe' in ɬeke' qu' nit'ijets pa'qu' ɬatataye' qa ɬenene iye: "Nite' ɬeke' qu' he'yifti'ts ewets qe week ke' na'lji'ijtax ye'm qa hetisji'jij pa' Dios." 6 Pakha' qu' nit'ij aka'an ma' qa hats nite' yiwqinhet pa'qu' ɬatataye' qa ɬeneneye' iye. Ekheweli'ɬ ɬiwu'miɬfik'i qa ɬili'iɬij iye ka' yittaxijha na' Dios, ma' qa ɬijayani'ɬ hane'ej pe' e'lijeiɬi'iɬ. 7 ¡Ekheweli'ɬ e'jtitsitsi'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e pe'qu' ejusitsi'iɬ! Yasinik'iha ka' yit'iɬij ewets ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: 8 *"Ha'ne witset ɬe'lijeiɬe tsiwqinhettax qa nekhewe'ɬe ɬatawjets qa tots ye'miiha.* *(Is 29:13)** 9 *Nite' weju'ɬij in tsijayantax, ke' i'nq'ijatshenij ɬe'lijeiɬe ene' jukhewɬe."*— *(Sal 78:36)* 10 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets he' week jukhew qa efuts iye qa yit'ijets: —Ek'eni'ɬha qa' menikfelitiɬik'iha iye. 11 Na'aj timju' na'aj jukhew qa efu iye nite' hik ha'ne qu' niwuɬ'enhet, qe pa' yiwuɬ'enhet yijat'ij pa'qu' jukhewe' qa efu iye, ta'ɬii ɬeji'.—* 12 Ma' qa he' ɬ'ijatshenhei qa we'tmetinheti'm qa yit'ijets: —¿Me nite' ɬenikfe'lets nekhewe' fariseol in nayu'kii in nepi'ye'ej kakha' ɬit'ij?— 13 Qa yeku'ɬ ha' Jesús qa yit'ij: —Week pe'qu' wit'enkiye'ju' in nite' yenju' na' Tata i'ni' na' wa's, qa' netenit'ijpha'm weekij ɬefitetsii.* 14 Iwejinɬi'iɬ nekhewe'en ek'enɬi'iɬets,

---

* **14:23** Lc 6:12; 9:48 * **14:25** Mt 24:23; Mr 13:35 * **14:27** Dt 31:6; Is 41:13; 43:1-2; Mt 17:7; Lc 2:10; Ap 1:17 * **14:31** Mt 6:30; 8:26; 16:8 * **14:33** Sal 2:7; Mt 16:16; 26:63; Mr 1:1; Lc 4:41; Jn 11:4 * **14:34** Jn 6:24-25; Mr 6:5; Lc 5:1 * **14:36** Mt 9:20; Mr 3:10; Lc 6:19; Hch 5:15 * **15:1** Mr 3:22; 7:1-23; Jn 1:19 * **15:2** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; 11:38; Jn 12:16; Ga 1:14; Col 2:8; He 11:2 * **15:4** Dt 5:16; Ef 6:2; Lv 20:9 * **15:8** Ez 33:31; Col 2:22; Tit 1:14 * **15:11** Mt 15:18; Mr 7:15; Hch 10:14-15; 21:28; He 9:13; 1Ti 4:3 * **15:13** Is 60:21; 61:3; Jn 15:2; 1Co 3:9

qe nekhewe'en puk'alets yojo'ok'oi pekhewep iye puk'alets. Qu' puk'ale' pa'qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'al, ma' qa' week nanamik'iju'kii pe'qu' koomojiju'ye'.—* 15 Ha' Pedro qa yit'ijets ha' Jesús: —Etsfeliɬi'mha pa' ikji'ha kakha' ɬejeyumtshenijupi'.—* 16 Qa yeku'ɬ ha' Jesús: —¿Me ekhewepi'ɬ iye qu' mexe nite' enikfe'li'iɬik'i? 17 ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬik'i in week na'aj uyii pa'qu' witeji'ye' qa yamiiju' ɬekutjii ma' qa i'nk'aɬe qa ikfik'i iye? 18 Qa pakha'ɬe t'atsji'ɬii witeji' qa ta'ɬiiju' wittawe'j, qa hik ha'ne yijat'ij in yiwuɬ'enhet pa'qu' jukhewe'.* 19 Qe wittawe'j ta'ɬiiju' ekewe'en: uɬ'ets witaqjamtikineyejeikii, teqek'ui, wanawitji'iɬ pakhape' i'nɬi'i pekhepe' in hats tewhe'yeitax, wanawitjiɬi'iɬ pakhape' i'nɬi'i pekhepe' in mexe hamtax ɬewhe'ye'ye', t'ejtenkii, ejtitsits wotk'onɬi'imkii pe'qu' netnek'enhei qa wotk'onɬi'ijkii iye pa'qu' hamtax ɬeq'inye'je'.* 20 Ekewe' wekwek hik ekewe' yijat'ij in yiwuɬ'enhet pa'qu' jukhewe' qa efu iye. Qa qu' jintekɬe in mente' jiwanqa'tax qa nite' jiyiwuɬ'enhet.—*

Ewi'ɬ pe' efu tujtseika' ta'ɬji' nekets pa'aj pa' Jesús.
(Marcos 7:24-30)

21 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' i'ntaxi' qa yamii hakha' sehe' te'weyij he' witsetits Tiro qa ha' Sidón.* 22 Ewi'ɬ ke' efu canaán ɬeiɬeki' i'ni'kii hakha' sehe' qa nekets ha' Jesús yit'unhetik'i in iyet qa yit'ij: —Yatsat'axyij, Ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij. Ke' yasi' i'nji' pa' ewi'ɬ inwo'met qi in yawtsheten.—* 23 Qa nite' yeku'ɬ ha' Jesús. Qa he' ɬ'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Iyaji'ets ne' efu qu' nak. Jiyijayanijpha'mkii in iyet. Nite' yili'ij.—* 24 Jesús qa yit'ij: —Na' Dios ts'ukinijetsju' qu' howo'oikii hekhewe' hamitstaxiikii kots'etets Israel ɬeiɬets.—* 25 Qa ke' efu qa wonokok'eni'ju' ɬ'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ifti't's qeku'n yiwets wat'ij.— 26 Qa ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Nite' ɬe'wisijupi' qu' netitkamhiti'yij na' pan enewe' omehets ma' qa' netesti'yij ne' nunajits ɬelits.—* 27 Qa ke' efu qa inku'ɬ qa yit'ij: —Ehe, Yatsat'axyij, qa tujɬe iye ene' nunajits ɬelits ne'ej ɬaqamhiliiju' na'aj ɬenilayets namifikii na'aj mesa.— 28 Ma' qa yit'ij ha' Jesús: —Efu, hayits qa qi in nite' ɬesqeku'. Hane'ej qa' ɬunye'je' pakha' hats ɬisu'un qu' ɬunye'je'.— Qa hik akaa'ijha pa'aj qa ɬe'wisju' pe' ɬasi'.*

Jesús qa niɬinju' pe' olots wanqaats'eju'.

29 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui hakha' i'ntaxi' qa yamiiju' ha' ɬotkoyek ke' kaɬi' Galilea. Ma' qa' ikik'ipha'm ke' utek qa i'niju'.* 30 Olootsija he' jukhew qa efuts iye nekii ha' i'ni'. Neka'xii he' uɬ'ets ɬewek f'oyoq f'oyoq, qa he' onqokits, qa he' puk'alets, qa he' ham ɬe'lijeye', qa olots iye hekhewep iye wanqaats'eju', we'nenifikii ha' Jesús ma' qa week niɬinju'. 31 Ma' qa hik ta'ɬijupi' in qi in yitjuɬaxijpha'mkii he' jukhew qa efuts iye in yi'wen in iyet he' hamtax ɬe'lijeye', qa otshimetsitsju' iye he' f'oyoq f'oyoqtax, qa he' onqokitstax qa hats t'otsjo' iye, he' puk'alets qa yi'wenkii iye. Ma' qa hik ta'ɬijupi' qa yit'ijets: —¡Maa! hayits qa ɬe'wisija pa' Israel ɬeqe Dios.—*

Jesús qa tisij pe' ɬaqats pe' jukhew yamets ikwetju'ɬ mil (4.000).
(Marcos 8:1-10)

32 Ha' Jesús qa taya'yets he' ɬ'ijatshenhei qa yit'ijets: —Hats tseq'eletij enewe' jukhew qa efuts iye qe hats wetshetk'ewi'ɬ ke' neɬuts in i'nyijup qa hats ham ɬaqe'. Nite' hisu'un qu' hipilheninkii in mexe ham pa'qu' netuj qe i'nɬi'i qu' nanajkat'axijju' ɬeyipkul na' wit'ikheyi'jik'i.—* 33 Qa yit'ijiju'ɬ he' ɬ'ijatshenhei: —¿Qa pa'n qu' jintaɬi'iji' pa'qu' netuj enewe'en in olots wikfi' in hami' hane'e'in pa'qu' nata'ɬets pa'qu' ɬaqe' qe ham i'ni'i'?—* 34 Qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n uja'x pe' aqatsi'ɬ pan?— Hekhewe'en qa yit'ijiju'ɬ: —Wetsjuk tatsaiɬe (7) ne' pan qa uja'x ne' sehets ɬelits iye.— 35 Ma' qa inaqyaji'ij ha' Jesús qu' week na'ni'ju'kii ha' sehe'. 36 Qa t'eku'mi' ke' siete (7) pan qa ke' sehets ɬelits iye qa yit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Dios. Qa napk'asitju' qa netisijju' he' ɬ'ijatshenhei qa hik hekhewe' qa netisijju' hekhewe' jukhew qa efuts iye.* 37 Week he' tuj, qa iɬinijju'. Qa he' ɬ'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' ɬapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii he' wetsjuk tatsai (7) qits canastul qa topolij. 38 Hekhewe' tuj ke' pan yamets ikwetju'ɬ mil (4.000) he' jukhew, hekhewe'ɬe efuts qa nite'

---

* **15:14** Mal 2:8; Mt 23:16,24; Lc 6:39 * **15:15** Mt 13:36; 15:10,11; Mr 7:17 * **15:18** Mt 12:34; Stg 3:6 * **15:19** Ef 4:31; Col 3:8; 1Ti 6:4; Ex 20:13-16; Ga 5:19-21; Stg 2:4 * **15:20** Mt 11:18; Mr 7:2,5; 1Co 6:9-10 * **15:21** Mt 11:21; Mr 7:24 * **15:22** Gn 10:15,19; Jue 1:30-33; Mt 4:24; 9:27 * **15:23** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **15:24** Mt 10:6,23; Mr 7:27; Jn 4:22; Ro 15:8 * **15:26** Ex 22:31; 2R 9:10; Mt 8:2; Fil 3:2 * **15:28** Mt 9:22; 17:18; Jn 4:52-53 * **15:29** Mr 7:31-37; 9:43; Mt 9:8; 18:8 * **15:31** Is 29:23; Lc 1:68; Hch 13:17 * **15:32** Mt 14:14-21 * **15:33** Mr 8:4; 2Co 11:26; He 11:38 * **15:36** Mt 26:27; Lc 22:17; Jn 6:11,23; Hch 27:35; Ro 14:6; 1Co 10:30

wetjeyumtshen, qa he' omehets iye. 39 Ma' qa in hats wetfeli'm ha' Jesús hekhewe' jukhew,
qa t'ilitji'ju'kii iye ke' witinhitjii qa ikkii iye qa yamii ha' sehe' Magadán.*

16

Iyintaxets pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł.
(Marcos 8:11-13; Lucas 12:54-56)

1 Hekhewe' fariseol qa he' saduceol iye qa namii ha' Jesús qu' nijaajin, qa iyintaxijets
qu' nethinij pa'qu' pakha' łunye'je' na' wa'sji'.* 2 Qa ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijiju'ł: —In
metiyu'ju' ne' junu' ekheweli'ł łit'iłijets in qi qu' łe'wise'kii qe na'l pa'qu' s'eye' na' wa'sji'. 3 Qa
in leefiju' ekheweli'ł qa łit'iłijets qu' uł'axekii qe na'l na'aj s'e' qe i'ni' na' wa's qa a'taxiju'ł
iye. Ehe, ekheweli'ł in łenikfe'li'łets pa' łunye'j ha'ne wa'sji' qa ¿inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets
ekewe' jutsiqetstaxij ha'ne łahats'ij? 4 Enewe' hane'ej jukhew qi in uł'ets qa nite' ewi'Ił'i' iye
nakha' yijayantax iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, qa nite'łe łeke' qu'
net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł. Ewi'Ił'e hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik łunye'je'
ka' łunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás.— Ma' qa' ha' Jesús in yili'ij qa' ikik'ui.*

Pe' łeqe levadura pekhewe' fariseol.
(Marcos 8:14-21)

5 In yijawe'jiiteje'm iye he' ł'ijatshenhei ha' łajaika' ke' kałi' qa nitapi'ii qu' neka'x łaqatse'
pane'. 6 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Qeku'nek, jeł'iłiju'ł ne' łeqe levadura nekhewe' fariseol
qa nekhewe' iye saduceol.—* 7 Qa he' ł'ijatshenhei qa yifaakateji' aka'an qa yit'ijju': —Ma in
nite'ek jiteka'x pane'.— 8 Qa ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets, qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł hayits
qa łesqeku'uł, ¿inhats'ek in łit'iłijets qu' hamitse' ine'm inqatse' pane?* 9 ¿Me nite' łenikfe'lik'i
in hentisijju' ke' lee'fij (5) pan he' lee'fij mil (5.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x ke'
łaqaxpalii topolij he' canastul?* 10 ¿Me hats łantapi'iłik'i iye in hentisijju' ke' wetsjuk tatsai
(7) pan he' ikwetju'ł mil (4.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x iye ke' łaqaxpalii topolij
he' canastul? 11 ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets yakha' in nite' k'iyetij pa'qu' pane', qe k'iyetij
yijat'ij qu' jeł'iłiju'ł ne' łeqe levadura nekhewe' fariseol qa ne' saduceol iye?—* 12 Ma' qa
nikfe'lik'iha hekhewe'en ha' Jesús in nite' iyetij ne'ej levadura yetsji'ł ne'ej pan, qete'e'
kekhewe' i'nq'ijatshenij he' fariseol qa he' saduceol iye.*

Jesús łakha'ija pa' Cristo.
(Marcos 8:27-30; Lucas 9:18-21)

13 Ha' Jesús in hats yamets ha' sehe' te'weyij ha' witset Cesarea de Filipo, qa nifaakanji'ju'
he' ł'ijatshenhei: —¿Pa'n ł'anyejeyij ene' jukhew ha'ne Ła's na' Jukhew?— 14 Qa yeku'ł he'
ł'ijatshenhei: —Uja'x he' yit'ijets in akha'te' ka' Juan Bautista'ik'i, qa uja'x he' yit'ijetsek in
akha'te' pa' Elias'ik'i, qa hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Jeremiasik'i qa yumtitax iye
pekhewep profeta'ik'i.—* 15 Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Qa ekheweli'ł, ¿łekpa'
łetsumti'iłiikiyek qu' yakha'ye'?— 16 Qa ha' Simón Pedro qa yeku'ł qa yit'ijets: —Akha' pa'
Cristo, Łaa'sija pakha' nite' wa'm Dios.—* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qi qu' e'łe'wisi'imkii, Simón,
ła's ha' Jonás, qe nite' pa'qu' jukhewe'łe qu' nethinij in łenikfe'lets aka'an, qe ewi'Ił'e na' Tata
i'ni' na' wa's in nethinij qa łenikfe'lets aka'an.* 18 Yakha' hit'ij ewets, in akha' e' Pedro, ute
łasi', qa ene' qi ute qa' hik ene' haqsi'jipji' ne' yi'lijtsitjii. Qi qu' net'un, qa nite' yeqenijanij
hatse' na' łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).* 19 K'eł'isij ne' łejinjei na' tenek'enheiji' na' Dios.
Qa pa'qu' ophe'ł ha'ne sehe' ipji' qa' hik łunye'je'jeek na' wa'sji' qu' not'opheł'itii, qa pa'qu'
iwejin ha'ne sehe' ipji' qa łunye'je'jeek qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'.—* 20 Ma' qa ha' Jesús
qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei qu' hasu'uj nenfel'ekuni'm pe'ye' in łakha'ija pa' Cristo.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 8:31-9:1; Lucas 9:22-27)

21 Qa hik aka'aj ha' Jesús qa nifeeli'mha he' ł'ijatshenhei in łakha' qu' namii hatse' ha'
Jerusalén qa he' tenek'enhe'yij ha' witset qa hekhewe' iye tenek'enhe'yij he' pa'il qa he'
i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qu' qi qu' naatsheten hatse'. Qa yit'ijets qu' nilan qa'

---

* **15:39** Mr 3:9; 8:10 * **16:1** Mt 12:38-39; Lc 11:16; 1Co 1:22 * **16:4** Mt 4:13; 21:17; Lc 11:29 * **16:6** Mt 3:7; 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9 * **16:8** Mt 6:30; 8:26; 14:31; Lc 12:28 * **16:9** Mt 14:17-21; 15:34-38 * **16:11** Mt 3:7; 16:6; Mr 8:15; Lc 12:1 * **16:12** Mt 5:20; 17:13; 23:3 * **16:14** Mt 14:2; 17:10; Mr 6:15; Lc 9:8; Jn 1:21 * **16:16** Mt 1:16; Jn 11:27 * **16:17** Jn 1:42; 21:15-17; 1Co 15:50; Ga 1:16; Ef 6:12; He 2:14 * **16:18** Mt 18:17; Hch 5:11; 7:38; 8:1,3; 9:31; 11:22,26 * **16:19** Is 22:22; Mt 18:18; Jn 20:23; Ap 1:18; 3:7 * **16:20** Mr 8:30; Lc 9:21

iła'xe'łe iye qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts.* 22 Ha' Pedro qa ikijfik'i ha' Jesús qe qa' naq'ayinij aka' yit'ij, ma' qa yit'ijets: —¡Nite' hisu'un qu' łexke'yi'ij kakha'an pa' Dios, Yatsat'axyij! ¡Aka'an nite' łeke' qu' ejunye'je'kii!— 23 Qa ha' Jesús qa tetwek'ela'xets, qa yit'ijets ha' Pedro: —Me'niton ye'mii, Satanás, hik ejunye'j ne'ej ute qu' hilanifi qa' natsamju', qe akha' nite' łijamti'ets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xłe eke' yisu'un ene' jukhewłe.—* 24 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija, qa' nili'ij pa'qu' łakhayełetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayan.* 25 Qe pa'qu' nisu'un pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji', qa qu' nawa'm qa' hami'im hatse'. Qa pakha'łe qu' nite' nana'yi'ij pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji' qe ta'ł yiwets, qa qu' nawa'm qa' nana'li'm pa' witiła'x.* 26 Qe, ¿łek pakha' qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe' qu' natsat'axtaxij ha'ne week sehe' ipji' qa ham łi'im na' witiła'x na' wa'sji'? ¿Qa łekpa' iye qu' niłeyijkitiju'ł pa'qu' jukhewe' qu' nataqha'yets pa'qu' łiła'xe' na' wa'sji'?* 27 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew te'nilit'ijju' hatse' na' qi łesa'x na' Łatata qa ne' łaqa angelits iye. Ma' qa' ha'ne Ła's na' Jukhew *qa' nijaninij week ewiłei in łunyejeyek pe'qu' naqsiijkii.* *(Sal 62:12)** 28 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, enewe' uja'x hane'e'in mente' naxju' hatse' qa' ni'wen ha'ne Ła's na' Jukhew namijju' qu' netnek'enhei.—*

17

Jesús qa tujtseika' pa' łunye'j pa'aj.
(Marcos 9:2-13; Lucas 9:28-36)

1 In naxijik'i ke' ewi'ł tatsai (6) nełutsik'i ha' Jesús qa ikijfik'i ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa hakha' iye łejefełe ha' Jacobo, Juan. Qa uja'xłi'iłkii in iki'łik'ipha'm ke' qipha'm utek.* 2 Qa hik hakha'a' pa'aj qa we'nethinets ha' Jesús in tanalit pa' łunye'j. Ma' qa pa' łeju's leppepep hik łunye'j ne' junu' qa pe' łeqhinatai qa tujji'ha in foo'ija.* 3 Qa laxa iye pa'aj pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i tafaakate'yi'łju' pa'aj ha' Jesús. 4 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj ha' Jesús: —Yatsat'axyij, hayits qa łe'wisi' ha'ne ju'uni'. Qu' isu'un qa haqsiiłijkii wetshetk'ewi'łe' wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' etsi'yi'ij qa ewi'ł pe'qu' Moisés łetsi'yi'ijek qa pekhep iye qa' łetsi'yi'ijek na' Elías.—* 5 In mexe iyet pa'aj ha' Pedro qa nametsju' pa'aj pe' tujji'ha wasi' qa tit'oyijju' pa'aj qa hikpe' nokes ji'teje'm pa' iyet qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne Ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in tsi'sinheti'mkii. Qa hik ha'ne ek'eni'łik'iha pa'qu' nit'ij.—* 6 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an he' ł'ijatshenhei qa namju'kii, weniipinju'kii pa'aj qa qi in nijiwei.* 7 Ha' Jesús qa ikets pa'aj qa t'eku'metsju'kii qa yit'ijets pa'aj: —Eniyi'łpha'mkii. Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł.—* 8 Qa yejełtaxik'ipha'm pa'aj qa hats hamits pekhewep hats ewi'łłekii pa'aj ha' Jesús. 9 In tepilik'uiju'kii iye ke' utek, ha' Jesús qa yiyaji'ijets pa'aj qu' hasu'uj nenfel, qa yit'ijets: —Hasu'uj enfeli'łi'm pe'ye' aka' łi'weni'ł. Hatse'łu' qu' iła'xe'tax iye ha'ne Ła's na' Jukhew qa' enfeli'łkii yijat'ij.—* 10 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa nifaakanij ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Inhats'ek ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets qu' nonjo qu' nanam pa' Elias'ik'i qa ink'aye'łe pa' Cristo?—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija qu' nanam hatse' pa' Elías, qa' hikpa' week naqsi'jju' hatse' ekewe' wekwek.* 12 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets ka' Elías in hats namtax qa nite'łe nikfe'lij, qe łeqfenyejeyij yijat'ij kakha' łekhewełe in yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij. Qa hik qu' łeqfenyejeyi'ij iye hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' naatsheten iye nekhewe'en.— 13 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa nikfe'lik'i in kakha'łe Juan Bautista'ik'i in iyetij.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł omeła's.
(Marcos 9:14-29; Lucas 9:37-43)

14 In yamii iye ha' i'ni' he' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nekets ha' ewi'ł jukhew qa wonokok'enijupju' qa yit'ijets: 15 —Yatsat'axyij, enq'eletij wat'ij ha' ya's, qe qi qa iftsaxji'ijji' qa nekji'jets pa' łaja'me't, ma' qa yik'elelinhetji'ijkii qa hats qi in wanqaats'e', qe olotsij in namijji'ju' na'aj fe't qa olotsij iye in namijji'ju' na'aj iweli'. 16 Hats henka'xtaxets ene' ijatshenhei qa nite'łe łeke' qu' niłin.—* 17 Ha' Jesús qa yeku'ł qa' yit'ij: —Peijaat'ij,

---

* **16:21** Lc 9:22-27; Mt 17:9; 20:18; 27:63; Lc 24:7; Jn 2:19 * **16:23** 2S 19:22; Ro 8:5,7; Fil 2:5; 3:19; Col 3:2 * **16:24** "T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * **16:24** Mt 10:38; Lc 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Jn 12:25 * **16:26** Sal 49:7-8; Lc 12:20 * **16:27** Mt 26:64; Mr 8:38; Hch 1:11; 1Ts 1:10; 4:16; Ap 1:7 * **16:28** Mt 4:23; 10:23; Hch 20:25 * **17:1** Mt 26:37; Mr 5:37 * **17:2** Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3; 2Co 3:18; Ap 1:16; 10:1 * **17:4** Mr 9:5; Lc 9:33 * **17:5** Is 42:1; Mt 3:17; Mr 1:11; Lc 3:22; Hch 3:22; 2P 1:16-18 * **17:6** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **17:7** Dn 8:18; 9:21; 10:10; Mt 14:27 * **17:9** Mr 9:9-13 * **17:10** Mal 4:5; Mt 11:14 * **17:11** Mal 4:6; Lc 1:16-17 * **17:16** Mt 10:1; Mr 6:7; Lc 10:17

enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne łahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa uł'ets iye. ¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił eju'ł? Enka'xi'ł met hane'e'in pa' omeła's.—* 18 Ha' Jesús qa yaq'ayinij qa pa' inwo'met qa ikik'uifik'i hakha'an. Ma' qa hik akaa'ijha ha' omeła's qa hamiikii pa' łunye'jtax.* 19 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa uja'xłi'iłkii in tafaakate'yi'ł ha' Jesús, qa nifaakanij: —¿Inhats'ek yekheweli'ł in nite' łeke' qu' hiwutsheni'łfik'i pa' inwo'met?— 20 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Qe łammi'słe in nite' ł'inqekutaxi'ł, qe yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, qu' hik łuk'eye' ne'ej mostaza ło' pa'qu' nite' eqekuyejeyi'ił qekha łeke'ye'tax qu' it'iłijets ene' utek: "Ijayik'ui ha'ne ła'ni' qa' tujtseika'ye' pa'qu' ni'i'." Ene' utek qekha net'ijaitax. Hamtax pa' qek nite' łeke'ye'tax qu' aqsiiłijkii.* 21 Aka'an in łunye'j pa'qu' inwo'met'e nite' ikfik'i, qe ewi'łłe yijat'ij qu' nukinfik'i pa'qu' niyiinija qa nite' tek iye.—

Ewi'łij iye pa' Jesús in nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 9:30-32; Lucas 9:43-45)

22 In mexe i'ni' wete'm ha' Galilea łeqe sehe', ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' jukhew.* 23 Ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa iła'xe' iye.— Hekhewe'en qa qi in ika'metetskii in yepi'ye' ej aka'an.

Pe' yijaninkii t'ejuyets pe' witlijtsitjii.

24 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei in yamets ha' witset Capernaum qa hekhewe' yijanin wo'oi ł'astai qu' net'ejuyets ke' witlijtsitjii qa nekii ha' Pedro qa nifaakan: —Na' aqa maestro'ołˊ ¿me nite' yijaninji'ij ke' qi witlijtsitjii?—* 25 Qa yeku'ł ha' Pedro: —Hats yijaninji'ij.— Ma' qa in uyifi ke' wititsi' ha' Pedro, qa ha' Jesús qa aje'eł nojo'ojpha'm in nifaakanij aka'an ha' Pedro in mexe ham yit'etaxij, qa yit'ijets: —¿Pa'n łumti'ek Simón qu' łunye'je' aka'an? Week pekhewe' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe', ¿pa'n łii pe' iyinijets qu' nijaninji'ij pe' wekwek? ¿Me pekhewe' łelitsłe? ¿Me i'nłi'i pekhewe' tujtseikal?—* 26 Qa yeku'ł ha' Pedro: —Pekhewe' tujtseikal.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa pe' łelits qa' hik pekhewe' qu' nite' nijanine'. 27 Qa qu' hasu'uj na'nayu' ine'm pe'ye', ma'aiju' ne' kałi' qa' aqaqanhen, qa pa'qu' nojo qu' aqaqanhene'ye' qa' hikpa' i'wenji' łeji' pe'qu' ł'astaki'ye' qa hik pekhe'ye' qa' hijaninij qa' akhap iye qu' ijaninij iye. Qa' eka'xii qa' łisij.—*

18

¿Łek pakha' les qiji'?
(Marcos 9:33-37; Lucas 9:46-48)

1 Qa hik pakha'aj he' ł'ijatshenhei qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan: —¿Łek pakha' les qu' qiye'ji' hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios?—* 2 Ha' Jesús qa taya'yii ha' ewi'ł omeła's. Ma' qa yinhinji'ju łeqewuk'u, 3 qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł qu' nite' meni'nk'aihiti'ił qa qu' nite' ejunyejeyi'ił ne'ej omehets, qa' nite' niyi'ił ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.* 4 Qa hik ta'łijupi', pa'qu' łunye'je' in nite' weniwqinhet in łunye'jek ha'ne omeła's, qa' hik pakha'ye' qu' les qiye'ji' in i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios. 5 Qa pa'qu' neneqjunu'uj pa'qu' ewi'ł omeła'se' hik łunye'j hane'en qu' nata'łets ka' yii, qa yakha'łe in neqjunu'yij. 6 Qa pakha'łe qu' naqsijkinenijkii pa' uł'ax enewe' tek'en yiwets mente' qits, qa les łe'wis qu' not'opheł̨iti'yijifi łaqawe'j ewi'ł qi ute qa' netwumhitiiji'ju' pa'qu' qi lejtaxe'.* 7 ¡Peijaat'ij hatse' ha'ne sehe' ipji' qe ta'łets pekhewe' yatsat'etsipji' hane'en in inqaqsijkinenijkii pa' uł'ax! Qe ham niyejini'ik'ui qu' łunye'je'kii aka'an. ¡Qa hiye' ha'nus pa'qu' jukhewe' i'nłi'i efu qu' nata'łets in yaqsijinenijkii pa' uł'ax pakhape' iye!* 8 Qa qu' nakha'ye' okoi, i'nłi'i qu' nakha'ye' ef'i' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax, qa' isa'xii qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' łe'wise' qu' ewi'łe'łe okoi i'nłi'i qu' ewi'łe'łe ef'iye' qu' niji'teje'm na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' ewumhitiiji'ju' pa' fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' okoyei i'nłi'i ne' ef'iyei.* 9 Qa qu' nekhe'ye' oto' qu' naqsijinenijkii pa' uł'ax, qa' enit'ijpha'm qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' łe'wise' qu' ewi'łe'łe otoye' qu' niji'teje'm na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' ewumhitiiji'ju' pa' fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' otoi.—*

---

* **17:17** Jn 14:9; 20:27; Fil 2:15 * **17:18** Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35; Jud 9 * **17:20** Mt 21:21-22; 13:31; Mr 9:23; 11:23; Lc 17:6; Jn 11:40; 1Co 13:2 * **17:22** Mt 16:21; 20:17; Mr 8:31 * **17:24** Ex 30:13; 38:26; Mr 9:33 * **17:25** Mt 22:17,19; Mr 12:14; Ro 13:7 * **17:27** Mt 5:29; Jn 6:61 * **18:1** Mt 9:10; 22:24; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 3:35; 6:3; Hch 6:1; 13:20 * **18:3** Mt 5:20; 7:21; 19:14,23-24; Mr 9:47; 10:15; Lc 18:17; 1Co 14:20; 1P 2:2; Jn 3:5 * **18:6** Mt 20:20-28; Mr 9:42; Lc 17:2; 1Co 8:12 * **18:7** Mt 26:24; Lc 17:1; 1Co 11:19 * **18:8** Mt 5:30; 25:41; Mr 9:43 * **18:9** Mt 5:22,29; Mr 9:47

Pe' hamiikii kots'etax.
(Lucas 15:3-7)

10 —Hasu'uj uteni'ɬ pa'qu' ewi'ɬe' enewe' mente' qits, qe yakha' hit'iɬij ewets in na'l nekhewe' ɬaqa angelits enewe'en i'nji' ene' wasits, qa nekhewe'en qa week ɬahatsiyij ikji'jets na' Tata i'ni' na' wa's.* 11 (Qe ha'ne Ɬa's na' Jukhew nam qe qa' nowo'oikii qu' niɬin pakha' qu' hame'taxiikii.)* 12 ¿Pa'n ɬumti'iɬ qu' ɬunye'je'? Pa'qu' jukhewe' qu' nana'li'm pe'qu' cien (100) ɬeɬinheye' kots'etets qa ewi'ɬ pe'qu' hami'iikii, ¿me nite' yiwejinɬe eku'ni' pa' tseenepha'm pe' noventa y nueve (99) qa' mexe nowo'oikii pe' kots'etax hamiikii? 13 Yijaa'ija in ɬe'wisi'mkii in na'l pe' noventa y nueve (99), qa in yi'wen pe' ewi'ɬ hamtaxiikii qa les qi'ija in ɬe'wisi'mkii. 14 Hik aka' ɬunye'j na' Atata'aɬ i'ni' na' wa's, nite' yisu'un qu' ewi'ɬe' pa'qu' hami'iikii ene' mente' qits.—

¿Pa'n ɬunye'j qu' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ pa'qu' ejefeye'?
(Lucas 17:3)

15 —Qa pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa' uɬ'ax, ma'ai qa' ujaxeɬi'iɬ wetju'ɬ qu' afaakate'yi'ɬju', qa' enfeeli'mha pa' uɬ'ax yaqsi'j e'mijkii. Qa qu' netk'en'eju'ɬ, ma' qa' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ iye.* 16 Qa qu' nite'ɬe netk'eni'ik'i pa'qu' ittaxijets ma' qa' eqe'mets iye ewi'ɬe' i'nɬi'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ijts'eyek'i'ii, hats'inha pe'qu' nit'ij *qa' week jutsiqetsi'ija qu' nata'ɬets pekhewe' qu' wetsjuk'e i'nɬi'i qu' wetshetk'ewi'ɬe' in ijts'eyek.* *(Dt 19:15)** 17 Qa qu' nite' netk'eni'iɬ eju'ɬ iye qa' enfeli'ɬi'm pe' witlijtsitjii. Qa qu' nite' netk'eni' iju'ɬ iye pe' witlijtsitjii, ma' qa' hik eqjunyejeyi'iɬij pekhewe' yeqeku' na' Dios qa pe' yijaninkii wekwek judioltax qu' net'ejuyets pa' witset Roma. * 18 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, pa'qu' ophe'ɬi'ɬ ha'ne sehe' ipji', qa' hik ɬunye'je'jeek qu' not'opheɬitii na' wa'sji'pha'm. Qa pa'qu' iwejini'ɬ ha'ne sehe' ipji' qa' ɬunye'je'jeek iye qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'pha'm. * 19 Qa hit'iɬij ewets iye aka'an, qu' wetsjuk'e ekheweli'ɬ pe'qu' net'ekumij wetjuɬha pa'qu' nisu'un qu' niyinets ha'ne sehe' ipji', qa na' Tata i'ni' na' wa's qa' naqsiimijkii. 20 Qe pa'qu' na'ni' pe'qu' wetsjuk'e i'nɬi'i qu' wetshetk'ewi'ɬe' qu' nonot'axij wetju'ɬ ka' yii qa yakha' qu' ha'nji'ju' ɬeqewuk'u pekhewe'en.— 21 Ma' ha' Pedro qa ikets, qa nifaakan: —Yatsat'axyij, ¿pa'n uja'xij qu' naqsi'j ye'mijkii pa'qu' uɬ'axe' pa'qu' yejefeye' qa yakha' qa' hisu'unji'ij qu' ye'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ? ¿Me siete'ej (7)?— * 22 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Nite' hit'ij ewets qu' sieteye'ɬi'ij (7), les ɬe'wis yijat'ij qu' hit'ij ewets qu' setentayi'ij (70) qu' sieteyi'ij (7). 23 Qa hik ta'ɬijupi', na' tenek'enheiji' na' Dios qu' jintejeyumtshenijupi' in hik ɬunye'j pa'qu' ewi'ɬ qi wittataye' in yisu'un qu' nenikfe'lets pe' ɬ'ekumhifkinel pe' ɬeqejkunenhei. 24 In i'nk'a yejeɬ qa tetka'xii pa' ewi'ɬ olots pe' ɬ'ekumhifkinel olots millonits yamets. 25 Pakha' witqejkunenek in ham pa'qu' nijaninij pe' ɬ'ekumhifkinel, ma' qa pa' wittata qa inaqyaji'ij qu' ne'tninei qu' hik ɬunye'je' qu' witɬinek'e weeki'ɬ pe' ɬewhe'ye' qa' pe' ɬelits iye, qa week iye pe' na'ltaxi'm in yatsat'etstaxij qa' ɬaja'yi'ij pe' ɬ'ekumhifkinel.* 26 Ma' qa pa' witqejkunenek qa wonokok'enifi pa' ɬaqa patun, qa yit'ijets pa'aj: "Patun, enq'eletyij. Hasu'uj itaqsunijup wat'ij. Week ɬek hijanin hatse'." 27 Pa' patun qa qi in neq'eletij qa week yiwu'm pe' ɬ'ekumhifkineltax qa yiwamhitik'i. Ma' qa yuki'nfik'i qa yiwejinɬe. 28 In ikfik'i pa'aj pa' witqejkunenek qa we'tweni'ɬ pa'aj pakhap witqejkunenek iye ɬ'ithayife'ej pa'aj pa' yithayiki. Pakha'an t'eku'mi' pa'aj pe' ɬaq'astai, nite'ɬe olotstax. Qa t'ilit'ets pa'aj qa yeqes'ulkatifi ɬaqawe'j pa'aj qa yit'ijets: "¡Yape atsjanin ke' ɬ'eku'mi' yaq'astaiyik'i!"* 29 Pakha'an qa wonokok'entaxifi qa yittaxijets pa'aj: "Enq'eletyij, hasu'uj itaqsunijup wat'ij. Week ɬek hijanin hatse'." 30 Qa pakha'an qa nite'ɬe neq'eletij qa yeka'xii pe' witq'opheɬitjii qa yuihinifi qa yophe'ɬ pa'aj qa' i'nk'aɬe niwejin qu' week nijanin pe' ɬ'ekumhifkinel. 31 In yi'wenij pekhewep iye witqejkunenhei pakha'an aka' ɬeqfenye'j ɬewek qa qi in yaats'e'ej pa'aj pekhewe'en, ma' qa nifeli'm pakha' ɬaqa patun wete'm pa' ɬeqfenye'j ɬewek pa' ewi'ɬ. 32 Pa' patun qa inq'ukinii qu' netetka'xii qa yit'ijets pa'aj: "Witqejkunenek, akha' qi in uɬ'ax. Yakha' k'ewejinɬe. Hiwu'm ek'ui qa hiwamhitik'i iye ke' ekumhifkinel qe ɬ'iyinij yiwets qu' ne'sq'elet'ej. 33 Qa akhaptax iye qek enq'eletij iye na' ithayife in yijunye'jek in tseq'elet ej."* 34 Pa' patun qi in nayu'um pakha'an qa inaqyaji'ij qu' not'opheɬitii qa' nattanithenhetii iye ipɬu'ui qu' week nijanin pekhewe' ɬ'ekumhifkinel qa' netwejinhetii. 35 Aka'an hik aka' qu' ɬeqfenyejeyi'iɬ ej na' Tata wa'sji' qu' nite' weeki'ijha pe' atawjetsi'ɬ qu' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ pa'qu' ejefeyi'iɬ.—*

---

* **18:10** Est 1:14; Lc 1:19; Ap 8:2; Sal 34:7; 91:11; He 1:14; Mt 6:29; 25:40,45; Lc 15:10 * **18:11** Mr 2:10; Jn 2:25 * **18:15** Lv 19:17; Ga 6:1; 2Ts 3:15; Stg 5:19; 1P 3:1 * **18:16** Nm 35:30; Jn 8:17; 2Co 13:1; 1Ti 5:19; He 10:28 * **18:17** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Ro 16:17; 1Co 5:9; 6:1-6; 2Ts 3:6,14; 2Jn 10 * **18:18** Mt 16:19; Jn 20:23 * **18:21** Lc 17:3-4; Col 3:13 * **18:25** Ex 21:2; Lv 25:39; 2R 4:1; Neh 5:5,8; Lc 7:42 * **18:28** Mt 20:2; 22:19; Mr 6:37; 14:5; Lc 7:41; 10:35; Jn 6:7 * **18:33** Mt 6:12; Ef 4:32; Col 3:13; 1Jn 4:11 * **18:35** Pr 21:13; Mt 6:14; Stg 2:13

19

Jesús qa iyetij in t'ejuyets na'aj weqle.
(Marcos 10:1-12; Lucas 16:18)

1 Ha' Jesús in yili'ij in nifel ekewe'en, qa ikik'ui ha' Galilea qa yamii ha' łeqe sehe'ek
ha' Judea nełu'uju'ł te'weyii ha' łajaika' ai ha' haqqi' Jordán.* 2 Ma' qa olootsija iye he'
yijayaniiteje'm, qa hik hakha'a' qa niłiniju' he' wanqaats'etaxju'.* 3 Uja'x he' fariseol
qa nekets qu' nijaajin, ma' qa nifaakan: —¿Me łenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu' neweqle'eł
pe'qu' łewhe'ye'ye' in na'l pa'qu' nata'łijupi'? —* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' łejeł'ł ke'
we'nika'ajji', nakha' naqsi'jju' in i'nk'aa'ija ha'ne week *yaqsiijkii pa' jukhew qa pe' efu? (Gn*
*1:27)** 5 Qa yit'ij iye ke' we'nika'ajji': *"Qa hik ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' qu' nak'esik'ui ł'alhei, ma'*
*qa' ewi'ł na'ni'łi' pe'qu' łewhe'ye'ye', qa in wetsjuktax qa hats ewi'łłe pa' wit'ese'n."(Gn 2:24)** 6 Ma'
qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'ł pa' wit'ese'n. Qa hik ta'łijupi' hasu'uj pa'qu' nak'esinhetje'm
pekhewe' hats ewi'ł yeni' pa' Dios.— 7 Pekhewe'en qa yit'ijets iye pa'aj: —¿Qa inhats'ek pa'
Moises'ik'i in inaqyaji'ij pa'aj *pe'qu' efuye' qu' netesti'yij pa'qu' witfaakanek'e t'ejuyets qu'*
*neweqle ma' qa nakik'ui pa'qu' łewhe'ye'ye'?— (Dt 24:1-4)** 8 Qa yit'ijiju'ł ha' Jesús: —Qe
t'units pe' atawjetsi'ł, ham eq'iltaxitsi'ił. Qa ka' Moises'ik'i qa łexkeliłij e'm qu' meweqle'eł ju'
pe' ewhe'yetsi'ł. Qa nite'łe hik aka' qu' łunye'je' in yojo. 9 Yakha'łe qa hit'iłij ewetsek pakha'
qu' nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' ma' qa łewhe'ye'yi'ij iye pekhepe' efu ma' qa hats yaqsiijkii iye
aka' witwuł'ax (adulterio). Qa qu' nata'łhe'ets pe'qu' efuye' in wanawitji'ił pakhape', ma' qa
pa' jukhew qa hats nite' yaqsiijkii aka' witwuł'ax (adulterio) qu' łewhe'ye'yi'ij pekhepe'.—*
10 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijju': —Ye'ehe, qu' hik aka' łunye'je' in t'ejuyets na'aj jukhew qa
ne'ej łewhe'ye', qete'e' les łe'wistax pa'qu' jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei.— 11 Qa yeku'ł
ha' Jesús: —Nite' week qu' łeke'ye' qu' net'eku'mi' qu' łunyejeye' aka' łit'iłijets. Uja'xłe pe'qu'
netisij na' Dios qa' net'eku'mi' qu' łunyejeye' aka'an.* 12 Qe na'l pe' ta'łij ji'teje'm wittawe'j
in uł'ets pe'qu' łeqełeye' qa nite' łeke' qu' netewhe'yei. Qa na'l iye pe' wetwu'młe pe' łeqełei
yiwu'mik'ui ene' jukhew. Qa pekhewepłe qa łekhewełłe in wanaqsi'jłetijkii in hik łunyejei qu'
newetwu'm łeqełei, qe ta'łets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Pakha' qu' łeke'ye' qu' net'eku'mi'
aka'an, qa' net'eku'mi'.—

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Marcos 10:13-16; Lucas 18:15-17)

13 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús he' uja'x omehets qe qa' net'eku'mipji' łesinjel qu' niyinipji'. Qa
he' ł'ijatshenhei qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'x he' omehets. 14 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij:
—Enwejini'ł met ne' omehets, hasu'uj aq'ayini'łij qu' nenek yiwets, qe nekhewe' i'nji'teje'm
na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunyejei nekhewe'en.—* 15 Ma' qa in hats yili'ij in t'eku'mipji'kii
łesinjel he' omehets, qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi'.

Pa' ewi'ł jutjana'x yiwq'axin wekwek.
(Marcos 10:17-31; Lucas 18:18-30)

16 Ewi'ł ha' jutjana'x namii ha' Jesús qa nifaakan: —Maestro, ¿pa'n łunye'j pa'qu' łe'wise'
qu' haqsiijkii hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—* 17 Ha' Jesús qa yeku'ł:
—¿Inhats'ek in łatsfaakanij pakha' t'ejuyets pa' łe'wis? Ewi'łłe nakha' łe'wis. Qa qu' isu'un
qu' nana'l e'm na' witiła'x qa' ek'enik'iha ke' yit'ij nakha'an tisij ka' Moises'ik'i.— 18 Qa
yit'ij ha' jutjana'x: —¿Qa pa'n ikji' pakha'an kekhewe'en?— Qa ha' Jesús qa yeku'ł iye: —
Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' iye efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj
*ejtenkii. Hasu'uj mowotk'onł'imkii pa'qu' netnek'enhei.** 19 *Iwqinhetji' qa ek'eenetsha iye*
pa'qu' atataye' qa enene iye. Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in
*łewetsu'unłe.— (Ex 20:13-16)** 20 Qa ha' jutjana'x qa yit'ij: —Week ekewe'en yakha' qi
in heik'enik'i qa haqsiijkii iye. ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu' mexe hami'ik'ui qu' haqsiijkii?— 21 Ha'
Jesús qa yeku'ł: —Qu' isu'un qu' atsathenija, yape ma hane'ej, qa' ihinijkii week pekhewe'
na'l e'm. Qa pe'qu' łajale' qa' week łisij nekhewe' if'iljetsits ham yiwq'axine', qu' hik aka'
eqfenye'ji'ij ma' qa' nana'l e'm yijat'ij nekhewe' łe'sits t'ejuyets na' wa'sji'. Ma' qa' i'nk'ałe
etpil qa' enek qu' atsjayan.—* 22 Ha' jutjana'x in yepi'ye' ek'i aka'an, qa ik qi in uł'axi'mkii,
qe łakha' qi in yiwq'axin wekwek. 23 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Yijaa'ija aka'
hit'iłij ewets in jutsitaxija pa'qu' qi wekwek niwq'axin qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na'

---

* **19:1** Mt 7:28; Lc 9:51; Jn 10:40 * **19:2** Mt 4:23; 12:15 * **19:3** Mt 5:31; Jn 8:6 * **19:4** Gn 2:18; 5:2; Mt 21:16 * **19:5** Mal 2:15; 1Co 6:16; Ef 5:31 * **19:7** Mt 5:31 * **19:9** Mt 5:32; Lc 16:18 * **19:11** Mt 13:11; 1Co 7:7 * **19:14** Mt 18:3; 1P 2:2 * **19:16** Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48 * **19:18** Dt 5:17-20 * **19:19** Lv 19:18; Dt 5:16; Mt 5:43; 22:39; Ga 5:14; Stg 2:8 * **19:21** Lc 12:33; 16:9; Hch 2:45; 4:35; 1Ti 6:18

Dios.* 24 Hit'iłij ewets iye in les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x
łoto', qa nite' hik łunye'j pa'qu' qi qu' niwq'axin wekwek in jutsitaxija qu' nuiji'teje'm na'
tenek'enheiji' na' Dios.—* 25 In yepi'ye' ej aka'an he' ł'ijatshenhei, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa
yit'ijju': —Maa, ¿qa pa'n łii pa'qu' łeke'ye' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios?— 26 Qa
ha' Jesús qa yejeł ji'teje'm qa yit'ijji'ju': —Ene' jukhewłe jutsitax qu' naqsi'jłetaxijkii aka'an.
Ewi'łłe pa' Dios in nite' jutsitaxi'm.—* 27 Ha' Pedro qa yit'ij: —Yekheweli'ł week henejeti'ł
he' week yiwekwekitsi'ł ma' qa k'ajayani'ł. ¿Qa łekpa' qu' heyesti'yi'łij hatse'?— 28 Ha' Jesús
qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets qu' namtaxets hatse' pa' łahats'ij, qa ha'ne Ła's na'
Jukhew qa' na'nipji' na' qi łe'wis łots'oji'la'x, ekheweli'ł in łatsjayani'ł qa' ni'iłipji' ek ne' doce
(12) wits'ojilaxits. Qa ekheweli'ł qu' enek'enhe'yi'łij ene' doce (12) witsetits Israel łelits.*
29 Week pekhewe' qu' nenejet łetsil, i'nłi'i łamatsits qa łek'injats, i'nłi'i łekutii qa łek'injai, i'nłi'i
łatata, i'nłi'i łenene, i'nłi'i łelits qa i'nłi'i łeq'ejinqa'wetitse' qe ta'łets aka' yii, ma' qa les olotsii'ija
pe'qu' netesti'yij qa' netesti'yij iye na' witiła'x nite' yili'ij.* 30 Qa olotsłe nekhewe' hane'ej
yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' netke'lenju'. Qa olots iye nekhewe' hane'ej teke'lenju'
qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' nojo.—

20

Yejeyumtshenijupi' pe' yithayiki pa' uwaket.

1 Ha' Jesús mexente' naq'axijik'i aka' yit'ij, qa yit'ij iye: —Qe na' tenek'enheiji' na' Dios
hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' yatsat'axij pa'qu' uwakete', qa wekiya'ffik'i in ik qe qa'
nakii pe'qu' nithayinenij pa' łeqe uwaket.* 2 Qa mexe tafaakate'yi'łijju' pa'qu' łaqjanye'ji'ij qu'
ewi'ł nełuye', ewi'ł denario,* qa in hats łe'sitsijju' pa' łaqjanye'jij ma' qa yukinii pa' uwaket qu'
nithayiki. 3 Ma' qa in hats juufik'ipha'm ne' junu' qa ikfik'i iye pa' yatsat'axij pa' uwaket. Qa
yi'wen iye pekhewep ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju' ham yithayikiye'. 4 Qa yit'ijets: "Ma'ałii
qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket, k'ajametsinłi'iłek." Ma' qa ikkii pekhewe'en qu' net'ithayii.
5 Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ikfik'i iye in hats natsathenju' junu' qa yi'wen iye pekhewep
iye ts'ap'a'aju' iye pakha'a', qa yit'ijets iye: "Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket." Qa
ewi'łij in ikfik'i iye pa'aj in hats jelji' junu' qa yi'weni' iye pekhewep iye, qa yit'ijets iye:
"Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket." 6 Ma' qa in hats metju'ha pa'aj pe' junu' qa ikii
iye pa' joofji'ju' qa yi'weni' iye pekhewep iye ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju', qa nifaakan:
"¿Inhats'ek in miitsju' ła'ni'łi' hane'e'in nite' ł'ithayi'yi'ł?" 7 Qa yeku'ł pa'aj pekhewe'en: "Qe
ham pa'qu' nets'ithayineni'ł." Qa yit'ij pakha'an: "Ma'ałii iye ha' yeqe uwaket qu' ithayiki'ił."
8 Ma' qa in hats lef'ekii pa'aj, pa' yatsat'axij pa' uwaket qa yiyaji'ets pa' łeqjełinenek'ipji' pe'
t'ithayii: "Onothet wetju'ł he' t'ithayii qa' natjai, yojo qu' natjai he' teke'lenijju' in t'ithayii
qa he' yojo'oj in t'ithayii qa' netkelenijju' qu' natjai."* 9 Ma' qa nekets pe' hats metju'ha pa'aj
junu' in t'ithayii qa week pekhewe'en in tajai ewi'ł denario. 10 Ma' qa in yamets pe' miitsju'
t'ithayii qa yumtitax pekhewe'en qu' les qiyi'ija qu' natjai qe miitsju' t'ithayii. Qete'e' hik
uja'x iye pe' łajal pe' i'nk'ałe t'ithayiitax ewi'ł denario. 11 In yi'wen pe' łajaltax pekhewe'en ma'
qa qi in uł'etsik'i łe'lijeyets pa' yatsat'axij pa' uwaket. 12 Qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: "Enewe'
i'nk'ałe t'ithayiitax in hats metju' ke' junu' qa hik aqjanyejeyi'łyij yekheweli'ł in miitsju'
haki'łifi in he'yithayi'yi'łji' ka' ł'elej ke' junu' aka' nełu'ik'i."* 13 Qa yeku'ł pa' yatsat'axij pa'
uwaket pa' ewi'ł pekhewe'en: "Waika', nite' k'awitji'. ¿Me nite' hayiits jitafaakate'yijju' ka'
yaqjanyej'ej qu' ewi'ł nełuye' qu' ithayii ewi'ł denario?* 14 Ehe, enewe'en aja', yape ma'aj.
Qa yakha'łe qa hisu'un qu' hetisij qu' hik uja'xe' ke' k'ełisij ha'ne teke'leenijju' in t'ithayii.
15 ¿Ye' me nite' łenexke'ej pa'qu' hisu'un qu' yeqfenye'ji'ij pe'qu' nastsat'etsłetaxij? ¿Ye' me
natawje'meten in yeq'iltina'x?"* 16 Qa aka'an hik aka' łunye'j pekhewe' hane'ej teke'lenju'
qa hik pekhewe' qu' nojo hatse', qa pe' hane'ej yojotax qa' hik pekhewe' qu' netkelenju'
hatse'.—*

Pa' Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 10:32-34; Lucas 18:31-34)

17 Ha' Jesús in mexe ikik'ipha'm ha' wit'ikheyi'j hikha' teyii ha' Jerusalén, qa taya'yets
qu' neqet'etsi'łju' he' doce (12) ł'ijatshenhei, qa yit'ijets: 18 —Ek'en qeku'ni'łek qu' k'efeli'łi'm,

---

* **19:23** Mt 13:22; Mr 10:23; 1Co 1:26; 1Ti 6:9 * **19:24** Mt 12:28; Mr 10:25; Lc 18:25 * **19:26** Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Mr 10:27; Lc 18:27 * **19:28** Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 3:21; 21:1; 22:1,3; Sal 45:6; Mt 25:31; He 1:8 * **19:29** Mt 6:33; Mr 10:29; Lc 18:29 * **20:1** Mt 13:24; 21:28,33 * **20:2** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **20:8** Lv 19:13; Dt 24:15 * **20:12** Jon 4:8; Lc 12:55; Stg 1:11 * **20:13** Mt 22:12; 26:50 * **20:15** Dt 15:9; Pr 23:6; Mt 6:23; Mr 7:22 * **20:16** Mt 19:30; Mr 10:31; Lc 13:30

hane'ej in jiyamiipha'm na' witset Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i' hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii,* 19 qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qe qa' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye', qa' neqsilanje'mkii iye ma' qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze'. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye.—

Pakha' iyintaxets pe' łenene pa' Santiago qa pa' Juan.
(Marcos 10:35-45)

20 Ke' łenene he' łelits ha' Zebedeo, qa łijts'eyek in nekets ha' Jesús, qa wonokok'enijupju' qe niyinheyu'ujets pe'ye'.* 21 Ha' Jesús qa nifaakan: —¿Łekpa' łisu'un?— Kikhe'en qa yeku'ł qa yit'ij: —Inaqyaji'ij hatse' wat'ij qu' enek'enheitax enewe' wetsjuk yilits qu' na'n ejupha, ewi'ł pa'qu' netweiji' łeniyayik'i qa nakhap qa' efeyi'j ne'tweyijek.— 22 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł hekhewe'en: —Nite' łenikfe'li'łets aka' ł'iyintaxi'łets. Pakha' haats'e'ej hatse' qi qu' a'taxe' hik łunye'j qu' nek'iyaji' pa'qu' ek'imiye'ji', ¿me łeke' qu' iya'ałji' pakha' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'?— Qa yit'ijju' hekhewe'en: —Ehe, łeke'.—* 23 Qa yeku'ł iye ha' Jesús: —Yijaa'ija qu' iya'ałji' hatse' pa' qi ek'imiiji', qa pakha'łe qu' na'ni'ju' ha'ne ts'iyayik'i qa ha'ne yifeyi'j qa nite' yakha' qu' nata'ł yiwets qu' hetisij. Uja'xłe hatse' qu' netesti'yij pekhewe' hats yaji'let qu' netisij na' Tata.—* 24 Qa hekhewe' diez (10) ł'ijatshenhei in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa nayu'um he' wetsjuk witjefeye'k łelits ha' Zebedeo. 25 Qa ha' Jesús qa taya'yets week hekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite' judiol in ewi'łłe in yisu'un qu' nenethinijkii pe' łet'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa yisu'unek in inaqyaji'ij pe'ye'. 26 Qa ekhewełi'ił qa' hasu'uj ejunyejeyi'ił aka'an, qe pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' qa' les łe'wis qu' hik łunye'je' qu' witqejkunenek'e qu' nithayiki pekhewepe'.* 27 Qa ekheweli'ł pakha' qu' nisu'un qu' nojo qa' les łe'wis qu' hik łunye'je' qu' witłinek'e qu' eqejkunenek'i'iłij. 28 Qe ha'ne iye Ła's na' Jukhew nite' nam ma' qa' neteniftitshiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits qa net'ihinij iye na' łiła'x, hats'inha qu' nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.—*

Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.
(Marcos 10:46-52; Lucas 18:35-43)

29 In hats ikik'ui iye ha' witset Jericó, qa olotsija iye he' yijayanpha'm. 30 Wetsjuk he' puk'alets i'niju'kii łekuwe' ha' wit'ikheyi'j. Hekhewe'en in yepi'ye' in nekijup ha' Jesús, qa taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's, e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij.—* 31 Olots he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa yape'enhałe les in yit'unhetik'ikii in taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's, e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij.— 32 Ha' Jesús qa teke'lenju' qa taya'yii he' puk'alets, qa nifaakan: —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' haqsi'ji'ł e'mijkii?— 33 Qa yeku'ł hekhewe'en: —Yatsat'axyij, hisu'untaxi'ł qu' hi'weni'łkii wat'ij.— 34 Ha' Jesús qi in neq'eletij hekhewe'en qa t'eku'mipji' he' łotoi. Ma' qa aje'eł yi'wen wetju'ł he' puk'aletstax, qa yijayanpha'm ha' Jesús.

21

Jesús qa uiji'teje'm pa' Jerusalén.
(Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

1 In hats metitsi'm ha' Jerusalén, hats yamets ha' witset ła's łii Betfagé, qa ke' utek łii Olivos. Ha' Jesús qa yukin he' wetsjuk ł'ijatshenhei,* 2 qa yit'ijets: —Ma'ałetsteje'm na' witset ła's. Qa' hikna' i'weni'łi' pe'qu' matikkatekiye' wo'nophe'ł qa ewi'ł wo'nophełiłiju' pa'qu' ła'se'. Qa' enit'iłijii pe' wetsjuk qa enka'xi'łyii. 3 Qa qu' nana'l pa'qu' nayajitaxiłijets, qa' it'iłijiju'ł: "Ha' Yatsat'axi'łyij yisu'un. Aje'ełłete' ek nepilet hatse'."— 4 Aka'an in łunye'j ma' qa hats yasiinik'iha pa' nifel pa'aj pa' profeta in yit'ij: 5 *—Enfeli'łi'm na' witset Sión, qa' it'iłijets: "Jełju', hats nam ei ha'ne qiji' wittata. Nite' weniwqinhetji', i'nipji' na' ewi'ł matikkatax, ewi'ł matikkatax ła's."— (Zac 9:9)** 6 He' wetsjuk ł'ijatshenhei qa ikkii qa yaqsiijkii ka' hats yit'ijets ha' Jesús. 7 Qa neka'x ke' matikkateki' qa ha' ła's iye, qa yipk'eni'pji' he' łe'ntaafitits łaqlatiyij, qa i'nipji' ha' Jesús. 8 Olootsija he' jukhew qa efuts iye, yipk'enik'uijiju'kii ha' wit'ikheyi'j ke' łe'ntaafitits qa hekhewep qa yifekinik'i ek ke' najkakui łesejets qa yenik'uiji' ha' wit'ikheyi'j. 9 He' yojo'ok'oi ha' Jesús qa he' teke'lenijupju' iye qa week ewi'ł ka' ł'anyejei in taya'yijipji'kii: —¡Qi in łe'wis ha'ne Ła's pa' David'ik'i! *¡Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij! ¡Qi in łe'wis pa' Intata wa'sji'!— (Sal 118:26)** 10 Ha' Jesús

---

* **20:18** Mt 16:21; 26:66; Jn 19:7 * **20:20** Lc 22:24-27; Mt 4:21; 8:2 * **20:22** Is 51:22; Jer 49:12; Mr 14:36 * **20:23** Hch 12:2; Ap 1:9 * **20:26** Mt 23:11; Mr 9:35 * **20:28** Lc 22:27; Jn 13:13-15; 2Co 8:9; Fil 2:7; Mt 26:28; 1Ti 2:6; Tit 2:14; He 9:28 * **20:30** Mt 9:27; 21:9; 22:42 * **21:1** Zac 14:4; Mt 24:3; 26:30; Lc 19:37; 21:37; Jn 8:1; Hch 1:12 * **21:5** Is 62:11 * **21:9** Mt 9:27; 23:39; Lc 2:14

in hats yamji'teje'mha ha' Jerusalén, qa week ha' witset in yeɬ'ilax wetju'ɬ qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne nam inwets?— 11 Qa yeku'ɬji'ij hekhewe' yojo'ok'oi: —Hik ha'ne Jesús, profeta, ta'ɬii na' witset Nazaret Galilea łeqe sehe'.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi.
(Marcos 11:15-19; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

12 Ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijtsitjii qa yiwutshenfik'ikii week hekhewe' taqha'yets qa he' t'ihinij iye ke' wekwek. Qa yiwu'mkii iye ke' łeqe mesal he' yepiletets ɬ'astai qa yiwu'mkii iye ke' łots'oji'laxits he' ofol t'ihinij.* 13 Qa yit'ijets: —Ke' we'nika'ajji' yit'ij: *"Ene' yitsi' qu' ɬenqiyi'ij wit'iyinhetjii," (Is 56:7)* qa ekheweɬi'iɬ qa łaqsiiɬijkii in *"ɬewejij ne' ejtenhetsits."— (Jer 7:11)* 14 He' puk'alets qa he' onqokits qa he' otshimetetsju' iye qa nekets ha' Jesús ke' witlijtsitjiyifi, qa niɬinju'. 15 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés ɬe'lijei in yi'wenij ke' yaqsiijkii in ham łunyejeyi'iju'ɬ qa in yepi'ye' iye he' omehets in taya'yijipji'kii ke' witlijtsitjiiyifi in yit'ijju': —Qi in ɬe'wis ha'ne Ła's pa' David'ik'i,— ma' qa qi in nayutaxkii hekhewe'en, 16 qa yiyajitaxets ha' Jesús: —¿Me nite' ɬepiye' enewe'en aka' yit'ijju'?— Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Ehe, hepi'ye'. Qa ekheweli'ɬ ¿me nite' les qu' ejeɬi'ɬ kekhewe' we'nika'ajji' in iyetij aka'an, qa yit'ij: *"Ene' omehets qa ene' mexe tu'f, hats watji'let e'm qu' netlijtsii ei qa' newqinhetija iye"?— (Sal 8:2)* * 17 Ma' qa ha' Jesús qa yiwejinɬe hekhewe'en, qa ikik'uifik'i iye ha' witset qa wapilii ha' witset ła's ɬii Betania qa hikha' i'wi' wete'm.*

Pe' higokuk wa'mji' qa yisłax.
(Marcos 11:12-14,20-26)

18 Qa neɬukii leefiju' qa wapilii iye ha' witset, ha' Jesús qa yoksi'wentax in iyipkun. 19 Qa yi'wen ke' ewi'ɬ higokuk metetsju' ha' wit'ikheyi'j qa iktaxets wo'taxiikii ɬeye' qa hamɬe, uja'xɬe kekhewe' ɬesejets. Ma' qa yit'ijets: —Nite' ɬ'anuyi' hane'ej qu' nana'l pe'qu' eye'.— Ma' qa aje'eɬ wa'mji' ke' higokuk'ik'i qa yisłax. 20 In yi'wen aka'an hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa yitjuɬaxijpha'mkii, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n łunye'j eke' higokuk'ik'i in aje'eɬ yisłax?— 21 Qa yeku'ɬ ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets qu' nana'liɬ'em pa' nite' witqekuye'j qa' qu' nite' eqeku'yi'iɬik'i iye, nite' ewi'ɬɬe qu' ɬeke'ye' qu' aqsiiɬijkii aka' yeqfenye'jij ke' higokuk'ik'i, qe ɬeke' iye qu' it'ijets ne' utek: "Ma'ak'ui na' ła'ni' qa' anamji'ju' na' qi lejtax," qa' hik aka' qu' łunye'je'.* 22 Week pa'qu' iyini'ɬets qu' iyini'ɬ, qu' nite' eqeku'yi'iɬik'i pa'qu' iyinheyejeyi'iɬ ma' qa' yijayejek qu' esti'yi'ɬij.—*

¿Łekpa' ta'ɬets pa' ɬet'unha'x pa' Jesús?
(Marcos 11:27-33; Lucas 20:1-8)

23 In hats yamii iye ha' witlijtsitjii, qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa nekets ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshen, qa yit'ijets: —¿Pa'n ɬii pa' tenek'enhei neɬisij qu' aqsiijkii ekewe' wekwek in łaqsiijkii? ¿Łekpa' neɬisij in łaqsiijkii?—* 24 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Yakhap ji'jek iye qu' k'afaakani'ɬ. Qu' enfeli'ɬ ye'm pa'qu' k'afaakani'ɬij, qa' henfeljii'ɬ e'mek nakha' ta'ɬets in haqsiijkii ekewe' wekwek. 25 ¿Łekpa' ta'ɬijets in inqimpuujin ka' Juan'ik'i? ¿Me ta'ɬijets na' Dios? ¿Me i'nɬi'i ene' jukhewɬe?— Ma' qa wapilij wetju'ɬ in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets ta'ɬijets pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: "¿Qa inhats'ek in nite' ɬ'ek'eni'ɬets?"* 26 Qa nite' ɬeke' iye qu' jintittaxijets qu' nata'ɬets ene' jukhew, qe ji'nijiweyiju'ɬ ene' jukhew qe week yit'ijets ka' Juan'ik'i in profeta.—* 27 Ma' qa hekhewe'en in yeku'ɬ ha' Jesús qa yit'ijju': —Nite' tsikfe'li'ɬets.— Ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬek: —Qa' yakhape' ji'jek qu'nte' k'efeli'iɬi'm łekpa' tenek'enhei tseɬisij qa haqsiijkii ekewe'en.—

Pa' jukhew wetsjuk pe' ɬelits.

28 Ha' Jesús qa nifaakan iye hekhewe'en: —¿Pa'n qu' eqjunyejeyi'iɬij aka'an? Pa' jukhew wetsjuk pe' ɬelits. Qa yit'ijets pa' ewi'ɬ pekhewe'en: "Ya's, hane'ej qu' ma'aiju' qu' ithayiki na' yeqe uwaket."* 29 Pa' wita's qa inku'ɬ: "Nite' ts'ikheyu'uiju'." Ma' qa i'nk'aɬe qa yijamtikii, ma' qa ikiiju'. 30 Ma' qa pa' ɬatata qa yiyaji'ets iye pakhap iye ła's, qa aka' hats ɬ'anye'jets iye pa'aj. Qa pakha'an qa yeku'ɬ qa yittaxijets yijat'ij: "Ehe tata, hakiiju' hane'ej." Qa nite'ɬe ikiiju'. 31 ¿Ɬek pakha' enewe' wetsjuk yaqsiijkii pa' yisu'un pa' ɬatata?— Hekhewe'en qa yeku'ɬ: —Pa' yojo in nifaakan.— Qa yit'ij ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma ɬatata qa nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew,

---

* **21:11** Mr 6:15; Lc 7:16; 13:33; 24:19; Jn 1:21; 4:19; 6:14 * **21:12** Jn 2:14-16; Ex 30:13; Lv 1:14; 5:7; 12:8; Dt 14:25 * **21:16** Mt 11:25; 12:3,5; 19:4; 22:31 * **21:17** Mt 26:6; Mr 11:1; Lc 19:29; 24:50; Jn 11:18 * **21:21** Mt 17:20; Lc 17:6; 1Co 13:2; Stg 1:6 * **21:22** Mt 7:7-8; Jn 11:22 * **21:23** Ex 2:14; Mt 26:55; Hch 4:7; 7:27 * **21:25** Mt 13:54; Lc 7:30; 15:18,21; Jn 3:27 * **21:26** Mt 11:9; 14:5; 21:46; Mr 6:20; 11:32; 12:12 * **21:28** Mt 20:1

enewe'en yojo'oł ek'ui qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios. 32 Qe in namtaxi'ł ei ka' Juan Bautista'ik'i qa nijatshentaxiłij pa' yatsathen qu' ejunyejeyi'ił yijat'ij, qa nite'łe ł'ek'eni'łets. Qa enewe'łe yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma łatata qa nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew qa qi in tek'enets yijat'ij. Qa ekheweli'ł qa hats łi'wentaxi'łha aka'an, qa łunye'j ji'ij in nite' łitujtseikanini'ł pa'qu' ejunyejeyi'ił hats'inha qu' ek'eni'łets.—*

Pe' uł'ets witeqjełinenheyij pa' uwaket.
(Marcos 12:1-2; Lucas 20:9-19)

33 Qa yit'ijets ha' Jesús hekhewe'en: —Ek'eni'łik'i iye aka' qu' hejeyumtshenijupi' iye. Ewi'ł pa' jukhew *yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet pa' uwaket qa yeqetsitenijijup pe' utel. Qa tijju' iye pa' ewi'ł łeq'itset'ij qu' nenq'umutju' pe'qu' łeye'. Qa yaqsiijkii iye pe' ewi'ł qipha'm t'ejuyets qu' nejełipji'kii pa' uwaket.* *(Is 5:1,2)* Ma' qa i'nk'ałe qa yatkinhenets pe' jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.* 34 In hats k'esiyu'ets łahats'ij qu' netenifte'ji' pe' łei, qa nukintaxii pe' łeqejkunenhei pekhewe' natkin pa' uwaket, hats'inha qu' netisij qa neka'xii pe'qu' natsat'etsijek łeqei pa' yatsat'axij pa' uwaket. 35 Qa pe' amaneyij in natkin pa' uwaket, qa t'eku'mi' pe' wit'ukinheitax, qa ewi'ł pa' yilanje'mkii, qa pakhap qa yilaanija qa pakhap iye qa nijele'ejkii pe' utel.* 36 Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ewi'łij iye in yukin pekhewep iye łeqejkunenhei, qa hats les in olotstax. Qa pekhewe'en qa hik łeqfenyejeyij iye pa' hats łeqfenyejeyij pe' yojo. 37 Ma' qa teke'lenju' in yukintax pa' łaa'sija, qa yit'ij: "Tees qu' łeqfenyejeyi'ij pe'ye' ha'ne ya's." 38 Qa in yi'weniju'ł pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: "Hik ha'ne ha' łaa'sija. Hik ha'ne qu' naya'xtaxij ha'ne łetset ha' łatata. Jitalan hats'inha qa' jinatsat'etsij ha'ne sehe' yatsat'axij ha' łatata." * 39 Ma' qa t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i pa' uwaket qa yilan. 40 Qa hane'ej, qu' nanamtax pa' yatsat'axij pa' uwaket, ¿pa'n łumti'ił qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewe' nejettaxij yatkinhenintaxets pa' łeq'ejinqa'wet? — 41 Qa yeku'ł hekhewe'en: —Nilanju' tees qu' ne'nq'eletij ene' ul'ets natkintax pa' uwaket. Qa' ni'nk'aihit iye pe'qu' nejełinenij qu' nanatkin iye pa' łeqe uwaket qa' hik pekhewe'ye' yijat'ij qu' netisji'jij pa' uja'x pe'qu' netisji'jij pa' yatsat'axij pa' uwaket qa yamji'jets łahats'ij qu' netenifte'ji'.— * 42 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —¿Me nite' les qu' ejeł'i'ł ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa ewi'łłe in les weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'. Qa pa' Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii aka'an qa in jitejełju' qa qi in łe'sits ine'm"?* *(Sal 118:22)** 43 Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets qu' itkamhiti'yi'łij na' tenek'enheiji' na' Dios qa' netesti'yij pakhap witset'e, qa hik pakha'ye' yijat'ij qu' olotse' pe'qu' łeqeye'. 44 Yakha' hik łunye'j ute, pakha' qu' nanamipji' ene' ute, qa' qałałe'ju'. Qa ene'łe ute pa'qu' nanamipji' qa' netweyik'uiju', ma' qa' łipipeju'.—* 45 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' fariseol iye in yepi'ye' ek'i ekewe' yejeyumtshenijupi' ha' Jesús, ma' qa nikfe'lik'i in łekhewełłe in t'ejuyets.* 46 Qa in yisu'untax qu' nophe'ł qa nijiweiłi'iju'ł he' olots jukhew qa efuts, qe enewe'en nikfe'lets ha' Jesús in profeta.*

22

Pa' łe'wis nełu witiwhe'yejii.
(Lucas 14:15-24)

1 Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa ewi'łij iye in yit'iji' ke' yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: 2 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye na'aj ewi'ł łe'wis nełu yaqsiijkii na'aj ewi'ł qi wittata t'ejuyets in tewhe'yei pa' ła's.* 3 Qa yukin pe' łeqejkunenhei yiihettaxii pe' hats jutsiqets qu' nanamii pa' łe'wis nełu witiwhe'yejii. Enewe'en qa nite'łe namiyu'ui pa' łe'wis nełu.* 4 Qa ewi'łij in yukintaxii iye pekhewep iye łeqejkunenhei, qa yit'ijets: "Aka' it'iłijets hekhewe' hats jutsiqetstax qu' nanamii: 'Hats hajilettaxi'ł ek'ui na' qi aqi'ł. Hats talanhetiiju' ke' wakka'ik'i qa kekhewe' iye wakka łelitsik'i ne'ej we'nujenin, qa week hats yijat'etsju', te'łuniłii qu' eneki'łets nakha' łe'wis nełu witiwhe'yejii.' "* 5 Pekhewe' wit'eqemhiitax qa nite' tek'en iye. Pekhewe'en ewi'ł pakha' ik yamii pa' łeq'ejinqa'wet qa pakhap iye qa yamiyek pe' łaqhatjii. 6 Qa pekhewep iye wit'eqemhii qa t'eku'mi' pe' ł'ukinheitax pa' wittata qa yilanje'mkii qa pekhewep qa nilaanju'ha. 7 Ma' qa qi in nayu'kii pa' wittata qa yiyaji'ets pe' łelits oq'opheł'inetsilets, qa ikii qa nilanju' pekhewe' eqek'unhets

---

* **21:32** Pr 8:20; Mt 3:8-12; 2P 2:21 * **21:33** Mt 13:3,34-36; 15:15; 22:1; 24:32; 25:14; Lc 14:28; Sal 80:8; Cnt 8:11-12 * **21:35** 2Cr 24:21; Neh 9:26; Mt 5:12; 23:34,37; Hch 7:52; 1Ts 2:15; He 11:36-37 * **21:38** Sal 2:8; He 1:2 * **21:41** Mt 8:11; Hch 13:46; 18:6; 28:28 * **21:42** Hch 4:11; Ro 9:33; 1P 2:7 * **21:44** Is 8:14-15; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * **21:45** Mt 13:3,35; 15:15; 21:33; 22:1; 24:32 * **21:46** Mt 26:4; Mr 11:18; Lc 19:47-48; Jn 7:25,30,44 * **22:2** Mt 13:24; Lc 12:36; Jn 2:2; Ap 19:7 * **22:3** Est 6:14; Pr 9:3,5 * **22:4** Pr 9:2; Mt 21:36

qa ne'ɬijju' iye pa' ɬetsetik'i. 8 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets iye pa' wittata pe' ɬeqejkunenhei:
“Na' witiwhe'yejii hats week yijat'axju', qa kekhewe'ɬe yojotax in wit'eqemhiitax qa nite'ɬe
weju'ɬtaxij qek nanamii.* 9 Qa hik ta'ɬijupi', yape ma'ałetsfik'i ne' les qits wit'ikheijei, qa'
eqe'mi'ɬets week pa'qu' i'weni'ɬji' hats'inha qu' nanamii ha'ne ɬe'wis neɬu witiwhe'yejii.”*
10 Pe' witqejkunenhei qa iketsfik'i pe' wit'ikheijei. Qa no'thet wetju'ɬ week pekhewe' yi'wen,
pe' uɬ'etstax qa pe' ɬe'sits. Ma' qa hats topo'oj pe' witits i' pe' wit'eqemhinel. 11 Ma' qa in
uyetsji' pa' wittata qu' ni'wen pe' namii pa' ɬe'wis neɬu, qa yi'wen pa' ewi'ɬ jukhew in nite'
yeqhinataji' pe' witqhinatai t'ejuyets na'aj tewhe'yei.* 12 Pa' wittata qa yit'ijets: “Waika',
¿pa'n ɬunye'j in ɬentenuyetsji' ha'ne ɬe'wis neɬu in nite' ɬeqhinataji ke' t'ejuyets na'aj tewhe'yei?”
Pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij.* 13 Ma' qa pa' wittata qa yit'ijets pe' ɬeqejkunenhei: “Ophe'ɬi'ɬ
ne' ɬokoyei qa ne' ɬef'iyei iye qa' iwu'mi'ɬiifik'i na' i'nfik'i qi nookii qa' hik nakha'a' qu' qi qu'
napi' qa' nat'aitaxji' iye ɬek'unhetii.” 14 Qe olots nekhewe' teniyaitaxets, qa nite'ɬe olots ne'
te'nekumhi'yiiji' ujaa'xkii.—*

¿Me ɬe'wis in yijaninkii pe' wekwek qu' net'ejuyets pa' witset Roma?
(Marcos 12:13-17; Lucas 20:20-26)

15 In yili'ij ha' Jesús ekewe'en, qa he' fariseol qa ikkii qa iyetijju' pa'n ɬunye'j qu' net'eku'mi'
ha' Jesús qu' nata'ɬets pa'qu' nit'ij hakha'an. 16 Hekhewe'en qa nukinii he' ɬ'ijatshenheiɬe
qa ɬijts'eyek hekhewe' yijayanek ha' Herodes, ma' qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'ɬetsha in
akha' yijaa'ija na'aj ɬit'ij qa yijaa'ija iye in ɬi'nq'ijatshenij pa' yisu'un pa' Dios, ma' qa nite'
ɬenwu'mpha'm qu' ink'aihitik'ui pakha' hats ɬisu'un qu' ɬunye'je' qu' nata'ɬets pa'qu' ɬunye'je'ɬe
ene' jukhew, qe akha' week eqjunyejeyij.* 17 Qa hik ta'ɬijupi', enfeli'ɬ ye'm pa'qu' umti'ek.
¿Me ɬe'wisijupi' in jitajaninkii ekewe' wekwek qu' net'ejuyets pa' César, Roma ɬatata? ¿Me
nite'?—* 18 Ha' Jesús qa hatsɬe nikfe'lets in nite' ɬe'wis pa' neqfenyejeyutaxij hekhewe'en,
qa yit'ijets: —Ejtitsits, hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ. ¿Inhats'ek in ɬ'ewqeleitaxi'ɬ
yik'ui? 19 Ets'ethini'ɬij ewi'ɬe' ɬ'astaki'ye' nijket pekhewe' t'ejuyets in tajaikii eke' wekwek.—
Hekhewe'en qa yethinij ke' ewi'ɬ denario.* 20 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —¿Ɬek ɬeju's
ha'ne witeqsi'nq'al i'nji' qa ɬek ɬii iye ha'ne i'nji'?— 21 Qa yeku'ɬ hekhewe'en: —Pa' César, Roma
ɬatata ɬesi'nq'al.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa' ɬisi'ɬij pa' Roma ɬatata (César) pekhewe'
yatsat'etsɬi'ijek in Roma ɬatata (César), qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsɬi'ijek in Dios.—* 22 In
yepi'ye' ek'i aka'an hekhewe'en, qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii, ma' qa ikik'uikii.

Iɬii iye hatse' pe' naxju'.
(Marcos 12:18-27; Lucas 20:27-40)

23 Qa hik kakha' iye ka' neɬuji', he' uja'x hekhewe' saduceol qa nekii iye ha' i'ni' ha' Jesús qe
naqfaakanheyu'uj pe'ye'. He saduceol yit'ijets in nite'te' iɬii iye hatse' pe' naxju'.* 24 Ma' qa
yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *“Pa'qu' nawa'm in mexe hamtax ɬelitsi'iɬ
pe'qu' ɬewhe'ye'ye', ma' qa pa' ɬek'inij i'nɬi'i qu' ɬamats'e qa' hik pakha' qu' ɬewhe'ye'yi'ij pe' ɬewju'lelax.
Ma' qa qu' nataltsa'yi'ɬ qa' hikpa' qu' ɬa'si'ij pa' wa'm ɬewhe'ye'ek'i.”* *(Dt 25:5)* 25 Ha'ne ha'ni'ɬi'
na'l ka' ewi'ɬ hik ɬunye'j aka'an wetsjuk tatsai (7) pe' witjefeye'k. Pa' yojo in tewhe'yeitax
qa wa'm, qa mexeɬe hamtax ɬa'si'iɬ pe' ɬewhe'ye'tax. Qa nejettaxij qu' ɬewhe'ye'yi'ij pa' ɬek'inij,
26 qa wa'mifi iye. Qa hik ɬunyejei iye pekhewep iye ma' qa week naxju' pe' wetsjuk tatsai (7)
witjefeye'k. 27 In hats week naxju' qa wa'm iye pe' efu'uk'i. 28 Qa hane'ej qu' iɬiye'tax iye pe'
hats nanaxtaxju' ¿qa pa'n ɬunye'j pa'qu' ɬewhe'ye'yi'ij pekhewe' wetsjuk tatsai (7) pe' efu'uk'i?
Qe hats week ɬewhe'yetstaxij pekhewe'en.— 29 Qa yeku'ɬ ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬ: —Ekheweli'ɬ qi
in ɬijaniɬik'i qe nite' ɬenikfe'li'ɬik'i ke' Intata ɬe'lijei, qa nite' ɬenikfe'li'ɬetsha iye na' qi ɬet'unha'x
na' Dios. 30 Qe qu' iɬiye'tax pe' naxju', pe' jukhew qa efuts nite' tewhe'yeiju' hatse', qe hik qu'
ɬunyejeye' yijat'ij ne' angelits wa's ɬeiɬets.* 31 Ye'ehe, in t'ejuyets qu' iɬiye'tax pe' naxju', ¿me
nite' ɬiyineniɬik'i na' Dios in yit'iɬij ewets: 32 *“Yakha' ɬeqe Dios ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka'
Jacob”?* *(Ex 3:6)* Na' Dios ɬeqe Dios ne' iɬii. Qa nite' ɬeqe Dios pe'
naxju'.—* 33 Hekhewe' olots jukhew qa efuts, in yepi'ye' ek'i ekewe' i'nq'ijatshenij ha' Jesús
qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii aka' ɬunye'jkii.

Pakha' les qiji' kekhewe' wenit'ij pa'aj.
(Marcos 12:28-34)

---

* **22:8** Mt 10:11; Hch 13:46 * **22:9** Ez 21:21; Abd 14 * **22:11** Ap 19:8; 22:14 * **22:12** Mt 20:13; 26:50 * **22:14** Mt 20:16; Ap 17:14 * **22:16** Mr 2:8; 3:6; 8:15; Jn 3:2; Hch 10:34; 13:10; 18:26 * **22:17** Mr 12:14,16-17; Lc 2:1; 3:1; 20:22,24-25; Jn 19:12,15 * **22:19** Ewi'ɬ denario, ɬajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **22:21** Mt 17:25; Ro 13:7 * **22:23** Mt 3:7; Hch 4:1; 23:8 * **22:30** Mt 24:38; Lc 17:27 * **22:32** Ex 3:15-16; Hch 7:32

34 Qa hekhewe'łe fariseol in impi'ye'ej he' saduceol in ham pa'qu' nit'ijiju'ł ha' Jesús, qa
ewi'ł we'neni'.* 35 Qa ha' ewi'ł hekhewe' fariseol hakha' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa
yijaajintax iye, qa yit'ijets:* 36 —Maestro, ¿pa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'ha kekhewe' łe'lijei
pa' Dios tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (mandamientos)?— 37 Qa ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ij: —
Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, qa weekij iye pa' iła'x, qa weekij iye pa'
aqjamtikineye'jkii. *(Dt 6:5)**
38 Aka'an hik aka' ka' les in qiji' qa hik aka' iye yojo'ok'oi kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii.
39 Qa ka' yojo'opji' qa hik łunye'j iye aka'an in yit'ij: *"Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa*
efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe." *(Lv 19:18)** 40 Ekewe' wetsjuk wi'tlijei hik ekewe' łetkui ke'
week testi'yij ka' Moises'ik'i qa ke' i'nq'ijatshenij iye ke' profeta'ik'i.—*

¿Pa'n łii pakha' ta'łets pa' Cristo pekhewe' ława'mhitsik'i?
(Marcos 12:35-37; Lucas 20:41-44)

41 Qa in mexe ewi'ł i'ni' he' fariseol, qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju', 42 qa yit'ij: —¿Pa'n łumti'ił
qu' łunye'je' pa' Cristo? ¿Pa'n łii pa'qu' nata'łets?— Qa yeku'ł hekhewe'en: —Ta'łte'ets hatse' pa'
David'ik'i.— 43 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Ye'ehe, ¿qa inhats'ekek ka' David'ik'i pa' Espíritu
Santo in ta'łets, qa yit'ijets: "Yatsat'axyij?" Qe ka' David'ik'i yit'ij:* 44 *"Pa' Intata qa yit'ijets*
pa' Yatsat'axyij: 'Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa' otsi'pji'kii ne'
ejuihifets.' " *(Sal 110:1)** 45 Pa' David'ik'i in yit'ijets, "Yatsat'axyij." ¿Qa pa'n łunye'j iye
qu' nit'ijets qu' ła'se'?— 46 Hekhewe'en qa ham pa'qu' neku'łijiju'ł pe'qu' łe'lijeye', ma' qa hik
aka'aj ka' nełuji' qa ta'łi' in hats ham pa'qu' nanfaakanij pe'ye'.*

23

Jesús qa iyetij pa' uł'ax łunyejei pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol.
(Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

1 Ma' qa hik aka'aj ha' Jesús qa hats iyetik'uiha he' jukhew qa efuts qa week iye he'
ł'ijatshenhei,* 2 qa yit'ijji'ju': —Nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye
fariseol, hik nekhewe' wetłisij qu' net'ekuumi'ha qu' ninq'ijatshenij kekhewe' wenit'ij qu'
nanaqsiijkii yika'ajji' ka' Moises'ik'i.* 3 Qa hik ta'łijupi' qu' ek'eeni'łik'iha qa' week aqsiiłijkii
iye pa'qu' nit'iłij ewets, qa hasu'ujłe ijayani'łij ka' łunyejei nekhewe'en, qe łekhewel nite'
yaqsiijkii kekhewe' i'nq'ijatshentaxij.* 4 Łekhewel hik łunyejei aka'an: yophe'ł je'mkii pe'
witqatai qi niihetits, jutsitets qu' jinteka'xtax. Ma' qa yiłkoninij enewe' jukhew qa efuts
iye, qa łekhewełłe qa nite' ewii'łe' pe'qu' łayaqsi'ye' qu' nekumhini' qu' neka'x.* 5 Week
na'aj yaqsi'jtaxijkii ewi'łłe in yisu'un qu' netwenheti'yij. Yisu'un in yeni' ne'ej ł'iwatai qa
łokoyei iye ne'ej nite' qitax łasimmi'tax qa lesłe in yiwqinhet iye ne'ej yaqsiijkii ti'najki' łasi'
i'nji' ne'ej uja'x kekhewe' Intata łe'lijei, qa ne'ej yit'onijju' łeiłal iye qa les in yijetinijju'
iye ne'ej jipimju'.* 6 Yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej łots'oji'laxits ne'ej qitsji' qe tekju'
na'aj ewi'ł łe'wis nełu qa ne'ej witlijtsitjiyifi iye ne'ej wits'ojilaxits, łots'oji'laxits pe' qitsji'.*
7 Yisu'un iye qu' netniwetfelhei qe yijalki'sji'kii na'aj łaqhawet qa yisu'un iye qu' netiyi'yij
in maestro.* 8 Qa ekhewełłi'ił qa' hasu'uj iwejini'łi'm aq'ayini'łij pakha' qu' ni'ttaxi'łij
ewets maestro, qe ewi'łłe na' aqa Maestro'oł qa ekheweli'ł qa week e'witjefeyek'iłipji'.
9 Hasu'uj iye it'iłijets pe'ye' ha'ne sehe' epji' tata, qe ewi'łłe na' Atata'ał hik nakha' i'ni'
na' wa's.* 10 Hasu'uj iye iwejini'łi'm pe'qu' ni'ttaxi'łij ewets qu' e'qitsi'iłji', qe ewi'łłe
na' Cristo in qiji'ha. 11 Qa pakha'łe les in qiji' ekheweli'ł, pakha'an, pakha' hik łunye'j
qu' eqejkunenek'i'ił.* 12 Qe pakha' qu' łakha' ye'łetax łete'm qu' neniwqinhetji', qa' hik
pakha'ye' qu' netwepinhetkii. Qa pakha'łe qu' nite' neniwqinhete'ji' qa' hik ha'neye' qa'
neniwqinhetji'.* 13 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye
fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łit'oniłik'uiji' ene' jukhew
qa efuts iye na' łeji' na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa ekheweli'ł iye nite' łe'nuihiyu'ułii iye.
Nite' łiwejiniłi'm iye nekhewe' nuihiyu'taxii.* 14 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés

---

* **22:34** Lc 10:25-28 * **22:35** Lc 7:30; 10:25; 11:45; 14:3 * **22:37** Lc 10:27 * **22:39** Mt 19:19 * **22:40** Mt 7:12; Ro 13:8-10; Ga 5:14 * **22:43** 2S 23:2; Ap 1:10; 4:2 * **22:44** Hch 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13 * **22:46** Mr 12:34; Lc 14:6; 20:40 * **23:1** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **23:2** Esd 7:6,25; Neh 8:4 * **23:3** Mt 5:20; 15:3-9; Ro 2:17-23 * **23:4** Lc 11:46; Hch 15:10; Ga 6:13 * **23:5** Ex 13:9; Dt 6:8; 11:18; Mt 6:1,5,16; 9:20; 14:36; Mr 6:56; Lc 8:44 * **23:6** Lc 11:43; 14:7; 20:46 * **23:7** Mr 9:5; 10:51; Jn 1:38,49; 11:8; Stg 3:1 * **23:9** Mal 1:6; Mt 6:9; 7:11 * **23:11** Mt 20:26-27; Mr 9:35; 3Jn 9 * **23:12** Pr 29:23; Ez 21:26; Lc 14:11; 18:14; Stg 4:6,10; 1P 5:5-6 * **23:13** Mt 23:15,23,25; Lc 11:52

łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łenitka'miłijkii pe' łetsiltax pe' wikiihalei. Ła'napetaxi'łijets qe ł'iyini'ł qa nite'łe yijaa'ija qu' iyini'ł qe łisu'unłi'ił qu' me'nethiniłijkii. Qa hik ta'łijupi' qu' les qu' qiye' pa'qu' atanithenheti'yi'łij.* 15 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łijawe'jiłij ji'teje'mkii na' qi iweli' qa pekhel łenekiłiji'kii iye ha'ne sehe' in łowo'oł̈iikii pa'qu' amiti'łijju' kakha' ejunyejeyi'ł. Ma' qa in hats łamitiłijju', qa hats łaqsiiłijkii qu' wetsjuk'i'ij qu' nat'ani'ł epji' qu' les ne'weju'łij wiikfik'i qu' namii pa' fe't.* 16 Hiyee' e'newusitsi'ł, puk'alets yojotaxik'ui pekhewep, qe ekheweli'ł łit'iłij: "Ham weju'łi'ij pakha' qu' neniwjutsiqentaxiji'm ne' witlijtsitjii pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj naqsiijkii. Pakha' yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm pa'qu' nit'ij ne' łeqe oro ne' qi witlijtsitjii, qa weju'łij yijat'ij, ma' qa' naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij."* 17 Nite' ł'eqeneł̈uyi'ł wetju'ł qa puk'alets iye, qe ¿pa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'? ¿Me na' oro? ¿Me i'nłi'i ne' witlijtsitjii in hik nekhe' ta'łets in we'nenifi ne' oro ma' qa yatsat'etsij na' Dios? 18 Qa łit'iłijju' iye: "Nite' weju'łij pakha' qu' neniwjutsiqentaxiji'm na' ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets na'aj witqisit'ij na' Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa' hasu'uj naqsiijkii. Pakha' yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm na'aj witqisit'ij pa' Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa weju'łij yijat'ij, ma' qa' naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij." 19 ¡Puk'alets! ¿Łekpa' qu' les qiye'ji'? ¿Me pa' witqisit (ofrenda)? ¿Me i'nłi'i pa' łe'nenhe'wet'ipji' (altar), in hikpa' ta'łets in we'nenipji' pa' witqisit (ofrenda) qa yijaa qa yatsat'axij pa' Dios?* 20 Qa hik ta'łijupi', pakha' qu' netetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) pa'qu' nit'ij, ma' qa hats week tetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) qa pe' i'nipji' iye (ofrenda). 21 Qa pakha' qu' netetfeliji'm ne' qi witlijtsitjii pa'qu' nit'ij, qa tetfeliji'm ne' witlijtsitjii qa nakha' iye i'nifi ne' witlijtsitjii.* 22 Qa pakha' qu' netetfeliji'm pa'qu' nit'ij na' wa's, qa hats tetfeliji'm na' łots'oji'la'x na' Dios qa nakha' iye i'nipji' nakha'an.* 23 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ekheweli'ł iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe in łeqethentaxi'łfik'i ne'ej menta łesejets qa ne'ej anis iye qa comino iye in cien (100) yamets qa diez (10) łeqetheni'łfik'i qu' net'ejuyets na' Dios. Qa nite'łe łaqsiiłijkii kekhewe' les in qitstaxji' wi'tlijei wenittaxij qu' nanaqsiijkii, kekhewe'en: yatsathen, eq'iltina'x, yaqsi'jijkii pa'qu' hats nit'ij hik ekewe'tax qek aqsiiłijkii, qa hasu'ujłe qek ili'iłij qu' aqsiiłijkii kekhewe' hats ł'asiniłik'i in łaqsiiłijkii.* 24 ¡Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' e'puk'aletsi'ił in łojotaxiłik'ui pekhewepe'! Qe hik łunye'j qu' uketi'ł na'aj iweli' qe qa' nite' etimi'ł ne'ej iye, qa ni'kha'łi'ij ats'etax in qitax qa hik na'aj łetimi'ł.* 25 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ekheweli'ł iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe ekheweli'ł łimpulijini'ł na' ł'anu'ui nakha' hik łunye'j wasu qa hik łunye'j iye tok'o, qa łatawejłe qa topo'oj pakha' wit'ejtenheye'j qa pa' wit'ekuyi' iye.* 26 ¡Fariseo puk'al! Yojo yijat'ij qu' nempulijik'iju' na' łatawe'j nakha' hik łunye'j wasu qa hik łunye'j iye tok'o, hats'inha qu' łe'wise' ji'jek ham łejili'ye' nakha' i'nfik'i. 27 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ekheweli'ł iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł ne'ej nimełkui qe hats wetlinij na'aj fo' i'm qa łe'sits in jite'wen, qa łatawjetsłe qa topolij witinutsik'i qa in hats łipipji' iye.* 28 Aka'an hik aka' ejunyejeyi'ł iye, e'łe'sitsi'ł in ne'weni'ł ene' jukhew, qa pekhewe'łe atawjetsi'ł qa qi in topolij in hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił, qa topoli'ł ej iye in nite' łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un na' Dios. 29 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ekheweli'ł iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe ekheweli'ł łeniihini'łpha'm ne' łenimełkui kekhewe' profeta'ik'i qa łi'sinheti'ł iye wekwek ł'eniłi' ne' łenimełkui ke' jukhew'ik'i yatsathen. 30 Ma' qa łit'iłijju': "Qek hats jinana'l pakha'aj pa' łahats'ij pekhewe' inqa'jteyik'i qekha nite' jina'ne'taxij ji'teje'm in nilanju' pekhewe' profeta'ik'i." 31 Ye'ehe, qa aka'an in łit'iłijju', ma' qa hats łanalitłi'iłik'i in ekheweli'ł łata'łiłets kekhewe' nilanju'kii ke' profeta'ik'i.* 32 Yape oponheti'łij pakha' uł'ax mente' yoxpo'taxij ke' aqa'jteyi'łik'i.—

¡Q'oiq'oyits łelits!

33 —¡Q'oiq'oyits! ¡Q'oiq'oyits łelits! ¿Pa'n qu' ilithinyejeye'taxiłik'ui hatse' qu' atanithenhetiitaxi'łij pa' fe't qi iftsax?* 34 Qa hik ta'łijupi', Jeł qeku'ni'łek qu' he'nukini'ł ei iye pe'qu' profetaye', qa pe'qu' qi nikfe'lets wekwek in t'ejuyets na' Dios qa pe'qu' ninq'ijatshenij

* **23:14** Mr 12:40; Lc 20:47 * **23:15** Hch 2:11; 6:5; 13:43 * **23:16** Mt 5:33; 14:7; 15:14; 23:24; 26:63,72; Hch 1:16; Ro 2:19; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21 * **23:19** Ex 29:37; 30:29 * **23:21** 1R 8:13; 2Cr 6:2; Sal 26:8; 132:14 * **23:22** Ex 17:16; Sal 11:4; 47:8; Mt 5:34; 19:28; He 8:1; Ap 4:2 * **23:23** 1S 15:22; Sal 33:5; Jer 5:1; Mi 6:8; Zac 7:9; Lc 11:42 * **23:24** Mt 15:14; 23:16 * **23:25** Mr 7:4; Lc 11:39 * **23:27** Lc 11:44; Hch 23:3 * **23:31** Gn 15:16; Hch 7:51; 1Ts 2:15-16 * **23:33** Mt 3:7; 5:22; 12:34

iye ke' łe'lijei na' Dios. Ma' qa ekheweli'ł qa' anlani'ɬju' iye pe'qu' uja'xe', qa pekhewep qa' eni'ɬji'pha'm pe'qu' cruzitse', qa pekhewep iye qa' eqsilani'ł je'mkii ne' witlijtsitjiyitsifi qa' ijayani'ɬiikii pekhewep witsetiikal,* 35 hats'inha qu' nanami'ł epji' iye na' witaxtanithenk-eye'j ta'ɬets ke' ł'athits ke' week yatsathen in talanhetiiju', qa in ta'ɬi' ek ka' yatsathen Abel'ik'i qa yamijii ka' Zacarias'ik'i ła's ka' Berequias'ik'i. Hik kakha' Zacarias'ik'i ɬilaniɬi' na' łeqewuk'uji' ne' witlijtsitjiyii qa na' ts'eewe'epji' łe'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij na' Dios.* 36 Yijaa'ija aka' qu' hit'iɬij ewets in week ekewe'en qu' na'nipji' hatse' enewe' na'l hane'ej ha'ne łahats'ij.—*

Jesús qa yayinju' pa' Jerusalén.
(Lucas 13:34-35)

37 —¡Jerusalén, Jerusalén, łanlani'ɬju'kii kekhewe' profetas'ik'i, łenjele'eɬijkii utel kekhewe' nukintax ei na' Dios qu' nenfel e'm ke' łe'lijei! Pa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi'ł heni' ne' elits, in łunye'jek ne'ej ta'a'a' qe ewi'ł yeni' ne'ej łelits uyifi łefets, qa nite'łe łisu'un.* 38 Jeł qeku'ni'ɬju' ek na' etset'iɬ qu' hats ham na'ni'i hatse'.* 39 Qe hane'ej qu' nata'ɬi' qu' hit'ij ewets in hats nite' ł'anuuyi'i qu' e'tswen iye, ipłu'ui qu' ittaxij: *"Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij."—* *(Sal 118:26)**

24

Jesús qa iyetij pe' witlijtsitjii qu' uł'axe'ju' hatse'.
(Marcos 13:1-2; Lucas 21:5-6)

1 Ha' Jesús in hats ikik'uifik'i ke' witlijtsitjii, qa hats iktax, qa he' ł'ijatshenhei qa we'tmetinheti'm qa yit'ijets: —Jeł qeku'nju' ene' witlijtsitjii, ¡hayits qa łe'wis!—* 2 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —¿Me hats ɬi'weni'ł ene'en? Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets in ham pe'qu' ewii'ɬe' qu' amane'pha'm hatse' ene' utel ene' witlijtsitjii. Week qu' jałaq'eju'kii hatse'.—

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamɬi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Marcos 13:3-23; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

3 Qa ha' Jesús qa i'niju' ke' utek łii Olivos, ma' qa nekets he' ł'ijatshenhei qa uja'xɬi'iɬkii, qa nifaakan: —Hisu'untaxi'ł qu' enfeli'ł ye'm ¿pa'n ipłu'uk'ui qu' namets qu' łunye'je' kakha' łit'ij qu' jałaq'eju' ne' witlijtsitjii? ¿Qa pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij qu' etpiltaxju' iye, qa pa'qu' jutsiqaxi'ij iye qu' nanaxtaxijik'i hatse' pakha' hane'ej łahats'ij?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Jeɬi'ɬiju'ɬha, hasu'uj pa'qu' nawitji'iɬ ma' qa' naqani'ɬkii.* 5 Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij qa' nit'ij: "Yakha' ye' Cristo." Ma' qa' olots pe'qu' naqankii.* 6 Ekheweli'ł qa' impi'ye'jiiɬij pe'qu' hats nawatlaanija, qa' impi'ye'jiiɬij iye pe'qu' nanwat-lanheyu'ji'ijtax. Qa hasu'ujɬe e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' łunyejeye'kii week ekewe'en, qa mexeɬe nite' yamets pa' ł'aka'the'ju' hatse'. 7 Qe ewi'ł pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape' iye witsetiika'ye', qa ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'. Qa' nana'l iye pe'qu' witsetitse' qu' qi qu' niyipkunju', qa pe'qu' me'le'le' iye sehel.* 8 Qa hikɬe łunyejei ekewe'en ne'ej iwkajitshen in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' łaqati'yi'ij hatse'.* 9 Ma' qa' yapeye'łek qu' namets qu' ekekiti'yi'ɬiikii qu' awitjaxti'yi'ɬju', qa qu' alanheti'yi'ɬju'ha iye qa' qi iye qu' na'napjaxi'ł e'm ene' week witsetits qe ta'ɬets qu' atsjayani'ł.—*

Olots pe'qu' nili'ij hatse' pa' Cristo.

10 —Ma' qa olots pe'qu' niliyij hatse', pekhewe'en qa' nowotk'onijkii qa qi iye qu' na'napjaxi'm pekhewep. 11 Qa olots iye hatse' pe'qu' nanam ejtitsits qu' nit'ij łetets qu' profetaye', ma' qa olots iye pe'qu' naqankii.* 12 Qa qu' hats qi qu' net'ijayijfik'i hatse' pa' uł'ax, ma' qa pa' łeqsu'unka'xtaxyij pe'qu' olootse' qa' net'ijayik'iju'.* 13 Qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' ł'aka'the'ju' pa' łahats'ij qa hikpa' qu' iła'xe'. 14 Qa eke' łe'sits wi'tlijei nifel pa' łunye'j qu' jina'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week netfelhitiyi'pji' pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'. Ma' qa qu' hats week nepiye'ek'i qa' hayitse' qa' hats nanam pa' ł'aka'the'ju'.—*

---

* **23:34** Lc 11:49-51; Hch 13:1; 22:19; 1Co 12:28; 2Cr 36:15-16; Mt 10:17 * **23:35** 2Cr 24:21; Zac 1:1; Gn 4:8; He 11:4; 1Jn 3:12; Ap 18:24 * **23:36** Mt 10:23; 16:28; 24:34 * **23:37** Dt 32:11-12; Rt 2:12; Mt 5:12 * **23:38** 1R 9:7; Is 64:11; Jer 12:7; 22:5 * **23:39** Mt 21:9 * **24:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; 12:1 * **24:3** Mt 21:1; 24:27,37,39 * **24:4** Jer 29:8; Ef 5:6; Col 2:8; 2Ts 2:3 * **24:5** Mt 1:17; Ef 5:2 * **24:7** Hch 11:28; Ap 6:8; 2Cr 15:6; Is 19:2 * **24:8** Lc 21:12-24 * **24:9** Mt 10:17,22; Jn 16:2 * **24:11** Is 44:25; Mt 7:15; 24:24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; 1Jn 4:1 * **24:12** Mt 13:41; 2Ts 2:3 * **24:14** Mt 4:23; Ro 10:18; Col 1:6,23; 1Ts 1:8; Lc 2:1; 4:5; Hch 11:28; 17:6; Ap 3:10; 16:14

Pa' hayiits nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Daniel.
15 —Qa hik ta'ɬijupi', qu' i'weni'ɬ *pakha' qi uɬ'ax yeq'ilatkii hatse', (Dn 9:27)*
pakha' hayiits nifel ka' profeta'ik'i Daniel, qa' nawatts'ap'anhetifi nakha' qi ɬe'wis ɬetsettax
na' Dios nekhe' witlijtsitjiiyifi (pakha' qu' niyinenik'i aka'an qa' nenikfe'lik'i). * 16 Ma' qa
pekhewe' qu' na'ni' na' Judea, qa' nilatii ne' utekui. 17 Qa pa'qu' na'nipji' pe'qu' ɬetsi'ye' na'aj
k'eewe'epji' qu' namtaxets pakha'an, hasu'uj nenuihiyu'ufi pe'qu' ɬetsi'ye' qu' net'ilitju' qa'
neka'xfik'ikii pe'qu' ɬewekwekitse'. Aje'eɬ nilat yijat'ij.* 18 Qa pa'qu' na'nji' na' ɬ'ejinqa'wet,
hasu'uj netpilii iye pe'qu' ɬeqhinataye'. Aje'eɬ nilat yijat'ij. 19 Qa ¡hiye' enewusits pe'qu'
efutse' pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' ɬelitse' qu'
namtaxets hatse' nekhewe' neɬutsji'! 20 Iyini'ɬijets na' Dios qu' hasu'uj qu' lop'e qu' ilati'ɬkii,
qa qu' hasu'uje' iye pa'qu' witwapiihijiye'ji' (sábado). 21 Qe pe' neɬutsji' hatse' qii'ija pa'qu'
a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa ham pa'qu' hayiits ɬunye'ji'iju'ɬ in ipɬu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii
ha'ne sehe' qa yamijii hane'ej, qa nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' ɬunye'je'kii iye hatse'.* 22 Qa qu' nite'
neniwk'itsini'iju'ɬ pekhewe' neɬutsji' hatse', qa' ham pa'qu' iɬa'xe'. Qa in ta'ɬɬe'ets pekhewe'
hats te'nekumhi'yiiji', ma' qa' neniwk'itsiniju'ɬ hatse'.* 23 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'ɬij
ewets hatse' pekhewe' neɬutsji': "Ek'en qeku'ni'ɬek, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo," i'nɬi'i qu'
nit'ij "hatsiite' pa' i'ni'". Qa' hasu'ujɬe umti'iɬ qu' yijaayi'ija.* 24 Qe nam hatse' pe'qu' nit'ij
ɬetets qu' Cristoye' qa pe'qu' nit'ij ɬetets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij pe'qu' qits ham
ɬunyejeyi'iju'ɬ qa pe'qu' qi qu' nitjuɬaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene' week, qa qu' ɬeke'ye',
qa' naqankii iye nekhewe' hats t'eku'miiji' na' Dios.* 25 Jeɬ qeku'ni'ɬek, hats week henfeli'ɬ
e'm aje'eɬ ekewe'en in mente' yamets qu' nana'l. 26 Qa hik ta'ɬijupi', pa'qu' ni'ttaxi'ɬij ewets:
"Jeɬ qeku'ni'ɬii i'nti'i' pa' ham i'ni'i'," qa hasu'uj jeɬi'ɬii, qa i'nɬi'i qu' ni'ttaxi'ɬij ewets: "I'nifi ke'
wititsi'," qa hasu'uj iye qu' umti'iɬ qu' yija'ye'. 27 Qe hik qu' ɬunye'je' na'aj etheluna'x in nite'
wanat'in qe tethelun qa na'lji' na' neɬu'uju'ɬ qa i'nɬi'i qe na'lji' iye na' tefeji', qa' hik aka' qu'
ɬunye'je' hatse' na' Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye. * 28 Na'aj i'ni' na'aj iwamhi'l qa hik
na'aj i'njii ek ne'ej o'powil.—*

Qu' netpiltaxju' pa' Ła's pa' Jukhew.
(Marcos 13:24-37; Lucas 17:26-30,34-36; 21:25-33)
29 —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' neɬutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa' aje'eɬ*
nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye, qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii iye (Is 13:10) qa
pa' qi ɬet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.* 30 Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii na' wa'sji'pha'm
pa'qu' jutsiqaxi'ij na' Ła's na' Jukhew, qa qi qu' ne'nijiwei week pe' witsetits ha'ne sehe' ipji'.
Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji' pe' wasi' in ta'ɬiipha'm na'*
wa's, (Dn 7:13) qi pa'qu' ɬet'unha'xe' qa qi
iye pa'qu' ɬesa'xe'.* 31 Ma' qa' nukinkii ne' ɬaqa angelits qu' hats nat'ai *pe' qi foj, qa' nonothet*
wetju'ɬ (Ex 19:16) week pe' hats t'eku'miiji' na' ima'xii, i'wk'uyi'lii, neɬu'uju'ɬ qa pe'
tefeji' iye, in uja'xek pe' week te'weyik'uiju' ha'ne wa's.* 32 Maxtayit qekuni'ɬijupi' ek ne'ej
ewi'ɬ higokuk aka' jiyijatshenij, in hats esufui iye ne'ej ɬenuts ma' qa ta'ɬji' iye ne'ej ɬesejets, qa
hats ɬenikfe'li'ɬets in hats k'esets na'aj jinawa'p.* 33 Qa hik ɬunye'j, ekheweli'ɬ qu' i'weni'ɬ week
ekewe' wekwek tefelhitii, qa' menikfeliti'ɬets na' Ła's na' Jukhew in hats metifikii na' ɬeji'.*
34 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju' pakha' ɬahats'ij
hatse', qa namɬi'ii qu' week ɬunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 35 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits
hatse', qa ekewe'ɬe hats hit'ij qa yijaa'ija, nite' ɬeke' qu' hamitse'.* 36 Qa hamɬe nikfe'le'ets pa'
neɬuji' qa pa' i'ni' iye junu' hatse'. Nite' nikfe'lets iye ne' angelits na' wa'sji'. Nite' nikfe'lets
iye na' Ła's. Qe ewi'ɬɬe in nikfe'lets na' Ɬatata.—*

Hik ɬunyejeye' pe' ɬeqe neɬutsji' pa'aj pa' Noe'ik'i.
37 —Qe in ɬunyejeyek ke' ɬeqe neɬutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik aka' qu' ɬunye'je' iye hatse' qu'
netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 38 Qe in ɬunyejeyek kekhewe' neɬutsji' in mexente'

---

* **24:15** Dn 11:31; 12:11; Mr 13:14; Lc 21:20; Hch 6:13; 21:28 * **24:17** 1S 9:25; Mt 10:27; Lc 5:19; 12:3; 17:31; Hch 10:9 * **24:21** Dn 12:1; Jl 2:2; Mt 24:29; Ap 7:14 * **24:22** Mt 22:14; 24:24,31; Mr 13:20,22,27; 1Ti 5:21; 2Ti 2:10; Ap 17:14 * **24:23** Lc 17:3; 21:28; Mr 11:24; Jn 6:64 * **24:24** Dt 13:1-3; Mt 24:11; Hch 8:9; 2Ts 2:9-11; Ap 13:13-14; 16:14; 19:20 * **24:27** Mt 8:20; 24:3,37,39; Lc 17:2 * **24:28** Job 39:30; Lc 17:37 * **24:29** Is 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,31; 3:15; Sof 1:15; Ap 6:12-13 * **24:30** Zac 12:12; Mt 24:3; Ap 1:7 * **24:31** Is 27:13; 1Co 15:52; 1Ts 4:16; Ap 7:1; 8:2; 11:15; Dn 7:2; Zac 2:6 * **24:32** Mt 13:3,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1 * **24:33** Stg 5:9; Ap 3:20 * **24:34** Mt 10:23; 16:28; 23:36 * **24:35** Ekewe'ɬe yi'lijei qa'nte' hamitse', ikji': nite' ɬeke' qu' nite' hik ɬunye'je' pa' hats yit'ij. * **24:36** Zac 14:7; Mt 25:13; Mr 13:32; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2 * **24:37** Gn 6:5; 7:6-23; Mt 22:30; Lc 17:26

nam ka' qi piłei qa iwelitax iye, ke' jukhew'ik'i tek, iya', tewhe'yeiju'kii qa ke' łelits qa yiwhe'yeyinju'kii, qa yamłi'ijii ka' nełuji' ka' Noe'ik'i in t'ilitji'ju' ke' qi tokoyei. 39 Qa nite' yumti qu' yijayi'ija yamijii in hats nam ka' qi piłei qa iwelitax iye, ma' qa week yeka'x ka' iweli'. Hik aka' qu' łunye'je' hatse' qu' netpiltaxju' iye na' Ła's na' Jukhew. 40 Wetsjuk pe'qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e, ewi'ł pa'qu' neka'x qa ewi'ł pa'qu' nenejet. 41 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijinju'. Ewi'ł iye pe'qu' neka'x qa ewi'ł iye pe'qu' nenejet.* 42 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełu łamijiiju' na' Yatsat'etsi'ł ej. * 43 Menikfeliti'łets aka'an, pa'qu' ewi'ł natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', ma' qa' qi qu' natjanithenik'ui hats'inha qu' nite' name'etsji' qu' nuyifi pe'qu' łetsi'ye'.* 44 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' matjanitheni'łkiiha qe ha'ne Ła's na' Jukhew i'nłi'i qu' nanamji' pakha' qu'nte' umtiyetaxi'ł qu' nanamji'.—*

Pa' witqejkunenek tek'en qa pa' nite' tek'en.
(Lucas 12:41-48)

45 —¿Łekpa' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye? Pakha'an pa' łaqa patun qa nejetij qu' week nejeł pe' łetsi' qa' nenkunhenji'ijju' iye qa yamji'jets łekujii pekhewe' i'ni' pe' łetsi'.* 46 Łe'wisi'mkii pa' witqejkunenek, pakha'an in nam pa' łaqa patun, qa yi'wen in yaqsiijkii aka'an.* 47 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' patun qa' netisij qu' week netnek'enhe'yipji' pe' łewekwekits. 48 Qa pakha'łe qu' witqejkunenek'e in uł'ax, qa yit'ij pa'qu' łatawe'je': "tees qu' nanam aje'eł ha' yaqa patun," 49 ma' qa' yapeye'łek qu' nilanji'ij je'mkii pakhape' iye pekhewep ł'ithayifetstax, qa tek qa iya' iye, i'nji'teje'mkii iye pekhewe' yek'uwetju'kii.* 50 Ma' qa pa' łaqa patun pa' witqejkunenek qa' nanamji' pa' nełuji' nite' yumtitaxji' qa pe' hora iye nite' yumtitaxji' iye. 51 Ma' qa qi qu' nitanithen qa' nuihinetsji' iye pakha' ewi'ł łeq'itset'ij pekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse'. Ma' qa' hikpa' qu' qi qu' napi' qa' tx'ak'ak'etaxkii iye łek'unhetii.—

25

Yejeyumtshenijupi' pe' diez (10) inanyii.

1 —Pa' łahats'ij hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios hik qu' łunye'je' ne'ej diez (10) inanyii qe nenjelu'uk'ui na'aj niwhe'yeyu' qa week t'eku'mi' ne'ej łefetitjiyits łeq'ilij na'aj aceite.* 2 Cinco (5) pekhewe' nite' watji'let qa cinco (5) iye pe' watji'let yijat'ij.* 3 Qe pekhewe' nite' watji'let, in yeka'xtax pe' łefetitjiyits qa nite'łe yeka'x pe'qu' łeq'ili'ij iye hatse'. 4 Qa pekhewe' watji'let yijat'ij qa yeka'x pe'qu' łeq'ili'ij iye hatse' qu' nimtaxji' pe' łefetitjiyits. 5 In nite' namets aje'eł pa' niwhe'yeyu' pa' notkitaxik'ui, qa hats week nijatiyu'ju'. Ma' qa imaa'ju'ha. 6 Qa in hats natsathenju' pa' naja'x ma' qa tepiikaxtii pa' taya'yijipji': "¡Hats nam na' tewhe'yei! ¡Yape eneki'łiju'ł qa ijts'eyi'iłkii!" 7 Ma' qa pe' inanyii qa week niipha'mkii qa mexe yaqsi'jju' iye qu' nene'łji' pe' łefetitjiyits. 8 Pekhewe' cinco (5) inanyii pe' nite' watjanithen qa iyintaxijets łeq'ile': "Esłis qeku'niłij łammi'se'łeji yeq'ili'ił, hats yomiyu' ene' yifetitjiyitsi'ł." 9 Qa inku'ł pekhewe' inanyii pe' watjanithen yijat'ij: "Ham, hats weju'łji' ene' yifetitjiyitsi'ł. Les łe'wis yijat'ij qu' aqhai eku'ni'łii pe'qu' eq'ili'ił." 10 Pekhewe' nite' watjanithen, in mexe taqhaitaxii pe'qu' łeq'ile', qa naamłek pa' tewhe'yei. Qa pekhewep cinco (5) watjanithen yijat'ij qa hikpe' qa łijts'eye'kteje'm in uyi'łetsji' pakha' qi qu' netekifi witiwhe'yejii. Qa week yot'axteje'm, ma' qa tit'oiji' pa' łeji'.* 11 Ma' qa i'nk'ałe qa namtaxkii pe' taqhaitaxii łeq'ile', qa yiyajitaxetsji'kii: "Yatsat'axyij, yatsat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof na' łeji'." 12 Qa yeku'ł pakha'an, qa yit'ij: "Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nite' tsikfe'li'ł ej." 13 Matjanitheni'łkiiha, qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełuji' qu' namets, qa nite' łenikfe'li'łets iye pa'qu' uja'xe' horaye'.—

Yejeyumtshenijupi' pakha' yithayinenij pe' łaq'astai pe' łeqejkunenhei.
(Lucas 19:11-27)

14 —Qe na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye pa'qu' ewi'ł jukhewe' in hats nikheyu' qa' namii pakhape' iye witsetiika'. Ma' qa taya'yii pe' łeqejkunenhei qa nejetij pe' łaq'astai qu' net'ithayi'yij. 15 Pa' ewi'ł pekhewe'en qa tisij pe' cinco mil (5.000) nijketits inyetets, qa pakhap qa wetsjuk mil (2.000) nijketits inyetets, qa pakhap iye qa ewi'ł mil (1.000) pe' tisijek nijketits inyetets. Qa week ewiłei netisijju' pakha' qu' ne'weju'łij qe nikfe'lets.

---

* **24:41** Ex 11:5; Is 47:2; Lc 17:35 * **24:42** Mt 25:13; Lc 12:40; 21:36 * **24:43** Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 3:3 * **24:44** Mt 25:10; 1Ts 5:6 * **24:45** Mt 7:24; 10:16; 25:2,21 * **24:46** Jn 13:17; Ap 16:15 * **24:49** Hch 2:15; 1Co 11:21; 1Ts 5:7; Ap 17:6 * **25:1** Mt 13:24; Hch 20:8; Ap 4:5; 19:7; 21:2,9 * **25:2** Mt 7:24; 10:16; 24:45 * **25:10** Mt 22:2; Lc 13:25

Ma' qa ik pakha' jukhew.* 16 Pakha' witqejkunenek testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits
inyetets, qa aje'eł ik qa taqhayijets pe' testi'yij pa'qu' net'ihinij, ma' qa cinco mil (5.000)
iye nijketits pe' łaxifkinel. 17 Qa hik łunye'j iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil (2.000) nijketits
qa na'l iye pe' t'anij iye wetsjuk iye mil (2.000) nijketits. 18 Qa pakha'łe testiitaxij pe' ewi'ł
mil (1.000) nijketits, qa ik qa ti'jik'ui yat'inkii pe' łaq'astai pa' łaqa patun. 19 Ma' qa in hats
yape'eikiiha pa'aj pa' łaqa patun pekhewe'en qa nam, qa yejeyumtshen pe' łaq'astai netisijju'
pa'aj pe' łeqejkunenhei. 20 Yojo in nekets pa' testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits inyetets, qa
neka'xets pekhewe' cinco mil (5.000) łaxifkinelij qa yit'ijets pa'aj: "Yaqa patun, łesłisij ene'
cinco mil (5.000) qa hane'ej qa cinco mil (5.000) iye ene' yaxifkinelij." 21 Qa yit'ijets pa' łaqa
patun: "Hats weju'łij. Akha' qi in łeik'unei. Akha' in nite' łono'qmositij pa'qu' łammi'se'tax. Qa
hik ta'łijupi' qa les olotse' pe'qu' k'ejełinenij. Ente'nuiteje'm qa' week je'łe'sitsi'imkii."* 22 Qa
nekets iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil (2.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets: "Yaqa patun,
łesłisij ene' wetsjuk mil (2.000) qa hane'ej qa wetsjuk mil (2.000) iye ene' yaxifkinelij." 23 Qa
yit'ijets iye pa' łaqa patun: "Hats weju'łij. Akha' qi in łeik'unei. Akha' in nite' łono'qmositij
pa'qu' łammi'se'tax. Qa hik ta'łijupi' qa' les olotse' pe'qu' k'ejełinenij. Ente'nuiteje'm qa' week
je'łe'sitsi'imkii." 24 Qa nekets iye pa' testi'yij pe' ewi'ł mil (1.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets:
"Yaqa patun, tsikfe'l ewets in its'iyoptox qe hik ejunye'j qu' enitłi'ijji' ne'ej łei ne'ej nite'
akha' qu' enju' qa ł'eku'mi' iye łei ne'ej nite' akha' qu' iwu'mkii qe we'nenju'.* 25 Qa hik
ta'łijupi' in ts'ijiwei eju'ł qa hetijik'ui ne' aq'astaki'. Ene'en ke' łantsat'axij in aq'astaki'."
26 Pa' łaqa patun qa yeku'ł: "Akha' qi in uł'ax qa a'walxa'l iye. In łenikfe'lets in hik yijunye'j
qu' henitłi'ijji' ne'ej nite' yakha' qu' henju', qa he'yeku'mi' ne'ej łei ne'ej nite' yakha' qu'
hiwu'mkii qe we'nenju',* 27 les łe'wistax qek enifi ne' banco ne' yaq'astaki' qa in tsam qekha
hats nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i. 28 Qa hik ta'łijupi', enitka'mi'łij ne' mil (1.000) qa' łisi'łij
nakha' na'li'm ne' diez (10)." 29 Qe week pakha' qu' hats nana'li'm, qa' les netesti'yij, ma' qa'
olootsi'ija. Qa pakha'łe qu' ham nana'li'im qa' netitkamhiti'yij pe'qu' ujaxe'tax qu' nana'li'm
ma' qa' hamija amani'ij.* 30 Qa ha'ne ham weju'łi'ij witqejkunenek, iwu'mi'łetsfik'i nakha'
i'nik'uifik'i na' nookii, hik nakha'a' hatse' nekhewe' qu' qi qu' napi'ju' qa' qi iye qu' nat'aiji'
łek'unhetii.—*

Kots'etets qa kots'eteikal.

31 —Qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew qi pa'qu' łesa'xe' qa week ne' łaqa angelits
qu' nanjayanju', ma' qa' na'nipji' na' łots'oji'la'x t'ejuyets pa' qi łet'unha'x in tenek'enhei,*
32 ma' qa' nonot'axets nakha'an week pe' witsetiikal, qa' neqethenwetju'łkii, in łunye'jek
na'aj kots'etets łenilayets qe yeqethen wetju'ł ne'ej kots'etets qa kots'eteikal.* 33 Pe' kots'etets
qa' ni'wetshenji' pa' yiya'yik'i, qa' pekhewe'łe kots'eteikal qa' łefeyi'j ni'wetshenji'. 34 Ma'
qa ha'ne Wittata qa' nit'ijets pekhewe' qu' ne'tweyij pa' yiyayik'i: "Te'łuni'ł ekheweli'ł,
nekhewe' hats qi in yi'fen na' Tata. Ni'iłi' nakha' qu' nełisi'łij tenek'enhe'yi', hik nakha'
hayiits tooxik'i in watji'leti'ł ek'ui in mexente' wanaqsiijkii ha'ne week sehe' ipji'.* 35 Qe
in k'iyipkun qa ekheweli'ł qa łesłisi'łij pa'qu' hetuj, in ts'iyayu' qa ekheweli'ł iye qe łesłisi'łij
na'aj ya't. In łetsweni'łik'ui nite' łenikfeltaxiłyij qa łesłisi'iłij pa'qu' yiwhi'wet'e.* 36 Hamtax
pe'qu' yeqhinataye' qa ekheweli'ł qa łesłisi'łij ne'ej yeqhinatai. In hanqaats'e' qa ekheweli'ł
qe łanami'ł yiikii qu' e'tsweni'ł. Hoyophełitiitax qa łanami'ł yiiji'kii iye qu' e'tsweni'ł." 37 Ma'
qa pekhewe' yatsathen pa' łunyejei qa' neku'ł, qa' nit'ijiju'ł: "Yatsat'axyij, ¿pa'n ipłu'uk'i
qu' k'eweni'ł qu' iyipkun qa k'ełisiłij pa'qu' aqe'? ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye qu' k'eweni'ł qu'
e'niyayu' qa k'iyahani'ł iye? 38 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye pa'aj qu' k'eweni'ł in nite' tsikfe'ltaxi'ł
ej qa tseqjunułi'ił ej qa k'ełisiłij pa'qu' ewhi'wet'e', qa in hamtax eqhinataye' qa k'ełisiłij
iye? 39 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye pa'aj qu' manqaats'e i'nłi'i qu' ophełitii qa tsamjii'ł eiji' qu'
k'eweni'ł?" 40 Qa na' Wittata qa' neku'ł, qa' nit'ijiju'ł: "Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekewe'en
in łaqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' ewi'łe' ene' k'injats yemjeetax nekhewe' hik łunyejei ne'ej mexeelija,
qa yakha'łe in łaqsi'ji'ł ye'mijkii."* 41 Na' Wittata qa' nit'ijets iye pekhewe' te'weyij łefeyi'j:
"Me'nitoni'ł ye'mii, ekheweli'ł nekhewe' ewi'łłe in weju'łij nakha' qi witaxtanithenkeye'j,
yape ma'ałetsju' na' qi fe't nite' yili'ij hayiits watjiletijup qu' netwumhitiiji'ju' na' inwo'met
qa ne' łaqa angelits iye.* 42 Qe in k'iyipkuntax qa nite' łesłisi'łij pa'qu' hetuj. Ts'iyayutax qa

---

* **25:15** Mt 18:24; Ro 12:6; 1Co 12:11; Ef 4:7 * **25:21** Mt 24:45,47; Lc 12:44; 22:28; He 12:2 * **25:24** 1S 25:3; 2Co 8:12 * **25:26** Pr 20:4; Mt 18:32; Ro 12:11 * **25:29** Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2 * **25:30** Mt 8:12; 22:13; Lc 13:28 * **25:31** Gn 16:7; Mt 5:34; 13:49; 16:27; 19:28; Lc 1:11; Hch 5:19; 2Ts 1:7; Jud 14; Ap 1:7; 14:6 * **25:32** Jl 3:12; Mt 13:49; 24:14; 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16; Ez 34:17,20 * **25:34** Mt 13:35; 19:29; 20:23; Lc 12:32; 1Co 15:50; Ga 5:21; Stg 2:5; 1P 3:9; Ap 21:7; 1Co 2:9; He 4:3; 9:26; 11:16; Ap 13:8; 17:8 * **25:35** Is 58:7; Ez 18:7; Job 31:32; 2Ti 1:16; He 13:2; Stg 1:27; 2:15-16 * **25:40** Pr 19:17; Mt 10:42; 25:34; He 6:10 * **25:41** Mt 7:23; 13:40,42; Mr 9:48; 2P 2:4; Jud 6-7

nite' łesłisi'łij iye pa'qu' yat'e'. 43 In łetswentaxi'ł qa in nite' łenikfe'li'łyij, qa nite' łeneqjunu'ułyij
qu' esłisi'łij pa'qu' yiwhi'wet'e. Hamtax yeqhinataye' qa nite' łesłisi'łij iye pe'qu' yeqhi-
nataye'. Qa in hanqaats'e' qa' i'nłi'i iye qe hoyopheł itii qa nite' łanami'ł yiiji' qu' e'tsweni'ł."
44 Pekhewe'en qa' neku'łtax iye, qa nittaxijiju'ł: "Yatsat'axyij, ¿pa'n ipłu'uk'i qu' k'eweni'ł
qu' iyipkun i'nłi'i qu' e'niyayu', i'nłi'i qu' nite' netsikfe'li'ił ej, i'nłi'i qu' ham eqhinataye',
i'nłi'i qu' manqaats'e, i'nłi'i qu' opheł itii qa qu' nite' k'efeni'ił iye?" 45 Ma' qa pakha'an qa'
neku'ł iye, qa nit'ijets: "Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł in nite' łaqsi'ji'łi'mijkii ekewe'en
nekhewe' hik łunyejei ne'ej mexeelija nekhewe' k'injats, qa yakha'łe in nite' łaqsi'ji'ł ye'mijkii
ekewe'en."* 46 Enewe'en qa' namii na' qi witaxtanithenkeye'j nite' yili'ij, qa pekhewe'łe
yatsathen qa' namiyek na' qi łe'wis witiła'x nite' yili'ij.—*

26

Iyetijju' qu' net'eku'mi' qa' nilan iye pa' Jesús.
(Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

1 Ha' Jesús in yili'ij in nifel week ekewe'en, ma' qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: 2 —Ekheweli'ł
hats łenikfe'li'łets in wetsjuk nełuts pe' hamitsik'ui qa' namets pa' qiji' łe'wis nełu Pascua,*
ma' qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' ne'tnineiji' qe qa' net'enhetii'ji'pha'm pe'qu' cruze'.—* 3 Hik
pakha'aj hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa
ewi'ł we'neni' pa'aj qa not'axi' wetju'ł ke' łaqa palacio'oi ha' qiji' łatata he' pa'il łii Caifás.* 4 Ma'
qa iyetijju' in yijamtitaxets qu' nanat'inij qu' net'eku'mi' ha' Jesús qa' nilan.* 5 Hekhewe'en
qa yi'tłi'ijju' iye: —Qa hasu'ujłe jit'eku'm eku'ni' qu' jintalan enewe' łe'sits nełutsji', hats'inha
qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene' jukhew.—

Pe' efu yatsi'yipji' łeiła' pa' Jesús pa' ewjisii.
(Marcos 14:3-9; Juan 12:1-8)

6 Ha' Jesús i'nii ha' witset Betania, ke' łetsi'ii ha' Simón, hikha' łenqii iye leproso. 7 Qa
hik hakha'a' qa nekets ke' efu, neka'xets ke' ewi'ł qi łe'wis ute łii alabastro eł i'ni'ij topo'oj
ka' ewjisii inyetax, ma' qa yatsi'yipji' łeiła' ha' Jesús in mexe i'nijup ha' mesa. 8 He'
ł'ijatshenhei in yi'wenij qa nayutaxkii, qa yit'ijju': —¿Inhats'ek in yaq'ayinłekii kakha'an?* 9 Qe
aka' ewjisiyik'i olotstax pe' qek łaja'ye'tax ł'astai qek ne'tninei, ma' qekha netestiitaxij ne'
if'iljetsits.— 10 Ha' Jesús in yepi'ye' ej hekhewe'en aka' yit'ijju', ma' qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in
pekhel anyejeyi'łijkii ene' efu? Aka' łeqfenye'jyij qi in łe'wis. 11 Qe ene' ham yiwq'axine' nite'
yili'ij week łahatsiyij qu' nana'li'ł ejup. Qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij qu' ha'ni'ł ejup.*
12 Aka' łeqfenye'jij ene' efu in yatsi'yipji' aka' ewjisii qa yewjisit ha'ne yaj, qe qa' najilet qu'
nets'ewjisit aje'eł in mente' hayajkati'yik'ui qu' hawa'm. 13 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pa'qu'
na'ne'łi'i qu' netfelhitii hatse' eke' łe'sits wi'tlijei ha'ne week sehe' epji', qa' netfelhitii iye aka'
łeqfenye'jyij ene' efu, ma' qa' natjamtaxti'yik'ikii nekhe'en.—*

Pa' Judas qa t'ihinij pa' Jesús.
(Marcos 14:10-11; Lucas 22:3-6)

14 Ma' qa hik aka'aj ka' ewi'ł he' doce (12) ł'ijatshenhei łii, Judas Iscariote, qa ikii pa'aj
hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il,* 15 qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'x pe'qu' isu'uni'ł qu' esłisi'łij
hats'inha qu' k'ełisiłij ha' Jesús?— Ma' qa he' pa'il qa yijaninij pe' treinta (30) nijketits łiyits
plata.* 16 Ma' qa hik aka'aj pa'aj ka' Judas qa wo'oikiiha pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' łeke'ye'
qu' net'ihinij ha' Jesús.

Pa' qi łe'wis nełu łenkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'.
(Marcos 14:12-25; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

17 Ka' yojo nełuji' kakha' qi łe'wis nełu witkujiiji' ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye',
he' ł'ijatshenhei ha' Jesús qa nekets qa nifaakan: —¿Pa'n i'ni' pa'qu' isu'un qu' jinaniji' qa'
haqsiiłiji'kii pa'qu' jinteł uj qu' net'ejuyets ha'ne qi łe'wis nełu Pascua?— 18 Qa yeku'ł qa yit'ij:
—Ma'ałiiteje'm na' witset qa' i'weni'łi' pa'qu' jukhewe' qa' it'iłijets: "Ha' Maestro yit'ij: Hats
k'esets qu' namets yeqe hora, hik ta'łijupi' qu' henekii ne' etsi' qu' ha'ni'łiji' ene' yijatshenhei
qu' heyeki'łji' pa' qi łe'wis nełu Pascua."—* 19 Ma' qa hekhewe' yukin ł'ijatshenhei, qa week

---

* **25:45** Pr 14:31; 17:5; Hch 9:5 * **25:46** Dn 12:2; Ro 2:7 * **26:2** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **26:2** Jn 11:55; 13:1 * **26:3** Sal 2:2; Mt 26:57; Lc 3:2; Jn 11:47; 18:13,15; Hch 4:6 * **26:4** Mt 21:46; Jn 11:53 * **26:8** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **26:11** Dt 15:11; Jn 12:8 * **26:13** Mt 24:14; Mr 1:1; 13:10 * **26:14** Mt 10:4; Jn 6:71; 12:4; 13:30; Hch 1:16 * **26:15** Ex 21:32; Zac 11:12-13; Mt 27:3 * **26:18** Jn 7:6,8; 8:20; 13:1; 17:1

yaqsiijkii aka' hats yit'ijets ha' Jesús. Qa yaji'let week ke' łaqats t'ejuyets ka' qi łe'wis nełu
Pascua. 20 Qa in hats najaleikii, ha' Jesús qa hats i'nijupju' ha' mesa qa week iye he'
doce (12) ł'ijatshenhei. 21 In mexe tekju', ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets,
ekheweli'ł na'l nakha' ewi'ł qu' net'ihinyij hatse'.— 22 Qa hekhewe'en qa qi in yitawje'meten
qa week nifaakantax: —Yatsat'axyij, ¿me yakha'?— 23 Qa ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —
Nakha' ewi'ł na' yoqotok'o'ol in hilke'ełijetsju'kii ne' pan, hik nakha' pa' t'ihinyij hatse'.
24 Ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikł'i'ij, in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' in t'ejuyets
nakha'an. Qa ¡hiye' ha'nus nakha' t'ihinij hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew! Les łe'wistax nakha'
jukhew qek hasu'uj nenekfik'i pa'aj.—* 25 Ma' qa ha' Judas hik hakha' t'ihinij, qa nifaakan:
—Maestro, ¿me yakha'?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Akha' hats łit'ij aka'an.— 26 In mexe tekju',
ha' Jesús qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios, qa netisijju' he' ł'ijatshenhei
qa yit'ijets: —Ku'mi'łiju'ł qa' łuji'ł, hane'en hik ha'ne yese'n.—* 27 Ma' qa t'eku'mi' iye ha'
tok'o qa in hats yit'ijetspha'm iye łe'wisij pa' Dios qa tisijik'i iye he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets
iye: —E'weeki'iłij qu' iya'ałij ha'ne tok'o, 28 qe ha'ne i'nji' hane'en hik enewe' yathits, hik
enewe' qu' nata'łets pakha' ink'ayik wenit'ij, ma' qa' nawantsiifik'i qe ta'łets pekhewe' olots
hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 29 Qa hit'iłij ewets in hats nite' k'iya'ji' iye
ni'khap iye uwa ł'i', ipłu'ui qu' namtaxets pa' nełuji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik uwa ł'i'
na' tenek'enhe'yi' na' Tata.—*

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.
(Marcos 14:26-31; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

30 In yili'ijju' kakha' ewi'ł in yiji'ik'i, ma' qa ikkii qu' nakiiteje'm ke' utek Olivos.* 31 Ma' qa
ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Hane'ejija ha'ne naja'xji', week ekheweli'ł qu' me'nitoniłets hatse'
qe yakha' qu' nata'ł yiwets, qe kekhewe' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: *"Hilan hatse' na'
kots'etets łenilayets, qa ne' kots'etets qa' nak'eskii."* *(Zac 13:7)** 32 Qa qu' yi'łaxe'tax iye
qa' hathayini'ł ek'uyii ha' Galilea.—* 33 Ma' qa ha' Pedro qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Yemjeetax
qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qe akha' qu' nata'ł ewets, qa yakha'łe qa' nite' ł'anuuyi'i
qu' he'niton e'mets.— 34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets ha'ne naja'xji' qu'
mente' nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—* 35 Ha' Pedro qa
yit'ijets iye: —Łunye'jij qu' week jinanaxju', nite' hewelku't ejkii.— Qa week ł'anyejeitax aka'an
he' ł'ijatshenhei.

Jesús qa iyini' pa' najkaket Getsemaní.
(Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46)

36 Ma' qa hats namets ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei ha' najkaket łii Getsemaní, qa
yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Hik ha'ne ni'ekuni'łi'ju'kii qa yakha'łe qa' mexe ha'nii hakijji' qu'
nek'iyin.— 37 Qa t'eqe'mets ha' Pedro qa he' wetsjuk łelits ha' Zebedeo. Ma' qa yapełek ha'
Jesús in yoksi'wen in qi in ika'metkii qa qi iye in itawje'met.* 38 Ma' qa yit'ijets: —Qi in
hoksi'wen in naq'aliyuyij pa' yikameta'xkii. Ha'ne a'maneyi'iłi'. Hasu'uj mama'ał yijup.—*
39 Ma' qa ikfik'i pa' ha'niiji'in, qa wonokok'enju' qa yamitetsju' sehe' łotkoyek, qa iyin qa
yit'ij: —Tata qu' łeke'ye', qa' hasu'uj anamit yiwets wat'ij ha'ne qi ek'imiiji', qa hasu'ujłe
pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 40 Ma' qa tepilii iye pa' i'ni' he'
ł'ijatshenhei qa yi'wen in imaa'ju'ha pa'aj. Ha' Jesús qa yit'ijets ha' Pedro: —¿Me nite' łeke' qu'
ewi'ł horaye' qu'nte' ama'ye' eku'ni'ł yijup? 41 Hasu'uj mama' a'łju'. Iyini'ł hats'inha qa' nite'
nanami'ił ewets na' witaqjaajinkeye'j. Pe' atawjetsi'ł hats qi in yisu'untaxija qu' naqsiijkii
aka'an, qa nite'łe t'units ne' esenitsi'ł.— 42 Qa ewi'łij iye in ikfik'i iye pa'aj, qa iyin iye, ma'
qa hats wetsjuk'ij, qa yit'ij iye pa'aj: —Tata, qu' nite' łeke'ye' qu'nte' anamite' yiwets qa'nte'
nek'iya'ye'ji' pa' qi ek'imiiji', qa' aqsiijkii pakha' łisu'un.—* 43 Qa tepiltaxii iye qa yi'wen iye
in ima'ju' iye he' ł'ijatshenhei, qe nite' łekheweliju'ł pa' nijati'. 44 Qa ikfik'i iye, qa iyin iye ma'
qa hats wetshetk'ewi'łij, qa yiyeketij kakha' hats yit'ij. 45 Qa tepilii iye pa' i'ni' he' ł'ijatshenhei
qa yit'ijets pa'aj: —¿Me menjiit łama'ałju' qa ławapiyi'łju' iye? Hats yamets ne' hora, qa ha'ne
Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' uł'ets jukhew.* 46 Eniyi'łpha'mkii qa' jinakkii. Jeł
qeku'ni'łiju'ł, hats met nakha' t'ihinyij.—

---

* **26:24** Dn 9:26; Mr 9:12; Lc 24:25-27; Hch 17:2-3; 26:22-23; 1Co 15:3; 1P 1:10 * **26:26** Mr 3:7; 14:22-25; Lc 6:13; 22:17-20; 1Co 11:23-25; Mt 10:1; 14:19; 26:56; 16:20; 1Co 10:16; Jn 12:16 * **26:28** Ex 24:8; Mt 20:28; Mr 1:4; He 9:20 * **26:29** Mt 4:23; Mr 1:15; Hch 20:25 * **26:30** Mt 21:1; Lc 22:39; Jn 18:1 * **26:31** Mt 11:6; Jn 16:32 * **26:32** Mt 28:7,10,16; Mr 16:7 * **26:34** Mt 26:75; Lc 22:34; Jn 13:38 * **26:37** Mt 4:21; 17:1 * **26:38** Sal 42:5-6; Mt 24:42; Jn 12:27 * **26:39** Mt 20:22; Jn 5:30; 6:38; Fil 2:8; He 5:7 * **26:42** Mt 26:39; Mr 14:36; Lc 22:42; Jn 6:38 * **26:45** Jn 12:27; 13:1

Te'nekumhi'yi' qa wetka'x pa' Jesús.
(Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

47 In mexe iyet ha' Jesús qa namets ka' Judas. Hikka' i'ntaxji'teje'm he' doce (12) ɬ'ijatshenhei. Olots he' ɬijts'eyek taqatsjikinetii qa uja'x he' najak he' t'eku'mi'. Ł'ukinhei he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset. 48 Ka' Judas in t'ihinij qa hayiits na'l pa'aj pa'qu' niwjutsiqenij, qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm, qa' hik hakha'ye', qa' ku'mi'ɬi'.— 49 Qa in hats namets qa aje'eɬ nekets ha' Jesús, qa yit'ijets: —Łanam, Maestro.— Ma' qa tu'je'm. 50 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Waika', aqsiijkii pakha' ɬanamij met qu' aqsiijkii.— Ma' qa hekhewe' ɬijts'eyek qa nekets ha' Jesús qa t'eku'mi' qa niyejinju'ha.* 51 Ma' qa hakha' ewi'ɬ hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa t'eku'metsju' ha' ɬaqa'tsjikinet qa' weqfekin je'm qa yasinii ke' ɬekfi'ik'i ha' ɬeqejkunenek hakha' qiji' ɬatata he' pa'il.* 52 Ha' Jesús qa yit'ij: —Ukinik'iju' iye na' ɬejii na' aqa'tsjikinet. Qe week pe'qu' nawatlanij na'aj witqatsjikinet, qa' hik na'aj iye qu' naq'alij.* 53 ¿Ye' me ɬumti qu' nite' ɬeke'ye' qu' nek'iyinets na' Tata, qa ɬakha' qa' aje'eɬ nenukinju' pe'qu' nat'ani' doce (12) legión † angelitse'?* 54 Qa qu' hik aka' ɬunye'je'kii, ¿qa pa'n ɬunye'j qu' nafits kekhewe' we'nika'ajji' in hayiits yit'ij qu' hik aka' ɬunye'je'kii?—* 55 Qa hik aka'aj qa yit'ijji'ju' ha' Jesús hekhewe'en: —¿Inhats'ek in ɬ'aqatsjikineti'yi'ɬyii qa ɬenka'xi'ɬ iye ne' ek'uli'ɬ najak qu' ots'opheɬi'ɬ? ¿Me hik yijunye'j na'aj ejtenhetsax? Week neɬuts yakha' ha'nifi ne' witlijtsitjii he'nq'ijatshenifi qa ham ts'opheɬe'.* 56 Qa hatsɬe week qu' ɬunyejeye'kii hane'ej ekewe'en, qe qa' nasinik'i kekhewe' yika'ajji' ke' profeta'ik'i.— Ma' qa hik aka'aj he' ɬ'ijatshenhei qa week yak'esik'uikii qa ilatkii.*

Jesús qa wetka'xii pe' ɬetsi' pa' qiji' ɬatata pe' pa'il.
(Marcos 14:53-65; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

57 Hekhewe' t'eku'mi' ha' Jesús qa yeka'xii ke' ɬetsi' ha' Caifás, hikha' qiji' ɬatata he' pa'il, qe hik hakha' not'axi' wetju'ɬ hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa he' tenek'enheiji' ha' witset.* 58 Ha' Pedro qa yijayanpha'mkii pa'aj qa toxɬi'imii, yamɬi'ijiiji'ha pa'aj ha' jofji'ju' ke' ɬetsi' ha' pa'il ɬatata. Qa uiteje'm qa i'nijupju' pa'aj hekhewe' witeqjeɬinenheyipji' ke' witlijtsitjii qe qa' niweenijha week pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij.* 59 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa week pekhewe' Junta Suprema‡ wo'oikii pa'qu' witwotk'onhet'eɬe qu' net'ejuyiju'ɬ ha' Jesús, hats'inha qu' ɬeke'ye' qu' natlanhetii.* 60 Qa nite'ɬe yi'wen, yemjeetax in olotstax pe' jukhew in wotk'onɬetaxiikii pa'qu' ɬunye'je' ha' Jesús. Qa i'nk'aɬe pa'aj qa na'l pe' wetsjuk jukhew qu' nowotk'onijkii iye.* 61 Enewe'en qa yit'iju' pa'aj: —Ha'ne jukhew hik ha'ne yit'ijets: "Yakha' ɬeke' qu' hiwuɬ'enhetijkii ene' qi witlijtsitjii, qa' wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qu' heniihinpha'm iye."—* 62 Ma' qa ha' pa'il ɬatata qa ts'ap'a, qa yit'ijets ha' Jesús: —¿Me nite' ɬ'inku'ɬ? ¿Pa'n qu' it'ij qu' eku'ɬik'i aka' wenit'ij ewets?— 63 Qa ha' Jesús qa nite'ɬe inku'ɬ. Qa ha' pa'il ɬatata qa yit'ijets iye pa'aj: —Aka' ɬiiji' pa' nite' wa'm Dios qu' hit'ij ewets yape enfeli'ɬ ye'mha, ¿me hik akha'ija pa' Cristo, Łaa'sija pa' Dios?—* 64 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —I'woyaxijik'iha ka' ɬit'ij in hik yakha'. Qa hit'iɬij ewets iye ekheweli'ɬ in ɬi'weni'ɬ hatse' *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' Ham Łet'unhenye'ji'iju'ɬ in T'un, qa qu' nenekijju' iye ne' wasil ha'ne wa'sji'.— (Sal 110:1)** 65 Ma' qa ha' pa'il ɬatata qa yiwjaf'itik'i pa' ɬ'uihitjiiɬe, qa yit'ij: —Eke' yit'ij ha'ne jukhew qi in uɬ'etsik'i ɬe'lijeyets pa' Dios. ¿Łekpa' qu' hami'ik'ui qu' nenfel iye pakhape' iye ɬunye'je'kii hane'en? Ekheweli'ɬ ɬepi'ye'eɬik'i ke' yit'ij in uɬ'etsik'i.* 66 ¿Pa'n ɬumti'iɬ qu' ɬenifenye'je' hane'en?— Qa yeku'ɬ pekhewe'en: —Ewi'ɬe in weju'ɬij qu' nawa'm.—* 67 Ma' qa tek'iije'mkii ɬeju's qa yi'wiɬtenji'ijje'm iye. Qa pekhewep qa yeqsilanje'm ɬeju's,* 68 qa yitjiijets: —Akha', in hik akha' pa' Cristo ¿ɬekte'ek pa' nalan?—*

Pedro qa welkut'ijkii.
(Marcos 14:66-72; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-27)

---

* **26:50** Mt 20:13; 22:12 * **26:51** Lc 22:38; Jn 18:10 * **26:52** Gn 9:6; Ap 13:10 † **26:53** Ewi'ɬ legión, ikji' ewi'ɬ tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'opheɬinetsiletse'. * **26:53** 2R 6:17; Dn 7:10; Mt 4:11; Lc 8:30 * **26:54** Mt 1:22; 26:24 * **26:55** Mr 12:35; Lc 21:37; Jn 7:19; 8:2; 18:20 * **26:56** Ro 1:2; 2P 1:20; Mt 10:1; 26:54,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **26:57** Mt 26:3; Jn 11:49 * **26:58** Jn 7:32; 18:15 ‡ **26:59** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeɬ iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **26:59** Mt 5:22; Hch 6:11 * **26:60** Dt 19:15; Sal 27:12; 35:11; Hch 6:13 * **26:61** Mt 27:40; Jn 2:19; Hch 6:14 * **26:63** Lc 22:67-71; Is 53:7; Mt 5:33; 14:7; 23:16; 27:12,14; Jn 19:9; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Lv 5:1; 1S 14:24,26; Mt 16:16 * **26:64** Dn 7:13; Mt 16:27; 24:30; Ap 1:7 * **26:65** Mr 3:29; Jn 10:33; Nm 14:6; Mr 14:63; Hch 14:14 * **26:66** Lv 24:16; Jn 19:7 * **26:67** Mt 27:30; Mr 10:34; Lc 22:63-65; Jn 18:22 * **26:68** Mr 14:65; Lc 22:64

69 Ha' Pedro i'niju' hakha' joofji'ju' ke' wititsi'ii. Ma' qa nekets pa'aj ke' ewi'ɬ witqe-
jkunenki', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' ɬijts'eyekji'ijkii ha' Jesús Galilea ɬeiɬe'.
— 70 Qa hakha'ɬe'en qa welkut'ijkii qa week yepiikinij hekhewe'en in yit'ij: —Axe'm, nite'
tsikfe'lets kakha' ɬit'ij.— 71 Ma' qa ikii pa'aj qa i'ntaxi' pa'aj ha' ɬeji'ii, qa hik hakha'a' qa
yi'weni' iye pekhep iye, pekhe'en qa yit'ijji'ju' pekhewep iye: —Hik ha'ne ha' ɬijts'eji'ijkii
ha' Jesús Nazaret ɬeiɬe'.—* 72 Ma' qa ewi'ɬij iye in welkut'ijkii, qa hats les in yatinhettaxik'i
in welkut'ijkii: —Axe'm, yakha' nite' tsikfe'lets hakha' jukhew.—* 73 Qa sujɬe iye pa'aj
pekhewe' i'ni' pakha'an qa nekets iye ha' Pedro qa yit'ijets iye pa'aj: —Yijaa'ija in hik akhap
iye hekhewe' ɬijts'eyekkii. Hik anyejei qe iyetju'.— 74 Ma' qa yapełek ha' Pedro in uɬ'axik'i
ɬ'anye'j qa weniwjutsiqentaxijha iye in yit'ij: —Qu'nte' yijaayi'ija aka' hit'ij qa les ɬe'wis qek
nastanithen pa' Dios. ¡Nite' tsikfe'lets hakha' jukhew!— Ma' qa hik pakha'aj qa ip pa' ta'a'a'.
75 Qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj in hayiits yit'ijets ha' Jesús: —Qu' mente' nape' pa'qu'
ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'ɬij qu' newelku'tyijkii.— Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in
ip pa'aj.*

27

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Marcos 15:1; Lucas 23:1-2; Juan 18:28-32)

1 Ma' qa in hats leefiju' iye, qa week pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe'
iye tenek'enheiji' ha' witset, qa not'axij wetju'ɬ iye qe qa' nilan ha' Jesús.* 2 Ma' qa in hats
yophe'ɬ qa yeka'xii qu' netisij ha' Pilato, hikha' romano gobernador ipji' ne' judiol.*

Wa'm pa' Judas'ik'i.

3 Ka' Judas hik kakha' t'ihinij ha' Jesús. In yi'wen in hats yijaa'ija qu' natlanhetii hatse' ha'
Jesús qa qi in itawje'met qa yepilettaxets pa'aj pe' treinta (30) nijketits ne'ej plata hekhewe'
tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' na' witset.* 4 Qa yit'ijets: —Qi in yuɬ'ax qe
he'yihinij ma' qa' nawa'm nakha' jukhew ham uɬ'axe' qu' naqsiijkii.— Qa hekhewe'en qa
yit'ijiju'ɬ pa'aj: —¡Nite' tsatsat'etsi'ɬij pa'qu' natawje'meten! ¡Akha'ɬe in ɬantsat'axij!— 5 Ma' qa
ka' Judas qa nijele'ejifi pe' ɬ'astayik'i ke' witlijtsitjii, qa ikfik'i pa'aj qa wetsifinpha'm.* 6 Qa
hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nat'a'ak'i pa'aj pe' ɬ'astayik'i, qa yit'ijju': —Ene' ɬ'astai hats
nite' ɬeke' qu' netenenik'iju' nekhe' ti'najki' t'ejuyets ne' witlijtsitjii, qe enewe'en hats tajayij
pe' wit'athits.—* 7 Ma' qa in hats week ɬexkelij iye, qa pe' ɬ'astai qa taqhayijets pa' ewi'ɬ sehe' ɬii
Campo del Alfarero, hats'inha qa' hik pakha'ye' qu' ɬenimeɬku'wet'i'ij pe'qu' jukhewiikali'ik'i.
8 Qa hik ta'ɬijupi' ha'ne sehe' in ɬenqiyij "Wit'athits Ɬetset." Qa yamijii hane'ej in ɬenqiyij. 9 Ma'
qa hats yafits kakha' yit'ij pa'aj pa' Dios in i'nijji' pa' profeta'ik'i Jeremías qa yit'ij pa'aj: —
Pekhewe'en qa t'eku'mi' pe' treinta (30) ɬ'astai nijketits plata, hik aka' ɬajanye'j pa' ewi'ɬ jukhew
ɬaqjanyejeyij nekhewe' Israel ɬeiɬets. (Zac 11:12) 10 *Ma' qa pe' ɬ'astai qa taqhayijets pa' sehe' ɬii*
Campo del Alfarero. Hik aka' yit'ij yiwets pa' Yatsat'axyij.— (Zac 11:13)

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Marcos 15:2-5; Lucas 23:3-5; Juan 18:33-38)

11 Ha' Jesús qa wattsap'anhetijup pa'aj hakha' gobernador, qa hane'en qa nifaakan, qa
yit'ijets: —¿Me akha' pakha' qi ɬatata ene' judío?— Qa yeku'ɬ pa'aj ha' Jesús: —I'woyaxijik'iha
ka' ɬit'ij.— * 12 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' hakha'
witset in yittaxijetskii kekhewe' wekwek uɬ'ets yit'ijets in yaqsiijkii ha' Jesús, qa hakha'ɬe
Jesús qa nite' yeku'ɬik'i.* 13 Qa hik ta'ɬijupi' pa'aj ha' Pilato in yit'ijets: —¿Me nite' ɬepiye'
kekhewe' wekwek uɬ'ets wenit'ij ewetskii qu' aqsiijkii?— 14 Qa ha' Jesús qa nite' yeku'ɬ. Qa
nite' ewii'ɬe' iye pa'qu' nekuɬik'i pe' uɬ'etsik'i wenit'ijets in yaqsiijkii. Qa hik ta'ɬijupi' hakha'
gobernador in qi in yitjuɬaxijpha'm.

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' Jesús.
(Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25; Juan 18:38-19:16)

15 Hakha' gobernador ha' witset, in hayiits ɬeqfenye'jji'jij qa yamji'jets ekewe' ɬe'sits neɬuts
Pascua qu' niwejin pa'qu' ewi'ɬ wit'opheɬik'e' pakha' qu' niyinen pekhewe' jukhew. 16 Qa
na'l pa'aj hakha' ewi'ɬ qi in yinikfe'l wit'opheɬik ɬii Barrabás. 17 Qa in hats ewi'ɬ i'ni'
pa'aj pekhewe' olots, ha' Pilato qa nifaakanji'ju': —¿Ɬekpa' ɬisu'uni'ɬ qu' netwejinhetii ne'

* **26:71** Mr 14:67; Hch 6:14 * **26:72** Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 5:33; 14:7; 23:16 * **26:75** Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14 * **27:1** Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14 * **27:2** Mt 20:19; Lc 13:1; Hch 3:13; 1Ti 6:13 * **27:3** Mt 21:29; 26:14-15 * **27:5** 2S 17:23; Lc 1:19,21; Hch 1:18 * **27:6** Mr 2:24; Jn 18:31 * **27:9** Jer 32:6-9; Mt 1:22 * **27:11** Mt 2:2; 1Ti 6:13 * **27:12** Mt 26:63; Jn 19:9

wit'opheɬii, me hakha' Barrabás, me i'nɬi'i nakha' Jesús, ɬenqii iye Cristo?—* 18 Qe ha' Pilato nikfe'lets hekhewe'en in tisij qe ta'ɬets in teqemtshenɬe'etskii. 19 Ha' Pilato in mexe i'nipji' pa'aj ha' ɬots'oji'la'x t'ejuyets in yejeɬik'ui pa'qu' ɬunye'je'kii (juez), pe' ɬewhe'ye' qa inqekenijii pe' ɬe'lijei, qa yit'ij pe' ɬe'lijei pe' efu: —Hasu'uj ma'ajets pa' ɬenifenye'j nakha' jukhew yatsathen, qe juka'x qi in uɬ'axik'i ka' yitsowoɬ'ax ta'ɬets nakha'an.—* 20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa yaqsiijijetskii in yiyaji'etskii hekhewe' olots jukhew, ma' qa week iyinets qu' netwejinhetii ha' Barrabás qa hakha'ɬe Jesús qa' natlanhetii. 21 Ha' gobernador qa ewi'ɬij iye in nifaakanji'ju' iye: —¿Pa'n ɬunye'j pa'qu' netwejinhetii ene' wetsjuk wit'opheɬii?— Pekhewe'en qa yeku'ɬ: —¡Barrabás qu' netwejinhetii!— 22 Qa ha' Pilato qa nifaakanji'ju' iye: —¿Qa pa'n qu' yeqfenyeji'ijek ha'ne Jesús ɬii iye Cristo?— Qa week yeku'ɬ pa'aj pe' jukhew qa yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm pe'qu' cruze'!— * 23 Ha' Pilato qa yittaxij iye pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Ɬekpa' uɬ'ax yaqsiijkii hane'en?— Pe' jukhew qa les yit'unhetik'i in taya'yijipji'kii, qa yit'ijju' iye: —¡Eni'ɬji'pha'm cruze'!— * 24 Ha' Pilato in yi'wen in hats ham ɬeqfenye'ji'ij, qe ewi'ɬɬe in hats les yiwakanintaxkii hekhewe' jukhew, ma' qa inq'ukinii pa'aj pa'qu' iweli'ye' qa tetka'xii, qa yethinij he' week in wa'nqa', qa yit'ij: —Yakha' nite' ta'ɬ yiwets qu' nawa'm ha'ne jukhew yatsathen. Ekhewele'ɬi'iɬij.—* 25 Qa yeku'ɬ pa'aj pekhewe' week jukhew: —Ehe, yekheweli'ɬ qa enewe' yilitsi'ɬ, he'yeku'mi'ɬiju'ɬ qu' he'yenheti'yi'ɬi' qu' nata'ɬi'ɬ yiwets qu' nawa'm nakha'an.— * 26 Ma' qa ha' Pilato qa yiwejin pa'aj ha' Barrabás. Qa hakha'ɬe Jesús in hats yili'ij in yeqsilankii, ma' qa tisij pa'aj he' oq'opheɬinetsilets qe qa' ne'nenji'pha'm pe' cruz.* 27 Ma' qa pe' oq'opheɬinetsilets ɬelits pa' gobernador qa yeka'xifi pa'aj ha' Jesús ke' palacio, ma' qa he' oq'opheɬinetsilets qa week not'axij wetju'ɬ pa'aj hakha'an.* 28 Qa nit'ijji' pa'aj ke' ɬeqhinatai ma' qa yi'ntaafinij pa'aj pa' s'e' ɬeqi'ntaafit'ij.* 29 Qa yuihinji'ju' iye pa'aj pekhe' yifti'yik'i tii, qa pa' yiya'yik'i ɬokoi qa yekumhini' pa' tutsi'latax. Ma' qa wonokok'enifikii yawitjiɬe, qa yi'tjiijets: —E'ɬe'wisi'imkii, qi ɬatata ene' judiol.— 30 Qa tek'iyi'kii iye qa t'eku'mijets iye pa' tutsi'latax ma' qa yilanijkii ɬeiɬa'.* 31 In hats yili'ijju' in qi in yawitji pa'aj hakha'an, qa nifte'ji' iye pa' yi'ntaafinij s'e' qa yuihinik'ipha'm iye pa'aj ke' ɬeqhinataayija. Ma' qa yeka'xfik'i qe qa' nenji'pha'm pe' cruz.

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

32 In hats k'esitsiyu'uk'uifik'i ha' witset, qa weikutiju'ɬ ha' ewi'ɬ jukhew Cirene ɬeiɬe' ɬii Simón. Qa he' oq'opheɬinetsilets qa yiyaji'ijets qu' neka'xi'm ke' ɬeqe cruz ha' Jesús.* 33 Qa in hats yamijets hakha' ɬenqii Gólgota, ikji' aka'an, witjiɬa'ak'i ɬetset. * 34 Qa t'iyahanhetiitaxji' pa'aj pa' wino yetsji'ɬ pe' ewi'ɬ ne'ej inqa'metets ɬ'aftuk, ma' qa in hats yijaajintax pa'aj, qa yili'ij qa nite' niyayu'ji' qa t'oqowe'yiju'ɬ pa'aj. * 35 Qa in hats yenji'pha'm ke' cruz, qa ke' ɬeqhinatai qa watk'esaxijju', ikij wetju'ɬ. 36 Ma' qa i'nijupju'kii qe qa' nejeɬets. 37 Qa ka' wankaaju'ɬetsju' ɬejiɬa' we'nika'ajji', hik kakha' ka' ta'ɬijupi' in talanhetii, qa yit'ij ka' we'nika'ajji': —Hane'en Jesús, hik ha'ne qi ɬatata ene' judiol.— 38 Qa ɬe'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wetsjuk ejtenhetsits. Ewi'ɬ ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa ɬefeyi'j te'weyijek. * 39 Hekhewe' nekjiijup qa yawitjijeetspha'mkii, qa yitjiij iye qhet tetet ɬeiɬal,* 40 ma' qa yitjiijetspha'm: —Akha' in ɬonopɬetju' hatse' ne' witlijtsitjii qa' wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qu' eniihinpha'm iye, meteɬinɬe. Qu' yijaa'ija qu' Ɬa'se'ejha pa' Dios qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz.—* 41 Qa hik ɬunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset in yawitji'etspha'mkii iye qa yit'ijju': 42 —Niɬinji'ijju' pekhewep qa ɬakha'ɬe qa nite' ɬeke' qu' neteɬinɬe. Hik ha'ne pa' ɬatata ne' Israel, ye'ehe, qa' net'ilitju' in we'nenji'pha'm ne' cruz, ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' jinteqekuye'.* 43 *In nite' yeqeku' pa' Dios, ye'ehe qa' hik pakha'ye' qu' niɬin hane'ej qu' yijaa'ija pa' Dios qu' nisu'un nakha'an, (Sal 22:8)* qe nakha'an yit'ij: "Yakha' Ɬaa'sija pa' Dios."—* 44 Qa hik ɬunyejei iye ke' ejtenhetsits ɬenenhefetsji'pha'm ke' cruzits uɬ'etsik'i iye ɬe'lijeyetskii.

---

* **27:17** Mt 1:16; 27:22 * **27:19** Gn 20:6; Nm 12:6; Job 33:14-16; Mt 2:12; Jn 19:13 * **27:22** Mt 1:16; Hch 13:28 * **27:23** Lc 23:41; Jn 8:46 * **27:24** Dt 21:6-8; Sal 26:6; Mt 26:5; 27:4,19 * **27:25** Jos 2:19; Hch 5:28 * **27:26** Is 53:5; Mr 15:15; Lc 23:16; Jn 19:1 * **27:27** Mr 15:16-20; Jn 18:28,33; 19:2-3,9; Hch 10:1 * **27:28** Lc 23:11; Jn 19:2 * **27:30** Is 53:7; Mt 26:67 * **27:32** Nm 15:35; He 13:12 * **27:33** Mr 15:22-32; Lc 23:33-43; Jn 19:17-24 * **27:34** Sal 22:17; 69:21 * **27:38** Is 53:12; Mt 20:21; Jn 18:40 * **27:39** Job 16:4; Sal 22:7; 109:25; Lm 2:15; Mr 15:29 * **27:40** Mt 4:3,6; 26:61,63; Jn 2:19 * **27:42** Jn 1:49; 12:13 * **27:43** Lc 23:39-43

Wa'm pa'aj pa' Jesús.
(Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

45 In hats natsathenju' junu' qa weekij ha' sehe' in nookii yamijii in las tres metju' junu'.
46 Hik pakha'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayaikii: —Elí, Elí, ¿lema sabactani?— Ikji' aka'an: —*Dios Yatsat'axyij, Dios Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in łetswu'm?— (Sal 22:1)** 47 Qa
hekhewe' i'nijup, hekhewe' uja'x in yepi'ye', qa yit'ijju': —Hats taya'yiikii pa' profeta'ik'i
Elías.— 48 Qa aje'eł hakha' ewi'ł hekhewe'en qa wekuma'xii ka' ewi'ł jupayek (esponja)
qa yuihinji'ju' ka' wino na'aj ewtsik'iiji' yilke'ej ji'teje'm ka' tutsi'latax ma' qa iktaxijets
qu' nifunenij qe qa' niyahan.* 49 Qa hekhewepłe qa yit'ijju': —Iwejinłe, qa' jinteje**ł**ijju' pa'
Elias'ik'i qu' nanamii qa' nił**i**n.— 50 Ma' qa ha' Jesús, qa ewi'ł**i**j iye in t'unik'i in tayai iye,
ma' qa wa'm.* 51 Qa hik pakha'aj kakha' łenjilafi' hakha' yeqet'axetsji' ke' witlijtsitjii qa
ja'fik'iju' łeqewuk'u ta'ł**i**jiipha'm in ja'fik'iju' ka' te'weipha'm qa yamijiiju' ka' sehe' eju'. Qa
ha' sehe' qa me'le'le'l iye qa ke' utel qa jaf'afju' iye.* 52 Qa pe' nimełkui qa qhofik'i iye pa'aj
qa olots pe' jukhew'ik'i, efuts'ik'i yatsathen ma' qa' i**ł**ii iye. 53 Qa ikik'uifik'ikii pe' łenimełkui
in hats i**ł**a'x iye pa'aj ha' Jesús, pekhewe'en qa ikji'teje'm iye na' qi łe'wis witset Jerusalén
qa olots he' yi'wen pa'aj. 54 Hakha' centurión* qa hekhewe' iye i'nijup yeje**ł**ets ha' Jesús, in
yi'wen in wapja' ha' sehe' qa kekhewe' iye wekwek łunyejeikii qa qi in nijiwei wetju'ł, ma'
qa yit'ijju': —Yijaa'ija aka'an in hik aka' pa' Łaa'staxija pa' Dios.—* 55 Olots he' efuts neje**ł**i'iikii
totsi'mii ha' i'ni', hik hekhewe' **ł**ijts'eyekkii ha' Jesús in ta'**ł**iji' ek ha' Galilea'ai in t'ifti'ts'etskii.*
56 Hekhewe'en i'nji'teje'm ke' María Magdalena qa ke' María łenene ha' Jacobo (Santiago) qa
ha' José qa ke' łenene he' łelits ha' Zebedeo.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

57 In hats metiyu'ju' junu' qa namets pa'aj ha' ewi'ł jukhew yiwq'axin wekwek, ł**i**i José
Arimatea łei**ł**e', łakha' iye hats yijayan qa tek'enets iye ha' Jesús.* 58 Ha' José qa mexe yamii
pa'aj ha' Pilato qu' niyinijets ka' Jesus'ik'i qu' neka'x. Ha' Pilato qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij.
59 Ha' José qa t'eku'mi'fi pa'aj ka' Jesús ma' qa yijuphe'**ł**ji' ka' penyilo łe'wis. 60 Ma' qa yenifi
ke' yatsat'axij in łenimełuktax ink'aiki' inqajkaninijju' pa'aj ke' utekji'teje'm. Ma' qa in hats
yikoyoyinhetets in yit'onijji' ke' qi ute ha' łenuihiyi'jteje'm ke' nimełuk, ma' qa ik. * 61 Qa ke'
María Magdalena qa kikhep iye María iye, qa ip**ł**u' pa' i'nijupi'ju'kii pa'aj ke' nimełuk.

*Pekhewe' oq'ophe**ł**inetsilets yeje**ł**ets pe' łesehek pa' Jesús.*

62 Ka' ne**ł**uji' watji'letji' pe' witqats qa kakhap ne**ł**uji', qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il
qa hekhewe' iye fariseol qa yamii pa'aj ha' Pilato,* 63 qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, hi-
jamti'i**ł**ik'i ka' yit'ij ka' ejtitsi'l jukhew'ik'i in mexe i**ł**a'x, qa yit'ij: "Qu' namets wetshetk'ewi'ł
ne**ł**uts qa' yi'ł**a**'xe' iye."* 64 Qa hik ta'**ł**ijupi', akha' qu' inaqyaji'ij qu' netje**ł**itiyetsha ke' łenimełuk
namijii qu' wetshetk'ewi'łe' ne**ł**utse', hats'inha qu' nite' neneki'ii he' ł'ijatshenhei ma' qa'
net'ejtenij, ma' qa' i'nk'a**ł**e nit'ijets ha'ne witset: "Hats i**ł**a'x iye." Qa pakha' teke'lenju' qu'
łe'wejtitsiye' qa' les qu' qi qu' u**ł**'axe' wiikfik'i, qa' nite' hik łunye'je' ka' yojo.—* 65 Qa yit'ijiju'ł
ha' Pilato: —Enewe'en oq'ophe**ł**inetsilets eka'xi'ł, qa' eje**ł**ineni'**ł**ij pe' łesehek qa aqsii**ł**ijkii
pakha' hats łenikfe'li'łets qu' aqsii**ł**ijkii.— 66 Ma' qa ikkii qa yijanithen pe' nimełuk, qa yeni' pa'
łeji' pe' łeq'ikati' qa' jutsiqaxi'ij qu' ham nit'i'ij qhof. Ma' qa amaneyijup he' oq'ophe**ł**inetsilets
qa yeje**ł**.*

28

*I**ł**a'x iye pa' Jesús.*
(Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-2; Juan 20:1-10)

1 In hats t'anji' kakha' ne**ł**uji' sabadoji', in i'nk'a nekiyupha'm pa'aj ne' junu' ka' yojo ne**ł**uji'
(domingo), ke' María Magdalena qa kikhep iye María ikii pa'aj ke' nimełuk qu' ni'wen.
2 In mente' yamets pa'aj qa t'unik'i in me'le'l pa'aj ha' sehe' qe te'nilitju' pa' łaqa ángel
ha' Yatsat'ax'inij qa ikets ke' nimełuk qa yit'ij qhof ke' ute łit'otax qa i'nipji'.* 3 Pa' ángel

---

* **27:46** He 5:7 * **27:48** Sal 69:21; Mr 15:36; Lc 23:36; Jn 19:29 * **27:50** Mr 15:37; Lc 23:46; Jn 10:18 * **27:51** Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 9:3 * **27:54** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophe**ł**inetsilets, Roma łei**ł**e'. * **27:54** Jn 5:19; He 1:2 * **27:55** Sal 38:11; Lc 8:2-3; Jn 19:25 * **27:56** Mt 20:20; Mr 15:40; Jn 19:25 * **27:57** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **27:60** Is 53:9; Mt 27:66; 28:2; Mr 16:4 * **27:62** Mr 15:42; Lc 23:54; Jn 19:14,31,42 * **27:63** Mt 16:21; 17:22-23; 20:19; Mr 8:31; 10:34; Lc 9:22; 18:33 * **27:64** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **27:66** Dn 6:17; Mt 28:2,11 * **28:2** Lc 24:4; Jn 20:12

leppepep pa'aj hik łunye'j na'aj etheluna'x, qa pe' łeqhinatai qa fo' hik łunyejei ł'ifiwa'x.* 4 Pe' oq'opheł*inetsilets* in yi'wen pa'aj qa yitsalalinhet wetju'ł qe qi in nijiwei. Ma' qa week namju'kii hik łunyejei qu' nanaxju'. 5 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj he' efuts: —Ekheweli'ł, e'nijiweikitek'ił, qe yakha' tsikfe'lets in łowotaxiłiikii ha' Jesús hikha' we'nentaxji'pha'm ke' cruz.* 6 Hats nite' i'ni' hane'e'in. Hats iła'x iye ka' hats yit'iłij ewets. Te'łuni'ł qa' jełi'ł ha'ne we'nentaxi'.* 7 Qa' if'elitiłik'i qu' enfeli'łii he' ł'ijatshenhei in hats iła'x iye. Łakha' wathayinti'ił ek'uyii ha' sehe' ei Galilea, qa' hikha' tit i'weni'łi'. Hik ekewe' tit k'efeli'łi'm. —* 8 Ma' qa he' efuts qa yapełek pa'aj qa ikik'ui ke' nimełuk itaqsunkiiha. Qi in nijiweitax qa qiiłe iye in łe'sitsi'mkii, wekuma'xijii pa'aj qu' nenfeli'm he' ł'ijatshenhei. 9 Qa hik pakha'aj, ha' Jesús qa we'nethinets pa'aj hekhewe' efuts qa wetfeli'm. He' efuts qa ikets pa'aj qa wonokok'enifikii qa tik'eyijup łef'iyeyiiju' qa iyinets.* 10 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —E'nijiweikitek'ił. Yape ma'ałkii qa' enfeli'łi'm he' yejefets qu' nakkii namii ha' sehe' Galilea qa' hikha' netsweni' hatse'.—*

*Pe' oq'opheł**inetsilets** qa nifelik'i pa' łunye'jkii.*

11 In hats ikkii pa'aj he' efuts, ma' qa pe' uja'x pekhewe' oq'opheł*inetsilets* qa ikii pa'aj ha' witset qu' nenfelimik'i pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il week aka' łunye'jkii pa'aj. 12 Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa ikii qu' nonot'axi'ł wetju'ł pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset, qa tafaakate'yijju' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij łewek. Ma' qa tisij pe' olots ł'astai pe' oq'opheł*inetsilets*. 13 Qa yit'ijets pa'aj: —Aka' it'iłij: "He' ł'ijatshenhei namii pa'aj aka' najaxik'i qa t'ejtenij pa'aj ka' Jesus'ik'i yekheweli'ł in qi in hama'ałju'." 14 Qa qu' nenikfe'ltaxets nakha' gobernador, qa' yekheweli'ł qu' haifaakateyi'łju' qa' ham peyi'ijkii qa ekhewełłi'ił qa' ikesimen łi'iłkii.—* 15 Pe' oq'opheł*inetsilets* qa t'eku'miju'ł pe' ł'astai ma' qa week yaqsiijkii aka' hats wenit'ijets pa'aj. Qa aka' wit'anye'j qa hik aka' week i'ye'ej wetju'ł ne' judío qa yamijii hane'ej.*

Yape ma'ałik'i ene' week witsetits qa' ijatsheni'łij eke' yi'lijei.
(Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

16 Qa hekhewe'łe once (11) ł'ijatshenhei ha' Jesús qa ikkii qu' namii ha' sehe' Galilea, ke' utek'ii hats yiwjutsiqenik'uyii ha' Jesús qu' newe'tweniłi'.* 17 Qa in yi'wen hekhewe'en ha' Jesús qa week wonokok'enju'kii. Qa uja'x hekhewe' nite' tu'u numtiye'taxija qu' hik hakhaayi'ija.* 18 Ma' qa ha' Jesús qa ikets, qa yit'ijets: —Na' Dios hats week tseł*isij* qu' heinek'enhe'yij na' wa'sji' qa ha'ne sehe' ipji' iye. 19 Yape ma'ałik'i week ene' witsetits qa' ijatsheni'łij qu' natsjayan iye qa' impulijini'łji' ka' łii na' Tata qa ha'ne Ła's qa na' Espíritu Santo.* 20 Qa' ijatsheni'łij hats'inha qu' netk'enik'i ke' week hats k'ijatsheniłij. Menikfelitiłetsha in Yakha' nite' k'itoni'ł week neł*uts* ha'ni'ł ejupkii yamijii qu' hame'tax ha'ne sehe'.—*

---

* **28:3** Dn 7:9; 10:6; Mr 9:3; Jn 20:12; Hch 1:1 * **28:5** Mt 14:27; 28:10; Ap 1:17 * **28:6** Mt 12:40; 16:21; 27:63 * **28:7** Mt 10:1; 26:32,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16; Mr 16:7 * **28:9** Mr 16:9; Jn 20:14 * **28:10** Jn 20:17; Ro 8:29; He 2:11-12,17 * **28:14** Mt 27:2; Hch 12:20 * **28:15** Mt 9:31; 27:8; Mr 1:45 * **28:16** Mt 26:32; 28:7 * **28:17** Dn 7:13-14; Jn 17:2; Ro 14:9; Ef 1:20-22; Fil 2:9-10; Col 2:10; 1P 3:22 * **28:19** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; 24:47; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Mr 16:15; Hch 2:38; 6:1; 8:16 * **28:20** Mt 13:39; 18:20; Hch 1:2; 2:42; 18:10

SAN MARCOS

Pa' Juan Bautista qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Mateo 3:1-12; Lucas 3:1-9; Juan 1:19-28)

1 Hane'ej in i'nk'aa i'nju' eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesucristo, hikha' Ła's pa' Dios.*
2 Qa in ł'anye'jek kakha' yika'ajji' pa'aj pa' profeta Isaías, in yit'ij: —*Jeł qeku'nek, hukin hatse' na' yukine'k qu' nathayin ek'ui, qa' hikna' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je'.* *(Mal 3:1)** 3 *Tepiikaxtii pa' ł'a'x pa' taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: "Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'."—* *(Is 40:3)** 4 Ka' Juan Bautista qa te'wenheti'yi' ha' ham i'ni'i', qa nifel in wenqinpuujin t'ejuyets pa'qu' nili'ij pa' uł'ax qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 5 Qa week namii hekhewe' witsetits ha' sehe' Judea, qa week iye hekhewe' jukhew qa efuts ta'łii ha' Jerusalén. Ma' qa in tetfelji'jij pe' łewuł'ets qa ka' Juan qa nimpuujinji'ju' ha' haqqi' łii Jordán.* 6 Ke' łeqhinatai ka' Juan ats'etets ł'ewkujits qa ka' łeqelutsax qa inqa'met ł'aj. Qa ka' łaq qa efenheyik'i qa na'aj łene'ji' witaq.*
7 Qa yit'ij in i'nq'ijatshen: —Teke'lenju' hatse' qu' nanam ha' ewi'ł les t'anyipji'. Yakha' nite' ye'weju'łij qu' he'yupi'yetsju' qu' henit'ijji' pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii.* 8 Yakha' iweli'łe ha'ne k'empuujini'łji'. Qa hakha'łe'en hatse' qa' nempuujini'łji' pa' Espíritu Santo.—*

Juan qa yimpuujin pa' Jesús.
9 Hik aka'aj kekhewe' nełutsji', ha' Jesús ta'łii ha' witset Nazaret ha' sehe' Galilea, ka' Juan qa yimpuujinji' ha' haqqi' Jordán.* 10 Qa aje'eł, in hats nekik'uipha'm ha' iweli', qa yi'weniipha'm na' wa's in qhofij, qa pa' Espíritu Santo qa te'nilitju' hik łunye'jtax ofo' qa i'nipji' hakha'an.* 11 Qa nokesji'pha'm na' wa's pa' wit'ax in yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in łets-sinheti'mkii.—*

Pa' inwo'met qa yijaajintax pa' Jesús.
(Mateo 4:1-11; Lucas 4:1-13)
12 Qa aje'eł pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i'.* 13 Qa i'ni'kii pa' ham i'ni'i' yamijets cuarenta (40) nełuts, pa' inwo'met qa yijaajinji'ijtax pa'aj. Qa ewi'ł i'ni'łi' iye pe' inqa'metets, qa pe' angelits qa t'ifti'ts'etskii pa'aj.*

Jesús qa yamii pa' Galilea.
(Mateo 4:12-17; Lucas 4:14-15)
14 Ka' Juan in hats wenuihinifi ke' witq'opheł itjii, ha' Jesús qa yamii ha' Galilea qa nifel ke' łe'sits łe'lijei pa' Dios,* 15 qa yit'ij: —Ha'ne hane'ej łahats'ij hats yafits qa' hats ł'aka'the' ye'łe qa na' tenek'enheiji' na' Dios qa hats met. Yape ili'iłij in łaqsi'ji'łijkii pa' uł'ax qa' hasu'uj eqeku'ułik'i iye eke' łe'sits wi'tlijei.—*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju'ł (4) eq'ehemkinhets.
(Mateo 4:18-22; Lucas 5:1-11)
16 Ha' Jesús in ikik'ipha'm ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea, qa yi'wen pa'aj ha' Simón qa ha' łek'inij Andrés in yiwu'mji'ijji'ju' ke' łeq'ehemki' ha' iweli' in teq'ehemkiiju' qe hik aka' ł'ithayijkit ek.* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —Atsjayani'ł qa yakha'ye' qu' haqsiijkii qu' eq'ehemki'yi'łii ene' jukhew.— 18 Ma' qa aje'eł yili'ij he' łeq'ehemkil qa yijayan ha' Jesús.*
19 Qa ik iye qa ha'nii yamji' iye qa yi'wen iye ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Zebedeo qa ha' łek'inij Juan i'ni'łji' ke' łenhitjii yitił ke' łeq'ehemkil.* 20 Qa aje'eł taya'yiiji', hekhewe'en qa

---

* **1:1** Jn 5:19; He 1:2; Jn 1:1; Fil 4:15 * **1:2** Is 40:3; Mt 3:3; 4:14; 12:17; 13:49; Lc 16:29 * **1:3** Jn 1:23; Lc 10:1; 17:5 * **1:4** Lc 3:3; 7:29; Lc 24:47; Hch 13:24; 19:4; 22:16; 26:18,20; Mt 9:2; Jn 15:22; Ap 12:6 * **1:5** Mt 23:37; Jn 11:36; 15:22; Gn 13:10; Sal 114:3; Lc 3:3; Hch 19:18; Ro 6:23; 1P 4:1 * **1:6** Ap 9:3,7; 10:9-10 * **1:7** Ap 18:8; Jn 1:15; Mt 3:11; Lc 3:16; Hch 13:23-25 * **1:8** Mt 3:13-17; Lc 3:21-22; Jn 1:26,31,33; Hch 1:5; 8:36; 11:16 * **1:9** Lc 3:21-23; Mt 2:23; 3:13-17; 4:13; 17:22; 21:11; Lc 1:26; 2:4,39,51; 4:16; Jn 1:45-46 * **1:10** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **1:11** Jn 5:37; Ap 14:13; Lc 20:13; Ef 1:6; Flm 1; Sal 2:7; Is 42:1 * **1:12** Jn 1:33; 3Jn 10; Mt 3:1; Ap 12:6 * **1:13** Stg 1:13; Hch 13:10; Ap 6:8; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6 * **1:14** Mt 3:12; 4:17; 17:22; Jn 3:24; 4:45; Lc 3:20; 9:7-9; Mr 1:1; 13:10; Ro 15:16; 1Ts 2:2,8-9 * **1:15** Sal 37:39; Lc 20:10; Jn 7:8; Mt 3:2; 6:33; 12:28; 19:24; 21:31,43; Mr 4:11; 9:1; 10:14; 11:24; 12:34; 14:25; 15:43; Ro 13:11; 1P 1:8-10; 4:7; Hch 3:19; 10:43; 26:20; Jn 3:16; Ro 10:9 * **1:16** Mt 15:29; 16:17; Jn 6:1,8; Mr 7:31 * **1:18** Lc 5:11; 18:28; Jn 8:12 * **1:19** Hch 12:2; Jn 21:2,7

yiwejinłi'i ha' łatata Zebedeo ke' łenhitjiiji' qa hekhewep iye łeq'ithayinenhei, ma' qa yijayan ha' Jesús.*

Ewi'ł pa' jukhew i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Lucas 4:31-37)

21 Hekhewe'en qa uiji'teje'm ha' witset Capernaum. Qa in yamets ka' nełuji' witwapiihijii (sábado) ha' Jesús qa aje'eł yamii qa uyifi ke' witlijtsitjii, ma' qa hik aka'aj qa i'nq'ijatshen.* 22 He' jukhew qa efuts qi in yitjułaxijpha'mkii qa yisu'unik'i iye, qe in i'nq'ijatshen hik łunye'j na'aj ewi'ł qe qi qe tenek'enhei, qa nite' łunyejei he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.* 23 Hik aka'aj ke' łe'lijtsitjiyifi hekhewe'en, ewi'ł ha' jukhew i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax, hakha'an qa yapełek qa tayai,* 24 qa yit'ij: —¿Łekpa' łanami'ł yijii, Jesús Nazaret łeiłe'? ¿Ye' me hats łanami'łyii qu' etswuł'enheti'łju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j, akha' eł'ewi'łłe in łatałiiha pa' Dios.—* 25 Ha' Jesús qa yaq'ayinij, qa yit'ijets: —¡Ewuikitek, qa' ma'ak'uifik'i nakha' jukhew!—* 26 Qa pa' espíritu uł'ax qa yitsalalinhetkii ha' jukhew, qa yit'unhetik'i in tayai, ma' qa ikik'uifik'i ha' jukhew.* 27 Week qi in yitjułaxijpha'mkii aka'an qa watfaakanji'ijju': —¿Inhats'ek, pa'n łunye'jkii? ¡Kakha' łeq'ijatshenkenye'j i'nk'ałe jitepi'ye'ek'i, qa hik łunye'j na'aj qi qe tenek'enhei! ¡Nakha'an yiyaji'ets iye pe' inwo'metets qa tek'eniju'ł!—* 28 Ma' qa pa' łeniihe't qa aje'eł weekij he' pekhelji'kii witsetits qa he' łekuweliikii ha' sehe' Galilea.*

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.
(Mateo 8:14-15; Lucas 4:38-39)

29 In hats ikik'uifik'ikii ke' witlijtsitjii, hekhewe'en qa aje'eł łeyijii ke' łetsi' ha' Simón qa ha' Andrés, qa łijts'eyek ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan.* 30 Ke' łeqewketi' ha' Simón i'wju' qe qi in iwilhan, qa aje'eł tefelhiti'yi'm ha' Jesús. 31 Ha' Jesús qa ikets qa t'eku'mi' ha' łokoi qa niihinpha'm, qa hik akaa'ijha in hamiikii in iwilhantax, kikhe'en qa yithayiki'iji' ka' łaq wete'm.*

Jesús qa olots pe' niłinju' pa'aj.
(Mateo 8:14-17; Lucas 4:38-39)

32 In hats lef'eyu'kii in hats uiju' junu', qa yapełek qa tetka'xii ha' Jesús he' week he' wanqaats'eju' qa hekhewe' iye i'nji' pe' inwo'metets. 33 Qa weekij ha' witset in k'ałałij ha' łeji' ke' wititsi'.* 34 Qa olots he' niłinju' hekhewe' pekhel ławtshenyejeitaxkii qa olots iye he' yukinik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa nite' łexke'eji'm iye qu' niyet pe' inwo'metets qe łekhewel nikfe'lets pa'n łunyee'jija hakha'an.*

Jesús qa ikijik'i pe' witsetits pa' sehe' Galilea qu' nenfel ke' Intata łe'lijei.
(Lucas 4:42-44)

35 In mexe ipłu'uikii pa' nełu, ha' Jesús qa niipha'm pa'aj qa ikfik'i, qa ikii pa'aj ha' ham i'ni'i' qa hikha' qa iyini'.* 36 Ha' Simón qa hekhewep iye qa wo'taxiikii.* 37 Ma' qa in hats yi'wen, qa yit'ijets: —Week wotax'eikii.— 38 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape jiyamii pakhape' iye witset'e, nekhewe' metits witsetits, hats'inha qu' nek'inq'ijatsheni' iye nekhewe'en, qe hik aka' ta'łijupi' in tsam.—* 39 Ma' qa hik aka' łunye'j ha' Jesús in ikik'i ne' week witsetits na' sehe' Galilea qa i'nq'ijatshenjiifi he' łe'lijtsitjiyits he' witsetits qa yukinjiik'uifik'ikii iye pe' inwo'metets pe' i'ntaxji'.*

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witaja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Lucas 5:12-16)

40 Ewi'ł ha' jukhew i'nij ka' witaja'me't lepra nekets qu' niyinets ha' Jesús, qa wonokok'enifi, qa yit'ijets: —Qu' isu'un, qa' łeke'ye' qu' etsiłin wat'ij.—* 41 Ha' Jesús qa qi in neq'eletij qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Hisu'un qu' k'ełin, qa hane'ejija qu' anaxpa'l.—* 42 Qa aje'eł hamiikii ka' łaatshektax, ma' qa naxpa'lij.* 43 Ma' qa ha' Jesús qa aje'eł wetfeli'm qa qi in yiyajitaxetskii,* 44 qa yit'ijets: —Jełiju'ł, hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Małe qa' me'nethinii hakha'

* **1:20** Lc 18:28 * **1:21** Lc 10:15; 13:10; Mr 2:23; 3:1; Stg 2:2; Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **1:22** Mr 6:2; 11:18; Mt 2:4; 7:28; 22:33; Lc 4:32; Hch 2:42; 17:19 * **1:23** 2Co 6:17; Lc 11:24; Stg 2:2; Mr 14:67 * **1:24** Jn 6:27,69; 1Co 7:14; Lc 4:34; Ef 4:30 * **1:25** 2Ti 4:2; Mt 22:12 * **1:26** Mr 9:26; Lc 9:39 * **1:27** Mr 8:11; 10:24,32; 11:18; Hch 2:42; Jud 25; 2Co 6:17; Lc 11:24 * **1:28** Mt 17:22 * **1:29** Stg 2:2; Mt 16:17; Jn 6:8; 21:7; Mr 9:33; Hch 12:2 * **1:31** Mr 5:41; Lc 4:38; Flm 13; Ro 12:13 * **1:33** Lc 4:40-41; 5:31; Mt 9:32 * **1:34** Hch 8:7; 19:12; 3Jn 10; Ap 9:20; 18:2; Mr 3:11-12; 5:7 * **1:35** Mt 4:23-25; 5:44; 14:13; Mr 6:31-32; Lc 9:12; Ap 12:6; Hch 12:12 * **1:36** Mt 16:17 * **1:38** Mr 1:4 * **1:39** Mt 17:22; Mr 3:1 * **1:40** Mt 11:5; 17:14; 1Jn 1:7 * **1:41** Jn 20:17 * **1:42** Lc 5:12 * **1:43** Mt 9:30; Mr 14:5; Jn 11:33,38; 3Jn 10

pa'i qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda) qu' net'ejuyets in hats łanaxpa'lij ka' awtshektax qe hik ł'anye'j ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week nenikfe'lets in hats łanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—*
45 Qa hakha'łe jukhew, in hats ik qa yapełek qa yit'unhetik'i in nifelkii ma' qa week i'ye'ej wetju'ł aka' łunye'jkii. Qa aka'an in ta'łijupi', ha' Jesús qa hats nite' łexke'ej qu' ninikfe'l qu' nuiji'teje'm pa'qu' witset'e. Ma' qa i'ni'kii he' ham i'ni'i' pe'qu' jukhewe', qa weekłe namii he' pekhelji'kii witsetits qe neqwenkeyu'uj.*

2

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'ł onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Lucas 5:17-26)

1 Qa in hats tełuyik'i, ha' Jesús qa wapilii iye ha' witset Capernaum, qa yinikfe'l in hats i'ni' iye ke' łetsi'.* 2 Ma' qa aje'eł namii he' olots jukhew qa efuts, qa hats topo'oj ke' wititsi' qa uja'x he' i'nfik'i hats ham łetset'e. Ham ł'uihiyije' qe hats topo'oj ha' łeji' ke' wititsi'. Ha' Jesús qa yijatshenij ke' łe'lijei pa' Intata.* 3 Qa namkii he' ikwetju'ł (4) jukhew neka'x ha' ewi'ł onqok.* 4 Qa in łunye'jek in nite' łeke' qu' nametsji' qe olots he' jukhew qa efuts qa ham ł'uihiyije', ma' qa wełijipji' ke' wititsi' qa yitju'etsju' ha' wankaajułetsju' ha' Jesús. Qa in hats yitju'etsju' ma' qa yatsjiłinijetsju' ha' witiwhi'la'x hikha' i'wji'ju' ha' onqok ha' wankaajułetsju' ha' Jesús. 5 Ha' Jesús in yi'wen hekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets ha' onqok: —Ya's, ke' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui.—* 6 He' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ipłulets ha' i'niju'kii, łatawjetsłeji' aka' yit'ijju' in yijamti'ets:* 7 —Maa, ¿pa'n łahats hape in ł'anye'j ha'ne jukhew aka'an? Yiwakaninłekii pa' Dios, ewi'łłe inek pa' Dios qu' niwu'm i'nk'ui pe' inwuł'ets.—* 8 Ha' Jesús qa hatsłe aje'eł nikfe'lets aka' yijamti'ets hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łumti'ił kakha'an?* 9 ¿Pa'n ikji' pa'qu' les nite' juutsitaxe' qu' jintit'ijets ha'ne onqok: "Me pe' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui," me i'nłi'i qu' jintit'ijets: "Eniipha'm ku'mi' na' ewhi'la'x qa' ma"?* 10 Ye'ehe, qa qu' enikfe'li'łets hane'ej ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm pa' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'm pe' witwuł'ets.— Ma' qa yit'ijets ha' onqok:* 11 —Akha' hit'ij ewets: "Eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'."—* 12 Qa hakha'an qa aje'eł niipha'm, qa t'eku'mi' ha' łewhi'la'x qa ikfik'i, qa week yi'wen. Ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii he' week qa qi iye in yiwqinhetji' pa' Intata, qa yit'ijju': —Nite' hayiits qu' łunye'je' pa'qu' jinte'wen aka'an.—*

Jesús qa taya'yets pa' Leví (Mateo).
(Mateo 9:9-13; Lucas 5:27-32)

13 Ma' qa i'nk'ałe qa ik iye ha' Jesús qa wapiliiju' iye ha' łotkoyek ke' kałi', ma' qa nekets iye he' olots jukhew qa efuts, ma' qa yijatshen.* 14 In ikkii iye qa yi'wen ha' Leví, ła's ha' Alfeo, i'niju' ha' taja'yikii ne'ej wekwek. Ha' Jesús qa yit'ijets: —Atsjayan.— Ma' qa niipha'm qa yijayan.* 15 Ma' qa i'nk'ałe ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa teki'ju' ke' łetsi'ii ha' Leví. Qa olots he' yijaninkii ke' wekwek qa hekhewe' iye uł'ets jukhew in łekufetsij, qe olots he' nijayanik'i hekhewe'en.* 16 Qa he' fariseol hik hekhewe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, in yi'wenij in łekufets ha' Jesús hekhewe' uł'ets jukhew qa hekhewe' iye yijaninkii wekwek, qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek nakha'an in łekufets ne' yijaninkii ke' wekwek qa ne' uł'ets jukhew?—* 17 Ha' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an, qa yit'ij: —Nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye' nekhewe' ham yaats'eyi'iju', ni'kha'łi'ij wanqaats'e' hik na'aj wo'oikii yijat'ij weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye'. Nite' tsam ma' qa' haiya'yii nekhewe' yatsathen, qe uja'xłe yijat'ij nekhewe' uł'ets.—*

Qu' nite' jinteke' qe iyinii pa' Intata.
(Mateo 9:14-17; Lucas 5:33-39)

18 Hekhewe' ł'ijatshenhei ka' Juan qa hekhewe' fariseol, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ijju'. Qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek hekhewe' ł'ijatshenhei ka' Juan qa

---

* **1:44** Mr 5:43; Mr 6:11; 7:36; 8:26,30; 9:9; 16:8; Lc 5:14; Ap 1:1; Hch 4:1; He 1:3; 5:1; 8:3; Lv 13–14; 1Ti 2:6 * **1:45** Mr 1:4; 4:14; Jn 18:32 * **2:1** Lc 10:15 * **2:2** Mr 4:14; Jn 18:32 * **2:3** Mt 4:24; 8:6; Mr 2:3-10 * **2:5** Mt 8:10; 9:2,5; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Jn 15:22; Lc 5:20,23; 7:48 * **2:6** Mt 2:4; Mr 9:33 * **2:7** Ex 22:28; Mr 3:29; Ap 13:6; Sal 25:11; Mt 9:2; Jn 15:22; Ex 34:6-7; Is 43:25; 44:2 * **2:8** Mr 10:52; Lc 5:22; 16:15; Jn 2:25 * **2:9** Lc 16:17; 18:25; Mr 2:3; Mt 11:5 * **2:10** Sal 8:4; Lc 5:24; Hch 7:56; Mt 28:18; Mr 1:22; Jn 15:22 * **2:11** Mr 5:41 * **2:12** Hch 10:45; Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12; Lc 2:14; Mt 9:33 * **2:13** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **2:14** Lc 5:11; Jn 8:12 * **2:15** Lc 3:12; 18:13; Mt 9:10; 14:9; 1Ti 1:15; Ro 12:13 * **2:16** Mt 2:4; 11:18; Mr 7:3; 1Ti 1:15; Lc 3:12 * **2:17** Mt 6:8; 13:17; Col 4:14; Lc 5:31,32; Ro 1:17

hekhewe' iye ɬ'ijatshenhei he' fariseol in yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ijju', qa enewe'ɬe ijatshenhei qa nite' hik ɬeqfenyejeyij?—* 19 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬ: —¿Me ɬeke' pekhewe' ɬejuwaikal pa' niwhe'yeyu' qu' naqsiijkii qu' nite' neteke'ju' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu'? Qa nite' ɬeke' qu' naqsiijkii qu'nte' neteke'ju' qe mexe i'nji'teje'm nakha'an.* 20 Nam hatse' na' neɬuji' na' niwhe'yeyu' qa' newetkax, qa hik nakha' na' neɬuji' qu' nite' neteke'ji'.* 21 Ham yok'oyini'ij na'aj ewi'ɬ witqhinawat ɬawa'ma'x pa'qu' ɬepk'eye'en ink'ayik'e qe na'aj ink'ayik wapilje'm qa nite' qi, qa' niwjafitik'i pa'qu' ɬawa'ma'xe' ma' qa' les net'ijaifik'i pa'qu' ɬawjaf'iye'.* 22 Qa nite' ɬeke' iye qu' na'natsi'yik'iju' ink'ayik'e winoye' ne' ɬ'ajits eɬi'nilij ɬawa'mhii. Qe na'aj ink'ayik wino in ju'fju'fik'i qa tike'ɬijje'm ne' eɬi'nil ɬawa'mhii qa' week hame' pa' wino'ok'i qa pe' eɬi'ni'ik'i iye. Ma' qa hik ta'ɬijupi' qu' eni'ɬji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' ink'aiki'ye' ɬ'aje' eɬi'niye' hats'inha qa' week ɬunyejeyi'iɬ yijat'ij.—*

Teiɬi'ijkii in nit'ijji' pe' ɬei trigo in mexe witwapiihijiitax (sábado).
(Mateo 12:1-8; Lucas 6:1-5)

23 In yamets ka' witwapiihijii (sábado) ha' Jesús in ik qa nekik'iju' ha' wit'enekju', qa he' ɬ'ijatshenhei qa teiɬi'ijkii in nit'ijji' ke' ɬei trigo qa tuj.* 24 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets ha' Jesús: —Jeɬ qeku'nek, ¿inhats'ek in yaqsiijkii aka' nite' ɬenexke'ej in mexe witwapiihijii (sábado)?—* 25 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬ hekhewe'en: —¿Me nite' les qu' ejeɬi'ɬ na' witfaakanek kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i qa ke' ɬijts'eyek haamija pa'qu' ɬaqe' qa qi in iyipkunju'?* 26 Ka' David'ik'i qa uyetsji' ke' t'ejutshenheti'yets na' Dios, ka' ɬahats'ij mexe qiji' in pa'i ipji' kakha' Abiatar'ik'i, ka' David'ik'i qa tuj ke' pan qa weeki'ɬij ke' ɬijts'eyek. Ke' pan nite' ɬenexke'ej qu' netujɬe pe'ye', uja'xɬe ne'ej pa'il in ɬenexke'ej qu' netuj.—* 27 Qa yit'ij iye: —Ha'ne neɬu witwapiihijii (sábado) in wanaqsi'jijkii qe qa ni'fen ene' jukhew, qa nite' wanaqsiijkii qu' natsat'etsipji' ene' jukhew.* 28 Qa hik ta'ɬijupi' ha'ne Ɬa's na' Jukhew in hik ha'ne tenek'enhe'yij na' neɬu witwapiihijii.—*

3

Jesús qa yiɬin pa' ewi'ɬ jukhew yisɬax pa' ɬokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Lucas 6:5-11)

1 Ha' Jesús qa uyifi iye ke' witlijtsitjii, qa hik hakha'a' ha' ewi'ɬ jukhew yisɬax ka' ɬokoyik'i.* 2 He' jukhew yejeɬijju' qe qa' ni'wenij qu' niɬinji' in mexe witwapiihijiitax (sábado), hats'inha qu' ɬeke'ye' qu' nit'ijets qu' uɬ'axe' qu' naqsiijkii aka'an.* 3 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets ha' jukhew yisɬax ka' ɬokoyik'i: —Eniipha'm. Ats'ap'ayi'i' hane'e'in ha'ne ɬeqewuk'uji'. — 4 Qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju' hekhewe'en: —¿Ɬekpa' ɬeke' qu' jintaqsiijkii ha'ne witwapiihijiiji' (sábado)? ¿Me pa' ɬe'wis, me i'nɬi'i pa' uɬ'ax? ¿Me jitiɬin pa'qu' ewi'ɬe', me i'nɬi'i qu' jintalan?— Qa hamɬe yeku'ɬe' hekhewe'en.* 5 Ha' Jesús qa yeeɬji'teje'm hekhewe'en lesɬe in nayu'kii qa ika'metkii iye qe ta'ɬijupi' hekhewe'en in t'units pe' ɬatawjets qa nite' nek'enheyu'ets. Ma' qa yit'ijets ha' jukhew: —Ijin na' okoi.— Qa yijin ha' ɬokoi qa aje'eɬ naxpa'l.* 6 Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa aje'eɬ tafaakate'yi'ɬijju' he' tek'enetsek ha' Herodes pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij qu' nilan ha' Jesús.*

Pe' olots jukhew qa efuts nijayanik'i pa' Jesús pa' ɬotkoyek'i pe' qi kaɬi'.

7 Ha' Jesús qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa ɬijts'eyek he' ɬ'ijatshenhei in ikiiju' ke' qi kaɬi'. Qa' olootsija iye he' nijayanik'i he' ta'ɬi' ha' sehe' Galilea qa he' ta'ɬiyek ha' sehe' Judea* 8 qa he' ta'ɬii ha' Jerusalén, qa he' ta'ɬiyek ha' sehe' Idumea, qa he' neɬu'uju'ɬ ta'ɬii hakha' ɬajaika' ai ha' haqqi' Jordán, qa hekhewe' ta'ɬiyek he' metitsi'm he' witsetits Tiro qa ha' ha' Sidón, qe in i'ye'ej wetju'ɬ week ke' yaqsiijkii ha' Jesús, ma' qa namii.* 9 Ha' Jesús qa yiyaji'ijets he' ɬ'ijatshenhei qu' nimetinheti'm ewi'ɬe' witinhitjiye' hats'inha qa'nte' puk'uyi'ik'ui he' namii,* 10 qe in hats olots he' niɬinju', ma' qa he' week wanqaats'eju' hats watkatitij wetepji' in yisu'un qu' net'eku'mets.* 11 Qa week pe' i'nji' pe' inwo'metets in yi'wenji'ij ha' Jesús qa

* **2:18** Mr 1:4; Jn 3:25; Mr 7:3; Lc 18:12; Hch 13:2 * **2:19** Jn 2:9 * **2:20** Mr 13:24; Lc 17:22; 18:12; Jn 16:16-20 * **2:21** Lc 19:36 * **2:22** Lc 5:37; Jn 6:27 * **2:23** Mr 10:10 * **2:24** Mr 7:3 * **2:25** Lc 1:27; Hch 2:45; Ap 7:16 * **2:26** 1S 21:1-6; Lv 16:32; Ex 25:30; Hch 4:1 * **2:27** Col 2:16 * **2:28** Mr 2:10; Ro 7:25; 1Co 8:6; Col 3:22; Lc 6:5 * **3:1** Mr 1:21,39; 4:6; 5:29; 9:18; 11:20-21; Stg 2:2 * **3:2** Ap 12:10; Lc 6:7; 14:1,3; 20:20; Hch 8:7; Mr 2:23; Lc 13:10 * **3:4** Fil 2:12; Stg 5:20 * **3:5** Stg 1:19; Ex 7:13; Ro 11:25; Mr 8:25 * **3:6** Mr 7:3; 15:1; Mt 12:13,14; 22:16; Mr 11:18; Jn 5:18; 6:27 * **3:7** Mt 4:24-25; 12:15-16; 17:22; Lc 1:5; 6:17-19 * **3:8** Mt 23:37; Lc 3:3; Hch 21:7; Gn 49:13 * **3:9** Jn 21:8 * **3:10** Hch 8:7; Jn 20:17

wonokok'enjiiju' Ɬ'ejuyi'jii, qa tayaiji'ij, qa yitji'jij: —¡Akha' Ɬaa'sija pa' Dios!—* 12 Qa ha' Jesús qa yaq'ayinji'jij qa yitjiijets qu' hasu'uj nenfel pekhewe'en pakha' ɬunyee'jija hakha'an.*

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) apóstoles.
(Mateo 10:1-4; Lucas 6:12-16)

13 Ha' Jesús qa ikik'ipha'm ke' utek, qa hik hakha'a' qa yejeɬiiji' qa taya'yiiji'kii he' yisu'un qa ikji'jetspha'm ha' i'ni' qa ewi'ɬ i'ni'ɬi'.* 14 Ma' qa t'eku'miiji'kii he' doce (12) jukhew, hats'inha qu' hik hekhewe'ye' qu' ɬijts'eyek'ekii qa hik hekhewe'ye' iye qu' nukinkii qa' nenfel ke' ɬe'lijei,* 15 qa qu' netisij iye pa'qu' ɬet'unhaxitsijup qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets. 16 Enewe'en ɬiyits hekhewe' doce (12) t'eku'miiji'kii: Hakha' Simón (hikha' ɬenqii iye Pedro),* 17 ha' Jacobo (Santiago) ɬa's ha' Zebedeo qa ha' ɬek'inij Juan, (hik hekhewe' ha' Jesús ɬeqiyitsij Boanerges, ikji': "ɬelits na'aj tejen"),* 18 qa ha' Andrés, ha' Felipe, ha' Bartolomé, ha' Mateo, ha' Tomás, ha' Jacobo (Santiago) ɬa's ha' Alfeo, ha' Tadeo, ha' Simón hikha' i'nji'teje'm pa'aj pe' ɬiyits cananita neqwumhiyu'taxij pa'aj pe' Roma ɬeiɬets* 19 qa kakha' iye Judas Iscariote. Hikka' t'ihinij ha' Jesús.*

Jesús qa titijiti'yijets qu' nata'ɬijets pa' ɬet'unha'x pa' Beelzebú.
(Mateo 12:22-32; Lucas 11:14-23; 12:10)

20 Ma' qa i'nk'ałe ha' Jesús qa uyifi ke' wititsi', qa hik hakha'a' iye qa k'ałałij iye he' olots jukhew qa efuts, ma' qa nite' ɬeke' qu' netek ha' Jesús qa he' Ɬ'ijatshenhei iye. 21 He' ɬejefets in nikfe'lets aka'an in ɬunye'jkii ha' Jesús, qa nektaxii qu' neka'x, qe titijiti'yijets in hats nite' teik'uneikii.* 22 Qa hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei ta'ɬii ha' Jerusalén qa yit'ijju'ek: —¡Nakha'an i'nji' pa' Beelzebú! hikpa' ɬatata pe' inwo'metets qa hikpa' ta'ɬijets pa' ɬet'unha'x in yukinik'uifik'ikii pe' inwo'metets.—* 23 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yii hekhewe'en, qa nifeli'm ka' yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Pa'n ɬunye'j na' Satanás qu' ɬakha' ye'ɬe ɬete'm qu' ne'nukinɬefik'i?* 24 Pa'qu' ewi'ɬe' witset qu' nawatk'esa'xju' qa' napilɬe wetju'ɬkii, pakha'an qa nite' ɬeke' qu' nape.* 25 Pe'qu' ewi'ɬe' wititsi'ye' in watk'esa'xju' qa wapilɬe wetju'ɬkii, nite' ɬeke' iye qu' pakhaayi'ij qu' ewi'ɬ na'ni'. 26 Qa na' Satanás qu' neqet'ets wetju'ɬkii qa qu' napilɬe wetju'ɬkii iye, nite' ɬeke' qu' pakhaayi'ij qu' na'ni', ma' qa' aje'eɬ hame'. 27 Qa hamɬe pa'qu' ewi'ɬe' qu' nuyetsji' pe'qu' ɬetsi'ye' pa'qu' ewi'ɬe' jukhewe' t'un ma' qa' nenitka'mij pe'qu' ɬewekwekitse' qu' nite' nojoye' qu' nophe'ɬ, nophe'ɬ yijat'ij ma' qa' hayitse' qa' ɬeke'ye' qu' neka'xik'ui pe'qu' ɬewekwekitse'.* 28 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, in week pa'qu' ɬunye'jeɬe qu' ɬewuɬ'axe' ene' jukhew qa efuts iye in ɬeke' qu' netwumhiti'yik'ui, qa week iye pe'qu' ɬe'lijeye' in uɬ'etstaxik'i qa ɬeke' iye qu' netwumhiti'yik'ui.* 29 Qa pakha'ɬe qu' uɬ'axi'ik'i pa'qu' Ɬ'anye'ji'ij na' Espíritu Santo qa' nite' ɬeke'ye' qu' niwu'mik'ui aka'an, ma' qa' hik aka'ɬe qu' ɬunye'je' qa' amane'ɬi'ij week ɬahatsiyij.—* 30 Ha' Jesús in yit'ijets aka'an hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei, qe hekhewe'en yit'ijju': —Nakha'an i'nji' pa' ewi'ɬ espíritu uɬ'ax.—*

Pe' ɬenene qa pe' ɬek'injats pa' Jesús.
(Mateo 12:46-50; Lucas 8:19-21)

31 Ma' qa namii ke' ɬenene qa he' ɬek'injats iye ha' Jesús, qa amaneiɬefik'i, qa iyintaxii qu' nak'ekuniifik'i.* 32 Qa hekhewe' i'nijup k'ooyijji' ha' Jesús, qa nifeli'm, qa yit'ijets: —Ke' enene qa he' ek'injats amaneifik'i, qa iyintax ei.—* 33 Ha' Jesús qa yit'ij: —¿Ɬek pekhe' nene qa ɬek pekhewe' k'injats iye?— 34 Qa yeeɬipji' he' k'ooyijji' in i'nijup, qa yit'ij: —Enewe'en hik enewe' nene qa k'injats iye.* 35 Qe pa'qu' ɬunye'je' qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'un na' Dios, pakha'an k'inij qa k'inja' iye qa nene iye.—*

4

Pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:1-9; Lucas 8:4-8)

* **3:11** 2Co 6:17; Lc 4:34,41; 8:47; 11:24 * **3:12** 2Ti 4:2; Mr 1:34 * **3:13** Mt 4:8 * **3:14** Hch 1:2; Jud 17; Mr 1:4 * **3:16** Mr 11:11; Jn 1:35-51; Mt 16:17; Hch 10:32 * **3:17** Hch 12:2; Jn 21:2,7; Ap 6:1 * **3:18** Jn 1:43-48; 6:5,7,8; 11:16; 12:21-22; 14:5,8-9; 14:5; 20:24,26-28; 21:2; Hch 1:13 * **3:19** Mr 14:10,43; Hch 1:16,25 * **3:21** Lc 2:48; Jn 2:3-4; 7:3-5 * **3:22** Mt 2:4; 9:34; 10:25; 12:24,27; Lc 11:15-19; 12:24,58; 3Jn 10; Ap 9:20; 18:2 * **3:23** Mt 12:25-29; Lc 11:17-22 * **3:24** Lc 4:5 * **3:27** Mr 15:1 * **3:28** Mt 12:31-32; Lc 12:10 * **3:29** Hch 7:51; He 6:4-6; 10:26-29; 1Jn 5:16; Mr 14:64 * **3:30** Lc 11:24 * **3:31** Mt 1:16; Jn 2:12 * **3:32** Mr 6:3 * **3:34** Hch 9:30 * **3:35** Ro 8:27; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17

1 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in i'nq'ijatsheni' ha' łotkoyek'i ke' qi kałi'. Ma' qa not'axii he'
olootsija jukhew qa efuts iye, ma' qa t'ilitji'ju' ke' witinhitjii qa i'nju', qa hekhewe'łe
olots jukhew qa efuts iye qa i'ni' ha' sehe' łotkoyek'i ha' iweli'.* 2 Ma' qa yijatshenij ke'
olots wekwek yejeyumtshenijupi', qa yit'ij ka' i'nq'ijatshenij:* 3 —Ek'en qeku'ni'łik'i ek
aka'an, ewi'ł pa' iwenq'enhena'x ikfik'i qu' newenq'en.* 4 Ma' qa in we'nq'en, qa na'l pe'
łoqołoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa namii pe' junatai qa tuj.* 5 Qa pekhewep iye qa
namji'ju'kiyek pa' uteket qa nite' qi pa'qu' seheeyi'ija, ma' qa aje'eł qhufje'm qa ta'ł qe nite'
akaptitsik'ui.* 6 Qa nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij, qe nite' ijetits pe' łefitetsii, ma' qa yisłax
aje'eł.* 7 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa pe' tii in ta'ł qa tik'eyijju', ma'
qa ham iye łeye'. 8 Qa pekhewep iye qa namijukiyek pa' łe'wisji' sehe', qa ta'ł qa qitspha'm,
ma' qa na'l pe' łei, uja'x pe' yamets treinta (30) pe' łei, qa pekhewep qa sesenta (60) pe' łei, qa
pekhewep iye qa cien (100) yametsek pe' łei.—* 9 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Pakha' qu' nana'li'm
łekfiiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—*

Inhats'ek eke' yejeyumthsenijupi'kii.
(Mateo 13:10-17; Lucas 8:9-10)

10 Ma' qa in hats uja'xłi'iłkii he' doce (12) ł'ijatshenhei qa hekhewep iye, hekhewe'en qa
nifaakanijha pa' ikji'ha kekhewe' yejeyumtshenijupi'.* 11 Qa yit'ijiju'ł: —Ehe, ekheweli'ł
łenexke'ej qu' enikfe'li'łets ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na'
tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewe'łe i'nfik'i, qa wekwekłe wetjeyumtshenimijupi' in tefel-
hiti'yi'm.* 12 Hats'inha *in yejeł*taxju', *yi'wentax qa nite'łe nikfe'lij, in tek'entaxets, yepi'ye'tax qa*
nite'łe nikfe'lik'i. Qa qu' nepiyetax iye qa hik łunye'j *qu'nte' nepiyeye'. Qe nite' wenink'aihit ma'*
*qekha netwumhitiitaxik'ui pe' ł*ewuł'ets.— *(Is 6:9)**

Pa' ikji'ha kekhewe' yejeyumtshenijupi'.
(Mateo 13:18-23; Lucas 8:11-15)

13 Qa yit'ijets iye he' ł'ijatshenhei: —¿Me nite' łenikfe'li'łik'i aka' ewi'ł wetjeyumtshenijupi'?
¿Qa pa'n qu' łunyeje'ek qu' enikfe'li'łets week kekhewep iye wetjeyumtshenijupi'?* 14 Pa'
iwenq'enhena'x yenju' eke' wi'tlijei.* 15 Enewe' jukhew qa efuts hik łunyejei aka'an, pe' łoi
namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Enewe'en in yepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei, ma' qa aje'eł namii
na' inwo'met qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' łatawe'j.* 16 Pekhewep iye qa hik
łunyejeyek aka'an, pe' łoi namji'ju'kii pa' uteket. In yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei qa yisu'unik'iha'
qa aje'eł t'eku'mi'.* 17 Qa in nite'łe ijetits pe'qu' łefitetsiye' qa nite' łeke' qu' nape. Ma' qa
qu' natjaajinhetii qa' netitijiti'yijetskii pe' wekwek i'nłi'i qu' natawitjaxtii qe ta'łets ekewe'
wi'tlijei, ma' qa aje'eł yili'ijju'.* 18 Qa pekhewep iye qa hik łunyejeyek iye aka'an, pe' łoi
namiju'kii pa' tiiket. Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, 19 qa in ta'łe'ets pakha'
wittawje'mete'ej pe' wekwek łunyejeikii ha'ne sehe' ipji' qa pakha' iye jiyaqanijkii eke'
wekwek qu' qi qu' jitawq'axintax, qa week iye pakhape' iye wekweke' qu' qi qu' nisu'untax,
ekewe'en in uiji'teje'm ma' qa tik'eyijju' eke' wi'tlijei qa ham łeye'.* 20 Qa pekhewep iye qa
hik łunyejeyek aka'an, pe' łoi namji'ju'kii pa' łe'wisji' sehe'. Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i eke'
wi'tlijei, ma' qa t'eku'miju'łha qa na'l pe' łei, na'l pe' yamets treinta (30) pe' łei, qa pekhewep
qa sesenta (60) yamets pe' łei, qa pekhewep iye qa yametsek cien (100) pe' łei in ewi'łtax
pe'qu' ło'ye'.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' fetitjii.
(Lucas 8:16-18)

21 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —¿Me tetka'x pe'qu' fetitjiye' ma' qa' ne'nenifi łatawe'j pa'qu'
witiwhi'la'xe' i'nłi'i qu' ti'najki'ye'? Nite'. Nite' łe'wisijupi'. ¿Me nite' we'nenpha'm yijat'ij
ma' qa week nalitipji'?* 22 Qe ham pa'qu' natat'inhetiitaxkii qu'nte' ne'twenheti'ye' hatse'.
Week qu' ne'twenhetii week pe' ham nikfeletaxets qa' netfelhitii hatse'.* 23 Pakha' qu'
nana'li'm łekfiye' qa' nepiye'ek'i aka'an.—* 24 Qa yit'ij iye: —Maxtayitiłik'iha week ekewe'
łespi'ye'ełij. Qe pa'qu' equk'eyi'iłij pa'qu' isu'uni'ł qu' enikfe'li'łets, qa' hik łuk'eyejeek pa'qu'

---

* **4:1** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **4:2** Mr 11:18; 12:1; Hch 2:42; 17:19 * **4:3** Ga 6:7 * **4:4** Mr 8:27; Ga 5:15
* **4:5** Mr 10:52 * **4:6** Mr 3:1 * **4:8** 1P 2:2; Jn 15:5; Col 1:6 * **4:9** Is 6:9; Jer 5:21; Ez 12:2; Mr 8:18; Lc 14:35
* **4:10** Mr 11:11; 12:1 * **4:11** 1Co 2:7; Mr 1:15; Ro 9:27 * **4:12** Mr 7:18 * **4:13** Mr 12:1 * **4:14** Ga 6:7;
Mr 16:20 * **4:15** Mr 8:27; Mt 4:10; Lc 6:47 * **4:16** Jn 5:43; 15:11 * **4:17** 2Co 1:4; Jn 16:1 * **4:19** 1P 5:7; Lc
8:14; 16:8; Ef 1:21; Mt 13:22; 2P 1:4; 2:10; Ro 1:13; Tit 3:14; Jud 12 * **4:20** Lc 6:47; Col 1:10 * **4:21** Lc 5:18; Ap 1:12
* **4:22** 2Co 4:11 * **4:23** Mr 4:9

esti'yi'ɬij, qa' ewi'ɬij iye qu' les esti'yi'ɬij. 25 Qe pa'qu' hats nana'li'm qa' ewi'ɬij iye qu' netesti'yij, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pe'qu' nana'ltaxi'm.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' ło' in ta'ɬ qa t'ijaipha'm.

26 Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enhe'yi' na' Dios hik ɬunye'j iye aka'an, na'aj jukhew in yenju' ne'ej ɬoqoɬoi ha'ne sehe' ipji'.* 27 Ma' qa yili'ij qa ima' qa nompha'm, qa week neɬuts ɬunye'j aka'an, qa pe' ɬ'enheiju' qa ta'ɬ qa t'ijaipha'm qa nite'ɬe nikfe'lets pa' ɬunye'jija in ta'ɬ.* 28 Ha'ne sehe' hik ha'ne yitałit qa tei. Nojopha'm ne'ej ɬesejets qa i'nk'ałe nekpha'm na'aj ɬenu. Ma' qa hik na'aj i'ni' ne'ej ɬei.* 29 Ma' qa in hats yuji' pe' ɬei, qa aje'eɬ yisa'xifi, qe hats yamets ɬahats'ij qu' netenit'ijji'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej mostaza ło'.
(Mateo 13:31-32; Lucas 13:18-19)

30 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —¿Pa'n ɬunye'j pa'qu' jinta'wapjuɬeniju'ɬ na' tenek'enheiji' na' Dios, axe'm pa'qu' jintejeyumtshenijupi' qu' hik ɬunye'je'?* 31 Hik ɬunye'j ne'ej ewi'ɬ mostaza ło' in we'nenju'. Ewi'ɬe in les nite' qi wiikfik'i ne'ej week ɬoi qe we'neniju' ha'ne sehe'.* 32 Ła'mek, in we'nenju' qa ta'ɬ qa qipha'm, qa hik ne'ej qa les in qipha'm ne'ej week ɬesejets wit'enheiju' (hortalizas), qa ne'ej ɬakjil qa ijetits, *ma' qa namii ne'ej junatai qa tupiyifi na'aj ɬeq'eneɬeya'x.—(Ez 17:23)**

Inhats'ek in uja'xɬe eke' yejeyumtshenɬi'ijupikii.
(Mateo 13:34-35)

33 Qa olots kekhewep iye yejeyumtshenijupi' in ɬunyejeyek ekewe'en in nifeli'm he' jukhew qa efuts iye eke' wi'tlijei, in ɬaq'ajijek pakha' ɬuk'e' qu' ɬeke'ye' qu' nenikfe'lik'i,* 34 qa nite' iyet qu' ham nejeyumtsheni'ijupi', qa nifelɬeji'ji'mha he' ɬ'ijatshenhei qa hats uja'xɬejiiɬkii.*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Mateo 8:23-27; Lucas 8:22-25)

35 Hik kakha' ka' neɬuji' in hats metju' junu', qa yit'ijets he' ɬ'ijatshenhei: —Yape jita-jawe'jiiteje'm na' ɬajaika' ene' kaɬi'.— 36 Qa wetfeli'm hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa he' ɬ'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii ke' witinhitjii, hikke' hayiits i'nji'ju' ha' Jesús, ma' qa yijawejiɬteje'm. Qa na'l iye hekhewep iye witinhitjiyits ɬijts'eyek. 37 Qa nam ka' qi t'unik'i qa ke' ɬeqe t'uyuyuyits qa tsxiɬtsxiɬji'ju'kii ke' witinhitjii. Ma' qa hats qiyu'ji'ha ka' iweli' ke' witinhitjii.* 38 Qa hakha'ɬe Jesús qa i'ni' ke' ɬetsi'jii ke' witinhitjii, ima'apji' ha' wit'osiyit, ma' qa tijt'otshenheti'yii, qa titijiti'yijets: —Maestro, ¿me nite' ɬenɬ'ilax in hats ji'nuihiyu' qa' nanq'ax'inijju'?—* 39 Ma' qa niipha'm ha' Jesús qa yaq'ayinij ka' t'unik'i, qa yit'ijets iye ha' iweli': —¡Ikesimen! ¡Mawapjakitek!— Ma' qa aje'eɬ yili'ij ka' t'unik'i qa ikesimenija iye ha' iweli'.* 40 Ha' Jesús qa yit'ijets he' ɬ'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in qi in ɬe'nijiwe'yi'ɬ? ¿Ye' me mexe hamitsi'ɬ e'm pa'qu' nite' eqekuyejeyi'iɬyij?—* 41 He' ɬ'ijatshenhei qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii, qa watfaakateji'ijju', qa yit'ijju': —¿Pa'n ɬunye'jija hane'en, in tek'enets iye ka' t'unik'i qa ha'ne qi iweli' iye qa week ikesimen?—*

5

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ɬ i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 8:28-34; Lucas 8:26-39)

1 Ma' qa yametsteje'm ha' ɬajaika', ha' sehe' ɬii Gadara. 2 Qa in t'ilitju' ha' Jesús qa aje'eɬ namets ha' ewi'ɬ jukhew ta'ɬets ha' nimeɬkuket i'nji' pa' ewi'ɬ espíritu uɬ'ax* 3 qa i'nji'kii ha' nimeɬkuket. Qa ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' nonophe'ɬtaxij, foɬoɬik'itax yemjee,* 4 qe olotsij in we'nuihintaxik'i ɬef'iyei ne'ej nijketits (grillos) qa pe' foɬoɬik'il qa ɬokoyei wo'nopheɬtaxijek, qa niwk'itsinɬeji'ijju' qa ɬaq'ajaiji'ijju' pe' foɬoɬik'ilik'i qa pe' nijketits (grillos) qa niwqaɬitji'ijju' iye. Qa ham pa'qu' jukhewe' qu' hik ɬet'unhenye'je' qa' nenyejinju'.* 5 Qa week neɬuts qa najai iye yijalki'sɬeji'kii ha' nimeɬkuketii qa ha' uteket iye, qa tayaiɬekii qa wenisa'xjiijje'mkii iye pe' utel.* 6 Qa in yi'weniju'ɬ ha' Jesús mexe toxtaxii, qa tekumaxiju'ɬ qa wonokok'eni'ju'

* **4:25** Mt 25:29; Lc 19:26 * **4:26** Mr 1:15 * **4:27** Jn 9:4; Mt 9:24; Mr 5:41 * **4:28** Col 1:10; Lc 16:7 * **4:29** Jl 3:13; Ap 14:14-19 * **4:30** Mr 1:15; 12:1 * **4:31** Mt 17:20; Lc 17:6 * **4:32** Ga 6:7; Lc 11:42; 12:33; Mt 24:35; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **4:33** Lc 6:47; Jn 18:32; Mr 12:1; Jn 16:12 * **4:34** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * **4:37** Sal 107:25; Jon 1:4; Jud 13 * **4:38** Mt 9:24; Mr 5:41; Jn 6:27 * **4:39** 2Ti 4:2; Mt 22:12; Mr 3:4 * **4:40** Mt 8:26; Ap 21:8 * **4:41** Ap 11:11; Mr 1:27; 6:50-51; Jon 1:10,16 * **5:2** 2Co 6:17; Lc 11:24; Jn 5:28 * **5:3** Lc 23:53; Mr 15:1 * **5:4** Ro 16:20; Ap 2:27; Stg 3:7-8 * **5:5** Jn 9:4; Lc 23:53; Mt 4:8

ɬ'ejuyi'jii. 7 Qa yit'unhetik'i in tayai, qa yit'ij: —¿Inhats'ek in ɬanamyii, Jesús, Ła's pa' qiji'ha in Dios? Aka' ɬiiji' pa' Dios qu' nek'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—* 8 Hik aka' yit'ij qe ha' Jesús yit'ijets: —¡Ma'ak'uifik'i na' jukhew, espíritu uɬ'ax!—* 9 Ha' Jesús qa nifaakan: —¿Pa'n ii?— Hakha'an qa yeku'ɬ: —Aka'an yii legión, qe yo'lotsi'ɬha.—* 10 Pe' inwo'metets olotsij in iyinijetskii ha' Jesús qu' hasu'uj nukinik'ui ha' sehe' ɬetset'ijkii. 11 Ha' sehe' na'li' ke' olots tafitets taqakiyi'ju' ke' utek ipji'.* 12 Pe' inwo'metets qa yit'ijju' in iyinijets iye: —Ets'ukini'ɬii ne' tafitets qa' etswejini'ɬij qu' nek'uyiɬik'i.— 13 Qa ha' Jesús qa ɬexke'ej. Ma' qa ikik'uifik'i ha' jukhew pe' espíritu uɬ'ets, qa uijiteje'mkii ke' tafitets. Ke' tafitets uja'x yamets wetsjuk mil (2.000), ma' qa wekuma'xijiiju'kii ha' koomo'oijo' i'ni' ha' iweli', qa hikha' qa naxiju' in uikii ke' tafitetsik'i.* 14 Ma' qa he' yejeɬtax ke' tafitets qa wekuma'xkii qa nifelii ha' witset qa he' i'ni' ha' ɬ'ejinqa'wet iye. Ma' qa namii qu' ni'wen kakha' ɬunye'jkii.* 15 Qa in namii ha' i'ni' ha' Jesús qa yi'wen ha' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets, in i'nju' qa ikesimen, qa hats teqhinatai iye qa hats teik'unei iye, qa hik hakhaa'ija iye hakha' i'ntaxji' pe' milits inwo'metets. Ma' qa nijiwei hekhewe'en.* 16 Hekhewe' yi'wenijha qa nifelimik'i kakha' ɬunye'jkiiha hakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets, qa kekhewe' iye tafitetsik'i ka' ɬunye'jkii.* 17 Ma' qa hik pa'aj qa iyinijetskii ha' Jesús qu' nakik'ui iye ha' ɬeqe sehe' hekhewe'en. 18 Ha' Jesús in hats i'nji'ju' iye ke' witinhitjii, qa hakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan. 19 Ha' Jesús qa nite'ɬe ɬexke'ej, qa yit'ijets: —Mapilii yijat'ij pe' etsi', pe' etsetifets, qa' enfeli'mik'i week ekewe' wekwek yaqsi'j e'mijkii na' Yatsat'ax'inij, qa pa'n ɬunye'j iye in qi in neq'elet'ej.—* 20 Ma' qa ik, qa yapeɬek qa nifelji'ju' he' witsetits Decápolis pa'n ɬuk'el kekhewe' wekwek in qitsija in yaqsiimijkii ha' Jesús hakha'an. Ma' qa week qi in yitjuɬaxijpha'mkii.*

Pa' Jairo pe' ɬasi' qa pe' efu t'eku'mets pa' ɬ'uihitjii pa' Jesús.
(Mateo 9:18-26; Lucas 8:40-56)

21 In hats yamijiiteje'm iye ke' witinhitjii ha' ɬajaika', qa not'axii iye he' olootsija jukhew qa efuts yeqewuk'un ha' Jesús. Ma' qa hik ta'ɬijupi' ha' Jesús in hik hakha'ɬe amani' ke' qi kaɬi'iiju'.* 22 Ma' qa namii ha' ewi'ɬ hekhewe' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (oficiales), ɬii Jairo, qa in yi'wen qa wonokok'enetsju' ɬef'iyeyiiju' ha' Jesús.* 23 Qa qi in iyinets, qa yit'ij: —Ke' yasi' hats k'esik'i qu' nawa'm. Te'ɬun eku'n wat'ij qu' ku'mipji' qa' net'un qa' iɬa'xe' iye ke' yasi'.—* 24 Ma' qa ha' Jesús qa yijayan. Qa ɬatsiyik'i iye he' olootsija jukhew qa efuts qa watkatitij wetepji'. 25 Qa ewi'ɬ ke' efu i'nji'teje'm he' watkatit wetepji', hats tooxik'i pa'aj in wanqaats'e' nite' hamitsik'ui pe' ɬ'athits qa hats yamijets doce (12) ɬeqe'ninqapitsij.* 26 Qa olotsij in yawtshetenji'ij in yeqjunhetinentaxkii pe' olots weihetets witeqjunhetits ɬeiɬets, qa hats naq'axiji' week pekhewe' na'ltaxi'm ɬaq'astayik'i qa ham pa'qu' napaliti'm, yape'enha les in qi'ij.* 27 Ke' efu in tek'enjiijkii qa tenifaakateijiiju' ke' yaqsiijkii ha' Jesús, kikhe'en qa ta'ɬii ɬ'anu in wetjuk'etetsji', qa t'eku'mets pa'aj ha' ɬ'uihitjii.* 28 Qe pa' ɬaqjamtikineye'jkii in yumti'ija qa yit'ij: —Qu' he'yeku'mets na' ɬ'uihitjiiɬe ma' qa hats natsaxpa'lij pa' yaatshe'k.—* 29 Qa hik pakhaa'ijha pe' ɬ'athits qa hamitsik'ui, qa wonoksi'wen in hats hamiikii pa' ɬaatshektax.* 30 Ma' qa ha' Jesús qa' hatsɬe yoksi'wen pa'aj pa' ɬet'unha'x in ikfik'i. Qa tetwek'elaxiju'ɬ hekhewe' nijayanik'i, qa yit'ij: —¿Łekpa' t'eku'mets ha'ne yuihitjii?—* 31 Qa he' ɬ'ijatshenhei qa yit'ijiju'ɬ: —Hats inek ɬi'wen ene' watkatit wetepji', qa ɬit'ij: ¿Łekpa' t'eku'm yiwets?— 32 Qa hakha'ɬe Jesús qa yape'enha yejeɬ ji'teje'mkii hekhewe' yeqewuk'un qe qa' ni'wen kikhe' efu t'eku'mets pa'aj. 33 Ma' qa ke' efu qa nikfe'lik'i in hats naxpa'l qa tsalalkii qe nijiwei, qa ikets qa wonokok'enifi ɬef'iyeyiiju' ha' Jesús. Qa tetfeliji'm week pa' ɬunyeejkiiha.* 34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yasi', pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'ɬets in hats ɬanaxpa'l. Yape ma, hasu'uj e'nijiwei. Pa' qi awtshektax hats ɬanaxpa'lijha.—* 35 In mexe iyet ha' Jesús qa namets he' jukhew ta'ɬii ke' ɬetsi' hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo), qa nifeli'm, qa yit'ijets: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm. Yape iwejinɬe na' maestro.—* 36 Qa ha' Jesús in yepi'ye' hekhewe'en aka' yit'ijju', qa yit'ijets hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo): —Hasu'uj e'nijiwei, ewi'ɬe qu' hasu'uj inqeku'.—* 37 Qa nite' ɬexke'ej pakhape' iye qu' nijayan, qe uja'xɬe ha' Pedro qa ha' Jacobo

* **5:7** Jn 5:19; He 1:2; Sal 78:35; Ap 20:10 * **5:8** 2Co 6:17; Lc 11:24 * **5:9** Mt 26:53; Lc 8:30 * **5:11** Mt 7:6; 8:30-32; Lc 8:32-33; 15:15-16; Jn 21:15 * **5:13** 2Co 6:17; Lc 11:24 * **5:14** Stg 4:7 * **5:15** Mt 9:32; Mr 5:9; 1P 4:7; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * **5:16** Mt 9:32 * **5:19** Col 4:1; Jud 5; Lc 1:25; 8:39; Hch 15:17; Ro 9:28 * **5:20** Mr 1:4; 7:31; Mt 4:25; Ap 17:6 * **5:21** Mr 2:4 * **5:22** Ap 19:10 * **5:23** 1Ti 5:22; Mr 6:56 * **5:25** Lc 8:43 * **5:26** Fil 1:29; Col 4:14 * **5:27** Jn 20:17; Lc 19:36 * **5:28** Mr 6:56; Hch 16:31 * **5:29** Lc 7:7 * **5:30** Lc 5:17; 6:19; 8:46; 19:36; Mr 2:13 * **5:33** Lc 8:47; Jn 14:6 * **5:34** Mt 8:10; 9:22; Mr 6:56; Hch 4:10; 5:29 * **5:35** Mr 4:38; Ef 4:11 * **5:36** Jn 6:20

(Santiago) qa ha' Juan, Jacobo (Santiago) łek'inij.* 38 In yamets ke' łetsi' hakha' witlijtsitjii
tenek'enhe'yij (Jairo), ha' Jesús qa yi'wen hekhewe' t'aiji' qa hekhewe' iye ipju' qa qi in
yejtsi'le' wetju'ł. 39 Qa uyifi ke' wititsi', qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łenejtsile'eł wetju'ł qa
łapi'ɬju' iye? Nekhe' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—* 40 Ma' qa talakaxtiiju' ha' Jesús. Qa ha'
Jesús qa yuki'nfik'ikii he' weekji' qa uja'xłe in t'eqe'mets ha' łatata qa ke' łenene iye qa he' hats
łijts'eyek, ma' qa uyetsjikii ha' i'ni' ke' ome'łaski'.* 41 Qa t'eku'mi' ha' łokoi ke' ome'łaski', qa
yit'ijets: —¡Talita cumi!— Ikji': —Ome'łaski', akha' hit'ij ewets, ¡eniipha'm!—* 42 Qa hik akaa'ijha
ke' ome'łaski' qa niipha'm qa aje'eł t'otsjo' iye. Ke' ome'łaski' doce (12) łeqe'ninqapits. Qa
hekhewe' ł'alhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii.* 43 Ha' Jesús qa yiyajitaxetskiiha, qa yittaxijets
qu' hasu'uj nenfeli'ɬi'm pe'ye'. Qa yit'ijets iye qu' netisij pa'qu' łaqe' qu' netuj ke' ome'łaski'.*

6

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pa' Nazaret.
(Mateo 13:53-58; Lucas 4:16-30)

1 Ha' Jesús qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi' ma' qa yamii hakha' łetset'ija (Nazaret), qa
łijts'eyek iye he' ł'ijatshenhei.* 2 Qa in yamets ka' witwapiihijii (sábado), qa i'nq'ijatshen
ke' witlijtsitjiyifi. Qa olots hekhewe' yepi'ye' qa yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ta'ɬiji'
eke' wekwek in nikfe'lets hane'en? ¿Pa'n ta'ɬiji' aka' witikfeliya'xkii? ¿Qa pa'n ta'ɬiji' iye
in łeke' in yaqsiijkii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł?* 3 ¿Me nite' hik ha'nełe ha' carpintero?
¿Me nite' hik ha'nełe iye ha' ła's ke' María, łejefe hekhewe' Jacobo (Santiago), José, Judas qa
ha' Simón? ¿Qa me nite' ewi'ł ha'ne ju'uni'ɬi' iye hekhewe' łek'injai?— Ma' qa yiwakaninkii
qa hik ta'ɬijupi' in nite' tek'enets.* 4 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ham pa'qu' profetaye' qu'
ham niwqinhete'ji', qa ni'kha'ɬi'ij łetsetitstaxija qa łetsetifetstaxija iye qa łetsi'taxija iye qa hik
ne'ej qa nite' yiwqinhetji'.—* 5 Ma' qa' nite' łeke' in naqaqsijkineyutaxiji'kii pa'qu' ham
łunye'ji'iju'ł, uja'xłe in niɬinju' he' nekets ujaa'x wanqaats'eju', qa hikhe' qa t'eku'mipji'kii.*
6 Ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm pakha' łeqekuyejeyij hekhewe'en. Ma' qa ik qa ikik'i
hekhewe' pumumpha'mkii witsetits łelits, qa yijatshen.*

Jesús qa yukinij pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel ke' łe'lijei.
(Mateo 10:5-15; Lucas 9:1-6)

7 Ha' Jesús ma' qa taya'yets he' doce (12) ł'ijatshenhei hik pakha'aj qa yukinkii wetsjukkii,
qa netisijju' pa'qu' łet'unhaxitsi'ipji' pe' espíritu uł'ets (inwo'metets).* 8 Qa yiyaji'ijets iye qu'
hasu'uj neka'x pe'ye' qu' nakkii, uja'xłe pe'qu' najak'e ławaikajitits. Qa' hasu'uj iye qu' neka'x
pane', hasu'uj iye pa'qu' ti'naje', hasu'uj iye pe'qu' ł'astaye' qu' nijutsjayik'iju' łeqelutsits,*
9 qe uja'xłe yijat'ij qu' not'otsji' he' ł'otshilaxtii (sandalias). —Qa' ewi'łe'łe iye pa'qu' hats
uyi'ɬik'ipha'm uihitjiyi'iɬ, hasu'uj eka'xi'ł pakhape' iye.—* 10 Qa yit'ijets iye: —Pe'qu' uyi'ɬifi
wititsi'ye', qa' hik pakha'łe a'maneyi'iɬi' qa' ami'ɬijii qu' mataxiɬik'ui iye pa'qu' witset'e. 11 Qu'
ami'łets pa'qu' witset'e qu' nite' neneqjunuyi'iɬ ej qa nite' nexpiikeyu'uł ej iye, qa qu' hats
ma'aɬik'uifik'i qa' it'iɬij ful ful pa'qu' sehe'ye' qu' net'unitstaxijji' ne' ef'iyeyi'ł, hats'inha qu'
jutsiqetsi'im in uł'ax in yaqsiijkii aka'an.—* 12 Ma' qa ikkii he' ł'ijatshenhei, qa nifeli'm pe'
week qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa ni'nk'aihit iye pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets.* 13 Qa
olots pe' yuki'nfik'ikii inwo'metets, qa yilinjijij iye na'aj aceite ta'łets ne'ej olivo pe' olots
wanqaats'eju' qa yiɬinji'ij.*

Wa'm pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Lucas 9:7-9)

14 Ka' wittata Herodes i'ye'ej pa'aj aka'an, qe ka' ɬii ha' Jesús hats qi'ija pa' łeniihe't, qa
in yit'ijju' iye pa'aj ene' jukhew qa efuts: —Qete'e' hats iła'x iye ka' Juan Bautista'ik'i, qe
ke'ek in na'li'm pa' qi łet'unha'xijup in yaqsiijkii pe' ham łunyejeyi'iju'ł.—* 15 Qa pekhewep
iye qa yit'ijju'ek: —Hik hakha' pa' Elias'ik'i.— Qa pekhewep iye qa yit'ijju'ek iye: —Hakha'an

---

* **5:37** Lc 6:14; Hch 12:2; Jn 21:7 * **5:39** Mt 9:23,24; Lc 1:7 * **5:40** Col 3:21 * **5:41** Lc 1:7; Mr 1:31; 2:11; 4:27,38; 9:27; 14:41-42 * **5:42** Mr 9:27; 16:8; Mt 11:5; Hch 10:45 * **5:43** Mr 1:44; Lc 8:56 * **6:1** Mr 1:9; Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * **6:2** Mr 2:23; Lc 13:10; Mt 28:20; Hch 4:2; 7:22; 19:11; 2Ti 4:11; Stg 2:2; Pr 3:19; 1Co 1:21 * **6:3** Mt 1:16; 13:55; Stg 1:1; Jud 1; Jud 1; Jn 16:1 * **6:4** Mt 2:23; 13:57; 1Co 4:10; 12:23 * **6:5** Hch 8:7; 19:11; 1Ti 5:22; 1Co 11:30 * **6:6** Ap 17:6; He 3:12,19; Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **6:7** Lc 11:24; 18:16; Mr 3:14; 11:11; 2Co 6:17 * **6:8** Lc 10:4 * **6:9** Jn 19:23 * **6:11** Hch 17:11; Mt 10:14; Lc 9:5; 10:11; Hch 13:51; 1Ti 2:6 * **6:12** Mr 1:4; Hch 3:19; 26:20 * **6:13** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Mr 16:1; 1Co 11:30; Stg 5:14; Hch 8:7 * **6:14** Jn 10:25; 21:14; Mr 1:4; 5:30; Mt 17:9; 1Co 12:6

profeta, hik łunyejei pe' hayiits profetalik'i.—* 16 Ka' Herodes in impi'ye'ej aka'an, qa yit'ij:
—Hik kakha' Juan Bautista'ik'i k'inaqyaji'ij qa we'nisa'xii ka' łeiła', qa hane'ej qa hats iła'x
iye.—* 17 Qe ka' Herodes hik kakha' inq'ukinii pa'aj ka' Juan qu' netnekumhi'yi', ma' qa
yophe'łij pa'aj pe' fołołik'il pe' witq'ophełitjiyifi qe ta'łets pe' efu łii Herodías, łewhe'ye'tax pa'aj
pa' łek'inij Felipe, qe ka' Herodes hats łewhe'ye'ej pa'aj pekhe'en.* 18 Qe ka' Juan Bautista
yittaxijets pa'aj ka' Herodes: —Nite' inek łenexke'ej kakha'an qu' ewhe'ye'yi'ij ne' łewhe'ye'
pa' ek'ini'j.—* 19 Qa pe' Herodías qa qi in napjaxi'm pa'aj qa yisu'untax qu' nilan, qa nite'łe
łeke'.* 20 Qe ka' Herodes nijiweyiju'ł ka' Juan qe nikfe'lets in ewi'ł jukhew yatsathen qa
yijayaanija iye pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in nite' yiwejini'm qu' nilan. Ka' Herodes qi qa
yitawje'metenji'ij qa yepi'ye'ji'ij ka' Juan, qa yape'enhałe les yisu'unji'ij qu' nepiye'ji'ij. *
21 Qa yamłe'ets pa'aj pa' nełuji' qu' niwq'axinij pe' Herodías qu' nilan ka' Juan, hik pakha'aj
ka' Herodes ink'ayik pa' łeqe'ninqa'p, qa qi pa' łaxqaqij pekhewe' tenek'enhei te'weyik'uiju'
kakha'an qa pe' qits oq'ophełinetsilets ł'alhei qa pekhewe' iye qits in patunits na' sehe'
Galilea.* 22 Qa pe' łasi' pe' Herodías in uyetsji' pa'aj pa' i'niji' in tekju' qa t'otoyijup, qa
yisu'unijji' pa'aj ka' Herodes qa weekji' pe' łekufets in yisu'unijji' iye. Qa ka' Herodes
qa yit'ijets pa'aj pe' inanyi': —Iyinij yiwets pa'qu' isu'un qa' k'ełisij.—* 23 Qa les iye in
weniwjutsiqeni'mha, qa yit'ijets iye: —Yijaa'ija qu' k'ełisij pa'qu' łunye'je'łe qu' iyinij yiwets,
łunye'j ji'ij qu' łapk'ase' ha'ne heinek'enheiji'.—* 24 Pe' inanyi' qa ikfik'i pa'aj qa yamii pe'
łenene, qa yit'ijets: —¿Łekpa' qu' nek'iyinijets?— Pe' łenene qa yeku'ł: —Iyinijets ha' łeiła' ha'
Juan Bautista.—* 25 Qa pe' inanyi' qa itaqsunetsji' in uyetsji' iye pa'aj pa' i'ni' ka' Herodes, qa
yit'ijets: —Hisu'un hane'ej qu' esłisij ha' łeiła' ha' Juan Bautista hane'ejija na'nji' tok'oye'.—
* 26 Ma' qa ka' Herodes qa qi in ika'metaxkii pa'aj, qa in łunye'jek in hats weniwjutsiqen
pa'aj qa hats week yepi'ye' pa'aj pe' namii, ma' qa nite' yisu'un qu' not'oqowe'yiju'ł pa'
iyinijets pe' inanyi'.* 27 Ma' qa aje'eł yukinii pa'aj pa' ewi'ł oq'ophełinetsi'l qa yiyaji'ijets qu'
nenka'xii ka' łeiła' ka' Juan Bautista. Pa' oq'ophełinetsi'l qa ikii pa'aj pe' witq'ophełitjii, qa
yamets pa'aj qa yisa'xii ka' łeiła' ka' Juan'ik'i. 28 Qa neka'xii pa'aj yenji' pa' tok'o, ma' qa tisij
pa'aj pe' inanyi', qa pe' inanyi' qa yeka'xii pe' łenene qa tisijek. 29 He' ł'ijatshenheitax ka' Juan
Bautista'ik'i in nikfe'lets pa'aj qa ikii qa yeka'x qa ti'jik'ui pa'aj.*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cinco mil (5.000) pe' jukhew.
(Mateo 14:13-21; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

30 In hats tepilkii iye he' apóstoles qa hats ewi'ł i'ni'łi' iye ha' Jesús, qa nifeli'm week pe'
yaqsiijkii qa' pe' inq'ijatshenij iye.* 31 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Te'łuni'ł, qu' jinak eku'nii
pa'qu' ham na'ni'i hats'inha qu' mawapii eku'ni'łju'.— Qe olots he' jukhew qa efuts iye uyij
wetfi in namiikii qa ham pa'qu' ławapiihijiye' qa nite' łeke' iye qu' netekju'. 32 Ma' qa i'nji'
ke' witinhitjii qa ikkii qe qa' nakiiteje'm ha' ham i'ni'i'. 33 Qa olotsłe he' yi'wenik'i in ikkii,
qa nikfe'lij, ma' qa week hekhewe' ta'łiikii he' week witsetits łelits in wekuma'xiikii qu'
namik'uyii hakha' t'ejuiji', qa aje'eł yamii in mexe nite' t'atsji'łpha'mkii hekhewe'en. 34 Qa in
hats te'nilit'ik'uipha'mkii ke' witinhitjii, ha' Jesús qa yi'wen in olootsija hekhewe' jukhew
qa efuts iye qa qi in neq'eletij qe hik łunyejei kots'etets ham łenilayets'e. Ma' qa yijatshenij
ke' olots wekwek.* 35 Qa in hats metju' ke' junu' qa nekets he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets: —Hats
metju' ene' junu' qa hane'e'in qa ham i'ni'i'. 36 Yape ukinkii enewe'en hats'inha qu' nakiikii
ne' les metits witsetits qa' nataqha'yets łaqe' qe ham pa'qu' netuj hane'e'in.— 37 Qa ha' Jesús
qa yeku'ł: —Ekheweli'ł qu' łisi'łij pa'qu' netuj.— Qa yit'ijju' in yeku'ł hekhewe'en: —¿Ye' me
łisu'un qu' hayaqhayi'łijii pe'qu' doscientos (200) denariose'* pe'qu' pane' qa' hetisi'łij qu'
netuj enewe'en?—* 38 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'x pe' na'li'ł e'm pan? Ma'ałiiju' qa'
jeli'ł.— Qa in hats nikfe'lets ka' uja'x, qa yit'ijets: —Cinco (5) he' pan qa wetsjuk he' sehets.—
39 Ma' qa inaqyaji'ij qu' ewi'ł na'ni'kii qa' pumummepha'mkii qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket.
40 In pumumpha'mkii uja'x he' yamets cien (100) qa' he' cincuenta (50). 41 Ma' qa t'eku'mi'
ha' Jesús ke' leefij (5) pan qa ke' wetsjuk sehets, qa yejełetspha'm na' wa's, qa yit'ij: —Łe'wisij.
— Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa tisij he' ł'ijatshenhei qa t'ihinijkii. Qa ke' wetsjuk sehets qa
napk'asitju' iye qa weekij iye. 42 Qa week tuj qa iłinijju'.* 43 Qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni'

---

* **6:15** Mr 8:28; Mt 2:23; Hch 7:52 * **6:16** Mt 14:1; 26:32; Mr 1:4 * **6:17** Mt 14:3,6-12; Mr 15:1; Lc 3:19; 1Ti 5:14
* **6:18** Mr 2:24; Jn 18:31; Lv 18:16; 20:21 * **6:19** Lc 20:15 * **6:20** Sal 20:6; 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7; Mt 13:17; 1Co
7:14; Lc 24:4; Jn 13:22; Hch 25:20; 2Co 4:8; 11:19 * **6:21** Jn 13:2; Ap 6:15; Hch 21:31; Mt 17:22 * **6:22** Mt 11:17
* **6:23** He 6:16; Mt 5:34; Lc 4:5 * **6:24** Mr 1:4 * **6:25** Lc 7:20; Mt 14:8 * **6:26** Mt 5:33; 26:38; Mr 14:34; 1Ts 4:8
* **6:29** Mr 10:10; Jn 3:25; 5:28 * **6:30** Hch 1:2; Jud 17 * **6:34** Lc 15:20; Mt 7:15 * **6:37** Ewi'ł denario, łajanye'j
pa'aj na'aj ewi'ł jukhew qe t'ithayii in ewi'ł nełu. * **6:37** Mt 18:28 * **6:42** Mt 5:6

ke' doce (12) canastul topolij ke' amaneifik'i pan łapk'asil qa ke' sehets iye, łaqaxpalii. 44 He' tuj ke' pan yamets leefij mil (5.000) he' jukhew in uja'xłe.

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Mateo 14:22-27; Juan 6:16-21)

45 Ma' qa aje'eł ha' Jesús qa yiyaji'ets he' ł'ijatshenhei qu' net'ilitjiju'kii ke' witinhitjii qa' nathayinik'uyiiteje'm ha' łajaika', qa' namiiteje'm ha' witset Betsaida. Qa hakha'łe Jesús qa mexe wetfeli'm hekhewe' jukhew.* 46 Ma' qa in hats wetfeli'm hekhewe'en, qa ikik'ipha'm ke' utek qe qa' niyin.* 47 Ma' qa in hats najaleikii, qa ke' witinhitjii qa hats yamiiji' ha' łeqewuk'u ha' qi iweli'. Qa hakha'łe Jesús qa ewi'łłekii in amani' ha' sehe'. 48 Qa in yi'wenijik'i in hats yeqiwefijju' in ti'jifi ke' witinhitjii, qe t'ejuyiju'ł ka' t'unik'i, qa hats ipłu'uikii pa' nełu. Ma' qa yijayanpha'm t'otsipji' ha' iweli', qa yisu'untax qu' nat'anipji'.* 49 Qa hekhewe'łe'en in yi'wen in t'otsipji' ha' iweli', qa yumtitax qu' wit-si'nq'ale' qa qi in yeqejtsi'le'ej wetju'ł,* 50 qe week yi'wen qa qi in nijiwe'yi'm. Qa Jesús qa aje'ełłe yithinii hekhewe'en, qa yit'ijii: —¡Ment'unheti'ł! Yakha'łe. Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł. —* 51 Qa t'ilitji'ju' kikhe' witinhitjii i'nji' hekhewe'en, ma' qa ka' t'unik'i qa yili'ij. Qa hekhewe'en qa qi in yitjułaxijpha'mkii, 52 qe nite' nikfe'lik'uyi' kekhewe' pan, qe pakha' łikfeliyaxitstaxkii mexe hik łunye'j qu' noo'ye'kii.*

Jesús qa niłinju' pe' wanqaats'eju' pa' sehe' Genesaret.
(Mateo 14:34-36)

53 Qa in hats t'atsji'łik'uipha'mkii ke' qi kałi', qa yamets hakha' sehe' Genesaret, qa hikha' yopheł-i' ke' witinhitjii.* 54 In hats te'nilit'ik'uipha'mkii ke' witinhitjii, qa aje'eł yinikfe'l in hik hakha' Jesús. 55 Ma' qa wekuma'xiikii in yiihetik'i he' week hekhewe' metitsi'm hakha' neki', ma' qa yapełek qa neka'xiikii he' wanqaats'eju' yenji'kii hekhewe' łalatits na'aj impi'yelij qu' na'ni' ha' Jesús.* 56 Qa week na'aj ikji'ijji'teje'm hekhewe' pumumpha'mkii witsetits łelits qa he' qitspha'm iye witsetits qa hekhewe' iye ł'ejinqa'wetits, qa yenjiik'uiji' he' wit'ikheijei he' wanqaats'eju', qa iyinjiijets qu' niwejinij qu' net'eku'młe'ets hakha' ł'aka'the' eiju' ha' ł'uihitjii. Qa week hekhewe' hats t'eku'mets qa t'unitsji'ij qa iłiiji'ij.*

7

Pa' yiwuł'enhet na'aj jukhew qa efu iye.
(Mateo 15:1-20)

1 He' fariseol qa he' uja'x iye hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii ha' Jerusalén in nekets ha' Jesús qa k'ooyiiji'.* 2 Qa hekhewe'en in yi'wenij he' uja'x hekhewe' Jesús ł'ijatshenhei in mexe yamij pa' uł'ax pe' łokoyei in tekju', ikji', nite' wa'nqa'ju'.* 3 Qe hekhewe' fariseol qa week iye ene' judío in nite' tekju' qu' nite' nojoye' qu' nasinketik'iha kakha' łeqfenyejeyij in wa'nqa'ju', qe qa' nijayanij kakha' łunyejei pekhewe' ława'mhitsik'i. 4 In tepilik'ui na'aj witaqhawet, nite' tekju' qu' nite' nojoye' qu' nimpulijin ne'ej łokoyei. Qa olots iye kekhewep iye wekwek, tisij pe' ława'mhitsik'i qu' naqsiijkii, axe'm ne'ej iya'aj tok'ol pa'n łeqfenyejeyij qu' nenimpulijinju', qa ne'ej ełi'nil iye qa ne'ej atjatei iye.* 5 Ma' qa he' fariseol qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' yijayanij aka' łunyejei eke' ława'mhitsik'i, qe nekhewe'en in tekju' qa mexe yamij pa' uł'ax ne' łokoyei?—* 6 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Wetsjuk łejusits, yasiinik'iha kakha' nifel qu' ejunyejeyi'ił ka' profeta'ik'i Isaías, qa yit'ij in yika'ajji': *"Enewe' jukhew łejiłłe yittaxij yiwets qu' netsiwqinhet, qa nekhewe'łe łatawjets qa tots ye'miiha.** 7 *Nite' weju'łij qu' naqsi'jtaxijkii qu' netsiwqinhetji', ke' i'nq'ijatshenij łe'lijeiłe ene' jukhewłe."* *(Is 29:13)** 8 Qe ekheweli'ł łili'iłij kekhewe' yittaxijha na' Dios, qa łijayani'ł ke' łe'lijeiłe ene' jukhewłe.— 9 Qa yit'ijets iye: —Ekheweli'ł łe'niyayi'łij ewek in łiwu'miłfik'i kekhewe' yittaxijha na' Dios qe qa' ijayani'ł ke' łe'lijeiłe ke' aqwa'mhitsik'i. 10 Qe ka' Moises'ik'i in yit'ij: *"Ek'enets qa iwqinhet iye atata qa enene iye,"* *(Ex 20:12)* qa yit'ij iye: *"Pa'qu' uł'etsi'ik'i łe'lijeye'ets pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye', les łe'wis qu' nattanithenhetiyij pa' witwamhi'."* *(Ex 21:17)** 11 Ma' qa ekheweli'ł qa łit'iłij: "Pa'qu' ewi'łe' jukhewe' qu' nit'ijets pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye': 'Week na'aj

---

* **6:45** Mt 14:22-36; Jn 6:16-21; 12:21 * **6:46** Mt 4:8; 5:44; Hch 12:12 * **6:48** Ap 20:10 * **6:49** Mt 14:26 * **6:50** Jn 5:7; Jn 16:33; Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 6:20; 8:24 * **6:52** Mr 8:17; He 3:8 * **6:53** Lc 5:1 * **6:55** Lc 5:31 * **6:56** Mt 9:20; 14:36; 23:5; Lc 8:44; 19:36 * **7:1** Mr 7:3; Mt 2:4; 23:37 * **7:2** Hch 10:28 * **7:4** Mr 6:56; He 6:2; 9:10; Lc 5:18 * **7:5** Mr 7:3; Mt 2:4; 3Jn 1 * **7:6** Is 29:13; Mt 3:3; 4:14; 12:17; Jn 11:51; Lc 6:42; Hch 15:15; 1Ti 5:3 * **7:7** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11; Ro 15:4; Col 2:22 * **7:10** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Ex 20:12; Dt 5:16; Lv 20:9

wekwek qek k'eɬistaxij hats hetisij na' Dios.' "* 12 Qa aka'an in ɬit'iɬij, ma' hats nite' ɬiwejiniɬi'm
qu' net'iftits'ets pa'qu' ɬatataye' i'nɬi'i qu' ɬeneneye'. 13 Qa aka'an in ɬunye'jkii, ma' qa hats
ekheweli'ɬ in ɬaqsiiɬijkii in nite' weju'ɬij kekhewe' ɬe'lijei na' Dios qe ta'ɬets kakha' ejunyejeyi'ɬ
ta'ɬets ke' aqa'jteyi'ɬik'i, qa olots iye kekhewep iye ke' wekwek ɬaqsiiɬijkii hik ɬunyejei aka'an.—
* 14 Ha' Jesús qa taya'yii iye qu' nente'nijayets iye hekhewe' olots jukhew qa efuts iye,
qa yit'ijets: —Ek'eni'ɬ yiwets e'weeki'ɬ qa' menikfelitiɬik'iha iye:* 15 Ham pa'qu' na'nfik'i
qu' nuiji'teje'm pa'qu' jukhewe' ma' qa' niwuɬ'enhet, qe pakha' yijat'ij t'atsji'ɬik'uifik'i pa'qu'
jukhewe' hik pakha' yijat'ij in yiwuɬ'enhet pa'qu' jukhewe'. 16 Pekhewe' qu' nana'l ɬekfiiye'
qa' nepiye'ek'iha aka'an.— 17 Ha' Jesús qa ikik'ui he' olots jukhew qa efuts qa uyifi ke' wititsi',
he' ɬ'ijatshenhei qa nifaakanij pa' iikji'ha aka' yejeyumtshenijupi'. 18 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬ: —
¿Me ekheweli'ɬ iye nite' ɬenikfe'li'ɬik'i? ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬik'i in week pa'qu' nuiji'teje'm pa'qu'
jukhewe' in nite' yiwuɬ'enhet, 19 qe nite' uiji'teje'm pakha' ɬatawe'j, qa ɬekutjiiɬe uiji'teje'm,
qa i'nk'aɬe qa ikik'uifik'i iye?— Ha' Jesús in yit'ij aka'an qe qa' niwjutsiqenija in week
ɬe'wis pa'qu' ɬunye'je'ɬe qu' netnekui.* 20 Qa yit'ij iye: —Pakha' yijat'ij t'atsji'ɬik'uifik'i pa'qu'
jukhewe', qa hikpa' yijat'ij in yiwuɬ'enhet pa'qu' jukhewe'. 21 Qe pakha' te'weiju', ikji',
pakha' ɬatawejija ene' jukhew, hik pakha' ta'ɬiiju' pe' uɬ'ets ɬaqjamtikineyejeikii, qa ta'ɬets iye
in wanawitjiɬi'ijju'kii ɬ'esenits, in t'ejtenkii, in teqek'ui, in hats tewhe'yeitax qa wo'oikii
pekhepe' iye i'nɬi'i pakhape' iye qu' nanawitji'iɬ.* 22 Qa hik pakha' iye ta'ɬiiju' in iftsaxijji'
qu' les olotse' wiikfik'i pe'qu' nana'li'm wekwek, qa in yaqsiijkii iye pe' wekwek uɬ'ets, qa
in inqawitji iye, qa in nite' wepinij iye in yisu'un qu' nanawitji'iɬ pakhape' i'nɬi'i pekhepe',
qa in teqemtshenijkii na'aj wekwek, qa in uɬ'etsik'i ɬ'anye'jijkii nikhapij, qa yumti iye qu' les
nat'anipji' pekhewepe' qu' qiye'ji', qa in hik ɬunyejei iye ne'ej nite' teik'unei wetju'ɬ.* 23 Week
ekewe' uɬ'ets ta'ɬiiju' pa' te'weiteje'm, qa hik ekewe' yiwuɬ'enhet pa'qu' jukhewe' qa hik ɬunye'j
iye pe'qu' efuye'.—

Pe' efu ta'ɬii pa' sehe' Sirofenicia.
(Mateo 15:21-28)

24 Ha' Jesús qa ik iye qa yamii hakha' sehe' te'weyij ha' witset Tiro. Ma' qa uyifi ke' ewi'ɬ
wititsi', nite' yisu'untax qu' ninikfe'l qa nite'ɬe ɬeke' qu' nanat'inkii.* 25 Ma' qa aje'eɬ, in
impi'ye'ej in tenifaakateyijju' hakha'an, ke' ewi'ɬ efu i'nji' pa' ewi'ɬ inwo'met pe' ɬasi', qa
namii ha' i'ni' ha' Jesús qa wonokok'enifi.* 26 Ke' efu nite' judioki', qe sirofeniciaki'ɬe, qa
qi in iyinijetskii ha' Jesús qu' nukinik'uifik'i pa' inwo'met in i'nji' pe' ɬasi'.* 27 Ha' Jesús qa
yit'ijets: —Iwejinɬe eku'nij ne' witlits qu' nojo'oj qu' netekju', qe nite' ɬe'wisijupi' ne' witlits
qu' netitkamhiti'yij na' ɬaq ma' qa' netesti'yij ne' nunajits ɬelits.—* 28 Qa kikhe'en qa yeku'ɬe,
qa yit'ijets: —Yijaa'ija, ha'ne jukhew, qa ɬeke'ɬe iye ne'ej nunajits ɬelits in i'nifi ɬatawe'j na'aj
witkula'x qa ne'ej ɬaqamhiltiijukii ne'ej witlits qa hik ne'ej qe tuj.—* 29 Ha' Jesús qa yit'ijets: —
In ta'ɬets aka' ɬit'ij in ɬesku'ɬ, yape ma, na' inwo'met hats ikik'uifik'i ne' oqwomeki'.— 30 Ma' qa
ke' efu in yamii pe' ɬetsi' qa yi'wen pe' ome'ɬaski' in i'wipji' pa' witiwhi'la'x, qa pa' inwo'met
qa hats ikik'uifik'i.

Jesús qa yiɬin pa' ewi'ɬ ham ɬe'lijeye'taaxe'kii qa nite' yepi'ye'kii iye.

31 Ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' sehe' te'weyij ha' witset Tiro qa nekik'iju' iye hakha' sehe'
te'weyijek ha' witset ɬii Sidón, ma' qa nametsju' ke' qi kaɬi' Galilea in namets hakha' sehe'
ɬenqii Decápolis.* 32 Qa hik hakha'a' qa tetka'xii ha' ewi'ɬ jukhew nite' yepi'ye'kii qa yaqaamij
iye qu' ham ɬe'lijeye'. Ha' Jesús qa te'niyinhe'yijets qu' net'eku'mipji' hakha'an.* 33 Ma'
qa ha' Jesús qa t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i hekhewe' olots jukhew, qa uja'xɬi'iɬkii. Ma' qa
t'eku'mik'iju' ɬekfii qa tek'iyi' iye he' ɬayaqsii qa t'eku'mijipji' ha' ɬelepep.* 34 Qa yejeɬpha'm qa
s'uuf yit'ij. Ma' qa yit'ij: —¡Effatá!— Ikji': "It'ij qhof."* 35 Qa hik akaa'ijha qa qhofik'i pe' ɬekfii,
qa hats q'ul iye ha' ɬelepep, ma' qa hats yeqet'axik'iha in iyet.* 36 Ha' Jesús qa yitji'ijtaxijets
hekhewe'en qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye'. Qa in ɬunye'jek, na'aj yiyajiji'ijtaxetskii qa lesji'ij
qa nifelji'ijkii.* 37 Ma' qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii hekhewe'en, qa yit'ijju': —Week yi'sinhetju'

---

* **7:11** Mr 5:26; He 5:1; 9:9; 11:4 * **7:13** Mr 4:14; Lc 8:21; Jn 18:32; Jud 3 * **7:14** Lc 18:16; Mt 13:13 * **7:19** Fil 3:19; 1Jn 1:7 * **7:21** 1Ts 4:3; Pr 1:16 * **7:22** Nm 5:11; Ef 4:19; 5:3; Sal 10:7; 17:10; Ro 13:13; 2Co 12:21; Ga 5:19; 1P 4:3; 2P 2:2,7,18; Jn 10:33; Ap 13:6; 2Co 11:1 * **7:24** Hch 21:7; Gn 49:13 * **7:25** Lc 8:47; 11:24 * **7:26** Hch 17:12; Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * **7:27** Ex 22:31 * **7:28** Lc 10:1 * **7:31** Hch 21:7; Mt 4:18,25; 15:29; Mr 1:16; 5:20; Jn 6:1 * **7:32** Lc 7:22; Ex 4:11; Is 35:6; 56:10; 1Ti 5:22 * **7:33** Jn 9:6 * **7:34** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **7:35** Flm 10; Lc 20:21 * **7:36** Mr 1:44; Lc 8:56; Mr 1:4

nakha'an. Yepiikitkii iye ne' nite' yepi'ye'tax wetju'ł qa yithinen iye ne' hamtax łe'lijeyitse'. —

8

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cuatro mil (4.000).
(Mateo 15:32-39)

1 Hik aka'aj iye kekhewe' nełutsji', in ewi'łij iye hekhewe' olots jukhew in ham yeełi'ijji' pa'qu' netuj. Ha' Jesús qa taya'yii he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets:* 2 —Hats tseq'eletij ene' jukhew qe hats wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in i'nyijup qa hats ham pa'qu' netuj.* 3 Qa qu' hipilhenintaxii hane'ej pe' łetsilii in hats ham pa'qu' netuj, qa nanaxkat'axijju' łeyipkul pa'qu' wit'ikheyije'ji', qe uja'x ne' totsii pe' łetsetits.—* 4 He' ł'ijatshenhei qa yeku'ł: —¿Pa'n qu' netenitałi'yiji' pe'qu' pane' qu' nił*i*nijju' enewe'en, ha'ne ju'uni' ham i'ni'i'?—* 5 Qa nifaakanij: —¿Pa'n uja'x pe' pan na'li'ł e'm?— hekhewe'en qa yit'ijiju'ł: —Wetsjuk tatsaiłe (7) ne' pan.— 6 Ma' qa inaqyaji'ij qu' week na'ni'ju'kii ha' sehe'. Qa t'eku'mi' ke' wetsjuk tatsai (7) pan. Ma' qa in hats yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, qa napk'asitju' qa netisijju' he' ł'ijatshenhei qa' hik hekhewe'ye' qu' net'ihinijkii qa' nentisijju' hekhewe' olots.* 7 Qa na'l iye ke' uja'x sehets łelits, qa in hats iyinipji' iye, ma' qa yit'ijets iye qu' nentisijju' iye he' week. 8 Qa week tuj qa qi in iłinijju' iye. Qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' ke' łaqaxpalii qa topolij iye he' wetsjuk tatsai (7) qits canastul. 9 Hekhewe' tuj kekhewe'en i'nłi'i qu' namets ikwetju'ł mil (4.000). Ma' qa ha' Jesús qa wetfeli'm. 10 Ma' qa aje'eł t'ilitji'ju' ke' witinhitjii weeki'ł he' ł'ijatshenhei. Ma' qa ikii qu' namii ha' sehe' łii Dalmanuta.

Pe' fariseol iyintaxets pa'qu' ewi'łe' ham łunye'ji'iju'ł.
(Mateo 16:1-4; Lucas 12:54-56)

11 Qa namii he' fariseol qu' niyetiłju ha' Jesús, qe qa' nijaajin iye ma' qa iyintaxijets qu' nethinij pa'qu' pakha' łunye'je' qu' ham łunye'ji'iju'ł ha'ne wa'sji'pha'm.* 12 Ha' Jesús qa s'uuf yit'ij, ma' qa yit'ij: —¿Inhats'ek enewe' hane'ej łahats'ij in iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł? Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in nite' łeke' qu' netesti'yij enewe' hane'ej łahats'ij pa'qu' ewi'łe' pakha' łunye'je' qu' ni'wen.—* 13 Ma' qa ikik'ui qa wapiliiju' iye ke' witinhitjii qa i'nji'ju' iye qa ikiiteje'm iye ha' łajaika' ke' kałi'.

Pe' łeqe levadura pe' fariseol.
(Mateo 16:5-12)

14 He' ł'ijatshenhei qa nite' nikfe'liikii qu' neka'x łaqatse', qe ewi'łhe ka' pan in hikka' yeka'xkii. 15 Ha' Jesús qa yiyajitaxetskiiha he' ł'ijatshenhei: —Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol qa ne' łeqe levadura na' Herodes.—* 16 Qa he' ł'ijatshenhei qa aje'eł yifaakatetaxji' in hamitsi'm pe'qu' łaqatse' pan. 17 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets, qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łit'iłijets qu' hamitsi'ił e'm pe'qu' pane'? ¿Me menjiit nite' łenikfe'li'łik'i qa qu' enikfe'li'łetsha iye? ¿Ye' me tit'oiji' pa' ikfeliyaxitsi'łkii?* 18 *Na'l ne' otoyi'ł. ¿Me qa nite' łi'weni'ł? Na'l ne' ekfiyi'ł. ¿Me qa nite' łepi'ye'eł?* *(Jer 5:21)* ¿Me łantapi'iłik'i* 19 in hanapk'asiti'mju' kekhewe' lee'fij (5) pan hekhewe' lee'fij mil (5.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x canastul ke' topolij ke' łephelthii in ewi'ł ł'eniłi'? — Qa yit'ijju': —Doce (12) hikke'.— 20 —Qa in hanapk'asiti'mju' iye kekhewe' wetsjuk tatsai (7) pan hekhewe' ikwetju'ł mil (4.000) yamets iye he' jukhew, ¿qa pa'n uja'x iye ke' canastul topolij iye ke' łephelthii in ewi'ł ł'eniłi' iye?— Qa yit'ijju' iye hekhewe'en: —Wetsjuk tatsai (7) hikke'.— 21 Qa yit'ijji'ju' iye: —¿Me qa menjiit nite' łenikfe'li'łik'i pa'n ikji' ekewe'en?—*

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al pakha' Betsaida.

22 Qa yamets wete'm ha' witset łii Betsaida. Ha' Jesús qa tetka'xii ha' ewi'ł puk'al. Hekhewe' neka'xii qa iyinijets qu' net'eku'mipji'.* 23 Qa t'eku'mi' ha' łokoi ha' puk'al qa yetsinik'uifik'i ha' witset. Ma' qa in hats tek'iiji' he' łotoi qa in hats t'eku'mipji' iye, qa nifaakan: —¿Me hats łi'wen pe'ye'?—* 24 Ha' puk'al qa nejełtaxfik'i, qa yit'ij: —Hats hi'wentax nekhewe' jukhew qa hikłe łunyejei najkakui qa ikłe.—* 25 Ma' qa ha' Jesús qa ewi'łij iye in t'eku'mipji' he' łotoi. Qa ha' jukhew wo'oiji' qu' les exkemetsaxi'ijha in nejełfik'i iye, ma' qa

---

* **8:1** Lc 6:1; 18:16; Mt 9:10; Mr 10:10; Jn 6:3; Hch 6:1 * **8:2** Lc 15:20 * **8:3** Mr 8:27 * **8:4** Mt 5:6; 15:33 * **8:6** Mr 14:22 * **8:11** Mr 7:3; 13:22; Jn 2:11; He 2:4; Hch 17:24; Mt 24:35; Lc 12:33; Ef 6:9; Ap 21:10; Stg 1:13 * **8:12** Sal 51:12; Lc 11:29; Ap 22:21 * **8:15** Lc 13:21; Ga 5:9; Mt 14:1 * **8:17** Mr 6:52; Jn 12:40; Ro 11:7; 2Co 3:14 * **8:18** Jer 5:21; Ez 12:2; Mr 4:9,40; Ap 2:5 * **8:21** Mr 4:40 * **8:22** Jn 12:21; Mt 15:14 * **8:23** Mr 7:33; 8:23; Jn 9:6; 1Ti 5:22 * **8:24** Mt 11:5

hats łe'wisju'. Hats week yeqet'axi'mkiiha in yejełkii. 26 Ha' Jesús in yipilheninii pe' łetsi', qa yit'ijets iye: —Hasu'uj mapil ji'teje'm iye na' witset.—*

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in łakha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-20; Lucas 9:18-21)

27 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa ikkii iye qe qa' namii hekhewe' witsetits łelits hakha' witset Cesarea de Filipo. Qa ha' wit'ikheyi'jik'i, ha' Jesús qa nifaakan he' ł'ijatshenhei: —¿Pa'n łii pa' tsumti'iikii ene' jukhew qu' yakha'ye'?— 28 Qa hekhewe'en qa yeku'ł: —Na'l he' yit'ijets in akha' ka' Juan Bautista'ik'i, qa hekhewep iye qa yit'ijetsek iye in akha' pa' Elias'ik'i, qa hekhewep iye qa yit'ijetsek iye in akha'te' ewi'ł pekhewe' profetas'ik'i.—* 29 Ha' Jesús qa nifaakanji'ju' iye: —Qa ekheweli'ł, ¿łekpa' łetsumti'iłiikiyek qu' yakha'ye'?— Ha' Pedro qa yit'ijiju'ł: —Akha' pa' Cristo.—* 30 Ha' Jesús qa yiyaji'ijetskiiha qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in łakha' pa' Cristo.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 16:21-28; Lucas 9:22-27)

31 Ha' Jesús qa i'nk'ałe yijatshenij he' ł'ijatshenhei: —Ha'ne Ła's na' Jukhew qi qu' nawtsheten hatse' pa'qu' łunye'je'kii, qa' nite' net'ekumi'iju'ł iye ne' tenek'enheiji' na' witset, qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. Ma' qa' ninaqyaji'ij qu' nawa'm, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa iła'xe' iye.—* 32 In nifeli'm ekewe'en qa yeqetheenimik'iha. Qa ha' Pedro qa wenitonijfik'i pa'aj, ma' qa yaq'ayintaxij ekewe' yit'ij. 33 Ha' Jesús qa tetwek'elax qa t'ejuyii in yejełii he' ł'ijatshenhei. Qa yaq'ayinij ha' Pedro, qa yit'ij: —Me'niton ye'mii inwo'met (Satanás). Akha' nite' łijamti'ijets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xłe ene' jukhewe'łe in łijamti'ijets pa'qu' nisu'un.—* 34 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets hekhewe' olots qa week iye he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'unija qu' natsjayan, qa' nili'ij pa'qu' łakhayełetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe cruze' qa' natsjayan.* 35 Qe pa'qu' nisu'un pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji', qa qu' nawa'm qa' hami'im. Qa pakha'łe qu' nite' nana'yi'ij pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji' qe ta'ł yiwets qa ta'łets iye ekewe' łe'sits wi'tlijei, qa' nanali'm pa' witiła'x.* 36 ¿Qe pa'n łii pa'qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe' qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji' qa ham łi'im na' witiła'x nite' yili'ij?* 37 ¿Qe łek pakha' qu' łaqja'ye'taxij pa'qu' jukhewe' qu' nataqhaitaxets na' witiła'x nite' yili'ij?* 38 Qe pakha' qu' łunye'je'łe qu' newepinyij qa wepiniji'm iye eke' yi'lijei enewe' hane'ej łahats'ij nite' ewi'łi'i' nakha' yijayantax qa qi iye pe' łewuł'ets, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' newepinjiijek hatse' pakha'an, qu' netpiltaxijju' iye na' qi łesa'x qa na' łet'unha'x iye na' Łatata qa ne' łe'sits angelits ha'ne wa'sji'.—*

9

Jesús qa tujtseika' pa' łunye'j pa'aj.
(Mateo 17:1-13; Lucas 9:28-36)

1 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, na'l enewe' uja'x hane'e'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nanamijju' na' qi łet'unha'x.—* 2 Qa in hats ewi'ł tatsai (6) ke' nełutsik'i, ha' Jesús qa t'eku'mi' ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye, qa yeka'xfik'i, uja'xłi'iłkii, qa ikiipha'm hakha' toxpha'm ke' ewi'ł utek, ma' qa hik hakha'a' qa we'nethinets in tujtseika' łunye'j ha' Jesús.* 3 He' łeqhinatai qa pakha' łunyejei qa tujji'ha, foo'ija, nite' hik łunye'j ha'ne sehe' epji' na'aj wempuli'jtax penyilo qu' fo'yi'ija.* 4 Ma' qa laxaji' ka' Elías qa ka' Moisés iye, tafaakate'yi'łju' ha' Jesús.* 5 Ma' qa ha' Pedro qa nijaqhitijju' in tafaakateiju', qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro hayits qa łe'wis in ju'uni' hane'e'in. Haqsiiłijkii wetshetk'ewi'łe' wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' akha'yi'ij qa ewi'ł pe'qu' łakha'yi'ijek na' Moisés qa' pekhepe' iye qa' łakha'yi'ijek na' Elías.—* 6 Qe ha' Pedro nite' nikfe'lets pa'qu' ni'ttaxij, qe qi in nijiwei qa hekhewe' iye Jacobo (Santiago) qa ha'

---

* **8:26** Mr 1:44; 3:14 * **8:28** Mr 1:4; Lc 7:20; Mt 2:23; Hch 7:52 * **8:29** Lc 6:14; Mt 1:17; Ef 5:2 * **8:30** 2Ti 4:2 * **8:31** Mr 2:10; 12:10; Mt 2:4; 16:21; 21:42; Lc 17:25; 18:33; 20:17; He 12:17; 1P 2:4,7; 3Jn 1; Hch 2:24 * **8:33** Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **8:34** Mr 10:45; Lc 9:23; Jn 8:12; 3Jn 9 * **8:35** Hch 16:30; Stg 5:20; Jud 23; 1Jn 3:16; Mt 10:39; 16:25,26; Mr 1:1; 10:29; Ro 8:36; Fil 1:5; Lc 9:24 * **8:36** Mr 5:26; Mt 13:38; 16:26; 1Co 3:15; Fil 3:7; Ro 15:1 * **8:37** Mt 20:28 * **8:38** Ro 1:16; Mr 4:14; Jn 8:42; 17:24; 18:32; 1Ti 1:15; Mt 5:16; 11:27; 12:39; Mt 13:49; Lc 9:32; 11:29; 2Co 3:18; 2P 3:18; 1Co 7:14; Hch 5:19; Jud 14; Ap 14:6 * **9:1** Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 13:28-32; 14:25; Jn 21:22-23; 2P 3:4; Lc 6:19 * **9:2** Mt 4:8; 10:2; 17:1-8; Lc 9:28-36; Ex 24:15-18; Os 6:2; Mr 5:37; 13:3; 14:33; Hch 1:13; 2P 1:18; Ro 12:2; 2Co 3:18 * **9:3** Lc 19:36; Ap 3:4; 7:14 * **9:4** Mr 8:28; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **9:5** Jn 11:8; Gn 1:31; Ex 25:9

Juan iye.* 7 Ma' qa namju' ke' ewi'ɬ wasi' qa ts'iɬijipji', qa pa' ewi'ɬ wit'ax nokes ji'teje'm ke'
wasi', qa yit'ij: —Hane'en hik ha'ne ya's qi in hisu'un, ek'eni'ɬetsha hane'en.—* 8 Qa aje'eɬ
pekhel yejeɬtaxijji'kii hekhewe'en, qa hatsɬe ham yi'wene', qe hats ewi'ɬɬe iye ha' Jesús in
yi'wen. 9 Qa in hats tepilik'uiju'kii iye ke' utek, qa yiyaji'ijetskii qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye'
kekhewe' yi'wen, ipɬu'ui qu' iɬa'xe'tax iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 10 Ma' qa hekhewe'en
qa yaqsi'j aka' wenit'ijets qa nite' nifel, qa nite'ɬe nikfe'lik'i qa watfaakanijju' pa'n ikji'ha
in yit'ijets qu' iɬa'xe' iye qu' hats nawa'mtax.* 11 Hekhewe'en qa nifaakan ha' Jesús: —
¿Inhats'ek nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei in yit'ijets tit nonjo qu' nanam pa' Elías?
—* 12 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Yijaa'ija pa' Elías qu' nanam, qa' hikpa' week naqsi'jju' ekewe'
wekwek. ¿Qa inhats'ekek kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ijets ha'ne Ła's na' Jukhew qu' qi
pa'qu' naats'e'ej qa qu' netutenhetii iye?* 13 Qa yakha'ɬe qa hit'iɬij ewets ka' Elias'ik'i in
hats namtax, qa ɬeqfenyejeyij kakha' yisu'un qu' ɬeqfenyejeyi'ij, in ɬ'anye'jek kakha' we'nika'ajji'
t'ejuyets kakha'an.—*

Jesús qa yiɬin pa' omeɬa's i'ntaxji' pa' ewi'ɬ inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Lucas 9:37-43)

14 Ma' qa in hats wapilii iye hakha' i'ni' hekhewep ɬ'ijatshenhei, qa yi'wen in k'ooyijji' in
yeqewuk'un hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, qa hekhewe' iye uja'x he' i'nq'ijatshenij
ke' Moisés ɬe'lijei in qi in iyeti'ɬju'.* 15 Qa aje'eɬ, hekhewe' olots in yi'weniju'ɬ ha' Jesús,
qa yitjuɬaxijpha'mkii, ma' qa wekuma'xiju'ɬkii qa wetfeli'mkii. 16 Ha' Jesús qa nifaakanji'ju'
hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Ɬekpa'ɬ'afaakateyiɬijju' enewe'en?— 17 Qa ewi'ɬ hakha' i'nji'teje'm
he' olots qa inku'ɬ, qa yit'ij: —Maestro, henka'xtax ei hakha' ya's i'nji' pa' ewi'ɬ ham
ɬe'lijeye' espíritu uɬ'ax qa yihaminhetji'ij ɬe'lijei.* 18 Week qa nekji'jets qa yawitjiji'ij, ma'
qa nijeleji'ijetsju' sehe', qa jewf'uji'ijje'm ɬeji', qa txhak'ak'akji'ij iye ɬek'unhetii, qa t'unji'ij
je'm iye qa tiiniji'ijpha'm. Hats k'iyintaxijets ene' ijatshenhei qu' nukinik'uifik'i, qa nite'ɬe
yamit.— 19 Qa yeku'ɬ ha' Jesús qa yit'ij: —¡Peyijaat'ij enewe' hane'ej ɬahats'ij inqeku'! ¿Pa'n
ɬahats'ij qu' mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm? ¿Pa'n ɬahats'ij qu' mexe ye'weju'ɬi'iɬ eju'ɬ in menjiit
ɬ'inqeku'uɬ? ¡Enka'x met hane'e'in!—* 20 Ma' qa tetka'xets. Qa pa' espíritu uɬ'ax in yi'wen
ha' Jesús, qa aje'eɬ t'unik'i in yitsalalinhetkii ha' jutjana'x ła's, hakha'an qa namiji'ju' sehe',
qa petetpetetijkii ma' qa nekfik'i ke' ɬaq'astalii qa jewf'uje'm ha' ɬeji'. 21 Ma' qa ha' Jesús
qa nifaakan ha' ɬatata: —¿Pa'n ipɬu'uk'i pa'aj in ɬunye'j aka'an?— Qa yeku'ɬ, qa yit'ij: —In
mexee'ija. 22 Qa hats olotsij in yiwu'mji'ijtaxji'ju' na'aj fe't qa na'aj iweli' iye qe wo'taxii
qu' naq'alij. Qa qu' eke'ye' qu' aqsiijkii pe'ye', enq'eleti'ɬyij iye wat'ij qa' etsi'feni'ɬ wat'ij.—
* 23 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Pa'n ɬ'ukinji' in ɬit'ij "qu' eke'ye'?" Week eke' wekwek nite'
jutsitaxi'm pakha' qu' nite' ninqekuye'.—* 24 Ma' qa aje'eɬ hakha' ɬatata ha' jutjana'x ła's qa
tayai, qa yit'ij: —¡Nite' heqeku'uk'i! Etsi'fenij wat'ij pa' nite' yeqekuye'jtax.— 25 Ha' Jesús qa
yi'wen in te'nilit'ii hekhewe' olots he' jukhew qa efuts, ma' qa yaq'ayinij pa' espíritu uɬ'ax,
qa yit'ijets: —Espíritu ham ɬe'lijeye' qa nite' yepi'ye'kii iye, yakha' hit'ij ewets: Ma'ak'uifik'i
nakha'an qa' hasu'uj mapil ji'teje'm iye.—* 26 Ma' qa pa' inwo'met in hats tayai qa in hats
qi in yik'elelinhetkii iye, qa ikik'uifik'i. Qa ha' jutjana'x ła's qa hik ɬunye'j qu' nawa'm. Qa
yaqaamij qu' weeke' hekhewe' olots in yit'ijju': —¡Hats wa'm!—* 27 Qa ha' Jesús qa t'eku'mi'
ha' ɬokoi qa niihinpha'm, qa ha' jutjana'x ła's qa niipha'm qa ts'ap'a.* 28 Ha' Jesús in hats
uyifi ke' wititsi', qa he' ɬ'ijatshenhei qa nifaakan in uja'xɬi'iɬkii: —¿Inhats'ek yekheweli'ɬ in nite'
ɬeke' qu' hukini'ɬfik'i?— 29 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬ: —Aka'aj'in in ɬunye'j pa'qu' inwo'met'e ham
yamite' qu' nukintaxfik'i, qe ewi'ɬe' yijat'ij pa' wit'iyinheye'j.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 17:22-23; Lucas 9:43-45)

30 Ha' Jesús qa he' ɬijatshenhei qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa nek ji'teje'm ha' sehe'
Galilea. Ha' Jesús qa nite' yisu'untax qu' ninikfe'l,* 31 qe mexe yijatshen he' ɬ'ijatshenhei.
Qa yit'ijets: —Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' jukhew qa' nilan. Qa qu'

---

* **9:6** Mr 14:40; He 12:21 * **9:7** Ex 24:15; Mt 26:64; Lc 1:35; 20:13; Jn 5:19,37; 2P 1:16-18; Ef 1:6; Flm 1; Dt 18:15 * **9:9** Mt 4:8; 16:21; 17:9-13; Lc 8:56; 18:33; Mr 2:10; Jn 20:9 * **9:10** Mr 4:14 * **9:11** Mt 2:4; Mal 4:5 * **9:12** Mr 8:25,31; Lc 1:17; 23:11; Hch 15:15 * **9:13** Mr 1:2 * **9:14** Mr 8:11 * **9:17** Mr 4:38; 7:37; Ef 4:11; Lc 11:24; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1 * **9:19** Lc 12:46 * **9:22** Jn 6:27; Lc 15:20 * **9:23** Mt 17:20; Jn 3:16; 11:40; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **9:25** 2Ti 4:2; 2Co 6:17; Lc 7:22 * **9:26** Mr 1:26 * **9:27** Mr 1:31 * **9:29** Hch 12:5; 16:13; Flm 22; Lc 18:12 * **9:30** Mr 1:44

namijets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qu' nawa'm, qa' iɬa'xe' iye.—* 32 Qa nite'ɬe nikfe'lik'i aka'an hekhewe'en, qa nijiwe'yets qu' nanfaakanijha.*

¿Pa'n ɬii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Lucas 9:46-48)

33 Ma' qa hats yamets ha' witset Capernaum, qa in hats i'ni'ɬifi ke' wititsi', qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju': —¿Ɬekpa' ɬifaaketeji'iɬji' hakha' wit'ikheyi'jik'i?—* 34 Qa hamɬe yeku'ɬe' hekhewe'en, qe ha' wit'ikheyi'jik'i yifaakateji' pa'n ɬii pa'qu' les qiye'ji' hekhewe'en qu' netnek'enhei.* 35 Ma' qa i'nju' ha' Jesús qa taya'yets he' doce (12) ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nojo, qa hik pakha'ye' qu' netke'lenju' qa' net'iftits'etsha iye ene' week.—* 36 Qa t'eku'mi' ha' ewi'ɬ omeɬa's, qa yenji'ju' ɬeqewuk'u hekhewe'en, qa tik'eyij iye, qa yit'ijji'ju':* 37 —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yiiji' pa'qu' ewi'ɬe' omeɬa's in ɬunye'jek hane'en, qa yakha'ɬe in neqjunu'yij, qa pakha' qu' neneqjunu'yij nite' yakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'ɬe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj.—*

Pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij pakha'an inife.
(Mateo 10:42; Lucas 9:49-50)

38 Ma' qa ha' Juan qa yit'ijets: —Maestro, hi'weniɬij ha' ewi'ɬ in yukinik'uifik'i pe' inwo'metets yit'iji' aka' ii, qa haq'ayinɬi'iɬij qe nite' i'n'init ji'teje'mkii.—* 39 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Hasu'uj aq'ayini'ɬij, qe ham pa'qu' nit'iji' aka' yii in yaqsiijkii pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ, ma' qa' aje'eɬ qu' uɬ'axi'ik'i pa'qu' ɬ'anye'je'yij.* 40 Qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij pakha'an inife.* 41 Qe pa'qu' ɬunye'je'ɬe qu' neɬisi'ɬij pa'qu' ewi'ɬ wasuye' iweli'ye', qu' nata'ɬets in ɬijayani'ɬ ha'ne Cristo, yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, pakha'an nite' yaqamij pa'qu' ɬenisit'e'.—*

Pa'qu' naqsijinenijkii pa' uɬ'ax ene' mente' qits.
(Mateo 18:6-9; Lucas 17:1-2)

42 —Qa pa'qu' ɬunye'je'ɬe iye qu' naqsiijkii qu' nilanhenijifi pe'ye' ewi'ɬe' enewe' mente' qits nite' tseqeku', les ɬe'wistax qek hayiits newet-sifinijifi ɬaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju' ɬetsinki na'aj matikkatax, ma' qekha netwumhitiitaxji'ju' na' qi iweli'.* 43 Qa qu' nakha'ye' okoi qu' hikna' nata'ɬets in ɬaqsiijkii pa' uɬ'ax qa' isa'xii, qe les qu' ɬe'wise' qu' amii na' witiɬa'x qu' ewi'ɬe'ɬetax pa'qu' hame' na' ese'n, qa nite' hik ɬunye'j qu' week netwumhitiyeji'ju' na' ese'n na' fe't, hik nakha' nite' yom,* 44 *(hik nakha'a' nakha' ɬoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.) (Is 66:24)* 45 Qa qu' nakha'ye' ef'i' qu' nata'ɬets in ɬaqsiijkii pa' uɬ'ax qa' isa'xii, qe les qu' ɬe'wise' qu' etepeep tepepeɬe qu' amii na' witiɬa'x, qa nite' hik ɬunye'j qu' weeke' wetets ne' ef'iyei qu' ewumhitiiji'ju' na' qi fe't, hik nakha' nite' yom.* 46 *(Hik nakha'a' nakha' ɬoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.) (Is 66:24)* 47 Qa qu' nekhe'ye' oto' qu' nata'ɬets in ɬaqsiijkii pa' uɬ'ax, qa' enifte'pha'm, qe les qu' ɬe'wise' qu' amii na' tenek'enheiji' na' Dios qu' ewi'ɬe'ɬetax pe'qu' otoye', qa nite' hik ɬunye'j qu' weeke' wetets ne' otoi qu' ewumhitiiji'ju' na' qi fe't.* 48 *Hik nakha'a' nakha' ɬoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom. (Is 66:24)*

49 Qe week hatse' enewe'en qu' newet-tsile'ɬipji'kii pa' fe't, in ɬunye'jek na'aj qe yefulutipji'kii na'aj ɬaq na'aj witlepinek.* 50 Na'aj witlepinek ɬe'wis, qa qu' nite'ɬe ek'eme'ye' pa' witlepinek ¿qa pa'n qu' eqfenyejeyi'iɬij qu' ek'emeti'ɬ iye? Hik ejunyejeyi'iɬ na'aj witlepinek in ɬe'wis, qa hasu'uj iye qu' anwakayu'uɬ wetju'ɬkii e'ɬe'sitse'ɬi'iɬi'mkii yijat'ij.—*

10

Pa' witweqleye'j.
(Mateo 19:1-12; Lucas 16:18)

1 In hats ikik'ui iye ha' Jesús ha' witset Capernaum, ma' qa yamets ha' sehe' Judea, qa ikiiteje'm hakhap iye ɬajaika' ha' haqqi' Jordán. Qa hik hakha'a' iye qa not'axets iye he'

* **9:31** Mt 16:21; 28:20; Hch 2:24; 4:2; 2Ti 4:11; Mr 2:10; 8:31; Lc 9:22; 18:33 * **9:32** Mr 4:40; Lc 2:50 * **9:33** Lc 10:15; Mr 1:29; 8:27 * **9:34** Mr 3:4; Lc 22:24-27; Hch 8:9 * **9:35** Mr 10:43-44; 11:11; Mt 20:16-27; 23:11; Lc 22:26 * **9:36** Lc 1:7 * **9:37** Jn 3:16-17; 10:25; Mt 10:40; 15:24; Mr 12:6 * **9:38** Jn 10:25; 14:13; 21:7; Mr 3:15; 4:38; Ap 9:20; Nm 11:26-30 * **9:39** Hch 19:11 * **9:40** Mt 12:30; Lc 11:23 * **9:41** Mt 1:17; 10:42; 25:35-42; Ro 12:20; Ef 5:2; Ap 22:21; 2P 2:13 * **9:42** Ex 23:33; Jn 6:35; Jue 9:53; Mt 24:41; Ap 18:22 * **9:43** Mt 3:12; 5:22,29-30; 15:30-31; 25:41; 2Ts 1:8 * **9:45** Jn 5:3; 16:1; 2Ts 1:8 * **9:47** Mr 1:15; 3Jn 10; Stg 3:6 * **9:49** Lv 2:13; Ez 43:24 * **9:50** Mt 5:9,13; Lc 14:34; Ex 30:35; 2R 2:19-23; Col 4:6; Ro 12:18; 14:13; 2Co 13:11; 1Ts 5:13; He 12:14

olots jukhew qa efuts, qa ka' hats łeqfenye'jji'jij, ma' qa yijatshen.* 2 Qa he' uja'x fariseol
qa nekets ha' Jesús, qe qa' nijaajin, ma' qa nifaakanij: —¿Me łenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu'
neweqle'eł pe'qu' łewhe'ye'ye'?—* 3 Qa yeku'ł ha' Jesús hekhewe'en: —¿Pa'n yit'iłij ewets ke'
łe'lijei ka' Moises'ik'i?—* 4 Hekhewe'en qa yit'ijju': —Pa' Moises'ik'i łexke'ej pa'qu' jukhewe'
*qu' naqsiijkii pa'qu' witfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle ma' qa' nukin pe'qu' łewhe'ye'ye'.— (Dt
24:1)** 5 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Qe t'units pe' atawjetsi'ł, ham eq'iltaxitsi'ił, ka' Moises'ik'i
qa yika'ajji' aka' qu' nenit'ij.* 6 Qa nite'łe hik aka' łunye'j in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne week,
*pa' Dios qa yaqsiijkii pa' jukhew qa pe' efu. (Gn 1:27)** 7 *Qa
aka'an in ta'łijupi', pa'qu' jukhewe' qa' niwejin pa'qu' łatataye' qa pe'qu' łeneneye' iye,* 8 *qa enewe'
wetsjuk qa hats ewi'łłe pa' ł'ese'n. Ma' qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'łłe pa' ł'ese'n.(Gn 2:24)* 9 Qa
hik ta'łijupi', pe'qu' hats ewi'ł neni' na' Dios, ham pa'qu' jukhewe' qu' nak'esa'x wetju'ł.—*
10 Qa in hats i'nifi ke' wititsi', qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'łij iye in nifaakanijha aka'an. 11 Qa
ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Pa'qu' neweqle qa' tujtseika'ye' iye pe'qu' łewhe'ye'yi'ij iye, ma' qa
hats wetwuł'enhetets pe' hayiits łewhe'yetax qe yaqsiimijkii kakha' witwuł'ax (adulterio).*
12 Qa pe'qu' efuye' iye qu' neweqle qa' tujtseika'ye' iye pa'qu' łewhe'ye'yi'ij qa hik łunye'j iye,
yaqsiijkii iye kakha' witwuł'ax wo'oi jukhew in hats tewhe'yeitax (adulterio).—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Mateo 19:13-15; Lucas 18:15-17)

13 Ha' Jesús qa tetka'xets he' uja'x omehets, qe qa' net'eku'mipji' łesinjel, qa he' ł'ijatshenhei
qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'xtaxii.* 14 Ha' Jesús in yi'wenij ma' qa nayu'kii, qa yit'ij: —
Enwejini'ł met ne' omehets qu' nenek yiwets, qa hasu'uj othetiłik'ui qe nekhewe' hik łunyejei
enewe'en hik nekhewe' tenek'enheiji' na' Dios.* 15 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu'
nite' hik łunye'je' na'aj omeła's in nite' inqeku' qa nite' net'ekumiju'ł na' tenek'enheiji' na'
Dios, qa' nite' łeke'ye' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—* 16 Qa tik'eyij he' omehets, qa iyinipji', qa
t'eku'mjiipji' łesinjel.*

Pa' ewi'ł yiwq'axin wekwek.
(Mateo 19:16-30; Lucas 18:18-30)

17 In hats nikheyu' ha' Jesús qu' nakij iye pa' ł'ikheyi'j, qa tekuma'xii ha' ewi'ł, qa
wonokok'eni'ju' ł'ejuyi'jii, qa nifaakan: —Teik'unei maestro, ¿pa'n łii pa'qu' haqsiijkii
hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—* 18 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Inhats'ek in łit'ij
yiwets teik'unei? Ham pa'qu' ewi'łe' qu' neteik'unei. Ewi'łłe na' teik'unei, Dios.* 19 Akha'
hats łenikfe'lets kekhewe' wenit'ij: *"Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei qa
hik łunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onłi'imkii pe'qu' netnek'enhei, hasu'uj
awitji'iji' pe'ye' pakhape', ek'enets qa' iwqinhet iye atata qa enene iye."— (Ex
20:12-16)** 20 Hakha'an qa yeku'ł: —Maestro, hats week ekewe'en hayiits heik'eenik'iha in
mente' ye'qi.—* 21 Ha' Jesús qa yejełju', qa qi in yisu'un, qa yit'ijets: —Ewii'łłi'ija pa' ham
e'm. Yape ma. Qa ihinijkii week pe' na'l e'm qa' łisij ne' ham yiwq'axine'. Ma' qa' nana'l
e'm pa'qu' enisit'e na' wa'sji', qa' etpil iye, qa' atsjayan.—* 22 Qa hakha'an in yepi'ye' ek'i
aka'an, qa selelju', qa qi in uł'axi'mkii in ik, qe łakha' yiwq'axinija pe' wekwek. 23 Ha' Jesús
qa yejeł ji'teje'mkii hekhewe' yeqewuk'un, qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —¡Hayits qa jutsitax
nekhewe' yiwq'axin wekwek qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios!—* 24 He' ł'ijatshenhei
qa yitjułaxijpha'mkii ekewe' yit'ij. Qa ewi'łij iye ha' Jesús in wapilijupji' iye in yit'ijets: —Yilits,
¡hayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios!* 25 Les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu'
ewi'łe' ats'etax qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto', qa nite' hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' yiwq'axin
wekwek in jutsitax wiikfik'i qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 26 Qa hekhewe'en
qa les in qi in yitjułaxijpha'mkii iye, qa watfaakateji'ijju', qa yit'ijju': —Maa, ¿qa łekpa' ek qu'
łeke'ye' qu' namii na' wa's?—* 27 Qa ha' Jesús yejeł ji'teje'm, qa yit'ijji'ju': —Ene' jukhew nite'

---

* **10:1** Lc 1:5; 3:3; Mt 4:15,25; 28:20; Jn 1:28; 3:26; 10:40; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **10:2** Mr 7:3; Stg 1:13; Jn 18:31; Lv 21:7; 1P 3:1 * **10:3** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **10:4** Mt 5:31 * **10:5** Mr 16:14 * **10:6** Jn 1:1,3; Hch 26:4; Ap 3:14; Gn 5:2 * **10:9** 1Co 7:10-15; He 7:26 * **10:11** 1P 3:1; 1Ti 5:14; Mt 5:27-28 * **10:12** Mt 1:19 * **10:13** Lc 1:7; 2Ti 4:2 * **10:14** Lc 13:14; 14:26; 1Co 14:39; Mr 1:15 * **10:15** Sal 72:19; Ap 22:21; Hch 17:11; Lc 1:7 * **10:16** 1Ti 5:22; Gn 48:15 * **10:17** Mr 1:40; 4:38; 8:27; Mt 17:14; 27:29; Gn 1:31; Ef 4:11; Ap 21:7; Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48 * **10:18** Sal 69:16 * **10:19** Mt 5:21,27-28; Ef 4:28; Pr 6:19; 1Co 6:7-8; 7:5; 1Ti 6:5; Stg 5:4; 1Ti 5:3; Dt 5:16-20; Ex 21:15 * **10:20** Mr 4:38; Ef 4:11 * **10:21** Lc 6:35; 12:33; 2Ts 2:13; He 12:6; Mr 14:7; Ro 15:26; 2Co 4:7; Mt 6:20; 13:44; Jn 8:12; 2Co 2:2; Hch 2:45; 5:1 * **10:23** Hch 4:37; 8:18,20; 24:26; Mr 1:15 * **10:24** Lc 1:7 * **10:25** Gn 24:35; Ap 2:9 * **10:26** Hch 16:30; Ef 2:8

łeke' qu' naqsiijkii aka'an. Ewi'Ɬe na' Dios in łeke', qe week eke' wekwek nite' jutsitetsi'm na' Dios.—* 28 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets ha' Jesús: —Jeł, yekheweli'ł week henejeti'ł he' na'ltaxi'ł ye'm, ma' qa k'ajayani'ł.—* 29 Qa ha' Jesús, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in ham pakha' qu' hats niwejinɬi'i pe'qu' łetsi'ye', i'nɬi'i pe'qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, i'nɬi'i pe'qu' łekutiiye' qa łek'injai iye, i'nɬi'i pe'qu' łeneneye', i'nɬi'i pa'qu' łatataye', i'nɬi'i pe'qu' łelitse', i'nɬi'i pa'qu' łeq'ejinqa'wet'e in ta'ł yiwets qa eke' yi'lijei iye,* 30 qu' nite' nat'ani'ipji' qu' cien (100) ni'ij ne'ej testi'yij ha'ne hane'ej łahats'ij: axe'm łetsil, łamatsits qa łek'injats iye, łekutii qa łek'injai iye, łenenel, qa łelits iye, qa łeq'ejinqa'wetits iye. Qa na'lɬi'ijup iye pe'qu' wekweke' qu' naats'e'ej qu' natawitjaxtii. Qa pa' mexe hamik'ui qa hikpa' pa' witiła'x nite' yili'ij.* 31 Qa olotsłe nekhewe' hane'ej yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' netke'lenju'. Qa olots iye nekhewe' hane'ej teke'lenju' qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' nojo.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 20:17-19; Lucas 18:31-34)

32 Hekhewe'en in ikik'i ha' wit'ikheyi'j qu' namii ha' Jerusalén. Ha' Jesús yojo'ok'oi hekhewe'en, he' ɬ'ijatshenhei qi in nite' nikfe'lijkii pa'n łunyee'jkiiha, qa hekhewep hekhewe' nijayanik'i qa qi in nijiwei. Ha' Jesús qa t'eku'mi' iye he' doce (12) ɬ'ijatshenhei qa wetqetheni'ɬju' iye. Ma' qa nifeli'mha kakha' qu' łunye'je'kii hatse'.* 33 Qa yit'ij: —Ek'en qeku'ni'łek, hane'ej qu' jinamtaxiipha'm na' Jerusalén. Qa hik nakha'yi'i' ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' tenek'enhe'yij ne' pa'il, qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol.* 34 Qi qu' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye' qa' nilakijukii qa' netk'iyikii iye, qa' neqsilanje'mkii ma' qa' nilaanija qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł neɬuts qa' iła'xe' iye.—*

Pa' Santiago qa pa' Juan yisu'un qu' niyinijets pe'ye' pa' Jesús.
(Mateo 20:20-28)

35 Ma' qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, hik hekhewe' he' wetsjuk łelits ha' Zebedeo, qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús, qa yit'ijets: —Maestro, hisu'untaxi'ł qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii aka' qu' nek'iyini'ɬij ewets.—* 36 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Łekpa' ɬisu'uni'ł qu' haqsi'ji'ł e'mijkii?— 37 Hekhewe'en qa yit'ijets: —Ets'eni'ɬi' hatse' qu' enek'enheitax qu' ewi'łe' pa'qu' na'ni'ju' na' łeniyayik'i qa pakhap qa' na'ni'ju' ek na' efeyi'j.—* 38 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Aka' ɬ'iyintaxi'łets nite' łenikfe'li'łets. ¿Me łeke' qu' iya'ałji' nakha' qi ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'? ¿Me łeke' iye qu' mempulijiɬijju' nakha' hempuli'jji' hatse'?—* 39 Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ehe, łeke'.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ekheweli'ł ɬ'iya'ałji' hatse' na' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse', qa' mempulijiɬijju' iye nakha' qu' hempuli'jji' hatse'.* 40 Qa qu' niɬi'iɬiju' ha'ne ts'iyayik'i i'nɬi'i ha'ne yifeyi'j, qa nite' yakha' qu' k'eɬisiɬij, qe uja'xłe pekhewe' hats watji'leti'm.— 41 Hekhewe' diez (10) ɬ'ijatshenhei in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa nayu'um hekhewe' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan.* 42 Qa ha' Jesús qa taya'yets week hekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite' judiol in ewi'łe in yisu'un qu' nenethinijkii pa' łet'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa yisu'unek in inaqyaji'ijkii pe'ye'.* 43 Qa ekhewelɬi'iɬ qa' hasu'uj ejunyejeyi'iɬ aka'an, qe pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' ekheweli'ł, qa' hik pakha'ye' qu' nithayiki'iɬ.* 44 Qa pa'qu' łunye'je' iye ekheweli'ł in yisu'un qu' nojo, qa' hik łunye'je' qu' łeqejkunenek'e ene' week.* 45 Qe ha'ne iye Ła's na' Jukhew nite' nam ma' qa' neteniftitshiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits'ets ene' week qa' net'ihinij iye na' łiła'x, hats'inha qu' nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.— *

Jesús qa yi'wenkitkii pa' Bartimeo.
(Mateo 20:29-34; Lucas 18:35-43)

46 Ma' qa yamets ha' Jericó. Qa in hats ikik'uifik'i iye ha' Jericó qa week iye ɬ'ijatshenhei qa hekhewe' iye olots jukhew qa efuts. Ewi'ł ha' puk'al iyiniikii łaq'astaye' łii Bartimeo,

---

* **10:27** He 6:4 * **10:28** Lc 6:14; Hch 10:32 * **10:29** Ap 22:21; Mr 1:1; Fil 1:5 * **10:30** Lc 20:10,35; 21:8; Mt 12:32; 13:21; Jn 12:25; Hch 13:48; Ef 1:21; 2:7 * **10:31** Mr 9:35 * **10:32** Sal 79:1; Mt 23:37; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7; Jn 6:61 * **10:33** Mr 2:10; 8:31; 9:31; Mt 2:4; Ga 1:16 * **10:34** Mt 16:21; Hch 2:24; Lc 9:22 * **10:35** Hch 12:2; Jn 21:2,7; Mr 4:38; Ef 4:11 * **10:37** Mt 19:28; Lc 9:26 * **10:38** Jn 11:22; Sal 75:8; Lc 12:50; Hch 22:16; Ro 6:3; 2Co 4:10-11; Ga 2:20 * **10:39** Hch 12:2; Ap 1:9 * **10:41** Jn 21:7 * **10:42** Hch 19:16; 1P 5:3 * **10:43** Mr 9:35; 10:45; 1Co 3:5; Lc 22:26 * **10:44** Mt 10:24; Fil 2:7; Ap 1:1 * **10:45** Mr 2:10; Jn 13:13-15; Fil 2:7; Jn 6:51; 10:15; Ga 2:20; Lv 27:31; Sal 49:8; Mt 26:28; Ef 1:7; Is 52:13–53:12; Mt 20:28

Timeo ła's, i'niju' łekuwe'e' ha' wit'ikheyi'j.* 47 In impi'ye'ej in hik kakha'ija Jesús Nazaret
łeiłe', qa yapełek qa tayai, qa yit'ij: —¡Jesús, ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij!—* 48 Qa
olots he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa yape'enhałe les in yit'unhetik'ikii in tayai: —¡Ła's pa'
David'ik'i, enq'eletyij wat'ij!— 49 Ma' qa ha' Jesús qa teke'lenijupju' qa yit'ij: —Aya'yi'łii.—
Ma' qa teniya'yii ha' puk'al qa wenit'ijets: —Ment'unhet, hasu'uj e'nijiwei, eniipha'm, qe
hats tayai ei.—* 50 Qa yiwu'mi'ju' ha' łe'ntilafit qa ts'enpha'm qa ikii ha' Jesús.* 51 Ha' Jesús qa
nifaakan: —¿Łek pakha' łisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Ha' puk'al qa yeku'ł: —Maestro, hiyee'
hisu'untax qu' hi'wenkii.—* 52 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape ma, pa' nite' eqekuye'j hikpa'
ta'łets in hats łanaxpa'l.— Qa hik akaa'ijha ha' puk'altax ma' qa yi'wenkii, qa yijayan ha'
Jesús.*

11

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

1 Ha' Jesús in hats k'esiyu'ui ha' Jerusalén, qe hats meti'm hekhewe' witsetits łelits Betfagé
qa ha' Betania, metitsi'm ke' utek łii Olivo. Ma' qa yukin he' wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei*
2 qa yit'ijets: —Ma'ałiiteje'm na' witset ła's, qa qu' uyi'ł ji'teje'm qa' aje'eł i'weni'ł pa'qu'
nonophe'ł matikatax ła's mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'iłijii qa' enka'xi'ł. 3 Qa qu' nana'l pa'qu'
ni'ttaxi'łij ewets: "¿Inhats'ek in eqfenyejeyi'łij kakha'an?" qa' it'iłijiju'ł: "Ha' Yatsat'ax'inij
yisu'un. Aje'ełłete' ek tit nenpilet iye hatse'."— 4 Hekhewe'en qa ikiiteje'm ha' witset qa
yi'wen ha' matikatax ła's wo'nophe'łi' pa' ipłu'umets pa' łeji' pa' wit'ikheyi'jji'. Qa nit'ijii
pa'aj. 5 Qa pe' uja'x pekhewe' i'ni' pakha'an, qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łenit'iłijii na'
matikatax ła's?— 6 Ma' qa hekhewe'en qa yeku'łijiju'ł pa'aj kekhewe' hats ł'anye'jets ha' Jesús.
Ma' qa łexkeliji'm qu' nenka'xii. 7 Ma' qa neka'xii ha' Jesús ha' matikatax ła's, qa yipk'eni'pji'
he' łe'ntaafitits łaqlatiyij, ha' Jesús qa i'nipji' hakha'an. 8 Qa olots he' yipk'enik'uyiju'kii
ha' wit'ikheyi'jik'i he' łe'ntaafitits, qa hekhewep iye qa yifekinik'i ek ke' najak łesejets qa
yenik'uiji'kii iye ha' wit'ikheyi'jik'i.* 9 Hekhewe' yojo'ok'oi qa he' teke'lenijupju' iye, week
taya'yijipji': —¡Łe'wisija ha'ne nam inii! *Łe'wis ha'ne namij aka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij. (Sal
118:26)** 10 ¡Qi in łe'wis in nam qu' netnek'enhei qu' hik łunye'je' pa' i'nalek'ik'i David'ik'i in
tenek'enhei pa'aj! ¡Łe'wisija pakha' i'ni' pa' les in toxpha'm!—* 11 Ma' qa hats uiji'teje'm ha'
Jerusalén, qa yamets ke' witlijtsitjii qa uyifi. Ma' qa in hats yejełkii ke' wekwek ha' łatawejifi,
qa ikik'uifik'i iye, ma' qa wapilik'i iye qe qa' nakii ha' Betania qe hats metiyu'ju' junu' qa
week iye he' doce (12) ł'ijatshenhei.*

Pe' najkak łii higo.
(Mateo 21:18-19)

12 Qa kakhap nełuji', in ikik'uifik'i iye ha' Betania, ha' Jesús qa yoksi'wen in iyipkun.*
13 Qa mexe toxii in yi'wenii ke' ewi'ł najkak higokuk hats tesejeitax. Ma' qa iktaxets qu'
nejełji'teje'm me na'ltu'u pe'qu' łe'ye', qa in yamtaxets qa ham yi'wene' uja'xłe ke' łesejets, qe
mexe nite' łahats'ij ne'ej higokuk qu' netei.* 14 Ha' Jesús qa yiyaji'ets ke' najkak, qa yit'ijets:
—Nite' ł'anuuyi'i pa'qu' netuj pe'qu' eiye'.— Qa he' ł'ijatshenhei qa yepi'ye' ej aka' yit'ij.*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' taqhaitaxifi pe' witlijtsitjii.
(Mateo 21:12-17; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

15 Ma' qa yamets iye ha' Jerusalén, ha' Jesús qa uyifi iye ke' witlijtsitjii, ma' qa yapełek
qa yiwutshenfik'ikii hekhewe' t'ihintaxij ke' wekwek qa hekhewe' iye taqhayetskii ke'
wekwek in i'nijifi ke' witlijtsitjiyifi. Qa yiwu'mkii ke' łeqe mesal hekhewe' wetpiletetskii
ł'astai, qa kekhewe' iye łots'oji'laxits hekhewe' t'ihinij ke' ofol.* 16 Qa nite' łexke'ej iye
pa'qu' ł'ikheyi'jeł'i'ij qu' nijaqhitjiteje'm ke' witlijtsitjii in yeka'x pe'qu' wekweke'. 17 Qa yit'ij
in yijatshenij: —¿Me nite' yit'ij ke' we'nika'ajji': *"Ene' yitsi' qu' łenqiyi'ij ł'iyinhetjii pe' week
witsetits"? (Is 56:7)* Qa ekhewełi'ił qa łaqsi'ji'łijkii in *"łewejij ne' ejtenhetsilets."—
(Jer 7:11)** 18 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
yepi'ye' ej ekewe' yit'ij, ma' qa wo'oikii pa'n qu' łeqfenye'ji'ij qu' nilan, qe hats nijiweyiju'ł,

---

* **10:46** Mt 20:29-34; Lc 18:35-43; Nm 22:1; Mt 15:14; Jn 9:8; Mr 8:27 * **10:47** Mr 5:19; 10:47; 14:67; 2Cr 1:1; Mt 1:1; 5:7; 15:22; 17:15; Ro 1:3; Lc 1:50; 16:24 * **10:49** Jn 16:33 * **10:50** Lc 19:36 * **10:51** Mr 1:40; Jn 20:16 * **10:52** Mt 9:22; Mr 6:56; Lc 5:20 * **11:1** Mt 23:37; 26:6; Hch 8:1; Lc 24:50; Jn 11:1,18; 12:1 * **11:8** Mr 8:27 * **11:9** Lc 1:42; He 6:14; Jn 10:25 * **11:10** Mr 1:15; 9:1; 11:9; Hch 2:29; 4:25; Lc 1:27 * **11:11** Mt 23:37; Hch 21:26; Mr 11:1 * **11:12** Lc 19:45-48 * **11:13** Lc 6:44; Jn 1:48 * **11:14** Mt 3:8; 7:16-21; Jer 8:13; Mr 10:10 * **11:15** Mt 23:37; Hch 21:26; Jn 2:15 * **11:17** Mr 1:2; Hch 12:5; 15:15; 16:13; Lc 11:51; Jn 2:17

qe week hekhewe' olots jukhew qa efuts iye yisu'unik'i kekhewe' i'nq'ijatshenij.* 19 Qa in
hats uiju' ke' junu' ha' Jesús qa he' ɬ'ijatshenhei qa ikik'uifik'ikii ha' witset.

Pe' higokuk qa hats yisɬax.
(Mateo 21:20-22; Lucas 21:9-19)

20 Ma' qa hats neɬukii iye, qa leefiju' in nekijup iye ke' higokuk'ik'i. Qa yi'wen in hats week
yisɬax qa yamijiiju' ke' ɬefitetsiyik'i. 21 Ha' Pedro qa yijamti'ik'i, ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —
Maestro, jeɬ qeku'n, eke' ɬiyaji'ets najkak'ik'i. Hats wa'mji', hats yisɬax.—* 22 Ha' Jesús qa
yeku'ɬ, qa yit'ijets hekhewe'en: —Hasu'uj eqeku'uɬ na' Dios.* 23 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets
pa'qu' ɬunye'je'ɬe qu' niyaji'ets ene' utek qu' nit'ijets: "Ma'ak'ui hane'e'in qa' anamji'ju' na'
qi iweli'." Qa qu' nite' neqeku'yi'ik'i, qe yumti'ija pa' ɬatawe'j qu' ɬunye'je' pakha' hats yit'ij,
ma' qa' hik pakha' qu' ɬunye'je'.* 24 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'iɬij ewets in week ekewe' wekwek
pa'qu' iyini'ɬets qu' iyini'ɬ, hasu'uj eqeku'uɬik'i in hats ɬ'estiyiɬij, ma' qa' hik aka' qu' ɬunye'je'.*
25 Qu' iyini'ɬ, yojo qu' e'ɬe'sitse' eku'ni'ɬ wetju'ɬ qu' nana'l pakha' qu' mexe nite' e'ɬe'sitsi'iɬij
wetju'ɬ, hats'inha qa' ɬunyeje'ji'jek na' Atata'ał i'ni' na' wa's qu' niwu'miɬ'ek'ui pe' ewuɬ'etsi'ɬ.*
26 Qa qu' nite'ɬe isu'uni'iɬ qu' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ, qa' ɬunyeje'ji'jek na' Atata'ał i'ni' na' wa's qu'
nite' niwumi'iɬ ek'ui pe' ewuɬ'etsi'ɬ.—*

Pa' ɬet'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Lucas 20:1-8)

27 Ha' Jesús qa he' ɬ'ijatshenhei qa yamii iye ha' Jerusalén. Ha' Jesús in mexe yijalkisifikii
ke' witlijtsitjii, qa namets he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
ɬe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' na' witset.* 28 Hekhewe'en qa nifaakan: —¿Łekpa'
tenek'enhei neɬisij qu' aqsiiji'kii hane'e'in ekewe' wekwek? i'nɬi'i ¿ɬekpa' neɬisij pa' ɬet'unha'x
in tenek'enhei hats'inha qu' aqsiijkii ekewe'en?—* 29 Ha' Jesús qa yeku'ɬiju'ɬ, qa yit'ijets:
—Yakhap ji'jek qu' k'afaakanjiiɬek, ojo'oɬij qu' enfeli'ɬ ye'm aka' qu' k'afaakani'ɬij, ma' qa
henfeljii'ɬ e'mek hatse' nakha' ta'ɬets in haqsiijkii aka'an.* 30 In wenqimpulijin ka' Juan,
¿Me ta'ɬets na' Dios? ¿Me i'nɬi'i ene' jukhewɬe? ¡Enfeli'ɬ ye'm!—* 31 Ma' qa wapiɬi'ij wetju'ɬ
in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets "ta'ɬets pa' Dios," ma' qa nit'ij inwets nakha'an: "¿Qa
inhats'ek in nite' ɬ'ek'eni'ɬets?"* 32 Qa qu' jintittaxijets "jukhewɬe ene' ta'ɬets."— Hekhewe'en
qa nite'ɬe ɬeke' qu' nit'ij, qe nijiweyiju'ɬ hekhewe' olots jukhew qa efuts, qe week yumti ka'
Juan in yijaa'ija in ewi'ɬ profeta.* 33 Ma' qa yit'ijiju'ɬ hekhewe'en in yeku'ɬ ha' Jesús: —Nite'
tsikfe'li'ɬets.— Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬek: —Qa' yakhape' ji'jek qu' nite' henfeli'ɬ e'm na'
hata'ɬijets in haqsiijkii ekewe' wekwek.—

12

Pe' uɬ'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.
(Mateo 21:33-46; Lucas 20:9-19)

1 Ma' qa yejeyumtsheni'mijupi' ke' wekwek hekhewe'en: —Ewi'ɬ pa' jukhew *yeni'ju' pa'*
ɬeq'ejinqa'wet pa' uwaket, qa yeqetsitenijijup pe' utel. Qa tijju' pa' ewi'ɬ ɬeq'itset'ij qu' nenq'umutju'
pe'qu' ɬeye'. Qa yaqsiijkii iye pe' ewi'ɬ qipha'm t'ejuyets qu' nejeɬipji'kii pa' uwaket. *(Is*
5:1,2) Ma' qa i'nk'ałe qa yatkinhenets pe' jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.* 2 Ma'
qa in hats yamets ɬahats'ij qu' netenifte'ji', qa pa' ewi'ɬ ɬeqejkunenek qa yukinii pekhewe'
yatkinheninets pa' ɬeqe uwaket, hats'inha pekhewe' natkin pa' uwaket qa netisij pa' ɬapk'as
pekhewe' ɬei pa' uwaket.* 3 Qa pekhewe'ɬe'en qa t'eku'mi' pa' wit'ukinektax, qa niyejinijju'
in yilanje'mkii, ma' qa yiwutshenik'uifik'i iye ham tisi'ij.* 4 Ma' qa pa' yatsat'axij qa
yukintax iye hakhap iye ɬeqejkunenek, qa hik pakha' qa wiikfi' yeqfe'meten pa' ɬeiɬa' qa qi
iye in yawitji. 5 Qa yukintax iye pakhap iye qa hikpa' qa yilaanija. Qa hik ɬeqfenyejeijiij iye
pe' hats olots in yukinji'ijtax iye, yilanje'mkii pe' uja'x, qa pekhewep qa nilaanju'ha. 6 Qa
mexe ewi'ɬtax pa' amanij, hik pakha' pa' ɬaa'sija qi in yisu'un. Ma' qa yukintax iye ha'ne
hats ewi'ɬhe, qe yit'ij: "Tek'enets lemets qa' niwqinhetji' iye ha'ne ya's."* 7 Qa pekhewe'ɬe
t'ithayii qa yit'ijju' in watfaakateji'ijju': "Hik ha'ne hakha' qu' naya'xtaxij hatse', ¡yape

* **11:18** Mt 2:4; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * **11:21** Lc 6:14; Hch 10:32; Jn 11:8; Stg 3:9 * **11:22** Mt 17:20 * **11:23** Sal 72:19; Ap 22:21; Hch 10:20,43; Jn 3:16; 11:22; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Mr 9:23 * **11:24** Mt 5:44; 7:8; Hch 12:12; Jn 14:13; Stg 1:5 * **11:25** Lc 11:13; 12:33; 18:11; Mt 5:16; 6:1,12; 9:2; Sal 25:11 * **11:26** Mt 24:35; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **11:27** Mt 23:37; Hch 21:26; Mt 2:4; 3Jn 1 * **11:28** Mr 1:22 * **11:29** Mr 4:14 * **11:30** Lc 7:29; Hch 18:25; 19:3 * **11:31** 1Jn 5:10 * **11:32** Mt 2:23; Hch 7:52 * **12:1** Gn 9:20 * **12:2** Mr 3:14; Mt 3:8; 7:16; 10:24 * **12:3** Lc 22:63; Col 2:8 * **12:6** Ef 1:6; Flm 1; He 1:1-2

jitalan hats'inha qa' inekhewele' qu' jinatsat'etsij hatse'!" 8 Ma' qa t'eku'mi' qa yilan qa
yahinik'uifik'i pa' uwaket, qa yiwu'mɬi'i pakha'a'. 9 ¿Pa'n qu' ɬeqfenyeje' ɬewek hatse' pa'
yatsat'axij pa' uwaket? Pakha'an nam hatse' qa' nanlanju' pe' t'ithayii qa pa' uwaket qa'
netisij pekhewep iye.* 10 ¿Ye' me nite' ɬejeɬi'ɬ aka' we'nika'ajji' in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa
yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'ɬ ute les weju'ɬij in teniihinijpha'm
ne' wititsi'.** 11 *Pa' Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii aka'an qa in jiteje*ɬ*ju' qa qi in* ɬ*e'sits ine'm."—
(Sal 118:22,23)** 12 Ma' qa hekhewe'en qa yisu'untax qu' net'eku'mi' noq'opheɬineyu'taxij, qe
nikfe'lik'i in ɬekhewelɬe in t'ejuyets kakha' yejeyumtshenijupi', qa nijiweiɬi'iju'ɬ iye hekhewe'
olots jukhew qa efuts iye. Ma' qa yiwejinɬe, qa ikik'uikii.

Pe' wekwek in yijaninkii t'ejuyets pa' Roma ɬ*atata.*
(Mateo 22:15-22; Lucas 20:20-26)

13 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nukintaxii ha' Jesús he' uja'x hekhewe' fariseol
qa hekhewe' t'ithayi'yi'mek pa' Herodes (herodianos), qe qa' nit'ijets kakha' yumti qu'
nopheɬipji'.* 14 Ma' qa in namii hekhewe'en, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'ɬets in yijaa'ija
na'aj ɬit'ij qe ɬ'iyet qa nite' ɬeqethenijii pakhape' ne'ej ɬit'ij, qe week eqjunyejeyij ene' jukhew,
qa yijaa'ija iye in ɬ'inq'ijatshentaxij pa' ɬ'ikheyi'j pa' Dios. ¿Me ɬe'wisijupi' in jitajaninkii eke'
wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma ɬatata, César, me nite'?* 15 ¿Me jitajanin, me hasu'uj
jitajanin?— Ha' Jesús qa hatsɬe nikfe'lets in we'nenɬetaxi' pekhewe'en qu' ɬunyejeye' aka'an,
ma' qa yit'ijiju'ɬ: —¿Inhats'ek in ɬ'ewqeleitaxi'ɬ yik'ui? Entsheni'ɬ ewi'ɬe' nijket kekhewe'
ɬaq'astai ne' Roma ɬeiɬets ne'ej denario* qa hi'wen.—* 16 Ma' qa tetka'xii, ha' Jesús qa yit'ijets:
—¿Ɬek ɬeju's qa ɬek ɬii iye ha'ne i'nji' ene' ɬ'astaki'?— Qa yeku'ɬ hekhewe'en: —Pa' Roma ɬatata,
César.—* 17 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Ɬisi'ɬij pa' César pekhewe' yatsat'etsɬi'ijek pa' César,
qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsɬi'ijek in Dios.— Hekhewe'en qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii aka'
yit'ij.*

Pe' saduceol yumti pe' naxju' in nite' iɬii *iye.*
(Mateo 22:23-33; Lucas 20:27-40)

18 Ma' qa he' uja'x saduceo, qa nekets iye ha' Jesús (hik hekhewe' saduceo yumti ek
pe' naxju' in nite' iɬii iye, wa'mti'ija.) Ma' qa nifaakanij, qa yit'ijets:* 19 —Maestro, pa'
Moises'ik'i nejet'inij pa'aj in yika'ajji' qa yit'ij: *"Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa hamɬe ɬelitsi'ɬ
pe'qu' ɬewhe'ye'ye', qa pa'qu' ɬek'inije' i'nɬi'i qu' ɬamats'e pakha' wa'm, qa' hikpa' qu' ɬewhe'ye'yi'ij pe'
ɬewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'ɬ, qa pa' yojo qa' hikpa' qu' ɬa'si'ij pa' ɬejefe'ek'i, hats'inha qu'
neniihinik'uipha'm pe'qu' nataɬetsek pa' ɬejefe'ik'i."* *(Dt 25:5)** 20 Na'l pa'aj pe' wetsjuk
tatsai (7) witk'injayek. Pa' yojo'oj in tewhe'yeitax, qa wa'mɬe pa'aj, mexe hamtax ɬa'si'ɬ pe'
ɬewhe'ye'. 21 Qa yaya'xij iye pakhap in ɬewhe'ye'ej iye pe' wikiihale' qa wa'mɬe iye pa'aj, mexe
hamtax iye ɬa'si'ɬ, qa hik ɬunye'j iye pakha' wetshetk'ewi'ɬ in ɬewhe'ye'taxij iye. 22 Pekhewe'
wetsjuk tatsai (7) witk'injayek ham pa'qu' nataltsa'yi'ɬ pe' efu. Ma' qa teke'lenju' qa wa'mek
pe' efu'uk'i. 23 Ma' qa qu' iɬiye'tax iye pe' naxju', ¿pa'n ɬii qu' namijfik'i qu' ɬewhe'ye'yi'ij? Qe
pe' wetsjuk tatsai (7) hats week ɬewhe'yetstaxij pe' efu?— 24 Ha' Jesús qa yeku'ɬiju'ɬ: —¿Me
nite' ɬenikfe'li'ɬets aka' ta'ɬijupi' in ɬijaniɬik'i: in nite' ɬenikfe'li'ɬets eke' Intata ɬe'lijei qa in nite'
ɬenikfe'li'ɬets iye na' ɬet'unha'x na' Dios?* 25 Qe qu' iɬiye'tax iye pe' naxju', hats nite' tewhe'yei
hatse', qa nite' ɬeke' iye qu' netesti'yij qu' netewhe'yeiju', qe hik qu' ɬunyejeye' yijat'ij ne'
angelits, wa's ɬeiɬets.* 26 Ye'ehe, hane'ej qu' jintafaakateji' in t'ejuyets qu' iɬiye'tax pe' naxju',
¿me nite' ɬejeɬi'ɬ na' ɬafaakanek ka' Moises'ik'i, kakha' ɬ'anye'jets na' Dios in i'nijupi' ji'teje'm
pe' najkak ɬasi' tujje'm, qa yit'ijets: *"Yakha' ɬeqe Dios na' Abraham, na' Isaac qa na' Jacob"?
(Ex 3:6)** 27 Na' Dios nite' ɬeqe Dios pe' naxju', qe ɬeqe Dios yijat'ij pe' iɬii. Qa hik ta'ɬijupi' in
ekheweli'ɬ qi in ɬijaniɬik'i.—

Pakha' les in qiji' kekhewe' wenit'ij (ley).
(Mateo 22:34-40)

---

* **12:9** Col 3:22 * **12:10** Mt 26:54; 2P 1:20; Hch 4:11; 1P 2:7 * **12:11** Col 4:1; Jud 5 * **12:13** Mr 3:6; 7:3; Lc 11:54 * **12:14** Dt 1:17; Mt 17:25 * **12:15** Ewi'ɬ denario, ɬajanye'j pakha'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **12:15** Mt 18:28; 23:28; Lc 12:1; Ga 2:13; 1Ti 4:2; 1P 2:1; Stg 1:13 * **12:16** Ap 13:14; Mr 15:26; Lc 23:38 * **12:17** Ro 13:7; Ap 17:6 * **12:18** Hch 1:22; 23:6 * **12:19** Mr 4:38; Ef 4:11; Sal 77:20; Mt 1:6; 8:4; He 3:2; Lc 1:7; Gn 38:8 * **12:24** Mt 26:54; 2P 1:20; Lc 1:35; 6:19; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **12:25** Lc 18:33; Jn 5:25; 20:9; 1Ti 5:14; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6 * **12:26** Ex 3:15-16; Ga 3:6; Stg 2:21; Mt 1:2; Lc 1:33

28 Qa nekets iye ha' ewi'ɬ i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qe ha' Jesús in yasiinik'iha ka' yit'ijiju'ɬ hekhewe'en, qa nifaakanij: —¿Pa'n ɬunye'j pakha' les qiji' kekhewe' wenit'ij (ley)?—
* 29 Ha' Jesús qa yeku'ɬ hakha'an: —Aka' les in qiji' t'anipji' kekhewe' week wenit'ij, aka'an:
"Ek'en qeku'nek, Israel, pa' Yatsat'ax'inij inqe Dios, Pa' Yatsat'ax'inij ewi'ɬɬe.
* 30 *Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' iɬa'x, weekij pa' aqjamtikineye'jkii qa weekij iye pa' et'unha'x." (Dt 6:4,5)*
* 31 Qa ka' yojo'opji', qa aka'an: *"Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in ɬewetsu'unɬe." (Lv 19:18)* Qa ham pakhape' iye qu' nenit'ij qu' nat'anipji' ekewe' wetsjuk.—
* 32 Qa ha' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa yit'ij: —Hayits yijat'ij Maestro, kakha' ɬit'ij yijaa'ija, *in ewi'ɬɬe pa' Dios, ham iye pe'ye' iye, (Dt 4:35)*
* 33 *qa' jintesu'unija iye weekij pa' intawe'j, weeki'ij pa' inaqjamtikineye'jkii qa weeki'ij iye pa' int'unha'x, qa' jintesu'un week pa'qu' mete' ine'm in injunye'j intijek in jiwetsu'unɬe inte'm. (Dt 6:5)* Ekewe'en t'anipji' week na'aj testiitaxij i'nɬi'i qu' natlanhetiitaxifi pa' Dios.—
* 34 In yepi'ye' ej ha' Jesús ha' jukhew in yasiinik'iha ka' yit'ij in yeku'ɬ, qa yit'ijets: —Nite' itoxi'mii na' tenek'enheiji' na' Dios.— Ma' qa hik aka'aj qa ham iye pakhape' qu' ifiyaxi'im qu' nanfaakanijkii iye pe'ye'.*

¿Ɬek pakha' pe' ɬawa'mhitsik'i qu' nata'ɬets pa' Cristo?
(Mateo 22:41-46; Lucas 20:41-44)

35 Ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshen ke' witlijtsitjiyetsji', qa inaqfaakanij qa yit'ij: —¿Inhats'ek nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei in yit'ijets pa' Cristo qu' ɬa'se' ka' David'ik'i?*
36 Qe na' Espíritu Santo hik nakha' yitijinenij ka' David'ik'i in ɬakha'ija in yit'ij: *"Pa' Intata qa yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i ipɬu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa' otsi'pji'kii ne' ejuihifets.' " (Sal 110:1)*
* 37 Pa' David'ik'i in yit'ijets, "Yatsat'axyij." ¿Qa pa'n ɬunye'j iye qu' nit'ijets qu' ɬa'se'?— Qa hekhewe' olootsija he' jukhew qa efuts iye ma' qa yisu'unija qu' nepiye' ha' Jesús.

Jeɬi'ɬiju'ɬ nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei.
(Mateo 23:1-36; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

38 Qa in mexe i'nq'ijatshen qa yit'ij iye: —Jeɬi'ɬiju'ɬ ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei, nekhewe' yisu'unɬe qu' nijalkisijkii ne' juffufuf ɬeqhinatai, qa yisu'unɬe in weniwqinhetji' in teniwetfelhi'yi'mkii ne' witaqhawetitsji'.*
39 Qa yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej wits'ojilaxits t'ejuyets ne'ej qitsji' ne'ej witlijtsitjiyifi, qa yisu'un iye qu' na'ni' na'aj ɬetset ne'ej qitsji' na'aj witkujiiji' ɬe'wis neɬu.*
40 Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' ɬetsil. Qa yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unɬe qu' ne'twenhetii, ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na' Intata. Enewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—*

Pe' ɬeqe ofrenda pe' wikiihale'.
(Lucas 21:1-4)

41 Ha' Jesús i'nijupju' ke' witlijtsitjiyifi ke' ewi'ɬ hekhewe' tinajkii we'nenik'iju' ɬ'astai. Yejeɬijju' hekhewe' olots jukhew qa efuts iye in yenik'iju'kii ke' ɬaq'astai. Qa olots he' patunits in yenik'iju' ke' olots ɬaq'astai.*
42 Qa nam ke' ewi'ɬ wikiihale' if'iljetsax ham yiwq'axine'. Qa yenik'iju' ke' wetsjuk ɬelimmits nijketits ɬelits ɬaq'astai, nite' inyetets.*
43 Ma' qa taya'yets he' ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' qu' hit'iɬij ewets, ene' wikiihale' ham yiwq'axine' in les olots ke' yenik'iju' t'anipji' he' week in yentaxik'iju' ke' ɬaq'astai ne' ɬ'astai ɬejiiki',*
44 qe week enewe'en kekhewe' yenik'iju' hik kekhewe' ɬammi'sɬe pekhewe' olots ɬaqaxpalii ɬaq'astai pe' ɬetsilii, qa ene'ɬe wikiihale' in hamtax yiwq'axine' qa week yenik'iju' ke' na'ltaxi'm ɬaq'astayik'i qa ham amani'i' pe' ɬetsi'ii.—*

13

Jesús qa nifel pe' witlijtsitjii qu' week nonopɬaxju' hatse'.
(Mateo 24:1-2; Lucas 21:5-6)

---

* **12:28** Mt 2:4 * **12:29** Col 4:1; Jud 5 * **12:30** Lc 6:35; 10:27; 1Jn 5:20; Jos 22:5 * **12:31** Lc 10:29; 1Jn 4:21; Mr 7:8 * **12:32** Ro 3:30; Dt 4:39; 6:4; Is 37:20; 43:10; 44:6; 45:21 * **12:33** Lc 6:35; 1S 15:22; Sal 51:16; Os 6:6; Am 5:22; Mi 6:6-8 * **12:34** Mr 1:15; Lc 20:40 * **12:35** Hch 21:26; Mt 1:1,17; 2:4; Ef 5:2; 2Cr 1:1; Ro 1:3 * **12:36** Lc 1:27; 17:5; Jn 1:33; Hch 19:21; Mt 20:21 * **12:38** Ap 7:14; Mr 6:56 * **12:39** Lc 11:43; 14:7-8; Stg 2:2; Jn 13:2 * **12:40** Ga 5:15; Stg 1:27; Mt 5:44; Hch 12:12 * **12:41** Jn 8:20; Gn 24:35; Ap 2:9 * **12:42** Mr 14:7 * **12:43** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; Sal 72:19; Ap 22:21; Jn 8:20 * **12:44** 1Co 15:58; Fil 4:11; Lc 15:12; 1Jn 3:17

1 In hats k'esiyufik'i qu' nakik'uifik'i iye ha' Jesús ke' witlijtsitjii, qa ha' ewi'ɬ hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa' yiyaji'ets: —Maestro, jeɬ qeku'n ene' witlijtsitjii. ¡Hayits qa ɬe'sits ene' utel! ¡Hayits qa ɬe'sits ene' wititsil!—* 2 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Me hats ɬi'wen enewe' qits wititsil ene' witlijtsitjiyifi? Nite' ewii'ɬe' hatse' pe'qu' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye' qu' nite' nonopɬaxeju'.—*

Pekhewe' wekwek ɬunyejeikii yamɬi'ijii qu' hats namets pa' ɬahats'ij.
(Mateo 24:3-28; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

3 Ma' qa i'nk'ałe, ha' Jesús qa i'niju' ke' utek'ik'ipha'm Olivos, t'ejuyiiteje'm ke' qi witlijtsitjii. Qa ha' Pedro qa ha' Jacob (Santiago) qa ha' Juan qa ha' Andrés iye qa uja'xɬi'ił wetju'ɬ in nifaakanij, qa yit'ijets:* 4 —Enfeeli'ɬ ye'mha, ¿pa'n ipɬu'uk'ui qu' namets kakha' ɬit'ij? ¿Pa'n ɬunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij qu' hats namiyu'ets qu' ɬunyejeye'kii week eke' ɬit'ij? — 5 Ha' Jesús qa yapełek in nifeli'm, qa yit'ijets: —Jeɬi'ɬiju'ɬha, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił ma' qa' naqani'ɬkii. 6 Olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa nit'ij: "Yakha' ye' Cristo." Ma' qa' naqankii pe'qu' olotse'.* 7 Qa qu' impi'ye'eɬij pe'qu' nawatlan qa pe'qu' nanwatlanheyu' iye, qa' hasu'ujɬe e'nijiwe'yi'ɬ, qe les ɬe'wis qu' ɬunyejeye'kii ekewe'en, qa mexeɬe nite' yamets pa' ɬ'aka'the'ju'.* 8 Qe ewi'ɬ pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ɬ pakhape' iye witsetiika'ye', qa ewi'ɬ pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ɬ pakhape' iye wittataye'. Qa' nana'l iye pe'qu' me'le'le' witsetitse', qa pe'qu' qi qu' niyipkunju' iye. Qa hikɬe ɬunyejei ekewe'en ne'ej iwkajitshen in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' ɬaqati'yi'ij hatse'.* 9 Qa ekheweli'ɬ, matjanitheni'ɬkii, qe ɬ'ekekiti'yi'ɬiikii hatse' pekhewe' qu' nejeɬik'ui pa'qu' ɬunye'je'kii (tribunal), qa' eqsilanheti'yi'ɬ je'mkii iye nekhewe' judiol ɬe'lijtsitjiyitsifi, qa' ami'ɬetsji' iye pekhewe' wit'alheiji' pe' witsetits (gobernadores) qa pe' qitsji' wittatal iye (reyes), qe ta'ɬ yiwets in ɬatsjayani'ɬha, hats'inha qu' iwq'axini'ɬij qu' enfeli'ɬi'mha pekhewe'en aka' yijunye'j.* 10 Qa lesɬe ɬe'wis qu' nojo qu' week netfelhitiyi'm pe' week witsetiikal ha'ne sehe' epji', in mexe nite' yamets pa' ɬ'aka'the'ju' qa' hame' ha'ne week.* 11 Ma' qa qu' ekekiti'yi'ɬii pe'qu' wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, hasu'uj natawje'meteni'ɬ pa'qu' it'iɬijiju'ɬ, it'iɬij yijat'ij pakha' qu' neɬisi'ɬij na' Dios in hats yamets qu' iyeti'ɬ, qe nite' ekheweli'ɬ qu' iyeti'ɬ, nakha'ɬe Espíritu Santo hik nakha' qu' niyet. 12 Ma' qa ene' jukhew qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa'qu' ɬek'inije' i'nɬi'i pa'qu' ɬamats'e. Qa pa' ɬatata qa ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' ɬa's qa i'nɬi'i pe'qu' ɬasi'ye', qa pe' witlitstax qa' ɬ'ejuihifetsi'ij pe'qu' ɬ'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.* 13 Week ha'ne sehe' epji' qi qu' nuteni'ɬ qe ta'ɬ yiwets in ɬatsjayani'ɬha, qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' ɬ'aka'the' qa' hikpa' qu' iɬa'xe'.* 14 Qa qu' i'weni'ɬ hatse' *pakha' qi uɬ'ax yeq'ilatkii hatse'* *(Dn 9:27; 11:31; 12:11)* qa' ne'nenifi nakha' nite' ɬeke'tax qu' na'ni' (pakha' qu' niyinenik'i, nenikfe'lik'i aka'an) ye'ehe, qa pekhewe' qu' na'ni' na' sehe' Judea aje'eɬ nilatii ne' utekui.* 15 Qa pa'qu' na'nipji' pe'qu' ɬetsi'ye' na'aj k'eewe'epji', qa' hasu'uj net'ilitju' qu' nenuihiyu'ufi pe'qu' ɬetsi'ye' qa' neka'xfik'i pe'qu' ɬewekwekitse'. Aje'eɬ nilat yijat'ij.* 16 Qa pa'qu' na'nji' pa'qu' ɬ'ejinqa'wet, hasu'uj netpilii iye ɬ'uihitjiye'. Aje'eɬ nilat yijat'ij.* 17 Qa ¡hiyee'ɬe enewusits pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen pe'qu' ɬelitse' qu' namtaxets pekhewe' neɬutsji' qu' ɬunye'je' aka'an!* 18 Iyini'ɬijets na' Dios qu' hasu'uj namets aka'an qu' lop'e.* 19 Qe pe' neɬutsji' hatse' qii'ija pa'qu' a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa ham pa'qu' hayiits ɬunye'ji'iju'ɬ in ipɬu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe' qa yamijii hane'ej, qa nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' ɬunye'je'kii iye hatse'.* 20 Qa na' Yatsat'ax'inij qu' nite' niwk'itsini'ijuɬ pekhewe' neɬutsji' hatse', qa' ham pa'qu' iɬa'xe'. Qa in ta'ɬe'ets pekhewe' hats te'nekumhi'yiiji' t'eku'miiji' nakha'an, ma' qa yiwk'itsiniju'ɬ kekhewe' neɬutsji'.* 21 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'ɬij ewets hatse': "Ek'en qeku'ni'ɬ, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo," i'nɬi'i qu' nit'ij "hatsiite' pa' i'ni'". Qa' hasu'ujɬe umti'iɬ qu' yijaayi'ija.* 22 Qe na'l hatse' pe'qu' nit'ij ɬetets qu' Cristoye' qa pe'qu' nit'ij ɬetets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij pe'qu' qits ham ɬunyejeyi'iju'ɬ qa pe'qu' qi qu' nitjuɬaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene' week, qa qu' ɬeke'ye', qa' naqankii iye nekhewe'

---

* **13:1** Hch 21:26; Mr 4:38; 1Co 14:3 * **13:2** Mr 14:58 * **13:3** Mt 21:1; Hch 21:26; Lc 6:14; Hch 10:32; 12:2; Jn 6:8; 21:7 * **13:6** Jn 8:24; 10:25; 14:13; Ex 3:14; Sal 45:8; 1Jn 4:6 * **13:7** Jer 51:46; Dn 2:28-29; 11:44; 2Ts 2:2 * **13:8** Is 19:2; Hch 26:4; Ga 4:19 * **13:9** Mt 10:17; Lc 22:63; Hch 5:40; 16:19-23,37; 24:10-27; 25:1-12,23-27; Ro 8:36; Mr 6:11; 1Ti 2:6; Fil 1:12; Stg 2:2 * **13:10** Mr 1:1; Fil 1:5 * **13:12** Jn 13:21; Is 19:2; Mi 7:6 * **13:13** Mt 10:22; Lc 6:22; Jn 15:18-21; 1Co 4:12; 2Ts 1:4; 2Ti 2:12; Stg 1:12 * **13:14** Mt 16:9; Lc 1:5 * **13:15** Lc 17:22-36 * **13:16** Lc 19:36 * **13:17** Ap 9:12 * **13:18** Mt 5:44; Hch 12:12 * **13:19** 1Co 1:4; Hch 26:4; Jn 1:3; Ap 3:14 * **13:20** Col 4:1; Jud 5; Is 60:21-22; Mt 24:22; Ef 1:4 * **13:21** Mt 1:17; Ef 5:2

hats t'eku'miiji' na' Dios.* 23 Qa ekheweli'ɬ qa' matjanitheniɬiju'ɬ, hats ɬek week henfeli'ɬ e'm aje'eɬ ekewe'en in mente' yamets qu' nana'l.—

Qu' netpiltaxju' pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42,44; Lucas 21:25-36)

24 —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' neɬutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa' aje'eɬ nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye, (Is 13:10)** 25 *qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii iye (Is 34:4)* qa pa' qi ɬet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.* 26 Ma' qa' ne'twenhetii ha'ne *Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji'teje'm pe' wasil in ta'ɬiipha'm na' wa's, (Dn 7:13)* qi pa'qu' ɬet'unha'xe' qa qi iye pa'qu' ɬesa'xe'.* 27 Ma' qa' nukinkii ne' angelits, qa' nonothet wetju'ɬ week pe' hats t'eku'miiji' i'ni' enewe' ikwetju'ɬ (4) ta'ɬji' na'aj t'unik'i, in uja'xek pe' week in i'nipji' ha'ne sehe' qa ha'ne wa'sji' iye.* 28 Maxtayit qekuni'ɬijupi' ek ne'ej ewi'ɬ higokuk aka' jiyijatshenij, in hats esufui iye ne'ej ɬenuts ma' qa ta'ɬji' iye ne'ej ɬesejets, qa hats ɬenikfe'li'ɬets in hats k'esets na'aj jinawa'p.* 29 Qa hik ɬunye'j, ekheweli'ɬ qu' i'weni'ɬ week ekewe' wekwek tefelhitii, qa' menikfeliti'ɬets na' Ła's na' Jukhew in hats metifikii na' ɬeji'. 30 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' ɬahats'ij hatse', qa namɬi'ijii qu' week ɬunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 31 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'ɬe hats hit'ij qa nite' ɬeke' qu' hamitse'.* 32 Qa pakha'ɬe i'niha pa' neɬuji' hatse' i'nɬi'i pa'qu' na'ni'ha pe'qu' horaye', ham nikfe'le'ets, nite' nikfe'lets iye ne' angelits wa's ɬeiɬets, nite' iye ha'ne Ła's, ewi'ɬe na' Ɬatata in nikfe'lets.* 33 Qa hik ta'ɬijupi', matjanitheni'ɬkii, qa' jeɬi'ɬkiiha iye, qe nite' ɬenikfe'li'ɬets pa' neɬuji' qu' namets qu' nanam.* 34 Hik ɬunye'j pa'qu' ewi'ɬ jukhewe' in ikji' pa'qu' toxeji', qa in hats nikheyu'uk'ui pe' ɬetsi' qa nejetij pe' ɬeqejkunenhei qu' nejeɬipji', qa week yejeyumtshenij pe'qu' nithayiki, qa pa' yejeɬinenij pa' ɬeji' qa yiyaji'ets qu' natjanithenkii.* 35 Qa hik ta'ɬijupi', matjanitheni'ɬkiiha, qe nite' ɬenikfe'li'ɬets pa'n i'ni' junu' qu' nanam pa' yatsat'axij pe' wititsi', i'nɬi'i qu' na'najaleikii, i'nɬi'i qu' ɬeqewuk'uye'ji' naja'x, i'nɬi'i qu' ipɬu'yi'iju'ɬ neɬu, i'nɬi'i qu' leefi'iju' qu' nanam.* 36 In nitjuɬati'ɬ qu' nanam, hasu'uj qu' nanami'ɬ ewets qu' ama'aɬju'.* 37 Aka' hit'iɬij ewets, aka'an hit'ijets iye ne' weekji': ¡Matjanitheni'ɬkiiha!—

14

Yisu'untax qu' net'eku'mi' pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

1 Hats wetsjuk neɬuts hamitsik'ui qu' namets ka' ɬe'wis neɬu ɬii Pascua* qa pa' ɬeqe ɬe'wis neɬu iye ne'ej pan nite' yetsji'ɬ pe'qu' levaduraye'. Hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa wo'taxiikii pakha' qu' ɬeqfenyejeyi'ij qu' naqankii ha' Jesús, hats'inha qu' net'eku'mi' qa' nophe'ɬ qa' nilan.* 2 Qa yi'tɬi'ijju' iye: —Qa hasu'ujɬe eku'n enewe' ɬe'sits neɬutsji', hats'inha qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene' jukhew.—

Pe' efu yatsiyijipji' ɬeiɬa' pa' ewjisii pa' Jesús.
(Mateo 26:6-13; Juan 12:1-8)

3 Ha' Jesús i'ni' ha' Betania ke' ɬetsi'ii ha' Simón ɬenqii iye leproso, i'nijupju' ha' ɬeqe mesa. Qa nam ke' ewi'ɬ efu neka'x ke' ewi'ɬ ute eɬi'ni'ij ta'ɬets pe' ute ɬii alabastro, topo'oj ka' ewjisii inyetax yaqamaxju'ha pa' ɬits'i ta'ɬets pe' najkak ɬii nardo. Qa yilanje'm in yit'ij qhof ke' ɬejiiki', qa yatsi'yipji' ha' ɬeiɬa' ha' Jesús.* 4 Qa hekhewe' uja'x hekhewe' i'ni' hakha'a' qa nayu'uk'ikii qa yit'ijju' in watfaakateji'ijju': —¿Inhats'ek in yaq'ayinɬekii ka' ewjisiyik'i? 5 Qe aka' ewjisiyik'i ɬeke'tax qu' ne'tninei t'antaxi' trescientos (300) denarios,† ma' qekha netestiitaxij pe' qek ɬ'astayetax nekhewe' if'iljetsits.— Ma' qa yaq'ayintaxij ka' ɬeqfenye'j ɬewek ke' efu.* 6 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Iwejinɬi'iɬ, ¿Inhats'ek in ɬ'ikesime'metentaxi'ɬ ene' efu? Aka'

---

* **13:22** Ex 7:3; Dn 6:27; Jn 4:48; Hch 4:30; Ro 15:19; 2Ts 2:9; He 2:4 * **13:24** Is 34:4; Jl 2:10,31; 3:15; 2Co 1:4 * **13:25** Ap 1:16 * **13:26** Mr 2:10; 8:38; 10:37; 1Ts 4:16; Lc 6:19; 9:32 * **13:27** Mt 13:49; 22:14,22; Hch 5:19; Ap 14:6; Zac 2:6 * **13:28** Jn 1:48; 7:15; Mr 12:1; Ap 1:1 * **13:30** Sal 72:19; Ap 22:21 * **13:31** Lc 10:21; 16:17; 2P 3:10; Sal 102:25-27; Is 40:6-8; 51:6; Mt 5:18 * **13:32** Mt 5:16; 11:27; 13:49; 25:13; Jn 5:6,19; 8:42; He 1:2 * **13:33** Lc 20:20; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2; 1P 5:6 * **13:34** Lc 12:35-40; Mt 10:24 * **13:35** Ap 16:15; Col 3:22 * **13:36** Pr 6:4 * **14:1** Pascua ikji', ɬahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ɬ'athits pe' ɬekuwelii pe' ɬeqejiłe wetju'ɬ in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **14:1** Ex 12:11; Ex 23:15; Jn 5:1,18; Mt 2:4; Sal 10:7 * **14:3** Mr 11:1; Mt 11:5; Lv 19:34; Ro 12:13 † **14:5** Ewi'ɬ denario, ɬajanye'j pakha'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **14:5** Mt 18:28; Ro 15:26

łeqfenye'jyij qi in łe'wis yijat'ij.* 7 Qe enewe' if'iljetsits nite' yili'ij week łahatsiyij qu' nana'li'ł ejup. Qa qu' isu'uni'ł qu' iftits'iłets qa łeke' qu' iftits'iłets. Qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij qu' natsa'li'ł ejup.* 8 Ene' efu yaqsiijkii aka' weju'łij qu' naqsiijkii. Hats yewjisit aje'eł ha'ne yaj in mexe nite' hayajkati'yik'ui.* 9 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets: Pa'qu' na'ne'łi'i ha'ne week sehe' epji' qu' netfelhitii eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x, qa aka' łeqfenye'jyij ene' efu qa' netfelhitiiji'ij, qa' natjamtaxtiijiik'i iye.—*

Judas qa wotk'onijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:14-16; Lucas 22:3-6)

10 Ma' qa hik aka'aj ka' Judas Iscariote, hikka' ta'łtaxets he' doce (12) ł'ijatshenhei. Qa ikii pa'aj he' tenek'enhe'yij pe' pa'il qe qa' netisij hatse' ha' Jesús.* 11 Hekhewe'en in yepi'ye' pa'aj qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjutsiqeni'mha qu' netisij hatse' pe'qu' ł'astaye'. Ma' qa ka' Judas qa wo'oikiiha pa'aj pa'qu' iwemetsaxe'ji' qu' net'ihinij ha' Jesús.*

Pa' yojo Santa Cena.
(Mateo 26:17-29; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

12 Kakha' yojo nełu kekhewe' łe'sits łeqe nełutsji' ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye', in hats talanhetii na'aj kots'etaxik'i t'ejuyets na'aj łe'wis nełu Pascua,‡ he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —¿Pa'n i'ni' pa'qu' isu'un qu' haki'łii qa haqsiiłijkii qu' hajileti'ł pa'qu' etuj ha'ne łe'wis nełuji' Pascua?—* 13 Ma' qa yukin he' wetsjuk ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Ma'ałiiteje'm na' witset. Qa hik nakha' qu' i'weni'łi' pa'qu' jukhewe' qu' nekaxij pe'qu' kamusiye' pa'qu' iweli'ye', qa' ijayani'łpha'mkii. 14 Qa pakha' qu' nuyiteje'm pakha'an, qa' it'iłijets pa' yatsat'axij pe' wititsi': "Ha' Maestro yit'ij: '¿Pa'n i'ni' pakha' łatawe'j ene' wititsi', pakha' łeke' qu' haqsiiłiji'kii ene' yijatshenhei qu' heyeki'łji' ha'ne łe'wis nełu Pascua?' " 15 Ma' qa' nethiniłij nakha' qu' jina'niji' epk'etsaxifi na' te'weipha'm ne' wititsi', hats week yijat'axju'. Qa' aqsi'ji'łijkii qu' aje'eł ajileti'ł week pe'qu' net'ejuyets ha'ne łe'wis nełu qu' jintełuj. — 16 Ma' qa ikkii he' ł'ijatshenhei qa yamii pa'aj ha' witset qa week yi'wen ka' hats yit'ijets ha' Jesús. Ma' qa yaqsi'jju' aje'eł week kekhewe' qu' netuj t'ejuyets ka' łe'wis nełu Pascua.* 17 Qa in hats lef'ekii, ma' qa hats namii ha' Jesús qa he' doce (12) ł'ijatshenhei.* 18 Qa in hats week i'nijupkii ha' łeqe mesa qa tekju', ha' Jesús qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets. Na'l na' ewi'ł ekheweli'ł yekufe hane'ej, t'ihinyij hatse'.— 19 Ma' qa hik aka'aj qa yoksi'wen in qi in ika'metetskii hekhewe'en, qa week ewiłei in yitjiijets: —¿Me yakha'?— 20 Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Nakha'an hik nakha' ewi'ł ta'łets enewe' doce (12), nakha' ewi'ł na' yoqotok'o'oł in hilke'ełijetsju'kii ne' pan. 21 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikłi'ij qu' łunye'je' in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' t'ejuyets nakha'an, qa ¡hiyee'łe ha'nus nakha' jukhew t'ihinij hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew! Les in łe'wistaxju' qu' hasu'uj nenekfik'i pa'aj hakha' jukhew.—* 22 In mexe tekju', ha' Jesús qa t'eku'mi' ka' pan, qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios, ma' qa napk'asiti'mju' qa tisijets hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Łuji'ł, hane'en hik ha'ne yese'n.—* 23 Qa t'eku'mi' iye ha' ewi'ł tok'o qa yit'ijetspha'm iye łe'wisij pa' Dios, qa tisijets iye hekhewe'en, ma' qa week iya'aj iye ha' ewi'ł tok'o.* 24 Qa yit'ijji'ju' iye: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik enewe' yathits, hik enewe' qu' nata'łets pakha' ink'ayik qu' nenit'ij, qa' nawantsiifik'i qe qa' net'ejuyets pe'qu' olootse'.* 25 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in hats nite' k'iya'ji' iye ni'khap iye uwa ł'i', ipłu'ui qu' namtaxets pa' nełuji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik uwa ł'i' na' tenek'enhe'yi' na' Tata.—* 26 In yili'ijju' in te'lijtsii yiji'ik'i ka' ewi'ł witlijtsine', ma' qa ikfik'ikii qu' nakiiteje'm ke' utek Olivos.*

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.
(Mateo 26:30-35; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

27 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Week hatse' ekheweli'ł qu' anak'esi'ł yik'uikii, qe kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: *"Hilan hatse' na' kots'etets łenilayets qa ne' kots'etets qa' nak'eskii."* *(Zac*

---

* **14:6** 1P 2:12 * **14:7** Dt 15:11; Lc 10:38-42 * **14:8** Lc 12:4; Jn 19:40 * **14:9** Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 1:1; Fil 1:5; Mt 13:38; 1Jn 2:2 * **14:10** Mr 3:19; 9:31; 11:11; Mt 2:4 * **14:11** Lc 19:15; Jn 13:21 ‡ **14:12** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejilłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **14:12** Ex 12:21; Mt 9:10; Mr 4:38; 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; Ef 4:11 * **14:16** Mr 10:10 * **14:17** Mt 26:20-25; Lc 22:21-23; Jn 13:21-30; Mr 11:11 * **14:21** Mr 1:2; 2:10; Hch 15:15; Dn 7:21,25; 9:26; Ap 9:12 * **14:22** Mt 14:19; 15:36; 26:26-30; Lc 12:4; 22:17-20; 24:30; 1Co 10:16; 11:23-25; Hch 2:46; 20:7,11; 27:35; Jn 2:21; 6:51 * **14:23** Mr 8:6 * **14:24** Ex 24:8; Zac 9:11; He 9:18-20; 10:29; 13:20; Gn 4:11; Nm 35:33; Lm 4:13; Mt 23:35; Is 52:13–53:12 * **14:25** Ap 22:21; Is 32:12; Hab 3:17; Stg 3:12; Is 25:6; Lc 13:28-29; 14:15-24; Mr 1:15 * **14:26** Mt 21:1

*13:7)** 28 Qa qu' yi'ɬa'xe'tax iye qa' hathayini'ɬ ek'uyii ha' Galilea.—* 29 Ma' qa ha' Pedro qa
yit'ijets: —Yemjeetax qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qa yakha'ɬe qa' nite' ɬ'anuuyi'i qu'
haqsiijkii kakha'an.—* 30 Qa ha' Jesús qa yit'ijiju'ɬ: —Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets in akha'
hane'ej ha'ne naja'xji', in mente' wetsjuk'ij qu' nap pa'qu' ta'a'aye' qa' hats wetshetk'ewi'ɬij
qu' mewelku'tyijkii.—* 31 Qa ha' Pedro qa hamɬe yami'ik'ui in yit'ijetskii: —Ɬunye'j ji'ij qu'
k'eyiwamhifeye', nite' hewelku't ejkii.— Qa week in ɬ'anyejeitax aka'an hekhewe'en.

Jesús qa iyini' pa' Getsemaní.
(Mateo 26:36-46; Lucas 22:39-46)

32 Ma' qa yamets ha' najkaket ɬii Getsemaní. Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ɬ'ijatshenhei:
—Hik ha'ne ni'ekuni'ɬi'ju'kii qa yakha'ɬe qa' mexe nek'iyin.—* 33 Qa t'eqe'mets ha' Pedro
qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye. Ha' Jesús qa hik aka'aj qa yoksi'wen in qi in
ika'metkii qa itawje'met iye.* 34 Qa yit'ijets hekhewe'en: —Qi in k'ikametkii, qa hats
naq'aliyuyij, hik ha'ne a'maneyi'iɬi', mama'kite' e'ɬju'—* 35 Ma' qa les ha'nii ha' ikji', qa
we'niyipiniju' sehe', qa iyinijii pa' Dios qu' ɬeke'ye' qu' hasu'uj namitets pakha' ɬunye'jkii
hatse' qi a'tax.* 36 Qa yit'ij in iyin: —¡Abba,§ Tata! Akha' ham pa'qu' iwjutsiten eke' week
wekwek, anamitkitek yiwets wat'ij qu' nek'iya'aj nakha' tok'o i'nji' na' qi in ek'imiiji', qa
hasu'ujɬe pa'qu' yakha' ye'ɬe qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 37 Ma' qa tepilii iye
he' ɬ'ijatshenhei qa yi'wenij in ima'ju', qa yit'ijets ha' Pedro: —Simón, ¿me łama'? ¿Me nite' eke'
qu'nte' ama'ye' qu' ewi'ɬ horaye'?* 38 Hasu'uj mama' a'ɬju', iyini'ɬ hats'inha qa'nte' nanami'iɬ
ewets na' witaqjaajinkeye'j. Ekheweli'ɬ hats qi in ɬisu'untaxi'ɬha qu' aqsiiɬijkii kakha'an, qa
nite'ɬe t'units ne' esenitsi'ɬ.—* 39 Qa ik iye qa iyin iye, qa yiyeketij iye kekhewe' hats yit'ij.
40 Qa tepiltaxii iye qa yi'wen iye in ima'ju' iye, qe nite' weju'ɬiju'ɬ in qi in nijatiyu'ju'ha.
Qa' nite' nikfe'lets hekhewe'en pa'qu' nit'ijiju'ɬ qu' neku'ɬ.* 41 Qa tepiltaxii iye qa hats
wetshetk'ewi'ɬij in tepilii ma' qa yit'ijji'ju': —¿Me menjiit ɬama'aɬju', qa ɬawapiyi'ɬju' iye? Hats
ɬ'ajɬu'uj je'm in ɬama'aɬju'. Hats yamets nekhe' hora, qa ha'ne Ła's na' Jukhew netesti'yij
nekhewe' uɬ'ets jukhew.* 42 Eniyi'ɬpha'mkii, yape ju'ukkii, hats na'liju'ɬ na' wotk'onyijkii.—*

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.
(Mateo 26:47-56; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

43 Hik aka'aj ha' Jesús mexe iyettax, qa namets ka' Judas, hik kakha' ewi'ɬtax iye
hekhewe' doce (12) ɬ'ijatshenhei, qa olots he' ɬijts'eyek neka'x he' ɬaqatsjikinetits qa he' najak
ɬeqek'unetits, nukin he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa
hekhewe' iye tenek'enheiji' na' witset.* 44 Qa kakha' t'ihinij qa hayiits nifeli'm pa'aj
kakha' qu' niwjutsiqenij, qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm qa' hik hakha'ye'. Qa'
ku'mi'ɬi' qa' matjanitheni'ɬij qu' eka'xi'ɬ.— 45 Ma' qa in namets qa aje'eɬ nekets ha' Jesús, qa
yit'ijets: —¡Maestro!— Qa tu'je'm.* 46 Ma' qa hekhewe'en qa nekets ha' Jesús qa t'eku'mi' qa
niyejinju'ha. 47 Qa ha' ewi'ɬ hekhewe' metitsi'm qa nit'ijpha'm ha' ɬaqa'tsjikinet qa yifekin
je'm hakha' ɬeqejkunenek ha' qiji' pa'il ɬatata qa yasinijii ke' ɬekfi'ik'i qa k'itsji'. 48 Qa ha' Jesús qa
yit'ijets hekhewe'en: —¿Inhats'ek in ɬenka'xi'ɬ ne' aqa'tsjikinetitsi'ɬ qa ne' najak eqek'unetitsi'ɬ
qu' ots'opheɬi'ɬ? ¿Me hik yijunye'j na'aj ejtenhetsax? 49 Week neɬuts ewi'ɬ ju'uni' ne' qi
witlijtsitjiyifi qa k'inq'ijatshenji'ij, qa nite' ɬots'opheɬiɬ. Qa hatsɬe ɬunye'jɬe aka'an qe qa' nafits
kekhewe' hats we'nika'ajji'.—* 50 Ma' qa he' ɬ'ijatshenhei qa yiwejinɬi'i qa week ilatkii.* 51 Qa
ewi'ɬ ha' jutjana'x yijayanpha'mkii, ewi'ɬi'i' ha' wentila'fij qa t'eku'mtaxi' iye qu' neka'x
52 ma' qa yiwu'mɬi'i ha' ɬe'ntilafit qa ilat laxaxɬekii in ilat.*

Jesús qa wetka'xii qa wats'ap'anhetji'ju' pe' week tenek'enhei.
(Mateo 26:57-68; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

53 Ma' qa wetka'xii ha' Jesús ha' qiji' pa'il ɬatata, ma' qa not'ax wetju'ɬ he' week hekhewe'
tenek'enhe'yij pe' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke'
Moisés ɬe'lijei.* 54 Ha' Pedro yijayantaxpha'mkii qa toxɬi'imii yamɬi'iiji'ha hakha' joofji'ju'
ke' ɬetsi' ha' pa'il ɬatata, ma' qa i'nijupju' he' oq'opheɬinetsilets t'aɬijup ka' fe't.* 55 He'

---

* **14:27** Hch 15:15; Mt 7:15 * **14:28** 1Co 15:4; Mt 17:22 * **14:29** Lc 6:14; Hch 10:32 * **14:30** Mr 14:72 * **14:32** Mr 10:10; Mt 5:44; Hch 12:12 * **14:33** Lc 6:14; Hch 12:2; Jn 21:7 * **14:34** Ap 16:15 * **14:35** Jn 2:4 § **14:36** Abba ikji' iye Tata. * **14:36** Ro 8:15; Ga 4:6; Mt 5:16; 11:27; 19:26; Jn 8:42; Mr 9:23; 10:38-39; Sal 11:6; Is 51:17,22; Lm 4:21; Ez 23:32-34; Jn 18:11 * **14:37** Mt 16:17; Lc 6:14 * **14:38** Mt 5:44; 6:13; Lc 4:13; Sal 51:12; Fil 3:3 * **14:40** Mr 4:40 * **14:41** Mr 2:10; 8:31; 9:31; 10:33-34 * **14:42** Mr 5:41 * **14:43** Mr 3:19; 11:11; Mt 2:4; 3Jn 1 * **14:45** Jn 11:8 * **14:49** Hch 21:26; 2P 1:20; Mt 1:22; Mr 9:12 * **14:50** Mr 4:40; Stg 4:7 * **14:52** Am 2:16 * **14:53** Mt 2:4; 26:3; Mr 8:31; 10:33 * **14:54** Lc 6:14; Jn 18:18

tenek'enhe'yij he' pa'il qa weekji' hekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema)* qa wo'taxiikii pekhewe' qu' wi'tlijeye' qu' net'ejuyiju'ł ha' Jesús hats'inha qu' nilan, qa nite'łe yi'wen. * 56 Yemjeetax in olotstax hekhewe' wotk'ontaxijkii, qa nite'łe ł'anyejeyij wetju'ł.* 57 Qa uja'x he' niyijpha'mkii iye qa yittaxij iye kekhewe' wotk'onłi'ijkii iye in t'ejuyiju'ł ha' Jesús, qa yit'ijju' hekhewe'en: 58 —Yekheweli'ł hepi'ye'ełij in yit'ijets nakha'an: "Yakha' hiwu'm hatse' ene' qi witlijtsitjii łaqsijki'ijkii ene' jukhew, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł neł*uts* qa' heniihinpha'm pekhepe' iye nite' łaqsijki'ijkii ene' jukhew."—* 59 Nite'łe week ł'anyejeyij aka' yittaxijju'. Nite' yeqet'etskii.* 60 Ma' qa ha' qiji' pa'il łatata qa niipha'm qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Me ham pa'qu' eku'łik'i? ¿Pa'n łunye'jkii aka' yit'ij ewets enewe'en?— 61 Qa hakha'łe Jesús qa ham yit'i'ij, ham pa'qu' nekułik'i. Qa ha' pa'il łatata qa wapilijets iye in nifaakan, qa yit'ijets iye: —¿Me hik akha' pa' Cristo, pakha' Ła's pa' łe'wis Dios?—* 62 Jesús qa yit'ij: —Ehe yakha', qa łi'weni'ł hatse' ha'ne *Ła's na' Jukhew qu' na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' qi in t'un qa' nenekijju' ne' wasil.— (Sal 110:1; Dn 7:13)** 63 Ma' qa ha' pa'il łatata qa yiwjaf'itik'i ka' ł'uihitjiiłe, qa yit'ij: —¿Inhats'ek qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je' hane'en?* 64 Hats łepi'ye'eł in uł'etsik'i łe'lijeyets pa' Dios. ¿Pa'n łumti'ił?— Ma' qa week yisu'un qu' nattanithenhetii, qa yit'ijju' in ewi'łłe in weju'łij qu' nawa'm.* 65 Ma' qa yapełek pe' uja'x qa tek'iyi'kii pa'aj, qa yit'onjo' iye pa'aj łeju's qa yi'wiłtenje'mkii iye pa'aj, qa yitjiijets iye: —Enfeli'ł ye'm ¿łek pakhate'ek nalan?— Qa he' oq'opheł*inetsilets* testi'yij qa yeqsilanje'm kiyek łeju's pa'aj.*

Pedro qa' welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:69-75; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-29)

66 Ha' Pedro i'niju' ha' joofji'ju' ke' witits'i. Ma' qa namets ke' ewi'ł hekhewe' łeqejkunenkii ha' qiji' pa'il łatata.* 67 Qa in yi'wen ha' Pedro in t'ałets ka' fe't, qa ts'in in yejełju', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús, Nazaret łeiłe'.—* 68 Qa ha' Pedro qa welkutłi'ijkii, qa yit'ij: —Nite' tsikfe'lij, qa nite' tsikfe'lets iye kakha' łit'ij yiwets.— Qa ikik'ui ka' fe't qa ts'ap'a'a' ha' łekuwe'e' meti'm ha' epk'etsaxii łeji', ma' qa ip pa' ta'a'a'. 69 Qa ke' witqejkunenki' in yi'wen iye, ma' qa hats yit'ijets hekhewe' i'ni' hakha'a': —Hik ha'ne hakha' ewi'ł hekhewe'en.— 70 Qa welkutłi'ijkii iye hakha'an. Qa suujłe iye hekhewe' i'ni' hakha'a' qa wapilijets iye in yit'ijets ha' Pedro: —Qete'e' yijaa'ija in akha' łata'łets hekhewe'en, qe akha' iye Galilea łeiłe'.—* 71 Ma' qa hik aka'aj ha' Pedro qa yapełek in uł'axik'i ł'anye'j qa weniwjutsiqentaxijha iye in yit'ij: —Nite' tsikfe'lij pakha' jukhew łiyineni'łkii.—* 72 Qa hik pakha'aj qa ip iye pa' ta'a'a', ma' qa hats wetsjuk'ij in ip. Ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i kakha' ł'anye'jets ha' Jesús in yit'ijets: —Qu' hats wetsjuk'i'ij qu' nap pa'qu' ta'a'aye' qa akha' qa' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.— In yijamti'ik'i aka'an, ma' qa qi in ip.*

15

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Lucas 23:1-5; Juan 18:28-38)

1 Qa mexe leefłi'iju' iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa aje'eł yaqsi'jju' iye qu' nonot'axi'ł wetju'ł iye hekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa week in uja'xju' ek in tenek'enhei (Junta Suprema.) Ma' qa in hats łe'sitsijju' iye pa'qu' nit'ijju', qa yophe'ł ha' Jesús qa yeka'xii qa tisij ha' Pilato.* 2 Ha' Pilato qa nifaakan ha' Jesús: —¿Me akha' pakha' łatata ne' judiol?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ehe, ł'asiinik'iha ka' łit'ij. —* 3 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yit'ijetskii kekhewe' olots wekwek uł'etsik'i yit'ijets in yaqsiijkii ha' Jesús. 4 Ma' qa ha' Pilato qa ewi'łij iye in nifaakan ha' Jesús, qa yit'ijets: —¿Me nite' ł'inku'ł? Jeł qeku'nek, eke' olots wekwek uł'etsik'i titijiti'yijets in łaqsiijkii.—* 5 Qa hakha'łe Jesús qa hats nite' inku'ł iye, qa hik ta'łijupi' pa' Pilato in yitjułaxijpha'm.

---

* **14:55** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **14:55** Mr 13:9; Mt 10:21 * **14:56** Pr 6:19; 1Jn 5:10 * **14:58** Col 2:11 * **14:59** Nm 35:30; Dt 17:6; 19:15; Fil 2:6 * **14:61** Is 53:7; Mt 1:17; 27:12,14; Mr 15:5; Lc 23:9; Jn 5:19; 19:9; Ef 5:2; He 1:2; Lc 1:68; Ro 1:25; 9:5; 2Co 1:3; 11:31; Ef 1:3; 1P 1:3 * **14:62** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; Mr 2:10; 13:26; Hch 7:56; 17:24; Mt 20:21; 24:35; 26:64; Lc 12:33; Ef 6:9; Ap 21:10 * **14:63** Mt 26:3; Lv 10:6; 21:10; Nm 14:6; Jn 19:23; He 12:1 * **14:64** Jn 10:33; Ap 13:6; Mr 10:33 * **14:65** Jn 11:51; Jn 18:18 * **14:66** Lc 6:14 * **14:67** Mr 1:24; 10:47; 16:6; Lc 4:34; 24:19 * **14:70** Jn 4:45 * **14:71** Mt 5:34 * **14:72** Mr 14:30 * **15:1** Lc 23:25; 3Jn 1; Mt 2:4; Mr 13:9; 1Ti 6:13 * **15:2** Lc 19:38; Jn 19:21 * **15:4** 1Ti 6:13

Pilato qa inaqyaji'ij qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-31; Lucas 23:13-25; Juan 18:38-19:16)

6 Ma' qa ha' Pilato in weekji'ij ininqapits łeqfenye'jji'ij łewek qa łe'wisji'ij nełu Pascua* qa yiwejinji'ij na'aj wit'ophełik pa'qu' niyinji'jets pekhewe'en qu' netwejinhetii.* 7 Ewi'ł pa' wit'ophełik łii Barrabás, ewi'ł i'ni'łi' pekhewep iye łe'fetsijup pa'aj in t'ilittax, ma' qa teqek'uiju' pa'aj.* 8 Qa namii pa'aj pe' olotsjo' jukhew. Ma' qa yapełek qa iyinijets pa'aj ha' Pilato qu' łeqfenyeje' łewek pa' hayiits łeqfenye'jji'ij łewek. 9 Ma' qa ha' Pilato qa yeku'ł pa'aj: —¿Me łisu'uni'ł qu' hiwejin ha'ne Łatata ene' judío? —* 10 Qe ha' Pilato nikfe'lets hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il in tisij ha' Jesús qe teqhemtshenetskii.* 11 Ma' qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yiyaji'etskii pa'aj pekhewe' olots jukhew qu' niyinijets yijat'ij qu' netwejinhetii pa' Barrabás qa' hasu'uje' ha' Jesús. 12 Ma' qa ha' Pilato qa nifaakanji'ju' iye pa'aj: —¿Pa'n łii pa'qu' isu'uni'ł qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne eqiyi'łij, judiol Łatata?— 13 Qa pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj, taya'yijipji'kii pa'aj in yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'!— 14 Ha' Pilato qa yittaxijets iye pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Pa'n łii pa' uł'ax yaqsiijkii?— Qa yape'enha les in taya'yijipji'kii in yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'!— 15 Qa ha' Pilato in yisu'un pakha' qu' ni'weju*łenij* pekhewe' olots jukhew, ma' qa yiwejin pa'aj pa' Barrabás. Ma' qa in yaqhat'etsij in inaqyaji'ij in teqsilanhetiikii ha' Jesús, qa tisij he' oq'opheł*inetsilets*, hats'inha qu' nenji'pha'm ke' cruz. 16 Ma' qa pe' oq'opheł*inetsilets* qa yeka'xifi pa'aj ke' palacio, qa yenifi pe' ł*enextsi'ij* pekhewe' yejeł ke' palacio (pretorio). Ma' qa taya'yii pe' week pekhewe' i'nifi pekhe'en oq'opheł*inetsilets* qa not'axij wetju'ł.* 17 Qa yi'ntaafinij pa'aj pa' penyilo witpalinek, qa in hats yaqhat'etsij iye in yiftii pe' tii qu' ł'*iwat'i'ij*, qa yuihinji'ju' iye.* 18 Ma' qa yawitji'etskii qa yit'ijiijetskii: —E'łe'*wisi'imkii*, qi łatata ene' judiol.—* 19 Qa yilanijkii pa'aj łeiła' pa' ewi'ł tutsi'latax, qa tek'iyi'kii iye pa'aj qa wonokok'enjiijupju'kii qa totjoiji'ijju'kii yitjiij qhup qhup łeiłal.* 20 In yili'ij pa'aj in yawitji qa nit'ijji' pa' yintilafinij witpalinek qa yuihinik'ipha'm iye pe' łeqhinataayija, ma' qa yeka'xfik'i pa'aj qe qa' nenji'pha'm ke' cruz.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

21 Qa ewi'ł ha' jukhew ta'łiifik'i pa'aj ha' ł'*ejinqa'wet*, łii Simón, Cirene łeiłe', łatata ha' Alejandro qa ha' Rufo, qa tayajaxti'yijets pa'aj qu' neka'xi'm ke' łeqe cruz ha' Jesús.* 22 Ma' qa yeka'xii pa'aj ha' ewi'ł tseenepha'm łenqii Gólgota, ikji' witjiła'*ak'i* łetset.* 23 Qa testiitaxij ka' wino wenetsjiłkinij na'aj mirra,† qa nite'łe iya'ji' ha' Jesús.* 24 Ma' qa in hats yenji'pha'm ke' cruz, qa he' oq'opheł*inetsilets* qa watk'esaxijju' ke' łeqhinatai, qa ikij wetju'ł pa'n łunye'j pa'qu' neka'x week ewiłei.* 25 Qa juufik'ipha'm junu' (las nueve) in yenji'pha'm ke' łeqe cruz. 26 Qa yeni' ka' łe'nikahat nifel ka' ta'łijupi' in talanhetii, yit'ij: —Łatata ene' judío.—* 27 Ha' Jesús łe'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wetsjuk ejtenhetsits, ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa łefeyi'j te'weyijek.* 28 (Ma' qa hats yafits kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Tojonkaxti'yik'i pekhewe' uł'ets jukhew.—)(Is 53:12)** 29 He nekjiijup qa yawitjiieetspha'mkii, qa yitjiij qhet tetet łeiłal, ma' qa yiyajije'etspha'm: —¡Haa, haa! Akha' in łit'ijets qu' onopłetju' ne' qi witlijtsitjii qa' wetshetk'ewi'ł nełutse' qu' eniihinpha'm iye,* 30 ¡metełinłe qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz in ł'*enhetiijipha'm*!—* 31 Qa hik łunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'*lijei* in yawitji'etspha'mkii iye qa watfaakateji'ijju' qa yit'ijju': —Yiłinji'ij pekhewep qa łakha'łe qa nite' łeke' qu' netełinłe.* 32 Qu' hik nakha'ye' pa' Cristo'ija, pakha' Łatata ene' judiol, qa' net'ilit'ik'uiju' hane'ej ne' cruz, hats'inha qu' jinte'wenij ma' qa' nite' jinteqekuye' yijat'ij.— Qa kekhewe' iye łenenhefetspha'm ke' cruzits uł'*etsik'ikii* iye ke' łe'lijeyets.*

---

* **15:6** Pascua ikji', ł*ahats'ij* pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'*athits* pe' ł*ekuwelii* pe' ł*eqejiłe* wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **15:6** Mr 14:1; 1Ti 6:13 * **15:7** Pr 1:16; Hch 23:7 * **15:9** Lc 19:38; Jn 19:21 * **15:10** Sal 37:1 * **15:16** Jn 18:28,33; 19:9; Hch 23:35; Fil 1:13 * **15:17** Mr 15:20; Lc 16:19; Ap 12:1; 18:12; Jn 19:2,5 * **15:18** Mt 26:49; Lc 1:28; 19:38; Jn 19:3 * **15:19** Mr 5:6; Lc 22:41; Ef 3:14 * **15:20** Mr 10:34 * **15:21** Lc 9:23; Hch 6:9; Ro 16:13 * **15:22** Mt 27:33-37; Lc 22:32-34; Jn 19:17 † **15:23** Mirra, hik aka' łii pe' najkak łasi' tanatkinhei pakha'aj na'aj łits'i. * **15:23** Gn 9:21; Dt 7:13; Sal 4:7; Pr 3:10; Lc 5:37; Sal 69:21 * **15:24** Sal 22:18 * **15:26** Lc 19:38; Jn 11:36 * **15:27** Mt 27:38,44; Lc 23:39-43; Mr 14:48 * **15:28** Is 53:12 * **15:29** Mt 27:39-43; Lc 23:35-38; Ex 22:28; Mr 3:29; Ap 13:6; Sal 22:7; Jn 2:19 * **15:30** Lc 23:26 * **15:31** Mt 2:4 * **15:32** Mt 1:17; Ef 5:2; Lc 19:38; 23:26; Jn 1:49; 3:16; Mr 8:11-12; 11:24; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10

Wa'm pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 27:45-56; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

33 In hats natsathenju' junu' ma' qa week ha' sehe' in nookii qa yamijii las tres metiyu'ju' junu'.* 34 Qa hik aka'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayai, qa yit'ij: —Eloi, eloi ¿lama sabactani?—
Ikji' aka'an: *—Dios yatsat'axyij, Dios yatsat'axyij, ¿inhats'ek in łetswu'm?—* *(Sal 22:1)*
35 Na'l he' uja'x metitsi'm yepi'ye' in iyet, qa yit'ijju': —Ek'en qeku'ni'łets, hats taya'yiikii pa' Elias'ik'i.— 36 Ma' qa ewi'ł ha' wekuma'xii qa yuihinji'ju' ke' ewi'ł jupayek (esponja) ka' wino na'aj ewtsik'iiji', qa yenji' ka' ewi'ł najak tutsi'latax qa yetshenetspha'm qe qa' netufij, ma' qa yit'ij: —Jitewejinłe eku'n, jitejeł eku'nijju' q'ax qu' nentenilit'etsju' pa' Elias'ik'i qu' nilithinju' nakha'an.—* 37 Ha' Jesús qa t'unik'i in tayai, ma' qa wa'm. 38 Qa ka' penyilo łenjilafi' ke' witlijtsitjii qa' ja'fik'iju' łeqewuk'u pa'aj.* 39 Qa ha' ewi'ł centurión‡ ts'ap'a'afi ka' Jesús, hakha'an in yi'wenij in tayai qa wa'm, ma' qa yit'ij: —Qete'e' yijaa'ija aka' jukhew in Ła'staxija pa' Dios.—* 40 Na'l iye he' efuts neełiikii totsii ha' i'ni' i'nji'teje'm kikhe' María Magdalena qa ke' Salomé qa ke' María łenene ha' omehe' Jacobo (Santiago) qa ha' José.* 41 Enewe' efuts yijayanik'ikii qa t'ifti'ts'etskii ha' Jesús in mexe neki'kii ha' Galilea, qa olots iye hekhewep iye yijayanik'i in hats yamii ha' Jerusalén.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Mateo 27:57-61; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

42 Qa hats metju' junu', ka' nełuji' in mexe watji'letji' pe'qu' wekweke', ehe, qa hats k'esik'iha qu' witwapiihijiye'. 43 Ma' qa nam ha' José Arimatea łeiłe', hikha' iye i'nji't'eje'm hekhewe' Junta Suprema,§ hikha' ewi'ł hekhewe' les te'nekumhi'yi' na'aj yit'ij, łakha' iye notkiji'ijtaxik'uyek pa' tenek'enheiji' pa' Dios, ma' qa we'nt'unhet in uyetsji' pa'aj pa' i'ni' pa' Pilato qu' niyinijets pa' Jesus'ik'i.* 44 Ha' Pilato ts'iłimkii pa'aj in aje'eł wa'm pa'aj, ma' qa taya'yii pa'aj hakha' centurión, qa nifaakanij qu' yijaayi'ija qu' hats nawa'm. 45 Ma' qa jutsiqaxi'mha qe ta'łets ha' centurión, ha' Pilato qa tisij pa'aj ha' José ka' Jesus'ik'i qu' neka'x. 46 Ma' qa taqha'yets pa'aj ha' José pa' ewi'ł penyilo fo' qa inyetax iye, qa nit'ijju' pa'aj ka' Jesus'ik'i. Ma' qa yijuphe'łji' pa'aj pa' penyilo qa yeka'x qa yenifi ke' inqajkaninijju' pa'aj ke' utekji'teje'm łenimełuk qa yiwkoyoyinets ke' qi ute pa' łeji' qa yit'onji'.* 47 Ke' María Magdalena qa kikhep iye María łenene ha' José, yejełijik'ikii qe qa' nenikfe'lets pa'n qu' neni'.*

16

Iła'x iye pa' Jesús.
(Mateo 28:1-10; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

1 In hats naxijik'i ka' witwapiihijii (sábado), qa ke' María Magdalena qa ke' Salomé qa ke' María iye łenene ha' Jacobo (Santiago), qa taqha'yets pa'aj ne'ej ewjisiiji' (especias) qe qa' nakii qu' newjisitipji' ka' Jesus'ik'i.* 2 Qa leefiju' pa'aj kakha' yojo nełuji' ka' semana (domingo), qa hats yamets pa'aj ke' nimełuk in hats nekiyupha'm pa'aj junu'.* 3 He' efuts qa yit'ijju' pa'aj: —¿Qa pa'n łii pa'qu' nikoyoyinhet ke' qi ute qu' nit'ij i'nemii qhof ha' łeji' ke' nimełuk?— 4 Ma' qa yejełtax pa'aj, qa yi'wen in hayiits qhofij pa'aj ke' nimełuk, yemjeetax in qitax ke' ute łit'o'oj. 5 In uyifi pa'aj ke' łenimełuk, qa yi'wen pa'aj pa' ewi'ł jutjana'x i'niju' pa' yiya'yik'i pa' te'weiji' pa'aj. Pe' łeqhinatai yamik'iju' qa fo' iye, ma' qa he' efuts qa qi in nijiwei pa'aj.* 6 Qa pakha'an qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, tsikfe'lets in łowotaxiłiikii ha' Jesús Nazaret łeiłe', hikha' t'enhetiijipha'm ke' cruz. Hats iła'x iye, ham hane'e'in. Jeł qeku'ni'łek ha'ne we'nentaxi'.* 7 Yape ma'ałkii qa aka' qu' it'iłijets he' ł'ijatshenhei qa hakha' iye Pedro: "Ha' Jesús wathayinti'ił ek'uyii ha' Galilea, hikna' tit i'weni'łi' hatse' in łunye'jek ka' hayiits yit'iłij ewets."—* 8 Hekhewe'en qa ikfik'ikii pa'aj, ilatik'uifik'ikii ke' nimełuk, qe qi in tsalal wetju'ł, nijiwei pa'aj. Qa ham pa'qu' nithinets, qe nijiwei.*

Jesús qa we'nethinets pe' María Magdalena.
(Juan 20:11-18)

---

* **15:33** Am 8:9 * **15:36** Sal 69:21 * **15:38** Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 6:19; 9:3; 10:20 ‡ **15:39** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł inetsilets, Roma łeiłe'. * **15:39** Jn 5:19; He 1:2 * **15:40** Mt 27:55-56; 28:1; Lc 8:2; 23:49; 24:10; Jn 19:25-27; 20:1-18; Mr 16:1,9 * **15:41** Mt 17:22; 23:37 § **15:43** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **15:43** Jud 21; Mr 1:15; 1Ti 6:13; Lc 12:4; Jn 2:21 * **15:46** Jn 5:28; 11:38; Jn 20:1; Hch 13:29 * **15:47** Mt 27:61-66; Lc 23:55-56 * **16:1** Mr 15:40 * **16:2** Hch 20:7; 1Co 16:2; Jn 5:28 * **16:5** Jn 5:28; Lc 7:14; 12:27; Ap 3:4 * **16:6** Mr 14:67; 1Co 15:4 * **16:7** Lc 6:14; Mt 17:22 * **16:8** Jn 5:28; Mr 1:44; 4:40

9 In hats iła'x iye ha' Jesús, ka' yojo nełuji' ka' semana (domingo) mexe leefiju' pa'aj. Qa
ke' María Magdalena qa hik kikhe' yojo'oj pa'aj in yi'wen, hik kikhe' yukinik'uifik'i pa'aj
pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets i'ntaxji'.* 10 Ma' qa kikhe'en qa ikii pa'aj qu' nenfeli'm
hekhewe' łijts'eyekji'ijtaxkii hakha'an. Hekhewe'en qi in ika'metetstaxkii qa qi in ipju' iye.
11 Hekhewe'en in impi'yelij hakha'an in hats iła'x iye qa kikhe'en iye in yi'wenija, qa
hekhewe'en qa nite'łe yisu'un qu' netk'enik'i.

Jesús qa we'nethinets pe' wetsjuk ł'ijatshenhei.
(Lucas 24:13-35)

12 Qa i'nk'ałe iye pa'aj, ha' Jesús qa we'nethinets iye tujtseika'łe pa' łunye'j in we'nethinets
he' wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei in nekik'iju' pa' wit'ikheyi'j qu' namii pa' ł'ejinqa'wet.*
13 Qa tepilii iye ha' Jerusalén qa nifeltaxii iye aje'eł hekhewep, qa yeqekułi'ij iye.

Jesús qa yukinijkii pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei.
(Mateo 28:16-20; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

14 Ma' qa i'nk'ałe qa we'nethinetsha hekhewe' once (11) ł'ijatshenhei hekhewe'en in mexe
i'nijupju'kii week ha' ewi'ł mesa in tekju', ma' qa yaq'ayinij pakha' łeqekuyejei qa in t'units
iye pe' łatawjets, qe yeqeku'uj hekhewe' yojo'oj in yi'wen in hats iła'x iye.* 15 Qa yit'ijji'ju': —
Yape, ma'ałik'i ha'ne week sehe' ipji' qa' enfeli'łi'm eke' łe'sits wi'tlijei week pa'qu' łunye'je'łe.*
16 Pa'qu' hats netk'eenik'iha qa' nempuli'jij ma' qa' iła'xe'. Qa pakha'łe qu' neqeku'uk'i ma'
qa hats jutsiqaxe' qu' nattanithenhetii hatse'.* 17 Ekewe'en kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qu'
łijts'eyek'ekii pekhewe' qu' hats nite' neqekuyi'ik'i: Aka' yii qu' nit'iji' qu' nukinfik'ikii pe'
inwo'metets, qa' nit'ij iye pe'qu' i'nk'aihitse' łe'lijeye'. 18 Q'oiq'oyits qu' net'eku'mi', qa qu'
niyataxji' pe'ye' na'aj yaq'alij pa'qu' jukhewe', qa' nite'łe neqenijani'ij, ham łunyeji'ijkii. Qa
qu' net'eku'mjiipji' pe'qu' nanqaats'eju' ma' qa' łe'sitse'ji'ijju'.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Lucas 24:50-53)

19 Ma' qa ha' Yatsat'ax'inij Jesús in yili'ij in iyetik'ui hekhewe'en, ma' qa tenilesiyiju'ł
na' wa'sji', qa i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Dios.* 20 Ma' qa hekhewe'en qa ikij qu' nenfel eke'
łe'sits wi'tlijei week ha'ne sehe' ipji'. Ha' Yatsat'ax'inij qa qi in yi'fen, qa qu' niwjutsiqenija
kekhewe' łe'sits wi'tlijei in yijaalija qa ta'łets kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in łijts'eyekkii.

---

* **16:9** Lc 24:1; Hch 20:7; 1Co 16:2; Lc 18:33; Hch 2:24; Mr 3:15; 15:40; Lc 8:2; 24:5,11,23 * **16:12** Jn 21:1; 2Co 4:11
* **16:14** Lc 24:9,38,41 * **16:15** Mt 28:16-20; Mt 13:38; 1Jn 2:2; Ro 8:22 * **16:16** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 2:38; 10:43;
22:16; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Mt 12:41; Jn 3:18,36; 5:11; 20:23 * **16:18** Lc 10:19; Hch 28:3-6; 9:12,17; 1Ti 5:22 * **16:19**
Lc 22:69; 24:3; Hch 1:2,11,22; 1Ti 3:16; He 10:12

SAN LUCAS

Pa' Lucas yika'ajji' pa'aj pa' łunye'jkii pa' Jesús.

1 Olots hekhewe' t'eku'mi' qu' nika'aji' kakha' łunye'jkii pe' wekwek te'wenhetii ha'ne
hane'ej jinamji'ju',* 2 qa jinikfe'lets ekewe'en qe ta'łets in nifel ine'm hekhewe' ta'łijii in
i'nk'aa'ija pa'aj in yi'wenijha qa hik hekhewe' iye nifel eke' wi'tlijei.* 3 Yakha' Lucas, yakhap
iye in qi in week hejeełtaxik'uiha in ipłu'uk'i ek in i'nk'a, qa humti qu' les łe'wise' qu' hata'łijii
qa' heyeiłi'ijpha'm qa' natsamijii ka' ł'aka'the' qu' hika' e'm tenek'enhei Teófilo.* 4 Hats'inha
qu' enikfee'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek ł'ijatshenheti'yij.*

Pa' ewi'ł ángel nifelkii qu' nenekfik'i pa' Juan Bautista.

5 Qa łunye'jkii kekhewe' nełutsji' in mexe wittata'a' ka' Herodes ha' sehe' Judea, hikha' i'ni'
pa' ewi'ł pa'i łii Zacarías. I'nji'teje'm pe' pa'il łiyinyejeyek Abías, ł'ithayifetskiyek. Pe' łewhe'ye' łii
Elisabet ta'łets pekhewe' ława'mhitsik'i pe' ta'łets pa' Aaron'ik'i.* 6 Pa' Zacarías qa pe' łewhe'ye'
Elisabet enewe'en wattsathenketik'uiha pa' Dios, qa yijayanija iye week kekhewe' yit'ij
pa'qu' nanaqsiijkii. Ham pa'qu' nit'ijets qu' nijanik'i in yijayaanija.* 7 Qa hamłe łelitse' qe
ints'ateki' pe' Elisabet qa hats ława'mhits iye. 8 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj pekhewe' pa'il i'nji'teje'm
pa' Zacarías, qa yasinji' pa'aj qu' net'ithayii pekhe' qi witlijtsitjii.* 9 Pa' hats łeqfenyejeiji'jij
pe' pa'il, qa yasinji' pa'aj pa' Zacarías qu' nuyetsji' pakha' fołetsji' pe' witlijtsitjii pa' łe'wis
wititset t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij, qe qa' nene'łju' pa' ewjisii (incienso).* 10 In mexe ne'łju'
pa'aj pa' yejutshenets ewjisii (incienso), qa pe' i'nfik'i olots qa iyinek pa'aj. 11 Qa hik pa'aj
qa we'nethinets pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, ts'ap'a pa'aj, te'weyij pa' yiya'yik'i pa'
ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets in tene'łju' pa' ewjisii (incienso).* 12 Pa' Zacarías in yi'wen pa'aj
pa' ángel qi in yitjułaxijpha'm qa qi iye in nijiwei pa'aj. 13 Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —
Zacarías, hasu'uj e'nijiwei. Na' Dios hats t'eku'mij eju'ł ka' iyinheye'j qa ke' ewhe'ye' Elisabet
qa' nana'l pa' ła's qa' eqiyi'ij hatse' Juan.* 14 Akha' qi qu' ne'sinheti'mkii qa olots iye pe'qu'
qi qu' łe'sitsi'imkii qu' nenektaxfik'i. 15 Qe pakha'an qi qu' qiyi'imji' hatse' na' Dios. Nite'
iya'ji' hatse' pa'qu' winoye' qa niyatsik'e iye, qa aje'eł qu' notpo'oj pa' Espíritu Santo qu'
mente' neneketaxfik'i.* 16 Łakha' yepiletets hatse' pe'qu' olotse' enewe' łelits ka' Israel na'
Yatsat'ax'inij hikna' łeqe Dios.* 17 Qa hik pakha' iye nojo'ok'oi hatse' nakha' Yatsat'ax'inij.
Pakha'an hik łunye'j qa hik łet'unhenye'j iye hatse' ka' profeta'ik'i* Elías, *qe qa' naqsiijkii pe'
łatawjets pe' ł'alhei qu' nenpiletetsju' pe' łelits,* *(Mal 4:6)* qa nekhewe' nite' nek'enheyutax
qa' hik łunyejeye' ka' łunyejei ne' yatsathen, hats'inha qu' nanamtax na' Yatsat'ax'inij qa'
hatsłe nawatjilet'ik'ui.— 18 Ma' qa pa' Zacarías qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n łunye'j pa'qu'
łeke'ye' qu' humtii'ija aka'an? Qe yakha' hats yaława'ma'x qa ke' yiwhe'ye' iye hats ławamhi'.
— 19 Qa yeku'ł pa'aj pa' ángel: —Yakha' Gabriel. Yakha' ye'meti'mkii nakha' Dios, hik nakha'
ts'ukin ewetsju' qu' jintafaakateiju' qu' henfel e'm ekewe' łe'sits ink'aihits.* 20 Qa hane'ej in
nite' łumti qu' yijaayi'ija ke' k'efe'ltaxi'm. Ma' qa' ham e'lijeye' hane'ej yamijii qu' nana'ltax
aka' hats hi'ttaxij ewets qe yijaa'ija hatse' qu' nana'l aka'an.— 21 Qa pe' i'nfik'i olots qa
hats nitatsittaxets pa'aj qu' nentenuifik'i pa' Zacarías, qa yiwjutsiten inhats'ek in yape'efi
pa' fołetsji' pe' witlijtsitjii pa' łe'wis wititset. 22 Ma' qa in hats t'atsji'łtaxfik'i pa'aj, qa hatsłe
ham łe'lijeye', qa aje'eł tumtaxtii qu' ni'weni' pe'ye' pakha' fołetsji' pe' witlijtsitjiiyifi. Qa
łokoyeiłetax pe' jutsiqetsij in iyettax, qa hats amanłi'ij pa'aj in ham łe'lijeye'.* 23 Ma' qa in
yamik'ui pa' uja'x pe' nełuts in t'ithayi'yifi pe' witlijtsitjii, qa wapilii pa'aj pe' łetsi'. 24 In hats
tełuyik'i pa'aj ekewe' nełutsji' in t'ithayii, pe' łewhe'ye' Elisabet qa iwkajitshen pa'aj, qa lee'fij
(5) pe' juwelits in nite' wi's pa'aj, qa yit'ij pa'aj: 25 —Yaqsi'j ye'mijkii pa' Yatsat'axyij aka'an
qe qa' nili'ij ne' tsutentax.—*

Pa' ángel qa nifelkii iye qu' nenekfik'i pa' Jesús.

---

* **1:1** Ro 4:21; 14:5; Col 2:2; 4:12; 1Ts 1:5; 2Ti 4:17; He 6:11; 10:22 * **1:2** Jn 15:27; Hch 1:21; 26:16; 2P 1:16; 1Jn 1:1; 1Co 4:1; He 2:3 * **1:3** Hch 1:1; 23:26; 24:3; 26:25 * **1:4** Hch 18:25; Ro 2:18; 1Co 14:19; Ga 6:6 * **1:5** Mt 2:1; 1Cr 24:10 * **1:6** Gn 7:1; Hch 2:25; 8:21; Fil 2:15; 3:6; 1Ts 3:13 * **1:8** 1Cr 24:19; 2Cr 8:14; 31:2 * **1:9** Ex 30:7-8 * **1:11** Mt 2:13-14; 28:2; Lc 2:9; Hch 5:19; 8:26; 12:7 * **1:13** Gn 15:1; 16:11; 17:19; Mt 11:18; 14:27; Lc 1:30,60,63; 7:33; Nm 6:3; Jue 13:3-5 * **1:15** Is 44:2; Lc 1:41,44 * **1:16** Mal 4:5-6; Lc 1:76 * **1:17** Profeta ikji' aka'an ewi'ł jukhew nifel pa' Intata pe' yit'ijets. * **1:19** Dn 8:16; 9:21; Lc 1:26; Mt 18:10 * **1:22** Lc 1:62 * **1:25** Gn 30:23; Is 4:1; 25:8

26 Qa in hats ewi'ɬ tatsai (6) pa'aj ɬeqe juwelits pe' Elisabet, pa' Dios qa nukinetsju' iye
pa' ángel Gabriel pa' ewi'ɬ witset ɬa's ɬii Nazaret, na' sehe' Galilea* 27 pe' ewi'ɬ inanyi' mexe
ham yawitjiye', ɬii María. Qa hats jutsiqetsi'ɬ wetju'ɬ qu' ɬewhe'ye'yi'ij pa' ewi'ɬ jutjana'x ɬii
José ta'ɬets pa' David'ik'i.* 28 Pa' ángel qa we'tmetinheti'm pa' i'ni' pe' inanyi', qa yit'ijets:
—¡Hewetfel e'm, akha' qi pa' ɬenekumhiyijiiji'! Na' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupkii.— 29 Ke'
María qa qi in yitjuɬaxijpha'm pa'aj pe' ɬe'lijeyets pa' ángel, qa ɬatawe'jɬeji' pa'aj in watfaakanɬe
in yit'ij qetuk pa' ikji'ha aka' witwetfelhewo.* 30 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj
e'nijiwei, María, qe na' Dios t'eku'm eiji'.* 31 Hane'ej qa' iwkajitshen qa' nenekfik'i hatse'
pa' oqwomehe', qa' eqiyi'ij Jesús.* 32 Pakha'an qiji'ha hatse' qa' ɬeqiyi'ij iye, Ła's pa' Qiji'ha.
Na' Yatsat'ax'inij Dios qa' netisij hatse' qu' nayaxipji' na' ɬots'oji'la'x kakha' aqwa'maxi'ɬik'i
wittata'ik'i David.* 33 Qa' nite' niliyi'ij qu' qiye' qu' netnek'enhe'yipji' ne' ɬetsi' ka' Jacob,†
qu' netnek'enhei ham pa'qu' ɬ'aka'the'ye'.—* 34 Ke' María qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n
ɬunye'j qu' nana'l hatse' aka'an in mexe nite' yaqapi' pa'qu' jukhewe'?— 35 Qa pa' ángel qa
yit'ijiju'ɬ pa'aj: —Na' Espíritu Santo qu' nanam ewetsju' qa na'n'epji', qa na' ɬet'unha'x na'
Qiji'ha qa' na'n'epji' iye hik qu' ɬunye'je' na'aj ɬeq'eneɬeya'x ne'ej wasi'. Qa hik ta'ɬijupi' pakha'
qi in Ła'wis qu' nenektaxfik'i qa ɬenqiyi'ij "Ła a'sija pa' Dios."* 36 Jeɬ qeku'nek, ke' ejefeki'
Elisabet in na'l iye hatse' pa' ła's, yemjeetax in hats k'utshetax, kikhe'en titijiti'yijets in
ham ɬa'se' qa hane'ej qa hats ewi'ɬ tatsai (6) ɬeqe juwelits in iwkajitshen. 37 Qe ham pa'qu'
wekweke' qu' jutsitaxi'im na' Dios.—* 38 Ma' qa yit'ij pa'aj pe' María: —Yakha' ɬeqejkunenki'yij
pa' Yatsat'ax'inij. Naqsi'jijkii pa' Dios in ɬunye'jek kakha' hats ɬenfel ye'm.— Ma' qa pa' ángel
qa ikik'ui iye pa'aj.

Pe' María qa yamii pe' Elisabet.

39 Qa hik pekhewe' pe' neɬutsji' pa'aj, ke' María qa itaqsunii qu' namii pa' ewi'ɬ pe' witsetits
ɬelits pa' uteket i'ni' na' sehe' Judea. 40 Qa uyifi pa'aj pe' ɬetsi' pa' Zacarías qa wetfeli'm pe'
Elisabet. 41 In yepi'ye' pa'aj pe' Elisabet pa' ɬewetfelhinye'j ke' María, ma' qa pa' omeła's qa
t'otspha'mkii pa'aj ɬatawe'jji' pe' Elisabet. Qa pe' Elisabet qa topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo.*
42 Ma' qa pe' Elisabet qa yit'unhetik'i pa'aj in yit'ij: —Pa' Dios les qi'ija in ɬe'wis pa' neɬisij
qa nite' hik ɬunyejei ene' week efuts pe' tisij, qa les in ɬe'wis iye pa' tisij pakha' omeła's i'nji'
ne' ekutjii. 43 ¿Inhats'ek in yijunye'jkii aka'an, in namyii ene' ɬenene pa' Yatsat'axyij? 44 Qe
in i'nk'a k'epiye'ej kakha' ewetfelhinye'j qa pa' ya's ene' yikutjiiji' qa aje'eɬ t'otspha'mkii qe
qi in ɬe'wisi'mkii. 45 Ła'wisi'mkii ene' nite' yeqeku'uk'i qu' yijaayi'ija qu' nana'l hatse' week
pekhewe' hats nifeli'm pa' Yatsat'ax'inij.— 46 Ma' qa ke' María qa yit'ij pa'aj: —Pa' yitawe'j
qi in yiwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij,* 47 qa pa' yeqe espíritu ɬe'wisi'mkiiha qe ta'ɬets pa' Dios
hik pakha' eqiɬina'x tsiɬin hatse'.* 48 Qe neje'ɬ yiwetsju' in yi'f'iljetsaxtax in ɬeqejkunenki'yij, qa
hane'ej qa week ɬahatsiyij qu' nenit'ij yiwets in qi pa' ɬe'wis heyesti'yij.* 49 Qe pa' Qi T'un Ham
Łunye'ji'iju'ɬ yaqsi'j ye'mijkii pe' qits wekwek ham ɬunyejeyi'iju'ɬ. ¡Qiji'ha qa ɬe'wisija iye aka' ɬii
pa' Dios!* 50 *Qa ene' week ɬahatsiyij qu' ne'nq'eletij pekhewe' qu' ne'nijiweyiju'ɬha. (Sal 103:17)** 51 Pa' ɬokoi yaqsiijkii pe' qits wekwek, yak'esaxik'uikii pa' yijamtitaxets pe' qi nikfe'ltaxets
wekwek.* 52 Yiwu'mik'uifik'i pe' t'unitstax in tenek'enhei pe' ɬots'ojilaxitstax, qa yenpha'm
qu' netnek'enhei ene' wetf'iljetsin. 53 *Pe' qi iyipkuntaxju' qa tisij pa' qi qa ɬe'wis ɬaq,(Sal 107:9)*
qa pe' qi yiwq'axintax wekwek qa ham pa'qu' netisij.* 54 Qi in t'ifti'ts'ets ha'ne Israel. Hik
ha'ne ɬeqejkunenek, qe nite' nitapi'ii pa' qi ɬeq'iltiye'j pa'aj 55 in yiwjutsiqeni'm pa' i'nalek'ik'i
Abraham'ik'i qa week pekhewe' ta'ɬets.— 56 Ke' María qa wetshetk'ewi'ɬ juwelits in amanijup
pa'aj pe' Elisabet, ma' qa i'nk'aɬe qa wapilii iye pa'aj pe' ɬetsi'.

Nekfik'i pa' Juan Bautista.

57 In yamets pa' ɬahats'ij qa nekfik'i pa'aj pa' ła's pe' Elisabet. 58 Pe' metitsi'm qa pe' ɬejefets
iye qi in ɬe'sitsi'mkii in impi'yelij pa' Yatsat'ax'inij in hats yethinij pa' ɬeq'ilta'xij pe' Elisabet,
ma' qa week ɬesitsiɬi'mkii pekhe'en.* 59 Qa in hats yamets pa'aj wetshetk'ewi'ɬ tatsai (8) pe'
ɬeqe neɬuts, qa namii pekhewe'en, qe qa' ne'nisa'xii ɬaxpa's pa' omeła's, qa yisu'untax qu'

---

* **1:26** Lc 1:19; Mt 2:23 * **1:27** Dt 21:23; Is 7:14; Mt 1:18,20,23; Lc 2:4 * **1:29** Lc 1:12 * **1:30** Mt 14:27; Lc 1:13 * **1:31** Is 7:14; Mt 1:21,25; Lc 2:21 * **1:32** Lc 1:76; 6:35; 8:28; Hch 7:48; 2S 7:12-13; 1R 2:12; Sal 132:11; Is 9:7; Jer 33:17 † **1:33** Jacob ɬii iye pa' Israel'ik'i. * **1:33** Ex 19:3; Sal 114:1; Is 14:1; 29:22; 46:3; 9:6; Dn 7:14 * **1:35** Mt 1:18; 14:33; Lc 4:3,9,41; 22:70 * **1:37** Gn 18:14; Lc 18:27 * **1:41** Lc 1:67; Hch 2:4; 4:8; 9:17; 13:9 * **1:46** 1S 2:1-10 * **1:47** Sal 35:9; Hab 3:18; 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 25 * **1:48** Lc 11:27 * **1:49** Sof 3:17; Sal 71:19; 89:8; 99:3; 111:9; 126:2,3; Is 57:15 * **1:50** Sal 100:5; 103:11 * **1:51** Sal 89:10; 98:1; 118:15 * **1:53** Sal 34:10; 107:9; Lc 6:21,24-25 * **1:58** Gn 19:19

łiyifeyi'ij pa' łatata Zacarías.* 60 Qa ke' łenene qa yit'ij: —Nite', qe aka' qu' łiyi'ij yijat'ij Juan.—
* 61 Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Ham inek pa'qu' łiyi'ij kakha'an ene' ejefets.— 62 Ma' qa
łokoyeiłe pe' yittaxiji' in nifaakantaxij iye pa' łatata, pa'n qu' łiyi'ij.* 63 Qa pakha'an qa iyinets
pa' ewi'ł najak k'eewe, qa yika' pa'aj aka'an in yit'ij: —Aka' qe łii hane'en Juan.— Qa week
yitjułaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en. 64 Ma' qa aje'eł pa' Zacarías qa wejje'm pa' łeji' qa q'ul
iye pa' łelepep, qa yape qa iyetłek pa'aj yiwqinhet pa' Dios. 65 Qa week pekhewe' metitsi'm
qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Ma' qa week pa'aj pe' witsetits łelits pa' uteket na' sehe' Judea in
i'ye'ej pa'aj. 66 Week pekhewe' impi'yelij aka'an qa yaqsi'j pe' łatawjetsji', qa yitjiijju': —¿Qetuk
pa' łunye'j hatse' ha'ne omeła's? Qe pa' łokoi pa' Yatsat'ax'inij yijaa'ija in i'nijup nakha'an.—*

Pa' Zacarías qa iyetij pakha' mexe hamik'ui qu' łunye'je'kii pa'aj.

67 Pa' Zacarías hikpa' łatata pa'aj pa' omeła's, qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, ma'
qa nifel pakha' mexe hamik'ui qu' łunye'je'kii pa'aj, qa yit'ij:* 68 —Neniwqinhetji'ha pa'
Yatsat'ax'inij, łeqe Dios ene' Israel, qe te'nilitju' qe qa' niłin ha'ne łetset.* 69 Ma' qa hats niihin
ink'uipha'm pa' ewi'ł qi t'un eqiłina'x ta'łets pa' David'ik'i, hikpa' łeqejkunenek pa'aj.* 70 Qa
in ł'anye'jek pa'aj in nifel qa i'nijji' pe' qi łe'sits łeqe profetalik'i, pakhaa'ij pa'aj.* 71 Qe qa'
jinaqsi'jij pekhewe' inejuihifets, *qa' jinaqsi'jij iye pa' łokoi pekhewe' week napjaxtax ine'm.
(Sal 106:10)* 72 Qe qa' ni'nq'ethinij pa' łeq'iltiyejij pe' i'nalheyik'i qa qu' naqsiijkii iye pakha'
hats yiwjutsiqeni'm pa'aj.* 73 Qa aka' yiwjutsiqen pa'aj hik aka' nifeli'm pa'aj pa' i'nalek'ik'i
Abraham,* 74 qe qa' jinilithinik'ui pa' łokoi pe' inejuihifets, ma' qa' ham i'nijiweya'xe'kii
qu' ji'nt'ithayiyi'm 75 in ji'we'neni'ha qa jiwattsathenketetsha iye pakha'an week pekhewe'
inqenełutsji'. 76 Qa akha', omeła's, łenqii'ej hatse' łeqe profeta pa' Qiji'ha, qe *łojo'ok'oi hatse' pa'
Yatsat'ax'inij qe qa' ajiletik'ui pe'qu' ł'ikheijeye', (Mal 3:1)** 77 hats'inha qu' ikfelitets
aje'eł na' łetset in łeke' qu' iłiye' qu' nata'łets qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets,* 78 qe ta'łets
pa' qi'ija in łeq'iltiye'j inij pa' inqe Dios, ma' qa pa' hik łunye'j ne' junu' na'aj ink'ayik nełukii
qa' nanam inwetsju' ta'łiipha'm pakha' les in toxpha'm,* 79 qe *qa' nanaliti'pji' pekhewe' i'ni'
pa' qi in nookii qa i'ni' iye pa' łeq'enełeya'x pa' witwamhi'. (Is 9:2)*
Hats'inha qa' nojo i'nk'uyii pa' łenikheyij pa' wit'ikesimeya'xłekii.—* 80 Pa' omeła's qa teiłem
in hats qiyu' pa'aj qa in t'unij iye pa' łeqe'spiritu. Qa i'ni'kii pa'aj pa' ham i'ni'i' qa yamijii pa'
nełuji' in hats nifeli'm pekhewe' Israel łeiłets.*

2

Nekfik'i pa' Jesús.
(Mateo 1:18-25)

1 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe' nełutsji' in t'atsji'łfik'i pa' łafaakanek pa' qi Roma łatata łii
Augusto, hats'inha qu' ne'nika'ajji' (censo) pe' week jukhew, efuts, omehets in uja'xek pe'
week witsetits pa' Roma łeqe sehe'.* 2 Aka'an hik aka' pa' yojo pa'aj in i'nk'ałe wanaqsiijkii
in wenika'ajji'kii (censo), hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' Cirenio mexe gobernador ipji' pa'
sehe' Siria.* 3 Ma' qa week ikiikii qu' namiikii pekhewe' łetsetits pe' ta'łetskii ława'mhitsik'i,
hats'inha qu' ne'nika'ajji'kii. 4 Qa hik ta'łijupi' pa'aj pa' José in ikik'ui pa' witset Nazaret, i'ni'
pa' sehe' Galilea, qa yamii pa'aj na' łetset'ek pa' David'ik'i witset łii Belén nakha' sehe' Judea,
qe pa' José ta'łets pa'aj pa' David'ik'i,* 5 qe qa' ne'nika'ałijji' ke' María, hikke' hayiits jutsiqaxij
pa'aj qu' łewhe'ye'yi'ij, kikhe'en iwkajitshen pa'aj. 6 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe
i'ni' pa'aj ha' Belén, ke' María qa yamets pa'aj łahats'ij qu' nanqala'x. 7 Qa nekfik'i pa'aj pa'
yojo in ła's, qa yijuphełiji' pa'aj pe' penyilots qa yiwhinjiju' pa' wakka łenexkutjiyij, qe hats
ham pa'aj pa'qu' łetset'e pekhewe' łewhitil.

Pe' angelits qa pe' yejeł pe' kots'etets.

8 Meti'm ha' Belén pa'aj pe' uja'x kots'etets yejeł i'wiji' pa'aj pe' łełinhei in naja'xij pa'
ł'ejinqa'wet. 9 Qa te'nethinets pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pa' łesa'x pa'
Yatsat'ax'inij qa napjuyit'ipji' pekhewe'en. Qa qi in nijiwei pa'aj.* 10 Qa pa' ángel qa yit'ijets
pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł qe yakha' henka'xi'ł ewetsju' ka' ewi'ł qi łe'wis witiihet, qa

* **1:59** Gn 17:12; Lv 12:3; Lc 2:21; Fil 3:5 * **1:60** Lc 1:13,63 * **1:62** Lc 1:22 * **1:66** Hch 11:21 * **1:67** Lc 1:41; Jl 2:28 * **1:68** Sal 41:13; Lc 1:71; 2:38; He 9:12 * **1:69** 1S 2:1,10; 2S 7:26; Sal 18:2; 89:3,17,20; 132:17; Ez 29:21; 34:23-24; 37:24-25 * **1:70** Hch 3:21; Ro 1:2 * **1:72** Mi 7:20; Sal 105:8-9,42; 106:45 * **1:73** Gn 22:16-17; He 6:13 * **1:76** Mt 11:9; Lc 1:17 * **1:77** Jer 31:34; Mr 1:4 * **1:78** Is 58:8; Jer 23:5; Zac 3:8; 6:12; Mal 4:2; Lc 24:49; Ef 4:8; 2P 1:19 * **1:79** Is 60:2-3 * **1:80** Lc 2:40 * **2:1** Mt 22:17; Lc 3:1 * **2:2** Mt 4:24 * **2:4** Lc 1:27 * **2:9** Lc 1:11; 24:4; Hch 5:19; 12:7

hikka' week qu' ni'sinheti'mkii* 11 qe hane'ej hats neki'ł ewetsfik'i na' łetset'ii ka' David'ik'i,
na' ewi'ł Eqiłina'x, hik nakha' Cristo Yatsat'ax'inij.* 12 Na'l ka' jutsiqaxij qu' i'weni'ł na'
omeła's, wetjuphe'łji' ne' penyilots qa weniwhinjiju' ne' wakka łenexkutjiyij.—* 13 Qa hik
pakha'aj qa laxa pekhewep iye olots angelits ewi'ł i'ni'łi' pa' hayiits we'nethinetsju' pa'aj,
qa yiwqinhetji'ha pa' Dios, qa yit'ijju': 14 —¡Qi'ija in łe'wis pa' Dios i'ni' pa' les toxpha'mha!
¡Wit'ikesimeya'xłekii ha'ne sehe' ipji' pekhewe' qu' netk'enetsha nakha'an!—* 15 Ma' qa in hats
wapiletspha'mkii iye pe' angelits na' wa's, qa pe' kots'etets yejeł qa yifaakateji' pa'aj: —
Yape jiyamii ha' Belén qa jinte'wen pakha' nifel ine'm iku'uj pa' Yatsat'ax'inij.— 16 Qa qi in
itaqsunii pa'aj, ma' qa wo'oikii qa yi'wen pa'aj ke' María qa pa' José qa pa' omeła's i'wji'ju'
pa'aj pe' wakka łenexkutjiyij. 17 In yi'wen pa'aj, ma' qa nifelimik'i week pa' yit'ijets pa'aj
pa' ángel in t'ejuyets pa' omeła's. 18 Qa week pekhewe' yepi'ye'ji'jij qa yitjułaxjiijpha'mkii
pe' wekwek tefelhiti'yi'm pa'aj pe' kots'etets yejeł. 19 Ke' María yaqsi'jija pa'aj week na'aj
yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii, ma' qa yijamtijiijupkii.* 20 Qa pe' kots'etets yejeł in
hats wapilkii pa'aj, qi in yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios, qe ta'łets week pekhewe' yepi'ye' qa
yi'wen iye, qa hik łunye'j pakha' hats tefelhiti'yi'm pa'aj.*

Pa' omeła's Jesús qa wetka'xii pe' witlijtsitjii.

21 Qa in yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe nełuts in tełuifik'i qa yisaxji' pa' łaxpa's qa
testi'yij qu' łiyi'ij Jesús. Hik aka' hayiits yit'ijets pa'aj pa' ángel ke' María qu' łiyi'ij in mexente'
iwkajitshen pa'aj.* 22 Ma' qa in yafits iye pa'aj pa' uja'x pe' nełuts pekhewe'en qu' naqsiijkii
qu' hik łunye'je' qu' mexe netetlij eku'uk'uiju' pe' witlijtsitjii, in ł'anye'jek pakha' wenit'ij yika'
pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa neka'xii pa'aj pa' omeła's ne' qi witlijtsitjii na' Jerusalén qe qa' netisij
pa' Yatsat'ax'inij,* 23 in ł'anye'jek kakha' we'nika'ajji' yit'ij (ley) pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in yit'ij:
—*Pakha' qu' nojo qu' wita'se' jukhew pakha'an yatsat'axij na' Yatsat'ax'inij.— (Ex 13:2,12; Nm
11:13)* 24 Qa qu' nilanifi pe'qu' inqa'metetse' ma' qa yaqsiijkii kakha' hats yit'ij pa'aj (ley) pa'
Yatsat'ax'inij: —*wetsjuk pe'qu' k'iwukitetse' i'nłi'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ofotets łelitse'.— (Lv
12:6-8)**

Pa' Simeón qa yi'wen pa'aj pa' omeła's Jesús.

25 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew na' witset Jerusalén łii Simeón, ha'ne jukhew yatsathen qa
yijayaanija iye pa' Intata. Notkitaxiikiiha qu' nanam pakha' qi qu' ni'fen ene' Israel. Pa'
Espíritu Santo i'nipji' pakha'an.* 26 Pa' Espíritu Santo qa yikfelitets in nite' wa'm qu' mexe
nite' ni'wene' pa' Cristo nukinju' hatse' pa' Yatsat'ax'inij.* 27 Pa' Simeón qa ikii pa'aj ne' qi
witlijtsitjii qe pa' Espíritu Santo hik pakha'łe in ta'łets. Qa pekhewe' ł'alhei pa' omeła's Jesús
in neka'xii qu' naqsiijkii pakha' hats wenit'ij pa'aj qu' net'ejuyets pa' omeła's, 28 pa' Simeón
weikuti'ł wetju'ł pekhewe'en pe' witlijtsitjiyifi qa tik'eyij pa'aj pa' omeła's, qa iyinetspha'm
pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: 29 —Hane'ej, Yatsat'axyij, yape exke'yi'ij qu' łe'wise'łe qu' hats nawa'm
ha'ne eqejkunenek, in łunye'jek kakha' hats łit'ij, 30 qe ene' yitooyija in hats yi'wen ha'ne
eqiłinkeye'j.* 31 Ha'ne hayiits łajilet pa'aj qu' ni'wen hatse' ene' week witsetits. 32 *Hik qu'
łunye'je' fetitjii qa' nanaliti'pji' pe' nite' Israel łelits, (Is
42:6)* qa' nata'łets iye qu' niwqinhetji' pe' nite' Israel ha'ne etse't Israel.—* 33 Qa pe' ł'alhei
pa' omeła's qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj ekewe' wekwek yit'ij pa'aj pa' Simeón in t'ejuyets
pa' Omeła's Jesús. 34 Pa' Simeón ma' qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en. Ma' qa yit'ijets pa'aj ke'
María łenene ha' Jesús: —Ek'en qeku'nek, ha'ne omeła's taqsijkitiyijkii qu' nata'łets qu' olotse'
pe'qu' nanamju'kii qa pe'qu' neniipha'mkiyek ene' Israel. Hik ha'ne iye qu' jutsiqaxi'ij
pe'qu' net'ejuyiju'ł,* 35 qe qa' netwenhetiyetsju' pa' łunyejeeyija pe' łaqjamtikineyejeikii pe'
olots wittawjets, qa akha'łe qa' qi qu' aats'e' qa qu' ika'metkii iye, María, hik qu' łunye'je'
qu' nat'atsjiłejfik'i pa'qu' witqatsjikinet'e.— 36 Na'l iye pa'aj pe' ewi'ł profetaki' łii Ana, łasi'
pa' Fanuel'ik'i ta'łetsek pa'aj pe' ława'mhitsik'i pekhewe' ta'łetsek pa' Aser'ik'i. Pekhe'en hats
ława'mhi'ija pa'aj. Mexe inanyi' pa'aj in tewhe'yei qa wetsjuk tatsai (7) łeqe'ninqapitsij pa'
łewhe'ye' qa wa'm pa'aj, qa nite'łe tewhe'yei iye.* 37 Qa in hats wikiihale'ej pa'aj qa yamijets
ochenta y cuatro (84) łeqe'ninqapitsij. Nite' ikik'uifik'i pe' qi witlijtsitjii, qe t'ithayi'yi'm yijat'ij
pa' Dios nełuts qa najai iye, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ij qa iyiinjiija iye pa'aj.* 38 Ma' qa

---

* **2:10** Mt 14:27 * **2:11** Mt 1:16,21; 16:16,20; Jn 4:42; 11:27; Hch 2:36; 5:31; 10:36 * **2:12** 1S 2:34; 2R 19:29; 20:8-9; Is 7:11,14 * **2:14** Mt 21:9; Lc 3:22; 12:51; 19:38; Ef 1:9; Fil 2:13 * **2:19** Lc 2:51 * **2:20** Mt 9:8 * **2:21** Lc 1:31,59 * **2:22** Lv 12:6-8 * **2:24** Lv 5:11 * **2:25** Lc 1:6; 2:38; 23:51; Mr 15:43 * **2:26** Mt 2:12; Sal 89:48; Jn 8:51; He 11:5 * **2:30** Sal 119:166,174; Is 52:10; Lc 3:6 * **2:32** Is 9:2; 46:13; 49:6,9; Hch 13:47; 26:23 * **2:34** Mt 21:44; 1Co 1:23; 2Co 2:16; 1P 2:8 * **2:36** Lc 2:38; Hch 21:9; Jos 19:24; 1Ti 5:9 * **2:37** Lc 5:33; Hch 13:3; 14:23; 1Ti 5:5

pe' Ana qa namijets pa'aj pa' łunye'jkii, ma' qa yit'ijetspha'm pa'aj łe'wisij pa' Dios, ma' qa nifelji'ijkii pa' omeła's, nifelji'ji'm week pekhewe' notkitaxik'ui pakha' yiwejinfik'i hatse' na' Jerusalén.*

José qa pe' María qa pa' omeła's qa wapilii iye pa' łetset'ija Nazaret.

39 Ma' qa in hats week naq'axijipji' pa'aj in yaqsiijkii pekhewe' yit'ij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qu' nanaqsiijkii (ley), qa wapilii iye pa'aj ha' sehe' Galilea pa' łetset'ija Nazaret.* 40 Pa' omeła's qa hats qiyu' pa'aj qa hats t'uniyu' iye pa'aj, week nełuts t'ijayijfik'i pa' łikfeliya'xkii, qa pa' łeqi'fenkeye'j pa' Dios qa i'nipji' pakha'an.*

Pa' Omeła's Jesús qa amanifi pe' qi witlijtsitjii.

41 Pe' ł'alhei hayiitsłe yamji'jii ha' Jerusalén week ininqapits yaqsiijkii qa yamji'jets pe' łe'sits nełuts Pascua.* 42 In hats doce (12) pa'aj łeqe'ninqapits pa' Jesús qa yamets iye pa'aj łahats'ij qu' nami'łii pe' ł'alhei pa' Jerusalén, pakha' hats łunyejeiji'ij qa yamji'jets pa' łe'wis nełu.* 43 Qa in hats wapiltaxkii iye pa'aj pekhewe'en, in hats week naxijik'i pa'aj pe' łe'sits nełutsik'i, qa pa' omeła's Jesús qa amanji' pa' witset Jerusalén. Nite' nikfe'lets pe' ł'alhei in amanji' pa' witset.* 44 Yumtitax qu' na'n ji'teje'm pekhewepe' pekhewe' olots in ikkii pa'aj qa hats ewi'ł nełu pa'aj in ikijje'm in ikkii, qa yapełek qa wo'taxiikii pa'aj qa nifaakantaxij pe' łejefets qa pe' nikfe'li'ł wetju'ł iye. 45 Qa hamłe yi'wene' pa'aj. Ma' qa wapilijii pa'aj ha' Jerusalén qu' nowo'oikii. 46 Qa łunye'jkii pa'aj in hats wetshetk'ewi'ł nełuts qa yi'weni' pa'aj ke' qi witlijtsitjiyifi, i'nji'ju' łeqewuk'u pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. Tek'enets in iyetik'ui qa nifaakankii iye pa'aj. 47 Week pekhewe' yepi'ye' pa'aj in iyet qi in yitjułaxijpha'mkii pa' łikfeliya'xets qa in yasiinjiik'iha iye qa yeku'łjiik'i na'aj tafaakanhetiiji'ijtaxij. 48 In yi'wenij pa'aj aka'an pe' ł'alhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa pe' łenene qa yit'ij: —Ya's, ¿inhats'ek in eqfenyejeyi'łyij aka'an? Ha'ne atata qa yakha' qi in howotaxi'ł eikii qa qi iye in łesł'ileheti'ł iye.—* 49 Ha' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in pekhel łamiłijji'kii in łowotaxiłyiikii? ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets in les łe'wis qu' ha'nifi ene' łetsi' na' Tata?— 50 Qa pe' ł'alhei qa nite'łe nikfe'lik'i kakha' yit'ijets pa'aj.* 51 Ma' qa łijts'eyek pa'aj in wapilkii qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret. Qi in tek'en pa' omeła's, tek'eenetsha pe' ł'alhei. Qa ke' łenene yaqsi'jija pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii.* 52 Pa' Jesús hats t'ijaipha'mha pa'aj pa' łikfeliya'xkii qa pa' ł'a'j iye, qa yape'enha iye les in yisu'un pa' Dios qa pe' jukhew pakha' łunye'j pa' Jesús.*

3

Pa' Juan Bautista qa hats i'nq'ijatshen pa'aj.
(Mateo 3:1-12; Marcos 1:1-8; Juan 1:19-28)

1 Pa' qi wittata Tiberio qa hats yamijets pa'aj quince (15) łeqe'ninqapitsij in wittata pa' Roma. Pa' Poncio Pilato hikpa' gobernadorijek na' sehe' Judea, qa pa' Herodes qa gobernadorijek na' Galilea, qa pa' łek'inij pa' Herodes łii Felipe qa gobernadorijek pa' Iturea qa pa' Traconite, qa pa' Lisanias qa gobernadorijek pa' Abilinia.* 2 Pa' Anás qa pa' Caifás hik pekhewe' uja'xłe in qitsji' in pa'il łatatal, hik pakha'aj pa' Dios qa nithinetsju' pa' Juan ła's pa' Zacarías, in i'ni' pa' ham i'ni'i'.* 3 Qa pa' Juan qa ikijik'iju' pa' łekuwe' pa' week haqqi' Jordán. Qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsiijkii pe' uł'ets qa' nempuli'jju', hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. 4 Qa in ł'anye'jek pa'aj kakha' we'nika'ajji' pa' witfaakanek łe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij pa'aj: —Ewi'ł pa' wit'ax taya'yi'kii pa' ham i'ni'i', yit'ij: *"Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij. Qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'.* 5 *Week pa'qu' kiimiyetaxju' qa' nenenjiju' sehe'ye' qa' ł'ajaye' wetju'ł, week ne' utekui qa ne' utekui łelits qu' newetts'ejinhetifikii qa' week ł'ajaye' wetju'ł pa' wit'ikheyi'j. Ne' q'if'imtax wit'ikheijei qa' nawattsathenket iye, qa ne' f'ulummik'i wit'ikheijei qa' nete'nila'sju' qa' lememmi'ik'i iye.* 6 *Week aka' wit'eseninye'j qu' ni'wen hatse' pa' łeqiłinkeya'x pa' Dios."— (Is 40:3-5)* 7 Qa hik ta'łijupi' pa'aj pa' Juan in yit'ijji'ju' pekhewe' olots nektaxii qu' nenimpulijinju': —¡Hik ejunyejeyi'ł q'oiq'oyits łelits! ¿Łekpa' nefeliłi'm qu' łeke'ye' qu' ilati'łik'ui hatse' pa' qi iftsax ławak pa' Dios qu' nanamtax?* 8 Manaqsiji'łju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeyi'ił qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'ł hats'inha qa' ne'twenhetii, qa hasu'uj umti'ił qu' nelithiniłik'ui hatse' pa' qi ławak hatse' pa' Intata qu' it'iłij: "Yekheweli'ł hata'łi'łets pa' Abraham'ik'i" qe

---

* **2:38** Is 52:9; Lc 1:68; 2:25 * **2:39** Mt 2:23; Lc 1:26; 2:51; 4:16 * **2:40** Lc 1:80; 2:52 * **2:41** Ex 12:11; 23:15; Dt 16:1-6 * **2:42** Dt 16:16-17 * **2:43** Ex 12:15 * **2:48** Mt 12:46; Lc 2:49; 3:23; 4:22 * **2:50** Mr 9:32; Lc 9:45; 18:34 * **2:51** Lc 2:19 * **2:52** Lc 2:40 * **3:1** Mt 14:1; 27:2 * **3:2** Jn 18:13,24; Hch 4:6; Mt 26:3 * **3:7** Mt 12:34; 23:33

yijaa'ija qu' hit'iɬij ewets pa' Dios in ɬeke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' ɬelitsi'ij pa' Abraham'ik'i.* 9 Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa' ɬefitets pe' najkakui. Qa hik ta'ɬijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' ɬe'sitse' pe'qu' ɬeye' qa' newetfekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.—* 10 Ma' qa pe' olots jukhew qa efuts qa nifaakanij pa'aj: —¿Pa'n ɬiyek pa'qu' haqsiiɬijkii?—* 11 Pa' Juan qa yeku'ɬ pa'aj: —Pa'qu' nana'li'm wetsjuk'e ɬ'uihitjiyitse' qa netisij ewi'ɬe' pa'qu' wiikfi' ham ɬ'uihitjiye'. Qa pa'qu' nana'li'm pe'qu' ɬaqatse' qa' netisij iye pe'ye' pa'qu' wiikfi' ham ɬaqe'.—* 12 Qa nekets iye pekhewe' yijaninkii wekwek qu' nenimpulijinju' iye, pekhewe'en qa yit'ijets iye: —Maestro, ¿pa'n qu' yeqfenyejeyi'iɬ yiwekek?—* 13 Ma' qa pa' Juan qa yeku'ɬ iye: —Hasu'uj anhinɬi'iɬi' pa' hats uja'x pa' ɬ'ayajaxtiyiɬijets qu' ijanini'ɬkii ekewe' wekwek.— 14 Qa na'l iye pe' uja'x oq'opheɬinetsilets qa nifaakan iye pa'aj: —Qa yekheweli'ɬ, ¿ɬekpa' qu' haqsiiɬijkiyek?— Qa yeku'ɬ iye pa'aj pa' Juan: —Hasu'uj aqani'ɬijkii pe'qu' e'lijeyi'iɬ ma' qa' neɬisij pe'qu' ɬ'astaye' pa'qu' ijiweikiti'ɬkii. Hasu'uj iye mowotk'oniɬijkii iye qu' it'iɬijets qu' naqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' pa'qu' hamtax uɬ'axe' qu' naqsiijkii. I'wejuɬeni'ɬij yijat'ij pekhewe' qu' ajaleji'ji'ɬ in oq'opheɬinetsiletsi'ɬ.— 15 Qa in ɬunyejeyek pekhewe' jukhew qa efuts in na'l pakha' notkitaxiikii, qa week ɬatawjetsɬeji' in watfaakanɬeji'ij, yijamtijijets pa' Juan qu' hik pakha'ye' pa' Cristo.* 16 Qa pa' Juan qa yeku'ɬik'i pa'aj aka'an, qa yit'ijji'ju' pekhewe' week: —Yakha' k'empuujini'ɬji' ha'ne iweli'ɬe, qa pakha'ɬe teke'lenju' qu' nanam hatse', pakha'an les t'un, t'anyipji', hik pakha' nite' ye'weju'ɬij iye qu' henit'ijji' pe' ɬeqniihayij pe' ɬ'otshilaxtii, pakha'an qa' nempuujini'ɬji'ek pa' Espíritu Santo qa pa' fe't iye.* 17 Hats t'eku'mi'kii pe' ɬeqe tseyem qe qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsijijji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' ɬ'ajits. Qa pe' ɬoi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' ɬextsi'ij, qa pekhewe'ɬe ɬ'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—* 18 Qa olots iye pekhewep iye nifel pa' Juan in yakakɬinij eke' ɬe'sits wi'tlijei pe' jukhew qa efuts iye. 19 Pa' Juan yaq'ayintaxij iye pa'aj pa' tenek'enhei Herodes in ɬewhe'ye'ej pe' Herodías ɬewhe'ye'tax pa'aj pa' ɬek'inij ɬii Felipe, qa week iye pekhewep iye uɬ'ets in yaqsiijkii yaq'ayintaxij iye pa'aj.* 20 Qa week ekewe'en in hats uɬ'etstax in yaqsiijkii qa yukinets iye aka'an in yaqsiijkii: in yophe'ɬ pa'aj pa' Juan.

Pa' Juan Bautista qa yimpuujin pa' Jesús.
(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

21 Qa ɬunye'jkii pa'aj in nimpulijinju' pekhewe' olots pa' Juan, pa' Jesús qa wempili'j iye pa'aj. Qa in mexe iyin pa'aj pa' Jesús, qa qhofii pa'aj na' wa's.* 22 Qa pa' Espíritu Santo qa te'nilit'etsju' pa'aj qa i'nipji' hik ɬunye'jtax na'aj ofo'. Qa pa' wit'ax qa nokesji'pha'm pa'aj na' wa's, qa yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in ɬets-sinheti'mkii.—*

Pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets pa' Jesucristo.
(Mateo 1:1-17)

23 In hats i'nju' pa'aj qu' nenfel eke' ɬe'sits wi'tlijei, pa' Jesús qa hats yamets pa'aj treinta (30) pe' ɬeqe'ninqapits. Titijiti'yijets qu' ɬa'se' pa' José. Ta'ɬets pa' Elí, * 24 pa' Eli'ik'i pa' ɬatata ɬii Matat. Pa' Matat'ik'i pa' ɬatata ɬii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' ɬatata ɬii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' ɬatata ɬii Jana. Pa' Jana'ik'i pa' ɬatata ɬii José. 25 Pa' Jose'ik'i pa' ɬatata ɬii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' ɬatata ɬii Amós. Pa' Amos'ik'i pa' ɬatata ɬii Nahúm. Pa' Nahum'ik'i pa' ɬatata ɬii Esli. Pa' Esli'ik'i pa' ɬatata ɬii Nagai. 26 Pa' Nagai'ik'i pa' ɬatata ɬii Maat. Pa' Maat'ik'i pa' ɬatata ɬii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' ɬatata ɬii Semei. Pa' Semei'ik'i pa' ɬatata ɬii Josec. Pa' Josec'ik'i pa' ɬatata ɬii Judá. 27 Pa' Juda'ik'i pa' ɬatata ɬii Joanán. Pa' Joanan'ik'i pa' ɬatata ɬii Resa. Pa' Resa'ik'i pa' ɬatata ɬii Zorobabel. Pa' Zorobabel'ik'i pa' ɬatata ɬii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i pa' ɬatata ɬii Neri. 28 Pa' Neri'ik'i pa' ɬatata ɬii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' ɬatata ɬii Adí. Pa' Adi'ik'i pa' ɬatata ɬii Cosam. Pa' Cosam'ik'i pa' ɬatata ɬii Elmadam. Pa' Elmadam'ik'i pa' ɬatata ɬii Er. 29 Pa' Er'ik'i pa' ɬatata ɬii Josué. Pa' Josue'ik'i pa' ɬatata ɬii Eliezer. Pa' Eliezer'ik'i pa' ɬatata ɬii Jorim. Pa' Jorim'ik'i pa' ɬatata ɬii Matat. 30 Pa' Matat'ik'i pa' ɬatata ɬii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' ɬatata ɬii Simeón. Pa' Simeon'ik'i pa' ɬatata ɬii Judá. Pa' Juda'ik'i pa' ɬatata ɬii José. Pa' Jose'ik'i pa' ɬatata ɬii Jonam. Pa' Jonam'ik'i pa' ɬatata ɬii Eliaquim. 31 Pa' Eliaquim'ik'i pa' ɬatata ɬii Melea. Pa' Melea'ik'i pa' ɬatata ɬii Mena. Pa' Mena'ik'i pa' ɬatata ɬii Matata. Pa' Matata'ik'i pa' ɬatata ɬii Natán. 32 Pa' Natan'ik'i pa' ɬatata ɬii David. Pa' David'ik'i pa' ɬatata ɬii Isaí. Pa' Isai'ik'i pa' ɬatata ɬii Obed. Pa' Obed'ik'i pa' ɬatata ɬii Booz. Pa' Booz'ik'i pa' ɬatata ɬii Sala. Pa' Sala'ik'i pa' ɬatata ɬii Naasón.* 33 Pa' Naason'ik'i pa' ɬatata ɬii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i pa' ɬatata ɬii Admin. Pa' Admin'ik'i

* **3:8** Jn 8:33 * **3:9** Mt 7:19; Lc 13:6-9 * **3:10** Hch 2:37-38 * **3:11** Is 58:7 * **3:12** Mt 9:10-11; 21:31-32; Lc 5:29-30; 7:29; 15:1 * **3:15** Jn 1:19-20 * **3:16** Mt 3:11-12; Mr 1:7-8 * **3:17** Is 30:24; Mr 9:43,48 * **3:19** Mt 14:1,3; Mr 6:17; Lc 3:1 * **3:21** Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28-29 * **3:22** Sal 2:7; Is 42:1; Mt 17:5; Lc 9:35; 2P 1:17 * **3:23** Ta'ɬets pa' Elí: Ikji', María ta'ɬets pa' Elí. * **3:32** Mt 1:1-6

pa' łatata łii Arni. Pa' Arni'ik'i pa' łatata łii Esrom. Pa' Esrom'ik'i pa' łatata łii Fares. Pa' Fares'ik'i pa' łatata łii Judá. 34 Pa' Juda'ik'i pa' łatata łii Jacob. Pa' Jacob'ik'i pa' łatata łii Isaac. Pa' Isaac'ik'i pa' łatata łii Abraham. Pa' Abraham'ik'i pa' łatata łii Taré. Pa' Tare'ik'i pa' łatata łii Nacor.* 35 Pa' Nacor'ik'i pa' łatata łii Serug. Pa' Serug'ik'i pa' łatata łii Ragau. Pa' Ragau'ik'i pa' łatata łii Peleg. Pa' Peleg'ik'i pa' łatata łii Heber. Pa' Heber'ik'i pa' łatata łii Sala. 36 Pa' Sala'ik'i pa' łatata łii Cainán. Pa' Cainan'ik'i pa' łatata łii Arfaxad. Pa' Arfaxad'ik'i pa' łatata łii Sem. Pa' Sem'ik'i pa' łatata łii Noé. Pa' Noe'ik'i pa' łatata łii Lamec.* 37 Pa' Lamec'ik'i pa' łatata łii Matusalén. Pa' Matusalen'ik'i pa' łatata łii Enoc. Pa' Enoc'ik'i pa' łatata łii Jared. Pa' Jared'ik'i pa' łatata łii Mahalaleel. Pa' Mahalaleel'ik'i pa' łatata łii Cainán. 38 Pa' Cainan'ik'i pa' łatata łii Enós, Pa' Enos'ik'i pa' łatata łii Set. Pa' Set'ik'i pa' łatata łii Adán. Pa' Adan'ik'i łatata pa' Dios.

4

Pa' Jesús qa yamijets cuarenta (40) nełuts in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'.
(Mateo 4:1-11; Marcos 1:12-13)

1 Pa' Jesús qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa tepilik'uipha'm pa'aj ha' haqqi' Jordán qa pa' Espíritu Santo qa yeka'xii pa' ham i'ni'i',* 2 qa yamijets pa'aj cuarenta (40) nełuts in i'ni'kii. Qa pa' inwo'met qa yijaajintax pa'aj. Ham tuje' pa'aj pe' nełutsji' in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'. Ma' qa i'nk'ałe yoksi'wen in iyipkun. 3 Ma' qa pa' inwo'met qa yittaxijets pakha'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa it'ijets ene' ute qu' pani'ij.— 4 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: *“Nite' ewi'łłe pa'qu' pane' qu' niłin pa'qu' jukhewe'.”— (Dt 8:3)* 5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xiipha'm pakha' les in toxpha'm ma' qa aje'eł yethinij pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'. 6 Qa yit'ijets: —Yakha' qu' k'ełisij enewe' łet'unhaxitstax qa week iye aka' łe'sinyejeitax enewe' witsetits, qe yakha' hats heyesti'yij enewe'en, qa łeke' qu' hetisij pakha' qu' hisu'un qu' hetisij.* 7 Qa hik ta'łijupi', qu' monokok'enyifi qa' iyinyii ma' qa' week antsat'etsij enewe'en.— 8 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij: *“Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'łłe qu' aqsiijkii pa'qu' nit'ij.”— (Dt 6:13)** 9 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii iye na' Jerusalén qa yeka'xiipha'm łesinje'eipha'm pe' qi witlijtsitjii, qa yit'ijets iye pa'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa' ilit'iiju' na' sehe', 10 qe ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij iye: *“Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets,” (Sal 91:11)* 11 qa yit'ij iye: *“Qa pe' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei.”— (Sal 91:12)*
12 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Yit'ij iye ke' Dios łe'lijei: *“Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios.”— (Dt 6:16)* 13 Pa' inwo'met in hats ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij iye in yijaajintax pa'aj, ma' qa mexe ikik'ui iye pa'aj qe qa' nonotki'ets pakha' qu' niwemetsintaxij iye qu' nijaajin.

In i'nk'a i'nju' pa'aj qu' net'ithayii pa' Jesús pa' Galilea'ai.
(Mateo 4:12-17; Marcos 1:14-15)

14 Pa' Jesús qa wapilii iye pa'aj ha' Galilea topo'oj pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo. Ma' qa weekij pe' witsetits na' sehe' Galilea in i'ye'ej wetju'ł pa'aj pa' łunye'j.* 15 Qa i'nq'ijatshenjiifi pe' łe'lijtsitjiyits pe' witsetits, qa qi in yiwqinhetji' pekhewe' week.*

Jesús qa yamii pa' Nazaret.
(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)

16 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret, hik hakha' qi'i' pa'aj. Qa hayiitsłe yaqsi'j jiijkii qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pa'aj pe' witlijtsitjii. Qa niipha'm pa'aj qe qa' niyinenik'i ke' Intata łe'lijei.* 17 Qa testi'yij pa'aj pakha' łafaakanek pa' profeta'ik'i Isaías. Qa mexe yejełiikii pa'aj pakha' yisu'un qu' niyinenik'i, qa yi'wen pa'aj pakha' yiyinenik'i, qa yit'ij: 18 *—Na' łeqe Espíritu na' Yatsat'ax'inij i'nyipji', qe tsiwjutsiqen in tseqethenju' qe qa' henfeli'm eke' łe'sits wi'tlijei nekhewe' if'iljetsits. Ts'ukinju' qe qa' henfeli'm qu' netwejinhetiikii nekhewe' wit'opełiitax, qa' ni'wen wetju'ł iye nekhewe' puk'aletstax. Qa' netwejinhetiikii iye nekhewe' qi in tawitjaxtiitax.** 19 *Qe qa' henfel iye pa'n łunye'j hatse' pakha' łeqe'ninqa'pji' pa' qi łeqi'fenkeye'j pa' Yatsat'ax'inij.— (Is 61:1,2)* 20 Ma' qa yili'ij in yejeł qa yepiletje'm iye pa'aj pa' witfaakanek qa tisij iye pa' yejełik'ui pe' witfaakanhei, qa i'nju' pa'aj. Week pekhewe' i'nifi pe' witlijtsitjii qa nite' nitalket'ij in yejełju' pa'aj.* 21 Ma' qa iyet pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Hane'ej ha'ne nełuji' hats yafits aka' we'nika'ajji' pa'aj łepi'ye'ełik'i.— 22 Qa week qi in łe'sitsik'i pe' łe'lijeyij pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii iye pekhewe' yit'ij in qi in łe'sitsik'i, ma' qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite'

---

* **3:34** Gn 11:26-30; 1Cr 1:24-27 * **3:36** Gn 5:3-32; 1Cr 1:1-4 * **4:1** Lc 3:3 * **4:6** 1Jn 5:19 * **4:8** Dt 13:4 * **4:14** Mt 9:26; Lc 4:37 * **4:15** Mt 4:23 * **4:16** Lc 2:39,51; Hch 13:14-16 * **4:18** Mt 11:5; 12:18; Jn 3:34 * **4:20** Mt 26:55

hik ha'ne ha' ła's ka' José?—* 23 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Tsikfe'letsha qu' it'iłij
yiwets iye kakha' yi'niyayetsju' qe wenit'ij: "Weihetax metełinłe ete'm. Week kekhewe'
k'impiye'ełij in łaqsiiji'kii ha' Capernaum, aqsiiji'kii iye ha'ne etsetiitsija."—* 24 Qa yit'ij iye:
—Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in ham pa'qu' ewii'łe' profeta qu' qi qu' nineqju'nu qe yamtaxii
na'aj łetsetitsija.* 25 Qa yijaa'ija iye aka' qu' hit'iłij ewets kekhewe' łeqe nełutsji' ka' Elias'ik'i
olotstax kekhewe' wikiihaleiyik'i ha'ne Israel, hik aka'aj hik łunye'j qu' netit'oiji' na' wa's
yamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa ewi'ł k'itsje'm, qa qi in iyipkunju' ha'ne week sehe'.*
26 Qa ka' Elias'ik'i qa nite' ewii'łe' pe'qu' net'ukinhetiyii ke' wikiihaleyik'i Israel łeiłekiyik'i,
qe t'ukinheti'yii yijat'ij ke' ewi'łe efu wikiihale' Sarepta łeiłeki', meti'm na' witset Sidón.
27 Qa hik łunye'j iye ha'ne Israel in olotstax kekhewe' i'nij ka' witja'me't lepra kekhewe' łeqe
nełutsji' ka' profeta'ik'i Eliseo. Qa ham pa'qu' ewii'łe' qu' nanaxpa'lij kekhewe'en, qe ewi'łe
yijat'ij kakha' Naamán in naxpa'lij, Siria łeiłe'.—* 28 Qa week pekhewe' i'nifi pe' witlijtsitjii qa
qi in nayu'kii in yepi'ye' ek'i ekewe' wekwek. 29 Qa niyijupha'mkii pa'aj, qa yukinik'uifik'i
pa' witset, qa yeka'xii pa' koomo'oijo' pe' utek, hik pekhe' i'nipji' pa' witset, ma' qekha
niwu'mtaxiiju'.* 30 Qa pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł qa ikji'teje'm pa'aj łeqewuk'u, qa ik iye.*

Pa' ewi'ł jukhew i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Marcos 1:21-28)

31 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' witset Capernaum, i'ni' na' sehe' Galilea. Qa
i'nq'ijatshenji'ij week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado), 32 qa qi qa yitjułaxjiijpha'mkii
pe' i'nq'ijatshenij qe in iyet hik łunye'j na'aj qi qe tenek'enhei.* 33 Qa na'ł pa'aj pe'
witlijtsitjiyifi pa' ewi'ł jukhew i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax. Pakha'an qa tayai pa'aj
qi in t'unik'i in yit'ij pa'aj: 34 —Etswejinł'ił. ¿Łekpa' łanami'ł yijii, Jesús Nazaret łeiłe'?
¿Ye' me hats łanami'ł'yii qu' etswuł'enheti'ł'ju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j: Akha'
eł'ewi'łłe in łatałiiha pa' Dios.— 35 Pa' Jesús qa yaq'ayinij pa'aj pa' inwo'met, qa yit'ijets: —
¡Ewuikitek qa' ma'ak'ui nakha'an!— Qa pa' inwo'met qa niwu'metsju' pa'aj sehe' pa' jukhew
łeqewuk'uji'ju' pekhewe'en, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj, qa nite'łe yeqfe'meten.* 36 Qa week qi
in yitjułaxiipha'mkii pa'aj, qa yifaakateji', qa yit'ijju': —¿Pa'n łunyejei ekewe' wi'tlijei? Qe
ekewe'en na'li'm pa' łenek'enheye'jipji' qa pa' łet'unha'xipji' iye in yukinfik'ikii pe' espíritu
uł'ets, qa ikfik'ikii.— 37 Ma' qa pa' łeniihe't qa weekij in yamipji' pe' metitsi'm witsetits.

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.
(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)

38 Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj pe' witlijtsitjii, qa iki'łii qa uyi'łifi
pa'aj pe' łetsi' ha' Simón. Pe' łeqewketi' ha' Simón qi in wanqaats'e' qe qi'ij in iwilhan pa'aj,
ma' qa iyinijets pa'aj wete'm pa' Jesús qu' ni'fen. 39 Pa' Jesús qa t'upi'yetsju' pa'aj pekhe'en
qa yaq'ayinij pa' witwilhat, qa pa' witwilhat qa ikik'uifik'i pa'aj pekhe'en. Pekhe'en qa aje'eł
niipha'm pa'aj ma' qa yithayiki'im pa' łaq.

Jesús qa olots pe' niłinju' wanqaats'eju'.
(Mateo 8:16-17; Marcos 1:32-34)

40 In uiju' pa'aj pe' junu', ma' qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús week pekhewe' wanqaats'eju'
ławtshenyejeiłe wetju'ł. Qa t'eku'mipji'kii week pekhewe'en, ma' qa iłii.* 41 Qa olots iye pe'
ikik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa tayaiji'ij qa yitji'jij: —¡Akha' Łaa'sija pa' Dios!— Qa pa' Jesús
qa yaq'ayinłeji'jij, nite' yiwejini'm qu' niyet, qe pekhewe'en nikfe'lets in łakhaa'ija pa' Cristo.*

Jesús qa ikijik'i pe' judiol łe'lijtsitjiyits in i'nq'ijatshen.
(Marcos 1:35-39)

42 Qa in hats nełukii iye pa'aj, pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset qa ikii pa' ham i'ni'i'.
Qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa'aj, ma' qa in yafits'ii pa' i'ni' pa'aj, qa
yisu'untax qu' nenyejinju' hats'inha qu'nte' toxi' imets pekhewe'en. 43 Qa pakha'łe Jesús
qa yit'ijets pa'aj: —Nite' łeke' qu' ya'maneł'ikii hane'e'in qe les łe'wis iye qu' henfeljiimek
eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios nekhewep witsetits, qe hik aka'
he'yukinheti'yijetsju' ha'ne sehe' epji'.— 44 Ma' qa ikijik'i in nifel eke' ink'aihits wi'tlijei pe'
łe'lijtsitjiyits pe' judiol.*

---

* **4:22** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 6:42 * **4:23** Mt 11:23; Mr 2:1-12; Jn 4:46-53 * **4:24** Mt 13:57; Mr 6:4; Jn 4:44 * **4:25** 1R 17:1; 18:1; Stg 5:17 * **4:27** 2R 5:1-14 * **4:29** Nm 15:35; Hch 7:58; He 13:12 * **4:30** Jn 10:39 * **4:32** Mt 7:28-29; Jn 7:46 * **4:35** Mt 8:26; Mr 4:39; Lc 4:39,41; 8:24 * **4:40** Mt 4:23; Mr 5:23 * **4:41** Mt 4:3; Mr 3:11-12 * **4:44** Mt 4:23

5

Pe' witq'ehemkinel topolij pa'aj pe' witinhitjiyits.
(Mateo 4:18-22; Marcos 1:16-20)

1 Ewi'ɬ pa' neɬuji' pa'aj pa' Jesús in i'ni' ɬotkoyek ke' kaɬi' Genesaret (Galilea). Qa qi in
puk'u'uk'ui pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye watkatitij wetepji' qe nexpiikeyu'uj ke' ɬe'lijei
pa' Dios.* 2 Pa' Jesús qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk witinhitjiyits wo'nophe'ɬi'ju' pa' ɬotkoyek ke'
kaɬi'. Ham ineji' qe pe' tenhitjiyii mexe t'ili'tjukii nimpuujinju' pe' ɬeq'ehemkil. 3 Qa pa' Jesús
t'ilitji'ju' pa'aj pe' ewi'ɬ pekhewe' witinhitjiyits pekhe' ɬenhitjii pa'aj ha' Simón, qa yiyaji'ijets
qu' les niwu'mijetsji' pa' akaptax. Ma' qa i'nji'ju' pa'aj pe' witinhitjii, qa iyetik'ui qa
yijatshen pe' olots jukhew qa efuts iye.* 4 In yili'ij in iyet pa'aj, qa yiyaji'ets pa'aj ha' Simón:
—Yape ma'ajiiji' na' les akaptax ene' witinhitjii qa hikna' iwu'mi'ɬi'ju' ne' eq'ehemkili'ɬ
hats'inha qu' eq'ehemki'yi'ɬju'.—* 5 Qa ha' Simón qa yeku'ɬ pa'aj: —Maestro, hats najamet
in qi in he'yithayiitaxi'ɬ qa hamɬe yeq'ehemkineli'iɬ. Qa hane'ej qa' heiq'ehemkiyi'ɬju iye qe
ɬit'iɬij yiwets.—* 6 Ma' qa in hats teq'ehemkiiju' pa'aj, qa olots pe' ɬeq'ehemkinel pa'aj, qa hats
k'esik'i pa'aj qu' neniwk'itsinju' pe' ɬeq'ehemkil. 7 Ma' qa k'es k'ek'es yit'ij pa'aj pe' ɬokoyei
in taya'yiikii pa'aj pe' ɬeq'ehemkifetskii i'nji'ju'kii pekhep witinhitjii qe qa' nifenijiiji'. Ma'
qa namii pa' i'ni', qa week topolij pe' wetsjuk witinhitjiyits pe' ɬejits. Yaqaamij qu' nuyij.
8 In yi'wen pa'aj aka'an ha' Simón Pedro, qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —
Me'niton ye'mets, Yatsat'axyij, qe yakha' qi in yuɬ'ax.— 9 Qe ha' Simón qa week iye pekhewep
ɬenhifetsji' qi in niju's pa'aj in olots wiikfik'i pe' ɬejits ɬeq'ehemkinel. 10 Qa hik ɬunyejei iye pa'aj
pakha' ɬunyejei pekhewe'en ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, ɬelits pa' Zebedeo, hik enewe'
ɬeq'ehemkifetskii pa'aj ha' Simón. Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj ha' Simón: —Hasu'uj e'nijiwei.
Hane'ej qa' eq'ehemki'yii ene' jukhew qa efuts iye.—* 11 Ma' qa in hats yamijetspha'mkii pa'
ɬ'isɬa'wet pe' witinhitjiyits, qa hikpa' yiwu'mi' pe' week, ma' qa yijayan pa'aj pa' Jesús.*

Jesús qa yiɬin pa' ewi'ɬ i'nij pa' witja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)

12 Ewi'ɬ pa' neɬu pa'aj pa' Jesús in i'ni' pa'aj pa' ewi'ɬ witset, qa namii pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew
wanqaats'e' weekij pa' ɬ'aj in i'nij pa' witja'me't lepra. Pa' jukhew in yi'wen pa'aj pa' Jesús,
qa wonokok'enju' yamitetsju'ha pa'aj ɬotkoyek pa' sehe', qa iyinets: —Yatsat'axyij qu' isu'un,
qa' ɬeke'ye' qu' enli'j ye'mju' ha'ne yawtshek.— 13 Pa' Jesús qa yijin pa' ɬokoi qa t'eku'mets,
qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un. ¡Hane'ejija qu' etetli'jju'!— Qa hik pakhaa'ijha qa naxpa'lij
pa' ɬaatshektax pa' jukhew. 14 Pa' Jesús qa yiyajitaxetskii pa'aj, qa yittaxijets: —Hasu'uj
enfeli'm pe'ye'. Maɬi'ii qa' menethinets pa'qu' pa'iye'. Qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda)
qu' net'ejuyets in hats ɬetetlijju' qe hikka' inaqyaji'ij pa'aj ka' Moises'ik'i, hats'inha qa week
nenikfe'lets in hats ɬanaxpa'lijha ka' aja'me'ttax.— 15 Qa week neɬuts les qi in te'niihei pa'aj pa'
Jesús. Ma' qa olootsija pa'aj pekhewe' namiikii qe qa' nepi'ye'ija qa qu' nihaminheti'miikii
iye pe' ɬaatsheitax. 16 Qa pa' Jesús qa ikji'jii pa' ham i'ni'i' qu' niyinji'ij.*

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'ɬ onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)

17 Ewi'ɬ pa'aj pa' neɬu pa' Jesús in yijatshen pe' jukhew qa efuts iye, i'nji'teje'm iye pe' uja'x
fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei ta'ɬiikii pe' week witsetits Galilea qa pa' Judea,
qa ha' Jerusalén iye. Qa pa' ɬet'unha'x pa' Yatsat'ax'inij Dios qa i'nji'teje'm pa' Jesús qe qa'
ninqiɬinijkii.* 18 Ma' qa namii pa'aj pe' uja'x jukhew nekaxij pa' witiwhi'la'x pa' ewi'ɬ jukhew
onqok nite' p'e's. Qa yisu'untax qu' neka'xetsji' pa' i'ni' pa' Jesús pe' wititsi'ifi. 19 Qa hamɬe
ɬ'ikheyi'ji'ij pa'aj qe olots pe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa weɬijipji' pe' wititsi' qa yitju'etsju'
pa' wankaajuɬiju'. Qa hikpa' yuihinijii pa' ɬewhi'la'x pa' wanqaats'e'. Qa yetshenetsju' pa'
ɬeqewuk'uji'ju' pe' jukhew pa' ɬ'ejuyi'jii pa' Jesús. 20 Pa' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite'
yeqeku', qa yit'ijets pa'aj pa' wanqaats'e': —Jukhew, pe' ewuɬ'ets hats tewu'mhitii'ek'ui.—
21 Ma' qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa pe' fariseol iye qa yapeɬek pa'aj in yijamti'ets,
qa yit'ijju': —¿Pa'n ɬunye'j ha'ne t'ejuyiju'ɬ pa' Dios kekhewe' yit'ij? ¿Pa'n ɬii pa'qu' ɬeke'ye' qu'
niwu'm pe' witwuɬ'ets? Ewi'ɬɬe inek pa' Dios qu' niwu'm.—* 22 Qa pa' Jesús hatsɬe nikfe'lets
pe' ɬaqjamtikineyejeikii pekhewe'en, qa yeku'ɬ pa'aj: —¿Inhats'ek pe' atawjetsi'ɬ in yijamti'ets
qu' hik aka' ɬunye'je'? 23 ¿Pa'n ɬunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: "Me pe' ewuɬ'ets
hats tewu'mhitii ek'ui," me i'nɬi'i qu' jintit'ijets "eniipha'm qa' ma"? 24 Qa qu' enikfe'li'ɬets

---

* **5:1** Jn 1:40-42; Nm 34:11; Dt 3:17; Jos 12:3; 13:27 * **5:3** Mt 13:2; Mr 3:9-10; 4:1 * **5:4** Jn 21:3-6 * **5:5** Lc 8:24; 9:33,49; 17:13 * **5:10** Mt 14:27; 2Ti 2:26 * **5:11** Mt 4:20,22; 19:29; Mr 1:18,20; Lc 5:28 * **5:16** Mt 14:23; Lc 6:12 * **5:17** Hch 5:34; 1Ti 1:7; Mr 5:30; Lc 6:19; 8:46 * **5:21** Mt 23:2; Lc 11:53; Jn 8:3; Is 43:25

hane'ej ha'ne Ła'ls na' Jukhew in na'li'm na' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qe qa' niwu'm pe' witwuł'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa' onqok: —Akha' hit'ij ewets, eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'.— 25 Qa hik pakhaa'ijha pa' wanqaats'e' qa niipha'm pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en, qa t'eku'mi' pa' łewhi'la'x, qa wapilii pe' łetsi' qi in yiwqinhetji' pa' Dios. 26 Qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week qa yiwqinhetji' iye pa' Dios, ma' qa qi in nijiwei pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne nełuji' ham łunyejeyi'iju'ł ekewe' jite'wen.—*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

27 In yili'ij pa'aj ekewe'en pa' Jesús qa ikik'uifik'i pe' wititsi', qa yi'wen pa'aj pa' ewi'ł pe' yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, łii Leví (Mateo). I'nju' i'nifi pe' wititsi' pa' i'niji'kii in yijaninkii pe' wekwek. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayan.— 28 Pakha'an qa niipha'm pa'aj, qa yiwu'młi'i pe' week ł'ithayijkititstax qa yijayan pa' Jesús. 29 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Leví qa yaqsiimijkii pa' Jesús pa' ewi'ł qi łekujii pe' łetsi'ii, qa olots iye pekhewep yijaninkii pe' wekwek qa pekhewep iye jukhew in łekufetsij pa'aj.* 30 Qa pe' fariseol qa pekhewep iye fariseol pekhewe' łeq'ikanenheyijji' ke' Moisés łe'lijei, qa iyettaxijets pa'aj he' Jesús ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in ekufetsi'łij qa iyafetsi'łij iye ne' yijaninkii wekwek qa ne' qi iye pa' łewuł'ax? —* 31 Pa' Jesús qa yeku'łik'i pa'aj aka'an, qa yit'ij: —Ne'ej ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii pa'qu' weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye', qe uja'xłe yijat'ij ne'ej wanqaats'eju' qa wo'oikii na'aj weihetax witeqjunhetits łeiłe'. 32 Nite' tsamijju' ma' qa' haiya'yii ne' yatsathen, qe tsamijju' yijat'ij ma' qa' haiya'yii ne' uł'ets hats'inha qu' nili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pe' łatawjets.—

Jesús qa tafaakanheti'yij in t'ejuyets na'aj yaqsiijkii in nite' tek (ayuno).
(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)

33 Ma' qa titijiti'yijets pa'aj pa' Jesús: —He' ł'ijatshenhei ka' Juan Bautista yaqsi'j jiijkii qa'nte' tekji'ijju' qa iyiinjiija iye, qa ne' fariseol ł'ijatshenhei iye qa hik kakha' łunyejei iye, qa nekhewe'łe ijatshenhei qa nite' les qu' nili'ij in tek qa iya' iye.— 34 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —¿Me łeke' ekheweli'ł qu' nite' ekunheni'iłpe'qu' nanamii pa'qu' witiwhe'yejiye' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu' pekhewe'en? 35 Yamets hatse' pa' nełuji' qu' newetkax pa' niwhe'yeyu', ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju' pekhewe' nełutsji' hatse'.—* 36 Qa nifeli'm iye pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qu' łunye'je': —Ham pa'qu' niwjaf'itets łepk'eye'en pa'qu' ink'ayik'e witqhinawat'e ma' qa' nok'oyinij pa'qu' hats ława'ma'xe' witqhinawat, qe qu' hik aka' łeqfenye'ji'ij ma' qa yiwuł'enhetłe pa' ink'ayiktax, qa pa' łok'opłe' pa' ink'ayik qa les yiwuł'enhet pa' ława'ma'x. 37 Nite' łeke' iye qu' ne'nenji' pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' ława'mhitse' eł'i'nil inqa'met ł'ajits, qe pa'qu' ink'ayik'e winoye' ja'fijje'm ma' qa' week hamitse' pa'qu' winoyi'ik'i qa pe'qu' eł'i'nili'ik'i inqa'met ł'ajits. 38 Ma' qa hik ta'łijupi' qu' eni'łji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' qa pe'qu' ink'aiki'ye' iye ł'aje' eł'i'niye', hats'inha qa' week łunyejeyi'iłyijat'ij. 39 Qa ham iye pa'qu' niya'ji' pa'qu' ława'maxe'ji' winoye' qa' i'nk'ałe qa' ne'niyayuji' iye pa'qu' ink'ayik'e winoye', qe yit'ij: "Ka' ława'maxji' hik kakha' in les yimax."—

6

Pe' ł'ijatshenhei qa teiłi'ijkii in nit'ijji' pe' łei trigo.
(Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

1 Yamets pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús in ikji'teje'm pe' wit'enheiju' qa pe' ł'ijatshenhei qa teyijkii in nit'ijji' pe' łei trigo (fooji'ij), qa yit'iji' łokoyei in yosja' qa namju'kii pe' ł'ajits qa tuj pe' łoi. 2 Ma' qa pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łaqsiiłijkii kakha' nite' łenexke'ej qu' nanaqsiijkii na'aj witwapiihijiiji' (sábado)? —* 3 Qa yeku'łiju'ł pa'aj pa' Jesús: —¿Ye' me nite' łejeł'ił iye qu' iyineni'łik'i kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i in qi in iyipkun? Kakha'an qa week iye ke' łijts'eyekkii,* 4 in uyetsji' pa'aj pe' t'ejutshenheti'yets na' Dios qa t'eku'mi' qa tuj pe' pan testiitaxij na' Dios, ma' qa tisijets iye pe' łijts'eyek ma' qa week tuji'ł pa'aj pekhewe' nite' łenexketaxij pa'qu' netuj, qe uja'xłe yijat'ij pe' pa'il in łenexkeliji'm qu' netuj.— 5 Qa yit'ij iye pa'aj: —Ha'ne Ła'ls na' Jukhew tenek'enhe'yipji' na' nełu witwapiihijii (sábado).—

Pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Marcos 3:1-6)

6 Ewi'ł iye pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús qa uyifi iye pa'aj pe' witlijtsitjii qa i'nq'ijatshen pa'aj, qa hik pekhe' qa i'nifi iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew yisłax pa' yiya'yik'i

---

* **5:26** Lc 1:65; 7:16 * **5:29** Lc 15:1 * **5:30** Mr 2:16; Hch 23:9 * **5:35** 1S 2:31; Sal 37:13; Ec 2:16; 12:1; Lc 17:22
* **6:2** Ex 25:30; Lv 24:5-9 * **6:3** 1S 21:6

łokoyik'i. 7 Qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol iye qa ts'in pa'aj in yejełijju' pa' Jesús me yiłin tu'u in mexe witwapiihijiitax (sábado), qe wo'taxiikii pa'qu' nit'ijets qu' uł'axe' in yaqsiijkii.* 8 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pa'aj aka' yijamti'ets pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i: —Eniipha'm qa' te'łun hane'e'in.— Pa' jukhew qa niipha'm pa'aj qa ikii.* 9 Pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj pekhewe'en: —Hisu'un qu' k'afaakani'ł: ¿Łekpa' łenexke'ej qu' jintaqsiijkii pa'qu' nełuyeji' in witwapiihijii? ¿Me pa' łe'wis me i'nłi'i pa' uł'ax? ¿Me jitiłin pakhape'? ¿Me i'nłi'i qu' jintewuł'enhetju'?—* 10 Ma' qa yejeł ji'teje'm pa'aj pe' week, qa i'nk'ałe qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —¡Ijin na' okoi!— Qa pa' jukhew qa yijin pa'aj pa' łokoi. Ma' qa hik pakhaa'ijha pa'aj in hats łe'wisju' pa' łokoi.* 11 Qa pekhewe'łe'en qa qi in nayu'kii pa'aj, ma' qa tafaakateitaxijju' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij pa' Jesús.

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)

12 Hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj pa' Jesús in ikii pe' utek qa niyini'. Qa najamet pa'aj in i'ni' iyinii pa' Dios.* 13 Ma' qa nełukii pa'aj qa taya'yets pe' week ł'ijatshenhei qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) jukhew, qa hik pekhewe' qa łenqiyits apóstoles.* 14 Enewe'en łiyits: Simón hikha' łeqiyij Pedro qa ha' łek'inijłe Andrés, Jacob (Santiago) qa ha' Juan, Felipe qa ha' Bartolomé, 15 Mateo qa ha' Tomás, Jacobo (Santiago) hikha' ła'sek pa' Alfeo qa ha' Simón łenqii iye Zelote,* 16 Judas hikha' ła'sek pakha' łii Jacobo (Santiago) qa pa' Judas Iscariote, hik pakha' wotk'onijkii pa'aj pa' Jesús.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts.
(Mateo 4:23-25)

17 Pa' Jesús qa tepilik'uiju' pa'aj pe' utek łijts'eyekju' pa'aj pekhewe'en qa nametsju' pa' łe'wisju' sehe' qa hikpa' tekeleni'ju', qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' olootsija ł'ijatshenhei qa pekhewep iye qa les olootsija iye pe' pekhel ta'łji'kii na' sehe' Judea, na' Jerusalén qa week pekhewe' ta'łiikii pe' łekuwelii pa' qi iweli' hik pakha' i'ni' iye pe' witsetits Tiro qa Sidón.* 18 Pekhewe'en namii qe nexpiikeyu'uj qa namijii iye qu' nanpaliti'mju' pe' ławtshei wetju'łkii. Qa pekhewe' yawtshetenkii pekhewe' uł'ets espíritus qa iłii iye pa'aj. 19 Qa week iye pa'aj in yisu'untax qu' net'eku'mets pa' Jesús, qe pakha'an ta'łji'teje'm pa' ewi'ł qi witt'unha'x qa yiłin pe' week.*

Pakha' yi'wejułenij yijat'ij pa' Dios.
(Mateo 5:1-12)

20 Pa' Jesús qa yejełipji' iye pa'aj pe' ł'ijatshenhei, qa yit'ij: —E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł in if'iljetsitsi'ł, qe ekheweli'ł hats ła'ni'ł ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios. 21 E'łe'sitsi'iłi'mkii pekhewe' qu' hane'ej niyipkuntaxju', qe ekheweli'ł hats ł'iłini'łju' hatse'. E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł pe'qu' hane'ej napju', qe ł'ijuye'ełju' hatse'. 22 E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł qu' qi qu' i'napjaxtaxi'ł, qa qu' ewutshenheti'yi'łfik'i iye. Qa qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' ene'lijeyi'ił qa qu' netutenhetii iye pa'qu' iyi'ił hik łunye'j qu' wekwek łiye' qe ta'łijupi' in łijayani'ł ha'ne Ła's na' Jukhew.* 23 Qa hik pakha' pa' nełuji' e'łe'sitsi'iłi'mkii ilit'iłijpha'mkii qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii, qe nakha' enisit'ił qi'ija i'ni' na' wa'sji'. Qe hik łunyejei iye ke' łaqa'jteyik'i in hik łeqfenyejeyij iye kekhewe' profetas'ik'i.* 24 Qa hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł yiwq'axin wekwek, qe hane'ej hats ł'estiyiłij in e'łe'sitsi'łi'mkii. 25 Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł pekhewe' hane'ej iłinju', qe ekheweli'ł qi qu' iyipkuni'łju' hatse'. Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł pekhewe' hane'ej qi in ijuyeju', qe qi qu' ika'metetsi'łkii hatse' qa qi iye qu' mapi'łju'. 26 Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł, in nesu'uni'ł qa łe'sitsik'i iye łe'lijeyi'ł ej ene' week, qe hik aka' łunyejeyij iye ke' aqa'jteyi'łik'i kekhewe' yit'ij łetets qu' profetaye'.—*

Isu'uni'ł pe'qu' na'napjaxtaxi'ł e'm.
(Mateo 5:38-48; 7:12)

27 —Qa ekheweli'ł pekhewe' qu' nespi'ye', qa hit'iłij ewets: Isu'uni'ł pe'qu' ejuihifetsetaxi'ł, aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pekhewe' qu' na'napjaxtaxi'ł e'm. 28 Łe'sits e'lijeyi'iłets pekhewe' qu' uł'ets łe'lijeyetaxi'ł ewetskii qa' iyini'łipji'kii iye pekhewe' qu' nawitjitaxi'ł. 29 Qu' nana'l pa'qu' nilanje'm ewi'łe' ne' ekukii qa' łisijets iye ni'khep qu' nilanje'm iye. Qa qu' nana'l pa'qu' netka'mij pa'qu' e'ntilafit'e qa' iwejinłi'ij, qa qu' nisu'un iye qu' neka'x pa'qu' uihitjiye' qa' łisij iye qu' neka'x. 30 Week pa'qu' niyinij ewets pe'ye', qa' łisij, qa pa'qu' netka'mij pa'qu'

* **6:7** Lc 14:1; 20:20; Jn 8:6 * **6:8** Mt 9:4 * **6:9** Lc 14:3 * **6:10** Mr 3:5; 1R 13:4 * **6:12** Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28 * **6:13** Hch 1:13; Mr 6:30 * **6:15** Mt 9:9 * **6:17** Mt 11:21 * **6:19** Mt 9:21; 14:36; Mr 3:10; Lc 5:17 * **6:22** Jn 9:22; 15:21; 16:2; He 11:26; 1P 4:14 * **6:23** Neh 9:26; Ez 2:1-7; Hch 7:52 * **6:26** Jer 5:12-13; 6:13-15; Mi 2:11

antsat'axij, qa' hasu'uj iyinijets qu' nenpilet ewets iye. 31 Qa pa'qu' isu'uni'ł qu' naqsi'ji'ł
e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'łi'mijkii. 32 Qu' uja'xe'łetax qu' isu'uni'ł
pekhewe' qu' nesu'uni'ł, ¿me qa hats pakha' ejunyejeyi'ł? Qe nekhewe' mexe na'l pe'
łewuł'ets hik łunyejei iye aka'an uja'xłe in yisu'un pekhewe' qu' nisu'un nekhewe'en.* 33 Qu'
uja'xe'łetax qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pekhewe' qu' łe'wise' pa'qu' naqsi'ji'ł e'mijkii,
¿me qa pakha' ejunyejeyi'ł iye? Qe hik aka' iye yaqsiijkii nekhewe' mexe na'l pe' łewuł'ets.
34 Qa qu' uja'xe'łetax qu' anatkinheni'łets pe'ye' pekhewe' qu' umti'ił qu' nenpileti'ł ewets
iye, ¿me qa pakha' ejunyejeyi'ł iye? Qe hik aka' łeqfenyejei łewek iye ene' mexe na'l pe'
łewuł'ets in yatkinhenetskii pekhewep iye na'l pe' łewuł'ets, qe qa' nijanin pakha' hats uja'x
pe' tanatkinhe'yij.* 35 Aka' yijat'ij ejunyejeyi'ił, isu'uni'ł pekhewe' qu' ejuihifetsetaxi'ł, łe'wis
pa'qu' aqsiiłi'mijkii, łisi'łij qu' nanatkinheyu'uł ewets qa hasu'uj onotki'iłiikii qu' nenpileti'ł
ewets iye. Ma' qa pa'qu' enisit'i'ił qa' qiye', qa' ninikfe'l iye in łelitsił'ejha na' Dios toxpha'm,
qe nakha'an qi in neq'eletij iye nekhewe' nite' t'esiji'yij na'aj tistaxij qa uł'ets iye.* 36 Les
łe'wis qu' eq'iltinhetsi'ił in łunye'jek na' Atata'ał in qi in eq'iltinhetsax.—*

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.
(Mateo 7:1-5)

37 —Hasu'uj it'iłijets qu' uł'etse' pekhewepe' hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets qu'
uł'etsi'ił. Hasu'uj it'iłijets qu' les łe'wise' qu' nattanithenhetii pakhape', hats'inha qa'nte' jeek
nenit'i'iłij ewets qu' les łe'wise' qu' atanithenheti'yi'ł. Iwejinłi'ił pekhewe' qu' naqsi'jtaxi'ł
e'mijkii pa'qu' uł'axe', hats'inha qu' niwu'mjii'ł ek'uyek pa' Intata pe' ewuł'etsi'ł.* 38 Łisłi'iłij
pa'qu' hami'im pekhewepe' qa na' Dios qa' hikna' qu' nata'łets qu' les olotse' pe'qu'
esti'yi'łij. Yoponhetij pa'qu' eqe ti'naje' qa' naqat'etijik'iju' iye qa' naqfiijik'iju' iye qa qi
qu' tsektsek'i'ijha, qe pakha' łuk'e' pa' eqe ti'najij pekhewe' ł'ihinij qa' hik łuk'eyeji'jek pa'qu'
ti'naje' pe'qu' esti'yij.—* 39 Pa' Jesús qa yeni' pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Me łeke'
pa'qu' puk'ale' qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'ale'? ¿Me nite' week qu' nanamik'iju' pe'qu'
witijkiye'?* 40 Ham pa'qu' ewi'łe' wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa maestroye',
qa qu' nanq'axiji'pji' pekhewe' qu' net'ijatshenhetiyij ma' qa hik łunye'je' pa'qu' łaqa mae-
stroye'.* 41 ¿Qa inhats'ek in łenjusij na' ejefe in i'nji' łoto' na' jup'el qa akha' qa nite' łetetju'sij
in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak? 42 ¿Qa pa'n łunye'j qu' it'ijets na' ejefe: "Yejefe, etswejinij qu'
hiwu'm ek'ui na' jup'el i'nji' ne' oto'" in akha' nite' łi'wenetsju' na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'?
¡E'jtitsaxłe hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji'
ne' oto' ma' qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el i'nji' ne' łoto' na' ejefe.—

Ne'ej najkak jutsiqetsij ne'ej łei.
(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

43 —Qe ham pe'qu' najkak'e qu' łe'wise' qa' uł'etse' pe'qu' łeye'. Qa pe'qu' uł'ax najkak'e qa
nite' łeke' qu' łe'sitse' pe'qu' łeye'. 44 Week ene' najkakui jutsiqetsij ne'ej łei. Nite' łeke' qu'
nata'łets ne'ej higo pe'qu' ti'ye'. Nite' łeke' iye qu' nata'łets iye ne'ej uwa pe'qu' newekitetse'.
45 Na'aj łe'wis ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek łe'sits qa pa'qu' łunye'je' iye łe'wis,
qe ta'łiiju' pa' łatawe'j in łe'wis. Qa na'aj uł'ax ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek
uł'ets qa pa'qu' łunye'je' iye uł'ax, qe ta'łiiju' pa' łatawe'j in uł'ax, qe pa' topo'oj pa' łatawe'j qa
hikpa' nekii łeji'.—

Pe' wititsi' na'l pe' łetuk qa pe' wititsi' ham łetuk'e.
(Mateo 7:24-27)

46 —¿Qa inhats'ek in łit'iłij yiwets, "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij," qa nite' łaqsiiłijkii na'aj
hi'ttaxi'łij ewets?* 47 Hane'ej qa' henfeli'ł e'm aka' ewi'ł hik łunye'j pakha' qu' nenek yiwets
qa tsepi'ye' iye qa yaqsiijkii pa'qu' hit'ij. 48 Hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' in yaqsiijkii
pe'qu' łetsi'ye'. Yojo in ti'jik'ui qa yakaptinik'ui. Qa yamiiju' pa' t'un sehe'. Qa hikpa' qa
yaqsi'jipji' pe' łextuk'ij. Qa qitax pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi in t'unik'i pa' iweli' qa pe' łeqe
t'uyuyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'łe nopłetju' qe yijanit'ax in we'nithayiki.
49 Qa pa'qu' nespi'ye'tax qa nite'łe yaqsiijkii pa'qu' hit'ij, qa hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' jukhew
in yaqsiijkii pe'qu' łetsi'ye'. Qa yenłi'ipji' pa' sehe' nite' t'un qa ham łextuk'i'ij. Qa qi pa'qu'
haqqi'ye' qa ikifi qa qi iye in t'unik'i pa' iweli', ma' qa pe' łeqe t'uyuyits qa yeqsilanje'mkii
pe' wititsi', ma' qa aje'eł nopłetju' qa week yiwuł'enhet.—*

---

* **6:32** Mt 5:46 * **6:34** Pr 19:17; Mt 5:42; Lc 14:12-14 * **6:35** Mt 5:45; Lc 1:32 * **6:36** Mt 5:7,48; Stg 5:11 * **6:37** Mt 6:14; 18:23-35; Lc 23:16; Hch 3:13 * **6:38** Sal 79:12; Is 65:6-7; Jer 32:18; Mr 4:24 * **6:39** Mt 15:14 * **6:40** Mt 10:24; Jn 13:16; 15:20 * **6:46** Mal 1:6 * **6:49** Ez 13:10-16

7

Pa' Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł Roma łeiłe'.
(Mateo 8:5-13)

1 Pa' Jesús in yili'ij pa'aj in iyetik'ui pe' jukhew qa efuts iye, ma' qa ik pa'aj qu' namii ha' Capernaum. 2 Hikha' qa i'ni' pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' hats niwamhiyu' łeqejkunenek pa' ewi'ł centurión,* hik pakha' qi in yisu'un pa'aj in łeqejkunenek. 3 Pa' centurión in yepi'ye' pa'aj in tenifaakateji' pa' Jesús, ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x pekhewe' tenek'enhei judiol qu' niyinijets qu' nanamii qa' niłini'm pa' łeqejkunenek pakha'an. 4 Pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' centurión les łe'wistax qek iftits'ets wat'ij 5 qe hakha'an hik hakha' qi in yisu'un ha'ne initset. Qa hikha' iye inqaqsijkinenijkii ke' yilijtsitjiyi'ł.—* 6 Pa' Jesús qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa in hats metitsi'm pe' łetsi' pa' centurión qa aje'eł nukiniju'ł pe' uja'x pe' łejuwaikal qu' nit'ijets: —Yatsat'axyij, yape hasu'uj me'nithayi'metenłekii, qe nite' ye'weju'łiju'ł qu' uyifi ene' yitsi'. 7 Qa hik ta'łijupi' in nite' yakha'ija iye qu' henek eju'ł, itłi'ij pa'qu' e'lijeye', qa na' yeqejkunene'k qa' iła'xe'.* 8 Qe yakha' iye na'l ne' tenek'enhe'yipji', qa yakha' iye qa na'l ye'm ne' heinek'enhe'yipji' ek oq'opheł inetsilets, qe hit'ijets na'aj ewi'ł, "Ma", ma' qa ik. Qa qe hit'ijets iye nikhapij, "Te'łun", ma' qa nek iye. Qa na'aj hiyaji'ijets ha'ne yeqejkunene'k qu' naqsiijkii, qa yaqsiijkii.— 9 Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa tetwek'elaxiju'ł pa'aj pe' olots nijayanik'i, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in hami' iye ha'ne week Israel pa'qu' hi'weni' qu' hik łunye'je' ha'ne jukhew in qi in nite' inqeku'.— 10 In wapiltaxii iye pe' wititsi' pekhewe' wit'ukinhei, qa yi'wen pa'aj pa' witqejkunenek in hats t'un.

Pa' Jesús qa yiłin pa' ła's pe' wikiihale' in hats wa'mtax.

11 Qa in hats ł'anu'upji' iye pa'aj ekewe'en, pa' Jesús qa ik iye qa yamii pa' ewi'ł witset łii Naín. Qa łijts'eyek pa'aj he' ł'ijatshenhei qa olootsija iye pekhewep iye. 12 Ma' qa in hats k'esitsiyu'etsha pa'aj pa' łeji' pa' witset, qa weikutijiju'ł pe' yeka'x qu' netijik'ui pa' ewi'ł wa'm pa'aj, ewi'łłi'i' in ła's pe' efu qa wikiihale' iye. Olots iye pa'aj pe' nijayanik'i tetseti'yi' pa' witset.* 13 Pa' Yatsat'ax'inij in yi'wen pa'aj pe' efu qa qi in neq'eletij pa'aj, ma' qa yit'ijets pa'aj: —Mapkitek.—* 14 Ma' qa ikets pa'aj pe' łejiiki' pa' wa'm ham łit'oye' qa t'eku'mets, qa pe' yeka'x qa tekelenijju'kii pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijetsju' pa' wa'mtax: —Jutjana'x, akha' hit'ij ewets. ¡Eniipha'm!—* 15 Ma' qa pa' wa'mtax qa niipha'm pa'aj qa i'nju', qa iyet pa'aj. Qa pa' Jesús qa tisij pa'aj pe' łefti'.* 16 In yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii ma' qa week in qi in nijiwei pa'aj. Qa yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios. Qa yit'ijju' pekhewe'en: —Hats nam inwets ha'ne qi profeta.— Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Pa' Dios hats nametsju' ha'ne łetset qu' ni'fen.—* 17 Weekij pa' sehe' Judea qa pe' łekuweliikii iye witsetits in i'ye'ej wetju'ł pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.

Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa namii pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 11:2-19)

18 Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa nifelimik'i pa'aj week ekewe' wekwek. 19 Qa pa' Juan qa taya'yets pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' ł'ijatshenhei, qa yukinii pa'aj pa' Yatsat'ax'inij, qu' nanfaakanijha pa'aj, qa' nit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam, me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui pakhape' iye?—* 20 Pe' jukhew in hats yamii pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' Juan Bautista ts'ukini'ł ei, qa yit'ij ei: "¿Me hik akha' pa' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui pakhape' iye?"— 21 In i'nk'a namets pa'aj pekhewe'en qa hik pakhaa'ijha pa'aj pa' Jesús in niłinju' pe' olots pekhewe' taja'meteiju' qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii, qa pe' i'ntaxji' pe' espíritu uł'ets qa yi'wenkitkii iye pe' puk'aletstax.* 22 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Yape mapiliłii ha' Juan Bautista qa' enfeli'łi'm aka' łi'weni'ł qa aka' łepi'ye'ełik'i iye. Enfeli'łi'm *ene' puk'aletstax qa hats yi'wenkii,* *(Is 35:5)*
ene' onqokitstax qa hats t'otsjo' qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, enewe' i'nij ka' witja'met lepra qa hats naxpa'lij iye, ene' nite' yepi'ye'taxkii qa hats yepi'ye'kii, hekhewe' hats naxtaxju' qa iłii iye, qa *enewe' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x nite' yili'ij.* *(Is 61:1)** 23 Qa łe'wisi'mkii pakha' qu' nite'

---

* **7:2** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł inetsilets, Roma łeiłe'. * **7:5** Hch 10:22 * **7:7** Sal 107:20; Mt 8:16 * **7:12** Jue 11:34; Lc 8:42; 9:38; He 11:17 * **7:13** Mt 20:34 * **7:14** Mt 11:5; Mr 5:41; Lc 7:22; 8:54; Jn 11:43; Hch 9:40 * **7:15** 1R 17:23; 2R 4:36 * **7:16** Mt 5:16; 21:11; Lc 1:68; 2:20; 5:26; 7:39; 13:13; 23:47; Hch 4:21; 11:18; Dt 18:15; Jn 7:40 * **7:19** Jn 4:25; 6:14; 11:27; Ro 5:14; He 10:37 * **7:21** Mt 4:23; 9:30; 12:22; Mr 1:34; 8:25; Lc 18:42; Jn 9:7 * **7:22** Is 29:18; Lc 4:18

na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.— 24 In hats ikkii pa'aj pekhewe' ɬ'ukinhei pa' Juan Bautista, qa
pa' Jesús qa iyetik'ui pa'aj pe' jukhew qa efuts in t'ejuyets pa' Juan Bautista, qa yit'ij pa'aj: —
¿Łekpa' łami'ɬijii pa'aj qu' i'weni'ɬi' ha' ham i'ni'i'? ¿Me fapuk pe'qu' nime'lejit pa'qu' t'uni'ik'i?
25 Qa qu' nite'ye', ¿łekpa' łami'ɬijii qu' i'weni'ɬ? ¿Me ewi'ɬ pa'qu' jukhewe' qu' neqhinataji'
pe'qu' inyetetse' witqhinataji? Ekheweli'ɬ łenikfe'li'łets nekhewe' yeqhinataji' ke' łe'sits qa
inyetets iye, qa qi iye in łe'sitsju' in ham hamitsi'im qa i'nifi nekhewe' łetsil ne' wittatal. 26 Qa
qu' nite'ye', ¿łekpa' łami'ɬii qu' i'weni'ɬ? ¿Me ewi'ɬ pa'qu' profetaye'? Ehe, yijaa'ija in ewi'ɬ
profeta, qa lesłe in qiji' nite' hik łunyejei kekhewep profeta'ik'i.* 27 Ha'ne Juan Bautista hik
ha'ne t'ejuyets kakha' we'nika'ajji' in yit'ij: *"Jeł qeku'nek, yakha' hiwathayinket ek'ui hatse'
nakha' yukine'k qa' hikna' najilet'ek'ui pa'qu' ikheyi'je'."* *(Mal 3:1)** 28 Yakha' hit'iɬij
ewets in week pekhewe' nekfik'i ta'łets ne'ej efu in ham pa'qu' nat'anipji' ha' Juan Bautista
in qiji'ha. Qa pakha'łe qu' nite' qiyetaxji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios qa
t'anipji' ek hakha'an.— 29 Week pe' jukhew qa efuts qa pekhewe' iye yijaninkii pe' wekwek
t'ejuyets pa' Roma in yepi'ye' pa'aj, ma' qa nikfe'lets pa' Dios in hats yaqsiijkii in hats
yatsathen pekhewe'en, qe nimpuujinju' pa'aj pa' Juan.* 30 Qa pekhewe'łe fariseol qa pe'
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nite' nimpuujinju' pa'aj pa' Juan Bautista, qe pekhewe'en
nite' t'eku'miju'ɬ yuten pakha' yisu'untax pa' Dios qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewe'en.* 31 Ma' qa
yit'ij pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' enewe' hane'ej łahats'ij? ¿Łekpa' qu'
hik łunyejeye'? 32 Hik łunyejei ne'ej omehets qe i'niju'kii na'aj joofji'ju' qe t'otoijo' qa taya'yi'ɬ
wetju'ɬkii ne'ej ɬ'otoihifetsju', qa yit'ijiikii: "In hifuyutaxi'ɬ e'mik'i ne' foj qa nite'łe ɬ'otoyi'ɬ.
Hijitaxi'ɬ e'mik'i ke' if'iljetsitsik'i witlijtsinel qa nite'łe łapi'ɬju'." 33 Qe in nam ha' Juan Bautista
qa nite' tuj pa'qu' pane', nite' iya'ji' iye pa'qu' winoye', qa ekheweli'ɬ qa łit'iɬij: "I'nji' pa' ewi'ɬ
inwo'met."* 34 Qa in nam ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye. Qa ekheweli'ɬ qa łit'iɬij:
"Jeł qeku'ni'łek na' jukhew hayits qa ekuna'x qa iyana'x iye, qi iye in łejuwaika' ne' yijaninkii
eke' wekwek qa ne' qi iye in uɬ'ets."* 35 Qa pakha'łe qi łikfeliya'xkii pa' Dios qa jutsiqaxɬi'ij pa'
łunyejei pekhewe' week hats łelitsij.—

Jesús qa i'ni' pe' łetsi' pa' ewi'ɬ fariseo łii Simón.

36 Ewi'ɬ pa' fariseo t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús qu' netekiɬi'ju' pe' łetsi'ii. Ma' qa yijayanii pa'aj
pe' łetsi'ii, qa i'nijupju'kii pa' łekula'x.* 37 Pakha' witset na'l pa'aj pe' ewi'ɬ efu qi in uɬ'ax.
Pekhe'en in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in mexe i'nijupju' pa'aj pa' mesa in teki'ju' pe' łetsi'ii
pa' fariseo. Ma' qa namets pa'aj teneyij pa' ewjisii topo'oj pe' łejiiki' ta'łets na'aj alabastro.*
38 Pekhe'en ip pa'aj ɬ'anu'ui i'nii pa' Jesús qa pe' łet'ilii qa tsapetsju'kii pe' łef'iyei pa' Jesús, ma'
qa nili'jijju' pa'aj pe' ɬ'ewkujits qa tu'je'm iye pa'aj pe' łef'iyei qa i'nk'ałe qa yatsi'yipji' pa'aj pa'
ewjisii pe' łef'iyei pa' Jesús.* 39 Qa pa' fariseo pakha' t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús in yi'wenij pa'aj
aka'an, qa yit'ij in iyet pa' łatawe'j: —Qek yijaayi'ija qek profetaye' ha'ne jukhew ma' qekha
nenikfe'ltaxets pa'n łunye'j nekhe' efu t'ekumetskii, nekhe'en uɬ'ax.—* 40 Ma' qa pa' Jesús qa
yit'ijets pa'aj pa' fariseo: —Simón, na'l ka' tseqitijineyu'uj ewets.— Qa yeku'ɬ pa'aj pa' fariseo:
—Enfel ye'm, Maestro pakha'an.— 41 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Wetsjuk pe' jukhew t'eku'mi'
pe' łaq'astai pa' ewi'ɬ jukhew inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai. Ewi'ɬ pa' t'eku'mi' pe' quinientos
(500) denarios† qa pakhap iye qa cincuentałe (50) pe' t'eku'mi'.* 42 Pekhewe'en qa nite'łe
weju'ɬij qu' nijanin, qa pa' inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai qa yiwejinłe qu'nte' nijanine' pe'
ɬ'ekumhifkinel pe' wetsjuk. Qa hane'ej qa' enfel ye'm, ¿łek pakha' enewe' wetsjuk pakha' les
qi in yisu'un pa' inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai?—* 43 Qa yeku'ɬ pa' Simón: —Humtitax pakha'
les olots ɬ'ekumhifkinel qu' hik pakha'ye' pakha' les in yisu'un.— Qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —
Hats i'woyaxijik'iha.— 44 Ma' qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu qa yit'ijets pa'aj
pa' Simón: —¿Me hats łi'wenij ene' efu? In k'uyifi ene' etsi' qa nite' łesłisij pa'qu' iweli'ye' qu'
himpulijinji' ene' yif'iyei. Qa ene'łe efu qa nili'jijju' ene' yif'iyei ke' łet'il qa yit'iji' in yisłatij
ne' ɬ'ewkujits.* 45 Nite' łesłu'je'm iye, qa ene'łe efu, in i'nk'a hente'nuiteje'm, qa nite' yili'ij
tu'je'mkii ene' yif'iyei.* 46 Nite' ɬ'atsiyipji' aceitiye' ha'ne yijiła', qa ene'łe efu qa yatsi'yipji'
ka' ewjisii ene' yif'iyei.* 47 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'ij ewets, in hats tewumhiti'yik'ui pe' olots
łewuɬ'ets ma' qa qi in ineqsu'un. Qa pakha'łe qu' nite' qiye' qu' tewumhiti'yik'ui pe' łewuɬ'ets,
qa nite' qi qu' nineqsu'un.— 48 Ma' qa yit'ijets pa'aj pe' efu: —Pe' ewuɬ'ets hats tewu'mhitii

---

* **7:26** Mt 14:5; Lc 1:76; 20:6 * **7:27** Mt 11:10; Mr 1:2; Lc 1:17 * **7:29** Mt 21:32; Lc 3:12; Hch 18:25; 19:3 * **7:30** Mt 21:25,32; 22:35; 23:13; Lc 10:25; 11:45-46,52; 14:3; Mr 7:9 * **7:33** Lc 1:15 * **7:34** Mt 9:10-11; Lc 15:2; 19:7 * **7:36** Lc 11:37; 14:1 * **7:37** Mt 26:6-13; Mr 14:3-9; Jn 12:1-8 * **7:38** Jn 11:2 * **7:39** Lc 7:16; Jn 4:19 † **7:41** Ewi'ɬ denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **7:41** Mt 18:28; Mr 6:37 * **7:42** Mt 18:25 * **7:44** Gn 18:4; 19:2; 43:24; Jue 19:21; 1Ti 5:10 * **7:45** 2S 15:5; 19:39; 20:9 * **7:46** 2S 12:20; Sal 23:5; Ec 9:8; Dn 10:3

ek'ui.—* 49 Ma' qa pekhewep pekhewe' łekufets qa tajawehenij wetju'łkii in yit'ijju': —¿Łekpa' yumtitax qu' łakha'ye' ha'ne jukhew in yit'ijets qu' niwu'm pe' witwułets?—* 50 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' efu: —Pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'łets qa hats iła'x. Yape ma, hasu'uj itawje'met'e'.—*

8

Pekhewe' efuts t'ifti'ts'ets pa'aj pa' Jesús.

1 Ma' qa in hats suujik'i pa'aj aka'an, pa' Jesús qa ikijik'i pe' olots witsetits qa pe' witsetits łelits iye in nifel eke' łe'sits łe'lijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Łijts'eyek he' doce (12) ł'ijatshenhei.* 2 Qa uja'x iye pe' efuts łijts'eyek iye pa'aj, hik pekhewe' niłinju' iye pa'aj yukinik'uifik'ikii pe' i'ntaxji' inwo'metets qa pe' łaatsheitax iye. Pekhewe'en łiyits María, łenqii iye Magdalena. Hik pekhe' ikik'uifik'ikii pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets.* 3 Qa pekhe' Juana łewhe'ye' pa' Cuza, łeqjełinenek pa'aj pa' Herodes. Qa pe' Susana, qa olots iye pekhewep, qa łekhewełłe in yatsat'etsłi'ij pekhewe' natkiniji' in t'iftits'ijetskii pa'aj pa' Jesús qa pe' ł'ijatshenhei.

Pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

4 Qa olootsija pa'aj pe' jukhew qa efuts iye, ta'łiikii pe' olots pekhelji'kii witsetits, namii pa'aj qu' ni'wen pa' Jesús. Ma' qa yit'iji' pa'aj pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' in iyetik'ui: 5 —Pa' iwenq'enhena'x ikijfik'i pe' łoqołoi qu' nenju'. Ma' qa in hats we'nq'en qa uja'x pe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa tonotshiyipji'kii qa pe' junatai qa tuj. 6 Qa pekhewep łoi qa namji'ju'kiyek pa' uteket leseesłi'ik'i pa' sehe' ija, qa in ta'łtax pekhewe'en qa aje'eł yisłax qa wa'mji' iye qe nite' eqhimiyifi. 7 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa ta'łi'ł pe' tii qa tik'eyijju'. 8 Qa pekhewepłe qa namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa ta'ł ma' qa qipha'm qa na'l pe' łei łe'sits qa olots iye qa yamets cien (100) pe' łei in ewi'ł łenu.— Ekewe'en in yit'ij pa'aj pa' Jesús qa yit'unhetik'i in yit'ij iye pa'aj: —¡Pekhewe' qu' nana'l łekfiiye', nepiye'ek'iha aka'an!—*

Inhats'ek in yit'ij eke' yejeyumtshenłi'ijupi'.
(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)

9 He' ł'ijatshenhei qa nifaakanij pa'aj pa' ikji'ha kakha' yejeyumtshenijupi'. 10 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Ekheweli'ł łenexke'ej qu' enikfe'li'łetsha kekhewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewepłe qa hit'iji' in k'iyetik'ui kekhewe' hejeyumtshenłi'ijupi'kii, hats'inha *qu' ni'wentax hikłe łunye'j qu'nte' ni'wene', qa qu' nepi'ye'taxik'i qa nite'łe nikfe'lik'i pa' iikji'ha.— (Is 6:9)**

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:18-23; Marcos 4:10-12)

11 —Aka'an kakha' ikji'ha ka' wetjeyumtshenijupi'. Pe' łoi hik łunyejei ekewe' łe'lijei na' Dios.* 12 Qa pa' wit'ikheyi'j qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepi'ye'taxik'i eke' Dios łe'lijei, qa i'nk'ałe qa namets na' inwo'met qa nitkamijik'i in we'nentaxji'ju' pe' łatawjets. Hats'inha qa yeqeku'uk'i ma' qa'nte' iłiye'. 13 Qa pa' uteket in leseesłi'ik'i pa' sehe'taxija, qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i eke' łe'lijei na' Dios, ma' qa qi in yisu'unik'i qa t'eku'mi', qa hamłe łefitetsiye'. Ł'ajłi'ij in tek'entaxik'i, qa in namets pa'qu' witaqjaajinkeyeje', ma' qa yili'ijju'.* 14 Qa pa' tiiket qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye'taxik'i eke' łe'lijei na' Dios, qa in iktaxij pa' ł'ikheyi'j, qa yułametenłe in yitawje'meten wekwek, łaq'astaye' qu' olotse' qa pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un qu' ni'sinheti'mkii. Ma' qa nite' yuji' pe' łeitax.* 15 Qa pa' łe'wisji' sehe', qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i ke' łe'lijei na' Dios, ma' qa weekijha pe' łatawjets in yatsathen qa łe'sits iye in t'eku'mi' qa went'unhetij watjanithenijha. Ma' qa nite' yili'ij in na'l pe'qu' łeye'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej fetitjii.
(Marcos 4:21-25)

16 —Ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nene'łji' pe'qu' fetitjiye' qa' nit'onijju' pe'ye', i'nłi'i qu' nenifi łatawe'j pa'qu' witiwhi'la'xe'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa yi'wenkii

---

* **7:48** Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 5:20; Stg 5:15; 1Jn 2:12 * **7:49** Lc 5:21 * **7:50** Mt 9:22; Mr 5:34; 10:52; Lc 8:48; 17:19; 18:42; 1S 1:17 * **8:1** Mr 6:6; Mt 4:23; Lc 4:43 * **8:2** Mt 27:55,56,61; 28:1; Mr 15:40-41; Lc 16:9; 23:49,55; 24:10; Hch 1:14; Jn 19:25; 20:1,18 * **8:8** Gn 26:12; Mt 11:15 * **8:10** Mt 19:11 * **8:11** Mr 4:13-20; Lc 8:21; 11:28; Hch 18:11; Stg 1:21; 1P 1:23 * **8:13** Ez 33:31-32; Ga 1:6 * **8:14** Mt 6:25 * **8:15** He 10:36; Stg 5:7

ne'ej te'nuiteje'm.* 17 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' hatse', qa ham
iye pa'qu' nite' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le' hatse', qa' ninikfe'l hatse'.* 18 Qa hik ta'ɬijupi',
jeli'ɬiju'ɬ pa'n ɬunye'j in ɬepi'ye'eɬik'i, qe pa'qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye. Qa pa'qu'
hami'im, qa' netitkamhiti'yij iye pakha' yumtitax qu' nana'li'm.—*

Pe' ɬenene qa pe' ɬek'injats pa' Jesús.
(Mateo 12:46-50; Marcos 3:31-35)

19 Ke' ɬenene qa he' ɬek'injats pa' Jesús namtaxii pa'aj pa' i'ni', qa nite'ɬe ɬeke' qu' nametsji' pe'
wititsi'ifi qe olots pe' jukhew, efutsji'kii.* 20 Qa tefelhitiitaxi'm pa'aj pa' Jesús: —Ke' enene
qa he' ek'injats iye ha'nii qe amaneyi'fik'i. Yisu'untax qu' ne'wen.— 21 Qa yeku'ɬ pa'aj pa'
Jesús: —Pekhewe' yepi'ye' ek'i qa yaqsi'jijkiiha iye ekewe' yit'ij eke' ɬe'lijei na' Dios, qa' hik
pekhewe' nenel qa' k'injats iye.—*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41)

22 Ewi'ɬ pa' neɬuji' pa'aj pa' Jesús qa pe' ɬ'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii pe' ewi'ɬ witinhitjii, qa
yit'ijets: —Ju'ukiiteje'm na' ɬajaika' ene' kaɬi'.— Ma' qa ikkii pa'aj.* 23 In ikteje'mkii pa'aj qa pa'
Jesús qa ima'. Qa nam pa'aj pa' qi t'unik'i. Qa pe' witinhitjii qa tsxiɬtsxiɬji'ju'kii pa' iweli'. Qa
qi in iftsaxets pa'aj qu' nuihin. 24 Ma' qa ikii pa'aj qa nijt'otshenii pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj:
—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Hats k'esik'i qu' jinanaxju'!— Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayinij
pa' t'unik'i qa pe' qitsik'i ɬeqe t'uyuyits iye, qa aje'eɬ qesik'ui pa'aj pa' t'unik'i qa ikesimen iye
pa' iweli'.* 25 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' ɬ'ijatshenhei: —¿Khaye'ek pa'nte' eqekuye'ji'ɬ? ¿Pa'n
ikji'?— Qa hekhewe'ɬe'en qa qi in nijiwei pa'aj qa yitjuɬaxijpha'mkii iye. Qa yifaakateji' pa'aj,
qa yit'ijju': —¿Pa'n ɬunye'j ha'ne jukhew in tek'enets iye in yaq'ayinij ka' t'unik'i qa ha'ne
iweli' iye?—*

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ɬ i'nji' pe' inwo'metets.
(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

26 Ma' qa yametsteje'm pa' sehe' ɬii Gadara* ɬajaika' ai wankaajuɬetsteje'm ha' sehe' Galilea.
27 Qa in hats t'ilitpha'm pa'aj pa' Jesús, qa te'nilitfik'i pa'aj qa nekets pa' ewi'ɬ jukhew i'nji'
pe' inwo'metets hayiits ta'ɬtaxets pa'aj pa' witset'ija qa hatsɬe nite' i'nji'. Qa hats toxik'i
pa'aj in nite' yeqhinataji' pe'qu' witqhinataye', qa nite' iye i'nifi pe'qu' wititsi'ye', qe pa'
nimeɬkuket hikpa' i'nji'kii. 28 Pakha'an in yi'wen pa'aj pa' Jesús, ma' qa yejtsi'le' pa'aj qa
wonokok'enifi qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¿Inhats'ek in ɬanamyii, Jesús, Ɬaa'sija pa' Qiji'ha
in Dios? K'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—* 29 Yit'ij pa'aj aka'an qe pa' Jesús
yiyaji'ets pa'aj pa' espíritu uɬ'ax qu' nakik'uifik'i pa' jukhew in i'ntaxji', qe hats olotsij in
uijiik'i. Qa pe' jukhew in yophe'ɬ ji'ijtaxij ɬokoyei qa ɬef'iyei iye pe' foɬoɬik'il qa yejeɬji'ijtaxetsha
iye, qa niwk'itsinɬeji'ijju' qa pa' inwo'met qa yilithinji'jii pa' ham i'ni'i'. 30 Pa' Jesús qa
nifaakan pa'aj: —¿Pa'n ii?— Qa pakha'an qa yeku'ɬ: —Yakha' yii Legión.—† Qe olots pe'
inwo'metets i'nji' pa'aj pa' jukhew.* 31 Pekhewe'en qa qi in iyinijets pa' Jesús qu' hasu'uj
nit'ij pa'qu' ɬeji'ye', pekhewe'en qa' nakiiju' pa' koomojo' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo).* 32 Qa
na'l pa'aj pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pe' utek ipji'. Qa pe' inwo'metets qa iyinijetskii pa'aj
pa' Jesús qu' nuyik'i pekhewe'en pe' tafitets. Qa pa' Jesús qa ɬexke'ej pa'aj. 33 Ma' qa pe'
inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pa' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Ma' qa pe' tafitets
qa wekuma'xik'iju'kii pa' kiimiju' qa yamjeetsju' pa' iweli' qa hikpa' qa uyi'kii qa naxiju'.
34 Pe' yejeɬtax pe' tafitetsik'i, in yi'wen pa'aj aka' ɬunye'jkii qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qu'
nenfelkii. Qa' nenfeli'm iye pe' i'ni' pa' ɬ'ejinqa'wet. 35 Pe' jukhew qa efuts iye qa neeɬii pa'aj
pa' ɬunye'jkii. In namii pa' i'ni' pa' Jesús qa yi'wen pa' jukhew i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets.
I'nijupju' pe' ɬef'iyeyiiju' pa' Jesús. Hats teqhinatai pa'aj qe hats teik'uneikii. Qa qi pa'aj
in nijiwei pa'aj pekhewe'en.* 36 Qa pekhewe' yi'wenijha pa'aj pa' ɬunye'jkii, qa nifelimik'i
pa'aj pa' ɬunyee'jkiiha pakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets in hats ɬe'wisju'.* 37 Week pekhewe'
tetseti'yi' pa' sehe' Gadara, iyinijets pa'aj pa' Jesús qu' nakik'ui iye pa' sehe', qe qi in nijiwei
pa'aj pekhewe'en. Ma' qa pa' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' witinhitjii qa ik iye pa'aj.*

---

* **8:16** Mt 5:15-16; Lc 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lc 12:2; 1Ti 5:25 * **8:18** Mt 13:12 * **8:19** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; 7:3,5,10; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * **8:21** Lc 11:28; Stg 1:22 * **8:22** Jn 6:16-21; Lc 5:1 * **8:24** Sal 65:7; 104:7; Mt 14:32; Mr 6:51; Lc 4:39 * **8:25** Mt 21:10; Lc 1:66; 5:21; 7:49; 9:9 * **8:26** Pa' Gadara ɬii iye Gerasa. * **8:28** Lc 1:32; 4:33-34; Hch 8:7; 16:17; Jn 2:4; Gn 14:18; Sal 57:2; Dn 3:26 † **8:30** Ewi'ɬ legión, ikji' ewi'ɬ tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'opheɬinetsiletse'. * **8:30** Mt 26:53 * **8:31** Sal 140:10; Ro 10:7; Ap 9:1-2,11; 11:7; 17:8; 20:1,3 * **8:35** Lc 8:41; 10:39 * **8:36** Mt 4:24 * **8:37** 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39

38 Pa' jukhew pakha' i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan pa' Jesús. Qa
pakha'łe Jesús qa nite' łexke'ej, qa yit'ijets pa'aj: 39 —Mapilii yijat'ij pe' etsi' qa' week enfel ka'
łeqfenye'j ej na' Dios.— Pa' jukhew qa ik pa'aj. Ma' qa week nifelimik'i pa' witset pa' łeqfenye'jij
pa'aj pa' Jesús.

Pe' Jairo łasi' qa pekhe' t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús.
(Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)

40 Ma' qa in hats yamiiteje'm iye pa'aj pa' łajaika' pe' kałi', qa pe' olots jukhew, efutsji'kii
qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in hats namets iye pa'aj, qe week hayiits notki'iikii pa'aj.* 41 Qa
hik pa'aj qa namets pa' ewi'ł jukhew łii Jairo. Pakha'an tenek'enhe'yij iye pe' witlijtsitjii.
Ha'ne jukhew we'niyipinifi pa'aj łef'iyei pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj qu' namiłii pe'
łetsi'.* 42 Qe pakha'an na'l pa'aj pe' ewi'łhi'i' in łasi', doce (12) łeqe'ninqapits, qa pekhe'en qa
hats k'esik'iha pa'aj qu' nawa'm. Qa in hats iktax pa'aj pa' Jesús, qa olotsłe pe' jukhew qa
efuts watkatitij wetepji' in nijayanik'i.* 43 Pekhewe'en i'nji'teje'm pe' ewi'ł efu hats doce
(12) łeqe'ninqapits in nite' hamitsik'ui pe' ł'athits. Qa hats olots pe' naq'axiji' łaq'astayik'i pe'
weihetets witeqjunhetits łeiłets qa ham pa'qu' napaliti'm pekhewe'en pa' ławtshek.* 44 Pe'
efu qa wetjuk'etetsji' pa'aj pa' Jesús ł'anu ta'łii qa t'eku'mets pa'aj pa' ł'aka'the' eiju' pa' ł'uihitjii.
Ma' qa hik pakhaa'ijha qa aje'eł qesitsik'ui pa'aj pe' ł'athits.* 45 Qa pa' Jesús qa inaqfaakanij
pa'aj: —¿Łekpa' t'eku'm yiwets?— Qa week welkut'ijkii pa'aj pekhewe'en pa'qu' net'eku'mi'.
Qa pa' Pedro qa yit'ij: —Maestro, ene' olots najayanpha'm qi in puk'upha'm wetwumij
wetepji'.—* 46 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Na'l pa' t'eku'm yiwets qe hoksi'wen in ikfik'i pa'
yit'unha'x.—* 47 Pe' efu, in nikfe'lets in nite' łeke' qu' nanat'inij, qa tsalalkii pa'aj in nekets qa
wonokok'eniiju' pa'aj łef'iyei pa' Jesús. Qa tetfeliji'm pa'aj week yepi'ye' ej pe' week in nifel
pa' ta'łijupi' in t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús, qa in aje'eł naxpa'lij iye pa' łaatshektax. 48 Pa'
Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Yasi', pa' nite' eqekuye'j ta'łets in łanaxpa'lij pa' ejunye'jtax. Hasu'uj
natawje'meten. Yape ma.—* 49 In mexe iyettax pa'aj pa' Jesús qa namets pa' ewi'ł ta'łii pe'
łetsi' pa' tenek'enhe'yij witlijtsitjii, qa yit'ijets pa'aj: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm. Yape
iwejinłe na' Maestro.—* 50 Qa pa' Jesús qa yepi'ye' ej pa'aj, qa yit'ijets: —Hasu'uj e'nijiwei.
E'meheyi'ij yijat'ij qu' hasu'uj inqeku' qa pe' oqwomeki' qa' łe'wise'ju'.— 51 In yamets pa'aj pe'
wititsi', qa nite' łexke'ej pa'qu' nijayanteje'm in uyetsji'. Uja'xłe in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha'
Juan qa ha' Jacobo (Santiago) qa pa' łatata qa pe' łenene pe' ome'łaski'ik'i.* 52 Week pekhewe'
nekii ipju' qa yilanje'mkii iye pe' ł'ejuijets in yayinju' pa'aj pe' ome'łaski'ik'i. Qa pa' Jesús qa
yit'ijji'ju' pa'aj: —Hasu'uj mapi'łju', qe ne' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—* 53 Qa yilaki'ijju'
pa'aj aka' yit'ij, qe nikfe'lets in hats waa'mija. 54 Ma' qa pa' Jesús qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi,
qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¡Ome'łaski', eniipha'm!—* 55 Ma' qa tepilets iye pa' łiła'x pe'
ome'łaski'. Qa aje'eł niipha'm pa'aj. Qa pa' Jesús qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij pa'qu' łaqe'.*
56 Pe' ł'alhei qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Qa pa' Jesús qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm
pe'ye' aka' łunye'jkii.*

9

Jesús qa yukinijkii pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel ke' łe'lijei.
(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

1 Pa' Jesús qa no'thet wetju'ł pe' doce (12) ł'ijatshenhei qa tisij pa' łet'unhaxitsijup qa qu'
netk'enets iye pe' inwo'metets qu' nukinji'ijfik'i, qa qu' nanpalit iye pe' week witja'metets.*
2 Ma' qa yukinijkii pa'aj qu' nenfel pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa' nenłinju'kii iye pekhewe'
qu' nanqaats'etaxju'.* 3 Qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj eka'xi'ł pe'ye' in łaki'łkii, hasu'uj iye
awaikajiti'yi'ł, hasu'uj iye eqe ti'naji'yi'ł, hasu'uj iye aqatsi'ił pan, hasu'uj iye aq'astayi'ił,
hasu'uj iye eqhinatayi'ił, uja'xłe pe'qu' hats eqhinataji'ił.* 4 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e
qa pe'qu' mewi'ił ifi wititsi'ye' qa hasu'uj i'nk'aihiti'ł iye ami'łijii qu' mataxiłik'ui iye pa'qu'
witset'e. 5 Qa pa'qu' witset'e in nite' neqjunu'ułij ewetskii, qa qu' ma'ałik'uifik'i iye qa'
enfuluti'łju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'ł qa jutsiqetsi'im in uł'ets.* 6 Ma' qa ikkii

---

* **8:40** Lc 9:11 * **8:41** Lc 13:14; Hch 13:15; 18:8,17 * **8:42** Lc 7:12; Mr 3:9 * **8:43** Mt 9:20-22; Mr 5:25-34; Lv 15:25 * **8:44** Nm 15:38-39; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * **8:45** Lc 5:5 * **8:46** Lc 5:17; 6:19; Hch 10:38 * **8:48** Lc 7:50 * **8:49** Mt 9:23-26; Mr 5:35-43; Lc 7:6; Jn 11:28 * **8:51** Mr 3:17; 14:33; Lc 9:28 * **8:52** Mt 11:17; Lc 7:13; 23:27; Jn 11:4,11; Hch 20:10 * **8:54** Mr 1:31; Mt 11:5; Lc 7:14,22; Jn 11:43 * **8:55** Jue 15:19; 1S 30:12 * **8:56** Mt 8:4 * **9:1** Lc 6:12-16; Mt 10:1; Mr 3:13-15 * **9:2** Lc 4:43; 9:11,60; 10:1,9 * **9:3** Lc 10:4-12; 22:35 * **9:5** Neh 5:13; Hch 13:51; 18:6

pa'aj pekhewe'en, qa ikijik'i pe' witsetits łelits in nifeli'm eke' łe'sits wi'tlijei qa niłinju'kii iye pe' wanqaats'etaxju'.—

In wa'm pa'aj pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)

7 Pa' wittata Herodes qa i'ye'ej pa'aj week pe' yaqsi'jijkii pa' Jesús, ma' qa in nite' nikfe'lijkii pa'n qu' numti, qe uja'x pe' yit'ijets in hik pakhate' pa' Juan Bautista'ik'i qu' iła'xe' iye.* 8 Qa na'l pe' yit'ijetsek qu' hik pakha'ye' pa' Elías'ik'i. Qa pekhewep iye qa yumti ek qu' ewi'łe' pekhewe' hayiits profeta'ik'i qu' iła'xe' iye.* 9 Ma' qa pa' Herodes qa yit'ij pa'aj: —Ka' Juan'ik'i yakha' k'inaqyaji'ij qu' ne'nisa'xii ka' łeiła'. ¿Qa pa'n łunye'j pakha'an, pakha' k'impi'ye'ejkii pa' łeqfenye'j łewek?— Qa yisu'untax qu' ni'wen pa'aj.*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cinco mil (5.000).
(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

10 Pe' apóstoles in hats tepilkii iye pa'aj, qa nifelimik'i pa' Jesús week pekhewe' yaqsiijkii. Pa' Jesús qa iki'łiiteje'm pa' witset Betsaida qe qa' uja'xe'łe eku'ni'łkii.* 11 Qa in nikfe'lets pe' jukhew qa efuts qa yijayanpha'm iye pa'aj. Qa nite'łe t'oqowe'yiju'ł pa' Jesús. Ma' qa nifeli'm pa' łunye'j pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa niłinju' iye pa'aj pe' wanqaats'etaxju'.* 12 Qa in hats metiyu'ju' pa'aj junu', qa pe' doce (12) ł'ijatshenhei qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Yape mewetfeli'm week nekhewe' jukhew qa efuts, hats'inha qu' nakiikii ne' metits witsetits łelits qa nekhewe' iye wititsil i'ni' na' ł'ejinqa'wet, qa' ni'wen pa'qu' łewhi'wet'e' qa pa'qu' łaqe' iye, qe ha'ne ju'uni' ham wekweki'i'.—* 13 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ij pa'aj: —Łisi'łij pa'qu' netuj.— Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Nite' inek olots he' inqats, i'nłi'i qu' leefijłe (5) he' pan qa wetsjuk tu'u he' sehets, qa qu' isu'un qa' mexe hayaqhai eku'ni'łii pa'qu' netuj week enewe'en.—* 14 (Qe i'nłi'i tit namets pa'aj lee'fij mil (5.000) pe' jukhew.) Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —Iyaji'iłets qu' na'nju'kii qa' pumume'pha'mkii cincuentaye'kii (50) qu' namets ewiłei pe'qu' pumume'pha'mkii.— 15 Ma' qa hik aka' łeqfenyejeyij pa'aj, qa week i'nju'kii. 16 Pa' Jesús qa t'eku'mi' pe' lee'fij (5) pan qa pe' wetsjuk sehets, qa yejełpha'm pa'aj qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' qa tisij pa'aj he' ł'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' pekhewe' week jukhew qa efuts iye.* 17 Week tekju' pa'aj qa iłiinłi'ijju'ha iye. He' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' pe' łaqaxpalii qa yenji' pe' doce (12) canastul qa week topolij iye pe' łaqaxpalii.

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in łakha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-19; Marcos 8:27-29)

18 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj in iyin pa' Jesús. Uja'xłi'iłkii pa'aj he' ł'ijatshenhei, qa nifaakanji'ju' pa'aj: —¿Pa'n yit'ij ene' jukhew qu' yakha'ye'?— 19 Hekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Na'l he' yit'ijets qu' akha'ye' ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Elías'ik'i qa hekhewep iye qa yit'ijetsek qu' ewi'łe' pe' profeta'ik'i qu' iła'xe'.—* 20 Pa' Jesús qa yit'ijets: —Qa ekheweli'ł, ¿Qa łekpa' łit'iłijets qu' yakha'ye'?— Qa ha' Pedro qa yeku'ł pa'aj: —Hik akha'ija pa' Cristo ta'łiiha pa' Dios.—* 21 Pa' Jesús qa qi in yiyaji'ijetskiiha pa'aj qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in łakha'ija pa' Cristo.

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 16:20-28; Marcos 8:30-9:1)

22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew les łe'wis hatse' qu' nataatshenhetii, qa qu' qi iye qu' nuten nekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa' nawa'm iye, qa' iła'xe' iye qu' namets wetshetk'ewi'ł pe'qu' nełutse'. —* 23 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets iye pa'aj pe' week: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija qa' nili'ij pa'qu' łakha' ye'łetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayan.* 24 Qe pakha' qu' nisu'un qu' niłin pa'qu' łiła'xe', qa' hami'im hatse' pa'qu' łiła'xe' nite' yili'ij. Qa pakha'łe qu' naqamij pa'qu' łiła'xe' qe ta'ł yiwets, qa' iła'xe'.* 25 Qe, ¿łek pakha' qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe' qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji', qu' łakha'ye'łi'ij łete'm qu' netwuł'enhetijju' pa' witiła'x nite' yili'ij?* 26 Qe

---

* **9:7** Lc 3:1,19; 13:31; 23:7; Hch 13:1 * **9:8** Mt 11:14; 16:14; 17:3-4,10-12; Lc 1:17; 4:26 * **9:9** Lc 23:8 * **9:10** Mt 11:21; Mr 8:22; Jn 1:44; 12:21 * **9:11** Lc 8:40 * **9:12** Lc 24:29; Mt 15:23 * **9:13** Mt 16:9; Mr 8:19 * **9:16** Mr 7:34; 8:7; 14:22; Jn 11:41; 17:1; Mt 26:26; Lc 24:30 * **9:19** Lc 9:7-8 * **9:20** Mt 1:17; Lc 23:35; Hch 3:18; Ap 12:10 * **9:22** Lc 13:33; 17:25; 18:31; 20:1,17; 22:66; 24:7; Mt 17:12,22-23; 27:63; 1P 2:4; Jn 2:19 * **9:23** T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze' ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * **9:23** 2Ti 2:12-13; Mt 10:38-39; Lc 14:27; 1Co 15:31 * **9:24** Lc 17:33; Jn 12:25 * **9:25** Lc 12:20

pakha' qu' newepinyij qa wepinij iye ke' yi'lijei, pakha'an qa' newepinjiijek hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nanamtaxijju' na' qi łesa'x qa na' łesa'x iye na' Łatata qa ne' łesaxits ne' łe'sits angelits.* 27 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in na'l ene' uja'x ha'ne i'ni'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' pa'n łunye'jija na' łesa'x na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

Jesús qa tujtseika' pa'aj pa' łunye'j.
(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8)

28 I'nłi'i qu' hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) nełutsik'i pa'aj ekewe' yit'ijets, qa pa' Jesús qa ikik'ipha'm pa'aj pe' utek qu' niyin, qa t'eku'miiji' pa'aj in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago) iye.* 29 Qa in mexe iyin pa'aj, qa pa' łeju's qa hats tujtseika' pa' łunye'j pa'aj, qa pe' łeqhinatai qa hats fo'ija pa'aj qa leppepep iye.* 30 Ma' qa na'lji' iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew tafaakate'yi'łju' pa'aj pa' Jesús. Pekhewe'en hik pekhewe' pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i. 31 Pekhewe'en tujji'ha iye pa'aj pa' łunyejei, qa iyeti'łijju' pa' ławamhijii hatse' pa' Jesús, in hats k'esik'iha qu' łunye'je'kii na' Jerusalenii. 32 Ha' Pedro qa hekhewep iye łijts'eyek pa'aj, qi in nite' łekheweliju'ł pa'aj in nijatiyu'ju' qa imaa'ju'ha pa'aj, qa in nompha'mkii pa'aj qa yi'wen in koojo pa'aj pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew i'nijup pa'aj pakha'an.* 33 Qa łunye'jkii pakha'aj in hats nikheyu'uk'ui iye pekhewe'en pa' Jesús, pa' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hayits qa łe'wisi' hane'e'in qu' jina'nji'ji', qek haqsiiłijkii wetshetk'ewi'ł wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' akha'yi'ij qa pekhep qa' łakha'yi'ijek na' Moisés qa pekhep iye qa' łakha'yi'ijek na' Elías.— Ha' Pedro nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj.* 34 In mexe yit'ij pa'aj aka'an ha' Pedro, ma' qa nametsju' pe' ewi'ł wasi' qa ts'iłijipji' pa'aj. Pekhewe'en qa qi in nijiwei pa'aj in hats week ts'iłijipji' pe' wasi'.* 35 Ma' qa pe' wasi' qa nokes ji'teje'm pa'aj pa' wit'ax, qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne Yaa'sija, hik ha'ne he'yeku'miiji'. Ek'eni'łetsha.—* 36 In hats yili'ij pa' wit'ax in nokes, qa yeełtax iye pa'aj ma' qa hats ewi'łłekii pa'aj pa' Jesús pa' i'ni'. Hekhewe'en qa ham pa'qu' nenfeli'm pa'aj aka' yi'wen pekhewe' nełutsji' pa'aj.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł omeła's i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)

37 Qa łunye'jkii iye pa'aj pakhap nełukii, in hats nekik'iju' in tepilik'uiju'kii pe' utek, qa olootsija iye pa'aj pe' jukhew qa efuts nejelu'uk'ui pa'aj pa' Jesús. 38 Qa ewi'ł pa' jukhew i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en, qa yit'unhetik'i in tayai pa'aj, qa yit'ij: —Maestro, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij, k'iyintaxij ewets qu' jeł qeku'n wat'ij ha' ya's, qeku'n ewi'łłeyi' in ya's.* 39 Qa aka' łunye'j ji'ijkii qa i'nk'a t'ilitji'jets pa' ewi'ł inwo'met, qa mexe yiyaiyayinhetji'ijkii, qa i'nk'ałe qa yik'elelinhetji'ijkii ma' qa hufji'ijje'm na' łeji'. Qi qa uł'axji'ij qa yawtshetenji'ij ma' qa mexe yiwejinji'ijtax. 40 Hats k'iyintaxijets ne' ijatshenhei qu' nukinik'uifik'i, qa nite'łe łeke' qu' nukinik'uifik'i.—* 41 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Peijaat'ij, enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne łahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa uł'ets iye. ¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił eju'ł? Enka'x met hane'e'in pa' oqwomehe'.—* 42 In hats k'esiyu'ets pa'aj pa' omeła's, qa pa' inwo'met qa nijele'ijetsju' pa'aj pa' sehe' qa yik'elelinhetkii iye. Qa pa' Jesús qa yaq'ayinłi'ij pa'aj pa' espíritu uł'ax. Ma' qa hik pakha'aj in łe'wisju' pa' omeła's ma' qa testi'yij iye pa'aj pa' łatata.* 43 Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa' łuk'eji' in qiji'ha in tenek'enhei pa' Dios.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Qa in mexe qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week aka' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús, pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj he' ł'ijatshenhei: 44 —Ek'eni'łik'i qa hasu'uj qu' antapi'iłik'i aka' qu' hit'iłij ewets, qe ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' ene' jukhew ma' qa' net'eku'mi'.—* 45 Qa pekhewe'en qa nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj, qe mexe nite' łexke'ej pa' Dios qu' nenikfe'lik'i. Qa pekhewe'en qa wetjeyepunijets iye pa'aj pa' Jesús qu' niyinijets qu' nenfeeli'mha pa' ikji'ha.*

---

* **9:26** Mt 10:33; 24:30; Ro 1:16; 2Ti 1:8; He 11:16; 1Jn 2:28; Dn 7:10; Zac 14:5; Jn 1:51; Hch 1:11; 1Ts 1:10; Lc 12:9; Ap 14:10 * **9:27** Jn 8:52; He 2:9; Mt 10:23; 23:36; 24:34; Mr 13:30; Lc 21:31-32 * **9:28** Lc 3:21; 5:16; 6:12; 8:51; 9:18; Mr 14:33; Mt 14:23 * **9:29** Mr 16:12; Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3 * **9:32** Gn 2:21; 15:12; 1S 26:12; Dn 8:18; 10:9; Mt 26:43 * **9:33** Lc 5:5; 9:49; Mr 14:40 * **9:34** Lc 1:35; Hch 5:15 * **9:35** Ex 4:23; 24:15-16; 2P 1:16-18; Sal 2:7; 89:3; Os 11:1; Hch 3:22; 13:33; He 1:5; Is 42:1; Lc 23:35 * **9:38** Lc 7:12 * **9:40** Lc 9:1; 10:17 * **9:41** Fil 2:15; Jn 14:9 * **9:42** Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35,39; 7:15; Jud 9 * **9:43** Mt 17:22-23; Mr 9:30-32; 2P 1:16 * **9:44** Lc 9:22 * **9:45** Mr 6:52; Lc 2:50; 8:34; 18:34; 24:16,25; Jn 10:6; 12:16; 16:17-19

¿Pa'n łii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

46 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju' pa'aj pa'n łii pakha' qu' les qiye'ji' hatse' pekhewe'en.* 47 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pakha' yumtitax pekhewe'en qu' łunye'je'. Qa t'eku'mi' pa'aj pa' omeła's qa yenłetijup pa'aj,* 48 ma' qa yit'ij pa'aj: —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yii ha'ne omeła's, yakha'łe in neqjunu'yij. Qa pakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'łe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj. Qe pakha' qu' nite' neniwqinhete'ji' qa hik pakha' pa' les in qiji'.—*

Pe' nite' inejuihifets hikpe' inifetsij.
(Marcos 9:38-40)

49 Qa ha' Juan qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hi'weniłij ha' ewi'ł jukhew yit'iji' ka' ii in yuki'nfik'ikii pe' inwo'metets, qa haq'ayini'łij qe nite' i'ni'ł yitji'teje'm.—* 50 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Hasu'uj aq'ayini'łij, qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij, pakha'an inife'ej.—*

Jesús yaq'ayinij pa' yijamtitaxets pa' Jacobo (Santiago) qa pa' Juan.

51 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in hats k'esiyu'ets pa' łahats'ij qu' napiletspha'm iye na' wa's, ma' qa we'neni'ha pa'qu' łet'unha'xi'ii qu' namii ha' Jerusalén.* 52 Pa' Jesús qa yiwathayinket aje'eł pe' ł'ukinhei, pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa uyetsji' pa' ewi'ł łetset ła's pe' Samaria łeiłets qe qa' najilet pa'qu' łewhi'wet'e'.* 53 Qa pekhewe'łe Samaria łeiłets qa nite' łexkelij pa'aj, qe nikfe'lets in t'ejuyii ha' Jerusalén.* 54 Hekhewe' ł'ijatshenhei Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, yi'wen pa'aj pakha' łunyejeyij pekhewe'en, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij, ¿me łisu'un qu' nek'iyiniłetspha'm pa'qu' fet'e' qu' nata'łji'pha'm na' wa'sji' qa' nanq'axijju' ha'ne witset ła's?—* 55 Qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets qa yaq'ayinij pa'aj, qa yit'ijets: —Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets pa'n łunyejei ne' eqe'spirituli'ł, 56 qe ha'ne Ła's na' Jukhew nite' namijetsju' qu' niwuł'enhetju' pekhewe' łiłaxits ene' jukhew, qe namijetsju' yijat'ij qu' nenłinju'.— Ma' qa ikkii iye pa'aj qa yamii iye pakhap iye witset ła's iye.

Pa' ł'enyetenye'j qu' jintajayan pa' Jesús.
(Mateo 8:19-22)

57 In mexe ikik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa ewi'ł pa' jukhew yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanik'i pa'qu' maji'ijji'.— 58 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l ne' łupits, qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qa ham pa'qu' łewhiwet'i'ija.— 59 Pa' Jesús qa yit'ijets iye pakhap jukhew: —Atsjayan.— Pakha'an qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, etswejinłe eku'n hojohontax hatse' qu' hetijik'ui ha' tata.— 60 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Iwejinłi'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nanaxju' qu' netijik'ui pekhewe' wa'm. Qa akha'łe qa' yape ma, qu' enfeli'm ene' week pekheli'kii na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 61 Qa pakhap iye qa yit'ijetsek: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanija hatse', qa hisu'unłe qu' etswejinłe eku'n qu' mexe hewetfel eku'ni'm he' yalhei qa he' yejefets iye.—* 62 Qa pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ham pakha' qu' hats nenipji' łokoyei ne'ej witexp'ilasineti' yetsin ne'ej wakka qu' nejełik'i pakha' qu' nata'łji', qu' ne'weju'łij qu' na'n ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

10

Jesús qa yiwathayinket pe' setenta (70) jukhew.

1 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa t'eku'miiji'kii pekhewep iye setenta (70),* qa wetsjukkii in yiwathayinketiikii pe' witsetits qu' namets hatse'. 2 Ma' qa yit'ijets: —Olotsija nekhewe' łei na' wit'enekju' hats yuji', qa nekhewe'łe yithayikitax qa nite' olots. Qa hik ta'łijupi', qu' iyini'łijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin pe'qu' nithayiki qu' nenit'ijji' ne' łei.* 3 Yape ma'ałkii. Menikfelitiłetsha in k'ukini'łkii hik ejunyejeyi'ł ne'ej kots'etets łelits qu' na'n ji'teje'm pe'qu' wowole'.* 4 Hasu'uj eka'xi'ł pa'qu' aq'astajiwoyi'ił ti'naj, hasu'uj iye eka'xi'ł pa'qu' eqe'lhuyitaxi'ił, hasu'uj iye wetsjuk'e otshilaxtiyi'ił. Qa hasu'uj etke'leni'łijupju' pe'ye' qu' mewetfeli'm pa'qu' wit'ikheyije'ji'.*

---

* **9:46** Lc 22:24 * **9:47** Mt 9:4 * **9:48** Mt 10:40,42; Lc 10:16; 22:26; Jn 13:20 * **9:49** Mt 7:22; 12:27; Mr 16:17; Lc 10:17; Hch 19:13; Nm 11:28 * **9:50** Mt 12:30; Lc 11:23; Mr 16:19 * **9:51** 2R 12:17; Is 50:7; Jer 42:15; Lc 13:22; 17:11; 18:31; 19:11,28 * **9:52** Lc 10:1; Mt 10:5 * **9:53** Jn 4:9,20 * **9:54** 2R 1:9-16; Ap 13:13 * **9:60** Lc 8:1; 9:2; 16:16 * **9:61** 1R 19:20 * **9:62** Fil 3:13 * **10:1** Na'l ne' witfaakanhei yenji' ek in setenta y dos (72), qe yumti qu' nakets iye pekhewe' wetsjuk. * **10:2** Mt 9:37-38; 20:1; Jn 4:35; Ap 14:15; 2Ts 3:1 * **10:3** Mt 7:15; 10:16; Jn 10:12; Hch 20:29 * **10:4** Lc 9:3; 12:33; 22:35-36; Mr 6:8; Mt 10:9-10

5 Qu' ami'ɬets pe'qu' wititsi'ye' qu' mewi'iɬifi, qa' nojo qu' mewetfeliɬi'm qa' it'iɬijets: “Pa' wit'ikesimeya'xɬekii qu' na'nipji' ene' wititsi'.”* 6 Ma' qa qu' nana'l pakha' qu' hats ɬa'si'ij pa'aj pa' wit'ikesimeya'xɬekii, ma' qa pa' wit'ikesimeya'xɬekii ta'ɬi'ɬ ewets qa amani'ijup pakha'an. Qa qu' hame'ɬe qa pa' wit'ikesimeya'xɬekii ɬetistaxi'ɬij qa' netpiɬi'iɬ ewets iye.* 7 Hasu'uj e'wisitsi'iɬi' pekhe' qu' hats ni'iɬifi wititsi'ye', ɬuji'ɬ i'nɬi'i qu' iya'aɬji' pakha' qu' neɬisi'ɬij, qe na'aj t'ithayii weju'ɬij qu' natjai. Hasu'uj tujtseika'ye'ji'ij qu' mewijiiɬifi pe'qu' wititsile'.* 8 Week pa'qu' witset'e in ɬami'ɬets qa t'eku'mi'ɬ eju'ɬ, qa' ɬuji'ɬ week pa'qu' neɬisi'ɬij.* 9 Iɬini'ɬ pe'qu' nanqaats'etaxju' tetseti'yi' pakha'an, qa' it'iɬijets iye: “Na' tenek'enheiji' na' Dios hats metitsi'ɬ e'm.”* 10 Qa pakha'ɬe qu' witset'e qu' uitaxi'ɬ ji'teje'm qa nite' neqjunu'uɬ'eju'ɬ, qa' ma'aɬijetsfik'i pe'qu' ɬ'ikheijeye', qu' it'iɬijets: 11 “Ha'nep iye ɬ'eqhip ha'ne sehe' ha'ne etset'iɬ yamtaxij ene' yif'iyeyi'ɬ, qu' henfuluti'ɬju' iye, qe qa' jutsiqetsi'iɬ e'm in uɬ'ax aka' ɬaqsiiɬijkii. Qa lesɬe ɬe'wis qu' menikfelitiɬetsha aka'an, pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met.”* 12 Yakha' hit'iɬij ewets qu' namtaxets hatse' pa' neɬuji' les qi qu' nattanithenhetii hatse' pekhewe'en, tees qu' ɬunye'ji'iju'ɬ na' ɬantanithenkeye'j hatse' kekhewe' tetsetii ka' witsetik'i Sodoma.—*

Pekhewe' uja'x witsetits yeqeku' pa' Jesús.
(Mateo 11:20-24)

13 —¡Hiyee' ha'nus witset Corazín! ¡Hiye' ha'nus iye witset Betsaida! Qe qek hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsiiji'kii kekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ wanaqsi'jtaxi'ɬ e'mijkii, ma' qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' uɬ'ets. Qa hik ta'ɬijupi' qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin ɬeqhinatai qekha uɬ'etse'tax qa ɬeiɬa' qekha nilintaxij na'aj lo.* 14 Qa hik ta'ɬijupi', qu' ejeyumtshenhetiitaxi'ɬ hatse' les qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ɬ hatse' qa nite' ɬunyejeyiju'ɬ hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.* 15 Qa akha' witset Capernaum, ¿me ɬumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' ɬ'ewumhiti'yiiju' hatse' na' fe't ɬe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).* 16 Pakha' qu' netk'eni'ɬ ewets, yakha'ɬe in tek'enyitwets. Qa pakha' qu' not'oqowe'yi'ɬ eju'ɬ, qa yakha'ɬe in t'oqoweiyiju'ɬ. Qa pakha' qu' not'oqoweiyiju'ɬ, qa nakha'ɬe ts'ukinju' hik nakha' pa' t'oqowe'yiju'ɬ.—*

Tepilkii pekhewe' setenta (70) jukhew.

17 Pekhewe' setenta (70) jukhew in hats tepilkii iye pa'aj qi in ɬe'sitsi'mkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, yamijii pe' inwo'metets in tek'eni'ɬ yiju'ɬ in hit'iɬij aka' ii.—* 18 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ehe, hats hi'wen na' inwo'met (Satanás) in namiiju' ha'ne sehe' hik ɬunye'j na'aj tejen.* 19 Jeɬ qeku'ni'ɬek, yakha' in k'eɬisiɬij pa'qu' et'unhaxitsi'iɬ qe qa otsi'ɬipji'kii ne' hik ɬunyejei q'oiq'oyits qa neyeyits iye, qa week iye na' ɬet'unha'x na' wit'ejuihife, qa' ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' nawtsheteni'ɬ.* 20 Qa hasu'ujɬe qu' ne'sinheti'ɬi'mkii in tek'eni'ɬ eju'ɬkii in ɬukini'ɬfik'ikii pe' inwo'metets. Les ɬe'wis yijat'ij qu' ne'sinheti'ɬi'mkii ke' iyitsi'ɬ in hats we'nika'ajji' na' wa'sji'.—*

Jesús qa ɬe'wisi'mkii.
(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Qa hik pakha'aj pa' Espíritu Santo qa qi in yi'sinheti'mkii pa'aj pa' Jesús, ma' qa yit'ij pa'aj: —Qi in ɬe'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa na' sehe' iye, qe ɬat'ini'm nite' ɬ'ethinij ekewe' wekwek pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij, qa ɬ'ethinij enewe' hik ɬunyejei omehets nite' weniwqinhetji'. Ehe, Tata, qe hik aka' ɬisu'un qu' ɬunye'je'.* 22 Week ene' wekwek hats tseɬisij na' Tata qu' heinek'enhe'yij. Qa ham nikfe'le'ets pa'n ɬunye'jija na' Ła's, ewi'Ɬe na' Łatata in nikfe'lets. Qa ham iye pa'qu' nenikfe'lets na' Łatata, qe ewi'Ɬe na' Ła's in nikfe'lets, qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.— * 23 Qa tetwek'ela'xets pa'aj he' ɬ'ijatshenhei qa yejeɬ ji'teje'm. Qa uja'xɬi'ijkii in yit'ijets

---

* **10:5** Mt 11:26; Lc 10:21; 12:51 * **10:6** Lc 7:50; 8:48; 24:36; Jn 20:19; Hch 15:33; 1Co 16:11; Stg 2:16 * **10:7** Mt 10:10; 1Ti 5:18; 2P 2:13 * **10:8** 1Co 10:27 * **10:9** Mt 10:7,8; 12:28; 1Ts 5:14; Lc 11:20; 17:20; Mr 1:15; 1P 4:7 * **10:11** Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 13:51; 18:6 * **10:12** Mt 7:22; 13:1; 10:15; 11:22,24; Lc 10:14; 17:31; 2P 3:10; Ap 11:8 * **10:13** Ez 16:23; Mt 23:13-16; Lc 6:17,24; 19:37; Ap 9:12; Jn 12:21; Ex 3:20; Hch 2:22; Esd 3:7; Jer 25:22; 47:4; Jl 3:4; Est 4:1,3; Dn 9:3; Jon 3:6 * **10:14** Sal 1:5; Mt 12:41 * **10:15** Mt 4:13; Lc 4:23,31; 7:1; Hch 2:27,33; Is 14:12-15 * **10:16** Mt 10:40; 25:45; Jn 5:23; 12:48; 13:20; Lc 9:48; 1Ts 4:8 * **10:17** Mr 16:17-18; Jn 10:25; 12:31; 14:13; Ez 8:11; Ap 9:20 * **10:18** Mt 4:1,10; 28:3; Hch 13:10; Ap 12:9; Col 2:15 * **10:19** Mr 1:22; 16:18; Lc 11:12; 21:24; Ap 9:3,19; 11:2; Gn 3:16; Mt 13:39; 23:33; 1Co 15:25; Sal 91:13; Hch 28:5 * **10:20** 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 7:22-23; Ex 32:32; Neh 9:38; Mal 3:16 * **10:21** Lc 2:14,27; 4:1; 19:21; 23:34,46; Hch 2:4; 13:7; 17:24; Mt 7:21; 21:16; Jn 8:42; 11:41; 12:27-28; 17:1-25; Gn 14:19; Is 44:25; Jer 8:9; 1Co 1:19-27; 3:19-20; Sal 8:2 * **10:22** Jn 1:18; 6:46; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26

pa'aj: —Łe'sitsi'imkii pekhewe' qu' ni'wen aka' ɬi'weni'ɬ. 24 Qe yakha' hit'iɬij ewets in olots
ke' profeta'ik'i qa ke' qitsji' wittatalik'i iye qi in neqwenkeyu'taxij aka' hane'ej ɬi'weni'ɬ, qa
nite'ɬe yi'wen. Qa qi in yisu'untax iye qu' nepiye'ek'i ekewe' hane'ej ɬepi'ye'eɬik'i, qa nite'ɬe
yepi'ye'.—*

Pakha' teik'unei Samaria ɬeiɬe'.

25 Ma' qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ɬ pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qe qa' nijaajin pa'
Jesús, qa nifaakan pa'aj: —Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiɬa'x
nite' yili'ij?—* 26 Qa yeku'ɬ pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n ɬunye'j pa' we'nika'ajji' ke' Moisés ɬe'lijei?
¿Pa'n yit'ij kekhewe'en pa' ɬenikfe'lets?— 27 Qa inku'ɬ pa'aj pakha'an, qa yit'ij: *—Isu'unija pa'
Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' iɬa'x, weekij pa' et'unha'x qa weekij iye pa'
aqjamtikineye'jkii. Qa' isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew, efuts in ejunye'jek in ɬewetsu'unɬe.—
(Dt 6:5)* 28* Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: *—Ł'asiinik'iha in ɬ'inku'ɬ. Aqsiijkii aka'an qa' iɬa'xe'.—
(Lv 18:5)* 29 Qa in ɬunye'jek pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei in wo'ɬetaxii qu' netitijitiyijets
qu' natsathen, qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —¿Qa pa'n ɬii pakha' qu' mete' ye'm qu' hisu'un ene'
jukhew qa efuts?—* 30 Pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj, qa yit'ij: —Ewi'ɬ pa'aj pa' jukhew ta'ɬii na'
Jerusalén nekik'iju' pa'aj na' wit'ikheyi'j yamii ha' Jericó. Qa weikutiju'ɬ pe' ejtenhetsilets
qa t'ilit'ets pa'aj qa nitka'mij pe' ɬewekwekits qa ɬeqhinatai iye. Qa yilanje'mkii iye pa'aj. Ma'
qa yiwu'mɬi'iju' qa ikik'uikii, yaqwamitaxijkii pa'aj. 31 Ma' qa ewi'ɬ pa' pa'i nekik'iju' iye ha'
wit'ikheyi'j. Qa in yi'wen qa ikijup pa'aj qa yape'enha ikik'ui pa'aj. 32 Qa in namtaxets iye
pa'aj pa' ewi'ɬ pekhewe' ta'ɬets pa' Levi'ik'i (levitas). In yi'wentax iye pa'aj qa ikijup iye qa
yape'enha ikik'ui iye pa'aj. 33 Qa namets iye pa' ewi'ɬ jukhew, Samaria ɬeiɬe'. In yi'wen pa'aj
qa qi in neq'eletij.* 34 Ma' qa ikets pa'aj, qa yatsi'yipji' pe' ɬenqek'uwjei pa' aceite qa pa' wino
iye, qa yilophe'ɬijipji' pe' penyilots. Ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' ɬe'wut qa yeka'xii pe' ewi'ɬ
witiwhiti' qa i'wi'ɬi' qa yejeɬets pa'aj.* 35 Qa neɬukii pa'aj, qa pa' Samaritano qa t'eku'metsju'
pe' wetsjuk denarios,† qa tisij pakha' yatsat'axij pe' witiwhiti', qa yit'ijets pa'aj: "Jeɬets ha'ne
jukhew. Qu' nat'anipji' ene' k'eɬisij pe'qu' anq'axiji' qa' qu' hetpiltax iye ma' qa' k'ajanin."
36 Kha'ye', ¿pa'n ɬii enewe' wetshetk'ewi'ɬ pakha' ɬumti qu' ni'nq'ethinij in meti'm qa yisu'un
pa' jukhew t'ilit'ets pe' ejtenhetsilets?— 37 Qa pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei, qa yeku'ɬ
pa'aj: —Pakha' neq'eletij pakha'an.— Qa pa' Jesús qa yit'ijets: —¡Yape ma, qa' aqsi'jijkii aka'
ɬunye'j!—*

Jesús qa i'ni' pa'aj pe' ɬetsi' pe' Marta qa pe' María.

38 Ma' qa ikkii iye pa'aj pa' Jesús qa he' ɬ'ijatshenhei, ma' qa yamets pa'aj ha' witset ɬa's, hik
hakha' qa i'ni' pa'aj pe' ewi'ɬ efu ɬii Marta qa yiwhini' pa'aj pe' ɬetsi'.* 39 Pe' Marta na'l pa'aj
pe' ɬejefeki' ɬii María, pekhe'en i'nijupju' pa'aj pe' ɬef'iyeyifi pa' Yatsat'ax'inij tek'enets pa'aj in
iyet.* 40 Qa pekhe'ɬe Marta qa qi in mehe'ej in yithayiki'im pe' wekwek qa pa'qu' netuj iye,
ma' qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me nite' ɬijamti'ij yiwets ne' yejefeki'
in nite' tsi'fenij ene' hithayikitaxi'ɬ e'm? Iyaji'ets qu' netsi'fenij.—* 41 Pa' Yatsat'ax'inij qa
yeku'ɬ pa'aj: —Marta, Marta, hayits qa natawje'meten qa e'mehe'ej iye wiikfik'i enewe'
olotsiiji' wekwek qu' aqsiijkii.* 42 Qa na'lɬe ka' ewii'ɬija les ɬe'wistax qu' nana'l e'm. Ene' María
na' yaftsin in t'eku'miiji' hik ha'ne les qi in ɬe'wis, qa ham pa'qu' nenitka'mij.—*

11

Jesús qa i'nq'ijatshenij pa' wit'iyinheye'j.
(Mateo 6:9-15; 7:7-11)

1 Qa ɬunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in iyin qa pa'n qu' na'ni'iji' iye pa'aj in iyin, qa in yili'ij
pa'aj, qa pa' ewi'ɬ pekhewe' ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ets'ijatsheni'ɬij qu'
nek'iyini'ɬ, in ɬunye'jek ka' Juan Bautista'ik'i in yijatshenij he' ɬ'ijatshenhei.—* 2 Pa' Jesús qa
yit'ij pa'aj: —Qu' iyini'ɬ qa it'iɬij: "Intata, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii. Yape namets pa'
ɬahats'ij qu' qi'ija qu' enek'enhei.* 3 Esɬisi'ɬij ha'ne neɬuji' pa'qu' hetuji'ɬ in ɬunye'jek week

---

* **10:24** Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * **10:25** Mt 8:19; 22:34-40; 16:1; 19:3,29; Mr 12:28-34; Lc 3:12; 7:30; 18:18; Jn 1:38; 12:25; Ap 21:7 * **10:27** Lc 4:8; Lv 19:18 * **10:28** Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11; Ro 10:5; Ga 3:12 * **10:29** Lc 16:15; Ex 20:16-17; Lv 6:2; 19:13-18; Pr 3:28-29; Mt 5:43; 19:19; Ro 13:9-10 * **10:33** Mt 10:5; Lc 7:13; 9:52; 15:20; Hch 1:8 * **10:34** Is 1:6; Stg 5:14 † **10:35** Ewi'ɬ denario, ɬajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **10:37** Mt 23:23; Lc 1:72; Stg 2:13 * **10:38** Jn 11:1,19-20; 12:2-3 * **10:39** Lc 8:35; Hch 22:3 * **10:40** Mr 4:38; 1P 5:7; Ro 8:26 * **10:41** Lc 12:22; 1Co 7:32; Fil 4:6 * **10:42** Sal 16:5; 27:4; Jn 6:27 * **11:1** Lc 3:21; 5:33 * **11:2** Jn 10:25; 17:6; 20:17; 1P 1:17; 3:15; Sal 9:10; Is 29:23; Lc 1:49; Mr 9:1

nełuts.* 4 Iwu'mi'łyik'ui pe' uł'ets haqsi'ji'łijkii in yijunyejeyi'łek in hiwejinłi'ił week nekhewe' uł'ax yaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii. Hasu'uj etswejinłi'iłij qu' netswumi'łju' pa' witaqjaajinkeye'j.”—
* 5 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —Jit'enqeku'ni' ek pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ł qu' nana'l pa'qu' łejuwaika'ye', qa' nakii in hats łeqewuk'uji' naja'x, qa' nit'ijets: “Waika', atsatkinhenin qeku'nets wetshetk'ewi'łe' pane', 6 qe hanee'ij namyii ha' ewi'ł waika' iye toxii pa' ta'łji'. Ham yaqi'ijup qu' hetisij.” 7 Pakha'an qa nekułetsfik'i qa' nit'ij: “Hasu'uj atsjati'meten. Hats yijanit'axji' na' łeji' qa yiwhifetsju' iye ene' yilits. Qa nite' łeke' qu' netsiipha'm qu' k'ełisij pe'ye'.” 8 Hit'ij ewets, in yemjeetax in łejuwaika'tax qa nite' ni'yijupha'm qu' netisij pe'ye', qa hastaax qa' niipha'm qe ta'łets in nite' yili'ij in iyinijetsji'kii. Ma' qa week tisij pe'qu' hami'im.* 9 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets: “Iyini'łetskii qa' esti'yi'łij. Mowo'ołiikii qa' i'weni'ł. Ilani'łetskii na' łeji' qa nenit'iłij e'mii qhof.”* 10 Qe week na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen iye. Qa na'aj yilanetskii na'aj łeji' qa' wenit'iji'mii qhof. 11 Jit'enqeku'ni' ek iye pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ł qu' hats nana'li'm pe'qu' łelitse', qa pa'qu' ła'se' qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye' in iyintaxijets sehetse'? 12 I'nłi'i qu' niyintaxijets pe'qu' łihi'ye', ¿me qa' netisij pe'qu' neyeye'? 13 Qe ekheweli'ł in uł'etstaxi'ł qa łe'niyayi'łij pa'qu' łisi'łij wekwek łe'wis ene' elitsi'ł, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's in łe'wiisija, qa les in łe'wis wiikfik'i qu' netisij na' Espíritu Santo pekhewe' qu' niyinijets.—*

Jesús qa titijiti'yijets pa' łet'unha'x qu' nata'łijets pa' Beelzebú.
(Mateo 12:22-30; Marcos 3:20-27)

14 Qa pa' Jesús qa yukinik'uifik'i pa'aj pa' jukhew pa' i'ntaxji', ewi'ł inwo'met ham łe'lijeye'. Qa łunye'jkii pakha'aj pa' inwo'met in hats ikfik'i, qa pa' jukhew qa hats iyet pa'aj. Qa pe' olots jukhew qa efuts qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj aka' łunye'jkii.* 15 Qa uja'x pe' yit'ijju': —Pakha'łe Beelzebú, łatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' łet'unha'xijup qa łeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—* 16 Qa pekhewepłe qa naqjaajinkeyu'ujek, ma' qa yiyajitaxijets qu' nethinij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł qu' nata'łetspha'm na' wa's.* 17 Pa' Jesús qa hats nikfe'lets pa' łaqjamtikineyejeitaxkii pekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'łe łete'm qu' netwuł'enhetju', qa hik łunye'j iye na'aj ewi'ł jukhew qa łelits qa łewhe'ye' iye in watlanju'kii, qa łekhewełłe łete'm iye in wetwuł'enhetju'.* 18 Qa hik łunye'j iye nakha' Satanás qu' neqet'ets wetju'łkii qa wapiłłe wetju'łkii, ¿qa pa'n łunye'j qu'nte' niliyi'ij pa' łet'unha'x? Aka'an hit'iłij ewets qe łit'iłijets in hata'łijets pa' łet'unha'x pa' Beelzebú qa łeke' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets.* 19 Ekheweli'ł in łit'iłijets qu' hukinfik'ikii pe' inwo'metets qu' nata'łets pa' łet'unha'x pa' Beelzebú, ¿qa łek łet'unha'xek pa' yit'iji' nekhewe' elitsi'ł in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'łijupi', nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nejełiłijik'ui aka' łit'iłijju'.* 20 Qa yakha' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets qa hit'iji' pe' łayaqsi'łe na' Dios, qa aka'an qa hats jutsiqaxij na' tenek'enheiji' na' Dios hats namtaxi'ł ewetsju'.* 21 Pa'qu' jukhewe' in t'un, watjanithen week na'l łatjanetits, qa yejeełija pe'qu' łetsi'ye', qa pekhewe' i'nifi wekwek pekhe'en qa ham peeyi'ijkii qe tejełitii. 22 Qa na'łe iye pakha' les t'un iye wiikfik'i t'anipji' pakha'an, ma' qa t'ilit'ets qa naxij, qa nitka'mij week pe' łatjanetistax hik pekhewe' qi in wetjumtitaxets. Qa yeka'xik'ui pe' week łewekwekitstax qa week t'ihinijkii.* 23 Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xłekii.—*

Pa'qu' inwo'met'e qu' netpilii iye pa'qu' jukhewe'.
(Mateo 12:43-45)

24 —Pa'qu' ewi'łe' espíritu uł'ax in ikik'uifik'i na'aj jukhew, ma' qa nekłi'ikii pa' ham i'ni'i' yisłaxkii, wo'taxiikii ławapiihiwet'e. Qa in nite' yi'wen pa'qu' nawapi'yi', qa yijamtikii: “Maa, ma hapiliyek ke' yitsi' ke' hata'łifi.”* 25 Qa in tepilii qa yi'wen in hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye. 26 Ma' qa ik iye qa yi'wen qa t'eqe'mets pekhewep iye wetsjuk tatsai (7)

---

* **11:3** Pr 30:8 * **11:4** Lc 4:13; 6:12; 7:48; 24:47; 22:40,46; Mt 18:23-35; 26:41; 1Co 10:1 * **11:8** Lc 18:1-6 * **11:9** Mt 7:7-11; 18:19; 21:22; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Mr 11:24; Stg 1:5-6,17; 1Jn 3:22; 5:14-15; Dt 4:29; 1Cr 28:9; 15:2; Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:13; Lc 11:10; 12:36; 13:25; Hch 12:13,16; Ap 3:20 * **11:13** Ro 8:9; 12:17; 1Ts 5:22; 2Ti 3:13; Mt 5:48; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,38 * **11:14** Mt 9:32-34; Jn 7:20; 8:48,52; 10:20; Mr 7:26,37; 9:15-25; Lc 7:22 * **11:15** 2R 1:2; Mt 10:25; Lc 12:58; Jn 12:31; 14:30; 16:11; Ef 2:2 * **11:16** Lc 10:25; Jn 2:11; 8:6 * **11:17** Lc 5:22; 12:52-53; Fil 2:6; Dn 5:28; 11:4 * **11:18** Mt 4:1,10; Hch 13:10; Lc 4:5 * **11:19** Ga 3:7; 1P 5:13 * **11:20** Ex 8:19; 31:18; Dt 9:10; Sal 8:3; Mt 19:24; 21:31,43; Lc 17:21 * **11:22** Jn 16:33; 1Jn 2:13; Ef 6:11,13; Hch 26:28; Is 49:24-26 * **11:23** Mr 9:40; Lc 9:50 * **11:24** Mr 1:23-27; Lc 8:29; 9:42; Mt 11:29; Ap 4:8; 14:11; 18:2

espíritu les uɬ'ets wiikfi' nite' hik łunyejei pakha'an. Ma' qa week enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Pakha'an ma' qa les qi'ija in uɬ'ax, nite' hik łunye'j in yojo.—*

Pakha' les qu' jini'sinheti'mkii yijat'ij.

27 In mexe iyetij pa'aj pa' Jesús ekewe' wekwek, qa ewi'ɬ pe' efu i'nji'teje'm pekhewe' olots, qa taya'yij pa'aj in yit'ij: —Qi qu' ɬe'wisi'imkii pe' efu łata'ɬets in łenekfik'i qa nefunenkii iye.—* 28 Qa yeku'ɬ pa'aj pa' Jesús: —Ehe, qa lesɬe qu' qi qu' ɬe'sitsi'imkiiha pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' ɬe'lijei na' Dios qa yaqsi'jijkiiha iye.—*

Jesús qa wetjeyumtshenijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.
(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)

29 Pekhewe' olots jukhew qa efuts, in hats les t'ijaifik'i qa olots wiikfik'i, ma' qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ene' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij qi in uɬ'ets, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ewi'ɬ ham łunye'ji'iju'ɬ, qa teesɬe qu' net'ethinheti'yij, qa ewi'ɬɬe hatse' qu' net'ethinheti'yij ka' łunye'jkii ka' Jonas'ik'i.* 30 Qe hik qu' łunye'ji'ija ka' łunye'jkii ka' Jonas'ik'i in yamii ma' qa jutsiqetsi'm kakha' qek łunyejeye'taxkii kekhewe' Nínive ɬeiɬetsik'i, qa hik aka' qu' łunyeji'ijek ha'ne Ła's na' Jukhew enewe' hane'ej łahats'ij.* 31 Kekhe' qi witnene efu'uk'i ta'ɬiiju' na' i'wk'uyi'liiju' niipha'm hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij, ma' qa' nit'iɬij ewets qu' qiye' qu' uɬ'etsi'iɬ, qe kekhe'en toxii pa' ta'ɬji' qa namii qe qa' nepi'ye'ej ka' qi ɬikfeliya'xkii ka' Salomon'ik'i. Qa hane'ej, jeɬ qeku'ni'ɬek nakha' les t'anipji'ha ka' Salomon'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.* 32 Kekhewe' Nínive ɬeiɬetsik'i niipha'mkii hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij, ma' qa' nit'iɬij ewets qu' qiye' qu' uɬ'etsi'iɬ, qe kekhewe'en yili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii in yepi'ye' ek'i ke' ɬe'lijei pa' Dios nifeli'm kakha' Jonas'ik'i. Qa hane'ej, jeɬ qeku'ni'ɬek nakha' les t'anipji'ha ka' Jonas'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.—

Ne' otoi hik łunyejei qu' ɬefetitjiye' na' ese'n.
(Mateo 5:15; 6:22-23)

33 —Ham pa'qu' nene'ɬji' fetitjiye' qa nat'inkii, qa nite' ɬeke' iye qu' nit'onijju' pe'qu' ti'najki'ye' łasi'ye'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week yi'wenkii pe'qu' nuiteje'mkii.* 34 Ne' otoi hik łunyejei qu' ɬefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'ɬijupi', ne' otoi qu' ɬe'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. Qa qu' uɬ'etse'ɬe ne' otoi qa' nooye'jiimkiyek na' ese'n.* 35 Jeɬ etij pa' na'lkii in'etji' qa hasu'uj qu' noo'ye'kii. 36 Qe qu' weeke' na' ese'n qu' hik łunye'je' qu' nana'lkii qa ham pa'qu' łuk'eye' qu' noo'ye'kii, ma' qa' qi'ija qu' nana'l e'mkii hik qu' łunye'je' ne'ej fetitjii qu' nanalit epji' pa'qu' ɬ'uɬaxe'.—

Jesús qa iyetij pa' łunyejei pekhewe' fariseo.
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)

37 In yili'ij pa'aj pa' Jesús in iyet, qa pa' ewi'ɬ fariseo qa t'eqe'mets qu' netekiɬi'ju' pe' ɬetsi'ii. Qa pa' Jesús qa yijayan pa'aj qa uiteje'm qa i'nijupju' pa' ɬekula'x.* 38 Pa' fariseo qa qi in yitjuɬaxijpha'm pa'aj in yi'wen pa' Jesús in nite' yijayanij pakha' yit'ij pe' ɬawa'mhitsik'i qu' nojo qu' nawa'nqa' qa' i'nk'aɬe netek. 39 Qa pakha'ɬe Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Ek'en qeku'ni'ɬek ekheweli'ɬ fariseol, ekheweli'ɬ ɬenliji'ɬju' na' i'nfik'i na' wasu qa tok'o iye, qa nakha'ɬe ɬatawe'jji' qa topo'oj nakha' wit'ejtenheye'j qa na' uɬ'ax iye.* 40 Ham ɬenikfe'li'iɬets. Nakha' yaqsiijkii na' i'nfik'i, ¿me nite' yaqsiijkii iye na' i'nteje'm?* 41 Ihini'ɬij yijat'ij nekhewe' wekwek topo'oj nakha' i'nteje'm qa' ɬisi'ɬ ne' ham yiwq'axine', ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' ham ɬejili'ye' na' i'nteje'm qa na' i'nfik'i.* 42 ¡Qa hiyee'ɬe e'newusitsi'ɬ fariseol! Qe in ɬeqethentaxi'ɬfik'i ne'ej menta qa ne'ej ruda qa week iye ni'khewepij ɬesejets, in yamets qu' diezse' qa ewi'ɬ na'aj ɬetisi'ɬij na' Dios. Qa ɬ'anɬi'iɬipji'kii nite' ɬaqsiiɬijkii pa' yatsathen qa pa' witeqsu'unka'xij iye pa' Dios. Hik ekewe'tax qek aqsiiɬijkii yijat'ij, qa hasu'ujɬetax qek ili'iɬij kekhewep iye hats ɬaqsi'ji'ɬijkii.* 43 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ fariseol! Qe ɬisu'uni'ɬ wiikfik'i qu' ni'iɬipji' ne'ej ɬots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei ne' witlijtsitjiyitsifi, qa ɬisu'uni'ɬ iye qu' eniwetfelhe'yiɬi'mkii ne' witaqhawetitsji'.* 44 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ! Qe hik ejunyejeyi'ɬ ne'ej nimeɬkui qe hats nite' yeqet'etsiikii na'aj i'ni' qa t'otsipji'kii ene' jukhew

---

* **11:26** Lv 26:18-28; Dt 7:1; Pr 6:31; 26:25; Lc 8:2; Jn 5:14; 2P 2:20-22 * **11:27** Lc 1:48; 5:1; 8:21; 12:3; 23:29; Hch 13:7 * **11:28** Lv 22:31; Jn 13:17; Stg 1:22; Ap 1:3; 22:7 * **11:29** Lc 7:31; 11:16; 17:25; 21:32; Jon 1:1–4:9; Mt 16:4 * **11:30** Mr 2:10; Lc 5:24 * **11:31** 1R 4:34; 10:1; 2Cr 9:1; Lc 10:14; He 11:7; Pr 1:1 * **11:33** Mr 4:21; Lc 8:16 * **11:34** Jer 24:8; Mt 7:17 * **11:37** Lc 7:36 * **11:39** Mt 23:25; Lc 12:20; 16:14; He 10:34; Mr 7:22 * **11:40** Mt 23:17; Lc 12:20 * **11:41** Lc 12:33; Hch 24:17; Sal 24:4; Tit 1:15 * **11:42** Lc 10:13,27; 18:12; Dt 14:22; Mi 6:8; Zac 7:9; Mt 12:18,20; Jn 5:42; 7:24; Hch 8:33; Dt 6:5; 2Ts 3:5 * **11:43** Mt 23:6; Mr 12:39; Lc 20:46; Stg 2:2

qa efuts qe nite' nikfe'lets.—* 45 Qa yeku'ł pa'aj pa' ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei: —Maestro, in łit'ij aka'an yekheweli'ł iye in łatswakanini'łkii iye.—* 46 Pa' Jesús qa yit'ij: —¡Hiyee' e'newusitsi'ł iye ekheweli'ł, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei! Qe łiłkonini'łij ene' jukhew pe' niihetits witqatai jutsitets qu' jinteka'xtax, qa ekheweli'ł qa nite' łisu'uni'ł qu' eka'xi'ł nite' ewii'łe' iye pe'qu' ayaqsiyi'ił qu' ekumhini'łi'.* 47 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł! Qe łeniihini'łpha'm qa łaqsi'ji'ł ne' łenimełkui ke' profetalik'i in hik ekewe' łalanhei iye ke' aqa'jteyi'łik'i.* 48 Qa aka'an in łaqsiiłijkii, ma' qa hats łi'sinhetiłijupi' aka' yaqsiijkii ke' aqa'jteyi'łik'i, qe kekhewe'en nilanju' qa ekheweli'ł qa łeniihini'łpha'm łaqsi'ji'ł ne' łenimełkui.* 49 Qa hik ta'łijupi' na' qi łikfeliya'xkii na' Dios in yit'ij iye: "He'nukini'ł ei hatse' pe'qu' profetale' qa apóstoles iye, pekhewe'en qa' natlanhetiiju' pe'qu' uja'xe' qa pekhewep iye qa' natawitjaxtii."* 50 Qa hik ta'łijupi' ene' hane'ej ha'ne łahats'ij qu' netitijitiyijets hatse' qu' łekhewele' qu' nanlanju' pe' week profetalik'i in uja'xek pe' talanhetii'ju'kii ta'łijii in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe'.* 51 Qa' nata'łijii in talanhetii ka' Abel'ik'i qa' namijii in talanhetii ka' Zacarias'ik'i. Hikka' talanheti'yi' nakha' łeqewuk'uji'ju' na' ts'eewe'epji' (altar) qa ne' t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ehe, yakha' hit'iłij ewets, aka'an in t'enhetiyipji' iye enewe' hane'ej łahats'ij.* 52 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei! Qe ekheweli'ł łaqsi'jtaxi'ł ne' łejinje' na' witikfeliya'xkii. Qa ekheweli'ł nite' łe'nuihiyu'ułii qa nite' łiwejiniłi'm iye nekhewe' hats nuihiyu'taxii.—* 53 In ikik'uifik'i pa'aj pa' Jesús pe' wititsi', qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pekhewe' iye fariseol, qa yijayanfik'i pa'aj, ma' qa yapełek qa iyetłe etsek pa'aj qe qi in nayu'um, qa pekhel ł'anyejeyetskii in nifaakankii,* 54 qe tewqeleiłetaxijik'ui qu' nophe'łji' pa'qu' nit'ij.*

12

Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol.

1 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, qa not'axets iye pa'aj pe' olootsija milits yamets pe' jukhew qa efuts iye, watkatitij wetepji' pa'aj. Pa' Jesús qa iyet, me yojo in iyetik'ui pe' ł'ijatshenhei: —Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol, ikji' in hik łunyejei qu' wetsjuk łejusitse'.* 2 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye', qa ham iye pa' qu'nte' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le'.* 3 Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' it'iłij na' nookii qa' netpiikaxti'yi' na' na'łkii, qa pe'qu' it'iłij qu' ajawehentaxi'łij wetju'ł pe'qu' wititsiyi'ifi, qa' netniya'yijkii qu' netfelhitii pa'qu' ł'anuyi'ipji' pe'qu' wititsi'ye'.—*

¿Pa'n łii pa'qu' les jine'nijiwe'yiju'ł? (Mateo 10:26-31)

4 —Qa yakha' qa hit'iłij ewets, ekheweli'ł yijuwaikal, e'nijiweikitek'iłiju'ł ene' yilanłe ne' esenitsi'ł, qe qu' hats nalan qa hats ham iye pa'qu' łeqfenyeje'ej.* 5 Qa yakha'łe qa' k'efeli'łi'm pa'n łii pa'qu' les e'nijiwe'yi'łiju'ł. E'nijiwe'yi'łiju'ł nakha' qu' hats nalan qa na'li'm iye na' łet'unha'x qu' newu'miiju' nakha' fe't qi iftsax. Ehe, yakha' hit'iłij ewets, ¡Hane'en hik ha'ne e'nijiwe'yi'łiju'łha yijat'ij!* 6 ¿Me nite' te'ninei ne'ej lee'fij (5) papaye'mtsil in łaja'aju'ł ne'ej wetsjuk ł'astakii nijketits łelits? Qa nakha'łe Dios qa nite' ewii'łe' pe'qu' nantapi'ii enewe'en.* 7 Qa hik łunyejei iye, ne' ewkujitsi'ł hats week wetjeyumtshen. Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, ekheweli'ł e'weju'łi'łij ł'ani'łi'pji' pe'qu' olotsetax papaye'mtsile'.—

Pekhewe' welkut'ijkii qa pekhewe' nite' welkut'ijkii pa' Jesús. (Mateo 10:19-20,32-33; 12:32)

8 —Yakha' hit'iłij ewets, week pakha' qu' nite' newelkut'e' yijkii qa tetfeliji'm ene' jukhew in tsijayan, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netetfeljiiji'mek ne' łaqa angelits na' Dios.* 9 Qa pakha'łe qu' newelkutyijkii nite' tetfeliji'm ene' jukhew, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' newelkutjiijets kiyek ne' łaqa angelits na' Dios.* 10 Qa week pakha' qu' nit'ij pa'qu'

* **11:44** Mt 23:27 * **11:45** Lc 7:30 * **11:46** Mt 11:28-30; 23:4; Hch 15:10; 27:10; Ga 6:5 * **11:47** Mt 2:23; Hch 7:52; Lc 20:15 * **11:48** Mt 23:31; Hch 22:20; Ro 1:32 * **11:49** Pr 1:20-33; 8:1-36; Mt 23:34; Lc 11:27; 13:1; 15:32; 21:9-10; Jn 13:16; Hch 1:2; 1Ts 2:15; 2Ti 3:12 * **11:50** Lc 11:29; He 9:26; Ap 18:24 * **11:51** Gn 4:9-10; He 12:24; 1Jn 3:12; 2Cr 24:20-22 * **11:52** 1Co 14:6,39 * **11:53** Mr 6:19; Ga 5:1 * **11:54** Hch 23:21; Is 29:21; Mt 22:15; Mr 3:2; 12:13; Lc 20:20; Jn 8:6 * **12:1** Lc 8:5; 13:21; 17:3; Mt 16:5-6; 23:28; Mr 8:14-15; 12:15; Jer 9:4; Hch 20:28; Ga 5:9; 2:13; 1P 2:1 * **12:2** Mt 10:26-33; Mr 4:22; Lc 8:17; 6:44 * **12:3** Mt 6:6; 24:26; Lc 12:24; Hch 10:9 * **12:4** Hch 27:3; Is 8:13; 51:12; Jer 1:8; Jn 6:20 * **12:5** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7; Mr 9:43; Stg 3:6 * **12:6** Sal 50:11 * **12:8** Mt 7:23; Jn 1:51; 9:22; Lc 5:24; 11:30; 15:10; Hch 10:3; Ro 10:9; Ap 3:5 * **12:9** Lc 9:26

ewi'ɬ wi'tlijeye' t'ejuyiju'ɬ ha'ne Ła's na' Jukhew, qa ɬeke'ɬe qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'ɬe qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ɬ nakha' Espíritu Santo qa nite' ɬeke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en.* 11 Qu' ekekiti'yi'ɬii nekhewe' witlijtsitjiyits qa qu' ekekiti'yi'ɬetsji' iye nekhewe' wittatal qa nekhewep iye wit'alhei, qa hasu'uj natawje'meteni'ɬ pa'qu' eqfenyejeyi'iɬ ewek qa pa'qu' it'iɬijiju'ɬ iye.* 12 Qe nakha' Espíritu Santo hik nakha'ija qu' nijatshenij pa'qu' it'ij qu' hats namets qu' iyet.—*

Jesús qa iyetij pakha' qu' namittaxfik'i wiikfik'i qu' nanaitaxij eke' wekwek.

13 Ma' qa ewi'ɬ pa'aj pa' jukhew i'nji'teje'm pekhewe' olots pakha'aj, qa yit'ijets pa' Jesús: —Maestro, it'ijets ha' mats qu' nesɬisij pe'ye' qu' natsak'esijek pe' ta'ɬets ka' tata'aɬik'i.—* 14 Qa pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n ɬii pa' ts'entaxi' qu' yakha'ye' qu' k'ejeyumtsheni'ɬij pe' ewekwekitsi'ɬ?— 15 Qa pa' Jesús qa yit'ijets pe' weekji': —Jeɬi'ɬiju'ɬ week eke' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ ejunyejeyi'ɬij in ɬisu'uni'ɬ eke' wekwek, qe ha'ne witiɬa'x nite' yeqethenii qu' olotsi' i'm pe' wekwek.—* 16 Qa nifeli'm pa' ewi'ɬ yejeyumtshenijupi': —Ewi'ɬ pa' jukhew qi in yiwq'axin wekwek qa olots iye pe' ɬaq'astai, qa pa' ɬeq'ejinqa'wet in hats yamets in yuji' pe' ɬ'enheiju' qa olots iye pe' ɬei.* 17 Qa pa' patun qa yijamtikii: "¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne yenekju'? Hats ham yeqitset'i'ij ene' ɬei." 18 Ma' qa yit'ij pa'aj: "Ye'ehe aka' qu' yeqfenye'ji'ij. Heni'ttaxijju' enewe' yeqjiikiyij qa' heniihinpha'm iye qa' les hiwqinhet ma' qa' week henifi yijat'ij ene' yenheiju' qa ene' na'l ye'm." 19 Ma' qa' hitɬi'ij yitets: "Jukhew, hayits qa olots ene' ɬaqsi'j. Weju'ɬij pe'qu' olots ininqapitse', mawapii, qa' ek, qa' iya' qa' e'ɬe'wisi'imkii iye."* 20 Qa nakha'ɬe Dios qa yit'ijets: "Nite' ɬ'eqeneɬuikii, hane'ejija ha'ne naja'xji' qu' awa'm qa ne' na'l e'm ɬaqsi'jtax, ¿pa'n ɬii pa'qu' naya'x e'j?"* 21 Aka'an hik aka' ɬunye'j pakha' qu' naqsi'jtax pe'qu' olootse' qu' ɬakha' ye'ɬe qu' net'ejuiɬe'ets, qa hamɬe yiwq'axine' ekewe' t'ejuyets na' Dios.—*

Dios yejeɬ pe' ɬelits.
(Mateo 6:25-34)

22 Ma' qa yit'ijji'ju' he' ɬ'ijatshenhei: —Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'iɬij ewets aka'an. Hasu'uj natawje'meteni'ɬ pa'qu' etuji'ɬ qa pe'qu' eqhinatayi'iɬ iye in mexe i'ɬiyi'ɬ,* 23 qe na' witiɬa'x les t'anipji' na'aj inaq, qa ha'ne i'naj i'nese'n qa les t'anipji' ek ekewe' witqhinatai. 24 Jeɬ qeku'ni'ɬju' ek ne'ej o'powil, in nite' wenq'entax qa nite' nit'ijji' iye pe'qu' ɬ'enheyeju', qa hamtax iye pe'qu' ɬextsili'ij qu' naqsi'j pe'qu' ɬeqeye', ɬa'mek na' Dios qa tisijkii pa'qu' netuj. Qa ekheweli'ɬ ¡hayits qa qi qu' e'weju'ɬi'iɬij yijat'ij ɬ'ani'ɬi'pji' ne' junatai!* 25 ¿Pa'n ɬii ekheweli'ɬ pa'qu' itawje'met'e' qa' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye pa' iɬiła'x?* 26 In nite' ɬeke' qu' aqsiiɬijkii aka' nite' qi ɬammi's, ¿qa inhats'ek in natawje'meteni'ɬ kekhewep iye wekwek? 27 Jeɬi'ɬju' ne' ɬop'omits (lirios) in t'ijaifik'i. Nite' t'ithayiitax qa nite' taftiɬintax iye. Qa yakha'ɬe qa hit'iɬij ewets ka' Salomon'ik'i in wanaqsii'jtaxija, qa nite' ɬunyejeyiju'ɬ ene' ɬop'om in ɬe'sitswikfi.* 28 Qa na' Dios in ɬeqjunyejeyij aka'an enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'ɬi' na' ɬ'ejinqa'wet, ye'ehe, qa ekheweli'ɬ qa' les qu' qiye' pa'qu' ɬeqjunyejeyi'iɬ ej, ¡jukhew hayits qa ɬ'inqekuteetsi'ɬkii!* 29 Ekheweli'ɬ, hasu'uj natawje'meteni'iɬ qu' mowo'oɬiikii pa'qu' etuji'ɬ qa pa'qu' iya'aɬji' iye. 30 Qe week ene' nite' yijayan na' Dios witsetits ha'ne sehe' epji' enewe'en qi in wo'oi week ekewe' wekwek. Qa nakha'ɬe Atata'ał qa hats nikfe'lets in nite' ɬisu'untaxi'ɬ qu' hamitsi'iɬ ejup ekewe' wekwek.* 31 Qa hik ta'ɬijupi', ekheweli'ɬ qa' aftsini'ɬek na' tenek'enheiji' na' Dios, ma' qa' esti'yi'ɬij week ekewe' wekwek.—*

Pe' ɬe'sits wekwek na' wa'sji'pha'm.
(Mateo 6:19-21)

32 —E'nijiweikitek'iɬ kots'etets nite' olots, qe na' Atata'ał hats yiwjutsiqenija qu' neɬisi'ɬij na' tenek'enhe'yi'.* 33 Ihini'ɬij pekhewe' qu' nana'liɬ'em qa pekhewe' qu' ɬ'astaye' qa' ɬisi'ɬijkii pekhewe' ham yiwq'axine'. Aqsi'ji'ɬijkii aq'astajiwotsi'iɬ ti'naj nekhewe' nite' ɬipipji' yijat'ij, hik nekhewe' wekwek ɬe'sits na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij in na'l. Hik nakha'a' yijat'ij ham

---

* **12:10** Mr 3:28-30; Lc 1:15,35; 2:25-26; 3:22 * **12:11** Mt 10:19-20; Mr 13:11; Lc 20:20; 21:14-15; Ef 3:10; Fil 4:6; Col 2:15; Hch 26:24 * **12:12** Pr 1:23; Jn 14:26 * **12:13** Lc 11:45 * **12:15** 1Ti 6:20; 2Ti 1:14; 4:15; 2P 3:17; 1Jn 5:21; Ef 5:3; Gn 12:5; Job 20:20; 31:24; Sal 62:10 * **12:16** Lc 6:24; 5:36; 8:11; 16:19; 18:23; 19:2; 21:1 * **12:19** Mt 11:28; Mr 6:31; Ap 6:11; 14:13; Ec 2:24 * **12:20** Jer 17:11; Lc 11:40; Sal 39:6; 49:10; Mt 16:26 * **12:21** 2P 3:7; Mt 6:19-20 * **12:22** Pr 31:25 * **12:24** 1R 17:4,6; Job 38:41; Sal 147:9; Pr 30:17; Ap 12:6 * **12:25** Fil 4:6 * **12:27** 1R 10:4-7 * **12:28** Mt 8:26; 14:31; 16:8 * **12:30** He 11:14; 13:14; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 * **12:31** Mt 5:6,20; 19:29; Lc 11:2; 1R 3:11-14; Mr 10:29-30 * **12:32** Lc 10:21; 12:4,7; 22:29; Is 40:11; Hch 20:28; 1P 5:2-3; Mt 11:26; Ef 1:5,9; Fil 2:13

pa'qu' ejtenhetsaxe' qu' namii, ham iye nosositetsi'i' qu' netuj.* 34 Qe pakha' qu' eni'ɬi' pekhewe' qu' ewekwekitsi'iɬ, qa' hikpa' jeek qu' na'ni' ne' atawjetsi'ɬ.—*

Matjanitheni'ɬkii.

35 —Matjanitheni'ɬkii, qa' itujinheti'ɬji' iye pe' efetitjiyitsi'ɬ.* 36 Hik ejunyejeyi'iɬ pa'qu' jukhewe' qu' natjanithenik'uikii pa'qu' ɬaqa patune' in yamii pa'qu' ewi'ɬ ɬe'wis neɬu witiwhe'yejii, qa in nam qa yilanetskii pa' ɬeji' qa aje'eɬ yit'ijimiiqhof.* 37 Ɬe'sitsi'mkii pe' jukhew in nam pa' ɬaqa patun qa yi'wen in nite' ima'ju'. Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets pa' patun qa' naya'x eku'nijek pe' ɬeqejkunenhei qa ninhinijupjukii pa' mesa qa' nenkunhenju' pekhewe'en.* 38 Ɬe'sitsi'mkii pekhewe'en in nite' yif'eli' iju'ɬ inye'jɬu' qu' ɬeqewuk'uyetaxji' naja'x, i'nɬi'i qu' ipɬu'yi'iju'ɬ neɬu. 39 Menikfeliti'ɬets aka'an, pa'qu' ewi'ɬ natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', qa' qi qu' natjanithenik'uikii qa'nte' name'etsji' pe'qu' ɬetsi'ye' qu' net'ejtenij pe'qu' ɬewekwekitse'.* 40 Ekheweli'ɬ iye matjanitheni'ɬkii, qe ha'ne Ɬa's na' Jukhew namji' hatse' pe'qu' horaye' qu'nte' umtiyetaxi'ɬ qu' nanamji'.—*

Pakha' tek'en witqejkunenek qa pa' nite' tek'en.
(Mateo 24:45-51)

41 Ma' qa ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me yu'ja'xɬi'iɬ qu' it'iɬij yiwets aka' ɬejeyumtshenijupi', me week iye qu' it'ijets?— 42 Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij pa'aj: —¿Pa'n ɬii pakha' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye, hik pakha' pa' ɬaqa patun qa' neni' qu' nejeɬipji' pe' week ɬeqejkunenhei hats'inha qu' netisji'jij ɬaqe' in hats yamji'jets ɬekujii?* 43 Ɬe'wis pakha' witqejkunenek in ɬunye'j aka'an, qe pa' ɬaqa patun in nam qa yi'wenij in yaqsi'jijkiiha pakha' ɬ'ithayijkit. 44 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets pa' patun qa' neni' qu' week netnek'enhe'yij pe' ɬewekwekits. 45 Qa qu' nitɬi'ij pa' witqejkunenek pa' ɬatawe'j: "Ha' yaqa patun tees qu' nanam aje'eɬ." Ma' qa' yapeye'ɬek qa' nilanje'mkii pekhewep ɬ'ithayifets jukhew qa pe' efuts iye, qa tek, qa iya', qa yek'uwet iye.* 46 Pa' ɬaqa patun pa' witqejkunenek qa' nanam pakha' neɬuji' nite' notkitaxji'kii, qa pe' hora iye nite' nikfe'lets qu' nanamji', ma' qa' qi qu' nitanithen qa neni' pakha' ɬeq'itset'ij pekhewe' inqeku'. 47 Qa pakha'ɬe qu' witqejkunenek'e in hats nikfe'ltaxets pakha' qu' nisu'untax pa' ɬaqa patun, qa nite'ɬe watji'let, nite' yaqsi'jijkii iye pakha' hats yisu'untax pa' ɬaqa patun, ma' qa' qi iye qu' nitanithen.* 48 Qa pakha'ɬe qu' nite' nenikfe'le'ets pakha' qu' nisu'untax pa' ɬaqa patun, qa yaqsi'jɬi'ijkii pe' yutentax, qa nite' qi'ija qu' nitanithen. Week pakha' qu' hats netesti'yij pe'qu' olotse', qa' olotse'ji'jek pe'qu' natyajaxti'yijets pakha'an, qa pakha' qu' les olotse' pe'qu' netesti'yij, qa' les olotse'ji'jek pe'qu' netniyinheyijets qu' naqsiijkii.—*

Jesús, ta'ɬets in yeqet'ets wetju'ɬkii.
(Mateo 10:34-36)

49 —Yakha' in tsam qe qa' hitujinhetje'm pa'qu' fet'e' ha'ne sehe' ipji'. ¡Hayits qa qi in hisu'untaxija qu' hats netujje'm!* 50 Qa mexeɬe qu' nojo qu' hempuli'jji' pa' qi a'tax. ¡Hayits qa qi in tsitawje'meten qa' naamɬi'ijii qu' week nijat'etstax!* 51 ¿Me ɬumti'iɬ in tsam qa' hetisij pa'qu' ɬ'ikesimeyaxitse'ɬekii ha'ne week sehe' ipji'? Nite', yakha' hit'iɬij ewets, in tsam qe qa' neqet'etsju'kii ene' jukhew.* 52 Qe hane'ejija qu' nata'ɬi', lee'fij (5) pe'qu' na'nifi pe'qu' ewi'ɬ wititsi'ye' qa' neqet'etsju'kii ɬunyejei, pe' wetshetk'ewi'ɬ qa' ɬ'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetsjuk, qa pekhewe' wetsjuk qa'ɬ'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetshetk'ewi'ɬ. 53 Qa' neqet'ets wetju'ɬkii iye, pa'ɬatata qa' ɬ'ejuihifeyi'ij pa'ɬa's, pa' wita's qa' ɬ'ejuihifeyi'ij pa'ɬatata, pe' ɬenene qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬasi', pe' ɬasi' qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬenene, qa pe' ɬeqewketi' qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬefelits, qa pe' ɬefelits qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬeqewketi'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej jutsiqetsij in yamets na'aj ɬahats'ij.
(Mateo 16:1-4; Marcos 8:11-13)

54 Ma' qa yit'ijji'ju' iye pe' oloots jukhew qa efuts: —In ɬi'weni'ɬii pe'qu' wasi'ye' in nekpha'm ta'ɬiiju' na' tefeji', ma' qa aje'eɬ ɬit'iɬijju': "Nekju'kii hatse'" qa hik aka' ɬunye'j.* 55 Qa na'aj t'unik'i in ta'ɬji' na' i'wk'uyi'lii, qa ɬit'iɬijju': "Elejei hatse'" qa hik aka' ɬunye'jkii iye. 56 ¡Wetsjuk

---

* **12:33** Hch 2:44-45; 24:17; Lc 10:4; Mr 10:21; 2Co 4:7 * **12:34** 1P 1:4 * **12:35** Mt 24:42-51; 25:1-13; Mr 13:33-37; Jn 13:4-5 * **12:36** 2P 3:12; Jn 2:1; Ap 3:20 * **12:37** Ro 13:11; Lc 17:8; 22:27 * **12:39** 1Ts 5:2 * **12:40** Lc 21:36; Mr 2:10; 1Ts 5:2; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * **12:42** Lc 16:1; 1Ti 6:8 * **12:45** 1Jn 2:28 * **12:47** Dt 25:2; Stg 4:17 * **12:48** Lv 5:17; Nm 15:29; Mt 13:12; Ro 1:20; 2:14; 1Ti 1:13 * **12:49** Mr 10:38 * **12:50** Hch 22:16; Ro 6:3; Ef 4:5; 2Co 5:14; Jn 19:28; 19:30 * **12:51** Lc 2:14 * **12:53** Mi 7:6 * **12:54** 1R 18:43-44

łejusits! In łenikfe'li'łets in łejełiłijupkii ekewe' łunyejeikii ha'ne sehe' epji' qa na' wa'sji'pha'm iye, ¿qa inhats'ek qu' nite' enikfe'li'iłets qu' jełi'łijupkii ha'ne hane'ej łahats'ij?—*

E'łe'sitsi'ił wetju'ł pakha' qu' uł'etse'taxi'ł wetju'ł.
(Mateo 5:25-26)

57 —¿Qa inhats'ek in nite' ekhewelłi'ił ete'm qu' ejełi'łji' qu' ku'mi'łi' pa' yatsathen? 58 Qe in mexe łijayan pakha' qu' net'ejui eju'ł qu' neka'xii pekhewe' qu' netnek'enhei, e'meheyi'ij qu' mowo'oi qu' aje'eł e'łe'sitsi'ił wetju'ł pakha' wit'ikheyi'jik'i, qa hasu'uj qu' nejufta'xłi'ij qu' neka'xii pa'qu' jueze', ma' qa pa' juez qa netis e'j pa'qu' oq'ophełinetsi'le', qa pa' oq'ophełinetsi'l qa' nuihinifi'ek pe'qu' witq'ophełitjiye'.* 59 Yakha' hit'ij ewets, in nite' ł'atsji'łfik'i aje'eł ipłu'ui qu' week ijanin.—*

13

Ili'iłij pa' uł'ax in łaqsiiłijkii qa ijayani'ł pa' Dios.

1 Hik pakha'aj pa' nełuji' na'l pa'aj pe' uja'x jukhew pakha' i'ni' pa' Jesús, qa nifelimik'i pa' łunyejeikii pa'aj pe' jukhew'ik'i Galilea łeiłetsik'i, pa' Pilato in nilanju' pa'aj qa pe' ł'athits pekhewe'en qa yetsjiłkinij pe' ł'athits pe' inqa'metetsik'i łeqististax pa'aj pekhewe'en.* 2 Pa' Jesús qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¿Me łumti'ił ekheweli'ł aka' łunyejeikii pe' jukhew'ik'i Galilea łeiłetsik'i qu' nata'łets qu' lees uł'etse' wiikfik'i qa' nite' łunyejeye' pekhewep Galilea łeiłets iye?* 3 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'ił iye qu' nite' menink'aihiti'ił pa'qu' ejunyejeyi'ił qa' anaxi'łju' iye hatse'. 4 ¿Ye' me łumti'ił iye kekhewe' dieciocho (18) jukhew'ik'i in jałaq'ipji' ke' qaaxapha'm wititsi'ik'i (torre) na' Siloé ei qu' nata'łets iye qu' les uł'etse' qa' nite' łunyejeye' nekhewe' week i'ni' na' Jerusalén?* 5 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets iye in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'ił iye qu' nite' menink'aihiti'ił pa'qu' ejunyejeyi'ił qa' anaxi'łju' iye hatse'.—

Yejeyumtshenijupi' pe' higokuk nite' tei.

6 Ma' qa nifeli'm iye aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi'ł pa' jukhew na'li'm pe' ewi'ł ł'enkiju' higokuk yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet. Qa yejełtaxii qu' hats netei qa hamłe pe'qu' ewii'łe' łe'ye' qu' ni'wen.* 7 Qa yit'ijets pa' łeqjełinenek'ij pa' łeq'ejinqa'wet: "Jeł, hats wetshetk'ewi'ł ke' ininqapits in henjełji'ijtaxii ene' higokuk qa ham ji'ij hi'wene' łeye'. Enfekinju' hatse'. ¿Inhats'ek in natkinłetax qa yothetłetaxi'kii ha'ne łe'wisji' sehe'?"* 8 Pakha'an qa yit'ijiju'ł pa'aj: "Yaqa patun, taaqu' ewi'łi'ij qu' iwejinłe eku'n ha'ne ininqa'pji'. Qa' hef'uł'utifikii qa' hiwu'mifi iye ne' wakka łi'mhui,* 9 ma' qa i'nłi'i qu' hats nana'l hatse' łeiye'. Qa qu' ham łeiye' iye ma' qa' henfekinju' yijat'ij."—

Ewi'ł pa' sabadoji' pa' Jesús qa yiłin pe' ewi'ł efu.

10 Pa' Jesús i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' ewi'ł pekhewe' łe'lijtsitjiyits pe' judío pa' ewi'ł nełuji' witwapiihijii (sábado).* 11 Qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij pa' ewi'ł łaatshek ta'łets pa' ewi'ł inwo'met in i'nji', qa hikpa' nite' yatsathenket qa yit'ij tuufufuf, qa nite' łeke' qu' natsathen pa' ł'anu.* 12 Pa' Jesús in yi'wen pa'aj qa taya'yii, qa yit'ijets pa'aj: —Efu, hats ik'ek'uifik'i pa' awtshektax.— 13 Pa' Jesús qa t'eku'mipji' pa'aj pekhe'en, qa hik pakha'aj pe' efu qa łeke' in yatsathen pa' ł'anu, ma' qa yiwqinhet pa' Dios.* 14 Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'lijtsitjii qa qi in nayu'kii, qe pa' Jesús inqiłinji' pa'aj pa' nełu witwapiihijiitax. Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'lijtsitjii, qa yit'ijji'ju' pe' jukhew qa efuts: —Olots kekhewe' ewi'ł tatsai (6) nełuts qu' ji'nt'ithayiiji', qa hik kekhewe'tax ke' nełutsji' qu' eneki'łijii qa' menqiłini'łji', qa' hasu'uje' pe' nełutsji' witwapiihijiyits (sábados).—* 15 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Ejtitsits hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse', ¿me nite' łenit'iłijii week ewiłei ekheweli'ł pa'qu' wakkaye' oqokoyoyiwo'oł i'nłi'i qu' matikataxe' in yamets na'aj nełuji' witwapiihijii qu' eka'xi'łiiju' pa'qu' iweli'ye' qu' niya'?* 16 Qa ene' efu, ene'en ta'łets ka' Abraham'ik'i qa na' Satanás qa yophe'łtaxji' aka' łeqfe'met hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij, ¿me nite' łe'wisij qu' netenit'ijii na' łaatshek ha'ne nełuji' in witwapiihijiitax?—* 17 In yit'ij pa'aj aka'an pa' Jesús, qa pe' ł'ejuihifets qa qi in wepin wetju'ł pa'aj. Qa pekhewe'łe

---

* **12:56** Lc 6:42; 20:10; 21:8,30 * **12:58** 1P 5:8; 2Ti 4:8; Pr 25:8 * **12:59** Lc 21:2 * **13:1** Mt 21:18-19; 27:2; Mr 11:12-14; Jn 4:45 * **13:2** Jn 9:2 * **13:4** Jn 9:7 * **13:6** Lc 5:35; 12:16; Mt 21:18-19; Mr 11:13 * **13:7** Mt 7:19; Lc 3:9; Jn 15:2; Ro 11:22; Is 5:2 * **13:8** Lc 16:3 * **13:10** Lc 4:31; 6:6 * **13:11** Mt 8:17; Lc 4:33; 6:18; 7:21; 8:2,29; 9:39 * **13:13** Mt 19:15; Mr 5:23; 6:2,5; 8:23; Lc 4:40; Hch 15:16; He 12:12; Jn 11:4 * **13:14** Mt 20:24; 21:15; 26:8; Mr 10:14,41; 14:4; Ex 20:9; Ez 46:1 * **13:15** Lc 2:7,12,16; 6:42; 14:5,19; 1Co 9:9; Mt 12:11 * **13:16** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16; Mt 4:1,10; Hch 13:10; Mr 5:3; 15:1; 2Ti 2:9

week jukhew qa efuts iye qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in yi'wen eke' qits wekwek yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.*

Ne'ej mostaza łoˈ.
(Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

18 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ij iye pa'aj: —¿Pa'n łii pa'qu' hik łunye'je' na' tenek'enheiji' na' Dios? ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu' hejeyumtshenijupi'? 19 Hik łunye'j ne'ej ewi'ł mostaza łoˈ in yeni'ju' na'aj jukhew pa'qu' łewenq'enhe'wet'e, qa łeyijłem in ta'ł ma' qa najkak'ij, qa *ne' junatai qa tupiiji' pe' łakjil.*— *(Ez 17:23)*

Ne'ej levadura.
(Mateo 13:33)

20 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios? 21 Hik łunye'j ne'ej levadura pe'qu' ewi'ł efuye' in yetsjiłkinij pa'qu' fo'ji'ye' qa wetshetk'ewi'ł yamitets pa' łeqjeyumtshela'xij in yenpha'm, ma' qa notki'ets ipłu'ui in hats week yiju'fjufinhetik'i.—*

Pa' epk'iyit'ii łeji'.
(Mateo 7:13-14,21-23)

22 Pa' Jesús in ik pa'aj qu' namii ha' Jerusalén, qa teiłi'ij iye pa'aj in yijatshenji'ij pe' witsetits qa pe' witsetits łelits iye. 23 Qa ewi'ł pa' nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me nite' olots pe'qu' iłiye'? — Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús:* 24 —Ment'unhetiłets qu' uyi'łii na' epk'iyit łeji', qe yakha' hit'iłij ewets in olots pe'qu' nenuihiyu'taxii qa nite'łe łeke'. 25 Qa' ink'aye'łe na' yatsat'axij ne' wititsi' qa' neniipha'm qa' nit'onji' na' łeji', qa ekheweli'ł qu' a'maneyi'iłfik'i qa' ilantaxi'łetskii, qa' i'ttaxi'łij: "Yatsat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof." Qa' neku'łi'ł nakha'an, qa' nit'ij: "Nite' tsikfe'li'ł ej pa'n łatałi'łji'."* 26 Ma' qa' yapeye'łek qu' ittaxi'łijju': "K'eyekufe'ini'łkiyek qa k'eyiyafe'ełkii iye qa akha' iye łinq'ijatshenikii ne' yikheijeyi'łik'i." 27 Ma' qa' neku'łił nakha'an: "Hats inek hit'iłij ewets in nite' tsikfe'li'ł ewets pa'n łatałi'łji'. *Me'nitoni'ł ye'mii, week nekhewe' yaqsiijkii na' uł'ax."* *(Sal 6:8)** 28 Qa' hik nakha'yi'i' qu' qi qu' mapiłi'ju' qa' nat'aiji' iye ek'unhetiyi'ł qu' i'weni'łii ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob qa week iye ke' profetas'ik'i qu' na'ni' na' tenek'enhe'yi' na' Dios. Qa ekhewełi'i'ił qa' ewumhiti'yi'łfik'i.* 29 Qa' nanam hatse' pekhewe' qu' nata'łii na' nełu'uju'ł, na' tefeji', na' ima'xii, qa na' i'wk'uyi'lii, ma' qa' na'nijupju'kii na' mesa qu' netekiju' na' tenek'enhe'yi' na' Dios.* 30 Ma' hayits, hane'ej na'l ne' teke'lenju' qa' nojo hatse', qa na'l ne' hane'ej yojo qa' netke'lenju' hatse'.—*

Jesús qa neq'elettaxij pa' witset Jerusalén.
(Mateo 23:37-39)

31 Ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yape ma'ak'uifik'i iye hane'e'in qa' ma, qe ha' Herodes yisu'un qu' nalan.—* 32 Qa yeku'ł pa'aj: —Ma'ałii qa' it'iłijets hakha' ejene'l: "Yakha' hukinfik'ikii ne' inwo'metets, qa henłinju' iye ne' wanqaats'etaxju', hane'ej qa uje' iye, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' nasqhat'axij aka' yithayijkit."* 33 Qa yakha'łe qa mexe hakij na' yikheyij, hane'ej, uje' qa nełukii iye, qe nite' łe'wisijupi' pa'qu' ewi'ł profetaye' qu' na'nik'uifik'i na' Jerusalén qu' nawa'm.* 34 Jerusalén, Jerusalén, łanlanju'kii ke' profetas'ik'i, łenjele'ejkii utel kekhewe' t'ukinhetiiji'ijtax ei, ¡Pa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi'ł heni' ne' elits, qu' hik łunye'je' ne'ej ta'a'a' qe ewi'ł yeni' ne'ej łelits qa uyifi łefets, qa nite'łe łisu'un!* 35 Jeł qeku'ni'łju' ek na' etset'ił qu' hats ham na'ni'i hatse'. Qa hit'iłij ewets in hats nite' łetsweni'ł iye hatse', ipłu'ui qu' hats namets pa' łahats'ij qu' ittaxi'łij: *"¡Qi in łe'wis ha'ne namij aka' łii pa' Yatsat'ax'inij!"— (Sal 118:26)**

14

Jesús qa ewi'łij iye in inqiłinji' pa' witswapiihijii (sábado).

---

* **13:17** Lc 21:5; 1Co 16:9; Fil 1:28; 1Ti 5:14; Sal 132:18; Is 12:5; 45:16; 1P 3:16 * **13:21** Mt 16:6,11-12; Mr 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9 * **13:23** Mt 22:14; Lc 18:26; Hch 2:21; Ro 9:27; Ef 2:8; 1P 3:20; Ap 3:4 * **13:25** Mt 7:22-23; 10:33; 25:12 * **13:27** 2Ti 2:19; He 3:12 * **13:28** Mt 8:11-12; 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30; Mr 1:15; Lc 4:43 * **13:29** Lc 12:37 * **13:30** Mt 19:30; 20:16; Mr 10:31 * **13:31** Mt 14:1,5; Mr 6:19; Jn 7:19-25; Hch 5:33 * **13:32** He 2:10; 5:9; 7:28 * **13:33** Hch 3:21; 17:3; Mt 2:23; 21:11; Mr 8:31 * **13:34** Lc 19:41-44; 20:15; He 11:37; 2Cr 24:20-22; Mt 21:35; Sal 17:8; 36:7; 147:2; Is 62:1,4; Dt 32:11; Jn 5:40 * **13:35** Is 64:11; Jer 12:7; 22:1-8; Mt 21:9; Lc 19:38; Jn 12:13

1 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in uyifi pe' łetsi' pa' ewi'ł pekhewe' tenek'enhe'yij pe'
fariseol, qe qa' neteki'łju' pa' nełuji' witwapiihijii pa'aj (sábado). Qa pekhewe'en qa aje'eł
nite' nitalket'ij pa'aj in yejełijkii pa'qu' łeqfenyeje' łewek pa' Jesús.* 2 Hik pakha' i'ni' pa'aj,
ł'ejuyi'jii pa' Jesús, pa' ewi'ł jukhew wanqaats'e' qhofqhofi'k'i pa' ł'ajik'i. 3 Pa' Jesús qa
nifaakan pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol iye: —¿Me łenexke'ej
qu' netiłinhetii pa'qu' nanqaats'etax pa'qu' nełuyeji' in witwapiihijii (sábado)? ¿Me i'nłi'i
qu' nite' łene'xkeyi'ij? —* 4 Qa pekhewe'en qa hamłe iyete' pa'aj. Qa t'eku'mets pa'aj pa'
wanqaats'e', ma' qa yiłin pa'aj qa yit'ijets qu' nak. 5 Pa' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe'
fariseol: —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pa'qu' ła'se', i'nłi'i qu'
łoqokoyoyiwoye' wakka pa'qu' nełuyeji' in mexe witwapiihijii, qa' nite' nentsine'pha'm aje'eł?
—* 6 Qa nite'łe weju'łiju'ł pekhewe'en qu' nekułik'i aka'an.

Pakha' t'ejuyets pa' nite' witiwqiye'jji'.

7 Pa' Jesús in yi'wenij pa'aj pekhewe' wit'iyinhei in yejełji' qa i'niju'kii pe' łetsetitits ne'
qitsji' pa' mesa'ajup, ma' qa yit'ijets pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi':* 8 —Qu' nana'l
pa'qu' niyinij'ejupi' pa'qu' łe'wis nełuye' witiwhe'yejiye', hasu'uj ni'iju' pa'qu' łetset'e pa'qu'
qiye'ji', qe q'ax iye pakha'an qu' net'eqe'mets iye pakhape' iye qu' les nat'an epji' qu'
qiye'ji'.* 9 Qa pa' iyini'ł ei qa' nenek ei qa' nit'ij ewets: "Łisij qu' na'ni'ju' nakha' ła'niju'
hane'en." Ma' qa' ijayik'ui qi qu' mewepinkii qu' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. 10 Les łe'wis yijat'ij
qu' e'niyinhei, qa' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. Hats'inha qu' nanam pakha' qu' niyin'ei qa'
nit'ij ewets: "Waika', eniipha'm les ente'nijai teje'm yijat'ij." Ma' qa' hayitse' yijat'ij qu'
newqinhetji' week pekhewe' i'nijupju'kii pa' mesa.* 11 Qe pakha' qu' łakha' ye'łetax łete'm
qu' neniwqinhetłetaxji', qa' hik pakha'ye' qu' newepinkii qu' nite' netiwqinheti'ye'ji'. Qa
pakha'łe qu' nite' neniwqinhete'ji' qa' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netiwqinhetii.—* 12 Pa' Jesús
qa yit'ijets iye pa'aj pakha' iyinii: —Qu' aqsiijkii pa'qu' etuj in nełu'uj, i'nłi'i qu' naja'xi'ij,
qa' hasu'uj iyinii pe'qu' ejuwaikale', hasu'uj iye iyinii pe'qu' ejefetsi'ija qa hasu'uj iye iyinii
pe'qu' e'metitsi'im yiwq'axin wekwek qe enewe'en q'ax qu' natqa'tjai ej qu' niyin eyek, ma'
qa hats aja'łi'ij in nełis. 13 Qu' aqsiijkii łe'wis nełuye' qa' les łe'wis yijat'ij qu' iyinii pekhewe'
qu' if'iljetsitse', pekhewe' qu' uł'etse' łewek, pe'qu' onqokitse' qa pe'qu' puk'aletse' iye.* 14 Ma'
qa' qiye' yijat'ij qu' e'łe'wisi'imkii, qe pekhewe'en ham pa'qu' najaninij. Qa akha' qa' nana'l
hatse' pa'qu' aja'ye' qu' iłiye'tax iye kekhewe' yatsathen.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' qi witkujii.
(Mateo 22:1-10)

15 In yepi'ye' ek'i aka'an pa' ewi'ł pekhewe' i'nijup pa' mesa, pakha'an qa yit'ijets pa'
Jesús: —Łe'wisi'mkii week pa'qu' na'nij ji'teje'm pakha' qi witkujii hatse' pa' tenek'enhe'yi'
pa' Dios.—* 16 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets pa'aj pakha'an: —Ewi'ł pa' jukhew yaqsiijkii
qu' qi qu' netekju', qa olots pe' iyinii. 17 Qa in yamets pe' hora qu' netekju', qa yukin pa'
łeqejkunenek qu' niyaji'ik'i pe' hats jutsiqets qu' łekufetse': "Yapete' eneki'ł. Hats yijat'ets
he' aqatsi'ł." 18 Qa weekłe łunyejei pekhewe'en in welku't iju'łkii. Pa' yojohontax pa'aj qa
yit'ij: "Peyijaat'ij, hanee'ij hayaqha'yets pa' ewi'ł sehe' qa' hejeł eku'nii qe nite' łeke' qu'nte'
hi'wene'. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij." 19 Qa pakhap qa yit'ijek: "Peyijaat'ij,
i'nk'aa'ija hayaqha'yets he' week inyaqsii (10) wakka koyoyoyiwots, Qa' mexe eku'n qu'
hijaajin. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij." 20 Qa pakhap iye qa yit'ijek: "Peyijaat'ij,
i'nk'aa'ija naxijik'i in heyewhe'yei qa nite' łeke' qu' henek."* 21 Qa pa' witqejkunenek qa
wapilii pa' łaqa patun qa week nifeli'm ekewe'en. Ma' qa pa' patun qa qi in nayu'kii, qa
yit'ijets pa' łeqejkunenek: "If'elitik'i qu' ma'atsfik'i ne' wit'ikheijei ha'ne witsetji' qa' eqe'mets
pe' if'iljetsits, pe' uł'ets łewek, pe' puk'alets qa pekhewe' iye onqokits."* 22 Ma' qa nam iye
pa' witqejkunenek qa yit'ijets pa' łaqa patun: "Yatsat'axyij, hats week haqsi'jijkii ka' hats
łit'ij yiwets qa menjiit qi ha'ne ham i'ni'i'." 23 Ma' qa pa' patun qa yit'ijets pa' łeqejkunenek:
"Yape, ma iye qa ma'ak'i ne' i'nfik'i ne' qits wit'ikheijei qa ne' wit'ikheijei łelits iye qa'
eqe'mets pa'qu' i'wen qa' enka'x met iye, hats'inha qa' notpo'oj ene' yitsi'. 24 Qe yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets in nite' ewii'łe' hekhewe' jukhew k'iyintaxii qu' łeke'ye' qu' nijaajin ha'ne
qu' netnekui."—

---

* **14:1** Lc 6:7; 7:36; 11:37; 20:20; Mr 3:2 * **14:3** Lc 6:2,9; 7:30; 13:14; 14:30; Mt 12:2; Mr 3:4; Jn 5:10 * **14:5** Ex 21:33; Dt 22:4; Mt 12:11; Lc 13:15 * **14:7** Lc 5:36; 13:6; 11:43 * **14:8** Lc 7:2; Fil 2:29; 1P 2:4 * **14:10** Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; Pr 25:6-7; 29:23 * **14:11** Ez 21:26; Mt 18:4; 23:12; Lc 1:51; 3:5; 18:14; Stg 4:10; 1P 5:5-6 * **14:13** Lc 5:29; 14:21; Lv 22:22; Ro 11:35; 12:19; 1Ts 3:9; 2Ts 1:6; He 10:30 * **14:14** Hch 24:15 * **14:15** Lc 13:29; 22:16,30; Ap 19:9 * **14:20** Dt 24:5 * **14:21** Lc 14:13

Pakha' les jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Cristo.
(Mateo 10:37-38)

25 Olootsija pa'aj pe' nijayanik'i pa' Jesús, ma' qa tetwek'elaxiju'ł pa'aj qa yit'ij: 26 —Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'un qu' natsjayan, qa qu' nite' les qiyi'ija qu' netsu'un qa' namitfik'i qu' nisu'unija pa'qu' łatataye' qa łenene iye, qa pe'qu' łewhe'ye'ye' qa łelitse' iye, qa pe'qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, qa łekutii qa łek'injai iye qa łakha' iye pa' łiła'x qu' namitfik'i wiikfik'i qu' nisu'un, qa' nite' łeke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.* 27 Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayantax, nite' łeke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.* 28 Qe, ¿pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' qu' nisu'un qu' naqsiijkii pe'qu' ewi'ł qaaxaye'pha'm wititsi' (torre), qu' nite' nojoye' qu' na'n eku'nijju' qu' nejeyumtshenji' pa'qu' uja'xe' pe'qu' nanaxi', hats'inha qu' nenikfe'lets me weju'łij pe' łaq'astai qu' nijat'ax?* 29 Qu' naf'aliłi'ij qu' nitsupintaxju' pe'qu' łetku'ye' qa nite' nijat'axe' qe nite' weju'łij pe'qu' ł'astaye', ma' qa week pe'qu' niwenji'ij qa' nawitjiijikii łe'lijei. 30 Qa' nit'ijju': "Ha'ne jukhew in yitsupintaxju' ne' wititsi' qa nite'łe yaqhat'axij." 31 I'nłi'i pa'qu' ewi'ł wittataye' qu' nanwatlanheyu'ułpakhape' iye wittataye' ¿me nite' yojo iye qu' mexe na'n eku'nijju' qu' nijamti eku'nijupkii pe' diez mil (10.000) oq'opheł inetsilets me les qu' t'unitse' qu' nat'anipji' pe' veinte mil (20.000) oq'opheł inetsilets łelits pakha' t'ejuyiju'ł? 32 Qa qu' nite'łe łeke'ye' qu' net'ejuyiju'ł, qa pa' wittata in mexe toxiju'ł ma' qa' nukiniju'ł aje'eł pe'qu' łeqejkunenheye' qu' niyinijets pa'qu' nisu'un qa' week netisij hats'inha qu' łe'sitsi'ił wetju'ł. 33 Hik aka' łunye'j, pa'qu' łunye'je'łe ekheweli'ł qu' nite' weeke' qu' niwu'm pe'qu' nana'li'm, qa nite' łeke' qu' yijatshenek'i'ij.* 34 Qe na'aj witlepinek łe'wistax. Qa qu'nte' ek'eme'ye'ji', ¿pa'n qu' łunye'je' qu' łeke'ye' qu' newetk'emetji' iye?* 35 Ham weju'łi'ij, nite' weju'łij iye ha'ne sehe' epji', qa nite' weju'łij iye na'aj yi'sinhetji' sehe' (abono), qa' netwu'mhitiiłefik'i. Pakha' qu' nana'l łekfiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—*

15

Pe' kots'etax hamiikii.
(Mateo 18:10-14)

1 Week pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa pekhewe' iye titijiti'yijets in qi in uł'ets jukhew qa efuts iye, qa nekets pa'aj pa' Jesús qu' nepiye'.* 2 Pe' fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yejefitki'ijipji' pa'aj qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew t'eku'miju'ł ene' qi uł'ets jukhew qa efuts iye, qa łekufetskii iye.—* 3 Ma' qa pa' Jesús qa nifeli'm aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi':* 4 —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nana'li'm cien (100) kots'etetse' qa ewi'ł pe'qu' hami'iikii, me nite' yiwejinłe eku'ni' pe' noventa y nueve (99) pa' ł'ejinqa'wet, qa qi qu' nowo'oikii pe' hamiikii ipłu'ui in yi'wen?* 5 Ma' qa in yi'wen qa tik'eyifi qa yeni' łowonje' qa qi in łe'wisi'mkii qe hats yi'wen pe' hamtaxiikii. 6 Qa in yamii pe' łetsi' qa no'thet wetju'ł week pe' łejuwaikal qa pe' metitsi'm iye qa yit'ijets: "Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ha'ne hamtaxiikii kots'etax." 7 Yakha' hit'iłij ewets in hik łunye'j aka'an, pa'qu' ewi'łe' in yili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa yi'nk'aihit pa'qu' łunye'je', ma' qa qi in łe'sitsi'mkiiha na' wa'sji', qe ta'łets pakha'an, qa nite' hik łeqjunyejeyij pe' noventa y nueve (99) yatsathen in hats nite' hamik'ui qu' ni'nk'aihit pa'qu' łunyejeye'.—*

Pe' ł'astaki' hamiikii.

8 —I'nłi'i pe'qu' efuye' qu' nana'li'm week inyaqsii (10) ł'astai nijketitse' (plata) inyetets, qa ewi'ł pe'qu' nanamju'. ¿Me nite' aje'eł yitujinhetji' pe' fetitjii qa yit'iji' pe' łexp'ilasineti' in wo'oikii ipłu'ui in yi'wen qa yili'ij? 9 Qa in yi'wen qa no'thet wetju'ł pe' łejuwaikakii qa pe' metitsi'm iye, qa yit'ijji'ju': "Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ene' hamtaxiikii yaq'astaki'." 10 Hit'iłij ewets, in hik łunyejei aka'an ne' łaqa angelits na' Dios, in qi in i'nji'teje'm pa' witisa'xi'mkii nekhewe'en, qe ta'łets pa'qu' ewi'łe' in wenink'aihit qa yili'ij pa' uł'ax in yaqsiijkii.—*

Pa' wita's qa pa' omehe'.

11 Pa' Jesús qa yit'ij iye: —Ewi'ł pa' jukhew wetsjuk pe' łelits. 12 Pa' omehe' qa yit'ijets pa'aj pa' łatata: "Tata, esłisij hane'ej week pa' uja'x pekhewe' tsatsat'etsijek." Ma' qa pa' łatata qa yejeyumtshenij pekhewe'en pe'qu' natsat'etsijek. 13 Ma' qa uja'x pe' nełutsik'i pa'aj, pa'

---

* **14:26** Mt 11:28; Mr 10:14; Lc 6:47; 16:13; Jn 5:40; Dt 21:15; 22:13; 24:3 * **14:27** "T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'" ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * **14:27** Jn 19:17 * **14:28** Pr 24:27 * **14:33** Mt 19:21; Fil 3:7; He 11:26 * **14:34** Jue 9:45 * **14:35** Mt 11:15; 13:9; Mr 4:9 * **15:1** Mt 11:19; Lc 5:29 * **15:2** Lc 5:30; 7:39; Hch 11:3; Ga 2:12 * **15:3** Mr 12:1 * **15:4** Sal 119:176; Jer 50:6; Zac 11:16; Mt 10:6; 15:24 * **15:7** Jer 51:48; Ap 18:20 * **15:10** Lc 2:10

omehe' qa ewi'ɬ yeni' pe' week ɬewekwekits, ma' qa ik qa yamii pa' toxii witset. Qa hikpa' naq'axiji' nite' yoksi'wenik'i pe' ɬaq'astayik'i wekwekɬe pe' taqhayijets.* 14 Ma' qa in hats week naq'axij pe' ɬaq'astayik'i, qa nam pa'aj pa' qi yipku' pakha' witset. Ma' qa yapeɬek pa'aj pakha'an qa qi in iyipkun pa'aj. 15 Ma' qa wo'oikii ɬ'ithayiwet'e. Qa yi'wen pa' ewi'ɬ jukhew tetseti'yi' pakha'an, ma' qa yukinii pa' ɬeq'ejinqa'wet qa yithayinenij pe' ɬeɬinhei tafitets.* 16 Qa yaqaamij qu' netuj pe' tafitets ɬaqats ɬei ne'ej najkak algarroba,* qe ham testiyi'ij ɬaqe'. 17 Ma' qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "Olots he' t'ithayi'yi' ke' ɬetsi' ha' tata qa na'l na'aj amanfik'i wityejket, qa hane'ej yakha' qa naq'aliyuyij yiyipku' ha'ne ha'ni'." 18 Qa' hapilii hane'ej ha' tata, qa hit'ijets: "Tata, yakha' yuɬ'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye.* 19 Nite' ye'weju'ɬij qu' it'ij yiwets, ya's. Umti yijat'ij qu' eqejkunenek'eyij."* 20 Ma' qa niipha'm, qa ik pa'aj qu' napilii pa' ɬatata. Qa k'esiyu'ui pa'aj pe' ɬetsi', ma' pa' ɬatata qa yi'weniju'ɬ qa qi in neq'eletij pa'aj. Qa wekuma'xiju'ɬ pa'aj, qa tik'eyi'ɬ wetju'ɬ, qa wetɬu'uɬ iye pa'aj.* 21 Ma' qa iyet pa'aj pa' jutjana'x, qa yit'ij: "Tata, yakha' yuɬ'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye. Nite' ye'weju'ɬij qu' it'ij yiwets, ya's." 22 Qa pakha'ɬe ɬatata qa yit'ijets pa'aj pe' ɬeqejkunenhei: "If'elitiɬik'i qu' enka'xi'ɬ ne' les ɬe'sits witqhinatai qa' uihiniɬik'ipha'm. Enka'xi'ɬ iye ɬayaqsi'ye' qa' iyaqsineni'ɬji' iye, qa' ɬ'otshilaxtiye' iye qa' otshini'ɬji' iye.* 23 Enka'xi'ɬ hakha' we'nujeninɬe wakka ɬa's, qa' ilani'ɬ, qa' hikha' jinteɬuj qu' jintaqsiijkii pa'qu' ɬe'wis neɬuye'.* 24 Qe ha'ne ya's humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe iɬa'x iye. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye." Ma' qa hik pakha'aj qa yenju' qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis neɬu.* 25 Qa pakha'ɬe ajit wita's qa mexe i'ni' pa'aj pa' ɬ'ithayi'wet pa' ɬ'ejinqa'wetji'. Ma' qa in tepil pa'aj, qa k'esiyuu'etsha pe' ɬetsi' qa yepi'ye' pe' fiɬii qa pe' t'otoi iye. 26 Ma' qa taya'yii pa' ewi'ɬ pekhewe' ɬeqejkunenhei qa nifaakanij pa'aj: "¿Pa'n ɬunye'jkii pe' t'otoi?" 27 Qa pa' witqejkunenek qa yeku'ɬ pa'aj qa yit'ij: "Qe hats nam ha' ek'ini'j. Qa ha' atata qa inaqyaji'ij kakha' we'nujenin wakka ɬasik'i qa talanhetii, qe ha' ek'ini'j ham ɬunye'je'kii in nam." 28 Ma' qa nayu'kii pa'aj pakha'an, qa nite' nuihiyu'ufi pe' wititsi'. Ma' qa pa' ɬatata qa uyetsfik'i pa'aj, qa qi in iyintaxijets qu' nuiteje'm. 29 Ma' qa yeku'ɬ pa'aj qa yit'ijets pa'aj pa' ɬatata: "Akha' ɬenikfe'lets in olots ininqapits in he'yithayii e'mkii, qa ham pa'qu' nite' heik'eni'ik'i qu' it'ij yiwets, ɬa'mek qa nite' les qu' esɬisi'ij pe'qu' ewi'ɬe' kots'eteika'ye' qu' hilan qa' hekunhenij ne' waikal. 30 Qa hane'ej in nam na' oqwomehe', hik nakha' naq'axɬi'iji' ke' aq'astayik'i pe' witqesul, qa hane'ej qa ɬilanik'ui ka' t'ujei wakka ɬasik'i."* 31 Ma' qa pa' ɬatata qa yit'ijets pa'aj: "Ya's, akha' ɬa'nyijupkii. Qa week ene' yiwekwekits akha' eɬ'ewi'ɬɬe in ɬantsat'etsij.* 32 Qa lesɬe ɬe'wisij qu' jitaqsiijkii pa'qu' ɬe'wis neɬuye' qa' ɬe'sitse' ine'mkii, qe hane'en, ha'ne ek'ini'j humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe iɬa'x. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye."—

16

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi'ɬ witeqjeɬinenek iyowk'elax.

1 Pa' Jesús nifeli'm pe' ɬ'ijatshenhei aka' ewi'ɬ ɬunye'jkii: —Na'l pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew qi in yiwq'axin wekwek. Qa na'l pa'aj pa' ewi'ɬ ɬeqjeɬinenek'ijik'ui pe' yatsat'etsij. Pa' patun qa tefelhiti'yi'm pa'aj in hats naq'axɬi'ijik'iju' pekhewe' yejeɬinentaxij ɬ'astai.* 2 Pa' patun qa iyinii pa'aj, qa yit'ijets: "¿Inhats'ek aka' heifelhiti'yi'm eq'inye'j? Ika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e week pekhewe' hane'ej ithayijkitits, qe hats nite' ɬeke' qu' k'eyeqjeɬinenek'i'ij."* 3 Pa' witeqjeɬinenek qa qi in yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "¿Pa'n ɬii pa'qu' ɬeke'ye' qu' haqsiijkii hane'ej in hats tsilinenij ha' yaqa patun ha'ne yithayijkittax? Hats nite' yet'un qu' hithayiki ha'ne sehe'. Qa hewepinij iye qu' nek'iyinɬekii." 4 Ye', hats tsikfe'lets aka' qu' yeqfenye'je' yiwek hatse', qa' nana'l pe'qu' qi qu' neneqjunu'yij qu' natsamji'jii pe'qu' ɬetsile qu' hamtax hatse' yithayijkit'e. 5 Ma' qa iyinji'jii ewii'ɬji'ij pekhewe' t'eku'mi' pa'aj pa' patun. Pa' nojo'oi qa nifaakan pa'aj: "¿Pa'n uja'x pe' ɬ'eku'mi' ha' yaqa patun?" 6 Qa yeku'ɬ pa'aj: "Cien (100) yamijets ke' ɬeqjeyumtshenki' eɬi'ni ka' aceite." Qa pa' witeqjeɬinenek qa yit'ijets: "Ehe, hane'en afaakane'k, if'elitik'i qu' niju' qa' ika'ajji' qu' cincuentaye'ɬi'ij (50)." 7 Qa pakhap iye qa nifaakan iye: "Qa akha', ¿pa'n uja'xek pe' ekumhifkinel?" Qa yeku'ɬ qa yit'ij: "Ciennij (100) ke' ɬeqjeyumtshenki'ij coro* ke' trigo fooji'ij." Qa yit'ijets iye: "Ehe, hane'en afaakane'k,

---

* **15:13** Lc 16:1; Ro 6:2; 8:12; Ga 2:14; Col 3:7 * **15:15** Lv 11:7; Dt 14:8 * **15:16** Pe' najkak algarroba, pe' ɬei hikte' ɬunyejeitax ne'ej anheyiweyits. * **15:18** Ex 10:16; Mt 21:25; Jn 3:27 * **15:19** Lc 7:6-7 * **15:20** Mt 9:36; Mr 1:41; Lc 7:13; 10:33; Gn 29:13; 33:4; 45:15; 2S 14:33 * **15:22** Zac 3:3-5; Gn 41:42; Est 3:10; 8:2; Ez 16:10 * **15:23** 1S 28:24 * **15:24** Lc 15:32; Ro 11:15; 2Co 4:10; Col 2:13 * **15:30** Pr 29:3 * **15:31** Jn 8:35 * **16:1** Lc 12:42; 15:13; 16:19 * **16:2** 1Ti 1:4 * **16:7** Ewi'ɬ coro yamets diez (10) ɬejiyits pe'qu' trigoye' pakha'aj.

ika'ajji' qu' ochentaye'łe (80).” 8 Pa' patun qa yaqan in teqenij pakha' nite' yatsathen
łeqjeł̈inenektax, qe pakha'an yiya'yij łewek pa'qu' łeq'inye'je' in iyowk'elax. Qe pekhewe'
yatsat'etsij ha'ne sehe', pekhewe'en les in nikfe'lets pa'n łunye'j in i'nji'teje'm ha'ne sehe'
ipji', qa nite' hik łunyejei nekhewe' i'ni' na' na'lkii in nite' nikfe'letsha pa'n qu' łunyejeyi'ija
in i'nji'teje'm na' na'lkii.* 9 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets, anaxi'łij pe'qu' ejuwaikali'ił
qu' nata'łets qu' łe'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' łe'sits wekwek qa ł'astai iye ha'ne sehe'
epji' qu' i'feni'ł pekhewepe', hats'inha qu' hamitse'tax ejup ekewe'en, hats łek na'l pe'qu'
neneqjunu'uł eju'ł qu' amtaxi'łii ne' etsili'ł na' wa'sji'.* 10 Pakha' qu' net'ekumi'ha pa'qu'
łammi'se'łetax, qa' net'ekumjiiha'ek pa'qu' qiye'. Qa pakha' qu' nite' net'ekumi'iha pa'qu'
łammise', qa' nite' jeek net'ekumi'iha pa'qu' qiye'tax.* 11 Qa hik ta'łijupi', qu' nite' ku'mi'iłi'ha
qu' łe'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' łe'sits wekwek qa ł'astai iye ha'ne sehe' ipji', ¿qa pa'n łii
pa'qu' nite' na'nuteni'iłij hatse' qu' neł̈isi'łij nekhewe' yijaalija yijat'ij in łe'sits wekwek? 12 Qa
qu' nite' ku'mi'iłi'ha qu' anatkini'ł ekewe' nite' łantsat'etsi'łij, ¿qa pa'n łii pa'qu' neł̈isi'łij hatse'
pekhewe' łantsat'etstaxiłijha? 13 Ham pa'qu' witqejkunenek'e qu' łeke'ye' qu' net'ithayi'yi'm
pe'qu' wetsjuk'e patunits, qe i'nłi'i qu' nuten pa'qu' ewi'łe' qa pakhape' qa' nisu'un, qa i'nłi'i
qu' nite' nanqatsit'i'ij pakhap qa pa' ewi'ł qa' nuten. Nite' łeke' qu' week aqa patunitsi'iłij na'
Dios qa eke' ł'astai.—* 14 Pekhewe' fariseol, in uja'xłi'i in qi in yisu'un eke' ł'astai, pekhewe'en
qa yilaki'ijju' yawitji'iji' łe'lijei pa'aj pa' Jesús in yepi'ye' ej in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek.*
15 Pa' Jesús yit'ijets pa'aj: —Ekheweli'ł, hik ekheweli'ł nekhewe' wattsathenketł̈etaxik'ui qe
yi'wen ene' jukhew, qa nakha'łe Dios qa hats nikfe'lets ne' atawjetsi'ł, qe ene' jukhew na'aj
qi qe yiwqinhettax qa nakha'łe Dios qa qi in yutenija.—*

In hats i'nju' pa'aj pa' tenek'enheiji' pa' Dios.

16 —Kekhewe' hayiits qa kekhewe' iye łe'lijei ke' profetas'ik'i yamijii in hats nam ka' Juan
Bautista'ik'i. Ma' qa hik aka'aj tefelhitii na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week in qitax in
went'unhetetsji' qu' nuiji'teje'm nakha'an.* 17 Nite' jutsitax qu' nili'ij pa' łunye'j na' wa's qa
ha'ne sehe', qa nite' hik łunyejei ekewe' yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i wenit'ij qu' nanaqsiijkii,
in jutsitax qu' nawa'mik'i nite' iye pe'qu' ewii'łe' witq'ikati'ye'.—*

Jesús qa nifel pa'qu' neweqle.
(Mateo 19:1-12; Marcos 10:1-12)

18 —Pa'qu' jukhewe' qu' nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' qa' tujtseika'ye' pe'qu' łewhe'ye'yi'ij, ma' qa
hats yaqsiijkii aka' witwuł'ax (adulterio), qa pakha' qu' łewhe'ye'yi'ij pekhe' qu' neweqle, ma'
qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuł'ax (adulterio).—*

Pa' yiwq'axin wekwek qa pa' Lázaro.

19 —Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi in yiwq'axin pe' wekwek, yeqhinataji'kii pa' witpalinek
pe' łe'sits qa inyetets iye witqhinatai. Qa week neł̈uts qa qiji'ij qa tekji'ijju'.* 20 Qa na'l
iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew ham yiwq'axine' łii Lázaro. Qi in łoq'oqkii pa' ł'ajik'i qe tajametei
qa i'njiikii pa' łeqeji'ji' pa' yiwq'axin wekwek.* 21 Pakha' if'iljetsax yisu'untax qu' niłinij
pekhewe' łaqamhiltiiju'kii łapk'asil pe' łaqats pa' yiwq'axin wekwek. Qa pe' nunajits qa
nilepinkii pa' łoq'oqkii ł'ajik'i pa' jukhew if'iljetsax.* 22 Qa yamets pa'aj pa' ewi'ł neł̈u ma' qa
wa'm pa'aj pa' if'iljetsax jukhew'ik'i. Qa pe' angelits qa yeka'xii na' i'ni' ka' Abraham'ik'i.
Qa wa'm iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axin qa tajkati'yik'ui pa'aj.* 23 Qa yamii pa' fe't
łe'nq'itset'ij pe' naxju' (Hades), qa qi in yejtsi'le'kii qe yaats'etax. Ma' qa nejeł̈taxpha'm pa'aj,
qa yi'weniiteje'm pa'aj ka' Abraham'ik'i, ewi'ł i'ni'łi' pa' Lazaro'ik'i.* 24 Ma' qa tayaitax
pa'aj qa yit'ij: “Tata Abraham, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij. E'nukin qeku'nyii na' Lázaro qu'
neqhimit ne' ł̈ayaqsi' qa' e'nukinij met qu' neqhimit ha'ne yilepep. Hats qitax in elejeitax
ye'mji' ha'ne fe't.”* 25 Qa kakha'łe Abraham yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: “Ya's, menikfelitik'i akha'
qi in e'łe'wisju' in mexe iła'x. Ham hame'em. Qa ha'neł̈e Lázaro qa qi in if'iljetsax in mexe
iła'x. Qa hane'ej qa yineq'elet qa tetka'xii hane'e'in qa akha'łe qa qi'ek qu' enejtsi'le'kii.*
26 Qa na'l iye ha'ne qi in akaptax jite'wetshen wetju'ł. Qa hik ta'łijupi' ene' hane'e'in in nite'
łeke' qu' namii nakha' ła'ni'. Qa nekhewe' nakha' i'ni' ek qa nite' łeke' iye qu' nanamii ha'ne

---

* **16:8** Lc 18:6; 20:34; Mt 12:32; Jn 12:46; Ef 5:8; 1Ts 5:5 * **16:9** Lc 11:41; Mt 6:24; 1Ti 6:10 * **16:10** Mt 25:21-23; Lc 19:17 * **16:13** Mt 6:24; Lc 14:26 * **16:14** 2Ti 3:2; Lc 23:35 * **16:15** Lc 10:29; 18:9; 1S 16:7; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27; Dt 24:4 * **16:16** Mt 4:23; 5:18; 11:12-13; 7:12; 22:40; 24:35; Mr 13:31; Hch 13:15; Ro 3:21 * **16:17** Mt 5:18 * **16:18** Mt 5:32; 1:19; Ex 20:14; Lv 20:10; Pr 6:32; 2P 2:14 * **16:19** Ex 28:6; 35:35; Est 8:15; Pr 31:22; Ez 27:16; Ap 18:16 * **16:20** Hch 3:2 * **16:21** Lv 15:16; Mt 15:27; 1R 21:19 * **16:22** Jn 13:23 * **16:23** Is 50:11; Mt 11:23 * **16:24** Lc 3:8; 16:30; 19:9; Jn 8:33,39,53; Is 66:24; Mt 25:41 * **16:25** Lc 6:24; Mt 11:28

ha'ni'ɬi'." 27 Ma' qa pa' yiwq'axin wekwek qa yittaxij iye pa'aj: "Enq'elet qeku'nyij wat'ij
tata Abraham, qu' ukinii na' Lázaro ke' łetsi' ha' tata. 28 Hikha' i'ni' he' lee'fij (5) yejefets
qu' niyetik'ui, hats'inha qa'nte' nanami'ii iye hatse' ha'ne łetset pa' qi a'tax."* 29 Qa ka'
Abraham'ik'i qa yit'ijiju'ɬ iye pa'aj: "Hekhewe'en hats inek na'li'm ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i
qa ke' profetas'ik'i. Hik kekhewe'tax qek netk'enets."* 30 Qa yeku'ɬ iye pa'aj pa' wekwek
yiwq'axintax pa'aj: "Ehe, tata Abraham, na'ltaxi'm. Qa lesłe łe'wis qu' nenethinets pa'qu'
iła'xe' iye qu' hats nawa'mtax, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' netk'enetsha hekhewe'en ma' qa'
nili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets." 31 Ka' Abraham'ik'i
qa yit'ijiju'ɬ iye pa'aj: "Qu'nte' ne'nk'enhe'yuyiik'i ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i
iye, qa'nte' jeek ne'nk'enhe'yuye'ets pa'qu' nittaxijets qu' nenethintaxets pa'qu' iła'xe' iye
qu' hats nawa'mtax."—*

17

Pakha' qu' niwuɬ'enhetju' ene' mente' qits.
(Mateo 18:6-7,21-22; Marcos 9:42)

1 Pa' Jesús qa yit'ijets iye he' ɬ'ijatshenhei: —Nite' łeke' qu' hami'ik'ui pakha' qu' ni-
lanheninijifi pe'ye' pakhape' iye, qa ¡hiyee' ha'nus pakha' qu' ninaqlanhenijifi pe'ye'!*
2 Les in nite' iftsax qu' nonopheɬijifi łaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju' qa'
netwumhitiiji'ju' pa' qi iweli', qa nite' hik łunye'j in uɬ'ax wiikfik'i in yaqsijkinenijkii pa'qu'
uɬ'axe' enewe' hik łunyejei mente' qits.* 3 ¡Jeɬi'ɬwet otok'oiha! Pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j
e'mijkii pa'qu' uɬ'axe', aq'ayinij. Qa qu' niliɬi'ij qa yi'nk'aihit pa'qu' łatawe'je', qa ku'miju'ɬ
qu' e'łe'sitsi'iɬ wetju'ɬ iye.* 4 Qu' sieteyi'ij (7) qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' uɬ'axe' in ewi'ɬ neɬu,
qa siete'ej (7) iye qu' netpilij ewetskii, qu' ni'tjiij ewets: "Tsaf'ali'ɬi'ij," qa' ku'mjiiju'ɬ qu'
e'łe'sitse'jiiɬ wetju'ɬ.—

Pa' łet'unha'x pa' nite' witqekuye'jij pa' Yatsat'ax'inij.

5 Ma' qa he' apóstoles qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ijatshenfik'iha wat'ij qu'
iwqinheti'ɬ ye'mha pakha' nite' yeqekuyejeitaxi'ɬ.—* 6 Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ɬ pa'aj: —
Qek hik łuk'eye' pa'qu' nana'liɬ'em nite' eqekuyejeyi'ɬ ne'ej mostaza ło', ma' qekha łeke'ye'tax
qek it'iɬijets ene' najkak: "Ijayik'ui ha'ne ła'ni' qa' niji'ju' na' qi iweli'." Ene' najkak qekha
netk'entaxik'i.—*

Yekheweli'ɬ ye'witqejkunenheiɬi'ij.

7 —¿Pa'n łii ekheweli'ɬ pa'qu' nana'li'm pa'qu' łeqejkunenek'e in yefuɬ'ut pa'qu' sehe'ye'
i'nɬi'i qu' naqakinenkii pe'qu' łeɬinheye' kots'etets, qa in tepilik'ui pa'qu' ɬ'ejinqa'wet'e, me
qa' nit'ijets: "Te'łun qa niju' qa ek"? 8 ¿Me nite' yit'ijets yijat'ij: "Aqsi'j eku'n ye'mijkii
pa'qu' yaqe'. Manaqsi'j qa' ets'ithayiki eku'niji' ipłu'ui qu' hats hili'ij qu' heyek, ma' qa'
ink'aye'łe qu' ekek eku'nek"?* 9 ¿Me qa wetfeliji'm iye qu' nit'ijets łe'wisij qe yaqsi'ji'mijkii
pakha' hats yiyaji'ijets? 10 Qa hik ejunyejeyi'ɬ ekheweli'ɬ, qu' hats week aqsiiɬijkii pe'qu' hats
ayajaxti'yi'ɬijets qa' les łe'wis qu' it'iɬij: "Yekheweli'ɬ yewitqejkunenheyiɬ, ham yewejuɬi'iɬij,
qe uja'xłe in haqsi'ji'ɬijkii kekhewe' hats haiyajaxti'yi'ɬijets qu' haqsiiɬijkii."—*

Jesús qa yiɬin pekhewe' week inyaqsii (10) i'nij pa' witja'me't lepra.

11 Qa łunye'jkii iye pa'aj, pa' Jesús in ik qu' namii ha' Jerusalén qa nek ji'teje'm pa'aj pa'
ɬ'axka'thel wetju'ɬ pe' sehel Samaria qa Galilea. 12 In hats k'esiyu'uiha pa'aj qa' nakji'teje'm
pa' ewi'ɬ witset ła's, qa nekfik'ikii pa'aj pe' week inyaqsii (10) yamets jukhew i'nij pa'
witja'me't lepra. Pekhewe'en qa mexełe totsi'mii pa'aj pa' ts'ap'a'aju', 13 qa yit'unhetik'i
pa'aj in yithiniju'ɬ, qa yit'ijju' pa'aj: —Jesús, Maestro, enq'eleti'ɬyij wat'ij.—* 14 Qa pa' Jesús
in yi'wenii pa'aj qa yit'ijets: —Ma'aɬii qa' me'nethiniɬets pekhewe' pa'il.— Qa in ikkii pa'aj
qa hamitsiikii pe' łaja'metets pa'aj.* 15 Ma' qa pa' ewi'ɬ pa'aj pekhewe'en, in wetjeł in hats
naxpa'l, qa mexe tepiłłetepji' pa'aj qi in yit'unhetik'i pa'aj in qi in yiwqinhetji' pa' Dios.*
16 Qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús yamitetsju' łotkoyek sehe', qe yiwjutsiqeni'm in qi in
łe'wisij in yiłin. Ha'ne jukhew Samariałe łeiłe'.* 17 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —¿Me nite'
week inyaqsii (10) hekhewe' hats naxpa'lij? ¿Qa kheweye'ek hekhewep ikwetju'ɬ tatsai

---

* **16:28** Hch 2:40; 8:25 * **16:29** Lc 24:27,44; Jn 1:45; Hch 26:22; 28:23 * **16:31** Mt 28:11-15; Jn 12:10-11 * **17:1** 1Co 11:19; Lc 22:22; Mt 13:41 * **17:2** 1Co 8:9 * **17:3** Mt 6:14; 18:15,21-22; Lv 19:17 * **17:5** Mt 17:19-21; Mr 9:24,28-29; Lc 6:13 * **17:6** Mt 13:31; Mr 4:31; Lc 13:19 * **17:8** Lc 12:35-37 * **17:10** Job 22:2-3; 35:7; Mt 25:30; Ro 11:35 * **17:13** Lc 5:5 * **17:14** Lv 13:2–14:32; Mt 8:4; Lc 5:14 * **17:15** Mt 9:8; Mr 2:12; Lc 2:14; 5:26; Jn 9:24; Hch 4:21; 12:23; Ro 4:20 * **17:16** 1S 20:41; 2S 14:22; Mt 10:5; 17:6; 1Co 14:25; Jn 4:9

(9)? 18 ¿Me hamija pa'qu' ewi'łe' qu' netpil eku'nłetepji' qu' niwqinhetji' na' Dios, qa ewi'łłe
ha'ne jukhewiika'?— 19 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —Eniipha'm qa ma, pa' nite'
eqekuye'j ta'łets in łanaxpa'lij ka' awtshektax.—*

Pa'n łunye'j qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios.
(Mateo 24:23-28,36-41)

20 Pekhewe' fariseol qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' nanam pa'
tenek'enheiji' pa' Dios?— Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Na' tenek'enheiji' na' Dios in nam nite'
hik łunye'j na'aj na'l na'aj jutsiqaxij in jite'wen.* 21 Nite' łeke' iye qu' netitijitiyijets: "Ha'ne
i'ni'in," i'nłi'i qu' nenit'ij "ha'niite'ji' pa' i'ni'," qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'ntaxi'ł
etji'teje'm.— 22 Qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —Yamets hatse' pa' łahats'ij ekheweli'ł qu' qi
qu' eneqwenkeyu'taxi'łij pa'qu' ewi'łe' nełuyeji' ha'ne Ła's na' Jukhew. Qa teesłe qu' łeke'ye'
qu' i'weni'ł.* 23 Ma' qa' nenit'iłij ewets: "¡Ha'ne qe i'ni'in! ¡Ha'niite'ji' pa' i'ni'!" Makitek'iłii,
hasu'uj iye ijayani'łii pekhewe'en.* 24 Qe hik qu' łunye'je' na'aj etheluna'x qe lepep lepep qa
pekhel na'likii na' wa'sji'pha'm qa toxii in jite'wenii, qa hik qu' łunye'je' hatse' qu' nanamtax
iye ha'ne Ła's na' Jukhew. 25 Qa lesłe łe'wis qu' nojo qu' qi qu' nataatshenhetii ha'ne Ła's na'
Jukhew qa qu' nuten enewe' hane'ej ha'ne łahats'ij.—*

Hik qu' łunye'je' pekhewe' łeqe nełutsji' pa' Noe'ik'i qa pa' Lot'ik'i.

26 —In łunye'jek kakha' łunye'jkii kekhewe' łeqe nełutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik łunye'je' iye
hatse' pekhewe' nełutsji' qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 27 Ke' jukhew'ik'i qa
efuts iye tekłe, iya'łe, tewhe'yeiju'kii qa testiiji'jij iye qu' netewhe'yeiju'kii qa yamłi'ijii ka'
nełuji' ka' Noé in hats i'nji'ju' ke' qi tokoyei, ma' qa nam ka' qi piłei qa ka' iwelitax qa week
naq'axijju' ha'ne sehe' ipji'.* 28 Qa hik łunye'j iye kakha' łunye'jkii kekhewe' łeqe nełutsji'
ka' Lot, ke' jukhew'ik'i tekłe, iya'łe taqhayetskii wekwek, t'ihinij wekwek, we'nq'en qa
naqsi'jju' iye łetsil.* 29 Qa kakha'łe nełuji' ka' Lot in hats ikik'uifik'i ka' witset Sodoma, qa
te'nilit ka' piłei qa fe'tłe azufre ta'łetspha'm na' wa's, ma' qa week naq'axijju'.* 30 Qa hik
aka' iye qu' łunye'je' iye hatse' pa' nełuji' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' ne'twenhetiitaxija.*
31 Pakha' nełuji' hatse' pakha' qu' na'nipji' ts'eeweyi'ipji' pe'qu' łetsi'ye' qa pe'qu' łewekwekitse'
qa i'nifi łatawe'j pe'qu' łetsi'ye'. Hasu'uj net'ilitetsju' qu' nenkaxfik'ikii pe'qu' łewekwekitse'.
Qa pakha' qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e qa hasu'uj netpilii pe'qu' łetsi'ye', aje'eł nilat yijat'ij.
32 Qa' menikfelitiłik'i pekhe' łewhe'ye'ek'i pa'aj pa' Lot.* 33 Week pakha' qu' nanaitaxij pa'qu'
łunye'je' pa'qu' łiła'xe', qa' naqamij, qa pakha' qu' naqamij pa'qu' łunye'jetax pa'qu' łiła'xe', qa'
iła'xe'.* 34 Qa hit'iłij ewets pakha' naja'xji' hatse' pakha'an wetsjuk pe'qu' witiwhifeyek'eju',
qa' ewi'ł pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.* 35 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijinju' qa
ewi'ł pe'qu' newetkax iye qa pekhepe' qa' amane' iye. 36 Wetsjuk pe'qu' jukhewe' qu' na'ni'
pa'qu' ł'ejinqa'wet'e, qa ewi'ł pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.— 37 Pekhewe'en qa
nifaakanij pa'aj: —Yatsat'axyij ¿Pa'n i'niji' hatse' aka'an qu' namets?— Qa yeku'ł pa'aj: —
Pakha' qu' na'ni' pa'qu' iwamhi'le' qa' hik pakha' jeek qu' nonot'axii pe'qu' o'powile'.—*

18

Yejeyumtshenijupi' pe' wikiihale' qa pa' juez.

1 Pa' Jesús qa nifeli'm pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qe qa' nijatshenij pekhewe'en pa'qu'
łunyejeyi'ij qu' niyin week łahatsiyij, qa hasu'uj qu' thalali'ijju'.* 2 Qa yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj
pa' ewi'ł juez i'ni' pa' ewi'ł witset, pakha'an nite' nijiweyiju'ł na' Dios qa nite' nijiweyiju'ł
iye pa'qu' łunye'je'łe ene' jukhew, ham nijiwe'yi'iikii.* 3 Pakha' witset i'ni' iye pa'aj pe'
ewi'ł wikiihale', hik pekhe' week łahatsiyij namji'jiii pakha'an, qa yitjiijets: "E'wei qeku'n
ye'miju'ł wat'ij hekhewe' yejuihifets."* 4 Olotsij pa'aj in yamji'ijtaxii, qa nite'łe yejeł̓iiju'ł
pa'aj. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "In yemjeetax in nite' ts'ijiwe'yiju'ł pa'
Dios qa ene' jukhew iye. 5 Qa lesłe łe'wis qu' hi'fen ene' wikiihale', qe nite' yili'ij wiikfik'i in
namyiikii, hats'inha qa' nite' nasnalkete'kii in week nełuts namyii."—* 6 Qa pa' Yatsat'ax'inij
qa yit'ij iye pa'aj: —Jeł qeku'ni'łek aka' yit'ij pakha' juez nite' yatsathen. 7 ¿Me qa' nite'

---

* **17:19** Mt 9:22; Mr 10:52; Lc 5:20; 18:42 * **17:20** Mr 13:21; Lc 19:11; Hch 1:6 * **17:22** Dt 32:35; Is 2:12; Jer 7:32; Am 4:2; 5:18; Lc 5:35; 19:43; 21:6; 23:29 * **17:23** Mr 13:21; Lc 21:8 * **17:25** 1Co 1:8; Mt 16:21; Lc 9:22 * **17:26** Mt 24:37-38 * **17:27** Lc 20:34-35; Gn 6:14 * **17:28** Gn 19:1-26 * **17:29** Gn 19:24-25 * **17:30** Mt 16:27; 24:17,39-41,44; Mr 13:15; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7; 4:13 * **17:32** Gn 19:26 * **17:33** Mt 10:39; Jn 12:25 * **17:34** Lc 1:78-79 * **17:37** Lc 17:20; Ez 29:5; 32:4; 39:17-20 * **18:1** Lc 11:5-13; 21:36; 1Ts 5:17; 2Co 4:1 * **18:2** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * **18:3** Lc 2:37; 4:26; 7:12; 21:2 * **18:5** Lc 11:8

netweyi'ik'i na' Dios pekhewe' hats t'eku'miiji'kii in iyiniikii ene' week neɬuts qa najai iye? ¿Me qa' qiye' iye qu' nonotki'ets qu' nenjeɬiju'ɬ?* 8 Yakha' hit'iɬij ewets in nite' optoxij qu' netweyik'i. Qa ha'neɬe Ɬa's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye hatse', ¿me mexe na'l pa'qu' nite' witqekuye'je' qu' ni'wen hatse' ha'ne sehe' ipji'?—*

Wetsjuk pe' jukhew yamii pe' qi witlijtsitjii qu' niyin.

9 Qa pa' Jesús qa iyetij iye pa'aj aka' ewi'ɬ yejeyumtshenijupi' qu' net'ejuyets pekhewe' uja'x in yumtiitaxija qa wanamitɬetaxij ɬewek qu' natsathen, ma' qa yuten pekhewepe',* 10 qa yit'ij pa'aj: —Wetsjuk pa'aj pe' jukhew uyetsji' ne' qi witlijtsitjii qu' niyin. Ewi'ɬ pa' fariseo qa pakhap qa nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma.* 11 Pa' fariseo ts'apa'aj pa'aj, ma' qa iyintax pa'aj ɬakha'ɬe in iyinɬetets pa'aj, qa yit'ij: "Dios, hit'ij eipha'm in qi in ɬe'wisij qe nite' yijunyejeyiju'ɬ nekhewep jukhew. Nekhewe'en ejtenhetsits, qa nite' yatsathen iye, efunajats iye. Nite' hik yijunye'j iye ha'ne yijaninkii ke' wekwek.* 12 Yakha' wetsjuk'ij neɬuts qe nite' heyek na'aj ewi'ɬ semana, qa week ne'ej ha'yanij ɬ'astai qe yamets week inyaqsii (10) qa ewi'ɬ ne'ej k'eɬisij."* 13 Qa pakha' yijaninkii wekwek, qa ts'ap'a'aji' ek pa' ipɬu'ui pa'aj in iyin nite' yisu'un iye qu' nejeɬijetspha'm na' wa's mehe'ej in yilanje'mkii ɬ'ejuyi'j, qa yit'ij pa'aj: "Dios, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij qe tsikfe'lets in qi in yuɬ'ax."* 14 Hit'iɬij ewets pa' yijaninkii pe' wekwek in wapilii pe' ɬetsi' qa hats yiwu'mik'ui na' Dios pe' ɬewuɬ'ets. Qa pakha'ɬe fariseo qa nite' tewumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets. Qe pakha' qu' ɬakha'ye' ɬetaxɬete'm qu' neniwqinhettaxji' qa' hik pakha'ye' qa' nite' qiye'ji'. Qa pakha'ɬe qu' nite' neniwqinhete'ji' ma' qa hikpa' qa' neniwqinhetji'.—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

15 Qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús pe' omehets weekji' pekhewe' mexeelija qu' net'eku'mipji'. Qa in yi'wenij pa'aj he' ɬ'ijatshenhei qa nite' ɬexkeltaxij qa t'oqowe'itaxijiju'ɬ pa'aj pekhewe' nekaxtaxetskii pe' ɬelits.* 16 Ma' qa pa' Jesús qa taya'yets pe' ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Enwejinɬi'iɬ yiwets ne' omehets qu' nenek yiwets. Hasu'uj oqowe'yi'ɬiju'ɬ, qe nekhewe' hik ɬunyejei enewe'en hik nekhewe' ne' yatsat'etsipji' na' tenek'enheiji' na' Dios.* 17 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, pakha' qu' nite' net'eku'miju'ɬ na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nite' hik ɬunye'je' na'aj omeɬa's in nite' inqeku', nite' ɬeke' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—*

Pa' jutjana'x yiwq'axin wekwek.
(Mateo 19:16-30; Marcos 10:17-31)

18 Ewi'ɬ pa' jukhew pekhewe' tenek'enhei qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —Teik'unei Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiɬa'x nite' yili'ij?—* 19 Qa pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —¿Inhats'ek in ɬit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' neteik'unei, ewi'ɬɬe na' Dios. 20 Akha' hats inek ɬenikfe'lets ke' yit'ij na' Dios qu' nanaqsiijkii: *"Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei qa hik ɬunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj eqek'ui, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onimkii pakha' qu' netnek'enhei. Ek'eenetsha qa iwqinhetji'ha iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye' iye."— (Ex 20:12-16)** 21 Qa yeku'ɬ pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Week ekewe'en hayiits heik'enik'iha qa hijayanija iye in i'nk'a ye'jutjanax ɬa's.— 22 Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an qa yit'ijets pa'aj: —Mexe na'l pa' ewi'ɬ hamik'ui qu' aqsiijkii. Ihinijkii week pe' ewekwekits qa pekhewe' qu' ɬajale' qa' ɬisij ne' if'iljetsits, ma' qa' nana'l e'm yijat'ij pe'qu' ewekwekitse' na' wa'sji', qa' etpil iye qa' atsjayan.—* 23 Qa pakha'ɬe'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa qi in uɬ'axi'mkii pa'aj, qe pakha'an qi in yiwq'axin pe' wekwek.* 24 Pa' Jesús in yejeɬju' pa'aj, ma' qa yit'ij: —¡Hayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios enewe' yiwq'axin wekwek! 25 Qe les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'ɬe' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x ɬoto', qa' nite' hik ɬunye'je' pa'qu' ewi'ɬe' yiwq'axin wekwek in jutsitax wiikfik'i qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.— 26 Qa pekhewe' yepi'ye' ej pa'aj aka'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Maa, ¿qa pa'n ɬiyek pa'qu' ɬeke'ye' qu' iɬa'xe'?—* 27 Pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —Pakha' qu' nite' ɬeke'ye' qu' naqsiijkii ene' jukhew qa efuts iye, qa nakha'ɬe Dios qa ɬeke' qu' naqsiijkii.—* 28 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj:

---

* **18:7** Is 63:4; Ap 6:10; Mt 24:22; Ro 8:33; 2Ti 2:10; Tit 1:1; Sal 88:1; 2P 3:9 * **18:8** Dn 7:13; Lc 9:26; 12:40 * **18:9** Mt 5:20; 18:4; 23:12; Lc 14:11; 16:15; 23:11; 2Co 1:9; Hch 4:11; Ro 14:3,10 * **18:10** 1R 10:5; 2R 20:5,8; Hch 3:1 * **18:11** Mt 6:5; 7:15; Mr 11:25; 1Co 5:10-11; 6:9,10; Lc 16:10; Ex 20:14; He 13:4 * **18:12** Lc 5:33-35; 11:42; 17:12; Hch 13:2-3 * **18:13** Esd 9:6; Lc 23:48; He 2:17; 1Ti 1:15 * **18:14** Lc 1:52; 3:5; 14:11; 16:15; Fil 3:8; Is 2:11 * **18:15** Mt 18:3 * **18:16** Lc 14:26 * **18:17** Sal 72:19; Ap 22:21; Lc 8:13; 1Co 14:20; 1P 2:2 * **18:18** Lc 8:41; 10:25; 12:58; 22:28-30; Jn 3:15 * **18:20** Dt 5:16-20 * **18:22** Lc 5:11,27; 12:33; 19:8; Hch 2:45; 4:34; Mt 6:19-20 * **18:23** Mt 26:38; Mr 6:26; 14:34 * **18:26** Lc 18:42; Ef 2:8 * **18:27** Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Lc 1:37; Ro 4:21; 11:22

—Yatsat'axyij, yekheweli'ɬ week henejeti'ɬ he' yiwekwekitsi'ɬ qa k'aftsini'ɬ in k'ajayani'ɬ.—
* 29 Qa yeku'ɬ pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, in ham pakha' qu' hats niwejinɬi'i pe'qu'
ɬetsi'ye', i'nɬi'i ɬewhe'ye'ye', i'nɬi'i qu' ɬamatsitse' qa ɬek'injats iye, i'nɬi'i qu' ɬ'alheye' qa i'nɬi'i qu'
ɬelitse' qe ta'ɬijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios 30 qu' nite' les olotsi'ij qu' netesti'yij ekewe'en
ha'ne hane'ej ɬahats'ij, qa pakha' mexe hamik'ui, qa pa' witiɬa'x nite' yili'ij.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

31 Pa' Jesús t'eku'mi' pa'aj he' doce (12) ɬ'ijatshenhei qa wetqhetheni'ɬfik'i pa'aj, qa yit'ijji'ju':
—Jeɬ qeku'ni'ɬek, hane'ej in jiteyii qu' jinamii ha' Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i' ma' qa' hats
nafits week kekhewe' wekwek yika'ajji' pa'aj ke' profetas'ik'i in t'ejuyets ha'ne Ła's na'
Jukhew.* 32 Qe hik nakha'a' hatse' qu' netesti'yij ne' jukhewiikal, qa' qi qu' nawitji'iji'
pe'qu' ɬe'lijeye', qa' uɬ'etsi'ik'i iye pe'qu' ɬe'lijeye'ets qa' netk'iyikii iye. 33 Qa' ink'aye'ɬe qu'
hats neqsilanje'mkii, ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa' iɬa'xe' iye.—*
34 Qa he' ɬ'ijatshenhei qa nite' nikfe'lik'uyii aka' yit'ijets pa'aj, qe mexe nite' ɬenexke'ej qu'
nenikfelik'uiyii, qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' qu' nenikfe'lik'i.*

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al.
(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

35 In hats k'esets pa'aj pa' Jesús pa' witset Jericó, ewi'ɬ pa' puk'al i'niju' pa'aj ɬekuwe' pa'
wit'ikheyi'j, iyiniikii ɬaq'astaye'. 36 Pa' puk'al in yepi'ye' pa'aj in olots pe' jukhew nekijup,
qa inaqfaakanij pa'aj pa'n ɬunye'jkii. 37 Qa tefelhiti'yi'm pa'aj in neki' pa' Jesús Nazaret
ɬeiɬe'.* 38 Ma' qa pa' puk'al qa tayaiɬek pa'aj, qa yit'ij: —Jesús, Ła's pa' David'ik'i, ¡enq'eletyij
wat'ij!—* 39 Pekhewe' nojo'ok'oi qa yaq'ayintaxij qe qa'nte' net'ewu'ye'. Qa pakha'an qa
yape'enhaɬe les in yit'unhetik'i in tayai: —Ła's pa' David'ik'i, ¡enq'eletyij wat'ij!— 40 Qa pa'
Jesús qa teke'lenju' pa'aj qa inq'ukinii qu' netetka'xii, qa in hats meti'm, qa nifaakan
pa'aj: 41 —¿Łekpa' ɬisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Qa pa' puk'al qa yeku'ɬ pa'aj: —Yatsat'axyij,
hisu'untax qu' hi'wenkii iye.— 42 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej qu' i'wenkii iye. Na'
nite' eqekuye'j hik nakha' neɬin.—* 43 Qa hik pakha'aj qa yi'wenkii, qa yijayan pa' Jesús qi in
yiwqinhetji' pa' Dios. Qa week iye pekhewe' yi'wenij pa'aj aka'an qa qi in yiwqinhetji' iye
pa' Dios.*

19

Jesús qa pa' Zaqueo.

1 Pa' Jesús qa yamji'teje'm pa'aj pa' witset Jericó, ma' qa nek ji'teje'm pa'aj pa' witset. 2 Qa
ewi'ɬ pa'aj pa' jukhew ɬii Zaqueo, tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets
pa' Roma, pakha'an qi yiwq'axin iye pa'aj wekwek. 3 Pakha'an neqwenkeyu'taxij pa'aj pa'n
ɬunye'jija pa' Jesús, qa nite'ɬe ɬeke' qu' ni'wen qe olots pe' jukhew qa efuts iye, qe ik'ajiyit pa'aj
pa' Zaqueo. 4 Hik ta'ɬijupi' in wekuma'x pa'aj qu' yojo'ok'oyii pa' teiji', qa weɬik'ipha'm pa'aj
pe' najkak hats'inha qu' ni'wen, qe pa' Jesús hats k'esiyu'ui qa' neneki' pakha'an. 5 Qa pa'
Jesús in yamets pa'aj, qa yeeɬik'ipha'm pe' najkak, qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Zaqueo, if'elitik'i,
ilitju', qe hane'ej qu' ya'mane' eku'ni' pe' etsi'ii.— 6 Ma' qa pa' Zaqueo qa yif'elitik'i pa'aj in
t'ilitju', qi in ɬe'wisi'mkii pa'aj qu' namiɬii pe' ɬetsi'. 7 In te'wenheti'yij pa'aj aka'an, ma' qa week
in t'ayijji' pa'aj, qa yit'ijju': —Hats ikii qu' amani'i' pe' ɬetsi'ii aka' ewi'ɬ jukhew uɬ'ax.—* 8 Pa'
Zaqueo qa niipha'm pa'aj, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ma' hayits, Yatsat'axyij,
pa' ɬapk'as enewe' na'l ye'm qa' hetisij nekhewe' if'iljetsits. Qa qu' nana'l pa'qu' he'yejteni'm
pa'qu' ɬuk'eye'en qa' les ɬe'wis qu' ikwetju'ɬi'ij (4) qu' hanhinipji' qu' hepiletets.—* 9 Pa' Jesús
qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej na' witiɬa'x nite' yili'ij hats namets ene' wititsi', qe ha'ne jukhew
ɬa's iye ka' Abraham'ik'i qe hik ɬunye'j in nite' inqeku'.* 10 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew nam qa'
nowo'oikii qa' nenɬinju' iye pekhewe' hamitstaxiikii.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' netisijju' pe' ɬaq'astai qu' net'ithayi'yij.
(Mateo 25:14-30)

---

* **18:28** Lc 5:11; Jn 8:12 * **18:30** Job 42:10; Mt 6:33; Lc 21:8 * **18:31** Lc 9:51; 22:37; Sal 22; Is 52:13–53:12; Mt 1:22; 26:24; Jn 19:28 * **18:33** Mt 16:21; Lc 9:22 * **18:34** Mr 9:32; Lc 1:29; 2:50; 9:45; 24:16 * **18:37** Mt 2:23; Jn 18:5; 19:19; Hch 2:22 * **18:38** Lc 18:7; Mt 1:1; 9:27; Lc 1:32; 16:24; Ro 1:3 * **18:42** Jn 9:11; Hch 9:12; Mt 9:22; Lc 5:20; 7:22,50; 8:48; 17:19; 18:26 * **18:43** Lc 2:10; 7:16; 13:13 * **19:7** Lc 15:2 * **19:8** Lc 3:14; 18:22; Ex 22:1; 2S 12:6 * **19:9** Lc 1:77; 3:8; 13:16; Ga 3:7,29 * **19:10** Ez 34:16; Mt 9:13; 10:6; 15:24; 18:12; Lc 15:4

11 Pe' jukhew in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe' wekwek, pa' Jesús qa ewi'ɬij iye in nifel pa' ewi'ɬ yejeyumtshenijupi' iye, qe hats meti'mii ha' pa'aj ha' Jerusalén, qa pekhewe'en qa yumtitax pa'aj qu' hats k'esiyuye'etsha qa' na'nju' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 12 Qa hik ta'ɬijupi' in yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi'ɬ qiji' patun pa' ewi'ɬ witset, yamii pa' toxii witset qa' netestiyiji' qu' wittatayi'i pakha' ta'ɬi', ma' qa' ink'aye'ɬe qa' netpil iye. 13 Qa mexe taya'yii pa'aj pekhewe' week inyaqsii (10) ɬeqejkunenhei, qa week ewiɬeyi'mkii tinajits ɬelits pe' ɬ'astai in netisijju', qa yit'ijets iye pa'aj: "Ithayi'yi'ɬij enewe'en ipɬu'ui qu' hetpiltax iye." 14 Qa pekhewe'ɬe ɬetsetifets qa qi in napjaxi'm, ma' qa yijayankeninijpha'm pe' uja'x jukhew, qu' nit'ijets: "Nite' hisu'uni'ɬ qu' wittatayi'i ha' yitset'iɬ." 15 Qa hasɬe testi'yij qu' wittatayi'ij, qa tepilii iye pa' ɬetset. Ma' qa in namii pa'aj qa iyinii iye pekhewe' ɬeqejkunenhei netisijju' pa'aj pe' ɬaq'astai, qe qa' nenikfe'lets pa'n uja'x pe'qu' ɬaxifkinele' in t'ithayi'yij. 16 Pa' yojo qa nekets pa'aj, qa yit'ijets: "Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i, qa week inyaqsii (10) ene' tinajits ɬelits ene' ha'yanij." 17 Qa yit'ij pa' wittata: "¡Hayits yijat'ij! Akha' ɬeniyayij in e'witqejkunene'k, qe in nite' ɬawitjiɬe ke' nite' olotstax, qa hane'ej qa' k'eɬisij qu' enek'enhe'yipji' nekhewe' week inyaqsii (10) witsetits."* 18 Ma' qa nekets iye pakhap iye, qa yit'ijets: "Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i lee'fij (5) ene' ti'najits ɬelits ene' ha'yanij." 19 Qa yeku'ɬ iye pa'aj pakha'an, qa yit'ijets: "Akha' qa' leefi'ijek (5) pe'qu' enek'enhe'yipji' ek witsetits." 20 Qa pakhap iye qa nekets iye, qa yit'ijets iye pa'aj: "Yaqa patun, enewe'en he' aq'astai. Hijuphe'ɬji' ka' penyilo in hat'inkii. 21 Qe ts'ijiwei eju'ɬ qe akha' ewi'ɬ jukhew its'iyoptox, ɬ'eku'mi' qa ɬeka'x na'aj nite' akha' qu' eni' pakha' we'nentaxi' qa ɬenit'ijji' iye ne'ej ɬei ne'ej nite' akha' qu' enju'."* 22 Ma' qa pa' wittata qa yit'ij: "Akha' ham e'wejuɬi'ij in e'witqejkunene'ktax, kekhewe' akha'ɬe in e'lijei hik kekhewe' qu' nata'ɬets qu' atanithenhetii. In ɬenikfe'l yiwets in yits'iyoptox qa he'yeku'mi' qa heka'x iye na'aj nite' yakha' qu' heni' pakha' we'nentaxi' qa henit'ijji' iye ɬei ne'ej nite' yakha' qu' henju'. 23 ¿Qa inhats'ek in nite' ɬekaxii ne' yaq'astai pe'qu' bancoye', hats'inha qekha nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i in hetpil iye?" 24 Qa yit'ijets pekhewe' i'nijup: "Enitka'mi'ɬij ne' ɬ'astai qa' ɬisi'ɬij nakha' t'anij ne' week inyaqsii (10) ti'naj ɬelits." 25 Pekhewe'en qa yit'ijju': "Yaqa patun, qa in hats week inyaqsii (10) iye ne' t'anij nakha'an." 26 Qa yeku'ɬ pa' wittata: "Yakha' hit'iɬij ewets pakha' qu' ɬunye'je'ɬe qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pa'qu' nana'ltaxi'm.* 27 Qa nekhewe' yejuihifets, hik nekhewe' ne' nite' yisu'untax qu' ɬatataye'yij in ye'wittata, enka'xi'ɬ met hane'e'in qa' k'eweni'ɬij qu' anlani'ɬju'."—*

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)

28 In yili'ij in yit'ij ekewe'en pa' Jesús, ma' qa yojofik'i iye qu' namii ha' Jerusalén.* 29 In hats meti'm pa'aj ha' witset ɬa's Betfagé qa ha' Betania meti'm ha' puumupha'm uteket ɬii Olivos, qa yukin pa'aj he' wetsjuk ɬ'ijatshenhei.* 30 Qa yit'ijets: —Ma'aɬii na' witset ɬa's, nakha' jiwankaajuɬesteje'm, na' les in met. Qa qu' ami'ɬetsteje'm qa' i'weni'ɬi' pa'qu' ewi'ɬ matikataxe' wo'nophe'ɬ, mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'iɬijii qa' enka'xi'ɬ met. 31 Qa qu' nana'l pa'qu' nafaakantaxiɬij: "¿Inhats'ek in ɬenit'iɬijii?" qa' it'iɬijiju'ɬ: "Yisu'un ha' Yatsat'ax'inij."— 32 Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe' t'ukinhetii. Qa week yi'wen ekewe' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús.* 33 In mexe nit'ijii pa'aj pa' matikatax, qa pe' yatsat'etsij qa nifaakan pa'aj: —¿Inhats'ek in ɬenit'iɬijii?— 34 Qa yeku'ɬ pa'aj pekhewe'en: —Qe ha' Yatsat'ax'inij yisu'un.— 35 Ma' qa neka'xii pa'aj pa' Jesús, qa yipk'enipji'kii pe' ɬe'ntaafitits, ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' Jesús.* 36 Qa in ikij pa'aj pa' Jesús, ma' qa pe' jukhew qa efuts iye qa yipk'enik'uiyi'jukii pa' witikheyijji' pe' ɬe'ntaafitits.* 37 In hats meti'm pa'aj ha' kiimiju' ma' qa' hats nakik'iju' ke' uteket Olivos, qa week pekhewe' olots ɬ'ijatshenhei qa taya'yijipji'kii qe ɬe'sitsi'mkii qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios, qe hikpa' ta'ɬets pekhewe' week ham ɬunyejeyi'iju'ɬ in yi'wenij pa'aj. 38 Qa yit'ijju': —*¡Qi in ɬe'wis ha'ne wittata namij aka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij!* *(Sal 118:26)* ¡Wit'ikesimeya'xɬekii hatse' pa' wa'sji'pha'm qa' neniwqinhetji'ha iye pakha' i'ni' pa' les toxpha'mha!—* 39 Qa uja'x pekhewe' fariseol i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' jukhew, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, aq'ayinij aka' yit'ijju' enewe' ijatshenhei.— 40 Qa yeku'ɬ pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Yakha' hit'iɬij ewets, qu'nte' net'ewuyetax enewe'en qa' nekhewe'ye' utel qu' natyai wetju'ɬ.—* 41 Qa in hats meti'm pa'aj ha' Jerusalén, qa pa' Jesús in hats yi'wenii

* **19:11** Mr 13:34; Lc 9:51; 17:20; Hch 1:6 * **19:17** Lc 16:10; 1Co 4:2 * **19:21** 2Co 8:12 * **19:26** Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18 * **19:27** Lc 19:14 * **19:28** Lc 9:51 * **19:29** 2S 15:30; Zac 14:4; Lc 21:37; 22:39 * **19:32** Lc 22:13 * **19:35** Jn 12:12-15; Zac 9:9 * **19:36** 2R 9:13 * **19:38** Mt 2:2; 25:34; Sal 118:26; 148:1; Lc 2:14; 13:35; Job 16:19; Mt 21:9; Mr 11:10 * **19:40** Hab 2:11

pa'aj ha' witset, ma' qa yayinju' pa'aj* 42 qa yit'ij pa'aj: —Qek akha'ye'ɬe iye qek enikfe'lets
ha'ne neɬuji' nakha' qek k'eɬistaxij wit'ikesimeya'xɬekii. Qa ha'neɬi'ij qa hats wanat'in ek'uikii
qa' nite' i'wene'.* 43 Qe nam ewets hatse' nekhewe' uɬ'ets neɬuts. Ma' qa nekhewe' ejuihifets
qa' nam ejupkii, qa' neqetsitenij ejup pa'qu' qiye'pha'm qa'nte' maye'fik'i.* 44 Week qu'
nonopɬaxju' na' witset qa week qu' nalani'ɬju' iye akha' qa ene' elits. Ham nejete'pha'm
pe'qu' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye', qe nite' ɬenikfeliyu'ets ha'ne ɬahats'ij in hats
namtax ei ha'ne Dios.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pekhewe' taqhaitaxifi pe' qi witlijtsitjii.
(Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22)

45 Pa' Jesús qa uyifi pa'aj ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa yiwutshenijfik'ikii pa'aj pekhewe'
i'ntaxijifi pe' t'ihinij,* 46 qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' ɬe'lijei na' Dios yit'ij: *"Ene' yitsi'*
qu' ɬetsiyi'ij pa' wit'iyinheye'j" *(Jer 7:11)* qa ekheweli'ɬ qa
eqiwe'jtaxiɬij nekhewe' ejtenhetsilets.—* 47 Qa week neɬuts i'nq'ijatshenifi pa'aj pa' Jesús ke'
qi witlijtsitjii. Qa pekhewe'ɬe tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei
qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa wotaxiikiyek pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij qu' nilan.*
48 Qa nite'ɬe yi'wen pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij, qe week pakha' witset yisu'unjiija qu' nepiye' qa
i'nq'ijatshenji'ij pa'aj pa' Jesús.*

20

Pa' ɬet'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)

1 Qa ɬunye'jkii iye pakha'aj pa' ewi'ɬ neɬuji' pa' Jesús in mexe yijatshen pa'aj pe' jukhew
ke' qi witlijtsitjiyifi qa nifeli'm eke' ɬe'sits wi'tlijei, qa namets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij
pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset.*
2 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n ɬunye'j pa' witt'unha'x
ta'ɬets in ɬaqsiijkii aka'an? ¿Pa'n ɬii pa' tenek'enhei neɬisij aka'an qu' aqsiijkii?— 3 Qa yeku'ɬ
pa'aj pa' Jesús: —Yakhap ji'jek qu' k'afaakani'ɬij pa'qu' ewi'ɬe', qa' enfeli'ɬ ye'm: 4 In
wenqimpuujinkii ka' Juan, ¿me ta'ɬets na' Dios, me i'nɬi'i ene' jukhewɬe?— 5 Ma' qa wapilij
wetju'ɬ pa'aj in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintittaxijets nukin pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets:
"¿Inhats'ekek in nite' ɬ'ek'eni'ɬets?" 6 Qa nite' ɬeke' iye qu' jintit'ijets qu' enewe'ye' jukhewɬe qu'
nata'ɬets, qe qu' jintit'ijets ma' qa jinijele'ejkii ne' utel qu' jinilanju'ha, qe enewe'en week
yumti in yijaa'ija ka' Juan in profeta.—* 7 Ma' qa in yeku'ɬ pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets in
nite' nikfe'lets pa' ta'ɬets in inqimpuujinkii ka' Juan. 8 Qa pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —Yakhap
ji'jek qa'nte' k'efeli'iɬi'm nakha' hata'ɬijets aka' yit'unha'x in haqsiijkii aka'an.—

Pe' uɬ'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.
(Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

9 Ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijets iye pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts aka' yejeyumt-
shenijupi': —Ewi'ɬ pa' jukhew yeni'ju' pa' ɬeq'ejinqa'wet pa' uwaket. Ma' qa yatkinheninets
pekhewe' jukhew qa' hikpe' nejeɬets qa qu' netei qa' niwjafiti'ɬje'm. Ma' qa ik pa'aj qa yamii
pa' toxii witset qa yape'eikii pa'aj.* 10 Qa in yamets in tei qa yukinii pa' ewi'ɬ ɬeqejkunenek
pekhewe' jukhew qu' niyinijets pa' uja'xek pekhewe' qu' ɬekheweli'ijek pa' t'enheiju'. Pe'
jukhew qa yilanje'mkii pa' wit'ukinektax qa yipilhenin iye, ham tisi'ij. 11 Qa yukintax iye
pakhap iye ɬeqejkunenek, qa hik ɬeqfenyejeyij iye in qi in yilanje'mkii iye, tejitheyetskii qa
yipilhenin iye, ham tisi'ij iye. 12 Qa yukintax iye pakhap iye ma' qa hats wetshetk'ewi'ɬ,
qa pakha'an qa yeqfe'meten iye pa'aj, qa yiwutshenfik'i pa'aj. 13 Qa yit'ij pa' yatsat'axij
pa' uwaket: "¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij? Ye'ehe, nakha' yaa'sija qi in hisu'un qu' hukinii
iye, axe'm qu' hik nakha'ye' qu' niwqinhetji' qa' netk'enets."* 14 Pekhewe' jukhew in
yi'wen iye pa'aj, qa yit'ijju' pa'aj: "Hik nakha' qu' naya'xtaxij hatse' ha'ne ɬeq'ejinqa'wet.
Jitalan hats'inha qa' inekhewele' qu' jinatsat'etsijha hatse' ha'ne ɬ'ejinqa'wet."* 15 Ma' qa
t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xik'uifik'i pa' ɬ'ejinqa'wet, ma' qa yilan pa'aj.— Qa yit'ijets pa'aj pa'
Jesús pekhewe' jukhew qa efuts: —Ye'ehe, ¿qa pa'n qu' ɬeqfenye'ji'ij hatse' pa' yatsat'axij pa'
uwaket pekhewe'en? 16 Namii hatse' qa' nanlanju' pekhewe' jukhew, qa pa' uwaket qa'
netisij pekhewepe' iye.— In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijju':

---

* **19:41** Lc 13:34-35; Jn 11:35; He 5:7 * **19:42** Lc 8:9-10; 10:21; 23:34 * **19:43** Lc 17:22; 21:20; Is 29:3; Jer 6:6; Ez 4:2 * **19:44** Mt 24:2; Mr 13:2; Lc 1:68; 7:16; 21:6; Ex 3:16; 1P 2:12 * **19:45** Jn 8:1-2; 11:45-53 * **19:46** Is 56:7; Jer 7:11 * **19:47** Mt 26:55; Lc 6:11; 11:53-54; 20:1,19 * **19:48** Lc 18:43; 20:6 * **20:1** Lc 4:18; 8:1; 9:22; 22:66; 19:47 * **20:6** Lc 7:29-30; 19:48; Mt 11:9 * **20:9** Is 5:1-7 * **20:13** Mt 17:5; Lc 3:22 * **20:14** Lc 16:16

—Hasu'uj qek nana'l pa'qu' łunye'je' kakha'an.—* 17 Pa' Jesús qa yejeł ji'teje'mkii pa'aj, qa yit'ij: —¿Qa pa'n ikji' ek kakha' yit'ij ke' hats we'nika'ajji' Dios łe'lijei, in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i nekhewe' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'ł ute les in weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'"?* *(Sal 118:22)** 18 Week pakha' qu' nilantaxifi qa' nanamipji' ene' ute qa' nenepłetju' łenutsik'i, qa ene'łe ute pa'qu' nanamipji' qa' niłipipinhetji'ha.—* 19 Qa hik pakha'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qa nilithiyu'taxets pa'aj qu' net'eku'mi' pa' Jesús, qe nikfe'lik'i aka' iyetij pa'aj pa' Jesús in t'ejuiłe'ets pekhewe'en. Qa nijiweiłi'iju'ł pa'aj pe' jukhew.*

T'ejuyets pe' wekwek in tajaikii.
(Mateo 22:15-22; Marcos 12:13-17)

20 Qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, ma' qa yejełijupkii pa'aj. Ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x qa' notjonketi'k'i qu' natsathen, qe qa' nitjułatij pe'qu' łe'lijeye' qe wo'taxii qu' uł'axi'ik'uyi' pa'qu' nit'ij qa' iwemetsaxe' qu' net'eku'mi' qa' netisij pakha' gobernador pa' witset.* 21 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'łets kekhewe' łit'ij qa ke' łi'nq'ijatshenij iye in yatsathenik'iha. Akha' week eqjunyejeyij iye ene' week. Akha' łinq'ijatshenijha pakha' yijaa'ija in łunye'j pa' ł'ikheyi'j pa' Dios.* 22 ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma łatata (César), me i'nłi'i qu' nite' łe'wisi'ijupi'?—* 23 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets in tewqeleiłetaxik'ui pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: 24 —Ets'ethini'łij ewi'łe'ł'astaki'ye' ne'ej denario. * ¿Łek łesi'nq'al ha'ne i'nji' qa ha'ne witii, łek łii iye?— Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Pa' Roma łatata (César) łesi'nq'al.— 25 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Ye'ehe, qa' łisi'łij pa' Roma łatata (César) pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Roma łatata, qa na' Dios qa pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Dios.—* 26 Qa pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij in iyet qu' net'ejuyiju'ł pekhewe' week in yepi'ye' pa'aj, ma' qekha niwq'axintaxij qu' net'eku'mi'. Qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa ham pa'qu' nit'ijju' pa'aj pekhewe' tewqeleiłetaxik'ui.*

Pe' saduceol yumti pe' naxju' qu' nite' iłiye' iye hatse'.
(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)

27 Ma' qa uja'x pe' saduceol namii qu' ni'wen pa'aj pa' Jesús. Pe' saduceol yit'ijetsek in nite' iłii iye pe'qu' hats nanaxju'. Qa hik ta'łijupi' in nifaakanij pa'aj aka' ewi'ł łunye'jkii qa yit'ijets:* 28 —Maestro, pa' Moises'ik'i yika' ine'm pa'aj in yit'ij: *"Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa mexe hamtax łelitsi'iłpe'qu' łewhe'ye'ye', qa pa' łek'inij i'nłi'i qu' łamats'e qa' łewhe'ye'yi'ij pe' łewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'ł qa' ła'si'ij pa' łejefe'ik'i."* *(Dt 25:5)* 29 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. Pa' yojo'oj in tewhe'yei qa wa'm pa'aj qa mexe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'tax. 30 Ma' qa łewhe'ye'ej iye pa'aj pa' te'weyiju'ł, qa wa'm iye pa'aj qa mexe hamtax iye ła'si'ił pekhe'en. 31 Qa pa' te'weiji' iye łeqewuk'u qa łewhe'ye'ej iye pa'aj qa hik łunye'j iye pa'aj, qa week in łunyejei pa'aj aka'an in naxju' pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k, ham taltsayi'ił pe' efu. 32 Qa teke'lenju' qa wa'm iye pa'aj pe' efu'uk'i. 33 Qa hane'ej, qu' iłiye' iye pe' hats naxtaxju', ¿pa'n łii pa'qu' namijfik'i qu' łewhe'yeyi'ijha pe' efu in hats week łewhe'ye'tsij pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k?— 34 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Enewe' hane'ej łahats'ij tewhe'yeiju'kii, qa testiiji'jij iye qu' netewhe'yeiju',* 35 qa pekhewe'łe hats jutsiqets qu' namets hatse' nakha' ink'ayik hatse' łahats'ij qa na' łiłijii iye kekhewe' hats naxtaxju', qa hats nite' tewhe'yei hatse' nite' testi'yij iye qu' netewhe'yeiji'ijju',* 36 qe hats nite' łeke' qu' nawa'm hatse', hik qu' łunyejeye' ne' angelits. Pekhewe'en łelitsijha hatse' na' Dios qe łelitsij na' witiłijii.* 37 Pe' hats naxtaxju' iłii iye hatse', ka' Moises'ik'i i'nq'ijatshenij qa yenji' pa' łafaakanek qa yika'ajji pa' łunye'jkii pekhe' tujje'm pa'aj najkak łasi', in hik pakha'a' pa'aj in taya'yets nakha' Yatsat'ax'inij, *łeqe Dios ka' Abraham, ka' Isaac qa ka' Jacob.* *(Ex 3:6)** 38 Nakha'an nite' łeqe Dios pe' naxju', qe łeqe Dios yijat'ij pe' iłii, qe nakha'an week iłiyi'm.—* 39 Qa uja'x pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro ¡hayits qa ł'asinik'iha

* **20:16** Lc 19:27; Ro 3:4; 1Co 6:15; Ga 2:17 * **20:17** Lc 4:17; 18:31; 21:22,37; 24:44; Hch 4:11; Ef 2:20; 1P 2:4-7 * **20:18** Is 8:14-15; Dn 2:34-35,44-45; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * **20:19** Mt 2:4; 20:18; 21:15; Lc 19:47; 21:12; 22:2; 23:10 * **20:20** Lc 6:7; 11:54; 14:1; 21:12; 24:20; Hch 3:13; Ro 8:32; Mt 27:2 * **20:21** Jn 3:2; Dt 1:17; 10:17; Mal 2:9; Hch 13:10; 18:25-26 * **20:22** Lc 2:1; 3:1; 6:9; 14:3; 20:24-25; 23:2; Mt 17:25; Ro 13:6-7 * **20:24** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **20:25** Mt 22:21 * **20:26** Lc 9:36; 14:4 * **20:27** Mt 22:46; Mr 12:34; Hch 23:6 * **20:34** Lc 16:8; 17:27 * **20:35** Hch 5:41; 2Ts 1:5; Mr 10:30 * **20:36** 1Co 15:54-55; Ap 21:4; Sal 82:6; Mt 5:45; Ro 8:14,19; Ga 3:26 * **20:37** Ex 3:15-16; 4:5; Mt 1:2; Hch 3:13; 7:30-32 * **20:38** Ro 6:10-11; 14:7-8; 2Co 5:14-15; Ga 2:19-20; 1Ts 4:14; 5:10

kakha' łit'ij in ł'inku'ł!— 40 Ma' qa hik pakha'aj pa'aj qa hats wetjeyepunets qu' nanfaakanij iye pe'ye' iye.

¿Łek pakha' ta'łets pa' Cristo pe' ława'mhitsik'i?
(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)

41 Ma' qa pa' Jesús qa nifaakanek pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j in titijiti'yijets pa' Cristo qu' ła'se' ka' David'ik'i?* 42 Ka' David'ik'i hik kakha'ija in yit'ij qa yika'ajji' na' łafaakanek Salmos, in yit'ij: *"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i,** 43 *ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' week ejuihifets ne' ef'iyei.' " (Sal 110:1)* 44 Ma' hayits, ka' David'ik'i in yit'ijets: "Yatsat'axyij," ¿qa pa'n łunye'j in wenit'ijets qu' ła'se'?—*

Jesús qa iyetij pe' i'nq'ijatshenij pe' Moisés łe'lijei.
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

45 Week pekhewe' jukhew qa efuts iye in mexe tek'enets pa'aj, qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: 46 —Jełi'łiju'ł nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, nekhewe'en yisu'unłe qu' nijalkisijkii ne' ł'uihitjiyits juffufuf, qa qi'ija iye in yisu'un qu' neniwqinhetji'ha qu' netniwetfelhiyi'm in neki'kii na'aj joofji'ju', wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej łots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei nekhewe' witlijtsitjiyitsifi, wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej qitsji' łots'oji'laxits na'aj qi łekujiiji'.* 47 Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' łetsil. Qa yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unłe qu' ne'twenhetii ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na' Intata. Nekhewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—

21

Pe' łeqe ofrenda pe' wikiihale'.
(Marcos 12:41-44)

1 Pa' Jesús qa nejełpha'm pa'aj, qa yi'wenij pekhewe' wekwek yiwq'axin in yenik'iju'kii pe' łaq'astai łeqe ofrenda pe' ti'najki' pe' qi witlijtsitjii.* 2 Qa yi'wenij iye pa'aj pe' ewi'ł wikiihale' if'iljetsax in yenjiik'iju' ek iye pa'aj pe' wetsjuk uja'xłi'i in łaq'astai nijketits nite' inyetets.* 3 Qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets ene' wikiihale' in qi in if'iljetsaxtaxija, qa łakha' qa les olots ke' yenik'iju' week t'anipji'.* 4 Qe week hekhewe' yenik'iju'kii mexe na'l yijat'ij pekhewe' qu' amaneyi'ij, qa nekhe'łe efu if'iljetsax, qa week yakapilenets kekhewe' qek netektaxij.—

Pe' qi witlijtsitjii week qu' nonopłaxju' hatse'.
(Mateo 24:1-2; Marcos 13:1-2)

5 Qa pekhewe' uja'x in mexe yifaakatetaxji' pa'aj pe' qi witlijtsitjii, in qi in łe'sits pe' utel, qa pe' yik'eihini'kii iye wekwek łenistitskii pekhe'en qa qi in łe'sits iye, qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: 6 —Nam hatse' pe' nełutsji' qa enewe' hane'ej łi'weni'ł qa' ham pe'qu' ewii'łe' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye'. Week qu' jałaq'eju'kii hatse'.—*

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

7 Ma' qa nifaakanijha pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, ¿pa'n ipłu'uk'ui qu' namets kakha' łit'ij? ¿Pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij hatse' ekewe' wekwek qu' hats k'esiyuye'ets qu' namets qu' łunye'je'kii?—* 8 Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj in yeku'ł: —¡Jełi'łiju'łha, hats'inha qa'nte' awitjaxti'yi'ił! Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa' nit'ijju': "Yakha' Cristo." Qa' nit'ij iye: "Hats yamets hane'ej pa' łahats'ij." Qa' hasu'uj ijayani'ł.* 9 Qa qu' impi'ye'ełij pe'qu' nawatlan qa pekhewe' qu' natya'yij wetju'łkii pa'qu' nuten, qa' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' nojo qu' łunye'je'kii ekewe' wekwek. Qa nite'łe aje'eł qu' namets pakha' ł'aka'the'ju' ha'ne hane'ej łahats'ij.— 10 Ma' qa yit'ijets iye pa'aj: —Pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape' iye witset'e. Ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'.* 11 Na'l hatse' pe'qu' qi qu' nawapja' sehel. Witja'metets qa yipku' iye qu' nana'li' pe'qu' uja'xe' witsetitse'. Qa na' wa'sji' qa' ne'twenhetiiji'pha'm pe'qu' wekweke' qi qu' ni'nijiwei qa pakha' łunyejei iye.* 12 In mexe nite' łunyejeikii hatse' week ekewe'en, ekheweli'ł qa' e'nekumhi'yi'łi'kii qa' awitjaxti'yi'ł. Nite' yili'ił ej qu' nowo'ołe

---

* **20:41** Mt 1:1,17; Lc 1:27; Ro 1:3; Ef 5:2 * **20:42** Hch 1:20; 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13; Lc 24:44 * **20:44** Ro 1:3-4 * **20:46** Mt 16:6; Lc 11:43 * **21:1** 2R 12:9; Mt 27:6; Jn 8:20 * **21:2** Lc 12:59 * **21:3** 2Co 8:2,12 * **21:6** Lc 17:22; 19:44 * **21:7** Hch 1:6-7 * **21:8** Jer 14:14; 29:8; Ef 5:6; 2Ts 2:3; 1Jn 2:18; Jn 8:24; Lc 17:23 * **21:10** 2Cr 15:6; Is 19:2 * **21:11** Is 29:6; Zac 14:5; Ap 6:8,12; Lc 11:16; 12:33

eikii. Qa ekekiti'yi'łiikii iye ne' łe'lijtsitjiyits ne' judiol qa' opheł itiyi'ł ju'kii iye. Qa ekekiti'yi'łetsji'kii iye pe'qu' wittatale' qa pe'qu' netnek'enhei iye (gobernadores), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'ł.* 13 Ma' qa' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'm pa'n łunye'j in łatsjayani'ł.* 14 Eni'łji'ha pe' atawjetsi'ł qu' hasu'uj matji'leti'łij pa'qu' it'iłij qu' me'tweiłeti'łik'i,* 15 qe yakha' qu' k'ełisiłij pe'qu' e'lijeyi'ił qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'łkiiha iye, qa pekhewe' qu' ejuyi'łiju'ł qa' ham pa'qu' łeke'ye' qu' neweju'łiju'ł qa qu' nittaxijets iye qu' nite' natsathenik'i pa'qu' it'iłijiju'ł.* 16 Qa' eniwotk'onhe'yi'łijkii iye hatse' yemjeetax qu' alheye'taxi'łha, qu' ejefetstaxija, qa e'witk'injayektaxi'łha iye, qa ejuwaikaltaxija iye. Qa pe'qu' uja'xe' ekheweli'ł qa' natlanhetiiju'ha.* 17 Qa' week qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne sehe' epji' qe ta'łets in łatsjayani'ł.* 18 Qa hamłe hami'iikii pa'qu' ewii'łe' ne' ewkujitsi'ł.* 19 Me'nt'unheti'ł hasu'uj neqenijani'ł ej qa' anaxi'łij pe'qu' iłaxitsi'ił.* 20 Qu' i'wentaxi'ł ha'ne Jerusalén qu' namijupkii pe'qu' oq'opheł inetsiletse', ma' qa' hats enikfe'li'łets pa' łewuł'eye'jju' in hats k'esetsha.* 21 Ma' qa pe'qu' na'ni' na' sehe' Judea qa' nilatii ne' utekui, qa pe'qu' na'ni' ha'ne Jerusalén qa' nilatik'uifik'i ha'ne witset, qa pe'qu' na'ni'kii na' ł'ejinqa'wet qa' hasu'uj nenek ji'teje'm ha'ne Jerusalén.* 22 Qe pekhewe'en pe' neł utsji' hatse', hik pakha' pa' witqatja' hatse', hats'inha qa' nafits week kekhewe' wekwek hats we'nika'ajji'.* 23 ¡Hiyee' enewusits pekhewe' qu' efutse' qu' iwoyitsi'ij ji'teje'm qu' mexe niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' łelitse' pe' neł utsji' hatse'! Qe qi hatse' pa'qu' a'taxe' ha'ne sehe' Israel, qa qi iye pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe'en.* 24 Uja'x pe'qu' naq'alij witqatsjikinet, qa pekhewepe' qa' not'opheł itiiju' qa newetkaxik'i week pekhewe' witsetiikal. Qa pekhewe' nite' judiol qa' na'ni' na' Jerusalén, qa namłi'ijii qu' hats nafits pa' łahats'ij qu' newetlinenij iye.—*

Qu' netpiltaxju' iye pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42-44; Marcos 13:24-37)

25 —Na'l pe'qu' jutsiqetsi'ij, axe'm pa'qu' łunye'je' ne' junu', ne' juwel qa ne' footekii iye, qa ha'ne sehe' epji' iye, qi qu' neł'ilaxtax ene' witsetits, qa' nenq'ijiweyij pa' qi iftsax ł'anye'j na' qi iweli' qa pe'qu' łeqe t'uyuyitse' iye.* 26 Ene' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe' epji' qa nanaxkat'axijju' pa'qu' ł'ijiweyaxitse' qu' nijamti'ets pa'qu' łunye'je'kii hatse' ha'ne sehe' epji'. Qa pe' qits łet'unhaxits ene' wasits qa' nawapja'.* 27 Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nenekijju' pe'qu' wasi'ye'.* *(Dn 7:13)* Qi pa' łet'unha'x qa qi iye qu' netujjiha.* 28 Qu' namtaxets qu' łunyejeye'kii ekewe' wekwek, eniipha'm qa' jeł pha'm qe hats k'esets qu' hats ewejinhetiiłi'ił.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' najkak higokuk.

29 Ma' qa nifel pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi': —Jeł qeku'ni'łek ne'ej ewi'ł higokuk, i'nłi'i pekhepe' iye najkak'e. 30 Qu' i'weni'ł qu' hats nata'łji' pe'qu' łesejetse' qa hats łenikfe'li'łets in hats ininqapiyu'. 31 Qa hik łunye'j qu' i'weni'ł qu' namets ekewe' wekwek qa' menikfeliti'łets na' tenek'enheiji' na' Dios in hats met. 32 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' łahats'ij hatse', qa namłi'ijii qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 33 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe hats hit'ij qa nite' łeke' qu' hamitse'.* 34 Matjanitheni'łkiiha, iwejinkitek'iłij pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' na'aj łisu'uni'łji' qe łaqsiiłijkii, qa pa' witk'uwetax iye, qa pa' wittawje'mete'ej eke' wekwek ha'ne witiła'x. Hats'inha qu' namtaxets pa' neł uji' hatse' qa'nte' enf'eliyi'iłiju'ł qu' hik łunye'je' na'aj witiwqe'l,* 35 qe week qu' na'nipji' ene' witsetits ha'ne sehe' epji' hatse'. 36 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qa' hasu'uj ili'iłij qu' iyini'ł hats'inha qu' nana'li'ł e'm pa'qu' et'unhaxitsi'iłijup qu'nte' neqenijani'ił ej week ekewe' wekwek qu' namtaxets qu' nana'l, ma' qa' łeke'ye' qu' ats'ap'ayi'iłifi hatse' na' Ła's na' Jukhew, ham ijiweyaxitsi'iłi'm.—* 37 Pa' Jesús neł uji'jij qa i'nq'ijatshenjiifi ke' qi witlijtsitjii, qa najaiłe qa ikji'jii qa amaneiji'ji'

---

* **21:12** Mt 10:19-22; Mr 13:11-13; Sal 119:84; Hch 4:3; 5:18; 8:3; 12:4; 16:23; 17:6; 18:12; 22:19; 24:1,27; 25:6; 26:11; 27:24; 2Co 11:23 * **21:13** Fil 1:12-19 * **21:14** Lc 12:11 * **21:15** Ex 4:12; Hch 4:14; 6:10 * **21:16** Mt 10:35; Lc 12:53 * **21:17** Lc 6:22; Jn 15:18-19 * **21:18** 1S 14:45; Mt 10:30; Lc 12:7; Jn 10:28 * **21:19** Mt 10:22; 24:13; Ro 2:7; 5:3; He 10:36; Stg 1:3 * **21:20** Lc 19:43; Dn 9:27 * **21:21** Lc 17:31; Mt 4:8 * **21:22** Is 34:8; 63:4; Dn 9:24-27; Os 9:7; Lc 18:7-8 * **21:23** Lc 23:29 * **21:24** He 11:34; Sal 79:1; Is 63:18; Dn 8:13; 12:7; Ap 11:2; Ro 11:25 * **21:25** Is 13:10; 17:12; 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,30-31; 3:15; Hch 2:20; Ap 6:12-13; Sal 46:2-3; 65:7 * **21:26** Is 34:4; Hag 2:6 * **21:27** Dn 7:13; Ap 1:7; Mt 16:27; 26:64; Mr 9:1 * **21:28** Lc 2:38; 24:21; Ro 8:23; 13:11 * **21:32** Lc 9:27 * **21:33** Sal 102:26; 119:89; Is 40:8; 51:6; 2P 3:10; Mt 5:18; Lc 16:17; 1P 1:23,25 * **21:34** Lc 12:40; 17:3; Ro 13:13; Mt 13:22; Mr 4:19; 1Ts 5:3,6-7; 1P 4:7 * **21:36** Mt 25:13; 26:41; Mr 14:34-38; Lc 12:37; Hch 20:31; 1Co 16:13; Ef 6:18; 1Ts 5:3,6; 1P 5:8; Ro 2:3; He 2:3

ke' utek łii Olivos.* 38 Qa week pekhewe' jukhew qa efuts iye mexe ham ji'ij junuye' qa wekiya'fji'jii ke' qi witlijtsitjii qu' nepiye'ji'ij.*

22

Judas qa t'ihinij pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5,14-16; Marcos 14:1-2,10-11; Juan 11:45-53)

1 Hats k'esetsha pa'aj qu' namets pa' łe'wis nełu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye', qa łenqii iye Pascua.* 2 Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qa wo'oikii pa'aj pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nanat'inij qu' nilan pa' Jesús, qe nijiweyiju'ł pe' week jukhew.* 3 Ma' qa pa' Satanás qa uiji'teje'm pa'aj pa' Judas, łenqii iye Iscariote, hik pakha' i'ntaxji'teje'm pe' doce (12) ł'ijatshenhei.* 4 Pakha'an qa ikii pa'aj qu' natfaakateyi'ɬju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye yejeł ke' qi witlijtsitjii, qa nifeli'm pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' netisij pa' Jesús pekhewe'en.* 5 Pekhewe'en qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu' netisij hatse' pe'qu' ł'astaye'. 6 Pakha'an qa t'eku'miju'ł pe' tefelhiti'yi'm. Ma' qa wo'oikii pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' łeke'ye' qu' net'ihinij pa' Jesús qu' nite' na'ni'ijup pe' jukhew qa efuts iye.

Pa' Santa Cena.
(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

7 Qa hats yamets pa'aj pa' łe'wis nełu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe' levadura qa łenqek'ujiiji' iye na'aj kots'etax ła's qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.* 8 Ma' qa pa' Jesús qa yukin pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa yit'ijets: —Mathayini'ł qa' ajileti'ł pa'qu' jinteɬuj qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.—* 9 Hekhewe'en qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' łisu'un qu' hajileti'łi' pa'qu' inaqe'?— 10 Pa' Jesús qa yeku'ł: —Qu' ami'łets na' witset qa hikna' i'weni'łi' pa'qu' ewi'ł jukhewe' qu' neka'x pe'qu' camusiye' i'nji' pa'qu' iweli'ye' qa' ijayani'łpha'm, amłi'iłijii pe'qu' nuyifi wititsi'ye'. 11 Qa' it'iłijets pakha' tetsii: "Ha' Maestro yit'ij ei: '¿Pa'n i'ni' pakha' łatawe'j ene' wititsi' qu' ha'ni'łiji' ene' yijatshenhei qu' heyeki'ɬju' qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua?' " 12 Pakha'an qa' nethiniłij na' te'weipha'm ne' wititsi' epk'etsaxifi qa week hats q'axitsju' ne' wekwek. Qa' hikna' aqsiiłiji'kii qu' ajileti'ł pa'qu' jinteɬuj hatse'.—* 13 Ma' qa pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa week yi'wen aka' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús. Ma' qa yaqsiijkii pa'aj qu' najilet pa' łaq t'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.* 14 In hats yamets pa'aj pa' uja'x pe' hora, qa pa' Jesús qa he' apóstoles iye qa i'nijupju'kii pa' mesa.* 15 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hayits qa qi'ija in hisu'un qu' k'eyekufetsi'łji' ha'ne łe'wis nełu in mente' yamets pakha' qi qu' haats'e'ej. 16 Qe yakha' hit'iłij ewets in hats nite' k'eyekufetsi'ł iye, ipłu'łi'ii iye hatse' nakha' tenek'enhe'yi' na' Dios.—* 17 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj pa' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm pa'aj łe'wisij pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Iya'aɬji' hane'en, e'weeki'iłij.* 18 Qe yakha' hit'iłij ewets in hane'ej qu' nata'łi' qa hats nite' nek'iya'ye'ji' iye pa'qu' uwa ł'iye', ipłu'ui qu' nanamtax na' tenek'enheiji' na' Dios.— 19 Qa t'eku'mi' iye pa'aj pa' pan, qa in hats yit'ijetspha'm iye pa'aj łe'wisij pa' Dios, qa napk'asitju' pa'aj, qa netisijju' pa'aj he' ł'ijatshenhei. Ma' qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Aka'an yese'n, wetłisłetij qu' nawa'm qe ta'łi'ł ewets. Aqsi'ji'łijkii aka'an hats'inha qu' anjamtijiiłyik'i.—* 20 Qa hik łunye'j iye pa'aj in t'eku'mi' pa' tok'o in hats yili'ij pa'aj in tek, qa yit'ij pa'aj: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik ha'ne pakha' ink'ayik qu' nenit'ij qa hik enewe' yathits, t'ilitfik'i hatse' qe ta'łi'ł ewets.* 21 Qa ha'neł i'ij nakha' łokoi na' t'ihinyij hatse' hats i'nyijup ha'ne mesa ijup.* 22 Qe yijaa'ija, ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikł i'ij qa' hik łunye'je', in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' t'ejuyets nakha'an, qa ¡hiyee'łe ha'nus nakha' t'ihinyij hatse'!—* 23 Ma' qa pekhewe'en qa watfaakateji'ijju' pa'aj łek pakha' pa' yaqsiijkii hatse' aka'an.*

¿Łek pakha' les qu' qiye'ji' pekhewe'en?

24 Hekhewe' ł'ijatshenhei qa tek'eɬeyiteetsijju' pa'aj łekpa' qu' les qiye'ji'ha pa'qu' łunye'je' hatse' pekhewe'en.* 25 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Nekhewe' wittatal ne' witsetits nite'

---

* **21:37** Jn 8:1-2; 18:2; Mt 21:1; 26:55; Lc 22:39 * **21:38** Jn 8:2 * **22:1** Ex 12:11; 23:15; Jn 6:4; 11:55; 13:1 * **22:2** Mt 12:14; 21:46; Lc 19:47-48; 20:19 * **22:3** Jn 13:2,27; Hch 5:3; Lc 6:16 * **22:4** Lc 22:52; Hch 4:1; 5:24,26; 16:20,22,35-36,38; Mr 9:31 * **22:7** Ex 12:21; 1Co 5:7 * **22:8** Hch 3:1; 8:14 * **22:12** Hch 1:13 * **22:13** Lc 19:32 * **22:14** Mt 26:20; Mr 14:17 * **22:16** Lc 14:15; Ap 19:9 * **22:17** Mt 14:19; 15:36; 26:26-29; Mr 14:22-25; 1Co 11:23-25 * **22:19** Jn 6:51-53; He 10:3 * **22:20** Ex 24:8; Jer 31:31; Zac 9:11; 1Co 10:16; 11:25; 2Co 3:6; He 7:22; 8:8,13; 9:15; 12:24; 13:20 * **22:21** Mt 26:21-24; Mr 14:18-21; Jn 13:18-26; Sal 41:9 * **22:22** Hch 2:23; 10:42; 17:26,31 * **22:23** Mt 21:25; Mr 9:10; Lc 24:15 * **22:24** Mr 9:34; Lc 1:32

judiol, ewi'łłe in yisu'un qu' nethinkii pa' łet'unhaxits in tenek'enhei qa na'aj inaqyaji'ij qa wanaqsiijkii. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa titijiti'yijetsek in łe'wis pa'qu' naqsiijkii.* 26 Qa ekhewelłi'ił qa hasu'uj qu' hik ejunyejeyi'ił aka'an. Pakha' qu' les qiye'ji' ekheweli'ł, naqsiijkii qu' hik łunye'je' qu' nite' qiye'ji'. Qa pa'qu' netnek'enhei qa naqsiijkii qu' hik łunye'je' qu' witqejkunenek'e.* 27 ¿Qa łek pakha' les qu' qiye'ji'? ¿Me pakha' qu' na'nijup pa'qu' mesaye' qu' netek? ¿Me i'nłi'i pa'qu' witqejkunenek'e? Ehe, pakha' i'nijup pa' mesa hik pakha' les in qiji'. Qa yakha'łe in ha'ni'ł etji'teje'm qa hik yijunye'j qu' yewitqejkunenek'e.* 28 Ekheweli'ł week łahatsiyij ła'ni'ł yijijup kekhewe' yinjaajinkeyejeikii.* 29 Qa in łunye'jek na' Tata in tsełisij nakha' qu' heinek'enhe'yi', qa yakha' qa' k'ełisjiiłijek* 30 qu' eki'łipji' na' yeqe mesa nakha' qu' heinek'enhe'yi'. Qa' ni'iłipji' ne' qitsji' wits'ojilaxits qu' ejeyumtsheni'ł nekhewe' doceju' (12) witsetits ta'łetskii ke' łelits ka' Israel'ik'i.—*

Jesús qa nifeli'm pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.
(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38)

31 —Simón, Simón, ek'en qeku'nek, na' Satanás hats iyini'ł ewets qu' najaajini'ł, qa' hik łeqfenyejeyi'ił ej ne'ej trigo qe wanaqsi'jji' qa wenit'ijkii ful ful.* 32 Qa yakha'łe qa k'iyin'epji' hats'inha qu' nite' hame'em pa'qu' nite' eqekuye'je', qa akha' qu' hats etpiltax yiwets iye qa iftits'ijets ne' ejefets qu'nte' niliyi'ij qu' net'units.—* 33 Ha' Simón qa yit'ij pa'aj: —Yatsat'axyij, inye'jłu' qu' k'oyophełifeye' i'nłi'i qu' k'eyiwamhifeye'. Nite' ts'ijiwei.— 34 Pa' Jesús qa yit'ij: —Pedro, hit'ij ewets hane'ej ha'ne naja'xji' in nite' ip pa'qu' ta'a'aye', ipłu'ui qu' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii, qa it'ijets qu' nite' enikfe'le'yij.— 35 Pa' Jesús qa nifaakanji'ju' pa'aj, qa yit'ij: —In k'ukini'łijkii hik aka'aj qu' enfeli'ł eke' wi'tlijei qa k'ayaji'iłijets qu' hasu'uj eka'xi'ł pe'qu' aq'astayi'ił qu' ijutsjayiłik'iju' eqelutsitsi'ł, qa pa'qu' eqe ti'naji'iłij pe'qu' aqatsi'ił qa pe'qu' eqjefetsi'ił iye otshilaxtiyi'ił, ¿me qa hamitsi'ł e'm pe'ye' hik aka'aj?— Hekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Ham hami'ił ye'm hik aka'aj.—* 36 Ma' qa yit'ijets iye: —Qa ha'nełi'ij qa hats tujtseika' łunye'je', pa'qu' natq'astajiyii qa' neka'x. Qa pa'qu' nana'li'm łeqeti'naje' ne'ej łaqats qa' neka'x. Qa pa'qu' ham łaqatsjikinet'e qa' net'ihinij pa'qu' ł'uihitjiye' qa' nataqha'yets pa'qu' łaqatsjikinet'e. 37 Qe yakha' hit'iłij ewets in les łe'wis qu' na'nyi'pji' qa' nafits aka' hats we'nika'ajji' in yit'ij: *"Tojonkaxti'yik'i pekhewe' uł'ets jukhew."* *(Is 53:12)* Qe yijaa'ija kekhewe' week hats we'nika'ajji' qu' yijunye'je'kii, nite' łeke' qu' nijanik'i.—* 38 Hekhewe'en qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, jeł qeku'nek, enewe'en wetsjuk witqatsjikinetits.— Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Hayits hats ujaxłu'.—

Jesús qa' iyini' pa' Getsemaní.
(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

39 Pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset, qa pa' hats łunye'j ji'ij, ma' qa ikji'jii ke' utek Olivos, qa he' ł'ijatshenhei qa yijayanjiik'i pa'aj.* 40 Ma' qa yamets pa'aj pakha' i'nji'ji', qa yit'ijets hekhewe'en: —Iyiini'łha, hats'inha qu' nite' neqenijani'ił ej na' witaqjaajinkeye'j.— 41 Pa' Jesús qa ikik'ui pa'aj pa' ha'niiji'in in ipłu'uk'i ek ne'ej ute qe jitewu'm, qa wonokok'eni'ju' pa'aj qa iyin.* 42 Qa yit'ij pa'aj: —Tata, qu' isu'un qa' iwu'myik'ui nakha' qu' nek'iya'aj tok'o i'nji' na' qi in ek'imiiji'. Qa hasu'ujłe qu' nanaqsiijkii pakha' qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un. Akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 43 Ma' qa nametsju' pa'aj pa' ewi'ł ángel ta'łiipha'm na' wa's qu' netisij pa'qu' łet'unha'xe'.* 44 Pa' Jesús qi in yoksi'wen pa'aj pakha' qi a'tax hatse', ma' qa qi'ija in we'nt'unhet pa'aj in iyin qa pa' łenejut'ax qa hik łunye'j ne'ej wit'athits in qitsju' qe tsaptsapijukii sehe'.* 45 In yili'ij in iyin pa'aj qa niipha'm qa ikii pe' ł'ijatshenhei pa' i'ni'. Qa hats ima'ju' pa'aj hekhewe'en qe yeqiwefijju' in qi in itawje'metets. 46 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łama'ałju'? Eniyi'łpha'mkii qa' iyini'ł, hats'inha qu' nite' neqenijani'ił ej na' witaqjaajinkeye'j.—

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.
(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

47 In mente' yili'ij pa'aj in iyet pa' Jesús qa namets pa'aj pe' olots jukhew, qa pakha' łii pa'aj Judas hik pakha' i'ntaxji'teje'm iye pa'aj he' doce (12) ł'ijatshenhei, nojo'ok'oi pa'aj

* **22:25** Mt 20:25-28; Mr 10:42-45 * **22:26** Lc 9:48; 1P 5:3 * **22:27** Mt 20:28; Jn 13:1-17 * **22:28** He 2:18; 4:15 * **22:29** Mt 25:34; 2Ti 2:12 * **22:30** Lc 22:16; Mt 19:28 * **22:31** Mt 4:10; Am 9:9 * **22:32** Jn 17:9-15; 21:15-17; Ro 8:34; 1Co 1:9; Fil 1:6; 1Ts 5:24; 2Ti 2:13 * **22:35** Mt 10:9-10; Mr 6:8; Lc 9:3; 10:4 * **22:37** Jn 17:4; 19:30 * **22:39** Mt 26:30; Mr 14:26; Lc 4:30; 21:37; Jn 18:1; Mt 21:1 * **22:41** Lc 18:11 * **22:42** Jn 18:11 * **22:43** Mt 4:11; He 1:14 * **22:44** He 5:7

pekhewe'en. Qa nekets pa'aj pa' Jesús qe qa netuje'm. 48 Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Judas, ¿me in łetuje'm qa ɬ'ihinij ha'ne Ła's na' Jukhew?— 49 Pekhewe' metitsifi pa'aj pa' Jesús in yi'wen pa' łunye'jkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me łisu'un qu' heqfekini'ɬij je'm ene' yaqa'tsjikinetitsi'ɬ?— 50 Ma' qa pa' ewi'ɬ pa'aj hekhewe'en qa yifekin je'm pa' łeqejkunenek pa' qiji' łatata pe' pa'il qa yasinii pa'aj qa k'itsii pe' łekfi'ik'i yiya'yik'i te'weiji'. 51 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hasu'uj meqfekini'ɬ je'm. ¡Ili'iɬij!— Pa' Jesús qa t'eku'mets pa'aj pe' łekfi' pa' witqejkunenek qa yiłin pa'aj. 52 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yejeɬ pe' qi witlijtsitjii qa pekhewe' iye tenek'enheiji' pa' witset: —¿Inhats'ek in łenteneyi'ɬij ne' aqa'tsjikinetitsi'ɬ qa ne' ek'uli'ɬ najak? ¿Me hik yijunye'j pa'qu' ewi'łe' ejtenhetsax?* 53 Yakha' in ha'ni'ɬ etji'teje'mkii week neɬuts ne' qi witlijtsitjiyii, qa ham pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ɬ qu' net'eku'myi'. Qa łantsat'etsɬi'iɬij ene' hane'ej hora qa nakha' iye łet'unha'x na' nookii łantsat'etsi'ɬij iye.—*

Pa' Pedro qa welkut'ijkii pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 26:57-58,69-75; Marcos 14:53-54,66-72; Juan 18:12-18,25-27)

54 Ma' qa pekhewe'en qa t'eku'mi' qu' nophe'ɬ pa' Jesús, qa yeka'xii pa'aj pe' łetsi' pa' qiji' łatata pe' pa'il. Qa ha' Pedro qa yijayantaxij pha'mkii pa'aj qa toxɬi'iju'ɬkii. 55 Pekhewe'en in hats niɬani' pa'aj pa' fe't pa' joofji'ju' pe' wititsi'ii, qa i'nijup pa'aj, qa ha' Pedro qa i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en.* 56 Qa pe' ewi'ɬ witqejkunenki', in yi'wen pa'aj in i'nijupju' pa' fe't qa nalitetsju', ma' qa ts'in pa'aj in yejeɬju', qa yit'ij: —Hane'en, qete'e' hik ha'ne iye hakha' łijts'eji'ijjkii.— 57 Qa welkutɬi'ijkii pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijets pe' efu: —Efu, nite' tsikfe'lets pakha'an.— 58 Qa sujɬe iye pa'aj qa na'l iye pe' yejeɬju' iye qa yit'ijets: —¡Qete'e' hik akha' iye ła'nji'teje'mkii hekhewe'en!— Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —¡Efu, nite'! ¡Nite' yakha' pekhewe'en!— 59 Qa hats ewi'ɬ pa'aj hora t'ani' qa na'l iye pa' yumti'ija qa yit'ij: —Yijaa'ija in hik ha'ne hekhewe' łijts'eyekkii, qe hane'en Galilea łeiłe' iye.— 60 Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew, ¡nite' tsikfe'lets kakha' łit'ij!— In mexe nite' naq'axtaxijik'i pakha' yit'ij in welkut'ijkii, ma' qa iipłek pa'aj pa' ta'a'a'. 61 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa hik pakha'aj t'atsji'ɬfik'i qa lee'sii pa'aj in nejeɬii ha' Pedro, ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj ke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij in yit'ijets pa'aj: —Ha'ne naja'xji' tees qu' nap pa'qu' ta'a'aye' ipłu'ui qu' hats wetshetk'ewi'ɬij qu' mewelku'tyijkii.—* 62 Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in ip pa'aj.

Jesús qa tawitjaxtii pa'aj.
(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

63 Pekhewe' jukhew testi'yij pa'aj pa' Jesús qu' nejeɬets, qa qi in yawitji pa'aj qa yilanje'mkii iye.* 64 Yit'onjo' iye pa'aj łotoi, qa nifaakanji'ij: —¿Łek pakha' te'ek nalan?— 65 Qa olots iye pekhewep iye wekwek yit'ijetskii t'ejuyiju'ɬ pakha'an, in uɬ'etsik'i łe'lijeyetskii.*

Pa' Jesús qa wetka'xetsji' pekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema).
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

66 In hats neɬukii pa'aj qa not'ax wetju'ɬ pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, ma' qa wetka'xii pa'aj pa' Jesús pa' not'axi' wetju'ɬ pekhewe'en. Qa hikpa' qa tafaakanheti'yi'kii pa'aj:* 67 —Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape enfeli'ɬ ye'm.— Pa' Jesús qa yeku'ɬ: —Qu' hi'ttaxi'ɬij ewets: "Ehe, yakha'," qa' esqeku'ɬi'iɬij iye. 68 Qa qu' k'afaakantaxi'ɬij pe'ye', tees qu' esku'ɬi'ɬ. 69 Qa ha'neɬi'ij qu' nata'ɬi', qa *ha'ne Ła's na' Jukhew qa na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha Ham Łet'unhenye'ji'iju'ɬ in Dios.—(Sal 110:1)** 70 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pe' week: —Ye'ehe, ¿me qa hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios?— Qa pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —Ehe, yakha', ɬ'asiini'ɬik'iha in łit'iɬij yiwets.—* 71 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: —¿Inhats'ek qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je' hane'en? Inekhewel hats jitepi'ye'ejha kakha' yit'ij.—

23

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

1 Ma' qa week niipha'mkii pa'aj pekhewe'en, qa yeka'xii pa' Jesús pa' Pilato. 2 Qa in yamijii pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijetskii pekhewe'en pe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pakha'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Hats hi'weni'ɬ ha'ne jukhew in yink'aihittaxik'ui qa yiwuɬ'enhettaxijkii aka' łunye'jtax ha'ne initset, ma' qa inqaq'ayintaxij in tajaikii eke' wekwek

---

* **22:52** Lc 2:46; Jn 18:20 * **22:53** Jn 12:27; 16:4; Hch 26:18; Ef 6:12; Col 1:13 * **22:55** Mt 26:3 * **22:61** Mr 10:21; Lc 22:31-34; Hch 3:13-14 * **22:63** Jn 18:22-23 * **22:65** Mr 3:29 * **22:66** Mt 27:1; Mr 13:9; 15:1; Jn 18:28; Lc 9:22; 20:1 * **22:69** Mr 16:19; Hch 7:56; He 1:3 * **22:70** Mt 4:3; 26:64; 27:11; Lc 1:32,35; 23:3

qu' net'ejuyets pa' Roma łatata (César), qa yit'ij łetets iye in łakhaati'ija pa' Cristo, qi wittata.—*
3 Ma' qa pa' Pilato qa nifaakan pa'aj: —¿Me akha' pa' qi łatata ene' judiol?— Qa yeku'ł
pa'aj pa' Jesús: —Ehe, yakha'.—* 4 Qa pa' Pilato qa yit'ijji'ju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe'
pa'il qa pekhewe' iye olots jukhew: —Ham hi'weni'ij pa'qu' uł'axe' ha'ne jukhew.—* 5 Qa
pekhewe'en qa yape'enhałe yit'ijju': —Kekhewe' i'nq'ijatshenij nakha'an t'ayijji' in yeł'ilehet
ha'ne week witset. Hats naq'axij in yijatshenij ha'ne week Judea, ta'łijii ha' Galilea qa
namł'ij met hane'e'in.—*

Jesús qa wetka'xii pa' Herodes.

6 Pa' Pilato in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en, qa inaqfaakanij: —¿Me Galilea łeiłe' ha'ne
jukhew?—* 7 Pa' Pilato in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in ta'łii pakha' sehe' tenek'enheiji' ek
pa' Herodes, ma' qa yukinii pa'aj pa' Herodes, hik pakha' namii iye pa'aj na' Jerusalén
pekhewe' nełutsji'.* 8 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa qi'ija in łe'wisi'mkii, qe hats
tooxik'i pa'aj in neqwenkeyu'taxij qe ta'łets pekhewe' impiye'ji'jij yaqsiijkii pakha'an. Qa
neqwenkeyu'uj qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'łe' ham łunye'ji'iju'ł. 9 Ma' qa qi in nifaakantaxkii
pa'aj, qa pakha'łe Jesús qa nite' yeku'ł pa'aj.* 10 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe'
i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, hik pakha' ts'ap'a'aju' iye pa'aj, qa qi in yit'ijetskii
pekhewe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pa' Jesús. 11 Ma' qa pa' Herodes qa pe' łeqejkunenhei
oq'opheł inetsilets in hats yili'ij pa'aj in qi in yawitji pekhel łeqfenyejeyijkii, ma' qa pa' Herodes
qa yuihinik'ipha'm pa'aj pa' łe'wis łe'ntilafittax qa yepiletii iye pa'aj pa' Pilato.* 12 Ma' qa hik
pakha'aj pa' neł uji' qa witjuwaikayek'ił pa'aj pa' Pilato pa' Herodes qe mexe wanapjajitax
pa'aj.*

Pilato qa inaqyaji'ij pa'aj qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-26; Marcos 15:6-15; Juan 18:39-19:16)

13 Pa' Pilato qa taya'yii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa' witset
qa week pakha' witset.* 14 Qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenkaxi'łyii ha'ne jukhew, łit'iłijets in
qi in t'ayijji' qa yeł'ilehet ha'ne witset. Qa yakha' qa hats łe'tsweni'łij in hanfaakantaxkii,
qa ham pa'qu' ewi'łe' qu' hi'wenij qu' uł'axi'ijupi' ha'ne jukhew, qu' hik łunye'je' kekhewe'
łit'iłijets in uł'ets in yaqsiijkii.* 15 Qa hik łunye'j iye ha' Herodes, qe nepiletmet iye.
Hane'en hats łi'weni'ł, ham ta'łi'ijupi' qu' łeke'ye' qu' natlanhetii. 16 Qa hik ta'łijupi', mexe
qu' hitani'then qa i'nk'ałe qa' hiwejin hatse'.—* 17 Pa' Pilato in hayiits łeqfenye'jji'jij qa
yamji'jets aka' łe'wis neł u qa yiwejinji'ij pa'qu' ewi'łe' wit'opheł ik'e. 18 Qa week taya'yijipji'
pa'aj pekhewe' jukhew, ewi'łik'i ka' yit'ijju': —¡Natlanhetii nakha'an qa' netwejinhetii ha'
Barrabás!—* 19 Qe pa' Barrabás in t'opheł itii pa'aj qe ta'łijupi' in taya'yijipji'kii in yutentax
pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. 20 Pa' Pilato yisu'untax qu' niwejinłe pa' Jesús, ma' qa
ewi'łij iye in iyettaxji'ju' iye pe' jukhew.* 21 Qa pekhewe'łe'en qa yape'enha taya'yij wetju'ł
in yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm cruze'! ¡Ne'nenji'pha'm cruze'!— 22 Qa pa' Pilato qa yittaxijji'ju' iye
ma' qa hats wetshetk'ewi'łij: —¿Inhats'ek qu' natlanhetii? ¿Pa'n łunye'j pa' uł'ax in yaqsiijkii
hane'en? Ham hi'weni'ij hane'en pa'qu' uł'axe' qu' hikpa' nata'łets qu' natlanhetii, qa hik
ta'łijupi', mexe qu' hitani'then eku'n qa' i'nk'ałe qa' hiwejin hatse'.—* 23 Pekhewe'en qa
yape'enha qi in taya'yijipji'kii in iyinijets qu' ne'nenji'pha'm cruze'. Ma' qa pa' Pilato qa
łexke'ej. 24 Pa' Pilato ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nanaqsi'ji'mijkii pakha' iyinets pekhewe'en.*
25 Qa yiwejin pa'aj pakha' iyinets pekhewe'en qu' netwejinhetii, pakha' t'opheł iti'yipji' pa'aj
in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. Qa pakha'łe Jesús qa tisij
pakha' yisu'un pekhewe'en qu' łeqfenyejeyi'ij.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27)

26 In wetka'x pa'aj pa' Jesús qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz, qa te'nekumhi'yi' pa'aj pa'
ewi'ł jukhew Cirene łeiłe' łii Simón ta'łiifik'i pa' ł'ejinqa'wet, qa tayajaxti'yijets qu' neka'x
pe' cruz, qa yeka'xi'm pa'aj. Pa' Jesús yojo'ok'oi qa pakha'an qa teke'lenijju' pa'aj pe'
cruz.* 27 Olootsija pa'aj pe' jukhew yijayanpha'mkii pa'aj, qa pe' efuts iye pa'aj qi in

---

* **23:2** Lc 20:22-25 * **23:3** Mt 2:2; Lc 23:37-38; Jn 18:39; 19:3 * **23:4** Mt 27:24; Lc 23:14,22; Jn 19:4,6; 1P 2:22
* **23:5** Hch 17:5-8,13; Mt 4:12,23; Lc 4:14; Jn 1:43; 2:11 * **23:6** 1Ti 6:13 * **23:7** Lc 3:1; 9:7-9; 13:31 * **23:9** Is
53:7; Mt 27:12,14; Mr 15:4-5; Jn 19:9 * **23:11** Is 53:3; Mr 9:12; 15:17; Lc 18:32; Hch 4:11; Mt 27:28 * **23:12** Sal 2:2;
Hch 4:27 * **23:13** Lc 23:35; 24:20; Jn 7:26,48; 12:42 * **23:14** Lc 23:2,4 * **23:16** Jn 19:1; Hch 5:40 * **23:18**
Hch 21:36; 22:22 * **23:20** Hch 3:13-14 * **23:22** Jn 8:46; Lc 23:4 * **23:24** Mt 27:24-26; Mr 15:15; Jn 19:16; Fil 4:6
* **23:25** Lc 24:20; Hch 4:24-28 * **23:26** Ro 16:3; Lc 9:23; 14:27

yayinju' neq'elettaxij.* 28 Pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Efuts, Jerusalén łeiłekii, hasu'uj ats'ayini'ɬju'. Ekheweli'ł yijat'ij qu' manayinłi'iɬju' qa pe'qu' elitsi'ił iye.* 29 Qe nam hatse' nekhewe' nełutsji' qu' it'iłijju': "Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' ints'atekiiye', pekhewe' qu' mexe ham pe'qu' łelitse' qa pekhewe' iye qu' mente' neqfunene'."* 30 Ma' qa' yapeye'łek *qa ittaxi'ɬijets ne' utekui: "¡Anami'ɬyipji'!" qa nekhewe' pumumpha'mkii utekui łelits qa ittaxi'ɬijetsek: "¡Atsat'ini'ɬkii!" (Os 10:8)* 31 Qe in łenifenye'j aka'an nekhe' najkak asaɬ'ai, ¿qa pa'n qu' łenifenye'je' hatse' nekhe' ława'mhine'?—*

Wetsjuk pe' jukhew qi uɬ'ets łenenhefetsji'pha'm pa' Jesús.

32 Wetka'x iye pa'aj pekhewe' wetsjuk uɬ'ets jukhew, qe qa' ławamhifetse' iye.* 33 In yamijii pa'aj pa' łenqii "Witjiła'ik'i" (La Calavera), qa hik pakha' qa we'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew qi uɬ'ets. Ewi'ł pa' te'weyij yiya'yik'i qa pakhap qa łefeyi'j te'weyijek.* 34 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Tata, iwejinłe enewe'en qe nite' nikfe'lets aka' yaqsiijkii.— Qa pe' oq'opheɬinetsilets qa ikij wetju'ł in watk'esaxijju' pa'aj pe' łeqhinatai pa' Jesús.* 35 Olots pe' nekii pa'aj qa yejeɬju', qa pekhewe' tenek'enhei iye qa qi in yawitji'iji'kii łe'lijei qa yilakijukii iye pa'aj, qa yitjiijetspha'm: —Yiłin pekhewep, yape neteɬinłe, qu' hik nakha'ye' pa' łeqe Cristo pa' Dios, pakha' T'eku'miiji'.—* 36 Qa pe' oq'opheɬinetsilets iye qi iye in yawitji'iji' iye pa'aj pe' łe'lijei, qa iktaxijets pa'aj qu' niyahanji' na'aj wino ewtsik'iiji' (vinagre).** 37 Qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Qu' hik akha'ye' pakha' qi Łatata ene' judío, ¡meteɬinłe! —* 38 Qa na'l iye pa'aj pa' łe'nikahat te'weyik'uipha'm pa' łejiła', qa yit'ij pe' łe'nikatii: —Hane'en hik ha'ne pakha' qi Łatata ene' judío.— 39 Qa pakha' ewi'ł pekhewe' uɬ'ax pa' yaqsiijkii łenenhefetsji'pha'm pa'aj pe' cruzits, qa uɬ'etsik'i iye pa'aj pe' łe'lijeyets, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me nite' hik akha' pa' Cristo? ¡Meteɬinłe qa yekhewepi'ł iye qu' etsiɬini'ł! —* 40 Qa yeku'ɬłe pa'aj pakhap iye, qa yaq'ayinij, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me qa nite' qu' e'nijiweitaxiju'ł iye pa' Dios, in akhap iye hane'ej hats qi in ł'atanithenhetii?* 41 Inekhewel hats weju'ɬij aka' jitatanithenheti'yij, qe in jitesti'yij aka'an ta'ɬets kekhewe' uɬ'ets in jitaqsiijkii. Qa haneɬe'en qa ham pa'qu' łuk'eye'en qu' uɬ'axe' qu' naqsiijkii.— * 42 Qa yit'ij iye pa'aj: —Jesús, menikfelityiikii hatse' wat'ij qu' anamtax iye qa' enek'enhei.—* 43 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, hane'ejija qu' niyijup nakha' qu' ha'ni' łe'wis wititset (paraíso).—*

Jesús qa wa'm pa'aj.
(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

44 Ma' qa in hats natsathenju' pa'aj junu', qa weekij ha' sehe' in nookii pa'aj, qa yamijii in las tres 45 ne' junu' in noo'ii pa'aj. Qa pakha' te'weiteje'm pa' łejilafi' t'apɬii penyilo ke' qi witlijtsitjiyifi, qa ja'fik'iju' łeqewuk'u pa'aj.* 46 Qa pa' Jesús qa t'unik'i pa'aj in tayai, qa yit'ij: —Tata, *ne' okoyei hats hetisij na' yeqe'spiritu.—* *(Sal 31:5)* In yili'ij aka'an in yit'ij, ma' qa s'uff pa'aj qa wa'm.* 47 Qa pakha' centurión† in yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii, qa qi in yiwqinhetji' pa'aj pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' jukhew in qi in yatsathen.—* 48 Week pekhewe' olots namii qu' nejeɬju' pakha' łunye'jkii pa'aj, in yi'wen pa'aj aka'an qa wapilik'uikii pa'aj yilanje'mkii ł'ejuijets qe qi in ika'metets wetju'ł.* 49 Qa pekhewe'ɬe week pe' nikfe'li'ł wetju'ł pa'aj pa' Jesus'ik'i qa pekhewe' iye efuts pe' yijayanik'ikii pa'aj ta'ɬijii in nijayan ha' Galilea'ai, qa totsi'mii pa'aj pa' i'nijupi' ek qa week yi'wenij iye ekewe' wekwek łunyejeikii pa'aj.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimeɬuk.
(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

---

* **23:27** Lc 8:52; Hch 8:2; Ap 1:7; 18:9 * **23:28** Cnt 1:5; 2:7 * **23:29** Lc 11:27; 17:22; 21:23; Mt 24:19; Mr 13:17 * **23:31** Ez 20:47; Lc 19:41 * **23:32** Is 53:12; Mt 27:38; Mr 15:27; Lc 22:37; Jn 19:18 * **23:33** Mt 27:33-38; Mr 15:22-27; Jn 19:17-24 * **23:34** Mt 5:16; 6:1; 11:25,27; Jn 8:42; Lc 6:29,35; 22:42; Hch 3:17; 1Co 2:6-8; Sal 22:18 * **23:35** Mt 1:17; 12:18; 27:43,48; Mr 15:26,29-32; Jn 19:19,29; Sal 22:7,17; Lc 9:20,35; 16:14; 23:13; Is 42:1; 1P 2:4 * **23:36** Pa' wino ewtsik'iiji', pakha'an wino nite' inyetax qa łeqiyij vinagre. * **23:36** Sal 69:21 * **23:37** Lc 23:3 * **23:39** Mt 27:44; Mr 15:32 * **23:40** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * **23:41** Lc 23:4 * **23:42** Jue 16:28; 1S 25:31; Neh 5:19; Job 14:13; Sal 106:4; Mr 8:38; Hch 20:25 * **23:43** 2Co 12:4; Ap 2:7 * **23:45** Ex 26:31-33; He 6:19 * **23:46** Is 53:12; 1Co 15:55; 1P 4:19 † **23:47** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheɬinetsilets, Roma łeiłe'. * **23:47** Lc 13:13 * **23:48** Lc 18:13 * **23:49** Mt 27:55-56; Mr 15:40-41; Jn 19:25; Sal 38:11; 88:8

50 Qa na'l iye pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew ɬii José, i'nji'teje'm pekhewe' Junta Suprema,‡ teik'unei
qa yatsathen iye pa'aj, 51 hik pakha' nite' yijayanij pakha' t'eku'mi' pa'aj pekhewe'en in
yaqsiijkii, pakha'an Arimatea ɬeiɬe', judiol ɬetset, qa qi in notkitaxets qu' netnek'enhei pa'
Dios.* 52 Pakha'an qa yamiiji' pa'aj pa' Pilato qa iyinijets pa'aj pa' Jesus'ik'i. 53 In hats
nit'ijju' qa yijuphe'ɬji' pa'aj pa' ɬe'wis penyilo fo' qa inyetax iye, ma' qa yenifi pe' ewi'ɬ nimeɬuk
wa'najkaninji'teje'm pe' utek, mexe ham we'neni'ifi pa'qu' nawa'm.* 54 Hik pakha'aj pa'
neɬuji' watji'letji' pe'qu' wekweke', ma' qa hats k'esik'iha pa'aj qu' hats witwapiihijiye'. 55 Qa
pekhewe' efuts pekhewe' ta'ɬijii pa'aj ha' Galilea in nijayan pa'aj pa' Jesús qa yijayanijpha'm
pa' José, qa yi'wen pa'aj pe' nimeɬuk qa pa' ɬeqfenye'jij iye in yiwhinju'.* 56 Qa in wapilii
pa'aj pe' ɬetsil qa yaji'let ne'ej ɬesejets yewjisitji' na'aj tenekui qa pe' ewjisiyits iye. Ma' qa pa'
witwapiihijiiji' qa wapiiju' pa'aj in ɬ'anyejeyek kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii yika'ajji'
pa'aj pa' Moises'ik'i.*

24

Iɬa'x iye pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

1 Qa pa' yojo neɬu (domingo) in hats fo'iju' pa'aj sehe', qa pekhewe' efuts qa ikii pa'aj pe'
nimeɬuk yeka'xtaxii pekhewe' hats yaji'let ɬesejets ewjisii.* 2 In yamtaxets pa'aj qa yi'wen pe'
ɬit'otaxij ute pe' nimeɬuk in nite' i'nji' pa' ɬeji'. 3 Qa uitaxifi pa'aj pe' nimeɬuk qa ham qu' ni'wen
pe' ɬ'ajiiki pa' Yatsat'ax'inij Jesús.* 4 Pekhewe'en qa ts'iɬitsi'mkii pa'aj in yi'wen aka'an, ma' qa
thxuuɬets iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew ts'ap'a'ajupju' leppepep pe' ɬeqhinatai,* 5 ma' qa qi in
nijiwei pa'aj qa wonokok'enju'kii yametsju' sehe' in t'upiijukii pa'aj. Qa pe' wetsjuk jukhew
qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in ɬenjeɬtaxiɬijii ke' naxju' hakha' hats nite' wa'm? 6 Nite' i'ni'
hane'e'in, hats iɬa'x iye. Menikfelitiɬik'i kakha' hats yit'iɬij ewets in mexe i'ni'kii ha' Galilea,
in yit'ij:* 7 "Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' uɬ'ets jukhew qa' nenji'pha'm
pe'qu' cruze' qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa' iɬa'xe' iye."—* 8 Ma' qa pe'
efuts qa nikfe'lik'i pa'aj ekewe' wi'tlijei. 9 Qa tepilik'uikii pa'aj pe' nimeɬuk, ma' qa nifelimik'i
week ekewe' wekwek pe' once (11) apóstoles qa week iye pekhewep.* 10 Enewe' efuts nifelii
pa'aj hekhewe' apóstoles, enewe'en: María Magdalena, Juana, ke' María ɬenene ha' Santiago
qa hekhewep iye efuts.* 11 Qa hekhewe'ɬe apóstoles qa hik ɬeqjunyejeyij pa'aj eke' wi'tlijei
na'aj wenitɬi'ij qe tefelhitiyik'i nite' yija' qu' ɬunye'je'kii, ma' qa nite' tek'enets pa'aj, yeqeku'.*
12 Qa hakha'ɬe Pedro qa niipha'm qa wekuma'xii pa' i'ni' pe' nimeɬuk, qa teleqhetinifi pa'aj
qa uja'xɬe in yi'wen pe' penyilots. Ma' qa ik iye pa'aj qi in yitjuɬaxijpha'm qa yijamti'ijupkii
pa'n ɬunyee'jkiiha.*

Pa' ɬunye'jkii pakha' wit'ikheyi'jii pa' Emaús.
(Marcos 16:12-13)

13 Hik pakha'aj pa' neɬuji' pe' wetsjuk pekhewe' tek'enets in nekik'iju' pa' wit'ikheyi'j
yamii pa' witset ɬa's ɬii Emaús, ipɬu'umii once (11) kilómetro na' Jerusalén.* 14 Pekhewe'en qi
in yifaakateji' pa'aj week aka' ɬunye'jkii. 15 Qa ɬunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe yifaakateji'
pa'aj, qa pa' Jesús qa nijayanpha'm ma' qa ɬijts'eyek pa'aj. 16 Qa pekhewe'ɬe ɬotoi pekhewe'en
qa mexeɬe hik ɬunyejei qu' netit'oijo' qe qa' nite' nenikfe'li'ij.* 17 Pa' Jesús qa nifaakanij:
—¿Ɬekpa' ɬifaakateji'iɬji' ha'ne wit'ikheyi'jik'i?— Qa teke'lenju'kii pa'aj qi in ika'metetskii
pa'aj. 18 Qa pakha' ewi'ɬ pekhewe'en ɬii Cleofas, qa yeku'ɬ pa'aj qa yit'ijets: —¿Me akha'
eɬ'ewi'ɬɬe in pakha' ɬataɬik'uiji' na' Jerusalén qu' nite' enikfe'le'ets ekewe' wekwek ɬunyejeyi'kii
nakha'an eke' neɬutsik'i?—* 19 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Ɬek pekhewe' wekwek?—
Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Kekhewe' ɬunyejeikii kakha' Jesús Nazaret ɬeiɬe', hik kakha'
ewi'ɬ profetatax qi pa' ɬet'unha'xijup na'aj yaqsiijkii qa ne'ej yit'ij iye, qa yi'wenijha pa' Dios
qa week iye ene' jukhew.* 20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji'

---

‡ **23:50** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeɬ iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **23:51** Hch 2:23; Lc 2:25,38 * **23:53** Is 53:9; Mr 11:2 * **23:55** Lc 1:42 * **23:56** Mr 16:1; Lc 24:1; Ex 20:10; Dt 5:14 * **24:1** Hch 20:7; 1Co 16:2 * **24:3** Lc 7:13; 12:4; Hch 1:21 * **24:4** Lc 2:9; 17:24; Hch 12:7 * **24:6** Mt 17:22-23; 26:32; Mr 5:41; 9:27,30-31; Jn 2:19; 1Co 15:4; Lc 9:22,44 * **24:7** Lc 9:22,31,44; 18:32-33; 23:21; 24:46; Mt 17:9,23; Mr 8:31; 9:31; 10:34 * **24:9** Hch 1:15-26; 2:14 * **24:10** Mr 15:40; 16:1; Lc 6:13; 8:2-3 * **24:11** Mt 28:17; Lc 24:41; Jn 20:25,27 * **24:12** Lc 1:21,63; 2:18,33; 4:22; 6:14; 23:53; Hch 2:7; 3:12; 10:32 * **24:13** Ap 21:16; Mt 23:37; Hch 8:1 * **24:16** Lc 9:45; 18:34; Jn 20:14-15; 21:4 * **24:18** Hch 26:26 * **24:19** Lc 4:14,24,34; 18:37,43; Hch 1:1; 2:22; Dt 18:15

ha' witset in inaqyaji'ij qu' natlanhetiiyija, ma' qa yenji'pha'm ke' cruz.* 21 Yekheweli'ɬ qi
in humtitaxi'ɬ qu' hik kakha'ye' pakha' qu' naqsijju'ha qa' netwejinhetiiɬe ene' Israel. Qa
hatsɬe wetshetk'ewiɬik'i neɬuts kakha' ɬunye'jkii.* 22 Qa na'l iye he' uja'x efuts i'ni'ɬ yitji'teje'm
qi in ts'itjuɬati'ɬij iye, qe ikii pa'aj mexe leefiju' ke' ɬenimeɬuk. 23 Qa nite'ɬe yi'wen pe' ɬ'ajiiki
kakha'an. Qa nami'ɬyii qa nifelkii in yi'wen pe' angelits qa nifeli'm pa'aj in hatste' iɬa'x iye
ka' Jesús. 24 Qa hekhewe' uja'x hekhewe' i'ni'ɬ yitji'teje'm qa ikkii qa yejeɬii iye ke' ɬenimeɬuk
pa'aj, qa yi'wen ka' hats yit'ijju' he' efuts, kakha'ɬe Jesús qa nite' te'wenhetii.—* 25 Ma' qa pa'
Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¡Hayits qa nite' ɬenikfe'li'ɬik'i qa nite' iye aje'eɬ qu' ek'eeni'ɬik'iha week
ke' hats nifel ke' profetas'ik'i!* 26 ¿Me nite' yit'ij qu' les ɬe'wise' pa' Cristo qu' naats'e'ej week
ekewe' wekwek ma' qa' nuiji'teje'm pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'?—* 27 Ma' qa nifeeli'mha
pa'aj week pekhewe' t'ejuyets pakha'an kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj, qa ta'ɬijii pe'
ɬ'ikahai pa' Moises'ik'i qa teiɬi'ij pe' week ɬ'ikahai pe' profetas'ik'i.* 28 In yamets pa' witset ɬa's
Emaús hikpa' yamii pa'aj pekhewe'en, qa pa' Jesús qa we'nitonhiftsin ɬi'ik'i pa'qu' nakji'.*
29 Qa pekhewe'en qa yinijit qu' mexe amane' eku'nijup, qa yit'ijets pa'aj: —A'mane' eku'ni'ɬ
yijup. Hats metju' ne' junu'. Hats najaleyiyukii.— Ma' qa yijayanteje'm pa'aj qa amanijup
hekhewe'en. 30 Qa ɬunye'jkii pa'aj in hats i'nijupju'kii pa' mesa qu' netekju' qa t'eku'mi'
pa' pan qa yit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Dios qa napk'asitju' qa netisijju' pa'aj pekhewe'en.*
31 Qa hik pakha'aj qa hats ɬeke' qu' nenikfe'lij in hik pakha' Jesús, qa aje'eɬɬe qessiikii
pa'aj.* 32 Qa yifaakateji' pa'aj hekhewe'en: —¿Me nite' f'uɬfik'ikii pe' intawjets in i'nk'a nifel
ine'm na' wit'ikheyi'jik'i, qa yeqethen inemik'iha iye kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj?—
* 33 Pekhewe'en qa nite' optotskii iye pa'aj, qa aje'eɬ wapilii iye ha' Jerusalén, qa iwoyitsii
in ewi'ɬ i'niji' hekhewe' once (11) apóstoles qa pekhewep iye,* 34 in yit'ijju': —Yijaa'ija in
hats iɬa'x iye ha' Yatsat'ax'inij, qa we'nethinets pa'aj na' Simón.—* 35 Ma' qa he' wetsjuk qa
nifelimik'i' ek pakha'aj in ɬijts'ekii pa'aj wete'm qa nite'ɬe nikfe'lij pa'aj, qa i'nk'aɬe nikfe'ltaxij
in napk'asiti'mju' pa'aj pa' pan.*

Jesús qa we'nethinets pe' ɬ'ijatshenhei.
(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-23)

36 In mexente' yilitaxijju' pa'aj in yifaakateji' hekhewe'en, ma' qa we'nethinets pa' Jesús
ts'ap'aji'ju' ɬeqewuk'u, qa yit'ijji'ju' in wetfelji'ju' pa'aj: —Na' wit'ikesimeya'xɬekii qu' na'ni'ɬ
ejup.—* 37 Qa pekhewe'ɬe'en qa qi in nijiwei pa'aj, yumtitax qu' ni'wen pa'qu' wit-si'nq'ale'.*
38 Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in ɬe'nijiwe'yi'ɬ? ¿Qa inhats'ek iye in
ɬ'eni'ɬji' eke' witaqjamtikineyejeikii ne' atawjetsi'ɬ?* 39 Jeɬi'ɬ ene' yikoyei qa ene' yif'iyei
iye. Yakhaa'ija, nite' ye'tujtseika'. Ku'mi'ɬ yiwetsha qa' enikfe'li'ɬ yiwetsha, qe na'aj
witsinq'al ham ɬ'ese'ne' qa ham iye ɬenutse' qa yakha'ɬe qa ɬetsweni'ɬ in week na'l ye'm.—*
40 In yit'ijets pa'aj ekewe'en qa yethiinijha pe' ɬokoyei qa pe' ɬef'iyei iye. 41 Qa in ɬunyejeyek
pa'aj pekhewe'en in mexe nite' yumtii'ija qu' hik pakha'ye' qe ta'ɬijupi' pa' ɬesaxitstaxi'mkii
qa in yitjuɬaxijpha'mkii iye pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Me na'li'ɬ e'm aqi'iɬ qu' hetuj?—
* 42 Qa testi'yij pa' ewi'ɬ ɬapk'as pa' wit'osjeyik sehets. 43 Qa t'eku'miju'ɬ qa tuj pa'aj qa week
yi'wenij pekhewe'en. 44 Qa yit'ij iye pa'aj: —Aka'an aka' yinifenye'j hik aka' ka' henfeli'ɬ
e'mkii in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'mkii, in hit'iɬij ewets qu' les ɬe'wise' qu' nafits qa' nasini'ik'iha
kekhewe' week yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye ɬafaakanhei ke' profetas'ik'i qa
kekhewe' iye Salmos.—* 45 Ma' qa hik pakha'aj pa' Jesús qa yit'ij qhof pe' ɬaqjamtikineyejeikii
ma' qa nikfe'lik'i kekhewe' ɬe'lijei pa'aj pa' Intata.* 46 Qa yit'ijets pa'aj: —We'nika'ajji' pa'aj,
pa' Cristo qu' nawa'm qa qu' namets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa' iɬa'xe' iye,* 47 qa aka' ɬii qa'
netfelhitii qa hik aka' nata'ɬets qu' nenikfe'lɬetets qa' nili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii hats'inha

---

* **24:20** Lc 9:44; 18:32; 23:13,21,25; Hch 3:13; 5:30; 13:27-28 * **24:21** Lc 9:22; 13:32; 18:33; 22:20; Hch 1:6 * **24:24** Lc 24:12; Jn 20:2-10 * **24:25** Lc 16:31; 18:31; Hch 26:27; 2P 1:21 * **24:26** Lc 9:26,32; 21:27; 22:69; 24:44-48; 1Co 15:3-5; Hch 2:33; 7:55; 22:11 * **24:27** Gn 3:15; 12:3; 22:18; Nm 21:9; 24:17; 2S 7:12-16; Is 7:14; 9:6; 52:13–53:12; Jer 23:5-6; Dn 7:13-14; Mi 5:2; Zac 9:9; 12:10; Lc 16:16 * **24:28** Mr 6:48 * **24:30** Lc 9:16; 22:19 * **24:31** 2R 6:17; Lc 24:16; Jn 20:19,26 * **24:32** Hch 17:3; 1Co 15:3-8 * **24:33** Lc 24:9 * **24:34** Lc 22:32; 1Co 15:4-5 * **24:35** Hch 2:42 * **24:36** Lc 2:14; 7:50; 8:48; 10:5; 19:38; Hch 10:36 * **24:37** Lc 24:5; Hch 10:4; 24:25; Mt 14:26 * **24:38** Jn 14:1,27 * **24:39** Jn 20:25,27; Mt 28:9; Hch 2:31; 17:18,31-32; 23:6-10; 24:15,21 * **24:41** Lc 22:45; Hch 12:14 * **24:44** Lc 9:22,44; 17:25; 18:31-33; 22:37; Hch 13:15; 28:23; Sal 2:6-9; 16:10; 22:1-18; 34:20; 41:9; 69:1-9,20-21,26; 110:1-7; 118:22-26 * **24:45** Lc 9:45; 18:34; 24:27,31 * **24:46** Sal 16:10; Lc 9:22,44; 17:25; 18:32; Hch 8:26-40; 1Co 15:3-4

qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets ene' week witsetits, qa' nojo'oj na' Jerusalén.* 48 Qa
ekheweli'ł łi'weni'łha week ekewe' wekwek qa' enfeli'ł.* 49 Qa yakha' qa' he'nukini'ł ewetsju'
nakha' hats yiwjutsiqen na' Tata. Qa ekheweli'ł, amaneye' ekuni'łji' ha'ne witset Jerusalén
hatse'łu' qu' hats estiitaxi'łij na' witt'unha'x ta'łetspha'm na' wa's.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Marcos 16:19-20)

50 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Jesús qa yeka'xik'uifik'i pekhewe'en pa' witset, qa yamii pa'aj
hakha' meti'm ha' Betania, ma' qa yit'ijipji' pa'aj k'eewe łokoyei in iyinipji' pa'aj.* 51 In
mexe iyinipji' pa'aj qa łeyijłem in toxi'mets pa'aj hekhewe'en qa tenilesi'yiju'ł na' wa'sji'.*
52 Hekhewe'en, in hats yili'ijju' pa'aj in totjoyik'uiju'kii in qi in iyinets, ma' qa wapilii iye
pa'aj ha' Jerusalén qi in łe'sitsi'mkiiha,* 53 qa week nełuts yamji'jii pa'aj ke' qi witlijtsitjii qu'
niwqinhetji' pa' Dios.*

* **24:47** Hch 1:4-8; 2:38; 5:31; 8:22; Os 2:23; 14:2; Lc 3:3; Gn 12:3; Sal 22:27; Is 2:2; 49:6; Mal 1:11; Mt 28:19-20; Mr 16:15
* **24:48** Hch 4:20,33 * **24:49** Is 32:15; Jl 2:28-32; Jn 14:26; Hch 2:16-21; 4:33; Ef 1:13; Ro 15:13 * **24:50** Lc 19:29;
Hch 1:12; Lv 9:22; 1Ti 2:8 * **24:51** Jn 20:17; Hch 1:9-11 * **24:52** Mt 28:17; Lc 2:10 * **24:53** Hch 2:46; 3:1; 5:42

SAN JUAN

Cristo qa ɬii iye Wi'tlijei.

1 In mexe ham pakha'aj ha'ne sehe' qa hayiits na'l pa'aj hakha' Wi'tlijei. Hakha' Wi'tlijei
qa hayiits i'nijup pa' Dios, qa Diosɬe iye.* 2 Hakha' Wi'tlijei, in mexe ham pa'aj ha'ne sehe'
qa hayiits i'nijup pakha'aj pa' Dios.* 3 Week ene' wekwek yaqsiijkii pakha'aj Hakha'an, qa
qu' hame' hakha'an qa' ham nana'le' enewe' hane'ej na'l.* 4 Hakha'an hayiits na'l ji'teje'm
pa'aj pa' witiɬa'x nite' yili'ij, ma' qa ha'ne witiɬa'x qa hik ha'ne qa hik ɬunye'j qu' ɬefetitjiyi'ij
ene' jukhew, qa efuts iye.* 5 Qa ha'ne fetitjii qa nalittaxipji' pa' nookii, qa pakha'ɬe nookii
qa nite' nikfe'lik'uyii.*

Dios qa nukin pa' Juan Bautista.

6 Qa nam kakha' ewi'ɬ jukhew nukin pa' Dios, kakha'an qa ɬii Juan.* 7 Kakha'an in nam
hik ɬunye'j pakha' qu' nana'li'm na'aj nifelkii, qe qa' nenfelkii hakha' fetitjii, hats'inha qu'
week nite' neqeku'ye' qu' nata'ɬets kakha'an. 8 Kakha'an nite' hik kakha' hakha' fetitjii, qe
nam yijat'ij qe qa nenfelkii hakha' fetitjii.* 9 Hakha' yijaa'ija in na'lkii hik ɬunye'j fetitjii,
in nametsju' ha'ne sehe', qa nalitipji' ene' week jukhew qa efuts.* 10 Hakha' nametsju'
ha'ne sehe' epji'. Hik hakha' yaqsi'jijkii ha'ne week sehe' ipji', qa ha'neɬe sehe' ipji' qa
nite' nikfe'lij hakha'an.* 11 Namtaxii enewe' yatsat'etstaxij, qa enewe'ɬe yatsat'etstaxij qa
nite' neqjunu'uju'ɬ. 12 Qa weekɬe nekhewe' t'eku'miju'ɬ qa neqjunu'uj, qa nite' iye yeqeku'
hakha'an, ma' qa testi'yij qu' ɬelitsi'ijha pa' Dios.* 13 Hik enewe' in i'nk'a nekfik'ikii iye
nite' ta'ɬets ene' wit'esenits, nite' ta'ɬets iye qu' ɬekhewele'ɬe qu' nisu'un, nite' ta'ɬets iye pa'qu'
jukhewe', qe ta'ɬets yijat'ij pa' Dios.* 14 Ma' qa hakha' Wi'tlijei qa wanaqsi'jɬi'ijkii in jukhewij,
qa i'ni'ɬyit ji'teje'mkiiha, qa hi'weni'ɬijha ka' qi ɬesa'x, kakha' ɬesa'x hik ɬunye'j in ewi'ɬɬe in
Ɬaa'sija pa' Dios, topo'oj pa' qi ɬeqi'fenkeye'j qa pa' yijaa'ija iye in ɬunye'jkii t'ejuyets pa' Dios.*
15 Kakha' Juan Bautista in iyetij hakha'an, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Hane'en hik ha'ne
k'iyetij in hit'ijets: "Yakha' qa hakha' teke'lenju' qu' nanam, hakha'an qiji'ha t'anyipji',
qe hakha'an hayiits na'l pakha'aj qa yakha'ɬe qa yi'nk'aɬe."—* 16 Qe week pakha' topo'oj
ɬeqi'fenkeye'j hakha'an in jiyeɬisijkii, qa yape'enha les in jiyeɬisijkii nite' yili'ij.* 17 Qe kekhewe'
wenit'ij qu' nanaqsiijkii (ley) in jiyeɬisij pa' Intata qa tisij pa'aj pa' Moises'ik'i, qa pakha'ɬe
ɬeqi'fenkeye'j qa pa' yijaa'ija in ɬunye'jkii t'ejuyets pakha'an in jiyeɬisij qa i'nijji' ha' Jesucristo.*
18 Haamija pakha' qu' hats ni'wen pa' Dios. Hakha' ewi'ɬɬe in Ɬaa'sija, hikha' ewi'ɬ i'ni'ɬi'ha pa'
Ɬatata qa hik hakha' qa jiyikfelitets pa' Dios.*

Pa' Juan Bautista'ik'i qa nifel pa'aj pa' Jesucristo.
(Mateo 3:11-12; Marcos 1:7-8; Lucas 3:15-17)

19 Ekewe'en kekhewe' ɬe'lijei ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewe' judiol in nukin hekhewe'
pa'il ta'ɬii ha' Jerusalén qa hekhewe' iye yithayikikiyek ke' qi witlijtsitjii, ɬiyits levitas, qu'
nanfaakan ka' Juan pa' ɬunyee'jija.* 20 Kakha'an qa tetfeltaxi'mha, nite' yat'intaxi'm, qa yit'ij:
—Nite' yakha' pa' Cristo.—* 21 Qa ewi'ɬij iye in nifaakan iye: —¿Pa'n ejunye'jek? ¿Me akha'
pa' Elías? — Qa yit'ijiju'ɬ iye ka' Juan: —Nite' yakha'.— Qa yit'ijets iye: —¿Me akha' pakha'
profeta?— Qa yeku'ɬ iye: —Nite'.—* 22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —¿Qa pa'n ejunye'jek? hats'inha
qu' henfeli'ɬi'm hekhewe' ts'ukini'ɬ ei. ¿Qa akha' pa'n qu' it'ij etetsek qu' ejunye'je'?— 23 Qa
yeku'ɬ iye ka' Juan Bautista: —Yakha' inek, *pakha' wit'ax taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' qa yit'ij:*
"Atsathenketi'ɬha pakha' ɬ'ikheyi'j pa' Yatsat'ax'inij," *(Is 40:3)* in ɬ'anye'jek
kakha' yit'ij pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías.—* 24 Hekhewe' wit'ukinhei, hekhewe'en ɬ'ukinhei
pa'aj hekhewe' fariseol.* 25 Hekhewe'en qa nifaakan iye, qa yit'ijets: —¿Qa inhats'ekek

---

* **1:1** Gn 1:1; Col 1:18; Jn 1:14; 20:28; 1Jn 1:1; Ap 19:13; Fil 2:6 * **1:2** Jn 17:5; 8:38; Hch 26:4 * **1:3** Col 1:16; He 1:2; Ro 11:36; 1Jn 2:5 * **1:4** Sal 36:9; Jn 12:46 * **1:5** 1Jn 2:8; Fil 3:12 * **1:6** Mr 1:4 * **1:8** Jn 15:26 * **1:9** Jn 12:46; 18:37; 1Jn 2:8 * **1:10** Jn 1:3 * **1:12** 2Jn 10; Jn 3:16; 5:43; 10:25; 11:52; Mr 1:22; Hch 9:14; Lc 1:7; Mt 5:9; Ro 8:16; 1Jn 3:1,23 * **1:13** 1P 1:3; 1Co 7:37; 16:12; Ef 2:3; Fil 3:3; 2Ti 2:26; 2P 1:21; 1Jn 2:29 * **1:14** Jn 1:1; 17:24; Fil 2:7; 1Jn 4:2,9; 5:20; Mr 10:37; He 11:17 * **1:15** Mt 3:11; Mr 1:7; Jn 1:27,30; 3:13; 8:58; 10:30; 14:7-9,23; Col 1:19; Fil 2:6 * **1:16** Hch 15:11; 2P 3:18 * **1:17** Sal 77:20; 119:142; Mt 8:4; He 3:2; Jn 14:6; 2Ts 2:10 * **1:18** 1Jn 2:24; 4:9; Jn 8:42; Mt 5:16; 11:27; Lc 10:22 * **1:19** Mt 23:37; Hch 4:1; Ex 6:19; Lc 10:32 * **1:20** Mt 1:17; Ef 5:2 * **1:21** Mal 4:5; Mt 2:23; 11:14; 17:10-13; Mr 8:28; Lc 1:17; Dt 18:15 * **1:23** Is 40:3; Mt 3:3; 4:14; 12:17 * **1:24** Mr 7:3

in ɬ'inqimpulijin in nite' hik akha' pa' Cristo, qa nite' iye pakha' Elías qa nite' iye pakha' profeta?— 26 Ka' Juan Bautista qa yeku'ɬ, qa yit'ijiju'ɬ iye: —Yakha' k'inqimpulijinji' ha'ne iweli', qa hakha'ɬe ewi'ɬ hats i'ntaxi'ɬ etji'teje'm qa nite'ɬe ɬenikfe'li'ɬij.* 27 Hik hakha' pakha' teke'lenju' qu' nanam, yakha' nite' ye'weju'ɬij qu' henit'ijii pe' ɬeqniihayij pe' ɬ'otshilaxtii.—* 28 Ekewe' wekwek ekewe'en ɬunyejeyi'kii hakha' witset ɬa's Betania neɬu'uju'ɬ ɬajaika' ai hakha' haqqi' Jordán. Hik hakha' i'niji' ha' Juan Bautista in wenqinpulijin.*

Jesús, Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios.

29 Kakhap neɬuji', ka' Juan Bautista qa yi'wen ha' Jesús in nekets, qa yit'ij: —Jeɬ qeku'ni'ɬek, hik ha'ne hakha' Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios, hik ha'ne pakha' nit'ijji' hatse' pa' ɬewuɬ'ax ha'ne sehe' epji'.* 30 Hik ha'ne k'iyetij in hit'ijets: "Yakha' qa hakha' teke'lenju' qu' nanam, hakha'an qiji'ha t'anyipji', qe hakha'an hayiits na'l pakha'aj qa yakha'ɬe qa yi'nk'ałe." 31 Yakhap iye nite' hayiits qu' ne' tsikfe'lij nakha'an. Qa aka' ta'ɬijupi' yakha' in tsam qu' nek'inqimpujinji' pa'qu' iweli'ye', qe qa' nenikfe'lij ene' Israel nakha'an.—* 32 Ka' Juan Bautista qa nifeelija iye: —Hi'wenijha in te'nilit'etsju' pa' Espíritu Santo ta'ɬetspha'm na' wa's qa hikɬe ɬunye'j ofo', ma' qa amanipji' nakha'an.* 33 Yakha' qa mente' tsikfe'ltaxij pa'n ɬunye'j hakha'an, qa pakha'ɬe ts'ukinij qu' nek'inqimpujinji'kii pa'qu' iweli'ye', qa yit'ij yiwets: "Nakha'an nakha' qu' i'wenij qu' neketsju' na' Espíritu Santo qa' amani'ipji', nakha'an hik nakha' hakha' hik ɬunye'j qu' nenqimpulijinji' na' Espíritu Santo."* 34 Yakha' hi'wenijha qa henfelija iye in hik nakha'ija Ła's pa' Dios.—*

Pe' yojo in tek'enets pa' Jesús.

35 Qa kakhap neɬuikakii ka' Juan Bautista qa hik hakha' i'ni' iye qa wetsjuk hekhewe' ɬ'ijatshenhei i'nijup. 36 Qa in yi'wenik'i pakha' neki' pa'aj ha' Jesús, qa yit'ij: —Jeɬ qeku'ni'ɬek, hik kakha' hakha' Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios.— 37 Qa hekhewe' wetsjuk ɬ'ijatshenhei yepi'ye' ej aka'an in yit'ij, ma' qa yijayanpha'm ha' Jesús. 38 Qa ha' Jesús qa nejeɬɬetepji' pa'aj, qa yi'wen in nijayanpha'mkii, qa yit'ijets: —¿Łekpa' ɬowo'oɬiikii?— Qa yeku'ɬ hekhewe'en: —Rabí, (Maestro) ¿pa'n i'ni' pakha' ɬa'wi'?—* 39 Ha' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —Te'ɬuni'ɬ qa i'weni'ɬ. — Ma' qa ɬijts'eyek qa yi'wen hakha' i'wi'. Ma' qa mexe amaneyijup qa yamijii in hats metju' junu', qe hats las cuatro (4) kakha' neɬuji'. 40 Hakha' ewi'ɬ hekhewe' wetsjuk hikhe' yepi'ye' ej ka' Juan Bautista qa yijayanpha'm ha' Jesús, hakha'an ɬii Andrés, ɬejefe ha' Simón Pedro.* 41 Hakha' Andrés yojohon in wo'oikii ha' ɬejefe Simón, qa yit'ijets: —Hats hi'weni'ɬ hakha' Mesías (ikji' aka'an Cristo).—* 42 Ma' qa neka'xii hakha' i'ni' ha' Jesús. Ha' Jesús in yejeɬju', qa yit'ijets: —Akha' Simón, ɬa's ha' Juan, qa hane'ej qa iyi'ij Cefas (ikji' Pedro, "ute").—*

Jesús qa taya'yets pa' Felipe qa pa' Natanael.

43 Qa kakhap neɬukii ha' Jesús qa namiyu'ui ha' sehe' Galilea, qa yi'wen ha' Felipe qa t'eqe'mets, qa yit'ijets: —Atsjayan.—* 44 Ha' Felipe Betsaida ɬeiɬe', hikha' witset ɬetset iye ha' Andrés qa ha' Pedro. 45 Ha' Felipe qa wo'oikii ha' Natanael, qa yit'ijets: —Hats hi'weni'ɬ hakha' toxik'i yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i qa pe' profeta'ik'i iye, hakha' Jesús Nazaret ɬeiɬe', ɬa's pa' José.— * 46 Ha' Natanael qa yit'ijets pa'aj: —¿Me ɬeke' qu' nata'ɬ ji'ju' pa'qu' ɬe'wise' hakha' witset Nazaret?— Ha' Felipe qa yeku'ɬ pa'aj, qa yit'ijets: —Teɬunik'i qa' i'wen.— * 47 Qa ha' Jesús in yi'weniju'ɬ in hats meti'm ha' Natanael, qa yit'ij: —Jeɬ qeku'ni'ɬek ha'ne yijaa'ija in Israel ɬeiɬe' yijat'ij, nakha'an hami'm pa'qu' witqawitjinaxe'.— * 48 Ha' Natanael qa yit'ijets: —¿Pa'n ɬunye'j in ɬenikfe'lyij?— Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —In mente' tayai ei na' Felipe ɬa'nifi ke' higokuk, qa hayiits k'ewen.— 49 Qa ha' Natanael qa yit'ij: —Rabí (Maestro), ¡hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios! ¡Akha' pakha' Qi Łatata ene' Israel!—* 50 Qa yeku'ɬ ha' Jesús, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in hit'ij ewets in k'ewen in ɬa'nifi ke' higokuk, ma' qa nite' ɬesqeku'? Qa' i'wen iye hatse' kekhewe' wekwek les in qits yijat'ij.— 51 Ha' Jesús qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iɬij ewets, ɬi'weni'ɬ hatse' na' wa's qu' qhofi'ij qa nekhewe' ɬaqa angelits na' Dios qa' netf'eyeikiyetsju'kii ha'ne Ła's na' Jukhew.—**

---

* **1:26** Mr 1:8 * **1:27** Jn 1:15 * **1:28** Mr 10:1; Lc 3:3 * **1:29** Is 53:7; Hch 8:32; 1P 1:19; Ap 5:6; Jn 15:22; 1Jn 3:5 * **1:31** Jn 7:28; 1Jn 1:2; 2Co 4:11 * **1:32** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; 1Jn 5:8; Ap 3:22; Stg 4:5 * **1:33** Mt 3:11; Mr 1:8; Lc 3:16; Hch 11:16 * **1:34** Mt 3:17; 4:3; Jn 1:49; 5:19; He 1:2 * **1:38** Jn 11:8 * **1:40** Mt 4:18-22; Mr 1:16-20; Lc 5:2-11 * **1:41** Mt 1:17; Ex 29:29 * **1:42** 1Co 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Ga 1:18; 2:9,11,14 * **1:43** Mr 3:18 * **1:45** Jn 1:46-49; 6:42; 21:2; Mt 1:16; 2:23; Hch 7:52; Ro 3:21; Lc 1:27; 2:4,16,33; 3:23; Mr 1:9 * **1:46** Gn 1:31 * **1:47** 2Co 11:22 * **1:49** Jn 5:19; 11:8; 12:13; Mt 27:42; Mr 15:32 * **1:51** Ła's na' Jukhew ikji' ɬii iye pa' Cristo. * **1:51** Lc 12:8-9; 15:10; Hch 10:3; Gn 28:12; Mr 2:10

2

Pa' ewi'ɬ witiwhe'yejii pa' witset'ii Caná.

1 Qa in hats wetshetk'ewiɬik'i neɬuts* qa na'l ka' ewi'ɬ witiwhe'yejii hakha' witset'ii Caná, hakha' sehe' Galilea, qa ke' ɬenene ha' Jesús qa hats i'ni' hakha'an.* 2 Ha' Jesús te'niyinhe'yij iye qa week he' ɬ'ijatshenhei kakha' witiwhe'yejii. 3 Qa in hats aje'eɬ yimji' ka' wino'ok'i, qa ke' ɬenene ha' Jesús qa yit'ijets: —Hatste' yimji' ka' wino'ok'i.— 4 Jesús qa yit'ijets: —Efu, ¿inhats'ek in ɬit'ij yiwets kakha'an? Mente' yamtaxets ɬahats'ij qu' haqsiijkii pa'qu' ɬunye'je'.—* 5 Ke' ɬenene qa yiyaji'ijets hekhewe' t'ihinijkii, qa yit'ijets: —Aqsiiɬijkii week pa'qu' nit'iɬij ewets nakha'an.— 6 Qa na'l hekhewe' ewi'ɬ tatsai (6) kekhewe' qits utel wanaqsiijkii in eɬi'nilij, we'neni' hakha'a' qe qa' natnatkinhe'yij kakha' ɬunyejei nekhewe' judiol qe wa'nqa'. Ewi'ɬ hekhewe' eɬi'nil wejuɬji'ju' pa'qu' iweli'ye' qu' wetshetk'ewi'ɬe' ne'ej qits kamusil.* 7 Ha' Jesús qa yiyaji'ijets hekhewe' t'ihinijkii, qa yit'ijets: —Oponhetiɬik'i pa'qu' iweli'ye' nekhewe' eɬi'nil.— Ma' qa yoponhetik'i he' eɬi'nil. 8 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Hane'ej qa' a'natsiyi'ɬju' ɬammise'ji qa eka'xi'ɬii nakha' tenek'enhe'yij ha'ne ɬe'wis neɬu qu' nijaajin.— Ma' qa yeka'xii. 9 Qa ha' tenek'enhe'yij ka' ɬe'wis neɬu in yijaajin kakha' iweli'tax in wino'oj, hakha'an in nite' nikfe'lets pa'n ta'ɬji' ka' wino, qa hekhewe'ɬe yithayiki qa nikfe'lets qe ɬekhewel natsiiju' kakha' iweli'ɬetax. Ma' qa ha' tenek'enhe'yij ka' ɬe'wis neɬu qa taya'yii ha' tewhe'yei, 10 qa yit'ijets: —Week na'aj jukhew yojohon qe t'ihinij qu' ne'tniyahaiji' na'aj ɬe'wisji'ha wino, ma' qa in hats yape'ejets qe te'niyahaiji', qa' hats t'ihinij iye qu' ne'tniyahaiji' na'aj les nite' ɬe'wisji'ha wino. Qa akha'ɬe qa menjiit ɬaqsi'j nite' ɬ'ihinij qu' ne'tniyahaiji' ha'ne ɬe'wisji' wino.— 11 Aka'an hik aka' yojo kekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ in yaqsiijkii ha' Jesús, qa yaqsiiji'kii hakha' witset'ii Caná, hakha' sehe' Galilea. Aka'an ɬunye'j in hats inq'ethinij pa' qi ɬewqiye'jji'ha, qa he' ɬ'ijatshenhei qa qi'ija in nite' yeqeku' hakha'an.* 12 Qa in hats ɬ'anu'upji' week ekewe'en, ma' qa yamii ha' Capernaum ɬijts'ekikii ke' ɬenene qa he' ɬek'injats qa he' ɬ'ijatshenhei, qa nite'ɬe olots ke' neɬuts in amaneyi' hakha'an.*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi.
(Mateo 21:12-13; Marcos 11:15-18; Lucas 19:45-46)

13 Kakha' ɬeqe ɬe'wis neɬu nekhewe' judiol Pascua hats k'esets, qa ha' Jesús qa yamii ha' Jerusalén.* 14 Qa in uyifi ke' witlijtsitjii qa yi'wenifi he' t'ihinij he' wakka, he' t'ihinij he' kots'etets, he' t'ihinij ofol qa hekhewe' iye yepiletetskii ɬ'astai i'niju'kii hakha'a'. 15 Ha' Jesús qa yaqsiijkii ka' ewi'ɬ ɬeqsilanhet niihai, qa yiwutshenik'uifik'ikii ke' witlijtsitjiiyifi he' weekji', qa weeki'ɬ he' ɬeɬinhei kots'etets qa he' wakka iye. Qa niwu'mi'ju'kii iye sehe' kekhewe' ɬ'astai nijketits hekhewe' yepiletetskii ɬ'astai, qa yiwu'mkii iye ke' ɬeqe mesalik'i.* 16 Qa yit'ijets he' t'ihinij he' ofol: —¡Eka'xi'ɬik'uifik'i hane'e'in enewe'en! ¡Hasu'uj eqfenyejeyi'iɬij ene' ɬetsi' na' Tata na'aj witaqhawet!—* 17 He' ɬ'ijatshenhei qa nikfe'lik'i ma' qa yijamti'ik'i kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Pakha' nite' yeqwejinka'xtaxiji'm qu' ham niwqinhete'ji' ene' etsi', hik pakha' qu' nesɬuj.—* *(Sal 69:9)** 18 Hekhewe' judiol qa yit'ijets: —Ets'ethini'ɬij pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ qu' aqsiijkii hane'ej, hats'inha qu' netsikfe'liɬets qu' nata'ɬets pa' Intata in ɬaqsiijkii aka'an.— 19 Qa yeku'ɬ ha' Jesús: —Iwuɬ'enheti'ɬju' qa' onopɬeti'ɬju' iye ene' qi witlijtsitjii, qa qu' namets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa' heniihinpha'm iye.—* 20 Ma' qa he' judiol qa yeku'ɬ iye, qa yit'ij: —Cuarenta y seis (46) ininqapits in we'nithayiki ene' qi witlijtsitjii, qa akha' ¿me ɬumti qu' wetshetk'ewi'ɬ neɬutse' qu' eniihinpha'm iye?—* 21 Qa hakha' Jesús in yit'ij, "ene' qi witlijtsitjii" qete'e' hakha'ɬe week ɬ'ese'n in iyetij.* 22 Qa hik ta'ɬijupi' in iɬa'x iye qa he' ɬ'ijatshenhei qa yijamti'ik'i in hik aka' hayiits yit'ij, ma' qa les in nite' yeqeku' kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qa kekhewe' iye ɬe'lijei ha' Jesús qa iyetji'ij.*

Qa olots pekhewe' hats tek'enets pa'aj pa' Jesús.

23 Ha' Jesús in mexe i'ni' ha' Jerusalén kekhewe' ɬe'sits neɬutsji' Pascua, ma' qa olots hekhewe' tek'entaxets, qe ta'ɬijupi' in yi'wenijha kekhewe' yaqsiijkii in ham ɬunyejeyi'iju'ɬ.* 24 Qa hakha'ɬe Jesús qa nite'ɬe yija'am pekhewe'en, qe nikfe'letsha pa' ɬunyejei hekhewe'

---

* **2:1** Wetshetk'ewi'ɬ neɬuts pe' hebreo qa ɬeqiyij martes. * **2:1** Jn 2:11; 4:46; 21:2; Mt 1:16; 17:22 * **2:4** 2S 16:10; 19:22; Jn 19:26 * **2:6** Lv 13-14; He 1:3 * **2:11** Jn 2:1; 17:24; 21:2; Mt 17:22; 2Co 4:11; 1Jn 1:2; Mr 10:37 * **2:12** Lc 8:19-21; 10:15; Mt 12:46-50; Mr 3:31-35; 6:3; Hch 1:14 * **2:13** Ex 12:11; Mt 23:37 * **2:15** Hch 27:32; Mt 7:15 * **2:16** Mt 5:16; 11:27; Jn 2:17; 8:42; Lc 11:51; Jer 7:11; Zac 14:21; Mal 3:1-3 * **2:17** Nm 25:13; Ga 5:15 * **2:19** Lc 1:21; 9:22 * **2:20** Mr 15:29 * **2:21** Mt 26:26; 27:52,58; Mr 14:22; 15:43; Lc 12:4; 22:19; 23:52,55; Jn 19:31,38,40; 20:12; 1Co 10:16; 11:23-26; He 10:5,10; 1P 2:24 * **2:22** Mt 17:9; 26:54; Ap 20:12; Jn 14:26; 2P 1:20 * **2:23** Mt 23:37; Jn 5:1; 10:25; 1Jn 3:23

weekji'. 25 Qa hik ta'łijupi' in nite' hamik'ui pakha' qu' nenfeltaxi'm pa' łunyejei' hekhewe'en,
qe hakha'an nikfe'lets week pa'qu' jukhewe'.*

3

Jesús qa pa' Nicodemo.

1 Ewi'ł ha' jukhew fariseo, łii Nicodemo, hik hakha' ewi'ł hekhewe' tenek'enhei ne'
judiol.* 2 Hakha'an qa namii ha' Jesús naja'xij hakha' i'ni', qa yit'ijets: —Rabí (Maestro),
tsikfe'li'łets in łata'łijiiha pa' Dios in a'maestro, qe ham pa'qu' naqsi'jłi'ijkii kekhewe' ham
łunyejeyi'iju'ł łaqsiijkii qu' nite' na'ni'ijup pa' Dios.—* 3 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka'
qu' hit'ij ewets, pakha' qu' nite' ewi'łi'ij qu' nenekfik'i iye qa' nite' łeke'ye' qu' ni'wen
na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 4 Ha' Nicodemo qa yit'ijets iye: —¿Pa'n łunye'j qu' łeke'ye'
qu' ewi'łij nenekfik'i iye pakha' qu' hats ława'ma'xe'? ¿Me łeke' qu' napil ji'teje'm iye
łeneneye' ma' qa' nenekfik'i iye?— 5 Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets,
pakha' qu' nenekfik'i qa nite'łe nekijfik'i na' Espíritu Santo, nite' łeke' qu' nuiji'teje'm na'
tenek'enheiji' na' Dios.* 6 Qe na'aj nekijupfik'i aka' wit'eseninye'j, qa wit'ese'nłe, qa pakha'łe
qu' nenekijupfik'i na' Espíritu Santo, qa espiritułe ek.* 7 Hasu'uj e'nitjułaxijpha'm in hit'ij
ewets: "ekheweli'ł les łe'wistax qu' ewi'łi'ij iye qu' eneki'łfik'i." * 8 Na'aj t'unik'i ikji' pakha'
qu' nisu'un qu' nakji', qa łepiye' na'aj ł'anye'j, qa nite'łe łenikfe'lets pa'n qu' nataa'łji'ha, qa pa'n
qu' net'ejuiji'ha iye. Aka'an hik aka' łunye'j week pakha' qu' nenekijfik'i na' Espíritu Santo.—
* 9 Ma' qa ha' Nicodemo qa nifaakan iye: —¿Maa, pa'n łunyee'jkiiha aka' łit'ij?— 10 Jesús qa
yeku'ł iye, qa yit'ijets: —Akha' inek a'maestro ha'ne Israel, ¿me qa nite' łenikfe'lik'i ekewe'
wekwek? 11 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, yekheweli'ł hit'iłij eke' tsikfe'li'łets qa eke' hi'weni'ł
iye, qa ekhewełhi'ił qa nite' ł'eku'mi'łiju'ł ekewe' henfeltaxi'ł.* 12 In hats k'efeltaxi'łi'm
ekewe' wekwek t'ejuyets ha'ne sehe' ipji', qa łeqeku'łi'iłik'i, ¿qa pa'n qu' łunye'je' qu' nite'
eqeku'yi'iłik'i qu' henfeltaxi'ł e'm nekhewe' wekwek wa's łeiłets? 13 Ham pakha' qu' hats
namiipha'm na' wa's, qe ewi'łhe nakha' ta'łiipha'm na' wa's, ikji', ha'ne Ła's na' Jukhew.* 14 Qa
in łunye'jek ka' Moisés in yenpha'm ka' yojonketik'i q'oiq'oi hakha' ham i'ni'i' sehe', qu' hik
aka' łunye'je' ha'ne Ła's na' Jukhew in les łe'wis qu' ne'nenpha'm hatse'.* 15 Hats'inha qu'
weeke' pakha' qu' nite' neqeku'ye' nakha'an, ma' qa' nana'li'm na' witiła'x nite' yili'ij.—*

Pakha' qi łeqsu'unka'xij pa' Dios ha'ne week sehe' ipji'.

16 —Qe na' Intata qi in yisu'un ene' week jukhew qa efuts iye qa nukinju' na' ewi'łhe
in Łaa'sija, hats'inha qu' weeke' pakha' qu' netk'eenetsha nakha'an, qa'nte' nami'ii hatse'
nakha' fe't qi iftsax. Ma' qa' nana'li'm na' witiła'x nite' yili'ij.* 17 Na' Intata nite' nukinetsju'
ha'ne Ła's ha'ne sehe' ipji', ma' qa' nitanithen ha'ne week sehe' ipji', qe nukinju' yijat'ij
hats'inha ha'ne week sehe' ipji' qa iłiye' qu' nata'łets nakha'an.* 18 Pakha' qu' netk'enets
nite' yeqeku' nakha'an ma' qa' hats nite' nattanithenheti'ye' hatse'. Qa pakha'łe qu'
nite' netk'ene'ets yeqeku' qa hayiits jutsiqax qu' nattanithenhetii hatse', qe nite' tek'enets
yeqeku' kakha' łii nakha' ewi'łhe in Łaa'sija na' Dios.* 19 Aka'an kakha qu' netjeyumtshen-
heti'yij, qe na' na'lkii in namtaxetsju' ha'ne sehe' epji', qa enewe'łe jukhew qa efuts iye qa
les in yisu'un na' nookii qa nite' yisu'un na' na'lkii, qe pekhewe' yaqsi'jijkii enewe'en uł'ets.*
20 Qe week nekhewe' uł'ax yaqsiijkii qa yuten na' na'lkii. Qa nite' nekets na' na'lkii qe nite'
yisu'un qu' ne'twenhetii pekhewe' yaqsiijkii uł'ets.* 21 Qa nikha'łi'ij yaqsi'jijkii pa' łe'wis, qa
nekets na' na'lkii, qe qa' ne'twenhetii week pekhewe' yaqsiijkii in ta'łets na' Dios.—*

Pa' Juan Bautista qa ewi'łij iye in iyetij pa' Jesús.

22 Ma' qa i'nk'ałe iye in hats naxijik'i ekewe'en, ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa iketsfik'i
ha' sehe' Judea, qa hik hakha'a' qa mexe amaneyi' ł'ajłi'ij qa wenqimpuujinju'. 23 Ka' Juan
Bautista wenqimpulijin iye hakha' witset'ii Enon meti'm ha' witset Salim, qe hik hakha'a'
he' olots iwelii. Qa olots he' namii qa wempuli'jju'.* 24 Qe ka' Juan Bautista hik aka'aj

---

* **2:25** Jer 17:10 * **3:1** Mr 7:3; Jn 3:4,9; 7:50; 19:39; Lc 8:41; 12:58 * **3:2** Jn 11:8; 15:24; Mr 1:45; 4:38; Ef 4:11; Ex 3:12; Hch 10:38; Ap 21:3 * **3:3** 1P 1:3; 1Jn 2:29; Mr 1:15; 9:1 * **3:5** Mr 9:43; Ez 36:25-27; Hch 22:16; Tit 3:5 * **3:6** Fil 3:3; Jn 1:33 * **3:7** 1P 1:3 * **3:8** Jn 8:14; 1Co 2:13-16 * **3:11** Jn 1:51; Ap 22:21 * **3:13** Jn 6:38,62; 8:23; 20:17; Dt 30:12; Hch 2:34; Ro 10:6; 1Co 15:47; Ef 4:8-10; Ap 11:12; Mr 2:10 * **3:14** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Nm 21:4-9 * **3:15** Mr 10:17; Jn 12:25; Hch 13:48 * **3:16** Jn 5:19; 12:25,43; 1Co 13:1; Ga 2:20; Col 1:13; 3:12; 1Ts 1:4; 2Ts 2:13,16; 1Jn 3:16; 4:7-12; Jud 1; He 1:2; Ro 5:8 * **3:17** Jn 8:11,15; Ap 19:11 * **3:18** Jn 5:11,19,22-30; 10:25; Mt 12:41; Mr 16:16; 1Jn 3:23 * **3:19** Sal 36:9; Jn 12:46; 18:37; 1Jn 2:8 * **3:20** Lc 6:27; 19:14; Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **3:21** Jn 5:36 * **3:23** Mr 1:4

mexente' we'nenifi pe' witq'opheɬitjii.* 25 Qa ɬunye'jkii pa'aj hekhewe' ɬ'ijatshenhei kakha' Juan Bautista in tek'eɬeyiteetsiɬijju'kii pa' ewi'ɬ judío in t'ejuyets pa' ɬeqfenyejyij qu' nojo qu' netetlijik'uiju' pa' Dios.* 26 Ma' qa hekhewe'en qa nekii pa'aj ka' Juan Bautista, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, jeɬ qeku'nek hakha' in'ejup ha' ɬajaika' ai ha' haqqi' Jordán hikha' ɬenfeli'ɬ ye'm iye pa' ɬunye'j. Hane'ej qa hatste' wenqimpulijin iye qa hatste' week yot'axii hane'ej hakha'an.—* 27 Ka' Juan qa yeku'ɬ pa'aj, qa yit'ij: —Ham pakha' qu' nana'ɬli'im pa'qu' ɬunye'je', qu' nite' netisi'ij pakha' i'nji' ha'ne wa's. 28 Ekheweli'ɬ ɬespi'ye'eɬijha in hit'ij: "Nite' yakha' pa' Cristo, yakha' hoijohonhetiiɬi'ik'ui hakha'an."* 29 Pakha' i'nijup pe' witiwhe'ye', hik pakha' pa' witiwhe'ye', pakha'ɬe ɬejuwaika' pa' witiwhe'ye' i'nijup qa yepi'ye', qa qi in ɬe'wisi'mkii in yepi'ye' pa' ɬ'a'x pa' witiwhe'ye'. Qa hik yijunye'j yakha' in hats qi in ye'ɬe'wisi'mkii.* 30 Les ɬe'wis hakha'an qu' les net'ijaifik'iha qu' les qiye'ji'ha, qa yakha'ɬe qa les ɬe'wis qu' he'yijayik'iju' ek qu'nte' ye'qiye'ji'.—

Pakha' ta'ɬetspha'm na' wa's.

31 —Ha' ta'ɬetspha'm na' wa's hik hakha' week tenek'enhe'yipji'. Qa ha'neɬe sehe' taɬipji' qa sehe' ɬe'ek ɬeiɬe' qa iyetij eke' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'. Qa hakha'ɬe ta'ɬetspha'm na' wa's qa hik hakha' week tenek'enhe'yipji'.* 32 Hakha'an nifel pakha' yi'wen qa yepi'ye' iye. Qa hamɬe nek'enheyuye'ets.* 33 Pakha' qu' netk'enetsha nite' yeqeku'uk'i pakha' qu' nit'ij hakha'an, pakha'an qa yiwjutsiqenija qu' nit'ijets pa' Dios in yijaa'ija.* 34 Qe hakha' nukinju' pa' Dios qa nifel pe'qu' ɬe'lijeye' pa' Dios, qe pakha'an in tisij hakha'an pa' ɬeqe Espíritu, qa nite' wo'oi pa'qu' ɬeqjeyumtshelaxi'ijup pa'qu' netisij.* 35 Pakha' Ɬatata yisu'un hakha' Ɬa's, qa tisij pa' qi ɬet'unha'x qa week tenek'enhe'yij ene' week wekwek.* 36 Pakha' qu' netk'enetsha nite' yeqeku' ha' Ɬa's qa hats na'li'm pa' witiɬa'x nite' yili'ij. Qa pakha'ɬe qu' nite' netk'ene'ets ha' Ɬa's qa' nite' ni'wene' pa' witiɬa'x, qe pa' qi ɬawak pa' Dios hik pakha' yijat'ij qu' na'nipji' enewe' week ɬahatsiyij.—*

4

Jesús qa pe' efu Samaria ɬeiɬeki'.

1 Ha' Yatsat'ax'inij in nikfe'lets hekhewe' fariseol in hats i'ye'ej hakha'an in yaqsiijkii in nimpulijinju' hekhewe' les olots qu' ɬ'ijatshenheyi'ij iye qa nite' hik uja'x ka' Juan hekhewe' nimpulijinju' ek.* 2 Qa nite'ɬe hik hakha'tax ha' Jesús qu' ninqinpulijin, hekhewe'ɬe ɬ'ijatshenhei hik hekhewe' wenqinpulijin. 3 Ma' qa ikik'ui ha' sehe' Judea, qa wapilii iye ha' sehe' Galilea.* 4 In ikkii, qa les ɬe'wis qu' nenek ji'teje'm ha' Samaria ɬeqe sehe'.* 5 Ma' qa yamets ha' ewi'ɬ witset hakha' Samaria ɬii Sicar, meti'm hakha' joofji'ju' ɬeqe sehe' pa' Jacob tisij pa'aj pa' ɬa's José.* 6 Hik hakha' i'ni' ke' witijki' ɬejki pa'aj pa' Jacob'ik'i. Ha' Jesús hats yiwef, qa i'nju' wapi'yijup ke' witijki', hats natsatheniyu'ju' junu'.* 7 Ma' qa namets ke' ewi'ɬ efu Samaria ɬeiɬeki' woɬ'oljo'oijo' ke' witijki'. Qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Entshen qeku'n yat'e'.—* 8 Qe hekhewe' ɬ'ijatshenhei mexe taqhayiiteje'm ha' witset pe'qu' netuj. 9 Qa in ɬunye'jek nekhewe' judío in nite' wetku'ɬiɬ nekhewe' Samaria ɬeiɬets, ma' qa ke' efu qa yit'ijets pa'aj in yeku'ɬ: —¿Inhats'ek, in akha' e'judio, qa ɬ'iyintaxij yiwets pa'qu' at'e' iweli' in yakha' ya'samaria ɬeiɬeki'?—* 10 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Qek enikfe'lets nakha' ɬeqisit na' Dios, qa nakha' iye yittaxij ewets: "Entshen qeku'n yat'e'." Ma' qekha iyintaxets nakha'an, qa nakha'an qekha neɬistaxij na' iweli' witiɬa'x.—* 11 Ke' efu qa yeku'ɬ iye pa'aj: —Jukhew, ham inek eqniyak'i'ijup qa ham iye oqotok'o yi'ijup qu' iwu'miiju' ne' witijki' qe akaptax. ¿Pa'n qu' ata'ɬiji' pakha' iweli' witiɬa'x ɬenqisti'neyutaxyij?* 12 Pa' yaqwa'maxi'ɬik'i Jacob tsejeti'ɬij ene' ɬejki. Hik ene' iya'ji'kii pa'aj qa week iye pe' ɬelitsik'i qa pe' ɬeɬinheiyik'i iye in ɬ'iyafetsjikii iye pa'aj. ¿Qa akha' me les ɬ'anipji' pakha'an?—* 13 Ha' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj qa yit'ij: —Week pakha' qu' niya'ji' ha'ne iweli' ene' witijki' nite' yili'ij qu' neniyayuji'ij. 14 Qa pakha'ɬe qu' niya'ji' na' iweli' ta'ɬ yiwets qu' hetisij, qa nite' ɬ'anuuyi'i qu' ne'niyayu'. Qe na' iweli' ta'ɬ yiwets qu' hetisij qa' hik ɬunye'je' qu' ne'niwekɬeji' ɬatawe'j qa' netisij na'

---

* **3:24** Mr 1:14 * **3:25** Mt 9:14; 11:2; 14:12; Mr 2:18; 6:29; Lc 5:33; 7:18-19; 11:1; Jn 1:35,37; 6:3; Lv 13–14; He 1:3 * **3:26** Jn 11:8; Mr 1:45; 10:1; Lc 3:3 * **3:28** Mt 1:17; Ef 5:2; Lc 1:17 * **3:29** Ap 21:2; Jn 15:11 * **3:31** Stg 1:17; Jn 8:23; 1Jn 4:5-6 * **3:32** Jn 15:26; Hch 26:5 * **3:33** 1Jn 5:20 * **3:34** Jn 1:33 * **3:35** Jn 5:19,20; 10:17; 1Co 13:1 * **3:36** Mr 16:16 * **4:1** Mr 7:3; Mt 1:4; 28:19-20 * **4:3** Lc 1:5; Mt 17:22 * **4:4** Hch 1:8 * **4:5** Sal 22:23; Mt 1:2; Lc 1:33; Gn 30:24; 33:19; 48:22; 49:22 * **4:6** Stg 3:11 * **4:7** Gn 24:11-17; 29:2-12 * **4:9** Jn 11:36; Hch 1:8; 14:1; Ap 2:9; Lc 9:52 * **4:10** Hch 8:20; Gn 26:19; Sal 36:7-9; Is 49:10; 55:1; Jer 2:13; Zac 14:8; Jn 7:38; Ap 7:17; 21:6; 22:1,17 * **4:11** Lc 10:1 * **4:12** Mt 1:2; Lc 1:33

witiɬa'x nite' yili'ij.—* 15 Qa yit'ij pa'aj ke' efu: —Jukhew, esɬisij pa' iweli' hats'inha qa'nte' ɬ'anuuyi'i qu' nets'iyayu'. Qa'nte' heneki'iiju' iye ene' witijki' qu' heka'xji'ij pa'qu' iweli'ye'.— 16 Ha' Jesús qa yeku'ɬ iye: —Iihetii pa' ewhe'ye' qa' eneki'ɬmet hane'e'in.— 17 Ke' efu qa yit'ij pa'aj: —Ham yiwhe'ye'ye'.— Qa yit'ij pa'aj ha' Jesús: —Ɬ'asiinik'iha ka' ɬit'ij in ham ewhe'ye'ye' 18 qe hats lee'fij (5) ewhe'yets, qa hakha' hane'ej in'ejup nite' ewhe'ye' iye. Aka'an hik aka' ɬunye'j in yijaa'ija kakha' ɬit'ij iku'uj.— 19 In yepi'ye' pa'aj ke' efu aka'an qa yit'ij: —Jukhew, qete'e' tu'u qu' o'profetaye'. 20 Pe' yaqwa'mhitsiɬik'i Samaria ɬeiɬets ha'ne i'niji' ek in iyiniikii pa' Dios ene' utek'ipji', qa ekheweli'ɬ in e'judioli'ɬ qa ɬit'iɬijets qu' nakha' Jerusalenii qu' hik nakha'yi'i' qu' netninhiyiji' qu' netniyinheyiikii pa' Dios.—* 21 Ha' Jesús qa yeku'ɬ qa yit'ijets: —Efu, ek'en yiwetsha hasu'uj esqeku', na' ɬahats'ij yamets hatse' qu' nite'ye' ene' utek'ipji' qa nite' iye na' Jerusalenii qu' ni'iɬiji' qu' iyini'ɬii na' Intata. 22 Ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬets nakha' ɬ'iyintaxi'ɬii, qa yekheweli'ɬ qa tsikfe'li'ɬets nakha' k'iyini'ɬii, qe na' witiɬijii ta'ɬji'ju' ne' judiol.* 23 In hats k'esets qu' namets hora ma' qa hats yamets hane'ejija, qa pekhewe' qu' yijaali'ija qu' niyinii na' Dios qa niyiinija weekij pe' ɬatawjets qa' yijaayi'ija iye qu' niyin, qe na' Dios hik aka' yisu'un pe'qu' hik ɬunyejeye' aka'an.* 24 Na' Dios in espirituɬe, qa pekhewe' qu' nijayan qa' les ɬe'wis qu' nijayanij pa' espíritu pa' yisu'un, qa' yijaayi'ija iye.—* 25 Qa pe' efu qa yit'ijets pa'aj: —Tsikfe'lets in nam hatse' pakha' Mesías (ikji' Cristo). Ma' qa qu' nanam pakha'an titha neqethen'inemik'iha week ekewe' wekwek.—* 26 Jesús qa yeku'ɬ qa yit'ij: —Pakha'an yakha' inek, ha'ne hane'ej ɬ'afaakateyi'ɬ.—* 27 Ma' qa namijets he' ɬ'ijatshenhei, qa qi in nijusij in tafaakate'yi'ɬju' ke' efu ha' Jesús. Qa hamɬe pa'qu' nanfaakanij qu' nit'ijets: ¿Ɬekpa' ɬanfaakanijkii? i'nɬi'i qu' nit'ijets ¿Inhats'ek in ɬ'afaakateyi'ɬ nekhe'en? 28 Ma' qa ke' efu qa nejeti' ke' ɬeweɬi'ni' qa wapilii ha' witset, qa nifeli'm hekhewe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijets: 29 —Te'ɬun qeku'ni'ɬ qu' i'weni'ɬ ha' ewi'ɬ jukhew nifel ye'm week ke' yeq'inye'jeikii. ¿Me hik tu'u hakha'ye' pa' Cristo?—* 30 Ma' qa olots he' ta'ɬets ha' witset nekii ha' i'ni' ha' Jesús.* 31 Qa in mente' namets hekhewe'en qa he' ɬ'ijatshenhei qa yiyajitaxets qa yittaxijets: —Rabí (Maestro), ek eku'n.—* 32 Qa yeku'ɬ ha' Jesús, qa yit'ij: —Na'l ye'm na' qu' hetuj nakha' ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬets.— 33 Qa he' ɬ'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju': —¿Maatsek tetka'xii pa'qu' netuj pa'aj?— 34 Qa yit'ij ha' Jesús: —Nakha' qu' hetuj nakha'an in haqsiijkii pa'qu' nisu'un nakha' ts'ukinju', qa qu' nasqhat'axij iye na' ɬ'ithayijkit.* 35 ¿Me nite' ɬit'iɬijets: "Mexe hamitsik'ui ikwetju'ɬ (4) juwelits qu' nuji' qa' netenifte'ji' pa'qu' wit'enek'eju'"? Qa yakha' qa hit'ijek: "Jeɬi'ɬju' ene' jukhew qa efuts hik ɬunyejei wit'enekju' hats yuji', hats ɬeke' qu' netenit'ijji'." 36 Na'aj nit'ijji' ne'ej ɬei na'aj wit'enekju' qa tajayipji', ma' qa nit'ijji' pe' ɬei pa' wit'enekju' qe qa' net'ejuyets na' witiɬa'x nite' yili'ij. Hats'inha pakha' yenju' pe' ɬoi qa' week ɬe'sitsi'iɬi'mkii pakha' nifte'ji' pe' ɬei.* 37 Qa aka'an in ɬunye'j qa yasin ji'teje'm kakha' wenit'ij: "Ewi'ɬ pakha' we'nq'en qa pakhap iye qa nit'ijji'ek pe' ɬei."* 38 Yakha' in k'ukini'ɬii qa ɬenit'iɬijji' nekhewe' ɬei nakha' nite' ekheweli'ɬ qu' eni'ɬju', tujtseikal ke' yithayiki in yenju' qa hane'ej ekheweli'ɬ qa hats ɬ'uyi'ɬ ji'teje'm nakha' ɬ'ithayijkit.—

Olots pe' Samaria ɬeiɬets nite' yeqeku' pa' Jesús.

39 Olots he' jukhew qa efuts iye he' ta'ɬets ha' witset Samaria tek'enets qa nite' yeqeku' iye ha' Jesús, qe ta'ɬets ke' efu in yit'ij: —Nikfe'l yiwets week ka' yeq'inye'jkii.—* 40 Ma' qa hik ta'ɬijupi' hekhewe'en in namii ha' Jesús ha' i'ni', qa iyinijets qu' mexe amane' eku'nijup ha' witset. Ma' qa wetsjuk neɬuts in mexe amanji'.* 41 In hats yepi'yee'ija in iyet ma' qa les olots he' tek'enets nite' yeqeku'. 42 Qa hekhewe'en qa yit'ijets ke' efu: —Hane'ej in nite' heqeku'uɬ, hats nite' ewi'ɬe qu' nata'ɬets kakha' ɬit'iɬij yiwets, qe ta'ɬets iye in hats hepi'yee'iɬha in iyet, qa tsikfe'li'ɬets in yijaa'ija in hik ha'ne pakha' Eqiɬina'x ha'ne sehe' epji'.—*

Jesús qa yiɬin pakha' ɬa's pa' ewi'ɬ pekhewe' ɬeqjeɬinenhei pa' wittata.

43 In t'ani' kekhewe' wetsjuk neɬuts, ha' Jesús qa ikik'ui ha' sehe' Samaria, qe qa' namii ha' sehe' Galilea.* 44 Qe ha' Jesús ɬakhaa'ija in nifel na'aj ewi'ɬ profeta in nite' yiwqinhetji' pekhewe' qu' ɬetsetifeetsetaxija.* 45 Ma' qa in yamets ha' Galilea, hekhewe' Galilea ɬeiɬets qa lesitsiju'ɬ, qe hayiits yi'wenij week kekhewe' yaqsiijkii ha' Jerusalenii kekhewe' ɬe'sits

* **4:14** Jn 6:35; 7:37; 12:25; 1Co 4:11; Ap 7:16; 21:6; 22:17; Stg 3:11; Hch 13:48; Ro 8:2; 1Jn 2:25 * **4:20** Dt 11:29–12:14; 27:3; Jos 24:1; Mt 23:37 * **4:22** Gn 12:1-7; Is 2:3; Mal 1:11; Mt 15:24; Jn 11:36; Ro 3:1-2; 9:4-5; 15:8-9 * **4:23** Jn 5:25-29; 16:32 * **4:24** Jn 1:33; 2Ts 2:10; Jud 20 * **4:25** Mt 1:17; Ef 5:2; Ex 29:29; Jn 1:41 * **4:26** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **4:29** Mt 1:17 * **4:30** Mr 1:45 * **4:31** Jn 11:8 * **4:34** Ef 1:9; 1Jn 2:17; Jn 5:30,36 * **4:36** Mr 10:17; Jn 12:25; Hch 13:48 * **4:37** Lv 26:16; Dt 20:6; Job 31:8; Mi 6:15; Mt 25:24; Lc 19:21 * **4:39** Lc 9:52; Hch 1:8; 26:5; Jn 15:26 * **4:40** Mr 1:45 * **4:42** 2P 3:18 * **4:43** Is 9:1-2; Mt 17:22 * **4:44** Jn 15:26; Hch 26:5; Mt 13:57; Mr 6:4; Lc 4:24

nełutsji' Pascua, qe łekhewel yamii iye kekhewe' łe'sits nełuts.* 46 Ha' Jesús qa wapilii iye in
ikii ha' witset Caná ha' sehe' Galilea. Hik hakha'a' hayiits yaqsiiji'kii ka' iweli' in wino'oj.
Na'l pa'aj ha' ewi'ł łeqe oficial pa' wittata, pa' ła's qi in wanqaats'e' ha' witset'ii Capernaum.*
47 Hakha'an in i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in ta'łii ha' Judea qa namets ha' Galilea, qa ikii qu'
newetweni'ł ma' qa qi in iyintaxijets qu' łijts'eyi'ii pe' łetsi' qu' niłini'm pa' ła's, qe hats
niwamhiyu'.* 48 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Qu' nite' i'weni'ił pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł qu'
e'nitjułaxiłijpha'mkii, qa' nite' ek'eni'ił ł'inqeku'uł.—* 49 Qa hakha' łeqe oficial pakha' wittata,
qa yit'ij: —Jukhew, if'elitik'i wat'ij qu' enek qe mente' wa'm ha' ya's.—* 50 Ha' Jesús qa
yit'ijets: —Yape mapilii pe' etsi', pa' oqwomehe' hats iła'x.— Ha' jukhew nite' yeqeku'uk'i
ka' yit'ijets ha' Jesús. Ma' qa ik qa wapilii pe' łetsi'. 51 In hats wapilii pa'aj pe' łetsi', qa pe'
łeqejkunenhei qa iwoyitsiju'ł pa'aj qa nifeli'm in hats iła'x pa' łoqwomehe'. 52 Ma' qa nifaakanij
pa'aj pa' i'ni' junu' in hats wat'ij pa'aj. Qa yeku'ł pa'aj: —Nełu in hats jelji' junu' (la una)
qa yili'ij in iwilhantax.— 53 Ha' łatata qa nikfe'lik'i in hik i'ni' junu' ha' Jesús in yit'ij: —Pa'
oqwomehe' hats iła'x.— Ma' qa hakha'an qa week iye he' łelits, łewhe'ye' qa nite' yeqeku' iye
qa tek'enets ha' Jesús.* 54 Aka'an hik aka' ka' wetsjuk yamets ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiiji'kii
ha' Jesús ha' sehe' Galilea in hats tepilik'ui iye ha' Judea.*

5

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł jukhew nite' t'otsjo'.

1 Ma' qa i'nk'ałe in hats ł'anu'upji' ekewe'en, ha' Jesús ma' qa yamii iye ha' Jerusalén qa
hikha' i'niju' kakha' ewi'ł łeqe łe'wis nełu ne' judiol.* 2 Qa ha' Jerusalenii, na'l ha' ewi'ł
meti'm hakha' łeqeji'teje'm ne'ej kots'etets, ha' ewi'ł łajakju' łeqiyij ne' hebreo Betzata,* qa
lee'fij (5) he' ts'ewemmifi łeq'enełewetits.* 3 Hekhewe' lee'fij (5) ts'ewemmifi qa weju'ł̓ji'
he' olots wanqaats'eju', puk'alets, f'oyoq f'oyoq uł'ets łewek, qa hekhewe' iye nite'ija t'otsjo'
i'wijupju'kii, (notkitaxets qu' nawapja' ha' iweli', 4 qe i'nłi'i qe te' nametsju' pa' ewi'ł łaqa
ángel pa' Yatsat'ax'inij ha' łajakju' qa te' wapja' ha' iweli', qa na'aj yojoji'ju' qe te' t'ilitji'ju'
qa te' naxpa'lij pa'qu' ławtshek'etax.) 5 Hikha' i'ni' ha' ewi'ł jukhew hatste' yamijets treinta y
ocho (38) łeqe'ninqapitsij in qi in wanqaats'e'. 6 Ha' Jesús in yi'wen in i'wju', ma' qa nikfe'lets
in hats qu' toxetaxik'i aka' łunye'j, qa nifaakan: —¿Me łisu'un qu' ham awtshek'e'?—* 7 Ha'
wanqaats'e' qa yeku'ł: —Jukhew, ham tsi'feni'ij qu' natsahinetsju' na' iweli' qa wapjaji'ij,
ma' qa in tsamji'ijtaxetsju' qa hatsłe na'l na'aj yojoji'ijji'ju'.—* 8 Ha' Jesús qa yit'ijets: —
Eniipha'm. It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma.— 9 Ma' qa hik akaa'ijha ha' jukhew qa t'un, qa yit'ij
jof ha' łewhi'la'x ma' qa ik. Ka' nełuji' witwapiihijiitax (sábado).* 10 Qa hik ta'łijupi' he' judiol
in yit'ijets hakha' jukhew wanqaats'etax: —Ha'ne nełuji' witwapiihijii (sábado) qa nite'
łenexke'ej qu' eka'xkii na' ewhi'la'x.—* 11 Ha' jukhew qa yeku'ł: —Hakha' hane'ej tsiłin yit'ij
yiwets: “It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma.”—* 12 Hekhewe'en qa nifaakanij: —¿Pa'n łii pa' jukhew
yit'ij ewets. “It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma”?— 13 Qa ha' jukhew nite' nikfe'lij hakha' yiłin, qe
ha' Jesús ikji'teje'm he' olots jukhew i'ni' hakha'an. * 14 Ha' Jesús qa i'nk'ałe yi'weni' ha'
jukhew ke' qi witlijtsitjiiyifi, qa yit'ijets: —Jeł, in hats łanaxpa'lij iye pa' awtshektax. Hasu'uj
uł'axe' iye pa'qu' aqsiijkii, hats'inha qa'nte' les qiyi'ija qu' uł'axe' pa'qu' ejunye'je'kii.—* 15 Ha'
jukhew qa ik, qa nifeli'm he' judiol ha' Jesús in hik hakha' yiłin.* 16 Ma' qa hik ta'łijupi'
hekhewe' judiol in hik łunyejei qu' nijayankii ha' Jesús, qe yaqsi'j jiijkii ekewe' wekwek in
mexe witwapiihijiitax (sábado).* 17 Qa ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Na' Tata nite' yili'ij in
t'ithayii, qa yakhap ji'jek iye nite' hili'ij in he'yithayii.—* 18 Qa aka'an in ta'łets iye, he' judiol
qa les in yisu'untaxija qu' nilan, qe nite' ewi'łłe qu' nata'łets in t'otsipji'kii pakha' łeqe ley
wete'm in t'ejuyets na'aj sábado, qe in yit'ijets iye pakha' Dios in łatataa'ija, qa ikji', hik łunye'j
pa' Dios.*

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Ła's pa' Dios.

---

* **4:45** Mt 4:17; 23:37; 26:69; Mr 1:14-15; 14:70; Lc 13:1-2; 22:59; 23:6; Hch 1:11; 2:7; 5:37; Jn 2:23; 5:1 * **4:46** Jn 2:1,11; 21:2; Lc 10:15 * **4:47** Lc 1:5 * **4:48** Ex 7:3-4; Mr 13:22; Jn 2:23-25; 3:16; 6:26,64; 20:25 * **4:49** Lc 10:1 * **4:53** Lc 11:11; Col 3:21 * **4:54** Jn 2:11; Mt 17:22 * **5:1** Mt 23:37 * **5:2** Betzata qa łiyij iye Betesda. * **5:2** Neh 3:1,32; 12:39 * **5:6** Is 46:10; Zac 14:7; Jn 5:6; 6:6; 8:14; 9:3; 11:11-15; 13:1-3,11 * **5:7** Lc 10:1 * **5:9** Mr 2:23 * **5:10** Jn 11:36; Lc 14:3 * **5:11** Tit 2:8 * **5:13** Jn 7:28 * **5:14** Hch 21:26 * **5:15** Tit 2:8 * **5:16** Lc 6:28; 13:10; 2Ti 3:12 * **5:17** Mt 5:16; 11:27; Jn 8:42 * **5:18** Mt 12:14; 26:4; 27:1; Mr 3:6; 14:1; Lc 6:11; Jn 7:1,19; 10:33; 11:53

19 Qa hik ta'ɬijupi' ha' Jesús in yeku'ɬik'i ekewe'en, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets,
na' Ła's nite' ɬeke' pa'qu' ɬakha' ye'ɬe qu' nisu'un qu' naqsiijkii, qe yaqsiijkii yijat'ij pakha' qu'
ni'wenij na' Łatata qu' naqsiijkii, qe week pakha' qu' naqsiijkii na' Łatata qa' hik pakhaayi'ija
qu' naqsi'jjiijkiyek iye na' Ła's. 20 Qe na' Łatata yisu'un na' Ła's, ma' qa yethinij week
kekhewe' ɬakha'ija in yaqsiijkii, qa kekhewe' iye les in qits wekwek ɬaqsijiyijkii hik kekhewe'
qu' nethiniɬij iye hatse', ma' qa qi qu' e'nitjuɬaxiɬijpha'mkii.* 21 Qe in ɬunye'jek na' Łatata in
niihinpha'mkii iye pekhewe' qu' hats nanaxtaxju' qa' netisij iye ɬiɬaxitse', qa hik ɬunye'je'jeek
iye na' Ła's qu' netisij iye ɬiɬa'xe' pekhewe' qu' nisu'un nakha'an qu' netisij.* 22 Qa nite'ɬe
hik nakha' na' Łatata qu' nit'ijets hatse' pa'qu' ɬunyejeye' me uɬ'ax me i'nɬi'i qu' ɬe'wise' ene'
jukhew qa efuts iye, qe na' Ła's hik nakha' tisij qu' week naqsiijkii aka'an,* 23 hats'inha
qu' weeke' ene' jukhew qa efuts iye qu' niwqinhetji'ha na' Ła's pakha' hats ɬequk'elijji' in
yiwqinhetji' na' Łatata. Pakha' qu' nite' niwqinhete'ji' na' Ła's, nite' yiwqinhetji' iye na'
Łatata hik nakha' nukinju'.* 24 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, pakha' qu' nepiye'ek'i kekhewe'
hit'ij qa nite' yeqeku' nakha' ts'ukinju', pakha'an hats na'li'm na' witiɬa'x nite' yili'ij, qa' hats
nite' nami'ii na' witaxtanithenkeye'j, qe hats ikik'uifik'i na' witwamhi' qa hats uiji'teje'm
na' witiɬa'x.* 25 Yijaa'ija aka' qu' hit'iɬij ewets, nakha' ɬahats'ij hats nam, hane'ejija in hats
nam, qa nekhewe' hik ɬunyejei qu' nanaxju' qa' nepiye' na' ɬ'a'x nakha' Ła's na' Dios, qa
pekhewe' qu' nepi'ye' qa' iɬiye'.* 26 Qe in ɬunye'jek iye na' Łatata in na'l ji'teje'm na' witiɬa'x,
qa hik ɬunye'je' iye na' Ła's in tisij qa' nana'lji'ij ji'teje'mek na' witiɬa'x.* 27 Ma' qa tisij iye na'
ɬet'unha'xijup qu' nitanithen ene' jukhew qa efuts iye, qe ɬakha' Ła's na' Jukhew.* 28 Hasu'uj
e'nitjuɬaxiɬijpha'm aka'an, qe yamets hatse' ɬahats'ij qu' weeke' ke' naxju' qu' nepiye' na'
ɬ'a'x nakha'an, 29 ma' qa' nenekfik'ikii. Pekhewe' qu' naqsiijkii pakha' ɬe'wis qa' iɬiyi'ijup na'
witiɬa'x. Qa pekhewe'ɬe qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax qa' iɬiyi'ijupek qu' newetjeyumtshen.—

Pe' fariseol qa nite' yumti pa' Jesús qu' nata'ɬii pa' Dios.

30 —Yakha' nite' ɬeke' qu' haqsiijkii pe'ye' qu' yakha' ye'ɬe qu' nata'ɬ yiwets. Pakha' hepi'ye'
qa hikpa' qa hit'ij, qa pakha' hit'ij qa yatsathenik'iha qe nite' howo'oi pakha' qu' yakha'
ye'ɬe qu' hisu'un, qe howo'oi yijat'ij qu' haqsiijkii pakha' hats yisu'un nakha' ts'ukinju'.*
31 Qu' yakha'ye' ɬetax yite'm qu' hetetfelɬetaxyik'i, pekhewe' qu' hi'ttaxij ham weju'ɬi'ij. 32 Qa
na'lɬe hakhap iye in iyetyij qa tsifel, qa yakha' qa tsikfe'lets hakha'an in iyetyij qu' netsfel
in yijaa'ija.* 33 Ekheweli'ɬ ɬ'ukiniɬii he' jukhew qu' nanfaakan kakha' Juan Bautista. Qa
kakha'an qa yit'ijiju'ɬ kakha' yijaa'ija in ɬunyee'jkiiha.* 34 Qa nite'ɬe enewe' jukhewɬe qu'
nata'ɬets kakha' witlijei in tsifelkii, qa lesɬe ɬe'wis qu' hitjiiɬij ewets aka'an qe qa' i'ɬiyi'iɬ.
35 Kakha' Juan hik ɬunye'jtax ne'ej fetitjii qe tujji'ha qa nalitkii, ma' qa ka' ɬ'uɬa'x qa ɬisu'uni'ɬ
qu' ne'sinheti'ɬi'mkii, qa nite'ɬe ijetaxijje'm ɬ'ajɬi'ij.* 36 Qa kakha'ɬe na'l ye'm qu' henfelek
qa les t'anipji' kakha' nifelek ka' Juan, qe kekhewe' wit'ithayijkitits tseɬisij na' Tata qu'
haqsiijkii, hik kekhewe' hane'ej haqsiijkii, qa hik kekhewe' tsifeltax, na' Tata in hikna'
ts'ukinju'.* 37 Qa nakha' ts'ukinju' Tata, ɬakha' iye in tsifeelija iye. Qa nite'ɬe ɬepi'ye'eɬ ka'
ɬ'a'x, nite' ɬi'weni'ɬ iye kakha' ɬunye'j.* 38 Qa kekhewe' ɬe'lijei qa nite' amaneyi'ɬ etji'teje'm qe
ɬeqeku'uɬ nakha' nukinju' nakha'an. 39 Ekheweli'ɬ qi in ɬejeɬtaxi'ɬ kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj,
qe ɬumtitaxi'ɬ qu' hik kekhewe'ye' qu' ata'ɬi'ɬijets qu' nana'liɬ'em na' witiɬa'x nite' yili'ij, qa hik
kekhewe' ke' tsifeltaxkii,* 40 qa nite'ɬe ɬisu'uni'ɬ qu' eneki'ɬ yiwets ma' qekha nana'ltaxi'ɬ e'm
na' witiɬa'x nite' yili'ij.* 41 Yakha' nite' he'yeku'mijiju'ɬ in tsiwqinhetɬetaxji' ene' jukhew,*
42 qe tsikfe'li'ɬ ewets ekheweli'ɬ, in nite' yija'aj qu' isu'uni'ɬ na' Dios.* 43 Yakha' henekijju'
aka' ɬiiji' na' Tata, qa ekhewelɬi'iɬ qa nite' ɬ'ekumi'ɬ yiju'ɬ. Qa qu' pakhape' qu' nanamij iye
pakha' qu' ɬakha' ye'ɬe in ɬii, ma' qa hik pakha' yijat'ij qa' ku'mi'ɬiju'ɬ. * 44 ¿Pa'n ɬunye'j qu' nite'
esqeku'yi'iɬ, in ekheweli'ɬ ɬiwetwumhiti'ɬ wetju'ɬkii in ɬeniwqinheti'ɬji', qa nite' ɬowo'oɬii yijat'ij
qu' newqinheti'ɬji' na' ewi'ɬɬe Dios?* 45 Hasu'uj umti'iɬ qu' yakha'ye' qu' hit'iɬij ewets hatse'
qu' uɬ'etsi'iɬ qa' nespiye'ej na' Tata. Kakha' Moisés hik kakha' qu' nit'iɬij ewets hatse' yijat'ij

---

* **5:20** He 3:9; Ap 15:3 * **5:21** Jn 2:19; 11:25-26; Mr 9:27 * **5:22** Mt 11:27 * **5:23** Jn 15:23; Lc 10:16 * **5:24** Jn 6:53; 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25 * **5:25** Jn 4:23; Fil 1:21 * **5:26** Jn 5:19; Col 1:19 * **5:27** 2Ts 1:5; Mr 2:10; He 2:6; Ap 1:13; 14:14 * **5:30** Mt 6:33; 12:41; 26:39; 2Ts 1:5; Jn 4:34; 6:38; 7:16-18; 8:16,28; 14:10; Ro 8:27; Ef 1:9 * **5:32** 1Jn 5:20 * **5:33** Sal 119:142; Jn 14:6 * **5:35** Mr 1:4; 2S 21:17; Mt 5:14-15; Lc 12:35; 2P 1:19; Ap 21:23; Sal 36:9; Jn 12:46 * **5:36** Jn 1:6,33; 15:24; Mr 9:37 * **5:37** 1Jn 5:9; Ex 33:11; Dt 4:12; Is 6:1; Lc 3:22; Jn 1:18; 6:46-47; 14:9; 1Ti 1:17 * **5:39** Mt 26:54; 2P 1:20; Lc 24:27,44; Hch 13:27 * **5:40** Lc 13:34; 14:26 * **5:41** Jn 17:24; Fil 3:19; 1P 5:4 * **5:42** Lc 10:27; 11:42; 1Jn 4:20 * **5:43** Jn 1:12; 10:25; 12:48; 13:20; 14:13; 17:8; Hch 15:14; Ap 14:1; Mr 4:16 * **5:44** Dt 6:4; Jn 17:3; Ro 3:30; 16:27; 1Ti 1:17; 6:15-16; Jud 25; Ap 15:4; 1Ts 2:4

qu' uɬ'etsi'iɬ, hik kakha' ɬetjumtitaxiɬifi. * 46 Qe qu' nite' eqeku'yi'iɬ ka' Moises'ik'i, qekha nite' esqeku'ye'ji'ijtaxi'ɬek, qe ka' Moises'ik'i kekhewe' yika'ajji' yakha' t'ejui yiwets. 47 Qa qu' nite'ɬe ek'eni'iɬik'i kekhewe' yika'ajji' kakha'an ¿qa pa'n ɬunye'j qu' nite' eqeku'yi'iɬik'i kekhewe' yi'lijei?—*

6

Jesús qa tisij pe' ɬaqats pe' jukhew yamets lee'fij mil (5.000).
(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17)

1 In yili'ij ekewe'en ha' Jesús, qa ikii ɬajaika' ke' kaɬi' Galilea qa ɬii iye Tiberias.* 2 Qa olots he' nijayan jukhew, efutsji'kii, qe yi'wenij kekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ yaqsiimijkii hekhewe' wanqaats'etaxju'. 3 Ha' Jesús qa ikik'ipha'm ke' utek qa i'nju' qa he' ɬ'ijatshenhei iye. 4 Qa hats k'esets ka' ɬe'wis neɬu Pascua, ɬeqe ɬe'wis neɬu ne' judiol. 5 Ma' qa ha' Jesús qa nejeɬtaxpha'm ma' qa yi'wen in hats namets hekhewe' olots, qa yit'ijets ha' Felipe: —Felipe ¿Pa'n qu' jintaɬi'iji' qu' jintaqhayets pe'qu' pane' qu' weeki'ij ene' jukhew?— * 6 Yit'ijets aka'an qe qa' nijaajinij pa'qu' nit'ij ha' Felipe, qe ha' Jesús hats nikfe'ltaxets pa'qu' ɬeqfenye'ji'ij.* 7 Ha' Felipe qa yeku'ɬ, qa yit'ij: —Nite' weju'ɬij pe'qu' doscientos (200) denariose'* qu' namiju'ɬ pe'qu' pane' qa' ɬuk'eli'imkii pe'qu' netuj.—* 8 Qa hakha' ewi'ɬ iye hekhewe' ɬ'ijatshenhei, Andrés, ɬek'inij ha' Simón Pedro, qa yit'ijets ha' Jesús:* 9 —Hane'en omeɬa's na'li'm ne' ɬaqats lee'fij (5) ne' pan ta'ɬets ke'ej cebada qa wetsjuk iye ne' sehets, ¿qa pa'n qu' ɬenifenye'je' in olots ene' jukhew, efuts iye?— 10 Ha' Jesús qa yit'ij: —Iyaji'iɬets qu' week na'nju'kii.— Qi'ii ha' qheele jup'elket qa i'nju'kii. Uja'x yamets he' jukhew lee'fij mil (5.000).* 11 Ha' Jesús qa t'eku'mi' ke' pan, qa in hats yit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Dios, ma' qa tisij hekhewe' i'nju'kii. Qa hik ɬeqfenyejeyij iye ke' sehets, qa tisji'jij week pa'qu' ɬequk'eleɬi'ij.* 12 In hats week iɬinijju', ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ɬ'ijatshenhei: —Ewi'ɬ eni'ɬi' ne' ɬexpelthil hats'inha qa ham pa'qu' netwumhitiiɬe'.—* 13 Ma' qa ewi'ɬ yeni', qa topolij he' doce (12) canastul ke' ɬapk'asil ke' lee'fij (5) pan ta'ɬets ke'ej cebada, ɬexpelthil hekhewe' tuj. 14 Hekhewe' week in yi'wenij aka' yaqsiijkii ha' Jesús in ham ɬunye'ji'iju'ɬ, qa yit'ijju': —Qete'e' yijaa'ija in hik ha'ne pakha' Profeta hayiits jutsiqaxik'ui qu' nanametsju' ha'ne sehe' ipji'.— * 15 Qa ha' Jesús qa hatsɬe nikfe'lets pa' yisu'untax pekhewe'en qu' net'eku'mi' qa' neka'x qa nenpha'm qu' ɬatatayi'ij. Ma' qa ikik'ipha'm iye ke' utek ewi'ɬɬekii.*

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Mateo 14:22-27; Marcos 6:45-52)

16 In hats najaleyiyu'kii qa he' ɬ'ijatshenhei qa hats tepiletsju'kii ke' kaɬi', 17 qa t'ilitji'ju'kii ke' ewi'ɬ witinhitjii, qa' namiiteje'm iye ha' ɬajaika', hakha' witset'iiteje'm Capernaum. Qa hats najaleikiiha, qa ha' Jesús qa menjiit nite' tepilii hekhewe'en.* 18 Qa ha' qi iweli' qa nite' ikesimen qe ta'ɬets in qi ka' t'unik'i qa yiwqinhetik'i ke' ɬeqe t'uyuyits. 19 Hekhewe'en hats lee'fij (5), i'nɬi'i qu' ewi'ɬ tatsaye' (6) kilómetros pa' yamiji'kii in ti'jifi ke' witinhitjii, qa yi'wen ha' Jesús in hats meti'm ke' witinhitjii, t'otsipji' ha' iweli'. Ma' qa qi in nijiwei hekhewe'en. 20 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¡Yakha'ɬe, hasu'uj e'nijiwe'yi'ɬ!—* 21 Ma' qa hekhewe'en qa yisu'unija qu' net'ilitji'ju' ha' Jesús ke' witinhitjii, ma' qa ke' witinhitjii qa aje'eɬ yametsteje'm ha' sehe' hakha' hats jutsiqax qu' nametsteje'm.

Pe' jukhew qa efuts wo'oikii pa'aj pa' Jesús.

22 Qa kakhap neɬuikakii, hekhewe' olots jukhew qa efuts iye amaneyiiteje'm hakhap iye ɬajaika' ke' kaɬi', hekhewe'en nikfe'lets in ewi'ɬɬe kekhe' witinhitjii hakha'a', qa ha' Jesús qa nite' i'netsju' iye he' ɬ'ijatshenhei, qe uja'xɬe he' ɬ'ijatshenhei in ikijteje'm ke' witinhitjii.* 23 Ma' qa uja'x he' witinhitjiyits ta'ɬii ha' witset Tiberias, qa namets ha' meti'm hakha' tuji' ke' pan in hats yit'ijetspha'm ha' Jesús ɬe'wisij pa' Dios.* 24 Ma' qa hik ta'ɬijupi', hekhewe'en in hats nite' yi'weni' hakha'a' ha' Jesús qa he' ɬ'ijatshenhei iye, qa t'ilitji'ju'kii pa'aj he' witinhitjiyits qa nijayaniiteje'm ha' Capernaum qu' nowo'oikii ha' Jesús.

Jesús, ɬakha' pa' pan ta'ɬets pa' witiɬa'x nite' yili'ij.

---

* **5:45** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **5:47** Mt 26:54; Ro 1:2; Lc 16:29-31 * **6:1** Mr 1:16; Jn 6:23; 21:1 * **6:5** Mr 1:45; 3:18 * **6:6** Ex 15:25 * **6:7** Ewi'ɬ denario, ɬajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **6:7** Mt 18:28 * **6:8** Mt 4:18; 10:2; 16:17; Mr 1:16,29; 3:18; 13:3; Lc 6:14; Jn 1:40,44; 12:22; Hch 1:13; 10:32 * **6:10** Mt 14:21 * **6:11** 2R 4:42-44 * **6:12** Lc 15:4 * **6:14** Dt 18:15; Mt 11:3; Lc 7:19-20; Ro 5:14; He 10:37; Jn 18:37 * **6:15** Jn 19:21 * **6:17** Lc 10:15 * **6:20** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **6:22** Jn 21:8 * **6:23** Jn 6:1; 21:1

25 In yametsteje'm hekhewe'en ha' łajaika' qa we'tweni'ł ha' Jesús, qa nifaakanij: —Rabí
(Maestro), ¿pa'n ipłu'uk'i in łanametsteje'm hane'e'in?—* 26 Qa ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —
Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ekheweli'ł in łowo'ołyiikii nite' kekhewe' ham łunye'ji'iju'ł in
haqsiijkii qu' owo'ołijyiikii, qe łowo'ołyijiikii yijat'ij in łetuji'ł ke' pan ma' qa qi in ł'iłini'łju'.
27 Ithayi'yi'ł, qa hasu'ujłe pa'qu' aqe'łi'ił nite' yape qu' net'ejuyets, net'ejuyets yijat'ij nakha'
yape witaq nakha'an t'ejuyets hatse' na' witiła'x nite' yili'ij. Nakha' witaq hik nakha' ha'ne
Ła's na' Jukhew qu' nełisi'łij, hik ha'ne na' łatata, Dios, hats yeni' ne' łeq'ikati'.—* 28 Ma' qa
pekhewe'en qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' wit'ithayijkit'e qu' haqsiiłijkii qu' nisu'un pa'
Dios?— 29 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Aka'an kakha' wit'ithayijkit yisu'un na' Dios,
qu' ek'eni'łets hasu'uj eqeku'uł nakha' nukinju' nakha'an.—* 30 Ma' qa yit'ij iye hekhewe'en
in yeku'ł: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' aqsiijkii qu' e'jutsiqaxi'ij hats'inha qu' hi'weni'ł qa' nite'
k'eqekuyi'ił? ¿Łek pakha' qu' aqsi'jijkii? 31 Pe' yaqwa'mhitsiłik'i tuj pa'aj pe' maná in neki'kii
pa'aj pa' ham i'ni'i', in yit'ijek ke' we'nika'ajji': "Tisij qu' netuj pe' pa'n ta'łiipha'm na' wa's."—
* 32 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nite' kakha' Moises'ik'i qu' nełisi'łij
kekhewe' pan ta'łiipha'm na' wa's. Nakha'łe Tata hik nakha' tisij qa hik nakha' iye qu' nełisi'łij
na' yijaa'ija in pan ta'łiipha'm na' wa's.* 33 Qe nakha' pan ta'łets na' Dios hik nakha' hats
t'ilitju' ta'łiipha'm na' wa's, qa tisij na' witiła'x ha'ne week sehe' epji'.— 34 Ma' qa hekhewe'en
qa yit'ijets: —Jukhew, esłisi'łijkii pakha' pan.— 35 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' nakha' pan
ta'łets na' witiła'x, pakha' qu' nenek yiwetsha qa' nite' ł'anuuyi'i qu' niyipkun. Qa pakha' qu'
nite' nesqeku'ye' nite' ł'anuuyi'i iye qu' ne'niyayu'.* 36 Qa hatsłe hit'iłij ewets in yemjeetax
in łetswentaxi'łha, qa nite'łe ł'ek'eni'ł yiwets łesqeku'uł. 37 Week pakha' qu' nesłisij na' Tata,
qa' nenekji'ij yiwets, qa pakha' qu' nenek yiwets nite' łeke' qu' hoyoqoweyiju'ł qa nite' łeke'
iye qu' hiwu'mfik'i.* 38 Qe in hata'łetspha'm na' wa's in hente'nili'tju', nite' tsamijju' qu'
haqsiijkii pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, qe tsamijju' yijat'ij qu' haqsiijkii pa' yisu'un nakha'
ts'ukinju'.* 39 Qa aka'an kakha' yisu'un nakha' ts'ukinju' qu' weeke' nekhewe' hats tsełisij
nakha'an qu' hasu'uj natsqamij pe'ye', qe qu' henłinju' yijat'ij qa' iłiye' hatse' iye nakha'
teke'lenju' nełuji' hatse'.* 40 Qe aka'an kakha' yisu'un na' Tata qu' weeke' pakha' qu' ni'wen
ha'ne Ła's qa nite' yeqeku', ma' qa hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij. Qa' yakhaayi'ija qu'
hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'.—* 41 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol
in tajawehenij wetju'łkii in yuten ha' Jesús, qe łakha' yit'ij: —Yakha' pan ta'łetspha'm na' wa's
in te'nilitju'.— 42 Qa yit'ijju': —¿Me nite' hik ha'ne hakha' Jesús, ła's ka' José, kakha' łatata qa ke'
łenene iye inekhewel jinikfe'lij? ¿Qa pa'n łunye'j hane'ej in yit'ij łetets: "Yakha' hata'łetspha'm
na' wa's"?—* 43 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijets: —Ili'iłij in ł'ajaweheni'ł wetju'łkii. 44 Ham
pa'qu' łeke'ye' qu' nenekłe yiwets qu' nite' nenka'xe' yiwets na' Tata, hikna' ts'ukinju'. Qa
yakha' qa' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'. 45 Kekhewe' yika'ajji' ke'
profetas'ik'i yit'ij: *"Pa' Dios qu' nijatshen week enewe'en."(Is 54:13)* Week pakha' qu' nepiye'
na' Tata qa hats nikfe'lets, ma' qa nek yiwets. * 46 Nite' ikji' aka'an qu' hats nana'l pakha'
qu' ni'wen na' Intata, qe ewi'łhe ha'ne ta'łiipha'm na' Dios, hik ha'ne yi'wen yijat'ij na' Intata.*
47 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nesqeku'ye', ma' qa hats na'li'm na' witiła'x nite'
yili'ij. 48 Yakha' pakha' pan ta'łets pa' witiła'x. 49 Kekhewe' alheyi'łik'i tuji' kekhewe' maná
hakha' ham i'ni'i', qa naxłeju'.* 50 Qa hane'en hik ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's, hats'inha
pakha' qu' netuj hane'en, pakha'an nite' wa'm.* 51 Yakha' pan iła'x ta'łetspha'm na' wa's.
Pakha' qu' netuj ha'ne pan, qa' pakhaaye'łi'ij qu' iła'xe'. Nakha' pan qu' he'yihinij hatse' qa'
łaja'yi'ij pe'qu' łiłaxitse' ene' week ene' sehe' epji', hik nakha' yese'n.—* 52 Ma' qa he' judiol
qa tek'ełeyiteetsijju'kii, in yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j hane'en qu' jinełisij na' ł'ese'n qu' jintełuj?—
* 53 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets: qu' nite' etuji'ił na' ł'ese'n
na' Ła's na' Jukhew qa nite' iye ł'iya'ałji' ne' ł'athits, qa' hami'ił etji' na' witiła'x. * 54 Pakha'
qu' netuj na' yese'n qa iya'ji' iye ne' yathits, pakha'an hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij, qa
yakha' qa' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'.* 55 Qe na' yese'n yijaa'ija

---

* **6:25** Jn 11:8 * **6:27** Is 55:2; Jn 6:53,62; 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25; Dn 7:13; Mr 2:10; 1Co 8:6; 15:24; Ef 5:20 * **6:29** Jn 1:6; 5:36; Mr 9:37 * **6:31** Ex 16:4,15,31; Ap 12:6; Sal 78:24 * **6:32** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **6:35** Jn 4:14; 7:37,38; 8:24; 11:25-26; 12:44,46; 14:12; 16:9; Lc 14:26; Ap 7:16; Mt 18:6; Mr 9:42 * **6:37** Mt 24:22 * **6:38** Ex 3:8; Pr 30:4; Dn 4:13,23; Mt 28:2; Jn 1:51; 3:13; Ef 1:9; 4:10; Ap 10:1; 18:1; 20:1; 1Jn 2:17 * **6:39** Lc 18:33 * **6:40** Mt 11:27; 16:21; Jn 5:19 * **6:42** Jn 1:45 * **6:45** Mt 2:23; Hch 7:52; 1Co 2:13; 1Ts 4:9; 1Jn 2:20 * **6:46** Ex 33:20; Jn 5:47; 8:38; 14:9; 16:27; Lc 10:22 * **6:49** Ex 16:12-36; Ap 12:6 * **6:50** Jn 11:26 * **6:51** Fil 1:21; 3:3; Ap 4:9; Jn 5:26; 6:53; He 10:10 * **6:52** 2Ti 2:24; Jn 9:16; 10:19 * **6:53** Mr 2:10; He 9:12 * **6:54** Mt 16:21; 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:15-20; 1Co 11:23-25

yijat'ij in witaq, qa ne' yathits qa yijaa'ija iye in witaat'ija. 56 Pakha' qu' netuj na' yese'n qa iya'ji' iye ne' yathits, pakha'an i'nyit ji'teje'mha qa yakhap ji'jek qa ha'nji'ij ji'teje'mha'ek pakha'an.* 57 Na' Tata, hikna' ts'ukinju', na'li'm na' łiła'x, qa yakha' qa na'lji'ij ye'mek na' yiła'x qe ta'łets nakha'an. Qa hik łunye'j pakha' qu' netuj na' yese'n, qa' nata'łjiij yiwetsek łiła'xe'.* 58 Hane'en hik ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's in te'nilitju', hane'en nite' hik łunye'j pekhewe' tujtax ke' aqa'jteyi'łik'i, qa naxłeju'. Qa pakha' qu' netuj ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's qa' pakhaaye'łi'ij qu' iła'xe'.—* 59 Ekewe'en hik ekewe' ke' yit'ij ha' Jesús ke' witlijtsitjiyifi in i'nq'ijatsheni' ha' witset Capernaum. *

Olots pe' yo'qmositij pa' Jesús.

60 Qa olotsłe hekhewe' ł'ijatshenheitax in yepi'ye' ek'i kekhewe' yit'ij, ma' qa yit'ijju': —Ka' yit'ij nakha'an jutsitax qu' jint'eku'mi'. ¿Pa'n łii pakha' qu' łeke'ye' qu' net'eku'miju'ł kakha'an?— 61 Ha' Jesús qa nikfe'łi'ik'uyi' hekhewe'en in tajawehenij wetju'łkii in nite' yisu'un kekhewe' yit'ij, qa yit'ijji'ju': —¿Me nawakanini'łkii ekewe'en?* 62 ¿Qa pa'n qu' ejunyejeyi'iłek qu' i'wentaxi'ł hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' napiletspha'm iye na' hayiits i'ntaxi'?* 63 Na' Espíritu Santo hik nakha' ta'łets nakha' witiła'x, ha'ne i'nese'n ham weju'łi'ij. Kekhewe' wekwek hit'iłij ewets espiritułe qa witiła'x iye.* 64 Qa na'łe ne' uja'x ekheweli'ł ne' yeqeku'uk'i.— Qe ha' Jesús hayiits pa'aj in nikfe'lets pekhewe' yeqeku' qa kakha' iye wotk'onijkii.* 65 Qa yit'ij iye: —Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets, in ham pakha' qu' nenekłe yiwets qu' nite' nesłisi'ij na' Tata.—* 66 Qa aka'an qa hik aka' ta'łets in olots hekhewe' yak'esik'uikii yijayantax, qa hats nite' yijayan. 67 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' doce (12) ł'ijatshenhei: —Qa ekheweli'ł, ¿me łenikheyu'u'ł yik'ui iye?—* 68 Ha' Simón Pedro qa yeku'ł: —Yatsat'axyij ¿pan łii pa'qu' hijayani'ł? Ke' e'lijei ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 69 Qa yekheweli'ł qa nite' heqeku'ułik'i qa tsikfe'li'łets iye in hik akhaa'ija pakha' ewi'łłe in ta'łiiha pa' Dios.—* 70 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' yakha' he'yeku'mi'ł eiji'kii qa o'doce'eł? Ła'mek nakha' ewi'ł ekheweli'ł qa hik nakha' ewi'ł inwo'met.—* 71 In yit'ij aka'an ha' Jesús qete'e' kakha' Judas, ła's pakha' Simón Iscariote, in yekelki'sijkii. Qe kakha'an hik kakha' t'ihinij hatse' Jesús yemjeetax in i'ntaxji'teje'm hekhewe' doce (12).*

7

Pekhewe' łek'injatstaxija qa yeqeku' pa' Jesús.

1 In yili'ij ekewe'en ha' Jesús qa i'nk'ałe qa ikik'i he' witsetits ha' sehe' Galilea. Nite' yisu'un qu' neneki'kii hakha' sehe' Judea, qe hik hakha'a' hekhewe' judiol wo'taxiikii qu' nilan.* 2 Qa in hats k'esets kekhewe' łeqe łe'sits nełuts nekhewe' judío, łeqiyij tabernáculos.** 3 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' łek'injats in yit'ijets: —Hasu'uj a'mani'iju' hane'e'in. Amii ha' Judea hats'inha qa ne'wenij pa'qu' aqsiijkii he' hikna' i'ni' najayan iye.* 4 Qe ham pa'qu' ewii'łe' qu' nanat'inijkii pe'qu' naqsiijkii in yisu'un qu' ninikfe'l. Qu' yijaayi'ija qu' aqsi'jijkii ekewe' wekwek, qa' yape menethinijets ha'ne week sehe' epji' qu' aqsiijkii iye.— 5 Qe in yemjeetax in łek'injatstaxija qa yeqeku' iye hekhewe'en hakha'an. 6 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Pakha' yinjeyumtshenek'ii hatse' mexente' yamets, qa ekhewełi'ił qa pakha'łe qu' łahats'i'ij qu' ami'łii qa hats łe'wisijupi'.* 7 Ene' week sehe' epji' nite' łeke' qu' na'napjaxi'ł e'm, qa yakha'łe qa napjax ye'm qe ta'łijupi' in henfeli'mha kekhewe' yaqsiijkii in uł'ets.* 8 Ami'łii pakha' łe'wis nełu, yakha'łe qa' mexe nite' natsami'ii, qe pakha' yinjeyumtshenek'ii mexe nite' yafits pa' łahats'ij.— 9 Aka'an in yit'ijets, qa ha' Jesús qa amani'ju' ha' sehe' Galilea.

Jesús qa ik yamii pa' łe'wis nełu.

10 Qa in hatsłe ikkii he' łek'injats yamii ka' łe'wis nełu, ma' qa ha' Jesús qa ikek iye, qa nite'łe watanalitij wanat'inkii. 11 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in wo'taxiikii kakha' łe'wis nełuji' qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' na'ni'i' hakha' jukhew?— 12 Qa week in tajawehenij

---

* **6:56** Jn 15:4-5; 1Jn 3:24; 4:13-16 * **6:57** Mt 25:31-46; He 10:31; Fil 1:21; 1P 1:18 * **6:58** Ap 4:9 * **6:59** Stg 2:2; Lc 10:15 * **6:61** Mr 10:32; Jn 1:47-48; 2:24-25; 4:17-18; 9:3; 11:4,11; 13:10-11,38 * **6:62** Mr 2:10; Jn 3:13; 20:17; Hch 1:9 * **6:63** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **6:64** Jn 13:21; 16:30; Hch 26:4; Mt 10:4 * **6:65** Lc 14:26 * **6:67** Mr 11:11 * **6:68** Lc 6:14 * **6:69** Mr 1:24 * **6:70** Jn 13:2,18,27; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **6:71** Mr 3:19; Mt 10:4; Jn 13:21 * **7:1** Mt 17:22; Lc 1:5; Jn 5:18; 11:36 * **7:2** "Tabernáculos" ikji', pe' judiol qa yamji'jets ekewe' łe'sits nełuts qa naqsi'jju' pekhewe' łetsil ne'ej łesejetsłe qa i'wifi yamijii in ewi'ł semana. Inekhewel qa inqiyij wit'atjaja'wetsits i'nłi'i tetsiiju'. * **7:2** Ex 23:16 * **7:3** Mr 3:21,31-35; 6:3; Lc 8:19; Mr 6:28; Jn 5:36; He 3:9; Ap 15:3 * **7:6** Sal 37:39; Lc 20:10; Jn 7:8 * **7:7** Lc 6:27; 19:14

wetju'ɬkii yifaakateji' hakha' Jesús. Uja'x he' yit'ijju': —Hakha' teik'unei.— Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —Nite', hakha'an yaqanɬekii ene' jukhew.—* 13 Qa ɬunye'j ji'ij in ham pakha' qu' nit'unhetijpha'm qu' niyet in yijamti'ets ha' Jesús qe nijiweyiju'ɬ hekhewe' judiol. 14 Qa in hats ɬeqewuk'uje'm yamijets ke' ɬe'sits neɬuts, ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijtsitjii, ma' qa i'nq'ijatshen.* 15 Ma' qa hekhewe' judiol qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ɬunye'j hane'en in qi in nikfe'lets ekewe' wekwek in nite' qu' nenq'ikataxij?—* 16 Ha' Jesús qa yeku'ɬ, qa yit'ij: —Ekewe' k'inq'ijatshenij nite' ta'ɬ yiwets, nakha'ɬe ts'ukinju' hikna' ta'ɬets.* 17 Qu' nana'l pakha' qu' nisu'un qu' naqsiijkii pakha' yisu'un nakha'an, qa hik pakha'ye' qu' nenikfe'lets kekhewe' k'inq'ijatshenij me ta'ɬets na' Dios, me i'nɬi'i qu' yakha' ye'ɬe qu' nek'iyetɬeyitij.* 18 Pakha' qu' ɬakha' ye'ɬe qu' nata'ɬets pekhewe' qu' nit'ij wo'ɬi'ii qu' neniwqinhetji'. Qa pakha'ɬe qu' nowo'oi qu' neniwqinhetji' pakha' yukin, hik ha'ne yijat'ij pakha' iyetij yijaa'ija qa hami'm pakha' witwejtitsi' hane'en.* 19 ¿Me nite' neɬisi'ɬij ka' Moises'ik'i kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii (leyes)? Qa ɬa'mek qa ham pa'qu' ewii'ɬe' qu' naqsi'jijkii kekhewe'en. ¿Inhats'ek in ɬenqek'uyutaxi'ɬyij?—* 20 Hekhewe' olots jukhew qa efuts iye qa yeku'ɬ, qa yit'ijju': —¡In'etji' pa' ewi'ɬ inwo'met! ¿Ɬek pakha' qu' nenqek'uyu' ej?— 21 Qa yeku'ɬ ha' Jesús qa yit'ijets: —Ewi'ɬɬe kakha' haqsiijkii qa e'weeki'ɬ in ɬenitjuɬaxiɬijpha'm.* 22 Qa kakha' Moises'ik'i in neɬisi'ɬij kakha' circuncisión,† qa yemjeetax in namtaxji'ju' na'aj witwapiihijiitax qa ɬunye'j ji'ij qa ɬaqsi'ji'ɬi'mijkii kakha'an na'aj omeɬa's. Qa ka' Moises'ik'i qa nite' hik kakha'tax qu' nata'ɬets kakha' ɬunye'jkii, qe hayiits kekhewe' aqa'jteyi'ɬik'i in hik kekhewe' in ta'ɬets yijat'ij. 23 Qa qu' nite' notnotshiyi'ipji'kii kakha' ley ma' qa we'nisa'xii ɬaxpa's na'aj omeɬa's in yemjeetax qu' witwapiihijiye'tax, ¿qa hane'ej qa inhats'ek in ɬanayu'uɬij ye'm in hiɬinji' ka' ewi'ɬ neɬuji' witwapiihijii ha' ewi'ɬ jukhew qi wanqaats'etax? 24 Hasu'uj it'iɬijets qu' hik pakhaayi'ija qu' ɬunye'je' pakha' qu' nite' iweeni'iɬha, mowo' eku'ni'ɬii yijat'ij qu' enikfee'liɬetsha, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' it'iɬij.—*

Jesús qa nifel pa' ta'ɬji'ha.

25 Ma' qa he' uja'x hekhewe' tetseti'yi' ha' Jerusalén qa watfaakateji'ijju': —¿Me nite' hik ha'ne ha' teniwohoitaxiikii qu' natlanhetii?* 26 Jeɬ qeku'ni'ɬek, hats iyetik'ui ene' jukhew qa efuts iye, qa ham pa'qu' nit'ijets. ¿Maatsek yumti iye nekhewe' wit'alhei qu' hik nakha'ye' pa' Cristo?* 27 Inekhewel jinikfe'lets hakha' ta'ɬji' nakha'an, qa pakha'ɬe Cristo qu' nanamtax qa ham nenikfe'lets pa'qu' nata'ɬji'.—* 28 Ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshenifi ke' qi witlijtsitjii, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬyij qa ɬenikfe'li'ɬets iye pa'n hata'ɬji'. Yakha' nite' ta'ɬɬe yiwets in tsam, qe ts'ukin yijat'ij nakha' ewi'ɬ yijaa'ija kakha' ɬunye'j, hik nakha' nite' ɬenikfe'li'ɬets.* 29 Yakha' tsikfe'lets nakha'an, qe hikna' hata'ɬii, qa nakha'an qa hik nakha' ts'ukin.—* 30 Ma' qa yisu'untax qu' net'eku'mi', qa hamɬe pakha' qu' net'eku'mets, qe mexente' yamets pakha' ɬenjeyumtshenek. 31 Qa olotsɬe hekhewe' tek'enets nite' yeqeku', qa yit'ijju': —Qu' nanamtax pa' Cristo, ¿me qa' naqsiijkii iye pe'qu' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ qu' les nat'anipji' kekhewe' yaqsiijkii ha'ne jukhew?—

Pe' fariseol yisu'untax qu' nophe'ɬ pa' Jesús.

32 He' fariseol yepi'ye' ej hekhewe' olots in tajawehenij wetju'ɬkii ekewe' wekwek t'ejuyets ha' Jesús. Ma' qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol qa yukintaxii he' yejeɬ ke' qi witlijtsitjii qu' nophe'ɬ ha' Jesús.* 33 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij: —Hats nite' toxik'ui qu' hats nite' ha'ni'iɬ etji'teje'm, ma' qa hapilii iye na' ts'ukinju'.* 34 Ekheweli'ɬ qa' mowotaxi'ɬyiikii, qa' nite'ɬe e'tsweni'iɬ, qa nakha' qu' ha'ni', ekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' ami'ɬii.—* 35 Ma' qa hekhewe' judiol qa watfaakateji'ijju': —¿Qetuk pa'qu' nakji' hane'en in yit'ijets qu'nte' jinte'wene'? ¿Me i'nɬi'i qu' namii pekhewep judiol i'nji'kii pe' griego ɬetsetits qa' nijatshen pe' griego? * 36 ¿Pa'n qu' nukinji'ha aka' yit'ij inwets: "Ekheweli'ɬ qa' mowotaxi'ɬyiikii, qa' nite'ɬe e'tsweni'iɬ, nakha' qu' ha'ni' ekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' ami'ɬii"?—*

---

* **7:12** Gn 1:31; Ap 20:10 * **7:14** Hch 21:26 * **7:15** Mt 26:54 * **7:16** Jn 5:19,30 * **7:17** Ro 8:27; Ef 1:9 * **7:18** Fil 3:19; Lc 9:32; Jn 8:14; 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:4; 2P 3:18; 1Jn 3:5; 5:20 * **7:19** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Ro 2:12-29; 3:9-10,20-23,27-28 * **7:21** Jn 5:36; He 3:9; Ap 15:3 † **7:22** Circuncisión: Wanaqsiimijkii na'aj omeɬa's in hats yamets wetshetk'ewi'ɬ tatsai (8) ɬeqe neɬutsfik'i, ma' qa we'nisa'xii pa' ɬ'aj pa' ɬoso', yemjeetax qu' witwapiihijiye'tax. * **7:24** Lc 6:37; He 9:27 * **7:25** Mt 23:37 * **7:26** Lc 8:41; 12:58; Mt 1:17; Ef 5:2 * **7:27** Mt 13:55; 21:11; Lc 4:22; Jn 6:42 * **7:28** Hch 21:26; Jn 1:26-33; 5:13,19; 8:14,19,55; 9:29-30; 12:35; 13:7; 14:5; 15:15,21; 20:14; Ga 4:8; 1Ts 4:5; 2Ts 1:8; Tit 1:16 * **7:29** Mr 9:37; Lc 10:22; Jn 1:6; 9:16 * **7:32** Mr 7:3; Mt 2:4 * **7:33** Jn 12:35; 14:12,19; 16:5,10,16,17,28 * **7:34** Jn 8:21; 13:33 * **7:35** Jn 11:36; Stg 1:1; 1P 1:1; Ga 2:3 * **7:36** Jn 8:21

Pakha' iweli' witiła'x.
37 In hats ewi'łe ka' nełu aman qa' nanaxijik'i ke' łe'sits nełuts, hik kakha' les in łe'wisija
kakha' nełu. Ha' Jesús qa niipha'm qa ts'ap'a, qa yit'unhetik'i in iyet: —Qu' nana'l pakha'
qu' ne'niyayu' qa nenek yiwets qa' niya'.* 38 Pakha' qu' netk'en yiwets nite' tseqeku', qa
hik łunye'je' kakha' yit'ij kekhewe' hats we'nika'ajji': "Pakha' les toxiiju' pa' łatawe'j qu'
ne'niwekłeji' pe'qu' iweliiye' haqqil witiła'x."—* 39 Ha' Jesús in yit'ij aka'an, pakha'łe Espíritu
Santo hik pakha' nifel, qu' netesti'yij hatse' pekhewe' qu' netk'enets nite' yeqeku' hakha'an,
qe pakha' Espíritu Santo mexente' namju', qe ha' Jesús mente' wapiletspha'm na' wa's ma'
qa' ne'nenpha'm qa' hats qiye'ji'ha.*

Pe' jukhew nite' ł'anyejeyij wetju'ł.
40 Ma' qa he' uja'x hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, in yepi'ye' ek'i ekewe' yit'ij ha'
Jesús, qa yit'ijju': —Yijaa'ija in hik ha'ne pakha' profeta t'otkaxtiitaxik'uikii.—* 41 Hekhewep
qa yit'ijetsek: —Hik ha'ne pakha' Cristo.— Qa yi'tłi'ijju' iye hekhewep iye: —Nite', ¿me łeke' pa'
Cristo qu' nata'łii na' sehe' Galilea? 42 ¿Me nite' yit'ij kekhewe' we'nika'ajji' Intata łe'lijei pa'
Cristo qu' nata'łets hatse' pekhewe' ta'łets pa' David'ik'i, qa' nata'łets iye na' Belén hik nakha'
łetset pa'aj pa' David'ik'i?— * 43 Ma' qa he' olots jukhew qa efuts iye qa nite' ł'anyejeyij wetju'ł
ha' Jesús. * 44 Qa he' uja'x hekhewe'en qa yisu'untax qu' net'eku'mi' qu' nophe'ł, qa hamłe
pa'qu' net'eku'mets.*

Pekhewe' tenek'enhei yeqeku' pa' Jesús.
45 Ma' qa hekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa tepilii iye ha' i'ni' hekhewe' tenek'enhe'yipji'
he' pa'il qa he' fariseol, qa enewe'en qa nifaakantaxij, qa yittaxijets: —¿Inhats'ek in nite'
łenka'xi'ł? —* 46 Hekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa yeku'ł: —¡Ham pa'qu' jukhewe' qu'
niyet qu' hik łunye'je' hakha' jukhew in iyet!—* 47 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets: —¿Ye' me
ekhewepi'ł iye nawitji'ił iye?* 48 ¿Me na'l pa'qu' ewii'łe' nekhewe' tenek'enhei qu' netk'enets
hakha'an, i'nłi'i ene' fariseol?* 49 Qa enewe'łe olots jukhew qa ne' efuts iye in nite' nikfe'lets
kekhewe' wenit'ij (ley), hats qi in i'nipji' pa' uł'ax.— 50 Ha' Nicodemo, hikha' fariseo namii
hik aka'aj ha' Jesús, hikha' i'nji'teje'm iye hekhewe'en, qa yit'ij:* 51 —¿Me nite' yit'ij kakha'
inqe ley qu' hasu'uj jintit'ijets qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'ł jukhewe' qu' nite'
nojoye' qu' natfaakanhetiikii ma' qa jutsiqax pa'qu' naqsiijkii?—* 52 Ma' qa hekhewe'en qa
yeku'łiju'ł, qa yit'ijets: —¿Me akhap iye Galilea łeiłe'? Jełijupkii ke' Intata łe'lijei, qa' enikfe'lets
in ham pa'qu' profetaye' qu' nata'łii ha' Galilea.—* 53 Ma' qa week wapiliikii pe' łetsil.

8

Pe' efu wanawitji'ił pakha' nite' łewhe'ye'tax.
1 Qa hakha'łe Jesús qa ikii ke' utek Olivos.* 2 Qa kakhap nełukii qa wekiyaafii iye ke'
qi witlijtsitjii. Ma' qa nekets hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, ha' Jesús qa i'nju' qa
yijatshen.* 3 Hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa he' fariseol iye t'ilit'ijets pa'aj
ke' ewi'ł efu in wanawitji'ił pa'aj pa' jukhew nite' łewhe'ye'tax. Qa neka'xii ha' Jesús qa
yenji'ju' łeqewuk'u pe' week jukhew qa efuts iye.* 4 Hekhewe'en qa yit'ijets ha' Jesús: —
Maestro, ene' efu titkamhitiił'ij in yawitjitax ha' ewi'ł jukhew nite' łewhe'ye'tax.* 5 In
t'ejuyets kakha' ley, pa' Moises'ik'i yit'ij inwets qu' netje'laxti'yijkii pe'qu' utele' qa' naq'alł'ij
pe'qu' efuye' qu' hik łunye'je' aka'an. Qa akha' ¿pa'n qu' it'i'ij?—* 6 Hekhewe'en nifaakanij
aka'an, qe yijaajintax ha' Jesús, hats'inha qu' nana'li'm pa'qu' nit'ijju' qu' nit'ijets qu' uł'axe'
in yaqsiijkii. Ma' qa totjoijo' ha' Jesús qa yika' ha' sehe' yit'iji' łayaqsi'.* 7 In menjiit nite'
yili'ij in nifaakanijkii, ma' qa nejełpha'm ha' Jesús qa yit'ij: —Pakha' qu' haamija łewuł'axe'
ekheweli'ł qa' hik pakha'ye' qu' nojo'oj qu' nenjele'ej pe'qu' uteye'.—* 8 Ma' qa totjoijo' iye
qa yika' iye ha' sehe'. 9 In yepi'ye' ek'i aka'an hekhewe'en ma' qa wapiłe kiyek yojo'oj
in wapilkii he' ława'mhits ma' qa teiłem in week wapilik'uikii, qa hats yiwejinłe ha' Jesús

---

* **7:37** Lv 23:34-36; Nm 29:35; Dt 16:13-14; Neh 8:18; Jn 5:1; Lc 14:26; Is 55:1; Ap 22:17 * **7:38** Jn 4:10-14; 6:35; Mt 26:54; Ex 17:1-6; Sal 78:15-16; 105:40-41; Pr 18:4; Is 12:3; Ez 47:1-11; Zac 14:8; Ap 22:1-2 * **7:39** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,33; 8:15; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **7:40** Jn 6:14 * **7:42** 2P 1:20; Lc 1:27; Gn 35:19 * **7:43** Jn 9:16; 1Co 1:10 * **7:44** Jn 10:39 * **7:45** Jn 18:18; Mt 2:4 * **7:46** Mt 7:28-29 * **7:47** Ap 20:10 * **7:48** Lc 8:41 * **7:50** Jn 3:1; 19:39 * **7:51** Dt 1:16; 17:6; 19:15 * **7:52** Mt 17:22; 2R 14:25 * **8:1** Mt 21:1 * **8:2** Hch 21:26; Mr 1:45; 9:35 * **8:3** Mr 7:3; Nm 5:11 * **8:4** Mt 5:27-28 * **8:5** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Lv 20:10; Dt 22:22-24; Ez 16:38-41 * **8:6** Lc 11:54 * **8:7** Ro 2:1,22; 3:23; 6:23; Dt 17:7

qa kikhe' iye efu we'nenji'ju' łeqewuk'u. 10 Ha' Jesús qa nejełpha'm iye qa nifaakan: —Efu, ¿kheweye'ek hekhewe' neqek'uyutax'ej? ¿Me ham pakha' qu' nisu'un qu' natanithenij pa' uł'ax łaqsi'jijkii?— 11 Kikhe'en qa yeku'ł: —Ham, jukhew.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qa' yakhape' jeek iye qu' nite' k'atanitheni'ij. Yape ma. Hane'ej qu' nata'łi' qu' hasu'uj mapilets iye qu' aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.—*

Jesús, łefetitjii ha'ne week sehe' ipji'.

12 Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa yit'ij: —Yakha' łefetitjii ha'ne week sehe' ipji'. Pa'qu' natsjayan qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nijalki'sji'kii na' nookii, qe nakha' na'lkii ta'łets na' witiła'x hik nakha' qu' nana'li'm yijat'ij.—* 13 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets: —Akha'łe ete'm in łetetfeltax. In łetetfeltax nite' weju'łij.— 14 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —In yemjeetax in yakha'łetax yite'm in hetetfełłetax, qa yijaalł'ija kekhewe' hit'ij, qe yakha' tsikfe'lets pa'n hata'łji' qa' pa'n hakji' iye. Qa ekhewełł'ił qa nite' łenikfe'li'ł yiwets pa'n hata'łji' qa pa'n qu' hakji' iye.* 15 Ekheweli'ł ewi'łłe in łejełł'ł pa' łunyejei ene' i'nipji' ha'ne sehe', qa yakha'łe qa ham pa'qu' hats hit'ijets qu' uł'axe' pa'qu' łunye'je'.* 16 Qa qu' hit'ijets pe'ye' pa'qu' łunye'je' me uł'ax me i'nłi'i qu' nite' uł'axe', qa yijaa'ija yijat'ij in hik pakha' qu' łunye'je', qe nite' yeł'ewi'ł łi'ijkii qu' hit'ijets, qe nakhapji'ij iye Tata hik nakha' ts'ukin hikna' yeweeki'łij.* 17 Qa kakha' we'nika'ajji' eqe leyi'ł qa yit'ijets iye qu' wetsjuk'e pe'qu' jukhewe' in week ł'anyejeyi'ij pa'qu' nenfelkii, ma' qa hats yijaa'ija yijat'ij.* 18 Qa hik yijunye'j, yakha' in yakha'łe yite'm in hetetfel, qa nakha' ts'ukin, Tata, hik nakha' iye tsifel iye.—* 19 Ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —¿Pa'n i'ni' pa' atata?— Qa yeku'ł ha' Jesús, qa yit'ij: —Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'ł yiwets qa nite' łenikfe'li'łets iye na' Tata. Qek enikfe'li'ł yiwets qekha enikfe'lji'ijtaxi'łetsek na' Tata.—* 20 Ha' Jesús in yit'ijji'ju' ekewe'en in i'nq'ijatshenifi ke' qi witlijtsitjii, qa i'niji' hakha' i'ni' hekhewe' łeqjiikilij ne'ej ł'astai ofrendas, qa ham pa'qu' net'eku'mi' qu' nophe'ł, qe mexe nite' yamets pa' łenjeyumtshenek.*

Jesús qa nifeltaxi'mha pekhewe' inqeku'.

21 Ma' qa ha' Jesús qa ewi'łij iye in yit'ijets: —Qu' haktax qa ekheweli'ł qa mowotaxi'łyiikii, ma' qa' anaxłi'iłijju' ne' ewuł'etsi'ł. Nakha' qu' hakji', ekheweli'ł nite' łeke' qu' ami'łii.—* 22 Qa hik ta'łijupi' he' judiol qa yit'ijju': —¿Ma yijamti'etsek qu' łakha' ye'łe łete'm qu' natwamhit, qe yit'ij: "Nakha' qu' hakji', ekheweli'ł nite' łeke' qu' ami'łii"?—* 23 Ha' Jesús qa yit'ij: —Ekheweli'ł yatsat'etsi'ł epji' ha'ne metju', qa yakha'łe qa na' toxpha'm. Ekheweli'ł yatsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe' qa yakha'łe qa nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe' epji'.* 24 Hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets qu' anaxłi'iłijju'ha hatse' ne' ewuł'etsi'ł, qe qu' esqeku'uł in hik yakha'taxija (aka' hit'ij), qa' anaxłi'iłijju' ne' ewuł'etsi'ł.— 25 Ma' qa nifaakan iye: —¿Pa'n ejunye'jija?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakha' inek week łahatsiyij k'efeljiiłi'm kakha' yijunye'j. 26 Olotstax kekhewe' tseqitijineyutaxi'łij ewets in t'ejuyets kakha' uł'ax ejunyejeyi'ł, qa nite'łe łeke', qe ewi'łłe qu' hit'ij pakha' qu' nit'ij yiwets nakha' ts'ukinju', qa hik nakha' yijaa'ija na'aj yit'ij. Yakha', kekhewe' wekwek hepi'ye'ej nakha'an, hik kekhewe' henfeltaxi'm ene' sehe' epji'.—* 27 Hekhewe'en nite' nikfe'lik'i in iyetij pa' Intata in hikpa' nukin. 28 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in yit'ij: —Ekheweli'ł qu' entaxi'łpha'm na' Ła's na' Jukhew, ma' qa' enikfe'li'łets in hik yakhaataxija, qa' enikfe'li'łets iye in ham pakha' qu' haqsiijkii qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, qe k'iyetij yijat'ij ekewe' wekwek in łunyejeyek kekhewe' hats ts'ijatshenij na' Tata.* 29 Qa Nakha'an, nakha' ts'ukin qa i'nyijupha, nite' ts'iton, qe yakha' haqsi'jijkii week na'aj yi'sinhetij.—* 30 Ha' Jesús in iyetij ekewe' wekwek, qa olots hekhewe' tek'enets nite' yeqeku'.

Łełinheyij pa' witwuł'ax.

31 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' judiol hekhewe' nite' yeqeku'tax hakha'an: —Ekheweli'ł qu' nite' anqatsit'i'iłij kekhewe' yi'lijei, ma' qa yijaayi'ija qu' k'eyijatshenheiyi'iłij,* 32 ma' qa' enikfe'li'łets nakha' yijaa'ija, qa nakha' yijaa'ija qa' hik nakha' newejini'łkii.—* 33 Hekhewe'en qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Yekheweli'ł hata'łi'łets pa' Abraham'ik'i, qa ham pa'qu' łełinheiyi'iłyij. ¿Qa pa'n łunye'j in łittaxiłij yiwets: "Qa' ewejinheti'yi'łkii"?—* 34 Ha'

---

* **8:11** Jn 3:17 * **8:12** Ex 3:14; 13:21-22; 14:19-25; Is 42:6; 49:6; 60:19-22; Sal 36:9; 45:8; Jn 8:24; 9:5; 12:46; 1Jn 2:8; Zac 14:5-8 * **8:14** Jn 3:8; 7:28; 9:29; 12:35; 13:3,36; 14:5; 16:5,28; 1Jn 2:11 * **8:15** Lc 6:37; Ap 19:11; Fil 3:3; Jn 3:17; 12:47 * **8:16** Mt 12:41; 2Ts 1:5; Jn 16:32 * **8:17** Nm 35:30; Jn 8:14 * **8:18** 1Jn 5:7,9 * **8:19** Jn 7:28; 17:3; 1Jn 2:23; 4:8; Lc 10:22 * **8:20** Mr 12:41,43; Lc 21:1 * **8:21** Jn 7:34,36; 8:22; 13:33; 14:2; 15:22; 16:5; Dt 24:16; Ez 3:18; 33:8; Ro 3:23; 6:23 * **8:22** Jn 8:21 * **8:23** Jn 3:13,31; 15:19; 17:14-16; 18:36; Col 3:1-2; 1Jn 4:5 * **8:26** Jn 3:32; 5:19; 15:15 * **8:28** Mr 2:10; 6:5; Jn 8:24; 9:33; 15:5 * **8:29** Jn 16:32; Hch 10:38 * **8:31** Jn 2:22; 18:32 * **8:32** Sal 119:142; Jn 14:6; 2Ts 2:10 * **8:33** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16

Jesús qa yeku'ł iye: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, week pakha' qu' naqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an łełinek'ij pa' uł'ax.* 35 Na'aj jukhew witłinek nite' łeke' qu' pakhaaye'łi'ij qu' amani'ijupkii ne'ej wititsi'. Qa na'aj łaa'sija na'aj yatsat'axij ne'ej wititsi' qa hik na'aj yijat'ij in amanijup ne'ej łetsi'.* 36 Qa hik ta'łijupi' qu' pakha'ye' Wita's qu' nelineniłij qu' hats nite' e'witłinheyi'iłij, qa' yijaayi'ija qu' hats nite' e'witłinheyi'iłij, qa pakhaaye'łi'ij qu' a'maneyi'iłijupkii. 37 Tsikfe'lets in łata'łiłets kakha' Abraham'ik'i, ła'mek qa łenqek'uyu'ułyij qe ta'łijupi' in nite' ł'eku'mi'łi' kekhewe' yi'lijei.* 38 Yakha' k'iyetij kekhewe' hi'wen in ha'nijup na' Tata, qa ekheweli'ł qa łaqsiiłijkiyek pa' yit'iłij ewetsek na' atata'ał.—* 39 Hekhewe'en qa yeku'ł iye, qa yit'ijju': —Pa' Abraham'ik'i hik pakha' tata'ał.— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' yijaayi'ija qu' atatayi'ił kakha' Abraham'ik'i, aqsiiłijkii kakha' yaqsiijkii ka' Abraham'ik'i.* 40 Qa ha'neł'ij qa łenqek'uyu'ułyij, yakha' in henfeltaxi'ł e'm kakha' yijaa'ija hepi'ye'ej na' Dios. Ka' Abraham'ik'i nite' yaqsiijkii aka'an in łenqek'uyu'taxi'łyij.* 41 Ekheweli'ł łaqsiiłijkii pakha' yisu'un na' atata'ał.— Qa yeku'ł hekhewe'en qa yit'ijets: —Yekheweli'ł nite' heneki'łijfik'ikii qu' yewitqa'łetsi'ił. Na'l pa' ewi'łłe in tata'ał, pakha'an Dios.—* 42 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek yijaayi'ija qek atatayi'ił na' Dios, ma' qekha ets-su'untaxi'ł, qe yakha' hata'łii na' Dios, ma' qa tsam. Nite' yakha'łe yite'm qu' natsam, nakha'łe Dios ts'ukinju' qa tsam.* 43 ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łik'i kekhewe' hit'ij? Qe nite' łisu'uni'ł qu' ek'eni'łik'i kekhewe' yi'lijei.* 44 Ekheweli'ł na' atata'ał nakha'an inwo'met (Satanás), qa łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii kekhewe' yisu'un na' atata'ał. Nakha'an hayiitsłe in eqek'una'x ta'łijii in i'nk'aa'ija. Nite' aman ji'teje'm na' yijaa'ija qe hamji' na' yijaa'ija nakha'an, in iyet yaqanłekii, iyetłi'ij kakha' hats łunye'jłe nakha'an, qe nakha'an ejtitsax qa łatata iye na' witwejtitsi'.* 45 Qa yakha' in yijaa'ija na'aj hi'ttaxi'łij ewets, qa nite'łe ł'ek'eni'ł yiwets, łesqeku'uł. 46 ¿Łek pakha' ekheweli'ł pa'qu' ni'nq'ethinij qu' na'nyitji' pa' uł'ax? Qa qu' hit'ij pa' yijaa'ija, ¿qa inhats'ek in łesqeku'uł?* 47 Na'aj yatsat'axij na' Dios qa tek'enets ke' łe'lijei na' Dios. Qa ekhewełłi'ił qa nite' ł'ek'eni'łets, qe nite' yatsat'etsi'ł ej na' Dios.—

Jesús hayiits na'l pa'aj in mexe ham pa' Abraham'ik'i.

48 Hekhewe' judiol qa yeku'ł iye: —Yekheweli'ł hasiniłik'iha ka' hit'iłij ewets in a'samaritano* qa in'etji' iye pa' ewi'ł inwo'met.— * 49 Ha' Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ij: —Ham yitji' pa'qu' inwo'met'e, qe hiwqinhetji' yijat'ij na' Tata, qa ekhewełłi'ił qa nite' łetsiwqinheti'łji'. 50 Qa nite'łe howo'oiji' qu' heniwqinhetji', qa na'łłe nakha' wo'oiji' qu' netsiwqinhetji', qa hik nakha' iye qu' nejełik'ui yijat'ij me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite' łe'wise'ju'.* 51 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' netk'enik'iha eke' yi'lijei, qa' nite' ł'anuuyi'i qu' ni'wen na' witwamhi'.—* 52 Qa yeku'ł hekhewe' judiol, qa yit'ijju': —Hane'ej hats tsikfe'li'łetsha in i'n'etjiha pa' ewi'ł inwo'met. Pa' Abraham'ik'i wa'm, qa week pekhewe' profetas'ik'i iye in naxju'. Qa akha' qa łit'ij: "Pakha' qu' netk'enik'iha eke' yi'lijei qa' nite' nijaajine' na' witwamhi'." 53 ¿Me akha' les qu' anipji' pakha' tata'ałik'i Abraham'ik'i hikpa' wa'm iye pa'aj? Pe' profetas'ik'i naxju' iye pa'aj. ¿Łek pakha' łumtitax qu' akha'ye'?— 54 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' yakha'ye' łetax yite'm qu' heniwqinhettaxji', pa'qu' yiwqiyejeji ham weju'łi'ij. Na' Tata hik nakha' tsiwqinhetji', hik nakha' ekheweli'ł łit'iłijets: "Pakha'an hik pakha' inqe Dios." 55 Qa ekheweli'ł qa nite'łe łenikfe'li'łets nakha'an, qa yakha'łe qa tsikfe'letsha nakha'an. Qa qu' hit'ijets qu' nite' netsikfe'le'ets, yakha' hats ye'jtitsaxłe in ejunyejeyi'łek. Qa tsikfe'łłe'ets nakha'an ma' qa heik'enik'iha kekhewe' łe'lijei.* 56 Kakha' aqwa'maxi'łik'i Abraham'ik'i qi in łe'wisi'mkii in nikfe'lets qu' ni'wen hatse' kakha' yeqe nełu. Qa hats yi'wen, ma' qa qi'ija in łe'wisi'mkiiha.—* 57 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijets ha' Jesús: —Mente' enek cincuenta (50) yamets eqe'ninqapits, ¿me qa łi'wen pa' Abraham'ik'i?— 58 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in mexe nite' nekfik'i ka' Abraham'ik'i, yakha' tsa'l.—* 59 Hekhewe'en qa t'eku'mtaxi' he' utel qu' nenjele'ejkii, qa wanat'inłekii aje'eł ha' Jesús, ma' qa ikik'uifik'i ke' qi witlijtsitjii.*

---

* **8:34** Ro 6:17-20; 2P 2:19 * **8:35** 1Jn 2:17; Gn 21:10; Lc 15:31; Ga 4:30 * **8:37** Lc 19:9; Jn 8:31-47; Hch 13:26; Ro 4:11,16; Ga 3:7 * **8:38** Jn 3:32; 5:19; 6:46; 8:42; Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13 * **8:39** Ga 3:7,9 * **8:40** Sal 119:142; Jn 14:6 * **8:41** 2Jn 9; 1Jn 2:29; Os 2:4; 1Ts 4:3; Dt 32:6 * **8:42** Dt 6:5; Lc 10:27; 1Jn 5:1,20; Jn 13:3; 16:27 * **8:43** Lc 6:47; Jn 18:32 * **8:44** Mt 4:1; Jn 13:2,27; 14:6; Ef 2:1-3; Gn 3:1-4; 4:8-9; Hch 26:4; 2Co 11:3; 1Jn 3:8-15; Ap 12:9; Ro 3:7 * **8:46** Jn 15:22; 1Jn 3:5 * **8:48** Samaritano: pe' judiol na'aj hats les qu' na'nayu'kii ma' qa te' natkin aka' wi'tlijei. * **8:48** Lc 9:52; Hch 1:8; Jn 7:20; 10:20; Ap 9:20; 18:2 * **8:50** Jn 17:24; Fil 3:19; 1P 5:4 * **8:51** Jn 8:52,55; 14:23-24; 15:20; 17:6; 18:32; 1Jn 2:5; Ap 1:3; 3:8,10; 22:7,9 * **8:55** Jn 7:28; Mt 11:27 * **8:56** Lc 10:24; He 11:13-19 * **8:58** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 1:15; 8:24; 17:5; Col 1:17 * **8:59** Jn 10:31,33; 11:8; 12:36; Ex 17:4; Lv 24:16; 1S 30:6; 1R 21:10-13; Lc 4:30; Hch 21:26

9

Jesús qa yi'wenkitkii pakha' ewi'ɬ nekijfik'i in puk'al.

1 Hakha' neki'kii ha' Jesús, qa yi'wen ha' ewi'ɬ jukhew, hayiits ta'ɬij ji'teje'm wittawe'j in
puk'al. 2 He' ɬ'ijatshenhei qa nifaakanij: —Rabí (Maestro), ¿inhats'ek in ta'ɬij ji'teje'm wittawe'j
in puk'al ha'ne jukhew? ¿Me ta'ɬets qu' uɬ'etse' pe' ɬ'alhei? ¿Me i'nɬi'i qu' ɬakha' ye'ɬe qu' uɬ'axe'?
—* 3 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Nite' ta'ɬets hane'en qu' uɬ'axe', qa nite' ta'ɬets iye pe' ɬ'alhei qu'
uɬ'etse', qe ta'ɬets yijat'ij hane'en in puk'alij qe qa' ne'twenhetiiji'teje'm pakha' yisu'un na'
Dios qu' nanaqsiijkii. * 4 Inekhewel jit'ithayiki' pekhewe' yisu'un nakha' ts'ukinju' qu'
ji'nt'ithayiki in mexe neɬukii, qe na' naja'x in nam qa hats ham pa'qu' net'ithayii.* 5 Yakha' in
mexe ha'nipji' ha'ne sehe', yakha' ɬefetitjiiyij ha'ne sehe' ipji'.—* 6 In yili'ij ekewe'en in yit'ij,
ma' qa tek'iyiju' ha' sehe' qa ke' ɬaq'astalii qa yaqasja'ajji'kii ka' sehe'. Ma' qa yilinipji' he' ɬotoi
ha' puk'al.* 7 Ma' qa yit'ijets: —Ma'ai qu' matanaxtapulijji' na' ɬajakju' ɬa's ɬii Siloé.— (Siloé ikji'
"wit'ukinek".) Ha' puk'al qa ik qa yamii qa watanaxtapulijji' ma' qa in hats tepilik'ui qa hats
yi'wenkii.* 8 Ma' qa hik ta'ɬijupi' hekhewe' metitsi'm ke' ɬetsi' qa hekhewe' yi'wenji'ijkii qa
iyinji'ijkii, qa yit'ijju': —¿Me nite' hik ha'ne ha' i'nɬe'kji' ha' wit'ikheyi'j qa iyinji'ijkii?— 9 Qa
uja'x he' yit'ij: —Hik nakha'.— Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —Tujtseika', hikɬe ɬunye'jtax.— Qa
ha' puk'altax, qa yit'ij: —Ehe, hik yakhaa'ija.— 10 Ma' qa nifaakan: —¿Pa'n ɬunye'j in ɬi'wenkii?
— 11 Qa yeku'ɬ hakha'an: —Hakha' jukhew ɬiite' Jesús ke' ɬaq'astalii yaqasja'ajji'kii ha' sehe'
qa yilinipji' ene' yitoi, qa yit'ij yiwets: "Ma'aiju' na' ɬajakju' ɬa's ɬii Siloé qa matanaxtapulijji'."
Qa hak qa tsamiiju' qa hatanaxtapuli'jji' ma' qa hats hi'wenkii hane'ej.—* 12 Qa nifaakanij
iye: —¿Pa'n i'ni' hakha'an?— Qa yit'ijiju'ɬ: —Axe'm, nite' tsikfe'lets.—

Pe' fariseol qa nifaakankii pakha' puk'altax pa'aj.

13 Qa hekhewe'en qa' yeka'xii hekhewe' fariseol hakha' puk'altax.* 14 Qa hik kakha' ka'
neɬuji' witwapiihijiitax (sábado) ha' Jesús in yaqasja'ajji' ke' ɬaq'astalii ka' sehe' qa yilinipji' he'
ɬotoi ha' puk'altax qa yi'wenkii.* 15 Ma' qa he' fariseol qa nifaakankii iye: —¿Pa'n ɬunye'jkiiha
in hats ɬi'wenkii?— Qa yeku'ɬ hakha'an: —Yilinipji' ene' yitoi ka' ołoq'oi qa hatanaxtapuli'j
ma' qa hane'ej qa hats hi'wenkii.— 16 Qa hik ta'ɬijupi' in yit'ijju' hekhewe' uja'x he' fariseol:
—Hakha' jukhew nite' ta'ɬii pa' Dios, qe nite' yiwqinhetji' ka' neɬu witwapiihijiitax.— Qa uja'x
he' yit'ijju'ek: —¿Me ɬeke' pakha' qu' uɬ'axe' jukhewe' qu' naqsiijkii ekewe' ham ɬunye'ji'iju'ɬ?
— Ma' qa nite' ɬ'anyejeyij wetju'ɬ.* 17 He' fariseol qa wapilijets iye pa'aj in nifaakan iye ha'
puk'altax: —Hakha' ne'wenkitkii ¿pa'n ɬumti qu' ɬunye'je' hakha'an?— Qa yeku'ɬ: —Hakha'an
ewi'ɬ profeta.—* 18 Ma' qa he' judiol qa hats yeqeku'uj pa'aj hakha'an qu' puk'ale'tax pa'aj,
qa i'nk'ałe qa' ni'wenkii iye. Qa inq'ukinii iye pa'aj qu' nanamii pekhewe' ɬ'alhei hakha'
puk'altax. 19 Qa nifaakanij: —¿Me oqwo'mehe'ełha hane'en? ¿Me yijaa'ija qu' hayiits nata'ɬij
ji'teje'm wittawe'j in puk'altax pa'aj? ¿Qa pa'n ɬunye'j hane'ej in hats yi'wenkii?— 20 Pe' ɬ'alhei
qa yeku'ɬ pa'aj: —Tsikfe'li'ɬets in hik nakhaa'ija hakha' ya'si'ɬ, qa ta'ɬij ji'teje'm wittawe'j in
puk'altax, 21 qa nite'ɬe tsikfe'li'ɬets pa' ɬunye'jkii in hats yi'wenkii, nite' tsikfe'li'ɬets iye pa'
yi'wenkitkii. Anfaakaani'ɬijha nakha'an. Hats ɬek yamets ɬilanye'j, ɬakha' qu' nenfeli'ɬ e'mik'i
yijat'ij.— 22 Pe' ɬ'alhei yit'ij pa'aj aka'an qe nijiweyiju'ɬ hekhewe' judiol, qe hekhewe' judiol
hats yit'ijets qu' niwumik'uifik'i hekhewe' ɬe'lijtsitjiyits pakha' qu' netetfelij qu' nit'ijets ha'
Jesús qu' hik hakha'ye' pa' Cristo.* 23 Qa hik ta'ɬijupi' in yit'ijets he' ɬ'alhei: —Anfaakani'ɬha
nakha'an. Hats ɬek yamets ɬilanye'j.— 24 He' judiol qa ewi'ɬij iye in taya'yii hakha' jukhew
puk'altax, qa yit'ijets: —Iwqinhet yijat'ij pa' Dios, qe yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets ha' jukhew
in uɬ'ax pa' yaqsiijkii.—* 25 Hakha'an qa yeku'ɬ pa'aj: —Qu' uɬ'axe' pakha' yaqsiijkii, nite'
tsikfe'lets. Ewi'ɬɬe aka' tsikfe'lets: yakha' in mexe yepuk'altax qa hane'ej qa hats hi'wenkii.—
26 Ma' qa yit'ijets iye hekhewe'en: —¿Pa'n ɬeqfenye'j ej? ¿Pa'n ɬeqfenye'jij in ne'wenkitkii?—
27 Qa yeku'ɬ iye hakha'an: —Hats inek k'efeltaxi'ɬi'm qa nite'ɬe ɬ'eni'ɬji' ekfiyi'ɬ. ¿Inhats'ek in
ɬisu'uni'ɬ qu' hiyeketij iye qu' hit'iɬij ewets? ¿Ye' me ekhewepi'ɬ iye ɬisu'uni'ɬ qu' ɬ'ijatshenheyi'iɬ
ej?— 28 Hekhewe'en qa nayu'um, qa yit'ijets: —Akha' ɬijayan hakha' jukhew qa yekhewelɬi'iɬ
qa hijayani'ɬek pa' Moises'ik'i.* 29 Yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets pa' Dios in tafaakate'yi'ɬkii pa'aj
pa' Moises'ik'i, qa hakha'ɬe jukhew qa nite' tsikfe'li'ɬets pa'n ta'ɬji'.—* 30 Qa yeku'ɬ iye ha'
jukhew: —¡Peyijaat'ij aka'an in tsitjuɬaxijpha'm, in ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬets pa' ta'ɬi', ɬa'mek

---

* **9:2** Jn 11:8; Ez 18:20; Ex 20:5; Job 21:19 * **9:3** Jn 5:36; 6:28-29; Ro 14:20; He 3:9; Ap 15:3 * **9:4** Jn 5:17; 11:9; 12:35; 2Jn 8; Ro 13:12 * **9:5** Mt 5:14; Jn 8:12; 12:46 * **9:6** Gn 2:7 * **9:7** Lc 13:4; Jn 9:11; Is 35:5 * **9:11** Jn 9:7; Hch 9:12 * **9:13** Mr 7:3 * **9:14** Mr 2:23 * **9:16** Jn 7:29,43; 9:24; 10:19; Mt 26:45; Lc 24:7; Ro 5:19; 1Co 1:10 * **9:17** Jn 6:14 * **9:22** Mt 1:17; Ef 5:2 * **9:24** Jn 17:24; Jos 7:19; 1S 6:5; Is 42:12; Jer 13:16; Lc 2:14; Ro 4:20 * **9:28** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **9:29** Jn 7:27-28; 8:14

qa tsi'wenkitkii hakha'an! 31 Jinikfe'letsha pa' Dios in nite' t'eku'miju'ł pe' uł'ets, qa pakha'łe qu' ne'nijiweyiju'ł pa' Dios qa yaqsiijkii pa'qu' nisu'un pakha'an, ma' qa hik ha'ne yijat'ij in t'eku'miju'ł.* 32 In ipłu'uk'i ek in i'nk'aa'ija pa'aj ha'ne sehe' qa ham pa'qu' nek'impi'ye'ej pakha' qu' ni'wenkitkii pa'qu' nata'łij ji'teje'm wittawe'j qu' puk'ale'.* 33 Hakha' jukhew qu' nite' nata'łi'ii pa' Dios, qekha hamtax łeke'ye' qu' naqsiijkii.—* 34 Hekhewe'en qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Akha', in topo' ej pa' uł'ax in łenekfik'i pa'aj, ¿me qa łets'ijatshentaxi'ł?— Ma' qa yiwu'mfik'i.*

Hik łunyejei puk'alets.

35 Qa i'ye'ej ha' Jesús in tewu'mhitiifik'i ha' puk'altax, ma' qa wo'oikii qa yi'wen, qa nifaakan: —¿Me nite' łeqeku' na' Ła's na' Jukhew?—* 36 Qa yeku'ł hakha'an: —Jukhew, ¿pa'n łii pakha'an, hats'inha yakha' qa' nite' heqeku'ye' pakha'an?—* 37 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Hats łi'wen, ha'ne hane'ej ł'afaakateyi'ł hik ha'ne.— 38 Ha' jukhew qa yit'ijets: —Nite' k'eqeku', Yatsat'axyij.— Ma' qa wonokok'enju'. 39 Ha' Jesús qa yit'ij: —Yakha' tsametsju' ha'ne sehe' ipji' qe qa' hujtse wetju'ł, hats'inha nekhewe' puk'aletstax qa' ni'wen wetju'ł, qa nekhewe' yi'wentax wetju'ł qa' puk'aletsi'ij.—* 40 Uja'x hekhewe' fariseol i'nji'teje'm yepi'ye' ej ha' Jesús in yit'ij aka'an, qa yit'ijets: —¿Me yekheweli'ł iye qu' yepuk'aletsi'ił?— 41 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek e'puk'aletsi'ił qekha hamtax ewuł'etsi'ił, qa łi'tłi'iłijju' "Hi'weni'ł wetju'ł" ma' qa pa' ewuł'axitsi'ł qa amaneyi'ł etji'.—*

10

Jesús, hik pakha' łe'wis kots'etets yejeł.

1 —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nuyi'ii na' łeji' na' łenqetsitax ne' kots'etets qa tujtseika' uyi'teje'm, pakha'an ejtenhetsaxłe qa eqitkamhitsax iye.* 2 Qa pakha'łe qu' nuyii yijat'ij pa'qu' łeji'ye' qa hik ha'ne yijat'ij pakha' kots'etets yejeł.* 3 Pakha' yejeł pa' łeji' qa yit'iji'mii qhof, ma' qa pa' kots'etets yejeł qa taya'yii yiyinenik'i pe' łiyitsłe wetju'ł, qa pe' kots'etets qa nikfe'lik'i pa' ł'a'x pakha'an, ma' qa pakha'an qa yojo'ok'oifik'i pe' kots'etets. 4 Qa in hats yot'axfik'i pe' yatsat'etsij, ma' qa yojo'ok'oi, qa pe' kots'etets qa yijayanpha'm, qe nikfe'lik'i ł'anye'j. 5 Qa pakhape'łetax qu' nojotaxik'ui, nite' yijayan, ilatik'uikii, qe nite' nikfe'lik'i pa'qu' ł'anye'je'.— 6 Aka'an kakha' yejeyumtshenijupi' ha' Jesús tistaxij hekhewe'en, qa nite'łe nikfe'lik'i pakha' ikji'ha.* 7 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, yakha' łeji' na' łentsitax ne' kots'etets.* 8 Week nekhewe' nojo in namtax ejtenhetsitsłe qa eqitkamhitsitsłe iye, qa nekhewe'łe kots'etets qa nite' tek'enets. 9 Yakha' łeji' na' łentsitax, pakha' qu' nuyii ha'ne łeji' qa' iła'xe'. Qa' hik łunye'je' ne'ej kots'etax in uiteje'm qa uifik'i iye qa yi'wen na'aj jup'elket. 10 Na'aj ejtenhetsi'l in nam ewi'łłe in wo'oi qu' net'ejtenkii, qu' netqek'ui, qa qu' nineqwuł'enhetju' iye. Qa yakha' in tsam qe qa' nana'li'ł e'm pe'qu' iłaxitsi'ił, qa' qitsi'ił e'mha iye.* 11 Yakha' qi łe'wis kots'etets łenilayets. Ha'ne qi łe'wis kots'etets łenilayets nite' yiwejin ne' kots'etets qa wa'mifi.* 12 Qa pakha'łe qu' net'ithayiiłi'ipji' pa'qu' łaja'ye', qa nite' łenilayets pe' kots'etets, nite' hik pakha' pa' yatsat'axij pe' kots'etets, ma' qa in yi'weniju'ł pa' wowo, qa yiwu'młi'i pe' kots'etets qa ilat. Ma' qa pa' wowo qa t'ilit'ets pe' kots'etets qa yak'esa'xkii iye.* 13 Pakha'an in ilat qe t'ithayiiłetaxiikii łaja'ye', qa nekhewe'łe kots'etets qa nite' nekewet'ets yiwejinłe. 14 Yakha' qi łe'wis kots'etets łenilayets, qa tsikfe'lets nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets qa łekhewel qa nikfe'lji'ij yiwetsek. 15 Qa hik łunye'jija aka'an na' Tata in nikfe'l yiwets, qa yakha' qa tsikfe'ljeetsek na' Tata. Qa yakha' qu' hawa'mifi nekhewe' kots'etets qa' iłiye'.* 16 Na'l ye'm iye nekhewep kots'etets nite' ha'ne i'ni'in. Qa hisu'un qu' henka'x iye nekhewe'en. Nekhewe'en yepi'ye' hatse' na' ya'x qa ewi'ł hatse' pa'qu' na'ni' qa ewi'łłe iye pa'qu' łenilayets'e.* 17 Qa hik ta'łijupi' na' Tata in qi in tsisu'un, qe yakha' he'yihinij na' yiła'x, qa' ink'ałe qa' hepilet iye.* 18 Hamtax pa'qu' netsitka'mij na' yiła'x, qe yakha'łe in ta'ł yiwets qa he'yihinij. Yakha' heyesti'yij na'

---

* **9:31** Job 27:9; Sal 34:15,16; 66:18; 145:19; Pr 15:20; 28:9; Is 1:15; 1Jn 3:21; 5:14-15; Ef 1:9; Stg 5:16-18 * **9:32** Jn 15:24 * **9:33** Jn 8:28 * **9:34** Sal 51:5; Is 66:5 * **9:35** Mr 2:10 * **9:36** Lc 10:1 * **9:39** Jn 3:19; 5:22-30; 12:47-50; 18:37; Mr 12:40; Lc 4:18 * **9:41** Jn 15:22,24; 1Jn 1:8; 3:5 * **10:1** Jer 7:11; Os 6:9; 1Ts 5:2,4; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * **10:2** Gn 4:2; Sal 23:1; Mt 7:15 * **10:6** Mr 9:32; Lc 2:50; 9:45; 18:34; Jn 2:24; 12:16 * **10:7** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; Mt 7:15 * **10:10** Ef 4:28; Jn 6:27 * **10:11** Sal 23; Is 40:11; Ez 34:12,23; 37:24; Zac 13:7; Jn 21:15-17; He 13:20; 1P 2:25; 5:4; Ap 7:17; Mt 20:28; Mr 10:45; 2Co 5:21; Ga 3:13; 1Jn 3:16 * **10:12** Lc 10:3 * **10:15** Mt 11:27; 20:28; Lc 10:22 * **10:16** Is 56:8; Ez 34:11-13; 34:23; 37:24; Mt 8:11,12; Jn 11:52; 12:32; 17:11,20-22; Hch 10:34-35; 1P 2:25; Ef 2:11-19 * **10:17** Jn 3:35; 5:20; 1Jn 3:16

yit'unha'xijup qu' he'yihinij na' yiła'x, qa heyesti'yij iye na' yit'unha'xijup qu' hepilet iye, qe hik aka' ł'anye'j yiwets na' Tata.—* 19 He' judiol in yepi'ye' ek'i ekewe' wi'tlijei, ma' qa hats yeqet'etsju'kii nite' ł'anyejeyij wetju'ł.* 20 Olots hekhewe' yit'ijju': —I'nji' pa' ewi'ł inwo'met nakha'an qa hats nite' teik'uneikii. ¿Inhats'ek in ł'ek'eni'łets?—* 21 Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —Ekewe'en nite' łe'lijei pa'qu' ewi'łe' qu' na'nji' pa'qu' inwo'met'e. ¿Me łeke' pa'qu' ewi'ł inwo'met'e qu' ni'wenkitkii ne' puk'alets?—*

Jesús ewi'ł pakha' łunye'ji'ł pa' Łatata.

22 Hik kekhewe' ke' nełutsji' yamets kekhewe' łe'sits nełuts tajamtaxti'yik'i kekhe' qi witlijtsitjii. Lop łahats'ij ha' Jerusalén. 23 Qa ha' Jesús yijalki'si'kii ke' qi witlijtsitjiyifi ha' łeq'enełeya'x ts'eewe'efi łii Salomón.* 24 Ma' qa hekhewe' judiol qa k'ooyijji' iye, qa yit'ijets: —¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' yape metetfeli'ł ye'mha? Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape, eqetheni'ł ye'mkiiha.—* 25 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Hats inek hetetfeltax qa łesqeku'łi'ił, kekhewe' wekwek in haqsiijkii hit'iji' aka' łiiji' na' Tata, hik kekhewe' tsifeltaxkii.* 26 Qa ekhewełi'ił qa łesqeku'łi'ił qe nite' nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.* 27 Ne' tsatsat'etsij kots'etets nikfe'lik'i yanye'j, qa yakha' qa tsikfe'ljeetsek iye qa tsijayanija. 28 Ma' qa yakha' qa' hetisij na' łiła'x nite' yili'ij qa nite' łeke' qu' namii pakha' fe't, qa ham pakha' qu' netsitka'mtaxij ha'ne yikoiji'.* 29 Na' Tata hik nakha' tseł*isij* enewe'en, nakha'an week t'anipji', qa ham iye pakha' qu' nenitka'mtaxij na' łokoiji' na' Tata.* 30 Na' Tata qa yakha' ewi'ł aka' yijunyejeyi'ł.—* 31 He' judiol qa t'eku'metsju'kii iye he' utel, qe neqje'lenheyu'taxijkii iye.* 32 Qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Yakha' k'ethini'łij kekhewe' olots haqsi'jijkii łe'sits ta'łii na' Tata. ¿Qa pa'n łunye'j kekhewe'en pa' ta'łets in łeneqje'lenheyu'uł yijkii ne' utel?— * 33 He' judiol qa yeku'ł qa yit'ij: —Nite' ł'ejelaxti'yipji'kii pa'qu' aqsiijkii qu' łe'wise', qe ł'ejelaxti'yipji'kii yijat'ij in uł'etsik'i ke' e'lijeyets pa' Dios, qa ta'łijupi' iye in akha' e'jukhewłe qa łittaxijets qu' o' Diose'.—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' yit'ij kakha' we'nika'ajji' eqe leyi'ł: *"Yakha' hit'ij: 'Ekheweli'ł o'diositsi'ł' "?* *(Sal 82:6)* 35 Na' Dios in yit'ijets qu' diositse' pekhewe' tisij ke' łe'lijei qa kekhewe' we'nika'ajji' qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nenwu'mpha'm,* 36 ¿me ha'ne t'eku'miiji' na' Dios qa nukinetsju' ha'ne sehe' epji' pa' łit'iłijets: "Uł'etsik'i ke' e'lijeyets pa' Dios" qe yakha' hit'ij: yakha' Łaa'sija na' Dios?* 37 Qu' nite' haqsi'ji'ijkii kekhewe' ł'ithayijkitits na' Tata, qa' hasu'uj ek'eni'ł yiwets, esqeku'uł.* 38 Qa qu' haqsi'jł*i'ijkii*, inye'jłu' qu' esqeku'taxi'ł, qa' hasu'ujłe eqeku'uł kekhewe' haqsiijkii, hats'inha qu' enikfe'li'łetsha qa umti'iłha iye na' Tata in i'nyit ji'teje'm qa yakha' qa ha'nji'ij ji'teje'mek na' Tata.—* 39 Qa hik ta'łijupi' hekhewe'en in ewi'łij iye in yisu'untax qu' net'eku'mi', ha' Jesús qa aje'ełłe ilatik'ui iye he' łokoyei hekhewe'en.* 40 Ma' qa ikiiteje'm iye łajaika' ha' haqqi' Jordán, hakha' yojo in wenqimpulijini' pa'aj ka' Juan, qa hikha' qa amani'.* 41 Olots hekhewe' nekii ha' i'ni', qa yit'ijju': —In yemjeetax kakha' Juan Bautista in nite' yaqsi'jtaxijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, ła'mek qa week kekhewe' yit'ij t'ejuyets ha'ne jukhew qa yijaalija.—* 42 Ma' qa olots iye he' tek'enets nite' yeqeku' ha' Jesús hakha' i'ni'.

11

Wa'm pa' Lazaro'ik'i.

1 Ewi'ł ha' jukhew wanqaats'e' łii Lázaro, Betania łeiłe', łetset ke' María qa ke' łejefeki' (łekuti') Marta.* 2 Ke' María ha' łejefe (łek'inij) Lázaro qi in wanqaats'e', hikke' yatsi'yipji' ka' ewjisii he' łef'iyei ha' Yatsat'ax'inij qa nili'jijju' iye he' ł'ewkujits.* 3 Enewe' wetsjuk witk'injayek qa inq'ukinii qu' netfelhiti'yi'm ha' Jesús qa' nit'ijets: —Yatsat'axyij, nakha' qi łisu'un ejuwaika' qi in wanqaats'e'.— 4 Ha' Jesús in impi'ye'ej qa yit'ij: —Hane'en ha'ne witaatshek nite' t'ejuyets pa' witwamhi', qe t'ejuyets yijat'ij qu' neniwqinhetji' na' Dios, hats'inha ha'ne Ła's na' Dios qa' neniwqinhetji' qu' nata'łets nakha' witaatshek.—* 5 Qa ha' Jesús yisu'un

* **10:18** Jn 5:19 * **10:19** Jn 7:43; 9:16 * **10:20** Jn 7:20; 8:48; Ap 9:20; 18:2 * **10:21** Ex 4:11; Sal 146:8; Jn 9:32-33 * **10:23** Hch 3:11; 5:12 * **10:24** Mt 1:17; 26:63; Ef 5:2; Lc 22:67; 2Co 3:12 * **10:25** Jn 5:36; 6:28-29; Ro 14:20; He 3:9; 2Jn 8; Ap 15:3 * **10:26** Jn 6:37; 8:47 * **10:28** Hch 13:48; 1Jn 2:25; Mt 10:42; Mr 9:41; Lc 21:18; Jn 3:16; 6:27,39; 12:25; 17:12; 18:9; 2Co 4:9; 2Jn 8; 1Ts 4:17 * **10:29** Mt 11:27 * **10:30** Jn 1:15; 14:10; 17:11; 1Jn 2:24 * **10:31** Jn 11:8 * **10:32** Jn 5:36; 15:24 * **10:33** Lv 24:16; Mt 9:3; 26:62-66; Jn 5:18; 8:59 * **10:35** Lc 8:21; Jn 2:22; 18:32; Mt 26:54 * **10:36** Jn 5:19; He 1:2 * **10:37** Jn 5:36; 15:24; He 3:9; Ap 15:3 * **10:38** Jn 14:10; 1Jn 5:20 * **10:39** Jn 7:44; Lc 4:30 * **10:40** Mr 1:4; 10:1; Lc 3:3 * **10:41** Mr 1:45 * **11:1** Mr 11:1; Lc 10:38-39,40-42 * **11:2** Lc 7:38; Jn 12:3 * **11:4** Lc 9:32; Jn 5:19; 9:3; 10:38; 11:40; 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18; He 1:2

ke' Marta qa ke' łejefeki' (łek'inja') qa ha' Lázaro iye. 6 In tefelhiti'yi'm in qi in wanqaats'e' ha' Lázaro, qa hik ta'łijupi' mexe wetsjuk ke' nełuts in amaneyiju' iye hakha' i'ni'. 7 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Yape jiwapilii iye ha' Judea.—* 8 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Rabí (Maestro), mexe ink'a'ak'i he' judiol neqje'lenheyu'tax ejkii ke' utel qu' nalan. ¿Me qa' amii iye hane'ej?—* 9 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' doceji' (12) ne'ej hora na'aj nełu? Pa'qu' ewi'łe' qu' nijalki'sji'kii pa'qu' nełuye' ham yilani'ifi, qe mexe yi'wenji'kii na' na'lkii ha'ne sehe' epji'.* 10 Qa pakha'łe qu' nijalki'sji'kii naja'x qa yilanifi pe'ye', qe hats nite' i'nji'teje'm na' na'lkii.—* 11 Yit'ij aka'an, qa i'nk'ałe qa yit'ij iye: —Hakha' injuwaika' Lázaro hats imaa'ija, qa' natsamii qa' henijt'otshen.—* 12 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, hakha'an in hats ima', ikji' in hats wat'ij.— 13 Qa iyetłi'ij ha' Jesús ka' Lazaro'ik'i in hats wa'm pa'aj, qa hekhewe'łe ł'ijatshenhei qa yumtitax qu' nit'ijets na'aj ima'ija. 14 Ma' qa ha' Jesús, qa hik ta'łijupi' in yatsathenkeetik'iha in nifeli'm: —Ka' Lazaro'ik'i hats wa'm. 15 Łe'wis ye'mkii in nite' ha'nijup, qe hik aka' kakha' les in łe'wisju' qu' net'ejuyi'ł ewets, hats'inha qa' les nite' inqekuyi'ił. Yape ju'ukii hakha' i'ni' kakha'an.— 16 Ma' qa ha' Tomás łenqii iye wetsjukji' qa yit'ijets hekhewep iye. —Yape jiyamii hats'inha qa' je'weeke' qu' jinanaxi'łju' nakha'an.—*

Jesús hik pakha' łiłijii pe' naxju'.

17 In hats yamets, ma' qa ha' Jesús qa impi'ye'ej in hats ikwetju'ł (4) pe' nełutsik'i in i'nifi ke' łesehek ka' Lazaro'ik'i.* 18 Ha' Betania ipłu'umets ha' Jerusalén wetshetk'ewi'ł kilómetro ets.* 19 Olots he' judiol namii ke' łetsi' ke' Marta qa ke' María, qe qa' nisimetsinij pakha' ławamhijii kakha' łejefe'ek'i. 20 Ke' Marta in impi'ye'ej ha' Jesús in hats k'esiyu'ets ha' witset qa nejelu'ui. Qa kikhe'łe María qa amani' ke' łetsi'. 21 Ke' Marta qa yit'ijets ha' Jesús: —Yatsat'axyij, qek ni'i' hane'e'in qekhante' nawa'metax ka' yejefe'ek'i, 22 qa tsikfe'łhe'ets hane'ej in week pa'qu' iyinijets pa' Dios, qa pa' Dios qa' nełisij.— 23 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ha' ejefe iła'x iye hatse'.—* 24 Qa ke' Marta qa yeku'ł: —Ehe, tsikfe'lets in iła'x iye hatse' qu' iłiye'tax iye week pe' hats naxtaxju' qu' namtaxets pa' nełuji' qu' hats ł'aka'the' ye'łe hatse'.—* 25 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' łiłijii pe' naxju' qa yakha' iye witiła'x nite' yili'ij. Pakha' qu' nite' nesqeku'ye', yemjeetax qu' nawa'mtax qa' iła'xe' iye.* 26 Qa week pakha' qu' mexe iła'xe' qa nite' tseqeku', ma' qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nawa'm hatse'. ¿Me nite' łeqeku'uk'i aka'an?—* 27 Qa yeku'ł kikhe'en qa yit'ij: —Ehe, Yatsat'axyij, yakha' nite' heqeku'uk'i in hik akhaa'ija pa' Cristo Ła's pa' Dios pakha' neketsju' ha'ne sehe' ipji'.—*

Jesús qa ip.

28 In yili'ij in yit'ij ke' Marta aka'an, ma' qa yiihetii ke' łejefeki' María qa tanqat'inijets in yit'ijets: —Ha' Maestro hats ha'ne i'ni' qa iyin ei.— 29 In yepi'ye' ek'i ke' María aka'an qa aje'eł niipha'm qa ikii hakha' i'ni' ha' Jesús.* 30 Qe ha' Jesús mente' uitaxetsji'ha ha' witset ła's, qe mexe amantaxi' hakha' wetweni'łi' ke' Marta. 31 He' judiol he' i'nijup kikhe'en ke' łetsi'ii yisimetsintax, hekhewe'en in yi'wen ke' María in ts'enpha'm qa ikfik'i, ma' qa yijayanfik'i, yumtitax qu' nakii ke' łesehek qu' nayinju' iye. * 32 Ke' María in yamii hakha' i'ni' ha' Jesús, ma' qa in yi'wen qa wetjele'efi łef'iyeyiiju', qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qek ni'i' hane'e'in qekhante' nawa'metax ka' yejefe'ek'i.—* 33 Ha' Jesús in yi'wen in qi in ip ke' María qa hekhewe' iye judiol łijts'eyek, ma' qa qi in yoksi'wen qa ika'me'tji'ij kiyek iye.* 34 Qa yit'ijets: —¿Pa'n ł'eniłi'?— Hekhewe'en qa yit'ijets: —Te'łun qa' i'wen, Yatsat'axyij.— 35 Ha' Jesús qa ip. * 36 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijju': —¡Jeł qeku'ni'łju' hayits qa qi in yisu'untax pa'aj!—* 37 Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —Hane'en hik ha'ne hakha' yi'wenkitkii ha' puk'altax. ¿Pa'n łahats in nite' łeke' qu' naqsiijkii ka' Lazaro'ik'i qu' nite' nawa'me'?—*

Lázaro qa iła'x iye.

38 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in qi in yoksi'wen pa' łunye'jkii in hats meti'm ke' łesehek. Ke' łesehek yikumunhetje'm ke' utek qa ha' łit'o qa ute iye.* 39 Ha' Jesús qa yit'ij: —¡Iwu'mi'ł ne' ute łeji'ij!— Qa ke' Marta łejefeki' ka' wa'm qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, hats qi qu' ne'nisjut qe hats ikwetju'ł (4) ke' nełutsik'i in i'nji'.— 40 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Me nite' hit'ij ewets, qu'

---

* **11:7** Lc 1:5 * **11:8** Mt 23:7-8; 26:25,49; Mr 9:5; 11:21; 14:45; Jn 1:38,49; 3:2,26; 4:31; 6:25; 9:2; 10:31 * **11:9** Mt 5:14; Jn 8:12 * **11:10** Jn 9:4 * **11:11** Hch 13:36; 1Co 11:30 * **11:16** Mr 3:18 * **11:17** Jn 5:28 * **11:18** Mt 23:37 * **11:23** Mr 9:27 * **11:24** Jn 2:4; 6:39; 1P 1:5; 3:3; 2P 3:3; Jud 18 * **11:25** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 6:35; 8:24; Fil 1:21 * **11:26** Jn 6:50; 8:51 * **11:27** Mt 1:17; Ef 5:2; Jn 5:19; 18:37 * **11:29** Mr 1:45 * **11:31** Jn 5:28 * **11:32** Ap 19:10 * **11:33** Sal 51:12 * **11:35** Lc 19:41 * **11:36** Mr 14:44; Jn 5:20 * **11:37** Jn 9:6-7 * **11:38** Mt 27:60; Mr 15:46; Lc 24:2; Jn 20:1

nite' esqeku'ye' qa' i'wen na' qi łesa'x na' Dios?—* 41 Ma' qa wenit'ij qhof ke' ute łit'o'oj. Ha' Jesús qa yejełetspha'm na' wa's, qa yit'ij: —Tata, hit'ij ewetspha'm qi in łe'wisij qe ł'eku'mij yiju'ł kakha' k'iyinij ewets.* 42 Yakha' tsikfe'ltaxets in ł'eku'mij yiju'ł na'aj k'iyinij ewets, qa hitłi'ij aka'an qe ta'łets enewe' olots tseqewuk'un, hats'inha qu' nite' neqekuyi'ik'i in akha' łets'ukinju'.—* 43 In yili'ij aka'an in yit'ij, qa yit'unhetik'i in iyet: —¡Lázaro, enekik'uifik'i na' ła'ni'!— 44 Qa ka' wa'mtax qa nekfik'i. Ke' łokoyei qa ke' łef'iyei iye wetjuphe'łij ke' penyilots, qa ka' łeju's qa wet-sifinijipji' ka' penyilo ła's. Ha' Jesús qa yit'ij: —Enit'iłijipji' ne' wetjupheł ij qa' łeke'ye' qu' nak.—

Wo'taxiikii pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5; Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2)

45 Qa aka'an in ta'łets qa olots he' judiol hekhewe' namii qu' ni'wen ke' María, in yi'wen aka' yaqsiijkii ha' Jesús, ma' qa tek'enets nite' yeqeku' hakha'an.* 46 Qa na'łłe he' uja'x hekhewe'en qa yamii he' fariseol qa nenfeli'mik'i kakha' yaqsiijkii ha' Jesús.* 47 Ma' qa he' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa he' fariseol iye qa not'axij wetju'ł in uja'xek pe' week Junta Suprema* qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' ineqfenyejeye' inwek? Hakha' jukhew hats olots pe' yaqsiijkii ham łunyejeyi'iju'ł.* 48 Qe qu' jintewejinłe, qa' week netk'enets hatse' hakha'an. Ma' qa ne' oq'opheł inetsilets Roma łeiłets qa' nanam qa' niwuł'enhetju' ene' qi i'nlijtsitjii qa' weeke' iye ha'ne initset qu' niwuł'enhetju'.—* 49 Hakha' ewi'ł hekhewe'en, łii Caifás, hik hakha' qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji', qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł ham łenikfe'li'iłets,* 50 qa nite' i'nji' iye pe'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii in les in łe'wisju' qu' ewi'łe' pa'qu' jukhewe' qu' nawa'mifi ha'ne witset, qa' hasu'uje' qu' weeke' qu' nanaxju' ha'ne witset.—* 51 Qa ha' Caifás, qa nite'łe qu' łakha' ye'łe qu' nata'łets in yit'ij aka'an, qe in qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji', ma' qa pa' Dios qa tisij qu' nit'ij aka'an qu' aje'eł nenfel ha' Jesús qu' nawa'mifi ha'ne witset.* 52 Qa nite' ewi'łłe iye ha'ne witset qu' nawa'mifi, qe wa'mifi iye qu' ewi'ł neni' pe' week łelits pa' Dios pe' mexe yak'estaxkii.* 53 Ma' qa hik akaa'ijha in ta'łi' ka' nełuji' in wo'oikii pa'qu' łeqfenyejeiyi'ij qu' łeke'ye' qu' nilan ha' Jesús.* 54 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in hats nite' łeke' qu' nijalki'sji'kii qa' week ni'wen he' judiol. Ma' qa yamii ha' witset łii Efraín meti'm ha' ham i'ni'i'. Qa hikha' mexe i'ni'łi'kii he' ł'ijatshenhei.* 55 Ma' qa hats k'esiyu'ets kakha' qi łeqe łe'wis nełu ne' judiol łii Pascua. Qa olots he' pekhel ta'łji'kii namii aje'eł ha' Jerusalén qe qa' aje'eł naqsiijkii pekhewe' hats jutsiqax qu' naqsiijkii, hats'inha qu' łeke'ye' qu' na'nij ji'teje'm pa' łe'wis nełu łii Pascua.* 56 Ma' qa teniwohoitaxiikii ha' Jesús, qa yifaakateji' pa'aj pekhewe'en in i'nifi ke' qi witlijtsitjii, qa yit'ijju': —¿Łekpa' qu' umti'ił? ¿Me qu' nite' nanami'ii ha'ne łe'wis nełu?— * 57 He' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol hayiits inaqyaji'ijji'ju' pakha' qu' nenikfe'lets pa'qu' na'ni' ha' Jesús qa' nenfeli'm hats'inha qu' nophe'ł.*

12

Pe' ewi'ł efu łii María qa yatsi'yipji' pa' ewjisii pa' Jesús.
(Mateo 26:6-13; Marcos 14:3-9)

1 Ma' qa ha' Jesús, in mexe ewi'ł tatsai (6) nełutsets qu' namets kakha' łe'wis nełu Pascua, qa yamii iye ha' Betania. Hikha' łetset ha' Lázaro yiłin ha' Jesús in hats wa'mtax.* 2 Hik hakha'a' qa wanaqsiimiji'kii ka' łaq ha' Jesús. Qa ke' Marta qa yithayiki'iji' ka' łaq, qa hakha'łe Lázaro qa i'nji'teje'm hekhewe' i'nijupju'kii ha' mesa qa łekufets ha' Jesús.* 3 Ma' qa ke' María qa t'eku'mi' ka' ewjisii yamets trescientos cuarenta (340) gramos ka' łuk'eji' ta'łets ne'ej najkak łii nardo qa qi iye in inyetax, ma' qa yatsi'yi he' łef'iyei ha' Jesús qa in yili'ij ma' qa nili'jijju' he' ł'ewkujits yisłatij he' łef'iyei ha' Jesús, qa weekij ha' łatawe'j ke' wititsi' in ikifi ka' ł'ewjisi' ka' ewjisii.* 4 Ma' qa ha' Judas Iscariote, hik hakha' iye i'ntaxji'teje'm he' doce (12) ł'ijatshenhei, hik hakha' t'ihinij hatse' ha' Jesús, qa yit'ij:* 5 —¿Inhats'ek in nite' te'ninei yijat'ij kakha' ewjisii, uja'x yamtaxets pe' qek łaja'ye' trescientos (300) denarios* ma' qekha netestiitaxij

---

* **11:40** Jn 17:24; Mr 9:23; 1Jn 3:2 * **11:41** Mr 8:6; Ro 1:8; Jn 9:31 * **11:42** Mr 9:37; Jn 1:6 * **11:45** Jn 2:23; 12:11 * **11:46** Mr 7:3 * **11:47** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **11:47** Mr 13:9 * **11:48** Hch 16:21 * **11:49** Mt 26:3,57; Lc 3:2; Jn 18:13-14,24,28; Hch 4:6; Lv 16:32 * **11:50** Is 53:8; Jn 18:14 * **11:51** 2Co 4:10 * **11:52** Lc 1:7 * **11:53** Jn 5:18 * **11:54** Jn 7:1; Mt 3:1; Ap 12:6 * **11:55** Ex 12:11; Mt 23:37 * **11:56** Hch 21:26; Jn 2:23 * **11:57** Mt 2:4 * **12:1** Mr 11:1; Jn 11:43-44 * **12:2** Jn 11:1 * **12:3** Jn 11:2 * **12:4** Mt 26:14; Mr 3:19 * **12:5** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii.

nekhewe' ham yiwq'axine'?—* 6 Qa nite' yit'ij aka'an qu' neɬ'ilaxets nekhewe' if'iljetsits, qe yit'ij yijat'ij aka'an qe łakha' ejtenhetsax qa in łakha' iye yaqsi'j kakha' ti'naj ɬ'astajii, qa hik kakha' ka' ta'ɬijetsju'kii kekhewe' yiwu'mɬekii ɬ'astayik'i.* 7 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Iwejinɬi'ij, qe qa' najilet aje'eɬ qu' net'ejuyets pa' neɬuji' qu' hayajkati'yik'ui.* 8 Qe enewe' if'iljetsits ham yiwq'axine' nite' hamitsi'ɬ ejup week łahatsiyij qu' nanali'ɬ ejup, qa yakha'ɬe qa nite' week łahatsiyij qu' e'tsweni'ɬ qu' ha'ni'ɬ ejup.—

Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il neqek'uyu'uj pa' Lázaro.

9 Ma' qa hekhewe' olotsija judiol in nikfe'lets ha' Jesús in i'ni' ha' Betania, ma' qa namii, nite' ewi'ɬɬe in neqwenkeyu'uj ha' Jesús qe hakhap iye Lázaro in neqwenkeyu'uj iye, hikha' yiɬin ha' Jesús in hats wa'mtax hakha'an.* 10 Ma' qa hik ta'ɬijupi' he' tenek'enhe'yij he' pa'il in yijamti'ets iye pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij qu' nilan iye ha' Lázaro 11 qe ha' Lázaro hikha' ta'ɬets in olots pe' judiol yili'ijju' in tek'entaxets he' pa'il, ma' qa tek'enets nite' yeqeku' ha' Jesús.

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40)

12 Qa kakhap neɬuikakii, hekhewe' olotsija namii kekhewe' ɬe'sits neɬuts, qa i'ye'ek'ui ha' Jesús qu' nanametsji'ha ha' Jerusalén. 13 Ma' qa yifekinik'i ke' ɬesejets he' omhetekui qa nejelu'ujiju'ɬ, qa taya'yijipji'kii: —¡Qi'ija in ɬe'wis! *¡Qi in ɬe'wis ha'ne namij ka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij!* *(Sal 118:26)*
Hane'en hik ha'ne pa' qi łatata ene' Israel.—* 14 Ha' Jesús qa yi'wen ha' ewi'ɬ matikatax ła's mexe ham i'ni' ipji', ma' qa i'nipji', in ɬ'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj:* 15 — *E'nijiweikitek witset Sión, jeɬ qeku'nek na' qi Atata'aɬ hats nami'ɬ ei i'nipji' na' matikatax ła's.* — *(Zac 9:9)** 16 In i'nk'a he' ɬ'ijatshenhei nite' nikfelik'iha ekewe' wekwek. Qa i'nk'ałe ha' Jesús in wapiletspha'm iye na' wa's qa yijamti'ik'i ke' we'nika'ajji' pa'aj in hik hakha'ija t'ejuyets kekhewe'en, qa ɬekhewel iye t'ejuyets iye hekhewe'en in yaqsiimijkii ke' wekwek.* 17 Qa hik łunyejei iye hekhewe' yi'wenij ha' Jesús in taya'yetsji' ha' Lázaro ke' ɬesehekji' qa iła'x iye in hats wa'mtax, hekhewe'en qa nifelji'ijkii iye aka'an.* 18 Qa hik ta'ɬijupi' in olotsija he' nejelu'ujuɬ ha' Jesús, qe impi'yelij hakha'an in hik hakha' yaqsiijkii aka' ewi'ɬ ham łunye'ji'iju'ɬ. 19 Ma' qa hekhewe' fariseol qa yit'ijju' in tafaakate'yijju': —¿Me hats ɬi'weni'ɬ in ham weju'ɬi'ij pakha' ɬijamtitaxiɬets? Jeɬ qeku'ni'ɬek, hats week itupi'le'ets ene' week nakha'an.—*

Pe' uja'x griegos wo'oikii pa' Jesús.

20 Qa uja'x hekhewe' griegos i'nji'teje'm hekhewe' olotsija namii qu' niyiinija kekhewe' ɬe'sits neɬutsji'. 21 Enewe'en qa ikii ha' Felipe, hikha' ta'ɬiyek ha' witset Betsaida ha' sehe' Galilea, ma' qa qi in iyinijets: —Jukhew, tseqwenkeyu'taxi'ɬij pa' Jesús.—* 22 Ha' Felipe qa ikii ha' Andrés qa nifeli'm, ma' qa ha' Andrés qa ha' Felipe qa nifelii ha' Jesús.* 23 Ha' Jesús qa yeku'ɬ, qa yit'ijets: —Hats yamets łahats'ij ha'ne Ła's na' Jukhew qu' napiletspha'm iye na' wa's.* 24 Yijaa'ija aka' qu' hit'iɬij ewets, ne'ej ło' ne'ej trigo in nite' nami'ju' sehe' qa wa'mɬeji', qa ham pe'qu' nata'ɬets hats ewi'ɬɬe, qa in namɬi'iju' yijat'ij na'aj sehe', qa wa'mji', ma' qa olots yijat'ij pe'qu' nata'ɬets ɬei.* 25 Pakha' qu' nisu'un pa'qu' ɬiła'xe' qa' naqamij hatse', qa pakha'ɬe qu' nuten pa'qu' ɬiła'xe' ha'ne sehe' epji', qa' niɬin pa'qu' ɬiła'xe' qe qa' nejutshenets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 26 Pakha' qu' net'ithayii ye'm, qa' natsjayan, qa nakha' qu' ha'ni' qa' hik nakhajeek qu' na'ni' pakha' yeq'ithayinenek. Pakha' qu' net'ithayii ye'm qa na' Tata qa' qi qu' niwqinhetji' pakha'an.—*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

27 —Hane'ej pa' yitawe'j qi in hoksi'wen in uɬ'axi'mkii. ¿Qa pa'n qu' hit'ij? ¿Me hit'ij: "Tata anamitkitek yiwets pakha' iftsax"? Qa hik ta'ɬijupi' in tsam qe qa' yijunye'je'kii aka' iftsaxji'.* 28 Tata, iwqinhetji'ha ka' ii.— Ma' qa nokes pa' ewi'ɬ wit'ax ta'ɬiipha'm na' wa's qa yit'ij: —Hats hiwqinhetji'ha aka' Yii qa' ewi'ɬij iye qu' hiwqinhetji'ha iye.—* 29 Qa hik ta'ɬijupi' hekhewe' olots i'ni' hakha'a' qa yepi'ye', yit'ijets in ewi'ɬte' pa' tejen. Qa hekhewep

* **12:5** Mt 18:28 * **12:6** Jn 10:1 * **12:7** Jn 19:40; Dt 15:11 * **12:9** Jn 21:14 * **12:13** Lv 23:40; Ap 7:9; Mr 11:9; Lc 1:42; Jn 1:49; 10:25; Sal 118:25-26 * **12:14** Lc 13:15 * **12:15** Jn 6:20 * **12:16** Jn 2:22; 14:26 * **12:17** Jn 5:28 * **12:19** Mr 15:6-15; Lc 19:39-44; Jn 11:47-48; 12:36-43; 19:15 * **12:21** Mt 11:21; 17:22; Mr 3:18; 6:45; 8:22; Lc 9:10; 10:13; Jn 1:44; Col 3:22 * **12:22** Jn 6:8 * **12:23** Mr 2:10 * **12:24** Lc 16:7; 1Co 15:36 * **12:25** Jn 10:28; Lc 6:27; 19:14; Mt 10:39 * **12:26** 1Co 3:5; Jn 14:3; 17:24; 2Co 5:8; Fil 1:23; 1Ts 4:17; 1Ti 5:3 * **12:27** Sal 3:7 * **12:28** Jn 5:37; 10:25; 11:4; 17:1; Hch 15:14; Ap 14:1,13; 1P 2:12

qa yit'ijetsek in ewi'łte' pa' ángel iyeti'ł. 30 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Pakha' t'aiji' nite' yakha' qu' net'ejui yiwets, ekheweli'ł t'ejuyi'ł ewets.* 31 Hane'ej hats nam ha'ne łahats'ij qa ha'ne week sehe' epji' qa' newetjeyumtshenij pa'qu' łunyejeye'. Qa hane'ej nakha' tenek'enheitaxipji' ha'ne week sehe' epji' qa' netwumhitiifik'i.* 32 Qa yakha', qu' heyiihinhetiitaxik'uipha'm ha'ne sehe', qa yakha' qa haqsiijkii qu' nonot'ax yiwets ene' weekji'.—* 33 Qa yi'tłi'ij aka'an hats'inha qa yeqethentaxik'iha pa'łunye'jkii hatse' qu' nawa'm.* 34 Qa he' jukhew qa yit'ijju': —Tsikfe'litiłets kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj pa' Cristo in tees tit hame' ene' week łahatsiyij. ¿Qa pa'n łunye'j in łit'ijets: "Ha'ne Ła's na' Jukhew qa' ne'nenpha'm qa na' wa'm"? ¿Łek pakha' pa' Ła's pa' Jukhew?—* 35 Jesús qa yit'ij: —Mexe, hats łammi'słe pa' hamik'ui, qa nakha' hik łunye'j na'lkii, qa hats nite' na'ni'ił etji'teje'mkii. Ijalkisi'łji'kii na' na'lkii in mexe i'ni'ł etji'teje'm, hats'inha qu' nite' e'nitjułaxi'iłijpha'm na' nookii. Na'aj yijalki'sji'kii na'aj nookii nite' nikfe'lets pa'n ikji'.* 36 In mexe i'ni'ł etji'teje'm na' na'lkii, ek'eni'łets hasu'uj eqeku'uł na' na'lkii, hats'inha qu' łelitsi'ił ej na' na'lkii.— In yili'ij ekewe'en in yit'ij ha' Jesús qa ik qa wanat'inik'uikii hekhewe'en.*

Inhats'ek pe' judiol in yeqeku' pa' Jesús.

37 Qa in yemjeetax in hats olotstax ke' yi'wentaxijha in yaqsiijkii ham łunyejeyi'iju'ł, qa łunye'j ji'ij in yeqeku' hakha'an. 38 Hats'inha qu' nasinik'i kekhewe' yit'ij pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías, in yit'ij: —*Yatsat'axyij, ¿pa'n łii pakha' qu' nite' neqekuyi'ik'i ekewe' jitefeltax? ¿Qa pa'n łii pakha' qu' hats ni'wen in t'ethinhetiitaxij pa' łet'unha'x pa' Yatsat'ax'inij?— (Is 53:1)* 39 Ma' qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' netk'enets, qe pa' Isaias'ik'i yit'ij iye pa'aj: 40 —*Pa' Dios yit'onji' łotoi pekhewe'en qa yit'unhetje'm iye pe' łatawjets, hats'inha qu' nite' ni'wene' qa nite' nenikfeli'ik'i iye, ma' qa' nite' netetwek'elaxe' yiwets qa yakha' qa' nite' henłine'ju'.— (Is 6:10)* 41 Ekewe'en yit'ij pa'aj pa' Isaias'ik'i, qe yi'wen pa' qi łesa'x ha' Cristo qa nifelkii iye pa'aj.* 42 Ła'mek qa łunye'j ji'ij iye in olots hekhewe' tek'enets, nite' yeqeku' hakha'an, qa i'ntaxji'teje'm iye hekhewe' uja'x tenek'enhei qa nite'łe tetfelij, qe nijiweyiju'ł he' fariseol qu' nukinik'uifik'i he' łe'lijtsitjiyits.* 43 Qe les yisu'unji' in yiwqinhetji' ene' jukhew, qa nite' qu' les nisu'un qu' pakha'ye' yijat'ij Dios qu' niwqinhetji' enewe'en.*

Pe' nite' tek'enets pa' Jesús qa' uł'etse'ju' hatse'.

44 Ha' Jesús yit'unhetik'i in yit'ij: —Pakha' qu' nite' nesqeku'ye', nite' yakha' qu' nite' nesqeku'ye', nakha'łe ts'ukinju' hikna' nite' yeqeku'.* 45 Qa pakha' qu' hats netswen, ma' qa hats yi'wen na' ts'ukinju'.* 46 Yakha', fetitjii, tsametsju' ha'ne sehe' ipji', hats'inha qu' weeke' pakha' qu' nite' nesqeku'ye' qa' nite' amane' ji'teje'm na' nookii. 47 Pakha' qu' nepi'ye'taxik'i eke' yi'lijei qa nite'łe tek'enik'i, hane'ej nite' hitani'then, qe nite' tsamijetsju' qu' hitani'then ha'ne week sehe' ipji', tsametsju' qe qa' henłinju'.* 48 Pakha' qu' nite' net'eku'me'yiju'ł qa nite' t'eku'miju'ł iye kekhewe' yi'lijei, ma' qa hats na'l pakha' qu' newetjeyumtshenij hatse', kekhewe' yi'lijei henfeltaxi'ł e'm, hik kekhewe' qu' netjeyumtshenij hatse' pa' nełuji' qu' hats ł'akathe'ye'łeju' hatse'.* 49 Qe yakha' nite' henfel pakha' qu' yakha' ye'łe qu' hisu'unłe, nakha'łe Tata hik nakha' ts'ukinju', hik nakha'łe yit'ij yiwets qu' hit'ij week kekhewe' henfel qa k'inq'ijatshenij iye.* 50 Qa tsikfe'lets iye pakha' qu' nit'ij na' Tata qu' nanaqsiijkii in ta'łets qu' nanali'ł e'm na' witiła'x nite' yili'ij. Qa hik ta'łijupi' kekhewe' hit'ij, qa hit'ij in łunyejeyek kekhewe' hats yit'ij yiwets qu' hit'ij.—*

13

Jesús qa nimpuujinju' pe' łef'iyei pe' ł'ijatshenhei.
(Lucas 7:44)

---

* **12:30** Jn 11:42 * **12:31** Lc 4:6; Jn 3:16; 14:30; 16:11; Col 2:15; 1Jn 3:8 * **12:32** Jn 11:51 * **12:33** Jn 18:32 * **12:34** Sal 89:36; Jn 15:4; 1Jn 2:17; Mr 2:10 * **12:35** Sal 36:9; 118:27; Jn 7:28,33; 8:14; 9:4; 12:46; 1Jn 2:8,11; Fil 3:12 * **12:36** Jn 7:33; 1Ts 5:5; Lc 4:30 * **12:38** Mt 1:22; 3:3; 4:14; 12:17; Ex 15:16 * **12:40** Jn 8:59; He 3:8; Is 56:3,6; Mt 18:3; 23:15; Hch 15:3; 28:27; Ro 16:5; 1Ti 3:6; 1P 2:24 * **12:41** Is 6:1-10; Mr 10:37; Jn 17:24 * **12:42** Lc 8:41 * **12:43** Fil 3:19; Lc 9:32; 2Co 3:18; 1Ts 2:4; 2P 3:18 * **12:44** Jn 6:35 * **12:45** Jn 14:9 * **12:47** Lc 6:37; 11:28; 2Ti 1:14; 2P 3:17; Jn 3:17,18; 8:15; Ap 6:10; Hch 16:30; Ef 2:8 * **12:48** Lc 10:16; Jn 2:4; 6:39; 1P 1:5; 3:3; 2P 3:3; Jud 18 * **12:49** Mt 11:27 * **12:50** Jn 5:19,26; 12:25; 14:24; Hch 13:48; 1Jn 2:25

1 In mexente' tekju' qu' net'ejuyets kakha' ɬe'wis neɬu Pascua,* ha' Jesús nikfe'lets in hats
yamets ɬahats'ij qu' nakik'ui iye ha'ne sehe' ipji' qa' namii iye pa' Ɬatata. Ɬakha' in yisu'unija
hekhewe' yatsat'etsij in mexe i'nipji' ha'ne sehe' qa nite' yili'ij qu' qi qu' nisu'un yamijii
pa' neɬuji' qu' hats ɬ'aka'the' ye'ɬe hatse'. * 2 In hats nekuyuju' pa'aj, qa pa' inwo'met hats
yenji' ɬatawe'j ka' Judas, ɬa's pakha' Simón Iscariote, qu' net'ihinij ha' Jesús.* 3 Qa ha' Jesús
qa nikfe'lɬe'ets pa' Ɬatata in tisij qu' netnek'enhe'yipji' week ekewe' wekwek, qa nikfe'letsha
iye in ta'ɬiiha pa' Dios qa nikfe'lets iye qu' napiliipha'm iye pa' i'ni' pa' Dios.* 4 Qa in mente'
tektaxju' qa niyik'uipha'm, ma' qa nit'ijji' ka' juffufuf ɬ'uihitjii qa t'eku'mi' ka' ewi'ɬ toalla qa
yeqelutsiji'.* 5 Qa yatsiiji'ju' ka' iweli' ha' k'eeweji' tok'o, ma' qa yapeɬek qa nimpuujinju'
he' ɬef'iyei he' ɬ'ijatshenhei qa ha' yeqelutsiji' toalla qa hikha' qa nili'jijju'. 6 Ma' qa yamets ha'
Simón Pedro, hakha'an qa yit'ij: —Yatsat'axyij, ¿me ɬenqempuujitsheneyu'taxij ene' yif'iyei?—
* 7 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Hane'ej nite' ɬenikfe'lets aka' haqsiijkii, qa hatse'ɬu' enikfe'lets.—
* 8 Ha' Pedro qa yit'ij: —¡Nite' yexke'ej qu' impuujin ne' yif'iyei!— Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —
Qu' nite' himpuujine' qa' nite' hik akha'ye' nekhewe' tsatsat'etsij.— 9 Ha' Simón Pedro qa
yit'ij: —Ye'ehe, Yatsat'axyij, qa hasu'uj uja'xe'ɬe qu' impuujin ne' yif'iyei, qe ene' yikoyei
iye qu' impuujin qa ha'ne yijiɬa' iye.— 10 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Na'aj hats wempuli'j hats
nite' hamik'ui qu' nempuli'j iye, hats uja'xɬe ne'ej ɬef'iyei qu' nimpulijin qe hats week ham
ɬejili'ye' na'aj ɬ'aj. Qa ekheweli'ɬ hats ham ejiliyi'iɬ, qa nite'ɬe e'weeki'ɬha.— 11 Qe nikfe'lets
kakha' qu' net'ihinij hatse', qa hik ta'ɬijupi' in yit'ij: —Nite' e'weeki'ɬ qu' hats ham ejiliyi'iɬ.
— 12 Ma' qa in hats week yaqhat'etsij in nimpuujinju' he' ɬef'iyei, qa uyik'ipha'm iye ha'
te'nweipha'm ɬ'uihitjii, ma' qa i'nijupju' iye ha' mesa, qa yit'ij: —¿Me ɬenikfe'li'ɬets aka'
haqsi'ji'ɬ e'mijkii? 13 Ekheweli'ɬ ɬit'iɬij yiwets Maestro qa ɬit'iɬij yiwets iye Yatsat'ax'inij, qa
i'woyitsi'ɬijik'iha, qe yakha' hik aka' yijunye'j. 14 Ehe, in yakha' Yatsat'ax'inij qa Maestro
iye, ma' qa' henimpuujinju' ne' ef'iyeyi'ɬ, qa ekhewepe'jiiɬek iye qu' enimpuujini'ɬju' ne'
ef'iyeiɬi'iɬ wetju'ɬ.* 15 Qe yakha' hojo'oɬ e'mij, hats'inha qu' ekhewepe'jiiɬek qu' aqsiiɬijkii
aka' hats yeqfenyejeyi'ɬ ej.* 16 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, ham pa'qu' witqejkunenek'e qu'
nat'anipji' pa'qu' ɬaqa patune', qa ham iye pa'qu' wit'ukinek'e qu' na' t'anipji' pakha' qu'
nukin.* 17 Qu' enikfe'li'ɬik'i aka'an, qi qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii qu' aqsiiɬijkii.* 18 Nite' e'weeki'ɬ
qu' nek'iyeti'ɬ ek'ui. Yakha' tsikfe'lij nekhewe' hats he'yeku'mi', qa t'ejuiɬe'ets aka'an qu'
nafits kekhewe' we'nika'ajji': *"Pakha' yekufetax yemjee qa yetshenyijupha'm pa' ɬoqok'o qu'
not'otsyit je'mkii, qe hats yejuihife'ej." (Sal
41:9)* 19 Hane'ej hats k'efeli'ɬi'm aje'eɬ in mente' yamets aka'an, hats'inha qu' namtaxets qu'
ɬunye'je', qa' nite' eqeku'yi'iɬik'i in yakhaa'ija Cristo.* 20 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, pakha' qu'
neneqjunu'uj pa'qu' yukinek'e, qa yakha'ɬe in neqjunu'yij. Qa pakha' qu' neneqjunu'yij qa
nakha'ɬe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj.—*

Jesús qa nifel pakha' wotk'onijkii hatse'.
(Mateo 26:20-25; Marcos 14:17-21; Lucas 22:21-23)

21 In yili'ij in yit'ij aka'an ha' Jesús, ma' qa yoksi'wen in qi in itawje'met, qa yatsathenketija
in nifel, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' it'iɬij ewets, in na'l na' ewi'ɬ ekheweli'ɬ t'ihinyij hatse'.—
* 22 He' ɬ'ijatshenhei qa yejeɬ wetju'ɬkii, qe nite' nikfe'lets pa'n ɬunye'j pakha'an. 23 Ha' ewi'ɬ
hekhewe' ɬ'ijatshenhei, hik hakha' ha' yisu'un ha' Jesús, ewi'ɬ i'ni'ɬi' in teki'ɬju'.* 24 Ma' qa ha'
Simón Pedro qa yit'ijii k'ewk'ew he' ɬokoyei, qa ɬokoyeiɬe he' yit'ijii in yit'ijets: —Anfaakanij
pa'n ɬiyija pakha'an.— 25 Ma' qa to'siyijets ha' Jesús, qa nifaakanij: —Yatsat'axyij, ¿pa'n
ɬii pakha'an?— 26 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Nakha' qu' hetisij ha'ne qu' hilke'ejji'ju' na' ɬ'i'
pan ɬapk'as.— Ma' qa yuihinji'ju' ka' pan ɬapk'as ka' ɬ'i', qa tisij ka' Judas ɬa's pakha' Simón
Iscariote.* 27 Ma' qa in hats tuj ka' pan, qa pa' Satanás qa uiji'teje'm kakha'an. Ha' Jesús
qa yit'ijets: —Pakha' ɬanqaqsijkineyu'ujkii, yape if'elitik'i qu' aqsiijkii.—* 28 Qa nite'ɬe ewii'ɬe'
pa'qu' nenikfe'lik'i hekhewe' i'nijup ha' mesa inhats'ek in yit'ijets aka'an. 29 Qe uja'x
hekhewe' yumtitax kakha' Judas in hikka' yaqsi'j ka' ti'naj i'nji' kekhewe' ɬ'astai, ha' Jesús qu'

---

* **13:1** Pascua ikji', ɬahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ɬ'athits pe' ɬekuwelii pe' ɬeqejilɬe wetju'ɬ in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's. Hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto.
* **13:1** Jn 1:11; 6:37; 10:18; 12:23; 16:28 * **13:2** Mt 4:1,10; 10:4; Jn 8:44; 12:4; 13:21; Hch 13:10; Mr 3:19 * **13:3** Mt 11:27; 28:18; Jn 8:14,42; 14:12; 16:27,28; 17:2,8,11 * **13:4** Lc 12:37; 19:36 * **13:6** Mt 16:17 * **13:7** Jn 3:11; 7:28; 12:16 * **13:14** 1Ti 5:10; 1P 5:5 * **13:15** 1Ti 2:8; 1P 2:21 * **13:16** Jn 15:20 * **13:17** Mt 7:24-25; Lc 6:47; 11:28; Stg 1:22-25 * **13:18** Jn 6:70; Ef 1:4; Mt 1:22; 26:54; Sal 41:9 * **13:19** Jn 3:16; 8:24; 13:19; Mr 11:24; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Ex 3:14; Sal 45:8 * **13:20** Jn 5:43; 2Jn 10 * **13:21** Sal 51:12; Jn 15:26; Hch 26:5 * **13:23** Jn 19:26; 20:2; 21:7,20 * **13:26** Sal 41:9; Mr 14:20 * **13:27** Mt 4:1,10; Jn 8:44; Hch 13:10

nit'ijets: Aqha'yii pekhewe' qu' mexe hamitse' ine'm qu' net'ejuyets ha'ne łe'wis nełu, i'nłi'i qu' netisij pe'ye' pe' ham yiwq'axine'.* 30 Ma' qa ka' Judas in hats testi'yij ka' pan łapk'as, qa yenteje'm qa aje'eł niipha'm qa ikfik'i. Hik aka'aj hats najaleikii.*

Pakha' ewi'ł ink'ayik wenit'ij qu' nanaqsiijkii.

31 Ma' qa in hats ikfik'i ka' Judas, ha' Jesús qa yit'ij: —Hane'ej qu' neniwqinhetji' ha'ne Ła's na' Jukhew, qa na' Dios qa' neniwqinhetji' iye qu' nata'łets hane'en.* 32 Qa qu' nata'łets hane'en qu' neniwqinhetji' na' Dios, qa na' Dios qa niwqinhetji'ijji' ek hane'en, qa' aje'eł qu' niwqinhetji'. 33 Yilits, hats k'esets qu' hats nite' ha'ni'ił etji'teje'm. Ekheweli'ł qa' mowotaxi'łyiikii. Qa hik łunye'j kakha' hit'ijets he' judiol qa hikka' hit'iłij ewets iye hane'ej: nite' łeke' qu' eneki'ł nakha' qu' hakji'.* 34 K'ełisiłij hane'ej aka' ewi'ł ink'ayik wenit'ij qu' nanaqsiijkii: mewet-su'uniłha ekheweli'ł, in yijunye'jek in qi in k'esu'uni'ł qa hik aka' ejunyejeyi'iłij qu' mewet-su'uni'ł. 35 Qa aka'an qa' hik aka' qu' nata'łets qu' week nenikfe'letsha in ekheweli'ł k'eyijatshenheyi'ł, ehe, qu' nanali'ł e'm pa'qu' e'qsu'unkaxitsi'ił wetju'ł.—*

Jesús qa nifel pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.
(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Lucas 22:31-34)

36 Ha' Simón Pedro qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿pa'n łakji' hatse'?— Qa yeku'ł ha' Jesús: —Hane'ej nite' łeke' qu' atsjayan nakha' qu' hakji', qa' ink'aye'łe hatse' qu' atsjayan.—* 37 Pedro qa yit'ij: —Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in nite' hane'ej qu' k'ajayan yijat'ij? Nite' hetjeyepun inye'jłu' qu' hawa'm efi.—* 38 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me łit'ij yiwets qu' mawamyifi? Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets: in nite' ip pa'qu' ta'a'aye' qu' mente' wetshetk'ewi'łi'ij qu' mewelku'tyijkii.—

14

Jesús wit'ikheyi'j qa jiyamitii pa' Dios.

1 —Hasu'uj itawje'metetsi'ił. Hasu'uj eqeku'uł na' Dios, qa hasu'uj esqeku'uł iye.* 2 Ne' łetsi' na' Tata olots ne' łatawjets. Qek nite' yijaayi'ija aka'an qekha nite' hit'etaxi'łij ewets. Qa' hathayinpha'm hatse' qa' haji'let pa'qu' etset'i'ił.* 3 Qu' haktax qa' haji'let pa'qu' etset'i'ił, qa' hetpilju' iye hatse', ma' qa' k'ekaxi'łpha'm qa' ewi'ł jina'ni' na' ha'ni'.* 4 Hats łek łenikfe'li'łets nakha' wit'ikheyi'jii nakha' qu' hakji'.—* 5 Ma' qa ha' Tomás qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, qu' nite' netsikfe'li'iłets pa' łakji', ¿qa pa'n łunye'j qu' netsikfe'liłets pa' wit'ikheyi'j?—* 6 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' yewit'ikheyij, yakha' ye'yijaa'ija, qa yakha' iye ye'witiła'x. Yakha' yeł'ewi'łłe qu' k'amitiłii na' Tata.* 7 Qu' hats enikfe'li'ł yiwets ma' qa' hats enikfe'li'łets na' Tata. Hane'ej hats łenikfe'li'łij qa hats łi'weni'łha iye.—* 8 Ha' Felipe qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ets'ethini'łij pa' Atata, ma' qa' hats nami'łyijju'ha.—* 9 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' hats tooxik'i in ha'ni'ł etji'teje'mkii qa menjiit nite' łenikfe'lyij, Felipe? Pakha' qu' hats netswen ma' qa hats yi'wen na' Tata. ¿Qa pa'n łunye'j in łit'ij: "Ets'ethini'łij pa' Atata"?* 10 ¿Me łeqeku'uk'i in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa na' Tata qa i'nji'ij yitji'teje'mha ek? Kekhewe' wi'tlijei hit'iłij ewets nite' yakha'łe qu' nata'ł yiwets in hit'iłij ewets, qe nakha' Tata hik nakha' i'nyit ji'teje'mha hik nakha'łe yaqsiijkii kekhewe' qits wit'ithayijkitits.* 11 Hasu'uj esqeku'ułij in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa na' Tata qa i'nji'ij yitji'teje'mha ek. Qa qu' esqeku'łi'iłij in hit'ij qa kekhewe' haqsiijkii qu' hik kekhewe'ye' qu' hasu'uj eqeku'ułij aka'an.* 12 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nesqeku'ye', qa kekhewe' haqsiijkii qa' naqsi'jiijkiyek pakha'an, qa pekhewepe' iye les qits qu' naqsiijkii iye, qe hats tsamii hatse' na' Tata.* 13 Qa week pakha' qu' iyini'łets qu' it'iłij ka' yii, qa' haqsiijkii, hats'inha na' Tata qa' neniwqinhetji'ha qu' nata'łets ha'ne Ła's.* 14 Pa'qu' łunye'je' qu' iyini'łets qu' it'iłij ka' yii, yakha' qa' haqsiijkii.—*

---

* **13:29** Mr 3:19; Jn 2:23 * **13:30** Jn 9:4 * **13:31** Mt 26:31-35; Mr 2:10; 14:27-31; Lc 22:31-38; Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12; 2Ts 1:12; 1Jn 2:5 * **13:33** Jn 7:33; 8:21-22; 14:2; 16:5 * **13:35** 1Co 13:1 * **13:36** Jn 14:2; 16:5 * **13:37** 1Jn 3:16; Mr 14:31 * **14:1** Jn 14:27; Hch 16:34; 27:25; Ro 4:3,17,24; Ga 3:6; Tit 3:8; Stg 2:23; 1Jn 5:10 * **14:2** Jn 8:21-22; 13:33,36; 16:7 * **14:3** Mr 8:38; Jn 12:26 * **14:4** Jn 7:28; 8:14; 16:5; 1Jn 2:11 * **14:5** Mr 3:18 * **14:6** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; He 10:20 * **14:7** Mt 11:27; Jn 17:3; 1Jn 2:23; 4:8 * **14:8** Mr 3:18 * **14:9** Jn 5:19,37; 12:45 * **14:10** Jn 5:30,36; 6:28; 10:30; 14:11,20; 1Jn 2:24; 4:17; He 3:9; Ap 15:3 * **14:11** Jn 10:38 * **14:12** Jn 5:20; 6:35; 7:33; 13:1,3; 16:5,10,17,28; 17:11,13; 20:17 * **14:13** Jn 5:19; 11:4; 17:1; 1P 2:12 * **14:14** Jn 10:25; 11:22; 15:6; 16:23-24

Jesús qa yiwjutsiqen qu' nenukinju' pa' Espíritu Santo.

15 —Qu' etsu'uni'ł, qa' aqsiiłijkiiha kekhewe' hats hit'ij qu' nanaqsiijkii.* 16 Qa yakha' qa' nek'iyinets na' Tata, qa nakha'an qa' nenukini'ł ewetsju' qu' nełisi'łij nakhap iye Eqi'fenkena'x, hats'inha qa' hikna' na'ni'ł ejupkii, nite' yili'ij qu' na'ni'ł ejupkii,* 17 ikji', nakha' Espíritu ta'łets na' yijaa'ija, hik nakha' ha'ne week sehe' ipji' nite' łeke' qu' netesti'yij, qe nite' yi'wen qa nite' nikfe'lets iye. Qa ekhewełi'il qa łenikfe'li'łets qe i'ni'ł ejup, qa' ink'aye'łe qa' na'ni'ł etji'teje'mha.* 18 Nite' k'ewu'mi'ł qu' hik ejunyejeyi'il qu' a'ftiletsi'il, hetpili'ł ei iye hatse'. 19 Hats nite' toxik'ui qa ha'ne week sehe' ipji' qa' hats nite' netswene', qa ekheweli'ł qa' e'tsweni'ł iye hatse', qe yakha' yi'ła'x iye hatse' qa ekheweli'ł qa' i'łiyejiiłek iye hatse'.* 20 Hik pakha' pa' nełuji' hatse' ekheweli'ł qa' enikfee'liłetsha yakha' in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa ekheweli'ł qa ła'ni'ł yitji'teje'mek, qa yakha' qa' hanił'et ji'teje'mek.* 21 Pakha' qu' nana'li'm ekewe' hit'ij qu' nanaqsiijkii qa tek'enik'iha iye, pakha'an hik pakha' yijat'ij in tsisu'un. Qa pakha' tsisu'un qa na' Tata qa yisu'unek. Qa yakha' qa' hisu'un pakha'an qa' hoksi'wenketij in ha'nijupha.—* 22 Qa ha' Judas (nite' ka' Iscariote) qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in yuja'xłi'il qu' k'eweni'ł iye hatse' qa nite' ha'ne week sehe' ipji'?—* 23 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —Pakha' qu' netsu'un qa' netk'enik'iha eke' yi'lijei. Qa na' Tata qa' nisu'un pakha'an. Na' Tata qa yakha' qa' heneki'łetsju' pakha'an qa' ha'ni'ł ji'teje'mha qa' yitsiyi'iłij.* 24 Pakha' qu' nite' netsu'une, nite' tek'enik'i ke' yi'lijei, qa eke' yi'lijei łepi'ye'ełik'i nite' yakha' qu' yi'lijeye'łe. Na' Tata hik nakha' łe'lijei, hik nakha' ts'ukinju'.* 25 Ekewe'en wekwek hit'iłij ewets hane'ej in mexe ha'ni'ł etji'teje'm. 26 Qa nakha'łe Eqi'fenkena'x, nakha' Espíritu Santo, hik nakha' na' Tata nukinijju' hatse' aka' yiiji', nakha'an qa' nijatsheni'łij week ekewe' wekwek, ma' qa' enikfe'li'łik'i iye qu' ijamti'iłik'i week kekhewe' hats hit'iłij ewets.* 27 K'ejetiłij na' wittawjemetsi', k'ełisiłij na' yitawjemetsi', qa nite'łe k'ełisiłij qu' hik łunye'je' pakha' t'ihintaxij wittawjemetsi'tax ha'ne sehe' ipji'. Hasu'uj itawje'metetsi'il. Hasu'uj iye e'nijiwe'yi'ł.* 28 Hats łespiye'ł in hit'iłij ewets: "Hak hatse' qa' hetpili'ł ei iye hatse'." Qu' yijaayi'ija qu' etsu'uni'ł qa' qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in łenikfe'li'łets qu' natsamii na' Tata, qe łakha' les in qiji' t'anyipji'.* 29 Hane'ej hats k'efeli'łi'm aje'eł in mente' yamets aka'an, hats'inha qu' namtaxets qu' łunye'je', qa' nite' esqekuyi'il.* 30 Hats nite' qi qu' jintafaakateiju' hane'ej, qe hats nam na' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe'. Yemjeetax nakha'an in nite' yeqenijantaxyij.* 31 Qa lesłe łe'wis qu' nenikfe'lets ha'ne week sehe' ipji' in hisu'un na' Tata, ma' qa' haqsiijkii week pakha' hats łunye'j pa' tsiyaji'ijets qu' haqsiijkii. Yape eniyi'łpha'mkii qinakik'ui ha'ne ju'uni'.—

15

Jesús hik łunye'j ne'ej uwakuk.

1 —Yakha' pe' yijaa'ija uwakuk łetuk, qa na' Tata qa hikna' yejełets.* 2 Week pakha' qu' ham łeye' enewe' yakjil, qa' ne'nisa'xii. Qa week pakha' qu' netei, qa ne'nisa'xik'i pe'qu' łakjile'tax iye, hats'inha qu' les olotse' pe'qu' łeye'.* 3 Ekheweli'ł qa hats te'nisa'xik'i pe' akjitaxi'ł iye, qe ta'łets kekhewe' wi'tlijei k'efeli'łi'm.* 4 E'wisitse'kite'eł yijup, qa yakha' qa' nite' ye'wisitsi'il ejup. Hik qu' łunye'je' na'aj ewi'ł łakji' ne'ej uwakuk in nite' łeke' qu' neteiłe qu' nite' netije'ets pe'qu' łetuk'e, qa hik aka' qu' ejunyejeyi'il qu' nite' a'maneyi'il yijup.* 5 Yakha' pekhe' uwakuk, qa ekheweli'ł qa pekhewe' łakjil pekhe'en. Pakha' qu' nite' wi'se'yijup, qa yakha' qa' nite' jeek ye'wi'si'ijup pakha'an, pakha'an qa olots pe'qu' łeye'. Qe qu' i'totsi'il ye'mets ham pa'qu' łeke'ye' qu' aqsiiłijkii.* 6 Pakha' qu' nite' amane' yijup, qa' netwumhitiifik'i in łunye'jek na'aj ewi'ł łakji' qe we'nisa'xii ma' qa yisłax, qa ewi'ł we'neni' qa tewumhitiiji'ju'kii na'aj fe't ma' qa naq'axij fe't.* 7 Qu' a'maneyi'il yijup, qa ekewe' yi'lijei iye qu' amaneyi'il etji'teje'm, iyini'łets pa'qu' isu'uni'ł qa' esti'yi'łij.* 8 Aka' ta'łets qu' neniwqinhetji' na' Tata aka'an, qu' olotse' pe'qu' eyi'il, aka'an hik aka' qu'

* **14:15** 1Jn 5:3 * **14:16** Lc 24:49; Jn 14:26; 15:26; 16:7; 1Jn 2:1; Hch 2:33 * **14:17** Jn 1:33; Sal 119:142; 2Ts 2:10; 1Jn 4:4,6 * **14:19** Jn 7:33; 16:16; Fil 1:21 * **14:20** Jn 14:10 * **14:21** Jn 8:31; 16:27; 1Jn 2:5; Dt 7:12-13 * **14:22** Lc 6:16; Hch 1:13; 10:40-41 * **14:23** Jn 14:2; 1Jn 2:24 * **14:24** Jn 5:19; 7:16; 8:28; 12:49-50 * **14:26** Sal 51:11; Jn 1:33; 2:22; 14:16; 15:26; 16:7,13; Hch 2:4,33; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Lc 24:49; 1Co 2:10; 1Jn 2:27; 2P 1:21 * **14:27** 2Ti 1:7 * **14:28** Jn 16:5,10; 10:29; 1Jn 3:20; 4:4 * **14:29** Jn 13:19; 16:4 * **14:30** Mt 4:1; Jn 12:31; Lc 4:6 * **15:1** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **15:2** Mt 3:10; 7:19; 15:13; Lc 3:9; 13:6-9; Jn 15:6; Ro 11:17,22 * **15:3** Sal 24:4; Tit 1:15 * **15:4** Jn 6:56; 8:28; 1Jn 2:5 * **15:5** Stg 3:12; Mr 4:8 * **15:6** Jn 15:2; 2Ts 1:8; 1Ts 1:8; 2P 3:7 * **15:7** Jn 14:14

ni'nq'ethinij in ekheweli'ł k'eyijatshenheyi'ł.* 9 In łunye'jek na' Tata in qi in tsisu'un, qa hik
yijunye'j yakha' in qi in k'esu'uni'ł, e'wisitse'kite'eɬij yijup na' yeqsu'unkaxitsi'ł ej.* 10 Qu'
ek'eeni'ɬik'iha kekhewe' hit'ij qu' nanaqsiijkii, ma' qa' nite' e'wisitsi'iɬji' na' yeqsu'unka'x.
In yijunye'jek yakha' in heik'enik'iha kekhewe' yit'ij na' Tata qu' nanaqsiijkii, ma' qa nite'
ye'wi's ji'teje'm na' qi łeqsu'unka'x.* 11 Ekewe'en wekwek k'efeli'ɬi'm, hats'inha qu' hik
łunye'je' pa' yisa'xi'mkii pa'qu' isaxitsi'iɬi'mkii, qa pa' isaxitsi'ɬi'mkii qa' notpoli'ł ej.* 12 Aka'
yi'lijei hit'ij qu' aqsiiɬijkii, aka'an: "Ekheweli'ł qi qu' mewet-su'uni'ł, in yijunyejeyi'ł ejek
yakha' in qi in k'esu'uni'ł."* 13 Ham pa'qu' nana'li'm pa'qu' łeqsu'unka'xe' qu' nat'anipji'
aka'an: pa'qu' ewi'ɬe' in wetɬisij in wa'mifi pe'qu' łejuwaikale'.* 14 Ekheweli'ł k'eyijuwaikali'ł
qu' aqsiiɬijkii pakha' qu' k'ayaji'iɬijets. 15 Hats nite' hit'iɬij ewets qu' e'witqejkunenheyi'iɬ,
qe na'aj witqejkunenek nite' nikfe'lets pa'qu' naqsiijkii pa'qu' łaqa patune'. Hit'iɬij ewets
yijat'ij qu' k'eyijuwaikali'iɬ, qe yakha' k'eɬisiɬij qu' enikfe'li'ɬets week kekhewe' yit'ij yiwets
na' Tata.* 16 Nite' ekhewelɬi'iɬ qu' ku'mi'ɬyi', yakha'ɬe in he'yeku'mi'ł eiji'kii, qa he'yekumi'ɬij
eiji'kii qu' ma'aɬij hats'inha qu' nana'l pe'qu' hik łunyejeye' qu' eyi'iɬ, qa pe'qu' eyi'iɬ qa hasu'uj
qu' hamitse', hats'inha na' Intata qa' neɬisi'ɬij week pe'qu' iyini'ɬijets qu' it'iɬij ka' yii.* 17 Aka'
k'ayaji'iɬijets qu' aqsiiɬijkii aka'an: mewet-su'uniɬha ekheweli'ł.—

Ha'ne sehe' ipji' yuten pa' Jesús qa pe' tek'enets iye.

18 —Qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne sehe' ipji', qa' menikfeliti'ɬets in yakha' yojo qu' na'napjax
ye'm.* 19 Qek natsat'etsi'ł ej ha'ne sehe' ipji', qekha nesu'untaxi'ł ha'ne sehe' ipji', in
łunyejeyijek nekhewe' yatsat'etsij in qi in yisu'un. Qa nite'ɬe yatsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe' ipji',
qe yakha' hats he'yeku'mi'ł eiji'kii qa hats nite' ła'ni'ł ji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa hik ta'ɬijupi'
ha'ne sehe' ipji' in napjaxi'ł e'm.* 20 Maxtayitiɬik'i kakha' wi'tlijei hit'iɬij ewets: "Ham pa'qu'
witqejkunenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa patune'." Qu' hayawitjaxtii qa' ekheweljiiɬek iye
qu' awitjaxti'yi'ł. Qu' net'eku'miju'ł eke' yi'lijei qa' net'ekumjii'ł ejułek. 21 Week ekewe'en
qu' łeqfenyejeyi'iɬ ej hatse' qe ta'ɬets in łatsjayani'ł, qe nite' nikfe'lets nakha' ts'ukinju'.* 22 Qek
nite' natsame' qa qek nite' henfeli'imha iye, qekha nite' noksi'wene'tax pe' łewuɬ'ets. Qa
ha'neɬi'ij qa hats nite' łeke' qu' nittaxijets qu' nite' nenikfe'le'ets pe' łewuɬ'ets.* 23 Pakha' qu'
na'napjax ye'm, napjaxi'm iye na' Tata.* 24 Qek nite' haqsi'ji'imijkii kekhewe' wekwek ham
łunyejeyi'iju'ł, qekha nite' noksi'wene'tax pe' łewuɬ'ets. Qa ha'neɬi'ij qa hats yi'wen kekhewe'
haqsiijkii, ma' qa napjax ye'm qa napjaxi'm iye na' Tata.* 25 Qa yaqsi'jɬi'ijkii aka'an qe
qa' nafits kakha' wi'tlijei we'nika'ajji' nakha' yit'ijets nekhewe'en qu' łeqe leye': *"Hamtax
ta'ɬi'ijupi' qa napjaxɬe ye'm." (Sal 35:19; 69:4)** 26 Qu' nanamtax nakha' Eqi'fenkena'x
nakha' qu' he'nukinju' hatse' ta'ɬets na' Tata, ikji', nakha' Espíritu ta'ɬets na' yijaa'ija ta'ɬii na'
Intata, nakha'an qa' hik nakha' qu' netsfeelija.* 27 Qa ekheweli'ł iye qu' etsfeli'ł, qe łata'ɬi'ɬijii
in i'nk'aa'ija in ła'ni'ł yijupkii.*

16

1 Henfeli'ł e'm ekewe' wekwek hats'inha qu' hame' pa'qu' ilani'ɬifi qa' anami'ɬju'kii.
2 Newumiɬik'uifik'i iye hatse' nekhewe' ɬe'lijtsitjiyits ne' judiol. Qa namɬe hatse' nakha' ɬahats'ij
qa pakha' qu' łunye'je'ɬe qu' nalani'ɬju' qa' numtitax qu' hik aka' łunye'je' qu' net'ithayiyi'mha
na' Dios.* 3 Yaqsiijkii hatse' aka'an qe nite' nikfe'lets na' Tata qa nite' nikfe'l yiwets iye.*
4 K'efeli'ɬi'm ekewe'en hats'inha qu' namtaxets qu' łunyejeye'kii ekewe'en, ma' qa' ijamti'iɬik'i
kekhewe'en in hats k'efeli'ɬi'm. Qa nite' hayiits qu' henfeli'ł e'm ekewe' wekwek qe mexe
ha'ni'ł etji'teje'm.—*

Pakha' yaqsiijkii pa' Espíritu Santo.

5 —Qa ha'neɬi'ij qa' hats natsamii nakha' ts'ukinju', qa ham ekheweli'ł pa'qu' natsfaakanij
qu' nit'ij: "¿Pa'n qu' maji'?"* 6 Qe in ta'ɬets in k'efeli'ɬi'm ekewe' wekwek, ma' qa qi in
topolij pe' atawjetsi'ł pa' ika'metaxitsi'ł wetju'ł. 7 Qa yijaaɬi'ija aka' qu' hit'iɬij ewets: in les
ɬe'wis qu' haki'ł ek'ui, qe qu' nite' hake', qa na' Eqi'fenkena'x qa' nite' nanami'iɬ ewetsju'.

---

* **15:8** Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12 * **15:9** Col 1:13; 1Jn 5:20; Jud 21 * **15:10** Jn 5:19 * **15:11** 1Jn 1:4; 2Jn 12 * **15:12** Jn 3:16 * **15:13** Ro 5:8; 1Jn 3:16 * **15:15** Col 3:22 * **15:16** Mt 24:22; Jn 10:25; 11:22; 14:13; 16:23 * **15:18** Lc 6:27; 19:14 * **15:19** Ef 1:4 * **15:21** Mr 13:13; Jn 3:11; 7:28; 10:25; 20:9 * **15:22** Ez 2:5; 3:7; Jn 9:41; Ro 1:20; 2:1; 6:23 * **15:23** Jn 5:23 * **15:24** He 3:9; Ap 15:3; Jn 3:2; 7:31; 5:36; 9:32,41; 10:32,37 * **15:25** Jn 12:38; 13:18; 17:12; 18:9,32; 19:24,36; Sal 69:4 * **15:26** Sal 119:142; Jn 1:33; 14:16,17,26; 16:13; Ro 3:7; 1Jn 4:6 * **15:27** Hch 4:20 * **16:2** Jn 9:22; 12:42; Ex 12:25 * **16:3** Jn 7:28 * **16:4** Jn 14:29; Ap 2:5 * **16:5** Jn 7:33; 8:14,21-22; 13:3,33,36; 14:4-5,28; 16:10,17

Qa qu' hakɬi'iɬ ek'uipha'm ma' qa' he'nukini'ɬ ewetsju' hatse'.* 8 Qu' nanamtax hatse' nakha'an, qa hikna' nikfelitets ha'ne week sehe' ipji' pa' ɬewuɬ'ax, qa pa' wittsathenkeye'j qa qu' newetjeyumtshentax hatse' ene' week. 9 Pa' ɬewuɬ'ax ikji', in nite' tek'en yiwets tseqeku'. 10 Qa pa' wittsathenkeye'j qa ikji', yakha' in hats tsamii na' Tata qa' hats nite' e'tsweni'iɬ.* 11 Qa pa' wetjeyumtshen ene' week qa ikji', nakha' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe' in hats ta'nanhi'yipji' qa hats jutsiqax qu' qi qu' nattanithenhetii hatse'.* 12 Olots kekhewe' wekwek tseqfelenheyu'uɬij e'm, qa mexeɬe nite' e'weju'ɬi'ɬiju'ɬ ha'ne hane'ej ɬahats'ij.* 13 Qa nakha'ɬe Espíritu ta'ɬets na' yijaa'ija, nakha'an qu' nanamtax qa' hikna' qu' nijatsheni'ɬ qa' nikfeliti'ɬets week pa' yijaa'ija, qe tees qu' niyetij pakha' qu' ɬakha' ye'ɬe qu' nisu'un, qe iyetij yijat'ij week pakha' qu' nimpi'ye'ej nakha'an, ma' qa nakha'an qa' nikfeliti'ɬets pekhewe' wekwek mexe hamitsik'ui ɬunyejeikii hatse'.* 14 Nakha'an qi qu' netsiwqinhetji' hatse', qe testi'yij hatse' kekhewe' tsatsat'etsij, ma' qa' nikfeliti'ɬets. 15 Week nekhewe' na'li'm na' Tata yakha' tsatsat'etsij iye, hik ta'ɬijupi' in hit'iɬij ewets na' Espíritu Santo qu' netesti'yij hatse' nekhewe' tsatsat'etsij, qa nakha'an qa' naqsiijkii qu' enikfe'li'ɬets.—

Pa' ɬ'ika'metaxitstaxkii pekhewe'en qa' naya'xipji' qu' qi qu' ɬe'sitsi'imkii.

16 —Hats k'esetsha hats nite' toxik'ui, ekheweli'ɬ qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ɬ, qa ink'aye'ɬe iye qa' e'tsweni'ɬ iye.—* 17 Ma' qa he' uja'x hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa yifaakateji': —¿Pa'n ikji'ha in yit'ij inwets: "hats nite' toxik'ui, ekheweli'ɬ qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ɬ, qa ink'aye'ɬe iye qa' e'tsweni'ɬ iye" qa yit'ij iye: "qe yakha' tsamii hatse' na' Tata"?—* 18 Qa yit'ijju' iye: —¿Pa'n yukinji' in yit'ij inwets: "hats nite' toxik'ui"? Nite' jinikfe'li'k'uyii pa' iyettaxij.— 19 Ha' Jesús qa hatsɬe nikfe'lets hekhewe'en in naqfaakanheyu'uj, qa yit'ijji'ju': —¿Me ɬifaakateji'iɬji' in hit'ij: "Hats nite' toxik'ui, ekheweli'ɬ qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ɬ, qa' ink'aye'ɬe qa' e'tsweni'ɬ iye"? 20 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, in ekheweli'ɬ ɬapi'ɬju' hatse', qa' qi iye qu' ika'metetsi'ɬkii. Qa ha'neɬe sehe' ipji' qa qi'ek qu' ɬe'sitsi'imkii. Ekheweli'ɬ ɬ'ikametetstaxi'ɬkii hatse', qa' naya'xɬi'i hatse' pakha' ika'metaxitstaxi'ɬkii na' qi witisa'xi'mkii.* 21 Ne'ej efu in hats k'esik'i qu' nanqala'x, qa qi in yaats'eji' ɬekutjii, qe hats yamets pakha' ɬahats'ij qu' nenekfik'i. Qa in hatsɬe nekfik'i na'aj omeɬa's, ma' qa hats nitapi'ik'i ɬaqa'ti'ij, qe ta'ɬets pakha' qi ɬesaxi'mkii in hats neketsfik'i pakha' omeɬa's ha'ne sehe' ipji'.* 22 Qa hik ejunyejeyi'ɬ in qi in ɬ'ikametetsi'ɬ wetju'ɬ qa ɬaats'e'eɬ, qa k'ewenɬi'iɬ iye hatse', qa ne' atawjetsi'ɬ qa' qi qu' ɬe'sitsi'imkii, qa ham pa'qu' netka'miɬij pakha' qu' esaxitsi'iɬi'mkii.* 23 Pakha'an pa' neɬuji' hatse' ham pa'qu' atsfaakani'ɬij. Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets. Na' Tata week qu' neɬisi'ɬij pa'qu' iyini'ɬijets qu' it'iɬij aka' yii.* 24 Hane'ej mexe nite' ɬ'iyiniɬets pe'ye' qu' it'iɬij ka' yii. Iyini'ɬets, qa' esti'yi'ɬij pa'qu' iyini'ɬets, hats'inha qa' qi qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkiiha.—*

Jesús qa naxij ha'ne week sehe' epji'.

25 —Ekewe' wekwek in k'iyetij qa hit'iɬij'e' kekhewe' hejeyumtshenɬi'ijupi'. Qa hatsɬe yamets hatse' nakha' ɬahats'ij qu' hats nite' hit'i'iɬij'e' pe'qu' hejeyumtshenijupi', qe hats qu' hatsa'thenketik'iha yijat'ij qu' henfeli'ɬ e'm na' Tata. 26 Hik pakha' pa' neɬuji' hatse' ma' qa' iyini'ɬets pe'ye' qa' it'iɬij aka' yiiji'. Qa nite' hit'iɬij ewets qu' yakha'ye' qu' nek'iyini'ɬ e'mets na' Tata qu' net'ekumi'ɬ eju'ɬ,* 27 qe na' Tata ɬakha'ija in qi in nesu'uni'ɬ, qe ekheweli'ɬ ɬetsu'uni'ɬ qa nite' ɬeqeku'uɬik'i iye in yakha' hata'ɬii na' Dios.* 28 In henek hata'ɬets na' Tata qa heneketsju' ha'ne sehe'. Qa hane'ej qa' hakik'ui iye ha'ne sehe' qa' natsamii iye na' Tata.—* 29 Ma' qa he' ɬ'ijatshenhei qa yit'ijets: —Hayits yijat'ij, hats yeqet'aaxik'iha ka' ɬit'ij in ham pa'qu' ejeyumtshenijupi'. 30 Hane'ej hats tsikfe'li'ɬetsha in week ɬenikfe'lets pe' wekwek. Qa nite' hamik'ui iye qu' nafaakan pe'ye' qe hayiits ɬenikfe'lets pa'qu' nafaakantaxij. Qa hik ta'ɬijupi' yekheweli'ɬ in nite' k'eqeku'uɬij in ɬataɬiiha pa' Dios.—* 31 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —¿Ye' me hats nite' ɬeqeku'uɬik'i? 32 Ek'en qeku'ni'ɬek, na' ɬahats'ij hats nek, qa hats nam, ekheweli'ɬ qa anak'esi'ɬkii. Week ewiɬei ekheweli'ɬ qu' ilati'ɬiikii pekhewe' ewhi'wetitsi'ɬ, ma' qa' yeɬ'ewiiɬe'kii qu' etswu'mi'ɬi'. Qa nite'ɬe yeɬ'ewi'ɬkii na' Tata hik nakha' qu' na'nyijup.* 33 Ekewe'en hats week k'efeli'ɬi'm hats'inha in ɬatsjayani'ɬha qa' nikesimenɬekii pe' atawjetsi'ɬ. Ha'ne sehe' ipji' qi qu' nana'l pe'qu' aats'e'eɬij, qa' yape'enhaɬe imeheti'ɬji' qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii, yakha' hats tsaxij ha'ne week sehe' ipji'.—

---

* **16:7** Sal 119:142; Jn 14:26 * **16:10** Jn 14:12,28; 16:17 * **16:11** Mt 4:1; 12:41; Jn 5:22; 12:31; 2Ts 1:5; Ap 19:11; Col 2:15; He 2:14 * **16:12** Mr 4:33 * **16:13** Ro 3:7; 1Jn 4:6; 2Ts 2:10; Mt 11:27; Jn 1:17; 5:19; 14:6; 17:10 * **16:16** Jn 7:33; Mr 2:20; 14:19 * **16:17** Jn 14:12; 16:10 * **16:20** Mt 11:17; Lc 7:32; 23:27; Jn 16:6; 2Co 2:2 * **16:21** Ga 4:19; Lc 1:7 * **16:22** Jn 15:11; 20:20 * **16:23** Jn 11:22; 14:13-14; 15:16 * **16:24** Jn 10:25; Mt 7:8; 1Jn 1:4; 2Jn 12 * **16:26** Jn 10:25; 14:16 * **16:27** Jn 6:46; 8:42; 13:3; 14:21; 16:30 * **16:28** Jn 14:12 * **16:30** Mr 2:8; Jn 1:48; 2:24-25; 6:64; 16:27; 21:17 * **16:32** Jn 4:23; 8:16,29

17

Jesús qa iyin.

1 Ha' Jesús in yili'ij in yit'ij ekewe' wekwek, qa yejeɬetspha'm ha'ne wa's, qa yit'ij: —Tata,
hats yamets ɬahats'ij. Yape iwqinhetji' ha'ne oqwomehe', hats'inha ji'jek ha'ne oqwomehe'
qa' newqinhetji'ijji' ek.* 2 Akha' ɬetisij ha'ne oqwomehe' na' ɬet'unha'xipji' ene' week jukhew
qa efuts iye, hats'inha qa' netisij na' witiɬa'x nite' yili'ij week ne' hats ɬetisij.* 3 Ha'ne witiɬa'x
nite' yili'ij, hane'en, qu' nenikfe'l ewets in eɬ'ewi'Ɬe in e'yijaa'ija in o' Dios, qa qu' nenikfe'lets
iye ha'ne Jesucristo in hik ha'ne ɬenukinju'.* 4 Yakha' qi in k'ewqinhetjiha ha'ne sehe' ipji'
qa week haqsiijkii qa tsaqhat'etsij kekhewe' ɬanyaji'ij yiwets qu' haqsiijkii. 5 Qa hane'ej,
Tata, etsiwqinhetji' qa' je'weeke' qu' jineniwqinhetji', qa' esɬisij kakha' hayiits yuk'eji' in
ha'n ejup in mexe ham ha'ne week sehe'.* 6 Yakha' hikfelit ewets pa'n ejunye'j nekhewe'
ɬesɬisij ha'ne sehe' ipji'. Nekhewe'en ɬantsat'etstaxij qa ɬesɬisɬi'ij, nekhewe'en qa tek'enik'iha
eke' e'lijei.* 7 Hane'ej hats nikfe'lets in week eke' ɬesɬisij in akha' ta'ɬ ewets. 8 Yakha' henfeli'm
ekewe' wi'tlijei ɬesɬisij, ma' qa t'eku'miju'ɬ, qa hats nikfe'lets in yijaa'ija in hataɬ ei, qa nite'
yeqeku'uk'i iye in akha' ɬets'ukinju'. * 9 Yakha' k'iyinij ei enewe'en, qa nite' k'iyinij ei ha'ne
week sehe' ipji', qe uja'xɬe yijat'ij enewe' hats ɬesɬisij, qe ɬantsat'etsij.* 10 Qa week nekhewe'
tsatsat'etsij, akha' ɬantsat'etsij iye. Qa nekhewe' ɬantsat'etsij qa tsatsat'etsij iye. Qa yakha'
qa heyiwqinhetiiji' qe ta'ɬets nekhewe'en.* 11 Yakha' hats nite' ha'nipji' ha'ne sehe' ipji', qa
nekhewe'ɬe'en qa mexe amaneyi'ipji' ha'ne sehe' ipji', qa yakha'ɬe qa' hats natsam ei. Qi
ɬe'wis Tata, jeɬinenijetsha na' ɬet'unha'x aka' ii, hik aka' ɬesɬisij, hats'inha qa' week ewi'ɬ pa'qu'
ɬunyejeye', in injunyejeyek in ewi'ɬ kakha' injunyejei.* 12 In mexe ha'nijup nekhewe'en
ha'ne sehe' epji', qa qi in hejeɬetsha hit'iji' aka' iiji', hik aka' ɬesɬisij ɬet'unha'x ka' ii. Qa
ham pa'qu' ewii'Ɬe' nekhewe'en qu' uɬ'axe'ju', ewi'Ɬe nakha' hats ɬa'sɬe na' witwuɬ'eye'jju'
qe qa' nafits kakha' yit'ij kekhewe' hats we'nika'ajji'.* 13 Qa ha'neɬi'ij qa' hats natsam ei
na' ɬa'ni', qa aka'an qa hik aka' henfel in mexe ha'nipji' ha'ne sehe', hats'inha qu' nana'l
jii'mek nekhewe'en qu' hik ɬunye'je' na' qi yisa'xi'mkii. 14 Yakha' hats hetisij enewe'en ke'
e'lijei, qa ha'ne sehe' ipji' qa qi in napjaxi'm enewe'en, qe enewe'en nite' yatsat'etsipji'
ha'ne sehe' ipji', in yijunye'jek yakha' in nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe' epji'.* 15 Nite'
k'iyinij ewets enewe'en qu' ilithinik'ui ha'ne sehe' ipji', k'iyinij ewets yijat'ij qu' jeɬijets
nakha' uɬ'ax.** 16 Enewe'en nite' yatsat'etsipji' ha'ne sehe' ipji', in yijunye'jek iye yakha'
in nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe' ipji'.* 17 Eqethenfik'iha nakha' yijaa'ija, eke' e'lijei hik
ekewe' nakha' yijaa'ija.* 18 In ɬunye'jek in ɬets'ukinetsju' ha'ne sehe' ipji', qa yakha' jeek iye
in hukinijkii enewe'en qu' nakijik'i' ha'ne week sehe' ipji'.* 19 Enewe'en in ta'ɬets, yakha'
qa he'neni'ha in haqsiijkii week pa'qu' isu'un, hats'inha qa' hatsɬe ye'weeki'iɬij enewe'en
qu' ne'nenjiiha' ek. 20 Nite' uja'xɬe enewe'en qu' nek'iyinij ewets, qe k'iyinij ewets iye
pekhewe' qu' netk'en yiwets iye hatse' qu' nata'ɬets pe'qu' ɬe'lijeye' enewe'en, 21 hats'inha
qu' weeke' qu' hik ɬunyejeye' qu' ewi'ɬe'. In ejunye'jek akha', Tata, in ɬa'nyit ji'teje'mha
qa yakha' qa ha'nji'ij etji'teje'mha ek, enewe'en qu' nanji'ij initji'teje'mha ek, hats'inha
ha'ne week sehe' ipji' qu' nite' neqekuyi'ik'i in akha' ɬets'ukinju'.* 22 Kakha' yisa'x ɬesɬisij
hats hetisij enewe'en, hats'inha qu' hik ɬunyejeye' qu' ewi'ɬe', in injunyejeyek in ewi'ɬija
ka' injunyejei,* 23 aka'an ikji' yakha' ha'nji'teje'm enewe'en qa akha' qa ɬa'nyit ji'teje'mek,
hats'inha qa' hik ɬunyejeyi'ija qu' ewi'ɬe', ma' qa ha'ne week sehe' epji' qa' nenikfe'letsha in
akha' ɬets'ukinju' qa' nenikfe'letsha iye in qi in ɬisu'un enewe'en in ɬunye'jek in qi in ɬetsu'un.*
24 Tata, hisu'un enewe' ɬesɬisij qu' na'nyijupkii week pa'qu' ha'ni', hats'inha qu' ni'wenija
nakha' yisa'x, nakha' yisa'x ɬesɬisij, qe qi'ija in hayiits ɬetsu'un in mexe ham ha'ne week sehe'
ipji'.* 25 Yatsathen Tata, ha'ne week sehe' ipji' in nite' nikfe'l ewets, qa yakha'ɬe qa tsikfe'l
ewets, qa enewe'en qa nikfe'lets in akha' ɬets'ukinju'.* 26 Yakha' hikfelit ewets enewe'en, qa

---

* **17:1** Jn 5:19; 12:28; He 1:2 * **17:2** Fil 3:3; Jn 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25; Mt 24:22 * **17:3** Jn 1:6; 4:23; 5:38,44; 6:29; Ro 16:27; 1Jn 5:20; Mr 9:37 * **17:5** Mt 11:27; Mr 10:37; Jn 1:1-2; 8:58; 17:24; 1P 5:1; Pr 8:23 * **17:6** Hch 15:14; Ap 14:1; Mt 24:22; Jn 6:37; 8:23,51; 10:25; 13:1; 15:19; 17:14-16; 18:9,36; 1Co 5:10; 1Jn 2:16; 4:5 * **17:8** Jn 4:24; 5:43; 13:31 * **17:9** Ro 9:11 * **17:10** Jn 16:15 * **17:11** Sal 20:6; 1Co 7:14; Pr 18:10; Jn 10:16,30; 11:52; 13:3; 14:12; 17:22; Ga 3:28 * **17:12** 2Ti 1:14; Mt 26:54; Sal 41:9; Jn 13:18; 15:25; 19:24,36 * **17:14** Lc 6:22,27; 19:14; Jn 8:23; 15:19; 18:23,36 * **17:15** "Nakha' uɬ'ax" aka'an in yit'ij qa iyetij pa' Satanás. * **17:15** 2Ts 3:3 * **17:16** Jn 18:36; 1Jn 4:17 * **17:17** Lc 11:2; Sal 119:142; 2Ts 2:10; 1Jn 5:20 * **17:18** 1Jn 4:17 * **17:21** Jn 11:52; 17:11; 1Jn 2:24; 5:20 * **17:22** Mr 10:37; Jn 17:24; 1P 5:1,4 * **17:23** 1Jn 4:4; Jn 3:16; 12:43; 15:9; 1Co 13:1; 2Ts 2:13 * **17:24** Jn 12:26 * **17:25** Mt 11:27; Lc 10:22

nite' hili'ij qu' hikfelit ewetskii, hats'inha nakha' e'qsu'unka'x, nakha' łetsit'iji in łetsu'un qa na'nji'ju' enewe'en qa yakha' qa' ha'nji'teje'm iye.—*

18

Jesús qa te'nekumhi'yi' pa'aj.
(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53)

1 Ha' Jesús in yili'ij ekewe'en in iyinijii pa' łatata, ma' qa iki'łkii he' ł'ijatshenhei qu' namiiteje'm ha' łajaika' ai hakha' kimi'ik'i ł'ikheyi'j na'aj iweli' łii Cedrón, hikha' i'ni' ha' wit'enekju' najkaket, qa hikha' qa i'ni'łi' ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei. 2 Ka' Judas, kakha' t'ihinij ha' Jesús, nikfe'lii hakha' najkaket, qe hats olotsij qa i'njiił' he' ł'ijatshenhei.* 3 Ma' qa ka' Judas qa łijts'eyek hekhewe' ewi'ł tup'uje'm (grupo) he' hik łunyejei oq'opheł inetsilets witeqjeł inenheyij ke' qi witlijtsitjii qa hekhewe' uja'x tenek'enhei judiol, nukin hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol. Ma' qa neka'x he' łek'ul qa he' łefetitjiyits qa ke' łaqapjuyititsijup pha'm yenji' ke' najak (antorchas).* 4 Qa ha' Jesús in hayiits week nikfe'lets kakha' łunye'jkii, qa ikiju'ł, qa nifaakan: —¿Łekpa' łowo'oł iikii?—* 5 Hekhewe'en qa yeku'ł: —Pa' Jesús, Nazaret łeiłe'.— Jesús qa yit'ij: —Yakha' inek.— Qa ka' Judas, kakha' t'ihinij ha' Jesús, i'nji'teje'm hekhewe'en.* 6 Ha' Jesús in yit'ij: —Yakha' inek— qa week t'oqoyik'uikii qa namiju'kii sehe' hekhewe'en. 7 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in nifaakan: —¿Łekpa' łowo'oł iikii? — Hekhewe'en qa yit'ijju' iye: —Pa' Jesús, Nazaret łeiłe'.— 8 Qa ha' Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ij: —Hats inek hi'ttaxi'łij ewets yakha' inek. Qu' yakha'ye' pakha' łowo'oł iikii, qa' iwejinł i'ił qu' nakkii enewe'en.— 9 Aka'an hik aka' łunye'jkii in yafits kakha' hayiits yit'ij ha' Jesús in yit'ij: —Tata, enewe' łesłisij ham pa'qu' ewii'łe' qu' natsqamij.—* 10 Ma' qa ha' Simón Pedro, hikha' na'li'm ha' łaqa'tsjikinet, qa nit'ijpha'm qa yifekinij je'm hakha' łeqejkunenek ha' qiji' pa'il łatata, qa yasinii qa k'itsji' ke' yiya'yik'i te'weiji' łekfi'ik'i, ha' witqejkunenek łii Malco.* 11 Ha' Jesús qa yit'ijets ha' Pedro: —Ukinik'iju' iye na' łejii na' aqa'tsjikinet. Na' Tata in tseł isij qu' nek'iyaji' na' qi ek'imiiji', ¿me qa' nite' nek'iya'ye'ji'?—*

Jesús qa wetka'xii pa' pa'i Anás.
(Mateo 26:57-58; Marcos 14:53-54; Lucas 22:54)

12 Ma' qa hekhewe' ewi'ł tup'uje'm (grupo) he' hik łunyejei oq'opheł inetsilets witeqjeł inenheyij ke' qi witlijtsitjii, qa hakha' iye yejeł ijipji' hekhewe'en (comandante) qa hekhewe' iye tenek'enhei judíos, qa t'eku'mi' ha' Jesús qa yophe'ł. 13 Ma' qa yojo in yeka'xii ha' Anás, qe hikha' łeqewket ha' Caifás, qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji'.* 14 Ha' Caifás hik hakha' yit'ijji'ju' hekhewe' judiol qu' les qu' łe'wise'ju' qu' ewi'łe' pa'qu' jukhew qu' nawa'mifi ha'ne witset.*

Pedro qa welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:69-70; Marcos 14:66-68; Lucas 22:55-57)

15 Ha' Simón Pedro yijayanpha'mkii ha' Jesús in wetka'x qa hakhap iye ł'ijatshenek. Hik ha'ne ha' nikfe'li'ł wetju'ł hakha' qiji' pa'il łatata, qa hik ta'łijupi' in łeke' in yijayanetsji' ha' Jesús hakha' jofji'ju' ke' łetsi' ha' pa'il łatata.* 16 Qa hakha'łe Pedro qa amanfik'i ha' łeji'ii. Qa hakha' wit'ijatshenek nikfe'lij ha' qiji' pa'il łatata, qa tepiliifik'i iye qa tafaakate'yi'ł ke' yejeł ha' łeji' ma' qa yuihinteje'm iye ha' Pedro. 17 Ma' qa ke' witqejkunenki' yejeł ha' łeji', qa nifaakan ha' Pedro: —¿Me nite' hik akha' ha' ewi'ł hekhewe' ł'ijatshenhei hakha' jukhew?— Ha' Pedro qa yeku'ł: —Nite'. Nite' yakha'.— 18 In k'ui qa hekhewe' łeqejkunenhei qa he' witeqjeł inenheyij ke' witlijtsitjii qa niłani' ka' łefet qa t'ałets. Qa ha' Pedro qa ts'ap'a'ajup i'nji'teje'm hekhewe'en t'ałets iye ka' fe't.

Pa' pa'il łatata qa nifaakan pa' Jesús.
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Lucas 22:66-71)

19 Ma' qa ha' qiji' pa'il łatata qa nifaakanij ha' Jesús in t'ejuyets hekhewe' ł'ijatshenhei qa ke' yijatshenij iye.* 20 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakha' in k'iyet nite' hanat'inijik'uikii ene' weekji', k'inq'ijatshenjiifi nekhewe' łe'lijtsitjiyits ene' judiol qa k'inq'ijatshenjiifi iye nekhe' qi witlijtsitjii, hik nakha' łothewet ne' week judiol, qa ham pakha' qu' hit'ij qu' hanat'inijkii.* 21 ¿Inhats'ek in yakha' in łatsfaakan? Anfaakan yijat'ij hekhewe' tsepi'ye'ej kekhewe' k'iyetij,

---

* **17:26** Jn 10:25; 1Jn 4:4 * **18:2** Mr 3:19; 9:31; Mt 10:4; Jn 13:21 * **18:3** Mr 7:3 * **18:4** Jn 16:30 * **18:5** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **18:9** Mt 1:22; Jn 17:6,12 * **18:10** Mt 16:17; Lc 6:14; Mr 14:47; He 4:12; 10:32; Lv 16:32 * **18:11** Is 51:22; Jer 49:12; Mt 20:22; 26:39,42; Mr 14:36; Lc 22:42 * **18:13** Lc 3:2; Jn 11:49; 18:24; Hch 4:6; Mt 26:3 * **18:14** Jn 11:50 * **18:15** Lc 6:14 * **18:19** Mt 26:3 * **18:20** Stg 2:2; Hch 21:26

hik enewe' nikfe'lets kekhewe' hit'ij.— 22 Ha' Jesús in yit'ij aka'an, ma' qa ha' ewi'ɬ hekhewe' witeqjeɬinenheyij ke' qi witlijtsitjii qa yilanje'm ɬeju's, qa yit'ij: —¿Me hik aka' pa' i'nanye'j qu' jinteku'ɬ ha'ne qiji' pa'il ɬatata?— 23 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Qu' uɬ'axe'ju' pa'qu' hit'ij, enfel ye'm pakha' uɬ'axju' in hit'ij, qa qu' ɬe'wise'ɬeju' in k'iyet, ¿qa inhats'ek in ɬaslan?—* 24 Ma' qa ha' Anás qa inaqyaji'ij qu' newetka'xii ha' Caifás, qiji' pa'il ɬatata, ha' Jesús wo'nophe'ɬ he' ɬokoyei.*

Pedro ewi'ɬij iye in welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:71-75; Marcos 14:69-72; Lucas 22:58-62)

25 Ha' Simón Pedro ts'ap'a'ajup ka' fe't, t'aɬets, ma' qa titijiti'yijets: —¿Me nite' hik akha' iye hekhewe' ɬ'ijatshenhei hakha'an?— Ha' Pedro qa welkut'ijkii, qa yit'ij: —Nite', nite' yakha'.— 26 Ha' ewi'ɬ hekhewe' ɬeqejkunenhei hakha' qiji' pa'il ɬatata, hik hakha' ha' ɬejefe hakha' k'istaxii ke' ɬekfi' yifekinii ha' Pedro, hakha'an qa yit'ijets iye ha' Pedro: —¿Me nite' hik akha' k'eweni' hakha' wit'enekju'ui najkaket, in ijts'ekii hakha'an?— 27 Ha' Pedro qa ewi'ɬij iye in welkut'ijkii iye, ma' qa hik aka'aj qa ip pa' ta'a'a'.*

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Lucas 23:1-5)

28 Ma' qa wetka'xik'uifik'i iye ha' Jesús ke' ɬetsi' ha' Caifás, qa wetka'xii ke' wititsi' ɬii pretorio, Roma ɬakha', i'nifi ek hakha' judiol tenek'enhe'yipji' Roma ɬeiɬe' (gobernador). Mexe leefiju', he' judiol qa nite' uyetsji' ke' wititsi' pretorio, qe tit nuyetsji' ma' titha hats hik ɬunyejeye' qu' netjilii in mexe ɬe'sits pe' neɬuts, qa' nite' ɬeke'ye' qu' na'nij ji'teje'm pakha' witkujiiji' pe' ɬe'sits neɬuts Pascua.* 29 Qa hik ta'ɬijupi' ha' gobernador Pilato in iketsfik'i hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Pa'n ɬunye'j pa' uɬ'ax yaqsiijkii ha'ne jukhew qa ɬenka'xi'ɬmet?—* 30 Hekhewe'en qa yeku'ɬ, qa yit'ijju': —Qu' nite' uɬ'axe' ha'ne jukhew qekha nite' henka'xe'taxi'ɬ ei qu' k'eɬisiɬij.— 31 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets iye: —Eka'xi'ɬ nakha'an qa' it'iɬiji' pa' hats ɬ'anye'j pa' eqe leyi'ɬ qu' ekhewele'ɬi'iɬij qu' itanitheni'ɬij nakha'an pa' yaqsiijkii.— He' judiol qa yeku'ɬ iye: —Yekheweli'ɬ in ye'judioli'ɬ nite' ɬenexkeli'ɬij ye'm qu' hilani'ɬ pa'qu' jukhewe'.— 32 Aka'an in ɬunye'jkii qe qa' nafits kekhewe' ɬe'lijei ha' Jesús in iyetij qa yeqethenik'iha pa'n qu' ɬawamhinye'je' hatse'.* 33 Ma' qa ha' Pilato qa uyifi iye kekhe' wititsi' pretorio, qa taya'yets ha' Jesús, ma' qa wetka'xetsji', qa yit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' qi ɬatata ene' judiol?—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —¿Me akha'ɬe qu' it'ij aka'an? ¿Me i'nɬi'i qu' nata'ɬɬe'ets qu' nit'ij ewets pekhewepe' qu' yakha'ye'?— 35 Ha' Pilato qa yeku'ɬ iye: —¿Ye' me yakha' ye'judio? Ene' ejefets qa nekhewe' iye tenek'enhe'yij ne' pa'il tseɬis ej. ¿Pa'n eqfenye'j ewek pa'aj?— 36 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Na' heinek'enhe'yi' nite' ha'ne sehe' ipji'. Qe qek hik ha'neyi'i' ha'ne sehe' ipji' na' heinek'enhe'yi', ma' qa nekhewe' tsijayan qekha nawatlantaxyipji', qekha nite' niwejinetaxij ne' judiol in t'eku'myi'. Qa nite'ɬe hik ha'ne i'ni'in nakha' heinek'enheiji'.—* 37 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets: —¿Ye' me akha' e'wittata?— Ha' Jesús qa yeku'ɬ iye: —Ɬ'asiinik'iha ka' ɬit'ij in yakha' ye'wittata. Qa hik ta'ɬijupi' in tsekfik'i qa hik ta'ɬijupi' iye in tsametsju' ha'ne sehe' ipji', qe qa' henfel na' yijaa'ija. Qa week nekhewe' hats i'nji'teje'm na' yijaa'ija, qa tek'en yiwets.—* 38 Ha' Pilato qa yit'ij: —¿Pakhana's qu' ɬunye'je'kii pa' yijaa'ija?— In yit'ij aka'an, ma' qa uyetsfik'i iye hekhewe' judiol, qa yit'ijji'ju': —Ham hi'wene' pa'qu' uɬ'axe' qu' ɬunye'je' hakha'an.* 39 Qa na'ɬɬe ka' hayiits eqfenyejeijii'ɬ ewek qu' yakha'ye' qu' hiwejinji'ij pa'qu' ewi'ɬe' wit'opheɬik'e' qa yamji'jets ene' ɬe'sits neɬutsji' Pascua. ¿Me ɬisu'uni'ɬ qu' hiwejin ha'ne qi ɬatata ne' judiol?—* 40 Ma' qa ewi'ɬij iye in week tayai wetju'ɬ, qa yit'ijju': —¡Hasu'uj iwejin nakha'an! Hakha' yijat'ij Barrabás qu' iwejin.— Ha' Barrabás hikha' qi in uɬ'ax ejtenhetsax.*

19

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-31; Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25)

1 Ma' qa hik ta'ɬijupi' ha' Pilato qa inaqyaji'ij qu' neteqsilanhetiikii ha' Jesús. 2 Qa he' oq'opheɬinetsilets qa yiftii ke' tii qa yiwataninij ha' Jesús, qa yi'ntaafinij iye ka' witpalinek'ij penyilo. 3 Hekhewe'en qa ikets, qa yit'ijets: —¡Pakhaaye'ɬi'ij qu' ɬunye'je' ha'ne ɬatata ne' judiol!— Qa yeqsilanje'mkii ɬeju's.* 4 Ha' Pilato qa wapiletsfik'i iye he' jukhew, qa yit'ijji'ju'

---

* **18:23** Gn 1:31 * **18:24** Jn 18:13 * **18:27** Jn 13:38 * **18:28** Mr 15:16 * **18:29** 1Ti 5:19; 6:13; Tit 1:6 * **18:32** Jn 12:32-33 * **18:33** Jn 19:21 * **18:36** Mr 1:15; Hch 20:25; 26:16; Jn 8:23; 17:6,14,16; 18:18; Lc 1:2; 1Co 4:1 * **18:37** Jn 1:9; 3:19; 6:14; 9:39; 11:27; 12:46; 15:26; 16:28; 1Ti 1:15; Hch 26:5; Sal 119:142; 2Ts 2:10 * **18:38** Mt 27:37; Mr 15:26; Jn 19:4,6; Hch 13:28; 23:28; 25:18; 28:18 * **18:39** Mt 27:15-26; Mr 15:6-15; Lc 23:13-25 * **18:40** Mr 14:48; 15:7 * **19:3** Mr 1:45

iye: —Jeł qeku'ni'łek, hane'ej qu' henka'xi'ł ewetsfik'i qa' i'weni'ł hats'inha qa enikfe'li'łetsha in ham hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hakha'an.—* 5 Ma' qa ha' Jesús qa nekfik'i wenuihinji'ju' łejiła' ke' tii weniftii qa weni'ntaafinij ka' witpalinek'ij penyilo. Qa ha' Pilato qa yit'ijji'ju': —¡Hane'en hakha' jukhew!—* 6 Ma' qa in yi'wentax hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye witeqjełinenheyij ke' qi łe'lijtsitjii, qa taya'yijipji', qa yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'! ¡Eni'łji'pha'm cruze'!— Qa ha' Pilato yit'ij: —Eka'xi'ł qa' eni'łji'pha'm pe'qu' cruze'. Qe yakha' ham hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' nakha'an.— 7 He' judiol qa yeku'ł: —Yekheweli'ł na'li'ł ye'm ka' yeqe leyi'ł, qa kakha' ł'anye'j nakha'an qa hikka' ta'łets in les łe'wis qu' nawa'm, qe yit'ij łetets in Ła's pa' Dios.—* 8 Ma' qa ha' Pilato in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa les qi'ija in nijiwei. 9 Qa wapilijifi iye ke' wititsi' pretorio qa yit'ijets ha' Jesús: —¿Pa'n łatałji'ha?— Qa hakha'łe Jesús qa nite' yeku'ł.* 10 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets: —¿Me nite' łesku'ł? ¿Me nite' łenikfe'l yiwets in na'l ye'm pa' yit'unha'x in heinek'enhei qa łeke' qu' k'ewejin, qa na'l ye'm iye pa' yit'unha'xijup qu' nek'inaqyaji'ij qu' enhetiiji'pha'm pe'qu' cruze'?— 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ham pa'qu' et'unha'xe' in ł'enek'enhei qu' nite' neł̈isi'ij na' Dios. Qa hik ta'łijupi' pakha' ta'łets in heyestii ej, pakha'an les qi wiikfik'i pa' łewuł'ax.—* 12 Ma' qa hik aka'aj ha' Pilato qa wo'taxiikii pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' niwejin ha' Jesús. Qa hekhewe'łe judiol qa taya'yijipji'kii iye, qa yit'ijju': —Qu' iwejin hakha'an ma' qa hats nite' ejuwaika' pa' qiji' Roma łatata (César). Week pa'qu' naqsi'jłetaxijkii qu' qiye' qu' wittatayi'ij, ma' qa hats t'ejuyiju'ł pa' qi Roma łatata.— 13 Ma' qa ha' Pilato in yepi'ye' ek'i aka'an, qa inaqyaji'ij qu' netetkaxetsfik'i ha' Jesús. Ha' Pilato qa i'nipji' ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in hik łunye'j qu' jueze', i'ni' hakha' ts'eewe'epji' ha' joofji'ju' łanfaakanhe'wet'ij łenqii Utel Yaqamax, ke' hebreo qa yit'ijek Gabata. 14 Hik kakha' ka' neł̈uji' watji'letji' ne'ej wekwek qu' net'ejuyets kakha' łe'wis neł̈u Pascua, qa hats natsathenju' junu'. Ha' Pilato qa yit'ijji'ju' hekhewe' judiol: —Hane'en hakha' atata'ał.— 15 Ma' qa taya'yijipji' iye hekhewe'en, qa yit'ijju': —¡Ilaani'łha! ¡Ilaani'łha! ¡Eni'łji'pha'm cruze'!— Ha' Pilato qa yit'ijji'ju': —¿Me łisu'uni'ł qu' henji'pha'm pe'qu' cruze' ha'ne qi atata'ał?— Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yeku'ł: —Yekheweli'ł ham pakhape' iye qu' wittatayi'ił yipji', ewi'łłe pa' qi Roma łatata.— 16 Ma' qa hik ta'łijupi' ha' Pilato in tisij hekhewe'en, hats'inha qu' ne'nenji'pha'm pe'qu' cruze'.

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43)

17 Ma' qa wetka'x ha' Jesús. Ha' Jesús qa ikijfik'i in yeka'x ke' łeqe cruz, qa' namijii hakha' sehe' łenqii witjiła'ak'i łetset, ke' hebreo qa yit'ijek Gólgota.* 18 Ma' qa hik hakha'a' qa yenji'pha'm ke' cruz, qa wetsjuk iye ke' łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits hakha'an, ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa łefeyi'j te'weyij, ha' Jesús qa łeqewuk'u te'weiji'. 19 Ha' Pilato yika' iye ka' ewi'ł k'eewe qa yenipji' ke' cruz. Ka' we'nika' yit'ij: —Jesús Nazaret łeiłe', qi łatata ene' judiol.— 20 Ma' qa olots he' judiol yiyinenik'i ka' we'nika'ajji', qe hakha' we'neni' in we'nenji'pha'm ke' cruz meti'm ha' witset. Qa ka' łe'nikahat qa we'nika'ajji' kekhewe' wi'tlijei hebreo, ke' latín qa ke' griego iye.* 21 Qa hik ta'łijupi' he' tenek'enhe'yij he' łaqa pa'il enewe' judiol, qa yittaxijets ha' Pilato: —Hasu'uj ika'ajji' qu' nit'ij: "Qi łatata ene' judiol." Ika'ajji' yijat'ij: "Hane'en yit'ij: Yakha' qi łatata ene' judiol."—* 22 Qa ha' Pilato qa yit'ij: —Pakha' qu' hats hika'ajji', qa hats hika'.— 23 Ma' qa hekhewe' oq'opheł̈inetsilets in hats yenji'pha'm ke' łeqe cruz ha' Jesús, qa t'eku'mi' ke' łeqhinatai ma' qa yak'esa'xju'kii yit'ij cuatsuju' in yak'esa'xju'kii, qa weju'łji' he' ikwetju'ł (4) oq'opheł̈inetsilets, qa t'eku'mi' iye ka' te'weiju' yamik'iju' ł'uihitjii, qa kakha' te'weiju' yamik'iju' ł'uihitjii qa ham łentiłititse', itupi'le'łe in wetłii. 24 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' oq'opheł̈inetsilets in yit'ijju': —Hasu'uj jitawjaf'itju' hane'en qu' jinawatk'esa'xijju' iye, ju'ukij wetju'ł yijat'ij qa' jutsiqaxe' pa'qu' nitupilen.— Aka'an in łunye'jkii qe qa' nasinik'iha ka' hats we'nika'ajji' qu' łunyejeye'kii in yit'ij: —*Wetjeyumtshenij qa watk'esaxijju' ke' yeqhinatai qa ikij wetju'ł iye kakha' yeqhinawat.—(Sal 22:18)* Aka'an hik aka' yaqsiijkii hekhewe' oq'opheł̈inetsilets.* 25 Hakha' i'ni' ke' łeqe cruz ha' Jesús, qa metifi ke' łenene qa ke' łejefeki'łe ke' łenene, qa ke' María łewhe'ye' pa' Cleofas, qa kikhe' iye María Magdalena (Magdala łeiłeki').* 26 Ma' qa ha' Jesús in yi'wen ke' łenene qa hakha' iye ł'ijatshenek hikha' qi in yisu'un ts'ap'a'afi iye ke' łeqe cruz, qa yit'ijets ke' łenene: —Efu, nakha'an ha' oqwomehe'.—* 27 Qa yit'ijetsek iye ha' ł'ijatshenek: —Nekhe'en ke' enene.— Ma' qa hik aka'aj ta'łi' hakha' ł'ijatshenek qa yejełetsha qa yeka'xii ke' łetsi'.

---

* **19:4** Jn 18:38 * **19:5** Lc 19:36; Zac 6:12 * **19:7** Lv 24:16; Jn 5:18; 19:12; 10:33,36; He 1:2 * **19:9** Mr 14:61; 15:16 * **19:11** Jn 15:22; 18:13-14,19-24,28 * **19:17** Lc 9:23; 23:26 * **19:20** He 13:12 * **19:21** Mt 2:2; 27:11,29,37; Mr 15:2,9,12,18,26; Lc 23:3,37-38; Jn 18:33,39; 19:3,19 * **19:24** Mt 1:22; 26:54 * **19:25** Mt 1:16; 27:55-56; Mr 15:40-41; Lc 23:26,49 * **19:26** Jn 13:23; 21:7

Jesús qa wa'm pa'aj.
(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49)

28 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, ha' Jesús in hats nikfe'lets in hats week qu' nafits pa' łunye'jkii, ma' qa qu' hats nafits'ija kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, qa yit'ij: —Ts'iyayu'.—* 29 Na'li' hakha'a' ke' ewi'ł kamusi łasi' topo'oj ka' wino na'aj etsik'iiji' (vinagre), ma' qa yenji' ka' ewi'ł tutsi'latax ta'łets ne'ej łii isopo ke' ewi'ł hik łunye'j jupayek (esponja) wenilke' ijetsju' ka' wino etsik'iiji' ma' qa yilke'ejiipha'm ha' łeji'.* 30 Qa ha' Jesús in hats tu'fij ka' we'nilke'ejetspha'm wino, qa yit'ij: —¡Hats uja'xłe!— Ma' qa nososjo', qa wa'm.*

Jesús qa t'ilitfik'i pe' ł'athits qa pa' iweli' iye.

31 Ma' qa hekhewe' judiol, kakha' nełuji' in mexe qu' nawatjiletji' pe'qu' wekweke' t'ejuyets kakha' nełuji' sábado, qa nite' yisu'un qu' amaneye' ji'pha'm pe'qu' witlanheye' pe'qu' łeqe cruzitse' in yamets kakha' witwapiihijii, qe kakha' witwapiihijii kakha'an les in qi in yiwqinhetji'ha. Qa hik ta'łijupi' in iyinijets ha' Pilato qu' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju' łekumkenetits week hekhewe' we'nenji'pha'm ke' cruzits, ma' qa' netenit'ijju'.* 32 Ma' qa he' oq'opheł inetsilets qa ikii qa nilanju' ke' łekumkenetitsik'i ka' yojo qa kakhap iye kekhewe' łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits ha' Jesús. 33 Qa in yamtaxets ha' Jesús, qa yi'wen in hats wa'm, ma' qa nite' nilanju' he' łekumkenetits.* 34 Ła'mek hakha' ewi'ł he' oq'opheł inetsilets qa ti'jijetspha'm ła'weł i' ka' łeqilkenet leeseji', qa aje'eł t'ilitfik'i ke' ł'athits qa ka' iweli' iye.* 35 Nakha' yi'wenij ekewe'en qa nifelkii, qa kekhewe' nifelkii qa yijaalija. Qa nakha'an nikfe'lets iye kekhewe' yit'ij in yijaalija, hats'inha qu' ekhewele'jiiłek qu' nite' eqeku'yi'iłik'i.* 36 Qe aka'an in łunye'jkii qe qa nafits kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Nite' ewii'łe' pa'qu' netenepłet pe' łenuts.—(Sal 34:20)** 37 Qa kakhap iye we'nika'ajji' qa yit'ijek: *—Yejeł ijju' hatse' pekhewe'en pakha' łanajkanewe'j.— (Zac 12:10)**

Jesús qa we'nenifi pe' łesehek.
(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56)

38 In hats naxijik'i ekewe' wekwek, ma' qa ha' José, Arimatea łeiłe', hakha'an tek'entaxets iye ha' Jesús qa nite'łe jumumij qe nijiweyiju'ł hekhewe' judiol. Ha' José qa iyinijets ha' Pilato qu' netisij qa' neka'x ka' Jesus'ik'i. Ha' Pilato qa łexke'ej qu' neka'x. Ma' qa ha' José qa ikii ka' Jesus'ik'i qa yeka'x.* 39 Qa hakha' iye Nicodemo, hikha' nekii ka' ewi'ł naja'x ha' Jesús qu' natfaakate'yi'ł. Neka'x ke' treinta (30) kilos yamets ke' mirra yetsjiłił ke' áloe.* 40 Ma' qa t'eku'mifi wete'm ka' Jesus'ik'i yijuphe'łji' ka' łe'wis penyilo qa hatsłe yefulutipji' kekhewe' wanaqfi'j łesejets ewjisii mirra qa ke' áloe, qa in łeqfenyejeyijek ka' hats łeqfenyejeyij ne' judiol qe yenifi ne'ej łesehek na'aj wa'm.* 41 Ha' i'ni' in we'nenji'pha'm ke' cruz, meti'm ha' najkaket qa hikha' i'ni' ke' ewi'ł witnimełuk ink'aiki', mexe ham we'neni'ifi. 42 Ma' qa hikke' qa we'nenifi ka' Jesus'ik'i qe les in met, qe hats k'esets qu' nanaxijik'i kakha' nełu ma' qa' hats namets kakha' ławapiihijii ne' judiol.

20

Jesús qa iła'x iye.
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-12)

1 Ka' yojo nełuji' kakha' semana (domingo) leefiju', ke' María Magdalena mexe nookii pa'aj in ikii ke' nimełuk. Qa yi'wen pa'aj ke' qi ute in hats tenit'ijji' in łit'otaxij ke' nimełuk.* 2 Ma' qa wekuma'xii ha' i'ni' ha' Simón Pedro qa hakhap iye ł'ijatshenek, hakha' qi yisu'un ha' Jesús, qa yit'ijets: —Wetka'xik'uifik'i pa'aj ke' łesehektax ka' Yatsat'ax'inij, qa nite' tsikfe'li'łets pa'n qu' ne'neni'.—* 3 Ha' Pedro qa hakhap iye ł'ijatshenek qa yeełii ke' nimełuk. 4 Enewe' wetsjuk wekuma'xii in yejełii. Qa ha' ewi'ł hakha' ł'ijatshenek qa les in we'niyitiiha qa yojo'ets in yamets ke' nimełuk qa i'nk'ałe nafits'ii ha' Pedro. 5 Qa t'upi'yijupju' in yejełtaak'iteje'm, qa yi'weniiji' ke' wetjuphe'łtaxji' łe'sits penyilots in i'ni' hakha'a', qa nite'łe uyetsji'ha.* 6 Ma' qa nafits'ii ha' Simón Pedro, qa uyetsji'ha ke' nimełuk. Qa yi'wen iye ke' wetjuphe'łtaxji' łe'sits penyilots in i'ni' hakha'a'. 7 Qa ka' penyilo kakha' wenik'eihinłi'ipji' ka' łeiła', qa nite' ewi'ł

* **19:28** Lc 12:50; 18:31; 22:37; Jn 19:30; Hch 13:29; He 10:14; 11:40; Sal 22:15; 69:21 * **19:29** Ex 12:22 * **19:30** Lc 12:50; Jn 4:34; 17:4; 19:28; 1Jn 5:8 * **19:31** Jn 19:14; Lc 12:4; 23:26; Mr 2:23; Dt 21:22-23; Jos 8:29; 10:26-27 * **19:33** Ex 12:46; Nm 9:12; Sal 34:20 * **19:34** Zac 12:10; Ap 1:7; Jn 20:20; 1Jn 5:6-9 * **19:35** Jn 1:14-15,34; 21:24 * **19:36** Jn 13:18; 17:12; 19:24; Ex 12:46; Nm 9:12 * **19:37** Sal 34:20 * **19:38** Lc 12:4; Jn 2:21 * **19:39** Jn 3:1-9; 7:50 * **19:40** Jn 2:21; 19:40; 20:5; Mr 14:8 * **20:1** Hch 20:7; 1Co 16:2; Mr 15:40,46; Jn 5:28; Mt 27:60,66 * **20:2** Lc 6:14; Jn 5:28; 21:7; Hch 10:32 * **20:5** Lc 24:12; Jn 19:40; 20:5-7

i'ni'ɬi' kekhewe' wetjuphe'ɬji' penyilots, qe kakha'an wetpephe'ɬik'i qa tujtseika' ha' i'ni'.* 8 Ma' qa uyetsji'ek iye hakhap iye ɬ'ijatshenek, hakha' nojo'ets in namets ke' nimeɬuk, ma' qa yi'wen qa nite' yeqeku'. 9 Qe in i'nk'aa'ija mexe nite' nikfe'ltaxik'iha kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj, ha' Jesús in les ɬe'wis qu' iɬa'xe' iye.* 10 Ma' qa he' ɬ'ijatshenhei qa wapiliikii iye pe' ɬetsil.

Jesús qa we'nethinets pe' María Magdalena.
(Marcos 16:9-11)

11 Ke' María Magdalena qi in ipi' hakha' i'nfik'i ke' nimeɬuk'ii, qa in mexe ip qa t'upi'yijupju' in yejeɬifi ke' nimeɬuk.* 12 Qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk angelits fo' pe' ɬeqhinatai, i'nipji' pa'aj kakha' we'nenipji' ka' Jesus'ik'i. Ewi'ɬ pa' te'weyii ka' t'osiiji' qa pakhap qa te'weyiyek ka' t'efiiji'.* 13 Pe' angelits qa yithinets pa'aj: —Efu, ¿inhats'ek in ɬap?— Kikhe'en qa yeku'ɬ pa'aj: —Qe wetka'x ka' Yatsat'axyij, qa nite' tsikfe'lets pa'n qu' ne'neni'.—* 14 In hats yit'ij ekewe'en qa tetwek'elaxtax pa'aj qa yi'wen ha' Jesús in hats i'ntaxi' pa'aj hakha'a', qa nite'ɬe nikfe'lij in hik hakha'tax ha' Jesús.* 15 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Efu, ¿inhats'ek in ɬap? ¿Ɬekpa' ɬowotaxiikii? — Kikhe'en qa yumtiɬetax qu' hik hakha'ye' pa' yejeɬ hakha' najkaket, qa yit'ijets: —Jukhew qu' akha'ye' pakha' yeka'x ka' Jesus'ik'i, enfel ye'm pa' ɬekaxji' qa' howo'oikii qa' heka'x.— 16 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¡María! — Kikhe'en qa tetwek'elaxetsha pa'aj qa yit'iji' ke' ɬe'lijei ne' hebreo: —¡Raboni! — (Ikji' yaqa Maestro.)* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Etswejin qe mexe nite' haketspha'm qu' natsamii na' Tata. Yape ma, qa' enfelii hekhewe' hane'ej hats k'injatsij qa' it'ijets aka' yi'lijei: "Haketspha'm hatse' qa' natsamii na' Tata qa Atata'ał iye, na' yeqe Dios qa eqe Diosi'ɬ iye ekheweli'ɬ."—* 18 Ma' qa ke' María Magdalena qa ikii qa nifeli'm hekhewe' ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijets: —¡Hats hi'wen ha' Yatsat'ax'inij!— Ma' qa yit'ijets kakha' hats ɬ'anye'jets pa'aj hakha'an.* 19 Ma' qa in hats najaleikii kakha' yojo neɬuji' ka' semana (domingo), hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa ewi'ɬ i'ni' yijanithenji' he' ɬejil qe nijiwe'yik'uikii hekhewe' judiol. Ha' Jesús qa we'nethinets qa ts'ap'aji'ju' ɬeqewuk'u he' ɬ'ijatshenhei qa wetfeli'm, qa yit'ij: —Ɬe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ɬ.— * 20 In yit'ij aka'an qa yethinij he' ɬokoyei qa ha' ɬe'weɬi' iye. Qa hekhe' ɬ'ijatshenhei qa qi in ɬe'sitsi'mkii in yi'wen ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Ha' Jesús qa ewi'ɬij iye in yit'ijji'ju' hekhewe'en: —Ɬe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ɬ. In ɬunye'jek na' Tata in ts'ukinju' qa yakha' qa' k'ukiniɬek.—* 22 Qa i'nk'aɬe in hats yit'ij ekewe'en, qa yifuyu ipji', qa yit'ijji'ju': —Na' Espíritu Santo qu' esti'yi'ɬij.* 23 Pekhewe' qu' iwu'mi'ɬik'ui pe'qu' ɬewuɬ'etse', qa' hik pekhewe' qa' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets. Qa pekhewe' qu' nite' iwu'mi'iɬik'ui pe'qu' ɬewuɬ'etse', qa' hik pekhewe' qa' nite' netwumhitiyi'ik'ui pe' ɬewuɬ'ets.—*

Tomás qa inqeku'taxij in iɬa'x iye pa' Jesús.

24 Ha' Tomás, hikha' i'nji'teje'm he' doce (12) ɬ'ijatshenhei, ɬenqii iye Wetsjukji', hakha'an nite' i'nji'teje'm hekhewe'en in we'nethinets ha' Jesús.* 25 Ma' qa hekhewep, hekhewe' ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijets hakha'an: —¡Hi'weni'ɬ ha' Yatsat'ax'inij!— Qa ha' Tomás qa yit'ij: —Qu' nite' hi'wene' he' ɬokoyei in watlaniji' ke' kanalifi, qa qu' nite' huihini'ik'iju' iye ene' yiyaqsi' ka' watlaniji' ke' kanalifil, qa ha'ne yikoi iye qu' nite' huihinik'iju' ka' ɬanajkanewe'j ha' ɬeweɬi'je'm, ma' qa' nite' humtiye' qu' hik hakhayi'ija.—* 26 Ma' qa teɬuuyik'i iye hats wetshetk'ewi'ɬ tatsai (8) neɬutsik'i, qa ewi'ɬ iye i'ni' he' ɬ'ijatshenhei ma' qa hats i'nji'teje'm ha' Tomás. Yijanithenji' iye he' ɬejil ke' wititsi', ha' Jesús qa we'nethinets iye, ts'ap'aji'ju' iye ɬeqewuk'u hekhewe'en qa yit'ijji'ju' iye in wetfelji'ju': —Ɬe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ɬ.— 27 Qa i'nk'aɬe qa yit'ijets ha' Tomás: —Te'ɬun qu' ikesinenij ene' yikoyei ne' ayaqsi' qa jeeɬija iye. Te'ɬunij na' okoi qa' uihinik'iju' ne' ayaqsii ha'ne yi'weɬi'. Hasu'uj e'qekuna'xe'. Ek'en yijat'ij.—* 28 Qa ha' Tomás qa yit'ij: —¡Yatsat'axyij qa yeqe Dios iye!— 29 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qe hats ɬetswen ma' qa hats nite' ɬesqeku', ɬe'sitsi'mkii pekhewe' qu' nite' netswenetax qa nite'ɬe tseqeku'.—*

---

* **20:7** Lc 19:20; Jn 11:44; 20:5; Hch 19:12 * **20:9** Mt 26:54; Lc 16:31; 24:46; 18:33; Hch 2:24; 10:41; 13:34; 17:3,31; Mr 9:9-10; 12:25 * **20:11** Jn 5:28 * **20:12** Gn 16:7; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6; Lc 12:4; Jn 2:21 * **20:13** Lc 10:1; 1Co 8:6 * **20:14** Jn 21:4 * **20:16** Mr 4:38; Ef 4:11 * **20:17** Lc 24:51; Jn 3:13; 6:62; 8:42; 14:12; Hch 1:9-11; 2:33-34; 9:30; Ro 10:6; Ef 1:20-21; 4:8; 1P 3:22; Mt 5:16; 11:27; 27:46 * **20:18** Mr 16:10 * **20:19** Lc 24:1; Hch 20:7; 1Co 16:2; Jn 14:27; 16:33 * **20:20** Lc 24:39-40; Jn 19:34; 20:25-29 * **20:21** Jn 3:17; 13:20; 17:18; He 3:1; Hch 1:2 * **20:22** Gn 2:7; Ez 37:9; Sal 51:11; Jn 1:33; 14:17; 16:7; Hch 2:4; 8:15; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **20:23** Mt 16:19; 18:18; Jn 9:41 * **20:24** Mr 3:18; Jn 11:16 * **20:25** Sal 22:16; Jn 4:48; 6:64; 20:20; Dt 9:23; Mr 16:11; Lc 22:67; Hch 13:41 * **20:27** Nm 12:7 * **20:29** 2Co 5:7; 1P 1:8

Inhats'ek in we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.

30 Olots kekhewep iye ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiijkii ha' Jesús, qa he' ł'ijatshenhei qa yi'weenijha. Kekhewe'en nite' week we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.* 31 Qa ekewe'en in we'nika'ajji', qe qa' nite' eqeku'yi'iłik'i ha' Jesús in hik hakha' pa' Cristo, Łaa'sija pa' Dios, hats'inha qu' nite' eqeku'yi'ił hakha'an ma' qa' nana'li'ł e'm pa'qu' iłaxitsi'ił qu' nata'łets ka' łiiji'.*

21

Jesús qa we'nethinets pe' uja'x ł'ijatshenhei pa' qi iweli'iiju'.

1 Qa ł'anu'upji' iye ekewe'en, ha' Jesús qa ewi'łij iye in we'nethinets he' ł'ijatshenhei ha' łotkoyek'iiju' ke' qi kałi' Tiberias.* Qa aka'an kakha' łunye'jkii in we'nethinets iye:* 2 Witijts'eyek hik aka'aj Simón Pedro, qa ha' Tomás, łenqii iye Wetsjukji', qa ha' Natanael, Caná de Galilea łeiłe', qa he' łelits ha' Zebedeo qa hekhewep iye wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei.* 3 Qa ha' Simón Pedro qa yit'ij: —Qa' mexe heiq'ehemkii.— Qa hekhewe'en qa yit'ijju': —Ye'ehe qa k'ajayani'ł. — Ma' qa ikkii qa i'nji' ke' witinhitjii qa najamet teq'ehe'mkiitaxju', ham łeq'ehe'mkinele'.* 4 In hats na'liyukii, ha' Jesús qa we'nethinets iye i'ni' ha' łotkoyek ke' kałi'. He' ł'ijatshenhei nite' nikfe'lij in hik hakha'tax ha' Jesús.* 5 Ha' Jesús qa nifaakan: —Omehets, ¿me ham eq'ehemkineli'ił?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Hamija.— 6 Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Iwu'mi'łii ne' eq'ehemki'ił na' łe'niyayiłik'i qa' nana'l pe'qu' eq'ehemkineli'ił.— Ma' qa yijayanij ka' hats yit'ijets. Ma' qa netsintaxijpha'm ke' łeq'ehemki' nite' yamifi qe topo'oj ke' sehets. 7 Ma' qa hakha' yisu'un ł'ijatshenek ha' Jesús, qa yit'ijets ha' Pedro: —¡Qete'e' hik nakha' ha' Yatsat'ax'inij!— In yepi'ye' ek'i aka'an ha' Simón Pedro qa aje'eł teqhinatai, qe nit'ijji' he' łeqhinatai in mexe t'ithayii, qa t'ilitiiju' aje'eł ha' iweli'.* 8 Qa hekhewepłe ł'ijatshenhei qa amaneiji' ke' witinhitjii qe hats metiipha'm ha' łotkoyek ke' kałi', cien (100) metros ipłu'uipha'm, netsinij ke' łeq'ehemki' topo'oj ke' sehets.* 9 In hats yametspha'm ha' ł'isła'wet, ma' qa t'ilitju'kii qa yi'wen ka' fe't hayiits tujje'm. Qa ewi'ł ka' sehets wo'nosjeyijup qa ka' pan. 10 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi'ł met pe'ye' ne' eq'ehemkineli'ł sehets.— 11 Ha' Simón Pedro qa t'ilitji'ju' ke' witinhitjii qa t'eku'mi' ke' witq'ehemki' qa netsinijetspha'm ha' łotkoyek ke' kałi' topo'oj ke' qits sehets, uja'x yamets ciento cincuenta y tres (153). In olotstaxji' yemjee qa nite'łe niwjaf'itju' ke' witq'ehemki'.* 12 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enek eku'ni'ł qu' eki'łju'.— Ham pakha' qu' nite' netjeyepuni'ijets hekhewe' ł'ijatshenhei qu' nanfaakanij qu' nit'ijets: —¿Łek akha'?— qa hatsłe nikfe'ltaxets in hik hakha' ha' Yatsat'ax'inij. 13 Ha' Jesús qa iketsha hekhewe'en, qa t'eku'mi' ka' pan qa netisijju', qa hik łeqfenye'jij iye ka' sehets. 14 Aka'an in łunye'jkii ma' qa hats wetshetk'ewi'łij in we'nethinetskii he' ł'ijatshenhei in hats iła'x iye.*

Jesús qa nifaakanija pa' Simón Pedro.

15 Ma' qa in hats naq'axju', ha' Jesús qa yit'ijets ha' Simón Pedro: —Simón, ła's ha' Juan, ¿me les qi qu' etsu'unija qa enewe'łe'en qa' nite' les qiye' qu' isu'un?— Ha' Pedro qa yeku'ł: —Ehe, Yatsat'axyij, akha' łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets łelits.—* 16 Qa ewi'łij iye in nifaakan ma' qa hats wetsjuk'ij: —Simón, ła's ha' Juan, ¿me łetsu'unija?— Ha' Pedro qa yeku'ł iye: —Ehe, Yatsat'axyij, akha' łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.—* 17 Ma' qa ewi'łij iye in yit'ijets qa hats wetshetk'ewi'łij in nifaakan: —Simón, ła's ha' Juan, ¿me łetsu'un?— Ha' Pedro qa hats yitawje'meten qe in hats wetshetk'ewi'łij in nifaakan qa yi'tłi'ij: —¿Me łetsu'un?— qa yit'ij in yeku'ł: —Yatsat'axyij, akha' week łenikfe'lets. Łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.* 18 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in mexe e'jutjana'x qa akha'łe in łanaqsi'j qa łakji' iye na'aj łe'nikheyuji'. Qa qu' a'ława'ma'xe'tax qa' etshenłepha'm ne' okoyei qu' it'ij k'eewe qa' tujtseika'ye' pa'qu' neqhinatanin qa' neka'xji' iye pakha' qu' nite' e'nikheyuye'taxji'.— 19 Aka'an in yit'ijets ha' Jesús qa hats yiwjutsiqentaxi'mha pa'qu' ławamhinye'je' hatse' ha'

---

* **20:30** Jn 2:11; 21:25; 1Jn 1:4; 2Ti 4:13 * **20:31** Mt 1:17; Hch 18:5; 1Jn 2:22; 3:23; 5:1; Jn 5:19; 10:27; He 1:2 * **21:1** Tiberias łii iye pe' kałi' Galilea. * **21:1** Mr 16:12; Jn 6:1,23; 21:14; 2Co 4:11; 5:10; 1Ti 3:16; He 9:26; 1P 1:10; 1Jn 1:2; 3:5,8 * **21:2** Lc 6:14; Jn 1:45-49; 21:7; Mt 4:21; 10:2; 17:22; 20:20; 26:37; 27:56; Mr 1:19-20; 3:17,18; 10:35; Hch 10:32; 12:2 * **21:3** Lc 5:5 * **21:4** Jn 20:14,19,26 * **21:7** Lc 10:1; 1Co 8:6 * **21:8** Lc 12:25; Mr 3:9; Jn 6:22-24 * **21:11** Lc 5:4-10 * **21:14** Jn 20:19,26; 21:1; 2Co 4:11; 1Jn 1:2 * **21:15** Mt 8:30,33; Mr 5:11,14; Lc 8:32,34; 15:15; Jn 21:17; Ap 5:6 * **21:16** Lc 6:35; 10:27; Ap 12:11; 1P 5:2; Mt 7:15; Jn 10:11 * **21:17** Mr 14:44; Jn 5:20; 16:30; 21:15; 2Co 2:2

Pedro qu' nata'łets qu' niwqinhetji'ha pa' Dios. Ma' qa yit'ijets: —¡Atsjayan!—* 20 Ha' Pedro in
tetwek'elaxtax, qa yi'wen in nijayanpha'mkii ha' qi yisu'un ł'ijatshenek ha' Jesús. Hik hakha'
ewi'ł i'ni'łi' in tekju' qa hikha' nifaakanij iye in yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿łek pakha' pa' t'ihin
ej hatse'?—* 21 Ha' Pedro in yi'wen hakha'an, qa yit'ijets ha' Jesús: —Yatsat'axyij qa hane'en,
¿pa'n qu' łunye'je'kiyek hatse'?— 22 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' qu' hisu'un qu' nite'
nawa'me' nakha'an qa' namijii qu' hetpiltaxju' iye, nite' akha' qu' enikfe'lets aka'an. Akha'
atsjayan yijat'ij.— 23 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' tek'enets in i'ye'ej wetju'ł hakha' ł'ijatshenek
in tees tit nawa'm. Qa ha' Jesús nite'łe yit'ijets qu' nite' nawa'me'. Aka'łe qe yit'ij: —Yakha'
qu' hisu'un qu' nite' nawa'me' qa' namijii qu' hetpiltaxju' iye, nite' akha' qu' enikfe'lets
aka'an.— 24 Hik ha'ne ha'ne ł'ijatshenek yi'wen qa yepi'ye' iye ekewe' wekwek qa yika'ajji',
ma' qa jinikfe'letsha iye ekewe' yika'ajji' in yijaalija. 25 Ha' Jesús olots iye ke' yaqsiijkii
wekwek, qu' week ne'nika'ajji' ke' week, yakha' humti qu' nite' newejuł'ipji' ha'ne sehe'
epji' pe'qu' witfaakanheye' qu' ne'nika'ajji'.*

* **21:19** 2P 1:14; Jn 1:43; 8:12; 10:27; 11:4; 17:1; 1P 2:12 * **21:20** Jn 13:21,23-25; 21:7 * **21:25** Jn 20:30

HECHOS

Lucas qa wenq'ika'ai pa' Teófilo.

1 Ka' yojo yifaakanek, waika' Teófilo, hika' e'm ke' week łeqfenyejeyij pa'aj pa' Jesús in
i'nk'a yaqsiijkii ke' ham łunyejeyi'iju'ł qa ke' i'nq'ijatshenij iye* 2 qa yamijii in tenilesi'yiju'ł
na' wa'sji'. In mente' yamii na' wa's, qa pa' Espíritu Santo qa hikpa' ta'łets pa'aj pa' Jesús
in nifeli'm pakha' qu' naqsiijkii hekhewe' apóstoles t'eku'miiji'kii pa'aj.* 3 In naxijik'i pa'
qi in yaats'e'ej qa in wa'm iye, qa łakha'ija in we'nethinetskii pa'aj hekhewe' apóstoles,
qa yethinijkii kekhewe' olots jutsiqetsij in hats iła'x iye, qa yamijets cuarenta (40) nełuts
in we'nethinetskii qa nifeli'm pe' wekwek t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 4 Pa'
Jesús in mexe i'nji'teje'm pa'aj he' apóstoles, qa yit'ijets: —Hasu'uj ma eku'ni'łik'ui na'
Jerusalén, o'notki eku'ni'łets yijat'ij qu' nafits kakha' hats yiwjutsiqen na' Tata, hikka'
yakha' hats k'efeli'łi'm,* 5 qe ka' Juan Bautista wenqimpuujinji' na'aj iweli', qa ekhewełi'ił
qa' mempuliji'łji' ek na' Espíritu Santo, hats nite' toxik'ui.—* 6 Ma' qa pe' not'axi'ł wetju'ł
pa'aj apóstoles qa nifaakan, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me hats yamets hane'ej łahats'ij
qu' iwu'mfik'i pe' romano tenek'enhe'yij na' Israel łeqe sehe'?— 7 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj:
—Nite' ekheweli'ł qu' enikfe'li'łets pekhewe' nełutsji' hatse' qa pekhewe' łahatsiyij iye, na'
Tata hats yaji'letju' yit'iji' nakha' łet'unha'x in qi in tenek'enhei.* 8 Qa ł'estiił'i'iłij hatse'
pe'qu' et'unhaxitsi'ił qu' nanam na' Espíritu Santo qa' na'ni'ł epji', ma' qa' etsfeli'łi' ha'ne
Jerusaleni' qa week na' sehe' Judea qa na' Samaria, qa amł'i'iłijii pekhewe' totsii witsetits
ha'ne sehe' ipji'.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.

9 In yili'ij in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek, qa he' apóstoles in mexe yejełtaxju' pa'aj qa
ts'eejpha'm pa'aj in ikpha'm, qa uiji'teje'm pe' ewi'ł wasi' ma' qa hats nite' na'l. 10 In mexe
yejełtaxiikii pa'aj hekhewe'en na' wa'sji' ha' Jesús in ikpha'm, qa łunye'jkii pa'aj in hats i'nijup
hekhewe'en pe' wetsjuk jukhew fo' pe' łeqhinatai.* 11 Pekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Jukhew,
Galilea łeiłets, ¿inhats'ek in łejeł'ił'ik'ipha'm na' wa'sji'? Ha'ne Jesús i'ntaxi'ł etji'teje'm qa hats
wetka'xetspha'm na' wa's, hik ha'ne tepilju' iye hatse' qa' hik łunye'je' iye in ł'i'weni'ł in
ikpha'm.—*

Matías qa teł'iikatiiji' qu' naya'xi' pa' łetse'ttax pa' Judas'ik'i.

12 Ma' qa tepilik'uikii iye ke' utek ł'ii Olivos, qa tepilets iye ha' Jerusalén, ipłu'umets ewi'ł
kilómetro qe hik ł'a'j na'aj łenexke'ej pa'aj qu' jintajalki'sji' na'aj witwapiihijiiji' (sábado).
13 In hats uiji'teje'mkii pa'aj ha' witset qa iketspha'mkii pa' toxpha'm pe' wititsi' hikpa'
łewhi'wet'ijkii pa'aj ha' Pedro, ha' Juan, ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Andrés, ha' Felipe qa ha'
Tomás, ha' Bartolomé qa ha' Mateo, ha' Jacobo (Santiago), ła's pa' Alfeo, ha' Simón łenqii iye
Zelote (cananista) qa ha' Judas, ła's pakha' ł'ii iye Jacobo (Santiago).* 14 Week enewe'en ewi'ł
we'neniji'ha pa'aj, qa iyiinjiija iye, weekji' pekhewe' efuts iye, qa kikhe' iye María łenene pa'
Jesús, qa hekhewe' iye łek'injats.* 15 Hik pakha'aj pe' nełutsji', ha' Pedro qa ts'ap'aji'ju' pa'aj
łeqewuk'u pekhewe' tek'enets pa' Jesús, uja'x yamets pa'aj in week pekhewe' not'ax wetju'ł
ciento veinte (120), qa yit'ijji'ju' pa'aj: 16 —Yejefets, hatsłe ł'anye'j pa'aj qa lesłe łe'wis qu'
nafits kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj łe'lijei pa' David'ik'i yitijinenij pa'aj pa' Espíritu Santo.
Qa nifel pa'aj in t'ejuyets ka' Judas'ik'i, hikka' nojo'ok'oyii hekhewe' t'eku'mi' qa yophe'ł
ha' Jesús.* 17 Qe ka' Judas'ik'i kakha'an week heinekumhiitaxiłiiji' qa na'ltax pa' testiitaxij
aka' wit'ithayijkit.* 18 Kakha'an, pekhewe' łajal pa' łewuł'ax qa yamitiju'ł pa' ewi'ł sehe', qa
namiiju' pa'aj qa tike'ł je'm pa'aj ke' łekutjiyik'i qa lasasfik'ikii pe' łajatayik'i.* 19 In nikfe'lets
pa'aj aka'an pe' week Jerusalén łeiłets qa łeqiyij ha' sehe' kekhewe' łe'lijei yit'ij Acéldama, ikji'
wit'athits łetset. 20 Qe nakha' witfaakanek Intata łe'lijei Salmos, we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij:
"Ham pa'qu' na'ni' hatse' pakha' łetset. Hasu'uj pa'qu' na'ni' pakha'an." *(Sal 69:25)* Qa yit'ij
iye: *"Naya'xi' pakhape' pakha' ł'ithayijki'ttax."* *(Sal 109:8)* 21 Qa hik ta'łijupi', in les łe'wis

---

* **1:1** Lc 1:3; 24:19 * **1:2** Mt 28:19-20; Lc 24:47; Jn 20:21 * **1:3** Mt 28:17; Mr 16:14; Lc 24:34,36; Jn 20:19; 1Co 15:5-7
* **1:4** Lc 24:49; Jn 14:1; Hch 2:33 * **1:5** Jl 3:18; Mt 3:11; Hch 11:16 * **1:7** Mt 24:36; Mr 13:32; 1Ts 5:1 * **1:8**
Lc 24:48; Hch 2:1,4; 4:33; 8:1,14; 13:47 * **1:10** Mt 28:13; Mr 16:5; Lc 24:4; Jn 20:12 * **1:11** Mt 16:27; Hch 2:7; 1Ts
1:10; 2Ts 1:10 * **1:13** Hch 9:37,39; 20:8; Mt 10:2-4; Mr 3:16-19; Lc 6:14-16 * **1:14** Hch 2:46; 4:24; 5:12; 7; 15:25; Ro
12:12; 15:6; Mt 12:46; Lc 23:49,55; Col 4:2 * **1:16** Lc 22:37,47; 24:44; Jn 13:18; 18:3 * **1:17** Jn 6:71; Hch 20:24; 21:19
* **1:18** Mt 26:14-15; 27:5,7-8

hekhewe' jukhew, hekhewe' tsijayaniɬik'ikii eke' week ɬahatsiyij in mexe i'n'init ji'teje'm ha' Yatsat'ax'inij Jesús, 22 hekhewe' ta'ɬijii in i'nk'a yimpuujin ka' Juan'ik'i hakha'an, qa yamɬi'ijii in in hats ikii na' wa's, pakha' qu' ewi'ɬe' qu' na'n initji'teje'm iye qa' nenfel iye in iɬa'x iye ha' Jesús.—* 23 Ma' qa taya'yiiji' pe' wetsjuk jukhew, hakha' José ɬii Barsabás qa hik hakha' iye ɬii Justo qa ha' Matías.* 24 Ma' qa iyin, qa yit'ijju': —Yatsat'axyij, akha' in ɬenikfe'lets yijat'ij pe' ɬatawjets ene' weekji', ets'ethini'ɬij wat'ij pa'n ɬii pakha' qu' hayiits ku'miiji' pa'aj enewe' wetsjuk jukhew,* 25 hats'inha qu' naya'xi' qa' nithayiki aka' wit'ithayijkit qu' apostoli'ij iye, hik aka' ka' Judas'ik'i yiwu'mi' qe qa' namii pakha' weju'ɬij qu' namii.—* 26 Ma' qa ikij wetju'ɬ, qa t'an pa'aj ha' Matías. Ma' qa i'nji'teje'm he' once (11) apóstoles. Ma' qa hats doce (12) iye.*

2

Pa' Espíritu Santo qa te'nilitju' pa'aj.

1 In yamets pa'aj pakha' ɬe'wis neɬu ɬii Pentecostés,* qa week pekhewe' tek'enik'i ke' Jesús ɬe'lijei qa ewi'ɬ pa' i'ni' pa'aj.* 2 Ma' qa aje'eɬ pa'aj yepi'ye' pa' nokes hik ɬunye'j na'aj qi t'unik'i ta'ɬiipha'm na' wa's, qa weekij pa'aj pe' wititsi'ifi pakha' i'niju'kii.* 3 Ma' qa laxaji' pa'aj pe' hik ɬunyejeitax fetei. Ma' qa yak'eskii qa week i'nipji' ɬesinjel pekhewe' jukhew qa pe' efuts iye. 4 Qa week topolij pa' Espíritu Santo, ma' qa yapeɬek pa'aj in yit'ij pekhewep witlijeikal, pekhewe' tisij pa' Espíritu Santo qu' nit'ij qa yit'ij.* 5 Qa na'l pekhewe' i'ni'kii ha' Jerusalén judiol, yijayan pa' Intata, ta'ɬiikii pe' week witsetits ha'ne week sehe' ipji'.* 6 In nokes pa'aj pa' kimiim, ma' qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa not'axii pa'aj, pekhewe'en qa qhel qhelɬi'ij wetju'ɬ pa'qu' numti, qe week ewiɬei pekhewe'en in yepi'ye' ej in yit'ij pe' ɬe'lijeiɬe wetju'ɬ in jukhewiikal. 7 Qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —Jeɬ qeku'ni'ɬju' ek, ¿me nite' week Galilea ɬeiɬets enewe' iyetju'?* 8 ¿Pa'n ɬunye'j in week ewiɬei inekhewel in jitepi'ye'ej in yit'ij ekewe' i'nlijeyija ekewe' jinekijfik'i? 9 Inekhewel na'l ne' ta'ɬii pa' Partia, ne' ta'ɬii pa' Media, ne' ta'ɬii pa' Elam, ne' ta'ɬii pa' Mesopotamia qa ene' Judea ɬeiɬets, qa ne' ta'ɬii pa' Capadocia, ne' ta'ɬii pa' Ponto, ne' ta'ɬii pa' Asia,* 10 ne' ta'ɬii pa' Frigia, ne' ta'ɬii pa' Panfilia, ne' ta'ɬii pa' Egipto, ne' ta'ɬii pa' Libia ipɬuli'ɬ wetju'ɬ pa' Cirene, ne' ta'ɬii pa' Roma nekhewe' judiolija qa nekhewe' t'eku'mɬi'i' ka' ɬunyejei ne' judiol,* 11 ne' ta'ɬii pa' Creta qa ne' ta'ɬii pa' Arabia. Week inekhewel jitepi'ye'ej in iyetij pe' wekwek ham ɬunyejeyi'iju'ɬ ɬaqsijiyijkii pa' Dios yit'ij ekewe' i'nlijeyija.— 12 Week yitjuɬaxijpha'mkii qa qhel qhelɬi'ij wetju'ɬ pa'qu' numti, ma' qa watfaakanijju': —¿Pa'n qu' naakji'ha aka'an?— 13 Qa pekhewepɬe qa yawitjitaxiji' ek ɬe'lijei qa yit'ijju': —Yek'uwetɬeju' nekhewe'en.—*

Pa' Pedro qa iyet.

14 Ma' qa ha' Pedro qa ts'ap'a qa week iye hekhewe' once (11), qa yit'unhetik'i, qa yit'ijji'ju': —Jukhew, Judea ɬeiɬets qa week iye ene' Jerusalén ɬeiɬets, menikfeliti'ɬetsha aka'an qa' ek'eni'ɬik'iha iye aka' qu' hit'ij, 15 qe enewe'en nite' yek'uwetju' in ɬumtitaxi'ɬ qu' nek'uwetju', qe mexe hanee'ij juufik'ipha'm ne' junu', 16 qe hik aka' yijat'ij pakha' nifel pa'aj pa' ewi'ɬ profeta'ik'i ɬii Joel, in yit'ij pa'aj: 17 "Pa' Dios yit'ij: *'Qa' ɬunye'je'kii hatse' pekhewe' teke'lenju' neɬutsji' na' yeqe Espíritu qa' hatsi'yipji' ene' week i'nipji' ha'ne sehe', ma' qa pe'qu' elitsi'iɬ jukhew qa efuts qa' nenfel pa'qu' hit'ijets, pe' jutjanhets qa na'nɬeji'kii ɬotoi pa'qu' hetisij qa ne' ɬawa'mhits qa' nits'owoɬ'ax ɬi'ij pa'qu' hetisij.'* 18 *Qa' hatsi'yipji' iye na' yeqe Espíritu nekhewe' yeqejkunenhei qa nekhewe' yeqejkunenkii iye.' (Jl 2:28,29)* Ma' qa' niyetij pekhewe' qu' nit'ijets pa' Intata.* 19 *'Qa' hethinij hatse' ha'ne wa'sji' pe'qu' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ, qa pe'qu' jutsiqetsi'ij ha'ne sehe' ipji': wit'athits, fe't qa pa'qu' qi tutsaxe'.* 20 *Ne' junu' qa' noo'yi' ipji' hatse', ne' juwel qa s'e' ye'ji' hik ɬunye'j wit'athits, ma' qa' ɬ'anu'upji' qa' namets na' qiji' qa ɬe'wis iye ɬeqe neɬu ha'ne Yatsat'ax'inij.'* 21 *Ma' qa' ɬunye'je'kii hatse' week pakha' qu' niyinijets ɬiɬa'xe' ha'ne Yatsat'ax'inij qa' iɬa'xe'.'"* — *(Jl 2:30-32)* 22 Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew Israel ɬeiɬets, ek'en qeku'ni'ɬik'i ek ekewe' qu' hit'ij: ha' Jesús, Nazaret ɬeiɬe', pa' Dios hik hakha' yiwjutsiqentaxi'ɬ e'mha in nukinju', qa hikha' i'ntaxijji' in nethintaxi'ɬijkii kekhewe'

---

* **1:22** Mr 1:4; Hch 2:31; 4:2; 17:18; 23:6; 24:15; 26:23 * **1:23** Hch 15:22; 18:7 * **1:24** Hch 6:6; 13:3; 15:8; 1S 16:7; Jer 17:10; Ap 2:23 * **1:25** Ro 1:5; 1Co 9:2; Ga 1:7-8 * **1:26** Mt 27:35; Mr 15:24; Lc 23:34; Jn 19:24; Hch 8:21; 26:18; Col 1:12; 1P 5:3 * **2:1** Pentecostés ikji' judiol ɬeqe ɬe'wis neɬu qa t'ejuyets in ink'a nit'ijji' pa' ininqa'pji' pe' ɬeqei trigo foji'ij. * **2:1** Lv 23:15; Hch 1:14; 20:16 * **2:2** 1R 19:11; Job 38:1; Ez 1:4; Hch 4:31; 16:26 * **2:4** Hch 4:31; 13:52; Mr 16:17; 1Co 12:10 * **2:5** Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16 * **2:7** Hch 1:11; 2:12 * **2:9** Gn 14:9; 2R 17:6 * **2:10** Mt 23:15; Hch 13:13; 15:38; 16:6,21; 18:23 * **2:13** Hch 17:32; 1Co 14:23 * **2:17** Jl 2:28-32; Ro 10:13; Is 44:3; Jn 7:38; Hch 10:45; 16:31; 21:9 * **2:18** Hch 21:10; 1Co 12:10 * **2:20** Mt 24:29; 1Ts 5:2; Is 58:13; Ez 13:5; Am 5:18; Abd 15; Sof 1:14; Zac 14:1; Mal 4:5

ham łunyejeyi'iju'ł, kekhewe' jiyitjułaxijpha'mkii qa kekhewe' jutsiqetsij in ta'łiiha pa' Dios, in łunyejeyek kekhewe' hats łi'weni'ł.* 23 Hane'en, in testi'yij qu' nawa'm qe ta'łets pakha' hayiits watji'letju' pakha'aj qu' łunye'je'kii qa pakha' iye qi łikfeliya'xkii pa' Dios. Ma' qa łilani'łiji' ke' cruz ła'niłijji' hekhewe' ułʼets jukhew, ma' qa łilani'ł.* 24 Qa yiłinłe iye pa' Dios, yaq'ayinij iye aje'eł pakha' qi łaqa'ti'ij kakha' ławamhijii, qe pa' witwamhi' nite' łeke' qu' nenyejinju'.* 25 Qe pa' David'ik'i iyetij iye pa'aj hakha'an in yit'ij: *"Nite' yili'ij in hi'wen na' Yatsat'ax'inij met ye'mkiiha, qe i'ni' ha'ne ts'iyayik'i hats'inha qu' hame' pakha' qu' netsyejinijik'ui aka'an.* 26 *Qa hik ta'łijupi' in łe'wisi'mkii ha'ne yitawe'j qa ha'ne yilepep qa iyetij pa' łesaxi'mkii. Qa ha'ne yese'n iye qu' nawapiitax qa na'łi'im pa' wetjumti'ik'ui,* 27 *qe akha' tees qu' iwejinłi'i' pa' yiła'x pakha' łetset pe' naxju', nite' exke'ej iye qu' łipipe'ji' ha'ne ł'aj ha'ne ham pa'qu' naqsiijkii uł'axe' eqejkunenek.* 28 *Akha' łetsikfelitets nakha' wit'ikheyi'jii qu' yi'ła'xe' iye. Qi qu' otsponhetij hatse' pa'qu' yisa'xi'imkii qu' natsamtax ei."* *(Sal 16:8-11)* 29 Yejefets, nite' hetjeyepuni'łij ewets qu' hit'iłij ewets pakha' inaqwa'ma'xik'i David in wa'm pa'aj qa we'nenifi pa'aj kekheʼ łesehek, kekheʼ hane'ej mexe na'l hane'e'in.* 30 Qa pa' David'ik'i in profetałe qa nikfe'letsha *pa' Dios in yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu' nayaxipji' hatse' pakha' łots'oji'la'x in qi in wittata pakha' ewi'ł pekhewe' ta'łets hatse'.* *(Sal 132:11)** 31 Pa' David'ik'i yejełii pakha' mexe hamik'ui qa iyetij pakha' łiłijii hatse' pa' Cristo, in nite' tewejinhetiłi'iiju' pakha' łetset pe' naxju', qa nite' łeke' iye qu' łipipe'ji' pa' ł'aj.* 32 Ha'ne Jesús yiłin pa' Dios, hik ha'ne yekheweli'ł ye'weeki'ł in tsikfe'li'łijets aka'an qe hi'weni'ł.* 33 Ma' qa hats weniwqinhetji' i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Dios, qa pa' Intata qa tisijets pa' Espíritu Santo yiwjutsiqeni'm pa'aj qu' netisij, ma' qa hakha'an qa natsiyi'ł yiwetsju' aka'an aka' hane'ej łi'weni'ł qa łepi'ye'eł iye.* 34 Qe pa' David'ik'i nite' hik pakha' qu' naketspha'm pa'aj na' wa's, qa yi'tłi'ij pa'aj: *"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i'** 35 *ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa otsi'pji'kii nekhewe' ejuihifets.' "* *(Sal 110:1)* 36 Week ene' Israel łeiłets nenikfelitetsha ha'ne Jesús ha'ne ł'eni'łji'pha'm keʼ łeqe cruz, hik ha'ne pa' Dios yaqsiijkii qa yeni' ma' qa Yatsat'ax'inij qa Cristo iye.—* 37 Ma' qa in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en pekhewe'en, qa qi in yasin ji'teje'm pe' łatawjets. Pekhewe'en qa nifaakanij pa'aj ha' Pedro qa hekhewep apóstoles: —Yejefets, ¿pa'n łii pa'qu' haqsi'ji'łijkii?—* 38 Ha' Pedro qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ili'iłij pe' ułʼets in łaqsiiłijkii qa' mempuji'łij week ewiłei ekheweli'ł aka' łiiji' ha' Jesucristo hats'inha qu' netwumhiti'yi'ł ek'ui pe' ewułʼetsi'ł, ma' qa' esti'yi'łij pakha' witqisit pakha'an hikpa' pa' Espíritu Santo.* 39 Qe ha'ne yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios, t'ejuyi'ł ewets qa t'ejuyets iye pe' elitsi'ł qa week t'ejuyets iye pekhewe' totsii pa' i'ni', ehe, t'ejuyets pekhewe' qu' natya'yiiji' pa' Yatsat'ax'inij inqe Dios.—* 40 Ekewe'en yit'ij pa'aj ha' Pedro qa olots iye pekhewep iye in nifeeli'mha pa'aj qa yakakłinijha iye pa'aj, qa yit'ijets: —Eneki'łik'uifik'i yijat'ij pakha' łantanithenkeye'j hatse' enewe' hane'ej łahats'ij ułʼets jukhew, ma' qa' i'łiyi'łi.—* 41 Ma' qa pe' tek'enik'i qa t'eku'mi' kekhewe' yit'ij pa'aj, qa wempuli'jju' pa'aj. Ma' qa hats ikets iye pa' nełuji' pekhewe' ink'aihits i'nłi'i qu' namets wetshetk'ewi'ł mil (3.000) pe' jukhew qa efuts iye. 42 Qa we'neniha pa'aj nite' yili'ij in tek'enik'i pekhewe' i'nq'ijatshenij he' apóstoles, we'neniha pa'aj in nite' yili'ij qa not'axji'ij wetju'ł, we'neniha pa'aj in nite' yili'ij qa wetłisjiijju' pe' pa'n qa we'neniha iye pa'aj in nite' yili'ij qa iyinji'ij.* 43 Pe' weekji' qiji'ij qa yitjułaxjiijpha'mkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł yaqsi'j jiijkii hekhewe' apóstoles.* 44 Week nite' yeqeku' tek'enets qa ewi'ł i'njiiji' qa nite' ekuyitsij wetju'ł iye pe' łewekwekits.* 45 T'ihinji'jij pe' łeqe sehel qa pe' łewekwekits iye, ma' qa pe' ł'astai netisjiiju' pe' week pakha' qu' hami'im pe'ye'. 46 Week nełuts nite' yili'ij pa'aj in ewi'ł i'nji'ji' nekhe' qi witlijtsitjiyii qa pe' łetsilii iye qa wetłisjiijju' pe' pan, ewi'ł i'njiiji' iye pa'aj qa tekji'ijju' qa pa' łunyejei pe' łatawjets qa yijaa'ija iye ham yat'ine'kii.* 47 Yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Intata qa week pakha' witset in yisu'unij. Qa pa' Yatsat'ax'inij qa week nełuts yenji'teje'mkii pekhewe' łelits pe' ink'aihits qu' iłiye' iye.*

---

* **2:22** Jn 3:2; 4:48; Hch 10:38; He 2:4 * **2:23** Mt 26:24; Lc 22:22; 24:20; Hch 3:18; 4:28; 5:30 * **2:24** Ro 8:11; 1Co 6:14; 2Co 4:14; Ef 1:20; Col 2:12; 1Ts 1:10; He 13:20 * **2:27** Mt 11:23; Lc 2:26; Hch 13:35; He 7:26 * **2:29** 1R 2:10; Neh 3:16; Hch 7:8-9; 13:36 * **2:30** 2S 23:2; Mt 22:43; Lc 1:32; Hch 1:8; He 11:32 * **2:31** Sal 16:10; Hch 2:27 * **2:32** Lc 18:33; Hch 2:24 * **2:33** Fil 2:9; He 10:12; Jn 7:39; 14:26; 16:7,13; Hch 2:17; 10:45 * **2:34** Sal 110:1; Mt 5:35; 22:44; Mr 12:36; Lc 20:42-43; Jn 3:13; 1Co 15:25; He 1:13 * **2:36** Mt 28:18; Lc 2:11; Ro 14:9; 2Co 4:5 * **2:37** Lc 3:10; Hch 16:30 * **2:38** Lc 24:47; Hch 3:16,19; 5:14; 8:12; 22:16; 26:20 * **2:39** Is 44:3; Hch 3:25; Ef 2:13 * **2:40** Dt 32:5; Mt 17:17; Fil 2:15 * **2:42** Hch 1:14; 5:28; 13:12; 17:19; 1Co 14:6; He 10:25 * **2:43** Mr 16:17,20; Hch 5:12 * **2:44** Mt 19:21; Hch 4:32 * **2:46** Lc 24:53; Hch 5:42; 20:7 * **2:47** Hch 5:14; 11:24; 16:5; Ro 14:18

3

Pa' onqok.

1 Ewi'ɬ pa' neɬu pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan ikik'ipha'm pa'aj ke' qi witlijtsitjii jelji' junu' las tres pa'aj yamets iye in ɬ'iyinhejii.* 2 Na'l pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew onqok, ta'ɬij ji'teje'm pa'aj wittawe'j in onqok. Week neɬuts wetka'xji'jii ha' ɬeji' ɬenqii Ɬe'wis qa iyinjiijets ɬaq'astaye' pe' uijiifi ke' qi witlijtsitjii.* 3 Hane'en in yi'wen pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan in hats k'esitsiyu'ets pa' ɬeji' qa' nuyetsji' ke' qi witlijtsitjii, qa iyintaxijets pa'aj ɬaq'astaye'. 4 Ma' qa ha' Pedro qa ha' Juan qa ts'in pa'aj in yejeɬju' pakha'an, qa yit'ijets pa'aj: —¡Etsjeɬi'ɬju'ha!— 5 Ha' onqok qa yejeeɬjuha qe yumtitax qu' netisij pe'ye'. 6 Qa ha'ɬe Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Ham yaq'astaye' qa ham iye yoqo oroye', qa aka'ɬe na'l ye'm qa' hik aka' qu' k'eɬisij: Aka' ɬiiji' ha' Jesucristo, Nazaret ɬeiɬe', ¡eniipha'm qa' ma!—* 7 Ma' qa ha' Pedro qa t'eku'mi' pa'aj pa' yiya'yik'i ɬokoi, qa niihinpha'm pa'aj. Ma' qa aje'eɬ pa'aj t'unitsik'i pe' ɬef'iyei qa pe' ɬofonjei iye qa hats ɬe'sitju', 8 qa t'ilit'ijpha'm pa'aj qu' ts'ap'aye' qa ik. Qa uyifi pa'aj ke' qi witlijtsitjii ɬijts'eye'kteje'm pa'aj hekhewe'en hats t'otsjo', qa t'ilitpha'mkii pa'aj qi in yiwqinhetji' pa' Dios.* 9 Week pe' jukhew qa efuts iye in yi'wen pa'aj in t'otsjo' qa in yiwqinhet iye pa' Dios, 10 qa nikfe'lij pa'aj in hik pakhaa'ija pakha' i'nɬe'kji' pa' ɬeji' ɬenqii Ɬe'wis kekhe' qi witlijtsitjii qa iyinjiikii ɬaq'astaye', ma' qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii pa'aj in yi'wen aka' ɬunye'jkii pa'aj.*

Pedro qa i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' qi witlijtsitjii.

11 Pa' onqoktax in mexe nite' yaqamij pa'aj in tik'eyijup ha' Pedro qa ha' Juan, ma' qa pe' week jukhew qa efuts iye qa tekumaxiikii pa'aj pekhewe'en in i'niji' pakha' ts'eewe'efi ɬii Salomón ke' qi witlijtsitjiyetsji', qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en.* 12 Aka'an in yi'wen pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijji'ju' pe' weekji': —Jukhew, Israel ɬeiɬets, ¿inhats'ek in ɬenitjuɬaxiɬijpha'm aka'an? ¿Inhats'ek in ɬetsjeɬi'ɬju', qa hik ɬunye'j qu' nata'ɬets pa'qu' yit'unha'xe'ɬi'iɬ i'nɬi'i pa'qu' yijunyejeyi'iɬij pa' Intata in hotshini'ɬju' ha'ne onqoktax? 13 Pakha' ɬeqe Dios pa' Abraham'ik'i, pa' Isaac'ik'i qa pa' Jacob'ik'i, pakha' ɬeqe Dios pe' inaqwa'mhitsik'i, hats yiwqinhetji' hakha' ɬa's Jesús, hik hakha' ekheweli'ɬ ɬ'ihiniɬij qa qi in ɬuteni'ɬ a'ts'ap'a'aɬijets hakha' Pilato, hakha'an in yisu'untax qu' niwejin.* 14 Qa ekheweɬi'iɬ qa qi in ɬuteni'ɬ hakha' Hamji' pa'qu' uɬ'axe' qa Yatsathenija iye, ma' qa ɬ'iyiniɬets qu' netwejinhetii hakha' ewi'ɬ eqek'una'x,* 15 qa ɬetisi'ɬij qu' natlanhetii qa' nawa'm hakha' ta'ɬets pa' witiɬa'x. Qa pa' Dios qa yiɬinɬe iye niihinik'uipha'm pe' naxju', hik aka' yekheweli'ɬ hi'weni'ɬha.* 16 Qa in ta'ɬets pakha' nite' yeqekuyejeyi'ɬij aka' ɬiiji', ma' qa aka' ɬiiji' ha' Jesús qa hik aka' yit'unhet ha'ne jukhew, ha'ne hane'ej ɬi'weni'ɬ qa ɬenikfe'li'ɬij iye, pakha' nite' witqekuye'j ta'ɬets ha' Jesús hik pakha' yaqsi'jju'ha ha'ne jukhew, qa ekheweli'ɬ qa e'weeki'ɬ in ɬi'weni'ɬijha. 17 Qa hane'ej, yejefets, yakha' tsikfe'lets in ɬaqsi'jɬi'iɬijkii aka'an in ɬilani'ɬ ha' Jesús qe nite' ɬenikfe'li'ɬetsha pa' ɬunyee'jkiiha, in ɬunyejeyek iye nekhewe' ek'enhejkititsi'ɬ.* 18 Qa hatsɬe yafitsheninɬi'ij pa' Dios pakha' hayiits yit'ij pa'aj i'njiijji' pekhewe' week profetalik'i: pakha' ɬeqe Cristo qu' qi qu' nataatshenhetii qa' nawa'm iye.* 19 Qa hik ta'ɬijupi', menikfeliti'ɬij etetsha aka'an in ɬijaniɬik'i qa' etetwek'elaxi'ɬijets yijat'ij qu' hasu'uj eqeku'uɬ, hats'inha pe' ewuɬ'etsi'ɬ qa' nawatwamhitik'i, ma' qa' e'lefitsi'iɬijets qu' uɬaije'yi'ɬ qu' hats ni'iɬijup pakha' Yatsat'ax'inij.* 20 Qa pakha'an qa' ne'nukiniɬ'ei hatse' ha' Jesús hikha' Cristo, hik hakha' hayiits pa'aj te'nekumhi'yiiji' qu' esti'yi'ɬij qa' ne'feni'ɬ hatse',* 21 qa lesɬe ɬe'wis qu' mexe amani'iipha'm na' wa's ipɬu'ui qu' namtaxets pa' neɬuji' qu' newetpilettaxi' iye pa' hayiits ɬunyejei ene' wekwek, in ɬ'anye'jek pakha' hats yit'ij pa'aj pa' Dios i'nijji' pekhewe' ɬe'sits ɬeqe profetas'ik'i pakhaa'ij pa'aj.* 22 Pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *“Pakha' Yatsat'ax'inij Dios yaqsiijkii hatse' qu' nata'ɬi'ɬ etji'ju' pakha' ewi'ɬ profeta hik yijunye'j. Ek'eni'ɬets hatse' pakha'an (Dt 18:15,19)* week pakha' qu' nit'iɬij ewets.* 23 Qe pakha' qu' nite' netk'ene'ets pakha' profeta, qa' netwumhiti'yik'uifik'i pakha' witset hatse'.” 24 Ma' qa hik aka' iyetji'jij iye pa'aj pe' week profetas'ik'i in ta'ɬi' ek pakha' Samuel'ik'i qa teneiɬi'ijpha'm pe' week in nifel pa'aj ekewe' hane'ej ɬunyejeikii enewe' neɬutsji'. 25 Ekheweli'ɬ ɬelits pekhewe' profetas'ik'i qa ɬelits iye pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pekhewe' alheyi'ɬik'i, qe in yit'ijets pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i: *“Qa pe' ɬo' ta'ɬ*

---

* **3:1** Sal 55:17; Mt 27:46; Hch 10:3,30 * **3:2** Lc 16:20; Jn 9:8; Hch 14:8 * **3:6** Hch 4:10; 2Co 6:10 * **3:8** Is 35:4-6; Hch 14:10 * **3:10** Jn 9:8; Hch 3:2 * **3:11** Lc 22:8; Jn 10:23; Hch 5:12 * **3:13** Hch 5:30; 7:32; 13:28; 22:14; Mt 27:2; Lc 23:4; Jn 19:15 * **3:14** Mr 1:24; 15:11; Hch 4:27; 7:52; Lc 23:18,25 * **3:15** Hch 2:24; 5:31 * **3:17** Lc 23:34; Hch 13:27 * **3:18** Lc 24:27; Hch 2:23; 17:3; 26:23 * **3:19** Hch 2:38; 8:22; 17:30; 26:20; Sal 51:1,9; Is 43:25; 44:22; Col 2:14 * **3:20** Hch 22:14; 26:16 * **3:21** Mt 17:10; Lc 1:70; Hch 1:11 * **3:22** Hch 7:37

ewets hatse' qa' nata'łets qu' hi'fen enewe' week witsetits ha'ne sehe' ipji'." *(Gn 22:18)* * 26 Pa' Dios in yiłin iye ha' Ła's, qa nojohoni'łij in nukiniłei, qe qa' ne'feni'ł ekheweli'ł qu' menink'aihiti'ł qa' ili'iłij pe' uł'ets łaqsi'ji'łijkii.—*

4

Pekhewe' tenek'enhei qa yophe'ł pa'aj pa' Pedro qa pa' Juan.

1 Ma' qa ha' Pedro qa ha' Juan in mexe iyettaxik'ui pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts iye qa nekii pa'aj pekhewe' pa'il, qa pa' tenek'enhe'yipji' pekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa pe' saduceos.* 2 Qi pa'aj in nayu'kii pekhewe'en qe hekhewe'en i'nq'ijatshenij pa'aj in iłii iye hatse' pe' naxju' qe pa' Jesús hik pakha' inq'ethinij pa'aj aka'an in iła'x iye pa'aj.* 3 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj qa yuihinifi pe' łoq'opheł itjii qa yamijii pa'aj in nełukii, qe hats metju' pa'aj pe' junu'. 4 Qa hatsłe olots iye pa'aj pekhewe' yepi'ye' pe' nifel pa'aj, qa nite' yeqeku'uk'i, ma' qa hats i'nłi'i qu' namets lee'fij mil (5.000) in weekji' pekhewe' jukhew qa efuts iye tek'enets pa'aj. 5 Qa łunye'jkii pa'aj pakhap nełukii in not'axi' wetju'ł pa'aj na' Jerusalén pekhewe' tenek'enhe'yij pe' qi witlijtsitjii, pe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. 6 I'nji'teje'm iye pa' qiji' pa'il łatata Anás, qa pa' Caifás, qa pa' Juan qa pa' Alejandro iye, qa pe' week pe' łejefets pa' qiji' łatata pe' pa'il.* 7 Ma' qa tetka'x pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa we'nenji'ju' pa'aj pa' łeqewuk'uji' pekhewe'en, ma' qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n łii łet'unha'x, axe'm pa'qu' witiye' qu' łit'iłiji' in łaqsiiłijkii ekewe'en?— 8 Ma' qa ha' Pedro, topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Wit'alhei qa week iye nekhewe' tenek'enheiji' ha'ne witset,* 9 pakha' łatsfaakani'łij, qu' hik kakha'ye' kakha' łe'wis wanaqsiimijkii nakha' jukhew wanqats'etax qa pa'n łunye'j iye in hats łe'wisju' nakha'an. 10 Ye'ehe, enikfe'li'łetsha week ekheweli'ł qa week iye ha'ne witset Israel, ha'ne jukhew in hats łe'wisju' qa hats łi'weni'ł hane'ej hane'e'in, ta'łets aka' łiiji' hakha' Jesucristo, Nazaret łeiłe', hikha' ekheweli'ł ł'eni'łji'pha'm ke' cruz, qa hikha' iye pa' Dios niihinik'uipha'm pe' naxju'.* 11 Ha'ne Jesús hik ha'ne *pekhe' ute yuten qa yiwu'mfik'i pekhewe' niihinpha'm pe' wititsi'* hik pekhewe' ekheweli'ł, qa hatsłe *ewi'ł ute les weju'łij in teniihinijpha'm pe' wititsi'.* *(Sal 118:22)* * 12 Qa ham iye pakhape' qu' jiniłin, qe ham pakhape' iye witiye' ha'ne week sehe' ipji' qu' netesti'yij ene' jukhew qu' hik pakha'ye' qu' jiniłin.—* 13 Pekhewe' tenek'enhei in yi'wen in nite' nijiwei pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan iye, qa nikfe'lets iye hekhewe'en in nite' ikii pe'qu' witq'ikatjiye' qa nite' iye hayiits qu' nenikfe'lets pe'ye', ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa nikfe'lets in hik hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús.* 14 Qa yi'wen iye pa'aj in ewi'ł ts'ap'a'ałi' pakha' jukhew yiłin pa'aj pekhewe'en, ma' qa ham pakha' qu' nit'ijiju'ł qu' net'ejuyiju'ł aka'an. 15 Qa inaqyajiłi'ij pa'aj qu' mexe nak eku'nik'uifik'ikii pakha' ł'ithi'wet, ma' qa uja'xe'łe wetju'ł pa'aj qu' natfaakate'yijju', 16 qa yit'ijju' pa'aj: —¿Pa'n ineqfenyejeyij enewe' jukhew? Qe kakha' ewi'ł na'lij in ham łunye'ji'iju'ł yaqsiijkii nekhewe'en, week nikfe'letsha enewe' i'ni' ha'ne Jerusalén in yijaa'ija kakha'an, qa ham łeke'ye' qu' jintittaajets qu' nite' yija'ye'.* 17 Qa qu' nite' weeki'ij ha'ne week witset pekhewe' nifel, yape jit'ijeweikitijkii pe'qu' i'nlijeye', hats'inha qu' yape hasu'uj nenfeli'm pakhape' iye jukhewe' aka' witii.— 18 Ma' qa in taya'yiifik'i iye pa'aj qa yiyajitaxijets qu' yape hasu'uj nenfel qa qu' ninq'ijatshenij iye kakha' łii pa' Jesús. 19 Qa hakha'łe Pedro qa ha' Juan iye, qa yeku'ł pa'aj: —Ekheweli'ł qu' enfeli'ł ye'm ¿me les łe'wisi'm pa' Dios qu' ekheweli'ił qu' heik'eni'ł ewets qa pakha'łe Dios qa' nite'ye',* 20 qe yekheweli'ł nite' łeke' qu' hili'iłij in henfeli'ł eke' hi'weni'ł qa hepi'ye'eł iye?—* 21 Pekhewe' wit'alhei, in hats yili'ijju' in ewi'łij iye in yijiweikittaxkii, ma' qa yiwejinfik'ikii pa'aj, nite' yi'wen pa'qu' łeqfenyejeyi'ij łewek qu' łeke'ye' qu' nitanithen, qe ta'łets pekhewe' week jukhew qa efuts, qe week qi in yiwqinhet pa' Dios qe ta'łets pakha' łunye'jkii pa'aj.* 22 Qe pakha' jukhew pakha' wanaqsiimijkii pa'aj aka' ewi'ł ham łunye'ji'iju'ł, t'ani' qu' cuarenta (40) łeqe'ninqapitse'.

Iyinijetspha'm pakha' qu' nite' ł'ijiweyaxitse'kii in nifel.

23 Ha' Pedro qa ha' Juan in hats t'atsji'łfik'ikii pa'aj, ma' qa ikii pakha' i'ni' pekhewe' hats łejefetsipji', ma' qa nifelimik'i pa'aj week pekhewe' yit'ijets pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa' witset. 24 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pekhewe'en, qa yit'unhet

* **3:25** Gn 12:3; 18:18; 26:4; Hch 2:39; Ro 9:4 * **3:26** Hch 2:24; 13:46; Ro 1:16 * **4:1** Mt 3:7; Lc 22:4; Hch 5:24 * **4:2** Hch 3:15; 17:18 * **4:6** Mt 26:3; Lc 3:2; Jn 18:13 * **4:8** Lc 23:13; Hch 4:5 * **4:10** Hch 2:24; 3:6 * **4:11** Is 28:16; Mt 21:42; Mr 12:10; Lc 20:17; 1P 2:7 * **4:12** Mt 1:21; Hch 10:43; 1Ti 2:5 * **4:13** Mt 11:25; Lc 22:8; Jn 7:15 * **4:16** Jn 11:47; Hch 3:9-10 * **4:19** Hch 4:13; 5:28 * **4:20** Hch 22:15; 1Co 9:16; 1Jn 1:1,3 * **4:21** Mt 9:8; 21:26; Lc 20:6,19; 22:2; Hch 5:26

łi'ijpha'mek pa' ewi'łik'i ł'a'x in iyinii pa' Intata, qa yit'ijiipha'm: —Yatsat'axyij, akha' pakha' *yaqsiijkii pa'aj na' wa's qa ha'ne sehe', qa pakha' qi iweli' iye qa week iye pekhewe' i'nji' enewe'en. (Ex 20:11)* 25 Akha' łenukinijetsju' pa'aj pa' Espíritu Santo pe' e'lijei pa' eqejkunenek'ik'i yaqwa'maxi'łik'i David, ma' qa nifel pa'aj in łit'ij: *"¿Inhats'ek in nayu'kii nekhewe' nite' judiol, qa nekhewe' Israel łeiłets qa yijamti'ets qu' naqsiijkii pekhewe' wekwek ham weju'łi'ij?** 26 *Pekhewe' wittatal ha'ne sehe' yit'ijju' pakha' t'eku'mi' qu' naqsiijkii, qa pe' tenek'enhei qa ewi'ł i'niji' in t'eku'mij wetju'ł qu' net'ejuyiju'ł pa' Yatsat'ax'inij Dios qa pa' łeqe Cristo."* *(Sal 2:1,2)* 27 Qe yijaa'ija ha'ne witset in not'axi' wetju'ł hakha' Herodes qa ha' Poncio Pilato qa week nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qa nekhewe' witsetits ha'ne Israel, qa ewi'ł i'niji' in t'ejuyiju'ł hakha' łe'wis oqwomehe' Jesús, hikha' ł'ekumiiji' pa'aj,* 28 qe qa' naqsiijkii enewe'en pakha' hayiits yaji'letju' pa'aj pa' et'unha'x qa pa' ikfeliya'xkii iye qu' łunye'je'kii. 29 Qa hane'ej Yatsat'axyij, jełii wat'ij kakha' ts'ijiweikittaxi'łijkii enewe'en, qa łisij wat'ij ene' eqejkunenhei pakha' qu' nite' ł'ijiweyaxitsi'ipji' qu' nenfel eke' e'lijei,* 30 qa pa' łet'unha'x pa' okoi qa' naqsiijkiyek qu' nenqiłinkii, qa qu' naqsiijkii iye pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye qu' nata'łets aka' łiiji' hakha' qi łe'wis oqwomehe' Jesús.—* 31 Qa in hats uja'xł'ik'i pa'aj in iyin, ma' qa pakha' i'niji' in not'ax wetju'ł qa me'le'le'l pa'aj. Qa week topolij pa'aj pa' Espíritu Santo, ma' qa nite' nijiweyipji' in nifel ke' łe'lijei pa' Dios.*

Nite' ekuyitsij wetju'ł pe' łewekwekits.

32 Pekhewe' tek'enik'i pa'aj week ewi'ł pa' łaqjamtikineyejeikii. Ham pa'qu' nit'ijets qu' natsat'etsijha pekhewe' yatsat'etstaxijha in łewekwekits, qe weekij yijat'ij in yatsat'etsij week pekhewe' wekwek.* 33 Qi pa'aj pa' łet'unha'x hekhewe' apóstoles qa nite' yili'ij pa'aj in nifel in iła'x iye pa' Yatsat'ax'inij Jesús, qa qi pa'aj in yi'fen pa' Dios.* 34 Ham pakha' qu' hami'im pa'aj pe'ye' pekhewe'en, qe week pekhewe' na'li'm łeqe sehel qa pe' łetsil iye qa t'ihinji'jij pa'aj, qa neka'xiikii pe' ł'astai* 35 qa tisji'jij pa'aj he' apóstoles. Ma' qa netisjiiju' pe' weekji' pakha' qu' hame'jiji'm pe'ye'.* 36 Qa pakha' José, Chipre łeiłe', ewi'ł jukhew ta'łets pekhewe' ta'łets pa'aj pa' Levi'ik'i, qa he' apóstoles qa łeqiyij pa'aj Bernabé, ikji' eq'iltinhetsax.* 37 Pakha'an na'li'm pa'aj pa' łeqe sehe', ma' qa t'ihinij pa'aj. Qa pe' ł'astai qa neka'xii pa'aj qa tisij he' apóstoles.*

5

Pa' Ananías qa pe' Safira.

1 Qa pakha'łe ewi'ł jukhew łii Ananías qa pe' łewhe'ye' Safira, t'ihintaxij iye pa'aj pa' łeqe sehe'. 2 Qa amaneiłi'ij pa'aj pe' uja'x pe' ł'astai, qa hatsłe weeki'łij pe' łewhe'ye' in nikfe'li'łets, ma' qa pe' uja'x iye qa tisij pa'aj he' apóstoles.* 3 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Ananías, ¿inhats'ek pa' inwo'met (Satanás) in yoponhetij pa' atawe'j qa łaqantaxkii pa' Espíritu Santo, ma' qa amaneitaxij pa' łapk'as pe' łaja' pa' sehe'?* 4 In mexe nite' ł'ihinij, ¿me nite' łantsat'axij? Qa in hats ł'ihinij, ¿me qa nite' akha' qu' ejełijkii pa'qu' eqfenye'ji'ij pe' ł'astai? ¿Inhats'ek in ł'enji' pa' atawe'j qu' aqsiijkii aka'an? Nite' ene' jukhew qu' aqankii, qe pa' Dios hikpa' łaqantaxkii.— 5 In yepi'ye' ek'i pa'aj pa' Ananías ekewe' wi'tlijei, qa namju', qa łeyi'jju' pa'aj in wa'm. Qa week pekhewe' i'ye'ej pa'aj qa qi in nijiwei.* 6 Ma' qa niipha'mkii pe' jutjanhets qa yijuphe'ł qa yahi'nfik'i pa'aj qa ti'jik'ui.* 7 Ma' qa in hats suujik'i pa'aj i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'ł horayi'ik'i pa'aj in namtax pe' łewhe'ye', nite' nikfe'lets pa'aj pakha' łunye'jkii. 8 Ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: —Enfel ye'mha, ¿me ł'ihinił'ij pa' eqe sehe' e'ł aka' uja'x?— Pekhe'en qa yeku'ł pa'aj: —Ehe, hik kakha' łajanye'j.— 9 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in ł'eku'mi'łij wetju'ł in łatyaji'i'łij qu' ijaajini'ł pa' łeqe Espíritu pa' Yatsat'ax'inij? Hats na'liju'ł ne' ti'jik'ui iku'uj ka' ewhe'ye'ek'i qa hane'ej qa' akha'ye' qu' neti'j ek'ui.—* 10 Qa hik pakha'aj pe' efu qa namijupju' łef'iyeyiiju' pa'aj ha' Pedro, qa s'uuf pa'aj. Qa in hats te'nuitaxetsji' iye pa'aj pe' jutjanhets, qa yeełtax iye pa'aj in hats wa'm iye. Ma' qa yeka'xfik'i iye pa'aj qa yimetinheti'm pa' tiji'k'uyi' iye pe' łesehek pa' łewhe'ye'ek'i. 11 Ma' qa

---

* **4:24** 2Cr 2:12; Neh 9:6; Sal 102:25; 124:8; 134:3; 146:6; Is 37:16 * **4:25** Sal 2:1-2; Dn 9:24-25; Lc 4:18; Hch 1:16; 10:38; He 1:9 * **4:27** Mt 14:1; 27:2; Lc 23:1,12 * **4:29** Hch 9:27; 13:46; 14:3; 19:8; Fil 1:14 * **4:30** Jn 4:48; Hch 3:6 * **4:31** Hch 2:2,4; 16:26; Fil 1:14 * **4:32** Hch 2:44; Fil 1:27 * **4:33** Lc 24:48; Hch 1:8,22 * **4:34** Mt 19:21; Hch 2:45 * **4:35** Hch 2:45; 4:37; 5:2; 6:1 * **4:36** Hch 9:27; 1Co 9:6 * **4:37** Hch 4:35; 5:2 * **5:2** Hch 4:37; 5:3 * **5:3** Mt 4:10; Lc 22:3; Jn 13:2,27 * **5:5** Ez 11:13; Hch 5:10-11 * **5:6** Ez 29:5; Jn 19:40; Hch 8:2 * **5:9** Hch 5:3-4; 15:10; 1Co 10:9

week pekhewe' yijayan pa' Jesús qa week iye pekhewe' i'ye'ej aka' łunye'jkii pa'aj, qa qi in nijiwe'yets pa'aj qu' łunyejeye' aka'an.

Olots pe' niłinju' pe' apóstoles.

12 Pe' łokoyei hekhewe' apóstoles i'nijji' pa' Dios in yaqsiimijkii pekhewe' olots ham łunyejeyi'iju'ł qa pekhewe' iye qi in yitjułaxijpha'mkii pekhewe' jukhew qa efuts iye. Week not'axji'ij qu' ewi'ł na'nji'ji' pa' ts'eewe'efi estji' łii Salomón pe' qi witlijtsitjiyetsji'.* 13 Qa hamłe pekhewep pakha' qu' nisu'un qu' nakets iye pekhewe'en, ła'mek, pakha' week witset qa yiwqinhetji' pekhewe'en.* 14 Qa pe' tek'enets nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij, qa hats les in t'ijaifik'iha pa'aj, olotsija pekhewe' jukhew qa efuts iye. 15 Qi'ija in nite' yeqeku', ma' qa neka'xijetsfik'ikii iye pe' wanqaats'eju' pe' łewhilaxits qa łalatits iye pa' wit'ikheyi'j, hats'inha qu' nenekik'i pa' wit'ikheyi'j ha' Pedro. Ma' qa nasinipji' pe'ye' pa' łesi'nq'al, łeq'enełeya'x.* 16 Qa pekhewe' iye i'ni' pe' witsetits łelits łekuwelii na' Jerusalén, qa namii iye pa'aj neka'xiikii pe' wanqaats'eju' qa pekhewe' i'nji' pekhewe' uł'ets espíritus, ma' qa week iłii pa'aj enewe'en.

T'opheł itiiju' pe' apóstoles.

17 Ma' qa pa' qiji' łatata pe' pa'il qa pekhewe' iye saduceos* ewi'ł i'ni'łi' pa'aj, qa qi in teqemtshenetskii pa'aj hekhewe' apóstoles.* 18 Qa te'nekumhi'yi' pa'aj he' apóstoles qa wenuihinifi pe' witq'opheł itjii.* 19 Qa pakha'łe ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, in najaleikii, qa yit'ijik'i qhof pe' łejil qa yeka'xik'uifik'ikii pa'aj, qa yit'ijets:* 20 —Ma'ałii iye ne' qi witlijtsitjii qa' ats'ap'ayi'iłijifi iye qu' enfeli'łi'm ha'ne witset week ekewe' wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x nite' yili'ij.—* 21 In yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa uyifi iye pa'aj in leefiju' kekhe' qi witlijtsitjii ma' qa i'nq'ijatshen iye pa'aj. Pa' qiji' łatata pe' pa'il qa week pekhewe' ewi'ł i'ni'łi' pakha'an, ma' qa iyinii pa'aj qu' nonothet wetju'ł pa'aj pe' week pekhewe' Junta Suprema, ikji' pekhewe' wit'alheiji' pa' Israel. Ma' qa inq'ukintaxii pa'aj pe' witq'opheł itjii qu' netetka'xii he' apóstoles.* 22 Qa pekhewe'łe oq'opheł inetsilets in yamtaxii qa ham pa'qu' ni'wenifi pekhewe'en pe' witq'opheł itjii. Qa tepilii iye pa'aj pekhewe' ł'alhei, qa nifeli'm qa yit'ijets: 23 —In tsami'łets ke' witq'opheł itjii week yijanit'etsji' he' łejil qa he' yejeł qa ts'ap'a'ajup iye he' łejil. Qa in hi'ttaxi'łij qhof qa k'uitaxi'łifi qa ham pa'qu' hi'weni'ł.— 24 In yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en pakha' tenek'enhe'yipji' (capitán) pekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa pekhewe' iye tenek'enhe'yij pe' pa'il, ma' qa qi in qhel qhelij wetju'ł pa'qu' nit'ijju', ma' qa aje'eł yumti'ijets iye qu' les juffe' pa'qu' łunyejeye' iye pekhewe'en. 25 Qa suujłe in nametsji' pa'aj pa' ewi'ł jukhew, qa yit'ijets pa'aj in nifeli'm: —Hekhewe' jukhew ło'nophe'łtaxi'łju' hats i'ni' iye ne' qi witlijtsitjiyii yijatshen iye hekhewe' jukhew qa efuts iye.— 26 Ma' qa pa' tenek'enhe'yipji' (capitán) pe' oq'opheł inetsilets yejeł pe' witlijtsitjii qa ikii pa'aj he' apóstoles łijts'eyek pe' łelits oq'opheł inetsilets, qa neka'x pa'aj ham łeqfenyejeyi'ij, qe nijiweyiju'ł pekhewe' jukhew qa efuts iye, qe q'ax qu' nenjele'ejkii pe'qu' utele'.* 27 In neka'x pa'aj qa yenji'ju' pakha' łeqewuk'uji' pekhewe' wit'alhei Junta Suprema. Ma' qa pakha' qiji' pa'il łatata 28 qa yit'ijets pa'aj: —Yekheweli'ł hayiits k'ayajitaxi'łijetsha' qu' yape hasu'uj i'nq'ijatsheni'łij kakha' witii. Jeł qeku'ni'łek, hats week topo'oj ha'ne Jerusalén pekhewe' ł'inq'ijatsheniłij. Qa łisu'uni'ł iye qu' it'iłij yiwets qu' yekheweli'ił qu' hilani'ł kakha' jukhew'ik'i.—* 29 Qa hakha'łe Pedro qa week iye hekhewe' apóstoles qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijiju'ł: —Les łe'wis qu' nojo qu' heik'eni'łets pa' Dios qa' ink'aye'łe ene' jukhew. 30 Pakha' łeqe Dios pe' i'nalheyik'i hats yiłin iye ha' Jesús, hik hakhaa'ija ekheweli'ł łilani'ł qa ł'eni'łji'pha'm ke' ewi'ł k'ayaji' (cruz).* 31 Hakha'an pa' Dios hats yiwqinhetji' qa yinhiniju' pa' yiya'yik'i, ma' qa łakha' qa Tenek'enhei qa Eqiłina'x iye, hats'inha ha'ne Israel qa łeke'ye' qu' nenikfelitijłetets pa' uł'ax in yaqsiijkii ma' qa' nawatwamhitik'i pe' łewuł'ets.* 32 Yekheweli'ł tsikfe'li'łets qa hi'weni'ł iye ekewe' wekwek, qa pa' Espíritu Santo iye qa yi'wenij iye, hik pakha' pa' Dios tisij pekhewe' qu' netk'enets.—* 33 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa qi in nayu'kii pa'aj pekhewe'en qa neqek'uyutaxijju' pa'aj.*

Iyet pa'aj pa' Gamaliel.

---

* **5:12** Hch 2:43; 4:21,32; 14:3; 19:11; Ro 15:19; 2Co 12:12; He 2:4; Jn 10:23 * **5:13** Hch 2:47; 3:11 * **5:15** Mt 14:36; Hch 19:12 * **5:17** Pe' saduceos yit'ijets na'aj wa'm in nite'te' iła'x iye hatse', qa yit'ijets iye in hamte' angelitse' qa hamte' iye łesinq'ale' na'aj wa'm. * **5:17** Hch 4:1; 15:5 * **5:18** Lc 21:12; Hch 4:3 * **5:19** Mt 1:20; Lc 1:11; Hch 8:26; 12:7; 16:26; 27:23 * **5:20** Jn 6:63,68; Fil 2:16 * **5:21** Mt 5:22; Hch 4:6; 5:27,34,41 * **5:26** Hch 4:21; 5:13 * **5:28** Jn 14:13; 1Jn 3:23; Mt 27:25; Hch 2:23,36; 3:15,16; 4:10; 7:52 * **5:30** Hch 2:24; 3:13; 10:39; 13:29; Ga 3:13; 1P 2:24 * **5:31** Hch 2:33; 3:15 * **5:32** Lc 24:48; Jn 15:26; Hch 15:28; He 2:4 * **5:33** Hch 2:37; 7:54

34 Qa pakha'ɬe ewi'ɬ fariseo ɬii Gamaliel, i'nq'ijatshenij iye kekhewe' Moisés ɬe'lijei, pe' jukhew yisu'un yiwqinhetji' iye pa'aj pakha'an. Qa ts'ap'a pa'aj qa mexe yuki'nfik'ikii ɬ'ajɬi'ij he' apóstoles.* 35 Ma' qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Jukhew Israel ɬeiɬets, jeɬi'ɬiju'ɬ pakha' ɬeneqfenyejeyu'uɬij enewe' jukhew. 36 Ijamti'iɬik'i mente' toxik'i pakha' Teudas'ik'i in we'nt'unhettax qa wo'taxii pa'qu' ɬunye'je'. Qa olots pa'aj pe' yijayan i'nɬi'i qu' cuatrocientoye' (400) pe' jukhew. Qa talanhetiiɬe pa'aj qa week pe' yijayantax pa'aj qa yak'eskii, ma' qa yili'ij pa'aj.* 37 Qa ɬ'anu'upji' iye aka'an qa niipha'm iye in we'nt'unhettax iye pakha' Judas'ik'i Galilea ɬeiɬe', pekhewe' neɬutsji' pa'aj in wetjeyumtshen ene' week (censo). Qa olots iye pe' yijayan pa'aj jukhew. Qa wa'mɬe iye pa'aj, qa week pekhewe' yijayantax qa yak'eskii iye, ma' qa yili'ij iye pa'aj. 38 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'iɬij ewets: hasu'uj pa'qu' eneqfenyejeyu'uɬij enewe' jukhew. Iwejinɬi'ij, qe kakha' naqaqsijkineyu'ujkii axe'm qu' hats naqsiijkii qu' nata'ɬhe'ets ene' jukhewɬe, ma' qa' nili'ij hatse'.* 39 Qa qu' nata'ɬhe'ets pa' Dios, qa' nite' amiti'iɬ qu' iwuɬ'enhettaxi'ɬijkii. Jeɬi'ɬiju'ɬ, hasu'uj ejuihifeyi'iɬij pa' Dios.—* 40 Qa week yumti qu' nasiinik'iha. Ma' qa in hats taya'yiifik'i iye pa'aj he' apóstoles qa neqsilanju' pa'aj, qa yittaxijets iye qu' yape hasu'uj nenfel kakha' Jesús ɬii, ma' qa yiwejinfik'ikii pa'aj.* 41 He' apóstoles qa ikik'uifik'i pa'aj pe' wit'alhei. Qa qi in ɬe'sitsi'mkii pa'aj, qe pekhewe'en nikfe'lets pa' Dios in hats nikfe'lets in hats qitsi'm pa' nite' ɬeqekuyejei pekhewe'en, ma' qa yiwejinets qe hats weju'ɬiju'ɬ qu' nataatshenhetii qu' nata'ɬets kakha' Jesús ɬii.* 42 Week neɬuts, kekhe' qi witlijtsitjiyifi qa ɬunye'j ji'ij pe' wititsiliikii in nite' yili'ij in i'nq'ijatshenij qa nifel iye pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.*

6

T'eku'miiji'kii pe' wetsjuk tatsai (7) jukhew.

1 Pekhewe' neɬutsji' pa'aj, in hats t'ijaifik'iha pa'aj pe' nite' yeqeku', ma' qa pekhewe' judiol Grecia ɬeiɬets qa na'l pa'aj pa' yutenij ɬunyejei pe' judiol itsetina'x, qa yit'ijets pekhewe' ɬeqe wikiihalei pekhewe'en in nite'te' testiiji'ij qa te'nineiji'ijkii pe' witqats week neɬuts.* 2 Ma' qa he' doce (12) apóstoles qa no'thet wetju'ɬ pa'aj pekhewe' week hats yijayan pa' Jesús, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Nite' ɬe'wisijupi' qu' nite' hejeɬi'iɬets ekewe' ɬe'lijei pa' Dios ma' qa' k'ejeɬiɬijets pekhewe' aqatsi'ɬ. 3 Qa hik ta'ɬijupi', yejefets, jeɬi'ɬji' qa ku'mi'ɬiiji' nekhewe' i'ni'ɬ etji'teje'm pe'qu' wetsjuk tatsai (7) jukhewe' qu' enikfe'li'ɬijets pa'qu' ɬunyejeye' in ɬe'wis, qa qitsi'm iye pa' Espíritu Santo qa pa'qu' ɬikfeliyaxitse'kii iye. Qa hik pekhewe'ye' qu' hetisi'ɬij aka'an qu' nithayiki.* 4 Qa yekhewelɬi'iɬ qa' hetjimaaɬijek qu' nek'iyini'ɬ qa qu' nek'inq'ijatsheniɬij iye ke' ɬe'lijei pa' Dios.— 5 Week yi'sinhetijupi' pa'aj aka' wenit'ij. Ma' qa t'eku'miiji' pa'aj pa' Esteban, hik pakha' qi'imha pa'aj pa' nite' ɬeqekuye'j qa pa' Espíritu Santo iye. Qa t'eku'miiji' iye pa' Felipe, pa' Prócoro, pa' Nicanor, pa' Timón, pa' Parmenas qa pa' Nicolás, hik pakha' ta'ɬiyek ha' Antioquía hatsɬe judio'oj pa'aj.* 6 Ma' qa pekhewe'en qa neka'xets pa'aj he' apóstoles, qa in naxijik'i in iyinipji' pa'aj, ma' qa week he' apóstoles qa t'eku'mipji'kii pa'aj ɬeiɬal pekhewe'en.* 7 Ma' qa kekhewe' ɬe'lijei pa' Dios qa hats qi'ija in t'ijaifik'i pa'aj, qa pakha' uja'x pekhewe' tek'enets pa'aj i'ni' na' Jerusalén qa qi'ija in t'ijaifik'i pa'aj, qa olots iye pa'aj pe' pa'il tek'enik'i eke' witlijei t'ejuyets pa' nite' witqekuye'jij pa' Jesús.*

Te'nekumhi'yi' pa'aj pa' Esteban.

8 Pa' Esteban, qi'im pa'aj pa' nite' ɬeqekuye'j qa pa' ɬet'unha'x iye, qa yaqsi'ji'mijkii pe' qits ham ɬunyejeyi'iju'ɬ qa pe' yitjuɬaxijpha'mkii iye pekhewe' jukhew qa efuts iye. 9 Ma' qa pe' uja'x pekhewe' judiol pe' ɬe'lijtsitjii ɬiyek "Libertos", wenetsji'ɬiɬ pe' judiol ta'ɬii pa' sehe' Cirene qa pe' ta'ɬii pa' witset Alejandría qa pe' ta'ɬiyek pa' sehe' Cilicia, qa pe' ta'ɬiyek pa' sehe' Asia qa iyeti'ɬju' pa'aj pa' Esteban qi in t'unitsik'i pe' ɬe'lijei pekhewe'en. 10 Qa nite'ɬe weju'ɬiju'ɬ pekhewe'en qe pa' Esteban in iyet qi pa' ɬikfeliya'xets pe' wekwek ta'ɬets pa' Espíritu Santo. 11 Ma' qa pekhewe'en qa wanat'inij pa'aj in yiyaji'etskii qa yijanin pekhewe' uja'x jukhew qu' nowotk'onijkii pa' Esteban qa' nit'ijju': —Hepi'ye'eɬij in uɬ'etsik'i kekhewe' ɬe'lijeyij pa' Moises'ik'i qa pa' Dios iye.—* 12 Ma' qa pekhewe'en qa ta'ɬets in yiwakaninkii pa'aj pa' witset, qa week iye pe' tenek'enhei qa pekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei. Qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xii pekhewe' Junta Suprema. 13 Ma' qa yits'apanhetji'ju' ɬeqewuk'u pekhewe'

---

* **5:34** Lc 2:46; 5:17; Hch 22:3 * **5:36** Hch 8:9; Ga 2:6; 6:3 * **5:38** Mt 15:17; Mr 11:30 * **5:39** Pr 21:30; Hch 7:51; 11:17 * **5:40** Mt 10:17; Mr 13:9; Hch 4:18 * **5:41** Mt 5:12; Jn 15:21; 1P 4:13 * **5:42** Hch 2:46; 8:35; 11:20; 17:18 * **6:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 2:41; 4:4,35; 5:14; 9:1,10,19,25-26,29,39; 11:20; 21:4,16 * **6:3** Dt 1:13; 1Ti 3:7; Lc 4:1; Hch 7:55; 11:19,24 * **6:5** Hch 6:8-9; 8:5,26; 11:19; 21:8; 22:20; Mt 23:15 * **6:6** Hch 1:24; 8:17; 9:17; 13:3; 2Ti 1:6; Nm 8:10; 1Ti 4:14 * **6:7** Hch 12:24; 19:20; Col 1:6 * **6:11** 1R 21:10,13; Mt 26:59-60

jukhew qu' nowotk'oni'mkii pe' wit'alhei, qa yit'ijju' pa'aj: —Ha'ne jukhew nite' yili'ij in uł'ax qa iyetji'jij in t'ejuyiju'ł ne' qi witlijtsitjii qa t'ejuyiju'ł iye kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Moises'ik'i,* 14 qe hepi'ye'eł*ij* in yit'ijets kakha' Jesus'ik'i, Nazaret łeiłe'ek'i, qu' niwu'm hatse' ne' qi witlijtsitjii qa' nink'aihitik'ui iye kekhewe' injunyejei jiyejetij pa'aj pa' Moises'ik'i.—* 15 Ma' qa in yejeł*taxje'mha* pa'aj pa' łeju's pakha'an, week pekhewe' i'nju'kii wit'alhei (Junta Suprema), qa yi'wen pa' łeju's in hik łunye'j qu' angele'.

7

Pa' Esteban qa iyet pa'aj.

1 Ma' qa pa' qiji' pa'il łatata qa yit'ijets pa'aj pa' Esteban: —¿Me yijaa'ija aka'an?— 2 Pakha'an qa yit'ij pa'aj: —Ek'en qeku'ni'ł yiwetsek, yejefets qa wit'alhei iye. Pakha' łe'wis Dios we'nethinets pa'aj pakha' i'nalek'ik'i Abraham in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Mesopotamia, in mexente' i'ni'kii pa'aj pa' witset Harán.* 3 Qa yit'ijets pa'aj: *"Ma'ak'ui ha'ne eqe sehe' qa enewe' iye ejefets, qa' amii na' sehe' yakha' qu' k'ethinij."* *(Gn 12:1)* 4 Ma' qa pa' Abraham qa ikik'uifik'i pa'aj pekhewe' łiyits caldeos, qa yamii qa i'ni'kii pa' Harán. Qa hikpa' qa ta'łi' pa'aj in hats wa'm pa'aj pa' łatata'ak'i, qa pa' Dios qa neka'xii pa'aj ha'ne hane'e'in sehe', ha'ne hane'ej ekheweli'ł ła'ni'łi'.* 5 Qa pa' Dios qa nite'łe tisij qu' natsat'axij nite' iye pa'qu' łuk'eye'en ha'ne sehe'. Ła'mek qa yit'ijets pa'aj in yiwjutsiqeni'm pa' Abraham in mexe hamtax pa'qu' ła'se' *qu' netisij ha'ne sehe' qa week pekhewe' qu' nata'łets hatse' pakha'an.* *(Gn 12:7)** 6 Qa yi'tłi'ijets iye pa'aj pa' Dios aka'an: *"Pekhewe' ta'ł ewets hatse' i'nji'kii hatse' pa'qu' nite' natsat'etsi'ij witset ma' qa jukhewiikali'ij, ma' qa' hikpa' qu' na'ni' qu' witł*inheyi'ij *qa' qi qu' natawitjaxtii qa' namijets cuatrocientos (400) ininqapits.** 7 *Qa' hitani'thenłe yakhaa'ija qu' hitatinithen pakha' qu' łunye'je'łe pe' witsetits qu' łeł*inheye'taxi'ł *ej,"* yit'ij pa'aj pa' Dios, *"qa' ł'anu'upji' aka'an ma' qa ma'ałik'uifik'i pakha' witset qa' iyini'łyii qu' ni'iłiji' ha'ne hane'e'in sehe'."(Gn 15:13,14)* 8 Ma' qa pa' Dios qa tisij kakha' ewi'ł qu' łeqfenyeje' łewek łii circuncisión.* Qa hik aka' łunye'j pa'aj pa' Abraham qa nekfik'i pa' ła's Isaac, qa in hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe neł*utsfik'i* pa'aj qa yaqsiijkii kakha' circuncisión. Pa' Isaac qa hikpa' łatata pa' Jacob, qa Jacob qa łatata'ek pekhewe' pe' doce (12) jukhew jita'łets pa'aj.* 9 Ma' qa enewe' jita'łets pa'aj qa teqemtshenetskii pa'aj pa' José, ma' qa t'ihinij qu' newetka'xii pa' Egipto. Qa pakha'łe Dios qa yejeł*ets* pa'aj pakha'an,* 10 qa yilithinik'ui pe' wekwek yaats'etaxij, qa tisij iye pa' łikfeliya'xets pe' wekwek qa yisu'unkeninij iye pa' Faraón, wittata pa' Egipto, hik pakha' yeni' pa'aj qu' netnek'enhei (gobernador) pa' week Egipto qa week iye pekhe' łetsi'.* 11 Ma' qa nam pa'aj pa' yipku' pakha' week sehe' Egipto qa pa' sehe' Canaán iye, qa qi pa'aj pakha' yaats'e'ej, qa pe' inalheiyik'i qa ham pa'aj yeeł*i'ijji'* pa'qu' łaqe'.* 12 Ma' qa pa' Jacob in i'ye'ej pa'aj in na'li' pa' Egipto pe' witqats trigo qa yukinii pa'aj pekhewe' łelits i'nalheyik'i, hik pakha'aj i'nk'ałe pa'aj yamii. 13 Qa in wapilii iye pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa tetfeli'm pa' José pekhewe' łejefets. Qa hik aka' łunye'j pa' Faraón in nikfe'lets pa'aj pekhewe' ta'łets pa' José.* 14 Ma' qa pa' José qa inqekenij pa'aj pe' łe'lijei, qa iyinii pa' łatata Jacob qa week pekhewe' yatsat'etsij pakha'an uja'x yamets pa'aj in week setenta y cinco (75) pe' jukhew. 15 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' Jacob qa yamii pa' Egipto, pakha'an qa hikpa' wa'mi' pa'aj qa week iye pekhewe' i'nalheyik'i.* 16 Qa pe' łenuts wa'nahinii pa'aj pa' sehe' meti'm pa' witset Siquem, qa we'neni' pa'aj pakha' nimełkuket, pakha' sehe' taqhayijets pa'aj pa' Abraham'ik'i pekhewe' łelits pa' Hamor'ik'i i'ni' pa' witset Siquem.* 17 Qa in hatsłe k'esiyu'ets pa'aj pa' łahats'ij qu' nafits pakha' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i, qa pe' Israel qa hats qi in t'ijaifik'i pa'aj in i'ni' pa' Egipto,* 18 yamłi'ijii *in ink'ayik iye pakha' wittata pa' Egipto, pakha'an qa hats nite' nikfe'lets pa'aj pa' Jose'ek'i.* *(Ex 1:8)** 19 Ha'ne ink'ayik wittata pa'aj, qi in yawitji pa'aj pe' inejefetsik'i. Qa inaqyaji'ij pe' i'nk'a nekji'ijtaxfik'i qu' netwumhitiiłeji'ij, ma' qa' nawa'młeji'ij. 20 Qa hik pakha'aj pakha' łahats'ij pa'aj pa' Moises'ik'i qa nekfik'i pa'aj, pakha'an pa' Dios yisu'un pa'aj. Qa pe' ł'alheyik'i qa yejeełetsha pe' łetsi'ii pa'aj yamijets

---

* **6:13** Mt 24:15; Hch 7:58; 21:28; 25:8 * **6:14** Dn 9:26; Hch 15:1; 21:21; 26:3; 28:17 * **7:2** Gn 11:31; 15:7; Sal 29:3; Hch 22:1; 1Co 2:8 * **7:4** Gn 11:31; 12:4-5 * **7:5** Gn 13:15; 15:18; 17:8; Ga 3:16; He 8:8-9 * **7:6** Ex 3:12; 12:40 * **7:8** Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' ł'aj pa' łoso' łaxpa's. * **7:8** Gn 17:9-11; 21:2-4; 25:26; 29:31; 30:5; 35:23 * **7:9** Gn 37:11,28; 39:2,21; 45:4; Sal 105:17 * **7:10** Gn 41:37-43; 42:6; Sal 105:21 * **7:11** Gn 41:54; 42:5 * **7:13** Gn 45:1-4,9-10,16,27; 46:26-27; Ex 1:5; Dt 10:22 * **7:15** Gn 46:5; 49:33; Ex 1:6 * **7:16** Gn 23:16; 33:19; 50:13; Ex 13:19; Jos 24:32 * **7:17** Gn 15:13; Ex 1:7; Sal 105:24 * **7:18** Ex 1:8-10,22; Sal 105:25

wetshetk'ewi'ɬ juwelits.* 21 Ma' qa in hats nite' ɬeke' pa'aj qu' naqsi'j, qa yeka'xtaxfik'i ma' qekha nawa'mɬetax, qa pe' Faraón ɬasi' qa t'eku'mi' pa'aj qa yaqsi'j qa hik ɬunye'j qu' ɬa'se'. 22 Ma' qa pa' Moisés qa t'ijatshenheti'yij week pa' ɬikfeliya'xets wekwek pe' Egipto ɬeiɬets, qa nikfe'lets pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye.* 23 Qa in hats k'esiyu'ets qu' cuarenta (40) ɬeqe'ninqapitse' pa'aj pa' Moisés, ma' qa yoksi'wen pa'aj pa' ɬatawe'j in yisu'un qu' nat'alit'ii pe' ɬejefets, hik pekhewe' israel'ik'i ɬelits.* 24 Qa hik pakha'aj qa yi'wenij pa'aj pa' Egipto ɬeiɬe' in qi in yawitji pa'aj pa' Israel ɬeiɬe'. Qa te'weyik'i pa'aj pa' Moisés qa yilan pa'aj pa' Egipto ɬeiɬe'ek'i. 25 Pa' Moisés yumtitax pekhewe' ɬejefets qu' hats nenikfe'lik'uyi' pekhewe'en, pa' Dios qu' nukinfik'ikii hatse' qu' na'nijji' pakha'an, qa nite'ɬe nikfe'lik'uyi' pekhewe'en. 26 Qa pakhap neɬukii qa yamii pa'aj pekhewe'en, qa yi'wenij pa'aj pekhewe' wetsjuk in ijenju' wapiɬɬe wetju'ɬ pa'aj, qa yaq'ayintax wetju'ɬ, qa yittaxijets: "Jukhew, e'witjefeye'k ini'ɬek, ¿inhats'ek in uɬ'etsi'ɬ wetju'ɬ?" 27 Qa pakha' teqek'uikii pa'aj qa weqwu'm pa'aj, yiwu'm pa' Moisés, qa yit'ijets: *"¿Ɬek pakha' neni' qu' enek'enhe'yi'ɬyipji' qa qu' e'juezi'iɬ yipji' iye?"* 28 *¿Ye' me ɬenqek'uyu'yij iye qu' hik ɬunye'je' ka' ɬilan neɬu egipto'ok'i?" (Ex 2:14)* 29 Ma' qa in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, *pa' Moisés qa ilatii pa'aj qa i'ni'kii pa' sehe' ɬii Madián. (Ex 2:15,22)* Qa hik pakha'a' qa na'l pe' ɬelits wetsjuk.* 30 Ma' qa in hats yamijets cuarenta (40) ɬeqe'ninqapits in i'ni'kii pakha'an, qa we'nethinets pa'aj *pa' ewi'ɬ ángel i'nji'teje'm pa' ɬ'elepep pe' ewi'ɬ najkak ɬasi' in tujje'm pa'aj pakha' ham i'ni'i' qa meti'm pe' utek ɬii Sinaí. (Ex 3:1)* 31 Pa' Moisés yitjuɬaxijpha'm pa'aj in yi'wen aka'an. Ma' qa in iktaxets pa'aj qu' netmetinheti'm lees qe qa' itometsaaxji'ijha, ma' qa yepi'ye' pa'aj pa' ɬ'a'x pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ij pa'aj: 32 *"Yakha' ɬeqe Dios ke' alheyik'i Abraham, Isaac qa Jacob." (Ex 3:6)* Pa' Moisés qa tsalalkii pa'aj, qa nite' yejeɬju' pa'aj.* 33 *Qa pakha'ɬe Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: "Enit'ijji' ne' otshilaxtii (Ex 3:5)qe ha'ne sehe' mexe ha'ni'. (Jos 5:15)** 34 *Hi'wenijha na' yitset in qi in tawitjaxtii in i'ni' na' Egipto, qa hepi'ye' iye in qi in yeqejtsile'ejkii. Qa he'yili'tju' qe qa' hiwejinkii. Te'ɬun, hane'ej qu' k'ukinii na' Egipto." (Ex 3:7-10)* 35 Ha'ne Moisés, hik ha'ne pakha' t'oqowe'yiju'ɬ pa'aj pekhewe'en in yit'ijets pa'aj: *"¿Ɬek pakha' neni' qu' enek'enhe'yi'ɬyipji' qa qu' e'juezi'iɬ yipji' iye?" (Ex 2:14)* qa hik hane'ija pakha' yukin pa'aj pa' Dios qe qa' netnek'enhei qa qu' nineqweji'nfik'i iye qu' nata'ɬets qu' ni'fen pa' ángel we'nethinets pa'aj pekhe' najkak ɬasi' ji'teje'm.* 36 Ha'ne jukhew in yukinik'uifik'i pa'aj pa' Egipto, yaqsiijkii pe' ham ɬunye'ji'iju'ɬ qa qi in yitjuɬaxijpha'mkii pakha' witset'ii Egipto, qa pa' qi iweli'ii iye ɬii Mar Rojo qa in neki'kii iye pakha' ham i'ni'i' qa yamijets cuarenta (40) ininqapits pa'aj.* 37 Qa hik hane'ija iye ha'ne Moisés yit'ijets pe' ɬelits pa' Israel'ik'i: *"Pa' Dios yaqsiijkii hatse' qu' nata'ɬi'ɬ etji'ju' pakha' ewi'ɬ profeta hik yijunye'j." (Dt 18:15,18)** 38 Ha'ne Moisés hik ha'ne i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' neki'kii pa'aj pa' ham i'ni'i', qa weekji' iye pa' ángel pakha' tafaakate'yi'ɬkii pa'aj pe' utekji'pha'm ɬii Sinaí, qa hik pakha' iye pa' tafaakate'yi'ɬ pa'aj pe' inqa'jteyik'i. Qa hik ha'ne iye ha'ne Moisés testi'yij pa'aj eke' wi'tlijei ta'ɬets pa' witiɬa'x qe qa' nayaxkit inwets qu' jineɬisij.* 39 Qa hane'en pekhewe' inqa'jteyik'i nite' yisu'un pa'aj qu' netk'enets, qe yutenija yijat'ij, qa pe' ɬatawjets qa yaqamaxji' in nipilheyu'taxii iye pa' Egipto.* 40 Pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' Aarón: *"Anaqsi'ji'ɬ ye'mju' pekhewe' qu' inqo diositsi'ij qa' hik pekhewe'ye' qu' nojo i'nk'ui, qe hakha' jiyekaxik'uifik'i ha' sehe' Egipto, Moisés, nite' tsikfe'li'ɬets pa'n qu' ɬunye'je'kii." (Ex 32:1,23)* 41 Hik pakha'aj pekhewe' neɬutsji' qa yaqsiijkii pa'aj pa' ewi'ɬ wakka ɬa's qa yilanifi iye pe' inqa'metetsik'i pakha' witeqsi'nq'al, qa qi in yi'sinhet wetju'ɬ pa'aj pakha' ɬaqsijikɬi'ijkii pe' ɬokoyeiɬe pekhewe'en.* 42 Qa pakha'ɬe Dios qa we'nitonimets pa'aj pekhewe'en ma' qa tisij aka'an, hats'inha pekhewe'en qa' niyinii week pekhewe' i'nji' ha'ne wa's, in ɬ'anyejeyek pa'aj pekhewe' ɬafaakanhei pe' profetas'ik'i: *"Israel'ik'i ɬelits, ¿me yakha' qu' anlani'ɬ yifikii qa ɬesɬisi'ɬij kekhewe' inqa'metetsik'i ɬami'ɬijets cuarenta (40) ininqapits in mexe ɬa'ni'ɬi'kii hakha' ham i'ni'i'?** 43 *Ekheweli'ɬ ɬekaxiɬkii ne' eqjiiki'iɬij na' witeqsi'nq'al Moloc, qa ne' ɬoqo footeki' na' dios Renfán, hik enewe' witeqsi'nq'alits ɬanaqsi'ji'ɬju' qe qa' iyini'ɬii. Qa yakhap ji'jek qu' k'ewu'mi'ɬii na' ɬ'anu'ui les toxi'mii na' Babilonia." (Am 5:25-27)* 44 Pekhewe' inqa'jteyik'i in i'ni'kii pa'aj ham i'ni' na'li'm pekhe' witlijtsitjii (tabernáculo) jutsiqaxij in i'nijupkiiha pa' Dios. Qa hik ɬunye'jija pekhe'en pakha' hats yit'ij qu' ɬunye'je'

---

* **7:20** Ex 2:2-10; He 11:23 * **7:22** 1R 4:30; Is 19:11; Lc 24:19 * **7:23** Ex 2:11-14; He 11:24-26 * **7:27** Lc 12:14; Hch 7:35 * **7:29** Ex 18:3-4 * **7:32** Ex 3:15; Mt 22:32; Mr 12:26; Lc 20:37 * **7:33** Ex 2:14; 3:7-8,10 * **7:35** Ex 14:19; Nm 20:16 * **7:36** Ex 12:41; 14:21; 16:35; 33:1; He 8:9; Nm 14:33; Sal 95:10; Hch 13:18 * **7:37** Hch 3:22 * **7:38** Ex 19:17; Is 63:9; Hch 7:53; Dt 5:27; 32:47; Jn 1:17; Ro 3:2; He 4:12; 5:12; 1P 4:11 * **7:39** Ex 16:3; Nm 11:4; 14:3-4; Ez 20:8,24 * **7:41** Dt 9:16; Sal 106:19-20; Ap 9:20 * **7:42** 1R 11:7; Hch 7:36; Jos 24:20; Is 63:10; Dt 4:19; 2R 21:3; Jer 19:13; Sof 1:5

pakha' tafaakate'yi'ł pa'aj pa' Moisés, ma' qa hik łunye'jija pekhe' yi'wen pa'aj.* 45 Qa pe' i'nalheyik'i iye pa'aj qa yaya'xij iye qu' neka'xkii iye pe' witlijtsitjii in hats yojo'ok'oi pa'aj pa' Josué qu' ninqitka'mij pekhewe'en pe' witsetits, tetsetiitax pekhewe' yiwu'mfik'ikii pa'aj pa' Dios qa' nayaxkiti' pekhewe'en. Ma' qa hik pakha' qa i'ni' iye pa'aj pe' witlijtsitjii yamijii pekhewe' łeqe nełutsji' pa'aj pa' David'ik'i.* 46 Pa' David'ik'i yisu'unija pa'aj pa' Dios, qa pa' Dios qa yi'fenji'jek pa'aj, ma' qa inłe in iyintaxijets pa'aj qu' naqsiimijkii pe'qu' łextsi'yi'ij pakha' łeqe Dios ene' łelits pa' Jacob'ik'i.* 47 Qa Salomonłe pakha' niihinpha'm pa'aj pekhe' łextsi'ij pa' Dios.* 48 Ła'mek, pakha' qiji'ha in Dios qa nite'łe i'nifi pe' łaqsijiiłeju' ene' jukhew, in ł'anye'jek kakha' yit'ij pa'aj pa' profeta'ik'i:* 49 *"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: 'Ha'ne wa's yits'oji'la'x qa ha'ne sehe' qa yotshilaxłe. ¿Pa'n łunye'j pe' wititsi' łaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii? ¿Pa'n i'ni' pakha' qu' łeke'ye' qu' hawapi'yi'?* 50 *¿Me nite' hik ha'ne ha'ne yikoi yaqsiijkii ene' week wekwek?' " (Is 66:1,2)* 51 Ekheweli'ł qi in ham łami'iłik'ui, nite' łenk'enheyu'ułets qa nite' łenexpiikeyu'ułij iye. Hayiitsłe nite' ł'eku'mi'łijiju'ł pe'ye' pa' Espíritu Santo, in łunyejeyek pa'aj pe' alheyi'łik'i, qa hik aka' ejunyejeyi'ł.* 52 ¿Pa'n łii pekhewe' profetas'ik'i pakha' qu'nte' nijayane'kii pa'aj pe' alheyi'łik'i? Pekhewe'en week nilanju' pa'aj pekhewe' hayiits nifeltax pakha' łamijiiju' hakha' yijaa'ija in yatsathen, hik hakha' ekheweli'ł hane'ej qa łowotk'oni'łijkiyek qa łilani'ł iye.* 53 Ekheweli'ł in nełistaxi'łij pa' Dios kekhewe' yit'ij pa'aj qu' nanaqsiijkii (leyes) qa i'nijji' pa'aj pe' angelits, ła'mek qa nite' ł'ek'eni'łets kekhewe'en (leyes).—*

Wa'm pa'aj pa' Esteban'ik'i.

54 Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa yamik'ui wiikfik'i in nayu'kii, qa t'aiji' pe' łek'unhetii in qi in nayu'um pa' Esteban. 55 Qa pakha'łe Esteban qa qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yejełiipha'm pa'aj na' wa's, ma' qa yi'weniipha'm pa'aj pa' łesa'x pa' Dios qa pa' Jesús ts'ap'a'a' pa' yiya'yik'i pa' Dios.* 56 Qa yit'ij pa'aj: —¡Jeł qeku'ułetspha'm! Hi'wen ne' wasits wejje'm qa na' Ła's na' Jukhew qa ts'ap'a'a' na' yiya'yik'i na' Dios.—* 57 Ma' qa pekhewe'en qa taya'yij wetju'ł pa'aj, yit'onji' pe' łekfii qa t'ilit'ij wetju'ł pa'aj pa' Esteban. 58 Qa yeka'xik'uifik'i pa'aj nakha' witset, qa yapełek pa'aj qa nijele'ejkii pe' utel. Pekhewe' yit'ijets in uł'ax pa' yaqsiijkii pa' Esteban qa yenijupju'kii pa'aj pe' ł'entaafitits łef'iyeyiiju' pa' ewi'ł jutjana'x łii Saulo, qe qa' nejeli'mets.* 59 Pa' Esteban in tejelaxti'yijkii pa'aj pe' utel, qa yit'ij pa'aj in iyin: —Yatsat'axyij Jesús, ku'miju'ł pa' yiła'x.—* 60 Qa yenju' pa'aj łaqhutsii qa tayai yit'unhetik'i in yit'ij: —Yatsat'axyij, hasu'uj ijanin aka' qi łewuł'ax enewe'en.— Naq'axłi'ijik'i ek pa'aj aka' yit'ij qa wa'm pa'aj.*

8

Saulo qa yijayankii pe' tek'enets pa' Jesús.

1 Pa' Saulo yi'sinhetijupi'ha pa'aj in talanhetii pa' Esteban'ik'i. Hik pakha'aj pa' łahats'ij qa yape pa'aj qa i'nju' pa' qi a'tax łenifenyejei pekhewe' nite' yeqeku' pa' Jesús nakha' Jerusalenji'. Ma' qa week ilatkii yak'esji'kii pa' week sehe' Judea qa pa' Samaria iye, qa pekhewe'łe apóstoles qa nite' ilatkii pa'aj.* 2 Qa pe' uja'x jukhew yijayan pa' Intata qa ti'jik'ui pa'aj pa' Esteban'ik'i, qi in yayinju' pa'aj.* 3 Qa pakha'łe Saulo qa hats wo'oyek qu' niwuł'enhetju' qa' hamitse' pekhewe' tek'enets pa' Jesús, qa uyijik'i pe' wititsil, ma' qa yetsinji'ij pe' jukhew qa efuts iye yuihinjiifikii pe' witq'opheł itjii.*

Felipe qa i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Samaria.

4 Qa pekhewe'łe ilatkii yak'eskii pa'aj qa nifełłe iye pa'aj eke' łe'sits wi'tlijei pakha' qu' namji'ijji'.* 5 Pa' Felipe qa yamii pa'aj pakha' witset'ija pa' Samaria, qa i'nq'ijatshenij pa'aj in t'ejuyets pa' Cristo. 6 Qa not'axii pa'aj pe' olootsija, qa qi in tek'enets pa'aj in yepi'ye' pe' nifel pa' Felipe, qe yi'wenij iye pa'aj pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiijkii. 7 Qe olots pa'aj pekhewe' i'ntaxji' pe' espíritus uł'ets (inwo'metets), pekhewe'en in ikjiik'uifik'i pa'aj qa tayaiji'ij wetju'ł. Qa olots iye pekhewe' onqokitstax qa pekhewe' iye f'oyoq f'oyoqtax in łe'sitsju' iye pa'aj.* 8 Qa pa' witset qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj.

---

* **7:44** Ex 25:8-9,40; 38:21; He 8:5 * **7:45** Jos 3:14; 18:1; 23:9; 24:18; Sal 44:2 * **7:46** 2S 7:1,8; 1Cr 22:7; Sal 89:19; 132:5 * **7:47** 1R 6:1-2; 8:17-20; 2Cr 3:1 * **7:48** 1R 8:27; 2Cr 2:6 * **7:49** Mt 5:34-35 * **7:51** Ex 32:9; Dt 10:16; He 3:13; Lv 26:41; Jer 4:4; 6:10; 9:26 * **7:52** 2Cr 36:16; Mt 5:12; 21:35; 23:31,37; 1Ts 2:15; Hch 3:14; 5:28 * **7:53** Hch 7:38; Ga 3:19; He 2:2 * **7:55** Jn 12:41; Hch 6:5 * **7:56** Mt 3:16; Jn 1:51 * **7:58** Lv 24:14-16; Dt 13:9; He 13:12; Hch 8:1; 22:20 * **7:59** Sal 31:5; Lc 23:46; Hch 9:14 * **7:60** Mt 5:44; Lc 22:41; 23:34; Hch 9:40 * **8:1** Hch 9:31; 11:19 * **8:2** Hch 7:58; 22:20 * **8:3** Hch 22:4,19; 26:10; 1Co 15:9; Ga 1:13; Fil 3:6; 1Ti 1:13 * **8:4** Hch 6:5; 15:35 * **8:7** Mt 4:24; Mr 16:17

Pa' weihetax (brujo) Simón.

9 Qa na'l pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew ɬii Simón, hayiits weihetaxji' pa'aj pa' witset. Qa
nawitjiju'kii pe' Samaria ɬeiɬets, yit'ij ɬetets in ɬakha' ewi'ɬ jukhew qiji'.* 10 Qa week tek'enets
pekhewe' if'iljetsits qa pe' patunits, qa yit'ijju': —Hane'en hik ha'ne pakha' ɬii Qi Ɬet'unha'x
pa' Dios.—* 11 Tek'entaxetsha pa'aj pekhewe'en qe hats olots pe' ininqapits in ikijje'm in
yethinijkii pekhewe' yitjuɬaxjiijpha'mkii pekhewe'en. 12 Qa pekhewe'en in hats nite' yeqeku'
pa' Felipe in nifel eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios qa aka' ɬii iye pa'
Jesucristo, ma' qa wempuli'jijju' pa'aj pe' jukhew qa efuts iye.* 13 Qa pakha' iye Simón qa
nite' yeqeku' iye pa'aj. Qa in hats wempuli'jij pa'aj, qa nite' yiton pa'aj pa' Felipe, qa qi qa
yitjuɬaxjiijpha'm qa yi'wenji'ij pekhewe' qits ham ɬunyejeyi'iju'ɬ yaqsiijkii pa' Felipe.* 14 Ma'
qa hekhewe' apóstoles mexe amaneiji' pa'aj ha' Jerusalén, in i'ye'ej pa'aj pe' Samaria ɬeiɬets
in hats testi'yij iye kekhewe' ɬe'lijei pa' Dios, qa t'ukinheti'yii pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan.*
15 Ma' qa in yamii pa'aj qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en hats'inha qu' netesti'yij iye pa' Espíritu
Santo, 16 qe mexe nite' nametsju' pa'qu' ewii'ɬe' pekhewe'en pa' Espíritu Santo, ewi'ɬɬe in
hats wempuli'jijju' ka' ɬiiji' pa' Yatsat'ax'inij Jesús.* 17 Ma' qa t'eku'mipji'kii pekhewe'en,
ma' qa testi'yij pa' Espíritu Santo. 18 Pa' Simón in yi'wenij pa' Espíritu Santo qu' jintesti'yij qu'
nataɬets pe' ɬokoyei pe' apóstoles, ma' qa neqistineyutaxij pa'aj pe'qu' ɬ'astaye', 19 qa yittaxijets
pa'aj: —Yakhap iye esɬisi'ɬij aka' witt'unha'x hats'inha pa'qu' he'yeku'mjiipji' ɬesinje' qa'
netestiiji'jij pa' Espíritu Santo.— 20 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Les ɬe'wis pe' aq'astai
qa akha' iye qu' ami'ɬii pa' fe't, qe ɬumtitax qu' ɬeke'ye' qu' aqha'yijets pe'qu' ɬ'astaye' pakha'
ɬeqisitɬe pa' Dios.* 21 Akha' a'ham ji'teje'm qa nite' iye qu' eneqfeetsiyu'uj aka' witqisit, qe pa'
atawe'j nite' wattsathenketik'ui pa' ɬeqjeɬinet pa' Dios.* 22 Qa hik ta'ɬijupi' mewetlinenij aka'
ewuɬ'ax, qa' iyinijetsha pa' Dios, q'axqe qu' niwamhit e'mik'i kakha' naqaqsijkineyu'taxijkii
pa' atawe'j.* 23 Qe hi'wen in topo' ej pa' ek'imii qa pa' witwuɬ'ax qa ɬeɬinek'ej iye.— 24 Ma'
qa pa' Simón qa yeku'ɬ pa'aj, qa yit'ij: —Iyini'ɬ ye'mii pa' Yatsat'ax'inij, hats'inha qu' ham
pa'qu' yijunye'je'kii kekhewe' ɬit'iɬij yiwets iku'uj.—* 25 Qa hekhewe'en, in hats naq'ajik'i
pa'aj in nifeli'm pa' ɬunye'jkii in t'ejuyets pa' Jesús qa in nifeli'mha iye kekhewe' ɬe'lijei pa'
Yatsat'ax'inij, ma' qa wapilii iye pa'aj ha' Jerusalén qa teneiɬi'ij pa'aj in nifeli'm eke' ɬe'sits
wi'tlijei pe' olots witsetits ɬelits pa' sehe' Samaria.

Pa' Eunuco Etiopía ɬeiɬe'.

26 Ewi'ɬ pa' ɬaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij qa yiyaje'ets pa'aj pa' Felipe, qa yit'ijets: —
Eniipha'm qa' ma, ejuyii na' i'wk'uyi'lii ma'ai hakha' wit'ikheyi'j ta'ɬii ha' Jerusalén qa
yamiiju' ha' Gaza.— (Pakha' wit'ikheyi'j yijawe'j ji'teje'm pakha' ham i'ni'i'.)* 27 Pa' Felipe
qa niipha'm pa'aj qa ik, qa pa' wit'ikheyi'jii qa hikpa' qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ɬ eunuco*
Etiopía ɬeiɬe', qiji' ɬeqjeɬinenek pe' Candace qi ɬenene pekhewe' week Etiopía ɬeiɬets, pakha'an
tenek'enhe'yipji' pa'aj pe' week ɬaq'astai pekhe' witnene, qa namii pa'aj na' Jerusalén qe
qa' niyinii pa' Intata.* 28 Pakha'an hats wapilii iye pa'aj pa' ɬetsetits, i'nji'ju' pekhe' ɬenhitjii
koyoyoi, qa yiyinenik'i pekhewe' ɬe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías. 29 Qa Espíritu qa yit'ijets pa'aj
pa' Felipe: —Iɬun qa' metmetinheti'm ne' ɬenhitjii.—* 30 Ma' qa pa' Felipe qa wekuma'xipji'
pa'aj qu' netmetinheti'm, qa yepi'ye' ej pa'aj in yiyinenik'i pe' ɬe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías, qa
yit'ijets pa'aj: —¿Me ɬenikfe'lik'i na' ɬiyinenik'i?— 31 Pakha'an qa yit'ijiju'ɬ pa'aj: —¿Inhats'ek qu'
netsikfelik'i in ham pakha' qu' neqethen ye'mik'iha pakha' iikji'ha?— Pakha'an qa yiyaji'ets
qu' na'ni'ɬji' pe' ɬenhitjii. 32 Pakha' i'ni' pa' yiyinenik'i pa'aj kekhewe' Intata ɬe'lijei yit'ij: *—Hik
ɬunye'j na'aj kots'etax in wetka'xii pa' ɬenqek'uwet, qa hik ɬunye'j iye na'aj kots'etax ɬa's qe we'ntusij
nite' iyet ikesimenij, pakha'an ham yit'i'ij.** 33 *Qi in tawitjaxtii qa nite' tewejinheti'yi'm qu'
netniwohoyiikii pa'qu' ɬunye'ji'ija. ¿Pa'n ɬii pakha' qu' nenfelkii hatse' qu' nana'l pe'qu' ɬelitse'
pakha'an,? qe hats qu' nilanipji' ha'ne sehe'.— (Is 53:7,8)*
34 Pa' eunuco qa yit'ijets pa'aj pa' Felipe: —Enfel ye'm wat'ij, ¿pa'n ɬii pakha' yit'ijets aka'an
pa' profeta'ik'i? ¿Me ɬakha'ɬe qu' net'ejuyets, me i'nɬi'i pakhape' iye?— 35 Ma' qa pa' Felipe qa
yapeɬek pa'aj qa iyet, qa ta'ɬijii pa' hats yiyinenik'i pa'aj kekhewe' we'nika'ajji', qa nifeli'm
kekhewe' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' Jesús.* 36 Qa in mexe nekik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa

---

* **8:9** Hch 5:36; 13:6 * **8:10** Hch 14:11; 28:6 * **8:12** Hch 1:3; 2:38 * **8:13** Hch 8:6; 19:11 * **8:14** Lc 22:8; Hch 8:1 * **8:16** Mt 28:19; Hch 2:38; 10:48; 19:2 * **8:20** 2R 5:16; Is 55:1; Dn 5:17; Mt 10:8; Hch 2:38 * **8:21** 2R 10:15; Sal 78:37 * **8:22** Is 55:6-7; Dn 4:27; 2Ti 2:25; He 12:15 * **8:24** Gn 20:7; Ex 8:8; Nm 21:7; Stg 5:16 * **8:26** Hch 5:19; 8:29 * **8:27** Kakha' eunuco, in i'nk'aa'ija pa'aj mexe ikji' wetwu'm ɬeqeɬei, qa tooxik'ui pa'aj hats ikji' aka'an político. * **8:27** Sal 68:31; 87:4; Is 56:3; Sof 3:10; 1R 8:41; Jn 12:20 * **8:29** Hch 10:19; 11:12; 13:2; 20:23; 21:11 * **8:32** Is 53:7-8; Fil 2:8 * **8:35** Lc 24:27; Hch 17:2; 18:28

yamii pa'aj pakha' na'li' pa' iweli'. Qa pa' eunuco qa yit'ij pa'aj: —Jeł qeku'nek, hane'en iweli'. ¿Pa'n łii pakha' qu' mexe nenyejinik'ui qu' etsimpulijin?— 37 Pa' Felipe qa yit'ij: —Qu' hats weeki'ijha pa' atawe'j qu' nite' eqeku'ye', qa' łeke'ye'.— Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Ehe, nite' heqeku'uk'i pa' Jesucristo in hik pakha' pa' Ła's pa' Dios.— 38 Ma' qa yiyaji'ets pa' łeqejkunenek qa yitkelenhetju' pe' łenhitjii. Qa t'ilitijupju'kii pa'aj pa' iweli' qa yimpuujin pa'aj pa' Felipe pa' eunuco. 39 In hats tepilik'uipha'mkii pa'aj pekhewe'en pa' iweli', qa pa' łeqe Espíritu pa' Yatsat'ax'inij qa aje'eł yeka'x iye pa'aj pa' Felipe. Qa pa' eunuco qa hats nite' yi'wen iye pa'aj. Ma' qa ik iye pa'aj, qi in łe'wisi'mkii.* 40 Pa' Felipe qa te'wenheti'yi' pa'aj pa' witset Azoto. Qa week na'aj yamjeets pe' witsetits qa nifelji'ji' eke' łe'sits wi'tlijei, week pekhewe' witsetits, yamłi'iiha pa' witset Cesarea.*

9

Saulo qa hats wenink'aihit pa'aj.

1 Ha' Saulo, mexe nite' yili'ij pa'aj in yijiweikit wetju'ł qa neqek'uyu'ujju' iye pekhewe' tek'enets pa' Yatsat'ax'inij, qa ikii pa'aj pakha' qiji' łatata pe' pa'il,* 2 qa iyinijets pe'qu' witfaakanheye' (cartas) qu' net'ejuyii pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyits pa' Damasco, hats'inha pe'qu' ni'wenjiifi pekhewe'en pe' yatsat'etsij pakha' Wit'ikheyi'j (Jesús) pekhewe' jukhew qa efuts, qa' no'nophe'łju' qa' nenka'xii na' Jerusalén.* 3 Qa łunye'jkii pa'aj in hats ik, qa in hats k'esiyu'uiha pa'aj pa' Damasco, qa aje'eł namju' pa' koojo yamijup pa'aj ta'łiipha'm na' wa's.* 4 Ma' qa pa' Saulo in hats nami'ju' pa'aj sehe' qa yepi'ye' pa' wit'ax in yit'ijets: —Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in łatsawitjitax?— 5 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Łek akha' Yatsat'axyij?— Qa yeku'ł pa'aj: —Yakha' Jesús, hik yakhaa'ija in łatsawitjitax. 6 Eniipha'm qa amets na' witset, qa' hik nakha'yi'i' qu' efelhiti'yi'm kakha' qu' aqsiijkii.— 7 Pe' jukhew łijts'eyek pa'aj ha' Saulo qa teke'lenju'kii pa'aj ham yit'i'ijju', yepi'ye'tax pa' wit'ax qa hamłe pa'qu' ni'wen.* 8 Ma' qa niitaxpha'm pa'aj ha' Saulo, qa in yemjeetax in nite' ima'taxpha'm qa hatsłe nite' yi'wenkii. Ma' qa teneku'mhiiłi'i' pa'aj pa' łokoi qa wetka'xii pa' witset Damasco. 9 Qa wetshetk'ewi'ł nełuts in nite' yi'wenkii, qa nite' tek iye qa nite' iya'ji' iye pa'qu' iweli'ye'. 10 Ha' Damasco i'ni' pa'aj pa' ewi'ł yijayan pa' Jesús łii Ananías. Qa i'nji'kii pa'aj łotoi pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets: —Ananías.— Qa yeku'ł pa'aj: —Ha'ne qe ha'ni'in Yatsat'axyij.—* 11 Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm, qa' ma'ai qu' ma'ak'i na' wit'ikheyi'j łii Yatsathen, qa ke' łetsi'ii ha' Judas, qa' inaqfaakanij ha' ewi'ł jukhew Tarso łeiłe' łii Saulo, qe hane'ej hakha'an mexe iyin,* 12 qa hats i'nji'kii łotoi na' ewi'ł jukhew łii Ananías in uyetsji' qa t'eku'mipji' qe qa' ni'wenkii iye.—* 13 Qa pakha'łe Ananías qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, olots he' hepi'ye'ej qa nifelji'ijkii pakha' łunye'j ha'ne jukhew, qi pa' uł'ax yaqsiimijkii pekhewe' łantsat'etsij na' Jerusalenii,* 14 hane'ej hats na'li'm pa' łet'unha'x qe pe' łafaakanhei ta'łijets pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il hats'inha qu' week no'nophe'łju' pekhewe' hats najayantax.—* 15 Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij qa yit'ij: —Ma'ai, qe hakha'an he'yeku'mijiiji' qe qa' nenfeli'm aka' yii nekhewe' nite' judiol, nekhewe' wittatal qa nekhewe' iye łelits ka' Israel'ik'i.* 16 Qe yakha' qu' hethinij hakha'an qu' qi qu' naats'e'ej pe'qu' wekweke' qu' nata'ł yiwets.—* 17 Ma' qa pa' Ananías qa ikii pa'aj, qa uyifi pe' wititsi', ma' qa in hats t'eku'mipji' pa'aj qa yit'ijets: —Yejefe Saulo, hakha' Yatsat'ax'inij Jesús, hakha' we'nethin ewets pa'aj pakha' łenekik'i wit'ikheyi'jik'i, ts'ukin ei qe qa' i'wenkii iye qa qu' notpo' ej iye pa' Espíritu Santo.—* 18 Qa hik pakha'aj qa namju'kii pekhewe' i'ntaxji' pe' łotoi hik łunyejeitax sehets ł'ajits, ma' qa hats yi'wenkii iye. Ma' qa niipha'm qa wempuli'jij pa'aj aka' łii pa' Jesucristo. 19 Qa hats tek pa'aj qa' t'un iye. Ma' qa uja'x pe' nełuts in mexe amaneyijup pekhewe' tek'enets pa' Jesús tetseti'yi' pa' Damasco.*

Saulo qa i'nq'ijatshen pa'aj pa' witsetji' Damasco.

20 Qa aje'eł pa'aj yisu'un qu' nenfel pa' Jesús pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi, qa yit'ij: —Hakha'an hik hakha' pa' Ła's pa' Dios.—* 21 Qa week pe' yepi'ye' pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite' hik ha'ne pakha' Jerusalenii nawitjiju'kii pekhewe' yijayantax aka' witii? ¿Me nite' hik ha'ne iye pakha' namijii hane'e'in qu' no'nophe'łju' iye qa' neka'xii

---

* **8:39** 1R 18:12; 2R 2:16; Ez 3:12,14; 8:3; 11:1,24; 43:5 * **8:40** Hch 10:1,24; 12:19; 21:8,16; 23:23,33; 25:1,4,6,13 * **9:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; 8:3; 9:13,21 * **9:2** Hch 15:30; 19:9,23; 22:4,5; 23:25,33; 24:14,22 * **9:3** Hch 22:6-11; 26:12-18; 1Co 15:8 * **9:7** Dn 10:7; Jn 12:29; Hch 22:9 * **9:10** Hch 10:3,17,19; 22:12 * **9:11** Hch 9:30; 11:25; 21:39; 22:3 * **9:12** Mr 5:23; Hch 9:17 * **9:13** Hch 8:3; 9:32; Ro 1:7; 15:25-26,31; 16:2,15 * **9:14** Hch 7:59; 1Co 1:2; 2Ti 2:22 * **9:15** Ro 1:1,5; Ga 1:15,16; Mt 28:19; Hch 13:2; 25:22; 26:1 * **9:16** Hch 20:23; 21:4,11; 2Co 6:4-5; 11:23-27; 1Ts 3:3 * **9:17** Hch 6:6; 22:13 * **9:19** Hch 11:26; 26:20 * **9:20** Mt 4:3; Hch 13:5,14

iye pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il?—* 22 Qa pakha'ɬe Saulo qa yape'enha les in t'ijayijfik'i pa'aj in t'unij qa pe' judiol Damasco ɬeiɬets qa hats ham pa'qu' nit'ijiju'ɬ, yethinijha pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.

Saulo qa ilat pa'aj.

23 In hats olots pa'aj neɬuts pe' judiol qa tafaakateitaxijju' pa'aj qu' nilan pa' Saulo. 24 Qa nikfe'lɬe'ets pa'aj pa' Saulo pakha' neqfenyejeyutaxij pa'aj pekhewe'en. Neɬuts qa najai iye in yejeɬtaxik'uikii pe' ɬejilji' pa' witset qe neqek'eyutaxij pa'aj.* 25 Qa pekhewe'ɬe ɬ'ijatshenhei qa t'eku'mi' pa'aj pa' naja'xji' qa yilithinii pa' ewi'ɬ kumu'ui pa' qipha'm ɬejilafi' pa' witset, qa yilithinijiiju' pa'aj pe' ewi'ɬ kanastu.*

Saulo qa i'ni' pa' Jerusalén.

26 Qa in hats yamii pa'aj ha' Jerusalén, qa yisu'untax qu' nakets qa' ewi'ɬ na'ni'ɬi' pekhewe' tek'enets pa' Jesús. Qa weekɬe nijiwe'yi'm pa'aj qe yumti qu' naqanɬekii in hats tek'enets pa' Jesús.* 27 Qa ha' Bernabé qa yeka'x pa'aj qa yethinii he' apóstoles, qa nifelimik'i pa'aj pa' ɬunye'jkii pa' Saulo in yi'wenji' pa' wit'ikheyi'jji' pa' Yatsat'ax'inij, qa tafaakate'yi'ɬ pa'aj, qa nifeli'm iye in we'nt'unhet in iyetij ka' ɬii pa' Jesús pa' Damasco'oi.* 28 Ma' qa pa' Saulo qa amanji' pa'aj ha' Jerusalén qa ewi'ɬ i'ni'ɬi' pekhewe'en, qa we'nt'unhet pa'aj in iyetij aka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij. 29 Ma' qa tafaakate'yi'ɬju' iye qa tek'eɬeyi'ɬju' iye pa'aj pekhewe' judiol Grecia ɬeiɬets. Ma' qa hik pekhewe' qa neqek'uyu'taxij iye pa'aj.* 30 Ma' qa pekhewe' yijayan pa' Jesús in nikfe'lets pa'aj aka'an, qa yeka'xii pa'aj pa' Cesarea, ma' qa hikpa' ta'ɬi' in yukinii pa' ɬetset'ija Tarso.* 31 Ma' qa hik pakha'aj iye, pekhewe' yijayan pa' Jesús qa hats qi in ɬe'sitsɬi'imkii iye pa'aj week pekhewe' i'ni' pa' sehe' Judea pa' Galilea qa pa' Samaria, qa les in ni'yijpha'm pa'aj. Qa qi iye na'li'm pa' ɬ'ijiweyaxitsiju'ɬ pa' Yatsat'ax'inij qa na'li'm iye pa' ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo, qa yape'enha les in t'ijaifik'i pa'aj.*

Pedro qa yiɬin pa' Eneas.

32 Qa pa' Pedro in mexe yamik'i pa'aj pekhewe' witsetits pakha' sehe', qa yamii iye pa'aj pekhewe' hats yijayan pa' Jesús tetsetiyi' ek pa' Lida.* 33 Qa hik pakha'a' qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew ɬii Eneas, wetshetk'ewi'ɬ tatsai (8) ɬeqe'ninqapitsij pa'aj in nite' niyik'uipha'm pa' ɬewhi'la'x, qe nite' p'esits pe' ɬewekwekits. 34 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Eneas, ha' Jesucristo qu' neɬin hane'ej. Eniipha'm qa' aqsi'jju' na' ewhi'la'x.— Qa hik pakhaa'ijha qa niipha'm pa'aj.* 35 Week pekhewe' Lida ɬeiɬets qa pe' Sarón ɬeiɬets iye qa yi'wen pa'aj pakha'an, ma' qa hats yijayan iye pa'aj pekhewe'en pa' Yatsat'ax'inij.*

Pedro qa yiɬin in hats wa'mtax pe' Dorcas.

36 Na'l pa'aj pe' ewi'ɬ efu yijayan pa' Jesús i'ni' pa' witset Jope, ɬii Tabita, griego qa ikji' ek Dorcas. Pekhe'en week neɬuts ɬe'wis pa' yaqsiijkii qa t'ifti'ts'etskii iye pe' ham yiwq'axine'.* 37 Qa ɬunye'jkii pa'aj pekhewe' neɬutsji' qa wanqaats'e' pa'aj qa wa'm. Qa in hats yaqhat'etsij pa'aj in yimpuujin pa' ɬ'ajik'i, qa yeniipha'm pa'aj pakha' te'weipha'm ɬatawe'j pe' wititsi'. 38 Qa pa' witset Lida in metitsi'ɬ wetju'ɬ pa' witset Jope, pekhewe' yijayan pa' Jesús i'ye'ej pa'aj ha' Pedro in i'ni' pa'aj pa' Lida, ma' qa yukinii pa'aj pe' wetsjuk jukhew, qu' nit'ijets: —If'elitik'i qu' enek ha'ne witset'ii Jope.— 39 Ma' qa ha' Pedro qa niipha'm pa'aj qa yijayan pekhewe'en. Qa in hats yamijii pa'aj qa aje'eɬ yeka'xiipha'm pa'aj pakha' toxpha'm pe' wititsi', qa week pekhewe' wikiihalei k'ooyijji' pa'aj in yayinju' pekhe'en, qa yethinji'jij pa'aj pa' Pedro pe' wit'uihitjiyits ne'ej juffufuf qa pekhewe' iye witqhinatai ɬaqsijiiju' pa'aj pe' Dorcas'ik'i in mexe i'nji'teje'mkii pekhewe'en. 40 Ma' qa ha' Pedro qa week yuki'nfik'ikii pa'aj, qa wonokok'enju' qa iyin pa'aj. Qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu'uk'i, qa yit'ijets pa'aj: —Tabita, eniipha'm.— Pekhe'en qa neeɬfik'i pa'aj, qa in yi'wen pa'aj ha' Pedro qa niipha'm pa'aj pekhe'en.* 41 Qa ha' Pedro qa t'eku'mi' pa'aj pa' ɬokoi qa niihiinpha'mha pa'aj. Qa taya'yiiju' pa'aj pekhewe' tek'enets pa' Jesús qa pekhewe' iye wikiihalei, qa yethinij pa'aj in hats iɬa'x iye. 42 Qa aka'an qa nikfe'lets pa'aj pa' week witset Jope, qa olots pe' tek'enets nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij. 43 Qa ha' Pedro qa mexe olots neɬuts in amanji' pa'aj pa' witset Jope, pekhe' ɬetsi'ii pa' ewi'ɬ jukhew ɬii Simón inqa'met ɬ'ajits naqsi'jju'.*

---

* **9:21** Hch 8:3; 9:13-14; Ga 1:13,23 * **9:24** Hch 20:3,19; 23:12,30; 25:3; 2Co 11:26 * **9:25** Jos 2:15; 1S 19:12; 2Co 11:33 * **9:26** Hch 22:17; 26:20; Ga 1:17 * **9:27** Hch 4:36; 9:3-6,20,22; 13:46; 14:3; 18:26; 19:8; 26:26; Ef 6:20; 1Ts 2:2 * **9:29** Hch 6:1; 2Co 11:26 * **9:30** Hch 8:40; Ga 1:21 * **9:31** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4 * **9:32** Ro 1:7; Ef 5:3; 6:18; 1Cr 8:12; Esd 2:23; Neh 7:37; 11:35 * **9:34** Hch 3:6,16; 4:10 * **9:35** 1Cr 5:16; 27:29; Cnt 2:1; Is 33:9; 35:2; 65:10 * **9:36** Jos 19:46; 2Cr 2:16; Esd 3:7; Jon 1:3; Hch 10:5; 1Ti 2:10; Tit 3:8 * **9:40** Mt 9:25; Mr 5:41; Lc 22:41; Jn 11:43; Hch 7:60 * **9:43** Hch 10:6,17,32

10

Pa' ewi'ɬ jukhew ɬii Cornelio.

1 Na'l pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew i'ni' pa' Cesarea, ɬii Cornelio, centurionipji' ek* pekhewe' oq'opheɬinetsilets ɬiyinyejei “el Italiano.”* 2 Pakha'an qa week iye pekhewe' yatsat'etsij qi in yijayanija qa nijiweyiju'ɬha iye pa' Intata, t'ifti'ts'ets pekhewe' if'iljetsits pe' judiol qa tisji'jij pa'qu' hami'im. Iyinji'jii pa' Dios week neɬuts.* 3 Ewi'ɬ pa'aj pa' neɬuji' jelji' junu' las tres qa i'nji'kii pa'aj ɬotoi itometsaaxijha pa' ewi'ɬ ɬaqa ángel pa' Dios in uyetsji' pakha' i'ni', qa yit'ijets pa'aj: —Cornelio.—* 4 Pa' Cornelio qa ts'in in yeeɬju' pa'aj qa qi iye in neq'ijiwe'yij, qa yit'ij pa'aj: —¿Ɬekpa' ɬisu'un, Yatsat'axyij?— Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Na' Dios t'eku'miju'ɬ kekhewe' iyinheyejei qa yi'sinhetij iye in ɬetis nekhewe' if'iljetsits.* 5 Ukinii pe'qu' jukhewe' na' witset Jope, qa' nenka'x ha' ewi'ɬ jukhew ɬii Simón qa ɬii iye Pedro. 6 Hane'ej i'nijup hakhap iye Simón iye inqa'met ɬ'ajits naqsi'jju', ke' ɬetsi' metetsju' ha' qi iweli'.—* 7 Ma' qa in hats ikik'ui iye pakha' tafaakate'yi'ɬ ángel, pa' Cornelio qa taya'yii pe' wetsjuk pekhewe' ɬeqejkunenhei qa pa' ewi'ɬ oq'opheɬinetsi'l yijayaanija iye pa' Dios i'nji'teje'm pekhewe' les in t'ithayi'yi' pe' ɬetsi'ii. 8 Qa in hats week nifelimik'i pa'aj, ma' qa yukinii pa' witset Jope. 9 Qa pakhap neɬukii, pekhewe'en in mexe nekik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j qa hats k'esitsiyu'uiha pa'aj pa' witset Jope, ha' Pedro qa iketspha'm pa'aj pakha' ts'eewe'epji' pe' wititsi' qu' niyin hats natsa'theniyu'ju'ha pa'aj junu'.* 10 Hats iyipkun pa'aj, qa in mexe wanaqsiijkii mente' yijat'ax pa'aj pa' ɬaq, qa namets pa'aj pakha' i'nji'kii ɬotoi hik ɬunye'j qu' nitsowoɬ'axɬe.* 11 Qa yi'wen pa'aj na' wa's in qhofij qa pa' ewi'ɬ hik ɬunye'j na'aj qi manta qa te'nilitju' pa'aj, neketsju' ha'ne sehe' wo'nophe'ɬ pe' ikwetju'ɬ (4) ɬekfii, 12 qa i'nji'ju' pa' ɬatawe'j pe' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ inqa'metets ne'ej ikwetju'ɬ (4) ɬef'iyei, qa q'oiq'oyits qa q'oiq'oq'oyits iye qa junatai iye. 13 Ma' qa yepi'ye' pa' wit'ax in yit'ij pa'aj: —Eniipha'm Pedro qa' anlanju' enewe'en qu' ɬuj.— 14 Qa yeku'ɬ pa'aj ha' Pedro: —Hasu'uj Yatsat'axyij. Nite' hayiits qetuj ekewe'ej'in qe uɬ'ets qa nite' ɬenexkelij iye.—* 15 Qa ewi'ɬij iye, ma' qa hats wetsjuk'ij pa' wit'ax in yit'ij iye: —Pakha' qu' hats nenli'jju' na' Dios, hasu'uj it'ijets qu' uɬ'axe'.—* 16 Qa ewi'ɬij iye pa'aj wetshetk'ewi'ɬij pa'aj in yi'wen, ma' qa pa' qi manta qa aje'eɬ wetpiletetspha'm iye na' wa's. 17 Ha' Pedro qi in yijamtitaxijupkii pa'n qu' naakjiha pe' yi'wen pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' jukhew nukin pa' Cornelio, in hats inaqfaakaniikii pa'aj pe' ɬetsi' pa' Simón ma' qa hats namets pa'aj pa' ɬeqeji'. 18 Qa taya'yiiji'kii pa'aj, inaqfaakanij qu' hik pekhe'ye' pe' i'wifi pa' Simón qa ɬii iye Pedro. 19 Ma' qa ha' Pedro in mexente' yilitaxij in yijamtitaxijupkii pekhewe' yi'wen, qa pa' Espíritu Santo qa yit'ijets pa'aj: —Jeɬ qeku'niiju', wetshetk'ewi'ɬ ne' jukhew wo'eikii.* 20 Eniipha'm, qa' ma'aiju', hasu'uj ef'ululi'ijkii qu' ijayan, qe yakha' he'nukinɬe ei.—* 21 Ha' Pedro qa iketsju' pa'aj pakha' i'ni' pe' jukhew, qa yit'ij pa'aj: —Yakha' pakha' ɬowo'oɬiikii, ¿ɬek pakha' ta'ɬijupi' qa ɬanami'ɬ metkii?— 22 Pekhewe'en qa yeku'ɬ pa'aj: —Ha' Cornelio hikha' ewi'ɬ centurión, hakha'an yatsathen qa yijayaanija iye pa' Dios. Week ene' judiol yisu'un hakha'an. Pa' ewi'ɬ ɬaqa ángel pa' Dios yiyaji'ijets pa'aj qu' ne'niihet ei pe'ye', hats'inha qu' amii ke' ɬetsi' ma' qa' nepiye' hakha'an pa'qu' it'ijets.—* 23 Ma' qa ha' Pedro qa yuihinteje'mkii pa'aj pekhewe'en qa mexe yiwhini'. Ma' qa neɬukii pa'aj qa niipha'm qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa uja'x pe' ɬijts'eyek pekhewe' yijayan pa' Jesús tetseti'yi' pa' Jope.* 24 Pakhap iye neɬukii qa hats uiji'teje'm pa'aj pa' Cesarea. Pa' Cornelio hats notki'ik'ui pa'aj, no'thet wetju'ɬ pe' ɬejefets qa pe' ɬejuwaikalija iye. 25 Qa ɬunye'jkii pa'aj ha' Pedro in hats yamets pa'aj pa' ɬetset pa' Cornelio, qa pa' Cornelio qa nekiifik'i pa'aj qu' newetfeli'm qa wonokok'entaxifi ɬef'iyeyiiju' pa' Pedro ma' qa iyintaxets. 26 Qa hakha'ɬe Pedro qa niihinpha'm pa'aj, qa yit'ijets: —Ats'ap'aye', yakha' iye ye'jukhewɬe.—* 27 Qa mexe tafaakate'yi'ɬ pa'aj pakha'an, qa i'nk'aɬe qa uiteje'm qa yeeɬtax pa'aj in olots pe' jukhew qa efuts iye ewi'ɬ i'nik'uyi' pa'aj. 28 Ma' qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬetsha ene' judiol in nite' ɬenexkeliji'm qu' qapi'ikii pa'qu' jukhewiika'ye' qa qu' nuyifi iye pe'qu' ɬetsi'ye', qa pakha'ɬe Dios qa ts'ethinij qu' hasu'uj hit'ijets pa'qu' ewii'ɬe' jukhewe' qu' uɬ'axe'.* 29 Qa hik ta'ɬijupi' in heiniyinhei, qa aje'eɬ henek, ham hit'i'ij. Qa hane'ej qa tsikfeliyu'ets, ¿pa'n ɬii pa'

---

* **10:1** Centurión ikji' tenek'enhe'yipji' ek pa'aj pe'qu' cien (100) oq'opheɬinetsiletse'. * **10:1** Mt 27:27; Mr 15:16; Jn 18:3,12; Hch 8:40 * **10:2** Hch 10:22,35; 13:16,26 * **10:3** Hch 3:1; 5:19; 9:10; 10:17,19 * **10:4** Hch 9:43; 11:14 * **10:6** Lc 16:13; Ro 14:4; 1P 2:18 * **10:9** Hch 11:5-14; Sal 55:17; Jer 19:13; 32:29; Sof 1:5; Mt 24:17 * **10:10** Jn 1:51; Hch 22:17 * **10:14** Lv 11:4; 20:25; Dt 4:4-20; Ez 4:14; Dn 1:8; Hch 9:5 * **10:15** Mt 15:11; Mr 7:19; Ro 14:14; 1Co 10:25; 1Ti 4:4; Tit 1:15 * **10:19** Hch 8:29; 10:3 * **10:20** Hch 15:7-9 * **10:22** Mr 8:38; Hch 10:2; 11:14 * **10:23** Hch 10:45; 11:12 * **10:26** Hch 14:15; Ap 19:10; 22:8 * **10:28** Jn 4:9; 18:28; Hch 10:14-15,35; 11:3; 15:8-9

ta'łijupi' in ł'iyini'łyii?— 30 Ma' qa pa' Cornelio qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Hats ikwetju'ł (4)
nełutsik'i hik i'ni' hane'ej jelji' junu' las tres in k'iyin ene' yitsi'ifi, ma' qa hi'wen ha' ewi'ł
jukhew ts'ap'ayipji' leppepep he' łeqhinatai.* 31 Qa yit'ij yiwets: "Cornelio, aka' iyinheye'j
yepi'ye' na' Dios, qa nite' nitapi'ik'i iye in łi'fen nekhewe' ham yiwq'axine'. 32 Qa hik
ta'łijupi', ukinii pe'ye' ha' witset Jope, qa nenka'x ha' Simón łii iye Pedro. Hakha'an i'wi'
ke' łetsi'ii hakhap iye Simón inqa'metets ł'ajits naqsi'jju' metetsju' ha' qi iweli'." 33 Qa hik
ta'łijupi' in aje'eł he'nukin ei ne' jukhew, qa qi'ija in łe'wisij in łenek. Qa hane'ej qa hats
ye'weeki'ł in ewi'ł ha'ni'łik'uyi' pa' Dios, hats'inha qu' hepi'ye'eł week pakha' nukin ejmet
pa' Yatsat'ax'inij.—

Pa' Pedro ma' qa iyetifi pe' Cornelio łetsi'.

34 Ma' qa ha' Pedro qa iyet pa'aj, qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija hane'ej in hats tsikfee'letsha
pa' Dios in week łeqjunyejeyij ene' jukhew,* 35 qe week yijat'ij pa'qu' witset'e, pakha' qu'
ne'nijiweyiju'ł qa yaqsiijkii iye pa' yatsathen, pa' Dios qa t'eku'mi'. 36 Aka' wi'tlijei nukinet-
sju' pa' Dios enewe' łelits pa' Israel'ik'i, qa nifel pa' Dios qu' łe'sitsi'ił wetju'ł ene' jukhew
qu' nata'łets ha' Jesucristo, hikha' Yatsat'axipji' ene' week.* 37 Ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha
kakha' łunye'jkii ha'ne week sehe' Judea, qa ta'łi' in i'nk'a i'nju' hakha' sehe' ei Galilea,
in hats ł'anu'upji' ka' Juan in wenqimpuujinkii qa nifel iye pa'n łunye'j. 38 Ekheweli'ł
łenikfe'li'łets pa'n łunye'j pa' Dios in yatsi'yipji' ha' Jesús Nazaret łeiłe' pa' Espíritu Santo
qa pa' łet'unha'x, hik ha'ne yijalkisijkii in yaqsiijkii pa' łe'wis qa niłinju'kii iye hekhewe'
łełinheitaxij pa' inwo'met, qe pa' Dios i'nijupha hakha'an.* 39 Yekheweli'ł hi'weni'łij week
ekewe' wekwek yaqsiiji'kii ha'ne łeqe sehe' ene' judiol qa na' Jerusalenii iye. Qa hi'weni'łij
iye in yilan qa yenji'pha'm ke' ewi'ł k'aayaji' (cruz).* 40 Qa hane'en pa' Dios qa yiłin
iye in yamets wetshetk'ewi'ł nełuts qa yaqsiijkii iye in we'nethinkii, 41 qa nite' week qu'
ne'nethinetskii, qe uja'xłe yijat'ij hekhewe' hayiits t'eku'miiji'kii pa'aj pa' Dios qu' ni'wen
hakha'an, ikji', yekheweli'ł in yekufe'ełijkii hakha'an in hats niyik'uipha'm iye pe' naxju'.*
42 Qa ts'ukini'łij qu' henfeli'łi'm ene' jukhew qa efuts iye, qa' hit'iłijets in hik hakha'ija pakha'
yeni' pa' Dios qu' juezsi'ipji' pe' iłii qa pe' naxju' iye.* 43 Hane'en hik ha'ne yit'ijets pa'aj
pe' week profetas'ik'i, qu' kakha'ye' łii qu' hik kakha'ye' qu' nata'łets qa' weeke' pakha'
qu' nite' neqeku'ye' hakha'an qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.—* 44 Mexe nite' yili'ij
pa'aj ha' Pedro in nifel ekewe'en, pa' Espíritu Santo qa namju' pa'aj qa i'nipji' pekhewe'
weekji' tek'enets pa'aj ekewe' tefelhitii.* 45 Week pa'aj pekhewe' judiol nite' yeqeku' pa'
Jesús, hik pekhewe' łijts'eyek pa'aj ha' Pedro, qa yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qe pakha' witqisit
Espíritu Santo testi'yij iye pekhewe' nite' judioltax,* 46 qe yepi'ye' in iyetju' qa tujtseikal pe'
łe'lijei qa qi iye in yiwqinhetji' pa' Dios. Ma' qa ha' Pedro qa yit'ij pa'aj: 47 —¿Me łeke' qu'
nana'l pakha' qu' nite' niwejini'im enewe'en qu' nempulijiju' in hats testi'yij pa' Espíritu
Santo in injunyejeyek?—* 48 Ma' qa inaqyaji'ij qu' netenimpulijinijju' aka' łiiji' pa' Jesucristo.
Pekhewe'en qa mexe iyinijets iye pa'aj ha' Pedro qu' mexe amane' eku'nijup iye pe'qu'
uja'xe' nełutse'.*

11

Pedro qa nifel inhats'ek in yamii pe' nite' judiol.

1 He' apóstoles qa pe' hats yijayan pa' Jesús i'ni' ha' week sehe' Judea, qa i'ye'ej pa'aj in hats
testi'yij iye pekhewe' nite' judioltax kekhewe' łe'lijei pa' Dios. 2 Ma' qa ha' Pedro in wapilii
iye ha' Jerusalén, qa pekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión (judíos) qa tejitheitaxetskii
pa'aj,* 3 qa yit'ijets: —Akha' ł'uyifi pe' łetsi' nekhewe' nite' yaqsiijkii kakha' circuncisión qa
ekufets iye nekhewe'en.—* 4 Ma' qa ha' Pedro qa yeqetheenimik'iha in nifelimik'i pa'aj,
ta'łijii in ink'aa'ija pa' łunye'jkii qa teiłi'ijpha'm, qa yit'ij pa'aj: 5 —Yakha' in mexe ha'ni' ha'
witset Jope qa k'iyintax, ma' qa i'nji'kii yitoi qa hi'wen ha' ewi'ł hik łunye'j na'aj qi manta in
te'nilitju', ta'łiipha'm na' wa's wo'nophe'ł he' ikwetju'ł łekfii, qa te'nilit'iju' ha' ha'ni'.* 6 Qa
hejełtaxji'ju' ha' łatawe'j qa hi'wen in i'nji' he' week inqa'metets ne'ej ikwetju'ł (4) łef'iyei,
qa ne'ej nowe'ł, qa q'oiq'oyits qa q'oiq'oq'oyits iye qa junatai iye. 7 Ma' qa hepi'ye' pa'

---

* **10:30** Hch 1:10; 3:1 * **10:34** Dt 10:17; 2Cr 19:7; Ro 2:11; Ga 2:6; Ef 6:9; Col 3:25; 1P 1:17 * **10:36** Mt 28:18; Hch 2:36; 13:32; Ro 10:12; Ef 2:17; Ap 17:14 * **10:38** Mt 4:23; Lc 4:18; Jn 3:2; Hch 4:26 * **10:39** Lc 24:48; Hch 2:32; 5:30 * **10:41** Lc 24:43; Jn 14:17,22 * **10:42** Jn 5:22; Hch 17:31; Ro 14:9; 2Co 5:10; 2Ti 4:1; 1P 4:5 * **10:43** Is 53:11; Jer 31:34; 1Jn 2:12; 3:23; Lc 24:47; Hch 15:9; Ro 10:11; Ga 3:22 * **10:44** Hch 11:15; 15:8 * **10:45** Hch 2:33,38; 10:23; 11:18 * **10:47** Hch 2:4; 8:36; 11:17; 15:8 * **10:48** Hch 2:38; 8:16; 1Co 1:14-17 * **11:2** Hch 10:45; Col 4:11; 1Ti 1:10 * **11:3** Hch 10:28; Ga 2:12 * **11:5** Hch 10:9-32

wit'ax in yit'ij yiwets: “Eniipha'm Pedro qa' anlanju' nekhewe'en qu' łuj.” 8 Qa hit'ijiju'ł:
“Hasu'uj Yatsat'axyij, qe nite' hayiits qu' na'nji' ha'ne yeji' qu' hetuj pa'qu' uł'axe' nite'
łenexke'ej qu' netnekui.” 9 Qa pakha'łe wit'ax ta'łiipha'm na' wa's qa tseku'ł iye, ma' qa hats
wetsjuk'ij, qa yit'ij: “Pakha' qu' hats nenli'jju' na' Dios, hasu'uj it'ijets qu' uł'axe'.” 10 Aka'an
in łunye'j wetshetk'ewi'łij, ma' qa week wetpiletetspha'm iye na' wa's. 11 Qa hik akaa'ijha in
namets he' wetshetk'ewi'ł jukhew ke' wititsi' kekhe' ha'nifi, ta'łii hakha' witset Cesarea in
t'ukinhetiiyii. 12 Qa pa' Espíritu Santo qa yit'ij yiwets qu' hasu'uj yef'ululi'ijkii qu' hijayan
hekhewe'en. Qa enewe'en enewe' ewi'ł tatsai (6) inejefetsipji' yijts'eyek iye, qa ye'weeki'ł
in k'uyiłifi kekhe' łetsi' hakha' jukhew,* 13 hakha'an qa nifeli'ł ye'mik'i in yi'wen pa' ewi'ł
ángel ts'ap'a'afi pa'aj ke' łetsi', pakha'an qa te' yit'ijets pa'aj: “Ukinii pe'ye' ha' witset Jope,
qa' nenka'x ei ha' Simón łii iye Pedro. 14 Qa' hikha' qu' nit'ij ewets pe'qu' wi'tlijeye' qu' hik
pekhewe'ye' qu' nata'łets qu' iła'xe', akha' qa week nekhewe' łantsat'etsij.”* 15 Qa in mexe
i'nk'a k'iyettax, qa pa' Espíritu Santo qa namju' qa i'nipji' hekhewe'en, in injunyejeyek
inekhewel in i'nk'aa'ija.* 16 Ma' qa hijamti'ik'i kekhewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij, in yit'ij:
“Ka' Juan wenqimpulijinji' na'aj iweli', qa ekhewełi'ił qa' mempulijiłijju' hatse' na' Espíritu
Santo.”* 17 Qa hik ta'łijupi', pa' Dios in tisij iye hekhewe'en pakha' hik łunye'j pa' jiyełisij
hik aka'aj in hats nite' jiteqeku' jitek'enets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa yakha', ¿qa pa'n
yijunye'j qu' haq'ayinij pa' Dios?—* 18 Qa in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa selelju'kii
pa'aj, qa qi in yiwqinhetji' pa' Dios, qa' yit'ijju': —Ye'ehe, pa' Dios qete'e' hats łexkeliji'm iye
pekhewe' nite' judioltax qu' netetwek'elaxets pakha' jiyeka'xii yijat'ij pa' witiła'x qa nite'
yili'ij iye.—*

Pekhewe' yojo in yijayan pa' Jesucristo pa' witset Antioquía.

19 Ma' hayits, pakhap iye. Pekhewe' yak'eskii pa'aj in ta'łets pakha' a'tax łenifenyejei pa'aj
in hats talanhetii pa' Esteban'ik'i, qa ilatiikii pa'aj pe' sehel Fenicia, Chipre qa pa' witset
Antioquía, qa nite' nifeli'm pakhape' iye ekewe' wi'tlijei, qe uja'xłe pekhewe' judiol in
nifeli'm.* 20 Qa na'łłe pekhewe' uja'x pekhewe'en, pekhewe' Chipre łeiłets qa Cirene łeiłets
iye, pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Antioquía, qa nifeli'm iye pa'aj pekhewe' nite' judiol in
nifel pa'aj ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 21 Qa pa' łokoi pa' Yatsat'ax'inij qa i'nipji' pekhewe'en.
Pekhewe'en qa olootsija pe' nite' yeqeku'uk'i ma' qa yijayan pa' Yatsat'ax'inij.* 22 Qa pa'
łeniihe't aka'an qa namii pa'aj pekhewe' yijayan pa' Jesús na' Jerusalenii, ma' qa yukinii
pa'aj pa' Bernabé pa' Antioquía. 23 Qa hane'en, in yamii pa'aj qa yi'wen pakha' łeqi'fenkeye'j
pa' Dios, ma' qa qi in łe'wisi'mkii pa'aj qa yakakłinijha pe' weekji' hats'inha qu' weeki'ijha pe'
łatawjets qu' nisu'unija qu' hasu'uj naqamij in yijayan pa' Yatsat'ax'inij.* 24 Qe pa' Bernabé
pakha'an ewi'ł jukhew teik'unei, qa qi iye topo'oj pa' Espíritu Santo qa topo'oj iye pa' nite'
łeqekuye'j. Qa les olotsija iye pa'aj pe' yijayan pa' Yatsat'ax'inij.* 25 Pa' Bernabé qa ik pa'aj qu'
namii pa' witset Tarso qe qa' nowo'oikii pa' Saulo. 26 Ma' qa in yi'wen pa'aj qa neka'xii pa'
witset Antioquía. Qa ewi'ł ininqap in ikijje'm pekhewe'en in ewi'ł i'ni'łi' pekhewe' yijayan
pa' Jesús, qa yijatshen pe' olots jukhewe' qa efuts iye. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Antioquia'ai
pekhewe' yijayan pa' Jesús qa witqiyitsij cristianos.* 27 Hik pakha'aj pekhewe' nełutsji', pe'
uja'x profetas ta'łii pa'aj na' Jerusalén qa namii pa'aj pa' Antioquía.* 28 Qa niipha'm pa'aj
pa' ewi'ł pekhewe'en, pakha' łii Agabo, pa' Espíritu Santo hik pakha' tisij pa'aj pakha'an in
yit'ijets pa'aj qu' yijaa'ija qu' nanam hatse' pa' qi yipku' ha'ne week sehe'. Qa hik aka' łunye'j
pa'aj pa' łahats'ij in mexe qi tenek'enhe'yi' pa' Claudio.* 29 Ma' qa pekhewe' yijayan pa' Jesús
tetseti'yi' pa' Antioquía, qa week łexkelij pa'aj pe'qu' ewi'ł nenikii, ma' qa week t'ihinij pakha'
qu' łuk'eye' qu' ne'weju'łij qe qa' ninqekenijii pekhewe' te'lijtsii i'ni' ek pa' Judea.* 30 Ma' qa
hik aka' yaqsiijkii pa'aj, qa inqekenijii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' te'lijtsii. Pa' Bernabé
qa pa' Saulo hik pekhewe' yeka'xii pa'aj.*

12

Pakha' ławamhijii pa' Jacobo qa pa' Pedro in t'opheł itii pa'aj.

---

* **11:12** Hch 8:29; 10:23; 15:9 * **11:14** Jn 4:53; Hch 10:2; 16:15,31-34; 18:8; 1Co 1:16 * **11:15** Hch 2:4; 10:44 * **11:16** Mt 3:11; Mr 1:8; Lc 3:16; Jn 1:33; Hch 1:5 * **11:17** Hch 5:39; 10:45,47 * **11:18** Ro 10:12-13; 2Co 7:10 * **11:19** Hch 6:5; 13:1; 14:26; 15:22-23,30,35; 18:22; Ga 2:11 * **11:20** Mt 27:32; Hch 4:36 * **11:21** Lc 1:66; Hch 2:47; 9:35 * **11:23** Hch 13:43; 14:26; 15:40; 20:24,32 * **11:24** Lc 4:1; Hch 2:41,47; 5:14; 6:5; 7:55 * **11:26** Hch 6:1; 9:1; 13:52; 14:20; 15:10; 16:1; 19:1; 26:28; 1P 4:16 * **11:27** Hch 13:1; 15:32; 1Co 12:28; Ef 4:11 * **11:28** Mt 24:14; Hch 18:2; 21:10; Ga 2:2 * **11:29** Ro 15:26; 2Co 9:1-2; Ga 2:10 * **11:30** Hch 14:23; 15:2; 16:4; 20:17; 21:18; 1Ti 5:17,19; Stg 5:14; 2Jn 1

1 Hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' wittata Herodes qa t'eku'mets pa'aj pekhewe' uja'x pe' yijayan pa' Jesús qe qa' nanawitjiju'. 2 Ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qa yilan ti'jijje'm pa' ewi'ł witqatsjikinet pa' Jacobo'ik'i, Juan łamats'ik'i.* 3 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj aka'an in yi'sinhetij pe' judiol, ma' qa t'eku'mi' iye pa'aj qu' nophe'ł iye ha' Pedro. Aka'an in łunye'jkii pa'aj, hik pakha'aj yamets pe' łe'sits nełuts łiyits Pascua qa tenekui pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'.* 4 Qa in hats yophe'ł pa'aj qa yuihinifi pe' witq'opheł*itjii* qa yejeł*inenij* pe' ikwetju'ł (4) grupo pe' oq'opheł*inetsilets* qa in weekji' qa yamets dieciséis (16), qa watanayaxets pa'aj in yejeł. Yumti qu' nanaxijik'i pe' łe'sits nełuts Pascua qa' nethinij pa' witset pakha' qu' łeqfenye'ji'ij iye. 5 Qa hik ta'łijupi' ha' Pedro in qi in tejeł*itii* pa'aj pe' witq'opheł*itjiyifi*, qa pekhewe'łe te'lijtsii qa iyinipji' pa'aj, qi in iyinijiiha pa'aj pa' Dios.

*Pa' ewi'ł ángel qa yukinik'uifik'i pe' witq'opheł*itjii* pa' Pedro.*

6 In hats uje' qu' neka'xfik'i pa' Herodes qu' nethinij iye pa' witset pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nilan iye ha' Pedro. Pa' naja'xji' pa'aj ha' Pedro hats ima'ałju' pa'aj pe' wetsjuk oq'opheł*inetsilets* wo'nophe'łi'łij wetju'ł pe' wetsjuk fołołik'il, qa pekhewepłe qa i'nji' pa' łeji' in yejeł pe' witq'opheł*itjii*. 7 Qa aje'eł laxa pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pe' witq'opheł*itjii* qa koojo'ofikii pa'aj. Pa' ángel qa nijt'otshen pa'aj yilanets pa' łe'wełi' ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —If'elitik'i qu' eniipha'm.— Ma' qa pe' fołołik'il wo'nophe'łtaxij pe' łokoyei qa namju'kii pa'aj.* 8 Qa pa' ángel qa yit'ijets iye: —Manaqsi'j, otsji' ne' otshilaxtii.— Qa yaqhat'ax pa'aj, qa yit'ij iye pa' ángel: —Me'ntilafij na' e'ntilafit qa atsjayanpha'm.— 9 Qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro, yijayanik'i pa' ángel, qa nite' nikfe'lets me yijaatu'uja pakha' yaqsiijkii pa' ángel, qe yumti yijat'ij qu' na'nłeji'kii łotoi.* 10 Qa in hats t'anji' pa'aj pa' te'weiteje'm pekhewe' yejeł oq'opheł*inetsilets* qa pakhap iye, ma' qa hats yametsfik'i pa' łeji'ija nijket te'weyetsfik'i pa' witset, pakha'an qa qhofłi'ij pa'aj. Qa ikfik'ikii pa'aj, qa ikik'i pa'aj wete'm pa' ewi'ł wit'ikheyi'j, ma' qa pa' ángel qa qessiikii iye pa'aj.* 11 Ma' qa ha' Pedro qa nikfe'lkii pa'aj, qa yit'ij: —Hane'ej hats tsikfee'letsha, pa' Yatsat'ax'inij in nukinju' ha' łaqa ángel, ma' qa tsilithinik'ui pakha' łokoi ha' Herodes qa week iye pakha' notkitaxets enewe' judiol qu' łunye'je'kii.—* 12 Ma' qa in hats nikfe'lik'uyi' pa'aj aka'an, qa ikii pa'aj pe' łetsi' pe' María, łenene pa' Juan łii iye Marcos, qa hik pakha' qa i'ni' pekhewe' olots not'axij wetju'ł in iyin pa'aj.* 13 Qa yamets pa'aj pa' łeji' qa yilanetskii. Qa pe' ewi'ł witqejkunenki' łii Rode, qa ikii qu' nenikfe'lets pa'n łii pakha' yilanetskii pa' łeji'.* 14 Ma' qa in nikfe'lik'i pa'aj ł'anye'j in hik hakha' Pedro, qa qi in łe'wisi'mkii pa'aj qa nitapi'ii qu' nit'ij qhof pa' łeji', qe wekuma'xiiji' iye qu' nenfelji'ju' ha' Pedro in hats i'nji' pa'aj pa' łeji'. 15 Pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj: —¡Hayits qa'nte' ł'eik'uneikii!— Pekhe'en qa yape'enhałe yit'ijets pa'aj in yijaa'ija. Qa pekhewe'en qa yit'ijju' iye pa'aj: —Nite' hik hakha', pakha'łe łaqa ángel lemets hakha'an.— 16 Qa hakha'łe Pedro qa yape'enha yilanetskii pa'aj pa' łeji', qa pekhewe'en in hats yit'ij qhof pa'aj pa' łeji' ma' qa in yi'wen qa yitjułaxijpha'mkii pa'aj. 17 Qa ha' Pedro qa yit'ijji'ju' pa' łokoi pakha' jutsiqaxij qu' weiyi'ipji'. Ma' qa nifelimik'i pa'n łunye'j pa' Yatsat'ax'inij in yukinik'uifik'i pe' witq'opheł*itjii*. Qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Enfeli'łi'm hatse' ekewe' wekwek hakha' Jacobo qa hekhewep iye inejefetsipji'.— Ma' qa i'nk'ałe qa ikfik'i iye pa'aj qa tujtseika' pa' ikji'.* 18 Ma' qa in hats nełukii pa'aj, qa qi in yeł'ilax wetju'ł pa'aj pekhewe' oq'opheł*inetsilets*, nite' nikfe'lets pa'n łunyeje'kiiha in ham pa'aj ha' Pedro. 19 Qa pa' Herodes in hats wo'taxiikii pa'aj qa nite' yi'wen. Qa nifaakankii pekhewe' yejeł*taxets* pa'aj oq'opheł*inetsilets*, ma' qa inaqyaji'ij qu' newetka'xfik'ikii qa natlanhetiiju'. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Herodes qa yamii pa' Cesarea in ta'łi' pa' Judea qa mexe amani' pa'n uja'x pe' nełuts.*

Pa' Herodes'ik'i qa wa'm pa'aj.

20 Pa' Herodes qi in nayu'um pa'aj pekhewe' Tiro qa Sidón łeiłets. Qa pekhewe'łe'en qa ewi'ł i'niji' ek qu' nowo'oi łeqfenyejeyi'ij qu' nuyetsji' pakha'an, qa łe'sitsijju' pa'aj pa' Blasto, qi łeqjeł*inenek* pa' Herodes, pekhewe'en iyinets qu' łe'sitsi'ił wetju'ł iye, qe pa' łeqe sehe' pekhewe'en pe' łaqats ewi'łłe in ta'łijetskii pakha' sehe' tenek'enheiji' pa' Herodes.* 21 Ma' qa in hats yamets pa' nełuji' łeqjeyumtshenek'ik'ui, qa pa' Herodes qa uyik'ipha'm pa'aj pe' łeqhinatai t'ejuyets in qi in tenek'enhei. Ma' qa i'nipji' pa' łots'oji'la'x qa iyet pa'aj. 22 Ma' qa pekhewe'en qa taya'yijipji' pa'aj, qa yit'iju': —¡Ł'a'x pa' ewi'ł dios qa nite' ł'a'x pa'qu' ewi'ł jukhewe'łe aka'an!— 23 Qa aje'eł pa'aj pakha' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij qa yeqfe'meten

---

* **12:2** Mt 4:21; 20:23 * **12:3** Ex 12:15; 23:15; Hch 12:5; 20:6; 24:27; 25:9; 2Co 1:11; Ef 6:18 * **12:7** Lc 1:11; 2:9; 5:19; 16:26; 24:4; Col 4:1; Jud 5 * **12:9** Sal 126:1; Hch 9:10 * **12:10** Hch 5:19; 16:26 * **12:11** Sal 33:18-19; 34:7; Dn 3:28; 6:22; Lc 15:17; 2Co 1:10 * **12:12** Hch 12:25; 15:37,39; Col 4:10; 2Ti 4:11; Flm 24; 1P 5:13 * **12:13** Mt 18:10; Lc 24:21; Jn 18:16 * **12:17** Hch 13:16; 15:13; 19:33; 21:18,40; Ga 1:19; 2:9,12 * **12:19** Hch 8:40; 16:27; 27:42 * **12:20** 1R 5:11; Esd 3:7; Ez 27:17; Mt 11:21

pa'aj pa' Herodes, qe nite' yiwqinhetji' pa' Dios. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj qa wa'm, qe tuj pa' łatawe'jik'i pe' q'oiq'oq'oyits.* 24 Qa ekewe'ɬe ɬe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa les t'ijaifik'i qa week nełuts les olots pe' tek'enik'i.* 25 Qa pa' Bernabé qa pa' Saulo qa hats tepilik'uikii iye pa'aj ha' Jerusalén in hats yaqhat'etsij pa'aj pakha' yaqsiijkii, qa łijts'ekii pa'aj wete'm ha' Juan qa łii iye Marcos.*

13

Pa' Bernabé qa pa' Saulo qa ikkii pa'aj qu' nenfel eke' wi'tlijei.

1 Pekhewe' yijayan pa' Jesús pa' Antioquia'ai na'l pa'aj pe' profetas qa na'l iye pe' maestrol, pekhewe'en łiyits Bernabé, Simón łii iye Niger, Lucio Cirene łeiłe', Saulo qa pa' Manaén, hik ha'ne witjuwaikayek'iłha pa'aj pakha' tenek'enhei Herodes in mente' qits pa'aj.* 2 Qa enewe'en in mexe iyiniiha pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa nite' tekju' iye, qa pa' Espíritu Santo qa yit'ijets pa'aj: —Eqetheni'ɬfik'i na' Bernabé qa na' Saulo qe qa nithayiki kakha' wit'ithayijkit he'yeku'mijiiji'.—* 3 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, in hats yili'ijju' in nite' tekju', qa in iyiinija iye qa in hats t'eku'mipji'kii iye pa'aj łesinjel pekhewe'en, ma' qa yukinkii.*

Pa' Bernabé qa pa' Saulo qa yamii pa' Chipre.

4 Enewe'en yukinkii pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yamii pa' witset Seleucia, ma' qa hik pakha'a' qa i'nji' pe' tokoyei qa yamiiji' pakha' sehe' Chipre łeqewuk'uji' pa' qi iweli'. 5 Qa in hats yamets pa'aj pa' witset Salamina, ma' qa nifel pa'aj kekhewe' Intata ɬe'lijei pe' ɬe'lijtsitjiyitsifi pe' judiol. Ha' Juan Marcos łijts'ekii iye pa'aj hekhewe'en qa t'ifti'ts'etskii iye pa'aj.* 6 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj in hats week naq'axij in yijalki'sik'i pa' sehe', ɬ'isła'wet, yamɬi'iiju'ha pa' witset łii Pafos, qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ɬ weihetax (brujo) yit'ij łetets qu' profetaye', judío łii Barjesús,* 7 ewi'ɬ i'ni'ɬi'kii pakha' gobernador łii Sergio Pablo, ewi'ɬ jukhew nikfe'lkii. Pakha'an qa iyinii pa'aj ha' Bernabé qa ha' Saulo, qe nexpiikeyu'uk'iha kekhewe' ɬe'lijei pa' Intata.* 8 Qa pakha'ɬe Elimas, weihetax, qe hik aka' ikji' aka' łii, qa t'ejuyiju'ɬ pa'aj pekhewe'en, nijaqhittaxijju'kii pa'aj wo'taxii qu' nite' netk'eni'ik'i ekewe' wi'tlijei pakha' gobernador.* 9 Ma' qa ha' Saulo łii iye Pablo, topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa ts'in pa'aj in yejełju' pakha'an, 10 qa yit'ijets pa'aj: —Akha', ła's pa' inwo'met, akha' topo' ej pakha' owotk'onheye'j qa pa' aqawitjineya'x, ejuihife'ej iye week pa' yatsathen, ¿me nite' łili'ij qu' iq'if'inhet pe' yatsathen ɬ'ikheijei pa' Yatsat'ax'inij?* 11 Hane'ejija ha' Yatsat'ax'inij qu' natanithen. Qa e'puk'ali'ij qa pa'qu' uja'xe' nełuts qu' nite' i'wene' ne' junu'.— Qa aje'eɬ pa'aj pakha'an qa p'ew wi'mkii ma' qa ink'ałe qa hats noo'imkiiha pa'aj, ma' qa wo'oikii pa'aj pa'qu' net'eku'mi' pa' łokoi qu' netsinkii.* 12 Ma' qa pakha' gobernador, in yi'wen pa'aj pakha' łunye'jkii, qa nite' yeqeku', yitjułaxijpha'm pa'aj kekhewe' wi'tlijei t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.*

Pablo qa Bernabé qa yamii pa' Antioquía de Pisidia.

13 Pa' Pablo qa pekhewe' ɬ'ithayifets qa hikpa' qa ta'ɬi' iye pa' witset Pafos in i'nji' iye pe' tokoyei qa yamii iye pa' witset Perge pa' sehe' łii Panfilia. Qa pakha'ɬe Juan Marcos qa hik pakha'a' qa yili'ik'i pa'aj qa hats nite' yijayan qa tepilii pa'aj ha' Jerusalén.* 14 Qa pekhewe'ɬe'en qa ikik'ui iye pa'aj pa' Perge, ma' qa yamii iye ha' witset Antioquía pa' sehe' łii Pisidia. Qa pa' nełuji' pa'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pe' judiol ɬe'lijtsitjii qa i'nju'kii pa'aj.* 15 Qa i'nk'ałe pa'aj in hats naxijipji' pa'aj in tiyiyik'i kekhewe' wenit'ij yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i qa kekhewe' iye ɬe'lijei pe' profetas'ik'i, ma' qa pekhewe' tenek'enhe'yij pe' witlijtsitjii qa yukinii pa'aj pa' ewi'ɬ qu' nit'ijets: —Yejefets, qu' nana'li'ɬ e'm pa'qu' e'lijeyi'iɬ qu' nakakɬin ene' inejefets, yape iyeti'ɬ.—* 16 Ma' qa ha' Pablo qa niipha'm pa'aj qa yit'ijpha'm pa'aj pa' łokoi, qa yit'ij: —Jukhew Israel łeiłets qa nekhewe' iye nite' judiol na'li'm pa' ɬ'ijiweyaxitsiju'ɬ pa' Dios, ek'en qeku'ni'ɬ yiwetsek.* 17 Pakha' łeqe Dios ene' Israel łeiłets, t'eku'miiji' pa'aj pekhewe' yalheyi'ɬik'i qa yijatshenfik'i pa'aj in yolotsinija pa'aj in mexe i'ni' pa' sehe' Egipto, qa qi'ija iye pa'aj pa' ɬet'unha'x in yukinik'uifik'ikii pakha' sehe'.* 18 Qa nite' yo'qmositij iye pakha' łunyejeitax pekhewe'en in neki'kii pa' ham i'ni'i' yamijets cuarenta

---

* **12:23** Lc 1:11; Col 4:1; Jud 5; 1S 25:38; 2S 24:16-17; Sal 115:1 * **12:24** Hch 6:7; 19:20 * **12:25** Hch 4:36; 11:30; 12:12 * **13:1** Mt 14:1; Hch 4:36; 11:19,22,27; 1Co 12:28 * **13:2** Hch 8:29; 9:15; Ro 1:1; Ga 1:15 * **13:3** Hch 6:6; 14:26 * **13:5** Hch 9:20; 12:12 * **13:6** Mt 7:15; Hch 8:9 * **13:7** Hch 18:12; 19:38 * **13:8** Ex 7:11; 2Ti 3:8; Hch 6:7; 8:9 * **13:10** Mt 13:38; Jn 8:44; Os 14:9; 2P 2:15 * **13:11** Ex 9:3; 1S 5:6-7; Sal 32:4; He 10:31 * **13:12** Hch 13:49; 15:35-36 * **13:13** Hch 12:12; 13:6; 15:38 * **13:14** Hch 9:20; 14:19,21; 16:3; 17:2; 18:4 * **13:15** Mr 5:22; Hch 15:21 * **13:16** Hch 10:2; 12:17 * **13:17** Ex 1:6; 6:6; Dt 7:6-8; Hch 7:17

(40) ininqapits.* 19 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, pa' Dios in hats yiwuł'enhetju' pe' wetsjuk tatsai (7) witsetits i'ntaxi' pa' sehe' Canaán, qa nak'esa'xijju' pa'aj pa' sehe' pe' inaqwa'mhitsik'i qu' natsat'etsij. Qa in weekji' ekewe'en qa yamijets cuatrocientos cincuenta (450) ininqapits.* 20 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj in hats ł'anu'upji' ekewe'en, qa tisij qu' netnek'enhei pe' juezits yamijii pa' profeta'ik'i Samuel.* 21 Ma' qa pekhewe'en qa iyinets pa'aj pa'qu' ewi'łe' qu' qi qu' wittatayi'ij, qa pa' Dios qa tisij pa'aj pa' Saúl, ła's pa' Cis, ta'łets pekhewe' ta'łets pa' Benjamin'ik'i, qa yamijets cuarenta (40) ininqapits in tenek'enhei.* 22 Qa in hats yukinik'uifik'i iye pa'aj, ma' qa yenpha'm qu' wittatayi'ij pa' David, hik pakha' pa' Dios iyetij iye pa'aj in yit'ij: "Hats hi'wen na' David, Isaí ła's, ewi'ł jukhew hisu'un, qe week yaqsiijkii yijat'ij pa'qu' hisu'un."* 23 Qa pekhewe' ta'łets hane'en, qa ta'łji'ju' hakha' hayiits yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios. Pa' Dios tisij ene' Israel ha' ewi'ł Eqiłina'x, Jesús,* 24 qa in mente' yamets pa'aj qu' ni'nq'ijatshen, qa pa' Juan'ik'i qa yojo'oj pa'aj in nifeli'm pe' week Israel łeiłets in wenqimpuujin t'ejuyets pakha' qu' nili'ij pa' uł'ax qe qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 25 Pa' Juan'ik'i in hats k'esets pa'aj qu' nili'ij pa' ł'ithayijkit, qa yit'ij pa'aj: "¿Łek pakha' łetsumtitaxi'łiikii? Yakha' nite' pakha' Cristo, qa na'łłe ha' ewi'ł teke'lenju' qu' nanam hikha' yakha' nite' ye'weju'łij qu' henit'ijji' pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii."* 26 Yejefets, łelits pekhewe' ta'łets pa' Abraham'ik'i, qa weekji' iye nekhewe' nite' judiol na'li'm pa' ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Dios, inekhewel t'ukinhetii inwetsju' eke' wi'tlijei t'ejuyets qu' jinamii na' wa's.* 27 Pekhewe' i'ni' na' Jerusalén qa week pekhewe' tenek'enhe'yipji' enewe'en, nite' nikfe'lets hakha' Jesús (in hikha' Cristo), qa nite' nikfe'lik'uyii iye kekhewe' łe'lijei pe' profetas'ik'i in yejełji'ijtax week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii, in łekhewel hats yafitsheninij kekhewe'en, in yilan hakha'an.* 28 Qa in yemjeetax in hamtax pa'qu' ni'wenij qu' nata'łijupi' qu' natlanhetii, qa yinijitłi'ij pa'aj pa' Pilato qu' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii.* 29 Qa in hats week yafitsheninij pekhewe'en kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj t'ejuyets hakha'an, qa nit'ijju' pa'aj in we'nenji'pha'm pe' cruz qa yenifi pe' ewi'ł nimełuk.* 30 Qa pakha'łe Dios qa niihinik'uipha'm iye pe' naxju'.* 31 Qa olots nełuts in we'nethinetskii pa'aj hekhewe' weeki'ł in ta'łi'łii ha' Galilea in yamii ha' Jerusalén, hik hekhewe' hane'ej nifeli'm iye ene' jukhew qa efuts iye hakha'an in iła'x iye.* 32 Qa hane'ej yekheweli'ł qa henfeli'ł e'mek eke' łe'sits wi'tlijei, eke' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pekhewe' inaqwa'mhitsik'i,* 33 hik aka' pa' Dios hats yafitshen ine'mij, inekhewel in jita'łets pa'aj pekhewe'en, qa yafitsheninij aka'an in hats yiłin iye ha' Jesús. Qa in ł'anye'jek kakha' Salmo wetsjuk in yit'ij: *"Akha' K'aya's, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i." (Sal 2:7)** 34 Ma' qa pakha' niihinik'uipha'm hakha'an pekhewe' naxju' qe qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nawa'm iye, yit'ij pa'aj eke' łe'lijei: *"Ekheweli'ł k'ełisiłij ekewe' łe'sits ta'ł yiwets qa yijaalija iye qu' łunyejeye'kii yi'lijei qa yeq'iltax iye hiwjutsiqeni'm ka' David'ik'i." (Is 55:3)** 35 Qa hik ta'łijupi' in yit'ij iye pakhap iye Salmo: *"Nite' exke'ej qu' łipipe'ji' ha'ne ł'aj ha'ne oqwomehe'." (Sal 16:10)** 36 Qe pa' David'ik'i in hats yaqhat'axij pa'aj pakha' yisu'un pa' Dios qu' naqsiimijkii pekhewe' namji'ju' ek pa'aj pe' łeqe nełutsji' pakha'an, qa wa'm pa'aj qa tajkati'yik'ui qa ewi'ł i'ni'łi' pe' ł'alheyik'i, ma' qa pa' ł'ajik'i qa łipipji'.* 37 Qa hakha'łe'en hakha' yiłin iye pa' Dios, qa nite' yamets pa' ł'aj qu' łipipe'ji'. 38 Qa hik ta'łijupi', yejefets, łe'wis qu' enikfe'li'łets hakha'an in hik hakha' ta'łets qu' netwu'mhitii i'nk'ui pe' inwuł'ets, aka'an hik aka' henfeli'ł e'm hane'ej.* 39 Qa week iye pekhewe' wekwek, hik pekhewe' nite' łeke' qu' niwu'mi'ł ek'ui kakha' ley yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa hakha'an qu' nata'łets, ma' qa week pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 40 Qa hik ta'łijupi', jeł'i'łiju'ł, hasu'uj qu' na'ni'ł epji' kakha' nifel pa'aj pekhewe' profetas'ik'i, in yit'ij: 41 *"Jeł qeku'ni'łek, ekheweli'ł pekhewe' tejefiteyipji'kii qa łalakinek'ijju' iye, e'nitjułaxiłijpha'm qa' a'hamitsi'it, qe yakha' haqsiijkii na' ewi'ł wit'ithayijkit nekhewe' eqe nełutsi'łji', hik nakha' nite' ł'anuuyi'i qu' nite' eqeku'yi'łik'i yemjeetax qu' nana'ltax pa'qu' neqethentaxi'ł e'mik'iha."—(Hab 1:5)** 42 In hats ikik'uifik'ikii pa'aj pekhewe'en pe' witlijtsitjii, ma' qa pe' jukhew qa iyinijets pa'aj qu' niyetik'ui iye qa' nenfeli'm iye ekewe' wekwek qu' namtaxets iye pa'qu'

* **13:18** Dt 1:31; Hch 7:36 * **13:19** Dt 7:1; Jos 14:1; 19:51; Sal 78:55; Hch 7:45 * **13:20** Jue 2:16; 1S 3:20; Hch 3:24 * **13:21** 1S 8:5; 9:1; 10:1 * **13:22** 1S 13:14; 15:23,26; 16:13; Sal 89:20 * **13:23** Sal 132:1; Mt 1:1; Lc 2:11; Hch 13:32 * **13:24** Mt 3:1; Mr 1:4; Lc 3:3; Hch 1:22; 19:4 * **13:25** Mt 3:11; Mr 1:7; Lc 3:16; Jn 1:20,27; Hch 20:24 * **13:26** Hch 4:12; 5:20 * **13:27** Lc 24:27; Hch 3:17 * **13:28** Mt 27:22-23; Hch 3:14 * **13:29** Mt 27:59; Lc 23:53; Hch 5:30 * **13:30** Mt 28:6; Hch 2:24 * **13:31** Mt 28:16; Lc 24:48; Hch 1:3 * **13:32** Hch 5:42; 26:6; Ro 4:13; 9:4 * **13:33** He 1:5; 5:5 * **13:34** Hch 13:30,37 * **13:35** Hch 2:27 * **13:36** Hch 7:60; 1Co 11:30; 15:6,18,20,51; 1Ts 4:13-15; 1R 2:10; Hch 2:29; 13:22; 20:27 * **13:38** Lc 24:47; Hch 2:38 * **13:39** Ro 3:28; 10:4 * **13:41** Is 29:14

witwapiihijiye' (sábado). 43 Qa naxijik'i pa'aj in not'ax wetju'ł pekhe' ła'lijtsitjiyifi pe' judiol, qa olots pekhewe' judiol qa pekhewe' iye nite' judioltax t'eku'młi'i' qu' łunyejeye' kakha' łunyejei ne' judiol, qa yijayanik'i pa'aj pa' Pablo qa' pa' Bernabé, ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé qa yakakłintaxij pa'aj pekhewe'en qu' hasu'uj nili'ij in nite' yeqeku' pakha' łeqisitła'i'nij pa' Dios.* 44 In hats yamets iye pa'aj pakhap witwapiihijii (sábado), ma' qa yaqaamij qu' weeke' pa' witset in not'axii pa'aj qe qa' nepiye'ek'i kekhewe' ła'lijei pa' Yatsat'ax'inij. 45 Qa pekhewe'ła judiol in yi'wen pa'aj pe' olotsija not'axii pa'aj, ma' qa qi teqemtshenkii pa'aj, qa nijaqhitji'ijju' yitjiijets in yijanik'i pe' yitji'ijtaxij pa' Pablo qa uł'etsik'ikii pe' ła'lijeyets.* 46 Ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé iye qa yape'enhałe nite' nijiwei, qa yit'ijiju'ł pa'aj: —Yijaa'ija in les ła'wistax qu' ekheweli'ił qu' ojo'ołij qu' efelhiti'yi'łi'm eke' ła'lijei pa' Dios. Qa ha'neła'i'ij in hats ł'oqowe'yi'łiju'ł qa ła'neniłi' iye in nite' łisu'uni'ł qu' esti'yi'łij pa' witiła'x nite' yili'ij, hane'ej qa hetetwek'ela'xi'łijets nekhewe' nite' judiol.* 47 Qe aka'aj'in yit'ij ha' Yatsat'ax'inij in tsiyaji'iłijets: *“Yakha' k'eni' qu' łefetitjiye'ej nekhewe' witsetiikal nite' judiol, hats'inha qu' eka'xik'i ha'ne witqiłinkeya'xtaxij qa amłi'iłijii pekhewe' totsii witsetits ha'ne week sehe' ipji'.”—(Is 42:6; 49:6)** 48 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pekhewe' nite' judiol, qa ła'sitsi'mkii pa'aj qa yiwqinhet ekewe' ła'lijei pa' Yatsat'ax'inij. Ma' qa tek'enets nite' yeqeku'uk'i eke' witlijei pekhewe' hayiits te'nekumhi'yiiji' pa'aj qu' netesti'yij pa' witiła'x nite' yili'ij. 49 Ma' qa ekewe' ła'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa week yamipji' pakha' sehe'. 50 Ma' qa pekhewe' judiol qa wo'oiji' pa'aj qu' niwakaninkii pekhewe' efuts wo'taxii pa' Dios qa patunkii iye qa pekhewe' iye jukhew wit'alheiji' pa' witset, ma' qa hikpe' qa ta'łets in yutenkeninij pe' olots jukhew qa efuts iye pa' Pablo qa pa' Bernabé, ma' qa yiwutshenik'uifik'i pa'aj pa' łeqe sehe'.* 51 Ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé qa nefulutju' pa'aj pa' sehe' yamtaxij pe' łef'iyei qe qa' jutsiqetsi'im pekhewe'en in uł'ets. Ma' qa ikik'ui pa'aj qa yamii iye pa' witset łii Iconio.* 52 Qa pekhewe'ła yijayan pa' Jesús pakha' witset Antioquía de Pisidia qa qi'ek in topolij pakha' łesaxitsi'mkii qa pa' Espíritu Santo iye.*

14

Pablo qa Bernabé qa i'ni' pa' witset'ii Iconio.

1 Qa łunye'jkii pa'aj pa' witset'ii Iconio, pa' Pablo qa pa' Bernabé qa uyifi iye pa'aj wete'm pe' judiol ła'lijtsitjii, qa iyetifi ła'wis pa'aj in iyetju', ma' qa olots pe' nite' yeqeku' judiol qa pe' nite' judiol iye.* 2 Qa pekhewe'ła judiol, pekhewe' nite' yisu'un qu'nte' neqeku'ye', qa yepiikinijkii pa'aj pe' ła'lijei pekhewe' nite' judiol, ma' qa qi in yapjanheti'm pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata.* 3 Ła'mek pekhewe' Pablo'ołqa yape'ekii pa'aj in i'ni'kii pakha' witset, qa iyetij nite' nijiwei in nifel t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' yiwjutsiqeni'mha in yijaalija ekewe' ła'lijei ma' qa i'nijji' pekhewe'en in yaqsiijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qa qi in yitjułaxjiijpha'mkii iye pe' weekji'.* 4 Qa yeqet'etsłeju'kii pa'aj pakha' witset, na'l pekhewe' yisu'un qu' nijayanij pakha' yisu'un pe' judiol, qa pekhewep qa yisu'unek pekhewe' yit'ij pe' apóstoles.* 5 Ma' qa pekhewe' judiol qa pe' nite' judiol iye, qa weeki'ł iye pekhewe' ł'alheiji' wete'm pakha' łetset, in yisu'untax pa'aj qu' net'ilit'ets pe' Pablo'ołhats'inha qu' łeqfenyejeyi'ij pa'qu' ułaxe' pekhewe'en qa qu' nenjele'ejkii iye pe'qu' utele'. 6 Qa in nikfe'lets pa'aj pe' Pablo'ołqa ilatii pa'aj pekhewep iye witsetits i'ni' iye pakha' sehe' Licaonia, pa' Listra qa pa' Derbe, qa week pekhewe' łekuwelii enewe'en.* 7 Qa hik pakha'a' qa nifeli' iye eke' ła'sits wi'tlijei.*

Pablo qa Bernabé qa i'ni' pa' witset'ii Listra.

8 Pa' witset'ii Listra, ewi'ł pa'aj pa' jukhew i'nju', nite' łeke' qu' nijalkiskii qe onqok, ta'łij ji'teje'm pa'aj wittawe'j.* 9 Pakha'an tek'enets pa'aj pa' Pablo in iyet. Qa pa' Pablo qa ts'in in yejełju', qa yi'wen in na'li'm pa' nite' łeqekuye'j ma' qa łeke' qu' niłin. 10 Qa yit'unhetik'iha pa'aj in yit'ijets: —¡Eniipha'm, it'ij teene!— Pakha'an qa aje'eł ts'enpha'm pa'aj, ma' qa hats łeke' in ik. 11 Ma' qa pekhewe' olots jukhew qa efuts in yi'wenij pa'aj pakha' yaqsiijkii pa' Pablo, qa taya'yij wetju'ł pa'aj yit'ij pe' ła'lijei pakha' sehe' Licaonia, qa yit'ijju' pa'aj: —Pekhewe' diosits Júpiter qa Mercurio hats wotjonketik'i ene' jukhew qa hats te'nilit inwetsju' ha'ne ju'uni'.—* 12 Qa łeqiyij pa'aj pa' Bernabé, Júpiter, qa pa' Pablo qa łeqiyijek

---

* **13:43** Hch 11:23; 14:22 * **13:45** Hch 18:6; 1Ts 2:16; 1P 4:4; Jud 10 * **13:46** Mt 21:43; Hch 3:26; 18:6; 22:21; 28:28 * **13:47** Lc 2:32 * **13:50** Hch 14:2,19; 2Ti 3:11 * **13:51** Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 14:1,19,21; 16:2; 18:6; 2Ti 3:11 * **13:52** Mt 5:12; Jn 16:22; Hch 2:4 * **14:1** Hch 13:5,51; 14:19 * **14:2** Jn 3:36; Hch 13:50 * **14:3** Mr 16:20; Jn 4:48; Hch 4:29; 20:32; He 2:4 * **14:4** Hch 17:4-5; 19:9; 28:24 * **14:6** Mt 10:23; 2Ti 3:11 * **14:7** Hch 14:15,21; 16:10 * **14:8** Mr 6:56; Fil 2:12 * **14:11** Hch 8:10; 28:6

pa'aj, Mercurio, qe les in iyet pa'aj. 13 Ma' qa pakha' pa'i ipji' pakha' łoqo dios Júpiter, ta'łii pekhe' łe'lijtsitjii i'nik'uifik'i pa' witset, qa neka'xets pa'aj pakha' łeji'iifik'i pekhewe' toros qa pe' łop'om wit'etilayij, qa yisu'untax pa'aj qu' niyinii pe' Pablo'oł ma' qe'kha nilantaxifi pekhewe' inqa'metets, qa weekji' iye in yisu'untax pekhewe' olots jukhew qa efuts iye. 14 Qa in nikfe'łe'ets pa'aj pekhewe' apóstoles Bernabé qa Pablo, ma' qa yiwjaf'itik'i pa'aj pe' ł'uihitjiyits, qa wekuma'xii pa'aj pakha' i'ntaxiji' qa t'ilit ji'teje'm pa'aj pekhewe' olots jukhew qa efuts iye, qa tayai pa'aj,* 15 qa yit'ijji'ju': —Jukhew, ¿inhats'ek in łaqsiiłijkii aka'an? Yekheweli'ł ye'jukhewłi'ił iye hik k'eyijunyejeyi'ł. Yekheweli'ł henfełi'ił e'm eke' łe'sits wi'tlijei hats'inha qu' etetwek'elaxi'łik'ui ekewe' wekwek qa' eneki'łets pakha' ewi'ł Dios nite' wa'm yijat'ij, *hik pakha' yaqsiijkii pa'aj ha'ne wa's, ha'ne sehe', na' qi iweli' qa week pekhewe' i'nji' enewe'en.* *(Ex 20:11)** 16 Pakha'an toxik'i pa'aj mexe yiwejinłi'ij pe' week witsetits in yaqsiijkii pa'qu' nisu'unłe.* 17 Łaˈmek pakha'an, qa yape'enha wo'taxii qu' ninikfe'l, qa yaqsi'jtaxijkii pakha' łe'wis, ma' qa nukinju' na'aj piłei, yaqsi'jtaxijkii iye na'aj łahats'ij qe yuji' ene' łei, ma' qa ne'sinheti'łi'mkii qe na'l pa'qu' aqi'ił.—* 18 Qa in yemjeetax in yittaxijets pa'aj ekewe'en, qa yaqaamij qu' nite' netk'ene' pa'aj pekhewe'en in neqek'uyu'taxijifi pa'aj pe' inqa'metets. 19 Ma' qa teł*uuyik'i* pa'aj qa namkii pekhewe' judiol ta'łii pa' Antioquía qa pe' ta'łii pa' Iconio. Qa wo'tk'oni'mkii pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nijele'ejkii pa'aj pe' utel pa' Pablo qa yetsinik'uifik'i pa' witset yumtitax qu' hats nawaa'mija.* 20 Qa in mexe k'ooitaxijji' pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata, pakha'an qa niipha'm pa'aj qa wapil ji'teje'm iye pa' witset. Qa pakhap neł*ukii* pa'aj qa hats ik, łijts'ekii iye pa'aj pa' Bernabé qa yamii pa' witset łii Derbe.* 21 Ma' qa in hats nifeli' iye pa'aj eke' łe'sits wi'tlijei pakha' witset qa in hats olots iye pe' yijayankeninij pa' Intata, qa tepilijik'i iye pe' witsetits Listra, Iconio qa' pa' Antioquía de Pisidia.* 22 Yakakłinij qu' nent'unhet pekhewe' hats yijayan pa' Intata, qa yakakłinij iye qu' natjanithenij pakha' nite' łeqekuyejeyij, qa yit'ijets pa'aj: —Les łe'wis qu' nataˈłets pe' wekwek in jitaats'e'ej qu' ji'nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios.—* 23 Qa t'eku'mjiiji'kii pekhewe' qu' netnek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata pekhewe' witsetitsji', in hats qiji'ij qa iyinji'ij qa in nite' tekji'ijju' iye. Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa hats yiwejinij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qu' hik pakha'ye' qu' neje*łets*, hikpa' tek'enets nite' yeqeku' pekhewe'en.* 24 Qa hats ikkii iye pa'aj qa t'anipji' pa' sehe' Pisidia qa yamets pa' sehe' Panfilia. 25 Ma' qa in hats nifeli' iye eke' wi'tlijei pa' witset Perge, qa yamiiju' iye pa'aj pa' witset Atalia. 26 Qa hik pakha'a' pa'aj qa hats i'nji' pe' tokoyei qe qa' hats napilii pakha' witset Antioquía de Siria, hik pakha'a' pa'aj testi'yiji' pa' łeqi'fenkeye'j pa' Dios hats'inha pekhewe'en qu' naqsiijkii aka' wit'ithayijkit, hik aka' hats yaqhat'etsij pa'aj.* 27 Ma' qa in hats yamii qa no'thet wetju'ł pe' yijayan pa' Intata, qa nifelimik'i week pe' wekwek yaqsiimijkii pa' Dios, qa pa'n łunye'j iye pa' Intata in yit'ijimiiqhof pa' łeji' pekhewe' nite' judiol ma' qa' nite' neqeku'ye'.* 28 Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa olots juwelits in amaneyijupkii pekhewe' yijayan pa' Intata.

15

Pakha' iyetijju' pa'aj pa' Jerusalenii.

1 Qa uja'x pa'aj pekhewe' ta'łii pa' sehe' Judea namii pa'aj pa' witset Antioquía, qa yijatshen pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata: —Qu' nite' iwu'mi'ił axpasitsi'ił in ł'anye'jek pa'aj pa' Moises'ik'i, ma' qa' nite' łeke'ye' qu' i'łiyi'ił.—* 2 Qa in łunye'jek pa'aj pa' Pablo qa pa' Bernabé in qi in nite' yisu'un qu' net'eku'mi' pa'aj pakha' yittaxijju' pa'aj pekhewe'en qu' łunye'je' qa hats qi in tek'eł*eyijju*' pa'aj, ma' qa pekhewe' yijayan pa' Intata qa yijamti'ets pa'aj qu' nukin pa' Pablo qa pa' Bernabé qa pekhewep iye qu' łijts'eyek'e qa' namii pa' Jerusalenii pe' apóstoles qa pe' week tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata hats'inha qu' niyeti'łijju' aka' łunye'jkii in ta'łets pekhewe' ta'łii pa' Judea in yisu'untax qu' niwu'm łaxpa's pekhewe' hats yijayan pa' Intata.* 3 Qa hik ta'łijupi' in ikkii pa'aj, qe ta'łets in yukinkii pekhewe' yijayan pa' Intata, ma' qa nek ji'teje'm pe' sehel Fenicia qa pa' Samaria, qa nifeeljiimik'iha pa' łunyee'jkiiha pekhewe' nite' judiol in hats wenink'aihit qa yijayan pa'

---

* **14:14** Mt 26:65; Mr 14:63 * **14:15** 1S 12:21; 1Co 8:4; 1Ts 1:9; Gn 1:1; Sal 146:6; Jer 14:22; Ap 14:7 * **14:16** Sal 81:2; Mi 4:5; Hch 17:30; 1P 4:3 * **14:17** Hch 17:26-27; Ro 1:19-20; Lv 26:4; Dt 11:14; 28:12; Job 5:10; Sal 65:10; 147:8; Ez 34:26; Jl 2:23 * **14:19** Hch 13:45,51; 2Co 11:25; 2Ti 3:11 * **14:20** Hch 11:26; 14:22,28 * **14:21** Mt 28:19; Hch 13:51 * **14:22** Hch 9:16; 11:23; 13:43; Lc 22:48; Jn 15:20; 16:33; Ro 8:17; 1Ts 3:3; 2Ti 3:12 * **14:23** Hch 11:30; 13:3; 20:32; Tit 1:5 * **14:26** Hch 11:19; 13:3 * **14:27** Hch 15:12; 21:19; 1Co 16:9; 2Co 2:12; Col 4:3; Ap 3:8 * **15:1** Hch 6:14; 15:5,24; 16:3; 21:21; Ga 2:12; 5:2; 1Co 7:18; Lv 12:3 * **15:2** Hch 11:30; 16:4; Ga 2:1-2

Jesús, qa aka'an in ta'łets qa qiji'ij qa łe'sitsjii'mkii week pekhewe' yijayan pa' Intata.* 4 Ma' qa in hats yamii pa'aj pa' Jerusalén, qa week wetfeli'm pekhewe' yijayan pa' Intata, qa pekhewe' iye apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayayan pa' Intata, qa nifelimik'i week pe' yaqsiimijkii pa' Dios pekhewe'en.* 5 Qa pekhewe'łe uja'x fariseoltax pa'aj hats tek'enets pa' Jesucristo, qa ts'ap'a pa'aj qa yit'ijji'ju': —Les łe'wistax qek netwu'mhitii łaxpa's pekhewe' nite' judiol qa' natyajaxti'yijets iye qu' naqsi'jkii kakha' łeqe ley pa' Moises'ik'i.— 6 Ma' qa pe' apóstoles qa pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata, qa not'axij wetju'ł qu' niyetijju' aka' łunye'jkii. 7 Ma' qa in hats qi in iyetijju' pa'aj, pa' Pedro qa niipha'm pa'aj qa yit'ijji'ju': —Yejefets, ekheweli'ł łenikfe'li'łets toxik'i in i'nk'aa'ija pa' Dios in t'eku'myiiji' qu' yakha'ye' qu' hepiikitij nekhewe' nite' judioltax ekewe' łe'sits wi'tlijei hats'inha qu' nite' jeek neqekuyi'ik'i qa' netk'enets. 8 Qa pa' Dios, hikpa' in nikfe'lets week pe' intawjets, inq'ethinij in t'eku'mi' iye enewe'en, ma' qa nukinetsju' in tisij ka' Espíritu Santo, in injunyejeyek in i'nk'aa'ija jiyełisij,* 9 qa ham pakha' qu' pakha' łunye'je' inekhewel qa enewe'en. Qa hats nili'jijju' pe' łewuł'ets qe ta'łets pa' nite' łeqekuyejeyij.* 10 Qa hane'ej qa ¿inhats'ek in łanaqjaajinkeyu'ułij qu' ejuyi'łijiju'ł aka' hats yaqsiijkii pa' Dios qa ł'entaxiłipji' enewe' yijayan pa' Intata pakha' niihet qu' neka'xkii, hik pakha' nite' weju'łiju'ł iye pa'aj qu' neka'xkii pe' inqa'jteyik'i qa inekhewel iye nite' je'weju'łiju'ł iye qu' jinteka'x?* 11 Qa hatsłe jinikfe'lets in hats ji'łii yijat'ij qa ham łaja'ye' qe ta'łets pa' qi łeq'ilta'x ha' Yatsat'ax'inij Jesús, qa hik łunyejei iye nekhewe'en in hats iłii iye.—* 12 Week pekhewe' not'ax wetju'ł weiyipji' pa'aj, qa tek'enets pa'aj in iyet pa' Bernabé qa pa' Pablo, qa nifelimik'i pe' ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiimijkii pa'aj pa' Dios pekhewe' nite' judiol qa i'njiiji' pe' Pablo'oł.* 13 In hats yili'ijju' pa'aj in iyetju' enewe'en, qa pa' Jacobo qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ek'en qeku'ni'łek, yejefets,* 14 na' Simón hats nifel iku'uj pa'n łunye'j pa' Intata in i'nk'a yisu'un qu' net'eku'mi' pekhewe' nite' judiol, hats'inha qu' nana'l pe'qu' natsat'etsijek pakha'an. 15 Qa aka'an qa hats hik łunye'j kakha' yit'ij pa'aj pe' profetas'ik'i, in yit'ijek pa'aj ka' we'nika'ajji': 16 *“Ł'anu'upji' hatse' aka'an qa' hetpil iye, qa' heniihinpha'm iye ne' łetsi' ka' David'ik'i in namtaxju'. Qa' hepileti' iye qu' heni' ne' namtaxju'kii łapk'asil, ma' qa' heniihinpha'm iye,* 17 *hats'inha qu' weeke' qu' nowo'oi ha'ne Yatsat'ax'inij, week pekhewe' nite' judiol pekhewe' teniya'yiiji' qu' natsat'etsij.* 18 *Hik aka' yit'ij pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' yaqsiijkii qa pakhaa'ijłe in yinikfe'l aka'an.”* *(Am 9:11-12)* 19 Qa hik ta'łijupi', yakha' in humti qu' les łe'wise' qu' hasu'uj jintepekhelinhetijji'kii pekhewe' nite' judiol in yijayan pa' Dios, 20 jiwenq'ika'ajii yijat'ij pekhewe'en qu' hasu'uj netuj i'nłi'i qu' niya'ji' pe'qu' hats netesti'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, qu' hasu'uj iye nanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, hasu'uj iye netuj na'aj ł'ese'n ne'ej inqa'metets nite' wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii qa hasu'uj iye netuj ne'ej yaqamaxju' ł'athits ne'ej inqa'metets.* 21 Qe kakha' łeqe ley pa'aj pa' Moises'ik'i pakhaa'ijłe pa'aj in tefelhitii qa week pe' witsetits in na'li'm ma' qa tefelhitiiji'ij, qe week na'aj nełuji' witwapiihijii tiyiijiik'i ekewe'en pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi.—* 22 Ma' qa yumti pekhewe' apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijayan pa' Intata qa week pekhewe' yijayan pa' Intata qu' les łe'wise' qu' net'eku'miiji'kii pe'qu' uja'xe' jukhew qu' nukinii pa' Antioquía qu' łijts'eyek'e pa' Pablo qa pa' Bernabé. Qa t'eku'miiji' pa'aj pa' Judas, łii iye Barsabás qa pa' Silas, enewe'en jukhew yiwqinhetji' pekhewe' yijayan pa' Intata.* 23 Qa yekekinenij pa' witfaakanek, yit'ij: —Enewe' apóstoles qa ene' inejefetsipji' pa' Intata hik enewe' tenek'enhe'yipji' ne' yijayan pa' Intata, pekhewe' yejefetsi'łipji' pa' Intata nite' judiol Antioquía łeiłets, pe' sehe' Siria łeiłets qa pe' sehe' Cilicia łeiłets, hewetfeli'ł ei.* 24 K'impiye'ełij in na'l pekhewe' uja'x ta'łtaxi'ł yitji'teje'm nami'ł ei pa'aj, hik pekhewe' nite' yekheweli'ł qu' hetisi'łij pa'qu' łunyejeye', qa yaqsi'jtaxijkii in neł'ilehettaxi'łij pe' łe'lijei, qa qi natawje'metentaxi'ł.* 25 Qa hik ta'łijupi' in week humti'ił qa week łexkelij iye qu' les łe'wise' qu' he'yekumi'łiiji' pe'qu' uja'xe' jukhew hats'inha qu' he'nukini'ł ei qa' łijts'eyek'e nekhewe' jite'su'un inejefets Bernabé qa na' Pablo.* 26 Hik enewe' jukhew yaqamijkii qu' nanaxju' pa'aj qe ta'łets ka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 27 Qa hik ta'łijupi' in he'nukini'ł na' Judas qa na' Silas qe qa' hik nekhewe'ye' qu' niyetijha ekewe' we'nikałetaxijji'. 28 Qe hats week hisu'uni'ł pa' Espíritu Santo qa yekheweli'ł, qu' hasu'uj eni'łipji'kii ma' qa' les ne'niihet

---

* **15:3** Hch 11:18; 21:5; Ro 15:24; 1Co 16:6,11; 2Co 1:16; Tit 3:13; 3Jn 6 * **15:4** Hch 14:27; 15:12 * **15:8** Hch 1:24; 10:44,47 * **15:9** Hch 10:28,34,43; 11:12; 1P 1:22 * **15:10** Mt 23:4; Ga 5:1 * **15:11** Ro 3:24; Ef 2:5-8; Tit 2:11 * **15:12** Jn 4:48; Hch 14:27; 15:4 * **15:13** Hch 12:17; 15:7 * **15:16** Is 45:21; Jer 14:9; Dn 9:19 * **15:20** 1Co 8:7,13; 10:7-8,14-28; Ap 2:14,20 * **15:21** Hch 13:15; 2Co 3:14 * **15:22** Hch 1:23; 15:2; 1P 5:12 * **15:23** Hch 15:1; 23:26; Stg 1:1 * **15:24** Ga 1:7; 2:4; 5:10,12; Tit 1:10 * **15:25** Hch 1:14; 2:46; 4:24; 5:12; 7:57; 8:6; 12:20; 18:12; 19:29 * **15:26** Hch 9:23-25; 14:19

ekewe' hane'ej hika'aɬijji', ekewe'en:* 29 hasu'uj ɬuji'ɬ i'nɬi'i qu' iya'aɬji' pe'qu' hats testi'yij
pekhewe' witeqsi'nq'alits, hasu'uj iye ɬuji'ɬ ne'ej yaqamaxju' ɬ'athits ne'ej inqa'metets,
hasu'uj iye ɬuji'ɬ na'aj ɬ'ese'n ne'ej inqa'metets nite' wenukinfik'i pe'qu' ɬ'atitse' in talanhetii,
qa hasu'uj iye manawitjiɬi'iɬijju'kii esenitsi'ɬ. Ekheweli'ɬ qu' ek'eni'ɬik'i ekewe' wekwek, qa'
hats aqsiiɬijkii pa' ɬe'wis. Hats uja'xɬi'ik'i.—* 30 Ma' qa pekhewe'en in hats teniwetfelhi'yi'm
pa'aj qa ikkii qu' namii pa' Antioquía. Qa in yamii qa no'thet wetju'ɬ pe' week hats yijayan
pa' Intata, qa tisij pa' witfaakanek. 31 Qa in hats yiyinenik'i pa'aj, qa qi in ɬe'sitsi'mkii qe
ta'ɬets pekhewe' wi'tlijei in yisimetsin pe' ɬatawjets. 32 Qa pa' Judas qa pa' Silas iye, enewe'en
in profetas iye, qa qi in yakakɬin pa'aj qa yit'unhet iye pekhewe' yijayan pa' Intata, qa
yape'ejets pa'aj in iyetik'ui olots pe' nifeli'm.* 33 Qa i'nk'aɬe pa'aj in hats olots neɬuts pa'aj
in amaneyi' pakha'a', ma' qa pe' yijayan pa' Intata qa hats wetfeli'm pa'aj qa mexe iyinipji',
hats'inha qu' napilii iye pekhewe' nukin pa'aj.* 34 Qa pakha'ɬe Silas qa yisu'un qu' mexe
amane' eku'ni'kii pakha'an. 35 Qa pa' Pablo qa pa' Bernabé iye amaneiji' iye pa'aj pa'
Antioquía. Enewe'en qa pekhewep iye olots i'nq'ijatshenij qa nifel iye pa'aj eke' ɬe'sits ɬe'lijei
pa' Yatsat'ax'inij.*

Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa yak'esju' pa'aj.

36 Ma' qa in hats teɬuuyik'i pa'aj pa' Pablo qa yit'ijets pa'aj pa' Bernabé: —Yape jinjiwitshen
eku'uk'i iye he' inejefetsipji' pa' Intata hekhewe' week witsetitsji' in uja'xek hekhewe' jite-
feli'm eke' ɬe'lijei ha' Yatsat'ax'inij, hats'inha qu' jinte'wen eku'n iye qetuk pa' ɬunyejeikiyek.
—* 37 Qa pa' Bernabé qa neqekeneyutaxij pa'aj qu' ɬijts'eye'kii iye wete'm pa' Juan, ɬii iye
Marcos.* 38 Qa pakha'ɬe Pablo qa yumti qu' nite' ɬe'wise' qu' neka'x qa' ɬijts'eye'kii iye pakha'
hayiits yiliɬi'ik'i pa'aj qa yiwu'mi' pekhewe'en pa' sehe' ei Panfilia, ma' qa hats nite' yijayan
pa'aj in mexe t'ithayiitax wete'm. 39 Ma' qa qi in nite' t'eku'mij wetju'ɬ pa'aj pa'qu' ewi'ɬe'
pekhewe'en, qa pa' Bernabé qa yeka'x pa'aj pa' Marcos, qa i'ni'ɬji' pe' tokoyei qa yami'ɬii pa'
sehe' Chipre. 40 Qa pakha'ɬe Pablo qa t'eku'mi' ek qu' neka'x pa' Silas. Qa pe' yijayan pa'
Intata qa iyinipji' pa'aj qu' ni'fen pa' Yatsat'ax'inij enewe'en.* 41 Qa ikkii pa'aj nek ji'teje'm
pa' sehe' Siria qa pa' Cilicia, yiyaji'ik'i qu' nent'unhet pekhewe' hats yijayan pa' Intata.*

16

Pablo qa yisu'un qu' ɬijts'eye'kii iye pa' Timoteo.

1 Qa namets iye pa'aj pa' witset Derbe qa pa' Listra iye. Qa hikpa' qa i'ni' ha' ewi'ɬ yijayan
pa' Intata, ɬii Timoteo, ɬa's pe' ewi'ɬ efu judioki' yijayan iye pa' Intata. Pakha'ɬe ɬatata qa
griego.* 2 Pekhewe' yijayan pa' Intata pa' witset Listra qa pa' Iconio iye, week yit'ijets
in yatsathen ha' Timoteo.* 3 Pa' Pablo qa yisu'un pa'aj qu' ɬijts'eye'kii iye pakha'an, qa
t'eku'mi' qa yiwu'm pa'aj ɬaxpa's, qe ta'ɬijupi' pekhewe' judiol na'li' pekhewe' witsetits, qe
week nikfe'lets pakha' ɬatata in griego.* 4 Qa in hats ikik'i pa'aj week pe' witsetits, qa tisji'jij
pe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan pa' Intata, pekhewe' hats t'eku'mij wetju'ɬ pe' apóstoles
qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata i'ni' pa' Jerusalén qu' hik pekhewe'ye' qu'
nanaqsiijkii.* 5 Qa hik ta'ɬijupi' pekhewe' yijayan pa' Intata in les t'unitsij pa'aj pakha' nite'
ɬeqekuyejeyij. Qa week neɬuts t'ijaifik'i pa'aj in les olots pe' yijayan pa' Jesús.*

Pablo qa i'nji'kii ɬotoi pa' ewi'ɬ jukhew i'ni' pa' Macedonia.

6 Qa nek ji'teje'm iye pa'aj pe' sehel Frigia qa Galacia, qa pa' Espíritu Santo qa nite' ɬexke'ej
qu' nenfeli' eke' wi'tlijei pa' sehe' Asia.* 7 Qa in hats namets iye pa'aj pa' sehe' Misia,
qa yisu'untax pa'aj qu' namii iye pa' sehe' Bitinia, qa pakha'ɬe ɬeqe Espíritu pa' Jesús qa
nite' ɬexke'ej pa'aj.* 8 Qa nek ji'teje'm na' sehe' Misia, qa nametsju' pa'aj ha' witset Troas.*
9 Qa ka' naja'xji' pa'aj ha' Pablo qa t'ethinheti'yij pa'aj qa i'nji'kii ɬotoi in ima': ewi'ɬ pa'
jukhew Macedonia ɬeiɬe', ts'ap'a qa qi in iyinkii pa'aj, qa yit'ij: —Anamii wat'ij ha'ne sehe' ei
Macedonia qa' etsi'feni'ɬii.—* 10 In hats yi'wen pa'aj ha' Pablo aka'an, ma' qa neɬukii qa aje'eɬ
hanaqsi'ji'ɬ qu' natsami'ɬii ha' sehe' Macedonia, qe tsikfe'li'ɬetsha pa' Dios in taya'yi'ɬyijii qu'
henfeli'ɬi' eke' ɬe'sits wi'tlijei.*

---

* **15:28** Hch 5:32; 15:8 * **15:29** Hch 15:20; 21:25; Ap 2:14,20 * **15:32** Hch 14:22; 15:1 * **15:33** Mr 5:34; Hch 16:36; 1Co 16:11; He 11:31 * **15:35** Hch 8:4; 13:1 * **15:36** Hch 13:4,13-14,51; 14:6,24 * **15:37** Hch 12:12; 13:13; Col 4:10 * **15:40** Hch 11:23; 14:26; 15:22 * **15:41** Hch 6:9; 15:23; 16:5 * **16:1** Hch 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; Ro 16:21; 1Co 4:17; Fil 2:19; 1Ts 3:2,6; 2Ti 1:5; 3:15 * **16:2** Hch 13:51; 16:40 * **16:3** Ga 2:3 * **16:4** Hch 11:30; 15:2,28 * **16:5** Hch 2:47; 9:31; 15:41 * **16:6** Hch 2:9; 18:23; Ga 1:2; 3:1 * **16:7** Hch 8:29; Ro 8:9; Ga 4:6; Fil 1:19; 1P 1:11 * **16:8** Hch 16:11; 20:5-6; 2Co 2:12; 2Ti 4:13 * **16:9** Hch 9:10; 20:1,3 * **16:10** Hch 20:5-15; 21:1-18; 27:1–28:16

Pablo qa yamii pa' witset Filipos.

11 Ma' qa ha' Troas qa hikha' hata'ɬi'ɬi' in ha'ni'ɬji' ke' tokoyei, qa hatsa'theni'ɬii in tsami'ɬii
ha' sehe' ɬii Samotracia yeqewuk'un ha' qi iweli'. Qa kakhap neɬuji' qa haki'ɬkii iye qe qa'
natsami'ɬii ha' witset ɬii Neápolis. 12 Qa hikha' qa hata'ɬi'ɬi' in ho'yotsi'ɬju' qa tsami'ɬii ha'
witset Filipos, hik hakha' romanos ɬetset, hikha' les qiji' hakha' week sehe' Macedonia. Qa
hikha' qa uja'x ke' neɬuts in ya'maneyi'ɬi'.* 13 Qa ka' neɬuji' witwapiihijii qa haki'ɬik'uifik'i ha'
ɬeji', qa haki'ɬiiju' ha' ɬotkoyek ha' haqqi' ɬa's, hikha' humti'iɬ qu' na'ni' pa'qu' ɬ'iyinhe'wet'e. Qa
ha'ni'ɬju'kii qa yapeɬek qa k'iyetiɬik'ui hekhewe' efuts not'axi' wetju'ɬ hakha'a'. 14 Qa ke' ewi'ɬ
hekhewe'en ɬii Lidia, witset Tiatira ɬeiɬeki', t'ihinij pe' ɬe'sits penyilots witpalinek qa yijayan
iye pa' Dios. Tek'eenetsha in iyet ha' Pablo, ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij qhof pa' ɬatawe'j
qe qa' nenikfe'lik'iha kekhewe' yit'ij ha' Pablo.* 15 Ma' qa kikhe'en qa week iye hekhewe'
yatsat'etsij in hats wempuli'jijju', qa iyini'ɬ yiwets, qa yit'ij: —Qu' umti'iɬ qu' hats yijaayi'ija
qu' nite' heqeku'ye' pa' Yatsat'ax'inij, qa atsjayani'ɬii ke' yitsi' qu' k'ewhini'ɬi'.— Tsinijit'iɬ ma'
qa hijayani'ɬii ke' ɬetsi'ii qa hikha' qa ya'maneyi'ɬi'.*

Pe' ewi'ɬ inanyi' i'nji' pa' inwo'met.

16 Qa ɬunye'jkii iye hik aka'aj in haktaxi'ɬiiju' iye hakha' wit'iyinhe'wet, qa te'nilit'iɬ yiju'ɬ
ke' ewi'ɬ inanyi' witɬinki', i'nji' pa' ewi'ɬ espíritu uɬ'ax qa tisij pa' ɬet'unha'xijup in nifelji'ji'm
pa'qu' ɬunye'je'kii hatse' na'aj nifaakan. Qa aka'an in ɬunye'j qa qi in yaxinenij pe' ɬ'astai
pe' ɬaqa patunits, nifelji'ij pa'qu' ɬunye'je'kii.* 17 Ke' inanyi' qa nijayanpha'mkii ha' Pablo qa
yekheweli'ɬ iye, ma' qa yit'unhetik'i in tayai, qa yit'ij: —Enewe'en jukhew ɬeqejkunenhei pa'
qiji'ha in Dios, hik enewe' nifeli'ɬ e'm pa' wit'ikheyi'jii pakha' witiɬa'x.—* 18 Qa olots neɬuts
in ɬ'anye'j aka'an. Qa ha' Pablo qa hatstax qa yitaxij, qa tetwek'elaxiju'ɬ, qa yit'ijets pakha'
espíritu uɬ'ax i'ntaxji' kikhe' inanyi': —¡K'ayaji'ijets aka' ɬiiji' ha' Jesucristo, qu' ma'ak'uifik'i
nekhe' inanyi'!— Qa hik akaa'ijha qa ikik'uifik'i. 19 Qa hekhewe'ɬe yatsat'etsij in yi'wentax
pa'aj ke' inanyi' ma' qa nikfe'lets in hats nite' ɬeke' qu' nowo'omii ɬaq'astaye'. Ma' qa
t'eku'mi' ha' Pablo qa ha' Silas, qa yetsinii hakha' joofji'ju' ha' witsetji', pakha' i'ni' pekhewe'
tenek'enheiji' pa' witset.* 20 Ma' qa in hats yamijii in yeka'xii hekhewe' wit'alhei, qa yit'ijets:
—Enewe'en jukhew judiol yaqsiijkii in yiwakaninkii ha'ne initset, 21 qa i'nq'ijatshenij ke'
wekwek witjunyejei (costumbres) inekhewel nite' ɬenexkelij ine'm qu' jint'eku'mi' qa qu'
jintaqsiijkii iye, qe inekhewel je'tujtseikaliju'ɬ jo' Roma ɬeiɬets.—* 22 Ma' qa hekhewe' olots
jukhew qa nayu'um hekhewe'en. Qa hekhewe' wit'alhei qa niwjaf'iti'mju' ke' ɬeqhinatayik'i
qa inaqyaji'ij qu' neteqsilanhetiiju'.* 23 In hats yili'ijju' in qi in neqsilanju', ma' qa yeka'xii
qu' nuihinifi ke' witq'opheɬitjii, qa ha' yejeɬ ke' witq'opheɬitjii qa tayajaxti'yijets pa'aj qu'
nejeeɬetsha. 24 Hakha'an in yepi'ye' ek'i pa'aj aka' tayajaxti'yijets, ma' qa yuihinifi pe'
te'weiteje'm pe' witq'opheɬitjii qa yuihinik'iteje'm pe' ɬef'iyei qa yewij pa' najak ɬenqii cepo.*
25 Qa in hats ɬeqewuk'uji' pa'aj naja'x, ha' Pablo qa ha' Silas qa iyin qa telijtsiyii iye pa'aj
pa' Dios. Qa pekhewep wit'opheɬii qa tek'eniijkii pa'aj. 26 Ma' qa pa' sehe' qa t'unik'i
pa'aj in me'lle'le'l, qa pekhewe' ɬetkui pekhe' witq'opheɬitjii qa yiwapjahan pa'aj. Qa hik
pakha'aj qa qhofik'i pe' week ɬejil qa' namik'i iye pe' week foɬoɬik'il wo'nophe'ɬtaxijju' pe'
wit'opheɬii.* 27 Qa pa' yejeɬ pe' witq'opheɬitjii in nomiikii pa'aj qa yeeɬtax pa'aj pe' ɬejil pe'
witq'opheɬitjii in week qhofik'i. Qa nit'ijpha'm pa'aj pa' ɬaqa'tsjikinet qekha newetɬijɬetaxje'm
pa'aj, qe yumtitax qu' hats week nilatkii pe' wit'opheɬii. 28 Qa ha' Pablo qa tayai in yit'ijets
pa'aj: —Hasu'uj eqfenyeje' ewek. Week ya'maneyi'ɬi' hane'e'in. Ham ilate' enewe'en.— 29 Qa
pa' yejeɬ pe' witq'opheɬitjii qa iyinii pa'aj fet'e' qa aje'eɬ wekuma'xifi pa'aj pe' witq'opheɬitjii.
Tsalalkii pa'aj qe nijiwei qa wetjele'etsju' pe' ɬef'iyeyiiju' ha' Pablo qa ha' Silas. 30 Ma' qa
in hats yeka'xfik'i pa'aj, pakha'an qa yit'ij pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n ɬii pa'qu' haqsiijkii qa'
ɬeke'ye' qu' yi'ɬa'xe'? —* 31 Hekhewe'en qa yeku'ɬ pa'aj: —Hasu'uj eqeku' ha' Yatsat'ax'inij
Jesús, ma' qa' i'ɬa'xe', akha' qa week pekhewe' ɬantsat'etsij.—* 32 Hekhewe'en qa nifeeli'mha
pa'aj eke' ɬe'lijei pa' Yatsat'ax'inij hakha'an qa weekij pekhewe' i'ni' pe' ɬetsi'. 33 Qa hik
pakhaa'ijha iye pa'aj pe' horaji' pa' naja'xji', hakha'an qa t'eku'mi' pa'aj he' Pablo'oɬ qa
nili'jju' ke' ɬeneqsilanhewjei pa'aj hekhewe'en. Qa aje'eɬ pa'aj wempuli'jju', hakha'an qa week
pekhewe' yatsat'etsij. 34 Qa yeka'xii iye pa'aj pe' ɬetsi', qa nekunhenju' pa'aj. Hakha'an qa
qi in yoksi'wen pa'aj in ɬe'wisi'mkii qe nite' yeqeku' pa' Dios weeki'ɬij pekhewe' yatsat'etsij.*

---

* **16:12** Hch 20:6; Fil 1:1; 1Ts 2:2 * **16:14** Lc 24:45; Hch 18:7; Ap 1:11 * **16:15** Gn 19:3; Lc 24:29; Hch 11:14
* **16:16** Lv 19:31; Dt 18:11; 1S 28:3,7 * **16:17** Mr 5:7; 16:17 * **16:19** Mt 10:18; Hch 8:3; 15:22; 17:6-8; 19:25-26; 21:30; Stg 2:6 * **16:21** Est 3:8; Hch 16:12 * **16:22** 2Co 6:5; 11:25; 1Ts 2:2 * **16:24** Job 13:27; 33:11; Jer 20:2-3; 29:26 * **16:26** Hch 4:31; 5:19; 12:7,10 * **16:30** Hch 2:37; 22:10 * **16:31** Mr 16:16; Hch 11:14 * **16:34** Hch 11:14; 16:15

35 Ma' qa in hats leefiju' pa'aj, pe' tenek'enheiji' pa' witset qa yukinij pa'aj pe' ɬe'lijei pekhewe' ɬeqjeɬinenhei, in yit'ij pa'aj: —Yape iwejin hekhewe' jukhew.— 36 Ha' witq'opheɬitjii ɬeiɬe' qa nifeliiji' pa'aj ha' Pablo ekewe'en: —Ne' tenek'enheiji' ha'ne witset hats inaqyaji'ij qu' ewejinheti'yi'ɬfik'i, qa hik ta'ɬijupi' hane'ej yape ma'aɬfik'i, qa ɬe'wisɬe qu' ma'aɬkii.—* 37 Qa ha' Pablo qa' yit'ijets pa'aj pe' oq'opheɬinetsilets: —Yekheweli'ɬ in yo'romanotaxi'ɬ iye, qa tseqsilani'ɬje'mkii qa week tsejeɬi'ɬijju' ene' weekji' qa nite' yaqsiijkii iye pa'qu' netsjeyumtsheni'ɬij qa ts'uihini'ɬifi iye ene' witq'opheɬitjii. ¿Me qa hane'ej qa' hame' iye pa'qu' ne'tsweni'ɬij qu' netswejini'ɬfik'ikii? ¡Nite', nite' ɬeke'! Neneki'ɬyii yijat'ij hekhewe'en qu' nets'ukini'ɬfik'ikii.—* 38 Qa pe' oq'opheɬinetsilets qa nifelii pa'aj aka'an hekhewe' tenek'enheiji' ha' witset. Qa in nikfe'lets in romanos iye hekhewe'en, qa nijiwei pa'aj. 39 Ma' qa namii pa'aj qa qi in iyinijets in yaf'ali'ɬi'ij, ma' qa in hats yuki'nfik'ikii pa'aj qa iyinijetsha iye qu' nakik'ui hakha' witset.* 40 In hats ikik'uifik'ikii pe' witq'opheɬitjii, qa ikii ke' ɬetsi' ke' Lidia. In yi'wen hekhewe' yijayan pa' Intata, qa yakakɬin qu' nent'unhetija hekhewe'en. Ma' qa i'nk'aɬe qa hats ikkii.

17

Pablo qa yamii pa' witset Tesalónica.

1 Ma' qa in hats t'anji' in nek ji'teje'm he' witsetits Anfípolis qa ha' Apolonia, qa hats namets ha' witset Tesalónica, hikha' i'ni' ke' ewi'ɬ judiol ɬe'lijtsitjii.* 2 Qa ha' Pablo, kakha' hats ɬunye'jɬe'ek, qa ikii ke' ɬe'lijtsitjii, qa wetshetk'ewi'ɬ ke' witwapiihijiyitsji' (sábados) in iyeti'ɬijju' hekhewe'en in t'ejuyets kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, Intata ɬe'lijei.* 3 Yeqetheenimik'iha qa yethinji'jij iye pakha' i'ni' kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj pakha' nifel in les ɬe'wis qu' nawa'm pa' Cristo qa i'nk'aɬe qa' iɬa'xe' iye, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ha'ne Jesús, ha'ne henfeli'ɬ e'm hik ha'ne pa' Cristo.—* 4 Qa uja'x he' nite' yeqeku'uk'i hekhewe'en qa ikets ha' Pablo qa ha' Silas, weeki'ɬ hekhewe' olots griego yijayan pa' Dios, qa olots iye hekhewe' efuts qitsji' patunkii.* 5 Qa hekhewe'ɬe nite' tek'enik'i judiol qa qi in teqemtshenetskii. Qa no'thet pa'aj pe' uɬ'ets jukhew i'nɬekii i'ni'kii hakha' witaqhawet, ma' qa yaqsiijkii in yiwakaninkii week ha' witset, qa t'ilit'ets pa'aj ke' ɬetsi' ha' Jasón qe wo'taxiikii ha' Pablo qa ha' Silas qu' neka'xetsfik'i hekhewe' olots qu' nilanje'mkii.* 6 Qa in nite' yi'wen pa'aj ke' wititsi'ifi, qa yetsinfik'i pa'aj ha' Jasón qa hekhewe' uja'x iye yijayan pa' Intata, ma' qa yeka'xii pa'aj hekhewe' wit'alheiji' ha' witset, qa yit'unhetik'i in yit'ijju' pa'aj: —Hekhewe' yiwuɬ'enhet ha'ne week sehe' ipji' hats namii hane'e'in, 7 qa ha'ne Jasón yiwhini' ke' ɬetsi'ii, qa week hekhewe'en kakha' ɬunyejei t'ejuyiju'ɬ kekhewe' yittaxij qu' injunyejeye' (leyes) pakha' qi Roma ɬatata César, yit'ijets in na'lte' pakhap iye qi Wittata, Jesús.—* 8 Qa qi in yiwakaninkii pekhewe' olots jukhew qa hekhewe' iye tenek'enheiji' hakha' witset in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en. 9 Qa pa' Jasón qa pekhewep iye qa mexe nejetij pa'aj pe' ɬaq'astai hekhe' wit'alhei, qa yiwejinfik'ikii pa'aj. Qa' i'nk'aɬe nepiletets iye qu' hats nakkii he' Pablo'oɬ.

Yamii pa' Berea.

10 Qa aje'eɬ in najaleikii hekhewe' yijayan pa' Intata qa yukinii ha' Pablo qa ha' Silas ha' witset Berea. Qa in hats yamii qa ikii ke' judiol ɬe'lijtsitjii.* 11 Hekhewe' judiol Berea ɬeiɬets nite' ɬunyejei hekhewe' Tesalónica ɬeiɬets, qe enewe' Berea ɬeiɬets yisu'unija qu' nepiye' ekewe' wi'tlijei, qa week neɬuts yejeɬijupi'kii ekewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj Intata ɬe'lijei, hats'inha qu' nenikfe'lets qu' hik aka' ɬunyejeye' ekewe' wekwek we'nika'ajji' pa'aj.* 12 Qa hik ta'ɬijupi' in olots hekhewe' nite' yeqeku'uk'i hekhewe'en, qa olots iye he' griegos, qa he' jukhew qa efuts iye patunits. 13 Qa hekhewe'ɬe judiol Tesalónica ɬeiɬets in nikfe'lets pa'aj ha' Pablo in nifeli' iye kekhewe' ɬe'lijei pa' Dios ha' witset Berea, hekhewe'en qa namii ha' witset Berea, ma' qa yaqsiijkii iye in yiwakaninkii hakha' witset. 14 Ma' qa hekhewe' yijayan pa' Intata qa aje'eɬ yilithin ha' Pablo qe qa' namiiju' ha' qi iweli'. Qa hakha'ɬe Silas qa ha' Timoteo iye qa amaneyi' hakha'a'.* 15 Hekhewe' yijts'en ha' Pablo qa yeka'xii ha' witset Atenas. Qa hekhewe'en qa hats tepilkii, qa ha' Pablo qa yekenij ke' ɬe'lijeyii ha' Silas qa ha' Timoteo in yit'ijets qu' aje'eɬ nenekkii qu' hats ɬeke'ye' hats'inha qu' ewi'ɬ na'ni'ɬi' iye.*

Pa' witset'ii Atenas.

---

* **16:36** Hch 15:33; 16:27 * **16:37** Hch 22:25-29 * **16:39** Mt 8:34; Hch 16:14 * **17:1** Hch 20:4; Fil 4:16; 1Ts 1:1; 2Ti 4:10 * **17:2** Hch 8:35; 9:20; 13:13-14 * **17:3** Lc 24:26; Jn 20:9; Hch 3:18; 9:22; 18:28 * **17:4** Jn 7:35; Hch 14:4; 15:22 * **17:5** Hch 17:13; Ro 16:21; 1Ts 2:14-16 * **17:7** Lc 2:1; Ro 1:32; Ef 2:15; Lc 23:2; Jn 19:12 * **17:10** Hch 17:13-14; 20:4 * **17:11** Is 34:16; Lc 16:29; Jn 5:39 * **17:14** Mt 10:23; Hch 15:22; 16:1 * **17:15** Hch 18:1,5; 1Ts 3:1

16 Ha' Pablo in mexe notki'iikii hekhewe'en ha' witset'ii Atenas, qa nite' ikesimen pa' łatawe'j in yi'wen ha' witset in topo'oj hekhewe' iyinii łeqsi'nq'alits.* 17 Qa hik ta'łijupi' in iyeti'łju' watfaakani'łju'kii hekhewe' judiol kekhe' łe'lijtsitjiyifi hekhewe'en, weekji' hekhewe' iye nite' judioltax yijayan pa' Dios. Qa week nełuts qa i'njiiji' ek ha' witaqhawet in iyetjiił ijju' hekhewe' namji'jii. 18 Qa he' uja'x jukhew we'nq'ijatshenijek pa'qu' numtiłe (filósofos) łiyinyejei epicúreos qa he' łiyinyejei estoicos, t'ejuyiju'ł iye ha' Pablo kekhewe' yit'ij. Qa he' uja'x qa yit'ijju': —¿Pa'n ł'anye'j nakha' iyeetłe jukhew?— Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —I'nłi'i qu' nenfel pekhewep iye diosits.— Qe ha' Pablo nifeli'm eke' t'ejuyets pa' Jesús qa qu' iłiye'tax iye pe' naxju'.* 19 Ma' qa t'eku'mi' qa yeka'xii hakha' ł'ithi'wet he' tenek'enhei łii Areópago, qa yit'ijets: —¿Me łeke' qu' netsikfe'liłets eke' ink'aihits wi'tlijei łenka'x?* 20 Qe k'epiye'ełij in łit'ij ke' wekwek nite' hayiits qu' netsikfe'liłets. Qa hik ta'łijupi' in hisu'uni'ł qu' netsikfeeliłetsha pa'n ikji'ha.— 21 (Qe he' week Atenas łeiłets qa hekhewe' iye tujtseika' ta'łji' jukhewiikal i'ni' hakha'an, ewi'łłe in yisu'untax qu' uja'xe'łi'i qu' niyetij axe'm qu' nepi'ye'ji'ik'i pe'qu' i'nk'aihitse'.) 22 Ma' qa ha' Pablo qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en ha' łithiwet'ii Areópago, qa yit'ijji'ju': —Jukhew Atenas łeiłets, yakha' k'eweni'łij kakha' ejunyejeyi'ł in qi in łatjamti'iłijets nekhewe' oqo diositsi'ł (religiosos). 23 In hijalki'skii qa hejełji'ijju' ne' wekwek ł'iyiniłets, qa hi'wen iye ha' ewi'ł ts'eewe'epji' qa we'neni' ha' łe'nikahat, qa yit'ij: "Hane'en t'ejuyets pakha' qu' diose' ham nikfe'le'ets." Qa ha'ne Dios nite' łenikfe'li'łets ł'iyiniłiikii, hik ha'ne hane'ej henfeltaxi'ł e'm. 24 Hik ha'ne Dios yaqsiijkii pa'aj ha'ne week sehe' ipji' qa week iye pekhewe' i'nipji' hane'en. Pakha'an in Yatsat'axij na' wa's qa ha'ne sehe', qa nite' i'nifi pe'qu' witlijtsitjiyitse' łaqsijiiju' ene' jukhew.* 25 Nite' łeke' iye qu' nanaqsiimijkii pe'ye' ma' qa' netesti'yij qu' hik łunye'je' qu' hami'im pe'ye', qe aka'aj'in yijat'ij in łunye'j, łakha' tisij ene' week pe' łiłaxits qa pe' łułaxits qa eke' wekwek iye.* 26 Qa pa' ewi'ł jukhew in yaqsiijkii, qa hikpa' qa ta'łijets in naqsi'jju' ene' week jukhew, hats'inha qu' na'nipji' ha'ne week sehe' ipji'. Qa hats yeni' iye pa'n łahats'ij qu' hats nite' na'ni'i pa'qu' witset'e pakha' qu' na'ntaxi' qa hats yeni' iye pa'n qu' łepk'eyeji' pa'qu' witset'e,* 27 hats'inha qu' nowo'oikii pa' Dios, exe'm qu' hik łunyejeye' qu' net'ike'siikii, qa' ni'wen, yemjeetax pakha'an in nite' toxtax ine'mets week ewiłei inekhewel.* 28 Qe pakha'an in ta'łets qa ji'łii, qa jiwapja' qa jina'l iye, in ł'anyejeyek pa'aj pekhewe' uja'x pe' nika'ał e'mju' pe'qu' łe'lijeye' (poetas) in yit'ij: "Qe yekheweli'ł iye hata'łi'ł ewets iye Dios."* 29 Ye'ehe, inekhewel in jita'łets pa' Dios, qa hasu'uj jitumti pakha' łunye'j pakha'an qu' hik łunye'je' na'aj witeqsi'nq'al oro, na'aj plata qa na'aj ute iye, qa week pe' witaqsijiiju' ta'łets pa' ł'iyayejeyij qa ta'łets iye pakha' yumti pe' łaqjamtikineyejeikii ene' jukhew.* 30 Pakha'aj toxik'i pa' Dios mexe yiwejinłi'ij pe' jukhew'ik'i aka'an in yaqsiijkii qe nite' nikfe'lets pakha'an, qa ha'nełi'ij pa' Dios qa yittaxijets in yiyajitaxets ene' week jukhew ha'ne week sehe' ipji' qu' nili'ij pakha' uł'ax łunyejei.* 31 Qe pa' Dios hats yeni' pa' ewi'ł nełu qu' hik pakha'ye' qu' week newetjeyumtshenji' ene' week, qa hakha' qu' nejeyumtshen qa hik hakha' ha' ewi'ł jukhew hayiits t'eku'miiji' pa'aj, qa in yiwjutsiqeni'mha ene' jukhew, ma' qa yethinij in niihinik'uipha'm iye pe' naxju'.—* 32 In yepi'ye' ek'i hekhewe'en in iła'x iye pa'qu' hats nawa'mtax, ma' qa he' uja'x qa yilaki'ik'ikii yawitji'ik'ikii, qa hekhewepłe qa ł'anyejeiłe in yittaxijju' ek: —Hatse'łu' k'epiye'ełij iye ekewe'en pakhap łahats'ij.— 33 Ma' qa ha' Pablo qa nekik'uifik'i in i'ntaxji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en. 34 Qa na'łłe iye he' uja'x ikets ha' Pablo, nite' yeqeku'uk'i ke' nifel. Hekhewe'en i'nji'teje'm ha' ewi'ł jukhew łii Dionisio, i'ntaxji'teje'm hekhewe' wit'ithiwet Areópago łeiłets. Qa ewi'ł iye ke' efu łii Dámaris qa hekhewep iye.

18

Pablo qa yamii pa' witset Corinto.

1 In naxijik'i ekewe'en qa i'nk'ałe, ha' Pablo qa hats ikik'ui iye ha' witset Atenas ma' qa yamii ha' witset Corinto.* 2 Ma' qa hikha' qa wetweni'łi' ha' ewi'ł judío łii Aquila, tetsetiyi' ek pa' sehe' Ponto. Hakha'an qa ke' łewhe'ye' Priscila i'nk'a namets ha' witset Corinto ta'łii pa' sehe' Italia, qe pa' wittata Claudio inaqyaji'ij qu' weeke' pe' judiol qu'

* **17:16** Hch 9:20; 2P 2:8 * **17:18** Hch 4:2; 17:31-32 * **17:19** Mr 1:27; Hch 17:22 * **17:24** Is 42:5; Hch 7:48; 14:15; Dt 10:14; Sal 115:16; Mt 11:25 * **17:25** Job 22:2; 27:3; 33:4; Sal 50:10-12; Gn 2:7; Zac 12:1 * **17:26** Dt 32:8; Job 12:23; Mal 2:10 * **17:27** Dt 4:7; Jer 23:23-24; Hch 14:17 * **17:28** Job 12:10; Dn 5:23; Tit 1:12 * **17:29** Is 40:18-19; Ro 1:23 * **17:30** Lc 24:47; Hch 14:16; Ro 3:25; Tit 2:11-12; 1P 1:14; 4:3 * **17:31** Sal 9:8; 98:9; Mt 10:15; Hch 2:24; Ro 2:16 * **18:1** Hch 17:15; 19:1; 1Co 1:2; 2Co 1:1,23; 2Ti 4:20

nakik'uifik'i pa' witset Roma. Qa i'nk'ałe ha' Pablo qa yamii ke' łetsi' hekhewe'en.* 3 Qa
ha' Pablo ke' naqsi'jju' in hik łunyejei ke' naqsijju'kii hekhewe'en, ma' qa amanijup qa
ł'ithayifetsij, qe hekhewe'en ł'ithayijkit in naqsi'jju' kekhewe' wititsilij (carpa).* 4 Qa iyetjiifi
qa tafaakanhetiiji'ijkii iye pe' judiol łe'lijtsitjiyifi week qa yamjeets na'aj nełu witwapiihijii
(sábado), qa woji'ijtaxii qu' nenikfelitetsha pe' judiol qa pe' griegos iye eke' wi'tlijei in
yijaalija.* 5 Qa in hats namii ha' Silas qa' ha' Timoteo ta'łii ha' sehe' Macedonia, ma' qa ha'
Pablo qa yili'ij in naqsi'jju' ke' wititsil (carpas) qa hats uja'xłi'i iye in nifel ekewe' wi'tlijei.
Qa yakaptintaxik'uiju'ha in nifeltaxi'mha hekhewe' judiol pa' Jesús in hik pakhaa'ija pa'
Cristo.* 6 Qa hekhewe'łe'en in t'ejuyiju'ł qa uł'etsik'ikii iye łe'lijeyets, ma' qa ha' Pablo qa'
yit'ij luj luj he' łeqhinatai, qa yit'ijji'ju': —Ekhewelłi'ił ta'łi'ł ewets qu' ami'łii hatse' pa' qi fe't,
qa yakha'łe qa nite' ta'ł yiwets. Qa hane'ej qa' nata'łi' iye qu' hakijets ekewe'en ne' nite'
judiol.—* 7 Ma' qa ikik'uifik'i kekhe' witlijtsitjii qa ikii ke' łetsi' ha' ewi'ł jukhew łii Ticio
Justo, yijayan pa' Dios, qa ke' łetsi' qa metłi'im kekhe' łe'lijtsitjii he' judiol. 8 Qa ha' Crispo
tenek'enhe'yij ke' łe'lijtsitjii he' judiol, hakha'an qa nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij qa week
hekhewe' yatsat'etsij hakha'an. Qa olots iye he' Corinto łeiłets in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei,
qa tek'eenik'iha iye nite' yeqeku'uk'i, ma' qa wempuli'jijju'.* 9 Ma' qa ewi'ł ka' naja'xji', ha'
Pablo qa i'nji'kii pa'aj łotoi pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwei, małi'ij qu'
enfeli'm qa hasu'uj ili'ij,* 10 qe yakha' hasłek ye'met'emkii, qa ham pa'qu' net'eku'm ewets
qu' nawtsheten, ham iye nawitjiye', qe olots nekhewe' qu' natsjayan hatse' ha'ne witsetji'.—
11 Ma' qa ikijje'm pa' ewi'ł ininqap qa ewi'ł k'itsje'm in amanji' ha' witset, yijatshenij eke'
łe'lijei pa' Dios hekhewe'en. 12 Qa ha' Galión in mexe gobernadori' ha' sehe' Acaya, he' judiol
qa ewi'ł we'neni' qu' net'ejuyiju'ł ha' Pablo qa t'eku'mi' qa yeka'xetsji' hakha' ł'ithi'wet ha'
wittata.* 13 Hekhewe'en qa yit'ijets ha' wittata: —Ha'ne jukhew yijatshenij ene' weekji' qu'
nite' hik łunyejeye' kakha' yittaxij ka' ley qu' injunyejeyi'ii qu' jintajayan pa' Dios.— 14 Qa
ha' Pablo qa i'nk'a nithiyu'tax, qa ha' Galión qa yit'ijji'ju' he' judiol: —Ekheweli'ł judiol, qek
nata'łijupi' pa'qu' uł'axi'ija qu' naqsiijkii hane'en i'nłi'i iye qu' netqek'ui, ma' qekha hane'ej
k'epiyetaxi'ł. 15 Qa in t'ejuiłe'ets pekhewe' wi'tlijei qa pe' witiyits iye, qa pa' eqe leyi'ł iye,
qa' ekhewele'łi'iłij qu' aqsi'jłi'iłijkii, qa yakha'łe qa nite' hisu'un qu' he'yeku'mets ekewe'
wekwek qu' hejełijipji'. —* 16 Ma' qa yukinik'uifik'ikii hakha' ł'ithi'wet hakha'an. 17 Ma'
qa he' week griegos qa t'eku'mi' ha' Sóstenes, hikha' tenek'enhe'yij ke' judiol łe'lijtsitjii, qa
yilanje'mkii i'niji' hakha' i'nik'uifik'i ha' ł'ithi'wet. Qa ha' Galión qa hats yi'wentaxijetsfik'i
qa nite'łe neqjunu'ujetskii.*

Pablo qa wapilii iye pa' Antioquía de Siria.

18 Qa ha' Pablo, in hats olots nełuts iye in mexe amanji' iye hakha' witset Corinto, ma' qa
hats wetfeli'm hekhewe' yijayan pa' Intata, qa i'nji' ke' tokoyei yamii ha' sehe' Siria, łijts'eyek
hekhewe' Priscila qa Aquila. Qa hayiits ha' Cencrea ai in we'ntusij yit'ij laaxa ha' łeiła', qe
na'l pa' weniwjutsiqeniji'm pa' Intata.* 19 In yamets ha' witset Efeso qa hikha' qa amaneyi'
ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila. Ha' Pablo qa ikii ke' judiol łe'lijtsitjii qa iyeti'łju' hekhewe'
judiol.* 20 Qa hekhewe'en in yinijittax qu' mexe amane' eku'ni' iye, qa nite'łe yisu'un. 21 Qe
wetfelji'ju' yijat'ij, qa yit'ijji'ju': —Hetpili'ł ei iye hatse', ehe, pa' Intata qu' łexke'yi'ij.— Ma'
qa i'nji' ke' tokoyei. Qa ikik'ui iye ha' Efeso.* 22 In hats t'ilit'ipha'm ha' witset Cesarea qa
yamii ha' Jerusalén qe qa' newetfelii week he' hats yijayan pa' Intata, qa i'nk'ałe ik iye qa
yamii ha' witset Antioquía.* 23 Qa in hats yape'e' iye in i'ni'kii hakha' witset, ma' qa ikfik'i
iye, qa teiłi'ij in ikik'i hakha' week sehe' Galacia qa ha' sehe' Frigia iye, ikijik'i in yakakłinij
qu' nent'unhet hekhewe' week yijayan pa' Intata.*

Pa' Apolos qa namets pa' witset Efeso.

24 Ma' qa namets pa'aj ha' witset Efeso ha' ewi'ł judío łii Apolos, witset Alejandría
łeiłe', ewi'ł jukhew łe'wis in iyet pa'aj, qa nikfe'lets iye ke' Intata łe'lijei.* 25 Hane'en
t'ijatshenheti'yij iye pa'aj pa' ł'ikheyi'j pa' Yatsat'ax'inij, qa qi in yisu'unija in nifel pa'aj.
Ma' qa in iyetij qa in i'nq'ijatshen iye qa yasiinik'iha pekhewe' wekwek t'ejuyets pa' Jesús,

---

* **18:2** Hch 18:18,26; Ro 16:3-5; 1Co 16:19; 2Ti 4:19 * **18:3** Hch 20:34; 1Co 4:12; 9:15; 2Co 11:7; 12:13; 1Ts 2:9; 2Ts 3:8
* **18:4** Hch 9:20; 13:14; 14:1; 18:19 * **18:5** Job 32:18; Hch 15:22; 16:1,9; 17:3,14-15; 18:28; 1Ts 3:6 * **18:6** Hch
13:45,46,51; Ro 3:8; 1Co 4:13; Tit 3:2; Neh 5:13; Mt 10:14; 27:25; 2S 1:16; Ez 18:13; 33:4; Ez 3:18 * **18:8** Mr 5:22; Hch
11:14; 1Co 1:14 * **18:9** Mt 28:20; Hch 23:11 * **18:12** Hch 13:7; 18:27 * **18:15** Hch 23:29; 25:11,19 * **18:17**
1Co 1:1 * **18:18** Nm 6:2,5,9,18; Hch 21:24; Ro 16:1 * **18:19** Hch 19:1; 20:16; 1Co 15:32; 1Ti 1:3; 2Ti 1:18 * **18:21**
Ro 1:10; 1Co 4:19; 16:7; He 6:3; Stg 4:15; 1P 3:17 * **18:22** Hch 8:40; 11:19 * **18:23** Hch 14:22; 16:6 * **18:24** Hch
19:1; 1Co 1:12; 3:5; 4:6; 16:12; Tit 3:13

qa mexeɬe nite' nikfe'lets pa' Jesús qe ewi'ɬɬe in nikfe'lets in wenqimpuujin pa' Juan'ik'i.* 26 Qa yapeɬek pa'aj in iyet nite' nijiwei in iyetifi pe' judiol ɬe'lijtsitjii. Qa in yepi'ye' pa'aj ke' Priscila qa ha' Aquila, qa yeka'x pa'aj yeqethenfik'i, ma' qa les in nifeli'mha pa'aj qa yeqetheenimik'iha pa'n ɬunye'j pakha' ɬ'ikheyi'j pa' Dios.* 27 Ma' qa hakha'an in yisu'un pa'aj qu' namii ha' sehe' Acaya, qa pekhewe' yijayan pa' Intata qa yiwu'mijik'i pa'aj aka'an, qa wenq'ika'ajii pa'aj pekhewep iye yijayan pa' Intata qu' neneqjunu'uju'ɬ. Ma' qa in hats yamii pa'aj, ha' Apolos qa qi in yi'fen pe' ɬatawjets pekhewe' ta'ɬets pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata qa nite' yeqeku',* 28 qe ha' Apolos week yepi'ye' ej pa'aj in t'ejuyiju'ɬ qa yethinji'jij iye pa'aj pe' judiol in yijanik'i pekhewe' ɬe'lijei. Qa inq'ethinij iye pa'aj ekewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj in nifel pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.*

19

Pablo qa yamii pa' witset Efeso.

1 Ha' Apolos i'ni' pa'aj hakha' witset Corinto, qa hakha'ɬe Pablo qa nekikiyek hekhewe' sehel les totsetspha'm, ma' qa namets ha' Efeso. Qa yi'wen he' uja'x yijayan iye pa' Intata.* 2 Ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Me hats ɬ'estiyiɬij pa' Espíritu Santo in i'nk'a ɬ'ek'eni'ɬets pa'aj?— Hekhewe'en qa yeku'ɬ: —Nite', qa nite' k'impiye'eɬij iye in na'l pakha' ewi'ɬ Espíritu Santo.—* 3 Ma' qa ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Pa'n ɬii pakha' ɬempuliji'ɬijju'?— Hekhewe'en qa yeku'ɬ: —Ka' Juan Bautista'ik'i tsimpulijini'ɬju'.— 4 Ha' Pablo qa yit'ijets: —Pa' Juan Bautista'ik'i wenqimpulijinij pa'aj in t'ejuyets qu' jinteli'ij pe' uɬ'ets in jitaqsiijkii, qa yit'ijji'ju' pa'aj pekhewe' jukhew, qu' netk'enets hasu'uj neqeku' pakha' teke'lenju' qu' nanam, ikji', hakha' Jesús.—* 5 Hekhewe'en in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa wempuli'jijju' aka' ɬiiji' pa' Yatsat'ax'inij Jesús. 6 Qa ha' Pablo in t'eku'mipji'kii hekhewe'en, qa nametsju' qa i'nipji' pa' Espíritu Santo hekhewe'en, ma' qa ɬ'ajɬi'ij in tujtseikal ke' ɬe'lijei qa iyetij iye kekhewe' tisij pa' Espíritu Santo qu' nit'ij hekhewe'en.* 7 Uja'x yamets hekhewe'en doce (12) he' jukhew. 8 Ha' Pablo qa uyifi ke' judiol ɬe'lijtsitjii, qa hikha' qa we'nq'ijatsheni'kii we'nt'unhet yamijets wetshetk'ewi'ɬ juwelits, qa wetku'ɬiɬijju'kii qe qa' nenfeljiimha in t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 9 Qa na'lɬe hekhewe' uja'x yit'unhet pe' ɬatawjets qa nite' yisu'un qu' netk'enik'i, ma' qa uɬ'etsik'i ɬe'lijeyij pakha' Wit'ikheyi'j qa week yepi'ye'ji'jij hekhewe' olots kekhe' witlijtsitjiyifi. Ma' qa ha' Pablo qa yak'esik'ui qa yeka'x hekhewe' tek'enik'i kekhewe' nifel, qa week neɬuts nifelji'ji'm i'nijifi kekhe' witq'ikatjii yatsat'axij hakha' Tirano.* 10 Qa aka'an qa ikij yamijets wetsjuk ininqapits, qa week hakha' sehe' Asia in impi'yelij eke' ɬe'lijei pa' Yatsat'ax'inij, week pe' judiol qa pe' nite' judioltax iye.* 11 Qa pa' Dios qa yaqsiijkii kekhewe' i'nk'ałe te'wenhetii ham ɬunyejeyi'iju'ɬ i'nijji' hekhewe' ɬokoyei ha' Pablo,* 12 qe ɬunye'j ji'ij iye in wetka'xɬeji'jii hakha' ɬeqe penyilo yejutshenets ɬenejut'ax qa ha' wetjupheɬji'jij iye ɬ'ithayiwo hekhewe' wanqaats'eju', ma' qa pe' ɬawtsheitax qa ikjiik'uifik'i qa pe' espíritus uɬ'ets qa ikik'uifik'i iye pe' i'ntaxji'. 13 Na'lɬe iye pe' uja'x judiol, yijalki'sjiij qu' nukinji'ijfik'i pa'qu' espirituye' uɬ'ax, qa yisu'untax pa'aj qu' nit'iji' aka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij Jesús pekhewe' i'nji' pe' espíritu uɬ'ets, qa yittaxijets pa'aj: —K'ayaji'iɬijets aka' ɬiiji' pa' Jesús qu' ma'aɬfik'i, hik pakha' nifelji'ij ha' Pablo.—* 14 Aka'an yijaajintax pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) ɬelits pa' ewi'ɬ jukhew judío ɬii Esceva, ewi'ɬ pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il. 15 Qa pakha'ɬe espíritu uɬ'ax qa yeku'ɬ pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' Jesús tsikfe'lets qa tsikfe'lets iye ha' Pablo, qa ekhewelɬi'iɬ, ¿pa'n ejunyejeyi'ɬ?— 16 Ma' qa pa' jukhew pakha' i'nji' pa' inwo'met qa t'ilit ji'teje'mkii pekhewe'en, qi in t'un pa'aj, pakha'an qa nilanju' pa'aj pekhewe'en. Qa niwjaf'itju' iye pe' ɬeqhinatayik'i, pekhewe'en qa ilatik'uifik'ikii pe' witits'i' ɬuk'elɬekii ham ɬeqhinataye', qa s'eiju' pa'aj pe' ɬ'ajitsik'i. 17 Qa hekhewe' week Efeso ɬeiɬets judiol qa hekhewe' iye nite' judiol in nikfe'lets qa qi in nijiwei. Ma' qa aka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij Jesús qa qi in yiwqinhetji'ha.* 18 Qa olots iye hekhewe' hats nite' yeqeku'tax pa'aj qa in ɬunye'jek in nite' yisu'untax qu' nili'ij pa' ɬunyejei, ma' qa hats neketskii qa tetfelijha qu' nili'ij week pekhewe' uɬ'ets yaqsiijkii. 19 Ma' qa olots hekhewe' weihetetstax (brujos), neka'xkii ke' ɬafaakanhei qa ewi'ɬ yeni', qa ne'ɬju' qa' week yi'wenij in ne'ɬju'. Qa in yejeyumtshenji' ke' week witfaakanheyik'i, qa yamets ɬajanye'j cincuenta mil (50.000) nijketits ne'ej plata. 20 Qa aka'an in ɬunye'jkii qa les in t'un in t'ijaifik'i qa week neɬuts les in olotsija pekhewe' tek'enets

---

* **18:25** Lc 7:29; Hch 9:2; 19:3; Ro 12:11 * **18:26** Mt 2:8; Lc 1:3; Hch 18:25; 23:15,20; 24:22; Ef 5:15; 1Ts 5:2 * **18:27** Hch 18:12,18; 1Co 3:6 * **18:28** Hch 9:22; 17:2-3; 18:5 * **19:1** Hch 18:1,24; 1Co 1:12; 3:5-6 * **19:2** Jn 7:39; Hch 8:16; 11:16 * **19:4** Mt 3:11; Jn 1:7,27; Hch 13:24-25 * **19:6** Hch 2:4; 6:6; 8:17; Mr 16:17; 10:46 * **19:8** Hch 1:3; 9:20; 28:23 * **19:9** Hch 9:2; 11:26; 14:4; 19:23,30 * **19:10** Hch 19:8,22,26-27; 20:31 * **19:11** Hch 5:15; 8:13 * **19:13** Mt 12:27; Mr 9:38; Lc 11:19 * **19:17** Hch 5:5,11; 18:19

ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.* 21 Qa in hats ł'anu'upji' ekewe' wekwek, ha' Pablo qa hats
yisu'un qu' namii ha' Jerusalén qu' hats nanq'aajipji' qu' nijalki'sik'i he' sehel Macedonia
qa ha' Acaya, qa yit'ij: —Qu' natsamii ha' Jerusalén, qa' natsamii iye pa' Roma.—* 22 Ma'
qa yiwathayinketii ha' sehe' Macedonia hekhewe' wetsjuk he' ł'ithayifetskii, Timoteo qa ha'
Erasto. Qa hakha'łe Pablo qa mexe amani' ha' sehe' Asia pa'n uja'x ke' semanal.*

Pa' uł'ax łunye'jkii pa' witsetji' Efeso.

23 Hik aka'aj kakha' łahats'ij qa na'l he' t'ayijji' in nayu'kii qa taya'yij wetju'ł, nite' łammi'słe
qe olots, qe ta'łijupi' pakha' Wit'ikheyi'j jiyamitii na' wa's.* 24 Qe ta'łets pa' ewi'ł naqsi'jju'
pe' fo' nijketits (plata), łii Demetrio, qa naqsi'jju' pe' witlijtsitjii łelits plata, yojonketik'i pe'
qi łe'lijtsitjii pe' witeqsi'nq'alki' Diana, ma' qa qi in yaxinenij pe' ł'astai qa pekhewep iye
ł'ithayinyejeyiju'ł. 25 Pakha'an qa no'thet wetju'ł week enewe'en qa pekhewep iye hik łunyejei
iye pe' ł'ithayijkitits, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yithayifets, ekheweli'ł łenikfe'li'łets in ham hame'
ine'm qa ewi'łłe in ta'łets ekewe' jitanaqsi'jju'. 26 Łi'weni'ł qa łepi'ye'eł iye in nite' ewi'łłe
ha'ne Efeso, qe yaqaamij qu' weeke' ha'ne sehe' Asia, ha'ne Pablo in hats yitujtseikaninik'ui
pe' łaqjamtikineyejeikii pe' olots jukhew, ma' qa hats yitetwek'elhit, qa yitjiijets ekewe'
diosits łaqsijiiju' ene' jukhew in nite'te' yijaalija.* 27 Qa nite' ewi'łłe qu' iftsaxe'ets ekewe'
i'nithayijkitits qu' ham ne'weju'łi'ij, qe nekhe' iye qi łe'lijtsitjii ne' qi dioski' Diana qu' ham
ne'weju'łi'ij iye, qa nekhe'en iye qu' netutenhetii iye, nekhe' iyinets ha'ne week Asia qa
week iye ha'ne sehe' ipji' in iyinets nekhe'en.— 28 In yepi'ye' ek'i aka'an, qa qi in nayu'kii,
qa taya'yij wetju'ł, qa yit'ijju': —¡Qiji'ha ne' Diana efesios łakha'! — 29 Qa week ha' witset
nite' nikfe'lij wetju'ł pa'n łunyee'jkiiha. Ma' qa te'nekumhi'yi' ha' Gayo qa ha' Aristarco,
łijts'eyekkii ha' Pablo, Macedonia łeiłets. Qa yeka'xii hakha' qi ł'ithi'wet joofji'ju' (teatro).*
30 Qa ha' Pablo in yisu'untax qu' nuyetsji' hekhewe' not'axi' wetju'ł hakha' qi ł'ithi'wet, qa
hekhewe' yijayan pa' Intata qa niyejinju' nite' łexkelij. 31 Qa hekhewe' iye uja'x, hekhewe'
tenek'enhei ha' sehe' Asia, łejuwaikal ha' Pablo, qa inqekenijiikii iye ke' łe'lijei qa nite'
yili'ij in iyinijetskii qu' hasu'uj iye qu' nijamti'ets qu' nakii qa' nuyetsji' hakha' qi joofji'ju'
ł'ithi'wet. 32 Hekhewe' tayai wetju'ł uja'x he' taya'yij wetju'ł pa' ewi'ł qa hekhewep qa taya'yij
wetju'łek pakhap iye, qe na'l pakha' nite' nikfe'lij wetju'ł, qa yaqaamij qu' weeke' in nite'
nikfe'lets pa'n łii pa' ta'łijupi' in not'ax wetju'ł.* 33 Qa pe' uja'x pekhewe' olots qa yumtitax
qu' pakha'ye' Alejandro qu' hik pakha'ye' qu' nata'łijupi', qe pekhewe' judiol yiwu'mik'ikii
pa'aj qe qa' ts'ap'aye'ji'ju' pe' week. Ma' qa pa' Alejandro qa yittaxijkii pa'aj k'ewk'ew pe'
łokoyei hats'inha qu' weiyi'ipji', qe yisu'untax qu' nenfel pe'qu' łe'lijeye' qu' netweyik'i pe'
judiol. 34 Qa in nikfe'lłi'ij hakha'an pa'aj in judío, ma' qa hats week taya'yij wetju'ł, qa
yamijets wetsjuk hora in taya'yij wetju'ł: —¡Qiji'ha ne' Diana efesios łakha'!— 35 Ma' qa pakha'
secretario ipji' hakha' witset, in hats yiselelitju' pa'aj hekhewe' olots, qa yit'ijji'ju': —Efeso
łeiłets, ¿me na'l pa'qu' ewi'łe' jukhewe' qu' nite' nenikfe'le'ets ha'ne łetset ene' efesios in
yejełetsha ne' qi łe'lijtsitjii ne' qi Diana qa nakha' iye łesi'nq'al ta'łiipha'm na' wa's in namiiju'?
36 Qa in ham pakha' qu' nit'ijets qu' nite' yija'ye' aka'an, qa' ikesimeni'ł, hasu'uj aqsi'jłi'iłijkii
pe'ye' qu' nite' nojoye' qu' ijamti'iłkii. 37 Qe nekhewe' jukhew łenka'xi'ł nite' t'ejtenim ne'
qi łe'lijtsitjii ne' qiji' Diana, qa nite' iye uł'etsik'ikii pe'qu' łe'lijeyi'ij ne' inqe dioski'.* 38 Qa
hik ta'łijupi', na' Demetrio qa nekhewep iye ł'ithayinyejeyi'ł wetju'ł, qu' nana'l pa'qu' nutenij
qu' nata'łets pe'ye', nekhewe' juezits hats notkikii qa nekhewe' iye tenek'enhei. Enfeli'łi'm
pakha' qu' uteni'ł qu' nata'łets pe'ye'. 39 Qa qu' nana'łłe pa'qu' les qiye'ji' in łunye'jkii, qa'
eneki'łijii qu' enfeli'łi'm qa yamji'jets qa week not'axji'ij wetju'ł nekhewe' tenek'enhei. 40 Qe
yijaa'ija inekhewel in hats iftsaxets qu' juł'etse'ju' qu' nata'łets aka' hane'ej łunye'jkii, qe ham
pa'qu' łe'wise'ju' qu' nata'łijupi' aka'an, qa aka'an in łunye'j qa nite' łeke' qu' jintefel pa'qu'
nata'łijupi' in ł'aya'yi'ł wetju'ł qu' jintafaakanhetiitax.— 41 In yili'ij pa'aj aka'an in yit'ijji'ju',
ma' qa yiyaji'ets qu' week nak'eskii.

20

Pablo qa yamik'i pe' sehel Macedonia qa pa' Grecia.

1 In hats yak'eskii hekhewe' tayai wetju'ł, qa i'nk'ałe ha' Pablo qa' taya'yii qa no'thet
hekhewe' hats yijayan pa' Intata, qa yiyaji'etskii yakakłinij qu' nent'unhet. Ma' qa hats
wetfeli'm, qa hats ik qu' namii ha' sehe' Macedonia.* 2 Ma' qa i'nk'ałe in hats week yamik'i
he' witsetits hekhewe' i'ni' he' hats yijayan pa' Intata, yiyaji'ik'i qu' nent'unhet, ma' qa

* **19:20** Hch 12:24 * **19:21** Hch 16:9; 18:12; 20:16,22; Ro 15:24-25,28 * **19:22** Hch 13:5; 16:1,23; 19:10; 2Ti 4:20
* **19:23** Hch 9:2; 2Co 1:8 * **19:26** Dt 4:28; Sal 115:4; Is 44:10-20; Jer 10:3; Hch 17:29; 1Co 8:4; Ap 9:20 * **19:29** Ro
16:23; 1Co 1:14; Hch 20:4; 27:2; Col 4:10; Flm 24 * **19:32** Hch 12:17; 21:34 * **19:37** Hch 13:7; Ro 2:22 * **20:1**
Hch 11:26; 16:9; 19:21; 2Co 2:12-13

ik iye qu' namii ha' sehe' Grecia. 3 Qa hikha' qa amani' yamijets wetshetk'ewi'ɬ juwelits. Qa in hats yaqaamij qu' na'nji' ke' tokoyei qekha namtaxii iye ha' sehe' Siria, qa i'ye'ɬi'ij hekhewe' judiol in hats watyajitaxij qu' nilan pa'aj, ma' qa' nite' ninhiyuji' ke' tokoyei, qa yisu'un qu' netpilɬetepji' iye qa' nenek ji'teje'm iye ha' sehe' Macedonia.* 4 Enewe' ɬijts'eyekkii enewe'en: Sópater, Berea ɬeiɬe', pa' ɬatata ɬii Pirro, ha' Aristarco qa' ha' Segundo, Tesalónica ɬeiɬets, ha' Gayo, Derbe ɬeiɬe' qa ha' Timoteo, qa hekhewe' iye Tíquico qa ha' Trófimo ta'ɬiyek ha' sehe' Asia.* 5 Enewe'en qa niwathayinkeyu'ɬi'ii ha' witset Troas qa notki'iɬyiikii.* 6 Qa yekhewelɬi'iɬ qa ink'aɬe ha'ni'ɬji' ke' tokoyei hakha' witset'ii Filipos in hats naxijik'i kekhewe' ɬe'sits neɬuts tenekuiji' ne'ej pan nite' yetsji'ɬ ne'ej levadura. Qa lee'fij (5) ke' neɬuts in tsami'ɬets ha' witset Troas i'ni' hekhewe'en, ma' qa wetsjuk tatsai (7) ke' neɬuts in mexe ya'maneyiɬi'ju' iye hakha'an.*

Pa' Eutico qa ima'.

7 Kakha' yojo neɬuji' ka' semana (domingo), in mexe ewi'ɬ ha'ni'ɬiji' in tanapk'asitju' ke' pan, ha' Pablo qa yapeɬek in iyet, qe yijamti'ets qu' ne'neɬukii qa' hats nak, qa menjiit iyet yamijii in hats ɬeqewuk'uji' naja'x.* 8 Olots he' fetitjiyits hakha' toxpha'm ke' wititsi'ifi hikha' ha'ni'ɬiji' in tsot'axi'ɬ wetju'ɬ. 9 Qa i'nipji' ha' wintana hakha' ewi'ɬ jutjana'x ɬii Eutico, tek'entaxets in iyet ha' Pablo. Qa in ɬunye'jek in mexe nite' yili'ij in iyet ha' Pablo, ha' Eutico qa nijatiyu' pa'aj, ma' qa sujɬe qa hats imaa'ija pa'aj, qa namiiju' in ipɬupha'mek hakha' te'weipha'm wetshetk'ewi'ɬipji' ke' wititsi'. Qa tenekumhiitaxifi qa teɬitiitax in hats wa'metsju' ha' sehe'. 10 Qa ha' Pablo qa neketsju' qa wonokok'enijupju' kakha'an, qa in hats tik'eyij, qa yit'ij: —Hasu'uj enɬ'ilaxi'ɬ, qe hane'en iɬa'x.—* 11 Qa wapiliipha'm iye ha' toxpha'm, ma' qa in hats napk'asitju' ke' pan qa netisijju' he' week, qa yijatshen iye hekhewe'en yamijii in hats neɬukii, ma' qa hats ik ha' Pablo. 12 Qa ha' jutjana'x in iɬa'x in wetpilet, aka'an qa qi in yisinheti'mkii hekhewe'en. 13 Yekheweli'ɬ ma' qa hathayini'ɬij ke' tokoyei, qa haki'ɬijiiju' ha' witset Asón, hisu'uni'ɬ qu' hik hakha'ye' qu' hilithini'ɬi'pha'm ha' Pablo, qe hik aka' yisu'un qu' ɬunye'je' hikha', qa yisu'un qu' not'otsɬeju' qu' namiiju' ha' witset Asón.

Pablo qa i'nji' pe' tokoyei qa yamii pa' witset Mileto.

14 Qa in hats hewetweni'ɬi' ha' witset'ii Asón, qa hikha' qa t'ilit'ipha'm, ma' qa tsami'ɬii ha' witset Mitilene. 15 Ma' qa in haki'ɬik'ui iye hakha'an, qa kakhap neɬukii qa heneki'ɬijup ha' sehe' Quío, qa neɬukii iye qa tsami'ɬets ha' sehe' ɬii Samos. Qa kakhap neɬukii ma' qa hats tsami'ɬets ha' witset Mileto,* 16 qe ha' Pablo nite' namiyu'ui ha' Efeso, qe qa'nte' eyesqaxi'ijik'i iye qu' na'ni' iye ha' sehe' Asia, qe hats itaqsuntaxii qu' ɬeke'ye' qu' na'ni' ha' Jerusalén kakha' neɬuji' Pentecostés.*

Pablo qa iyinii qu' nanamii pe' Efeso ɬeiɬets.

17 Qa hakha' witset'ii Mileto qa hik hakha'ɬi'i' qa inqekenijii ke' ɬe'lijeyii hekhewe' i'ni' ha' Efeso, qa iyinii qu' nanamii hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' hats yijayan pa' Intata. 18 Pekhewe'en qa namii pa'aj ha' Pablo qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬetsha pa'n yijunye'j in ha'ni'ɬ etji'teje'm eke' week ɬahatsiyij in ipɬu'uk'i ek ka' neɬuji' in i'nk'a tsamets ha'ne sehe' Asia.* 19 Qa he'yithayi'yi'm ha' Yatsat'ax'inij, nite' heniwqinhet qa nekju' iye ke' yit'ilii. Qa na'l iye kekhewe' witaqjaajinkeyejei, qe ta'ɬets nekhewe' judiol in tsawitjitax.* 20 Qa in nite' hat'ini'ɬ e'm pa'qu' ewii'ɬe' aka' weju'ɬij yijat'ij qu' nana'liɬ'em, ma' qa k'ijatshenjiiɬij na'aj witothe'we'tji' qa hekhewe' iye etsili'ɬifi. 21 Nite' hik yijunye'j qu' nek'ijuyeɬi'ijkii in henfeeli'mha ne' judiol qa ne' nite' judiol iye qu' nili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii qa' niyinijets iye pa' Dios qu' niwu'mik'ui pe' ɬewuɬ'ets, qa' qu' hasu'uj neqeku' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 22 Hane'ej, yakha', qu' natsamii ha' Jerusalén, qe pa' Espíritu Santo hats yit'ij. Qa nite' tsikfe'lets pa'n qu' yijunye'je'kii qu' natsamii.* 23 Ewi'ɬe in tsikfe'lets qe ha'ni na'aj witset qa pa' Espíritu Santo qa qi qa yitjiij yiwetskii in hats ts'otki'ik'ui pe' foɬoɬik'il qa qu' qi qu' hayawitjaxtii iye ha' Jerusalenii.* 24 Nite'ɬe ts'ijiwei, inye'jɬu' qu' naslan. Ewi'ɬe in hisu'un qu' week nasqhat'etsij eke' yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' henfel ekewe' ɬe'sits wi'tlijei ta'ɬets pa' qi ɬeq'ilta'x pa' Dios.* 25 Qa hane'ej, yakha' tsikfe'lets in hats ham hatse' pa'qu' ewii'ɬe' ekheweli'ɬ, hekhewe' hijaaki'sijik'i in henfeli'm pa' tenek'enheiji' pa'

---

* **20:3** Hch 9:23; 20:19; 23:12; 25:3; 2Co 11:26 * **20:4** Hch 14:6; 16:1; 17:1; 19:29; 21:29; Ef 6:21; Col 4:7; 2Ti 4:12,20; Tit 3:12 * **20:5** Hch 16:8,10; 20:6-8,13-15 * **20:6** Ex 12:14-15; 23:15 * **20:7** 1Co 16:2; Ap 1:10; Hch 2:42; 1Co 10:16 * **20:10** 1R 17:21; 2R 4:34; Mt 9:23-24; Mr 5:39 * **20:15** Hch 20:17; 2Ti 4:20 * **20:16** Hch 2:1; 18:19; 19:21; 1Co 16:8 * **20:18** Hch 18:19; 19:1,10 * **20:19** Hch 20:3,27 * **20:21** Mr 1:15; Hch 2:38; 18:5; 24:24; 26:18; Ef 1:15; Col 2:5; Flm 5 * **20:22** Hch 17:16; 20:16 * **20:23** Hch 9:16; 21:4,11; 1Ts 3:3 * **20:24** Hch 1:17; 21:13; 2Co 4:1; 2Ti 4:7; Ga 1:1; Tit 1:3

Dios, qu' netswen iye hatse'.* 26 Qa hik ta'ɬijupi', qu' hit'iɬij ewets hane'ej ha'ne neɬuji' in
yakha' nite' ta'ɬ yiwets week pakha' qu' namii pa' fe't, 27 qe ham pa'qu' ewii'ɬe' qu' hat'ini'ɬ
e'm in k'efeltaxiɬi'mha week pakha' yisu'untax pa' Dios qu' ɬunye'je'.* 28 Ekheweli'ɬ jeɬi'ɬ
etetsha qa week iye hekhewe' hats yijayan pa' Intata qu' jeɬi'ɬetsha iye, hik enewe' in ta'ɬets
qa pa' Espíritu Santo qa neni'ɬi' qu' enek'enhe'yi'ɬ hats'inha qu' jeɬi'ɬets enewe' ɬelits hakha'
Dios, hik enewe' hats taqha'yets yijaninij pekhewe' ɬakhaa'ija in ɬ'athits.* 29 Tsikfe'lets qu'
haktax, ma' qa' nanam pekhewe' qu' jukhewe' qa' na'ni'ɬ etji'teje'm, qa' hik ɬunyejeye' wowol
nowe'ɬ qe t'ilit'ets ne'ej kots'etets. 30 Qa ekheweli'ɬ iye na'l hatse' pe'qu' neniipha'mkii qa
ninq'ijatshenij pe'qu' wekweke' wenitɬi'ijkii, qe qa' netsinik'uifik'ikii enewe' yijayantax pa'
Intata ma' qa' nijayanij pekhewe' i'nq'ijatshenij.* 31 Qa hik ta'ɬijupi', jeɬi'ɬkiiha, qa' ijamti'iɬik'i
kekhewe' wetshetk'ewi'ɬ ininqapits in hakijje'm najai qa neɬuts iye nite' hili'ij in henfeli'ɬ
e'mkii pekhewe' nite' ɬeke' qu' aqsiiɬijkii, qa nekji'ijju' iye yit'ilii qa hitjiiɬij ewets.* 32 Qa
hane'ej qa' k'ejeti'ɬij pa' Dios qa ekewe' iye ɬe'lijei ta'ɬets pa' qi ɬeq'iltax, ekewe'en ta'ɬets pa'qu'
et'unhaxitsi'iɬ qa' eniyiɬijpha'm, qa' esti'yi'ɬij iye pa'qu' enisit'i'iɬ qa' e'weeki'iɬ qu' neɬisi'ɬij
pekhewe' hats t'eku'miiji' qu' natsat'etsij.* 33 Qa' ijamti'iɬik'i iye in nite' tsi'naftsinheyu'uj
pe'qu' ɬaqa plataye', axe'm pe'qu' ɬoqo oroye' qa ɬeqhinataye' iye pakhape'.* 34 Ekheweli'ɬ
ɬenikfe'li'ɬets enewe' yikoyei in weju'ɬij qu' nesɬisij pakha' qu' hame' ye'm qa week iye
enewe' yijts'eyekkii.* 35 K'ethini'ɬij week aka'an, qu' hik aka' ejunyejeyi'iɬ qu' ithayi'yi'ɬ,
qa' iftits'iɬets pekhewe' nite' t'unitskii, qa' ijamti'iɬik'i kekhewe' ɬe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesús,
in yit'ij: "Les ɬe'wisi'mkii pakha' qu' net'ihin qa nite' hik ɬunye'j pakha' qu' netestii."— 36 Ha'
Pablo in yili'ij in iyet, qa wonokok'enju' qa weekji' iye hekhewe'en, ma' qa iyini'ɬ.* 37 Qa
yapeɬek qa ipju', qi in ipju'. Qa tik'eyijupkii qa wetɬu'u'ɬkii iye in wetfeli'mkii ha' Pablo.*
38 Qi in ika'metetskii, qa les in yoksi'wen in yit'ijets qu' hats nite' ni'wene' iye hatse'. Ma' qa
ɬijts'eyek'iiju' ke' tokoyei.

21

Pablo qa hats ik qu' namii pa' Jerusalén.

1 In hats haki'ɬik'ui hekhewe'en qa hatsa'theni'ɬii ha' sehe' ɬii Cos. Qa kakhap neɬukii qa
tsami'ɬets ha' sehe' ɬii Rodas, qa in hats haki'ɬik'ui iye hakha'an qa tsami'ɬets ha' sehe' ɬii
Pátara.* 2 Qa in hats hi'weni'ɬ ke' tokoyei yamiyek ha' sehe' Fenicia, qa ha'ni'ɬji'ju', ma'
qa haki'ɬkii iye. 3 In hats hi'weni'ɬ ha' ɬ'isɬawet sehe' Chipre qu' heneki'ɬijup, qa hapili'ɬji'
yifeyi'ji'ɬ, qa ha'yani'ɬipji' qa tsami'ɬii ha' sehe' Siria. Qa hatsa'theni'ɬii ha' witset Tiro,
qa hik hakha'a' qa he'yilit'iɬi'pha'mkii qe ke' tokoyei mexe qu' nilithin eku'nju' week he'
ɬaqatai. 4 Qa in hats hi'weni'ɬ hekhewe' yijayan pa' Intata, ma' qa mexe ya'maneyi'ɬijup
tsamiɬijets wetsjuk tatsai (7) neɬuts, qa hekhewe'en qa yittaxijets ha' Pablo qu' hasu'uj
namii ha' Jerusalén, qe ta'ɬijupi' pekhewe' nifeli'm pa' Espíritu Santo hekhewe'en.* 5 Qa
in naajik'i kekhewe' wetsjuk tatsai (7) neɬuts, qa hats haki'ɬkii iye, hekhewe'en qa ɬijts'eyek
he' ɬewhe'yets qa he' ɬelitsɬe wetju'ɬ iye, qa tsijayani'ɬiifik'i hakha' i'nik'uifik'i ha' witseet'ija.
In hats hili'iɬij in honokok'eni'ɬju'kii qa k'iyini'ɬ iye hakha' ɬotkoyek'i ha' iweli', ma' qa hats
hewetfeli'ɬ wetju'ɬkii. 6 Ma' qa in hats he'yilit'iɬji'ju'kii ke' tokoyei, qa hekhewe'en qa hats
wapiliikiyek pe' ɬetsil. 7 In hats ɬ'ajɬeje'm iye in heneki'ɬ in hata'ɬi'ɬii ha' Tiro, ma' qa tsami'ɬets
ha' witset Tolemaida. Qa in hats hi'weni'ɬ qa hewetfeli'ɬi'm iye hekhewe' yijayan pa' Intata,
qa ewi'ɬ ka' neɬu in ya'maneyi'ɬijup.* 8 Qa kakhap neɬukii qa hats haki'ɬkii iye ma' qa hats
tsami'ɬets ha' witset Cesarea. Qa ha'wi'ɬi' ke' ɬetsi' ha' Felipe, hikha' ɬ'ithayijkit ek in ikijkii
qa nifeli'm week pa'qu' ɬunye'je'ɬe qu' nijayan iye pa' Jesús (evangelista), qa hikha' iye ewi'ɬ
pekhewe' wetsjuk tatsai (7) jukhew te'nekumhiitaxiiji'kii pa'aj qu' nejeɬijets pe' ɬaqats pe'
wikiihalei.* 9 Ha' Felipe na'li'm he' ikwetju'ɬ (4) ɬasii mexe ham ɬewhe'yetse', hekhewe'en
nifelji'ij pe'qu' nitjiijets pa' Dios (profetisas).* 10 Uja'x ke' neɬuts in ya'maneyi'ɬijup, qa nam
ha' ewi'ɬ profeta ɬii Agabo, ta'ɬii ha' sehe' Judea, 11 nami'ɬyii qu' ne'tsweni'ɬ, qa t'eku'mi'
ha' Pablo ɬeqelutsax qa yophe'ɬij ɬokoyei qa ɬef'iyei iye, qa yit'ij: —Aka' qe yit'ij pa' Espíritu
Santo: "Aka' qu' ɬeqfenyejeyi'ij ne' judiol qu' nophe'ɬ na' Jerusalenii pakha' yatsat'axij ha'ne

* **20:25** Hch 18:6; 20:38; 28:31 * **20:27** Lc 7:30; Hch 20:20; Ef 1:11 * **20:28** Lc 12:32; Jn 10:16; 1Co 9:7; 1P 5:2-3; 2:25; 1:19; Fil 1:1; 1Ti 3:2; Tit 1:7; Ef 1:7,14; He 9:12; Ap 5:9 * **20:30** Hch 11:26; 1Ti 1:20; 1Jn 2:19 * **20:31** Hch 19:10; 20:19 * **20:32** Hch 14:23; Hch 26:18; 13:9; Ef 1:14; Col 1:12; 3:24; He 9:15; 1P 1:4 * **20:33** 1S 12:3; 1Co 9:12; 2Co 7:2; 11:9; 12:17 * **20:34** Hch 18:3; 19:22 * **20:36** Lc 22:41; Hch 7:60; 21:5 * **20:37** Hch 15:3; 20:25 * **21:1** Hch 16:10-11 * **21:4** Hch 11:26; 20:23; 21:11 * **21:7** Jn 21:23; Hch 12:20 * **21:8** Hch 6:5; 8:5; Ef 4:11; 2Ti 4:5 * **21:9** Lc 2:36; Hch 2:7; 13:1; 1Co 11:5

witqelutsax, ma' qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol."—* 12 In hepi'ye'eɬik'i aka'an,
qa weekji' hekhewe' tetseti'yi' hakha'a' qa k'iyintaxiɬijets ha' Pablo qu' hasu'uj namii ha'
Jerusalén. 13 Ha' Pablo qa inku'ɬ: —¿Inhats'ek in ɬapi'ɬju' qa ɬatsawtsheteni'ɬ iye? Yakha' hats
yaq'ax, qa nite' ewi'ɬɬe in hats yaq'axijup qu' hoyopheɬitii, qe qu' hawa'mi' iye na' Jerusalén
qu' nata'ɬets aka' ɬii ha' Yatsat'ax'inij Jesús.—* 14 Ma' qa in ɬunye'jek in hats nite' ɬeke' qu'
haq'ayini'ɬij in namiyu'ui ha' Jerusalén, qa hats nite' k'iyeti'ɬju' in hats hit'iɬijju': —Les ɬe'wis
qu' nanaqsiijkii pakha' qu' nisu'un pa' Yatsat'ax'inij qu' ɬunye'je'.—* 15 In hats naxijik'i eke'
uja'x neɬuts in ya'maneyi'ɬi' ke' ɬetsi' ha' Felipe, qa hanaqsi'ji'ɬ ma' qa haki'ɬkii qu' natsami'ɬii
ha' Jerusalén. 16 Qa yijts'eyek'iɬ iye he' uja'x yijayan pa' Intata Cesarea ɬeiɬets, qa hikhe' qa
yojo'oɬ yik'uyii ha' Mnasón, Chipre ɬeiɬe', hayiits pa'aj yijayan pa' Jesús, qa hikha' ha'wi'ɬijup
ke' ɬetsi'ii i'ni' ha' Jerusalén.*

Pablo qa hats yamii pa' Jerusalén.

17 In hats tsami'ɬii ha' Jerusalén, qa hekhewe' yijayan pa' Jesús qa wetfeli'ɬ ye'mkii qi in
ɬe'sitsi'mkii.* 18 Qa kakhap neɬukii ha' Pablo qa yijts'e'eɬkii qu' ni'wen ha' Jacobo (Santiago),
qa week na'l iye hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' yijayan pa' Jesús.* 19 Qa ha' Pablo in
hats wetfelji'ju' hekhewe'en, qa yapeɬek qa nifelimik'i week kekhewe' wekwek pa' Intata
yaqsiijkii hekhewe' nite' judiol ji'teje'm i'nijji' ha' Pablo in t'ithayii.* 20 Qa hekhewe'en in
yepi'ye' ek'i qa qi in yiwqinhetji' pa' Intata, qa yit'ijets ha' Pablo: —Yejefe, hats ɬi'wen milits
ene' judiol nite' yeqeku', qa weekɬe yisu'un qu' les ɬe'wise' qu' nanaqsiijkii kekhewe' Moisés
ɬe'lijei.* 21 Enewe'en qa tefelhiti'yi'm pakha' ejunye'j, in ɬ'ijatshenti'ij pe' week judiol i'nji'kii
pe' witsetiikal qu' ne'nitoni'mets kekhewe' Moisés ɬe'lijei, ma' qa te' ɬit'ijets qu' hasu'uj
niwu'm ɬaxpa'sits pe' ɬelits qa hasu'uj iye naqsiijkii kakha' ɬunyejei pe' inaqwa'mhitsik'i.*
22 Qa hik ta'ɬijupi', ¿pa'n ɬii pa' qintaqsijkii aje'eɬ? Qe hats jutsiqetsi'ɬ ye'm qu' nimpi'yelij
hekhewe' olots judiol in hats ɬanam, ma' qa' nonot'axij wetju'ɬ. 23 Qa hik ta'ɬijupi' aqsiijkii aka'
qu' hit'iɬij ewets. Na'l hekhewe' ikwetju'ɬ (4) jukhew weniwjutsiqeniji'm qu' naqsiimijkii
pe'ye' pa' Intata. 24 Enewe'en qu' eka'x qa week aqsiiɬijkii kekhewe' t'ejuyets in ju'uyetsji'
ke' qi witlijtsitjii. Qa akha' qu' ijanin pakha' uja'x yametsji' pe' wekwek qu' ɬeqistitsi'ij,
hats'inha qu' ɬeke'ye' qu' nentusijju' qa' laxamme' ne' ɬeiɬal. Ma' qa ni'wen qa nenikfe'lets
iye week ene' jukhew in nite' yija' pa' ɬ'eniihe'yij qu' anye'je', qe akhap ji'jek iye in ɬijayan
kekhewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (ley).* 25 Qa in t'ejuyetsek pe' nite' judiol nite' yeqeku'
ha' Jesús, inekhewel hats jiwe'nq'ika'ajii in hats week jitit'ijju' qu' "hasu'uj netuj i'nɬi'i
pa'qu' niya'ji' pe'qu' hats netesti'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa qu' hasu'uj netuj iye ne'ej
yaqamaxju' ɬ'athits ne'ej inqa'metets, qa qu' hasu'uj iye netuj na'aj ɬ'ese'n ne'ej inqa'metets
nite' wenukinfik'i pe'qu' ɬ'atitse' in talanhetii qa qu' hasu'uj iye nanawitjiɬi'ijju'kii ɬ'esenits
nite' ɬewhe'yetstax."— 26 Ha' Pablo qa yeka'x he' ikwetju'ɬ (4) jukhew, qa kakhap neɬukii qa
week yaqsiijkii kekhewe' t'ejuyets in uyetsji' ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa uyifi ke' qi witlijtsitjii,
qa nifeliiji' pe' pa'il pakha' ɬeq'uja'xij pe' neɬuts qu' hats week naqsiijkii in t'ejuyets qu'
netetli'jju', qa' namijii qu' hats natlanhetiiju' pe'qu' inqa'metetse' qu' net'ejuyets week
ewiɬei hekhewe' jukhew.* 27 Qa hats k'estaxik'i qu' nafits kekhewe' wetsjuk tatsai (7) neɬuts
ɬeqjeyumtshenek qu' naqhat'etsij, qa hekhewe' judiol Asia ɬeiɬets, in yi'wenifi ha' Pablo ke'
qi witlijtsitjii, yapeɬek qa taya'yijipji' qu' niwakaninkii pe' weekji'. Pekhewe'en t'eku'mi'
aje'eɬ pa'aj.* 28 Qa pekhewe'en qa yit'ijju' in taya'yijipji': —¡Israel ɬeiɬets, iftits'iɬij yiwets!
Ha'ne jukhew hik ha'ne ha' yijatshen ene' weekji', naq'axij ene' witsetits, yijatshenij qu'
ɬ'ejuihifetsi'ij ha'ne initset, qa aka' inqe ley qa ene' qi witlijtsitjii iye. Hane'ej qa neka'xii
iye kekhewe' nite' judiol ene' witlijtsitjii, ma' qa yiwuɬ'enhet ha'ne les ɬe'wis wititset.—*
29 Qe yi'wenij pa'aj in ɬijts'ekii ha' Pablo ha' Trófimo, Efeso ɬeiɬe' in yijalki'sji'kii ha' witset
Jerusalén. Hekhewe'en qa yumtitax ha' Pablo qu' hats nenka'xii pa'aj ke' qi witlijtsitjii.*
30 Ma' qa week ha' witset qa qi in yeɬ'ilax wetju'ɬ. Qa nekii he' olots tekumaxiikii pekhel
ta'ɬijupji'kii ha' witset, qa t'eku'mi' ha' Pablo qa yetsinik'uifik'i ke' qi witlijtsitjii, qa aje'eɬ he'
ɬejil qa week yit'onik'i.* 31 Ma' qa in mexe naq'aliyu'taxij pa'aj in yilankii, qa yaamɬi'iyek
pa'aj pa' ɬiihet hakha' oq'opheɬinetsilets ɬatata (comandante), in week hakha' Jerusalén in qi
in t'aiji' in tayai wetju'ɬ. 32 Qa aje'eɬ t'eku'mi' pa'aj he' oq'opheɬinetsilets qa he' centurionits

---

* **21:11** 1R 22:11; Jer 13:1-11; Mt 20:19; Hch 20:23; 21:33 * **21:13** Hch 5:41; 9:16; 20:24 * **21:14** Mt 6:10; Lc 22:42
* **21:16** Hch 8:40; 21:3-4 * **21:17** Hch 15:4; 21:7 * **21:18** Hch 11:30; 12:17; 15:13 * **21:19** Hch 1:17; 14:27; Ro
15:18-19 * **21:20** Hch 22:3; Ro 10:12; Ga 1:14 * **21:21** Hch 6:14; 15:19-20; 21:28; 1Co 7:18 * **21:24** Jn 11:55;
Hch 18:18; 21:26; 24:18 * **21:26** Nm 6:13; Hch 24:18 * **21:27** Hch 24:18; 26:21 * **21:28** Mt 24:15; Hch 24:6
* **21:29** Hch 18:19; 20:4 * **21:30** 2R 11:15; Hch 16:19; 26:21

qa tekuma'xii hakha' i'niji'. In yi'wen hakha' comandante qa he' oq'opheł*inetsilets*, ma' qa yili'ijju' in yilanje'mkii ha' Pablo. 33 Ma' qa ha' comandante in yamii qa t'eku'mi' ha' Pablo qa yophe'ł. Qa inaqyaji'ij qu' nonophe'ł*ij* he' wetsjuk fołołik'*il*. Ma' qa nifaakantaxijji'ju' pa'n ł*unye'j* hakha'an qa ł*ekpa'* yaqsiijkii.* 34 Qa hekhewe'ł*e* olots qa uja'x he' taya'yij wetju'ł pa' ewi'ł qa hekhewep qa taya'yij wetju'ł*ek* pakhap iye, nite' ł'*anyejei* wetju'ł. Qa hakha'an in nite' ł*eke'* qu' nenikfe'lets pa' ł*unye'jkiiha* qe ta'ł*ets* in t'ewuhui he' taya'yijipji'kii, ma' qa inaqyaji'ij qu' newetka'xii ke' oq'opheł*inetsilets* ł*etsi'*.* 35 Qa namets ha' ł*eweł*ila'xik'ipha'm ke' oq'opheł*inetsilets* ł*etsi'*, qa ł*unye'jkii* kekhewe' oq'opheł*inetsilets* in tik'eyifi qa yetshenpha'm ha' Pablo qe ta'ł*ets* hekhewe' olots in yilantaxik'ikii, 36 qe hekhewe' olots nijayanijpha'mkii in taya'yijipji'kii, qa yit'ijju': —¡Nawa'm!—*

Pablo qa iyinets qu' niyetji'ju' pe' olots.

37 In hats k'esitsiyu'ujets qu' nuihinifi ke' oq'opheł*inetsilets* ł*etsi'*, ha' Pablo qa yit'ijets pa'aj ha' comandante: —¿Me exke'ej pa'qu' hit'ij ewets?— Qa hakha'an qa yit'ijets pa'aj: —¿Me ł*eniyayik'i* ke' griego ł*e'lijei*? 38 Ye'ehe, ¿me qa nite' akha' pa' Egipto ł*eiłe'* yisu'untax pa'aj qu' niwu'm pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset, qa yojo'ok'oyii pa'aj pe' yamets ikwetju'ł mil (4.000) iwatlanhenhets pa' ham i'ni'i'?—* 39 Ha' Pablo qa yeku'ł pa'aj: —Yakha' ye' judío, hata'ł*iyek* ha' Tarso, ha' sehe' ł*ii* Cilicia. Hakha' witset hata'ł*ets* qiji'. K'iyinij ewets qu' etswejin eku'nij qu' nek'iyetik'ui ene' jukhew.—* 40 Ha' comandante in hats ł*exke'ej*, ha' Pablo qa ts'ap'a'ajipji' ha' witweł*ila'xpha'm* ke' oq'opheł*inetsilets* ł*etsi'*, qa yit'ijpha'm ł*okoyei*. Ma' qa in hats weiji'ju' he' jukhew qa iyet qa yit'ij in iyet ke' hebreo, judiol ł*e'lijei*.*

22

1 —Yejefets qa nekhewe' iye inaqwa'mhits, ek'en eku'ni'ł*ik'i* ek aka' qu' ne'tweiyik'i.—* 2 In yepi'ye' ek'i hekhewe'en in yojo'ok'i ke' hebreo, ma' qa les in weiji'ju'ha, qa yit'ijji'ju': 3 —Yakha' ye' judío, tsekifik'i pa'aj ha' witset Tarso, ha' sehe' Cilicia, qa ha'neł*e* ye'qi'i ha'ne Jerusalén. Yaqa maestro toxik'i ha' Gamaliel, hikha' yasiinik'iha in i'nq'ijatshenij kakha' ł*eqe* ley pe' inqa'jteyik'i. Yakha' qi in heiqemtshentaxijkii pa' Dios in ejunyejeyi'ł*ek* hane'ej.* 4 Ma' qa hijayanjiijkii ł*awamhi'ye'* ha'ne Wit'ikheyi'j, honophe'ł*ju'* qa huihinjiifi ke' witq'opheł*itjii* jukhew qa efuts iye.* 5 Qa aka'an qa week nikfe'lets hakha' qiji' pa'il ł*atata* qa nekhewe' iye wit'alhei Junta Suprema. Qa enewe'en qa hik enewe' iye tseł*isij* kekhewe' witfaakanhei qu' net'ejuyii he' inejefets judiol i'ni' ek ha' Damasco, hats'inha qu' honophe'ł*ju'* qa henka'xiikii iye ha'ne Jerusalén pekhewe' i'ntaxi' hakha' witset, ma' qekha nattanithenhetiitaxju' iye.* 6 Qa ł*unye'jkii* in mexe henekik'i ha' wit'ikheyi'j, hats yek'esiyu'uiha ha' Damasco, hats natsathenju' junu', qa aje'eł namju' ha' ewi'ł koojo qa yamyijup in napjuyit yipji' ta'ł*iipha'm* na' wa's.* 7 Qa tsami'ju' sehe', qa hepi'ye' pa' ewi'ł wit'ax in yit'ij yiwets: "Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in ł*atsawitjitax*?" 8 Qa heku'ł: "¿Ł*ek* akha' Yatsat'axyij?" Qa yit'ij yiwets: "Yakha' Jesús Nazaret ł*eiłe'*, hik hakhaa'ija ł*atsjayantaxkii*." 9 Hekhewe' yijts'eyek yi'wenija hakha' koojo, itometsitsijha, qa nite'ł*e* nikfe'lik'i kakha' yit'ij yiwets pakha' wit'ax.* 10 Qa hit'ijets: "¿Pa'n ł*ii* pa'qu' haqsiijkii, Yatsat'axyij?" Qa ha' Yatsat'axyij qa yit'ij yiwets: "Eniipha'm qa' amji'teje'm na' Damasco, qa hik nakha'yi'i' qu' efelhiti'yi'm week ekewe' hane'ej qu' ł'*ayajaxti'yijets* qu' aqsiijkii."* 11 Qa hatsł*e* nite' hi'wenkii qe ta'ł*ets* ka' ł'uła'x hakha' koojo, he' yijts'eyek qa ts'etsin t'eku'mi' ha'ne yikoi, ma' qa k'uiji'teje'm ha' Damasco. 12 Qa ha' ewi'ł jukhew ł*ii* Ananías yijayaanija iye ke' Moisés ł*e'lijei*, qa weekij he' judiol tetseti'yi' ha' Damasco yit'ijets in teik'unei.* 13 Qa namyii, qa ts'ap'ayipji', qa yit'ij yiwets: "Yejefe Saulo, hane'ej qu' i'wenkii iye." Qa hik akaa'ijha in henjeł*pha'm* qa hejeł*ju'*. 14 Hakha'an qa yit'ij yiwets: "Pakha' ł*eqe* Dios pe' i'nalheyik'i hayiits pa'aj t'eku'm eiji' qu' enikfe'lets pakha' qu' nisu'un, qa qu' i'wen iye hakha' Yatsathen yijat'ij qa qu' epi'yee'ijha iye pe'qu' ł*e'lijeye'*.* 15 Qe akha' qu' enfeli'm ene' week jukhew pakha' ł*i'wen* qa ł*epiye'* iye.* 16 Qa hane'ej ¿ł*ekpa'* ł*o'notki'iikii*? Yape eniipha'm qa' mempulijij, qa' metetli'jijju' iye pe' ewuł'*ets* qu' it'ij ka' ł*ii*."* 17 Qa in hats hetpiltaxii iye ha'ne Jerusalén qa k'uyifi ne' qi witlijtsitjii qu' nek'iyin. Qa in mexe

---

* **21:33** Hch 12:6; 20:23; 21:11; Ef 6:20; 2Ti 1:16; 2:9 * **21:34** Hch 19:32; 23:10 * **21:36** Lc 23:18; Jn 19:15; Hch 22:22 * **21:38** Mt 24:26; Hch 5:36 * **21:39** Hch 9:11; 22:3 * **21:40** Jn 5:2; Hch 12:17 * **22:1** Hch 7:2; 21:40 * **22:3** Hch 5:34; 9:11; 21:39; 26:5,9-18; Dt 33:3; 2Co 11:22; Fil 3:5; Ro 10:2; Fil 3:6 * **22:4** Hch 8:3; 9:2; 22:19-20; 24:14,22; 26:10 * **22:5** Lc 22:66; Hch 13:26; 1Ti 4:14 * **22:6** Hch 9:3-8; 26:12-18 * **22:9** Dn 10:7; Hch 9:7; 26:13 * **22:10** Hch 9:8; 16:30 * **22:12** Hch 9:10,17; 10:22 * **22:14** Hch 3:13,14; 7:52; 9:15; 26:16; 1Co 9:1; 15:8 * **22:15** Hch 23:11; 26:16 * **22:16** Hch 2:38; 9:14; 1Co 6:11; He 10:22; Ro 10:13

k'iyintax qa i'nji'kii iye yitoi,* 18 qa' hi'wen ha' Yatsat'ax'inij in yit'ij yiwets: "If'elitik'i qu' ma'ak'ui ha'ne Jerusalén qe tees qu' net'eku'miju'ł pekhewe' qu' enfeltax qu' net'ejui yiwets." 19 Ma' qa hit'ijiju'ł: "Yatsat'axyij, enewe'en nikfe'letsha in hakijik'i he' judiol łe'lijtsitjiyits qu' honophe'łju' qa qu' heneqsilanju' iye hekhewe' najayantax nite' neqeku'.* 20 Qa in talanhetii kakha' nefeltax Esteban'ik'i, yakha' hejełijju' in talanhetii, hi'sinhetijupi' in talanhetii. Qa hejeł'mets he' łe'ntaafitits hekhewe' yilan."* 21 Hakha'an qa yit'ij yiwets: "Yape iłun, qe toxii nakha' qu' k'ukinji' nekhewe' nite' judiol."—* 22 Hekhewe'en mexe tek'entaxets ha' Pablo, qa in hats yit'ij aka'an, ma' qa tayaiłe wetju'łek iye qa yit'ijju': —¡Iwu'mi'łik'uifik'i ha'ne sehe' ipji' nakha'an, nite' łe'wis qu' iła'xe'! —* 23 Qa hekhewe'en in nite' yili'ijju' in tayai wetju'łkii, qa niwu'mju'kii he' łe'ntaafitits qa yiwu'mpha'mkii ka' sehe'.* 24 Qa ha' comandante qa inaqyaji'ij qu' ne'nuihinifi ke' oq'opheł'inetsilets łetsi' qe yit'ij qu' les łe'wise' qu' neteqsilanhetiije'mkii hats'inha qu' nenikfe'lets inhats'ek kakha' łunyejeyij hekhewe'en in qi in taya'yij wetju'ł in yuten hakha'an.* 25 In mexe netsinijju' pa'aj pa' niyak pe' łokoyei qe qa' neqsilanje'mkii, ha' Pablo qa yit'ijets pa'aj pakha' meti'm centurión: —¿Me łenexke'ej ekheweli'ł qu' eqsilani'łkii pa'qu' romanoye' in nite' wetka'x eku'netsji' pa'qu' jueze'?— 26 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pa' centurión, ma' qa nifeliiji' pa'aj hakha' comandante, qa yit'ijets: —¿Pa'n eqfenye'jij hakha' jukhew, qe romanote'?— 27 Ha' comandante qa neketsfik'i pa'aj ha' Pablo, qa yit'ijets: —Enfel ye'm, ¿me yijaa'ija qu' o'romanoye'?— Qa yeku'ł pa'aj: —Ehe, yo'romano.— 28 Qa ha' comandante qa yit'ijets: —Yakha' olots ke' tsaq'axiji' yaq'astayik'i qu' yo'romanoyi'ij.— Ha' Pablo qa yit'ijets: —Qa yakha'łe qa henekijfik'i in yo'romano.— 29 Qa pekhewe' neqeqsilanheyutaxijkii pa'aj in yepi'ye' ek'i aka' yit'ij pa'aj ha' Pablo qa aje'eł we'nitonets, qa hakha' iye comandante qa nijiwei iye pa'aj in nikfe'lets ha' Pablo in romano, qa in hayiits yophe'łij iye ke' foło'łik'il.*

Pablo qa wetka'xetsji' pe' Junta Suprema.

30 Qa kakhap nełukii ha' comandante qa yisu'un qu' nenikfee'letsha pa' łunyee'jkiiha in nayu'um ne' judiol ha' Pablo. Qa nit'ijii pa'aj ke' foło'łik'il wo'nophe'łtaxij. Ma' qa inaqyaji'ij qu' nanamii pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa week in uja'xek pekhewe' Junta Suprema qu' nonot'axij wetju'ł. Ma' qa wats'ap'anhetji'ju' ha' Pablo pekhewe'en pakha' not'axi' wetju'ł.*

23

1 Ma' qa ha' Pablo qa ts'in in yejeł'ipji' pa'aj pe' jukhew Junta Suprema, qa yit'ijji'ju': —Yejefets, yamijii hane'ej ha'ne neł'uji' in ikesimenłe pa' yitawe'j. Yakha' hoksi'wen in ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe'ets pa' Dios.—* 2 Ma' qa ha' Ananías, qiji' pa'il łatata qa yiyaji'ijii pa'aj pe' metitsi'm qu' nilanje'm łeji' ha' Pablo.* 3 Qa ha' Pablo qa yit'ijets: —¡Dios qu' nilanje'mek hatse' na' eju's, akha' e'jtitsaxłe hik ejunye'j na'aj wenit'ij fo' jilafi'! Akha' in hats ła'nju' qu' atsfaakankii qe hik kakha' yit'ij pa'aj kakha' łeqe ley pa' Moises'ik'i, ¿qa inhats'ek in ł'ejuyiju'ł kakha' ley in ł'inaqyaji'ij qu' natlanhetiije'm ha'ne yeji'?—* 4 Qa hekhewe' ipłuli'mets ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in łit'ijets uł'ax ha'ne yeni' pa' Dios in qiji' in pa'il łatata?— 5 Qa ha' Pablo qa yit'ij: —Yejefets, nite' tsikfe'lets in hik nakha' pa' qiji' pa'il łatata qekha nite' hit'etaajets, qe ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei yit'ij: *"Hasu'uj it'ijets uł'ax pa'qu' ewi'łe' pekhewe' qu' netnek'enheiji' pa'qu' etset'e."— (Ex 22:28)** 6 Ma' qa' ha' Pablo qa nikfe'lets hekhewe' wit'alhei in łapk'as he' saduceol qa łapk'as iye he' fariseol, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Yejefets, yakha' fariseo iye ke' yalheyik'i fariseo iye. Qa hane'ej qa hats ha'ni' hane'e'in qu' atsfaakani'łkii qe nite' heqeku'uk'i qu' iłiye' iye pe' naxju'.—* 7 In yit'ij aka'an ha' Pablo, qa he' fariseol qa he' saduceol iye qa wapiłi'ij wetju'ł. Ma' qa hats yak'esje'm hekhewe'en. 8 Qe he' saduceol yit'ijets pe' naxju' in nite'te' iłii iye hatse', qa yit'ijets iye hamte' angelitse' qa hamte' iye pa'qu' espirituye'. Qa hekhewe'łe fariseol qa week yumti ekewe'en in na'ł.* 9 Ma' qa qi in tek'ełeyijju'. Qa niipha'mkii he' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei he' fariseol, qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew ham yaqsi'ji'ijkii pa'qu' uł'axe'. Axe'm qu' hats natfaakate'yi'ł pa'qu' espirituye' i'nł'i pa'qu' angele'.—* 10 Ma' qa in hats qi in t'unitsik'i in tek'ełeyijju', ha' comandante nijiwe'yijets qu' neniwk'itsinju' ha' Pablo in tettsinijju', qa yiyaji'ets he' oq'opheł'inetsilets qu' net'ilit'ijetsju'

---

* **22:17** Hch 9:26; 10:10 * **22:19** Mt 10:17; Hch 8:3; 22:4 * **22:20** Hch 7:58; 8:1; Ro 1:32 * **22:21** Hch 9:15; 13:46 * **22:22** Hch 21:36; 25:24 * **22:23** 2S 16:13; Hch 7:58 * **22:24** Hch 16:37; 21:34; 22:29 * **22:29** Hch 16:38; 21:33 * **22:30** Mt 5:22 * **23:1** Hch 24:16; 1Co 4:4; 1Ti 3:9; 2Ti 1:5; He 13:18; 1P 3:16 * **23:2** 1R 22:24; Jn 18:22; Hch 24:1 * **23:3** Lv 19:15; Dt 25:1,2; Mt 23:27; Jn 7:51 * **23:5** Hch 24:17 * **23:6** Fil 3:5; Hch 24:15,21; 26:5-8; 28:20 * **23:8** Mt 22:23; Mr 12:18; Lc 20:27 * **23:9** Mr 2:16; Lc 5:30; Hch 22:7,17,18; 23:29; 25:25; 26:31; Jn 12:29

qa' nenitka'mij hekhewe'en qa' neka'xetsji' ke' oq'opheɬinetsilets ɬewhiti'.* 11 Qa in hats najaleikii qa we'nethinets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets: —Ment'unhet, qe in ɬunye'jek in nite' ɬili'ij in ɬetsfeli' ha'ne Jerusalén qa hik eqfenye'ji'ij iye qu' etsfeli' hatse' na' Roma.—*

Pe' judiol qa watyajitaxijju' qu' nilan pa' Pablo.

12 Qa in hats neɬukii iye, pe' judiol qa watyajitaxij pa'aj qa weniwjutsiqentaxijha qu' nilan ha' Pablo, qa yittaxijju' pa'aj qu'nte' neteke'ju' qa nite' niya'ye'ji' iye iweli'ye' ipɬu'ui qu' nilan ha' Pablo.* 13 Qa pekhewe' jukhew neqek'uyu'taxij pa'aj ha' Pablo qa t'ani' cuarenta (40). 14 Pekhewe'en iketsji' pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' ha' witset, qa yit'ijets pa'aj: —Yekheweli'ɬ, pa' Dios tsepi'ye'eɬij in hats heniwjutsiqeni'ɬijha qu' ham hetuji'iɬ ipɬu'ui qu' hilani'ɬ ha' Pablo. 15 Qa hane'ej, ekheweli'ɬ qa week nekhewe' Junta Suprema, qu' iyini'ɬijii ha' comandante qu' nenka'xi'ɬ ei uje', qa' aqanɬi'iɬkii qu' it'iɬijets qu' les jeɬi'ɬijupkiiha pa' ɬunye'jkiiha. Qa yekheweli'ɬ qa' hasɬe honotki'iɬik'uiji' na' wit'ikheyi'j qa' hilani'ɬ qu' mente' naname'taxi'ɬ ei.—* 16 Qa hakha'ɬe ɬa's ke' ɬek'inja' ha' Pablo in impi'ye'ej pa'aj pekhewe'en in watyajitaxij. Qa yamii pa'aj aje'eɬ ke' oq'opheɬinetsilets ɬetsi' ma' qa nifeli'm ha' Pablo. 17 Ha' Pablo qa taya'yii pa'aj pa' ewi'ɬ pekhewe' centurionits, qa yit'ijets pa'aj: —Eka'xiiji' ha'ne omeɬa's ha' comandante qe na'l pa' yisu'un qu' nenfeli'm.— 18 Ma' qa t'eqe'mets qa yijts'eniiji' pa'aj ha' comandante, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' wit'opheɬik Pablo tayaiyii qa iyinij yiwets qu' henka'x eiji' ha'ne omeɬa's, qe na'lte' pa' neqfelenheyu'uj e'm.— 19 Qa ha' comandante qa t'eku'mi' pa'aj ɬokoi qa ha'nii pa' ikijji', qa nifaakan: —¿Ɬek pakha' ɬeneqfelenheyu'uj ye'm?— 20 Ha' omeɬa's qa yeku'ɬ pa'aj: —Ne' judiol hats week yit'ijju' qu' niyinij ei uje' ha' Pablo titha eka'xtaxii iye hekhewe' Junta Suprema, qa naqanɬeti'ijkii tit nit'ij ewets qu' les nejeɬijupkiiha pa' ɬunye'jkiiha hakha'an. 21 Qa hasu'ujɬe ek'eniju'ɬ, qe t'ani' cuarenta (40) pekhewe' jukhew ta'ɬets iye nekhewe'en, weniwjutsiqenijha qu' nite' neteke'ju' qa' nite' niyayeji' iye pa'qu' iweli'ye' ipɬu'ui tit nilan ha' Pablo. Hats q'axits qa hats tek'enik'uikii pakha' qu' it'ij.—* 22 Ma' qa ha' comandante qa hats yuki'nfik'i pa'aj ha' omeɬa's, qa yiyaji'etskii: —Hasu'uj it'ijets pe'ye' in akha' ɬenfel ye'm ekewe' wekwek.—

Pablo qa wetka'xii pa' Cesarea.

23 Ma' qa taya'yii pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' Centurionits, qa yit'ijets: —Aqsi'ji'ɬju' doscientos (200) oq'opheɬinetsiletse' qu' net'ejuyets qu' las nueveye' ha'ne naja'xji', qa' ɬijts'eyek'e pe'qu' setentaye' (70) qu' netwutii qa doscientoye' (200) iye pe'qu' net'eku'mi' ek ne' ijetits ɬaqajkanetii qa' namii ha' witset Cesarea.* 24 Qa' aqsi'ji'ɬju' iye pe'qu' ɬe'wutitse' ha' Pablo, qa' matjanitheni'ɬij qu' eka'xi'ɬii ha' gobernador Félix.— 25 Ha' comandante qa yika' pa'aj pa' witfaakanek, qa yit'ij: 26 —Yakha' Claudio Lisias, he'nq'ika' ei ke'wqinheti'ɬji' gobernador Félix. Ɬanam.* 27 Nekhewe' judiol t'eku'mi' ha'ne jukhew qa hats k'estaxik'i qu' nilan, qa in tsikfe'lets in romanote' qa tsamii yijts'eyek ne' oq'opheɬinetsilets qa henitka'mij qa haqsi'j.* 28 Qa in tsikfeliyu'taxetsha pakha' ta'ɬijupi' qa hikpa' qa ta'ɬets in yutenij nekhewe' judiol ha'ne jukhew, qa heka'xtaxii nekhewe' ɬeqe Junta Suprema. 29 Ma' qa' tsikfe'lets qete'e' ta'ɬijupi' pakha' ɬeqe ley, qa hamɬe pa'qu' nata'ɬijupi' qu' ne'weju'ɬij qu' natlanhetii i'nɬi'i qu' not'opheɬitii.* 30 Qa in heifelhiti'yi'm in hats watyajitaxij qu' nilan nakha' jukhew, qa aje'eɬ k'inqekenij ei, qa hit'ijets iye nekhewe' wenuteni'm qu' akha'ye' yijat'ij qu' nit'ij ewets pekhewe' wenuteniji'm nakha'an.—* 31 Ma' qa pe' oq'opheɬinetsilets qa yaqsiijkii pakha' hats tayajaxti'yijets, qa t'eku'mi' pa'aj ha' Pablo qa yeka'xii pa'aj in hats najaleikii ha' witset Antípatris. 32 Qa in hats neɬukii pa'aj, pekhewe' t'otsjo' oq'opheɬinetsilets qa hats tepilik'uikii pa'aj qa yiwejinij pekhewe' te'wutii qu' ɬijts'eyek'e hakha' Pablo. 33 Pekhewe'en in hats yamets ha' Cesarea qa tisij pa' witfaakanek pa' gobernador qa tisij iye pa'aj ha' Pablo.* 34 In hats yejeɬ pa'aj pa' witfaakanek, qa nifaakanij pa' ta'ɬji'. Ma' qa nikfe'lets in ta'ɬiyek ha' sehe' Cilicia,* 35 qa yit'ijets pa'aj: —Hatse'ɬu' k'epiye' qu' nanamtaxkiyek pekhewe' wenuten e'm.— Ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nejeɬets qa' nenifi pekhe' wititsi' ɬithi'wet pa'aj pa' Herodes'ik'i.*

24

Pe' judiol qa nifeli'm pa' Félix pakha' wenuteniji'm pa' Pablo.

---

* **23:10** Hch 21:34; 23:16,32 * **23:11** Hch 18:9; 19:21; 27:23 * **23:12** Hch 23:14,21,30; 25:3 * **23:15** Hch 22:30; 23:1 * **23:21** Lc 11:54; Hch 23:12,14 * **23:23** Hch 8:40; 23:33 * **23:26** Lc 1:3; Hch 15:23; 24:3; 26:25 * **23:27** Hch 21:32,33; 22:25-29 * **23:29** Hch 18:15; 25:19,25; 26:31 * **23:30** Hch 9:24; 23:12,20; 24:19; 25:16 * **23:33** Hch 8:40; 23:23,24,26 * **23:34** Hch 6:9; 21:39; 25:1 * **23:35** Mt 27:27; Hch 24:27; 25:16

1 Qa in hats lee'fij (5) nełuts ha' Ananías qiji' pa'il łatata qa namii ha' Cesarea łijts'eyek he' uja'x tenek'enhei iye qa ha' ewi'ł ha' łeq'ithinenek (abogado) łii Tértulo. Ma' qa nifeli'm pa' gobernador pekhewe' wenuteniji'm ha' Pablo.* 2 In hats teniya'yii ha' Pablo, ha' Tértulo qa yapełek qa nifel pe' wekwek wenuteniji'm, qa yit'ijets pa' gobernador: —Akha' in ta'ł ewets yekheweli'ł qa ham peyi'ijkii wit'ikesimeya'xłekii, qa łaqsijju' eke' wekwek qu' ni'fen ha'ne initset. 3 Ekewe'en week łahatsiyij qa pakha'łe qu' ha'ni'iłiji' iye in tsi'sinheti'łi'mkii, qi łe'wis Félix.* 4 Qa qu' nite' antatsit'i'ij yiwets yi'lijei qa k'iyinij ewets pa'qu' eq'iltiye'je' qu' ł'ajłi'ij qu' ek'en eku'n yiwets. 5 Qe ha'ne jukhew hi'weni'łijha in yijaa'ija in ta'łetskii pa' uł'ax, qa yaqsi'j jiijkii iye in yeqet'etsji'ij wetju'łkii pe' week judiol ha'ne week sehe' ipji', qa hik ha'ne iye tenek'enhe'yipji' hekhewe' ewi'ł i'niji' ek pa' łunyejei łiyits nazarenos.* 6 Qa hane'en yaqsi'jtaxijkii iye kakha' uł'ax nite' łenexke'ej in t'ejuyets ke' qi witlijtsitjii, ma' qa he'yeku'mi'łi' qa hisu'untaxi'ł qu' hejeyumtsheni'łij kakha' yaqsiijkii pakha' hats yit'ij pa' yeqe leyi'ł. 7 Qa yothetłi'iłij yik'ui hakha' comandante Lisias, qi in we'nt'unhet nite' wanaqsiijkii qa tsitka'miłij, 8 ma' qa nukinij ei qu' akha'ye' qu' nenfel e'm enewe' na'l pakha' wenuteniji'm nakha'an. Qa qu' akha'yi'ija qu' anfaakanijkii enewe'en week kekhewe' hit'ij, ma' qa' enikfe'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek henuteni'łiji'm nakha'an.— 9 He' judiol qa yeku'łijetskii iye in yiwu'mijik'i kekhewe' yit'ij. Qa yit'ijju' in yijaati'ija in hik kakha'te' pakha' week łunye'jkii.* 10 Ma' qa ha' gobernador qa yit'ijii qhet ha' Pablo qe qa' niyet eku'nek, ha' Pablo qa yit'ij: —Yakha' tsikfe'lets in hats olots ininqapits in e'juez ipji' ha'ne hane'e'in sehe', łe'wisij qu' hit'ij ewets aka' qu' netweiyik'i. 11 Qe akha' łeke' qu' enikfe'lets qu' enikfeliyu'ets, in hats doce (12) ke' nełutsik'i in i'nk'a tsamii ha' Jerusalén qu' nek'iyinii pa' Dios.* 12 Enewe'en nite' tsi'wenij qu' henfel pe'ye', qa qu' hiwakaninkii iye pe'qu' olotse' kekhe' qi witlijtsitjiyifi, qa nekhewe' iye judiol łe'lijtsitjiyitsifi qa week hakha' witsetji' iye.* 13 Qa nite' łeke' iye enewe'en qu' hats yijaale' e'mha kekhewe' hane'ej yit'ijets in wenutenij ye'm. 14 Ła'mek qu' hetetfelij e'm aka' yijaa'ija yijat'ij in łunye'jkii, qe ł'anye'j hakha' Wit'ikheyi'j hikha' enewe'en yit'ijets in uł'ax, in yakha' hijayan pakha' łeqe Dios pe' yalheyi'łik'i, qa nite' heqeku'uk'i iye heik'enets week kekhewe' hats yit'ij ke' Moisés łe'lijei qa kekhewe' iye yika' pa'aj pe' profetas'ik'i.* 15 Qa na'l ye'm iye pakha' yiwetjumtikineye'ji'k'ui pa' Dios qa hik łunyejei iye enewe'en, in yijaa'ija qu' nenłinju' iye hatse' pe' hats naxtaxju' pe' yatsathen qa pe' uł'ets.* 16 Qa aka'an in ta'łets, qa yakhap ji'jek in qi in hent'unhettax qu' hatjani'thenij qu' haqsi'j week nełuts in ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe'ets pa' Dios qa ene' jukhew iye.* 17 Qa in hats olots ininqapitsik'i in hakfik'i, qa i'nk'ałe hetpiltaxii iye hakha' yitseet'ija qu' henka'xii kekhewe' ł'astai qa qu' hilanifi iye pe'qu' inqa'metetse' pa' Dios.* 18 In mexe haqsi'jtaxijkii ekewe'en, qa tsi'wenifi kekhe' qi witlijtsitjii hekhewe' judiol ta'łii ha' sehe' Asia in hats tsaqhat'etsij in haqsiijkii kekhewe' t'ejuyets in ju'uyetsji' ke' qi witlijtsitjii, qa nite' tsi'wenij qu' na'nyijup pe'qu' olotse' qa ham iye pe'qu' nat'aiji' qu' natyai wetju'ł.* 19 Qa hik hekhewe'tax yijat'ij hekhewe' judiol ta'łii ha' sehe' Asia qek nanamij ei qekha ni'ttaxij ewetsha qu' nenfel e'm qu' nana'l pakha' qu' nenutenij ye'm hekhewe'en. 20 Qa in nite'łe namkii hekhewe'en, axe'm enewe'en qu' nenfelek kakha' wenutenij ye'mek in hit'ijji'ju' in yats'ap'aji'ju' he' week Junta Suprema. 21 Qe i'nłi'i qu' kakha'ye' ewi'łik'i in hit'ij qu' hik kakha'ye' qu' nata'łijupi', qa hit'unhetik'i in hit'ij in yats'ap'aji'ju' nekhewe'en: "In t'ejuyets qu' iłiye'tax pe' naxju' hik aka' łetsjeyumtsheni'łij hane'ej ekheweli'ł."— 22 Ma' qa ha' Félix, łakha' in hats nikfe'letsha pakha' t'ejuyets pa' Wit'ikheyi'j, qa mexe yilinenijju', qa yit'ij: —Hatse'łu' qu' nanamtax ha' comandante Lisias ma' qa' hayitse' qu' hit'ij pa'qu' łenifenye'je' pakha' ejunyejeyi'ł.—* 23 Ma' qa yiyaji'ijets ha' centurión qu' nejełinenijetsha pe'ye' ha' Pablo, qa nite' hik łunye'j qu' not'opheł itii. Qa' hasu'uj iye naq'ayinij pa'qu' łunye'je' pe' łejuwaikal qu' nenka'xiiji'kii pa'qu' hami'ik'ui.* 24 Qa uja'xik'i ke' nełuts, qa nam ha' Félix łijts'ekikii ke' łewhe'ye' Drusila, kikhe'en judioki', qa' inq'ukinii qu' netetka'xii ha' Pablo qa yepi'ye' in iyetij in t'ejuyets pakha' nite' witqekuye'jij pa' Cristo Jesús. 25 Qa ha' Pablo in iyetij pakha' wittsathenkeye'j, qa qu' jinewetjeł intok'oiha iye, qa pakha' iye mexe hamik'ui łenjeyumtshenhejiji' ene' weekji', ha' Félix qa hats nijiwei, qa yit'ij: —Hats uja'xłe eku'uk'i qa' ma. Hatse'łu' iye qu' hamtax hithayikiye' iye qa nek'iyin ei iye.—* 26 Ha' Félix in yit'ij aka'an qe wo'łetaxii qu' netisjiijek ha' Pablo pe'qu' ł'astaye' hakha'an, ma' qa olotsij in iyinji'jii qa

---

* **24:1** Hch 21:27; 23:2,24,30 * **24:3** Lc 1:3; Hch 23:26; 26:25 * **24:5** Hch 16:20; 17:6; 21:28; 26:5; 28:22 * **24:9** Hch 23:24; 1Ts 2:16 * **24:11** Hch 21:27; 24:1 * **24:12** Hch 25:8; 28:17 * **24:14** Hch 3:13; 9:2; 22:4; 24:22; 26:22; 28:23 * **24:15** Hch 23:6; 28:20; Dn 12:2; Jn 5:28-29 * **24:16** Hch 23:1; 1Co 4:4; 1Ti 3:9; 2Ti 1:5; He 13:18; 1P 3:16 * **24:17** Hch 11:29; Ro 15:25-28; 1Co 16:1-3; 2Co 8:1-4; Ga 2:10 * **24:18** Hch 21:26-27; 26:21 * **24:22** Hch 9:2; 22:4; 24:14 * **24:23** Hch 23:35; 27:3; 28:16 * **24:25** Ga 5:23; Tit 2:12; 2P 1:6

tafaakateiji'ji'ł. 27 Qa yamijets wetsjuk ininqapits in nite' yiwejin. Ha' Porcio Festo qa nam qu' naya'xi' iye ha' Félix, qa ha' Félix qa yisu'un qu' nisu'uunija he' judiol, ma' qa hik ta'łijupi', qa nite' yiwejin ha' Pablo.*

25

Pablo qa wetka'xetsji' pa' Festo.

1 Ma' qa ha' Festo in hats wetshetk'ewi'ł ke' nełutsik'i in i'nk'a namets hakha' sehe' qu' netnek'enheiji', qa yamii ha' Jerusalén in ta'łi' ha' Cesarea ai.* 2 Qa pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye judiol wit'alheiji' hakha' witset qa iketsji' pa'aj ha' Festo qu' nit'ijets in wenuteni'm ha' Pablo, qa yaqsiijtaxijetskii pa'aj pekhewe'en ha' Festo,* 3 in iyintaxijets qu' ni'fenij qu' ninq'ukinii qa netetka'xii ha' Pablo ha' Jerusalén. Qekha hatsłe nantaxik'uiji' ha' wit'ikheyi'j pe'qu' nilan.* 4 Qa hakha'łe Festo qa yeku'łijiju'ł pa'aj pekhewe'en ha' Pablo t'opheł iti'yi' ha' Cesarea qa łakha' iye in hats k'esets qu' napilii hakha' witset. 5 Ma' qa yit'ijji'ju' iye: —Ekheweli'ł in e'wit'alheyi'ł, pekhewe' qu' łeke'ye' qu' nak qa' yijts'eyek'i ii hakha' witset. Qa qu' nana'l pa'qu' uł'axe' hakha' jukhew qa' it'iłij.— 6 Ma' qa in hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) i'nłi'i qu' week inyaqsiiye' (10) nełuts in amani'ju' ha' Jerusalén, qa hats tepilii iye ha' Cesarea. Qa nełukii qa' hats i'nipji' ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in hik łunye'j juez. Ma' qa inq'ukinii ha' Pablo qu' netetka'xii.* 7 Qa in hats tetka'x, qa k'ooyijji' he' judiol hik hekhewe' ta'łii ha' Jerusalén, qa yit'ijetskii ha' Festo kekhewe' olots qa uł'etsik'i yit'ijets in wenuteniji'm ha' Pablo, qa nite'łe łeke' qu' niwjutsiqenija me yijaa'ija.* 8 Qa hakha'łe Pablo qa iyet qu' netweiłetik'i, qa yit'ij: —Yakha' ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe', nite' he'yejuyiju'ł kakha' łeqe ley nekhewe' judiol, nite' he'yejuyiju'ł ke' qi witlijtsitjii qa nite' iye he'yejuyiju'ł pa' qi Roma łatata, César.—* 9 Qa ha' Festo in yisu'un qu' nisu'uunija he' judiol qa yeku'łiju'ł ha' Pablo, qa yit'ijets: —¿Me łanamiyu'ui ha' Jerusalén qu' hik nakha'yi'i' qu' k'ejeyumtshenij ekewe' wekwek?—* 10 Ma' qa ha' Pablo qa yeku'ł: —Yakha' ha'ni' ha'ne yatsat'axij pa' César t'ejuyets pakha' qu' netjeyumtshenheti'yij pe'ye', qa hik ha'netaxi' qu' heijeyumtshenheti'yiji' pa' yijunye'j. Yakha' ham pa'qu' uł'axe' qu' haqsiimijkii ne' judiol, akha' łenikfe'letsha. 11 Yakha' qu' yuł'axe' qa haqsiijkii iye pakha' qu' ne'weju'łij qu' hawa'm, nite' łeke' qu' hoyoqoweyiju'ł qu' hailanhetii. Qa in hamłe pa'qu' yijaayi'ija kekhewe' wekwek yit'ijets nekhewe'en in wenutenij ye'm, qa ham pakha' qu' łeke'ye' qu' nesłistaxij nekhewe'en. Hisu'un pa' César qu' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netsjeyumtshenij pa' yijunye'j.—* 12 Ma' qa ha' Festo in hats yili'ij in iyeti'łju' hekhewe' łe'fetsijup in yithayiki pa'qu' łunye'je'kii (asesores), qa yit'ijets ha' Pablo: —Akha' in hats ł'iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij César qu' nejeyumtshenij pa'qu' ejunye'je', hakha' César qu' amii hatse'.—

Pa' wittata Agripa qa ta'nalit'ii pa' wittata Festo.

13 Qa uja'x ke' nełuts qa namii ha' witset Cesarea ha' wittata Agripa qa ke' łewhe'ye' Berenice. Wetfelii ha' Festo. 14 Qa hekhewe'en in olots ke' nełuts in amaneyi' hakha' witset, qa ha' Festo qa nifeli'm kakha' łunye'jkii ha' Pablo hakha' wittata, qa yit'ijets: —Na'l ha' ewi'ł jukhew yophe'ł pa'aj ha' Félix.* 15 In ha'ni' ha' Jerusalén, hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa yit'ij yiwets kekhewe' yit'ijets in wenuteniji'm hakha'an, qa iyintaxets qu' natlanheti'yipji' kekhewe'en. 16 Qa heku'ł qa hit'ijets in nite' hikka' łunyejei enewe' romano qu' net'ihinłi'ij pa'qu' jukhewe' qu' nite' nojoye' qu' nenithineni'łju' pekhewe' qu' nenutentaxi'm, hats'inha qu' nana'l jeek łetset'i'ik'uyi' qu' netweiłetik'i.* 17 Ma' qa in hats ha'ne not'axi' wetju'ł, qa aje'eł in nełukii qa ha'nipji' hakha' yits'oji'la'x t'ejuyets qu' ye'juezi'ij qa k'inaqyaji'ij qu' netetka'x hakha' jukhew. 18 Ma' qa niiłepha'm kiyek hekhewe' wenuteni'm, qa yit'ij yiwetskii kekhewe' wenuteniji'm hakha'an, qa hamłe hepi'ye'yi'ij kekhewe' uł'ets humtitax qu' nit'ijju'. 19 Qe uja'xłe in hepi'ye'ej in uł'etsij wetju'ł pa' łunyejeyij pakha' yijayan, qa uł'etsij wetju'ł iye pakha' wa'mte' Jesús, hik pakha' ha' Pablo yit'ijets in iła'xte' iye.* 20 Qa nite'łe tsikfe'lets pa'n qu' yeqfenye'ji'ij qu' hejełijupkii eke' wekwek, qa hanfaakantaxij qu' nanamiyu'ui ha' Jerusalén qa' hik nakha'yi'i' qu' netjeyumtshenheti'yiji' eke' wekwek.* 21 Qa ha' Pablo qa iyinets qu' mexe not'opheł itii eku'n iye hats'inha qu' nakha'ye' yijat'ij qi Roma łatata César qu' hik nakha'ye' yijat'ij qu' nejeyumtshenij pa'qu' łunye'je', ma' qa k'inaqyajı'ij qu' mexe

---

* **24:27** Hch 12:3; 23:35; 25:1,4,9,14; 26:24 * **25:1** Hch 8:40; 23:34 * **25:2** Hch 24:1; 25:15 * **25:3** Hch 9:24; 24:23 * **25:6** Mt 27:19; Hch 25:10,17 * **25:7** Mr 15:3; Lc 23:2,10; Hch 24:5,13 * **25:8** Hch 6:13; 24:12; 28:17 * **25:9** Hch 24:27; 25:20 * **25:11** Hch 25:21,25; 26:32; 28:19 * **25:14** Hch 24:27; 25:2 * **25:16** Hch 23:30; 24:4,5 * **25:19** Hch 18:15; 23:29 * **25:20** Hch 9:15; 25:9,11

not'opheɬitii eku'n iye ipɬu'ui qu' hats hukintaxij na' César.— 22 Ma' qa ha' Agripa qa yit'ijets pa'aj ha' Festo: —Yakhap iye hisu'untax qu' hepi'ye' pakha' jukhew.— Ha' Festo qa yit'ijets pa'aj: —Uje' qu' epi'ye'.— 23 Qa hik ta'ɬijupi' in neɬukii ha' Agripa qa ke' Berenice qa uyetsji' hakha' ɬ'ithi'wet qi in topolij pakha' ɬewqiyejeiji' qa ɬijts'eye'kteje'm he' oq'opheɬinetsilets ɬatatal qa hekhewe' iye qitsji' tenek'enheiji' ha' witset. Ma' qa ha' Festo qa inaqyaji'ij qu' netetka'x ha' Pablo.* 24 Qa ha' Festo qa yit'ij: —Wittata Agripa qa week nekhewe' namii ha'ne ju'uniji', ɬi'weni'ɬ ha'ne jukhew, hane'en in ta'ɬets qa hekhewe' olots judiol hakha' Jerusalenii qa hane'e'in iye iyintaxij yiwets ka' ewi'ɬ qa taya'yijipji'kii in iyintaxij yiwets qu' yape hasu'uj iɬa'xe' hane'en.* 25 Qa yakha'ɬe qa hi'wen in ham pakha' qu' naqsiijkii qu' ne'weju'ɬij qu' natlanhetii. Qa nakha'an in iyinets qu' nakha'ye' yijat'ij César qu' hik nakha'ye' qu' nejeyumtshenij pa'qu' ɬunye'je', ma' qa hats hiwjutsiqeni'm qu' hukinii hatse'.* 26 Qa hamɬe pa'qu' uɬ'axe' qu' ɬunye'je' hane'en qu' hika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e qu' net'ejuyii ha' wittata César. Qa hik ta'ɬijupi' hane'ej in henka'xi'ɬ ewetsji' les in hit'ij ewets akha' wittata Agripa, hats'inha qu' hats anfaakankii hatse', ma' qa' hats nana'l pa'qu' hika'ajji' hatse'. 27 Qe humti qu' nite' witjeik'uneyaxe'kii, qu' jininqekentaxij pa'qu' wit'opheɬik'e qa' nite'ɬe ji'nt'ikayi'ijji' pa'qu' ɬunye'je'kii.—

26

Pa' Agripa qa yepi'ye' pa' Pablo.

1 Ha' Agripa qa yit'ijets ha' Pablo: —Hats ɬeke', yape iyet.— Ma' qa ha' Pablo qa yit'ijii k'ew ha' ɬokoi, qa yapeɬek qa yit'ij kekhewe' qu' ne'tweyik'i: 2 —In t'ejuyets ke' wekwek yit'ijets in wenutenij ye'm nekhewe' judiol, ɬe'wis ye'mkii wittata Agripa in ɬeke' qu' hit'ij ewets hane'ej aka' qu' netweiyik'i, 3 inhats'ek qe akha' ɬenikfe'letsha yijat'ij kekhewe' ɬunyejei qa kekhewe' iye nite' yisu'un nekhewe' judiol. Qa hik ta'ɬijupi' qu' nek'iyinij ewets qu' ek'en eku'n yiwets qa hasu'uj itaqsunijup.* 4 Week nekhewe' judiol nikfe'l yiwetsha pa'n yijunye'j in mexe ha'ni' ha' yitseet'ija qa hakha' iye Jerusalenii in mexe ye'jutjanax ɬa's. 5 In hats pakhaa'ijɬe in nikfe'l yiwets, qa ɬeke' qu' nisu'un qu' netsfelija in yakha' yafariseo, qa ene' fariseol qa hik enewe' les yinikfe'l in les yijayanij kekhewe' yit'ij qu' yijunyejeyi'iɬ.* 6 Qa hane'ej qa hats heijeyumtshenheti'yij in ta'ɬets pakha' hetjumti'ik'ui yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pe' yalheyi'ɬik'i.* 7 Qa week in uja'xek pekhewe' ta'ɬetskii pe' doce (12) ɬelits pa' Israel'ik'i in notkitaxets qu' yape nafits qa yijayantax pa' Dios neɬuts qa najai iye. Qa ha'ne ɬoq'otkineye'j taxijik'ui, wittata Agripa, qa hik ha'ne qa wenutenij ye'm hane'ej ene' judiol.* 8 ¿Inhats'ek in ɬumti'iɬ qu' nite' ɬeke'ye' pa' Dios qu' niɬin pa'qu' hats nawa'mtax? 9 Yakha' yijaa'ija toxik'i in humtitax qu' les ɬe'wise' qu' haqsiijkii pe'qu' olotse' wekweke' qu' net'ejuyiju'ɬ ka' ɬii ha' Jesús Nazaret ɬeiɬe'.* 10 Qa hik kakha'ija ka' haqsiijkii na' Jerusalenii. Qa nite' ewi'ɬɬe qu' haqsiijkii kakha' tseɬisij hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il in huihinifikii he' witq'opheɬitjiyits he' olots yijayan ha' Jesús, qe in hats yineqek'uyunji'ijju' iye, qa yakha' qa hetiya'xji'ijji' qu' natlanhetiiju'.* 11 Qa olotsij iye in hantanithenju' nekhewe' week ɬe'lijtsitjiyitsifi ne' judiol, qa howo'ji'ijtaxii iye qu' niwuɬ'enhetets ɬe'lijei hakha' Jesús. Qi in nite' tsijeik'unenkii in hutentax enewe'en, ma' qa nite' hilitaxij in hijayankii qa hijayaniikii iye nekhewep witsetiikal.* 12 Qa hik aka' ka' haqsiijkii qa tsamtaxii ha' Damasco. Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il hik hekhewe' tseɬisij pa' yit'unha'x qa ts'ukinij.* 13 In hats natsathenju' junu', wittata Agripa, mexe henektaxik'i hakha' Wit'ikheyi'j, qa hi'wen ha' ewi'ɬ koojo ta'ɬiipha'm na' wa's t'anipji' kakha' ɬ'uɬa'x ne' junu', qa napjuyit yipji' qa week iye hekhewe' yijts'eyek. 14 Ma' qa in hats ye'weeki'ɬ in tsami'ɬi'ju'kii sehe', qa hepi'ye' pa' ewi'ɬ wit'ax in yit'ij yiwets ke' hebreo, qa yit'ij: "Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in ɬatsawitjitax? Les qe wanawtshetenɬe ɬete'm na'aj ik'omettax qa tatjaitaxiju'ɬ na'aj leeseji' najak."* 15 Ma' qa yakha' qa hi'ttaxijiju'ɬ: "¿Ɬek akha' Yatsat'axyij?" Qa ha' Yatsat'ax'inij qa yit'ij: "Yakha' Jesús, yakhaa'ija ɬatsawitjitax. 16 Yape eniipha'm qa' ats'ap'aye', qe he'nethin ewets qe qa' he'yeku'm eiji' qu' ithayii ye'm qa' qu' etsfel iye, nite' uja'xɬe ekewe' wekwek ɬi'wen, qe pekhewe' iye qu' k'ethinij iye hatse'.* 17 Yakha' qu' k'elithinjiik'ui ne' judiol qa nekhewe' iye nite' judiol, hik nekhewe' hane'ej qu' k'ukinii,* 18 hats'inha qu' i'wenkit wetju'ɬ ma' qa' netetwek'ela'xik'uikii na' nookii qa netetwek'ela'xetskii na' na'lkii, hats'inha

---

* **25:23** Hch 25:13; 26:30 * **25:24** Hch 22:22; 25:2,7 * **25:25** Hch 23:29; 25:11-12 * **26:3** Hch 6:14; 25:19; Ga 1:13 * **26:5** Hch 22:3; 23:6; Fil 3:5 * **26:6** Hch 13:32; 24:15; 28:20; Ro 15:8 * **26:7** Fil 3:11; 1Ts 3:10; 1Ti 5:5; Stg 1:1 * **26:9** Jn 16:2; 1Ti 1:13 * **26:10** Hch 8:3; 9:13-14,21; 22:5,20 * **26:11** Hch 25:21,25; 26:32; 28:19 * **26:12** Hch 9:3-8; 22:6-11 * **26:14** Hch 9:7; 21:40 * **26:16** Ez 2:1; Dn 10:11; Hch 22:14-15 * **26:17** 1Cr 16:35; Jer 1:8,19; Hch 9:15

qu' hats nite' natsat'etsi'ij na' Satanás qa' natsat'etsij yijat'ij na' Dios, ma' qa qu' nata'ɬets qu' nite' nesqeku'ye' qa netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets qa' netesti'yijju' iye pe'qu' natsat'etsijek hatse' qa' weeki'ɬ nekhewe' hats tsijayan."* 19 Qa hik ta'ɬijupi', wittata Agripa, in nite' ɬeke' qu'nte' heik'ene'ets hakha' hi'wen ta'ɬiipha'm na' wa's, 20 ma' qa henfel. Yojo in henfeli'm hekhewe' i'ni' ha' Damasco qa nakha' iye Jerusalenii, qa i'nk'ałe qa weekji' na' sehe' Judea, qa nekhewe' iye nite' judiol, qu' nili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii qa' netetwek'elaxets pa' Dios, qa naqsiijkii iye pekhewe' qu' ni'nq'ethinij in hats wenink'aihit.* 21 Qa aka'an qa hik aka' ta'ɬijupi' hekhewe' judiol in t'eku'myi' ke' qi witlijtsitjiyifi qa yisu'untax qu' natslan aje'eɬ. 22 Qa tsi'fenɬe pa' Dios, yamijii hane'ej ha'ne neɬuji' in tsi'fen qe henfeli'm eke' ɬe'lijei ne' weekji' nite' qits qa ne' qits iye. Nite' hitujtseikanin ka' hats nifel pa'aj pe' profetas'ik'i qa pa' Moises'ik'i iye qu' hik kakha'ye' qu' ɬunye'je'kii,* 23 pa' Cristo in qi qu' natawtshenhetii qa' nawa'm, qe qa' ɬakha'ye' qu' nojo'oj qu' iɬa'xe' iye qa' nikfelitets ene' judiol qa ne' nite' judiol qu' netjumti'ik'uiha pe'qu' ɬiɬaxitse' hatse'.—* 24 Ha' Pablo in mexe yit'ij ekewe'en, te'weiɬetik'i, qa ha' Festo qa yit'unhetik'i in yit'ij: —¡Pablo hats nite' nejeik'unenkii in qi in ɬejeɬtaxijupkii ekewe'en!—* 25 Ha' Pablo qa yeku'ɬ: —Yakha' heyeik'uneikii, wittata Festo, qe kekhewe' hit'ij yijaalija qa teik'uneikiiha iye.* 26 Qe nakha' wittata Agripa nikfe'letsha ekewe' wekwek, qa hik ta'ɬijupi' in nite' ts'ijiwei in henfeli'm qe humti nakha'an qu' hats week nikfe'lets aka'an, qe aka'an in ɬunyejeikii ham pa' qu'nte' nenikfe'le'ets. 27 Wittata Agripa ¿me nite' ɬeqeku'uk'i kekhewe' yit'ij pa'aj pe' profetas'ik'i? Tsikfe'lets in nite' ɬeqeku'uk'i.— 28 Ha' Agripa qa yeku'ɬ ha' Pablo: —¿Me ɬumti qu' aje'eɬe' qu' aqsiijkii qu' hijayan pa' Cristo?—* 29 Ha' Pablo qa yit'ij: —K'iyinijets pa' Dios qu' aje'eɬe' i'nɬi'i qu' nite' aje'eɬe', nite' eɬ'ewi'ɬɬe qe week iye enewe' tsepi'ye' qu' nafits aka' yijunye'j qa hasu'uje'ɬe ene' foɬoɬik'il.— 30 Ma' qa ha' wittata, qa ha' gobernador, qa ke' Berenice qa week hekhewe' ewi'ɬ i'ni'ɬi' qa niipha'mkii.* 31 Ma' qa in hats ikfik'ikii qa hats tujtseika' pa' i'ni' qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew ham pa'qu' naqsi'jijkii qu' ne'weju'ɬij qu' nawa'm i'nɬi'i qu' not'opheɬitii.— 32 Ha' Agripa qa yit'ijets pa'aj ha' Festo: —Ɬeke'tax qu' iwejin hakha' jukhew, qa hatsɬe iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij César qu' nejeyumtshenij pa' ɬunye'j.—*

27

Pablo qa wetka'xii pa' Roma.

1 Ma' qa in hats week yit'ijju' qu' yape ha'ni'ɬji' ke' tokoyei qu' natsami'ɬii pa' Italia, ha' Pablo qa hekhewep wit'opheɬii qa testi'yij ha' ewi'ɬ centurión ɬii Julio, ta'ɬets hekhewe' ewi'ɬ tup'uje'm oq'opheɬinetsilets ɬiyinyejei Augusta.* 2 Ma' qa ha'ni'ɬji' ke' tokoyei ta'ɬii hakha' witset ɬii Adramitio hats nikheyu' qu' namik'i iye pe' witsetits ɬekuwelii ha' sehe' Asia. Qa haki'ɬkii yijts'e'eɬkii iye ha' Aristarco Tesalónica ɬeiɬe', Macedonia ɬeqe sehe'.* 3 Qa kakhap neɬukii qa tsami'ɬets ha' witset Sidón. Ha' Julio qa teik'uneyi'm ha' Pablo qa yiwejinɬe qu' nakii he' ɬejuwaikal qa' nejeɬ eku'nets.* 4 Ma' qa haki'ɬik'ui iye hakha' witset qa ha'yani'ɬipji' ha' sehe' Chipre haki'ɬiipha'm hakhap ɬ'anu'ui hakha' sehe', qe nite' ɬeke' qu' haki'ɬiju'ɬ ka' t'unik'i. 5 In hats haki'ɬji'ha ha' ɬeqewuk'uji' ha' qi iweli' qa hatsa'theni'ɬji' he' sehel Cilicia qa Panfilia, qa tsami'ɬets ha' witset Mira, ha' sehe' ɬii Licia.* 6 Qa hik hakha'a' qa yi'weni' iye ha' centurión ke' ewi'ɬ tokoyei ta'ɬiyek pa' witset Alejandría qu' namii pa' Italia, qa hikke' qa tsinhini'ɬji'ju' iye. 7 In hats olots ke' neɬuts in ye'juu'fɬi'iɬ in haki'ɬkii, qa hats qi in jutsitax in tsami'ɬets hakha' yatsathenji' ha' witset Gnido, qe ka' t'unik'i hats nite' ɬeke' in he'yejuitaxi'ɬiju'ɬ, ma' qa hapiliɬiiju' ha' ɬ'anu'ui ha' ɬ'isɬa'wet Creta, qa hatsa'theni'ɬji' in heneki'ɬijup ha' witset ɬii Salmón. 8 Qa heneki'ɬij ɬekuwe' qi in iwe'me't ka' t'unik'i, qa tsami'ɬets ha' ewi'ɬ witq'otkinhewetik'uyi' ke' tokoyei ɬii Buenos Puertos qa ipɬutaxiipha'm pa' witset'ija ɬii Lasea. 9 Ma' qa in hats olots ke' neɬuts in hijalki'si'ɬ, qa hats yamets ka' ɬahats'ij in nite' ɬeke' qu' nijalkis pe'qu' toko'yeye, qe jutsiqaxij in hats naxijik'i kekhewe' neɬutsji' nite' tekji' ne' judiol. Qa hik ta'ɬijupi' ha' Pablo in nifeltaxi'm,* 10 qa yit'ijets: —Jukhew, yakha' tsikfe'lets in hats iftsax qu' jitajalki's qa iftsaxets qu' week jinaqamij, nite' uja'xɬe ene' inqatai qa ene' tokoyei iye, qe pe' iniɬii iye.—* 11 Qa hakha'ɬe centurión qa les tek'enik'i

---

* **26:18** Is 35:5; 42:7; Hch 20:32; Ef 5:8; Col 1:13; 1P 2:9 * **26:20** Mt 3:8; Lc 3:8; Hch 9:19-20,22,26-29; 13:46; 22:17-20 * **26:22** Lc 24:27; Hch 10:43; 24:14 * **26:23** Lc 24:26; 1Co 15:20,23; Col 1:18; Ap 1:5 * **26:24** 2R 9:11; Jn 10:20; 1Co 1:23; 2:14; 4:10 * **26:25** Hch 23:26; 24:3 * **26:28** Hch 11:26; 21:33; 1Co 7:7 * **26:30** Hch 23:9,29; 25:23 * **26:32** Hch 25:11; 28:18 * **27:1** Hch 10:1; 16:10; 25:12,25 * **27:2** Hch 17:1; 19:29 * **27:3** Hch 24:23; 27:43; 28:16 * **27:5** Hch 6:9; 13:13 * **27:9** Lv 16:29-31; 23:27-29; Nm 29:7 * **27:10** Hch 27:21; Ap 18:17

ka' yit'ij hakha' yithayiki ke' tokoyei qa' hakha' iye yatsat'axij ke' tokoyei, qa kakha'ɬe yit'ij ha' Pablo qa' nite' tek'enik'i. 12 Qa in ɬunye'jek in iwe'me't iye qu' ya'maneye'taxi'ɬi' hakha'an kakha' lo'pji', ma' qa yaqaamij qu' weeke' in yit'ijju' qu' les ɬe'wise' qu' haki'ɬik'ui hakha'an, qa' hijaajini'ɬ yijat'ij qu' natsami'ɬii ha' witset Fenice, hikha' wit'atsji'ɬi'wetpha'm iye ha' sehe' Creta qa ewi'ɬɬe in jite'wenii ha' qi iweli' hakha' ima'xii qa ha' tefeji', ma' qekha hikha' ya'maneye'taxi'ɬi' yijat'ij kakha' lo'pji'.*

Pa' qi t'unik'i.

13 Ma' qa namɬek ka' leseesik'i t'unik'i, qa hats yumti'ija qu' ɬunye'je' kakha' hats yumtitax qu' ɬunye'je'kii, qa nit'ijpha'mkii he' ɬeqe tseyemits ke' tokoyei qa heneki'ɬij ipɬu'uiteje'm ha' ɬekuwe' ha' Creta. 14 Qa suujɬe tu'u qa yapeɬek qa nam ka' qi t'unijik'i (huracán) ta'ɬets ha' sehe', qa ɬii kakha' qi t'unijik'i Euroclidón. 15 Ka' t'unik'i in hats yeqsilanje'mkii ke' tokoyei qa hats ham pa'qu' haqsi'jtaxi'ɬijkii qu' ɬeke'ye' qu' net'ejuyiju'ɬ ka' t'unijik'i. Ma' qa hats hetwejinɬi'iɬij qu' netswu'mɬi'iɬji' pa'qu' netswu'mi'ɬji'. 16 Qa in tsiwumiɬiiju' ha' ɬ'anu'ui ha' ɬ'isɬa'wet ɬa's ɬii Clauda, qa qi in heyithayi'yi'ɬ in hentsini'ɬets ke' witinhitjii ɬasi' ke' tokoyei qa heni'ɬji'ju'. 17 Qa in hats yaqhat'etsij in yenji'ju', qa yisifinijipji' iye ke' niihai ke' tokoyei qa'nte' niwjaf'iteje'm. Ma' qa in hats nijiwe'yets iye qu' namii qa' net'unijji' ha' qi isa'x ɬii Sirte, qa yiwu'miiju' ha' ɬoqoqhoolo ke' tokoyei (ancla flotante) ma' qa juufɬe ke' tokoyei qa yiwejinɬi'ij iye pa'qu' neka'xe'ɬeji' ka' t'unik'i. 18 Qa kakhap neɬukii, in hats qi in tseqsilani'ɬje'mkii ha' qi iweli' qe ta'ɬets ka' qi t'unik'i, ma' qa hik aka'aj yiwu'miiju'kii ke' uja'x ɬaqatai ke' tokoyei.* 19 Qa in hats wetshetk'ewi'ɬ ke' neɬuts, qa nat'a'ak'i kekhewe' ɬewekwekitstax qa nite'ɬe natkin ke' tokoyei, qa yiwu'mji'ju'kii ha' iweli'. 20 Qa in ɬunye'jek in hats olots ke' neɬuts in nite' laxa'ai ke' junu' qa he' footekii iye, qa qi iye in tseqsilani'ɬje'mkii ka' qi t'unik'i, ma' qa hats humti'iɬ qu' nite' yi'ɬiyi'iɬ. 21 In hats olots ke' neɬuts in ham hetuji'iɬ, ha' Pablo qa ts'ap'aji'ju' ɬeqewuk'u hekhewe'en, qa yit'ij: —Jukhew, les ɬe'wistax qu' ek'eni'ɬ yiwets in hi'ttaxijets qu' hasu'uj jinak eku'uk'ui ha' Creta. Qa aka'an qek ɬunye'je' ma' qekha hamtax ɬunye'je'kii ene' tokoyei qekha hamtax iye jinaqami'ij ke' wekwek. 22 Qa ha'neɬi'ij qa k'akakɬiniɬij qu' hasu'uj e'muju'mmi'iɬets, qe ham ɬek wa'me' ekheweli'ɬ, qe ewi'ɬɬe yijat'ij ene' tokoyei qu' uɬ'axe'ju'. 23 Qe ha'ne naja'xji' tsap'ayijup ha' ewi'ɬ ɬaqa ángel pa' Dios, hikpa' yatsat'axyipji' qa hikpa' iye he'yithayi'yi'm,* 24 qa yit'ij yiwets: "Hasu'uj e'nijiwei Pablo, qe les ɬe'wis qu' amii hatse' ha' wittata César. Na' Dios hats t'eku'mij eju'ɬ qu' ham nawa'me' week ene' enhifetsji' ene' tokoyei." 25 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hasu'uj itawje'metetsi'iɬ jukhew, qe yakha' nite' heqeku'uj pa' Dios, qu' hik kakhaayi'ij qu' ɬunye'je'kii kakha' hats wenit'ij yiwets.* 26 Qa lesɬe ɬe'wis qu' jinamets pa'qu' ɬ'isɬawet'e.—* 27 Qa in hats yamets kakha' naja'xji' uja'x catorce (14) in mexe pekhel tsiwu'miɬji'kii ka' qi t'unijik'i hakha' qi iweli'ji' ɬii Adriático, qa hik kakha' ka' naja'xji' in hats ɬeqewuk'uji' naja'x, he' marinero qa hats yumti qu' hats ye'metitsi'iɬi'm pa'qu' sehe'ye'. 28 Qa yiwu'miiju' ha' ɬeqjeyumtshela'x qa yi'wen ka' ɬ'akapɬuju' in treinta y seis (36) metroju'. Qa mexe notki'ets in mexe ik iye, ma' qa ewi'ɬij iye in yiwu'miiju' qa yi'wen iye ka' ɬ'akapɬuju' in hats veintisiete (27) metroju'. 29 Qa hik ta'ɬijupi' in nijiwe'yets qu' he'yefeyi'ɬ ji'teje'm pe'qu' utele', ma' qa yiwu'miiju' ke' ikwetju'ɬ (4) ɬeqe tseyemits ɬetsi'jii ke' tokoyei qa hats itaqsuntaxets qu' ne'neɬukii. 30 Qa he' marinero nilithiyu'taxik'ui ke' tokoyei qa yilithintaxiiju' ke' witinhitjii, qa yaqanɬekii in yittaxijju' qu' nenii ɬapa's pe'qu' ɬeqetseyemitse ke' tokoyei. 31 Ha' Pablo qa yit'ijets ha' centurión qa hekhewe' iye oq'opheɬinetsilets: —Enewe'en qu' nite' amaneye'ji' ene' tokoyei, ekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' i'ɬiyi'iɬ.— 32 Ma' qa he' oq'opheɬinetsilets qa yisa'xik'i ke' ɬeniihai ke' witinhitjii ɬasi' ma' qa yiwejinɬe qu' niwu'mɬe. 33 Qa in hats k'esik'i qu' ne'neɬukii, ha' Pablo qa yit'ijets qu' les ɬe'wise' qu' netekju' hekhewe'en, qa yit'ij: —Hats catorce (14) ke' neɬutsik'i, in ɬonotki'iɬkii, in nite' ɬ'eki'ɬju', ham pa'qu' etuji'ɬ. 34 Qa hik ta'ɬijupi' qu' hit'iɬij ewets qu' eki'ɬju', qe les ɬe'wis qu' eki'ɬju' hats'inha qu' i'ɬiyi'iɬ qu' nana'li'ɬ e'm pe'qu' et'unhaxitsi'iɬ, qe nite' ewii'ɬe' ne' ewkujitsi'ɬ pa'qu' hami'iikii.—* 35 In hats yit'ij aka'an, ha' Pablo qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Dios qa week yi'wenij. Ma' qa yapk'asitje'm qa tuj.* 36 Ma' qa week, hats yi'sinhetik'i ɬ'ajits, qa tekju' ek iye. 37 Qa in yu'jaxi'ɬji' ke' tokoyei in ye'weeki'ɬ 276 he' jukhew.* 38 In hats yili'ijju' in tekju', qa yiwu'mji'ju'kii ha' iweli' ke' elhuyitetsji' trigo qe qa' les af'ayaye'ji' iye ke' tokoyei.*

Pe' tokoyeyi'k'i qa qhaf'afju'.

---

* **27:12** Hch 2:11; Tit 1:5 * **27:18** Jon 1:5; Hch 27:38 * **27:23** Dn 6:16; Hch 18:9; 23:11; Ro 1:9; 2Ti 4:17 * **27:25** Hch 27:22,36; Ro 4:20-21 * **27:26** Hch 27:17,29; 28:1 * **27:34** 1R 1:52; Mt 10:30; Lc 21:18 * **27:35** Mt 14:19; 15:36 * **27:37** Hch 2:41; 7:14; Ro 13:1; 1P 3:20 * **27:38** Hch 27:18; 28:1

39 In hats nekpha'm ne' junu', qa nite' nikfe'lij ha' sehe'. Qa yi'wenɬi'ii ha' loofik'iteje'm
ham uteli'i' qa yisu'un qu' nukinii ke' tokoyei hakha'an, qu' ɬeke'ye'. 40 Ma' qa yisa'xik'i ke'
ɬeqe tseyemits ke' tokoyei, qa yiwejinɬeji' ha' iweli', qa yiwapjahan he' ɬetsi'jii ɬanajkanetits
ke' tokoyei, qa yenpha'm iye ha' ɬapa'sii ɬeqe k'eewe, ma' qa iktax qu' namiiteje'm ha'
ɬotkoyek. 41 Qa t'efeiɬe ji'teje'm pa' qipha'm isa'x in hats yamets hakha' iwoyitsi' wetju'ɬ
he' iwelii ke' tokoyei qa t'unijji', yitjuu ji'teje'mha ka' ɬapa's qa hats nite' ɬeke' qu' nak. Qa
ke'ɬe ɬetsi'jii qa niwqhaf'itju' in yeqsilanje'mkii ke' qitsik'i ɬeqe t'uyuyits ha' iweli'.* 42 He'
oq'opheɬinetsilets qa yisu'untax qu' nanlanju' he' wit'opheɬii qe nite' yisu'un pa'qu' nilat
qu' nat'am. 43 Qa yisu'unɬe hakha' centurión qu' niɬin ha' Pablo, ma' qa yaq'ayinij kakha'
yisu'untax hekhewe'en. Qa yiyaji'ijji'ju' pekhewe' qu' niya'yij qu' nat'am qa nojo'oj qu'
net'ilit'iiju'kii qa' nametsteje'm ha' sehe'. 44 Qa yiyaji'ets iye hekhewep qu' nijayanik'iju'
iye, qa uja'x he' i'nipji' ke' tabla ɬapk'asil qa hekhewep iye qa i'nipji'ek ke' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ
ɬewekwekits ke' tokoyeyi'k'i. Ma' qa hik aka' ɬunye'j in week iɬii in yametsteje'm ha' sehe'.

28

Pablo qa i'ni' pa' sehe' Malta.

1 In hats week tsamiɬetsteje'm ha' sehe', ma' qa tsikfe'li'ɬets in hikha' pakha' ɬ'isɬa'wet sehe'
ɬii Malta.* 2 He' tetseti'yi' tsejeeɬiɬetsha qa niɬani' ka' ewi'ɬ fe't qe piɬei qa k'ui iye. Qa week
taya'yi'ɬyii qu' ha'ni'ɬijup ka' fe't.* 3 Qa ha' Pablo qa yittaxij suufifi ke' najak ɬelits qa in hats
yiwu'mtaxji'ju' ka' fe't, qa t'ilitɬefik'i ek ka' q'oiq'oi qe eleje'yi'mets ka' fe't, qa yiyewin ha'
ɬokoi t'unijji'. 4 Qa he' tetseti'yi' yi'wenij ka' q'oiq'oi in t'unijji' ha' ɬokoi, qa yit'ijju': —Qete'e'
tu'u qu' eqek'unaxi'ija nakha' jukhew, qe in nite' yaq'altaxij na' iweli', qa ne' dioski'ijup pa'
witqa'tja' qa hats nite' yisu'un qu' mexe iɬa'xe' nakha'an.—* 5 Ha' Pablo qa yeqsilanijjiju'kii
ka' fe't ka' q'oiq'oyik'i qa namji'ju', qa hamɬe ɬunyeji'ijkii.* 6 Qa week yejeɬtaxijju' notkitaxets
qu' nenikulat, i'nɬi'i qu' nanamijju' qa' nawa'm. Qa hats yapetaxij, qa hamɬe ɬunyeji'ijkii. Ma'
qa tujtseika' ɬ'anyejei iye qa yit'ijets in dioste'.* 7 Hakha' ha'ni'ɬi' meti'm ha' ɬeq'ejinqa'wet
ha' tenek'enhe'yi' hakha' ɬ'isɬa'wet, ha' jukhew ɬii Publio. Qa tsekaxi'ɬii ke' ɬetsi' qa lesitsi'ɬ
yiwetsha ke' wetshetk'ewi'ɬ neɬuts. 8 Qa ɬunye'jkii hik aka'aj, hakha' ɬatata ha' Publio i'wju'
qe qi in wanqaats'e', iwilhan qa iɬa'mkii iye. Ha' Pablo qa uyetsji' qu' ni'wen, qa i'nk'aɬe
in hats iyinipji' qa t'eku'mipji', ma' qa yiɬin.* 9 Qa aka'an in ɬunye'jkii, ma' qa he' week
wanqaats'eju' tetseti'yi' hakha' ɬ'isɬa'wet qa namiikii iye, ma' qa week niɬinju' iye. 10 Qa qi iye
in tsiwqinheti'ɬji' qa neqjunu'uɬyij iye, qa in hats yamets iye qu' haki'ɬkii qa week tseɬisi'ɬij
kekhewe' qu' net'ejuyets qu' haki'ɬkii iye.

Pablo qa hats nekik'i pa' wit'ikheyi'jii pa' Roma.

11 Ma' qa in hats wetshetk'ewi'ɬ ke' juwelits in ya'maneyi'ɬi'kii hakha'an qa ha'ni'ɬji' iye
ke' tokoyei ta'ɬii iye pakha' Alejandría, amani' hakha' ɬ'isɬa'wet in hats yamets qu' lop'e. Ke'
tokoyei qa yiwetshenii ha' ɬapa'sii he' ɬoqo diosits ɬiyits witk'injayek wetsjukji' (Cástor qa
Pólux). 12 Qa in hats tsami'ɬets ha' witset Siracusa, qa wetshetk'ewi'ɬ ke' neɬuts in mexe
ya'maneyiɬi'ju' iye hakha'an. 13 Qa hikha' hata'ɬi'ɬi' iye in haki'ɬkii iye ipɬu'ui in hats tsami'ɬets
iye hakha' witset ɬii Regio. Qa kakhap neɬukii qa na'l ka' i'wk'uyi'l qa neɬukii iye qa hats
tsami'ɬets ha' witset Puteoli. 14 Qa hikha' qa hi'weni'ɬi' he' uja'x hats yijayan pa' Jesús, qa
mexe tsiyejini'ɬju' qa yisu'un qu' wetsjuk tatsai (7) neɬutse' qu' ya'maneyi'iɬijup. Qa hikha'
qa hata'ɬi'ɬi' in hats tsami'ɬii ha' Roma.* 15 He' hats yijayan pa' Jesús tetseti'yi' ha' Roma qa
hats i'ye'e'ɬ yiju'ɬ. Ma' qa aje'eɬ yamii qu' netsjelu'uɬik'uiyii he' witsetits Foro de Apio qa ha'
Tres Tabernas te'weyiju'ɬ ha' Roma. Qa ha' Pablo in yi'wen qa yit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Dios,
qa qi in yi'sinhetik'i ɬ'ajits ma' qa t'unkii iye. 16 In k'uyi'ɬ ji'teje'm ha' witset Roma, qa ɬexkelij
qu' neqethenfik'i ha' Pablo qa ewi'ɬ ha' yejeɬets oq'opheɬinetsi'l.*

Pablo qa i'nq'ijatsheni' pa' Roma.

17 Qa ɬunye'jkii in hats wetshetk'ewi'ɬ neɬuts in ha'ni'ɬi' ha' Roma, ha' Pablo qa iyinii
hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' week judiol i'ni'kii ha' Roma. Qa in hats not'ax wetju'ɬ, qa
yit'ijji'ju': —Yejefets, yakha' hamtax pa'qu' haqsiijkii qu' net'ejuyiju'ɬ hekhewe' inejefets in
judiol, qa pa'qu' net'ejuyiju'ɬ iye kakha' ɬunyejei pa'aj pe' inqa'jteyik'i. Na' Jerusalenii hikna'
hata'ɬi' in heinekumhi'yi' qa heyesti'yij ene' Roma ɬeiɬets,* 18 hik enewe' in tsifaakankii
qa yisu'untax qu' netswe'jinɬe, qe ham pa'qu' ne'tswenij qu' nata'ɬijupi' qu' hailanhetii.*

---

* **27:41** Hch 12:19; 27:3,22; 2Co 11:25 * **28:1** Hch 16:10; 27:1,26,39 * **28:2** Ro 1:14; 1Co 14:11; Col 3:11 * **28:4** Lc 13:2,4; Jn 9:2 * **28:5** Mr 16:18; Lc 10:19 * **28:6** Hch 8:10; 14:11 * **28:8** Hch 9:40; Stg 5:14-15 * **28:14** Jn 21:23; Hch 1:16 * **28:16** Hch 24:23; 27:3 * **28:17** Hch 6:14; 25:8 * **28:18** Hch 22:24; 23:29; 26:31

19 Qa hekhewe'ɬe judiol qa nite' yisu'un aka'an, ma' qa k'iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij
César qu' netsjeyumtshenij pa'qu' yijunye'je'. Qa nite'ɬe ikji' qu' natsamijii ma' qa' hit'ij
pe'qu' net'ejuyiju'ɬ hakha' yitset Israel.* 20 Qa hik ta'ɬijupi' qa k'iyinets qu' k'eweni'ɬ qa
jintafaakateiju' iye, qe ta'ɬijupi' pakha' ɬoq'otkinheyejei taxkii hekhewe' Israel yakha' qa
heka'xkii ene' foɬoɬik'il.—* 21 Hekhewe'en ma' qa yit'ijju': —Yekheweli'ɬ ham nami'iɬyii
witfaakanek'e qu' nata'ɬii na' Judea qu' net'ejui ewets. Ham iye name' ne' judiol qu'
nefelijlkii qu' uɬ'axe'. 22 Qa hisu'unɬi'iɬ qu' k'epiye'eɬij qu' enfel pakha' ɬumti'ek qu' ɬunye'je',
qe aka' tsikfe'li'ɬets in t'ejuyets pakha' ink'ayik ɬunye'jkii aka'an, in week t'ejuyiju'ɬ pekhewe'
pekhelji'kii aka'an.—* 23 Ma' qa in hats yiwjutsiqenik'ui kakha' neɬuji' qu' niyetik'uiha, qa
in hats yamets qa olots he' namii hakha' i'ni' ha' Pablo. Ta'ɬiji' in leefiju' qa yamijii in hats
metju' junu' in nifeeli'mha pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa wo'taxii qu' nenikfe'lik'uyi' in
t'ejuyets pa' Jesús qa natkintaxiji' kekhewe' ɬe'lijei pa' Moises'ik'i qa pe' profetas'ik'i iye.*
24 Qa uja'x he' t'eku'mi' kekhewe' yit'ij ha' Pablo, qa hekhewepɬe qa yeqeku'uk'i.* 25 Qa in
ɬunye'jek in nite' weekij qu' net'eku'mi', qa yak'esɬe kiyek ha' Pablo in hats yit'ijji'ju' aka'an: —
Yasiinik'iha pakha' yit'ijets pa'aj pa' Espíritu Santo pe' alheyi'ɬik'i qa i'nijji' pa'aj pa' Isaias'ik'i
profeta, 26 in yit'ij pa'aj: *“Amii nakha' witset qa' it'ijets: ‘Qu' epi'ye'taxi'ɬ hatse' qa' nite'ɬe
enikfe'li'iɬik'i. Qu' jeɬtaxi'ɬju' qa' nite'ɬe i'weni'iɬ.* 27 *Qe pe' ɬaqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i.
Yit'onik'i ɬekfii qa yit'onik'i iye ɬotoi. Qa qu' nite' hik aka' ɬunyejeye', in yejeɬju' qekha ni'wentax,
in yepi'ye' ek'i qekha netk'entaxik'iha, qa pe' ɬaqjamtikineyejeikii qekha nenikfe'ltaxik'i iye ma'
qekha nenink'aihittax qa yakha' qekha henɬintaxju'.’ ” (Is 6:9,10)*
28 Qa hik ta'ɬijupi' in hisu'un qu' enikfe'li'ɬets pa' Dios in tisij pa' ɬeqiɬinkeye'j nekhewe' nite'
judiol, enewe'en qa t'eku'miju'ɬ yijat'ij.—* 29 Ha' Pablo in hats yili'ij in yit'ij aka'an, he' judiol
qa ikkii, qi in wapilij wetju'ɬ aka'an. 30 Ha' Pablo wetsjuk ininqapits in amanifi ke' ɬatkinki'
wititsi'. Qa week yeje'ɬjiiju'ɬ ne'ej namji'jii, 31 qa nifelji'ji'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa
i'nq'ijatshenij iye pa' Yatsat'ax'inij Jesucristo i'nɬi'ijkii, ham pa'qu' naq'ayinij in nifel.*

---

* **28:19** Hch 25:11; 26:32 * **28:20** Hch 21:33; 26:6-7,29; Ef 6:20; 2Ti 1:16 * **28:22** Lc 2:34; Hch 24:5; 1P 2:12; 4:14
* **28:23** Hch 8:35; 17:3; 19:8; 26:22; Flm 22 * **28:24** Hch 14:4; 19:9 * **28:26** Sal 119:70; Mt 13:14-15; Mr 4:12; Lc
8:10; Jn 12:40; Ro 11:8 * **28:28** Lc 2:30; Hch 13:26,46; Ro 11:11 * **28:31** Mt 4:23; Hch 4:29,31; 20:25; 28:23; 2Ti 2:9

ROMANOS

Pablo yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, łeqejkunenek ha' Jesucristo, t'eku'myiiji' qu' ya'apostoli'ij, qa tseqethenju' qu' henfel ke' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús.* 2 In yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata ke' łe'sits łe'lijei qa i'nijji' pa'aj pe' profetas'ik'i in yika'ajji' pa'aj.* 3 Eke' wi'tlijei yiwjutsiqen pa'aj hik ekewe' nifel ha' Ła's, hikha' in nekfik'i qa jukhewij qa ta'łets pe' ława'mhitsik'i ta'łets pa' David'ik'i.* 4 Qa in ta'łets in hats iła'x iye ma' qa yinikfe'l in Łaa'sija pa' Intata qa yinikfe'l iye pa' yijaa'ija in łet'unha'x qe pakha' łunyee'jija hakha'an ta'łets pa' Espíritu Santo. Hakha'an hik hakhaa'ija Jesucristo Yatsat'ax'inij.* 5 Ha' Jesucristo hikha' ta'łets aka' łe'wis nite' yeweju'łtaxiłij qu' nana'li'ł ye'm aka'an in ya'apostolitsi'łij qe qa' hisu'unkenini'łij ene' week witsetits qa' nepiye'ek'i ke' łe'lijei ma' qa' niwqinhet qa' nijayan iye ha' Jesucristo.* 6 Enewe' witsetits hit'ijets ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm hik enewe' te'nekumhi'yiiji' qa' natsat'etsij ha' Jesucristo.* 7 Hika' ha'ne witfaakanek t'ejuyi'ł ei ekheweli'ł łe'su'unhei pa' Intata tetsetiyi' ek pa' witset Roma. Ekheweli'ł neqetheni'łju' qa' natsat'etsi'ł ej. Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.*

Pa' Pablo yisu'untax qu' namii pa' Roma.

8 Yojo qu' mexe hit'ij, ha' Jesucristo hikha' ta'łets qu' hit'ijets łe'wisij pa' yeqe Dios qe ta'łi'ł ewets week ekheweli'ł Roma łeiłets, qe week ha'ne sehe' i'ye'ji'jij pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij.* 9 Pa' Dios hikpa' he'yithayi'yi'm weekij pa' yitawe'j qa henfel eke' łe'sits łe'lijei ha' Ła's, hikpa' nikfe'lij yiwets in yijaa'ija in nite' tsitapiji'ił ei qa k'iyinji'ij.* 10 Week łahatsiyij qa k'iyinji'ij qa hitjiijetspha'm pa' Intata qu' łexke'yi'ij, ma' qa' hats łeke'ye' qu' natsami'ł ei,* 11 qe qii'ija in hisu'un qu' k'eweni'ł qe qa' k'efeni'ł iye qa' les et'unitsi'iłij iye qu' ijayani'ł ha' Jesucristo.* 12 Les łe'wis yijat'ij qu' hit'ij, qa' jinatkakłinij wetju'ł pa' na'l ine'm nite' inqekuyejeyij ha' Jesucristo. 13 Nite' hisu'un qu'nte' enikfe'li'iłets yejefets in hats olotsij in hatji'lettaxij qu' nek'injiwitsheni'ł ei yamijii hane'ej in mexe nite' łeke'. Qe ka' hisu'un kakha'an qu' nana'l iye pe'qu' łeye' qu' heyithayi'yi'ł etji' in łunyejeyek hekhewep witsetits.* 14 Na'l pa' haiyajaxti'yijets hik łunye'j qu' yekumhifkineyi'ipji' pe' week pekhewe' nikfe'lets ke' griego łe'lijei qa pe' nite' nikfe'lets ke' griego łe'lijei, pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' ham nikfe'le'ets.* 15 Hik ta'łijupi' in qi in hisu'unetsha qu' natsami'ł ei qa' k'efe'ljiiłimek eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij ekheweli'ł in ła'ni'łi' ek pa' witset Roma.*

Eke' łe'sits wi'tlijei hik ekewe' łet'unha'x pa' Intata.

16 Yakha' nite' hewepinij in henfel ke' łe'sits wi'tlijei qe hik ekewe' łet'unha'x pa' Intata qe qa' iła'xe' week pakha' qu'nte' neqeku'ye', yojo pa'aj pe' judiol ma' qa i'nk'ałe qa weekij pekhewe' nite' judiol.* 17 Eke' łe'sits wi'tlijei ji'yethinij pa'n łunye'j qu' jinatsathenket pa' Intata. Qu' jinatsathenket ta'łets in nite' jiteqeku' ma' qa lees t'ijaifik'i pa' nite' inqekuye'jij, hik aka' yit'ij ke' Intata łe'lijei in yit'ij: *—Pa'qu' jukhewe' in yatsathen qa' iła'xe' qe ta'łets pa' nite' łeqekuye'j.— (Hab 2:4)**

Pa' łewuł'ax ene' jukhew qa efuts.

18 Qe pa' ławak pa' Intata ta'łiipha'm na' wa's in jinikfe'lets. Pa' qi ławak t'ejuyets pe' uł'ets qa yeqeku' iye. Pe' łewuł'ets pekhewe'en ta'łets in nite' łexkelij qu' nepiye'ek'i pekhewep eke' yijaaltaxija in łe'sits wi'tlijei.* 19 Qe ke' hats yinikfe'l in t'ejuyets pa' Intata łekhewel hats nikfe'ltaxetsha, qe pa' Intata łakhaa'ija in yikfelittaxets.* 20 In ipłu'uk'i ek pa'aj in i'nk'a yaqsiijkii pa' Intata ha'ne sehe' qa na' wa's iye in nikfe'ltaxets ene' jukhew qa efuts in

---

* **1:1** 1Co 1:1; 9:1; 2Co 1:1; Hch 9:15; 13:2; Ga 1:15; Mr 1:14 * **1:2** Tit 1:2; Lc 1:70; Ro 3:21; 16:26 * **1:3** Mt 1:1; Jn 1:14; Ro 4:1; 9:3,5; 1Co 10:18 * **1:4** Hch 10:38; 13:33; 17:31; 26:23; Mt 4:3 * **1:5** Hch 1:25; 6:7; 9:15; Ga 1:16; Ro 16:26 * **1:6** Jud 1; Ap 17:14 * **1:7** Ro 5:5; 8:39; 1Ts 1:4; Ro 8:28; 1Co 1:24; 1Co 1:2-4 * **1:8** Ro 16:19 * **1:9** 2Ti 1:3; Ro 9:1; 2Co 1:23; 11:31; Fil 1:3-5,8; Ef 1:16; 1Ts 1:2; 2:5,10; Flm 4 * **1:10** Hch 18:21; Ro 15:32 * **1:11** Hch 19:21; Ro 15:23 * **1:13** 1Co 10:1; 11:3; Hch 19:21; Jn 4:36; Ro 15:16; Fil 1:22; Col 1:6 * **1:14** Hch 28:2 * **1:15** Ro 15:20; 1Co 9:16 * **1:16** 2Ti 1:8,12,16; 1Co 1:18,24; Hch 3:26; Ro 2:9; Jn 7:35 * **1:17** Ro 3:21; 9:30; Fil 3:9; Ga 3:11; He 10:38 * **1:18** Ro 5:9; Ef 5:6; Col 3:6; 2Ts 2:6-10 * **1:19** Hch 14:17; 17:24-27

na'l pa' Intata, qa nikfe'ltaxets iye pa' nite' yili'ij łet'unha'x yemjeetax in nite' yi'wentax. Nikfee'ltaxetsha in nite' ham qe ta'łets ene' jite'wen łaqsijiiju'. Qa hik ta'łijupi' in ham weju'łi'ij qu' nittaxijets: —Nite' tsikfe'li'łets, me na'l pa' Dios, me i'nłi'i qu' ham Diose'.—
* 21 In hats nikfe'ltaxetsha in na'l pa' Intata, qa nite' yisu'un qu' niwqinhet in qitax in Dios qa nite' yit'ijetspha'm iye: —Łe'wisij.— Łekhewel in wo'taxii pa' Intata qa wekwekłe ham weju'łi'ij yijamti'ijets yumtitax qu' hik łunyejeye' pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' pe' uł'ets łaqjamtikineyejeikii in les hik łunyejei qu' noo'ye'kii.* 22 In wanamitij in nikfe'lets pe' wekwek ma' qa week nełuts les in ham nikfe'le'ets.* 23 Qe łekhewel yitujtseikanintax pa' łunye'j pa' Intata, hikpa' nite' wa'm, qa yojonkettaxik'i ne'ej witeqsi'nq'alits, łesi'nq'alits ene' jukhewłe hik enewe' wa'm, qa yumtitax iye qu' hik łunye'je' ene' junatai qa week ene' inqa'metets qa na'aj q'oiq'oi qa week iye ni'khewepij nekij sehe' eju'.* 24 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in hats inye'jłu' in yiwejinłi'ij enewe'en qu' naqsiijkii pa' łekhewełłe in yisu'un qu' naqsiijkii uł'ax. Ma' qa yaqsiijkii pakha' les in yeqwepin wanawitjiłeju'kii nite' yiwqinhetji' ł'esenits jukhew qa efuts.* 25 Nite' nek'enheyu'ets pa' yijaa'ija in t'ejuyets pa' Intata qa ewi'łłe pa' witwejtitsi' in yisu'unik'i. Iyinii qa t'ithayi'yi'm iye ne' łaqsijiiłeju' pa' Intata qa nite' iyinii pa' yijaa'ija in Dios hikpa' yijat'ij neniwqinhetji'ha ene' week łahatsiyij.* 26 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' Intata in hats inye'jłu' in yiwejinłi'ij enewe'en pakha' łekhewełłe in yisu'un qi in yeqwepintax. Efuts yitujtseikanin łunyejei qa yili'ij pa' łeqjunyejeitaxij pa' Intata, ma' qa wapiłłe wetju'ł.* 27 Qa hik łeqfenyejei łewek iye ne'ej jukhew yili'ij iye pa' hats łeqjunyejeitaxij pa' Intata qa nite' yisu'un pe'qu' efuye' qa ewi'łłe in qi in wo'oikii na'aj łejukhewifetax. Jukhew in wapiłłe wetju'ł qi in yeqwepin in yaqsiijkii. Qa hik ta'łijupi' in testi'yij qu' na'nij pakha' hats t'ejuiłe'ets in łantanithenkeye'j.* 28 Enewe'en in yumti qu' ham ne'weju'łi'ij qu' nenikfe'ltaxets pa' Intata, ma' qa pa' Intata qa tisij enewe'en qu' naqamaxji' pa' uł'ax pe' łaqjamtikineyejeikii. Ma' qa' naqsiijkii pakha' nite' łeke'tax qu' naqsiijkii yeqwepintax. 29 Enewe'en hats qi in topolij in nite' yatsathen, qi in topolij pe' łewuł'ets, qi in topolij iye in qi in yisu'un eke' wekwek, napjaxłe etskii iye pe'ye' qa yawtshetenłe, qi in topolij in eqemtshenetsitsij pe'ye', eqek'unhets, ek'ełenhets, aqaqanhetsitsijkii pe'ye', uł'ax yukinji' na'aj yepi'ye' ek'i wi'tlijei łe'wistaxik'i, ifaakatenhets.* 30 Uł'etsik'ikii łe'lijeyij pekhewepe', yuteenija pa' Intata, yisu'unłe qu' niwakaninkii pa'qu' niyetij, weniwqinhet, yumti qu' les nat'anipji' pekhewep, yisu'un qu' nojo'oj pa'qu' naqsiijkii qu' i'nk'a ne'twenhetii uł'ax, nite' tek'enets pe'qu' ł'alheye',* 31 nite' nikfeliyu'ets pe'ye', nite' łeke' qu' jinetjumtitaxijets pa'qu' neniwjutsiqentaxij, hamitsi'm pa' witeqsu'unka'x qa nite' neq'elet iye.* 32 Łekhewel hats nikfee'ltaxetsha pa' ł'anye'jij pa' Intata pe' yaqsiijkii in ewi'łłe in weju'łij pa' witwamhi', qa nite' ewi'łe' in yaqsiijkii aka'an qe in yi'sinhetijupi' iye in yaqsiijkii iye pekhewep aka'an.*

2

Pa' Intata yitanithenij hatse' pa' hats łuk'e' pa' yaqsiijkii.

1 Ma' qa hik ta'łijupi' in hats ham e'm pa'qu' ittaxij, akha' in łittaxijets qu' uł'axe' pakhape', ma' qa hats akha'łe ete'm in łanalitik'i pa' ejunye'j, qe in łittaxijets qu' uł'axe' pakhape' iye akha' hik ejunye'j iye qe pa' yaqsiijkii hik łunye'j iye pa' łaqsiijkii.* 2 Hats jinikfe'ltaxetsha pa' Intata qu' nitanithen hatse' pe' yaqsiijkii ekewe' wekwek uł'ets. Nite' yaf'ali'łi'ij pa'qu' nitanithen qe yijaa'ija. 3 Akha' in łejełtaxik'ui pe' uł'ets yaqsiijkii pekhewep, ¿me łumtitax qu' uja'xe'łe qu' nitanithen hatse' pa' Intata qa akha'łe qa'nte' natanithane' hatse' in hik ejunyejeitax in łaqsiijkii iye pe' wekwek uł'ets? 4 ¿Me łuten pa' Dios in qi pa' łeqifenkeye'jtax ej? ¿Me łuten iye in mexe ham łeqfenye'jetax ej qa notkitax ewets iye qe akha' nite' łenikfe'lets in nełistaxij pa' qi łeqifenkeye'jtax ej hats'inha qu' ili'ij pe' uł'ets ma' qa' ek'enets?* 5 Qa yape'enhałe nite' ł'impiye' qa łit'unhet iye pa' atawe'j in nite' łitujtseikanin pa'qu' ejunye'je'. Ma' qa hats akha'łe ete'm in ł'ijatshenfik'i pa'qu' antanithenkeye'je' hatse' pa' nełuji' qu' namtaxets qu' nethinij pa' Intata pa'qu' łuk'eye' qu' nitanithenij week ewiłei. Nite' yaf'ali'łi'ij qe yijaa'ija pa'qu' nitanithen.* 6 Ma' qa pa' łuk'e' *pa' yaqsiijkii week ewiłei ene' jukhew qa efuts qa' hik łuk'eyejeek hatse' pa'qu' nijaninij. (Sal 62:12)** 7 Łakha' tisij hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij

---

* **1:20** Mr 10:6; Job 12:7-9; Sal 19:1-6; Jer 5:21-22 * **1:21** 2R 17:15; Jer 2:5; Ef 4:17-20 * **1:22** Jer 10:14; 1Co 1:20 * **1:23** Sal 106:20; Jer 2:11; Hch 17:29 * **1:24** Ef 2:3; 4:19 * **1:25** Is 44:20; Jer 10:14; 13:25; 16:19; Ro 9:5; 2Co 11:31 * **1:26** 1Ts 4:5 * **1:27** Lv 18:22; 20:13; 1Co 6:9 * **1:29** 2Co 12:20 * **1:30** Sal 5:5; 2Ti 3:2 * **1:31** 2Ti 3:3 * **1:32** Ro 6:21; Lc 11:48; Hch 8:1; 22:20 * **2:1** Lc 12:14; Ro 1:20; 9:20; 14:22; 2S 12:5-7; Mt 7:1 * **2:4** Ro 3:25; 9:22; 11:22; Ex 34:6; 1Ti 1:16; 1P 3:20; 2P 3:9,15 * **2:5** Dt 32:34; Pr 1:18; Sal 110:5; 2Co 5:10; 2Ts 1:5; Jud 6 * **2:6** Pr 24:12; Mt 16:27

pekhewe' nite' yo'qmositij in yaqsiijkii pa' ɬe'wis, qa wo'oiha iye pa'qu' ɬesaxitsi'imkii hatse' qa pa'qu' ɬuk'eleji' hatse' na' wa'sji' qa wo'oiha iye qu' nana'li'm hatse' pa' nite' witwamhi'.*
8 Qa pekhewe' ɬekhewelɬe ɬete'm in watjamtiɬetets, qa yuten iye pa' yijaa'ija in yit'ij eke' Intata ɬe'lijei qe ewi'ɬɬe in tek'enets pa' nite' yatsathen. Ma' qa qi qu' na'nayu'um qa qi iye hatse' qu' nitanithen qe nite' nek'enheyu'ets.* 9 Pekhewe' yaqsiijkii pa' uɬ'ax na'l hatse' pa' qi qu' naats'e'ej ma' qa' qi qu' nanaitaxik'i ɬunye'jkii, qa' nojo'oj pe' judiol qa i'nk'ałe pe' nite' judiol.*
10 Qa pekhewe' yaqsiijkii pa' ɬe'wis qa' netesti'yij pa'qu' ɬesaxitsi'imkii qa' netesti'yij iye pa'qu' ɬuk'eleji' qa' netesti'yij pa'qu' ɬ'ikesimeyaxitseɬekii, qa' nojo'oj iye pe' judiol qa i'nk'ałe pe' nite' judiol, 11 qe pa' Intata week ɬeqjunyejeyij.*

Ham pa'qu' nat'intaxkii hatse' pe' ɬewuɬ'ets.
12 Week pekhewe' nite' nikfe'lets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa yaqsi'jɬi'ijkii pa' uɬ'ax qa hik ta'ɬijupi' qu' netwu'mhitiiji'jukii iye pa' fe't. Qa pekhewe'ɬe nikfe'ltaxets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa yape'enhałe yaqsiijkii pa' uɬ'ax qa nite' yaqsiijkii pa' yittaxij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa hik aka' qu' nata'ɬets qu' netwu'mhitiiji'jukii pa' fe't. 13 Qe pa' Intata nite' yit'ijets qu' natsathen pekhewe' qu' nepiye'ɬi'ik'i ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), pekhewe' qu' naqsiijkii yijat'ij pa' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa hik pekhewe' yijat'ij qu' nit'ijets pa' Intata qu' natsathen.* 14 Qa pekhewe' nite' judiol in hamitstaxi'm qa nite' nikfe'ltaxets iye ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa yaqsi'jɬi'ijkii hik ɬunye'j pa' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa hik ta'ɬijupi' in hats hik ɬunye'j qu' nenikfe'lets kekhewe' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i.* 15 Qe ɬekhewel inq'ethinij in hats i'nji' pe' ɬatawjets kekhewe' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa inq'ethinij in yoksi'wen in yumti qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax qa in yumti iye qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis.* 16 Aka'an aka' ɬunye'jkii hik qu' ɬunye'je' hatse' pa' neɬuji' pa' Intata qu' netistaxij ha' Jesucristo qa' nejeyumtshen qa' nethinij iye pe' yat'intaxkii ene' jukhew qa efuts. In ɬunyejeyek kekhewe' hats henfel.*

Pakha' yijaa'ija in judío.
17 Qa akha' in ɬanamitij in e'judio qa ɬanamitij iye ekewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa in ɬanamitij iye pa' Dios* 18 qa in ɬenikfe'lets iye pa' yisu'un, qa ɬenikfe'lets iye qu' ejeɬji' pakha' les in ɬe'wisju' qu' aqsiijkii, qe ɬ'ijatshenheti'yij ke' Moisés ɬe'lijei.* 19 Qa qi'ija iye in ɬumti qu' akha'ye' qu' ijts'enkii pekhewe' ɬit'ijets in hik ɬunyejei qu' puk'aletse', qa qi'ija iye in ɬumti qu' akha'ye' qu' ɬefetitjiye'ej pekhewe' ɬit'ijets in i'ni' pa' nookii, 20 yijatshen pekhewe' nite' teqeneɬuikii qa maestro iye pekhewe' wo'twomenhet, qa akha' qa ɬaqsi'jtax kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, hik kekhewe'tax qek nikfelitets pa' ɬunye'j pa' yijaa'ija.* 21 Akha', in ɬ'ijatshen pekhewep, ¿me ɬe'nijatshenɬe ete'm? Akha' in ɬi'nq'ijatshenij qu' hasu'uj pa'qu' net'ejtenkii, ¿me nite' ɬ'ejtenkii?* 22 Akha', in ɬit'ijets qu' hasu'uj pa'qu' nowo'oi efuye' in hats na'l pe'qu' ɬewhe'ye'ye', ¿me nite' ɬowo'oi pe'qu' efuye' in hats na'l pe'qu' ewhe'ye'ye'? Akha' in ɬanamitij in ɬuten pekhewe' witeqsi'nq'alits, ¿me ham ɬekaxi'ik'ui pe' ɬe'lijtsitjiyits?* 23 Akha' in qi in ɬiwqinhetji' kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ¿me ɬiwqinhet pa' Intata qu' otsipji' kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)?* 24 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: —*Pe' nite' judiol yit'ijets uɬ'ax ka' ɬii pa' Intata qe ta'ɬi'ɬ ewets* *(Is 52:5)* qe ɬ'otsi'ɬipji'kii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).—* 25 Qe yijaa'ija kakha' yiwu'm ɬaxpa's (circuncisión)* aka'an iye na'l pa' weju'ɬij qu' aqsiijijkiiha pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, qa qu' nite'ɬe aqsi'ji'ijkii pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, qa ham ne'weju'ɬi'ij in ɬiwumtax axpa's (circuncisión).* 26 Hik ta'ɬijupi' pekhewe' nite' judiol in nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's (circuncisión) qa yaqsi'jɬi'ijkii pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, ma' qa hats hik ɬunyejei qu' hats naqsi'jijkii kakha' yiwum ɬaxpa's (circuncisión).* 27 Pakha' nite' judío qa nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's qa tek'enɬe'ets pa' yit'ij ke' Moisés ɬe'lijei qa hik ta'ɬijupi' qu' nuten qe akha' in ɬaqsijtaxijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's qa na'ltax e'm iye kekhewe' wenittaxij yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa nite'ɬe ɬ'ek'enets.* 28 Qe nite judío ha'ne laxa, qa kakha' iye yiwu'm ɬaxpa's ma' qa na'l na'aj jiif'iji' ha'ne i'naj,* 29 qe pa' yijaa'ija

---

* **2:7** 1Co 15:42,50,53; Lc 8:15; He 2:7; 10:36; 1P 1:7; Mt 25:46 * **2:8** 2Co 12:20; Ga 5:20; Fil 2:3; Stg 3:14,16; 2Ts 2:12 * **2:9** Ro 1:16; 8:35; Hch 3:26; 1P 4:17 * **2:11** Dt 10:17; Hch 10:34; 1Co 9:21 * **2:13** Mt 7:21,24; Jn 13:17; Stg 1:22 * **2:14** Hch 10:35; Ro 1:19 * **2:15** Ro 2:27 * **2:16** Hch 10:42; 17:31; Ro 3:6; 14:10; 16:25; 1Co 15:1; Ga 1:11; 1Ti 1:11; 2Ti 2:8 * **2:17** Mi 3:11; Jn 5:45; Ro 9:4 * **2:18** Fil 1:10 * **2:20** Ro 3:31; 2Ti 1:13; Is 2:1-4; 42:6-7; 49:6 * **2:21** Mt 23:3-7 * **2:22** Hch 19:37 * **2:23** Mi 3:11; Jn 5:45; Ro 9:4 * **2:24** Ez 36:20-23; 2P 2:2 * **2:25** Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm ɬammi's pa' ɬ'aj ɬ'aka'the'ei pa' ɬoso'. * **2:25** Jer 4:4; 9:25 * **2:26** Ro 3:30; 8:4; 1Co 7:19; Ef 2:11 * **2:27** Mt 12:41 * **2:28** Jn 8:39; Ro 9:6; Ga 6:15

yijat'ij in judío pakha'an ta'łets pa' łatawe'j, qa in yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's qa ta'łets pa' Espíritu Santo in tetli'jju' pa' łatawe'j qa nite' ta'łets kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Pakha'an in łunye'j aka'an qa nite' ene' jukhewłe qu' ni'sinhetij qe pa' Intata hik pakhaa'ija in yi'sinhetij aka'an.*

3

Pa' Intata yaqsiijkii pa'qu' hats nit'ij.

1 Ma' hayits, qa hane'ej ¿łekpa' weju'łij in je'judio? ¿Qa łekpa' iye weju'łij kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión)? 2 Aka'an olots weju'łij pakha'łe qu' łunye'je' qe yojo pa'aj in t'eku'miiji' pa' Intata pekhewe' judiol in tisij ekewe' łe'lijei qu' naqsi'j.* 3 Ye'ehe hane'ej, pe'qu' uja'xe' qu' neqeku' ¿me yili'ijupi' pa' Intata pa'qu' hats nit'ij qu' nata'łets pekhewe'en in yeqeku'?* 4 Aka'an nite' hik aka' łunye'j. Pa' Intata yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij yemjeetax pa'qu' nowotk'onłetaxkii. Hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Akha' pa' Intata, yijaa'ija pa'qu' hats it'ij. Akha' łanaxij pakha' qu' nittaxijets qu'nte' yijaayi'ija pa'qu' hats it'ij.— (Sal 51:4)** 5 Qa pa'qu' injunye'je' in nite' jitatsa'then qu' les nanalitetsju' in yatsathen pa' Intata qa ¿pa'n qu' jintit'ijju'? ¿Me jitit'ijju' qu' nite' nasini'ik'i pa' Intata in yit'ijets qu' jinitanithen? (In ł'anye'jek na'aj jukhew qe iyet aka' hit'ij.)* 6 Qu' jintit'ijju' qu' nite' natsathene' pa' Intata, aka'an nite' łe'wis. Qa qu' hik aka' łunye'je' ¿me łeke' qu' nitanithen pa' Intata ha'ne week sehe' epji'?* 7 Na'l pa'qu' nit'ij: —Pa' yiwejtitsi' qu' hikpa' nata'łets in na'letsju' pa' yijaa'ija ta'łets pa' Dios ma' qa t'ijaifik'i in olots pe' yiwqinhetji', ¿qa inhats'ek qu' natstanithen pa' Dios qu' hik łunye'je' qu' yuł'axe'?—* 8 ¿Inhats'ek in nite' yit'ij yijat'ij: —Yape jitaqsiijkii pa' uł'ax hats'inha qa' les qiye' pa' łe'wis?— Aka'an hik aka' łunyejei in wotk'oni'łyijkii qa yit'ijets in hik aka' pa' k'inq'ijatsheni'łij. Qa hatsłe jutsiqets qa yatsathenik'iha iye qu' nattanithenhetii.* 9 ¿Łekpa' jitafaakateji' iku'uj? Inekhewel in je'judio ¿me les jit'anipji' pekhewep? Nite'. Qe yekheweli'ł hijatsheni'łij ne' judiol qa ne' nite' judiol iye in i'nipji' pa' uł'ax qa tenek'enhe'yipji'.* 10 Qa aka'an ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Ham pa'qu' ewii'łe' qu' natsathen, haamija.** 11 *Ham pa'qu' nenikfe'lets. Ham pa'qu' nowoo'oyha pa' Dioosija.* 12 *Week ikik'i pakha' tujtseika' wit'ikheyi'j, hikpa' ta'łets in hats ham weju'łi'ij enewe'en. Ham pa'qu' naqsiijkii pa' yijaa'ija in łe'wistax, haamija. (Sal 14:1-3)* 13 *Pe' łaqawjets hik łunyejei ne'ej nimełuk in qhofij. Łelepepits aqaqanhetsitsijkii pe'ye'. (Sal 5:9)Pe' łejil na'li'm pa' q'oiq'oi ła'ti'.Sal 140:3* 14 *Topolij łejil pa' uł'ax qa qi iye in ek'imii. (Sal 10:7)* 15 *Pe' łef'iyei iyits qu' nekuma'xii pa'qu' nilan.* 16 *Witwuł'eye'jju' qa a'tax iye pa' i'nji' pe' ł'ikheijei.* 17 *Nite' nikfe'lets pa' wit'ikheyi'j ta'łets pa'qu' wit'ikesimeya'xe'łekii. (Is 59:7,8)* 18 *Nite' ewii'łij qu' na'nji' pe' łaqjamtikineyejeikii qu' ne'nijiweyiju'ł pa' Intata.— (Sal 36:1)* 19 Qa inekhewel jinikfe'lets week kekhewe' wenit'ij (ley), in uja'xłe in t'ejuyets pekhewe' yatsat'etsipji' ekewe'en, hats'inha qa' ham pa'qu' niyetłe, qe week qu' hats nitanit'etsłetij in uł'etsets pa' Intata.* 20 Qe ham pa'qu' nit'ijets pa' Intata qu' hats natsathen qu' nata'łets qu' naqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). Qe ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj ewi'łłe in t'ejuyets qu' jinenikfe'lets pa' witwuł'ax.* 21 Kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' ta'łets qu' jinilijju' pa' Intata qa hane'ej qa hats we'nethinkii hakha' qu' nata'łets yijat'ij qu' jinilijju' pa' Intata hikha' ha' hayiits i'nji' pa'aj ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qa nifel iye pa'aj pe' profetas'ik'i.* 22 Hakha'an hikha' Jesucristo, hikha' ta'łets qu' nenli'jju' pa'qu' jukhewe' qa efuye' iye pa' Intata, week pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an. Qa weekłe pa'qu' łunye'je'łe* 23 qe week yaqsiijkii pa' uł'ax qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nafits pakha' yisu'untax pa' Intata qu' łunye'je' na'aj jukhew qa efu iye.* 24 Qa hane'ej qa hats jiyatsathenket qa ham łaja'ye' qe ta'łets pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo in jiyilithinik'uikii pa' uł'ax.* 25 Pa' Intata yaqsiijkii qa week yi'wen ha' Jesucristo in wa'm infi qa t'ilitfik'i pe' ł'athits hats'inha pa' qu'nte' neqeku'ye' qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Hik aka' ji'yethinij pa' Intata qe qa' jinenikfe'lets Łakha' in yatsathen. Łakha' in nite' eq'itaqsuna'x qa qi in notki'ets pa'aj qu' natjai pe' witwuł'ets,* 26 hats'inha qa' ji'nethinij ha'ne łahats'ij in yatsathen pakha'an

* **2:29** Fil 3:3; Col 2:11; Ro 7:6; 2Co 3:6; 10:18; Jn 5:44; 12:43; 1Co 4:5 * **3:2** Dt 4:8; Sal 147:19; Ro 9:4; Hch 7:38 * **3:3** Ro 10:16; He 4:2 * **3:4** Lc 20:16; Ro 3:31; Sal 116:11 * **3:5** 2Co 6:4; Ga 2:18; 3:15; Ro 4:1; 5:8; 6:19; 7:7; 8:31; 9:14,30; 1Co 9:8; 15:32 * **3:6** Ro 2:16 * **3:7** Ro 9:19 * **3:8** Ro 6:1 * **3:9** Ro 1:18-32; 2:1-29; 3:19,23; 11:32; Ga 3:22 * **3:10** Sal 53:1-3; Ec 7:20 * **3:19** Jn 10:34; Ro 2:9,12 * **3:20** Sal 143:2; Hch 13:39; Ga 2:16; Ro 4:15; 5:13,20; 7:7 * **3:21** Ro 1:2,17; 9:30; Hch 10:43 * **3:22** Hch 3:16; Ga 2:16,20; 3:22,28; Ef 3:12; Ro 4:5,11,16; 10:4,12; Col 3:11 * **3:23** Ro 3:9 * **3:24** Ro 4:4,16; 1Co 1:30; Ef 1:7; 2:8; Col 1:14; He 9:15 * **3:25** 1Jn 2:2; 4:10; 1Co 5:7; He 9:14,28; 1P 1:19; Ap 1:5; Ro 2:4; Hch 17:30; 14:16

qa yatsathenket iye pakha' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesús. 27 Qa hik ta'ɬijupi' ¿pa'n i'ni' pa'qu' nanamitij qu' hats netetli'jju'? Ham. ¿Inhats'ek in ham? ¿Me ta'ɬets pa'qu' jintaqsiijkii? Nite'. Qe pakha' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo hikpa' ta'ɬets qu' jinili'jju' pa' Intata.* 28 Qe yekheweli'ɬ hats tsikfe'li'ɬets in ewi'ɬɬe qu' nata'ɬets pa' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo qu' jinili'jju' pa' Intata, qa nite' qu' jitek'entaxik'i eke' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' nata'ɬets.* 29 Qa pa' Dios ¿me uja'xɬi'ijkii qu' ɬeqe Diose' pekhewe' judiol? Qa ¿me nite' ɬeqe Dios iye pekhewe' nite' judiol? Ehe, ɬeqe Dios iye pekhewe' nite' judiol.* 30 Qe yijaa'ija in ewi'ɬɬe pa' Dios, hikpa' yatsathenket pakha' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo pekhewe' judiol qa pekhewe' nite' judiol.* 31 ¿Me qa ikji' aka'an qu' ham ne'weju'ɬi'ij ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' nata'ɬets pa' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo? Nite', nite' hik aka' ikji'. Jitiwjutsiqen yijat'ij in na'l weju'ɬij ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).*

4

Pa' nite' ɬeqekuye'j pa' Abraham.

1 Qa hane'ej ¿pa'n qu' jintit'ij in t'ejuyets pa' yitanit'axij pa'aj pa' yaqwa'maxi'ɬik'i Abraham?* 2 Qu' yijaayi'ija qu' nata'ɬets pa'qu' naqsiijkii pa' Abraham'ik'i in yatsathen, pa' Abraham'ik'i qa ɬeke'tax qu' neniwqinhetij pe'ye' pe' yaqsiijkii qa teesɬe qek ɬeke'ye'tax qek neniwqinhetets pa' Intata. 3 Qe ke' Intata ɬe'lijei yit'ij: *—Pa' Abraham nite' yeqeku' pa' Intata qa hik ta'ɬijupi' pa' Intata in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham.— (Gn 15:6)** 4 Ehe, na'aj t'ithayii nite' hik ɬunye'j qu' ɬenistitseɬe pe'qu' ɬajale', testi'yij qe ɬaja' in t'ithayii.* 5 Qa pakha'ɬe qu' nite' nenithayikiye'taxij qu' natsathen qa nite'ɬe yeqeku' pa' Intata, hikpa' yatsathenket pa'qu' jukhewe' qa efu iye. Pa' nite' ɬeqekuye'j hikpa' ta'ɬets qu' nit'ijets pa' Intata yatsathen pakha'an.* 6 Qa hik ɬunye'j iye pa' David'ik'i in iyetij iye pa'aj pa'qu' jukhewe' in ɬe'wisi'mkii qe pa' Intata yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen qa nite' ta'ɬets pa'qu' naqsiijkii. 7 Pa' David qa yit'ij: *—Ɬe'sitsi'mkii pekhewe' qu' hats netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets qa tit'oyipji' iye pe' ɬewuɬ'ets.* 8 *Ɬe'wisi'mkii pa'qu' ewi'ɬe' in hats yiwu'mik'ui qa hats nite' neqjunu'etskii pa' Yatsat'ax'inij pe' ɬewuɬ'ets.— (Sal 32:1,2)* 9 Ha'ne witisa'xi'mkii ¿me uja'xɬe qu' net'ejuyets pekhewe' judiol in yaqsiijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's (circuncisión)?* ¿Qa me nite' t'ejuyets iye pekhewe' nite' judiol in nite' yaqsiijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's? Hats jitepi'ye'ek'i iku'uj *pa' Abraham in nite' yeqeku' pa' Intata qa pa' Intata qa yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham. (Gn 15:6)** 10 ¿Pa'n ɬahats'ij pa'aj pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abraham'ik'i? ¿Me hayiits in mexe nite' yisa'xii pa' ɬ'aj pa' Abraham'ik'i (circuncisión)? ¿Me i'nɬi'i in hats yisa'xii pa'aj? Nite'. In yit'ijets pa'aj pa' Intata yatsathen pa' Abraham'ik'i hayiits pa'aj in mexe nite' yisa'xii pa' ɬ'aj pa' Abraham'ik'i. 11 Qa i'nk'aɬe tisij pa'aj pa' Abraham qa yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm ɬaxpa's (circuncisión), qe qa' jutsiqaxi'ij in yi'sinhetijupi' pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abraham qe ta'ɬets in nite' yeqeku'. Qa hik ta'ɬijupi' in hik ɬunyejei iye qu' nata'ɬets pa' Abraham'ik'i pekhewe' nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's (circuncisión) qa nite'ɬe yeqeku' pa' Intata. Qa hik ta'ɬijupi' pa' Intata in yi'wen in nite' yeqeku', ma' qa yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen enewe'en.* 12 Qa pekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión, ɬelits iye pa' Abraham'ik'i qa nite' ewi'ɬɬe in yaqsiijkii kakha' yiwu'm ɬaxpa's (circuncisión), qe in yijayanij iye pakha' yaqwa'maxi'ɬik'i Abraham'ik'i in hayiits pa'aj qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa mente' yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm ɬaxpa's. 13 Pa' Intata yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa pekhewe' ta'ɬets pa' Abraham'ik'i qu' netisij hatse' ha'ne sehe'. Qa aka'an in yiwjutsiqen pa'aj nite' ta'ɬets qu' naqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). Pakha' ta'ɬets yijat'ij, pa' Intata in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets pekhewe'en yatsathen qe ta'ɬets in nite' yeqeku'.* 14 Qe qu' pekhewe'ye' yaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' hik pekhewe'ye' qu' netesti'yij hatse' ha'ne sehe', qekha hamtax ne'weju'ɬi'ij pa' nite' witqekuye'j qa in yiwjutsiqentaxi'm pa'aj aka'an pa' Intata pekhewe' nite' yeqeku' qekha hamtax iye ne'weju'ɬi'ij.* 15 Qa ¿ɬekpa' ek qu' net'ejuyets kekhewe' wenit'ij pa'aj (ley)? Qe in na'l pa'qu' leye' qa na'ljeek pa'qu' nattanithenhetii. Qa in hamɬe pa'qu' leye' qa ham jeek pa'qu' not'otsipji'kii pekhewe' qu' nenittaxij.* 16 Hik ta'ɬijupi' in ewi'ɬɬe pa' nite' inqekuye'jij

---

* **3:27** Ro 2:17,23; 4:2; 9:31; 1Co 1:29-31 * **3:28** Hch 13:39; Ro 9:31; Ef 2:9; Stg 2:20,24,26 * **3:29** Hch 10:34; Ro 9:24; 10:12; 15:9; Ga 3:28 * **3:30** Ro 4:11,16; 10:12; Ga 3:8 * **3:31** Lc 20:16; Mt 5:17; Ro 3:4; 4:3; 8:4 * **4:1** Ro 1:3; 1Co 1:31 * **4:3** Ga 3:6; Stg 2:23 * **4:4** Ro 11:6 * **4:5** Jn 3:33; Ro 3:22 * **4:9** Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm ɬammi's pa' ɬ'aj ɬ'aka'the'ei pa' ɬoso'. * **4:9** Ro 3:30 * **4:11** Gn 17:10-11; Jn 3:33; Lc 19:9; Ro 3:22 * **4:13** Ro 9:8; Ga 3:16; He 6:15,17; 7:6; 11:9,17; Gn 17:4-6; 21:17-18 * **4:14** Ga 3:18 * **4:15** Ro 3:20; 7:7,10-25; 1Co 15:56; Ga 3:10

pa' Intata qu' nata'łets qu' yijaa'ija qu' jineł*isij* pa' yiwjutsiqen pa'aj. Qa nite' uja'xłe qu' net'ejuyets aka'an pe' judiol nite' yeqeku' pa' Intata in hikpe' yaqsi'j pa' ley, qe t'ejuyets iye pekhewe' nite' judiol nite' yeqeku' pa' Intata in hik łunyejei pa' Abraham'ik'i in nite' yeqeku' pa'aj. Hikpa' Abraham'ik'i hik łunye'j qu' week jinta'łets inekhewel in nite' jiteqeku' pa' Intata* 17 qe in yit'ij ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei: *—Yakha' hats k'eni' qu' hik łunye'je' qu' elitse' pe'qu' olootse' ta'łetskii pe' witsetiikal.— (Gn 17:5)* Pakha' yit'ij aka'an hik pakhaa'ija pa' Dios nite' yeqeku' pa'aj pa' Abraham'ik'i, hik pakha' łeke' qu' netisij pe'qu' łiłaxitse' pe'qu' hats nanaxtaxju' qa łeke' iye qu' naqsiijkii pakha' qu' mexe ham pa'qu' ni'wen.* 18 In hats jutsitaxtax pa' łilanyejei, qa pa' Abraham qa nite' yeqeku' qa qi in notki'ets pa' yiwjutsiqen pa' Intata qe qa' hik łunye'je' qu' łelitse' pe'qu' olootse' ta'łetskii pe' witsetiikal. Hik aka' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata pa' Abraham'ik'i in yit'ijets: *—Aka'an qu' łunye'je' pe'qu' nata'ł ewets.— (Gn 15:5)** 19 Qa nite' yoqmositij in nite' yeqeku'uk'i yemjeetax in wetwentax łete'm in hats ława'ma'x qe hats k'esiyu'ets qu' cien (100) łeqe'ninqapitse' qa in ints'ateki' iye pe' łewhe'ye' Sara. 20 Pa' Abraham qi in nite' yeqenijanij in nite' yeqeku'uk'i pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata qa pa' nite' łeqekuye'j qa les in t'ijaifik'i qa qi in yiwqinhet pa' Intata.* 21 Qii'ija in nikfe'lets pa' Intata in łeke' qu' naqsiimijkii pa' hats yiwjutsiqeni'm.* 22 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata *in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham qe ta'łets in qi in nite' yeqeku'. (Gn 15:6)** 23 Qa aka'an in we'nika'ajji' nite' ewi'łłe qu' net'ejuyets pa' Abraham'ik'i,* 24 qe t'ejui inwets iye inekhewel, qe pa' Intata yi'sinhetijupi' iye qu' nit'ij inwets yatsathen qe ta'łets in nite' jiteqeku' hikpa' niihinik'uipha'm pa'aj pe' naxju' ha' Jesús hikha' Yatsat'ax'inij.* 25 Hikha' testi'yij pa'aj pa' witwamhi' qe ta'łets pe' inwuł'ets, qa iła'xłe iye qe qa' naqsiijkii qu' jinatsathenketik'ui pa' łeqjełinet pa' Intata.*

5

Je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata.

1 In jiyatsathenket pa' Intata ta'łets pa' nite' inqekuyejeyij ha' Jesucristo. Ma' qa je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 2 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' nite' inqekuyejeyij hakha'an ta'łets iye in hats ju'uyetsji' pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata. Qa aka'an qa hats nite' łeke' qu' naqam'inij. Ma' qa' je'łe'sitsi'mkii qe ta'łets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui qu' jinamii hatse' pa' łe'wis łetset pa' Intata.* 3 Qa nite' ewi'łłe aka'an qu' jini'sinheti'mkii qe jiyi'sinheti'mkii iye in jitaats'e'ej pe' wekwek, qe jinikfe'lets in jitaats'e'ej pe' wekwek, qa leesjeek t'ijaifik'i in jet'uniju'ł pe' wekwek.* 4 Qa in jet'uniju'ł pe' wekwek qa jiyełisijek pa'qu' injunye'je', qa pa' injunye'j qa jiyełisijek pa' inwetjumtikineyejeyik'ui pe' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.* 5 Qa pa' inwetjumtikineyejeyik'ui qa nite' jiyaqankii, qe pa' Intata yatsiiji'ju' pe' intawjets pa' łeqsu'unka'x inij qa pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij pa'aj jiyikfelitets aka'an.* 6 Inekhewel in mexe hamtax łeke'ye' qu' ji'łiye', ma' qa in yamets pa' hats łenjeyumtshenek in te'nilitju' ha' Cristo qa wa'mifi pe' uł'ets jukhew qa efuts iye.* 7 Jutsitax qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nawa'mifi pa'qu' ewi'ł jukhewe' yatsathen. I'nłi'i qu' nana'ltax pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'un qu' nawa'mifi pa'qu' neteik'unei. 8 Qa inekhewełłe in mexe qi in juł'ets, ma' qa pa' Intata qa ji'yethinij in qi in jiyisu'uunija qa nukinju' ha' Ła's qu' nawa'm infi.* 9 Qa hane'ej in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł iye pa' Intata qe ta'łets pe' ł'athits ha' Cristo. Ma' qa les in yijaa'ija qu' ji'łiye' hatse' qa' nite' jinami'ii pa' qi ławak pa' Dios qe ta'łets ha' Cristo.* 10 Qe in mexe ł'ejuihifetstax'inij pa' Intata qa je'łe'sitsi'ł wetju'ł qe ta'łets in wa'm infi ha' Ła's, qa in je'łe'sitsi'ł wetju'ł ma' qa les in yijaa'ija qu' ji'łiye' qe ta'łets in yijaa'ija ha' Ła's in iła'x iye.* 11 Qa nite' ewi'łłe aka'an qe jitewqinhet iye pa' Intata qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo hikha' ta'łets in je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata.*

Pa' ta'łets pa' yaqsiijkii pa' Adán qa pa' ta'łets pa' yaqsiijkii pa' Jesucristo.

---

* **4:16** Ro 3:24; 9:8; 15:8 * **4:17** Jn 5:21; Is 48:13; 51:2; 1Co 1:28 * **4:18** Gn 15:5; 17:5,17; 18:11; He 11:12 * **4:20** Mt 9:8 * **4:21** Ro 14:5; Gn 18:14; He 11:19 * **4:22** Ro 4:3 * **4:23** Ro 15:4; 1Co 9:9; 10:11; 2Ti 3:16 * **4:24** Ro 10:9; 1P 1:21; Hch 2:24 * **4:25** Ro 5:6,8,18; 8:32; Ga 2:20; Ef 5:2; 1Co 15:17; 2Co 5:15 * **5:1** Ro 3:28; 5:11 * **5:2** Ef 2:18; 3:12; He 10:19-20; 1P 3:18; 1Co 15:1 * **5:3** Ro 5:11; 8:23; 9:10; 2Co 8:19; Mt 5:12; Stg 1:2-3; Lc 21:19 * **5:4** Fil 2:22; Stg 1:12 * **5:5** Sal 119:116; Ro 9:33; He 6:18-20; Hch 2:33; 10:45; Ga 4:6; Tit 3:6 * **5:6** Ga 4:4 * **5:8** Ro 3:5; 8:39; Jn 3:16; 15:13 * **5:9** Ro 1:18; 3:25; 1Ts 1:10 * **5:10** Ro 8:34; 11:28; 2Co 5:18-20; Ef 2:3; Col 1:21; He 7:25 * **5:11** Ro 11:15; 2Co 5:18-20

12 Pa' ewi'ɬ jukhew ɬii Adán hikpa' ta'ɬets pa'aj in i'nk'a uiji'teje'm pa' uɬ'ax ha'ne week sehe' epji', qa pa' uɬ'ax qa ta'ɬetsek in uiteje'm pa' witwamhi', hik ta'ɬijupi' in week wa'm qe week yaqsiijkii pa' uɬ'ax.* 13 Pa' uɬ'ax ha'ne sehe' epji' hayiits pa'aj na'l in mexe hamtax pa'aj kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). Qa yijaa'ija in ham pa'qu' nenikfe'liyu'ets pa' uɬ'ax in ham pa'qu' leye'.* 14 Qa ɬunye'j ji'ij in week wa'm in ta'ɬii pa' Adan'ik'i qa yamijii pa' Moises'ik'i, week wa'm pekhewe' nite' yaqsi'jtaxijkii pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Adan'ik'i in nite' tek'enets pa' ewi'ɬ wenittaxij. Pa' Adan'ik'i hikpa' wetjeyumtshenijupi' hakha' Cristo in hats nam.* 15 Qa nite'ɬe ɬeke' pa' uɬ'ax yaqsiijkii pa'aj pa' Adan'ik'i qu' jintawapjuɬentaxiju'ɬ pa' jiyeɬisɬi'ij pa' Intata. Qe in ta'ɬets in yaqsiijkii pa' uɬ'ax pa' ewi'ɬ jukhew qa naxju' pe' olots. Qa lesɬe in ɬe'wis wiikfik'i pakha' ɬeqifenkeye'j inij pa' Intata qa ha' ewi'ɬ jukhew, Jesucristo pa' ɬeqifenkeye'j inij in jiyeɬisɬi'ij iye qa yatsathen pe' olots.* 16 Qa nite' ɬeke' iye qu' jintawapjuɬentaxiju'ɬ pa' jiyeɬisɬi'ij pa' Intata pakha' nalit pa' ɬewuɬ'ax pa' Adán. Qe pa' nalit pa' ɬewuɬ'ax pa' Adán, pakha'an pa' witaxtanithenkeye'j hikpa' ta'ɬets pa' ewi'ɬ witwuɬ'ax. Qa pakha'ɬe jitestiiɬi'ij ham ɬaja'ye' qe ta'ɬets pe' olots inwuɬ'ets qe qa' jinatsathenket.* 17 Qe in yaqsiijkii pa' uɬ'ax pa' ewi'ɬ jukhew qa ta'ɬets in na'l pa' witwamhi'. Qa nite'ɬe hik ɬunye'j in les in ɬe'wis wiikfik'i pekhewe' olots testiiɬi'ij pa' qi witqi'fenkeye'j qa in testiiɬi'ij iye ham ɬaja'ye' qu' netetli'jju' ma' qa' iɬiye' qe ta'ɬets ha' ewi'ɬ jukhew ɬii Jesucristo.* 18 Ye'ehe, pakha' ewi'ɬ witwuɬ'ax in hikpa' in taa'ɬetsha in na'l pa'qu' ɬantanithenkeye'je' ene' week. Qa ka' yatsathen ɬeqfenye'j ɬewek ha' ewi'ɬ qa ta'ɬetsek qu' natsathen ene' week qe qa' nana'li'm pa' witiɬa'x.* 19 Qe pa' ewi'ɬ in nite' tek'enik'i pa' wenittaxijets qa hikpa' ta'ɬets pe' olots yaqsiijkii pa' uɬ'ax, qa pakha'ɬe ewi'ɬ in tek'enik'i pa' wenit'ijets qa hikpa' ta'ɬetsek in olots pe'qu' natsathen hatse'.* 20 Ka' ley in jitesti'yij qe qa' les net'ijaifik'i pe' inwuɬ'ets, qa in les t'ijaifik'i pe' inwuɬ'ets qa pa' Intata qa leesjeek in yiwu'm i'nk'uikii pe' inwuɬ'ets* 21 hats'inha pa' witwuɬ'ax in ta'ɬets pa' witwamhi', qa pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata qa' nata'ɬetsek qu' jintatsathen qe qa' nana'l ine'm pa' witiɬa'x nite' ham qe ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

6

Inekhewel hats jinaxik'uiju' pa' uɬ'ax.

1 Qa hane'ej ¿qa pa'n qu' jintit'ijju'? ¿Ye' me jitit'ijju' qu' hasu'uj jinteli'ij in jitaqsiijkii pa' uɬ'ax hats'inha pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata qa leesjeek net'ijaifik'i?* 2 ¡Nite', nite' ɬe'wis aka'an! Inekhewel in hats jiteli'ij pa' uɬ'ax qa hik injunyejei qu' jinanaxik'uiju' pa' uɬ'ax, qa ¿pa'n ɬunye'j qu' mexe ji'ɬiyi'ijup iye?* 3 ¿Ye' me nite' ɬenikfe'li'ɬets in week inekhewel hats jiwempulijijju' qe in ju'uijiju' na'aj iweli' hik ɬunye'j in hats wa'm pa'aj ha' Jesucristo?* 4 Hik ta'ɬijupi' in jiwempulijijju' ma' qa hats hik ɬunye'j qu' hats week jinanaxi'ɬju' qa jitajkatiyiɬik'ui iye ha' Cristo. Ma' qa in hats iɬa'x iye ha' Cristo qe ta'ɬets pa' qi ɬet'unha'x pa' Intata ma' qa inekhewelji'jek qa ink'ayikji'jek pa'qu' injunye'je'.* 5 Qe qu' hats week jinanaxi'ɬju' ha' Cristo, ma' qa' yijaaye'jiija ek hatse' qu' hik injunyejeye' pa' ɬunye'j in hats iɬa'x iye pa'aj.* 6 Hats jinikfe'lets pakha' hayiits injunye'j in we'neni'ɬji'pha'm ha' Cristo pe' cruz, hats'inha ha'ne uɬ'ax i'nese'n qa' natnaxi'yij pa' ɬet'unha'xtax, qa hik ta'ɬijupi' in hats nite' ɬeke' qu' ɬeɬinheye'inij pa' uɬ'ax.* 7 Qe na'aj hats wa'm qa hats nite' ɬeke' qu' ɬeɬinek'i'ij pa' uɬ'ax.* 8 Qa qu' hats week jinanaxi'ɬju' ha' Cristo, qa' jinenikfe'ljeetsekha in yijaa'ija qu' jina'nijupkii hatse'.* 9 Inekhewel jinikfee'letsha ha' Cristo in niyik'uipha'm iye pe' naxju' qa hats nite' ɬeke' qu' nawa'm iye. Pa' witwamhi' hats nite' ɬeke' qu' netnek'enhe'yipji' hakha'an.* 10 Qe hakha'an in wa'm, qe qa' nawa'mifi pe' inwuɬ'ets qa hats ewi'ɬɬi'ij nite' yiyeket iye. Qa in iɬa'x qa iɬa'xijup pa' Intata. 11 Qa hik ta'ɬijupi' ekheweli'ɬ me'neni'ɬi'ha qu' hik ejunyejeyi'iɬ qu' anaxi'ɬik'uiju' pa' uɬ'ax, qa hikɬe ejunyejeyi'iɬ qu' i'ɬiyi'iɬijup pa' Intata qe ta'ɬets in ɬijayani'ɬ ha' Jesucristo.* 12 Qa hik ta'ɬijupi' iye qu' hasu'uj iwejini'ɬij pa' witwuɬ'ax qu' netnek'enhe'yij ne' esenitsi'ɬ hik nekhewe' ɬeke' qu' nawa'm, hats'inha qa'nte' ek'eni'iɬets pa' uɬ'ax yisu'un ene' i'nesenits. 13 Hasu'uj iye ɬisi'ɬij pa' witwuɬ'ax qu' nanatkiniji' ne' ɬewekwekits

---

* **5:12** Gn 2:17; 3:6,19; 1Co 15:21,22,56; Ro 5:19,21; 6:23; Stg 1:15 * **5:13** Ro 4:15 * **5:14** Os 6:7; 1Co 15:45 * **5:15** Hch 15:11 * **5:16** 1Co 11:32 * **5:17** 2Ti 2:12; Ap 22:5 * **5:18** Ro 4:25 * **5:19** Ro 11:32; Fil 2:8 * **5:20** Ro 3:20; 6:1; 7:7; Ga 3:19; 1Ti 1:14 * **5:21** Ro 5:12,14; 6:23; Jn 1:17 * **6:1** Ro 3:5,8; 6:15 * **6:2** Lc 20:16; Ro 7:4,6; Ga 2:19; Col 2:20; 3:3; 1P 2:24 * **6:3** Mt 28:19; 1Co 1:13-17; 12:13; Ga 3:27; Hch 2:38; 8:16; 19:5 * **6:4** Col 2:12; 3:10; Hch 2:24; Jn 11:40; 2Co 5:17; 13:4; Ro 7:6; Ga 6:15; Ef 4:23-24 * **6:5** 2Co 4:10; Fil 3:10; Col 2:12; 3:1 * **6:6** Ef 4:22; Col 3:9; Ga 2:20; 5:24; 6:14; Ro 7:24 * **6:7** 1P 4:1 * **6:8** 2Co 4:10; 2Ti 2:11 * **6:9** Hch 2:24; Ap 1:18 * **6:11** Ro 7:4,6; Ga 2:19; Col 2:20; 3:3; 1P 2:24

ne' esenitsi'ɬ pa' nite' yatsathen. Mewetɬisi'ɬij yijat'ij pa' Intata qu' hik ejunyejeyi'iɬ qu' hats eni'yi'ɬik'uipha'mkii pe' naxju, hats'inha qa' nanatkiniji' ne' ɬewekwekits ne' esenitsi'ɬ pa' yatsathen,* 14 qe pa' witwuɬ'ax hats nite' ɬeke' qu' netnek'enhe'yi'ɬ ej qe hats nite' yatsat'etsi'ɬ epji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qe pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata hikpa' yijat'ij in yatsat'etsi'ɬ epji'.*

Toxik'i mexe ɬeɬinheyi'ɬ ej pa' uɬ'ax.

15 Qa hane'ej ¿me qa' jintaqsiijkii pa' uɬ'ax in hats nite' yatsat'ets'inipji' kekhewe' wenit'ij hats we'nika'ajji' pa'aj (ley) qe pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata in hikpa' yatsat'ets'inipji' yijat'ij? Nite', nite' ɬe'wis aka'an.* 16 ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬets na'aj ɬewetɬisi'ɬij qu' ek'eni'ɬik'i pa'qu' nit'iɬij ewets in pakha'an ɬeɬinheyi'ɬ ej? Qa hik ɬunye'j qu' ek'enets pa' uɬ'ax qa' hikpa' nata'ɬets qu' awa'm, qa qu' ek'enɬe'ets pa' Intata qa hikpa' natsathenket.* 17 Ɬe'wisij pa' Intata, qe ekheweli'ɬ in mexe ɬeɬinheitaxi'ɬ ej pa' uɬ'ax qa hane'ej qa weekij pe' atawjetsi'ɬ in ɬ'ek'eni'ɬik'i kekhewe' ɬ'ijatshenheti'yi'ɬij.* 18 Qa in hats ɬ'ewejinhetiyiɬik'uifik'i pa' uɬ'ax qa hane'ej qa hats yatsat'etsi'ɬ epji' pa' yatsathen.* 19 Ekheweli'ɬ hit'iɬij'e' ekewe' nite' jutsitetsik'i qe jutsitax qu' enikfe'li'ɬets. Ekheweli'ɬ toxik'i mexe ɬetisi'ɬij ne' ɬewekwekits ne' esenitsi'ɬ in ɬeɬinheyij pa' uɬ'ax. Ma' qa les in qi in ɬaqsiiɬijkii pa' uɬ'ax qa hane'ej qa' mewetɬisi'ɬijha qu' natsat'etsi'ɬ epji' pa' yatsathen hats'inha qu' aqsi'ji'ɬijkii pa'qu' nisu'un pa' Intata.* 20 Qe in mexe ɬeɬinheyi'ɬ ej pa' uɬ'ax, nite' yatsat'etsi'ɬ epji' pa' yatsathen.* 21 ¿Ɬekpa' ɬata'ɬijets pekhewe' ɬaqsiijkii pa'aj hane'ej ɬewepinik'ikii? Ham. Qe pa' ɬ'aka'the'ju' kekhewe' wekwek pakha'an witwamhi'.* 22 Qa hane'ej in hats ɬ'ewejinhetiyiɬik'uifik'i pa' uɬ'ax qa hats yatsat'etsi'ɬ epji' pa' Intata, ma' qa hats ɬaqsi'ji'ɬijkii pa' yisu'un pa' Intata qa pa' ɬ'aka'the'ju' aka'an, qa hikpa' pa' witiɬa'x nite' yili'ij. 23 Qe pa' ɬaja' pa' witwuɬ'ax pakha'an witwamhi', qa pakha'ɬe jiyeɬisɬi'ij pa' Intata ham ɬaja'ye' pakha'an witiɬa'x nite' yili'ij qe ta'ɬets in ewii'ɬija ju'uniji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

7

Yejeyumtshenijupi' ne'ej tewhe'yeiju'.

1 Yejefets, k'efeli'ɬi'm hane'ej in t'ejuyets pekhewe' qu' nenikfe'lets pa'qu' leye'. ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬets na'aj ewi'ɬ jukhew in mexe iɬa'x qa mexe tek'enets pa'qu' nit'ij na'aj ley?* 2 Jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek na'aj ley in yit'ijets ne'ej efu iwhe'yele' nite' ɬeke' qu' nili'ij in mexe iɬa'x pa'qu' ɬewhe'ye'ye'. Qa in hats wa'm pa'qu' ɬewhe'ye'ye'tax, pekhe'en qa hats ikik'uifik'i pa' yittaxij pa' ley in t'ejuitaxets pa' ɬewhe'ye'.* 3 Qa hik ta'ɬijupi' pe' efu qu' ɬewhe'ye'yi'ij pakhape' in mexente' wa'mtax pa'qu' ɬewhe'ye'ye', ma' qa pekhe'en qa hikpe' pekhewe' ɬenqiyits “wo'oi jukhew.” Qa in hatsɬe wa'm pa'qu' ɬewhe'ye'ye'tax, pekhe'en qa hats ikik'uifik'i pa' yittaxij pa' ley. Ma' qa qu' ɬewhe'ye'yi'ij pakhape' iye qa hats nite' pekhewe' ɬenqiyits “wo'oi jukhew” qe hats wa'm pa' hayiits ɬewhe'ye'tax. 4 Qa hik ejunyejeyi'ɬ iye yejefets, in hats ɬanaxiɬik'uiju' pa' ley qe ta'ɬets in ɬa'ni'ɬ ji'teje'm pa' ɬ'ese'n ha' Cristo hikha' iɬa'xik'ui pa'aj pe' naxju' hats'inha qa' aqsiiɬijkii pa'qu' ɬunye'je'ɬe pa' yisu'un pa' Intata.* 5 Qe inekhewel toxik'i in mexe tenek'enhei inij kakha' uɬ'ax injunyejei qa kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) hik kekhewe' ta'ɬets in les yisu'un qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax ene' ɬewekwekits ene' i'nesenits, qa pe' jitaqsiijkii qa ewi'ɬɬe in weju'ɬij pa' witwamhi'.* 6 Qa hane'ej qa hats hik injunyejei qu' hats jinanaxik'uiju' in tenek'enheitax inipji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ma' qa hats ju'ukik'uifik'i. Ma' qa hats jit'ithayi'yi'm pa' Intata qa jitatkin pa' ink'ayik int'unha'x ta'ɬets in in'initji' pa' Espíritu Santo, qa nite' ta'ɬets kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).*

Pa' inwatlanheyejeyi'ɬkii pa' uɬ'ax.

7 Qa hane'ej ¿ɬekpa' jitumti qu' nakji' aka'an? ¿Me jitumti qu' uɬ'etse' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley)? Nite', nite' ɬeke' aka'an. Qe qek hamitse' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qekha nite' netsikfe'letaxets pa' ɬunye'j pa' uɬ'ax. Axe'm yakha' tees qek netsikfe'ltaxets in nite' ɬe'wis qu' jintesu'un qu' jinatsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape', qa hik aka'ɬe ka' yit'ij ka' ley in yit'ij: —Hasu'uj isu'un qu' antsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape'.—* 8 Pa' uɬ'ax yiwq'axinik'i kakha' ley ma' qa tsatkin qa hisu'untax qu' nastsat'axij

---

* **6:13** Ro 7:5; 12:1; Col 3:5; 2Co 5:14; 1P 2:24 * **6:14** Ro 5:17,18,21; 7:4,6; Ga 4:21 * **6:15** Ro 6:1; Lc 20:16 * **6:16** Ro 6:23; 11:2; 1Co 3:16; 5:6; 6:2-3,9,15-16,19; 9:13,24; Jn 8:34; 2P 2:19 * **6:17** Ro 1:8; 2Co 2:14; 2Ti 1:3 * **6:18** Jn 8:32; Ro 8:2 * **6:19** Ro 3:5 * **6:20** Mt 6:24 * **6:21** Jer 12:13; Ez 16:63; Ro 1:32; 5:12; 7:5; 8:6,13; Ga 6:8 * **6:23** Mt 25:46; Ro 5:21; 8:39 * **7:1** Ro 1:13 * **7:2** 1Co 7:39 * **7:4** Ro 6:2; 8:2; Ga 2:19; 5:18; Col 1:22 * **7:5** Ro 6:13,21,23; 8:8-10; 2Co 10:3 * **7:6** Ro 2:29 * **7:7** Lc 20:16; Ro 3:5; 4:15; 5:20; Ex 20:17

na'aj nite' tsatsat'axij, qe in ham pa'qu' leye' qa hik łunye'j qu' hame' pa'qu' witwuł'axe' qe ham pa'qu' nenikfe'lets pa'qu' witwuł'axe'.* 9 Na'l ka' łahats'ij in na'l ye'm pa' witiła'x qa nite' łeke' qu' netnek'enheiyij ka' ley. Qa in hats yamets łahats'ij qu' netnek'enheiyij ka' ley, ma' qa pa' uł'ax qa niipha'm qa yakha' qa hawa'm. 10 Qa ka' ley in t'ejuitaxets qu' yi'łaxe' qa ju'f qa tseka'xtaxii pa' witwamhi'.* 11 Qe pa' uł'ax yiwq'axinik'i kakha' ley ma' qa tsaqankii qa yaq'alyij qe i'nijji' ka' ley.* 12 Ma' hayits, kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ta'łets pa' Intata. Qa week ewiłei kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ta'łets pa' Intata, week ekewe'en yatsathen qa łe'sits iye.* 13 Qa in łe'sits kekhewe'en ¿me qa ikji' qu' nesłisij pa' witwamhi'? Nite', nite' inek ikji' aka'an. Pakha'łe uł'ax tsełisij pa' witwamhi' in yiwq'axinik'i kekhewe' łe'sits wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) hats'inha in ta'łets ka' ley qa jinikfee'letsha pa' łunye'j pa' uł'ax in uł'aaxija.* 14 Jinikfe'lets kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) in łe'sits qe ta'łets pa' Intata qa yakha'łe qa yuł'ax qe hata'łets ene' jukhewłe. Yakha' heininei pa'aj qa hik łunye'j qu' łełinek'eyij pa' uł'ax.* 15 Nite' tsikfe'lets pa' łunye'jkiiha kakha' yijunye'j, qe nite' haqsiijkii na'aj hisu'untax qu' haqsiijkii. Qa na'aj nite' hisu'untax hutentax qu' haqsiijkii qa hik na'aj qa haqsiijkii.* 16 Qa in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii, ma' qa tsikfe'letsha in łe'siitsija kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). 17 Qa nite'łe yakha' qu' nata'ł yiwets in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii. Pakha'łe uł'ax i'nyitji' hikpa' ta'łets. 18 Qe tsikfe'lets yakha', ha'ne yese'nłe te'eme, in hamji' pa'qu' łe'wise', qe in hisu'untax qu' haqsiijkii pa'qu' łe'wise' qa nite'łe łeke' qu' haqsiijkii.* 19 Ma' qa nite' haqsiijkii pa' łe'wis hisu'untax qu' haqsiijkii, qa pa' uł'ax nite' hisu'untax qu' haqsiijkii qa haqsiijkii. 20 Ye'ehe in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii, qa ikji' in pakha'łe uł'ax in i'nyitji' yaqsiijkii aka'an qa nite' qu' yakhaayi'ija qu' haqsiijkii. 21 Ma' hats tsikfe'lets aka' łunyee'jkiiha, qe in hisu'untax qu' haqsiijkii pa' łe'wis, qa pa' uł'ax in i'nyitji' qa niyejinik'uikii.* 22 Qa pakha'łe te'weiju' hikpa' yitawe'j qa yi'sinheti'mkii in yisu'uunija kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj yit'ij pa' Intata (ley).* 23 Qa na'łłe iye kakhap tsikfe'lets in łunye'jkii kakha'an pa' yisu'un ene' łewekwekits ha'ne yese'n. Qa pa' yisu'un ene' łewekwekits ha'ne yese'n watlani'łkii pa' yisu'untaxek pa' yaqjamtikineye'jkii qa hik ta'łijupi' in ts'ophe'ł pa' uł'ax i'nyitji'.* 24 ¡Ya'ha'nus yijaat'ij! ¿Łekpa' qu' netswejinik'uifik'i pa' uł'ax i'nji' ene' łewekwekits ha'ne yese'n, hik ha'ne yese'n wa'm hatse'?* 25 ¡Pa' Intata hikpa' qu' netswejinik'uifik'i! Qa hit'ijets łe'wisij pakha'an in tsiwejinik'uifik'i qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Ma' qa hik ta'łijupi' aka' łunye'jkiiha ekewe'en, aka'an: pa' yitawe'j tek'enets kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Intata (ley) qa ha'nełe yese'n i'nji' pa' uł'ax qa tsijufta'xtaxij qu' haqsiijkii pa' uł'ax.*

8

Jitaqsi'jijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.

1 Ma' qa hik ta'łijupi' in hats ham pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe' hats ewi'ł i'ni'łi' ha' Jesucristo, hikpe' nite' yaqsiijkii pa' yisu'un ene' i'nesenits qe yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 2 Qe pa' Espíritu jiyełisij pa' witiła'x ta'łets ha' Jesucristo, jiyiwejinik'uifik'ikii in jiyophe'łtaxju' pa' uł'ax in'initji' ma' qekha jineka'xtaxii pa' witwamhi'.* 3 Qe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' weju'łij qu' ji'nukinik'uifik'ikii pa' uł'ax i'nji' ene' i'nesenits qe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' t'units qe ta'łets ene' i'nesenits. Qa hik ta'łijupi' pa' Intata Dios in nukinju' ha' ewi'łłe in Łaa'sija qa hik łe'seninyejei enewe' wit'esenits yaqsiijkii pa' uł'ax qe qa' newetłisłi'ij qu' hik łunye'je' na'aj łe'wis inqa'met ofrenda qu' nawa'mifi pe' witwuł'ets, qa hik aka' łunye'jkii pa' Intata in łeke' qu' niwamhitik'i pe' inwuł'ets.* 4 Ma' qa' łeke'ye' qu' jintaqsiijkii pa' yit'ij kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qa hats nite' jitaqsiijkii pa' yisu'un ene' i'nesenits qe jitaqsiijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 5 Qe pekhewe' yatsat'etsipji' pa' yisu'un ene' i'nesenits, qa ewi'łłe in yijamti'ets pa' yisu'un ene' i'nesenits. Qa pekhewe'łe yatsat'etsij pa' Espíritu Santo, qa ewi'łłe'ek in yijamti'ets pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 6 Qe pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii in ewi'łłi'i' pa' yisu'un ene' i'nesenits pakha'an qa witwamhi'. Qa pakha'łe witaqjamtikineye'jkii

* **7:8** Ro 3:20; 1Co 15:56 * **7:10** Lv 18:5; Lc 10:28; Ro 10:5; Ga 3:12 * **7:11** Gn 3:13 * **7:12** 1Ti 1:8 * **7:13** Lc 20:16 * **7:14** 1Co 3:1; 1R 21:20,25; 2R 17:17; Ro 3:9; 6:6; Ga 4:3 * **7:15** Jn 15:15; Ga 5:17 * **7:18** Jn 3:6; Ro 8:3 * **7:21** Ro 8:2 * **7:22** 2Co 4:16; Ef 3:16; 1P 3:4 * **7:23** Ro 6:19; Ga 5:17; Stg 4:1; 1P 2:11 * **7:24** Ro 6:6; 8:2; Col 2:11 * **7:25** 1Co 15:57 * **8:1** Ro 5:16; 8:9-11,34,39; 16:3 * **8:2** 1Co 15:45; Jn 8:32,36; Ro 6:14,18; 7:4 * **8:3** Hch 7:18; 13:39; He 2:14,17; 4:15; 10:1-2; Ro 7:18; Fil 2:7; Lv 5:6-7,11; 14:31; Is 53:10 * **8:4** Lc 1:6; Ro 2:26; Ga 5:16 * **8:5** Ga 5:19-25

in ewi'Ɬi'i' pa' yisu'un pa' Espíritu Santo qa witiɬa'x qa wit'ikesimeya'x iye.* 7 Qe pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii in ewi'Ɬi'i' pa' yisu'un ene' i'nesenits pakha'an Ɬ'ejuihife'ej pa' Intata, qe nite' yisu'un qu' naqsiijkii kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj yittaxij pa' Intata (ley) qa in yisu'untax qu' naqsiijkii qa nite'ɬe ɬeke' qu' naqsiijkii.* 8 Qa pekhewe' yatsat'etsij pa' yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits nite' ɬeke' qu' ni'sinheti'mkii pa' Intata.* 9 Qa ekhewelɬi'iɬ qa nite' tenek'enhe'yi'Ɬ ej pa' yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits qe tenek'enhe'yi'Ɬ ej yijat'ij pa' yisu'un pa' Espíritu qu' yijaayi'ija qu' na'ni'Ɬ etji'teje'm pa' Ɬeqe'spiritu pa' Dios. Qa pakha'ɬe qu' nite' na'ne' ji'teje'm pa' Ɬeqe'spiritu ha' Cristo, pakha'an nite' yatsat'axij hakha'an.* 10 Ne' esenitsi'Ɬ hane'ej wa'm qe ta'ɬets pa' uɬ'ax. Qa pekhewe'ɬe eqe'spirituli'Ɬ qa nite' wa'm qe ta'ɬets pa' yatsathen, qu' na'ni'Ɬ etji' ha' Cristo.* 11 Qa pa' Ɬeqe'spiritu pakha' niihinik'uipha'm pa'aj ha' Jesús pe' naxju' qu' na'ni'Ɬ etji', qa' hik pakhaayi'ija iye Espíritu niihinik'uipha'm pa'aj ha' Cristo pe' naxju' qu' netisij hatse' pe'qu' ɬiɬaxitse' ne' esenitsi'Ɬ hik nekhewe' nite' yape. Qa ekewe'en week ta'ɬets pa' Espíritu Santo in i'niɬ'etji'.* 12 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, na'l pa' jitayajaxti'yijets qu' jintaqsiijkii, qa nite'ɬe pa' yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits 13 qe qu' natsat'etsi'Ɬ ej pa' yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits, qa' anaxi'ɬju' hatse'. Qa qu' natsat'etsɬi'iɬ ej pa' Espíritu Santo qa' week neɬuts naqsiijkii qu' ilani'Ɬ pa' uɬ'ax i'nji' ne' esenitsi'Ɬ, ma' qa' i'ɬiyi'iɬ hatse'.* 14 Qe week pekhewe' yojo'ok'oi pa' Ɬeqe'spiritu pa' Dios, pekhewe'en ɬelits pa' Intata.* 15 Qe ekheweli'Ɬ nite' Ɬ'estiyiɬij pa'qu' espirituye' qu' nata'ɬets qu' hik ejunyejeyi'Ɬ qu' e'witɬinheyi'iɬ ma' qa' e'nijiwe'yi'ɬi'm iye pa' Intata, qe Ɬ'estiyiɬij yijat'ij pa' Espíritu yaqsiijkii in ɬelitsi'Ɬ ej pa' Intata. Qa ha'ne Espíritu hik ha'ne iye ta'ɬets in jitit'ijets pa' Dios: —¡Tata!—* 16 Qa hik ha'ne iye ha'ne Espíritu yikfeliitetsha pa' intawe'j in yijaa'ija in ɬelits'inij pa' Intata.* 17 Qa in ɬelits'inij, ma' qa week ewiɬei inekhewel qu' nana'l pa'qu' jinatsat'etsij hatse'. Pa' Intata jiyeɬisij hatse' pa'qu' jinatsat'etsij in ɬunye'jek pa' testi'yij ha' Cristo. Qe qu' ha'neyi'ij qu' week jintaats'e'eɬij hakha'an pe' wekwek ma' qa' jintestiijiijek hatse' pa'qu' inuk'eleji' in ɬunye'jek ha' Cristo in hats testi'yij pa' ɬuk'eeji'ha.*

Pa' ɬahats'ij qu' hats jintewejinhetiiɬe hatse'.

18 Qe humti pakha' jitesti'yij hatse' qu' les ɬe'wise' wiikfik'i hatse' qa nite' ɬeke' qu' neweju'ɬiju'Ɬ qu' jintawapjuɬentaaju'Ɬ aka' hane'ej injunyejei in jitaats'e'ej pe' wekwek.* 19 Qa week pe' ɬaqsijiiju' pa' Intata, hats qi in notkitaxets qu' ne'twenhetiitax pe' ɬelits pa' Intata.* 20 Qe week ha'ne sehe' epji' pe' jukhew qa efuts iye hats we'neni' pa'aj qu' les jutsitaxi'im pa'qu' nisu'untax, qa nite' ɬekhewelɬe qu' ne'nenɬi'i aka'an qe pakha' yeni' qu' hik aka' ɬunyeje'ye' hikpa' ta'ɬets, qa yentaxik'uyi' pa'aj pa'qu' ɬewetjumtikineyejeyi'ik'ui* 21 ha'ne week sehe' epji' pe' jukhew qa efuts qu' netwejinhetiyik'uifik'i hatse' in nophe'ɬju' pa' witwamhi' ha'ne sehe' ipji' hats'inha qu' na'n ji'teje'm hatse' pa' qi ɬesaxitsi'mkii qu' hats netwejinhetiiɬe hatse' pekhewe' ɬelits pa' Intata.* 22 Jinikfe'lets ha'ne sehe' epji' pe' jukhew qa efuts iye in mexe tik'etij in yaats'etaxij pe' wekwek in ɬunye'jek ne'ej efu qe naqalkeyu'.* 23 Qa nite' uja'xɬe enewe'en qu' naats'e'ej ekewe'en, qe inekhewel iye in hats na'l ine'm pa' Espíritu Santo in hikpa' yojoɬe qu' jintesti'yij qa' netke'lenju' hatse' pekhewep, hik injunyejei iye in jitaats'e'ej iye in hik ɬunye'j qu' jintik'etij in jit'otki'ets pa' ɬahats'ij qu' jineka'xtax pakha' hats jutsiqax qu' jinaqsi'j qa' ɬelitse'enij ma' qa' jineɬisij pe' ink'aihits i'nesenits.* 24 Qe kakha' inwetjumtikineyejeyik'ui hikka' ta'ɬets in hats ji'Ɬii. Na'aj jiwetjumtitaxik'ui in hats jite'wen ma' qa hats ham pa' inwetjumtikineye'jtaxik'ui. ¿Pa'n i'ni' pa'qu' no'notki'ik'ui pa'qu' hats nana'li'm?* 25 Qa qu' ji'nt'otki'ik'ui pakha' mexe nite' jite'wen qa hasu'uj qu' ji'nitaqsunijup in jit'otki'ik'ui.* 26 Qa pa' Espíritu Santo qa' jini'fen in jit'otkikii qe nite' jet'units, qe nite' jinikfe'lets ɬekpa' ɬe'wisju' qu' ji'niyinijets pa' Intata qa pakha'ɬe Espíritu Santo qa hikpa' iyin inipji', hik Ɬ'anye'j na'aj tik'et in iyin inipji' nite' ɬeke' qu' jinenikfe'lik'i pe' yit'ij.* 27 Qa pa' Intata in hikpa' yejeɬijupkiiha week pe' intawjets, ma' qa nikfe'lik'i pa' neqit'ijineyu'uj pa'

---

* **8:6** Ga 6:8; Ro 6:21 * **8:7** Stg 4:4 * **8:8** Ro 7:5 * **8:9** Jn 14:17,23; 1Co 3:16; 6:19; 2Co 6:16; 2Ti 1:14; Ga 4:6; Fil 1:19; 1Jn 4:13 * **8:10** Jn 17:23; Ga 2:20; Ef 3:17; Col 1:27 * **8:11** Hch 2:24; Ro 6:4 * **8:13** Col 3:5 * **8:14** Ga 3:26; 5:18; Os 1:10; Mt 5:9; Jn 1:12; Ro 9:8,26; 2Co 6:18; 1Jn 3:1; Ap 21:7 * **8:15** 2Ti 1:7; He 2:15; Ga 4:5,6; Mr 14:36 * **8:16** Hch 5:32 * **8:17** Hch 20:32; Ga 3:29; 4:7; Ef 3:6; Fil 3:10; Tit 3:7; He 1:14; Ap 21:7; 2Co 1:5,7; Col 1:24; 2Ti 2:12 * **8:18** 2Co 4:17; 1P 4:13; 5:1; Ro 1:5; Col 3:4; Tit 2:13 * **8:19** Fil 1:20; 1Co 1:7; Col 3:4; 1P 1:7,13; 1Jn 3:2 * **8:20** Sal 39:5; Ec 1:2; Gn 3:17; 5:29 * **8:21** Hch 3:21; 2P 3:13; Ap 21:1 * **8:22** Jer 12:4,11 * **8:23** Nm 15:17-21; 1Co 16:15; 2Co 1:22; 5:2,4; Ga 5:5; Ro 5:3; 7:24 * **8:24** 1Ts 5:8; Tit 3:7; Ro 4:18; 2Co 5:7; He 11:1 * **8:25** 1Ts 1:3 * **8:26** Mt 20:22; 2Co 12:8; Jn 14:16; Ro 8:15-16; Ef 6:18

Espíritu Santo qe pa' Espíritu Santo in iyinipji' pekhewe' yijayan ha' Jesús qa iyini'mets pakha' hats yisu'un pa' Intata qu' łunyejeye'.*

Ham pa'qu' łeke'ye' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x pa' Cristo.

28 Ye'ehe, hane'ej hats jinikfe'lets pa' Intata in yojo'ok'oi qa yaqsi'ji'mju' eke' wekwek pekhewe' qu' nana'l łeqsu'unka'xi'ij pa' Intata. Pa' Intata t'eku'miiji' pekhewe'en qa' naqsi-ijkii pa' yisu'un.* 29 Qe pa' Intata, pekhewe' hayiits nikfe'lets pa'aj qu' nijayan hatse', in nikfe'lets qu' nijayan hatse' ma' qa yisu'un iye qu' hik łunyejeye' hatse' pa' łunye'j ha' Ła's, hats'inha qa' łakha'ye' pa' yojo in ła's qa inekhewełłe qa i'nmats, qa week pe' olots inejefetsipji' iye.* 30 Pekhewe' hayiits jutsiqax qu' net'ekumiiji', pakha'an qa taya'yiiji'. Qa in taya'yiiji' qa yatsathenket. Qa in yatsathenket qa yiwqinhetji'.* 31 ¿Qa pa'n qu' jintumti aka'an? In hats jinikfe'lets pa' Intata in ini'fe'ej, ¿łekpa' qu' łeke'ye' qu' nanax inij?* 32 Pa' Intata in nite' yisu'un qu' niyejin ine'm yemjeetax in ewi'łłe in Łaa'staxija qe yisu'un yijat'ij in jiyełisij qu' nawa'm'infi. ¿Qa inhats'ek qu' nite' jinełisi'ij pekhewe' hats wekwekłe?* 33 ¿Łekpa' jukhew qu' łeke'ye' qu' nanaxij pekhewe' t'eku'miiji' pa' Intata in nifeltaxijkii qu' uł'etse'? Qe pa' Intata hikpa' jiyatsathenket.* 34 ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu' jinitanithen? Qe ha' Jesucristo hats wa'm infi, qa iła'xłe iye, qa i'ni' pa' yiya'yik'i pa' Intata qa hik hakha' iyet'inipji'.* 35 ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu' ji'nitonimets pa' łeqsu'unka'x ha' Cristo? ¿Me pe' wekwek jitaats'e'ej? ¿Me pa' wittawje'mete'? ¿Me qu' jintawitjaxtii? ¿Me pa' yipku'? ¿Me qu' ham pe'qu' inqhinataye'? ¿Me in iftsaxets pe'ye'? ¿Me i'nłi'i pa'qu' nenqek'uyu'unij? Week ekewe'en nite' łeke' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata.* 36 Kakha' wit'iyinheye'j we'nika'ajji' yit'ij: *—Akha' ta'ł ewets in week nełuts yaqamijkii qu' natsaxi'łju'. Hik łeqfenyejeyi'łyij ne'ej kots'etets qe wetka'xii na'aj łenqek'uwet.— (Sal 44:22)** 37 Qa nite'łe nax'inij ekewe'en, inekhewel yijat'ij les qi wiikfik'i pa' jinaxij ekewe'en, qe ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x inij ha' Cristo.* 38 Qe yakha' tsikfee'letsha in nite' łeke' qu' ji'nitonimets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata pa' witwamhi', pa' witiła'x ha'ne sehe' epji', pe' angelits, pe' tenek'enhe'yij pe' inwo'metets, qa pe' na'l hane'ej qa pe' mexe hamitsik'ui qa pe' qits witt'unhaxits,* 39 pekhewe' na'l pa' toxpha'm qa pekhewe' na'l pa' toxiiju' qa week pakha'łe qu' łunye'je' pekhewe' łaqsijiiju' pa' Intata week ekewe'en nite' łeke' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata. Hikpa' łeqsu'unka'x inij jiyikfelitets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

9

Pa' Intata t'eku'miiji' pe' Israel.

1 Yakha' hijayan ha' Cristo qa pa' Espíritu Santo qa hikpa' tsoksi'wenkeninijha in tsikfe'lets in yijaalija ekewe' qu' hit'ij, nite' haqanłekii,* 2 yakha' na'l ye'm pa' qi yikameta'xkii qa week nełuts heka'xkii pa' qi a'tax 3 qe qi'ija in hisu'untaxija qu' hi'fenij qu' netk'enets ha' Cristo hekhewe' yejefeetsija in judiol hik enewe' hataa'łetsha inye'jłułetax qek na'nyi'pji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios, inye'jłułetax iye qek yitoxi'imets ha' Cristo.* 4 Enewe'en łelits pa' Israel'ik'i. Pa' Intata t'eku'mi' enewe'en qu' naqsi'j qa' łelitsi'ij. Pa' Intata łakhaa'ija pa'aj in we'nethintaxets qa hikłe łunye'j na'aj q'olpha'm ma' qa yojo'ok'oikii. Qa łakha' iye pa'aj in nifelji'ji'm pe' ława'mhitsik'i na'aj yiwjutsiqeni'm qa i'nk'ałe qa tisij iye pa'aj pa' Moises'ik'i kekhewe' wenit'ij qu' naqsiijkii qa yika'ajji' (leyes). Qa tisij iye pa'aj pa'qu' łeqfenyejeye' łewek qu' net'ejuyets in yijayan pa' Intata. Qa łakhaa'ija iye pa'aj in nifelji'ji'm kekhewe' yiwjutsiqen pa'aj t'ejuyets ha' Cristo.* 5 Hik enewe' taa'łetsha pa'aj pe' wetshetk'ewi'ł qits inaqwa'mhitsik'i, pa' Abraham qa pa' ła's Isaac qa pa' ła's pa' Isaac, Jacob. Qa pe' inaqwa'mhitsik'i in t'ejuyets aka' i'neseninyejei qa ta'łji'ju' pa'aj ha' Cristo, hikha' Dios ene' week. Week nełuts neniwqinhetji'ha hakha'an. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).* 6 Ye'ehe, yakha' in hit'ijets in qi in tsika'metenhetkii enewe'en in nite' yijayan

---

* **8:27** Sal 139:1-5; Lc 16:15; Hch 1:24; Ap 2:23 * **8:28** Ro 9:24; 11:29; 1Co 1:9; Ga 1:6,15; 5:8; Ef 1:11; 3:11; 2Ts 2:14; He 9:15; 1P 2:9; 3:9 * **8:29** Ro 9:23; 11:2; 1Co 2:7; 8:3; 15:49; 2Ti 1:9; 1P 1:2,20; Ef 1:5,11; Fil 3:21; Col 1:18; 3:10; 1Jn 3:2; He 1:6 * **8:30** 1Co 2:7; 6:11; Jn 17:22; Ro 9:23 * **8:31** Ro 3:5; 4:1; Sal 118:6; Mt 1:23 * **8:32** Jn 3:16; Ro 4:25; 5:8 * **8:33** Lc 18:7; Is 50:8-9 * **8:34** Ro 5:6-8; 8:1; Hch 2:24; Mr 16:19; He 7:25; 9:24; 1Jn 2:1 * **8:35** Ro 2:9; 1Co 4:11; 2Co 4:8; 11:26-27 * **8:36** Hch 20:24; 1Co 4:9; 15:30-31; 2Co 1:9; 6:9; 11:23; Is 53:7; Zac 11:4,7 * **8:37** Jn 16:33; 1Co 15:57; Ga 2:20; Ef 5:2; Ap 1:5 * **8:38** 1Co 3:22; 15:24; Ef 1:21; 1P 3:22 * **8:39** Ro 5:8; 8:1 * **9:1** Ro 1:9; 2Co 11:10; Ga 1:20; 1Ti 2:7 * **9:3** Ex 32:32; 1Co 12:3; 16:22; Ga 1:8,9; Ro 1:3; 11:14; Ef 6:5 * **9:4** Ex 4:22; 40:34; Ro 8:6,15; 1R 8:11; Ez 1:28; He 9:1,5,6; Gn 17:2; Dt 4:13-14; 7:6; 14:1; 29:14; Lc 1:72; Hch 2:39; 3:25; 13:32; Ef 2:12; Sal 147:19 * **9:5** Hch 3:13; Ro 1:3,25; 11:28; Mt 1:1-16; Jn 1:1; Col 1:16-19; 2:9

ha' Yatsat'ax'inij. Qa in nite' yijayan nite' ikji' qu'nte' yija'ye' pe' yit'ij pa' Intata. Kakha' ɬunye'jkiiha kakha'an in nite' week pe' ta'ɬets pa' Israel'ik'i qu' nit'ijets pa' Intata qu' Israele'.* 7 Qa nite' iye week qu' ne'tnekumhi'yiiji' pe' taa'ɬtaxetsha pa' Abraham'ik'i, qe ke' Intata ɬe'lijei yit'ij: *—Pe'qu' nata'ɬ ewets hatse' ewi'ɬɬe qu' nata'ɬets na' Isaac.— (Gn 21:12)** 8 Qa hik ta'ɬijupi' pekhewe' ɬelits pa' Intata nite' ta'ɬets pakha' nekfik'i in hik ɬunye'j ne'ej week omehets in nekfik'i, qe ta'ɬets yijat'ij pakha' nekfik'i yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qu' nenekfik'i.* 9 Qa aka'an ka' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata in yit'ij: *—Hik qu' ɬahats'i'ij pakhap ininqap ha'ne ɬahats'ij qu' hetpil iye, qa ne' ewhe'ye' Sara qa' hats nana'l pa'qu' ɬa'se'.— (Gn 18:10,14)* 10 Qa nite' ewi'ɬɬe aka' ɬunye'jkii qe pe' Rebeca iye testi'yij pe' wetsjukji' qa pa' ɬatata hikpa' pa' inaqwa'ma'xik'i Isaac.* 11 In mexente' yamets qu' nenekfik'i qa in mexente' iye yaqsiijkii pa'qu' ɬe'wise' i'nɬi'i qu' uɬ'axe', qa qu' jutsiqaxe' pa'qu' net'eku'mi' pa' Intata, nite' ta'ɬets pa'qu' naqsiijkii enewe'en, qe pakha'ɬe qu' nisu'un pa' Intata.* 12 Pa' Intata qa yit'ijets pa'aj pe' Rebeca: *—Pa' omehe' qu' netnek'enhe'yipji' pa' ajit.— (Gn 25:23)* 13 Qa yit'ij iye ka' we'nika'ajji': *—Hisu'un na' Jacob qa nakha'ɬe Esaú qa nite' hisu'un.— (Mal 1:2-3)* 14 ¿Qa pa'n qu' jitumti aka'an? ¿Ye' me jitumti qu' nite' natsathene' pa' Intata? ¡Nite', nite' ɬeke' aka'an!* 15 Pa' Intata yit'ijets pa'aj pa' Moises'ik'i: *—Yakha' qu' hisu'un qu' hi'fen pakha' qu' hisu'un qu' hi'fen, qa' netsq'eletij iye pakha' qu' hisu'un qu' netsq'eletij.— (Ex 33:19)* 16 Qa hik ta'ɬijupi' in nite' weju'ɬij pa'qu' nisu'unɬetax ene' jukhew qa nite' weju'ɬij iye pa'qu' qi qu' nithayikitax iye qe ewi'ɬɬe yijat'ij pa' Intata pakha' qu' nisu'un qu' ni'fen.* 17 Qe ke' we'nika'ajji' in yit'ijets pa'aj pa' Intata pa' Faraón:* *—Yakha'ɬe in ta'ɬ yiwets in e'wittata'aj qe qa' nek'inq'ethinij pa' yit'unha'x, qe qa' weeke' iye ha'ne sehe' qu' nimpi'ye'ej qa' nenfel ka' yii.— (Ex 9:16)* 18 Ye'ehe, in yit'ij aka'an ma' qa hats jinikfe'lets pa' Intata in neq'eletij pakha' qu' nisu'un qu' ne'nq'eletij, qa yit'unhet iye ɬatawe'j pakha' qu' nisu'un qu' nit'unhet ɬatawe'j.* 19 Qa akha', hane'ej i'nɬi'i qu' it'ij yiwets: —¿Qa inhats'ek pa' Dios qu' nets'itutshentaxets qu' haqsiijkii pa' uɬ'ax, in ham pa'qu' neweju'ɬiju'ɬ pa'qu' nisu'un pa' Dios?—* 20 Qa yakha' qa' hit'ij ewetsek hane'ej: —¿Ɬek akha' jukhew in ɬittaxijets pa' Dios ekewe'en? ¿Me ɬeke' pe'qu' kamusiye' qu' nit'ijets pakha' yaqsiijkii: "Inhats'ek aka' eqfenye'jyij"?—* 21 Pakha' naqsi'jju' pe' kamusil, pa' ołoq'oi ewi'ɬɬe qa yejeɬɬi'ijkii pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij in naqsi'jju' pe' kamusil. Na'l pekhewe' qu' net'ejuyets pe' patunits qa pe' t'ejuyets in week neɬuts tanatkinhei.* 22 Pa' Dios nite' itaqsunijup qu' ni'nq'ethinij pa' qi ɬawak qa pa' qi ɬet'unha'x, ma' qa inye'jɬu' in yiwejinɬe nite' naqatsit'ij pekhewe' hats jutsiqetstax qu' namii pa' qi ɬawak pa' Dios.* 23 Aka'an yaqsiijkii qe qa' nenikfe'lets in na'l pa' qi witisa'x pa' i'ni' pa' Intata pekhewe' hats jutsiqax qu' ni'fen, hik pekhewe' hayiits pa'aj yaji'let pa' Intata qu' nejutshenets pa' qi witisa'xi'mkii.* 24 Enewe' taya'yiiji' pa' Intata enewe'en inekhewel qa nite' i'nuja'xɬe in je'judiol qe week iye pekhewe' nite' judiol.* 25 Hik aka' yit'ijets pa'aj pa' Intata pa' ewi'ɬ profeta'ik'i ɬii Oseas qa yika'ajji' t'ejuyets pe' nite' judiol in yit'ij: *—Hit'ijets hatse' qu' "yitset'i'ij" pekhewe' nite' yitsettax, qa' hit'ijets iye qu' "hisu'un" pekhe' nite' he'yeku'mtaxiiji'. (Os 2:23)** 26 *Qa pa' hats ɬa'ni'ɬi' in yit'itij ewets pa' Intata: "Ekheweli'ɬ nite' k'eyitset'iɬ" qa' nenit'iɬij ewets hatse': "Enewe'en ɬelits pa' Dios nite' wa'm."— (Os 1:10)** 27 Pa' Isaias'ik'i iyetij iye pa'aj in t'ejuyets pe' Israel qa yit'ij: *—Yemjeetax qu' olotse ne' Israel ɬeiɬets qu' hik ɬunyejeye'tax na'aj isa'x ɬotkoyek'i na'aj qi iweli', qa nite'ɬe olots pe'qu' iɬiye',* 28 *qe pa' Intata yaqsiijkii hatse' ha'ne sehe' epji' pekhewe' hats yit'ijets pa'aj, qa qu' hats namets qu' naqsiijkii qa' aje'eɬ qu' week naqsiijkii qa yif'elitɬe iye.— (Is 10:22-23)* 29 Pa' Isaias'ik'i qa yit'ij iye in iyetij pa'qu' ɬunyejeye'kii pe' Israel: *—Pa' Yatsat'axij pe' week oq'opheɬinetsilets wa's ɬeiɬets qu'nte' nenejete' uja'xe' ene' inejefets, qekha hats hik injunyejeye'tax pe' Sodoma ɬeiɬetsik'i qa pe' Gomorra ɬeiɬetsik'i iye in ham pa'qu' amane'.— (Is 1:9)** 30 ¿Pa'n qu' jintit'ijju' in t'ejuyets aka'an? Aka'an ikji' pekhewe' nite' judiol in nite' wo'taxii pa'qu' natsathen, qa yamɬe'ets pa' yatsathen ta'ɬets pa' Intata qe ta'ɬets in nite' yeqeku'.* 31 Qa enewe'ɬe Israel in wo'taxii

* **9:6** Nm 23:19; Jn 1:47; Ro 2:28-29; Ga 6:16 * **9:7** Jn 8:33,39; Ga 4:23; He 11:18 * **9:8** Ro 4:13,16; 8:14; Ga 3:29; 4:28; He 11:11 * **9:10** Ro 5:3; Gn 25:21 * **9:11** Ro 4:17; 8:28 * **9:14** Ro 2:11; 3:5; 2Cr 19:7; Lc 20:16 * **9:16** Ga 2:2; Ef 2:8 * **9:17** Faraón ikji' wittata'a' pa' sehe' Egipto. * **9:18** Ex 4:21; 7:3; 9:12; 10:20,27; 11:10; 14:4,7; Dt 2:30; Jos 11:20; Jn 12:40; Ro 11:7,25 * **9:19** Ro 3:7; 11:19; 1Co 15:25; Stg 2:18; 2Cr 20:6; Job 9:12; Dn 4:35 * **9:20** Ro 2:1; Job 33:13; Is 29:16; 45:9; 64:8; Jer 18:6; 2Ti 2:20 * **9:21** Is 64:8; Jer 18:6 * **9:22** Ro 2:4; Pr 16:4; 1P 2:8 * **9:23** Ro 2:4; 8:29; Ef 3:16; Hch 9:15 * **9:24** Ro 3:29; 8:28 * **9:25** 1P 2:10 * **9:26** Mt 16:16 * **9:27** Is 28:22; Gn 22:17; Ro 11:5 * **9:29** Stg 5:4; Dt 29:23; Is 13:19; Jer 49:18; 50:40; Am 4:11 * **9:30** Ro 1:17; 3:21; 9:14; 10:6; Ga 2:16; 3:24; Fil 3:9; He 11:7

pa' yatsathen qa yijayantax kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley), ma' qa nite' yamets pa' yatsathen ta'łets pa' Intata.* 32 ¿Qa inhats'ek enewe'en in nite' yamets pa' yatsathen? Qe in wo'taxii qu' natsathen qa nite' wo'ojii pa'nte' łeqekuye'jij pa' Intata, qa wołetaxijii pe' yaqsiijkii t'ejuyets pa' ley. Enewe'en ma' qa yilanifi pe' ute łii "ute witlanki'ifi"* 33 in ł'anye'jek ka' we'nika'ajji': *—Jeł'ł, na' witset Sión† henji' ne' ute‡ witlanki'ifi qa inaqwakaninkii iye in yothetkii. Qa pa' qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— (Is 28:16)**

10

Pe' Israel ewi'łłe in yaqsiijkii pa'qu' nisu'unłe.

1 Yejefets, pakha' yiyinheye'jii pa' Intata kakha' les qi in hisu'untax kakha'an, qu' nana'li'm pa' witiła'x pe' week Israel łeiłets. 2 Tsikfe'lets in yijaa'ija in yisu'untax qu' nijayaanija pa' Intata, qa nite'łe nikfe'lets pa'n łunye'j qu' nijayan.* 3 Qe nite' nikfe'lets pa'n łunye'j pa' Intata qu' naqsiijkii qu' netisij pa'qu' łiła'xe' pa'qu' jukhewe' qa efuye' iye, ma' qa łekhewełłe in yaqsi'jtaxijkii pa'qu' numtitax qu' nata'łijets pa'qu' liła'xe', qa hik ta'łijupi' in nite' t'eku'miju'ł kakha' jiyełistaxij pa' Intata qu' jinta'łijets pa'qu' iniła'xe'.* 4 Qe pa'qu' nijayan ha' Cristo qa hats na'li'm pa' łiła'x, qe ha' Cristo hikha' hik łunye'j qu' hats jina'nq'axijipji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).* 5 Pa' Moises'ik'i yika'ajji' pa'aj pa'qu' jukhewe' qu' nowo'ojii pa'qu' łiła'xe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' (ley), qa' week qu' naqsiijijkiiha kekhewe'en hats'inha qu' iła'xe'.* 6 Qa pakha'łe witiła'x ta'łets pa' nite' witqekuye'jij ha' Cristo qa yit'ijek: *—Hasu'uj numti pa' atawe'j qu' nit'ij: "¿Łekpa' qu' namiipha'm na' wa's?" (Dt 30:12)* (ikji', ¿łekpa' qu' namiipha'm na' wa's qu' nenka'xju' pa' Cristo?)* 7 i'nłi'i qu' nit'ij: "¿Łekpa' qu' namiiju' pa' ł'e'nq'itset'ij pe' naxju' qu' nenka'xik'uipha'm pa' Cristo pe' naxju'?"— (ikji', ¿łekpa' qu' namiiju' pa' ł'e'nq'itset'ij pe' naxju' qu' nenka'xik'uipha'm pa' Cristo pe' naxju'?)* 8 Qa ¿pa'n ikji'ha pa' neqit'ijineyu'uj pa' Moises'ik'i in yit'ij ekewe'en? Aka' neqit'ijineyu'ujha aka'an: —Eke' wi'tlijei hats metits e'm, hats i'nji' na' eji' qa pa' atawe'j iye.— Eke' wi'tlijei hik ekewe' k'inq'ijatsheni'łij qe qa' nana'l ine'm pa' nite' witqekuye'j.* 9 Qe qu' nit'ij na' eji': —Ha' Jesús hikha' Yatsat'axyij— qa pa' atawe'j iye qu' numtii'ija nite' yeqeku'uk'i pa' Intata in niihinik'uipha'm pa'aj ha' Jesús pe' naxju', ma' qa' iła'xe'.* 10 Qe pa' atawe'j qu' numtii'ija nite' yeqeku'uk'i ma' qa hats łatsathen, qa na'łe eji' qu' netetfelij, ma' qa' hats jutsiqax in hats iła'x. 11 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pa' qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— (Is 28:16)* 12 Qe ham pa'qu' pakha' łunye'je' judío qa pe' nite' judiol, qe ha' Yatsat'ax'inij hikha' Yatsat'axij ene' week, qi pa'qu' netisij hatse' week pe'qu' niyinii,* 13 qe ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: *—Week pa'qu' niyinijets łiła'xe' pa' Yatsat'ax'inij qa' iła'xe'.— (Jl 2:32)** 14 ¿Qa pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' niyinijets aka'an in hikha' nite' nek'enheyu'ets? ¿Pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' netk'enets in nite' impi'yelij hakha'an? ¿Pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij iye qu' nepiye'ek'i in ham pa'qu' nenfeli'm eke' wi'tlijei?* 15 Qa ¿pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij iye qu' nenfel eke' wi'tlijei qu' nite' net'ukinheti'yi'ij qu' nenfel? Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—¡Hayits qa ł'e'wis nekhewe' neka'x ke' ł'e'sits wi'tlijei!— (Is 52:7)** 16 Qa nite'łe week qu' net'eku'miju'ł ekewe' ł'e'sits ink'aihits wi'tlijei. Qa hik ta'łijupi' pa' Isaias'ik'i in yit'ij: *—Yatsat'axyij, ¿łekpa' qu' hats numti qu' yijaali'ija eke' henfeli'ł?— (Is 53:1)** 17 Ma' qa hik ta'łijupi' in ewi'łłe qu' jintepiye'ek'i ke' wi'tlijei, ma' qa'nte' jinteqekuye', qa eke' qu' jintepiye'ek'i wi'tlijei hik ekewe' ł'e'lijei ha' Cristo.* 18 Qa yakha'łe qa' k'afaakani'ł, ¿me mente' łepi'ye'ełik'i ke' wi'tlijei? ¡Nite'! Yakha' tsikfe'lets in hats łepi'ye'ełik'i, qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Week ha'ne sehe' yamipji' pa' ł'a'x, qa yamii iye pe' les in totsii.— (Sal 19:4)** 19 Qa ewi'łij iye qu' nek'inaqfaakan, ¿me nite' hayiits qu' nenikfe'lets pa'aj ne' Israel? ¡Nikfe'lets! Pa' Moises'ik'i hikpa' yojo'oj pa'aj in nifel aka' ł'anye'j pa'aj pa' Intata in yit'ij: *—Yakha' qu' haqsiijkii qu' eqemtsheni'łetskii ekheweli'ł judiol nekhewe' witsetitstax qa nite'łe hik łunyejei qu' witsetitse' qe nite' nikfe'l yiwets. Yakha' qu' haqsiijkii iye qu' nawakanini'łkii pa'qu' witset'e in*

---

* **9:31** Ro 10:2,20; 11:7; Is 51:1; Ga 5:4 * **9:32** 1P 2:6,8 † **9:33** Sión łii iye pa' Jerusalén. ‡ **9:33** Pe' ute ikji' Cristo. * **9:33** Ro 5:5; 10:11; Is 8:14 * **10:2** Hch 21:20 * **10:3** Ro 1:17 * **10:4** Ro 3:22; 7:1-4; Ga 3:24; 4:5 * **10:5** Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11,13,21; Ro 7:10 * **10:6** Ro 9:30; Dt 9:4 * **10:7** Dt 30:13; Lc 8:31; He 13:20 * **10:8** Dt 30:14 * **10:9** Mt 10:32; Lc 12:8; Ro 4:24; 14:9; 1Co 12:3; Fil 2:11; Hch 2:24; 16:31 * **10:12** Ro 3:22,29; Hch 10:36 * **10:13** Hch 2:21; 7:59 * **10:14** Ef 2:17; 4:21; Hch 8:31; Tit 1:3 * **10:15** Nah 1:15; Ro 1:15; 15:20 * **10:16** Ro 3:3; Jn 12:38 * **10:17** Ga 3:2,5; Col 3:16 * **10:18** Ro 1:8; Col 1:16,23; 1Ts 1:8

*nite' nikfe'ltax yiwets.— (Dt 32:21)** 20 Qa i'nk'ałe pa' Isaias'ik'i qa nite' nijiwei in nifel pa'aj pa' ł'anye'jets pa' Intata in yit'ij: *—Hats tsi'wen nekhewe' nite' wotaxyii. Henethinets nekhewe' nite' inaqfaakantaxyiikii.— (Is 65:1)** 21 Ma' qa nifel iye pa' ł'anye'jets pa' Intata ne' Israel qa yit'ij: *—Miitsju' in hi'ttaxijets k'eewe yikoyei na' ewi'ł witset nite' nek'enheyu' qa ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pakha' łakha'łe in yisu'un qu' naqsiijkii.—(Is 65:2)*

11

Pe' mexe amaneyij pa' Intata pe' Israel łeiłets.

1 Qa week ekewe'en qu' nek'inaqfaakanij: ¿Me hats yili'ij pa' Intata in t'eku'mtaxiiji' ne' Israel? Nite', aka'an ham łeke'ye'. Qe yakha' iye ye'israel łeiłe', yakha' iye hata'łets pa' Abraham'ik'i qe pe' yaqwa'mhitsik'i ta'łets pa' Benjamin'ik'i.* 2 Pa' Intata nite' yili'ij ne' Israel, qe hikne' hayiits t'eku'miiji' pa'aj. ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets ke' we'nika'ajji' pa'aj pa' Elias'ik'i in nifeletspha'm pa' Intata in uł'ax pa' yaqsiijkii pe' Israel? Qa yit'ij:* 3 —Yatsat'axyij, *hats nilanju' ke' łenukintax profetas, qa nopłetju'kii iye kekhewe' yejutshentaxets pa'qu' łeqisit'e'ej (altar). Hats yeł'ewi'łłe in yaman qa hats neqek'uyuyij iye.—(1R 19:10,14)** 4 Qa ¿pa'n yit'ij in yeku'ł pa' Intata? *—Hats haqsi'jijup qu' natsjayan hekhewe' wetsjuk tatsai mil (7.000) jukhew hikhe' nite' wonokok'enifi na' witeqsi'nq'al Baal.—(1R 19:18)* 5 Qa hik łunye'j iye hane'ej, in na'l pe' mexe amanei t'eku'miiji' pa' Intata qe qa' ni'fen.* 6 Ye'ehe, in ta'łłe'ets pa' łeqi'fenkeye'j in t'eku'm i'ni', ma' qa' hats nite' ta'łets pa'qu' jintaqsi'jtaxijkii, qe qu' nata'łets pa'qu' jintaqsiijkii in t'eku'm i'ni', qa pa' łeqisitłetax'inij qa hats nite' hik łunye'je' qu' łeqisit'e.* 7 Qa ¿pa'n ikji' aka'an? Pe' Israel nite' yi'wen pa' wo'taxiikii, qa pekhewe'łe t'eku'miiji' pa' Intata qa yi'wen, qa pekhewepłe qa yit'unhet łatawjets pa' Intata, ma' qa les in yaqsi'jijkiiha pa' yisu'unłe.* 8 In ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pa' Intata tisij pa' łunyejei ma' qa hik łunyejei ne'ej hats imaa'ju'ha, pe' łotoi hik łunyejei qu' nite' ni'wenekii qa pe' łekfii qa hik łunyejei qu' nite' nepiye'ye'kii. Qa aka'an yamijii hane'ej ha'ne łahats'ij.— (Dt 29:4)** 9 Qa pa' David'ik'i qa yit'ijek: *—Pa'qu' łeqe łe'wis nełuye' hisu'un qu' łeniwqe'leti'ij enewe'en, qa hisu'un iye qu' łalanki'ye'łi'ifi, qa qu' łantanithenkeyeje'łi'ij iye.* 10 *Noo'yi'imkii ne' łotoi hats'inha qa' nite' ni'wene'kii, it'ij tufum ł'anul hats'inha qa' pakhaayi'ij qu' nite' natsathene' ne' ł'anul.—(Sal 69:22-23)*

Yejeyumtshenijupi' pe' łakjil pe' wit'enkiju' najkak olivo.

11 Qa ewi'łij iye qu' nek'inaqfaakan. ¿Me in yilanifi pe'ye' qa' hats nite' neniyepha'mkii iye? Nite', aka'an nite' łeke'. Qe pe' judiol in yaqsiijkii pa' uł'ax, ma' qa yija'łe qa na'li'm pe' nite' judiol pa' witiła'x, hats'inha pe' judiol qa' netqemtsenijetskii.* 12 Pe' Israel in yaqsiijkii pa' uł'ax qa pa' Intata qa tisij ha'ne week sehe' epji' pa' qi łeqi'fenkeye'j. In nite' yaqsiijkii pa' yittaxij pa' Intata, qa pa' Intata qa tisij pe' nite' judío pa' qi łeqi'fenkeye'j. Qa pe' judiol qu' hats week net'eku'miju'ł hatse' qa' naqsiijkii pa' yit'ij pa' Intata, qa pa' Intata qa leesjeek qu' nijatshenfik'i pa' łeqi'fenkeye'j.* 13 Qa hane'ej qu' hit'iłij ewets ekheweli'ł nite' judiol. Yakha' in ya'apostoli'ł epji', qi in hiwqinhetji' aka' yithayijkit,* 14 qe hisu'untax qu' haqsiijkii qu' hats netqemtsheni'ł ewetskii hekhewe' yejefeetsija in judiol, hats'inha qu' łeke'ye' qu' iłiye' pe'qu' uja'xe'.* 15 Pa' Dios in hats t'oqowe'yiju'ł pe' Israel, qa aka'an qa yaqsiijkii qu' łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Dios ha'ne week sehe' epji'. Qa qu' łesitsetaxi'ł wetju'ł pa' Intata ne' Israel, nekhewe'en in hik łunyejeitax qu' nanaxju', ma' qa' iłiye'.* 16 Qe in łe'wisi'm pa' Intata pa' yojo łok'opłe, ye'ehe, qa ikji' qu' łe'wise'jiimek iye week pa' itupi'le'. Qa in łe'wisi'm pa' łefitets qa' łe'sitse'jiimek iye week pe' łakjil pe' najkak olivo.** 17 Qa na'łłe pe' weniwqałitik'i pe' łakjil pe' najkak olivo wit'enkiju'. Pa' ewi'ł pekhewe' weniwqałitik'i qa yaya'xi' pa' łakji' pe' nite' wit'enkiju' olivo. Pa' łakji' pe' nite' wit'enkiju' hikpa' akha' in nite' e'judio, ma' qa teniqatij ewets pe' wit'enkiju' qa łakijets pa' yimax łits'i pa' łefitets pe' olivo wit'enkiju'.* 18 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj umti qu' les anipji' qu' e'łe'wise' pekhewe' łakjiltaxija pe' najkak. Qa qu' ejunye'je' aka'an, menikfelitets in nite' akha' qu' łisij łits'iye' pa' łefitets qe pa' łefitets hikpa' nełisij yijat'ij pa' łits'i.* 19 Akha' nite' judío i'nłi'i qu' it'ij yijat'ij: —Weniwqałitik'i pe' uja'x łakjil

---

* **10:19** Ro 11:11,14 * **10:20** Is 65:1; Ro 9:30 * **11:1** 1S 12:22; Jer 33:24-26; Lc 20:16; 2Co 11:22; Fil 3:5 * **11:2** 1S 12:22; Sal 94:14; Ro 6:16; 8:29; 1P 1:2 * **11:3** 1Ts 2:14 * **11:5** 2R 19:4; Ro 9:27 * **11:6** Ro 4:4 * **11:7** Mr 6:52; Ro 9:18,31; 11:25; 2Co 2:14 * **11:8** Is 29:10; Mt 13:13-14 * **11:11** Hch 28:28 * **11:12** Ro 11:25 * **11:13** Hch 9:15 * **11:14** Gn 29:14; 2S 19:12-13; Ro 9:3; 1Co 1:21; 7:16; 9:22; 1Ti 1:15; 2:4; 2Ti 1:9; Tit 3:5 * **11:15** Ro 5:11; Lc 15:24,32 * **11:16** Pe' najkak olivo wit'enkiju', ikji' pe' judiol. * **11:16** Nm 15:17-21; Neh 10:37; Ez 44:30 * **11:17** Jer 11:16; Jn 15:2; Ef 2:12-13 * **11:18** Jn 4:22

hats'inha qu' heteniqatets.—* 20 Qa yijaa'ija aka'an. Qa weniwqaɬitɬi'ik'i qe inqeku', qa akha' in weniqatij ewets qa' matjanithenij in nite' ɬ'inqeku'. Qa hik ta'ɬijupi', hasu'uj meniwqinhetij e'nijiwe'yipji' yijat'ij.* 21 Qe pa' Intata qu' nite' niwejine'ɬi'i pekhewe' ɬakjiltaxija pe' najkak, qa'nte' jeek newejineɬi'i. 22 Jeɬ qeku'nek, pa' Intata in qi in eq'iltinhetsax qa its'iyoptoxɬe iye. Yitanithen pekhewe' yili'ijju' in nite' yeqeku'tax, qa akha'ɬe qa neq'elet'ej qu' nite' iliyi'ij in nite' ɬeqeku', qa qu' iliɬi'ij in nite' ɬeqeku'tax qa' netenisa'xji'ij eyek.* 23 Qa qu' niliɬi'ij pa' ɬeqekuyejei pekhewe'en, qa' neteniqatets iye, qe pa' Intata yiya'yij qu' neniqatets iye.* 24 Qe in akha' pakha' ɬakji' pe' najkak olivo nite' wit'enkiju', qa ɬeteniqatɬe'ets pe' olivo wit'enkiju' nite' ɬata'ɬtaxets. Qa hik ta'ɬijupi' qu' les nite' jutsitaxe' pe' wenisa'xtaxik'i qu' neteniqatets iye pe' najkak ta'ɬets. Qu' netiɬinhetiitax pe' Israel.

25 Yejefets, hisu'un qu' enikfe'li'ɬets aka' nite' hayiits qu' nenikfe'letsha pe'ye' hats'inha qa' nite' umtiyi'iɬ qu' hats week enikfe'li'ɬets. Pe' Israel hane'ej na'l pe' yit'unhet pe' ɬatawjets qa' naamɬi'ijii pa' ɬ'axkathe'ej qu' uja'xe' pe'qu' nite' judiole'.* 26 Qa qu' hats nametsji' pa' uja'x pe' nite' judío, ma' qa' weeke' pe' Israel qu' netiɬinhetii, in ɬ'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij:

—Na' witset Sión (Jerusalén) qu' nata'ɬii hatse' pa' Eqiɬina'x, qa' nenit'ijji' week pa' uɬ'ax i'ntaxji' ne' Jacob (Israel) ɬelits. 27 *Hik aka' hiwjutsiqeni'm nekhewe'en qu' hiwu'mtaxik'ui pe' ɬewuɬ'ets.*

*— (Jer 31:31-34)** 28 In t'ejuyets ke' ɬe'sits wi'tlijei, pe' Israel qa ɬ'ejuihifetsij pa' Dios qe ta'ɬi'ɬ ewets qa pakha'ɬe Dios qa yisu'un qe ta'ɬets in t'eku'miiji' pe' ɬaqwa'mhitsik'i.* 29 Qe pa' Intata nite' yepilet i'nk'ui iye pa'qu' hats jineɬisij, qa nite' yili'inij iye in hats tayai iniiji'.* 30 Qa hik ɬunye'j ekheweli'ɬ toxik'i nite' ɬaqsiiɬijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa hane'ej pa' Intata qa neɬisi'ɬij pa' ɬeq'ilta'x qe ne' Israel nite' tek'enets.* 31 Hane'ej ne' Israel hik ɬunyejei ka' ejunyejeyi'ɬ toxik'i, nite' tek'enets pa' Dios, hats'inha pa' Intata qa' neɬisi'ɬij pa' ɬeq'iltiye'j. Qa hane'ej hatse' qa' ɬekhewele' eku'nek ne' Israel qu' netisij pa' Intata pa' ɬeq'iltiye'j. 32 Pa' Intata yaqsiijkii qa nophe'ɬju' ene' week qe nite' impiyel, hats'inha qa' nethinij pa' ɬeq'iltiye'j ene' week.* 33 ¡Hayits qa ham ɬ'aka'the'ye' in qi in ɬe'wis pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata! ¡Hayits qa ham ɬ'aka'the'ye' pa' ɬikfeliya'xets pe' wekwek qa pa' ɬikfeliya'xets pa'qu' naqsiijkii! ¡Hayits qa ham ɬeke'ye' qu' jinenikfeliyu'taxets pa' ɬaqjamtikineye'jkii qa pa'qu' nanqaqsijkineyu'ujkii iye!*

34 *¿Ɬekpa' qu' nenikfe'lets pa' ɬaqjamtikineye'jkii pa' Yatsat'ax'inij? Qa ¿ɬekpa' iye qu' nijatshenijkii pa'qu' wekweke'? (Is 40:13-14)** 35 *¿Ɬekpa' iye qu' natatkinhenets qa' i'nk'aɬe nepiletets iye? (Job 35:7)* 36 Qe week ta'ɬets pa' Intata, week ɬaqsijiiju' qa week iye ɬakha'ɬe in t'ejuyets. Ɬakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Hik aka' qu' ɬunye'je' (Amén).*

12

Pa' yiija'ija ɬunye'j qu' jintajayan pa' Intata.

1 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, pa' ɬeq'iltiye'j pa' Intata hikpa' ta'ɬets qu' nek'iyini'ɬij ewets qu' itupi'leni'ɬetsha ne' esenitsi'ɬ qu' mewetɬiisi'ɬijha pa' Intata qu' hik ejunyejeyi'iɬ na'aj ofrenda in ewi'ɬe in t'ejuyets pa' Intata. Hik aka' qu' ejunyejeyi'iɬ qu' ewi'ɬe'ɬe qu' metjutsheni'ɬets pa' Intata qa qu' qiyi'ija iye qu' nesu'uni'ɬ. Aka'an hik aka' ka' yiija'ija in ɬunye'j qu' jintajayan pa' Intata.* 2 Hasu'uj eneqjeyu'uɬijets pa' ɬunye'j ha'ne sehe' epji', i'nk'aihiti'ɬ yijat'ij pe' aqjamtikineyejeyi'ɬkii qe hik aka' ta'ɬets in ink'ayik pa'qu' injunye'je'. Qa aka'an qa hik aka' qu' nikfeliti'ɬets pa' yisu'un pa' Intata, ikji' pa' ɬe'wis, qa pa' yi'weju'ɬenij qa pa' ham uɬ'axi'ik'uyi'.* 3 Aka' yithayijkit ta'ɬets pa' ɬeq'iltiye'j pa' Intata hik aka' qu' nata'ɬets qu' hit'iɬij ewets week ewiɬei ekheweli'ɬ aka'an, hasu'uj pa'qu' numti qu' les qiye'ji', nikesimeni' yijat'ij pa' hats ɬuk'e'eju'ɬ pa' testi'yij nite' ɬeqekuye'j tisij pa' Intata.* 4 Qe hik ɬunye'j ha'ne i'nese'n in olots ene' ɬewekwekits qa week ewiɬei yeqet'etsijju'kii t'ejuyets. 5 Qa hik injunyejei inekhewel in jo'lots in jitajayan ha' Cristo qa hik injunyejei na'aj ewi'ɬ wit'ese'n. Qa week pa'qu' ewi'ɬe' pe' ɬewekwekits pa' wit'ese'n ti'jets pekhewep ɬewekwekits.* 6 Week ewiɬei inekhewel nite' ɬunyejei wetju'ɬ pe' jitesti'yij ham ɬajale' ta'ɬets pa' ɬeq'iltiye'j pa' Intata. Pa'qu' ewi'ɬe'

---

* **11:19** Ro 9:19 * **11:20** Ro 5:2; 12:16; 1Co 10:12; 2Co 1:24; 1Ti 6:17; 1P 1:17 * **11:22** Ro 2:4; 1Co 15:2; He 3:6,14; Jn 15:2 * **11:23** 2Co 3:16 * **11:25** Ro 1:13; 16:25; 11:7; 12:16; Mt 13:11; 1Co 2:7-10; Ef 3:3-5,9; Lc 21:24; Jn 10:16 * **11:26** Is 59:20-21 * **11:27** He 8:10,12 * **11:28** Ro 5:10; 9:5; Dt 7:8; 10:15 * **11:29** Ro 8:28; 1Co 1:26; Ef 1:18; 4:1,4; Fil 3:14; 2Ts 1:11; 2Ti 1:9; He 3:1; 2P 1:10 * **11:30** He 7:21 * **11:32** Ro 3:9; Ga 3:22-23 * **11:33** Ro 2:4; Ef 3:8,10; Col 2:3; Job 5:9; 11:7; 15:8 * **11:34** Job 41:11; Jer 23:18; 1Co 2:16 * **11:36** 1Co 8:6; 11:12; Col 1:16; He 2:10 * **12:1** 1Co 1:10; 6:20; 2Co 10:2; Ef 4:1; 1P 2:5,11; Ro 6:13,16,19; He 13:15 * **12:2** 1P 1:14; Mt 13:22; Ga 1:4; 1Jn 2:15; Ef 4:23; 5:10,17; Tit 3:5; Col 1:9 * **12:3** Ro 1:5; 11:20; 15:15; 1Co 3:10; 7:17; 15:10; Ga 2:9; 2Co 10:13; Ef 3:7-8; 4:7; 1P 4:11 * **12:5** 1Co 10:17,23; 12:20,27; Ef 4:12,25

qu' netesti'yij in profeta, qa' nanatkin in łuk'e'ek pa' hats łuk'e' pa' testi'yij.* 7 Qa pa'qu' netesti'yij pa'qu' net'ihinijkii, qa' net'ihinijkii. Qa pa'qu' netesti'yij qu' ni'nq'ijatshen, qa' ni'nq'ijatshen.* 8 Qa pa'qu' netesti'yij qu' ninaxkakłin, qa' ninaxkakłin. Qa pa'qu' netesti'yij in t'ihin, qa' lees nanhin pa'qu' net'ihinij. Qa pa'qu' netesti'yij qu' netnek'enhei, qa' nejeełik'uiha pa'qu' naqsiijkii. Qa pa'qu' netesti'yij qu' net'iftits, qa' hasu'uj qu' na'tinhetje'm łeju's, łe'wisi'imkii yijat'ij.*

Pa'qu' injunye'je' in jitajayan pa' Jesucristo.

9 Qu' mewet-su'uni'ł yijaayi'ija, hasu'uj aqanłi'iłkii qu' hik łunye'je' qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił. Uteeni'łha pa' uł'ax, qa pa' łe'wis qa' ik'eyiłijha qu' isu'uni'ł.* 10 Mewet-su'uuni'łha qe hats e'witjefeyeek'iłha. Week ewiłei ekheweli'ł iwqinheti'ł pa'qu' ejefeyi'iłipji' pa' Intata qe hats e'witjefeyeek'iłha.* 11 Hasu'uj e'qinyetetsi'iłkii pa'qu' ithayiki'ił, et'unitsi'iłkii yijat'ij qa' imeheti'łji' qu' ithayi'yi'łi'mkii ha' Yatsat'ax'inij.* 12 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' nata'łets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui, me'nt'unheti'łiju'ł qa hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek łaats'e'ełij, hasu'uj antapi'iłii qu' iyini'ł.* 13 I'feni'łij pa'qu' hami'im pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata. Eneqjunu'ułij qa' łisi'łij iye łewhi'wet'e' pe'qu' i'weni'łik'ui.* 14 Aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pe'qu' nawitjitaxi'ł. Iyini'łipji'kii qa hasu'uj qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' anyejeyi'iłij.* 15 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' łe'sitsi'imkii pekhewep. Mapi'łju' qu' napju' pekhewep.* 16 Ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii. Hasu'uj pa'qu' numti qu' les łe'wise'ju' pa'qu' numti qa pekhewepe' qa' nite'ye', a'qapitsi'iłi'kii yijat'ij pekhewe' wenit'ijets in uł'eetsłekii. Qa hasu'uj iye pa'qu' numti qu' les nenikfe'lets wekwek qa pekhewepe' qa' nite'ye'.* 17 Hasu'uj aqa'tja'yi'łij qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' uł'axe' pekhewe' qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe'. Menethiniłijets ene' week qu' aqsiiłijkii pa' łe'wis.* 18 Qu' łeke'ye', qa aqsiiłijkii pakha' łuk'e' pa' łeke' qu' aqsiiłi'mijkii ene' week jukhew qa efuts hats'inha qu' ikesimen łi'iłkii.* 19 Yejefets, hasu'uj qu' ekhewele'łi'ił qu' anqa'tjayu'ułkii, iwejini'łij yijat'ij pa' Intata qu' nitanithen, qe ke' we'nika'ajji' in yit'ij pa'aj pa' Intata, yit'ij: *—Yakha' qu' haiqa'tjai. Yakha' qu' hijanin.— (Dt 32:35)** 20 Qa kakhap we'nika'ajji' iye qa yit'ij: *—Pa'qu' na'napjaxtax e'm, qu' niyipkun qa' łisij pa'qu' netuj. Qu' ne'niyayu' qa' łisij pa'qu' łat'e. Qu' hik aka' eqfenye'ji'ij ma' qa hik łunye'j qu' enipji'kii łeiła' pe'qu' ł'ofololitse' tujje'm qe qi qu' niwepinhetkii pa' łunye'j in nite' łe'wis.— (2R 6:22)** 21 Hasu'uj nanax'ej pa' uł'ax, aqsiijkii yijat'ij pa' łe'wis qa' anaxij pa' uł'ax.

13

Pa'qu' injunyejeyi'ij pe' tenek'enhei.

1 Week jitewqinhet pekhewe' qu' netnek'enhei, qe ham pa' qu'nte' nata'łe'ets pa' Intata pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei. Qa hik ta'łijupi' pekhewe' hane'ej łetsetitits pe' tenek'enhei pa' Intata hikpa' yaqsi'jju'.* 2 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' net'ejuyiju'ł pe' łetsetitits pe' tenek'enhei ma' qa hats t'ejuyiju'ł iye pa' Intata qe hikpa' yaqsi'jju'. Qa week pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł aka'an qa' nattanithenhetii.* 3 Qe pe' tenek'enhei nite' t'ejuyets qu' nijiweikitkii pekhewe' yaqsiijkii pa' łe'wis, qe t'ejuyets yijat'ij qu' nijiweikitkii pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax. ¿Me łisu'un qu' ham ijiweyaxi'iju'łkii pe' tenek'enhei? Aqsiijkii pa' łe'wis hats'inha qa' ne'sinhetij. 4 Qe pa' Intata yaqsiijkii pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei qe qa' nejełiłijets pa' uł'ax. Qa qu' aqsi'jłi'ijkii pa' uł'ax, qa' les łe'wis qu' e'nijiweikii, qe pe' tenek'enhei na'li'm pa' łet'unha'xijup qu' natanithen qe pekhewe'en t'ithayi'yi'm pa' Intata ma' qa yitanithen pa'qu' naqsiijkii pa' uł'ax.* 5 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj hami'ik'ui qu' jintek'enets pekhewe' tenek'enhei, hasu'uj qu' ewi'łe'łe qu' jine'nijiweyets qu' jinitanithen, qe les łe'wis iye qu' ham jintoksi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' jintaqsiijkii.* 6 Pa' Intata hikpa' yaqsiijkii pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei, qa hik ta'łijupi' in les łe'wis qu' jintajaninkii pe' wekwek (impuestos) t'ejuyets pe' tenek'enheiji' pa' witset, qe pekhewe'en łeq'ithayinenhei pa' Intata qa ewi'łłe in yithayiki pa' ł'ithayijkit in tenek'enhei. 7 Hik ta'łijupi', ijanini'łkii pekhewe' ł'estiyiłij qu' ijanini'łkii. Week ewiłei ekheweli'ł ijanini'łkii pekhewe' wekwek

---

* **12:6** 1Co 7:7; 12:4,10; 1P 4:10-11; Hch 13:1 * **12:7** Hch 6:1; 13:1; 1Co 12:28; 14:26 * **12:8** Hch 4:36; 11:23; 13:15; 2Co 8:2; 9:7,11,13; 1Co 12:28; 1Ti 5:17 * **12:9** 2Co 6:6; 1Ti 1:5; 1Ts 5:21-22 * **12:10** Jn 13:34; 1Ts 4:9; He 13:1; 2P 1:7 * **12:11** Ro 13:7; Fil 2:3; 1P 2:17; Hch 18:25; 20:19 * **12:12** Ro 5:2; He 10:32,36; Hch 1:14 * **12:13** Ro 15:25; 1Co 16:15; 2Co 9:1; He 6:10; Mt 25:35; 1Ti 3:2 * **12:14** Lc 6:22; 1Co 4:12 * **12:15** Job 30:25; He 13:3 * **12:16** Ro 11:20,25; 15:5; 2Co 13:11; Fil 2:2; Ef 4:2; 1P 3:8; Pr 3:7 * **12:17** Pr 20:22; 24:29; 2Co 8:21 * **12:18** Mr 9:50; Ro 14:19 * **12:19** Sal 94:1; 1Ts 4:6; He 10:30 * **12:20** Mt 5:44; Lc 6:27; Pr 25:21-22 * **13:1** Tit 3:1; 1P 2:13; Dn 2:21; 4:17; Jn 19:11 * **13:2** 1P 2:14 * **13:4** 1Ts 4:6 * **13:5** 1P 2:13,19

(impuestos) t'ejuyets pe' tenek'enheiji' pa' witset. Ijanini'łkii iye pekhewe' t'ejuyets in yijanin wekwek tujtseika' ta'łji' (aduana) qe t'ejuyets iye pe' tenek'enheiji' pa' witset. Ek'eni'łets pekhewe' qu' netesti'yij qu' netnek'enhei. Iwqinheti'ł pekhewe' qu' netesti'yij qu' netiwqinhetii.*

Jiwet-su'un.

8 Hasu'uj qu' nana'l ekumhifkineli'iłij pakhape', ewi'łłe yijat'ij qu' hik łunye'je' qu' ekumhifkineyi'iłij qu' mewet-su'uni'ł, pa'qu' nisu'un pakhape' ma' qa hats yaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).* 9 Qe wenit'ij qu' jintaqsi'jijkii in yit'ij: *—Hasu'uj ejtenij pe'qu' efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj ejtenkii. Hasu'uj isu'un qu' antsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape'.— (Ex 20:13)* Qa week iye kekhewep, qa qu' aqsiijkii in wenit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe. —(Lv 19:18)* Ma' qa' hats week na'n ji'teje'm qu' aqsiijkii ekewe'en.* 10 In jitesu'un pakhape' nite' jitawtshetenij pe'ye', qa hik ta'łijupi' in jitesu'un pakhape' ma' qa hats week jitaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). 11 Les łe'wis qu' aqsiiłijkii ekewe'en qe ha'ne hats ju'un ji'teje'm łahats'ij qiji'. Yape onomi'łpha'mkii in łama'ałju' qe pa' iniłijii hats met, hats nite' hik ipłu'ui pa' ipłu'uk'i in i'nk'aa jitek'enets,* 12 qe pa' naja'x hats hamiyu' qa pa' nełu qa hats met. Qa hik ta'łijupi', yape jiteli'ij pe' wekwek t'ejuyets pa' nookii ma' qa' jinteqhinataji' pe' t'ejuyets pa' nełu hats'inha qu' jinaqsi'jij pa' uł'ax.* 13 Les łe'wis qu' ji'nt'asinikiha in nełu iniiłets. Hasu'uj hik injunyejeye' pe' yewutłekii qa pe' yek'uwetju'kii iye. Hasu'uj hik injunyejeye' iye pe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits qa pe' wapiłłe wetju'łkii in wanawitji. Hasu'uj iye injunyejeye' pe' tek'ełeiju'kii qa pe' eqemtshenetsitsij wekwek.* 14 Les łe'wis yijat'ij qu' hik injunyejeye' qu' jinteqhinataji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa' ji'nt'ethinkii, qa hasu'uj qu' jintesu'unji' pakha' yisu'un ene' i'nesenits.*

14

Pekhewe' hats nikfe'lets qa pe' mente' nikfe'letsha in yijayan pa' Cristo.

1 Elesi'iłiju'ł pakha' mente' t'unij pa' nite' łeqekuye'jij ha' Cristo, qa hasu'ujłe isu'un qu' ejitheyijetskii pe' yumtiłetax.* 2 Na'l pe'qu' numti qu' weekłe łeke'ye' qu' netuj qe ta'łets in hats t'un pa' nite' łeqekuyejeyij, qa na'l pe' yumti ek qu' uja'xe'łe kekhewe' łesejets (verduras) qu' netuj qe ta'łets in nite' t'un pa' nite' łeqekuyejeyij.* 3 Pakha' weekłe tuj qa hasu'uj qu' nuten pakha' nite' weekłe qu' netuj, qa pakha' nite' weekłe qu' netuj qa hasu'uj qu' nit'ijets qu' uł'axe' pakha' weekłe tuj, qe pa' Intata week t'eku'miju'ł.* 4 ¿Łek akha' qu' ittaxijets qu' uł'axe' pa'qu' łeqejkunenek'e pakhape'? Qe in łe'wisju' i'nłi'i qu' uł'axe'ju' pa' yithayiki qa ewi'łłe pa' łaqa patun pa'qu' nit'ij, qa nite'łe yiwejinłe ma' qa' nanamju', qe pa' patun hikha' ha' Yatsat'ax'inij hikha' ewi'łłe in na'l pa' łet'unha'xijup qu' naqsiijkii qu' nite' naname'ju'. 5 Na'l pa'qu' numti pa'qu' ewi'ł nełuye' qu' les qiye'ji' qa na'l pa'qu' numti'ek in week łunyejei pe' nełuts. Week ewiłei net'eku'mi' pa' hats yumti.* 6 Pakha' yumti pa'qu' ewi'ł nełuye' qu' les qiye'ji' ma' qa yaqsi'jijup qu' niwqinhetji' ha' Yatsat'ax'inij. Qa pa' weekłe tuj eke' witqats qe yumti qu' nata'łets ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata. Qa pakha' nite' week qu' netuj eke' witqats qe yumti qu' hik aka' nisu'un ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 7 Qe in jitajayan ha' Yatsat'ax'inij, in mexe ji'łii qa hasu'uj qu' jinteli'ij qu' jintaqsi'jijkii pa' yisu'un, yamijii qu' jinanaxtaxju'.* 8 Qe in mexe ji'łii i'nłi'i qu' hats jinanaxtaxju' nite' yili'ij qu' natsat'ets'inij ha' Yatsat'ax'inij qa nite' inekhewel qu' jinatsat'etsłe intij.* 9 Pa' Cristo in wa'm qa iła'x iye qe qa' netnek'enhe'yij pe' iłii qa pe' naxju'.* 10 ¿Qa inhats'ek akha' in łejefitkii pa' ejefe'epji' pa' Intata? ¿Inhats'ek iye in łuten pa' ejefe'epji' pa' Intata? Week qu' jats'ap'ayi'ijup hatse' pa' Intata qa' jinifaakan. 11 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: "In yijunye'jek in tsa'l, qu' week nonokok'enyifi hatse' qa' week qu' netetfeli'm: ha'ne Dios."— (Is 45:23)* 12 Ye'ehe, qa' week

---

* **13:7** Mt 17:25; 22:21; Lc 20:22; 23:2 * **13:8** Mt 7:12; 22:39; Jn 13:34; Ro 12:10; Ga 5:14; Stg 2:8 * **13:9** Dt 5:17-21; Lv 19:18; Mt 19:19 * **13:11** 1Co 3:5; 7:29; 10:11; 15:2,34; Stg 5:8; 1P 4:7; 2P 3:9,11; 1Jn 2:18; Ap 1:3; 22:10; Mr 13:37; Ef 5:14; 1Ts 5:6; Hch 19:2 * **13:12** He 10:25; 1Jn 2:8; Ap 1:3; 22:10; Ef 5:11; 6:11,13; 2Co 6:7; 10:4; 1Ts 5:8 * **13:13** 1Ts 4:12; Lc 21:34; Ga 5:21; Ef 5:18; 1P 4:3 * **13:14** Job 29:14; Ga 3:27; 5:16; Ef 4:24; Col 3:10,12; 1P 2:11 * **14:1** Hch 28:2; Ro 11:15; 12:3; 15:1,7; 1Co 8:9-11; 9:22 * **14:2** Ro 14:14 * **14:3** Lc 18:9; Col 2:16; Hch 28:2; Ro 11:15; 15:7 * **14:5** Ga 4:10; Lc 1:1; Ro 4:21 * **14:6** Mt 14:19; 1Co 10:30; 1Ti 4:3-4 * **14:7** Ro 8:38; 2Co 5:15; Ga 2:20; Fil 1:20 * **14:8** Lc 20:38; Fil 1:20; 1Ts 5:10; Ap 14:13 * **14:9** Ap 1:18; 2:8; Mt 28:18; Jn 12:24; Fil 2:11; 1Ts 5:10; Ro 2:16; 2Co 5:10 * **14:11** Fil 2:10-11

ewiłei inekhewel qu' jintetfeliji'm hatse' ha' Dios pe' jitaqsiijkii.* 13 Qa hik ta'łijupi', jiteli'ij in
jitejefitkii pakhape' inejefe'epji' pa' Intata, les łe'wis yijat'ij qu' hasu'uj qu' jinowo'oi pa'qu'
jintalanhenijifi pa'qu' inejefeyi'ipji' pa' Intata.* 14 Yakha' in hijayan ha' Yatsat'ax'inij Jesús
qa tsikfe'lets in ham pa'qu' nite' łeke'ye' qu' jintełuj eke' witqats. Qa pa'qu' numti qu' nana'l
pe'qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata qu' netuj, qa' hasu'uj netuj, qe qu' netuj ma' qa hats uł'ax
in yaqsiijkii.* 15 Qa qu' newenłi'ij pa' ejefe'epji' in łetuj pekhewe' yumti qu' nite' łexkeli'ij
pa' Intata, ma' qa' netujji'jek, qa' nitawje'meten qe yoksi'wen in hats uł'ax in yaqsiijkii
aka'an. Qa akha' in łaqsiimijkii aka'an pa' ejefe qa hik łunye'j qu' ham e'qsu'unka'xi'ij. Hasu'uj
nata'łets pa'qu' netnekui qu' iwuł'enhetju' pa' ejefe'epji' pa' Intata qe ha' Cristo wa'mifi iye
pa'aj pakha'an.* 16 Jełiju'ł hasu'uj qu' nenit'ijets qu' uł'axe' pakha' qu' łe'wise' e'm.* 17 Qe pa'
tenek'enheiji' pa' Intata nite' t'ejuyets qu' jintełuj pe'ye' i'nłi'i pa'qu' ji'niyaji', qe t'ejuyets
yijat'ij pa' yatsathen qa pa' ham peeyi'ijkii qa t'ejuyets iye pa' witisa'xi'mkii, hik ekewe'
jiyełisij pa' Espíritu Santo.* 18 Pa'qu' netk'enets ha' Cristo qu' hik aka' łunye'je', qa pa' Intata
qa' qii'ija qu' ni'sinhetij, qa' qii'ija iye qu' ni'sinhetij ene' week jukhew qa efuts.* 19 Qa hik
ta'łijupi', jitaqsiijkii pakha' qu' nata'łets qu' ham peeyi'ijkii qa qu' jineteni'fenij wetju'łkii iye
qu' jet'unitsi'ij pa' nite' inqekuyejeyij.* 20 Hasu'uj nata'łets pa'qu' netnekui qu' iwuł'enhetju'
pa' ł'ithayijkit pa' Intata yenji'teje'm pa' ejefe'epji'. Week kekhewe' tenekui łe'sits, qa nite'łe
łe'wis in ne'wenij pa' ejefe qu' etuj pekhewe' yumti qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata qu' netnekui,
qa qu' netuj ma' qa hats łaqsijinenijkii pa' uł'ax.* 21 In mexe ne'wenij qa les łe'wis qu' hasu'uj
łuj eku'n ł'ese'n i'nłi'i qu' winoye' qa i'nłi'i pa'qu' łunye'je'łe qu' naqsijinenijkii pa' uł'ax pa'
ejefe'epji' pa' Intata. 22 Qa hik ta'łijupi' in łumti qu' weekłe łeke' qu' etuj eke' witqats, qa les
łe'wis qu' u'jaxe'łi'iłijkii pa' Intata qu' enikfe'li'łets. Łe'wisi'mkii pakha' qu'nte' naqsijineni'ijkii
pa' uł'ax pa' yumti.* 23 Qa pakha'łe yumti qu' nata'łets pa' Intata in nite' week qu' netuj, qa
qu' netuj pekhewe' yumti qu' nite' łeke'ye' qu' netuj ma' qa hats uł'ax in yaqsiijkii qe nite'
yaqsiijkii pakha' yumti qu' nisu'un pa' Intata. Qa hik ta'łijupi', week pa'qu' jintaqsiijkii qu'
net'ejuyiju'ł pakha' jitumti, nite' łe'wis, witwuł'ax.*

15

1 Inekhewel pekhewe' hats t'unitsij pakha' nite' łeqekuyejeyij les łe'wis qu' hasu'uj qu'
ji'nitaqsunijup in jiti'fen pekhewe' mente' t'unitsij pakha' nite' łeqekuyejeyij. Qa hasu'uj
jiwo'oi pa'qu' i'nujaxe'łi'ijkii qu' jintesu'unik'i.* 2 Week ewiłei inekhewel jitaqsi'ji'mijkii
pakha' qu' ni'sinhetij qa yi'sinhet iye pa'qu' inejefeye' hats'inha qa' neteiłem qu' net'unij
pa' nite' łeqekuye'jij.* 3 Ha' Cristo iye nite' wo'oi pa'qu' ewi'łe'łi'ijkii qu' nisu'unik'i in ł'anye'jek
pa'aj ka' we'nika'ajji' ha' Cristo in yit'ijets pa'aj pa' Intata: *—Pekhewe' uł'etsik'i łe'lijei ewets qa
yakha'łe iye in uł'etsik'i łe'lijei yiwets.—(Sal 69:9)** 4 Qe week kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj,
we'nika'ajji' qe qa' ji'nijatshen, hats'inha qa' nite' jinanqatsit'i'ij qa qu' jinatkakłin iye ma'
qa nana'l pa'qu' jinetjumti'ets witiła'x nite' yili'ij.* 5 Pa' Intata hikpa' ta'łets in jiwatkakłin
qa in nite' jinaqatsit'ij iye, k'iyinijets qu' nełisi'łij qu' ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii in
łunye'jek ka' hats yisu'un ha' Jesucristo,* 6 hats'inha qu' ewi'ł ni'iłi' qa' ewi'łi'ik'i pa'qu' a'xi'ił
qu' iwqinheti'ł pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

Pa' Intata t'eku'mi' pe' nite' judiol.

7 Qa hik ta'łijupi' qu' ku'mi'łij wetju'ł in łunye'jek ha' Cristo in t'eku'mi'ł eju'ł qe qa'
iwqinheti'łji' pa' Intata.* 8 Hit'ij ewets ha' Cristo in taqsijkitiiłi'ijkii in hik łunye'j qu'
witq'ithayinenek'i ipji' ne' judiol qe qa' nethinkii in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij pa' Intata, qa
qu' naqsiijkii iye pe' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pe' inaqwa'mhitsik'i.* 9 Qa qu' naqsiijkii
iye pekhewe' nite' judiol qu' niwqinhetji' pa' Intata qe ta'łets pa' łeq'iltiyejij, in ł'anye'jek
ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Qa hik ta'łijupi' ne' witsetiikal ji'teje'm yakha' qu' k'ewqinhetji' qa'
heilijtsi'yij iye ka' ii.— (2S 22:50)** 10 Qa kakhap qa yit'ijek: *—E'łe'sitsi'iłi'mkii e'weeki'ł witsetits,
e'weeki'łij na' witset t'eku'miiji' pa' Dios qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii.— (Dt 32:43)* 11 Qa
kakhap iye qa yit'ijek: *—Iwqinheti'łji'ha pa' Yatsat'ax'inij, e'weeki'ił nite' judiol. Jite'lijtsi'yiiha*

---

* **14:12** Mt 12:36; 16:27; 1P 4:5 * **14:13** Mt 7:1; Ro 14:3; 1Co 8:13 * **14:14** Hch 10:15; Ro 14:2,20; 1Co 8:7 * **14:15** Ef 5:2 * **14:16** 1Co 8:11; 10:30; Tit 2:5 * **14:17** 1Co 8:8; Ro 15:13; Ga 5:22 * **14:18** Ro 16:18; 2Co 8:21; Fil 4:8; 1P 2:12 * **14:19** Sal 34:14; Ro 12:18; 15:2; 1Co 7:15; 10:23; 14:3,26; 2Ti 2:22; He 12:14; 2Co 12:19; Ef 4:12,29 * **14:20** 1Co 8:9-13 * **14:22** 1Jn 3:21 * **14:23** Ro 14:5 * **15:1** Ro 14:1; Ga 6:2; 1Ts 5:14 * **15:2** 1Co 9:22; 10:24,33; 2Co 13:9 * **15:3** 2Co 8:9 * **15:4** Ro 4:23; 2Ti 3:16 * **15:5** 2Co 1:3; Ro 12:16 * **15:6** Ap 1:6 * **15:7** Ro 14:1 * **15:8** Mt 15:24; Hch 3:26; Ro 4:16; 2Co 1:20 * **15:9** Ro 3:29; 11:30; Mt 9:8; Sal 18:49

pa' Yatsat'ax'inij, e'weeki'iɬ witsetits.—(Sal 117:1) 15:12 Isaías qa yit'ijek: *—Nam hatse' pakha' qu' nata'ɬets pa' Isai'ik'i.*Ma' qa' netnek'enhe'yij week pe' witsetits nite' judiol. Week pe' witsetits nite' judiol qu' netjumti'ets pakha'an.— (Is 11:10)** 15:13 Pa' Dios ta'ɬets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui pa' witiɬa'x nite' yili'ij hikpa' qu' noponheti'ɬij pa'qu' esaxitsi'iɬi'mkii qa pa'qu' ikesimeyaxitseɬi'iɬkii week ekheweli'ɬ in nite' ɬeqeku'uɬ, hats'inha qu' qiyi'ija qu' etjumti'iɬets qu' nata'ɬets pa' ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo.*

Pa' ɬ'ithayijkit pa' Pablo in apóstol.

15:14 Yejefets, yakha' tsikfe'lets in qi in topoli'ɬ ej qu' iftits'iɬ wetju'ɬ, tsikfe'lets iye in qi in topoli'ɬ ej pa' ikfeliyaxitsi'ɬets qa topoli'ɬ ej iye in ɬisu'uni'ɬ qu' enfeli'ɬi'm pekhewep qu' nili'ij pa' uɬ'ax.* 15:15 Qa ɬunye'j ji'ij in nite' hetjeyepunets qu' henq'ika'aɬij ei iye kekewe' uja'x wekwek, qe qa' nite' antapiyi'iɬik'i, nite' hetjeyepunets ekewe'en qe ta'ɬets pa' ɬeqi'fenkeye'j in tseɬisij pa' Intata* 15:16 qe qa' ɬeq'ithayinenek'eyij ha' Jesucristo qu' hik yijunye'je' qu' ya'maestroyi'ipji' eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x nite' yili'ij, hats'inha pekhewe' nite' judiol pe'qu' netk'enets qa' hik ɬunyejeye' qu' yeqistitse' ɬe'sits qa yisu'un pa' Intata qe ta'ɬets in hats nili'jju' pa' Espíritu Santo.* 15:17 Qa hik ta'ɬijupi', yakha' in heik'enets ha' Jesucristo qa qi in hisu'un aka' yithayijkit t'ejuyets pa' Intata.* 15:18 Qe nite' hisu'un pakhape' iye qu' henfel qe uja'xɬe kekhewe' tsatkinij ha' Jesucristo hats'inha qa tek'enets hekhewe' nite' judiol in ta'ɬets kekhewe' hit'ij qa ke' haqsiijkii,* 15:19 qa ta'ɬets iye pa' qi ɬet'unha'x kekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ qa in yitjuɬaxijpha'mkii iye qa pa' ɬet'unha'x pa' ɬeqe Espíritu pa' Dios. Qa aka'an in ɬunye'jkii qa hata'ɬiji' ha' Jerusalén qa tsaq'axij in week henfeli'm ke' ɬe'sits ɬe'lijei ha' Cristo qa tsaamɬi'ijii ha' sehe' Iliria.†* 15:20 Qa yijunye'jɬe in hisu'un qu' henfelji'ji'm eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x nite' yili'ij week he' witsetits hekhewe' ham pa'qu' nenikfe'lets ha' Cristo. Haqsiijkii aka'an qe qa' nite' he'yilit'eɬe ji'teje'm pe'qu' hats ink'am neteniihinpha'm.* 15:21 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pekhewe' nite' hayiits qu' netfelhitiyi'm pakha'an, qa' ni'wen wetju'ɬ hatse'. Pekhewe' nite' hayiits qu' nepiye'ek'i, qa' nenikfe'lik'i hatse'.— (Is 52:15)*

Pablo yisu'un qu' namii pa' Roma.

15:22 Olotsij in hisu'untax qu' natsami'ɬ ei, qa aka'ɬe yithayijkit hik aka' ta'ɬets in mexe jutsitax qu' natsami'ɬ ei.* 15:23 Qa hane'ej in hats tsaqhat'axij aka' yithayijkit enewe' hane'e'in witsetits qa in hats hit'ij in hats olots ininqapits in hisu'untax qu' nek'injiwitsheni'ɬ ei.* 15:24 Qu' haktax pa' España qa' hiwq'axinij qu' mexe henwu'mi'ɬ eiji', q'axqe qu' ɬeke'ye' pa'qu' etsi'feni'ɬij qu' haktax iye qu' hats ɬ'aje'ɬi'ij qu' je'ɬe'sitsi'imkii in jiwetwen.* 15:25 Qa ha'neɬi'ij qa' mexe hojohonii ha' Jerusalén qe qa' heka'xii enewe' ɬ'astai qu' ni'fenii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek hakha' witset.* 15:26 Qe he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' sehe' Macedonia qa he' i'ni' ek ha' sehe' Acaya t'eku'mij wetju'ɬ qu' ewi'ɬ nenikii pe'qu' net'ejuyets hekhewe' if'iljetsits inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' Jerusalén.* 15:27 In ɬekheweɬe in yisu'un qu' ni'fen ma' qa hats yasiinik'iha in yaqsiijkii, qe hik ɬunyejei in judiol tisji'jij eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x nite' yili'ij pekhewe' nite' judiol. Qa hik ta'ɬijupi' qu' aqa'pk'asiyi'ɬijets week pa'qu' ɬunye'je'.* 15:28 Qa qu' nasqhat'axtaxij aka'an qu' hats hetisij enewe' ewi'ɬ we'neni'kii hekhewe'en, qa i'nɬi'i qu' hikna' hata'ɬi' qu' natsamii pa' España ma' qa' mexe henwu'mi'ɬ eiji' qu' nek'injiwitsheni'ɬ ei.* 15:29 Tsikfe'lets qu' natsamtaxi'ɬ ei qa' qi qu' ni'fen pe' intawjets ha' Cristo. 15:30 Yejefets, k'iyini'ɬij ewets aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' witeqsu'unka'x jiyeɬisij pa' Espíritu Santo qu' eneki'ɬij yiwets qa' qi qu' iyini'ɬyipji'kii,* 15:31 hats'inha qu' netswejinjiik'uifik'i pa' Intata pekhewe' yeqeku' ha' Jesús i'ni' na' sehe' Judea, hats'inha iye aka' qu' haqsiijkii na' Jerusalenii qa' ham peeyi'ijkii qu' net'eku'miju'ɬ he' inejefetsipji' ha' Jesucristo,* 15:32 hats'inha qu' nisu'un pa' Intata, ma' qa' qi qu' ye'ɬe'wisi'imkii qu' natsami'ɬ ei yejefets Roma ɬeiɬets. Qi qu' nimax qu' mexe hawapi'yi'ɬ ejup.* 15:33 Pa' Intata hikpa' ta'ɬets pa' wit'ikesimeya'xɬekii qu' na'ni'ɬ ejupkii. Hik aka' qu'

---

* **15:12** Isaí ɬatata pa' David'ik'i. * **15:12** Ap 5:5; 22:16; Mt 12:21 * **15:13** Ro 14:17; 1Co 2:4; 1Ts 1:5 * **15:14** Ef 5:9; 2Ts 1:11; 1Co 1:5; 8:1,7,10; 12:8; 13:2 * **15:15** Ro 12:3 * **15:16** Hch 9:15; Ro 1:1; 11:13; 12:1; Fil 2:17; Ef 5:2 * **15:17** Fil 3:3; He 2:17; 5:1 * **15:18** Hch 15:12; 21:19; Ro 1:5; 2Co 3:5 † **15:19** Sehe' Iliria ɬii iye pa'aj pa' Acaya. Hane'ej qa ɬii Grecia. * **15:19** Jn 4:48; Hch 20:1; 22:17-21 * **15:20** Ro 1:15; 10:15; 1Co 3:10; 2Co 10:15-16 * **15:22** Ro 1:13; 1Ts 2:18 * **15:23** Hch 19:21; Ro 1:10 * **15:24** Hch 15:3; Ro 1:12 * **15:25** Hch 19:21; 24:17 * **15:26** Hch 16:9; 18:12; 19:21; 1Co 16:5; 2Co 1:16; 2:13; 7:5; 8:1; 9:2,4; 11:9; Ef 4:15; 1Ts 1:7; Fil 4:10; Tit 1:3 * **15:27** 1Co 9:11 * **15:28** Jn 3:33 * **15:30** Ga 5:22; Col 1:8; 4:12; 2Co 1:11 * **15:31** 2Co 1:10; 8:4; 9:1; 2Ts 3:2; 2Ti 3:11; 4:17; Hch 9:13; Ro 15:15 * **15:32** Hch 18:21; Ro 1:10; 15:23

łunye'je' (Amén).*

16

Pablo qa wetfelii pekhewe' nikfe'li'ł wetju'ł.

1 K'efeli'łi'm ke' Febe inejefeki'ipji' pa' Intata t'iftits'etski ke' witlijtsitjii ha' witset'ii Cencrea.* 2 K'iyini'łij ewets qu' eneqjunu'ułijiju'ł aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij qa' aqsi'ji'ł iye, inłeqfenyejei łewekek pekhewe' hats yijayan pa' Intata. I'feni'łij week pa'qu' nite'jii, qe kikhe'en olots he' t'ifti'ts'etskii qa yakha' iye qa t'ifti'ts yiwetskii iye.* 3 Hewetfelii ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila, hikhe' yithayifetsipji' ha' Jesucristo,* 4 hikhe' nite' naiłetij łewek in yisu'un qu' netsi'fen, hit'ijets łe'wisij hekhewe'en, qa nite' yeł'ewi'łłe in hit'ijets łe'wisij qe week iye he' łe'lijtsitjiyits he' nite' judiol in yit'ijets iye łe'wisij. 5 Hewetfelii week pekhewe' qu' nonot'axjiij wetju'ł pa' Intata pe' łetsi'ii hekhewe'en. Hewetfelii ha' hisu'un yejefe Epeneto, hikha' yojoo in tek'enets ha' Cristo in ta'łiyek ha' sehe' Asia.* 6 Hewetfelii kikhe' María hikke' qi in t'ithayi'yi'ł epji'. 7 Hewetfelii he' yitsetifets qa hayiits iye yinopheł'ifets ha' Andrónico qa ha' Junías. He' apóstoles yisu'unij pa' yaqsiijkii enewe'en. Hikhe' hayiits tek'enets pa'aj ha' Cristo qa yakha'łe qa i'nk'ałe.* 8 Hewetfelii ha' Amplias hikha' hisu'un iye yejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij. 9 Hewetfelii ha' Urbano, hikha' inqi'fenijkii iye aka' wit'ithayijkit t'ejuyets ha' Cristo. Qa hewetfelii iye ha' hisu'un yejefe Estaquis. 10 Hewetfelii ha' Apeles, hikha' nite' yeqenijanij pe' witaqjaajinkeyejei in yijayan ha' Cristo. Qa hewetfelii iye hekhewe' łejefets ha' Aristóbulo.* 11 Hewetfelii ha' yitsetife yejefe Herodión. Hewetfelii iye hekhewe' yijayan ha' Yatsat'ax'inij łejefets ha' Narciso. 12 Hewetfelii kikhe' Trifena qa ke' Trifosa łeqejkunenkii ha' Yatsat'ax'inij. Hewetfelii iye ke' hisu'un yejefeki' Pérsida, hikke' qi iye in t'ithayi'yi'm ha' Yatsat'ax'inij. 13 Hewetfelii ha' Rufo, hikha' t'unij in yijayan ha' Yatsat'ax'inij. Qa hewetfelii iye ke' łenene hakha'an, hikke' hik łunye'j iye qu' neneye'.* 14 Hewetfelii ha' Asíncrito, ha' Flegonte, ha' Hermes, ha' Patrobas, ha' Hermas qa week pekhewe' te'weyij hekhewe'en inejefetsipji' pa' Intata. 15 Hewetfelii ha' Filólogo qa ke' Julia qa ha' Nereo qa ke' łejefeki'. Hewetfelii iye ke' Olimpas qa week pekhewe' te'weyij hekhewe'en inejefetsipji' pa' Intata.* 16 Mewetfeljiiłij wetju'łkii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij. Wetfeli'ł ei week hekhewe' witlijtsitjiyits yijayan ha' Cristo.* 17 Yejefets, k'iyini'łij ewets qu' jeł'i'łiju'łha pekhewe' yaqsi'j jiijkii in yeqet'ets wetju'łkii qa yaqsi'j jiijkii iye pa'qu' net'ejuyiju'ł kekhewe' hats ł'ijatshenheti'yi'łij qa hats łenikfe'li'łets qa' me'nitoniłimetsha pekhewe'en.* 18 Qe pekhewe'en nite' t'ithayi'yipji' ha' Yatsat'ax'inij Cristo, qe t'ithayi'yipji' yijat'ij pekhewe' łekhewełłe in yisu'un. Pekhewe'en in iyet qa qi in af'ayai qa qi iye in ineqsimetsin ma' qa yeqif'eli'ijju' pekhewe' yumti qu' yijaayi'ija na'aj yepi'ye' ek'i.* 19 Qe hats week nikfe'lets in nite' ł'inqeku'uł, qa hik ta'łijupi' in ye'łe'wisi'mkii qe ta'łi'ł ewets, qa hisu'unłe qu' maxtayitiłij pa' łe'wis qa' aqsiiłijkii qa' maxtayitiłij iye pa' uł'ax qa' hasu'uj aqsiiłijkii.* 20 Pa' Intata hikpa' ta'łets pa' wit'ikesimeya'xłekii, hats nite' toxik'ui qu' not'otsipji'kii pa' inwo'met (Satanás) qa' neniiju' ef'iyeyi'ł qa' otsiłipji'kii. Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewetskii.* 21 Wetfeli'ł ei na' Timoteo hikna' yithayife iye. Wetfeli'ł ei iye na' Lucio, na' Jasón qa na' Sosípater, enewe'en yejefets in judiol.* 22 Yakha' yii Tercio, łeq'ikanenekyij na' Pablo ha'ne witfaakanek. Hewetfeli'łij ei aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Wetfeli'ł ei na' Gayo hikna' yiwhiwet'iłijkii ene' łetsi' qa week wetfeli'ł ei hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata not'axjii wetju'ł ene' łetsi' nakha'an. Qa wetfeli'ł ei iye na' Erasto witeqjełinenek'ij ł'astai (tesorero) ha'ne witset. Qa wetfeli'ł ei iye na' inejefe'epji' pa' Intata łii Cuarto.* 24 Pa' łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ł ejupkii week ekheweli'ł. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).

Jitewqinhetji'ha pa' Intata.

25 Jitewqinhetji'ha pa' Intata, hikpa' łeke' qu' nit'unhet pa' nite' eqekuyejeyi'łij ekewe' łe'sits wi'tlijei k'efeli'łi'm t'ejuyets ha' Jesucristo, hik ekewe' pakhaa'ij pa'aj in ham pa'qu'

---

* **15:33** Ro 16:20; 2Co 13:11; Fil 4:9; 1Ts 5:23; 2Ts 3:16; He 13:20 * **16:1** 2Co 3:1; Hch 18:18 * **16:2** Fil 2:29 * **16:3** Hch 18:2; Ro 8:1,11; 2Co 5:17; 12:2; Ga 1:22 * **16:5** 1Co 16:15,19; Col 4:15; Flm 2; Hch 16:6 * **16:7** Ro 9:3; 16:21; Col 4:10; Flm 23 * **16:10** 1Co 1:11 * **16:13** Mr 15:21 * **16:15** Ro 16:2 * **16:16** 1Co 16:20; 2Co 13:12; 1Ts 5:26; 1P 5:14 * **16:17** 1Ti 1:3; 6:3; Mt 7:15; Ga 1:8-9; 2Ts 3:6,14; Tit 3:10; 2Jn 10 * **16:18** Ro 14:18; Fil 3:19; Col 2:4; 2P 2:3 * **16:19** Ro 1:8; Jer 4:22; Mt 10:16; 1Co 14:20 * **16:20** Ro 15:33; Mt 4:10; 1Co 16:23; 2Co 13:14; Ga 6:18; Fil 4:23; 1Ts 5:28; 2Ts 3:18; Ap 22:21 * **16:21** Hch 13:1; 16:1; 17:5; 20:4 * **16:22** 1Co 16:21; Ga 6:11; Col 4:18; 2Ts 3:17; Flm 19 * **16:23** Hch 19:22; 20:4; 1Co 1:14

nenikfee'letsha.* 26 Qa ha'neɬi'ij qa hats jinikfee'letsha qa hats yeqet'ets ine'mkii iye
kekhewe' yika' pa'aj pe' profetas'ik'i, qe pa' nite' wa'm Dios hats yisu'un qu' nenikfe'lets pe'
week witsetits ke' ɬe'lijei qe qa' netk'enik'i qa'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo.* 27 Pa' ewi'Ɬe
in wekwek nikfe'lets Dios neniwqinhetji'ha ene' week ɬahatsiyij qu' nata'ɬets ha' Jesucristo.
Hik aka' qu' ɬunye'je' (Amén).*

* **16:25** Jud 24; Ro 2:16; 11:25; Mt 13:35; 1Co 2:1,7; 4:1; Ef 1:9; 3:3,9,20; 6:19; Col 1:26; 2:2; 4:3; 1Ti 3:16; 2Ti 1:9; Tit 1:2
* **16:26** Ro 1:2,5 * **16:27** Ro 11:36

1 CORINTIOS

Pablo mexe yojo in wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo. Yakha' qa na' Sóstenes inejefe'epji' pa' Intata hika'ał ha'ne witfaakanek.* 2 Ha'ne witfaakanek hika'ał qu' net'ejuyii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' witset Corinto, hik hekhewe' yeqe'thenju' pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo, qa taya'yiiji' qu' natsat'etsij, qa hik łunyejei iye week pe' pekhelji'kii witsetits pe' iyiiniiha ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo in yatsat'etsij iye pekhewe'en qa inekhewel iye yatsat'ets'inij iye.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.*

Pablo yitjiijetspha'm łe'wisij pa' Intata.

4 Yakha' hitjiijetspha'm łe'wisij pa' yeqe Dios qe ta'łi'ł ewets, qe łakha' t'iftits'ił ewets qe ta'łets ha' Jesucristo.* 5 Qe łakha' in ta'łets qa pa' Intata qa neł̓isi'łij in noponheti'łij week pe' ta'łets, axe'm ke' łe'lijei in ł'iyetiłij qa in łenikfee'liłetsha iye.* 6 Qa aka'an qa jutsiqaxij in yijaalija ke' henfeli'ł e'm t'ejuyets ha' Cristo.* 7 Ma' qa hats ham pa'qu' hami'ił e'm pe' ta'łets pa' Espíritu Santo in łisu'uniłik'ui qa ło'notki'iłik'ui pa' neł̓uji' qu' jinte'wentax qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 8 Pa' Intata łakha' qu' nejeł̓i'łij ewets qa' natsathenketjiji'ł qa' namł̓i'ijii pa' ł'axkathe'ej in ju'unipji' ha'ne sehe', hats'inha qa'nte' nenit'iłij ewets hatse' qu' uł'etsi'ił pa' łeqe neł̓u ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Pa' Intata yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij. Łakha' taya'yi'łij ei qa' ewi'ł ni'iłi' ha' łа's Jesucristo hikha' Yatsat'ax'inij.*

Hasu'uj enqet'etsi'ł̓ju'kii.

10 Yejefets, k'iyini'łij ewets aka' łiiji' ha' jitenek'enheyipji' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii qa hasu'uj qu' enqet'etsi'ł̓ju'kii, ewi'ł yijat'ij pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii qa pa'qu' ejunyejeyi'ił iye. 11 Hit'iłij ewets aka'an yejefets qe he' uja'x he' łejefets ke' Cloé nifel ye'm in łetujtse'eł̓ijjukii pa'qu' isu'uni'ł.* 12 Tsifeli'm in na'l pe' yit'ij łetets: —Yakha' heik'enets ha' Pablo.— Qa pekhewep qa yit'ij łetetsek in tek'enets ha' Apolos, qa pekhewep qa yit'ij łetets iye in tek'enets ha' Cefas (Pedro), qa pekhewep iye qa yit'ij łetets in tek'enets ha' Cristo.* 13 ¿Pa'n łunye'j ha' Cristo qu' neqet'etsju'kii qu' pekheli'ikii? Yakha' Pablo, ¿me he'nenji'pha'm pe'qu' cruze' qu' hawa'mi'ł efi? ¿Me łempuli'ji'łij ka' yii Pablo?* 14 Łe'wisij pa' Intata in ham iye pa'qu' himpuujin ekheweli'ł, uja'xłe in himpuujin ha' Crispo qa ha' Gayo.* 15 Qa aka'an in łunye'j ma' qa ham pa'qu' nit'ijets qu' nempuli'jij ka' yii.* 16 Ye', qete'e' ha' Estéfanas iye qa ke' łewhe'ye' qa he' łelits qa week he' i'ni' ke' łetsi' in henimpuujinju' iye, qa uja'xłe qa nite' tsikfe'lik'i pakhape' qu' himpuujin iye.* 17 Qe ha' Cristo nite' ts'ithayinenij qu' nek'inqimpuujinkii, ewi'łhe in ts'ithayinenij qu' henfel eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiłax. Nite' hanatkin pe'qu' wi'tlijeye' in łunye'jek na'aj yiya'yij pe'qu' łe'lijeye', qe nite' hisu'un qu' ham ne'weju'łi'ij in henfel ha' Cristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.*

Pa' Cristo hikpa' inq'ethinij pa' łet'unha'x qa pa' qi łikfeliya'xkii pa' Intata.

18 Qe pekhewe' teyii pa' qi ławak pa' Intata hik łeqjunyejeyij qu' ham ne'weju'łi'ij eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x. Qa inekhewełhe in jiteyii pa' witiła'x nite' ham qa jinikfe'lets eke' łe'sits wi'tlijei in inq'ethinij pa' łet'unha'x pa' Intata.* 19 Qe ka' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: *—Haqsiijkii hatse' qu' ham ne'weju'łi'ij pa'qu' numtiłetax pekhewe' wekwek wenikfelitaxets. Hiwu'mfik'i hatse' pa' łikfeliya'xkii pekhewe' wekwek yiya'yij.— (Is 29:14)*
20 ¿Łekpa' qu' ne'weju'łij pe' wekwek wenikfelittaxets? ¿Łekpa' weju'łij pe' maestrolipji' ke' Moisés łe'lijei? ¿Łekpa' weju'łij pe' yiya'yij łewek pa'qu' nit'ij in t'ejuyets ha'ne sehe' ipji'? ¿Me nite' yaqsiijkii pa' Intata qu' ham ne'weju'łi'ij pa' witikfeliya'xets pe' wekwek ha'ne

---

* **1:1** Hch 13:9; 18:17; Ro 1:1; 2Co 1:1; Ef 1:1; Col 1:1; 2Ti 1:1 * **1:2** Hch 9:14; 15:14; 18:1; 19:1; 20:32; 26:18; 2Co 1:1,23; 2Ti 4:20; 1Co 6:11; He 10:10; Ro 1:6-7; Gn 4:26; Sal 79:6; Jn 10:25; Ap 14:1 * **1:3** Ro 1:7; 2Co 1:2; Ga 1:3; Fil 1:2; 2Ts 1:2; Tit 1:4 * **1:4** Ro 1:8; Fil 1:3; Col 1:3; 1Ts 1:2; 2Ts 1:3; 2Ti 1:3; Flm 1:4 * **1:5** 2Co 8:7,9; 9:11; Ro 15:14; 1Co 12:8; 1Jn 2:20 * **1:6** 2Ti 1:8; 2Ts 1:10; 1Ti 2:6; Ap 1:2 * **1:7** Lc 17:30; Ro 8:19; Fil 3:20; He 9:28; 2P 3:12; 1P 4:13 * **1:8** Fil 1:6; 2:16; 1Ts 3:13; Lc 17:24; 1Co 5:5; 2Co 1:14; Col 1:22 * **1:9** Dt 7:9; Is 49:7; 1Co 10:13; 2Co 1:18; Ro 8:28; Jn 5:19; He 1:2; 1Jn 1:3 * **1:11** Tit 3:9 * **1:12** Tit 3:13; Jn 1:42; Mt 23:9-10 * **1:13** 1Co 12:5; 2Co 11:4; Ef 4:5 * **1:14** Hch 18:8 * **1:15** Ro 16:23 * **1:16** Ro 16:5; 1Co 16:15,17 * **1:17** Lc 23:26; Fil 3:18 * **1:18** Hch 19:11; Ro 1:16; 2Co 13:4

sehe' ipji'?* 21 Pa' Intata qi in wekwek nikfe'lets, qa yaqsiijkii in nite' łeke' qu' nenikfe'lets pa'qu' jukhewe' pa' Intata, qe ta'łijupi' in wekwek pe' yumtitax łe'lijeiłe ene' jukhew. Pa' Intata qa yisu'un qu' niłin pe' tek'enetsha ke' łe'lijei. Hik ekewe' pekhewe' nite' tek'enik'i yumtitax qu' ham ne'weju'łi'ij in henfeli'ł. 22 Qe ne' judío yisu'un pa'qu' pakha' łunye'je' qu' net'ethinheti'yij, qa ne' nite' judío qa wo'oyek qu' nenikfe'lets pe' wekwek.* 23 Qa inekhewełłe qa jitefelek ha' Cristo in wa'mjipha'm pe' cruz. Qa aka'an qa hik łunye'j qu' łalanki'yi'ifi ute ne' judío in nite' yisu'un ha' Jesús, qa ne' nite' judío qa yumti ek qu' ham łeke'ye'.* 24 Qa pekhewe'łe hats t'eku'miiji' pa' Intata pe' judiol qa pe' nite' judiol qa nikfe'lets ha' Cristo in hikha pa' łet'unha'x pa' Dios qa hikha' iye pa' łikfeliya'xkii pa' Dios.* 25 Qa in wenit'ijets in nite' teqenełuikii pa'qu' naqsiijkii pa' Dios, ła'mek pa' yaqsiijkii qa les in t'anipji' pa' łikfeliya'xtaxkii ene' jukhew qa efuts. Qa qu' nenit'ijets qu' nite' net'une', qa lesłe qu' nat'anipji' pa' łet'unha'xtax ene' jukhew qa efuts.

Pa' Dios t'eku'mi'ł eiji'kii iye in nite' e'qitstaxi'łji' ha'ne sehe' epji'.

26 Yejefets, Jeł qeku'ni'łek in t'eku'mi'ł eiji'kii pa' Intata, nite' olots ujaa'x pe'qu' nenikfe'lets wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' ipji', qa nite' olots iye ujaa'x iye pe'qu' qitse'ji' i'nłi'i qu' nata'łets pe'qu' patunitse'.* 27 Qa pakha'łe Dios qa t'eku'mi'ł eiji'kii in nite' wekwek pe'qu' enikfe'li'łets ha'ne sehe' ipji' qe qa' iwepinheti'ł wetju'ł pe' wekwek nikfe'ltaxets. Pa' Dios t'eku'mi'ł eiji'kii iye in ham pe'qu' et'unhaxitsi'ił qe nite' e'qitsi'łji' ha'ne sehe' ipji' qe qa' iwepinheti'ł wetju'ł pe' na'ltaxi'm pe' łet'unhaxits.* 28 Pa' Dios t'eku'mi'ł eiji'kii iye in nite' e'qitstaxi'łji' ha'ne sehe' epji' qa qi iye in łinapjaxi'ł qa in ham iye pa'qu' e'weju'łi'iłij, qe qa niwu'm pe' yumti qu' qitse'ji'.* 29 Aka'an yaqsiijkii pa' Intata qe qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' neniwqinhettaxets.* 30 Qa inekhewełłe qa yaqsi'j ine'mijkiyek in yatsat'ets'inij ha' Jesucristo, hikha' jiyikfelitkii, hikha' iye jiyatsathenket, hikha' iye ta'łets qa jiyeqethenju' pa' Intata qa hikha' iye jiyiwejinik'uifik'i pa' witwuł'ax.* 31 Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Qu' nana'l pa'qu' neniwqinhet, niwqinhetji' yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij.—(Jer 9:23-24)**

2

Eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' Cristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.

1 Yejefets, yakha' in tsami'łij ei qu' henfeli'ł e'm eke' łe'lijei pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús, qa nite' hik yijunye'j na'aj jutsitax in iyet i'nłi'i na'aj nikfe'lets ene' wekwek.* 2 In ha'ni'ł etjikii nite' hisu'un qu' hijamti'ets pe'ye' eke' wekwek, ewi'łłe ha' Jesucristo hikha' we'nenji'pha'm pa'aj pe' cruz.* 3 In i'nk'aa tsami'ł ei nite' yet'un qe hanqaats'ekii qa ya'tsalalkii iye qe ts'ijiwei.* 4 Qa in henfeli'ł e'm eke' wi'tlijei, in k'iyet nite' ha'nijji' pe'qu' łe'sitsi'ik'i wi'tlijei in łunye'jek na'aj wekwek nikfe'lets, pakha'łe łet'unha'x pa' Espíritu Santo nethiniłij eke' wi'tlijei in yijaalija,* 5 hats'inha qa' nite' nata'łe'ets pa' łikfeliya'xkii ene' jukhew in nite' łeqeku'uł ha' Jesucristo qa' nata'łets yijat'ij pa' łet'unha'x pa' Intata.*

Pa' Espíritu Santo jiyikfelitets pa' les jutsitax.

6 Ye'ehe, in k'iyetij pe' wekwek jutsitetsik'i qe t'ejuyets pe' hats t'unitsijha, qa nite'łe hik łunyejei pe' jutsitetstaxik'i t'ejuyets ha'ne sehe' epji'. Qa nite' iye k'iyetij pe' wekwek ta'łets pe' wit'alheyipji' ha'ne sehe', hik pekhewe' nite' pakhaa'ij qu' nana'l, hamits hatse'.* 7 Qa ekewe'łe henfeli'ł ekewe'en ta'łets pa' qi łikfeliya'xkii pa' Intata, qa ham pa'qu' hayiits nenikfe'lets pa'aj, qe mexe yat'inkii. Qe in mente' yaqsiijkii pa'aj ha'ne sehe' qa na' wa's iye, pa' Intata qa hayiits watji'letij pa'aj pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' jinamitets pa' qi witisa'xi'mkii.* 8 Pe' tenek'enhe'yipji' pe' witsetits nite' nikfe'lets aka'an, qe qek nenikfe'lets qekha nite' ne'nene'taxji'pha'm pe' cruz ha' qiji' Yatsat'ax'inij.* 9 Qa hatsłe we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Ham pe'qu' witto'ye' qu' ni'wen qa ham iye pe'qu' witikfi'ye' qu' nepiye' qa ham iye pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii qu' nijamti'ets pekhewe' wekwek hats yajileti'm pa' Intata pekhewe' qu' nisu'un.— (Is 64:4)* 10 Qa pa' Intata qa hatsłe jiyikfelitets ekewe'en qe ta'łets pa' Espíritu, qe pa' Espíritu week yejełijupkiiha, week pekhewe' les jutsitets pa' łaqjamtikineye'jkii pa' Intata.* 11 ¿Pa'n łii pa'qu' nenikfe'lets

---

* **1:20** Lc 16:8 * **1:22** Mt 12:38 * **1:23** Lc 23:26; 1Co 2:2; Ga 3:1; 5:11 * **1:24** Ro 1:6 * **1:26** Hch 25:5 * **1:27** Mt 24:22; Ef 1:4 * **1:28** Lc 18:9 * **1:29** Hch 7:46 * **1:30** Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; 1Ts 4:3; Ef 1:7 * **1:31** Mr 1:2 * **2:1** 1Ti 2:2; Col 4:6 * **2:2** 1Co 1:23-24; Ga 6:14 * **2:3** 2Co 11:30; Ap 11:11; Fil 2:12 * **2:4** Mt 12:37; Fil 1:25 * **2:5** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; 2Ti 1:7; Ap 11:17 * **2:6** Mt 5:48; Lc 12:58; He 2:14 * **2:7** Ef 1:5; Lc 24:26; 1P 5:1,4 * **2:8** Sal 24:7 * **2:9** Is 52:15; Lc 10:27; 1Jn 4:20 * **2:10** Sal 17:3; Jn 14:26; Ro 8:39; 11:33; Ef 3:18

pa'qu' łaqjamtikineye'je'kii pakhape' jukhewe'? Pakha'łe łiła'xłe łeqe'spiritu pakha' jukhew hikpa' nikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii. Qa hik łunye'j pa' Intata in ham pa'qu' nenikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii, ewi'łłe pa' łakha'łe in Łeqe'spiritu in nikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii.* 12 Inekhewel nite' jitesti'yij pa' witaqjamtikineye'jkii ta'łets ha'ne sehe' epji', pa' łeqe Espíritu pa' Intata hikpa' jitesti'yij yijat'ij qe qa' jinikfelitets pa' hats jiyełisłi'ij pa' Intata ham łaja'ye'. 13 Inekhewel hik aka' ji'yetij, qa in ji'yetij qa nite' jitatkiniji' pa' łeq'ijatshenkeye'j pe' jukhew wekwek nikfe'lets, qe in ji'yetij qa jitatkiniji' yijat'ij pa' łeq'ijatshenkeye'j pa' Espíritu Santo. Ma' qa uja'xłe in jitatkin pe' wi'tlijei espiritułe in ji'yetij pe' ta'łets pa' Espíritu Santo.* 14 Qa pakha'łe nite' nek'enheyu'ets, qa nite' łeke' qu' t'eku'miju'ł pe' ta'łets pa' łeqe Espíritu pa' Dios qe pakha'an yumtitax qu' łe'lijeye' pa' qu'nte' neteik'uneye'kii, qa nite' łeke' qu' nenikfe'lik'i qe hamji' pa' Espíritu Santo. 15 Qa pakha'łe na'lji' pa' Espíritu Santo qa nikfe'lets week pakha' weju'łij qa pa' ham weju'łi'ij pekhewe' wekwek, qa pekhewepłe qa nite' nikfe'lets pa' łunye'j pakha'an qu' nejełtaxkii. 16 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: —*¿Łekpa' qu' nenikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii pa' Yatsat'ax'inij, qa łekpa' iye qu' nijatshenijkii pa'qu' wekweke'?— (Is 40:13)* Qa inekhewel qa hats na'l ine'm pa' łaqjamtikineye'jkii ha' Cristo.*

3

Yeqet'etsijju'kii pe' netk'enets.

1 Yejefets, in tsami'ł ei iye qa hisu'untax qu' k'ojonketiłik'i ne' hats t'unitsij in k'iyeti'ł ek'ui qa nite'łe łeke', ma' qa k'ojonketiłik'i in k'iyeti'ł ek'ui ne' mente' t'unitsij qe hik ejunyejeyi'ł qu' mexe omehetsi'iłji' in łijayani'ł ha' Cristo.* 2 Ke' k'ijatsheniłij nite' jutsitetsik'i, in łunye'jek na'aj omełas in tu'fłe qe nite' łeke' qu' netuj pa'qu' net'un, qe ekheweli'ł mexe nite' łamiti'ł qu' etuji'ł pa'qu' net'un witaqe' qa hane'ej iye qa menjiit nite' łamiti'ł. 3 Qe ekheweli'ł mexe hik ejunyejeyi'ł ne' nite' yijayan ha' Cristo qe mexe eqemtshenetsitsi'łij wekwek qa łek'ełeyi'łju'kii iye. ¿Me nite' hik ejunyejeyi'ł ne' nite' tek'enets ha' Cristo in ejunyejeyi'ł aka'an?* 4 Qe na'l pe' yit'ijets: —Yakha' heik'enets ha' Pablo.— Qa uja'x pe' yit'ijek: —Yakha' heik'enets ha' Apolos.— ¿Me nite' hik ejunyejeyi'ł ne' nite' tek'enets ha' Cristo in ejunyejeyi'ł aka'an?* 5 ¿Qa pa'n łunye'j ha'ne Apolos? ¿Qa pa'n łunye'j iye ha'ne Pablo? Enewe'en łeq'ithayinenheiłe pa' Intata. Enewe'en hik enewe' ta'łets in na'li'ł e'm pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' Cristo. Qa hik ta'łijupi' week ewiłei inekhewel in jitaqsiijkii pa' jiyełisij ha' Yatsat'ax'inij qu' jintaqsiijkii. 6 Yakha' henfel ke' wi'tlijei qa henju' pe' łoi, qa ha' Apolos qa les naq'aajijupkii in i'nq'ijatshenij ma' qa yatsiyipjikii pe' łoi, qa pa' Dios qa yitałit qa ta'ł.* 7 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' yenju' qa pa' yatsiyipji'kii enewe'en ham weju'łi'ij. Pa' Intata yijat'ij hikpa' weju'łij qe łakha' yitałit qa ta'ł. 8 Pakha' we'nq'en qa pa' yatsiyipjiki, enewe'en week łunyejei, qa pa' Intata qa' nijaninij hatse' in łuk'e'ek pa' łuk'e' pa' ł'ithayijkit. 9 Yekheweli'ł he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata qa ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' ł'enek'eju' pa' Intata, hik ejunyejeyi'ł iye pe'qu' nanaqsiijkii wititsi' yatsat'axij pa' Intata.* 10 Yakha' hik yijunye'j na'aj na'li'm łikfeliya'xets in yojohonjo' pe'qu' łetku'ye' pe' wititsi', qe pa' Intata tsełisij qu' hojohonjo' qa pekhewep qa' neniihinpha'm. Qa pe'qu' nithayiki qa' nejeełik'uiha in yithayiki. 11 Qa nite' łeke' pa'qu' nitujtseikanintaxik'ui pa' hats łunyeje'jju' pe' yojojo' in łetuk. Pe' yojojo' in łetuk hik hakha' Jesucristo.* 12 Pekhewe' qu' neniihinpha'm pe' hats yojojo' in łetuk pe' wititsi', na'l olots łeke' qu' neni' qu' neniihinpha'm. Na'l pe'qu' neni' oroye', na'l pe'qu' neni' plata, na'l pe'qu' neni' utel inyetets, na'l pe'qu' neni' najak, na'l pe'qu' neni' nakawejkii qa na'l pe'qu' neni' pe' łetkui pe' we'nisa'xik'i nakawejkii.* 13 Qa enewe'en ene' ł'ithayijkititsłe wetju'ł pekhewe' niihinpha'm pe' wititsi' qa' nenikfe'lets hatse', qe na'l hatse' pa' fe't qa' hikpa' nethinij pa'qu' łunye'je' pe' ł'ithayijkitits me yiwuł'enhetju' pa' fe't me i'nłi'i qu' nite' niwuł'enhete'ju'.* 14 Pakha' qu' nite' niwuł'enhete'ju' hatse' pa' fe't pa' ł'ithayijkit ma' qa na'l pa'qu' łenisit'e'. 15 Qa pa'qu' niwuł'enhetłeju' pa' fe't week pa' ł'ithayijki'ttax, ma' qa' hame' pa'qu' łenisit'e', qa łakha'łe qa' łe'wise'ju' qa' iła'xe' in łunye'jek na'aj ilatik'ui na'aj fe't.* 16 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łetsi' pa' Intata qa pa' łeqe Espíritu pakha'an qa i'nił'etji'kii?* 17 Qa pa'qu' niwuł'enhetju' pe' łetsi' pa' Intata, qa pa' Intata qa' niwuł'enhetji'ijju' ek pakha'an qe yiwuł'enhetju' pe' yatsat'axij in łetsi' pa' Intata, qa pe' yatsat'axij in łetsi' pa' Intata pekhe'en ekheweli'ł.*

---

* **2:11** Ro 1:9; 1Jn 4:8 * **2:13** Mt 12:37 * **2:16** Col 2:2 * **3:1** 1Co 14:20; He 5:13; 1P 2:2 * **3:3** Stg 3:14,16; Tit 3:9 * **3:4** Tit 3:13 * **3:6** Hch 18:4-11; 1Co 4:15; 9:1; 15:1 * **3:9** 1P 2:5 * **3:11** Is 28:16; Ro 15:20; 2Co 10:16; 11:4; Ga 1:6-9 * **3:12** Stg 5:3; Ap 17:4 * **3:13** 2Ts 1:8; 1P 1:7,17; Pr 24:12; Mt 16:27; 2Co 5:10 * **3:15** Mt 9:22; Hch 16:30; Ef 2:8; Jud 23 * **3:16** Lc 1:21; Lv 26:11; Stg 4:5 * **3:17** He 6:8; Sal 20:6; 1Co 7:14

Pa'qu' numti qu' nenikfe'lets pe' wekwek.
18 Hasu'uj pa'qu' neneqfetsinhetɬekii ekheweli'ɬ in ɬijayani'ɬ pa' Intata. Qu' nana'l
pa'qu' numti qu' nenikfe'lets pe' wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' epji', naqsiijkii yijat'ij
qu' nenit'ijets qu' ham nenikfe'le'ets pe' wekwek, ma' qa' les qiye' yijat'ij qu' wekwek
nenikfe'lets.* 19 Qe pa' witikfeliyaxets pe' wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' epji' pa' Intata
yit'ijets in nite' teqeneɬuikii. Qa hik ta'ɬijupi' ka' we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei in yit'ij: *—Pa' Intata
yaqsiijkii in nophe'ɬɬi'ijju' pa' ɬikfeliya'xtaxets pe' wekwek pekhewe'en.— (Job 5:13)** 20 Qa yit'ij
iye ke' ɬe'lijei: *—Pa' Yatsat'ax'inij nikfe'lets pe' ɬaqjamtikineyejeikii pe' wekwek wenikfelittaxets in
ham weju'ɬi'ij.— (Sal 94:11)** 21 Qa hik ta'ɬijupi', hasu'uj pa'qu' neniwqinhetij
qu' hik ɬunye'je' qu' niyinii pa'qu' jukhewe'ɬe qe week hats ɬantsat'etsi'ɬij.* 22 Pablo, Apolos,
Cefas (Pedro), ha'ne sehe' ipji', pa' witiɬa'x, pa' witwamhi', pa' hane'ej qa pa' mexe hamik'ui,
enewe'en week ɬantsat'etsi'ɬij,* 23 qa ekheweli'ɬ qa yatsat'etsi'ɬ ejek ha' Cristo, qa ha' Cristo qa
yatsat'axijek pa' Intata.*

4

Pa'qu' ɬ'ithayijkit'e pe'qu' netnek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata.
1 Ekheweli'ɬ les ɬe'wis yijat'ij qu' umti'iɬ in yekheweli'ɬ ɬeq'ithayinenheiɬe ha' Cristo qa
tsejeɬineniɬijipji' in tefelhitii ekewe' pakha' ɬunyejeyi'm ene' sehe' ipji' ta'ɬets pa' Intata.*
2 Qa hik ta'ɬijupi' pekhewe' yithayiki ekewe'en les ɬe'wis qu' ni'nq'ethinij in yijaa'ija pa'qu'
nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye.* 3 Yakha' nite' tsitawje'meten inye'jɬu' qu' etsjeɬtaxi'ɬij qa
pekhewep iye qu' netsjeɬtaxij pa'qu' yijunye'je'. Qa nite' yakha'ɬe iye qu' nata'ɬ yiwets qu'
hi'wejuɬenij pa'qu' yijunye'je',* 4 qe qu' hoksi'wen in nite' haqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' qa nite'
ikji' qu' hats ye'ɬe'wise'. Ha' Yatsat'ax'inij yijat'ij pa'qu' nit'ij yiwets qa yijaa'ija yijat'ij.* 5 Qa
hik ta'ɬijupi' hasu'uj it'iɬijets pe'ye' yatsathen, i'nɬi'i nite' natsathen. Hasu'uj itaqsuni'ɬijup
hatse'ɬu' qu' nentenilittaxju' iye ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa' nethinij ene' jukhew qa efuts
pe' yat'intaxkii, qa' nikfelitets iye pe' ta'ɬijupi' pe' yaqsiijkii. Ma' qa pa' Intata qa' nit'ijets
week ewiɬei ene' jukhew qa efuts pa'qu' ne'weju'ɬij.* 6 Yejefets, in hit'iɬij'e' ha' Apolos qa
yakha' in k'iyeti'ɬ ek'ui qe qa' nite' hiwakanine'kii pe'ye' hats'inha qa' menijatsheniɬij qu'
nite' ink'aihiti'iɬik'ui pa' hats ikji' ke' hats we'nika'ajji', hats'inha qa' hame' pa'qu' numti qu'
les ɬe'wise' qa pekhewep qa' nite'ye'.* 7 ¿Inhats'ek? ¿Ɬekpa' nanhinipji' pekhewep? ¿Ɬekpa'
na'l e'm nite' neɬisij pa' Dios? In week neɬisij pa' Intata qa ¿inhats'ek in ɬeniwqinhetij qa hik
ejunye'j qu' akha'ye'ɬe qu' nata'ɬ ewets in na'l e'm? 8 Hane'ej ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ
qu' hats ham hami'iɬ e'm. Hats week na'li'ɬ e'm pe' ɬisu'uni'ɬ. Hats hik ejunyejeyi'ɬ qu' hats
e'wit'alheyi'iɬij qa yekheweɬi'iɬ qa mexe. Yakha' hats hisu'untax qu' hats namets pa' ɬahats'ij
qu' e'wit'alheyi'iɬij. Ma' qa' yekhewejiiɬek qu' yewit'alheye'jiiɬijek iye. 9 Qe yakha' humti
pa' Intata qu' netswetsheni'ɬfik'i pa' ts'eni'ɬi' yekheweli'ɬ in ya'apostolitsi'ɬ, hik yijunyejeyi'ɬ
ne'ej hats jutsiqets qu' natlanhetiiju', ma' qa' week netsjeɬi'ɬju' ene' week jukhew qa efuts
qa pe' angelits iye wa's ɬeiɬets. 10 Yekheweli'ɬ in henfeli'ɬ ha' Cristo qa hik yijunyejeyi'ɬ
qu' nite' heiqeneɬuyi'iɬkii, qa ekheweɬi'iɬ in ɬijayani'ɬ ha' Cristo qa hik ejunyejeyi'ɬ qu' les
eik'une'yi'ɬ wetju'ɬ. Yekheweli'ɬ hik yijunyejeyi'ɬ qu' yawalxalitsi'iɬ qa ekheweɬi'iɬ qa hik
ejunyejeyi'ɬ qu' et'unitsi'ɬ. Ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' newqinheti'ɬ ene' jukhew qa efuts
qa yekheweɬi'iɬ qa hik yijunyejeyi'ɬ qu' nite' netsiwqinheti'iɬ.* 11 Hane'ej yamijii in nite' qi
pa'qu' hetuji'ɬ qa k'iyipkuni'ɬju', qa nite' qi iye pa'qu' iweli'ye' qu' nek'iya'aɬji', qa ham iye
pe'qu' yeqhinatayi'i'ɬ, ene' jukhew qi in tsawitji'i'ɬ, qa ham iye pa'qu' yitseet'i'iɬha. 12 Qa in
yamets in heyithayi'yi'ɬij ene' yikoyeyi'ɬ ma' qa qi in heyithayi'yi'ɬ. Ne'ej uɬ'etsik'i ɬ'anyejeyi'ɬ
yiwets, qa haqsiiɬi'mijkii na'aj ɬe'wis, qa in hayawitjaxtiitaxi'ɬ qa he'nt'unheɬi'iɬiju'ɬ.* 13 Ne'ej
wotk'oni'ɬyijkii yit'iɬij yiwets in uɬ'ax pa' haqsiiɬijkii, qa yekheweli'ɬ qa haqsi'ji'ɬijetskii qu'
ye'ɬe'tsi'iɬ wetju'ɬ. Hane'ej yamijii in hik ɬeqjunyejeyi'ɬyij qu' ɬeq'iliye' ha'ne sehe' epji', hik
yijunyejeyi'ɬ ne'ej hats ham ɬeke'le' ɬewumulkii ene' week.* 14 Nite' hika'aɬ e'm ekewe'en
qu' k'ewepinheti'ɬ wetju'ɬ, hika'aɬ e'm qe hik ɬunye'j qu' k'eyilitsi'iɬha in qi in k'esu'uni'ɬ qa'
k'efeeliɬi'mha,* 15 qe qu' olootsetaxija pe'qu' aqa maestroli'iɬipji' ha' Cristo qa nite'ɬe olots
pe'qu' atatali'iɬ. Yakha' yeɬ'ewi'ɬɬe in atata'aɬyij qe yakha' k'ijatsheniɬij ha' Jesucristo in wa'm

---

* **3:18** 2Co 11:3; Lc 16:8; Mt 5:22; Is 5:21; Jer 8:8-9; Ga 6:3 * **3:19** 1Co 1:18; Hch 15:15; Ga 4:22; Lc 20:23 * **3:20** Mt 15:19; 1Ti 2:8 * **3:21** Ro 8:32 * **3:22** Jn 1:42; 8:51; 1Jn 5:12; Mt 10:21; Fil 3:10; Ro 8:38 * **3:23** Nm 3:12 * **4:1** Jn 18:36; Lc 16:1; 1Co 2:7 * **4:2** Nm 12:7 * **4:3** Mt 5:19; 1Co 2:14 * **4:4** Hch 13:39 * **4:5** Lc 6:37; Mr 8:38; 1P 5:6; 2Co 10:18 * **4:6** Hch 9:30; Tit 3:13 * **4:10** 1P 5:14 * **4:12** 2Jn 8; Hch 18:3 * **4:13** Is 64:6; Lm 3:45 * **4:14** 1Ts 2:11; Flm 1

infi qa nite' łeqeku'ułik'i.* 16 Qa hik ta'łijupi', k'iyini'łij ewets qu' ojonketiłik'i aka' yijunye'j.
17 Hik ta'łijupi' iye in he'nukini'ł ei ha' Timoteo, hikha' qi in hisu'un hik łunye'j qu' ya'se', qa
qi iye in nite' yeqeku' ha' Yatsat'ax'inij. Ma' qa łakha' qu' nata'łets qu' nite' antapiyi'iłik'i
kekhewe' hats k'ijatsheniłij t'ejuyets ha' Cristo, hik kekhewe' iye hijatshenij he' week
witsetiikal he' i'ni' he' yijayaanija iye ha' Cristo.* 18 Qe na'l ekheweli'ł pe' weniwqinhettax
qe yumtitax qu' nite' hetpili'ił ei iye hatse' qu' natsami'ł ei. 19 Qa qu' łexke'yi'ij ha'
Yatsat'ax'inij qa' aje'eł natsami'ł ei, ma' qa' hi'weenija pekhewe' weniwqinhettax, qa nite'
hisu'un qu' łe'lijeye'łe qe hisu'un yijat'ij qu' hi'wen qu' łeke'ye' qu' naqsiijkii.* 20 Qe qu'
netnek'enhei pa' Intata nite' uja'xłe pe'qu' wi'tlijeye' qu' jutsiqaxi'ij, qe jutsiqaxij iye pa'
łet'unha'x pa' Intata in yi'nk'aihit pa'qu' injunyejeye'. 21 ¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' yijunye'je' qu'
natsamtaxi'ł ei? ¿Me k'atanitheni'ł? ¿Me i'nłi'i qu' k'esu'uni'ł qa qu' nite' heniwqinhete'ji'
iye?*

5

Pa' ewi'ł witwułax i'nji'teje'm pe' te'lijtsii.

1 Te'niihei ekheweli'ł in na'l pa' ewi'ł yaqsiijkii aka' qi in ułax wiikfik'i. Nite' yaqsiijkii iye
aka'an ne' nite' yijayan pa' Intata, pa' iki'łkii pe' łunhetse'.* 2 Qa aka'an in łunye'jkii ekheweli'ł
qa łeniwqinhetiłijji'. Les łe'wistax yijat'ij qek ika'metetsi'łkii in łunye'jkii aka'an, hats'inha pa'
yaqsiijkii aka'an qa' iwu'm ekuni'łfik'i. Hasu'uj na'ni'ł etji'teje'm qu' onot'axi'łij wetju'ł
pa' Intata.* 3 Yakha' in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm, qa pakha'łe yeqe espíritu qa hik łunye'j
qu' na'ni'ł etji'teje'm. Qa hik ta'łijupi', in hats ha'ni'łij etji'teje'm aka' qu' eqfenyejeyi'iłij
pa' jukhew ułax pa' yaqsiijkii.* 4 Onot'axi'łij wetju'ł ka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa
yakha' qa hats hik łunye'j qu' ha'ni'ł etji'teje'm. Pa' łet'unha'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu'
nata'łets 5 qu' łisi'łij pa' jukhew pa' Satanás hats'inha qu' niwułenhetijkii pa' yisu'unji' pa'
ł'ese'n, hats'inha pa' łiła'x qa' łe'wise'ju' hatse' pa' łeqe nełuji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 6 Nite'
łe'wis in łetetjunuttaxiłijkii aka'an. ¿Me nite' łenikfe'li'łets ne'ej levadura in łammi'słetax qa in
yiju'fjufinhetik'i na'aj fo'ji' ma' qa qi?* 7 Iwu'mi'łfik'i pe' levadura ławamhi' hats'inha qa
hik ejunyejeyi'ił na'aj ink'ayik fooji' ham levaduraye'. Ekheweli'ł fo'ji' nite' yetsji'ł pe'qu'
levaduraye', ma' qa hats ju'un ji'teje'm pa' łe'wis nełu Pascua qe ha' Cristo hats talanhetii
infi pa'aj.* 8 Qa hik ta'łijupi' yape jitaqsiijkii pa' łe'wis nełu Pascua qa hasu'uj qu' jinenetsji'łi'ł
pe' levadura ławamhi' qa pe' levadura ułax pa' łunye'j qa ułax iye pa' yaqsiijkii. Ham yijat'ij
levaduraye' qe inekhewel ja'pan pa' łunyejei yijaa'ija qa łe'wis iye, qa yijaa'ija iye pa'qu' hats
nit'ij qa yaqsiijkii.* 9 Ka' hayiits yifaakanek'ił ei hi'ttaxi'łij ewets qu' hasu'uj ni'ił ji'teje'mkii
pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse'.* 10 Aka'an in
hit'iłij ewets nite' hit'ijets qu' me'nitoni'łi'mets pekhewe' yatsat'etsij ha'ne sehe' epji', pe'
wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse', qa pe' yisu'un qu' aje'eł
nana'li'm na'aj ineqwenij, qa pe' aqaqanhetsitsijkii pe'ye' qe ejtenhetsits, qa pe' iyinii
pe' witeqsi'nq'alits, qe qu' hik aka' hit'iłij ewets, ewi'łłetax in łeke' qu' ma'ałik'uifik'i ha'ne
week sehe' epji'.* 11 Aka' tseqitijineyu'ułij ewetsha aka'an, hasu'uj a'qapitsi'iłi' pakha' qu'
nittaxijets in yijayan ha' Cristo qa wanawitjiłe in hats tewhe'yeitax i'nłi'i qu' mexe hame'tax
łewhe'ye'ye', i'nłi'i na'aj yisu'un qu' aje'eł nana'li'm na'aj ineqwenij, i'nłi'i na'aj iyinii pe'
witeqsi'nq'alits, i'nłi'i na'aj its'iyoptox, i'nłi'i na'aj yek'uwet qa i'nłi'i na'aj aqaqanhetsaxijkii
pe'ye' qe ejtenhetsax. Qu' hik łunye'je' ekewe'en pe'ye' in yit'ijets in yijayan ha' Cristo, qa
hasu'uj iye qu' ekufeyi'iłkii.* 12 ¿Me yithayijkit qu' hejełik'ui qu' hitani'thenij pa' łunyejei
pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo? ¿Qa me nite' ekheweli'ł qu' jełi'łik'ui qa' itanitheni'łij iye
pa' łunyejei pe' yijayan ha' Cristo?* 13 Qa pakha'łe Dios qa' nejełik'uyek qa nitanithenijek
hatse' pa' łunyejei pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo. *¡Iwu'mi'łfik'i pakha' yaqsiijkii pa' ułax i'ni'ł
etji'teje'm!* *(Dt 21:21)*

6

Ekhewele'łi'ił qu' jełi'łik'ui pa'qu' łunyejeye' pe' hats yijayan pa' Intata.

---

* **4:15** Ga 4:19; Flm 10 * **4:17** 2Co 9:3; Ef 6:21-22; Col 4:7-8; Flm 1:12; Nm 12:7 * **4:19** Hch 19:21; 1Co 16:5; 2Co 1:15-16 * **4:21** 2Co 1:23; 2:1,3; 12:20-21; 13:2,10; Stg 3:13 * **5:1** 1Ts 4:3; Ga 1:16; Lv 18:8; Dt 22:30; 27:20 * **5:2** Lc 6:25 * **5:3** Col 2:5; 1Ts 2:17 * **5:5** 1Jn 5:16; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6 * **5:6** Lc 13:21; Ga 5:9 * **5:7** Ex 12 * **5:8** Lc 13:21; Mr 7:22; Ro 1:29 * **5:9** 2Ts 3:14; 1Co 6:9; Ef 5:5; 1Ti 1:10; He 12:16; 13:4; Ap 21:8; 22:15 * **5:10** Ef 5:5; Lc 18:11; Jn 17:6 * **5:11** 2Ts 3:6; 1Co 6:10 * **5:12** Lc 6:37

1 Ekheweli'ɬ in hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo qu' nana'l pe'qu' uɬ'etse' wetju'ɬ ekheweli'ɬ ¿qa inhats'ek qu' ma'aɬijii pa'qu' jueze' in nite' tek'enets ha' Cristo qa nite' ɬakiɬijii pe' yijayan ha' Cristo?* 2 ¿Ye' me nite' ɬenikfe'li'ɬets pekhewe' yatsat'etsij pa' Intata in hik pekhewe' pe' yejeɬik'ui hatse' pa' ɬunyejei ene' week sehe' epji'? In ekheweli'ɬ pe' yejeɬik'ui hatse' pa' ɬunyejei ene' week sehe' epji', ¿qa inhats'ek qu'nte' ɬeke'ye' qu' ejeɬi'ɬik'ui eke' mexe nite' jutsitetstax? 3 ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬets iye in inekhewel jiteɬeɬik'ui iye hatse' pa' ɬunyejei pe' angelits? ¿Qa inhats'ek qu'nte' ɬeke'ye' qu' jinteɬeɬik'ui pe' wekwek ha'ne sehe' epji'? 4 In na'l pe' wekwek qu' aqsi'ji'ɬju' ɬunyejeikii pe' tek'enets ha' Cristo, ¿me qa' ku'mi'ɬijiiji' pekhewe' nite' nikfe'lets pe'ye' pe' te'lijtsii qu' nejeɬijik'ui?* 5 Hit'iɬij ewets aka'an qe qa' newepinheti'ɬ wetju'ɬ. ¿Ye' me ham pa'qu' ewi'ɬe' qu' na'ni'ɬ etji'teje'm qu' les nenikfe'lets qu' nejeɬik'ui pa'qu' ɬunyejeye'kii pe' tek'enets ha' Cristo?* 6 ¿Qe in uɬ'ets wetju'ɬ pe' tek'enets ha' Cristo, qa ɬeka'xi' ɬii pa'qu' jueze' nite' tek'enets ha' Cristo?* 7 In ekheweɬi'iɬ wetju'ɬ hats ɬijaniɬik'i wiikfik'i. ¿Inhats'ek in nite' ɬent'unheɬi'iɬiju'ɬ yijat'ij pakha' nite' ɬe'wisju'? ¿Inhats'ek in nite' ɬiwejinɬi'iɬ yijat'ij pa'qu' hats net'ejteni'ɬ e'm?* 8 Qa ju'f qa ekheweɬi'iɬ in ɬaqsiiɬijkii pakha' nite' ɬe'wisju' qa ɬ'ejteni'ɬkii iye, qa ekewe'en ɬaqsi'ji'ɬi'mijkii pekhewe' hats ejefetstaxiɬipji' ha' Cristo. 9 ¿Ye' me nite' ɬenikfe'li'ɬets pekhewe' nite' yatsathen in nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Intata? Hasu'uj manawitjiɬi'i'ɬ, qe nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Intata pekhewe' wanawitjiɬi'ijju'kii ɬ'esenits mexe hamtax ɬewhe'ye'ye'tax, qa pe' iyinii pe' witeqsi'nq'alits, qa pekhewe' wanawitjiɬe hats tewhe'yeitax, qa pe' we'twefun, qa pe' efutsɬe wetju'ɬ, qa pe' jukhewɬe wetju'ɬ,* 10 qa pe' ejtenhetsits, qa pe' yisu'un qu' aje'eɬ nana'li'm na'aj ineqwenij, qa pe' yek'uwetju'kii, qa pe' its'iyoptots, qa pe' aqaqanhetsitsij pe'ye' qe ejtenhetsits. Week enewe'en nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 11 Ekewe'en ekheweli'ɬ na'l pe'qu' uja'xe' qu' naqsiijkii pa'aj, qa hane'ej qa hats tetlijiɬ'ejju' ekewe'en, qa hats t'ejuyi'ɬ ewets pa' Dios qa hats ham ekumhifkine'yi'iɬ qe ta'ɬets aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa ta'ɬets iye pa' ɬeqe Espíritu pa' Dios.*

Ha'ne i'nese'n t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.

12 Yijaa'ija in wenit'ij: —Week ɬenexke'ej pa'qu' jintesu'un qu' jintaqsiijkii,— qa nite'ɬe week qu' yekeli'iju'ɬ. —Week ɬenexke'ej pa'qu' jintesu'un qu' jintaqsiijkii,— qa nite'ɬe yexke'ej pa'qu' netnek'enheiyipji' eke' wekwek.* 13 Na'aj inaq t'ejuyets inkutjii qa inkutjii qa t'ejuyetsek na'aj inaq. Qa yiwu'mɬe hatse' pa' Intata enewe' wetsjuk. Qa ha'neɬe i'nese'n qa nite' t'ejuyetsek qu' jinanawitjiɬi'iɬ pekhewepe', qe t'ejuyets yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij qa pa' Yatsat'ax'inij qa t'ejuyets ha'ne i'nese'n.* 14 Pa' Intata in yiɬin iye pa'aj ha' Yatsat'ax'inij qa' jiniɬinji'jek iye hatse' qu' nata'ɬets pa' ɬet'unha'x.* 15 ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬets in ekheweli'ɬ ɬewekwekits pa' ɬ'ese'n ha' Cristo? ¿Me ɬeke' qu' henit'ijji' pe'ye' pe' ɬewekwekits pa' ɬ'ese'n ha' Cristo ma' qa' haqsiijkii qu' ɬewekweki'ij pe'qu' witqesu'ye'? ¡Nite', nite' ɬeke' aka'an!* 16 ¿Ye' me nite' ɬenikfe'li'ɬets na'aj jukhew qu' qapi'i' qa nawitji pe'qu' witqesu'ye', ma' qa hats hik ɬunye'j qu' ewi'ɬ ɬ'ese'ni'iɬ? Qe ke' we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei yit'ij: —In qap wetju'ɬ, *ma' qa hats nite' wetsjuk hats ewi'ɬ pa' wit'ese'n.*— *(Gn 2:24)* 17 Qa pakha'ɬe qu' ewi'ɬ na'ni'ɬi' ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa ewi'ɬ pa' ɬunyejeyi'ɬ.* 18 Ilati'ɬik'uiha pe' wanawitji'ijju'kii ɬ'esenits. Week kekhewep uɬ'ets yaqsiijkii na'aj jukhew qa efu iye ekewe'en i'nik'uifik'i ha'ne i'nese'n. Qa pakha'ɬe wanawitjiɬi'ij ɬ'ese'n qa ɬakhaɬi'ij pa' ɬ'ese'n in yenji'teje'm pa' uɬ'ax.* 19 ¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬets in ekheweli'ɬ ɬetsi'iɬ'ej pa' Espíritu Santo qa hikpa' i'niɬ'etji', pakha'an neɬisi'ɬij pa' Intata, ma' qa nite' ekheweɬi'iɬ qu' antsat'etsi'ɬ etij?* 20 Qe ekheweli'ɬ hats tanaqha'yets pa' ajanyejeyi'ɬ. Qa hik ta'ɬijupi', weeki'ijha pe' esenitsi'ɬ qu' iwqinheti'ɬ pa' Intata.*

7

Pekhewe' hats tewhe'yeiju'.

1 Hane'ej qa' henfeli'ɬ e'm ka' ɬenq'ika'aɬyijii qu' atsfaakani'ɬij. Ɬe'wistax pa'qu' jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei. 2 Qa nexkeweɬi'ij qu' nanawitjiɬi'ij ɬ'ese'n. Qa hik ta'ɬijupi' pa'qu' jukhewe' ewi'ɬe pe'qu' ɬewhe'yeeyi'ija qa efu iye qa ewi'ɬe iye pa'qu' ɬewhe'yeeyi'ija.* 3 Pa'qu' jukhewe' naqsiimijkii pa' t'ejuyets pe'qu' ɬewhe'ye'ye', qa efu iye naqsiimijkii pa'

---

* **6:1** Mt 18:15-17 * **6:4** Lc 18:9 * **6:5** 1Co 4:14; Hch 9:30 * **6:6** Lc 12:46 * **6:7** Ro 11:12; Ap 2:11; Mr 10:19 * **6:9** Lc 16:10; 18:11; Mr 1:15; Hch 20:25; Ef 5:5; Gn 19:5 * **6:10** Jn 10:1; Ef 5:5; 1Co 5:11; Lc 18:11 * **6:11** Ef 2:2-3; 4:22; 5:8; Tit 3:3; Lc 11:2 * **6:12** Jn 18:31 * **6:13** 1Ti 6:8; 1Ts 4:3 * **6:14** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **6:15** Ro 12:5; 1Co 12:27; Ef 5:30 * **6:17** Jn 11:52; Sal 51:12 * **6:18** Stg 4:7; 1Co 10:8 * **6:19** Lc 1:21; Ro 8:9,23; 1Co 7:40; 2Co 4:13; Jud 19; Stg 4:5; 1Jn 4:4 * **6:20** 2P 2:1 * **7:2** 1Ts 4:3; Mt 1:6; 1P 3:1

t'ejuyets pa'qu' łewhe'ye'ye'.* 4 Pe' efu hats nite' yatsat'axłetij ł'ese'n, hats yatsat'axij pa'qu' łewhe'ye'ye'. Hik łunye'j iye pa'qu' jukhewe' hats nite' yatsat'axłetij ł'ese'n hats yatsat'axij pe'qu' łewhe'ye'ye'. 5 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj not'oqowe'yiju'ł pa' hats t'ejuyets qu' łeqfenye'ji'ij pe' łewhe'ye' qa efu iye hik łunye'j iye hasu'uj not'oqowe'yiju'ł pa' t'ejuyets qu' łeqfenye'ji'ij pa' łewhe'ye'. Qa qu' nana'l pa'qu' łahats'i'ij qu' week łexkeli'ij qu' ł'aje'łi'ij qu'nte' qape' eku'n wetju'ł qe qa naftsin eku'n qu' niyiniiha pa' Intata, ma' qa' ink'aye'łe qa' qape' wetju'ł iye, qe qu' ł'aje'łi'ij qu'nte' qape' eku'n wetju'ł, ma' qa pa' Satanás qa'nte' najaajini'i'ł qu' nata'łets in nite' e'weju'łi'łiju'ł pa' uł'ax.* 6 Qa aka'an in hit'iłij ewets nite' ikji' qu' hik aka' aqsiiłijkii, pekhewe'łe qu' nisu'un qa' naqsiijkii. 7 Qi in hisu'untax qu' hik ejunyejeyi'ił ka' yijunye'j, qa nite'łe łunyejei wetju'ł pe' jiyełisij pa' Intata week ewiłei inekhewel.* 8 Qa pe' mente' tewhe'yei qa pe' wikiihalei iye hit'ijets łe'wistax qu' hik łunyejeye' aka' yijunye'j.* 9 Qa qu' nite' e'weju'łi'iju'ł qu' hame' pe'qu' a'qapi'i qa' ewhe'yei, qe les łe'wis in ł'ewhe'yei qa nite' hik łunye'j in hik ejunye'j qu' iwujkin in łisu'untax qu' manawitji'ił pe'ye'.* 10 Pekhewe' hats tewhe'yei qu' hit'ijets aka'an, nite' ta'łłe yiwets qu' hit'ij, qe hakha' ta'łets yijat'ij hik hakha' ha' Yatsat'ets'inij: pe' efuts hasu'uj nukinkii pa'qu' łewhe'ye'ye', hasu'uj nenweqleyu'.* 11 Qa qu'łe nukinkii pa'qu' łewhe'ye'ye' niweqleyu'łe, qa hasu'uj qu' nowo'oikii iye pe'ye' iye łewhe'ye'ye', łe'sitsi'ił wetju'ł yijat'ij pa'qu' łewhe'ye'ye'. Qa pa'qu' jukhewe' hik łunye'j iye hasu'uj nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye'.* 12 Na'l iye ke' tseqfelinhe'yu'ułij e'm, nite' yittaxij yiwets pa' Yatsat'ax'inij qa yakha'łe in humti qu' natsathen. Qu' nana'l pa'qu' jukhewe' hats yijayaanija ha' Jesús qa pekhe'łe qu' łewhe'ye'ye' qa nite' yijayan ha' Jesús, pe' efu qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij pa' łewhe'ye', ma' qa pa' jukhew qa' hasu'uj nili'ij, hasu'uj neweqle'eł.* 13 Qa pe'qu' efuye' qu' hats nijayanija ha' Jesús qa pakha'łe qu' łewhe'ye'ye' qa nite' yijayan ha' Jesús, pa' jukhew qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij pe' łewhe'ye', qa pe' efu qa' hasu'uj nili'ij, hasu'uj neweqle'eł. 14 Qe pa'qu' jukhewe' in nite' yijayantax ha' Jesús qa hikłe łunye'j qu' netnekumhi'yi' qe pe' łewhe'ye' yijayan ha' Jesús qa nite'łe yatsat'axij pa' Intata pa' jukhew. Qa pe'qu' efuye' in nite' yijayantax ha' Jesús qa hikłe łunye'j iye qu' netnekumhi'yi' qe pa' łewhe'ye' yijayan ha' Jesús qa nite'łe yatsat'axij pa' Intata pe' efu. Qe qu' nite' hik aka' łunye'je', pe' łelits qekha nite' natsat'etsetaxij pa' Intata qa ha'neł i'ij qa hats yatsat'etsij.* 15 Pa' witiwhe'ye' i'nł i'i pe' witiwhe'ye' nite' yijayan ha' Jesús in qi'ija in yisu'un qu' neweqle, qa' hasu'uj nenyejinju' i'nł i'i qu' hasu'uj amani'ijup. Qa aka'an in łunye'jkii qa pa' witiwhe'ye' i'nł i'i pe' witiwhe'ye' yijayan ha' Jesús qa hats nite' tenek'enhe'yipji' pa' witiwhe'yeye'j, qe pa' Intata yisu'un qu' ham peeyi'ijkii. 16 Efu, yijayan ha' Jesús, nite' łenikfe'lets pa' ewhe'ye' me tek'enets hatse' ha' Jesús qu' nata'ł ewets. Qa jukhew iye hik łunye'j, nite' łenikfe'lets pe' ewhe'ye' me tek'enets hatse' ha' Jesús qu' nata'ł ewets.

Hasu'uj ili'ij pa' hats ł'ithayiki.

17 Pakhap iye qu' hit'iłij ewets, week ewiłei ekheweli'ł hats yijayan ha' Yatsat'ax'inij, aqsiiłijkii pakha' hats t'eku'mi'łij eiji'kii pa' Intata qu' aqsiiłijkii hikpa' taya'yi'łij ei. Hik aka' hijatshenji'jij he' week hats yijayaanija ha' Jesús i'ni' ek hekhewep witsetits.* 18 Qu' nana'l pa'qu' hats net'ekumiiji' pa' Intata qa hatsłe yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qa' hasu'uj nisu'un qu' nat'intaxkii. Qa qu' nana'l pa'qu' hats net'ekumiiji' pa' Intata qa nite'łe yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qa hasu'uj nisu'un qu' naqsiijkii. 19 Inye'jłu' pakha' qu' hats naqsi'jtaxijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa inye'jłu' iye pakha' qu' mexente' naqsi'jetaxijkii kakha'an, qe pa' les łe'wis yijat'ij pakha'an, qu' jintek'enets pa' Intata. 20 Week ewiłei ekheweli'ł in i'nk'a t'eku'miiji' pa' Intata qa hasu'uj qu' ili'iłij pa'qu' hayiits aqsiiłijkii ł'ithayiki'ił. 21 Qu' e'witłinek'e in i'nk'a t'eku'm eiji' pa' Intata, hasu'uj natawje'meten, qa qu' nana'l pa'qu' łeke'ye' qu' natsjiłinfik'i qa hikpa' iwq'axinij qu' aqsiijkii. 22 Qe pa'qu' witłinek'e in i'nk'a t'eku'miiji' pa' Yatsat'ax'inij, pakha'an in witłinek mexe nite' tenek'enhe'yipji' ha' Yatsat'ax'inij. Qa hik łunye'j iye na'aj nite' witłinektax in i'nk'a t'eku'miiji' ha' Yatsat'ax'inij, pakha'an qa hats witłinek tenek'enhe'yipji' ha' Cristo.* 23 Ekheweli'ł hats tanaqha'yets pa' ajanyejeyi'ł, qa hik ta'łijupi' hasu'uj łełinheyi'ił ej ene' jukhew.* 24 Yejefets, week ewiłei ekheweli'ł ni'iłijijupha pa' Intata qu' hasu'uj ili'iłij pa'qu' hayiits aqsiiłijkii ł'ithayiki'ił.

Pekhewe' mexente' tewhe'yei.

25 Pakhap iye, pekhewe' mexente' tewhe'yei, ham wi'tlijeye' qu' net'ejuyets qu' nata'łets ha' Yatsat'ax'inij qa hisu'unłe qu' hit'ijets kakha' humti, qa łeke' qu' umti'ił qu' yijaayi'ija

* **7:3** Ro 13:7 * **7:5** Mr 10:19 * **7:7** 2Co 1:11 * **7:8** Stg 1:27 * **7:9** 1Co 9:25; 1Ti 5:14 * **7:10** 1Ti 5:14
* **7:11** Dt 22:19 * **7:12** Hch 9:30 * **7:14** Lc 11:2 * **7:17** Col 3:15 * **7:22** Ro 1:1; 2Ti 2:24 * **7:23** 2P 2:1

qe tsikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij in tseɬisij pa' ɬeqi'fenkeye'j.* 26 Yakha' humti ene' neɬutsji' in
mexe iwe'me't jutsitets qa les ɬe'wis qu' mexe amaneye'ɬe eku'ni'ɬij pa' hats ejunyejeyi'ɬ.
27 Pa'qu' hats netewhe'yei, hasu'uj nenweqleyu'. Qa pa'qu' mexe ham ɬewhe'ye'ye' qa hasu'uj
nowo eku'niikii. 28 Qu' ewhe'yei nite' uɬ'ax. Qa pe'qu' inanyi'ye' qu' netewhe'yei nite'
uɬ'ax. Qa lesɬe, qa hik aka'ɬe tsexkewettaxiɬij ewets.* 29 Yejefets, aka' tseqitijineyu'uɬij
ewetsha aka'an: hats nite' qi pa' ja'maneyij inqeneɬu. Pekhewe' hats tewhe'yei hik ɬunyejeye'
qu' mexe hamitsi'im.* 30 Pekhewe' qu' napju' hatse' hik ɬunyejeye' qu' nite' nape'ju', qa
pe'qu' qi qu' ɬe'sitsi'imkii hik ɬunyejeye' qu' nite' ɬe'sitsi'imkii, qa pe'qu' nataqha'yets pe'ye'
hik ɬunyejeye' qu' nite' natsat'etsi'ij.* 31 Pekhewe' yiwq'axinij pe'ye' ha'ne sehe' epji' hik
ɬunyejeye' qu' nite' niwq'axineɬi'ij qe yaftsin ha' Yatsat'ax'inij, qe ha'ne sehe' nite' amanij
hatse' aka' ɬunye'j.* 32 Hisu'untax qu' hame' pa'qu' qi qu' natawje'meteni'ɬ. Na'aj ham
ɬewhe'ye'ye' uja'xɬe in yijamti'ets pe' wekwek t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij qa pa'qu' ni'sinhetij
iye ha' Yatsat'ax'inij.* 33 Qa na'ajɬe hats tewhe'yei qa yijamti'etsek pe' wekwek ha'ne sehe'
epji' qa pa'qu' ni'sinheti'mkii pe'qu' ɬewhe'ye'ye', 34 ma' qa pa' ɬaqjamtikineye'jkii qa olotsiiji'
yeqet'etsju'kii. Ne'ej efu ham ɬewhe'ye'ye' qa ne'ej mexe inanyi', uja'xɬe in yijamti'ets pe'
wekwek t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij hats'inha qa nite' yaqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' in t'ejuyets
pe' ɬ'esenits qa in t'ejuyets pe' ɬaqjamtikineyejeikii. Qa ne'ejɬe hats tewhe'yei qa yijamti'etsek
pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa pa'qu' ni'sinheti'mkii pe'qu' ɬewhe'ye'ye'.* 35 Hit'iɬij ewets
ekewe'en qe qa' k'efeni'ɬ. Nite' hit'iɬij ewets qu' hasu'uj ewhe'ye'yi'ɬ. Ewi'ɬɬe in hisu'un
qu' aqsiiɬijkii pa'qu' les ɬe'wise', ma' qa' les i'thayi'metsitsi'iɬii ha' Yatsat'ax'inij. 36 Pa'qu'
jukhewe' in na'l pe'qu' hats neniwjutsiqeni'ɬ wetju'ɬ, qa in hats week yumti enewe' wetsjuk
qu' les ɬe'wise' qu' yape netewhe'yeiju' in hats ɬeke' pekhe'en pa' ɬilanye'j qu' netewhe'yei, qa'
netewhe'yeiju', nite' uɬ'ax. 37 Pa'qu' jukhewe' in na'l pe'qu' hats neniwjutsiqeni'ɬ wetju'ɬ,
qa in t'uniju'ɬ qa yumti qu' les ɬe'wise'ju' qu' mexente' ɬewheyeye'eku'nij, qa ɬe'wisijupi' iye,
nite' witwuɬ'ax.* 38 Ye'ehe, pekhewe' yisu'un in tewhe'yeiju' ɬe'wisijupi', qa pekhewe' yisu'un
qu' mexente' netewhe'ye'ye' eku'nju' les ɬe'wisijupi'. 39 Pe' efu hik ɬunye'j qu' newet-sifinets
pa' ɬewhe'ye' in mexe iɬa'x pakha'an. Qa qu' nawa'mɬe pa' ɬewhe'ye', ma' qa hats ɬeke'
qu' nowo'oikii iye pa'qu' i'nk'a ɬewhe'ye'yi'ij iye, qa hasu'ujɬe nit'ij ne' nite' yijayan ha'
Yatsat'ax'inij. 40 Qa yakha'ɬe qa humti qu' les ɬe'wisi'imkii qu'nte' netewhe'ye'ye' iye pe'qu'
wikiihale'ye'. Aka'an humti qu' nata'ɬets pa' Intata ɬeqe Espíritu qa hit'ij.

8

Na'aj tenekui talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits.

1 Hane'ej qa pakhap iye. In t'ejuyets na'aj tenekui talanheti'yifi ne'ej witeqsi'nq'alits, qa
yijaa'ija in week jinikfe'lets aka'an. Qa lesɬe ɬe'wis qu' jinenikfelitets pa' witikfeliya'xkii in
ɬeke' qu' naqsiijkii qu' jineniwqinhet, qa pakha'ɬe witeqsu'unka'x qa ɬeke' qu' naqsiijkiyek
qu' jintiihinpha'm pekhewepe'.* 2 Pa'qu' numti qu' nana'l ɬikfeliya'xe'ets pe'ye', pakha'an
mexente' nikfe'lets aka' les ɬe'wistax qek nenikfe'lets.* 3 Qa pakha' qu' nisu'un pa' Intata,
qa pa' Intata qa nikfe'lij pakha'an.* 4 Ma' hayits, hane'ej qa' jinamets iye in t'ejuyets qu'
jinteɬuj pa' ɬ'ese'n pe' talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits. Inekhewel jinikfee'letsha in haamija
pa'qu' ɬeke'ye' pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa jinikfee'letsha iye in na'l pa' ewi'ɬɬe in Dios. Ham
iye pe'ye' iye.* 5 Qe in yemjeetax in olotstax wenit'ijets dios qa wenit'ijets iye yatsat'axyij
qa tumtaxtiitax qu' na'nji' ha'ne wa's qa ha'ne week sehe' ipji' iye,* 6 qa inekhewelɬe qa
jinikfe'lets in ewi'ɬɬe pa' Dioosija, hikpa' Intata, qa hik pakha' iye ji'ɬiyijup. Qa na'l iye ha'
ewi'ɬɬe in Yatsat'ets'inij, hikha' Jesucristo, hikha' yaqsiijkii pa'aj ene' week, qa hikha' iye
jiyeɬisij pe' iniɬii.* 7 Qa nite'ɬe je'week qu' jinenikfe'lets aka'an, qe na'l pe' mexe amaneyijkii
pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa in tuj pe' ɬ'esenits testiiji'jij pe' witeqsi'nq'alits, qa pe' ɬatawjets
in mente' t'units qa yoksi'wen in yumti qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax, ma' qa itawje'met. 8 Qa
nite'ɬe ta'ɬets pa'qu' jinteɬuj qu' jinisu'un pa' Intata, qe nite' ta'ɬets qu' les jinisu'un qu' jinteɬuj,
qa nite' jiyuten iye qu'nte' jinteɬuje'.* 9 Qa ekheweli'ɬ in hats ɬenikfe'li'ɬets in week ɬeke'
pa'qu' jinteɬuj, qa hasu'ujɬe qu'nte' enkewet'i'iɬijets aka'an pekhewe' mexe nite' t'unitsij in
yijayan pa' Intata qu' hik ɬunye'je' qu' ɬalanki'yi'ifi ute.* 10 Qe pa'qu' mexente' net'uni'ijha
qu' ne'wenetsji' pa'qu' ɬenku'wet'i'ij pekhewe' talanheti'yifikii pe' witeqsi'nq'alits, akha'

---

* **7:25** Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50; Nm 12:7 * **7:28** 1Ti 5:14 * **7:29** Ro 13:11 * **7:30** Fil 1:18 * **7:31** Mr 13:7; 1Jn 2:8 * **7:32** 1Ts 4:1 * **7:34** 1Ti 5:5 * **7:37** Jn 1:13 * **8:1** Hch 15:29; 21:25; Ap 2:14,20; 1Co 4:6; 10:19; 13:1-13 * **8:2** 1Co 3:18; 13:8-12; 1Ti 6:4 * **8:3** Dt 6:5; Lc 10:27; Pr 2:6 * **8:4** Dt 6:4 * **8:5** 2Ts 2:4 * **8:6** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 1:3; 8:42; Ef 5:20; Sal 104:24; Col 1:16; Ap 3:14 * **8:8** Ro 14:17 * **8:9** Ex 23:33; Ro 14:20

in hats łenikfe'lets in week łeke' pa'qu' jintełuj, ¿me nite' nekuyujiijek in yemjeetax in yumti qu' nite' łeke'ye' qu' jintełuj pekhewe' talanheti'yifikii pe' witeqsi'nq'alits? 11 Ma' qa pa' ikfeliya'xets in weekłe łeke' pa'qu' jintełuj qa' hikpa' qu' nata'łets qu' uł'axe'ju' pa' ejefe'epji' pa' Intata mente' t'uunijha in yijayan, hikpa' wa'mifi iye pa'aj ha' Cristo,* 12 qe qu' aqsiimijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu' ejefeyi'ipji' pa' Intata qa ławtshetenij iye pa' yoksi'wen mexe nite' t'un, ma' qa hats łaqsiimijkii iye pa' uł'ax ha' Cristo. 13 Qa hik ta'łijupi' qu' nata'łets pa'qu' netnekui in hiwuł'enhetju' pa'qu' yejefeyi'ipji' ha' Cristo, ma' qa' hats nite' ł'anuuyi'i qu' hetuj ł'ese'ne' pekhewe' talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits, hats'inha qa'nte' haqsijineni'ijkii pa' uł'ax pa'qu' yejefeyi'ipji' ha' Cristo.*

9

Pablo nite' yisu'un qu' nanatkin pa' łeke'tax qu' nanatkin.

1 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in yakha' ham pa'qu' natsat'axyipji' ene' jukhew? ¿Me nite' łenikfe'li'łets in yakha' ya'apostol? ¿Me nite' łenikfe'li'łets in hi'wen ha' Jesús Yatsat'ax'inij? ¿Me nite' łenikfe'li'łets ka' yithayijkit in hikka' ta'łets in łijayani'ł ha' Jesús? 2 Qe qu' nittaxijets pekhewepe' qu' nite' ya'apostole', qa ekheweli'ił qa łenikfe'li'łets in ya'apostol qe ekheweli'ł e'jutsiqetsi'łij in łeqe apostolyij ha' Yatsat'ax'inij.* 3 Aka' qu' netweiye'miju'ł pekhewe' qi in tsejełtaxijijupkii in ya'apostol, aka'an: 4 Yekheweli'ł in ya'apostolitsi'ł, ¿me nite' łenexkeli'łij ye'm pa'qu' heyesti'yi'łij qu' hetuji'ł qa pa'qu' nek'iya'aɬji' iye?* 5 ¿Me nite' łenexkeli'łij ye'm iye qu' yijts'eyek'i'ił pe'qu' yiwhe'ye'tsi'ił yijayan ha' Cristo na'aj haki'ɬji', in łunyejeyek hekhewep apóstoles qa he' łek'injats ha' Yatsat'ax'inij qa ha' Cefas iye (Pedro)?* 6 ¿Ye' me i'nɬi'i qu' yujaxeɬi'iɬ ha' Bernabé qu' nite' łenexke'yi'iɬij ye'm qu'nte' he'yithayi'yi'iɬiikii pa'qu' hetuji'ł?* 7 ¿Pa'n i'ni' pa'qu' oq'opheɬinetsi'le' qu' nijaninɬe pe'qu' łaqatse' qa łewekwekits iye? ¿Łekpa' we'nq'en qa'nte' netuje' pe'qu' ł'enheye'ju'? ¿Łekpa' yejeł pe'qu' kots'etetse' qa'nte' niyayeji' łeqeł'iye' pe' kots'etets?* 8 Hasu'uj umti'ił qu' wit'anyejeye'łe ekewe'en, ¿qe me nite' hik aka' yit'ij ke' łe'lijei pa' Intata tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)? 9 Qe ka' ley yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i yit'ij: *—Nite' łeke' qu' it'onijji' pe'ye' łeji' pa'qu' wakkaye' in mexe ł'ithayi'yij qu' eniwqhaf'itju' pe' trigo ł'ajits.— (Dt 25:4)* ¿Me łumti'ił pa' Intata qu' nijamti'ijets ne' wakka aka'an in yit'ij pa'aj?* 10 ¿Ye' me inekhewel yijamti'ij inwets aka'an? Ehe, inekhewel yijamti'ij inwets, qe pa'qu' nefuł'ut pa'qu' witwenq'enhewet'e qa' nefuł'ut qe wetjumti'ijets pe'ye', qa pa'qu' neniwqhaf'itju' ne'ej trigo ł'ajits qa' neniwqhaf'itju' qe wetjumti'ijets pa'qu' netesti'yij.* 11 Qa hik łunye'j yekheweli'ł in heni'łju' pe' łoi pe' atawjetsi'łji', ¿me nite' ekheweltaxi'ł pe' hetjumti'iłijets pa'qu' yaqi'i'ł qa pe'qu' yiwekwekitsi'i'ł iye? 12 Qu' nana'l pekhewepe' in nifel ke' Intata łe'lijei in testi'yij in łeke' qu' niyiniɬij ewets pe'ye', hats łe'wisijupi', qa lesłe in łe'wistaajupi' yekheweli'ł qu' nek'iyini'łij ewetskii eke' wekwek. Qa nite'łe hanatkini'ł aka'an qu' nek'iyini'łij ewets pe'ye'. Yekheweli'ł he'nt'unhetłi'iłiju'ł in hamitstaxi'ł ye'm eke' wekwek qe nite' hisu'uni'ł pa'qu' nenyejinju' ekewe' łe'lijei ha' Cristo t'ejuyets qu' jiniłin.* 13 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' t'ithayi'yifi ne' qi łe'lijtsitjii ne' judío hik nekhe' ta'łijets pa'qu' netuj, qa pekhewe' yithayiki ek pe' inqa'metets qa pe' witqats iye in testi'yij pa' Intata, qa hikpe' qa testiyijek łapk'as na'aj ł'ese'n na'aj inqa'met'ik'i qa i'nɬi'i qe witqats.* 14 Qa hik łunye'j ha' Yatsat'ax'inij in inaqyaji'ij pakha' qu' nenfel eke' łe'sits łe'lijei, qu' hik kekhewe'ye' qu' nata'łijets pa'qu' netuj qa łewekwekitse' iye.* 15 Qa nite'łe hanatkin aka'an qu' nek'iyini'łij ewetskii pe'ye'. Qa hane'ej in he'nq'ika'aɬij ei ekewe'en nite' ikji' qu' nek'iyini'łij ei qu' hik aka' eqfenyejeyi'iłyij. Les in łe'wistaxju' qu' hawa'm aje'eł in mexe ham pa'qu' natsq'ayinij aka' yijunye'j in ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets qu' nata'łets in henfeli'ł e'm eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 16 Qe in henfel kekhewe' łe'sits wi'tlijei, nite' łeke' qu' heniwqinhet, qe he'yithayinenhetiiłi'ij ekewe'en. Qa ¡ya'ha'nus yijaat'ij qu' nite' henfele' kekhewe' łe'sits wi'tlijei! 17 Qe qu' yakhaayi'ija qu' hisu'un qu' haqsiijkii, qa na'l pa'qu' yinisit'e'. Qa qu' nite'łe hisu'une'tax qu' haqsiijkii qa haqsi'jłi'ijkii, ma' qa hats ta'łłe'ets in haiyajaxti'yijets.* 18 Qa in yakhaa'ija in hisu'un qu' haqsiijkii, ¿qa łekpa' yinisit? Kakha' yinisit kakha'an in henfel ke' łe'sits witlijei qa nite' hanatkin aka' łeke'tax qu' hanatkin, qu' nek'iyiniikii pe'ye' yiwekwekitse' qa pa'qu' hetuj iye.* 19 Qe in hamtax pa'qu' łeɬinek'eyij ene' week, qa hikłe yijunyejeyets ene' week qu' ye'witɬinek'e qe qa' les olotse' pe'qu' natsaxij qu'

---

* **8:11** Jn 11:51; Ro 5:6,8; 8:34; 14:9,15; 1Co 15:3; Ga 2:21; Ef 5:2; 1Ts 5:10; He 6:8; Mt 25:45 * **8:13** Dt 12:15 * **9:2** Ap 5:1 * **9:4** 2Ts 3:8-9 * **9:5** Jud 17; Jn 1:42 * **9:6** Hch 4:36 * **9:7** Lc 3:14 * **9:9** Lc 13:15 * **9:10** Ro 4:24; Hch 23:6; 1Ts 1:3; 2Ti 2:6 * **9:12** Hch 20:33-35; 2Co 6:3-10; 11:7-12 * **9:13** Lv 6:16,26; 7:6,31-32; Nm 5:9-10; 18:8-20,31; Dt 18:1 * **9:14** Mt 10:10 * **9:17** Lc 16:11 * **9:18** 2Co 11:7; 12:13

nijayan iye ha' Cristo.* 20 In ha'nji'teje'm ne' judío qa hojonketik'i ka' łunyejei in judío qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij judiol qu' nijayan ha' Cristo. Qa in ha'nji'teje'm ne' judiol yumti qu' namii na' wa's qu' naqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley) qa hojonketik'i ka' łunyejei nekhewe'en. Yemjeetax in nite' humtitax aka' yumti nekhewe'en, qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij judiol qu' nijayan ha' Cristo.* 21 In ha'nji'teje'm ne' nite' judío hamitsi'm ke' Moisés łe'lijei (ley), qa hojonketik'i iye ka' łunyejei in hamitsi'm ke' Moisés łe'lijei (ley) qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij nite' judiol qu' nijayan iye ha' Cristo. Yemjeetax in nite' hamtax ye'm ka' łeqe ley pa' Intata, qe ka' łeqe ley ha' Cristo hik kakha' ha'nji'teje'm.* 22 Qa in ha'nji'teje'm ne' mexe nite' t'unitsijha in tek'enets ha' Jesús, qa hojonketik'i ka' łunyejei in mexe nite' t'unitsij qe qa' łeke'ye' qu' hi'fen. Week hojonketik'i ne' pekhelji'kii qe qa' łeke'ye' qu' iłiye' pe'qu' uja'xe'.* 23 Qa week ekewe'en haqsiijkii qe ta'łets kekhewe' łe'sits wi'tlijei, hats'inha qu' ha'nji'ij ji'teje'mek hatse' pa' witiłijii. 24 ¿Me nite' łenikfe'li'łets ne'ej wa'nq'an in week wekuma'x, qa ewi'łłe na'aj naxij qa testii? Qa hik ta'łijupi' me'nt'unheti'łha qu' mekumaxi'ł qa' nana'l pa'qu' enisit'i'ił qu' ani'ł.* 25 Week ne'ej we'nijatshen wanaqsijji'ijup qe qi qu' nekuma'x qu' nawa'nq'an week nite' t'eku'mets pe'qu' nenikfe'lets qu' niwuł'enhet. Wanaqsiijija qe yisu'un qu' nat'an qa' netesti'yij pa' łaja' in t'an najak łesejets k'oiji' wenit'iji', qa nite'łe pakhaa'ij qu' nana'l. Qa inekhewełłe pa' innisit qa nite' yili'ij yijat'ij pa' łunye'j.* 26 Qa hik ta'łijupi' yakha' in hekuma'x, nite' hik yijunye'j na'aj ham pa'qu' ł'axka'theye'. Qa nite' iye hik yijunye'j in hawatlan na'aj witq'ijtsunene'k in pekhel yilanji'kii qe we'nijatshen, 27 qe hik yijunye'j yijat'ij qu' hiwu'mik'ikii ha'ne yese'n in hitani'then qe qa' naqsiijkii pa' yisu'un pa' yitawe'j hats'inha in hats olots he' henfeli'm ke' Intata łe'lijei qa' nite' ya'mane'fik'i pe' wa'nq'an.*

10

Yejeyumtshenijupi' pa' łunyejeikii pa'aj pe' Israel.

1 Yejefets, hisu'untax qu' hasu'uj antapi'iłik'i in week pa'aj pe' inaqwa'mhitsik'i in łeq'enełeya'xijkii pe' wasi', qa week yijawe'j ji'teje'm iye pa' qi iweli' łii Rojo.* 2 Qa week pekhewe'en hik łunyejei qu' nempulijijju' pe' wasi' qa pa' qi iweli' qe qa' nijayanik'ikii pa' Moisés.* 3 Qa weekij iye in tuj pe' ta'łiipha'm pa' Intata.* 4 Qa weekij iye in iya'ji' pa' tisij pa' Intata, qe iya'ji' pa' iweli' ta'łji'teje'm pe' ute t'ekumiiji' pa' Intata hikpe' hik łunye'j qu' nite' nitone'kii pa'aj. Qa pe' ute qa hikha' ha' Cristo.* 5 Qa yaqamłi'ij qu' weeke' in nite' yi'sinheti'mkii pa' Intata pekhewe'en, qa hik ta'łijupi' in yaqaamij qu' week amaneyi'i' pe' łenutsik'i pa' yisłaxkii sehe' ham i'ni'i'.* 6 Week ekewe' łunyejeikii pa'aj jiyikfelittaxets pa'qu' injunyejeye'kii hats'inha qu' hasu'uj injunyejeyi'iju'ł pakha'aj pekhewe'en in wekwekłe pe' yisu'un uł'ets.* 7 Hasu'uj iyini'łii pe' witeqsi'nq'alits in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en. Ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei yit'ij: *—Na' witset i'nju'kii qa tekju' qa iya'ju' iye, qa in niipha'mkii qa qi in t'otoi pekhel łeq'inyejeikii uł'ets.—* *(Ex 32:6)** 8 Hasu'uj iye jiwanawitji'ijju'kii i'nesenits in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en in wanawitji'ijju'kii pa'aj ł'esenits, ma' qa pa' ewi'ł nełu qa yamets pe' wa'm veintitrés mil (23.000).* 9 Hasu'uj iye jitajaajin pa' Yatsat'ax'inij in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en in yijaajintax, ma' qa naq'axijju' in nikfe'jju' pe' q'oiq'oyits pa'aj.* 10 Hasu'uj iye uł'ax i'nlijeye'ets pa' Intata qe hik łunyejei iye pa'aj pe' uja'x pekhewe'en qa nilanju' iye pa'aj pa' łaqa ángel pa' Intata.* 11 Week ekewe' łunyejeikii pa'aj jiyikfelittaxets pa'qu' injunyejeye'kii, qa in we'nika'ajji' qe qa' ji'nijatshen, inekhewel in hats ju'un ji'teje'm pe' teke'lenju' nełuts.* 12 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' numti qu' hats t'uni' iju'łha qu' nite' naqsi'ji'ijkii pa' uł'ax, nejełiju'łha hasu'uj qu' nanamju'.* 13 Pe' witaqjaajinkeyejeyi'ł ej hik łunyejei iye pe' łanjaajinkeyejei pekhewep. Qa pa' Intata in yijaa'ija pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye, qa hik ta'łijupi' qu' nite' nenwejini'ił ewets qu' les nat'ani' pa' e'weju'łi'łiju'ł pe' witaqjaajinkeyejei. Qa qu' nanamtaxi'ł ewets pa'qu' witaqjaajinkeyeje' qa pa' Intata qa nethiniłij pa'qu' ikheyiji'ił qu' ilati'łik'ui.*

Na'aj Santa Cena.

---

* **9:19** 1P 3:1 * **9:20** Hch 16:3; 21:23-26 * **9:21** Ro 2:12,14; Ga 2:3; 3:2 * **9:22** Ro 11:14; 1Co 7:16 * **9:24** Jud 3; Col 2:18 * **9:25** Ga 5:23; 1P 1:18; 5:4 * **9:27** He 6:8 * **10:1** Sal 44:1; Hch 7:11; Ex 13:21; 14:29 * **10:2** Hch 22:16; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **10:3** Ex 16:31 * **10:4** Ex 17:6; Nm 20:7-13; Jn 4:14; 6:30-35 * **10:5** Jud 5 * **10:6** Mt 27:23; Stg 4:2; Nm 11:4,33,34; Sal 78:18; 106:14 * **10:7** Ef 5:5 * **10:8** 1Co 6:18; Ap 2:14,20; 17:2; 18:3,9; Nm 25:1-18; Sal 106:29 * **10:9** Nm 21:6 * **10:10** Jn 6:41; Jud 16; Ex 12:23; 2S 24:16; 1Cr 21:15; Sal 78:49 * **10:11** Sal 102:18; Mr 10:30; 13:7 * **10:12** Pr 24:16; He 6:8 * **10:13** Nm 12:7; 2P 2:9

14 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, ilati'ɬik'uiha pa' wit'iyinheyejets pe' witeqsi'nq'alits.
15 Ekheweli'ɬ ɬenikfeli'ɬkii. Jeɬi'ɬik'uiha aka' qu' hit'iɬij ewets. 16 In ji'ya'ji' na'aj Santa Cena
qa jitit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata, ¿me nite' hik ɬunye'j qu' ewi'ɬ jina'niji' in ji'ya'ji' pe'
ɬ'athits ha' Cristo? Qa in jiteɬuj iye na'aj tanapk'asitju' pan, ¿me nite' hik ɬunye'j iye qu' ewi'ɬ
jina'niji' pa' ɬ'ese'n ha' Cristo?* 17 Na'l pa' ewi'ɬɬe in pan hikpa' ewi'ɬ ju'uniji', qa hik ta'ɬijupi'
in jo'lotstax yemjee qa ewi'ɬɬe pa' i'nese'n, qe je'weekji' in ewi'ɬ ju'uniji' in jiteɬuj pa' ewi'ɬɬe
in pan.* 18 Jeɬ qeku'ni'ɬek ka' ɬunyejei ne' Israel: pekhewe' tuj pe' inqa'metetsik'i testi'yij
pa' Intata, pekhewe'en in tuj, ¿me nite' ewi'ɬ i'ni'ɬiji' pa' Intata? Ehe, ewi'ɬ i'ni'ɬiji'.* 19 ¿Pa'n
ikji'ha aka' hit'ij? ¿Me ikji' qu' nana'li'm ɬiɬa'xe' pe' witeqsi'nq'alits? ¿Ye' me ikji' iye pe'
witqats testi'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits qu' nana'l pa'qu' ne'weju'ɬij? 20 Nite'. Nite' ikji'
aka'an. Aka' ikji' yijat'ij pekhewe' tisji'ij pe' witeqsi'nq'alits, inwo'metetsɬe pe' tisji'jij qa
nite' pa' Intata qu' netisij. Qa nite' hisu'un qu' ejuwaikali'iɬij pe' inwo'metets. 21 Nite' ɬeke'
qu' iya'aɬji' pa' t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij qa' iya'aɬji' iye pa' t'ejuyets pe' inwo'metets. Nite'
ɬeke' iye qu' etuji'ɬ pa' t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij qa' etuji'ɬ iye pe' t'ejuyets pe' inwo'metets.
22 ¿Ye' me jiwo'oi qu' jintawakaninkii pa' Yatsat'ax'inij? ¿Me les jit'anipji' qu' jet'unitse'
pakha'an?*

Ijamti'ijets yijat'ij pakha' mexe yumti pekhewep.

23 Week ɬeke' pa'qu' jintaqsiijkii qu' jintesu'un, qa nite'ɬe week qu' ɬe'sitse'. Week ɬeke'
pa'qu' jintaqsiijkii, qa nite'ɬe week qu' ɬeke'ye' qu' jiniihinijpha'm in jitajayan pa' Intata.
24 Hasu'uj pa'qu' ewi'ɬe'ɬe qu' natjamti ɬetets. Nijamti'ets yijat'ij pekhewep.* 25 Ɬuji'ɬ
week pekhewe' te'ninei pe' ɬ'esenitjii, qa hasu'uj anfaakani'ɬij me talanheti'yifi pakha'aj
pe' witeqsi'nq'alits hats'inha qa' nite' atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j. 26 Qe ka'
we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei yit'ij pa'aj: *—Pa' Yatsat'ax'inij yatsat'axij ha'ne week sehe' epji' qa
week pe' i'nipji' hane'en.—* *(Sal 24:1)**
27 Qu' nana'l pa'qu' ewi'ɬe' nite' tek'enets ha' Jesús qu' nisu'un qu' eki'ɬi'ju' pe'qu' ɬetsi'ye',
qa akha' qa ɬisu'un qu' ijayanii pe'qu' ɬetsi'ye', week ɬuj pe'qu' neɬisij qa hasu'ujɬe anfaakanij
pa'n ta'ɬiji' pe' ɬaqats, hats'inha qa' nite' atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j. 28 Qa qu'
nana'l pa'qu' nit'ij ewets: —Aka'an ɬ'ese'n hats yojo'oj in testi'yij ne' witeqsi'nq'alits,— ma' qa
hasu'uj ɬuj, hats'inha qa'nte' nitawjemetene' pa' yit'ij ewets aka'an, hats'inha iye qa' nite'
atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j, *qe pa' Yatsat'ax'inij yatsat'axij ha'ne week sehe'
epji' qa week pe' i'nipji' hane'en.* *(Sal 24:1)**
29 Nite' k'iyet'ej in ikesimen pa' atawe'j qe pa' nite' ikesimen yijat'ij pa' ɬatawe'j hikpa' k'iyetij. Qe ¿inhats'ek qu' netitijitiyijets qu'
uɬ'axe' pa' yijunye'j qu' nata'ɬets pakha' nite' ikesimen pa' ɬatawe'j?* 30 Qu' nek'iyinipji' qa'
hit'ij ɬe'wisij pa' Intata pa' tseɬisij qu' hetuj, qa ¿inhats'ek qu' nenit'ij yiwets qu' yuɬ'axe' qu'
nata'ɬets pakha' hetuj in hit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata?* 31 Ekheweli'ɬ week pa'qu' etuji'ɬ,
pa'qu' iya'aɬji' qa pa'qu' aqsiiɬijkii iye, ɬe'wis qu' aqsiiɬijkii qu' net'ejuyets in ɬiwqinheti'ɬ pa'
Intata.* 32 Hasu'uj aqsiimijkii pa'qu' nenwu'mju' pe'ye' ne' judiol, i'nɬi'i ne' nite' judiol, qa
i'nɬi'i ne' inejefetsipji' pa' Intata,* 33 in yijunye'jek yakha' in ewi'ɬɬe in howo'ojii week na'aj
haqsiijkii qu' ni'sinhetij ene' week. Qa nite' howo'oi pa'qu' yakha' ye'ɬe qu' hisu'unijupi', qe
pe'qu' olotse' yijat'ij pa'qu' ni'sinhetij hats'inha qu' iɬiye'jeek.*

11

1 Ojonketiɬik'i aka' yijunye'j qe ke'ek yakha' in hojonketik'i ka' ɬunye'j ha' Cristo.*

Efuts ne'ej witlijtsitjiiyifi.

2 Hewetfeli'ɬij e'm in qi in ɬe'wis in ɬaqsiiɬijkii in nite' ɬili'iɬij in ɬijamti'iɬyiikii qa nite' ɬanqami'ɬij
iye in ɬaqsiiɬijkii kekhewe' hats k'ijatsheniɬij.* 3 Qa hisu'un qu' enikfe'li'ɬetsha ha' Cristo in
hikha' ɬejiɬa' week na'aj jukhew qu' netk'enets, qa na'aj jukhew qa hik na'aj ɬejiɬa'ek ne'ej
ɬewhe'ye', qa pa' Intata qa hikpa' ɬejiɬa'ek ha' Cristo.* 4 Qa hik ta'ɬijupi' pa'qu' jukhewe' qu'
nit'onijju' pe'ye' ɬeiɬa' qu' nasinji' qu' niyin qa i'nɬi'i qu' nenfel ke' Intata ɬe'lijei, pakha'an
nite' yiwqinhet hakha' ɬejiɬatax.* 5 Qa pekhe'ɬe efu qu' nite' nit'oneju' pa'qu' ɬeiɬa'ye' qu'
nasinji' qu' niyin qa i'nɬi'i qu' nenfel ke' Intata ɬe'lijei, pekhe'en qa nite' yiwqinhetek pa'

---

* **10:16** Mt 26:26,27; Mr 6:41; 14:22,23; Lc 22:17,19,20; 1Co 11:25,26; Ga 3:14; Hch 2:42,46; 20:7 * **10:17** Jn 11:52; Ef 4:4 * **10:18** Gn 8:20; Lv 1:5; Nm 3:26; Dt 12:27; 1S 2:28; 1Cr 6:49; Sal 26:6; Ez 8:15; He 7:13 * **10:22** Ec 6:10 * **10:24** Mr 10:45; Fil 2:4 * **10:26** Mr 13:19 * **10:28** Lc 10:8 * **10:29** Lc 6:37 * **10:30** Mr 8:6; Ro 1:8 * **10:31** Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **10:32** Hch 24:16; Fil 1:10 * **10:33** Mr 10:45 * **11:1** Fil 2:5; 1P 2:21 * **11:2** Mr 7:3; Jud 3 * **11:3** Ef 1:22; 4:15; 5:23; Col 1:18; 2:10,19; Gn 3:16; 1Co 3:23 * **11:4** 1P 3:16

łejiłatax, ma' qa hik łunye'j qu' laaxaye' pa' łeiła'.* 6 Qa qu'nte' nisu'une' qu' nit'onjo' łeiła' ne'ntusij. Qa qu' newepinłi'ij qu' nitusijji' pe'qu' ł'ewkujitse' i'nłi'i qu' laaxaye' qa' nit'onjo' pa'qu' łeiła'ye'. 7 Qa pa'qu' jukhewe' hasu'uj nit'onjo' pa'qu' łeiła'ye' qe łakha' hik łunye'j pa' łunye'j pa' Intata qa łakha' iye in qiji' qa wetjeyumtshenijupi' pa' Intata in qiji', qa efułe in qiji' qa wetjeyumtshenijupi' ek pa' jukhew in qiji'.* 8 Qe pa' jukhew nite' ta'łets pa'aj pe'qu' efuye', qe pe' efu yijat'ij in ta'łets pa'aj pa' jukhew.* 9 Qa nite' iye ta'łets pe'qu' efuye' in wanaqsiijkii pa'aj pa' jukhew, qe pa' jukhew yijat'ij hikpa' ta'łets in wanaqsiijkii pa'aj pe' efu. 10 Qa in ta'łijupi' aka'an qa ta'łijupi' iye pe' angelits pe'qu' efuye' ni'ntaafinju' łeiła' qa' jutsiqaxe' in łakha' yiwqinhetji'ha pa' tenek'enhe'yipji'. 11 Qa inekhewełłe in jitajayan ha' Yatsat'ax'inij, pe'qu' efuye' nite' les t'anipji' qu' qiye'ji' pa'qu' jukhewe', qa hik łunye'j iye pa'qu' jukhewe' nite' les t'anipji' qu' qiye'ji' pe'qu' efuye'. 12 Qe hik łunye'j pe' efu in ta'łets pa'aj pa' jukhew, qa na'aj jukhew in nekfik'i qa ta'łetsek ne'ej efu, qa week ekewe'en ta'łets pa' Intata.* 13 ¿Pa'n łumti'ił qu' łunye'je' aka'an? ¿Me łe'wisijupi' pe'qu' efuye' qu' nasinji' qu' niyin qa'nte' nit'oneju' pa'qu' łeiła'ye'? Nite' łe'wisijupi' aka'an.* 14 ¿Me nite' łenikfe'li'łets na'aj jukhew ne'ej ł'ewkujits in yijetinju' qa yeqwepin?* 15 Qa nikheł'i'ij efu in yijetinju' ne'ej ł'ewkujits qa qi'imji', qe łakha' testi'yij in ijetits ne'ej ł'ewkujits qe qa' netit'oyijju' łeiła'.* 16 Qu' nana'l pa'qu' numti qu' hijanik'i aka' łunye'jkii nenikfelitets in ham iye pakhape' iye qu' injunyejeye', hik aka' week łunyejei nekhewep witlijtsitjiyitsii.

Nite' hik łunyejei qu' netekji' pa' łekujii pa'aj ha' Yatsat'ax'inij.

17 Hane'ej ekewe' qu' hit'iłij ewets nite' łeke' qu' k'ewqinhetiłijji' qe in łonot'axji'ij taxi'łij wetju'ł pa' Intata qa nite' łe'wis pa'qu' aqsi'jjiiłijkii qe łaqsi'jjiiłijkii pa' uł'ax. 18 Aka' yojo qu' hit'iłij ewets aka'an: yakha' k'impi'ye'ej in łonot'axjiiłij wetju'ł pa' Intata qa te' nite' anyejeijiiłij wetju'ł łetqetheni'ł wetju'łkii, łammi'słe in humti qu' yijaayi'ija aka' łunye'jkii. 19 Qe les łe'wis qu' hik aka' łunye'je'kii, hats'inha qu' netwenhetii pekhewe' qu' nasinik'i pakha' yisu'un pa' Intata.* 20 Qa hik ta'łijupi' qa ł'ekjiiłju' qa łonot'axjiił wetju'ł, hats nite' hik łunye'j qu' eki'łji' pa' łekujii pa'aj ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Qe week ewiłei yisu'un qu' aje'eł netek qa' nite' nonotkiyekii. Qa hik ta'łijupi' in uja'x pe' iyipkunju' qa pekhewepłe qa yek'uwetju'. 22 ¿Me ham etsili'ił qu' eki'łi'ju' qa qu' iya'ałiju' iye? ¿Ye' me łuteni'ł pekhewe' yijayan pa' Intata, qa qu' iwepinheti'ł wetju'ł iye pekhewe' ham yiwq'axine'? ¿Pa'n qu' hit'iłij ei? ¿Me k'ewqinhetiłijji'? Nite', aka'an nite' łeke' qu' k'ewqinhetiłijji'.

Na'aj Santa Cena.

23 Qe kekhewe' tsełisij ha' Yatsat'ax'inij qa hik kekhewee'ija iye in k'ijatsheniłij: pa' naja'xji' in te'ninei ha' Yatsat'ax'inij Jesús, t'eku'mi' pa' pan,* 24 ma' qa in hats yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, qa napk'asitju' qa yit'ij: —Łuji'ł, hane'en hik ha'ne yese'n hane'en wetłisłetij qe ta'łi'ł ewets. Aqsi'ji'łijkii aka'an qa' anjamti'iłyik'i.—* 25 Qa hik łunye'j iye in hats yili'ijju' in tekju' qa t'eku'mi' pa' tok'o qa yit'ij: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik enewe' yathits, qa hik ha'ne pa' ink'ayik wenit'ij. Aqsi'ji'łijkii aka'an qa' anjamti'iłyik'i qa yamji'jets qu' iya'jiiłji'. —* 26 Qe week qa yamji'jets qu' etuji'ł pa' pan qa ł'iya'ałji' iye pa' i'nji' pa' tok'o, ekheweli'ł łenfeli'ł in wa'm pa'aj ha' Yatsat'ax'inij, qa' amłi'iłijii qu' netpiltaxju' iye.* 27 Pa'qu' jukhewe' i'nłi'i qu' efuye' qu' netuj pa' pan qa' niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij qu' nite' łe'wisiiha pa' łatawe'j ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa hats wetwuł'enhetłe'ets pa' ł'ese'n qa pe' ł'athits ha' Yatsat'ax'inij. 28 Qa hik ta'łijupi' pe'qu' nenkuyu'uj pa' pan qa' niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o, yojo qu' natjamtii eku'nijupkiiha me ikesimen me i'nłi'i qu' nite' nikesimene' pa' łatawe'j. 29 Qe pa'qu' netuj pa' pan qa' niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o qa nite'łe yumti in hats tuj pa' ł'ese'n qa iya'ji' iye pe' ł'athits ha' Yatsat'ax'inij, pakha'an hats łantanithenkeye'jłe pa' tuj qa pa' iya'ji' iye.* 30 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in olots pe' nite' t'units qa pe' wanqaats'eju' iye, qa na'l iye pe' uja'x naxju'.* 31 Qa qu' jintajamti eku'nijupkiiha me ikesimen me i'nłi'i qu' nite' nikesimene' pa' intawe'j, ma' qekhante' jintatanithenheti'ye'tax. 32 Qa in jitatanithenhetiłe, ha' Yatsat'ax'inij hikha' jiyitanithen qa je'qfe'metets qe nite' yisu'un qu' jina'nji'teje'm pekhewe' tejeyu'mtshenhetii hatse' qa' namii pa' qi ławak pa' Intata.* 33 Qa hik ta'łijupi' yejefets, qa łonot'axjiiłij wetju'ł qu' eki'łju' qa' o'notkijiiłijets pekhewep. 34 Qu' nana'l pa'qu' niyipkun netek eku'nii pe'qu' etsi'ye', hats'inha qa' ham nitanitheni'ij

---

* **11:5** Dt 21:11-12 * **11:7** Gn 1:27; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **11:8** Gn 2:21-23; 1Ti 2:13 * **11:12** Sal 104:24; Ap 3:14 * **11:13** Jn 5:22-30 * **11:14** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11; 2Co 6:8 * **11:15** Fil 3:19 * **11:19** 2P 2:1 * **11:20** Mt 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:14-20; 1Co 10:14-22 * **11:23** Jud 3 * **11:24** Lc 22:19 * **11:25** Lc 22:20; Jn 6:54 * **11:26** Fil 2:8; 3:10; Mr 8:38 * **11:29** Mr 12:40; 1Jn 5:16 * **11:30** Jn 11:11; Hch 7:60; 1Ts 4:13-15 * **11:32** Jn 5:22-30; Mt 12:41

pa' Intata qu' nata'ɬets pa'qu' ɬeq'inye'je' in i'nji'teje'm pe' not'ax wetju'ɬ. Qa kekhewepɬe ɬatsfaakani'ɬij qa' hatse'ɬu'ye' qu' natsamtaxi'ɬ ei.*

12

Pa' ewi'ɬ jiyitijinenij pa' Espíritu Santo.

1 Yejefets, nite' hisu'un qu'nte' enikfe'li'iɬets in t'ejuyets pa' Espíritu Santo pe' jiyeɬisij qa ji'yiya'yij. 2 Ekheweli'ɬ ɬenikfee'liɬetsha in mexente' ɬ'ek'eni'ɬets pa' Intata, qa pakha'ɬe qu' ɬunye'je' in qi in ɬ'aqanhetiyiɬijkii in ɬijayani'ɬ pekhewe' witeqsi'nq'alits nite' iyet.* 3 Hik ta'ɬijupi' in hisu'un qu' enikfe'li'ɬetsha in ham pa'qu' nit'ij qu' nata'ɬets pa' Intata ɬeqe Espíritu: —UɬI'ax pa' Jesús.— Qa ham iye pa'qu' nit'ij: —Pa' Jesús hikpa' Yatsat'axyij,— qu'nte' nata'ɬe'ets pa' Espíritu Santo.

Pe' jiyeɬisijju' pa' Espíritu Santo.

4 Olots pekhel ɬunyejeikii pe' jitestiyijju' qa ji'yiya'yij qa ewi'ɬɬe pa' ta'ɬets Espíritu.* 5 Olots pekhel ɬunyejeikii qu' ji'nt'ithayiki qa ewi'ɬɬe ha' jit'ithayi'yi'm Yatsat'ax'inij. 6 Olots pekhel ɬunyejeikii ne'ej jite'wen ɬe'sits yaqsiijkii pa'qu' jukhewe' qa ewi'ɬɬe pa' Intata in ta'ɬets, hikpa' ewi'ɬɬe in week yaqsiijkii. 7 Qa weekɬe ewiɬei testi'yij qu' nethinkii in i'nji' pa' Espíritu Santo, ma' qa weteni'fenij wetju'ɬkii,* 8 qe na'l pa'qu' netisij pa' Espíritu Santo qu' qi qu' nenikfe'lets pa'qu' nit'ij qa yasiinik'iha iye, qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu Santo qu' qi qu' nenikfe'lets ke' Intata ɬe'lijei qa nifeli'm pekhewep.* 9 Qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu Santo in les qi in nite' yeqeku' pa' Intata, qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu Santo qu' nit'unhet pa'qu' nanqaats'etax.* 10 Qa pakhap qa yaqsiijkiyek pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ, qa pakhap qa i'nijji' ek pa'qu' nenqitijineyu'uj inwets pa' Intata, qa pakhap qa nikfe'letsek pa'qu' ni'wen i'nɬi'i pa'qu' nepiye'ek'i me ta'ɬets pa' Espíritu Santo me i'nɬi'i qu' nata'ɬets pakhape' iye espirituye', qa pakhap qa ɬ'ajɬi'ij in tujtseikal pe' ɬe'lijei, qa pakhap qa niqatek pa' ikji'.* 11 Week ekewe'en hik pakha'ɬe ta'ɬets iye pa' ewi'ɬɬe in Espíritu, hikpa' netisijju' week ewiɬei pa'qu' nisu'un Ɬakha'. 12 Jeɬ qeku'ni'ɬek na'aj ewi'ɬ wit'ese'n, olots ne'ej ɬewekwekits, qa enewe' ɬewekwekits in olotstax qa ewi'ɬɬe pa' wit'ese'n in weekɬi'ij, qa hik aka' ɬunye'j ha' Cristo.* 13 Week inekhewel, judío i'nɬi'i qu' nite' judioye', witɬinek i'nɬi'i qu' nite' witɬinek'e, week inekhewel jiwempulijijju' pa' ewi'ɬɬe in Espíritu qe qa' jina'nji'teje'm pe' ɬewekwekits pa' wit'ese'n. Qa week hik ɬunye'j qu' niya'ji' pa' ewi'ɬɬe in Espíritu.* 14 Qe na'aj wit'ese'n nite' ewi'ɬɬe, qe olots yijat'ij ɬewekwekits. 15 Pa'qu' witf'iye' qu' nit'ij, —Yakha' nite' ye'witkoi qa hik ta'ɬijupi' in nite' ha'nji'teje'm na' wit'ese'n.— ¿Me nite' i'nji'teje'm pa' wit'ese'n pakha'an? ¡I'nji'teje'm! 16 Pe'qu' witikfi'ye' qu' nit'ij: —Yakha' nite' ye'witto' qa hik ta'ɬijupi' in nite' ha'nji'teje'm na' wit'ese'n.— ¿Me nite' i'nji'teje'm pa' wit'ese'n pekhe'en? ¡I'nji'teje'm! 17 Qu' week witto'yi'ij pa' wit'ese'n, ¿pa'n ɬeqfenye'j ɬewek qu' nepi'ye'kii? Qa qu' weeke' pa' wit'ese'n qu' witikfiyi'ij, ¿pa'n ɬeqfenye'j ɬewek qu' ninji'wen pe'ye'? 18 Qa pakha'ɬe Intata qa yeni' pa'qu' nisu'un qu' neni' pe' ɬewekwekits pa' wit'ese'n.* 19 Qa qu' weeki'ij pa'qu' ewi'ɬe' pe' witwekwekits, qa ¿pa'n ɬunye'j qu' wit'ese'ni'ij? 20 Qa hik ta'ɬijupi' in olotstax yemjee pe' ɬewekwekits, qa ewi'ɬɬe pa' wit'ese'n. 21 Pe'qu' witto'ye' nite' ɬeke' qu' nit'ijets pa' witkoi: —Akha' a'hame'yijup, nite' hite'j ei.— Qa hik ɬunye'j iye pa'qu' witji'ɬaye' nite' ɬeke' qu' nit'ijets pe'qu' witf'iyeye': —A'hamitsi'iɬ yijup, nite' hite'ji'ɬ ei.— 22 Qe aka' ɬunye'j yijat'ij aka'an, pekhewe' jitumti qu'nte' net'unitse' hik pekhewe' les in nite' jitesu'un qu' hamitse' injup. 23 Qa pekhewe' les jiwepinij ɬewekwekits ha'ne i'nese'n, qa hik pekhewe' qa les in jitejeeɬetsha, qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' qu'nte' jinti'ntaafine'ju', qe jiwepinij qu' ne'twenhetii.* 24 Qa pekhewepɬe qa nite' hamik'ui qu' netit'oijo'. Hik aka' ɬunye'j pa' Intata in yaqsiijkii ha'ne i'nese'n qu' les jintiwqinhetji' pekhewe' nite' t'units, 25 hats'inha qa' nite' neqet'etse' wetju'ɬkii, qa' nenkewet wetju'ɬkii yijat'ij enewe' ɬewekwekits ene' i'nesenits.* 26 Qa hik ta'ɬijupi' qu' ewi'ɬe' pa'qu' nanqaats'e enewe' ɬewekwekits ene' i'nesenits qa weekɬi'ij in wanqaats'eju', qa qu' ewi'ɬe' pa'qu' ɬe'wisi'imkii qa weekɬi'ij iye in ɬe'sitsi'mkii. 27 Ma' hayits, week ekheweli'ɬ ɬ'ese'n ha' Cristo, qa week ewiɬei ekheweli'ɬ pe' ɬewekwekits pa' ɬ'ese'n ha' Cristo.* 28 Pekhewe' yijayan pa' Intata, pa' Intata yeni' qu' les netweipha'm pe' apóstoles qa pe' te'weyiju'ɬ qa profetas,* qa pe' yojo'opji' ek pe' profetas qa maestros. Pekhewe' yojo'opji' ek pe' maestros,

---

* **11:34** 1Co 4:19 * **12:2** Hch 8:32; 1Co 8:4; 14:10; 2P 2:16 * **12:4** Ro 12:6; 1Co 14:1; Ef 4:8; He 2:4; 1P 4:10 * **12:7** Stg 4:5 * **12:8** Ro 12:7-8; Ef 4:11; 1P 4:11; 1Co 2:6-7 * **12:9** Lc 13:32; Hch 4:22,30; 10:38 * **12:10** Hch 19:11; 1Co 13:2; 1Jn 4:1-3 * **12:12** Jn 11:52; Ef 4:4 * **12:13** Ga 3:28; Ef 2:13-18; Col 3:11 * **12:18** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **12:23** Mr 6:4; 1P 2:7 * **12:25** 1Co 1:10 * **12:27** Ef 1:23; Col 1:18 * **12:28** Profeta ikji': ewi'ɬ jukhew nifel pe' yit'ijets pa' Intata.

pe' yaqsiijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł. Qa pe' yojo'opji' ek, pe' yiłin pa'qu' nanqaats'e. Qa pe' yojo'opji' ek, pekhewe' yi'fen pekhewep. Qa pe' yojo'opji' ek, pe' yithayiki pe' wekwek t'ejuyets pe' yijayan pa' Intata. Qa pe' yojo'opji' ek, pe' ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei.* 29 ¿Me week qu' a'postolitsi'ił? ¿Me week qu' oprofetali'ił? ¿Me week qu' a'maestroli'iłipji'? ¿Me week qu' aqsiiłijkii pe'qu' ham łunye'jeyi'iju'ł? 30 ¿Me week ł'estiyi'łij qu' aje'eł it'unheti'ł pa'qu' nanqaats'e? ¿Me week qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' e'lijeyi'ił? ¿Me week qu' eniqatji'ji'ł pe' tujtseikal?* 31 Qa lesłe łe'wis qu' mowo'ołii qu' nełisi'łij pa' Intata pekhewe' les yi'fen pekhewepe'. Ma' hayits, hane'ej qa k'efeeliłi'mha pakha' łe'wis yijat'ij in wit'ikheyi'j.*

13

Pakha' witeqsu'unka'x nite' łeke' qu' nili'ij.

1 Qu' yakha'ye' qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' yi'lijeye', łe'lijei pe'qu' jukhewiika'le' i'nłi'i qu' angelitse', qa hamłe yeqsu'unka'xe', hik yijunye'j na'aj nijket in talanheti'yijetskii pe'ye' qa t'ai, i'nłi'i ne'ej k'oiji' fiłii qe talanheti'yij wetju'łkii.* 2 Qu' heyesti'yij qu' henfel pekhewe' qu' nana'l hatse', qa qu' netsikfe'lets iye pekhewe' ewi'łłi'ijkii pa' Intata in nikfe'lets, qa qu' week netsikfe'lets iye pekhewe' wekwek qa qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii qu' net'ijaiyik'ui pe'qu' utek'e' pa'qu' na'ni' qe ta'łets pa'nte' yeqekuye'j, qa hamłe ye'm pa' witeqsu'unka'x, ma' yakha' qa ham ye'weju'łi'ij.* 3 Qu' he'yihinijkii pe'qu' yiwekwekitse' qe qa' hetisij łaqe' pekhewe' if'iljetsits, qa qu' nite' nats'aye' yiwek qu' nek'inqiłinenijju' ha'ne yese'n, qa hamłe ye'm pa' witeqsu'unka'x, ma' qa' ham pa'qu' natsaxij. 4 Pa' witeqsu'unka'x łunye'j nite' eq'itaqsuna'x, eq'iltinhetsax. Pa' witeqsu'unka'x nite' eqemtshenetsaxijkii pe'ye'. Pa' witeqsu'unka'x nite' yit'ij łetets qu' qiye'ji', nite' yumti qu' les nat'anipji' pekhewep.* 5 Nite' hik łunye'j na'aj nite' teqenełuikii qa yaqsi'jł'i'ijkii pa'qu' nisu'un, nite' naqameyu'uj pe'ye', nite' aje'eł nayu'kii, nite' yijamti'ik'i pe'qu' uł'etsi'ik'i łenelijei i'nłi'i pe'qu' łenifenyejeyetaxkii.* 6 Pa' witeqsu'unka'x nite' łe'wisi'mkii in na'l pa'qu' łunye'je'kii nite' yatsathen, pakha' yijat'ij yijaa'ija in łunye'jkii qa yi'sinheti'mkii.* 7 Weekłe t'eku'miju'ł pe' a'tits, nite' eqekuftsax, nite' yili'ij pa' łoq'otkineye'jik'ui pe' hats yiwjutsiqen pa' Intata, week went'unhetłi'iju'ł pe' wekwek.* 8 Pakha' witeqsu'unka'x nite' łeke' qu' nili'ij, qa pekhewe'łe nifel pa'qu' łunye'je'kii hatse' qa yili'ij hatse', qa pekhewe' iye ł'ajłi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye' yili'ij iye hatse', qa pa' witikfeliya'xets pe' wekwek yili'ij iye hatse',* 9 qe łammi'słe pa' na'l ine'm witikfeliya'xets, qa łammi'słe iye pa' jitefel qu' łunye'je'kii hatse', 10 qa qu' namtaxets qu' jinenikfee'letsha ma' qa pa' łammi'słe in jinikfe'ltaxets qa' hame'. 11 In mexe yo'me'łа's k'iyet in ł'anye'jek na'aj omeła's, pa' hoksi'wen in łunye'jek na'aj omeła's, yaqjamtikineye'jkii in łunye'jek na'aj omeła's, ma' qa in hats ya'jit qa hili'ij łunye'j na'aj omeła's. 12 Qe hane'ej in jite'wentax pe' wekwek hik łunye'j ne'ej witeqjełinetjii qe hats nite' na'liiju'ha. Qa qu' namtaxets pa' łahats'ij qa' jinte'wenija pa' łunyejeeyija. Hane'ej łammi'słe pa' tsikfe'lets, qa yamets hatse' qu' week netsikfe'letsha in łunye'jek łakha' in week nikfe'l yiwets.* 13 Hane'ej nite' yili'ij in na'l enewe' wetshetk'ewi'ł, enewe'en: pa' nite' inqekuyejeyij pa' Intata, pa' inq'otkineye'jik'ui qu' week jinenikfe'ltaxetsha hatse' qa pa' witeqsu'unka'x. Qa pakha' les t'anipji' ekewe'en pakha' witeqsu'unka'x.*

14

In tujtseikal ne'ej łe'lijei.

1 Mowo'ołiiha qu' qi qu' ineqsu'uni'ł, qa lesłe łe'wis qu' isu'uni'łha iye pa'qu' nełisi'łij pa' Espíritu Santo. Les in hisu'untax qu' isu'uni'ł qu' nełisi'łij qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei. 2 Qe pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye' iyeti'ł pa' Intata qa nite' iyeti'ł ene' jukhew, qe ham yepiye'ye' pe'qu' nit'ij. Pe' yit'ij ham nikfe'le'ets qe ta'łets pa' Espíritu Santo.* 3 Qa pakha'łe qu' niyetij ke' wi'tlijei qa iyetik'ui yijat'ij pe'qu' jukhewe', ma' qa yikfelitets qa niihinpha'm pe' łaqjamtikineyejeikii, qa yakakłin qa yi'fen iye pe' łatawjets. 4 Pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikaltax pe'qu' łe'lijeye' łakha'łe in weniihinłepha'm, qa pakha'łe qu' nenfel ke' Intata łe'lijei qa niihinpha'm pe' yijayan pa' Intata. 5 Yakha' hisu'untaxija qu' e'weeki'ił qu' ł'aje'łi'ij qu' tujtseikale' pe'qu' e'lijeyi'ił, qa lesłe in łe'wiisija qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei. Qe pa'qu'

---

* **12:28** Mt 16:18; 1Co 12:9; 14:4; Ap 1:4; Ef 4:11; Stg 3:1; Mr 13:22 * **12:30** Lc 24:27 * **12:31** Nm 25:13; Stg 4:2 * **13:1** Jn 13:35; 1Jn 4:7-12; Mt 10:9 * **13:2** 1Co 14:1,3-6,22-39; Ef 4:11; 1Ts 5:20; Mt 17:20 * **13:4** 1Ts 5:14; Nm 25:13; Ga 4:17; 1Co 4:6 * **13:5** Mr 10:45; Fil 2:4; Hch 17:16 * **13:6** Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6 * **13:7** Stg 1:12 * **13:8** Mt 7:25,27; Lc 6:49; 11:17; 13:4; 16:17; Hch 15:16; He 11:30; Ap 11:13; 16:19 * **13:12** 1Jn 3:2; 4:8; Pr 2:6; Jn 17:3; 1Co 8:3; Ga 4:9 * **13:13** 1Ts 1:3 * **14:2** 1Co 12:10

nenfel ke' Intata łe'lijei les t'anipji' pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikaltax pe'qu' łe'lijeye'. Ye'ehe, in na'l yijat'ij na'aj niqat pe'qu' nit'ij hats'inha qu' week nenikfe'lik'iha pekhewe' hats yijayaanija ha' Jesús qa' les net'unitsij pe' łatawjets. 6 Qa hik ta'łijupi' yejefets, jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek aka'an. Qu' ł'aje'łi'ij qu' hit'ij pe'qu' ham* nenikfe'le'ets wi'tlijei, ¿łekpa' qu' ne'weju'łij? Qa qu' henfełłe pakha' qu' i'nk'ałe epi'ye'ełik'i, i'nłi'i qu' henfel pakha' qu' mente' enikfe'li'iłets, i'nłi'i pa'qu' nana'l hatse', i'nłi'i pa'qu' k'ijatsheniłij ke' Intata łe'lijei, qa weju'łij yijat'ij. 7 Qa hik łunyejei iye ne'ej fiłii in nite' łunyejeyiju'ł ene' na'l pe' łiłii, axe'm ne'ej foj flauta i'nłi'i na'aj fiłik arpa qu' nite' neqet'axi'ik'i pa'qu' ł'anye'je' ¿pa'n łunye'j qu' jinenikfe'lik'i pa'qu' nijitaxik'i?* 8 Qa pe'qu' nawatlan qu' nite' neqet'axi'ik'i pe'qu' łofoje', ¿łekpa' qu' nanaqsi'j qu' natjanithenijup qu' nawatlan?* 9 Qa hik ejunyejeyi'ł in nite' yeqet'etsik'i pe' łittaxiłij in ł'iyeti'ł, ¿qa łekpa' qu' nenikfe'lik'i pa'qu' enqitijineyutaxi'łij? Ma' qa hik łunye'j na'aj iyeetłe na'aj i'ni'. 10 Ha'ne week sehe' ipji' olots pe' witlijeikal qa ham pa'qu' wi'tlijeye' qu' ham nake'ji'. 11 Qa qu' nite' netsikfe'li'ik'i pa' ikji' pa' yittaxij, ma' qa yakha' qa yetujtseika' qa łakha' iye qa tujtseika' iye. 12 Hik ta'łijupi' ekheweli'ł in łisu'uni'łha pa'qu' e'niya'yi'łij qu' nełisi'łij pa' Espíritu Santo, qa' mowo'ołijiiha ekewe'en pa'qu' les neniihinpha'm pe' łatawjets pe' inejefetsipji'.* 13 Qa hik ta'łijupi' pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye', qa' niyinijets pa' Intata qu' netisij qu' neniqat pa' ikji'ha pa'qu' nit'ij. 14 Qe qu' tujtseikale' pe'qu' hit'ij qu' nek'iyin, yijaataxija qu' niyin pa' yitawe'j qa pakha'łe yaqjamtikineye'jkii qa nite' łeke' qu' net'ijaifik'i.* 15 ¿Qa pa'n qu' yeqfenye'je' yiwek? Qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' nek'iyin qa les łe'wis qu' nek'iyin iye qa' heniqat pe'qu' hit'ij. Qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' heilijtsii qa les łe'wis qu' heilijtsii iye qa' heniqat pe'qu' hit'ij. 16 Qe qu' it'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' iwqinhetji' pa' Intata, ¿qa pa'n qu' łeqfenye'ji'ij qu' nit'ij: —Hik kakha' qu' łunye'je' (Amén)— pakha' qu' nite' nenikfe'le'ets pe' tujtseikal wi'tlijei qu' it'ij in łit'ijetspha'm łe'wisij?* 17 Qe in tujtseikal pe' łit'ij in łit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, łe'wisijupi', qa nite'łe niihinpha'm pa' łatawe'j pakhape'. 18 Hit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata in yakha' les olotsij in ł'ajłi'ij qa hitji'jij ne'ej ham nikfe'le'ets wi'tlijei qa nite' hik ejunyejeyi'ł.* 19 Qa les in hisu'un qa jinot'axjiij wetju'ł pa' Intata qu' leefi'ik'i (5) pe'qu' hit'ij pe'qu' jinenikfe'lik'i qu' nek'iyet qa nite' qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei, hats'inha qa' łe'wis qu' nek'inq'ijatshen, qa nite' łunye'jiju'ł pe'qu' diez mil (10.000) nametsji' pe'qu' nenittaxij ham nikfe'le'ets wi'tlijei.* 20 Yejefets, hasu'uj hik ejunyejeyi'ił ne'ej omehets in łijamti'iłkii. Ye'ehe, hik ejunyejeyi'ił ne'ej i'nk'a tełuifik'i omehets nite' nikfe'liikii pa'qu' uł'axe', qa hikłe ejunyejeyi'ił ne'ej ajtei pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii.* 21 Ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: *—Ha'nijji' hatse' pe' jukhew tujtseika' łe'lijenyejei qa ha'nijji' iye hatse' pa'qu' łeji'ye' pakha' tujtseika' ta'łji' qu' nek'iyetik'ui ha'ne witset, qa łunye'j ji'ij qu' nite' netk'ene' yiwets.— (Is 28:11)*
Hik aka' yit'ij pa'aj ha' Yatsat'ax'inij. 22 Ma' qa hik ta'łijupi', in na'l na'aj iyetij pekhewe' ham nikfe'lets wi'tlijei, nite' t'ejuyets pe' tek'enets ha' Jesús, qe t'ejuyets yijat'ij pe' nite' tek'enets ha' Jesús qe qa' jutsiqetsi'im in na'l pa' łantanithenkeye'j hatse'. Qa kekhewe'łe Intata łe'lijei in tefelhitii, qa nite' t'ejuyetsek pe' nite' tek'enets ha' Jesús, qe t'ejuyets yijat'ij pe' tek'enets ha' Jesús qe qa' jutsiqetsi'im in yi'fen pa' Intata. 23 Jit'enqeku'ni' ek qu' e'weeki'ił qu' onot'axi'łij wetju'ł in hats ł'ek'eeni'łetsha ha' Jesús, qu' week ł'aje'łi'ij qu' iyeti'łij pekhewe' ham nikfe'lets wi'tlijei, qa qu' nente'nuyi'ł ewetsji' pe'qu' nite' nenikfe'le'ets aka'an i'nłi'i pe'qu' nite' nijayane' ha' Jesús, ¿me nite' yit'iłij ewets qu'nte' eik'une'yi'ił wetju'ł? 24 Qa qu' week enfeli'ł ke' Intata łe'lijei, ma' qa qu' nente'nuyi'ł ewetsji' pa'qu' nite' netk'ene'ets ha' Jesús i'nłi'i pa'qu' nite' nenikfe'le'ets aka'an, ma' qa' week nepi'ye'eł, qa' nenikfe'lłetets in qi pa' łewuł'ax qa' nenikfe'lets iye in tatanithenheti'yij hatse' pe' łewuł'ets. 25 Qa' noksi'wen iye in uł'ets pe' hamtax nikfe'le'ets łeq'inyejeikii uł'ets. Ma' qa' nototjoijo' qa' qi qu' niyinii pa' Intata, ma' qa nit'ij: —Yijaa'ija in i'nił'etji'ju' pa' Dios.—* 26 ¿Qa pa'n qu' ji'nt'ukinji' in t'ejuyets week ekewe'en yejefets? Qu' onot'axi'łij wetju'ł pa' Intata i'nłi'i qu' nana'l pa'qu' netlijtsii, pa'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, pa'qu' nenfel pa'qu' nikfelitets pa' Intata, pa'qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' łe'lijeye', qa pa'qu' neniqat pe' tujtseikal. Qa lesłe łe'wis qu' weeke' ekewe'en qu' net'ejuyets qu' neniihinpha'm pe' łatawjets pe' inejefetsipji'.* 27 Qu' nana'l pa'qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' łe'lijeye' i'nłi'i qu' wetsjuk'e i'nłi'i wetshetk'ewi'łe' qa' hats uja'xe'łe, qa hasu'ujłe week niyetju', ewii'łeji'ij pa'qu' niyetji'ij, qa week ewiłei nana'l pe'qu' neniqat. 28 Qa qu' hame'łe pe'qu' neniqat, qa' hasu'uj niyetju' pe' witlijtsitjiiyifi.

---

* **14:6** 1P 4:13 * **14:7** Ap 5:8; 14:2; 15:2 * **14:8** Nm 10:9; Is 58:1; Jer 4:19; Ez 33:3-6; Jl 2:1 * **14:12** Nm 25:13; Ga 1:14; 5:25; Sal 51:11; Lc 11:34; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Tit 3:5; 1Jn 4:1; Ap 3:22 * **14:14** Sal 51:12; Ga 5:22; Tit 3:14 * **14:16** Sal 72:19; Ap 22:21 * **14:18** Ro 1:8 * **14:19** Mt 12:37 * **14:20** Sal 131:2; Is 28:9; Mt 18:3; Ro 16:19; Ef 4:14; He 5:12-13 * **14:25** Is 45:14; Zac 8:23 * **14:26** 1Co 12:10

Łatawjetsłeji' qu' naqsiijkii aka'an qa pa' Intata qa hats yepi'ye'. 29 Qa qu' nana'l pe'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, qa' wetsjuk'ełe i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' qa pekhewepłe qa' nejełik'ui pe'qu' nenfel pekhewe'en.* 30 Qa qu' nana'l pekhewe' i'nju'kii pa'qu' nana'li'm pa'qu' neneqfelinheyu'uj ta'łets pa' Intata qa nili eku'nij pakha' qu' mexe niyettax qa niwejin eku'nij qu' niyet pakha'an. 31 Qe week ekheweli'ł łeke' qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei qu' ewii'łeji'ij pa'qu' nenfel hats'inha qa' week qu' nenikfe'lets eke' wi'tlijei qa qu' t'unitsi'ij iye pe' łatawjets.* 32 Pekhewe' nifel ke' Intata łe'lijei, łekhewełłe in wetjełłi'ik'ui qu' nenfel. 33 Qe pa' Intata nite' Dios pa' nite' yeqet'axkii, qe Dios yijat'ij pa' wit'ikesimeya'xłekii in łunyejeyek he' week łe'lijtsitjiyits he' yijayan pa' Intata.* 34 Ne' efuts hasu'uj net'ewui in mexe not'axij wetju'ł pa' Intata qe nite' łenexke'ej qu' niyet. Netk'en yijat'ij in ł'anye'jek ke' Intata łe'lijei.* 35 Pe'qu' efuye' qu' nenikfe'liyu'ets pa'qu' nepiye'ek'i in not'axij wetju'ł pa' Intata, qa' nanfaakanij pa'qu' łewhe'ye'ye' qu' namii pe'qu' łetsi'ye', qe yeqwepin pe'qu' efuye' qu' niyetji'ju' pe'qu' nonot'axij wetju'ł pa' Intata.* 36 ¿Me ekheweli'ł Corinto łeiłets qu' nata'łi'ł etji'ju' ke' Intata łe'lijei? ¿Ye' me u'ja'xłi'ił qu' esti'yi'łij? 37 Qu' nana'l pa'qu' numti łakha' qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, i'nłi'i pa'qu' numti qu' nana'l pa'qu' netisij pa' Espíritu Santo, qa' les łe'wis qu' nenikfelitetsha ekewe' he'nq'ika'ałij ei in ta'łets in yisu'un ha' Yatsat'ax'inij. 38 Qu' nana'lłe pa'qu' nite' numtiye' aka'an, ma' qa' iwejinłi'ił, hasu'uj ek'eni'łets. 39 Hik ta'łijupi' yejefetsipji', isu'uni'ł qu' enfeli'łi'm pekhewepe' ke' łe'lijei pa' Intata, qa hasu'uj qu' aq'ayini'łij pe' ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei.* 40 Qa lesłe łe'wis qu' aqsiiji'łju'ha in łonot'axiłij wetju'ł pa' Intata. Hasu'uj qu' pekhele'ji'kii nite' yeqet'axkii.*

15

Cristo iła'x iye.

1 Qa hane'ej qa hisu'un qu' k'ikfelitiłets yejefets, kekhewe' łe'sits witlijei. Hik kekhewe' hayiits k'efeli'łi'm, hik kekhewe' ł'eku'mi'łiju'ł qa hik ik kekhewe' iye nite' łanqami'łij,* 2 ma' qa hik kekhewe' ta'łets in hats i'łiyi'ł qu' yijaayi'ija qu' ku'mi'łi' kekhewe' k'efeli'łi'm, qa qu' nite'łe yijaayi'ija qa ikji' ham weju'łi'ij in nite' łeqekutaxi'ł.* 3 Qe yakha' k'ełisiłij kakha' les qiji' hik kakha' yakha' iye heyesti'yij, kakha'an: ha' Cristo in wa'm infi qe ta'łets pe' inwuł'ets, hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei.* 4 We'nenifi pe' łenimełuk, qa iła'x iye in yamets wetshetk'ewi'ł nełuts, hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei.* 5 Qa we'nethinets pa'aj ha' Cefas (Pedro) qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye he' doce (12) ł'ijatshenhei.* 6 Qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye pe' olots inejefetsipji' t'ani' quinientos (500). Pekhewe'en olots pe' mexe iłii qa nite' olots pe' hats naxju'.* 7 Qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye ha' Jacobo, qa i'nk'ałe iye he' week apóstoles in we'nethinets iye.* 8 Qa yakha'łe qa hetke'leenijju' in we'nethin yiwets, qa hik yijunye'j na'aj omeła's in yijanik'i pa' łenjeyumtshenektax qu' nenekfik'i.* 9 Qe yakha' nite' hik yuk'elji' he' apóstoles, qa nite' iye ye'weju'łij qu' łenqiye'yij apóstol qe hanawitjiju'kii he' hats yijayan pa' Intata.* 10 Qa pa' qi łeq'ilta'xyij pa' Intata qa hikpa' ta'łets qa hats ya'apostolij, qa pa' łeq'ilta'xyij in tsełisij nite' hik łunye'j qu' ham ne'weju'łi'ij, qe yakha' les qi in he'yithayii qa nite' łunyejei week hekhewe'en, qa nite'łe yakha'łe qu' nata'ł yiwets, qe pakha'łe łeqi'fenkeye'j pa' Intata hikpa' ta'łets.* 11 Qa nite'łe hik aka' qu' les qiye'ji', yakha' qu' henfel i'nłi'i hekhewe'en qu' nenfel, łunye'j ji'ij, qe uja'xłe in henfeli'ł eke' łe'sits witlijei qa ekheweli'ł qa ł'ek'eni'łik'i qa hik aka' les qiji' yijat'ij. 12 Qa in tefelhitii ha' Cristo in niyik'uipha'm pe' naxju' qa iła'x iye, qa ¿inhats'ek ekheweli'ł pe' uja'x in yit'ijets in nite' iłii iye pe' naxju'?* 13 Qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', ma' qa ha' Cristo qekha nite' jeek iła'xe' ji'ijtaxek. 14 Qa qek nite' iła'xe' iye ha' Cristo, qekha hamtax ne'weju'łi'ij in henfeli'ł in iła'x iye, qa hik łunye'j iye qekha hamtax ne'weju'łi'ij pa' nite' eqekuyejeyi'łij. 15 Qekha hik yijunyejetaxi'ł iye qu' yiwotk'onhetsitsełi'ił in henfeli'ł pa' Intata in yiłin iye ha' Cristo, hikha' teestax qek iła'xe', qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' iye hatse' pe' naxju'.* 16 Qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', ma' qa ha' Cristo qekha nite' jeek iła'xe' ji'ijtaxek. 17 Qu' nite' iła'xe' iye ha' Cristo, ma' qa ekheweli'ł in nite' łeqeku'uł ham e'weju'łi'iłij, mexe na'ltaxi'ł etji' iye pe'

---

* **14:29** 1Jn 4:1 * **14:31** Lc 16:25 * **14:33** Ef 6:18 * **14:34** 1Ti 2:11-12; 1P 3:1 * **14:35** Mt 1:19; 1P 3:1 * **14:39** Nm 25:13; Ga 4:17 * **14:40** Ro 13:13 * **15:1** Pr 24:16 * **15:2** Ga 4:11; He 6:8 * **15:3** Jud 3; 1Co 8:11; Mt 26:54; 1P 1:20 * **15:4** Mt 12:40; 27:59-60; Mr 15:46; Lc 23:53; Jn 2:22; 19:41-42; 1Ts 4:14; Sal 16:10; Is 53:10; Os 6:2; Hch 2:25-32; 13:33-35; 26:22-23 * **15:5** Lc 24:34,36; Mr 16:14; Jn 20:19,26; Hch 10:41 * **15:6** Mt 28:10-20 * **15:7** Stg 1:1; Hch 1:3-11 * **15:8** 1Ti 1:13-16; Hch 9:1-8 * **15:9** Ef 3:8; Fil 3:6; 1Ti 1:16-17 * **15:10** 2Co 3:5; Fil 2:13; Col 1:29 * **15:12** Mt 17:9; 22:23; Mr 12:18; Lc 20:27; Hch 23:8; 2Ti 2:18 * **15:15** Mt 26:60; Jn 15:26

ewuł'etsi'ł. 18 Qu' hik aka' łunye'je' qa kekhewe' yijayan ha' Cristo hats naxju' qekha hats namtaxii pa' qi ławak pa' Dios.* 19 Qa pe' iniłii in ewi'łłe in t'ejuyets in jit'otki'ik'ui ha' Cristo, ma' qekha qi qek jif'iljetsitsetax. 20 Ehe, yijaa'ija in iła'x iye ha' Cristo, łakha' yojo'oj in iła'x iye pa'aj qa i'nk'ałe hatse' qa' iłiye' pe' hats naxtaxju'.* 21 Qe pa' witwamhi' in uiteje'm ta'łets pa' ewi'ł jukhew (Adán), qa hik łunye'j iye in na'l pa' łiłijii hatse' pe' hats naxtaxju' qe ta'łets pa' ewi'ł iye jukhew (Cristo).* 22 Qe in ta'łets pa' Adan'ik'i qa week wa'm, qa in ta'łetsek ha' Cristo qa week qu' iłiye' iye.* 23 Qa teiłi'ij qu' iłiye' week ewiłei: ha' Cristo hats yojo'oj in iła'x iye, qa ink'aye'łe pe' yatsat'etsij qu' iłiye' iye hatse' qu' netpiltaxju'.* 24 Ma' qa' hats namets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week, ma' qa ha' Cristo in tenek'enheitax qa' netisij pa' łatata Dios, qu' hats week niwuł'enhettaxju' pe' ł'ejuihifets, pe' inwo'metets, qa pe' wittatalipji' pe' witsetits qa pe' witt'unhaxits week ha'ne sehe' ipji'.* 25 Qe łakha' ha' Cristo les łe'wis qu' namłi'ijii in tenek'enhei qu' netestiitaxij qu' week not'otsipji'kii pe' ł'ejuihifets* 26 qa pa' teke'lenju' ł'ejuihife qu' niwuł'enhetju' qa nilan qa haami'ija pakha'an hikpa' pa' witwamhi'.* 27 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pa' Intata tisij ha' Cristo qu' week netnek'enhe'yipji'.— (Sal 8:6)* Qa in testi'yij qu' week netnek'enhe'yipji', qa aka'an qa yeqet'axik'i in nite' i'nji'teje'm pa' Intata, qe pa' Intata hikpa' tisij qu' week netnek'enhe'yij. 28 Qa in hats week tenek'enhe'yij hakha'an, qa in Wita's qa' newetłisij qu' netnek'enhe'yipji' ek pakha' tisij in tenek'enhe'yipji' pe' week, hats'inha pa' Intata qa' week netnek'enhe'yipji' enewe'en.* 29 Qa qu' nite' hik aka' łunye'je', ¿pa'n qu' łeqfenyejeye' łewek pekhewe' wempuli'jjiiju' qu' net'ejuyets pe' hats naxju', qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' hatse' pe' naxju'? ¿Qa inhats'ek in wempuli'jjiiju' qu' net'ejuyets pe' hats naxju'? 30 ¿Qa inhats'ekek iye in week nełuts in na'li'ł yijup pe' wekwek a'tsits qa iftsits iye? 31 Week nełuts yaqamjiijkii qu' hawa'm. Yijaa'ija aka'an in yijunye'j yejefets. K'efeli'łi'm aka'an qe qi in łe'wisi'mkii pa' yitawe'j qe nite' łeqeku'uł łijayani'łha ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 32 Qu' net'ejuiłe yiwets in hik yijunye'j qu' hawatlani'ł hekhewe' jukhew hik łunye'j na'aj nowe'ł he' Efeso łeiłets, ¿qa pa'n łii pa'qu' natsaxij? Ye'ehe, qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', qa' jintit'ijju' pakha' yit'ijju' pa'aj pe' jukhew'ik'i: *—Jitekkii, jiyaju'kii qe uje' qu' jinanaxju'.— (Is 22:13)** 33 Hasu'uj meneqfeetsinhetkii: qu' e'meti'imkii pekhewe' uł'ax pa' yaqsiijkii, ma' qa' atsayets in łe'wistax pa' łaqsiijkii. 34 Onomi'łpha'mkii qa' jełi'łik'uiha pa' ejunyejeyi'ł, yape ili'iłij pa' uł'ax, qe na'l pe' i'ni'ł etji'teje'm nite' nikfe'lets pa' Intata. Hit'ij aka'an qe qa' k'ewepinheti'ł wetju'ł.* 35 I'nłi'i qu' nana'l pa'qu' ninaqfaakanij nikfeliyu'ets qa' nit'ij: —¿Pa'n łunye'j qu' iłiye' iye pe' naxju'? ¿Pa'n qu' łunyejeye' hatse' pe'qu' i'nk'a ł'esenitse' qu' iłiye'tax iye?— 36 ¡Akha' ham łenikfe'le'ets! Pe' ł'entaxju' nite' łeke' qu' nata'ł qu' nite' qhu'feje'm pe' ło'.* 37 Qa pe' ł'enju' nite' pe'qu' hats qiye'pha'm, qe pe' ło'łe hikpe' ł'enju', i'nłi'i qu' trigo ło'ye', i'nłi'i pekhewep iye łoi. 38 Qa pakha'łe Intata qa pa'qu' nisu'unłe qu' łeqfenye'ji'ij, week ne'ej ło' na'aj łunye'j in ta'ł.* 39 Nite' week qu' łunyejeye' wetju'ł ene' i'nesenits. Jukhew qa efuts tujtseika' łunyejei ł'esenits, inqa'metets pakha' łunyejei iye ł'esenits, junatai yeqet'axijiju'ł iye ł'eseninyejei qa sehets qa tujtseika' iye łunyejei ł'esenits.* 40 Qa hik łunye'j iye in yeqet'axijiju'ł pa' ł'eseninyejei na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' qa yeqet'axijiju'ł iye pa' ł'eseninyejei. Pa' łe'sinyejei na' wa'sji' ewi'łłe, qa pa' łe'sinyejei ha'ne sehe' epji' qa ewi'łłe iye.* 41 Ne' junu' yeqet'axijiju'ł pa' łe'sinye'j. Qa ne' juwel yeqet'axijiju'ł iye pa' łe'sinye'j, qa ne' footekii qa łunyejeiłe wetju'łek pa' łe'sinyejeyek. 42 Qa hik łunye'j iye qu' iłiye' pe' hats naxtaxju'. In tajkati'yik'ui qa łipipji', qa qu' iła'xe' iye qa nite' ł'anuuyi'i qu' łipipe'ji'.* 43 In tajkati'yik'ui hats uł'ax, qa qu' iła'xe' iye qa qi qu' łe'wise'. In tajkati'yik'ui nite' t'un, qa qu' iła'xe' iye qa qi qu' net'un.* 44 In tajkati'yik'ui wit'esee'nłe, qa qu' iła'xe' iye pa' ł'ese'n qa hats espiritułe. In na'l aka' wit'esenitsłe, ikji' na'l iye pa' wit'eseninye'j espiritułe. 45 Hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pa' yojo jukhew, Adán, yojo pa'aj in taqsijkitiyijkii qa na'li'm pa' łiła'x t'ejuyets ha'ne sehe',— (Gn 2:7)* qa hakha'łe teke'lenju' Adán (Cristo), qa taqsijkiti'yij kiyek in espíritu ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 46 Qa nite'łe pakha' witiła'x espiritułe qu' yojo qu' nana'l, qe pa' witiła'x t'ejuyets ha'ne sehe' hik pakha' yijat'ij in yojo in na'l, qa i'nk'ałe pa' witiła'x espiritułe. 47 Pa' yojo jukhew ta'łets ha'ne sehe', sehe' łeiłe', qa pa' teke'lenju'

---

* **15:18** 1Ts 4:16; 1P 5:14 * **15:20** Ex 23:19; Lv 2:12; Ro 8:23; Col 1:18 * **15:21** Mt 10:21; 28:5-6; Jn 8:51; 11:25; 20:9,15-18; Fil 3:10; Gn 3:1-7; Ro 5:12-14; Mr 16:6; Lc 24:5-8,34 * **15:22** Ro 14:9 * **15:23** 1Ts 4:17 * **15:24** Mt 5:16; 11:27; 24:6; Mr 13:7; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 1:21; 5:20; Hch 8:10; 1P 3:22 * **15:25** Lc 1:33; Ap 11:15; Sal 110:1; Mt 22:44; Ef 1:22 * **15:26** 2Co 5:4 * **15:28** Jn 5:19; He 1:2; Sal 104:24; Ef 1:23 * **15:31** Ro 8:36 * **15:32** Ef 1:1; 1Ts 2:19 * **15:34** Tit 2:12; 1Co 4:14 * **15:36** Jn 12:24 * **15:38** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **15:39** Fil 3:3 * **15:40** Lc 9:31-32; Hch 22:11 * **15:42** Ro 2:7; Ef 6:24; 2Ti 1:10 * **15:43** 2Co 6:8; 13:4; 1P 5:4; Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; Ap 11:17 * **15:45** Ro 8:2

jukhew qa ta'ɬiipha'm na' wa's.* 48 Pa' ɬunye'j in sehe' ɬeiɬe' qa hik ɬunyejei week pe' i'nipji' ha'ne sehe'. Qa pa' ɬunye'j ha' wa's ɬeiɬe', qa hik ɬunyejeye'ek pe' i'nii hatse' na' wa's.* 49 Hane'ej hik injunyejei pa' ɬunye'j pa' jukhew ta'ɬets ha'ne sehe', qa i'nk'ałe qa' hik injunyejeye' iye hakha' ta'ɬiipha'm na' wa's.* 50 Hit'iɬij ewets yejefets, ene' i'nesenits qa pe' i'nathits nite' ɬeke' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Intata, nite' weju'ɬij iye pa' nite' yape qu' na'n ji'teje'm pa' nite' yili'ij.* 51 Hane'ej qu' k'efeli'ɬi'm ka' ham nikfe'le'ets: nite' week qu' jinanaxju', qa je'weekɬe qu' ji'nk'aihitse' pa'qu' injunyejeye'. 52 Hik qu' ɬunye'je' in q'uts ne'ej witto' qu' ji'nk'aihitse' pa'qu' injunyejeye'. Hik aka' qu' ɬunye'je'kii qu' hats ɬ'aka'the' ye'ɬe qu' nat'aiji' pe' foj, qe pe' foj qu' nat'ai qa pe' hats naxtaxju' yijayan ha' Cristo qa' iɬiye' iye qa' i'nk'aihitse' pe' ɬ'esenits nite' wa'm, qa inekhewel in mexe ji'ɬii qa' jinink'aihit iye pa'qu' injunyejeye'.* 53 Qe les ɬe'wis ha'ne nite' yape qu' nuyik'ipha'm pa' nite' yili'ij, ha'ne wa'm qa' nuyik'ipha'm pa' nite' wa'm.* 54 Qa qu' hats nuyik'ipha'm ha'ne nite' yape pa' nite' yili'ij, qa ha'ne wa'm qa' nuyik'ipha'm pa' nite' wa'm, ma' qa hats namik'ui kakha' yit'ij ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Ka' witwamhi' hats tenekui, tuj na' witaxiye'j.(Is 25:8)* 55 *Witwamhi', ¿pa'n ikji' pa' axiye'jij? Witwamhi', ¿pa'n ikji' pa' ani's?—(Os 13:14)* 56 Pa' ɬani's pa' witwamhi' hikpa' pa' witwuɬ'ax, qa pa' ɬet'unha'x pa' witwuɬ'ax qa kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).* 57 Hane'ej qa ɬe'wisij pa' Intata in jiyeɬisij qu' jint'anipji' ekewe'en qe ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 58 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, me'nt'unhetiɬijha in ɬijayani'ɬ. Hasu'uj pa'qu' naq'ayiniɬij. Me'neni'ɬi'ha qu' ithayi'yi'ɬi'm ha' Yatsat'ax'inij, ɬenikfe'li'ɬets in weju'ɬij in ɬ'ithayi'yi'ɬi'm ha' Yatsat'ax'inij.*

16

Pe' ewi'ɬ yenikii t'ejuyets pe' yijayan pa' Jesús i'ni' pa' Jerusalén.

1 Hane'ej qa' henfeli'ɬ e'm ka' ɬenq'ika'ałyijii in t'ejuyets pe'qu' ewi'ɬ eni'ɬi'kii qu' net'ejuyets hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' Jerusalén. Qa hisu'un qu' hik eqfenyejeyi'iɬij iye ka' hit'ijets qu' ɬeqfenyejeyi'ij he' week ɬe'lijtsitjiyits hekhewep inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' sehe' Galacia.* 2 Qa yamji'jets na'aj yojo neɬu na'aj semana (domingo), qa week ewiɬei ekheweli'ɬ qu' eqetheni'ɬfik'i pe'ye' pe'qu' ithayifkineli'iɬ qa' aqsi'ji'ɬ, hats'inha qa' nite' ant'ayi'iɬik'i qu' natsamtaxi'ɬ ei.* 3 Qa qu' natsamtaxi'ɬ ei pekhewe' qu' ku'mi'ɬiiji' qu' neka'xii ha' Jerusalenii pekhewe' ewi'ɬ ɬ'eniɬi' ɬ'astai qa' hika' a'm pa'qu' witfaakanek'e.* 4 Qa qu' isu'uni'ɬ qu' yakha'ye' iye qu' hak, qa yijts'eyek'e. 5 Mexe qu' hojohonii hatse' ha' sehe' Macedonia, qa' hikha' hata'ɬi' qu' natsami'ɬ ei.* 6 I'nɬi'i qu' mexe ɬ'ajij qu' ha'ni'ɬ etji', axe'm qu' nats'ape'eɬ etji' ipɬu'ui qu' nanaxijik'i pa'qu' lop'e, hats'inha qu' ɬeke'ye' qu' etsi'feni'ɬ iye pa'qu' hakji' iye. 7 Qe nite' hisu'un qu' ɬ'aje'ɬi'ij qu' k'eweni'ɬ, qe hisu'un yijat'ij qu' les nats'ape'eɬ etji' qu' ɬexke'yi'ij pa' Yatsat'ax'inij aka'an.* 8 Qa ha'neɬi'ij qa mexe qu' ya'mane' eku'ni' ha'ne Efeso yamijii qu' nanaxtaxijik'i pa' ɬe'wis neɬu Pentecostés.* 9 Qe mexe qi pa' yithayijkit qu' henfel ke' ɬe'lijei pa' Intata, qa olotstax iye nekhewe' ɬ'ejuihifetstaxij iye eke' ɬe'lijei pa' Intata.* 10 Qu' nanamtaxi'ɬ ei ha' Timoteo, jeɬi'ɬets qu' nanamtaxi'ɬ ei, qe ɬakha' iye t'ithayi'yi'm pa' Intata in yijunye'jek.* 11 Qa hik ta'ɬijupi' ekheweli'ɬ qu' hasu'uj pa'qu' nuten hakha'an. Iftits'iɬijets yijat'ij qu' ham peyi'ijkii qu' netpilyii iye qe hats honotki'ik'ui qa week iye he' ɬijts'eyek inejefetsipji' pa' Intata.* 12 Qa hakha'ɬe inejefe Apolos, qa hats qi in hisu'untax qa k'iyintaxijets qu' ninji'witsheni'ɬ ei qu' ɬijts'eyek'e hekhewep inejefetsipji' pa' Intata, qa ha' Apolos qa mexeɬe nite' nikheyu' hane'ej, qa i'nk'ałe qa' ninji'witsheni'ɬ ei qu' ɬeke'ye'.* 13 Jeɬi'ɬkiiha, it'unheti'ɬha pa' nite' eqekuyejeyi'ɬij. Hasu'uj a'walxalitsi'iɬ, et'uniitsi'iɬha' yijat'ij.* 14 Week pe'qu' aqsiiɬijkii nata'ɬets in ɬ'ineqsu'uni'ɬ.* 15 Hats ɬenikfe'li'ɬets ha' Estéfanas qa week he' ɬelits in hikhe' yojo in yijayan ha' Jesús in i'ni' ek nakha' sehe' Acaya. Qa ɬekhewel qi in yisu'unija in yi'fen qa yithayiki iye hekhewe' tek'enets ha' Jesús. Qa hik ta'ɬijupi' yejefets,* 16 k'iyini'ɬij ewets qu' ek'eni'ɬets pekhewe' qu' hik ɬunyejeye' enewe'en, qa week iye pe'qu' ninqi'fenij aka' wit'ithayijkit. 17 Qi in tsi'sinheti'mkii in namyii na' Estéfanas, qa na' Fortunato qa na' Acaico iye, qe ɬekhewel yaqsiijkii ka' ekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' aqsiiɬijkii kakha'an in namyii. 18 Ɬekhewel yiselelitju' pa' yitawe'j qa ekheweli'ɬ iye

* **15:47** Gn 2:7; 3:19; Sal 90:3 * **15:48** Fil 3:20-21 * **15:49** Gn 1:27; 1Jn 3:2 * **15:50** Fil 3:3; Mt 16:17 * **15:52** Mt 24:31; 1P 1:5 * **15:53** Pr 31:25; 1P 1:18 * **15:54** Mt 23:24 * **15:56** Ro 4:15; Ga 5:4 * **15:57** 1Jn 5:5 * **15:58** Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **16:1** Hch 11:30; 2Co 8:4; Ga 1:2 * **16:2** Mt 28:1; Mr 16:9; Lc 24:1; Jn 20:1,19; Hch 20:7; 2Co 9:1-5 * **16:3** 2Co 8:16-22; Mt 23:37; Hch 8:1 * **16:5** Hch 16:9 * **16:7** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **16:8** Ef 1:1; Ex 34:22 * **16:9** Col 4:3 * **16:10** Jn 5:17; 2Jn 8 * **16:11** Lc 18:9 * **16:12** Tit 3:13 * **16:13** Jud 3 * **16:14** 1Co 13:1 * **16:15** Lv 2:12; Hch 18:12

yiselelitju' iye pe' atawjetsi'ł. Iwqinheti'ł pakhape' iye qu' hik łunye'je' enewe'en.* 19 Week
he' witlijtsitjiyits yijayan ha' Jesús i'ni' ha'ne sehe' Asia wetfeli'ł ei. Ha' Aquila qa ke'
łewhe'ye' Priscila, qa week he' not'axjijii ke' łetsi' qa telijtsiiji'jii pa' Intata qi in wetfeli'łij ei
iye ka' łii ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Week ene' hane'e'in inejefetsipji' wetfeli'ł ei. Mewetfeli'łij
wetju'łkii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hika' ha'ne ł'aka'the'ju'
ha'ne witfaakanek,* 22 pa'qu' nite' nisu'une' ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa na'nipji' pa' uł'ax
hatse'. ¡Yatsat'ax'inij yape etpilju' (Maranata)! 23 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił
ewetskii.* 24 Pa' yeqsu'unka'x qu' na'ni'ł ejupkii in łijayani'ł ha' Jesucristo. Hik aka' qu'
łunye'je' (Amén).

* **16:18** Sal 51:12; 1Ts 5:12 * **16:19** Ro 6:5; 16:3-23; 2Co 13:12; Fil 4:21-22; Col 4:10-15; Flm 1:23-24; 1Ts 5:26; Hch 6:9; 18:2 * **16:20** 2Co 13:12 * **16:21** 2Ts 3:17 * **16:23** 2Co 13:13; Ga 6:18; Fil 4:23; Ef 6:23-24; Col 4:18; 1Ts 5:28; 2Ts 3:18

2 CORINTIOS

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, qa na' Timoteo inejefe'epji' pa' Intata. Ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' witset Corinto qa week iye pekhewe' i'ni' ha' sehe' Acaya, inejefetsipji' pa' Intata.* 2 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ɬ.* 3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Łakha' Intata neq'elet'inij. Łakha' Dios jiyisimetsin.* 4 Pakha'an jiyisimetsinij week na'aj a'tax qa niihet iye hats'inha qa' łeke'ye' qu' jintisimetsinek pekhewe' qu' naats'e'ej pe'ye' qa neq'iihetij iye, qa' jintit'iji' pa' hats łunye'j in jiyisimetsin pa' Intata. 5 Qe hik łunye'j ha' Cristo in yoksi'wen ji'jek pa' qi in jitaats'e'ej, ma' qa łunye'j ji'jek in topo' inij pa'qu' ineqsimetsinkeyaxi'ij pekhewep qe ta'łets hakha'an.* 6 Yekheweli'ɬ qu' haats'e'eɬij pe' wekwek, qe qa' nana'li'ɬ e'm pa' wit'ikesimeya'xɬekii qa qu' i'ɬiyi'iɬ iye. Qa in tsisimetsini'ɬ ha' Cristo qe qa' ikesimenɬejiiɬ kiyek qa' et'unitsi'iɬiju'ɬ iye qu' nanamtaxi'ɬ ewets hik pekhewe' ji'ij pe' a'tits qa niihetits iye wekwek in yijunyejeyi'ɬ kiyek.* 7 Tsikfe'li'łetsha in yijaa'ija in łaats'e'eɬij pe' wekwek in yijunyejeyiɬek, qa hik ta'ɬijupi' in tsikfe'li'łetsha iye ha' Cristo qu' nesimetsini'ɬha in yijunyejeyi'łek.* 8 Qe nite' hisu'uni'ɬ qu'nte' enikfe'li'iɬets, yejefets, kakha' qi a'tax yijunyejeyi'ɬkii ha' sehe' ei Asia, qe hats qi in niihet qa hats nite' ye'weju'ɬi'ɬiju'ɬ qa hats nite' humti'iɬ qu' mexe natsa'li'ɬ.* 9 Pakha' hoksi'weni'ɬ hik łunyejei ne'ej hats wetka'x qu' natlanhetiiju'. Aka'an in łunye'jkii qe qa' nite' yekhewele'ɬi'iɬ qu' hetjumti'iɬ yitets, qe qa' hetjumti'iɬets yijat'ij pa' Intata, hikpa' łeke' qu' niɬin pa'qu' hats nawa'mtax.* 10 Łakha' ts'ilithiniɬik'ui aka'an qa nite' yili'ij qu' nets'ilithiniɬik'ui iye qu' iftsaxe'taxets qu' natsaxi'ɬju', łakha' iye hetjumti'iɬets qa nite' yili'ij qu' nets'ilithinji'ji'ɬ.* 11 Ekheweli'ɬ łetsifeni'ɬ iye in ɬ'iyini'ɬ yipji'kii, hats'inha qa' olotse' pe'qu' nit'ijets łe'wisij pa' Intata qu' nata'ɬ inwets qa qu' nata'łets iye in ts'ilithiniɬik'uikii pa' witwamhi' qe ta'łets pe' olots iyinheyejeyi'ɬ.

Pablo yink'aihitik'ui pa' ɬ'ikheijewettax.

12 Yekheweli'ɬ aka' tsi'sinheti'ɬi'mkii aka'an: pa' ɬ'anye'j pa' te'weiju' in hoksi'weni'ɬ in qi in haqsiiɬi'mijkii pa' łe'wis ene' weekji' ha'ne sehe' epji', in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata qa yijaa'ija iye in haqsiiɬijkii. Aka'an in hit'ij les hit'ijets in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm. Qa nite' ta'łets pa' łikfeliya'xkii ene' jukhew, qe ta'łets yijat'ij pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata.* 13 Qe nite' hika'aɬ e'm qu' nite' łeke'ye' qu' iyineni'ɬik'ı qa qu' nite' enikfe'li'iɬik'i iye. Q'axqe qu' hane'ejtitek qu' enikfe'li'ɬik'i qa' amɬi'iɬijii pa' ɬ'akathe'. 14 In łunye'jek in łenikfe'li'ɬik'i ke' uja'x łespi'ye'eɬij, in yekheweli'ɬ ta'ɬiɬ yiwets qu' e'łesitsi'iɬi'mkii, qa ekheweli'ɬ qa ta'ɬiɬ ewetsek qu' ye'łesitsi'iɬi'mkii qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 15 Qa aka'an in humti qu' yijaayi'ija, ma' qa hisu'untax qu' honjohoni'ɬ ei qu' natsami'ɬ ei, ma' qekha wetsjuk'etaxij qu' ye'łe'wisi'imkii qu' natsami'ɬ ei.* 16 Qe ka' humtitax qu' yeqfenye'je' yiwek kakha'an, qu' mexe henwu'mi'ɬ eiji' qu' natsami'ɬ ei qu' heyeyii qu' natsamii ha' sehe' Macedonia. Ma' qa qek hetpilyite'pji' iye qekha ewi'ɬij iye qek mexe henwu'mtaxi'ɬ eiji' iye qu' natsami'ɬ ei qe q'ax qek łeke'ye'tax qu' etsi'feni'ɬ qu' hats heyeyii iye qu' natsamii ha' sehe' Judea.* 17 Q'axqe qu' nite' umtiyi'iɬ qu' hawalheetɬeji' aka' hisu'untax hik aka'aj qu' yeqfenye'je' yiwek, q'axqe qu' nite' umtiyi'iɬ iye qu' hik yijunyejeye' ka' łunyejei ene' jukhew ha'ne sehe' epji' in yiitɬi'ij "ehe" qete'e' "nite'".* 18 Pa' Intata in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, nikfe'lets in yijaa'ija nite' haqanɬi'iɬkii pa'qu' hats k'efeli'ɬi'm, nite' hik łunye'j na'aj yiitɬi'ij "ehe" qete'e' "nite'".* 19 Ha' Jesucristo, ła's pa' Dios hikha' henfeli'ɬ e'm ha' Silas, ha' Timoteo qa yakha'. In henfeli'ɬ e'm nite' hik łunye'j na'aj yiitɬi'ij "ehe" qete'e' "nite'", qe hakha'an hik łunye'j yijat'ij pa'qu' yijaayi'ija qu' nit'ij "ehe".* 20 Qe pa'n uja'x pe' hats yiwjutsiqen ine'm pa' Intata, qa ha' Cristo in ta'łets, ma' qa ekewe'en qa hik łunyejei na'aj yijaa'ija qe yit'ij "ehe". Qa hik ta'ɬijupi'

---

* **1:1** 1Co 1:1,2; Fil 1:1; Col 1:1; 2Ti 1:1; 1Ts 3:2; 1Ti 1:2; Hch 18:12 * **1:2** Lc 11:13; 12:51; Ro 1:7; 2Ti 1:2; 3Jn 14; Mt 5:16; 11:27; Jn 8:42; Ef 5:20 * **1:3** Mr 14:61; He 10:28; Lc 2:25 * **1:5** Ga 5:24; 6:17; Fil 1:29; 3:10; Ro 8:17; 2Co 4:10; Col 1:24 * **1:6** He 11:37; Fil 1:29 * **1:7** 1Ts 1:3; Flm 17 * **1:8** Hch 6:9; 8:10; 1Co 15:24; Ef 1:21; 1P 3:22; 2Co 4:8 * **1:9** Sal 25:2; 26:1; Jer 17:5-7; Lc 18:9; Mr 9:27; Jn 2:19 * **1:10** Mt 10:21; 27:43; Jn 8:51; Fil 3:10 * **1:12** 1Ti 2:6,10; He 13:18; Pr 3:19; 1Co 1:21; Hch 23:1; 2Co 4:2; 5:12 * **1:14** Ro 2:17; Ga 6:4; 2Co 9:3; Fil 1:6; 2:16; 4:1; 1Ts 2:19-20 * **1:15** Hch 18:1-18; 1Co 4:19 * **1:16** Hch 16:9; 19:21; 20:38; 1Co 16:5-7; Lc 1:5 * **1:17** Fil 3:3; Col 3:22 * **1:18** Nm 23:19 * **1:19** Jn 5:19; 1Ts 1:1; He 1:2; 13:8

in jitit'ij ka' ɬii ha' Cristo, ma' qa jitit'ij: —Hik kakha' qu' ɬunye'je' (Amén)— qe qa' jintewqinhet pa' Intata.* 21 Pa' Intata t'eku'm iniiji' qa watjanithen'inij, yekheweli'ɬ qa ekheweli'ɬ, ma' qa yatsat'ets'inij ha' Cristo.* 22 Qa ji'yeni' pe' ɬeq'ikati'inij in yatsat'ets'inij, qa ji'yen ji'teje'm iye pa' Espíritu Santo hikpa' hik ɬunye'j qu' nonjohonɬe inwets.* 23 Pa' Intata hikpa' heni' qu' hik ɬunye'je' qu' ewi'ɬe'ɬe qu' nenikfe'lij yiwets in yijaa'ija in mexe nite' tsamii iye ha' Corinto qe nite' hisu'untax qu' heijitheyi'ɬij ewetskii pe'qu' yi'lijeye'.* 24 Aka'an nite' ikji' qu' heinek'enhe'yi'ɬij pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ, qe ikji' yijat'ij qu' jineteni'fen wetju'ɬ hats'inha qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii qe ekheweli'ɬ nite' ɬamqami'ɬij pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ.*

2

1 Hik ta'ɬijupi' in heniwjutsiqenij qu' mexe nite' natsame' eku'ni'ɬ ei qe nite' hisu'untax qu' nata'ɬ yiwets iye qu' uɬ'etsi'iɬi'mkii. 2 Qe qu' nata'ɬ yiwets qu' uɬ'etsi'iɬi'mkii, ¿ɬekpa' qu' nets-sinheti'mkii in pakha' qu' nets-sinhettaxi'mkii hikpa' pa' haqsiijkii in uɬ'axi'mkii? 3 Qa hik ta'ɬijupi' henq'ika'aɬ ei iye in ɬunye'jek ka' hayiits haqsiijkii, hats'inha qu' natsamtaxi'ɬ ei qa' nite' yuɬ'axi'imkii qu' nata'ɬets enewe' qu' nets-sinhettaxi'mkii. Tsikfe'lets in ɬeke' qu' aqsiiɬijkii qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii in ɬunye'jek pa' yisa'xi'mkii.* 4 In henq'ika'aɬ ei qi in yuɬ'axi'mkii qa yitawje'met iye qa olots ke' nekju' yit'ilii in yaq'apyijkii, qa nite'ɬe ikji' in henq'ika'aɬ ei qu' net'ejuyets qu' uɬ'etsi'iɬi'mkii, qe qa' enikfe'li'ɬets yijat'ij pa' na'l ye'm yeqsu'unka'x, les in hit'ijets pa' yeqsu'unka'xi'ɬ ej.

Pa' ewi'ɬ yaqsiijkii pa'aj pa' uɬ'ax.

5 Qa in na'l pa' ta'ɬets pa'aj pa' witwuɬ'axi'mkii, nite' yeɬ'ewi'ɬ ɬi'ijkii in tsiwuɬ'enheti'mkii qe uja'x iye ekheweli'ɬ pe' yiwuɬ'enheti'mkii qa pekhewepɬe qa nite'. Hit'ij aka'an qe qa' nite' k'ewupuni'iɬ qu' nite' natawje'meteni'iɬ.* 6 Hats ɬ'ajɬu'uj je'm pa' yaqaamij qu' e'weeki'iɬ in ɬitanitheni'ɬij pakha'an. 7 Hane'ej qa' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ iye pakha'an qa' isimetsini'ɬ, hats'inha qa'nte' niwume'ju' pa' witwuɬ'axi'mkii.* 8 Qa hik ta'ɬijupi' qu' nek'iyini'ɬij ewets qu' ewi'ɬij iye qu' meniwjutsiqeni'ɬiji'm pa' e'qsu'unka'xi'ɬij pakha'an. 9 Qe ka' hayiits he'nq'ika'aɬij ei kakha' t'ejuyets aka'an, kakha'an hika' iye qe qa' k'ajaajiniɬij qa qu' netsikfe'lets iye me yijaatu'uja qu' ek'eni'ɬik'i ekewe'en.* 10 Qa pa'qu' ku'mi'ɬiju'ɬ in yisu'un qu' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ, qa yakhap ji'jek qu' he'yeku'miju'ɬ. Qa qu' nana'l pa'qu' hats he'yeku'miju'ɬ qu' ye'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ, pakha'an in he'yeku'miju'ɬ qu' ye'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ qe ta'ɬi'ɬ ewets qa ha' Cristo qa hats nikfe'lets, 11 hats'inha pa' inwo'met (Satanás) qa' ham pa'qu' niwq'axinij qu' jinaqankii, qe inekhewel hats jinikfe'lets pa' inwo'met na'aj yisu'untax qu' ɬunye'je'kii.*

Pablo yeɬ'ilaxiikii pa' Tito.

12 In tsamii ha' witset Troas qu' henfel ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, ma' qa tsikfe'lets in hayiits yit'ij ye'mik'i qhof pe' ɬejil ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Qa nite'ɬe ikesimen pa' yitawe'j qe nite' hewetweni'ɬi' ha' yejefe Tito, qa hik ta'ɬijupi' in hakik'ui iye ha' witset qu' natsamii ha' sehe' Macedonia.*

Nite' yili'ij qu' jinanaxij qe ta'ɬets ha' Cristo.

14 Ɬe'wisij pa' Intata in nite' yili'ij qu' ji'naxinenij qe ta'ɬets ha' Cristo, qa inekhewel in ta'ɬ inwets qa yak'eskii pa' ɬ'ewjisi' pa' ɬikfeliya'xkii.* 15 Qe pa' Intata hik ɬeqjunyejei'inij qu' ɬ'ewjisi'ye' inij ha' Cristo, qa ha'ne ɬ'ewjisi' qa yak'esji'kii pe' iɬii, qa pe' hats jutsiqax qu' nanaxju'.* 16 Qa enewe' hats jutsiqax qu' nanaxju', qa hik ɬunye'j qu' jininji'wenij pa' ɬawa'mhiyejei, qa enewe'ɬe iɬii qa hik ɬunye'j qu' jininji'wenij ɬiɬijii. ¿Ɬekpa' qu' ɬeke'ye' qu' naqsi'jɬi'ijkii aka' wit'ithayijkit?* 17 Qa yekhewelɬi'iɬ qa ɬeke' qu' haqsiiɬijkii qe pa' Intata ts'ukini'ɬij aka'an, qa nite' hik yijunyejeyi'ɬ pe' olots in nite' yijaa'ija qu' nenfel pa' Intata qa yisu'unɬe qu' nanaxij pe'qu' ɬ'astaye', qa yekhewelɬi'iɬ qa yijaa'ija in henfeli'ɬ qa tsi'weni'ɬij iye qe yatsat'etsi'ɬyij ha' Cristo.*

---

* **1:20** Gn 12:7; Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **1:21** Lc 4:18; 1Jn 2:20 * **1:22** Ef 1:14; Stg 4:5 * **1:23** Ro 1:9; Fil 1:8; He 12:1; 1Co 4:21; 2Co 13:2,10 * **1:24** Pr 24:16 * **2:3** Fil 1:25; Jn 15:11 * **2:5** 2Ts 3:8 * **2:7** Mt 6:12 * **2:9** Ro 5:4; Fil 2:8 * **2:11** 2Co 12:17 * **2:12** Hch 16:8; Col 4:3 * **2:13** 2Ts 1:7; Tit 1:4; Hch 16:9 * **2:14** 1Co 15:57; Jn 17:3; 1Jn 4:8 * **2:15** Ef 2:8; 5:2; Fil 4:18; Mt 9:22; Hch 16:30; Jn 6:27 * **2:16** Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10; 1Jn 5:12 * **2:17** Mt 12:36; Mr 4:14; Lc 6:47; 8:21; Jn 1:1; 2:22; 18:32; Hch 17:11; 2Ti 2:15; He 4:12

3

1 Aka'an in hit'ij ¿me ikji' qu' hetetfeli'ɬij qu' heniwqinheti'ɬ? ¿Ye' me i'nɬi'i qu' umti'iɬ qu' hisu'uni'ɬ pa'qu' witfaakanek'e qu' netsfeli'ɬ qa' netetkaxi'ɬ ei, axe'm qu' nata'ɬi'ɬ ewets pa'qu' witfaakanek'e qu' netsfeli'ɬ, in ɬunye'jek pa' yaqsiijkii pe' uja'x?

Pa' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii.

2 Ekheweli'ɬ k'eyilijeyi'ɬ qa we'nika'ajji' pe' yitawjetsi'ɬ in ɬunye'jek na'aj witfaakanek (carta) qa week ene' jukhew hik ɬunye'j qu' niyinenik'i qa nikfe'lets.* 3 Ekheweli'ɬ a'nali'ɬij in ɬe'lijei ɬeqe carta ha' Cristo qa yekheweli'ɬ pe' yika', nite' wenit'iji' in we'nika' na'aj witq'ikanet, qe wenit'iji' yijat'ij pa' ɬeqe Espíritu pa' nite' wa'm Dios, nite' we'nika'aji' iye pa'qu' k'eeweye' ute, qe we'nika'aji' yijat'ij pe' atawjetsi'ɬ.* 4 Ha' Cristo in ta'ɬets, qa nite' heqeku'uɬij pa' Intata in yijaa'ija aka' hit'iɬij. 5 Nite' yekhewelɬi'iɬ qu' nets'iyaiɬi'iɬij qu' haqsi'jɬi'iɬijkii aka'an, qe pa' Intata hik pakha' yijat'ij in ta'ɬets in haqsiiɬijkii aka'an,* 6 hik pakha' iye ts'iyayiti'ɬij in henfeli'ɬ kakha' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii, hikka' nite' ta'ɬets ka' we'nika'aji' pa'aj pe' utel, qe pa' Espíritu Santo hik pakha' ta'ɬets yijat'ij. Qe ka' we'nika'aji' pa'aj pe' ute jiyilan, qa pakha' ta'ɬets pa' Espíritu Santo qa jiyeɬisij pa' witiɬa'x.* 7 Kakha' jiyilan wenit'ij we'nika'aji' pa'aj pe' utel in i'nk'a namju' pa'aj *qa qi in qiji'ha pa'aj ɬunye'jkii,* *(Ex 19:16)* qa pe' Israel ɬeiɬets qa nite' ɬeke' in yejeɬtaxju' pa' ɬeju's pa' Moisés, qe pa' Moisés pa' ɬeju's qi in tujji'ha pa'aj, qa teiɬem in hamiyu'.* 8 Qa aka'an in ɬunye'jkii ¿me qa' nite' les qu' qiye' qu' netujjiha pakha' Espirituɬe pa' ta'ɬets? 9 Qe in qiji'ha pa'aj kekhewe' jiyilan, ¿qa inhats'ek qu' nite' les qu' qiye'ji'ha aka' jiyeɬisij pa' yatsathen? 10 Qe kakha' qi in qitaxji' pa'aj qa jutsiqaxij pa' ɬeju's pa' Moisés in tujji'ha pa'aj, hane'en hats nite' qiji' qu' jinta'wapjuɬeniju'ɬ kakha' les in qiji'ha wiikfik'i. 11 Qe in qiji'ha pa'aj qa ɬe'wis iye kakha' qu' haami'ija hatse', ye'ehe, qa' les qu' qiye'ji'ha qa' ɬe'wisi'ija iye wiikfik'i pakha' nite' yili'ij.* 12 Aka'an hik aka' ka' hetjumti'iɬik'ui, qa hik ta'ɬijupi' in nite' ts'ijiwe'yi'ɬ in henfeli'ɬ.* 13 Qa nite' hik yeqfenyejeyi'ɬij pa' Moisés pa'aj, in yit'onijju' pa' penyilo pa' ɬeju's qe qa' nite' ni'wene' pe' Israel pa' koojo qu' hats ɬ'aje'ɬi'ij qa' hame', hikpa' teiɬem in yomiyu'.* 14 Pekhewe'en qa t'unitsɬeje'm pe' ɬaqjamtikineyejeikii, qa yamijii hane'ej, qe in yejeɬtax kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qa mexe hik ɬunye'j qu' netit'oyijju' pa' penyilo, qe ewi'ɬe ha' Cristo qu' jintajayan qa' netenifte'ji'.* 15 Qa yamijii hane'ej, in yejeɬtax ke' Moisés ɬe'lijei qa hik ɬunye'j qu' netit'oyijii pa' penyilo pe' ɬaqjamtikineyejeikii. 16 Qa nikha'ajɬe tetwek'ela'xets ha' Yatsat'ax'inij, qa tenit'iji'mii pa' penyilo.* 17 Qe ha' Yatsat'ax'inij hikha' Espíritu, qa pa'qu' na'nji' pa' ɬeqe Espíritu ha' Yatsat'ax'inij qa hats nite' yophe'ɬ ke' Moisés ɬe'lijei (ley). 18 Qa week inekhewel in hats nite' tit'oyijju' pa' penyilo ene' injusits, qa jiteeɬiiju' in ɬunye'jek ne'ej witeqjeɬinetjii pa' ɬe'wis ɬunye'j ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa teiɬem in hik injunyejeyiyu' pa' ɬe'wis ɬunye'j ha' Yatsat'ax'inij, qa aka'an hik aka' yaqsiijkii ha' Yatsat'ax'inij hikha' Espíritu.*

4

Pa' wekwek inyetax we'nenji' pe' kamusi.

1 Pa' Intata in tseɬisi'ɬij aka' wit'ithayijkit qe ta'ɬets pa' ɬeq'iltiye'j qa hik ta'ɬijupi' in nite' yathala'li'ɬijju'.* 2 Nite' hisu'uni'ɬ kekhewe' tat'inhetiikii qa yeqwepin iye, nite' hisu'uni'ɬ qu' yi'yowk'eletsi'iɬ, qa nite' iye hisu'uni'ɬ qu' hink'aihiti'ɬik'ui pa' ikji'ha ke' Intata ɬe'lijei, qe ewi'ɬe yijat'ij in hit'iɬij pa' yijaa'ija qa pe' ɬatawjets ene' week qa hikpe' hetetfeliɬiji'm qa pa' Intata qa hats tsi'weni'ɬij.* 3 Qa qu' mexeɬe netit'oyijju' pa' penyilo eke' henfeli'ɬ ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús, pekhewe' tit'oyi'mju' pekhewe'en hik pekhewe' pe' teyii pa' qi ɬawak pa' Intata. 4 Pa' inwo'met (Satanás), ɬeqe dios ha'ne sehe' epji' hikpa' nipuk'anhetju' pe' ɬaqjamtikineyejeikii week pe' yeqeku' ha' Jesús, qe qa' nite' ni'wene' pa' qi ɬe'wis ɬ'uɬa'x in tujji' eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús hikha' qiji' Cristo, hikha' hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' Intata.* 5 Nite' k'iyetiɬij qu' net'ejuiɬi'iɬ yiwets, qe k'iyetiɬij yijat'ij qu' net'ejuyets ha' Jesucristo hikha' Yatsat'ax'inij, qa yekheweli'iɬ qa eqejkunenheyi'ɬyij qe ta'ɬets ha' Jesús,* 6 qe pa' Intata hik pakha' pa' yit'ij pa'aj, qu' yape nana'l pa'qu' nana'lkii pa' nookii, pakha'an

---

* **3:2** 1Co 9:2 * **3:3** Flm 13; Dt 5:26; Ex 24:12; Pr 3:3; 7:3; Jer 17:1; 31:33; Ez 11:19; 36:26; He 8:10 * **3:5** 1Co 15:10 * **3:6** Lc 22:20; He 7:22; Ro 7:6 * **3:7** Ex 34:29-35; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **3:11** He 2:14 * **3:12** 1Ts 1:3 * **3:13** Ex 34:33 * **3:14** Mr 8:17; He 3:13; 7:22; Hch 13:15; 15:21; Ro 16:7; 1P 5:14 * **3:16** 1P 2:25; Ex 34:34 * **3:18** 1Co 13:12; Jn 17:24; 2Co 1:20; 4:4-6; 1Ti 1:11,17; Mr 9:2; Gn 1:27; 1Jn 3:2 * **4:1** Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50; 2Ts 3:13 * **4:2** 2Jn 6; 2Co 2:17; 5:11,12; 6:7; 7:14; 2Ti 2:15; He 4:12 * **4:4** Lc 16:8; Mr 10:37; Gn 1:27 * **4:5** Fil 2:11

hik pakhaa'ija yitujinhetji' pe' intawjets, qe qa' jinenikfe'lets pa' łesa'x pa' Intata qu' nata'łets ha' Cristo.* 7 Aka'an hik łunye'j na'aj wekwek inyetax, hats na'l ine'm i'nji' enewe' hik łunyejei kamusil, qa aka'an in łunye'j hats'inha pa' qi in witt'unha'x qa' nata'łets pa' Intata qa' nite' inekhewele' qu' nata'ł inwets.* 8 Qe in haats'e'eł-ij pe' wekwek, qa nite'łe tsiwumi'łju'. Nite' tsikfe'li'łets pa'qu' yeqfenyejeyi'ił yiwek, qa nite'łe tseł'ilaxi'ł. 9 Hayawitjaxti'yi'ł, qa nite'łe tsiwejinłi'ił pa' Intata. Heijelaxti'yi'łijetsju'kii sehe' qa nite'łe tsaxiłju'. 10 Week na'aj haki'łji', kekhewe' haats'e'eł-ij inq'ethinij ka' ławamhinye'j ha' Jesús, hats'inha pa' hane'ej łiła'x ha' Jesús qa' ne'twenhetiijiijek ene' yesenitsi'ł.* 11 Qe yekheweli'ł in mexe yi'łiyi'ł nite' yili'ij in iftsaxets qu' natsaxi'łju' qe ta'łets ha' Jesús, hats'inha pa' hane'ej łiła'x ha' Jesús qa' ne'twenhetiijiijek ene' yesenitsi'ł hik enewe' wa'm.* 12 Ye'ehe, pa' witwamhi' he'yejuyi'łiju'ł qa ekhewelłi'ił qa' nana'li'ł e'm pa' witiła'x. 13 Qa na'łi'ił ye'm pa' Espíritu ta'łets pa'nte' witqekuye'j hik pakhaa'ija na'li'm pa'aj pa' yika'ajji' aka'an in yit'ij: *—Nite' heqeku' qa hik ta'łijupi' in henfel.—* *(Sal 116:10)* Qa hik yijunyejeyi'ł in nite' heqeku'uł qa hik ta'łijupi' in henfeli'ł. 14 Qe tsikfe'li'łets pakha' yiłin iye pa'aj ha' Yatsat'ax'inij Jesús in wa'mtax qu' netsiłinjiiłek hatse' yekheweli'ł qe ta'łets ha' Jesús, qa ekheweli'ł iye qa' je'weeke' qu' jineka'xets pa' i'ni' qa' je'metitsi'im pakha'an.* 15 Week kekhewe' yijunyejeyi'łkii a'tits qe qa' e'łe'sitsi'iłju', hats'inha pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata in hats ikipji' pe' olots qa' les net'ijaifik'i qu' olotse', ma' qa' les olootsi'ija pe'qu' nit'ijetspha'm łe'wisij qu' net'ejuyets in qiji'ha pa' Intata.*

Pekhewe' jite'wen hane'ej wekwek nite' yape.

16 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj jinanqatsit'ij yemjeetax enewe' te'wenhetii i'najits in hats łeyijłem in ława'mhits qa pakha'łe nite' te'wenhetii qa hats jeek łeyijłem in week nełuts in les t'un.* 17 Qe pekhewe' jitaats'etax nite' yape qa nite' qits iye, qa' naya'xi' pe' qi in łe'sits nite' yili'ij qa ham łunyejeyi'iju'ł iye jiyełisij hatse' pa' Intata.* 18 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj qu' les qitse' ine'mji' ene' jite'wen, qitse' ine'mji' yijat'ij pekhewe' mexe nite' jite'wen, qe pekhewe' jite'wen hane'ej wekwek nite' yape, qa pekhewe'łe mexe nite' jite'wen qa nite' yili'ij pakhaaye'łi'ij qu' nana'l.*

5

Pa' yape qa pa' nite' yape.

1 Qe enewe' i'nesenits hik łunyejei qu' initsi'ye' ha'ne sehe' epji', hik łunye'j na'aj qooxo in nite' yape'e' pa'qu' na'ni', qa hatsłe jinikfe'lets pa' Intata in hats yaji'let pekhewe' ink'aihits initsil t'ejuyets na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij qu' nana'l, pekhewe'en nite' pa'qu' jukhewe'łe qu' naqsiijkii.* 2 Qe yijaa'ija enewe' hane'ej mexe ju'unifi wititsil jitik'etij, qe hats jitesu'untax qu' ji'nuyik'ipha'm pekhewe' initsil t'ejuyets pa' wa'sji'.* 3 Qa qu' hats ji'nuyik'ipha'm pekhewe'en, ma' qa' hats nite' inuk'ele'łekii qu' ham pa'qu' i'nese'ne'.* 4 Qe in mexe ju'unifi ene' hane'ej wititsi', jitik'etij in jineq'iihetij, qa nite'łe jitesu'un iye qu' inuk'ele'łekii, qe jitesu'untax yijat'ij qu' nana'l iye pa'qu' ji'nuyik'ipha'm, hats'inha ha'ne wa'm qa' naya'xi' pa' nite' wa'm.* 5 Qa pakha' yaji'let ine'm aka'an, hik pakhaa'ija pa' Intata, hik pakha' iye jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' nonjohonłe inwets. 6 Qa hik ta'łijupi' in nite' jiteli'ij in jiwent'unhet qa nite' ji'nijiwei iye, yemjeetax in jinikfe'ltaxets in mexe ju'unifi enewe' hane'ej wititsil qa mexe jitotsimii pa' i'ni' ha' Yatsat'ax'inij. 7 Qe in mexente' jite'wentax, qa hatsłe nite' jiteqeku'.* 8 Hik ta'łijupi' in nite' jiteli'ij in jiwent'unhet qa nite' ji'nijiwei iye qa jitesu'untax qu' jinakik'ui ha'ne hane'ej i'nese'n, qe qa' jinamii qa' jina'nijupha ha' Yatsat'ax'inij.* 9 Qe pakha' jitesu'un qu' jintaqsiijkii i'nłi'i qu' hats jina'nijup i'nłi'i qu' mexente' jina'ni'ijup pakha'an qu' jinte'sinheti'mkii pa' Yatsat'ax'inij.* 10 Qe week qu' jinakets pa' i'niji' qu' jinejeyumtshen ha' Cristo, hats'inha qa' week ewiłei qu' netesti'yij pa'qu' ne'weju'łij pe' yaqsiijkii łe'sits i'nłi'i qu' uł'etse' in mexe i'nji' ene' wa'm wit'esenits.*

Pakha' qu' na'n ji'teje'm ha' Cristo, pakha'an ink'ayik łunye'j.

---

* **4:6** Gn 1:3; Mt 6:23; Fil 3:8; 1Jn 4:8; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **4:7** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **4:10** Lc 9:23; Ro 5:6-8; 6:5-8; 8:34-36; Ga 6:17; 1P 4:1,2 * **4:11** Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10 * **4:14** 1Ts 4:14 * **4:15** 2Co 9:11 * **4:16** 2Ts 3:13; Ro 7:22 * **4:17** Ga 6:2; Lc 24:26; 1P 5:1,4 * **4:18** Ro 8:24 * **5:1** Fil 2:10; 3:19; Ef 6:9; 2P 1:13; Col 2:11 * **5:2** 1P 2:2 * **5:3** Mt 25:36; Lc 10:30 * **5:4** Ro 7:24; 8:23; 1Co 15:26 * **5:7** Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Lc 3:22 * **5:8** Fil 1:23 * **5:9** He 13:21 * **5:10** Jn 5:22-30; Mt 16:27; 25:31-46; Fil 1:6; He 10:31

11 Qe tsikfe'li'łets pa' łunye'j pa' qi wit'ijiweyaxi'm hatse' ha' Yatsat'ax'inij, qa hik ta'łijupi' in henfeltaxi'łi'mha ene' jukhew qa efuts, qa pa' Intata qa hatsłe nikfe'li'łij yiwetsha qa ekheweli'ł iye q'axqe qu' hats enikfe'li'ł yiwetsha.* 12 Aka' hit'ij iye, nite' ikji' iye qu' yekhewele'łi'ił qu' heniwqinheti'ł, qe hisu'uni'ł yijat'ij qu' ne'sinheti'łi'mkii aka' haqsiiłijkii, hats'inha qa' enikfe'li'łets pa'qu' it'iłijiju'ł pekhewe' yiwqinhet ene' jite'wen qa nite' pe' łatawjetsji'. 13 Qe qu' nenit'ijets qu'nte' heyeik'une'yi'ił wetju'ł, qa t'ejuyets pa' Intata. Qa in wenitłi'ijets in heyeik'une'yi'ł wetju'ł qa t'ejuyi'ł ewets ekheweli'ł.* 14 Qe pa' łeqsu'unka'x ha' Cristo hikpa' tsaqsijineni'łijkii pa'qu' nisu'un, qe tsikfe'li'łetsha pa' ewi'ł in wa'm qe ta'łets ene' week, qa in wa'm qa hik łunye'j qu' week nawa'm.* 15 In wa'm qe ta'łets ene' week, hats'inha pekhewe' iłii qa' hats nite' łekhewele'łe qu' net'ejuyets in iłii, qa' net'ejuyets yijat'ij in iłii hakha' wa'mifi pa'aj qa i'nk'ałe qa iła'xijup iye pa'aj.* 16 Qa hik ta'łijupi' hane'ejija, hats ham pa'qu' jinenikfe'lij qu' pakha' łunye'je' in t'ejuyets ene' i'nesenits. Yijaa'ija yekheweli'ł in hi'wentaxi'łha ha' Cristo ka' łunyee'jija in t'ejuyets ene' i'nesenits, hane'ej hats nite' łunye'j kakha'an. 17 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' na'n ji'teje'm ha' Cristo, pakha'an ink'ayik łunye'j. Qa pa' hayiits łunye'j qa hats yili'ij qa yaya'xi' pa' ink'ayik.*

Jiyithayinenij qu' jintefel in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł.

18 Week ekewe'en ta'łii pa' Intata, hik pakha' yaqsi'jłi'ijkii in je'łe'sitsi'ł wetju'ł qe ta'łets ha' Cristo, qa hane'ej qa jiyithayinenij qu' jintefel in week łeke' qu' łe'sitsi'ił wetju'ł.* 19 Aka'an ikji', ha' Cristo in ta'łets, pa' Intata qa yaqsiijkii in hats łe'sitsi'ł wetju'ł ha'ne week sehe' epji', qa nite' neqjunu'etskii pe' łewuł'ets ene' jukhew qa efuts. Aka'an hik aka' ka' jiyithayinenij qu' jintefel in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł.* 20 Qa hik ta'łijupi', inekhewel je'wit'ukinheyij qu' ji'niyetij ka' łii ha' Cristo, ma' qa hik łunye'j qu' łakhaayi'ija pa' Intata qu' natyaikii in'inijji'. Qa hik ta'łijupi', aka' łiiji' ha' Cristo qu' nek'iyini'łij ewets qu' yape e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Dios.* 21 Ha' Cristo in hamtaxji' pa'qu' uł'axe', qa pa' Intata qa yeni'pji'kii pe' inwuł'ets hats'inha qa' je'łe'sitse' qa' nit'ij inwets pa' Intata yatsathen qe ta'łets ha' Cristo.*

6

1 Yekheweli'ł yithayife'ełij pa' Intata, qa k'iyini'łij ewets qu' hasu'uj qu' ham ne'weju'łi'ij pakha' nełisłi'iłij qe nesu'uni'ł. 2 Qe pa' Intata yit'ij pa'aj: *—In yamets łahats'ij, qa k'epiye'. Qa in yamets ka' nełuji' qu' k'ełin, qa k'efen.—* *(Is 49:8)*
Ye'ehe, pakha' łahats'ij hane'ej, hane'ejija in hats yamets. Qa pa' nełuji' witiłijii qa hane'ejija iye in hats yamets.* 3 Yekheweli'ł nite' haqsiiłijkii pe'ye' pa'qu' uł'axe', hats'inha qa' ham uł'axe' qu' wit'anyeji'ij aka' yithayijkit'ił. 4 Qe week yijat'ij ke' haqsiiłijkii k'inq'ethiniłij in he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata, nite' tsoqmositi'łij, hayawtshetenheti'yi'łkii, wekwek hamitsi'ł ye'm, jutsitets yijunyejeyi'łkii, 5 heyeqsilanheti'yi'łju', ho'yopheł iti'yi'łju', taya'yij wetju'ł in tsuteni'ł, qi in heyithayi'yi'ł, i'nłi'i qe nite' hama'ałju', i'nłi'i qe ham pa'qu' hetuji'ł,* 6 nite' hetsjiłkini'łij pa'qu' uł'axe' in he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata, tsikfe'li'łetsha ke' łe'lijei pa' Intata, nite' k'itaqsuniłijup pe'ye', yeq'iltinhetsi'ł, pa' Espíritu Santo tsi'feni'ł, in k'ineqsu'uni'ł yijaa'ija,* 7 ke' henfeli'ł wi'tlijei yijaalija, na'aj k'inq'ethiniłij ta'łets pa' łet'unha'x pa' Intata, yitjanetitsi'ł ta'łets pa' yatsathen hik łunye'j qu' na'nji' enewe' ts'iya'yi'łik'i qa ene' yifeijetsi'łji' iye,* 8 na'l ne'ej tsiwqinheti'ł qa nikhewepłi'ij qa nite' tsiwqinheti'ł, na'l ne'ej uł'etsik'i in yeq'iye'ełyijkii qa na'l ne'ej łe'sitsik'i in yeq'iye'ełyijkii, na'l ne'ej yit'ijets in howotk'onłi'iłkii qa henfełi'ił pa' yijaa'ija,* 9 hik yijunyejeyi'ł qu' nite' netsinikfe'li'ił qa qiiłe in tsinikfe'li'ł, hik yijunyejeyi'ł qu' hats natsaxiyu'ułju' qa topołi'iłyij pe' yiłiyi'ł, haitani'thenhetiyi'łkii qa nite'łe hailanheti'yi'łju', 10 hik yijunyejeyi'ł qu' qi qu' yi'tawje'metetsi'ił qa nite'łe yili'ij in ye'łe'sitsi'łi'mkii, hik yijunyejeyi'ł if'iljetsits qa hipatunenłi'ił pe' łatawjets pe' olots, hik yijunyejeyi'ł qu' ham pa'qu' nana'li'ł ye'm qa tsikfe'łi'iłets in week na'li'ł ye'm.* 11 Yejefetsipji' pa' Intata Corinto łeiłets, in henfeli'ł e'm ham hat'ini'ił e'm, weekijha pe' yitawjetsi'ł in k'esu'uni'ł. 12 Pa' e'qsu'unkaxitsi'łyij in hik łunye'j qu' nana'l pa'qu' axkatheli'iłij, nite' ta'łi'ł yiwets, qe ekhewełi'ił in ta'łi'ł ewets. 13 Ye'ehe, aka' qu' hit'iłij ewets hik łunye'j qu' k'eyilitsi'ił. Hik equk'eli'iłijha yijat'ij in k'esu'uni'ł qu' etsu'uni'ł. 14 Hasu'uj pa'qu'

---

* **5:11** Sal 147:11; Pr 1:7; 1P 1:17; Ap 14:7 * **5:13** Hch 10:45; 1P 4:7 * **5:14** Jn 11:51; 2Co 4:10 * **5:15** Lc 20:38; He 2:9; Ro 14:7 * **5:17** Jn 1:3; Ap 3:14; 21:5; Ro 6:4; 8:24; Is 43:19; 65:17; Ef 4:24 * **5:18** Ro 5:11 * **5:19** 2P 2:20; Tit 2:11 * **5:20** Fil 1:29; Ef 6:20; 2Co 12:10 * **5:21** 1Jn 3:5; Ro 8:3; Ga 3:13; 1P 2:24 * **6:2** Is 55:6; Lc 4:19; He 3:13 * **6:5** Jue 16:21 * **6:6** 2Co 11:3; Ef 2:7; Fil 3:8; 1Jn 4:8; Ex 34:6; 2Ti 3:10; Ro 2:4; 3:12; 11:22; Ga 5:22; Col 3:12; Tit 3:4; 1Co 13:1 * **6:7** 2Ts 2:10; Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **6:8** 1P 5:4 * **6:10** Mt 5:4; Jn 16:22; 2Co 7:4; Fil 1:4,25; 2:17-18; 3:1; 4:1,4; Col 1:24; 1Ts 1:6; 1P 1:6-8

e'we'tsjuk'i'iɬji' pekhewe' nite' tek'enets ha' Cristo na'aj wakka ło'siyit, qe ¿pa'n qu' łunye'je' qu' ewi'ɬ na'ni' pa' yatsathen qa pa' nite' yatsathen? Qa ¿me łeke' iye qu' ewi'ɬ na'ni' pa' na'lkii qa pa' nookii?* 15 ¿Pa'n łunye'j qu' ewi'ɬ na'ni'ɬi' ha' Cristo pa' Belial (Satanás)? ¿Me łeke' qu' week łunyejeyi'iɬ pa' nite' yeqeku' ha' Cristo pa' yeqeku' ha' Cristo? 16 ¿Me łekeli'ɬ wetju'ɬ ene' łetsi' pa' Intata pekhewe' witeqsi'nq'alits? Qe inekhewel łetsi' pa' Dios nite' wa'm, pakha'an yit'ij pa'aj: *—Yakha' qu' ha'nji'kii enewe'en, qa' hijaaki'sji'kii iye enewe'en. Yakha' qu' łeqe Diose'yij, qa enewe'en qa' yitset'i'ij.— (Jer 32:38)** 17 Qa hik ta'ɬijupi' in yit'ij iye pa' Yatsat'ax'inij: *—Ma'aɬik'uifik'i in ła'ntaxi'ɬji' łeqewuk'u nekhewe'en qa' me'nitoni'ɬi'mets. Hasu'uj ku'mi'ɬets kekhewe' uɬ'ets, qa yakha' qa' he'yeku'mi'ɬ eju'ɬ.— (Is 52:11)* 18 *—Qa yakha' qu' Atatayi'iɬyij, qa ekhewelɬi'iɬ qa' k'eyilitsi'iɬij qa k'ayasiyi'ɬ iye.— (2S 7:14)* Hik aka' yit'ij pa' Yatsat'ax'inij hik pakha' pa' week tenek'enhe'yipji'.*

7

1 Yejefets, ekewe'en hik ekewe' ke' weniwjutsiqen ine'm, qa hik ta'ɬijupi' qu' jinteli'ijha pa' uɬ'ax yaqsiijkii ha'ne i'nese'n qa pa' uɬ'ax yaqsiijkii pa' inaqjamtikineye'jkii hats'inha qa' jinowo'oi qu' les jintasiijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' nata'ɬets pa' i'nijiweya'xiju'ɬ pa' Intata.*

Pablo ɬe'wisi'mkii.

2 Ku'mi'ɬ yiju'ɬ, yekheweli'ɬ ham pa'qu' haqsi'ji'ɬi'mijkii pa'qu' uɬ'axe', ham pa'qu' haqsijineni'ɬijkii pa'qu' uɬ'axe' qa ham pa'qu' hawitji'iɬiji' pa'qu' łunye'je' wekwek.* 3 In hit'ij ekewe'en, nite' ikji' qu' hit'iɬij ewets qu' ekheweli'iɬ qu' aqsiiɬijkii pa'qu' uɬ'axe'. Hayiits hit'iɬij ewets in qi in k'esu'uni'ɬ qa nite' łeke' qu' jinak'esinhettax wetju'ɬ pa' witiła'x qa pa' witwamhi'. 4 Yakha' ham pa'qu' hetjeyepuni'ɬij ewets qu' hit'iɬij ewets. Yakha' qi in heiqeni'ɬ ej. Qi in łatsmajati'ɬ qa qi iye in łet-sinhetiɬi'mkii in mexe qitax pa' haats'e'eɬij. 5 Qe in tsami'ɬii iye ha' sehe' Macedonia, qa ham pa'qu' na'ni' pa'qu' yiwapiihijiyi'iɬ qe qi in haats'e'eɬij pe' wekwek. Ha'ne i'nfik'i watlan, qa pakha'ɬe te'weiju' qa nekewettaxi'ɬ ewets.* 6 Qa pa' Intata, hikpa' yisimetsin pe'qu' itawje'metetse', tsisimetsini'ɬji' ka' łamijiiji' na' Tito,* 7 qa nite' ewi'ɬɬe ka' łamijiiji' qe ka' łesaxi'mkii iye in ta'ɬi'ɬ ewets. Łakha' na' Tito nifeli'ɬ ye'm iye in łisu'untaxi'ɬ qu' e'tsweni'ɬ iye, qa in łenikfe'litiɬets iye in łijaniɬik'i pa' łaqsiiɬijkii, qa in łenɬ'ilaxi'ɬyiikii iye, ma' qa les qii'ija in ɬe'wis ye'mkii.* 8 Qe in ta'ɬtaxets kakha' yifaakanek'iɬ ei in uɬ'etstaxiɬi'mkii, hane'ej qa hats ye'ɬe'wisi'mkii, qe in i'nk'aa k'inqekenij qi in yeqis'iltaxyij. Qa ha'neɬi'ij qa hats tsikfe'lets in ɬ'ajɬi'ij in uɬ'etstaxiɬi'mkii.* 9 Hane'ej qi in ye'ɬe'wisi'mkii, nite' ta'ɬets in uɬ'etsiɬi'mkii pa'aj, qe ta'ɬets yijat'ij in uɬ'etsiɬi'mkii qe qa' menikfeliti'ɬets in ɬijaniɬik'i, qe pa' Intata yisu'un qu' newuɬ'enhetiɬi'mkii in łaqsiiɬijkii pa' uɬ'ax, qa hik ta'ɬijupi' in ham pa'qu' nata'ɬiɬ yiwets qu' aats'e'eɬij. 10 Qe pa' witwuɬ'axi'mkii in ta'ɬets pa' Intata yaqsiijkii pa' jiyilithinik'ui pa' uɬ'ax pakha'an in jiwenikfelitets in jitijanik'i pa' jitaqsiijkii, pakha'an nite' jiyaf'aliɬi'ij yijat'ij. Ma', qa pakha'ɬe witwuɬ'axi'mkii ta'ɬets ha'ne sehe' ipji' qa yaqsiijkii qu' jinawa'm.* 11 Jeɬ qeku'ni'ɬek pa' ɬatałiɬijets pa' ewuɬ'axitsiɬi'mkii pa'aj in ta'ɬets pa' Intata, ¡maa, hayits qa aje'eɬ ɬisu'uni'ɬ qu' manaqsi'jiɬju' iye. Hayits qa ɬ'ayetiiɬi'iɬ'etets, hayits qa łenijiweyiɬipji', hayits qa qi in łantatsittaxi'ɬ yijiikii qu' k'efeni'ɬ, hayits qa qi in ɬisu'uni'ɬ qu' yijaayi'ija qu' aqsiiɬijkii, hayits qa aje'eɬ ɬisu'uni'ɬ qu' itanitheni'ɬ pa' yaqsiijkii pa' uɬ'ax! Week ekewe'en in łaqsiiɬijkii ma' qa hats ɬ'inq'ethiniɬij in hats łakiɬik'uifik'i pa' uɬ'ax łunye'jkii.* 12 Qa hik ta'ɬijupi' in haqsiijkii ka' witfaakanek, nite' haqsiijkii qu' net'ejuyets pakha' inqawitji, qa nite' haqsiijkii iye qu' net'ejuyets pakha' tawitjaxtii. Haqsiijkii yijat'ij qe qa' menikfeliti'ɬets pa' łuk'e' pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬyij qa pa' Intata qa hats nikfe'li'ɬij ewets. 13 Qa hik ta'ɬijupi' aka'an yisimetsin pe' yitawjetsi'ɬ. Qa nite' ewi'ɬɬe in ikesimen pe' yitawjetsi'ɬ qe lees in qii'ija iye in ɬe'sitsi'ɬ ye'mkii qe na' Tito in ta'ɬi'ɬ ei qa qi in ɬe'wisi'mkii, qe pa' łatawe'j ɬisimetsini'ɬ in qi in wetjeyepuntax.* 14 Qe in nite' hijanik'i in heiqeni'ɬij ewets na' Tito, ma' qa hats nite' hewepinkii. Qe week kekhewe' hats k'efeli'ɬi'm yijaalija, qa hik łunye'j in heiqeni'ɬijets na' Tito kakha' ejunyejeyi'ɬ qa yijaa'ija.* 15 Les qijiija qa nesu'unji'ji'ɬ qa yijamtijiik'i in e'weeki'ɬ in qi in ɬ'ek'eni'ɬ pa'aj, qa in e'lesitsi'ɬiju'ɬ qa qi iye in qitsi'ɬ e'mji'. 16 Qi in tsi'sinheti'mkii in nite' k'anuteni'ɬ.

---

* **6:14** Mt 6:23; 13:41; Jn 12:46 * **6:16** Ex 29:45; Gn 31:19; 1Co 8:4; Stg 4:5; He 3:6; Lv 26:12; Jer 31:33; Ez 37:26 * **6:18** Mt 5:9,16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 5:20; 2S 7:14; Ap 1:8; Is 43:6; 49:22; 60:4; Os 1:10 * **7:1** Gn 12:7; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * **7:2** 1Co 3:17; 15:33; 2Co 11:3; Ef 4:22; 2P 2:12; Jud 1:10; Ap 19:2 * **7:5** Hch 16:9; 27:29; Stg 4:1; Tit 3:9; Jn 7:13 * **7:6** Mt 11:29 * **7:7** Nm 25:13 * **7:8** 2Co 2:2,4 * **7:10** Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10 * **7:11** Fil 4:8 * **7:13** Tit 1:4 * **7:14** Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6; 2Co 11:10; 1Jn 5:20; 3Jn 3

8

Yi'fenij pa'qu' ne'weju'ɬij.

1 Qa hane'ej yejefets qu' k'efeli'ɬi'm kakha' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata in yenji'teje'm hekhewe' hats yijayan i'ni' ek hakha' sehe' Macedonia.* 2 Qe in mexe qitax in yaats'e'ej pe' wekwek, qa qi in ɬe'sitsi'mkii, qa in qiitax in if'iljetsits qa qi in topolij in yiwq'axin pa' ɬeqi'fenkeyejei.* 3 Qe yakha' tsikfe'lets in ɬekhewelɬe in yisu'un qu' net'ihinij pakha' qu' ne'weju'ɬij, yisu'un iye qu' les nanhini' pa' weju'ɬij qu' net'ihinij. 4 Qi in iyini'ɬij yiwets ɬekhewel qu' na'n ji'ij ji'teje'mek hekhewe' yi'fen he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' sehe' Judea.* 5 Qa ka' yaqsiijkii les in t'anipji' kakha' humtitaxi'ɬ qu' ɬeke'ye' qu' naqsi'jkii, qe in yisu'un qu' nojo qu' newetɬis eku'nijha qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'un ha' Yatsat'ax'inij, qa i'nk'ałe qa yekheweli'ɬ in wetɬisi'ɬyij qu' netk'eni'ɬij yiwets in ɬunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata.* 6 Qa hik ta'ɬijupi' in k'iyini'ɬets iye na' Tito, hats'inha ɬakha' in neniɬji'juha aka' ɬunye'jkii, qa' hik ɬunye'je' iye qu' naqhat'axij qu' neneki'ɬij ei pekhewe' ewi'ɬ ɬ'eniɬikii qu' inqi'feni'ɬ. 7 Ekheweli'ɬ week ɬe'neniɬi'ha: ɬe'neniɬi'ha pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ, ɬe'neniɬi'ha qa weekij pe' atawjetsi'ɬ in ɬ'iyetiɬij ke' wi'tlijei, ɬe'neniɬi'ha in qi in ɬi'su'uni'ɬ pa'qu' enikfe'li'ɬets, ɬe'neniɬi'ha in ɬejeɬiɬik'uiha pa'qu' aqsiiɬijkii qa ɬe'neniɬi'ha pa' qi e'qsu'unkaxitsi'ɬyij, ma' qa' hik ɬunye'je' iye qu' me'neni'ɬi'ha qu' qi qu' inqi'feni'ɬ.* 8 Nite' hit'ij aka'an qu' hik ɬunye'je' na'aj ley, ewi'ɬɬe in hisu'un qu' enikfe'li'ɬets ka' ɬunyejei hekhewep in we'neniha in inqi'fen, hats'inha qa' ekhewepe'jiiɬek qu' inq'ethini'ɬij in yijaa'ija in ɬ'ineqsu'uni'ɬ. 9 Qe ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬets pa' qi ɬeqsu'unka'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikha' in qitax in patun qa yaqsi'jɬi'ijkii in hik ɬunye'j na'aj if'iljetsax qe ta'ɬets in nesu'uni'ɬ, hats'inha pa' ɬ'ifiljetsi' qa' nata'ɬets qu' qi qu' apatunitsi'iɬ hatse'.* 10 Hane'ej qa' k'efeli'ɬi'm kakha' humti in t'ejuyets kakha' ɬunye'jkii, qe kakha'an ɬe'wisju' in t'ejuyi'ɬ ewets, qe hats ewi'ɬ ininqap'ik'i in ɬojo'oɬij in ɬaqsiiɬijkii, qa nite' ewi'ɬɬe in ɬaqsiiɬijkii qe in ɬisu'uni'ɬ iye qu' aqsiiɬijkii.* 11 Hayits, yape anqhat'etsi'ɬij kakha' mente' ɬanqhat'etstaxiɬij, hats'inha qu' hik ɬunye'je' in qii'ija in ɬisu'uni'ɬ qu' aqsiiɬijkii qa e'ɬe'sitsi'ɬi'mkii in i'nk'aa'ija, ma' qa' hik ɬunye'je' iye hane'ej qu' ihini'ɬij pakha' qu' e'weju'ɬi'iɬij qa' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkiiha iye. 12 Qe pakha' qu' nisu'unija qu' net'ihin, pa' Intata t'eku'miju'ɬ in t'ihinij pa'qu' ne'weju'ɬij, qa nite' pa' qu'nte' ne'weju'ɬi'ij.* 13 Aka'an in hit'ij nite' ikji' in ɬi'feni'ɬ pekhewep qe qa' nana'li'm pe'ye' qa ekhewelɬi'iɬ qa' hamitsi'iɬ e'm pe'ye', qe hisu'un yijat'ij qu' week ejunyejeyi'iɬ. 14 Hane'ej ha'ne ɬahats'ij ekheweli'ɬ ham hami'iɬ e'm ma' qa ɬi'feni'ɬij pe' hamitsi'm pekhewep, hats'inha qu' hamitse'taxi'ɬ e'm hatse' pe'ye' qa' ɬekhewele' eku'nek qu' ne'feni'ɬ ei, aka'an qa ikji' in hats week ejunyejeyi'ɬ. 15 In ɬ'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pakha' olotstax pe' nat'a' qa nite'ɬe t'ani' qu' olotse' wiikfik'i pe' nat'a', qa pakha' nite' olots pe' nat'a' qa nite'ɬe hamik'ui pe'ye'.— (Ex 16:18)* 16 Qa ɬe'wisij pa' Intata in tisij na' Tito pakha' hik ɬunye'j pa' tseɬisij in qi in yisu'unija iye qu' ne'feni'ɬ. 17 Qe ɬakha' nite' ewi'ɬɬe in t'eku'miju'ɬ in k'iyini'ɬets, qe in yisu'unija iye qu' nefeniɬii, ma' qa nanami'ɬ ei qe yisu'un. 18 Qa nakha' inejefe'epji' pa' Intata qu' ɬijts'eye'kii na' Tito, hikna' yaqaamij qu' week nenikfe'lij he' week witlijtsitjiyits, qe ka' ɬ'ithayijkit kakha'an in nifel eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús.* 19 He' witlijtsitjiyits nite' ewi'ɬɬe qu' nenikfe'lij, qe t'eku'miiji' iye qu' nenekijup in hant'a'ałik'i pe' ewi'ɬ we'neni'kii. Aka'an in haqsiiɬijkii qe qa' hiwqinheti'ɬ ha' Yatsat'ax'inij qa qu' nek'inq'ethiniɬij iye in yijaa'ija in hisu'uni'ɬ qu' nek'inqi'feni'ɬ. 20 Aka'an in yeqfenyejeyi'ɬij in t'ejuyets in hant'a'ałik'i pe' olots ewi'ɬ we'neni'kii qe qa' ham pa'qu' netsumti'iɬij pe'ye'. 21 Qe nite' hisu'untaxi'ɬ qu'nte' haqsi'jii'ɬijkii pa' ɬe'wis, qa nite' ewi'ɬɬe qu' net'ejuyets pa' ɬeqjeɬinet'iɬyij ha' Yatsat'ax'inij, qe t'ejuyets iye pa' ɬeqjeɬinet'iɬyij ene' jukhew qa efuts.* 22 Qa nakhap iye he'nukini'ɬ ɬijts'ekii nekhewe'en hik nakha' iye inejefe'epji' pa' Intata, ɬakha' iye olotsij in inq'ethinij in yasiinik'iha na'aj testi'yij qu' naqsiijkii, qa hane'ej qa les in qi in yisu'unetsha qu' ne'feni'ɬ qe nikfe'lets in ɬisu'uni'ɬ qu' aqsiiɬijkii pa' yisu'un pa' Intata. 23 Ɬenikfe'li'ɬets na' Tito in hikna' nite' ts'itonkii qa yithayife iye qe qa' k'efeni'ɬ, qa nekhewepɬe qa hikne' t'eku'miiji' ek he' witlijtsitjiyits, qa ɬekhewel iye yiwqinhet ha' Cristo.* 24 Qa hik ta'ɬijupi' qu' nek'iyini'ɬij ewets qu' ethini'ɬij enewe'en in yijaa'ija in ɬ'ineqsu'uni'ɬ qa in nite' hijani'ɬik'i iye in heiqeniɬ'ej, hats'inha pe' witlijtsitjiyits t'eku'miiji' nekhewe'en qa' nenikfe'li'ɬ ewets.*

---

* **8:1** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Hch 16:9 * **8:2** Fil 4:10 * **8:4** Hch 24:17; Ro 15:26,31; 2Co 8:19-20; 9:1,12-13 * **8:5** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **8:7** Fil 3:8; 1Jn 4:8 * **8:9** Mt 20:28; 2Co 6:10; Fil 2:6-7 * **8:10** 1Co 16:1-4; 2Co 9:1-2 * **8:12** Lc 21:3 * **8:18** 2Co 12:18 * **8:21** 1Ti 5:8; 1P 2:12 * **8:23** Flm 17; 1Co 3:9; Jn 13:16; Mr 10:37 * **8:24** 2Co 12:5; Stg 4:16

9

1 Hats nite' hamik'ui qu' ewi'ɬij iye qu' hika'aɬ e'm in t'ejuyets pe' ewi'ɬ we'neni'kii qu' net'ejuyets he' inejefetsipji' ha' Cristo. 2 Qe tsikfe'lets ekheweli'ɬ in yijaa'ija in ɬisu'uni'ɬ qu' inqi'feni'ɬ, hik kakha' ka' heiqeni'ɬijets he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' sehe' Macedonia, qe kakhap ininqap'ik'i in ɬisu'uni'ɬ qu' matji'leti'ɬ ekheweli'ɬ Acaya* ɬeiɬets. Qa aka'an in yepi'ye' ek'i he' Macedonia ɬeiɬets qa yaqaamij qu' weeke' in yisu'un qu' ninqi'fenji'jek.* 3 He'nukini'ɬ ei enewe' inejefets hats'inha in heiqeni'ɬ ej qa'nte' hijani'ik'i, qe hats henfel in hats ɬatjileti'ɬ. 4 Qu' yijts'eyek'e pe'qu' uja'xe' Macedonia ɬeiɬets, qa qu' ne'weni'ɬ qu'nte' matjileti'i'ɬ, qi qu' hewepini'ɬ wetju'ɬ qe hats hit'ijets in hats ɬatjileti'ɬ, hit'ij yekheweli'ɬ qe qa'nte' natsami'iɬ ewets qu' mewepinjiiɬ wetju'ɬek. 5 Qa hik ta'ɬijupi' in humti in les ɬe'wis in k'iyinets nekhewe' inejefets qu' nathayini'ɬ ei, hats'inha qu' ne'feni'ɬij qa' q'axitse' aje'eɬ pe' ewi'ɬ ɬ'eni'ɬikii hayiits ɬeniwjutsiqeni'ɬij, hats'inha pe' ewi'ɬ ɬ'eni'ɬikii qa' hik ɬunye'je' in ta'ɬets in ekhewelɬi'iɬ in ɬisu'uni'ɬ qu' ihini'ɬij, qa' nite' hik ɬunye'je' qu' ayajaxti'yi'ɬijets.*

¿Ɬekpa' jitesti'yij qu' jininqi'fen?

6 Maxtayitiɬik'i aka' qu' hit'ij: na'aj nite' qi qu' newenq'en, nite' qi in nifte'ji' pe' ɬeqei. Qa na'aj qi in we'nq'en qa qiji'jek in nifte'ji' pe' ɬeqei. 7 Qa hik ta'ɬijupi' week ewiɬei ekheweli'ɬ qu' ihini'ɬij pakha' ɬuk'e' pa' yumti pa' atawe'j qu' ihinij, qa hasu'uj in nite' ɬisu'untax qa yape'enhaɬe qu' ihinij qa hasu'uj iye qu' ayajaxtiiɬi'ijets, qe pa' Intata yisu'un pakha' ɬe'wisi'mkii in t'ihin.* 8 Pa' Intata ɬeke' qu' naqsiijkii qu' noponheti'ɬij pa' ɬeqi'fenkeye'j, ma' qa'nte' hami'ik'ui week pakha' qu' ekeyi'iju'ɬ qu' nana'l e'm, qa pa'qu' i'fenij iye pekhewep.* 9 In ɬ'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—In yak'esa'xkii qa netisijju' pe' if'iljetsits. Pa' ɬeq'iltiye'j nite' ɬeke' qu' nili'ij.—* *(Sal 112:9)** 10 Pa' Intata hik pakha' pa' tisij pe' ɬoqoɬoi pa' iwenq'enhena'x qa ta'ɬets iye pa'qu' witaqe' pan, hik pakhaa'ija iye qu' neɬisi'ɬij pe'qu' olotse' oqoɬoyi'iɬ qu' mewenq'eni'ɬ, hats'inha qa' net'ijaifik'i qu' olotse' pe'qu' eqeyi'ɬ ta'ɬets in ɬatsatheni'ɬ.* 11 Qi qu' iwq'axini'ɬ week pa'qu' ɬunye'je' qe qa' ɬeke'ye' qu' inqi'feni'ɬ, pekhewe' ɬetskekineniɬij hatse' ewi'ɬ ɬ'eniɬikii ta'ɬets hatse' pe'qu' olotse' qu' nit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata.* 12 Qe pa' eqi'fenkeyejeyi'ɬij he' inejefets nite' uja'xɬe pe' hamitsi'm qu' ne'weju'ɬij, qe weju'ɬij iye pe'qu' olootse' qu' qi qu' nit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata.* 13 Ɬekhewel qi qu' niwqinhetji' pa' Intata, qe qu' i'feni'ɬ qa' nethinij in ekheweli'ɬ yijaa'ija in ɬijayani'ɬij in ɬetetfeli'ɬij ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, qa qi iye qu' niwqinhetji' pa' Intata qu' nata'ɬets in qi in ɬi'feni'ɬ enewe'en qa qu' i'feni'ɬ iye pekhewepe'.* 14 Qa' qi iye qu' nesu'uni'ɬ qu' niyiniɬ'epji', qe ta'ɬets pa' qi eqi'fenkeyejeyi'ɬ nethiniɬij pa' Intata. 15 ¡Ɬe'wisij pa' Intata, qe pa' jiyeɬisɬi'ij ham ɬaja'ye' qa ham ɬunye'ji'iju'ɬ iye!

10

Pablo te'weiɬetijik'i in tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Yakha' Pablo, hane'ej hisu'un qu' hik yijunye'je' ha' Cristo in nite' atitsik'i pe'qu' nit'ij qa yimax iye in iyet qu' nek'iyini'ɬij ewets, qe na'l pe' yit'ijets in ha'ni'ɬ etji'teje'm qa af'ayai in k'iyet qe hewepinij, qa in yitoxɬi'ii qa te' t'unitsik'i ne'ej hit'ij. 2 K'iyini'ɬij ewets qu' natsamtaxi'ɬ ei, qa hasu'uj qu' aqsi'ji'ɬ ye'mijkii hatse' qu' hewepini'ij pa'qu' hit'ij, qe les ɬe'wis qu' hit'ij pe'qu' t'unitsi'ik'i qe qa' net'ejuyets pe' yit'iɬij yiwets in hik yijunyejeyi'ɬ pa' ɬunyejei ene' sehe' epji'.* 3 Qa yijaa'ija inek in hik yijunyejeyi'ɬ ene' sehe' epji', qa in hawatlanɬi'iɬ qa nite' hik yijunyejeyi'ɬ in watlantax, 4 qe pe' witatjanetits jitatkin nite' ta'ɬets ha'ne sehe' epji', qe ta'ɬets yijat'ij pa' ɬet'unha'x pa' Intata, qe qa' jintewuɬ'enhetju' pe' witt'unhaxits. 5 Ma' qa jitewuɬ'enhetju' pa' witaqjamtikineye'jkii yumtiɬe pe'ye' qa week pa' witiwqiye'jji' i'nq'aq'ayinij qu' jinenikfe'lets pa' Intata, ma' qa week jit'ophe'ɬju' pe' witaqjamtikineyejeikii qe qa' netk'enets ha' Cristo.* 6 Qa hats yaq'axitsi'ɬ qu' hitani'theni'ɬ week pakha' qu' nite' netk'ene', ehe, qu' hats u'ja'xe'ɬi'iɬ in ɬ'ek'eni'ɬ. 7 Ekheweli'ɬ ewi'ɬɬe in ɬejeɬi'ɬ enewe' laxa. Qu' nana'l pa'qu' numti'ija qu' natsat'axij ha' Cristo, qa' les ɬe'wisjeek qu' nenikfelitjeetsek in yekheweli'ɬ iye yatsat'etsi'ɬyij ha' Cristo.* 8 Qe qu' olotsi'ij qu' heniwqinhetij in heinek'enhe'yi'ɬ, nite' hewepinkii, qe ha' Yatsat'ax'inij tseɬisi'ɬij qu' heinek'enhe'yij qe qa' k'efeni'ɬ, qa nite' qu' k'ewuɬ'enheti'ɬju'.* 9 Nite' hisu'un qu' umti'iɬ qu' k'ijiweikitiɬijkii

---

* **9:2** Pa' sehe' Acaya hikpa' hane'ej ɬii Grecia, hikpa' i'nji' pa' witset Corinto, qa olots pekhewep iye witsetits. * **9:2** Hch 16:9; 18:12; Nm 25:13; 2Co 8:18; 12:18 * **9:5** Hch 11:30; Ef 5:3 * **9:7** Lc 6:35; Jn 3:16; 12:43; 2Ts 2:13; Ap 12:11 * **9:8** Ef 3:20 * **9:9** Jn 16:32; 1Jn 2:17 * **9:10** Is 55:10-11; Os 10:12 * **9:11** 1Co 1:5; 2Co 6:10 * **9:12** He 8:6 * **9:13** Fil 4:10 * **10:2** Fil 3:3 * **10:5** Jn 17:3; 1Jn 4:8 * **10:7** 1Co 3:23; Ga 5:24 * **10:8** 1Co 14:3

ke' he'nq'ika'ałij ei. 10 Qe na'l pe' yit'ijets: —Kekhewe' łafaakanhei ha' Pablo jutsitets qa its'iyoptots iye, qa in jite'wenłe qa nite' hik łunye'j qu' net'un qa kakha' łunye'j in iyet nite' yimax.— 11 Qa pekhewe' ł'anyejei aka'an qa' nenikfelitets in hik yijunyejeyi'ł pakha' hats hika'ał, in yi'totstaxi'ł e'mii qa qu' ha'ni'ł etji'teje'm iye. 12 Yekheweli'ł nite' yijunyejeyi'ł qu' hetjeyumtsheni'łijupi'kii qa' ha'najaihiniłiju'łkii pekhewe' łekhewełe in weniwqinhet. Łekhewel wanajaihiniju'łkii pakha' łekhewełe in ta'łets łeqjeyumtshela'x. Aka'an in yaqsiijkii qa hik łunyejei ne'ej mente' teik'unei wetju'ł.* 13 Yekheweli'ł nite' łeke' qu' heniwqinheti'ł qu' ha'ni'łfik'i, qe ewi'łłe yijat'ij qu' heniwqinheti'ł qu' ha'ni'łji' pa' yeq'ejinqa'wet'ił tsełisi'łij pa' Intata qu' he'yithayi'yi'łji', hikpa' ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm.* 14 Qa hik ta'łijupi' in i'nk'aa tsami'ł ei yekheweli'ł nite' ha'yani'łji' pa' ye'qniyak'ił. Yekheweli'ł henkaa'xi'ł eiha qu' k'efeli'łi'm ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo. 15 Qa hik ta'łijupi' in nite' ha'ni'łijji' pa'qu' ł'ithayiwet'e pekhewepe' in heniwqinheti'ł, qe mexe honotki'iłets qu' hats et'uniitsi'iłijha pa'nte' eqekuyejeyi'ł in t'ijaifik'i, qa yekheweli'ł qa' hit'iłij ewets łe'wisij qu' nata'łi'ł ewets qu' net'ijaifik'i iye pa' yithayiwet'ił.* 16 Ma' qa henfeli'łi'm iye eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo pakha' les toxi'mii na' etset'ił, qa nite' łeke' qu' heniwqinheti'ł qu' nite' yithayiwet'i'ił.* 17 Qa kakha'łe we'nika'ajji' qa yit'ij: *—Qu' nana'l pa'qu' neniwqinhet, niwqinhetji' yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij.— (Jer 9:24)* 18 Qe nite' te'nekumhi'yiju'ł pakha' qu' łakha' ye'łetax qu' neniwqinhet qe ha' Yatsat'ax'inij yijat'ij pa'qu' niwqinhetji' qa te'nekumhi'yiju'ł.*

11

Pablo qa pe' yit'ij łetets qu' apostolitse'.

1 K'iyini'łij ewets qu' me'nijulayitłi'iłets qu' epi'ye'ełik'i aka' łammi's wenit'ijets in nite' yijeik'una'xkii. ¡Me'nijulayitłi'iłets wat'ij qu' ek'eni'łik'i!* 2 Qe yakha' qi in tsekewet'ił ewets, qa in tsekewet'ił ewets ta'łii pa' Intata, qe yakha' hisu'untax qu' eł'ewiłe'łi'iłi' hakha' qu' ewhe'ye'yi'iłij hikha' Cristo qu' hik ejunyejeyi'ił ne'ej mexe ham yawitjiye'.* 3 Qa ts'ijiweiłe'ets qu' hik łunye'je' pa'aj pa' q'oiq'oi pa' łiyowk'ele' in yaqankii pe' Eva, ma' qa pe' aqjamtikineyejeyi'łkii qa' toxi' imets pa' ham yetsji'łe' qa yijaataxija iye qu' ejunyejeyi'iłets ha' Cristo.* 4 Qe qu' nanami'ł ei pa'qu' nenfel pakhape' iye Jesús nite' hik łunye'j ha' henfeli'ł e'm, qa i'nłi'i qu' esti'yi'łij pa'qu' espirituye' pakha' łunye'j, i'nłi'i pe'qu' wi'tlijeye' nite' hik łunyejei ke' henfeli'ł e'm, ekheweli'ł qa łisu'uni'ł qu' me'nijulayitiłets qu' epi'ye'ełik'i.* 5 Yakha' nite' humti qu' les nat'anyipji' pekhewe' yit'ij łetets in les qitsji' in apóstoles nami'ł ei pa'aj.* 6 I'nłi'i qu' nite' nets'iyayi'ij qu' nek'iyet, qa na'łłe pa' yikfeliya'xets, qa hats k'ethini'łij ke' olots wekwek in t'ejuyets aka'an.* 7 ¿Ye' me witwuł'ax in henfeli'ł e'm qa ham yija'ye' kekhewe' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús? ¿Ye' me witwuł'ax iye in nite' heniwqinhet qe qa' k'ewqinheti'ł?* 8 Qa hekhewep witlijtsitjiyits, hik łunye'j qu' henitka'mijkii pe' łaq'astai in inqekenij yiikii qe qa' k'efeni'ł. 9 Ma' qa in ha'ni'ł etji'teje'm na'l na'aj hite'jii, qa ham pa'qu' hipekhelinhetkii, qe he' inejefets ta'łii ha' sehe' Macedonia ta'łets week kekhewe' hamitstax ye'm. Qa ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets, qa nitees qu' hili'ij qu' ham nek'iyini'łij ewets.* 10 Qa in łunye'jek ha' Cristo in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qu' nite' hit'ełi'ij aka' tsi'sinheti'mkii, qa ham pa'qu' witset'e ha'ne week sehe' Acaya qu' natsq'ayintaxij aka'an in ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets.* 11 ¿Inhats'ek? ¿Me ikji' qu' nite' k'esu'uni'ił in hit'ij aka'an? ¡Pa' Intata nikfe'lets in qi in k'esu'uni'ł! 12 Qa teesłe qu' hili'ij aka' haqsiijkii in ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets i'nłi'i qu' ł'astaye', hats'inha qa' henyejinik'ui pakha' yisu'untax pekhewe' wo'taxii qu' neniwqinhetji', ma' qa nite' łeke'ye' qu' nittaxijets qu' hik yijunyejeyi'ił pekhewe'en. 13 Qe enewe'en nite' yijaalija qu' apostolitse', enewe'en t'ithayii ejtitsits, wotjonkettaxik'i qu' łeqe apostolitse' ha' Cristo.* 14 Qa ekewe'en in łunyejei enewe'en qa nite' łeke' qu' pakha' ineqjunyejeyi'ij, qe pa' Satanás łakhaa'ija iye in wotjonketik'i qu' angele' pa' na'łkii. 15 Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' pakha' ineqjunyejeyi'ij pa' Satanás pe' łeqejkunenhei in wotjonketik'i qu' witq'ithayinenheyi'ipji' pa' yatsathen. Qa pa' ł'aka'the'ju' enewe'en, qa' netesti'yij hatse' pa' weju'łij pa' ł'ithayijkit.* 16 Ewi'łij iye qu' hit'iłij ewets: hasu'uj pa'qu' numti qu' nite' heyeik'uneye'kii, qa qu' hik aka'łe umti'ił qa' ku'młi'iłyiju'ł qu' hik yijunye'je' na'aj nite'

* **10:12** Ga 2:18; Pr 26:12; 27:2; Mt 13:13 * **10:13** Ro 12:3; 1Co 7:17; He 7:2 * **10:15** 1Ts 1:3 * **10:16** Hch 19:21; Ro 15:20 * **10:18** 1Ts 2:4 * **11:1** Mr 7:22; 2Co 11:17,21 * **11:2** Stg 3:16; Nm 25:13; Ga 4:17; Fil 4:8 * **11:3** Gn 3:1,20; Lc 10:19; Ro 7:11; 16:18; 1Co 3:18; 2Ts 2:3; 1Ti 2:14; 1Ts 3:5 * **11:4** 1Co 3:11; 1Jn 4:1; Ga 1:6 * **11:5** Jud 17 * **11:6** 1Co 1:17; Fil 3:8; 1Jn 4:8 * **11:7** Lc 1:52; 14:11; Hch 18:3 * **11:9** Hch 16:9; Fil 4:10 * **11:10** Hch 18:12 * **11:13** Ap 2:2 * **11:15** Ga 3:10

teik'uneikii, hats'inha qu' łammise'łe qu' heniwqinhetek. 17 Aka' qu' hit'ij in heniwqinhet nite' hik aka' yit'ij ha' Yatsat'ax'inij, qe ta'łets yijat'ij pa' nite' yijeik'una'xkii. 18 Qe in hats olots pekhewe' łekhewełłe in weniwqinhet, qa' yakhape' ji'jek qu' heniwqinhet iye. 19 Ekheweli'ł łenikfeli'łkii, qa ¿inhats'ek in łisu'uni'ł qu' epi'ye'eł pekhewe' hik łunyejei nite' teik'unei wetju'ł?* 20 Qe ekheweli'ł łe'nijulayitiłets na'aj hik łeqfenyejeyi'ł ej qu' łełinheyi'ił ej, łe'nijulayitiłets na'aj nełuji'łkii, na'aj hik łunye'j qu' natsat'etsij pe'qu' antsat'etstaxi'łij, na'aj weniwqinheti'ł ek'uiji', qa na'aj hik łeqjunyejeyi'ł ej qu' ham wiikfik'i e'weju'łi'iłij qe weniwqinhet ma' qa hik łunye'j qu' nilanje'm eju's.* 21 Hewepintaxets aka' qu' hit'iłij ewets: yekheweli'ł nite' hik yeqfenyejeyi'ł ej aka' łeqfenyejeyi'ł ej pekhewe'en qe hik yijunyejeyi'ł yijat'ij ne'ej nite' t'units. Qa pakhape'łe qu' neniwqinhettaxij ekewe'en qa' yakhape' ji'jek qu' haqsiijkii, yemjeetax aka'an in hik łunye'jtax qu'nte' yijeik'unaxe'kii. 22 ¿Me hebreos* pekhewe'en? Yakhap ji'jek ye'hebreo. ¿Me Israel łeiłets pekhewe'en? Yakhap ji'jek ye'israel łeiłe'. ¿Me ta'łets pa' Abraham'ik'i pekhewe'en? Yakhap ji'jek hata'łets pa' Abraham'ik'i.* 23 ¿Me łeqejkunenhei ha' Cristo pekhewe'en? Yakha' les in łeqejkunenekyij ha' Cristo, aka'an inye'jłu' in hit'ij in hik łunye'jtax qu'nte' heyeik'uneye'kii. Yakha' les qi in he'yithayii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Yakha' olotsij in hoyophełitii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Olotsij in heyeqsilanhetiikii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Olotsij in iftsaxets qu' hawa'm qa nite' hik łunyejei enewe'en. 24 Lee'fij (5) yamets in tseqsilankii ne' judiol qa treinta y nueve (39) yamjiijetsji'.* 25 Wetshetk'ewi'łij in hailanheti'yijkii najak, ewi'łij in heijelaxti'yijkii ke' utel, wetshetk'ewi'łij in k'uyij tokoyei, qa ewi'łij in ewi'ł naja'x qa ewi'ł nełu in yamanji' ha' qi iweli'.* 26 Qi in hijaaki's, qa iftsitsji' ne' haqqil, iftsitsiikii ejtenhetsilets, iftsitsiikii ne' yitsetifeetstaxija in judiol qa hik łunyejei iye ne' nite' judiol, iftsaxkii na'aj ha'ni' nekhewe' qits witsetits, iftsaxkii na'aj ham witset'i'i, iftsaxji' na'aj qi iweli', iftsitsiikii ne' yit'ij łetets qu' inejefetsi'ipji' pa' Intata.* 27 Yithayijkitits niihetits qa qi qa yamji'ijyik'ui yiwefa'x, olotsij qa'nte' hama'ji'ij na'aj ewi'ł naja'x, olotsij qa k'iyipkunji'ij, olotsij qa ts'iyayuji'ij, olotsij qa nite' łeke'ji'ij qu' heyek, olotsij in k'initji' na'aj k'uy qa ham iye pe'qu' yeqhinataye'.* 28 Qa week ekewe'en qa kekhewep iye in i'nyipji', qa i'nyipji' iye in week nełuts tseł'ilaxtaxets he' week hats yijayan ha' Jesús i'ni' ek hekhewep witsetits. 29 ¿Łekpa' itawje'met qa yakha' qa' nite' yi'tawje'met'e? ¿Łekpa' yepiletets iye qu' naqsiijkii iye pa' uł'ax pakhape' qa yakha' qa' nite' qi qu' natstawjemeten?* 30 Qa qu' les łe'wise' qu' heniwqinhet, qa' heniwqinhetij kakha' k'inq'ethinij in nite' yet'un. 31 Pa' Dios qa Łatata ha' Yatsat'ax'inij Jesús, hikpa' ewi'łłe in weju'łij qu' neniwqinhetji' ene' week łahatsiyij, nikfe'lets in nite' howotk'onłekii.* 32 Ha' Damasco'oi, ha' łeqe gobernador ha' qi wittata Aretas, inaqyaji'ij qu' netjełitii he' łejil ha' witset qe qa' nejeł yik'uikii qu' net'eku'myi' qa' nots'ophe'ł.* 33 Qa na'łłe he' uja'x ts'enji' ke' kanastu, ma' qa ts'ilithinijii ha' wintana ha' toxpha'm łejilafi' ha' witset, qa hik aka' łunye'j in k'ilatik'uifik'i ha' gobernador.*

12

Pe' yi'wen pa'aj pa' Pablo pa' wa'siipha'm.

1 Inye'jłutu'u qu' heniwqinhet, yemjeetax in hamtax weju'łi'ij qu' jineniwqinhet. Hane'ej qa' natsamets kekhewe' ts'ethinij ha' Yatsat'ax'inij qa hi'wen qa ke' tseł'isij qa tsikfe'lets.* 2 Tsikfe'lets pa' ewi'ł yijayan ha' Cristo, in hats catorce (14) ininqapitsik'i in wetka'xiipha'm pa' wetshetk'ewi'ł yametsji' wa's, qa nite' tsikfe'lets me weekij pa' ł'ese'n in wetka'xiipha'm me i'nłi'i qu' ewi'łe'łe pa' łeqe'spiritu, pa' Intata nikfe'lets.* 3 Ha'ne jukhew, nite' tsikfe'lets me weekij pa' ł'ese'n in wetka'xiipha'm pa'aj me i'nłi'i qu' ewi'łe'łe pa' łeqe'spiritu, pa' Intata nikfe'lets, 4 wetka'xiipha'm pa' qi in łe'wisi' witset (paraíso), ma' qa yepi'ye' pe' wi'tlijei ham pa'qu' nanatkin qa nite' łenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu' nit'ij.* 5 Yakha' łeke' qu' heniwqinhetij aka' łunye'jkii ha'ne jukhew, qa nite'łe łeke' qu' yakha' ye'łe qu' heniwqinhetłe, qe ewi'łłe yijat'ij qu' nek'iyetij in nite' yet'un. 6 Qa qu' heniwqinhetij aka'an, qa nite' ikji' qu' nite' heiqenełuye'kii, qe in henfel aka'an yijaa'ija. Qa nite'łe hisu'un qu' haqsiijkii qu' heniwqinhet, hats'inha qa' hame' pakha' qu' les nanhini' wiikfik'i aka' hane'ej yijunye'j qu' netsiwqinhet.* 7 Qa qu' hasu'uj humti qu' ye'qiye'ji' wiikfik'i qu' nata'łets kekhewe'

* **11:19** Pr 3:7 * **11:20** Ga 5:15; Mt 5:39 * **11:22** Aka' hebreos qa aka' Israel ikji' iye judiol. * **11:22** Fil 3:5; Gn 16:15; Ga 3:29 * **11:24** Dt 25:3 * **11:25** Hch 14:19; 16:22,23; 27:1-44; 1Ti 1:19 * **11:26** Mr 14:48; Hch 9:23; 13:50; 14:5; 17:5; 18:12; 20:3,19; 21:27; 23:10-12; 25:3 * **11:27** Ro 8:35 * **11:29** Jn 16:1 * **11:31** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 5:20 * **11:32** 2S 8:5 * **11:33** Hch 9:19-25 * **12:1** Lc 1:22; 1P 4:13 * **12:2** 1Ts 4:17 * **12:4** Lc 23:43 * **12:6** Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6; 2Co 11:10; 1Jn 5:20; 3Jn 3

ts'ethinij ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa pa' Intata qa tisij pa' Satanás, qa pa' ewi'ɬ łaqa ángel pa' Satanás qa hikpa' hik łunye'j ne'ej tii qu' neti'jje'mkii ha'ne yese'n qe qa' nite' humtiye' qu' ye'qiye'ji'.* 8 Qa aka'an, wetshetk'ewi'ɬij in k'iyintaxijets ha' Yatsat'ax'inij qu' niwu'myik'ui. 9 Qa łakha' qa yit'ij yiwets: —Nite' hiwu'm ek'ui, qe ewi'ɬłe qu' nana'l e'm pa' yeqi'fenkeye'j, qe pa' yit'unha'x les in t'un in e'jukhewiwatkii.— Qa hik ta'ɬijupi' in les hisu'un qu' nek'iyetij in nite' yet'un, hats'inha pa' łet'unha'x ha' Cristo qa' na'nyitji'.* 10 Qa hik ta'ɬijupi' in hi'wejułenij in nite' yet'un, hi'wejułenij in wenit'ij yiwetskii uɬ'etsik'i wi'tlijei, hi'wejułenij ne'ej hamits ye'm, hi'wejułenij in hayawitjaxtii, hi'wejułenij in jutsitax na'aj łunye'jkii. Week ekewe'en hi'wejułenij qe ta'łets pa' yeqsu'unka'xij ha' Cristo, qe in ye'jukhewiwatkii ma' qa yet'un.* 11 Hik yijunye'j qu' nite' heiqeneɬuye'kii ekewe' hit'ij, qa ta'ɬi'iɬ ewets in hik yijunye'j qu' nite' heiqeneɬuye'kii, qe ekheweltaxi'ɬ qek łe'wisi'ik'i pa' qek anyejeyetaxi'ɬyij qu' etsfeli'ɬkii, qe yakha' nite' t'anyipji' qu' les qitse'ji' pekhewe' yit'ij łetets in les in qitsji' in apóstoles, yemjeetax in hamtax yeke'ye'.* 12 Ekheweli'ɬ ɬi'weni'ɬ in haqsiijkii kekhewe' yaqsiijkii pa'qu' yijaayi'ija in apóstol, kekhewe'en: in nite' k'itaqsunijup ke' wekwek a'tits, ke' jutsiqetsij in ta'ɬii pa' Intata, ham łunyejeyi'iju'ɬ qa łe'nitjułaxiɬijpha'mkii iye.* 13 ¿Łekpa' hamik'ui qu' haqsi'ji'ɬ e'mijkii qa' nite' nat'ani'iɬ epji' hekhewep witlijtsitjiyits? Qe ewi'ɬłe in nite' haqsi'ji'ɬ e'mijkii qu' nek'iyini'ɬij ewetskii pa'qu' łunye'je'. Qa qu' uɬ'axe' aka'an in haqsiijkii hasu'uj a'nayu'uɬ ye'm wat'ij. 14 Hane'ej hats yaq'ax ma' qa hats wetshetk'ewi'ɬij qu' natsami'ɬ ei, qa tees qu' nek'iyini'ɬij ewetskii iye pa'qu' łunye'je', qe nite' pe' na'li'ɬ e'm qu' howo'oikii, qe ekheweli'ɬ yijat'ij in howo'oł eikii. Qe nite' pe'qu' witlitse' qu' hikpe' naqsiijkii qu' naqsi'j pe'qu' łaq'astaye' qa' nejutshenets pe'qu' ɬ'alheye'. Nite', qe ne'ej wit'alhei yijat'ij hik ne'ej yaqsi'j ne'ej łaq'astai qa' nejutshenets pe' łelits.* 15 Yakha' inye'jɬu' qu' nasq'axij week pe'qu' nana'ltax ye'm, qa łunye'j ji'ij iye pa' yiła'x, qe qa' k'efeni'ɬ. Yakha' qu' les qi qu' k'esu'uni'ɬ, ¿me qa' les qu' nite' etsu'uni'iɬ?* 16 Ye'ehe, hik aka'łe łunye'je'. Yakha' nite' k'iyini'ɬij ewetskii pa'qu' łunye'je', qa na'lłe pe' yit'ij yiwets in yiyowk'elax ma' qa k'awitjijiiɬij pe'ye'.* 17 ¿Ye' me na'l pa'qu' k'awitji'iɬij qu' ha'nijji' na'aj he'nukini'ɬ ei? 18 Ha' Tito k'iyinijets qu' nanami'ɬ ei qa he'nukin iye qu' ɬijts'eye'kii hakhap iye inejefe'epji' pa' Intata. ¿Me nawitji'iɬij pe'ye' ha' Tito? ¿Me nite' ewi'ɬ pa' yijunyejeyi'ɬ ha' Tito? ¿Qa me nite' ewi'ɬ iye pa' yaqjamtikineyejeyi'ɬkii?* 19 ¿Me łumti'iɬ ene' week łahatsiyij qu' heiweiɬi'iɬ yitik'i eke' łepi'ye'eɬik'i? Nite', aka' łunye'jkii yijat'ij, pa' Dios tsi'weni'ɬij qa nikfe'li'ɬij yiwets iye in hijayani'ɬ ha' Cristo. Qa week ekewe'en, yejefetsipji', t'ejuyets qu' les t'unitsi'ij pe' atawjetsi'ɬ.* 20 Qe qu' natsamtaxi'ɬ ei qa ts'ijiweitaxets qu'nte' k'eweni'iɬij kakha' hisu'untax qa ekheweli'ɬ qu'nte' e'tsweni'iɬijek pakha' ɬisu'untaxi'ɬ. Qe q'ax qu' nana'l witk'eɬeye'je', pa' witqemtsheneya'xijkii wekwek, pa' witwakaye'j, pa' witts'iyopto', na'aj uɬ'etsik'i łeqiihet'ij pakhape', na'aj ifaakatena'x, na'aj yumti qu' les nat'anipji' pekhewep, qe q'ax qu' nana'l iye pa' nite' yeqet'axkii.* 21 Qa ts'ijiweitaxets iye qu' natsamtaxi'ɬ ei, pa' Intata qu' naqsiijkii qu' etswepinheti'ɬkii, ma' qa yakha' qa' hap qu' nata'łets hekhewe' qi in uɬ'ax yaqsiijkii qu' nite' niliyi'ij in yaqsiijkii pa' uɬ'ax, yisu'un qu' nanawitjiɬe, wanawitji'iɬju' pekhewep nite' łewhe'yetstax, nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'iɬ pakhape' i'nɬi'i pekhepe'.*

13

Week pe' yit'ij pa' Pablo ta'ɬii pa' Cristo.

1 Hane'ej qu' hats wetshetk'ewi'ɬij qu' natsami'ɬ ei. Ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Qu' wetsjuk'e i'nɬi'i qu' wetshetk'ewi'ɬe' pe'qu' nenfelijkii pe'ye' qe yi'wenij, ma' qa' hats umti qu' yijaayi'ija.— (Dt 17:6)** 2 In hats wetsjuk'ij in tsami'ɬ ei hik aka'aj, qa na'l kakha' yakhaa'ija in henfeltaxi'm hekhewe' uɬ'ax yaqsi'jtaxijkii qa week iye hekhewep, qa hane'ej in mexe nite' ha'ntaxi'ɬ etji'teje'm qa hiyeketijets iye in hi'ttaxijets qu' ewi'ɬij iye qu' natsamtaxi'ɬ ei qu' nite' iliyi'iɬij pa' uɬ'ax qa hats nite' k'ewejineɬi'iɬ qa' k'atanitheni'ɬ.* 3 Haqsiijkii qe ekheweli'ɬ łowo'oɬiikii pe'qu' hit'ij qu' jutsiqaxi'ij ha' Cristo. Hikha' nite' hik łunye'j qu'nte' net'une qu' natanitheni'ɬ, qe les in t'un yijat'ij qu' natanitheni'ɬ.* 4 Yijaa'ija nite' t'un in we'nenji'pha'm pe' cruz, qa iła'xłe iye qe ta'łets pa' łet'unha'x pa' Intata. Qa hik łunye'j in nite' yet'unitsi'ɬ in łunye'jek pa'aj hakha'an, qa yi'ɬiiɬi'iɬji' hatse' qu' natsamtaxi'ɬ ei pa' łet'unha'x pa' Intata

* **12:7** Nm 33:55; Ez 28:24; Fil 3:3; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **12:9** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17; Is 40:29-31; 1Co 2:5; Fil 4:13 * **12:10** Mt 5:11-12; Ro 5:3; 2Co 13:4; Ef 6:10 * **12:11** Ga 6:3 * **12:12** He 2:4; Hch 1:2; 19:11; Jud 17; Mr 13:22 * **12:14** Hch 18; 2Co 2:1; 13:1 * **12:15** 2Co 1:6; Fil 2:17; Col 1:24; 1Ts 2:8; 2Ti 2:10 * **12:16** 1Ts 2:7; Sal 10:7 * **12:18** Tit 1:4; Sal 51:12 * **12:19** 1Co 14:3,4 * **12:20** Tit 3:9; Stg 3:14; Ro 2:8; 1P 2:1; 1Co 14:33,40 * **12:21** Hch 3:19; 1Ts 4:3; Mr 7:21-22 * **13:1** 2Co 12:14; Dt 19:15 * **13:2** Ga 5:21; 1Ts 3:4 * **13:3** Mt 10:20; 1Co 5:4

qe qa' k'efeni'ł.* 5 Mewetjeł'i'iłijupkii qa' mawatjaajinł'i'ił iye qa' jutsiqetsi'ił e'm qu' nite' eqeku'yi'ił ha' Cristo. ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets in i'ni'ł etji'teje'm ha' Jesucristo, ye'ehe, qu' atsji'łijfik'i in ławatjaajinłe?* 6 Q'axqe qu' menikfeliti'łets in yekheweli'ł ha'yatsji'ł'i'łijfik'i kekhewe'en. 7 Yekheweli'ł k'iyini'łijets pa' Intata qu' hasu'uj qu' aqsiiłijkii pa'qu' uł'axe', qa nite' haqsiiłijkii aka'an qu' net'ejuyets qu' etsiwqinheti'łij in ha'yatsji'ł'i'łijfik'i, qe haqsiiłijkii yijat'ij qe qa' aqsiiłijkii pa'qu' łe'wise', inye'jłu' in hik yijunyejeitaxi'ł qu' nite' ha'yatsji'ł'i'łijfik'i in hawatjaajinł'i'ił.* 8 Qe yekheweli'ł nite' łeke' qu' haqsiiłijkii pe'ye' qu' net'ejuyiju'ł ekewe' yijaalija, qe ewi'łłe yijat'ij in hi'feniłik'i ekewe' yijaalija.* 9 Qa hik ta'łijupi' in ye'łe'sitsi'ł'i'mkii in nite' yet'unitstaxi'ł, qa ekhewel'i'ił qa et'unitsi'ł. Qa k'iyini'łijets iye pa' Intata qu' naqsi'jiłijju'ha in łijayani'ł.* 10 Ekewe'en he'nq'ika'ałij ei aje'eł in mexente' tsami'ł ei, hats'inha qu' natsamtaxi'ł ei qa'nte' t'units yi'lijeye' qu' hanatkin pa' yit'unha'x in heinek'enhei, hikpa' tseł'isij ha' Yatsat'ax'inij qe qa' k'efeni'ł, qa nite' qu' k'ewuł'enheti'łju'.* 11 Qa qu' hats ł'ajeł'i'ijje'm ekewe'en yejefets, e'łe'sitsi'iłi'mkii, mowo'ołii qu' afits'ił pakha' yisu'unija pa' Intata qu' injunyejeye', matkakłini'ł, ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii, ikesimen ł'i'iłkii, qa pa' Dios pa' witeqsu'unka'x qa Dios iye pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii.* 12 Mewetfeli'łij wetju'łkii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Week hekhewep iye inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ł ei.* 14 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewetskii, pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata qa pa' Espíritu Santo in jiyisu'unkeninijji' in ewi'ł ju'uniji' qu' hik aka' ejunyejeyi'ił week łahatsiyij.

* **13:4** Mt 27:22; Ro 6:4,8; 14:9; Fil 1:21; 2:7,8; 1P 3:18; 2Co 12:10 * **13:5** Stg 1:13 * **13:7** 1P 2:12 * **13:8** 2Ts 2:10 * **13:9** Hch 25:5 * **13:10** 1Co 14:3; 2Co 10:4,8 * **13:11** Ro 12:16; 16:20; Fil 1:7; Mr 9:50; 2Ti 1:2; 1Jn 4:16 * **13:12** Ro 16:16; 1Co 16:20; 1Ts 5:26; 1P 5:14 * **13:13** 1Co 13:1; 1Jn 4:16; 2Ts 3:16

GÁLATAS

Pablo wenq'ika'ai pe' hats yijayan pa' Jesús i'ni' pa' sehe' Galacia.

1 Yakha' Pablo. Yakha' apóstol qe t'eku'myiiji' pa' Dios. Nite' t'eku'myiiji' qa nite' iye ts'ukin ene' jukhewłe. Hakha'łe Jesucristo hik hakhaa'ija in t'eku'myiiji'. Qa pa' Intata Dios t'eku'myiiji' iye hik pakha' yiłin pa'aj ha' Jesús in hats wa'mtax.* 2 Yakha' qa week iye enewe' inejefetsipji' ha' Cristo in i'nyijup in hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyets week he' inejefetsipji' ha' Cristo i'ni' ha' sehe' Galacia.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' natsiyi'ł epji' pa' qi łe'wis qa' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł week ekheweli'ł. 4 Ha' Jesucristo wetłisłi'ij pa'aj pakha' witwamhi' qe ta'łets pe' inwuł'ets qe qa' łeke'ye' qu' jinakik'uifik'i pekhewe' uł'ets yatsat'etsij ha'ne sehe' ipji' qe hik aka' yisu'un pa' Intata Dios qu' łunye'je'.* 5 Jitewqinhet pa' Dios ene' week łahatsiyij. Hik aka' qu' łunye'je' yijat'ij (Amén).

Ham pekhewepe' iye wi'tlijeye' qu' jinamitii na' wa's.

6 Qi in tsitjułaxijpha'm ekheweli'ł in aje'eł łili'iłij iye pa' Dios. Łakha' tayaitaxi'ł ei qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j ha' Cristo, qa łijayani'ł pekhewep iye wi'tlijei, nite' łunyejeyiju'ł ekewe' łe'sits wi'tlijei.* 7 Yijaa'ija ham pekhewepe' wi'tlijeye' qu' łe'sitse' qu' jinamitii na' wa's. Na'łłe ekheweli'ł pe' uja'x yisu'un qu' newuł'enheti'łju' qa yitujtseikanintax ekewe' łe'sits wi'tlijei ta'łets ha' Cristo.* 8 Yekheweli'ł i'nłi'i pa'qu' ewi'ł angele' qu' nata'łiipha'm na' wa's qu' nenfel pe'qu' wi'tlijeye' in nite' łunyejeyiju'ł ekewe' łe'sits wi'tlijei henfeli'ł e'm, qa' na'nipji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios.* 9 Ka' hayiits henfeli'ł e'm qa' hiyeket iye qu' henfeli'ł e'm. Qu' nana'l pa'qu' nanami'ł ei qu' nenfel pe'qu' wi'tlijeye' in nite' łunyejeyiju'ł ekewe' yojo in łenikfe'li'łets łe'sits wi'tlijei, qa' na'nipji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios.* 10 ¿Łekpa' łumti'ił? ¿Me howo'łi'ii qu' netsu'un ene' jukhew qa efuts, me i'nłi'i pa' Dios? ¿Ye' me łumti'ił qu' howo'łi'ii qu' hi'sinhetłi'imkii qu' nek'iyetij i'nłi'i pa'qu' haqsiimijkii pakhape'? Nite', nite' hik aka' qu' howo'oi. Qu' hik aka' howo'oi, ma' qa nite' łeke'ye' qu' łeqejkunenek'eyij ha' Cristo.*

Pa' łunye'jkii in i'nk'a apostolij pa' Pablo.

11 Menikfeliti'łetsha week ekheweli'ł aka'an yejefetsipji' ha' Cristo, ekewe' łe'sits wi'tlijei henfelji'ij nite' łe'lijei pa'qu' jukhewe'łe. 12 Nite' hata'łijets eke' wi'tlijei pa'qu' jukhewe'łe qa nite' iye ts'iyayitij. Hakha'łe Jesucristo hik hakhaa'ija in tsikfelitets.* 13 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets ka' hayiits yijunye'j in mexe hijayan ke' łe'lijei pe' ława'mhitsik'i judiol. Qa łenikfe'li'łets iye in hanawitjiju'kii pekhel yeqfenyejeyijkii hekhewe' hats yijayan ha' Jesús qe howotaxii qu' hiwuł'enhetju' qekha hamitse'tax.* 14 Kekhewe' łe'lijei he' judiol les heik'eenetsha qa ha'yanipji' he' yilanyejeyiju'ł qe les in hijufta'x qa hent'unhet iye in heik'enets kekhewe' ława'mhits łe'lijei.* 15 Qa pakha'łe Dios qa hayiits t'eku'myi' pa'aj in mexente' tsekfik'i. Qa pa' qi łeqsu'unkaxyij hikpa' ta'łets qa tayaiyiiji' in hats yisu'un.* 16 Pa' Intata qa ts'ethinij ha' Ła's hats'inha qu' yakha'ye' qu' henfeli'm ke' łe'sits łe'lijei pekhewe' nite' judiol, qa nite' aje'eł qu' howo'oikii pa'qu' hanfaakanijkii qa' nenfel ye'm ke' hayiits we'nika'ajji' pa'aj.* 17 Nite' tsamii iye ha' Jerusalenii hekhewe' yojo'oj in apostolitsij, qe aje'eł yijat'ij hakji' ha' sehe' ei Arabia, qa i'nk'ałe hetpilii iye ha' Damasco.* 18 Qa in hats tsamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa tsamii ha' Jerusalén qe tsikfeliyu'ets ha' Pedro. Qa quince (15) nełuts tsamijets in ha'nijup.* 19 Qa nite'łe hi'wen hekhewep iye apóstoles, ewi'łłe ha' Jacobo (Santiago) łek'inij ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija ekewe' he'nq'ika'ałij ei. Nite' haqanłekii. 21 Qa i'nk'ałe tsamii iye hekhewe' seheikal hakha' Siria qa hakha' iye Cilicia.* 22 Qa mexełe nite' tsi'weenija hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' Judea łeqe sehe'. 23 Qa i'ye'łi'ij pa'aj qa yit'ijju': —Pakha' tooxik'i wotax'inii qu' jinawitjiju'. Hane'ej hatste' nifel ke' wi'tlijei t'ejuyets pa' nite' witqekuye'j.— Hik hekhewe'

---

* **1:1** Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42; Hch 9:6; 13:9; 20:24; 22:10-21; 26:16 * **1:2** Hch 16:6; 18:23; 1Co 16:1; 2Ti 4:10; 1P 1:1 * **1:4** Ro 4:25; 6:23; Tit 2:14; Mt 20:28; 1Co 15:3; Ga 2:20; Fil 4:20; 1Ts 1:3; 3:11,13; He 10:7; 1P 3:17; Ap 10:7 * **1:6** Col 3:15; 1P 1:15 * **1:7** Hch 4:12; 1Co 3:11; Jud 4 * **1:8** Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; Ro 15:20 * **1:9** Jud 3 * **1:10** 1Ts 2:4 * **1:12** 1P 4:13; 1Co 11:23; 15:3 * **1:13** 2P 3:11; Hch 8:1–9:2; 26:4; Fil 3:5-6; 2Ti 3:12 * **1:14** Mr 7:3 * **1:15** Mt 24:22; Col 3:15 * **1:16** Jn 5:19; He 1:2 * **1:17** Mt 23:37; Hch 8:1; Jud 17; Is 21:13; Jer 25:24; Ez 27:21; Ga 4:25; 2S 8:5 * **1:18** Hch 9:26; Jn 1:42 * **1:19** Jud 1 * **1:21** Nm 23:7; Lc 2:2; Hch 6:9; 9:30; 11:25-26; 15:23,41; 21:39; 22:3; 23:34; 27:5

tooxik'i hisu'untax qu' hamitse'.* 24 Qa hane'ej pekhewe'en qa hats qi'ija in yiwqinhet pa' Dios qe ta'ɬ yiwets.

2

Pekhewep apóstoles t'eku'miju'ɬ pa' Pablo.

1 Qa in hats tsamijets catorce (14) ininqapits qa tsamii iye ha' Jerusalén qa yijts'ekii ha' Bernabé qa ha' Tito.* 2 Tsamii ha' Jerusalén qe pa' Dios ts'ethinij in yisu'un qu' natsamii. Hik hakha'a' qa tsot'axi'ɬi' wetju'ɬ yu'ja'xɬi'iɬ wetju'ɬ hekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan ha' Cristo qa henfeli'm ekewe' wi'tlijei t'ejuyets qu' ji'ɬa'xe' hik ekewe' henfelji'ji'm hekhewe' nite' judiol. Haqsiijkii aka'an in yu'ja'xɬi'iɬ wetju'ɬ hekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan ha' Cristo qe nite' hisu'untax qu' ham ne'weju'ɬi'ij kekhewe' hats haqsiijkii.* 3 Hakha' Tito in yijts'ekii, nite' tayajaxti'yijets qu' niwu'm ɬammi's ɬaxpa's. Hakha' Tito nite' judío, griegoɬe. 4 Yijaa'ija in na'l pekhewe' nite' yijaalija qu' inejefetsi'ipji' ha' Jesucristo in i'ntax initji'teje'm qa hamɬe nikfe'le'ets. Enewe'en in initji'teje'm qe nikfeliyu'ɬe inwets qa' ni'wen iye ka' injunyejei in jitajayan ha' Cristo qa in hats nite' iye jiyophe'ɬ ke' Moisés ɬe'lijei qe ɬekhewel yisu'untax qu' ɬeɬinheye'inij iye kekhewe'en.* 5 Qa nite'ɬe ewii'ɬij qu' hetisi'ɬij qu' niyeti'ɬ ek'ui qekha nenfeltax kekhewe' yisu'untax qu' jintaqsiijkii. Qe yekheweli'ɬ nite' hisu'uni'ɬ qu' anqami'ɬij ekewe' yijaalija ɬe'sits wi'tlijei.* 6 Qa hekhewe' tenek'enhe'yipji' hekhewe' hats yijayan ha' Cristo nite' yit'ij yiwets pa'qu' hijanik'i qa hik ta'ɬijupi' in ham pe'qu' nenfel ye'm qu' i'nk'aihitse'. Yakha' week hisu'un nite' hijamti'iikii pa'qu' ɬuk'eleji' hekhewe'en me tenek'enhei me i'nɬi'i qu' nite' netnek'enheye' qe pa' Intata nite' yejeɬ ene' jite'wen uja'xɬe in yejeɬ ji'teje'm pe' intawjets.* 7 Hekhewe'en nite' tseɬisij pa'qu' i'nk'a yeqfenye'je' yiwek qe hats nikfe'lets aka' yithayijkit in ta'ɬets pa' Dios qu' henfeli'm eke' ɬe'sits wi'tlijei pe' nite' judiol hats'inha qu' iɬiye'ji'jek. Hik ɬunye'j ka' ɬ'ithayijkit ha' Pedro in nifeli'm ekewe' ɬe'sits wi'tlijei he' judiol.* 8 Pa' Dios in yukin ha' Pedro qu' apostoli'ij pekhewe' judiol, qa hik pakha' iye ts'ukin iye qu' ya'apostoli'ijek pekhewe' nite' judiol. 9 Qa hik ta'ɬijupi' ha' Jacobo qa ha' Pedro qa ha' Juan iye, ɬekhewel les tenek'enheeyija, in nikfe'lets ka' yithayijkit in ta'ɬets pa' Dios qa hewetfeli'ɬij wetju'ɬ hekhewe'en yakha' qa na' Bernabé iye. Yaqsiijkii aka'an qe qa' jutsiqaaxiija qu' yithayifetsi'iɬij. Qa hats yi'sinhetijupi' qu' natsami'ɬii qa' henfeli'ɬi'm eke' wi'tlijei pekhewe' nite' judiol qa ɬekheweɬe qa' nakijik'i' ek qu' nenfeli'mek eke' wi'tlijei pekhewe' judiol.* 10 Ha' Jacobo qa ha' Pedro qa ha' Juan iye ewi'ɬɬe in iyintaxi'ɬij yiwets qu' hasu'uj nastapi'iɬii pekhewe' if'iljetsits, qa hatsɬe hayiits nite' tsitapi'ik'i aka'an in haqsi'jjiijkii.*

Pa' Pablo qa iyetijets pa'aj pa' yaqsiijkii pa' Pedro in hik ɬunye'j qu' wetsjuk ɬejusitse'.

11 Qa ha'ɬe Pedro in yamii ha' witset Antioquía qa k'iyetijets, qe ka' yaqsiijkii qi in uɬ'ax qa week tsepi'ye'ej. 12 Qe in mexe ɬekufetstax hekhewe' nite' judiol hats yijayan ha' Jesús qa namets hekhewe' uja'x jukhew nukin ha' Jacobo. Qa hik akaa'ijha qa we'nitonimets qa hats nite' ɬekufets hekhewe' nite' judiol qe nijiweyiju'ɬ he' jukhew judiol i'nji'teje'm he' hats yijayan ha' Jesús qa hikhe' he' uja'x he' yisu'untax qu' weeke' pe'qu' hats nijayan ha' Jesús qa' niwu'mji'ij ɬammi's ɬaxpa's (circuncisión). 13 Qa hekhewep iye judiol hats yijayan ha' Cristo qa hik ɬeqfenyejeyij ha' Pedro ka' yaqsiijkii in hik ɬunye'j qu' wetsjuk ɬejusitse'. Qa hakha' iye Bernabé i'nji'teje'm qa yijayanij iye ka' ɬunyejei hekhewe'en.* 14 In hi'wen in nite' yaqsiijkii pakha' yijaataja ta'ɬets eke' ɬe'sits wi'tlijei qa week tsepi'ye'ej iye ka' hit'ijets ha' Pedro: —Akha' e'judio hats ɬanape'ej in ekifetskii hekhewe' nite' judiol. ¿Qa inhats'ek in ɬisu'un qu' ɬunyejeye' ne' nite' judiol kakha' ɬunyejei nekhewe' judiol?—*

Ke' Moisés ɬe'lijei nite' yiwu'm pe' inwuɬ'ets.

15 Inekhewel jinekijfik'i in je'judiol. Qa nite' injunyejeyiju'ɬ pekhewep witsetiikal in yaqsiijkii pa' uɬ'ax. 16 Ła'mek qa jinikfe'lets in ham pa'qu' ewii'ɬe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets qu' nata'ɬets in yaqsiijkii ke' Moisés ɬe'lijei (ley) qe ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' nanq'axiji'pji' ekewe'en. Ewi'ɬɬe yijat'ij qu' jintek'enets ha' Jesucristo. Qa hik ta'ɬijupi' inekhewel in nite' jiteqeku' ha' Jesucristo qe qa' ɬeke'ye' qu' netwu'mhitii'ink'ui pe' inwuɬ'ets qe ta'ɬets in nite' jiteqeku', qa nite' ke' Moisés ɬe'lijei qu' nata'ɬets, qe ham pa'qu' ewii'ɬe' qu' hats nanq'axiji'pji' ke' Moisés ɬe'lijei qa' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets.* 17 Inekhewel in jiwotaxii qu' niwu'm ink'ui ha' Cristo pe' inwuɬ'ets, qa jitaqsi'jɬi'ijkii iye pa' uɬ'ax, ¿me

---

* **1:23** Hch 8:1-3; Jud 3 * **2:1** Hch 4:36; 15:2-30; Tit 1:4 * **2:2** 1P 4:13 * **2:4** 2P 2:1 * **2:5** 2Ts 2:10 * **2:6** Dt 16:19 * **2:7** Col 3:11; Lc 6:14; Hch 10:32 * **2:9** Jud 1; Jn 1:42; 21:7; 1Ti 3:15; Ap 3:12; 10:1 * **2:10** Mr 14:7; Ro 15:26 * **2:13** Ro 2:28-29; Mr 12:15 * **2:14** Ro 1:13; 6:2; 14:2 * **2:16** Ro 3:20; Ga 3:2,5,10

ikji' aka'an qu' jineɬisij ha' Cristo in jitaqsiijkii pa' uɬ'ax? Nite' inek ikji' aka'an.* 18 Qe qu' haqsiijkii iye kekhewe' hats hiwuɬ'enhettaxijkii, ma' qa hats yakha'ɬe in ta'ɬ yiwets,* 19 qe in t'ejuyets ke' wi'tlijei yika' pa'aj pa' Moisés (ley) yakha' hik yijunye'j qu' hats hawa'm qa in t'ejuyets pa' Intata qa hik yijunye'j qu' yi'ɬa'xe'.* 20 Ha' Cristo hik ɬunye'j qu' week he'neni'ɬ ji'pha'm pe' cruz. Qa hik ta'ɬijupi' yakha' in hats nite' yakha'ɬe qu' yi'ɬa'xe', hakha'ɬe Cristo i'nyitji'. Aka' haqsiijkii hane'ej in mexe ha'nipji' ha'ne sehe' ta'ɬets pa' nite' yeqekuye'jij ha' Intata Ła's in qi in tsisu'un qa wetɬisɬi'ij pa' witwamhi' qe ta'ɬets pe' yiwuɬ'ets.* 21 Nite' hisu'un qu' hoyoqoweyiju'ɬ pakha' tseɬisɬi'ij pa' Dios ham ɬaja'ye' qe qu' nata'ɬets ke' Moisés ɬe'lijei (ley) qu' netwu'mhitii'ink'ui pe' uɬ'ets, qekha hamtax ne'weju'ɬi'ij in wa'm infi ha' Cristo.*

3

¿Me ke' Moisés ɬe'lijei me i'nɬi'i pa' nite' witqekuye'jij pa' Jesús?

1 Gálatas ɬeiɬets, hayits qa qi in ɬanf'ali'iɬij ka' ɬaqsiiɬijkii. ¿Łekpa' naqani'ɬkii in hats nite' ɬ'ek'eni'ɬets kekhewe' yijaaltaxija ɬe'sits wi'tlijei? In k'efeli'ɬi'm kekhewe' ɬe'sits wi'tlijei qa k'eqethentaxiɬimik'iha iye ka' ɬunyee'jkiiha ha' Jesucristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.* 2 Enfeli'ɬ ye'm hane'ej aka' qu' k'afaakani'ɬij. ¿Łekpa' neɬisi'ɬij pa' Espíritu Santo? ¿Me in ɬaqsiiɬijkii ke' Moises'ik'i ɬe'lijei (ley), me i'nɬi'i in ɬepi'ye'eɬik'i qa nite' ɬeqeku'uɬik'i ha' Jesucristo in wa'm infi? 3 ¿Inhats'ek ekheweli'ɬ in qi ka' ɬanf'ali'iɬij in ɬaqsiiɬijkii? In i'nk'aa'ija qa yojotaxi'ɬ ek'ui pa' Espíritu Santo qa ne'feni'ɬij qa ɬaqsi'jtaxi'ɬijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa hane'ej ¿me ɬumti'iɬ qu' ɬeke'ye' qu' ekhewele'ɬi'iɬ qu' aqsi'jɬi'iɬijkii pa' yisu'un pa' Intata? 4 In nami'ɬ ewets pe' wekwek uɬ'ets qa ɬe'nt'unheti'ɬiju'ɬ qe ta'ɬets in ɬijayani'ɬ ha' Jesús. Aka'an in ɬaqsiiɬijkii, ¿me ɬumti'iɬ qu' ham ne'weju'ɬi'ij? Yakha'ɬe qa humti qu' nana'l hatse' pa'qu' ne'weju'ɬij aka'an.* 5 Pa' Dios neɬisi'ɬij pa' ɬeqe Espíritu Santo ma' qa yaqsi'ji'ɬ e'mijkii pekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ, ¿qa aka'an me ta'ɬets ke' Moisés* ɬe'lijei (ley), me i'nɬi'i in ɬepi'ye'eɬik'i qa nite' ɬeqeku'uɬik'i ha' Jesucristo in wa'm infi pa'aj? 6 *Pa' Abraham nite' yeqeku' pa'aj pa' Dios qa hik ta'ɬijupi' pa' Dios in yisinhetijupi qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham. (Gn 15:6)** 7 Qa hik ta'ɬijupi' hane'ej ekheweli'ɬ les ɬe'wis qu' enikfe'li'ɬets pekhewe' yijaalija in nite' yeqeku' pa' Intata, pekhewe'en hik ɬunyejei qu' nata'ɬets pa' Abraham'ik'i.* 8 Ke' Intata ɬe'lijei hayiits nifel pa'aj qu' niwu'mik'ui week pe' ɬewuɬ'ets pe' nite' judiol pekhewe' qu'nte' neqeku'ye' pa' Intata. Pa' Intata hayiits nifeli'm iye pa'aj pa' Abraham'ik'i ekewe' ɬe'sits wi'tlijei in yit'ijets pa'aj: *—Akha' qu' nata'ɬ ewets qu' week ɬe'sitsi'imkii hatse' pe' witsetits ha'ne sehe' epji'.— (Gn 12:3)** 9 Qa hik ta'ɬijupi', pekhewe' qu'nte' neqekuyi'ik'i qa' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets qa' ni'fen pa' Intata qa' ni'sinheti'mkii iye, ma' qa' hik ɬunyejeye' pa' testi'yij pa' Abraham'ik'i in nite' yeqeku' pa'aj.* 10 Pekhewe' qu'nte' niliyi'ij in yumti qu' week naqsiijkii ke' Moisés ɬe'lijei (ley) qa' namii na' wa's, pekhewe'en hats i'nipji' pa' qi ɬawak pa' Dios, qe ke' Intata ɬe'lijei yit'ij pa'aj: *—Week pakha' qu'nte' nanq'axiji'pji' ekewe' hats we'nika'ajji' Moisés ɬe'lijei (ley) qa hats i'nipji' pa' qi ɬawak pa' Dios.— (Dt 27:26)** 11 Hats jinikfee'letsha in ham pa'qu' ewi'ɬe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets qu' nata'ɬets in yaqsiijkii ke' Moisés ɬe'lijei (ley). Qe ke' Intata ɬe'lijei yit'ij pa'aj: *—Pa'qu' ewi'ɬe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets qa' iɬa'xe' qe ta'ɬets in nite' yeqeku' pa' Intata.— (Hab 2:4)** 12 Qe eke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) nite' hik ɬunyejei pa'nte' witqekuye'j, qe ekewe'en yit'ij: *—Week pakha' qu' nanq'axiji'pji' ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (ley) qa hik ekewe' qu' nata'ɬijets pa'qu' ɬiɬa'xe'. — (Lv 18:5)* 13 Cristo hats jitaqaweniju'ɬ pa' qi ɬawak pa' Intata qe ta'ɬets kekhewe' yikaninij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), qe pa' qi ɬawak pa' Intata t'eku'mi' ha' Cristo qe ta'ɬ inwets qa wa'mjipha'm pe' cruz, qe ke' Intata ɬe'lijei yit'ij pa'aj: *—Week pa'qu' ewi'ɬe' qu' ne'nenji'pha'm pe'qu' tsupjuye' qa nawa'm qa' hikpa' qa' na'nipji' pa' qi ɬawak.— (Dt 21:23)** 14 Aka'an in ɬunye'jkii pa'aj hats'inha pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i qa' week netesti'yij pekhewe' nite' judiol qe ta'ɬets ha' Jesucristo. Qa' ɬeke'ye' qu' week netesti'yij pa' Espíritu Santo week pekhewe' qu'nte' neqeku'ye'.*

Pe' Moisés ɬe'lijei qa pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i.

---

* **2:17** Ro 6:23; 1Ti 1:15; 1Co 3:5; Lc 20:16 * **2:18** Hch 20:32; Ro 2:25,27; Stg 2:9,11 * **2:19** Ro 7:4; 1P 2:24; Fil 1:21 * **2:20** Mr 10:38; 2Co 13:5; Jn 3:16; 5:19; He 1:2; 2Ts 2:13; Tit 2:14; Lc 20:38; Ro 14:8 * **2:21** 1Co 8:11; Ef 3:10 * **3:1** Ro 1:14; Mt 27:22 * **3:4** Fil 1:29 * **3:5** Mr 13:22 * **3:6** Jn 14:1; Gn 15:6 * **3:7** Jn 8:37,39 * **3:8** Jn 8:37; He 2:16; Gn 16:15; 18:18 * **3:9** Jn 8:39 * **3:10** Stg 3:10; Hch 15:15; Ro 4:15 * **3:11** Fil 1:21 * **3:13** 1P 2:24; Hch 5:30 * **3:14** Ro 4:16

15 Yejefetsipji' ha' Jesús, henfeli'ɬ e'm pa'qu' ewi'ɬ hejeyumtshenijupi'. Pa'qu' ewi'ɬe' jukhewe' qu' hats nika'ajji'ju' pa'qu' witfaakanek'e qa ham pa'qu' jukhewe' qu' ɬeke'ye' qu' ni'nk'aihit qa' nukintaxets iye pe'ye'. 16 Qa hane'ej, pa' Dios hats yaqsiijkii pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa ha' ta'ɬets pa' Abraham'ik'i. Eke' Intata ɬe'lijei nite' yit'ij: —Pekhewe' ta'ɬets pa' Abraham'ik'i,— qe hik ɬunye'j qu' olotse' pe'qu' jukhewe'. Qa yi'tɬi'ij: —Pa' ta'ɬets pa' Abraham'ik'i.— Aka'an ikji' in ewi'ɬe pa' jukhew. Pakha'an hikha' Cristo.* 17 Aka' tseqitijineyu'uɬij ewets week ekheweli'ɬ. Pa' Dios pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i in hats yamijets cuatrocientos treinta (430) ininqapits qa i'nk'ałe qa hats na'l pa'aj ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). Qa ekewe' yika' pa' Moises'ik'i (ley), qa nite' ɬeke' qu' niwuɬ'enhetju' pa' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i.* 18 Qe pa' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i qu' netisɬi'ij ham ɬaja'ye'. Qu' net'ejuyets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ma' qa hats nite' hik ɬunye'j qu' ham ɬaja'ye'. Qa pa' Dios hatsɬe hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qu' netisɬi'ij ham ɬaja'ye'.

¿Inhats'ek in na'l pe' Moisés ɬe'lijei (ley)?

19 ¿Qa ɬekpa' t'ejuyets kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)? Pa' Intata tisij pa'aj pa' Moises'ik'i hats'inha qa' week nenikfe'lets in yaqsiijkii pe' wekwek uɬ'ets yamijii in nam ha' ta'ɬets pa' Abraham'ik'i (Cristo). Pa' Dios yiyaji'ijets pe' angelits qu' netisij pe' ɬe'lijei pa' Moises'ik'i. Qa pa' Moises'ik'i qa hik pakha'ye' qu' nethinij pe' judiol.* 20 Pa' Dios in tisij pa'aj pe' ɬe'lijei pa' Moises'ik'i qa ɬakha' qa nifelji'ji'm pe' Israel ɬeiɬets, qa pakha'ɬe yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa ɬakhaa'ija pa'aj pa' Intata in nifeli'm.* 21 ¿Me ikji' aka'an qu' net'ejuyiju'ɬ ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) pa' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios qu' nana'l? Nite' inek ikji' aka'an. Qe qek nana'l pa'qu' ewi'ɬ wi'tlijeye' (ley) qu' jineɬisij pa' witiɬa'x, ma' qekha hats je'ɬe'sitsetaxi'ɬ wetju'ɬ pa' Dios qe jitaqsiijkii pa' yit'ij pa' ewi'ɬ wi'tlijei (ley). 22 Qa yi'tɬi'ijets pa'aj ke' Intata ɬe'lijei in week pe' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe' epji' nophe'ɬju' pa' uɬ'ax, hats'inha pekhewe' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo qa' netesti'yij pa' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios qu' jineɬisij pakha'an witiɬa'x.* 23 In mexe hamik'ui pa'aj ha' Cristo qa kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) mexe jiyophe'ɬju' qe jit'otki'ik'ui qu' nanam ha' Cristo.* 24 Qa hik ta'ɬijupi' kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) hik yeqjunyejeyi'ɬij qu' netsijts'eniɬii ha' Cristo, hats'inha qu' heik'eeniɬetsha hakha'an qa' ɬeke'ye' qu' ye'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ pa' Dios.* 25 In hats nam pa'aj ha' Cristo, qa ke' Moisés ɬe'lijei in jiyijts'entaxkii qa hats nite' jiyejeɬiji'pji'.* 26 Week ekheweli'ɬ hats ɬelitsi'ɬ ej pa' Dios qe ta'ɬets in nite' ɬeqeku'uɬ ha' Jesucristo. 27 Qe week pekhewe' hats wempuli'jju' qe ta'ɬets ha' Cristo, pekhewe'en hats tujtseika' ɬunyejei. Hats hik ɬunyejei qu' neqhinataji' ha' Cristo.* 28 Qa hane'ej qa hats ham pa'qu' tujtseika' ɬunye'je', i'nɬi'i qu' judioye' qa i'nɬi'i qu' griegoye' qa i'nɬi'i iye qu' witqejkunenek'e i'nɬi'i qu' nite' witqejkunenek'e, ham pakha' qu' tujtseika' ɬunye'je' jukhew qa efuts. Week ɬunyejei qe in hats ɬa'ni'ɬ ji'teje'm ha' Cristo qa hik ɬunye'j qu' ewi'ɬe' pa'qu' i'nese'ne'.* 29 Qe qu' natsat'etsi'ɬ ej ha' Cristo ma' qa hats hik ɬunye'j qu' ata'ɬi'ɬets pa' Abraham'ik'i. Qa hik ta'ɬijupi' qu' esti'yi'ɬij pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios.*

4

1 Aka' hisu'un qu' hit'iɬij ewets, qu' nana'l pa'qu' ewi'ɬe' wita'se' qu' netesti'yij hatse' qu' naya'xij pe' wekwek. Qa mexeɬe omeɬa's qa hik ta'ɬijupi' in mexe hik ɬunye'j na'aj witqejkunenek pakha'an in yemjeetax in week tenek'enhe'yij.* 2 Na'l pa'qu' jukhewe' i'nɬi'i pe'qu' efuye' qu' mexe nejeɬijets week pe' wekwek yamijii in hats yafits pe' ɬeqe'ninqapits ɬeqjeyumtshenek pa' ɬatata, ma' qa' netisij. 3 Qa hik aka' ɬunye'j pa'aj inekhewel in mexe hik injunyejei qu' jomehetse' qa mexe yatsat'ets inipji' kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i.* 4 Qa in hats yamets ɬahats'ij qa pa' Dios qa nukinju' ha' Ła's qa uiji'teje'm pe' ewi'ɬ efu qa hik pekhe' ta'ɬets in nekfik'i. In nam pa'aj qa te'weyik'uiju' iye pa'aj kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).* 5 Nam qe qa' nijanin pa' ɬajanye'j qu' ɬeke'ye' qu' jiniwejin in jiyophe'ɬtaxju' ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ma' qa' ɬeke'ye' qu' jinaqsi'j qa' ɬelitse'inij pa' Dios.* 6 Inekhewel hats ɬelits inijha pa' Dios. Qa hik ta'ɬijupi' in yukin ji'teje'm pe' intawjets

---

* **3:16** Gn 12:7; 13:15; 17:8; 24:7 * **3:17** Gn 15:13; Ex 12:40; Hch 7:6 * **3:19** Ro 4:15; 5:20; Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; He 8:6 * **3:20** Dt 6:4 * **3:22** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 3:22; 6:23; 10:9; 1P 1:8-10 * **3:23** Jud 3; Lc 10:21 * **3:24** Mt 5:17; Col 2:17; He 9:10 * **3:25** Jud 3 * **3:27** Pr 31:25 * **3:28** Jn 8:33; 17:11; Ro 10:12; 1Co 12:13; Ga 5:6 * **3:29** Ro 4:13,14; 8:17 * **4:1** Nm 26:52-62; Col 3:22 * **4:3** Ro 7:6; 2P 2:20 * **4:4** Jn 5:19; He 1:2; Gn 3:15; Lc 2:7; Fil 2:7 * **4:5** Dt 14:1; Mt 5:9

pa' łeqe Espíritu ha' Ła's. Qa pa' Espíritu Santo in i'n i'nitji'teje'm qa jitit'ijiipha'm: —Tata.—*
7 Qa hik ta'łijupi' akha' hane'ej hats łas'ej pa' Dios. Hats nite' e'witłinek'ij. Qa in hats łas'ej qa
pa' Dios qa' neł*isij* hatse' pe' hats nifel pa'aj qe ta'łets ha' Cristo.*

Pablo yitawje'meten pe' hats yijayantax pa' Cristo.

8 Tooxik'i ekheweli'ł mente' łenikfe'li'łets pa' Dios, mexe łełinheyi'ł ej pekhewe' łumtitaxi'ł
qu' diositse'.* 9 Qa hane'ej qa hats łenikfe'li'łets pa' Dios, ye' qete'e' les łe'wis yijat'ij qu'
hit'ij, hats nikfe'li'ł ewets pa' Dios. ¿Qa inhats'ek in łapiliłets iye kekhewe' yika' pa'aj pa'
Moises'ik'i? Ham łet'unhaxitse' qa ham weju'łi'ij iye. ¿Ye' me łisu'uni'ł qu' natsat'etsi'ł ej
qa' łełinheyi'ił ej iye?* 10 Hane'ej ekheweli'ł łaqsiiłijkii qa łiwqinheti'łji' na'aj nełu qe yamets,
ne'ej juwelji', na'aj łahats'ij qe k'uy qa in elejei iye qa in yamets iye na'aj ininqa'pji'
qa łiwqinheti'łji'.* 11 Qi in tsitawje'meten kakha' yithayijkit qu'nte' nefeni'ił, qu' ham
ne'weju'łi'ij. 12 Yejefetsipji' ha' Cristo, k'iyini'łij ewets qu' ojonketiłik'i ka' yijunye'j in ewi'łłe
in hijayan ha' Cristo qe yakha' hili'ij kekhewe' hijayantax qa ekheweli'ł iye hats łili'iłij
iye. Ekheweli'ł ham pa'qu' uł'axe' qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii. 13 Hats łenikfe'li'łets yakha' in
mexe qi in hanqaats'e' qa hiwu'metsji' ha' etset'ił qa hik aka'aj qa henfeli'ł e'm kekhewe'
łe'sits wi'tlijei t'ejuyets qu' ji'ła'xe'. 14 Kakha' yawtshek qitax in iwe'me't qa niihet iye qa
ekheweli'ł nite' łetsuteniłij qa nite' iye łetswu'miłfik'i. Qa ł'ekumi'ł yiju'ł hik eqjunyejeyi'łyij
pa'qu' ewi'ł łaqa angele' pa' Dios, hik łunye'j qu' hik yijunye'je' iye ha' Jesucristo. 15 Qa
hane'ej ¿qa pa'n ikji' ka' hats ł'efe'lhitiitaxiłi'm qa qi in nesinhettaxiłi'mkii? Nite' tsitapi'ik'i
in qi in e'łe'sitsi'łi'mkii qa łisu'untaxi'ł qu' iftits'ił yiwets qa łittaxiłijets qu' łeke'ye' ne' otoyi'ł
qu' enifte'ełpha'm qekha esłistaxi'łij. 16 Qa hane'ej ¿me hats ejuihife'ełyij qu' nata'łets in
henfeli'ł e'm kekhewe' yijaalija?* 17 Qe hekhewe' jukhew in yisu'untax qu' ijayani'ł qa
nite'łe łe'wis pa' yisu'untax. Łekhewel yisu'untax qu' jitotse' wetju'ł qa' jinak'eskii iye,
ma' qekha isu'untaxi'ł hekhewe'en. 18 Yijaa'ija in łe'wis qu' neneqjunu'uł'ej ene' jukhew
qu' nijatsheni'ł, qa hasu'ujłe qu' uł'exe' pa'qu' nisu'untax qu' łunye'je', qa hasu'uj iye qu'
ewi'łe'łi'ij qa ha'njii'ł etji'teje'm qu' neneqjunu'uł ej. 19 Yilits, hats wapilijupi' iye in hik
yijunye'j ne'ej ewi'ł efu qe naqalkeyu' qa qi in yaats'eji', yamijii qu' hik ejunyejeyi'iłha ha'
Cristo.* 20 Łe'wistax yijat'ij qek ye'metitsi'ił e'mha qekha tujtseika' pa' qek hi'ttaxi'łij ewets
qe nite' tsikfe'li'ł ewets pa'n ejunyejeyi'ł hane'ej.

Yejeyumtshenijupi' pe' Agar qa pe' Sara.

21 Ekheweli'ł pekhewe' yisu'un qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley),
enfeli'ł ye'm, ¿me łenikfe'li'łik'i pa' yit'ij kekhewe' wi'tlijei (ley)? 22 Qe ke' Intata łe'lijei nifel
pa'aj pa' Abraham'ik'i in na'li'm pe' wetsjuk łelits, ewi'ł pa' ta'łets pe' witłinki' łeqejkunenki'
pe' łewhe'ye' qa pakhap qa ta'łetsek pe' łewhe'yee'ija. Pekhe'en nite' witłinki'.* 23 Pakha'
ła's pe' witłinki' in nekfik'i qa hik łunye'j ne'ej week omehets qe nekfik'i. Qa pakha'łe ła's
pekhe' nite' witłinki' in nekfik'i qe qa' nasiinik'iha pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa'
Dios. 24 Aka'an hik łunye'j qu' ewi'ł newetjeyu'mtshenijupi'. Pekhewe' wetsjuk efuts hik
łunye'j qu' wetsjuk'e wi'tlijeye'. Pe' ewi'ł hikpe' pe' witłinki' łii Agar hik łunye'j pekhewe'
wi'tlijei (ley) ta'łets pa'aj pe' utek Sinaí. Qa pekhewe' t'eku'mi' ke' wi'tlijei (ley) qa hik
łunyejei qu' nenekijfik'i qu' witłinheyi'ij.* 25 Pekhe' Agar hik łunye'j pekhe' utek Sinaí i'ni'
pa' Arabia łeqe sehe', qa hik łunye'j iye hane'ej na' Jerusalén, qe ha'ne witset qa weeki'ł
pe' łelits in witłinheyij.* 26 Qa pakha'łe Jerusalén i'ni' na' wa's nite' witłinek'ij qa inekhewel
łelits'inij pakha'an.* 27 Qe ke' Intata łe'lijei in nifel t'ejuyets pa' wa'sji' Jerusalén qa yit'ij: —
E'łe'wisi'imkii efu in ham pa'qu' oqwomehe'ye' qe nite' łeke' qu' altsai it'unhetik'i qu' aya'yijkii
in e'łe'wisi'mkii. Akha' in nite' łenikfe'lets pa' łaqa'tiye'j ne'ej naqalkeyu'. Qe pe' efu tewu'mhitii
hikpe' lees qu' olotse' pe'qu' łelitse' qa tees qu' łunye'je' pekhe' qu' nana'ltax pa'qu' łewhe'ye'ye'.
— *(Is 54:1)** 28 Yejefets,
pa' Dios in yiwjutsiqen pa'aj qu' nana'l pa' Isaac'ik'i. Inekhewel hik injunyejei pakha'an qe
pa' Dios hayiits jiyiwjutsiqen iye pa'aj qu' jinana'l.* 29 Qa hik pakha'aj na'aj wita's qu'nte'
nata'łe'ets pa' Espíritu Santo in nekfik'i qa napjaxi'm pakha' qu' nata'łets pa' Espíritu Santo
qa hik łunye'j iye hane'ej.* 30 ¿Qa pa'n yit'ij ke' Intata łe'lijei? Yit'ij: —*Iwu'mfik'i pekhe' witłinki'*

---

* **4:6** Hch 16:7; Ro 5:5,20; 8:9,15,16; 2Co 3:17; Mr 14:36; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 * **4:7** Mt 5:9; 10:24; Ap 1:1; Dt 14:1; Nm 26:52-62; Ro 4:14; 8:17 * **4:8** Jn 7:28; Fil 3:8 * **4:9** Pr 2:6; Fil 3:8; Mr 14:17; Ro 15:26; Col 2:8 * **4:10** Ro 14:5; Col 2:16 * **4:16** Ef 4:15 * **4:19** 1Ts 2:11; 1Co 4:15; Stg 1:18 * **4:22** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:15,16; Ro 8:15,21 * **4:24** Ex 16:1; Gn 16:1 * **4:25** Is 21:13; Jer 25:24; Ez 27:21; Ga 1:17; Mt 23:37; Hch 8:1 * **4:26** He 12:22; Ap 3:12; 21:2,10 * **4:27** Hch 15:15; Gn 11:30; Lc 1:7 * **4:28** Sal 105:9; Stg 2:21; Gn 12:7; Ro 9:8; Ga 3:29 * **4:29** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Gn 21:9

qa pa' ła's, qe pa' ła's pe' witłinki' nite' łeke' qu' netesti'yij pe'ye' pe' wekwek t'ejuyets qu' naya'xij pa' ła's pe' nite' witłinki'.— (Gn 21:10) 31 Yejefets, nite' łelits'inij pekhe' witłinki', pe' nite' witłinki', hikpe' łelits'inij yijat'ij.*

5

*Cristo hats jiyiwejinfik'i in je'wit'opheł*iitaxij.

1 Ha' Cristo yiwk'itsinii pa' jit'opheł*i*titaxijju' ma' qa hats nite' łeke' qu' jinapilets qu' ji'nt'opheł*i*tiiju' iye. Qa hik ta'ł*i*jupi' qu' matjanitheni'ł*i*j in hats nite' e'wit'opheł*i*yi'ł*i*j, qu' nana'l pa'qu' nepilettaxi'ł*e*ts iye qa' hasu'uj ek'eni'ł*i*ju'ł.* 2 Ek'eni'ł yiwetsha. Yakha', Pablo, hit'iłij ewets ekheweli'ł. Qu' aqsiiłijkii qu' iwu'mi'ł łammi's axpa'si'ił (circuncisión) qe łumti'ił qu' ami'łii na' wa's, qa ekheweli'ł ma' qa' hats hik ejunyejeyi'iłets qu' ham ne'weju'ł*i*'ij ha' Cristo. 3 Ewi'ł*i*j iye qu' henfeli'ł e'm in week pekhewe' qu' niwu'm łammi's łaxpa's, qa lees łe'wis qu' week nanq'axiji'pji' qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). 4 Ekheweli'ł pekhewe' yumtitax qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa' Moises'ik'i (ley), hats totsi'mii ha' Cristo qa hats totsimets iye pakha' qi łeqsu'unka'x pa' Dios hats jiyeł*i*staxij.* 5 Qa inekhewełłe qa na'l ine'm pakha' inq'otkineyejeyik'ui pakha' qi łe'wis t'ejuyets qu' hats haamija hatse' pe' inwuł'ets qe ta'łets pakha' Espíritu Santo qa pakha' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo.* 6 Qa pa'qu' hats nijayan ha' Jesucristo qu' hats niwu'mtax pa'aj łammi's łaxpa'se', i'nł*i*'i qu' nite' niwu'me qa łunye'j ji'ij iye qe aka'an hats ham weju'ł*i*'ij. Pakha' nite' inqekuye'j hikpa' weju'ł*i*j yijat'ij qa hikpa' ta'łets pa'qu' ineqsu'unka'xe'.* 7 Ekheweli'ł in i'nk'aa'ija mexe łatsathentaxi'ł in łekumaxi'ł qa hane'ej qa ¿łekpa' naq'ayiniłij in ł'ek'entaxi'łets pa' yijaa'ija?* 8 Aka'an in łaqsi'ji'łijkii nite' ta'łets pa' Intata. Pa' Intata hikpa' tayaitaxi'ł ewetskii.* 9 Łammi'stax ne'ej levadura qa yiju'fjufinhetł*i*'ik'i na'aj week fo'ji'. 10 Yakha' tsikfe'lets in ł*i*jayani'ł ha' Yatsat'ax'inij qa hik ta'ł*i*jupi' in humti qu' ku'mi'ł*i*' ekewe' hit'iłij ewets. Pakha' Intata yitanithen hatse' pakha' nef'ululinhettaxi'łkii inye'jłu' pa'qu' łunye'je'łe.* 11 Yejefets, yakha' qu' mexe nite' hiliyi'ij in henfel kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) ¿qa inhats'ek qu' menjiit natsjayankii ne' judiol? Qa inhats'ek iye qu' menjiit niwakaninkii ne' judiol in henfel eke' wi'tlijei nifel ha' Cristo in wa'mjipha'm pe' cruz.* 12 Qa pekhewe' nef'ululinheti'łkii, łe'wistax łekhewel yijat'ij qu' week niwu'm qa hasu'uj qu' łammise'łe pa'qu' niwu'm. 13 Qe ekheweli'ł, yejefets, ł'enekumhiyiłiiji' qa' nite' e'wit'opheł*i*yi'iłij qa nite'łe łanatkini'ł in hats nite' e'wit'opheł*i*yi'ł qa łumti'ił qu' hats łeke'ye' qu' aqsiiłijkii pekhewe' uł'ets yisu'un ene' i'nesenits. Les łe'wis yijat'ij qu' e'witqejkunenheyi'ił*i*j qa' meteni'feni'ł wetju'łkii qe ta'łets in łewetsu'uni'ł.* 14 Qe week kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) week yasin ji'teje'm ha'ne ewi'ł wi'tlijei in yit'ij: — *Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.— (Lv 19:18)** 15 Qa qu'nte'łe menikesimeti'ił qa hik łunye'j qu' menikfe'j*i*'i'iłju' qa łewetłuj*i*'i'ił iye, je*i*'i'łiju'ł, hasu'uj qu' ekhewele'ł*i*'ił qu' metwuł'enheti'łju'.*

Pa' yisu'un ene' i'nesenits t'ejuyiju'ł pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.

16 Qa hik ta'ł*i*jupi' qu' hit'iłij ewets aka'an. Aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo, qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits.* 17 Qe pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits t'ejuyiju'ł pa' Espíritu Santo. Qa pa' Espíritu Santo pa' yisu'un qa t'ejuyiju'łek pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits. Enewe'en t'ejui wetju'ł qa hik ta'ł*i*jupi' in nite' łeke' qu' aqsiiłijkii pakha' łisu'untaxi'ł.* 18 Qa qu' pakha'ye' Espíritu Santo qu' nojo'ołek'ui, ma' qa hats nite' yatsat'etsi'ł epji' kekhewe' wi'tlijei yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). 19 Nite' jutsitax qu' jinenikfe'lets pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits: yisu'un qu' nanawitjiłe, wanawitji'iłju' pekhewep nite' łewhe'yetstax, nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'ił pakhape' i'nł*i*'i pekhepe'.* 20 Iyinii ne'ej witeqsi'nq'alits qa wenijatshenij iye qu' weihetetsi'ij. Apjanhetets, nayu'uj wetju'łkii pe'ye', qa eqemtshenetsits iye. Nayuułekii, yaqsiijkii qa ł'ejuihifetsij pekhewep. Nite' t'eku'mij wetju'ł pa'qu' ewiłe' wetqethenju'kii, wetqethenijju' pa'qu' numti qu' łunyejeyi'ij pa' Intata.* 21 Nite' łeke' qu' nineqwenij pa'qu' łe'wise' qa teqemtshenijkii, yek'uwetju'kii, yijalkisijkii najai in yek'uwetju' qa tayaiłe wetju'łkii iye. Qa pekhewep iye

---

* **4:31** 1P 3:6 * **5:1** Ro 14:4; Ef 5:2 * **5:4** 2P 3:18 * **5:5** Jud 21; Ro 8:23-25; 1Ts 1:3 * **5:6** 1Ts 1:3; 1Co 13:1; Stg 2:18-22 * **5:7** Jn 8:14; 1Jn 5:20 * **5:8** Col 3:15; 1P 1:15 * **5:10** Mr 12:40 * **5:11** Lc 9:23 * **5:13** Col 3:15 * **5:14** Mt 1:22; 7:12; 19:19; 22:37-40; Jn 13:34 * **5:15** Ga 5:20; Fil 3:2,20 * **5:16** Ro 8:4; 1Ti 3:16; 2P 1:4; 2:10 * **5:17** 1P 2:11; Ro 7:15,23; Fil 2:13 * **5:19** Mr 7:21,22; 1Ts 4:3,7 * **5:20** Col 3:5; 1P 4:3; Ap 14:19; 18:23; Tit 3:9; Stg 3:4; Ro 2:8; 8:7; 16:17; 2P 2:1

hik łunyejei iye ekewe'en. Hit'iłij ewets ka' hats hit'iłij ewets toxik'i, pe'qu' hik łunyejeye' aka'an nite' łeke' qu' namii hatse' pa' tenek'enhe'yi' pa' Dios.*

Pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo.

22 Pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo łunye'j: qi witeqsu'unka'x, qi łe'wisi'mkii, qi ikesimen
łatawe'j, nite' eq'itaqsuna'x, nite' apjanhetax, teik'unei, nite' yaqanłekii pa'qu' hats nit'ij,*
23 nite' watpatunen, yejeł łotok'oi pa'qu' łunye'je'. Qa ekewe'en ham pa'qu' wi'tlijeye' (ley)
qu' net'ejuyiju'ł.* 24 Qe pekhewe' hats yatsat'eetsijha ha' Jesucristo, pekhewe'en hats hik
łunyejei qu' hats nenijji'pha'm pe' ł'esenits pe' cruz pe' łewuł'ets qa pe' wekwek uł'ets yi-
jamti'etskii yisu'untax qu' naqsiijkii pa'aj.* 25 Inekhewel in hats na'l initji'teje'm pa' Espíritu
Santo qa les łe'wis qu' jinewetwejinij qu' nojo i'nk'uikii.* 26 Hasu'uj jitumti qu' je'qitse'ji'.
Hasu'uj jitawakaninkii pe'ye'. Qa hasu'uj iye nana'l ine'm pa' witqaq'ayinkeya'xij pe'
wekwek.*

6

Jeł^{ij}u'ł, akha' łeke' iye qu' newu'mju' pa' uł'ax.

1 Yejefets, qu' i'weni'ł i'nłⁱi qu' enikfe'li'łets pe'ye' qu' nenwu'mju' pa' uł'ax pe' hats yijayan
pa' Intata, ekheweli'ł in lees ł^{ij}ayani'łha pa'qu' nisu'un pa' Espíritu Santo, łe'wis qu' i'feni'ł
hats'inha qa' łeke'ye' qu' neniyik'uipha'm pa' uł'ax, qa hasu'ujłe meniwqinhetił^{ij} in łⁱi'feni'ł
qe akha' iye łeke' qu' najaajin iye pa' uł'ax.* 2 Meteni'feni'ł^{ij} wetju'łkii yijat'ij qu' eka'xi'ł
pe' wekwek niihetits nekipji' ha'ne sehe'. Qa aka'an qu' aqsiił^{ij}kii, ma' qa hats łaqsiił^{ij}kii
kakha' łeqe ley ha' Cristo.* 3 Qe pakha' qu' numtiłetax qu' qiye'ji', in nite' qitaxji', ma' qa hats
łakha'łe łete'm in watqanłekii.* 4 Qa hik ta'ł^{ij}upi' les łe'wis yijat'ij qu' week ewiłei ekheweli'ł
qu' jeł eku'ni'ł^{ij}upkii pe' ithayijkititsi'ł, hats'inha qu' enikfe'lets qu' hats łe'wise'ju' ma' qa'
hayitse' qu' it'ijets qu' e'niya'yij. Qa hasu'ujłe qu' it'ijets qu' lees łe'wise'ju' pakha' łaqsiijkii
qa pekhewepłe qa' nite' łe'sitseju' pe' yaqsiijkii.* 5 Qe week ewiłei qu' ne'neniha pakha' hats
testi'yijek in ł'ithayijkit. 6 Qa pakha' qu' net'ijatshenhetiyij ke' Intata łe'lijei, łe'wis qu' ni'fen
pa'qu' łaqa maestroye' qa natqapk'asiyijets week pa'qu' nana'li'm.*

Pakha' jit'enju' qa hik pakha' qa ta'ł^{ij}i'.

7 Hasu'uj umti'ił qu' łeke'ye' pa'qu' aqani'ł^{ij}kii pa' Dios, qe pa' Dios ham yawitjiye'. Qe week
ne'ej yenju' na'aj jukhewe' qa hik ne'ej qa nifte'ji' ne'ej łei. 8 Qe pakha' qu' hik łunye'je' qu'
nenju' pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un, qa' nata'ł pe' łeqei qa' nenifte'ji' witwamhi' nite' yili'ij.
Qa pakha'łe qu' hik łunye'je' qu' nenju' pa' yisu'un pa' Espíritu Santo, qa' nata'ł pe' łeqei qa'
nenifte'ji' witiła'x nite' yili'ij.* 9 Hasu'uj jiyiwefju' in jitaqsiijkii pa' łe'wis, qe qu' namets pa'
łahats'ij qu' nuji' pe' łei qa' jintifte'ji' qu' nite' jiniwefe'ju'.* 10 Qa hik ta'ł^{ij}upi' in yamets łahats'ij
qu' łeke'ye' qu' jinti'fen pa'qu' łunye'je'łe ene' weekji', łe'wis qu' jinti'fen, qa lesłe in łe'wiisija qu'
jinti'fen pekhewe' hats inejefetsipji' ha' Cristo.*

Pablo łakha'ija in yika' pe' teke'lenju' łe'lijeyii pe' Gálatas.

11 Jełⁱi'ł^{ju}u' ene' yeq'ikatii hayits qa qitsji'. Hane'ej hit'ij ha'ne yikooyija in he'nq'ika'ał ei.
12 Pekhewe' yit'ijets qu'nte' łeke'ye' qu' hamitsi'ił e'm kakha' yiwu'mi'ł łaxpa's (circuncisión)
qe yisu'unłe qu' nisu'un pekhewep, hats'inha qa'nte' natawitjaxtiye' in i'nq'ijatshentaxij
in ewi'łłe pe' łeqe cruz ha' Cristo qu' jiniłin.* 13 Qa pekhewe'en in judiol qa yaqsi'jtaxijkii
kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa nite'łe yaqsiijijkiiha week kekhewe' yit'ij ke' Moisés
łe'lijei (ley). Qa yisu'unłe qu' iwu'mi'ł łammi's axpa'si'ił, qe qa' neniwqinhetij qe ta'łets in
nayaji'ił^{ij} ewets qa' eka'xi'ł^{kii} pa'qu' jiif'iyeji' pe' ajitsi'ł.* 14 Qa yakha'łe qa nite' hisu'un
qu' heniwqinhetijji' pe'ye'. Ewi'łłe in hiwqinhetji' in wa'mjipha'm hakha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo pe' cruz. Hik hakha' in ta'łets qa pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa hik yeqjunyejeyij
qu' hats nanaxju', qa pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa hik łeqjunyejeiyijek qu' hats hawa'm.
15 Inye'jł^uu' pa'qu' hats niwu'mtax łaxpa'se', i'nłⁱi'i qu' mente' niwu'metax. Ekewe'en hats
ham weju'łⁱi'ij. Pakha' weju'ł^{ij} yijat'ij ta'łets in ł'ek'enets ha' Jesucristo ma' qa hats i'nk'ayik
pa' ejunye'j.* 16 Qa pekhewe' tek'eenik'iha aka'an, pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' nanipji' qa

---

* **5:21** Ro 1:29; 13:13; 1P 4:3; 1Co 6:10; 15:50 * **5:22** Mt 7:16-20; Ro 6:21; 7:4; 8:5; Ef 5:9; 1Co 13:1; Flm 5; Jn 15:11; 2Co 6:6,10; Ex 34:6; 2Ti 3:10; Sal 25:6 * **5:23** Stg 3:13; 2P 1:6 * **5:24** Nm 3:12; Ro 8:12; 2P 1:4; 2:10 * **5:25** Fil 1:21; 3:16 * **5:26** Fil 2:3 * **6:1** Stg 1:13; 3:13; Sal 51:12 * **6:2** 1Co 9:21 * **6:3** 1Co 3:18; 2Co 12:11; Ga 2:6 * **6:4** Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **6:6** Ro 15:27 * **6:8** Sal 51:11; Jn 1:33; 12:25; Hch 2:4; 13:48; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **6:9** 2Ts 3:13; Lc 18:18; Stg 4:17 * **6:10** 2Jn 8; Gn 1:31; 3Jn 11; 1Ti 5:8; Jud 3 * **6:12** Fil 3:3,18; Hch 15:1; 2Ti 3:12 * **6:13** Lc 11:28 * **6:15** Col 3:11; Jn 1:3; Ap 3:14

pa' łeq'iltiye'j iye pa' Dios week pekhewe' ink'aihits łeqe Israel pa' Dios.* 17 Qa hane'ej hats
nite' hisu'untax qu' ewi'łij qu' esłisi'łij qa' hepi'ye'ek'i iye week ekewe'en, qe yakha' na'l
ye'm enewe' jif'imji' i'ni' ha'ne yaj ta'łets in ewi'łłe in hijayan ha' Jesús.* 18 Yejefets, pa' qi
łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' hikpa' na'ni'ł ejupha week ekheweli'ł. Hik aka'
qu' łunye'je' (Amén).*

* **6:16** Lc 3:8 * **6:17** Fil 3:10 * **6:18** Sal 51:12

EFESIOS

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, henq'ika'ał ei
ekheweli'ł yijayan pa' Intata i'ni' ek ha' witset Efeso qa tek'enetsha iye ha' Jesucristo.* 2 Pa'
Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe'
atawjetsi'ł.

Pe' jiyełisij pa' Intata ta'łets pa' Espíritu Santo.

3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikpa' jiyełisij week
pa'qu' łunye'je' pe' wekwek ta'łiipha'm na' wa's ta'łets pa' Espíritu Santo qe nite' jiteqeku'
ha' Cristo.* 4 Qe pa' Intata hayiits pa'aj t'eku'm iniiji' qe ta'łets ha' Cristo in mexente'
wanaqsiijkii pa'aj ha'ne sehe' hats'inha qu' je'łesiitsi'iiha qa' hame' iye pa'qu' uł'axe' qu'
nam inij in hats jitajayan Pakha'an. Pa' łeqsu'unka'x inij* 5 hikpa' jiyamitets qu' jinaqsi'j qa'
łelitse'inij qe ta'łets ha' Jesucristo, in łunye'jek pakha' hats łakha'łe in yisu'un qa yi'sinheti'mkii
iye. 6 Qa aka'an in łunye'jkii qe qa' jintewqinhet qu' nata'łets pa' qi łeq'iltax'inij, hik aka'
jiyełisłi'ij ham łaja'ye' qe ta'łets ha' yisu'un Ła's.* 7 Hikha' pe' ł'athits jiyilithinik'ui pa' uł'ax,
qa yiwu'm i'nk'ui pe' inwuł'ets. Qa aka'an in łunye'jkii ma' qa' jinikfe'lets in yijaa'ija in
qii'ija in yisu'un qu' jinełisij pa' łeqi'fenkeye'j,* 8 ma' qa qi in jiyełisij pa' łeqifenkeye'j. Weekij
pa' qi łikfeliya'xkii qa weekij iye pa' ł'iyayiye'jij 9 in jiyełisij qu' jinenikfe'lets pa' yat'inkii
nite' łeke' pa'qu' nenikfe'lets yisu'un qu' naqsiijkii, hik aka' in yejełik'uiha in yaqsiijkii qa
qii'ija in łe'wisijju'ha qu' jiniłin, qa i'nijji' ha' Cristo.* 10 Qa pa' yisu'un qu' naqsiijkii qa'
nafits qu' hats weeke' wetets pe' łahatsiyij, ma' qa' ewi'ł neni' pe' week na' wa'sji' qa ha'ne
sehe' ipji' qa' netnek'enhe'yij ha' Cristo.* 11 Hik hakha' iye in jitajayan ma' qa' jintesti'yij
hatse' pa'qu' jinatsat'etsijek, in łunye'jek pakha' hats yisu'un qu' łunye'je'kii pakha' yaqsiijkii
week eke' wekwek, ma' qa hik łunye'je' pakha' hats yisu'un qu' łunye'je'kii.* 12 Hats'inha
yekheweli'ł in hojo'ołij in nite' heqeku'uł ha' Cristo, ma' qa' yekheweli'ił qu' nata'łi'ł yiwets
qu' neniwqinhet pa' Intata.* 13 Qa aka'an qa hik aka' ka' ejunyejeyi'ł, in ink'a łepi'ye'ełik'i ma'
qa ł'ek'eni'łik'i kekhewe' wi'tlijei ta'łets pa' yijaa'ija, qa wi'tlijei iye ta'łets qu' ji'ła'xe', qa aka'an
in łunye'j ma' qa hats neni'ł ji'teje'm pa' yiwjutsiqenij in yatsat'etsi'ł ej pa' Intata hikpa' pa'
Espíritu Santo hayiits yiwjutsiqen qu' jinełisij.* 14 Hikpa' Espíritu Santo nojohonłe inwets in
t'ejuyets pe' jiyatsat'etsij hatse'. Qa qu' namtaxets aka'an, qu' hats jintewejinhetiitaxkiiha
ma' qa' jintewqinhet qu' nata'łets pa' qi łeq'iltax'inij.*

Pablo iyinjiipji'.

15 In tsikfe'lets in nite' łeqeku'uł ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa qi iye in łisu'uni'ł pe' week
inejefetsipji' pa' Intata, qa hik ta'łijupi' 16 yakha' in nite' hili'ij in hitjiijetspha'm łe'wisij
pa' Intata qe ta'łi'ł ewets week qa k'iyinji'ij. 17 K'iyinijets pa' łeqe Dios ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo, qa Łatata pa' qi witisa'x, qu' neł isi'łij pa' witikfeliya'xkii ta'łets pa' Espíritu
Santo qa qu' nethini'łij qu' les enikfe'li'łets pakha'an.* 18 K'iyinijets qu' ni'wenkitkiiha
pe' atawjetsi'ł, hats'inha qu' enikfe'li'łets pa'n łunye'j pa' jiwetjumti'ijik'ui in tayai iniiji',
pa'n łunye'j pa' qii'ija in łe'wis qu' netisij hatse' qa' natsat'etsij pe' łelits pa' Intata.* 19 Qa'
enikfe'li'łets iye in ham pa'qu' łuk'eyi'iju'ł in qii'ija pa' łet'unha'x pa' Intata qa hikpa' pa'
łet'unha'x qa t'ifti'ts inwets inekhewel in jitek'enets, qa hikpa' iye pa' łet'unha'x ham pa'
qu'nte' ne'weju'łi'ij,* 20 qa hikpa' iye yit'iji' in niihinik'uipha'm ha' Cristo pe' naxju', qa na'
wa'sji' qa yinhiniju' pa' yiya'yik'i pa' Intata.* 21 Ma' qa pa' łet'unha'x ha' Cristo qa t'anipji'
totsiiju'ha week pekhewe' qitstaxji' in tenek'enhei, qa pe' te'weyiju'ł in qitstaxji', qa pe'
na'ltaxi'm pe' łet'unhaxits in tenek'enhei, qa pe' na'ltaxi'm pe' tenek'enhe'yij qa week iye
pakha' qu' nenittaxij pa'qu' łiye', qa nite' ha'neł i'ij ha'ne łahats'ij, qe pa' mexe hamik'ui iye.*
22 Ma' qa yeni' iye qu' week netnek'enhe'yij hakha'an, qa pakha'an qa yeni' iye qu' łejiłayi'ij

---

* **1:1** Ef 1:9; 5:2; 1P 1:21; Hch 13:9; 18:19-21; 19:9-10; 20:3,17; 1Co 15:32; Ap 2:1 * **1:3** Ef 1:20; 2:6; 3:10; 6:12 * **1:4** Jud 24 * **1:6** Jn 1:14; 3:35; 10:17; Ro 5:2; 2Co 4:15; Mt 3:17; Col 1:13 * **1:7** He 9:12; Sal 25:11; Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 24:47 * **1:9** Ro 9:11; 11:25; 16:25; Ef 3:3; Col 1:27 * **1:10** Mt 1:17; 5:2; Fil 2:10; Ef 5:2; Col 1:16 * **1:11** Pr 19:21 * **1:12** 1Ts 1:3; Mr 10:37 * **1:13** Col 1:5; 2Ts 2:10; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **1:14** Gn 38:17-18,20; 2Co 1:22; 5:5 * **1:17** Sal 51:12; 1P 4:13 * **1:18** 1Ts 1:3; Col 3:15 * **1:19** Hch 4:33 * **1:20** Jn 20:17; Ef 1:3; 2:6; 3:10; 6:12; Fil 2:9,10; 1P 3:22 * **1:21** 2Ti 2:19; Mr 10:30

week pe' yijayan pa' Intata.* 23 Qa enewe' yijayan qa hik łunyejei qu' ł'ese'ne' ha' Cristo, hikha' topo'oj enewe'en qa hakha' iye i'ni' ha'ne week.*

2

Jiyełisij pa' witiła'x qe ta'łets pa' Jesucristo.

1 Toxik'i ekheweli'ł mexe hik ejunyejeyi'ł qu' anaxi'łju' qe ta'łets in łaqsiiłijkii pa' uł'ax.* 2 Ma' qa ła'ni'łi' pakha' łunye'j ha'ne week sehe' epji', qa łijayani'łij pakha' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe' epji', hikpa' espíritu uł'ax, in t'ithayii qa natkin pe' nite' tek'enets pa' Intata.* 3 Qa enewe'en hik injunyejeitax iye toxik'i inekhewel, ma' qa jitaqsiijkii pakha'łe qu' łunye'je' qu' jintesu'un uł'ax, qa jitek'eniju'ł pa'qu' nisu'un ha'ne i'nese'n qa pa' inaqjamtikineye'jkii, ma' qa in łunyejeyek pekhewep, in ewi'łłe in je'weju'łtaxij pa' łaxtanithenkeye'j pa' Intata.* 4 Qa pakha'łe Intata qa qii'ija pa' na'li'm łeq'iltiye'j. Qa in ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x inij,* 5 ma' qa jiyełisij pa' witiła'x i'nijji' ha' Jesucristo, in mexe hik injunyejeitax qu' jinanaxju' qe ta'łets pe' inwuł'ets. ¡Pa' łeq'iltiye'j pa' Intata ta'łets in hats i'łiyi'łł* 6 Qa in ewi'ł ju'uni'łi' ha' Cristo, pa' Intata qa hats hik łunye'j qu' jiniihinik'uipha'mkii pe' naxju' qa hats jiyinhinijup hakha'an na' wa'sji'.* 7 Qa in yaqsiijkii aka'an qe qa' ji'nethiinijha hatse' in qi'ija pa' łeq'ilta'x inij, qa in qii'ija iye pa' łeqifenkeye'j inij qe ta'łets in jitek'enets ha' Jesucristo.* 8 Qe pa' łeq'iltiye'j pa' Intata ta'łets in hats i'łiyi'ł qe nite' ł'inqeku'uł, qa aka'an qa nite' ta'łi'ił ewets, qe ta'łłe'ets yijat'ij pa' Intata in yisu'un qu' nełisłi'iłij pa' witiła'x, 9 nite' ta'łets pa'qu' jintaqsiijkii, qe qa' ham pa'qu' neniwqinhetij pe'ye'. 10 Qe inekhewel in jitajayan pa' Intata, ł'ithayijkit pa' Intata. Inekhewel jitaqsijkitiyijkii in jitajayan ha' Jesucristo qe qa' jintaqsiijkii pa' łe'wis, hik pakha' pa' łe'wis hayiits pa'aj yaji'let pa' Intata qu' injunyejeye'.*

Cristo jiyaqsi'j wetju'ł.

11 Maxtayit qeku'ni'łik'i kekhewep łahatsiyij, ekheweli'ł in nite' łenekiłijfik'i qu' e'judioli'ił, ne' judiol hik nekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión qa ekheweli'ł qa łeqiyitsi'ł ej hamitsi'm kakha' circuncisión. Qa kakha'łe circuncisión qa jukhewłe na'aj yaqsiijkii.* 12 Maxtayitiłik'i iye in mexe i'totsi'łi'mets ha' Cristo kakha' łahats'ij, mexe i'totsi'łi'mets ne' Israel łeiłets, mexe nite' yatsat'etsi'ł epji' iye pe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, mexe ham pa'qu' etjumti'iłik'ui qa mexe ham iye pa' yijaa'ija in Dios in ł'ani'łi'pji' ha'ne sehe'.* 13 Qa ha'nełi'ij in łijayani'ł ha' Cristo, ekheweli'ł kekhewe' mexe i'totstaxiłi'mii kakha' łahats'ij hats e'metitsi'łi'm qe ta'łets pe' ł'athits ha' Cristo.* 14 Qe ha' Cristo hikha' jiyaqsi'j wetju'ł, ma' qa inekhewel in je'judiol qa ne' nite' judiol iye qa hats hik injunyejei qu' ewi'ł witset'e, qa hakha'an qa yiwjałaqitju' pa' jiyeqethentax wetju'ł.* 15 Qe in wa'm qa yiwamhitijkii qa yilinenij kekhewe' yittaxij kakha' ley, ma' qa yaqsiijkii in hats hik łunye'j qu' ewi'łe'łe pa' jukhew in mexe hik łunye'jtax qu' wetsjuk'e qe qa' ewi'ł jina'niji' hakha'an, aka'an hik aka' łunye'j in je'łe'sits wetju'ł.* 16 Łakha' in wa'mjipha'm pe' cruz qa yaqsi'j wetju'ł pe' wetsjuktax (pe' judiol qa pe' nite' judiol), ma' qa hats hik łunye'j qu' ewi'ł ł'ese'ne', qa yaqsiijkii iye in łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata pekhewe' hats hik łunye'j qu' ewi'ł pa'qu' ł'ese'ne', qa in hats łe'sitsi'ł wetju'ł, qe ha' Cristo hats yilan pakha' yitontax wetju'ł.* 17 Qa ke' we'nika'ajji' qa yit'ij: *—Ma' qa nam qa nifel qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Intata ekheweli'ł pekhewe' totsii, qa qu' łe'sitsi'ił wetju'ł iye pekhewe' metitstaxi'm.—* *(Is 57:19)** 18 Qe ha' Cristo hikha' ta'łets, ma' qa yekheweli'ł in ye'judio'ol, qa ekheweli'ł in nite' e'judio'ol, in les je'metitsi'm pa' Intata qa ewi'łłe pa' ta'łets in Espíritu.* 19 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in hats nite' hik ejunyejeyi'ł qu' pakha' ata'łiłji', hats nite' hik ejunyejeyi'ł qu' nite' netsikfe'li'ił ej, qe hats etsetifetsi'ł yijat'ij pe' yijayan pa' Intata, hats ła'ni'ł ji'teje'm pe' łelits pa' Dios. 20 Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł utel in teniihinpha'm pe' wititsi', qa pekhewe' łetkui qa hik hekhewe' he' apóstoles qa pe' profetas'ik'i, qa ha' Cristo qa hik hakhaa'ija hik łunye'j qu' witeqjeyumtshenki'ye' ute in i'nk'a tsupju' pe' wititsi'.* 21 Qa in ta'łets ha' Cristo, pe' wititsi' teniihinpha'm qa qapits wetju'łha in ewi'ł i'ni' pe' utel, qa week nełuts t'ijaifik'i hats'inha

---

* **1:22** Sal 8:6; Ro 13:1; 1Co 15:27; 1P 3:22; Col 2:10 * **1:23** Ef 4:4; Jn 1:16; Col 3:11 * **2:1** Jn 5:25 * **2:2** 2P 2:10,20; Jud 8; 1Co 2:12; 1Ti 4:1 * **2:3** Fil 3:3; Mt 21:31; Lc 12:47; 23:25; Jn 1:13; 1Co 7:37; 2P 1:21; Ro 2:5; Ap 6:16 * **2:4** Lc 1:50; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * **2:5** Col 2:13; 1Ti 5:6; Jn 5:25 * **2:6** Col 2:12; 3:1; Ef 1:3,20; 3:10; 6:12; Fil 2:10; 1P 3:22 * **2:7** Mr 10:30; Lc 8:14; 2Co 8:9; Sal 25:6 * **2:10** Jn 1:3; Ap 3:14; Ro 9:23 * **2:11** Ga 6:15; Fil 3:3 * **2:12** Gn 12:7; 1Ts 1:3; 4:13 * **2:13** He 9:12 * **2:14** Ro 10:12; Ga 3:28 * **2:15** Ap 3:14; Jn 11:52 * **2:16** Ef 4:4 * **2:17** Lc 4:18; 1P 1:12 * **2:18** Jn 4:23; 10:7-9; Ro 5:2; Ef 3:12; 4:4; 1Co 1:12; 12:13 * **2:20** 1Co 12:28; Ef 3:5

qu' nijat'ax pe' wititsi' qa' ewi'łe'łe qu' net'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.* 22 Qa hikha' iye Cristo ta'łets ekheweli'ł pe' nite' judío qa judío iye in e'weeki'ł in ła'ni'ł ji'teje'm pe' teniihinpha'm wititsi' pe' i'nifi pa' Intata qe i'nji'teje'm pa' łeqe Espíritu Santo.*

3

Pa' yat'inkii pakhaa'ij pa'aj pa' Intata.

1 Qa hik ta'łijupi', yakha' Pablo, in ho'yophełiti'yipji' ha' Jesucristo qe qa' e'łe'sitsi'iłju' ekheweli'ł in nite' e'judioltaxi'ł.* 2 Qe yijaa'ija qu' hats impi'ye'ełij kakha' ts'ithayinenij pa' Intata qu' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j. 3 Łakha' in tsikfelitets qa ts'ethinij aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets, in ł'anye'jek kakha' hats he'nq'ika'ałij ei nite' ijetaxijje'm.* 4 Qa qu' iyineni'łik'i ma' qa' enikfe'li'łetsha yakha' in tsikfe'lets aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo.* 5 Hik aka' toxik'i mente' tisij pa'aj pa' Intata pe' jukhew'ik'i qu' nenikfe'lets, qa ha'neł'ij qa hats yethinij qe ta'łets pa' Espíritu Santo hekhewe' apóstoles qa pekhewe' profetas iye.* 6 Qa aka' yethinij enewe'en aka'an: pe' nite' judiol in na'lji'jek hatse' pa'qu' netesti'yij, łekhewel iye łewekwekits pa' wit'ese'n, łekhewel iye i'nji'teje'm pe' notki'ik'ui pa' yiwjutsiqeni'm pa' Intata pekhewe' tek'enets ha' Jesucristo. Ekewe'en hik ekewe' ke' łe'sits wi'tlijei.* 7 Qa aka'an hik aka' ka' ts'ithayinenij pa' Intata qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j. Ma' qa pa' łet'unha'x qa i'nij yitji' in yaqsiijkii aka'an.* 8 Yakha' in les heiweitaxik'uiju' pakha' qu' ham ne'weju'łi'ij pe' yijayan pa' Intata, qa pakha'łe Intata qa t'eku'myijyiiji' qu' hithayiki pa' qi łeq'iltiye'j, ma' qa henfeli'm ne' nite' judiol pa' ham ł'aka'the'ye' in łe'wis ta'łets ha' Cristo.* 9 Qa' hethinij iye qa' week ni'wen aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets, qe pa' Intata pakhaa'ij pa'aj in yat'inkii, hikpa' yaqsiijkii pa'aj ha'ne weekji'.* 10 Hats'inha ene' yijayan pa' Intata qa' hik enewe' nata'łets qu' nenikfe'lets hane'ej pe' angelits tenek'enhei na' wa'sji' pa' qi łikfeliya'xkii pa' Intata in inq'ethinij in week nikfe'lets pe' łunyejeiłe wetju'ł.* 11 Hik aka' łunye'j in hats yamik'ui pakha' hayiits yaji'let pa'aj qu' łunye'je'kii in mexe ham ha'ne week qa i'nijji' ha' Jesucristo Yatsat'ax'inij.* 12 Hikha' ta'łets in nite' jiwetjeyepun qa les in je'metitsi'm pa' Intata, qe nite' jiteqeku' hakha'an.* 13 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu' hasu'uj natha'lalinheti'łju' qu' nata'łets pakha' haats'e'ej qe ta'łi'ł ewets. E'łe'sitsi'iłi'mkii yijat'ij qe pa' haats'e'ej jutsiqaxij in hats yatsat'etsi'ł ej pa' Intata.*

Pablo iyinjiipji' pe' Efeso łeiłets.

14 Aka'an in łunye'j, ma' qa honokok'enijifi qu' nek'iyinijets pa' Łatata ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo,* 15 hikpa' tisij ka' łii pe' week witjefeyek ipji', na'l pe' hats i'nii na' wa's qa na'l pe' mexe i'nipji' ha'ne sehe', 16 qu' nełisi'łij pa' qi łesa'x qa' nata'łets pe'qu' et'unhaxitsi'ił qu' nata'łets pa' Espíritu Santo.* 17 Qa k'iyinijets iye qu' na'ni'ł etji' ha' Cristo in nite' łeqeku'uł, qa k'iyinijets iye pa' witeqsu'unka'x qu' hikpa' extuk'i'iłij in mexe i'łiyi'ł. 18 Qa aka'an qu' łunye'je', ma' qa' nata'łets qu' menikfeliti'łetsha qa week iye pe' inejefetsipji' qu' nenikfelitetsha iye pa'n qu' łepk'eyeji', qa pa'n qu' łepk'eyepha'm iye qa pa'n qu' ipłu'ye'ju' iye qa pa'n qu' ipłu'ye'pha'm iye in qi pa' łeqsu'unka'x ha' Jesucristo.* 19 Qa k'iyinijets iye pa' Intata qu' nikfeliti'łetsha ha'ne qi łeqsu'unka'x ha' Jesucristo, in ham pa'qu' nenikfe'letsha pa'n łuk'e, hats'inha qa' notpoli'ł ej qu' ejunyejeyi'ił pa' łunye'j pa' Intata. 20 Jitewqinhetji'ha pakha' na'li'm pa' łet'unha'xijup in łeke' qu' naqsiijkii qu' les nanhini' pakha' łuk'e pa' jitumtitax qu' łeke'ye' qu' naqsiijkii i'nłi'i iye pakha' łuk'e pa' jutumtitax qu' łeke'ye' qu' ji'niyinijets. Pa' in'initji' łet'unha'x yaqsiijkii aka'an.* 21 Iwqinheti'łha pa' Intata ekheweli'ł in łijayani'ł qe ł'ek'eni'łets ha' Jesucristo, qa hasu'uj qu' ili'iłij qu' iwqinheti'łji'. Amén.*

4

Ewi'ł pa'qu' injunyejeye'.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets, yakha' Pablo, ye'wit'ophełik qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij, qu' aqsiiłijkii pakha' hats ł'eniyayiłijii qu' ejunyejeyi'ił.* 2 Meniwqinhetkitek'ił, af'ayai qu' iyeti'ł, hasu'uj eq'itaqsunhetsi'ił, itaqsunkite'ełij wetju'ł pe'ye', mewet-su'uni'ł

---

* **2:21** Ef 4:16; 1P 2:5 * **2:22** Ro 11:18; 1P 2:5 * **3:1** 2Ti 1:8 * **3:3** 1P 4:13 * **3:4** Col 4:3 * **3:5** 1Co 12:28-29; Ef 2:20 * **3:6** Gn 12:7 * **3:7** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **3:8** Ro 1:15; 10:12; 11:12; 1P 1:12 * **3:9** Mr 13:19 * **3:10** Pr 3:19; Ro 11:33; 1Co 1:21,24; Ap 7:12; Ef 1:3,20; 2:6; 6:12; Fil 2:10 * **3:11** Pr 19:21 * **3:12** Ro 5:2 * **3:13** 2Ts 3:13; Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; 1P 5:4 * **3:14** Fil 2:10 * **3:16** Lc 8:14; 9:32; 2Co 8:9; 3:18; Jn 17:24; 2P 3:18; 2Ti 1:7; Ro 7:22; Fil 4:13 * **3:18** Job 11:7-9; Sal 103:11-14 * **3:20** 2Co 9:8; Jud 24; Mr 14:36; Ro 15:13; 16:25; 2Ti 1:7 * **3:21** Fil 4:20 * **4:1** 2Ti 1:8

yijat'ij.* 3 Aqsiiłijkii week pa' łuk'e' pa' łeke' qu' aqsiiłijkii hats'inha qu'nte' niliyi'ij in
ewi'ł ła'niłiji' pa' ham peeyi'ijkii ta'łets pa' Espíritu Santo.* 4 Pa' wit'ese'n ewi'łłe qa pa'
Espíritu ewi'łłe iye, qa hik łunye'j iye in ewi'łłe pa' jiwetjumti'ijik'ui hikpa' ł'eniyayiłijii,* 5 ha'
Yatsat'ets'inij ewi'łłe, pa' nite' inqekuyejei ewi'łłe, in jiwempulijijju' ewi'łłe,* 6 pa' Dios qa
Łatata ene' week ewi'łłe, hikpa' week tenek'enhe'yij, t'ithayii i'nijji' ene' week, qa i'nji'teje'm
ene' week.* 7 Qa weekłe ewiłei inekhewel jintesti'yij pa' łuk'e' pa' yisu'un qu' jinełisij ha'
Cristo.* 8 Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—In wapiletspha'm pa' toxpha'm, qa yeka'x
pe' olots wit'ophełⁱⁱ, qa netisijju' pa'qu' niya'yij ene' jukhew qa efuts iye.— (Sal 68:18)**
9 ¿Qa pa'n ikji' aka'an in yit'ij wapiletspha'm iye? Aka'an ikji' in yaamłi'iiju' pa' les toxiiju'
ha'ne sehe'.* 10 Qa pakha' ikju' qa hik pakhaa'ija iye pa' iketspha'm iye pakha' les toxpha'm
ha'ne wa's, qe qa' netnek'enhe'yij ene' week.* 11 Qa hikha' qa tisij he' uja'x in apostolitsij,
qa pekhewep profetas, qa pekhewep qa ikij qu' nenfeli'm pekhewep eke' wi'tlijei t'ejuyets
hakha'an (evangelistas), qa pekhewep qa yejełets pe' hats yijayan pa' Intata (pastores)
qa i'nq'ijatshenij iye pa' Intata ke' łe'lijei (maestros). 12 Qa ekewe'en in netisijju' qe qa'
nijatshenij pe' hats yijayan pa' Intata ma' qa niyaijiijek aka' wit'ithayijkit, ma' qa' les qu'
net'un pakha' hik łunye'j ł'ese'n ha' Cristo.* 13 Qa aka' wit'ithayijkit, qa' namłi'ijii qu' ewi'ł
na'ntaxi' qa' week ł'ajaye' wetju'łha qu' łe'sitse' pe' nite' inqekuyejei, qa pa' inikfeliyaxitsets
ha' Ła's pa' Dios, ma' qa' hik injunyejeye' na'aj hats jukheewija, qa' hats hik injunyejeye'
ha' Cristo in hik łunye'j na'aj hats jukheewija.* 14 Qa ha'nełi'ij hasu'uj hik injunyejeye'
ne'ej omehets, qe na'aj i'nk'a jitepi'ye'ek'i ma' qa aje'eł jitumti, qa hik injunyejei qu' pekhel
jinepiletji'kii ne'ej iweli' łeqe t'uyuyits, qe ta'łets pe' łeq'ijatshenkeyejeiłe wetju'ł yumtitax
qu' nasinik'i.* 15 Qu' ji'niyetij yijat'ij pa' yijaa'ija qa' weeki'ij pa' ineqsu'unka'x, ma' qa'
ji'nt'ijayijfik'i qa' neteiłem qu' hik łunye'je' hakha' łejiła', hikha' Cristo.* 16 Łakha' in łejiła' pa'
wit'ese'n, qa łakha' ewi'łłe qu' nata'łets pa' wit'ese'n qu' neteni'fen wetju'ł qa' ewi'ł na'ni',
ma' qa' week ewiłeye' pe' łewekwekits pa' wit'ese'n qa' łe'wis qu' naqsiijkii pakha' łeke'eju'ł qu'
naqsiijkii, ma' qa pa' wit'ese'n qa' net'ijaipha'm qa' net'un qe ta'łets pa' witeqsu'unka'x.*
17 Aka' qu' hit'iłij ewets qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij: qu' yape hasu'uj ejunyejeyi'ł ka' łunyejei
nekhewe' nite' yijayan pa' Intata, qe łekhewel yijayanij pe' ham weju'łi'ij łaqjamtikineyejeikii.
18 Pa' łikfeliyaxitstaxkii hik łunye'j qu' noo'ye'kii, totsi'mii pa' łe'wis witiła'x ta'łets pa' Intata,
qe ta'łets in ham nikfe'le'ets qa in yit'unhet iye pe' łatawjets. 19 Nite' wonoksi'wen, wetłisij
pa' witqawitjineyaxij ene' wit'esenits hats'inha qa' nite' nami'ijju' qa pakha'łe qu' łunye'je'
in wanawitji. 20 Qa ekhewełłi'ił qa nite' ł'ijatshenheti'yi'łij qu' hik aka' ejunyejeyi'ił in
łenikfe'lilets ha' Cristo. 21 Tsikfe'lets in hats ł'impi'ye'ełij qa ł'ijatshenheti'yi'łij iye hakha'an,
ma' qa łenikfe'li'łets pa' yijaa'ija hikpa' jiyijatshenij ha' Jesús.* 22 Qa hik ta'łijupi', ili'iłij pe'
hayiits ejunyejeyi'ł, qa' ili'iłij iye in łijamti'iłetskii, qe pa' hayiits ejunyejeyi'ł hats uł'axijkii
qe ta'łets pe' uł'ets łaqsiiłijkii,* 23 hats'inha qu' nenink'aihit pa'qu' ejunyejeyi'ił qa pa'qu'
aqjamtikineyejeyi'iłkii iye.* 24 Ma' qa' uyi'łik'ipha'm pa' ink'ayik ejunyejeyi'ł, hikpa' hik
łunye'j pa' łe'wis łunye'j pa' Intata, qa taqsijkitiyijkii qu' natsathen qa qu' naqsiijkii iye
pa' yisu'un pa' Intata qa qu' yijaayi'ija iye pa'qu' łunye'je'.* 25 Qa hik ta'łijupi', ili'iłij pa'
witwejtitsi', *it'ijets pa' yijaa'ija week pe'qu' metitse'em jukhewe qa efuts, (Zac 8:16)* qe
week inekhewel łewekwekits pa' ewi'ł wit'ese'n.* 26 *A'nayu'uł^{kii}, qa hasu'ujłe aqsiiłijkii pa'qu'
uł'axe'. (Sal 4:4)*
Hasu'uj nui'ejju' ne' junu' qu' a'nayu'kii.* 27 Hasu'uj mowo'ołii eq'itset'i'iłij pa' inwo'met.
28 Pa'qu' ejtenhetsaxe', yape nili'ij. Net'ithayii yijat'ij, ma' qa' nanatkiniji' yijat'ij pe' łokoyei
pa' łe'wis, hats'inha qu' łeke'ye' qu' ni'fen pakha' qu' hami'im pe'ye'.* 29 Hasu'uj it'ij pe'qu'
uł'etsi'ik'i, it'ij yijat'ij pe'qu' ni'fen qa qu' nakakłin iye pe' łatawjets pekhewepe', hats'inha
qu' nit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata pekhewe' qu' nepiye'. 30 Hasu'uj ika'metenheti'łkii pa'
Espíritu Santo, hik pakha' hik łunye'j qu' e'nikatiyi'iłij qu' net'ejuyets pa' nełuji' qu' hats

---

* **4:2** Col 3:12; Ex 34:6; 2Ti 3:10; He 13:22; 1Co 13:1 * **4:3** Ef 4:13; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 1:7; 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Lc 12:51; 2Ti 1:2; 3Jn 15 * **4:4** 1Co 10:17; 12:9,12-13; Ef 1:18; 2:16,18; Col 1:5; 3:15; Hch 26:6-7; 28:20; Ro 5:2; 8:23-25; 12:4-5; 1Ts 1:3 * **4:5** 1Co 1:13; 8:6; Jud 3 * **4:6** Dt 6:4; Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Sal 104:24 * **4:7** 1Co 12:7-11 * **4:8** Jn 20:17 * **4:9** Jn 3:13; 6:62; Ro 10:6-7; Fil 2:6-11 * **4:10** Jn 3:13; 6:38; Ef 1:23; He 4:14; 7:26; 9:24 * **4:12** Ro 7:4; 1Co 10:16; 12:27; Col 2:17 * **4:13** Jn 5:19; He 1:2; Lc 2:52 * **4:14** Ro 15:4; He 13:9 * **4:15** Col 2:10 * **4:16** Col 2:2,19; 1Ts 4:17 * **4:21** 2Ts 2:10; 2P 3:11 * **4:22** Ro 6:6; 7:6; 13:12; 1Co 3:14; 5:7-8; Col 3:9 * **4:23** Sal 51:12 * **4:24** Ro 13:12; Mr 13:19; Jn 1:3; Ap 3:14; Col 3:10; 2P 1:4 * **4:25** Pr 31:25 * **4:26** Sal 37:8; Mt 18:21; Stg 1:19-20 * **4:28** 1Ts 2:8; 1Ti 6:18

ewejinhetiɨetaxi'ɬ hatse'.* 31 Me'nitoniɨimetsha week pa' hik ɬunye'j ek'imii, pa' witts'iyopto', pa' witwakaye'j, pa' witk'eɬeye'j, qa pa' uɬ'etsik'ikii ɬe'lijeyij pakhape' qa week pekhewep iye uɬ'ets hik ɬunyejei ekewe'en. 32 Eik'une'yi'ɬ yijat'ij qa' e'nq'eleti'ɬ wetju'ɬha iye, e'ɬe'sitsi'ɬ wetju'ɬ in ɬunye'jek pa' Intata in e'ɬe'sitsi'ɬ wetju'ɬ qe ta'ɬets ha' Cristo.*

5

Ojonketiɨik'i pa' Dios.

1 Qa hik ta'ɬijupi', ojonketiɨik'i pa' Dios qe ekheweli'ɬ ɬelits pakha'an qa ne'su'uni'ɬ iye. 2 Isu'uni'ɬha ene' week, in ɬunye'jek ha' Cristo in qi in jiyisu'un qa wetɬisɬi'ij, hik ɬunye'j na'aj inqa'met in testi'yij pa' Intata qa qi in ewjisiyi'm.* 3 Ekheweli'ɬ in ɬijayani'ɬ pa' Intata, hasu'uj qu' nana'li'ɬ etji'ju' pa' wanawitjiɨi'ijju'kii ɬ'esenits, qa pa' naqameyu'uj wekwek, qe hik aka' ikji' in ɬelitsi'ɬ ej pa' Dios.* 4 Hasu'uj iye it'ij pe' wekwek t'ejuyets in wanawitjiɨe. Hasu'uj iye it'ij pe' wi'tlijei nite' teqeneɬuikii. Hasu'uj it'ij qu' iyowk'eleikii pe'qu' niwepinhet wetju'ɬ pekhewepe'. Qe nite' ɬe'wisijupi' ekewe'en qu' jintatkin in jitajayan pa' Intata, it'ij yijat'ij pe'qu' nata'ɬijupi' qu' nenit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata. 5 Qe hats ɬenikfe'li'ɬets in yijaa'ija in ham pakha' qu' nanawitjiɨi'ij ɬ'ese'n qa pa'qu' les nisu'un wiikfik'i ekewe' wekwek qa nite' wetweju ɬenij ma' qa hik ɬunye'j ɬeqe diose', qu' nana'l pa'qu' netesti'yij hatse' pa' tenek'enhe'yi' ha' Cristo qa pa' Intata.* 6 Hasu'uj neqfeetsinheti'ɬkii ma' qa' umti'ɬ qu' yijaayi'ija pa'qu' epi'ye'eɬik'i pe' wi'tlijei nite' yijaalija, qe week ekewe'en ta'ɬets qu' nitanithen pa' Intata pekhewe' nite' tek'enets.* 7 Qa hik ta'ɬijupi' hasu'uj ni'iɬij ji'teje'm pekhewe'en pa' yaqsiijkii. 8 Qe toxik'i mexe hik ejunyejeyi'ɬ nookii qe mexe nite' ɬenikfe'li'ɬets, qa ha'neɬi'ij qa hik ejunyejeyi'ɬ na'lkii qe hats ɬenikfe'li'ɬets ha' Yatsat'ax'inij. Me'neniɨi'ha in ɬelitsi'ɬ ej pa' na'lkii,* 9 qe pe' ɬei pa' na'lkii pekhewe'en: pa' witq'ilta'x, pa' yatsathen qa pa' yijaa'ija.* 10 Mowo'oɬii qu' enikfe'li'ɬets pe' yi'sinhetij pa' Intata.* 11 Hasu'uj eneqjeyu'uɬijets qe pe' yaqsiijkii ham weju'ɬi'ij pekhewe' yatsat'etsij pa' nookii, ilaxanheti'ɬi'metsju' yijat'ij pe' yaqsiijkii pekhewe'en,* 12 qe yeqwepin iye qu' jintit'ij pekhewe' wanat'intaxij wekwek yaqsiijkii pekhewe'en. 13 Week pa'qu' wekweke' qu' na'ni pa' i'ni' pe' fetitjii qa nalitetsju', qa te'wenhetii.* 14 Qa hik ta'ɬijupi' ka' wenitɬi'ij in yit'ij: —Akha' in ɬama', onompha'm, eniyik'uipha'm nekhewe' hik ɬunyejei naxju', qa pa' Cristo qa' netujinhetji'.—* 15 Qa hik ta'ɬijupi', mewetjeɬi'ɬ otok'oiha, hasu'uj hik ejunyejeyi'iɬ pekhewe' hik ɬunyejei qu' nite' netqeneɬu'ye' wetju'ɬ, hik ejunyejeyi'iɬ yijat'ij pekhewe' hik ɬunyejei qu' nenikfe'lkii. 16 Iwq'axinij pa'qu' ɬahats'i'ij qu' enqif'eli'ij pakhape' qu' aqsiimijkii pa' ɬe'wis, qe ene' neɬutsji' uɬ'ets.* 17 Qa hik ta'ɬijupi', hasu'uj hik ejunyejeyi'iɬ qu'nte' eqe neɬu'yi'iɬkii, mowo'oɬii yijat'ij qu' enikfe'li'ɬetsha pa' yisu'un ha' Yatsat'ax'inij qu' aqsiiɬijkii.* 18 Qa hasu'uj iye qu' enk'uwet'iɬ, qe aka'an jiyiwuɬ'enhet. Aka' ejunyejeyi'iɬ yijat'ij, notpoli'ɬ ej pa' Espíritu Santo.* 19 Matkakɬini'ɬij wetju'ɬ, iji'iɬik'i ke' ɬe'lijtsinel pa' David'ik'i (Salmos), pe' e'lijtsineli'ɬ qa pa'qu'ɬe ɬunye'je' pe' witlijtsinel t'ejuyets pa' Intata. Elijtsiyi'ɬij qa' iwqinheti'ɬji'ha iye weekij pe' atawjetsi'ɬ pa' Yatsat'ax'inij. 20 Itjiiɬijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata Dios qu' nata'ɬets week pa'qu' ɬunye'je' ekewe' wekwek, aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. 21 Uk'eli'iɬijje'm qu' meteni'feni'ɬ wetju'ɬ qu' nata'ɬets pa' ijiweyaxitsi'ɬiju'ɬ ha' Cristo.

Jukhew, isu'uni'ɬ pe' ewhe'yetsi'ɬ wetju'ɬ.

22 Qa hik ɬunyejei iye pe' efuts netk'enets qa' niwqinhet iye pe' ɬewhe'yets, in ɬunye'jek in tek'enets ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Qe pa' jukhew ɬejiɬa' pe' efu, in ɬunye'jek ha' Cristo in ɬejiɬa' pe' hats yijayan, hik pekhewe' hik ɬunyejei qu' ɬ'ese'ne' hakha'an, qa ɬakha' pakha' yiɬin hatse' enewe'en.* 24 Qa in ɬunyejeyek iye pe' yijayan ha' Cristo in tek'enets, qu' hik ɬunye'je' pe'qu' efuye' qu' ne'neni'ha qu' netk'eenetsha pa'qu' ɬewhe'ye'ye'. 25 Jukhew, isu'uni'ɬha pe' ewhe'yeli'ɬ, in ɬunye'jek ha' Cristo in qi in yisu'un pe' yijayan qa wetɬisɬi'ij pa'aj qu' nawa'mifi pekhewe'en,* 26 qe qa' ɬe'sitse' pa'qu' ɬunyejeye', qa' nenli'jju' hik ɬunye'j qu' nimpulijinji'

* **4:30** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Fil 1:6 * **4:32** Mt 9:2; 11:30; Lc 5:39; 6:35; 24:47; Ro 2:4; 1Co 15:33; 1P 2:3; 3:8; Sal 25:11; Mr 2:5; Col 3:12-13 * **5:2** 2Ts 2:13; Tit 2:14 * **5:3** 1Ts 2:5; 4:3,7; Lc 12:15; Ro 1:29; Ef 4:19; Col 3:5; 2P 2:3,14 * **5:5** 1Co 5:9-11; 6:10; 2Co 6:17; Mr 1:15 * **5:6** Ro 2:5; Ap 6:16 * **5:8** Sal 36:9; Jn 12:35-36,46; Is 2:5; Lc 16:8 * **5:9** Ga 5:22; Ef 5:17 * **5:10** Ro 12:2; Lc 18:18 * **5:11** Ga 5:22; Tit 3:14 * **5:13** 1Jn 1:2 * **5:14** Pr 6:4; Jn 5:25; Is 26:19; 51:17; 52:1; 60:1; Mal 4:2; Lc 1:78-79; Ro 13:11 * **5:16** Col 4:5 * **5:17** Jer 31:31-34; Ez 36:26-27; Ro 12:2; Fil 1:9-10; 1Ts 5:21; Sal 143:10; Pr 16:9; Ga 1:4 * **5:18** Col 3:16-17; 1P 1:17; Lc 1:15; 5:37; 12:45; Jn 2:10; 1Ts 5:7; Ap 17:2; Gn 9:21; Dt 7:13; Sal 4:7; Pr 3:10; Hch 13:52 * **5:22** Gn 3:16; 1Co 11:3,7-9,11-12; Col 3:18; Tit 2:4-5; 1P 3:1-6 * **5:23** 1Co 11:3; Col 2:10; 3:18–4:1 * **5:25** Col 3:19; 1P 3:7; Jn 3:16; 1Co 13:1; 2Ts 2:13; Tit 2:14

pa'qu' iweli'ye' qe ta'łets ke' łe'lijei. 27 Hats'inha qu' namtaxets pa' łewhe'yejii, qa' qiyi'ija qu' łe'wise' pekhe' hik łunye'j qu' łewhe'ye'ye' hikpe' pe' week yijayan pa' Intata, ham łejili'ye', hik łunyejei ne'ej witqhinatai in ham pa'qu' tshxaalayi'iju' qa week pakhape' iye uł'axe' hami'm, qe łe'wiisija yijat'ij in łunye'jek pa' hats yisu'un ha' Cristo, ham uł'axi'ii.* 28 Qa hik aka' qu' łunye'je' pa'qu' jukhewe' nisu'un pe'qu' łewhe'ye'ye', in łunye'jek łakha' in wetsu'unłe. Pakha' qu' nisu'un pe'qu' łewhe'ye'ye' qa łakha'łe in wetsu'unłe. 29 Qe ham pa'qu' nuten pa'qu' ł'ese'ne'łe, qe aka' łeqfenye'jij yijat'ij, yekunhen qa yejełetsha iye, in łunye'jek ha' Cristo in yejełetsha pe' hats yijayan, 30 qe inekhewel in jitajayan, łewekwekits pa' ł'ese'n hakha'an. 31 *Qa hik ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' qu' niwejin pa'qu' łatataye' qa pe'qu' łeneneye' iye, ma' qa ewi'ł na'ni'łi' pe'qu' łewhe'ye'ye', qa hats nite' hik łunye'j qu' wetsjuk'e, qe hats hik łunye'j yijat'ij qu' ewi'ł pa'qu' ł'ese'ne'.* *(Gn 2:24)** 32 Tsikfe'lets in jutsitets ekewe' hit'ij, in hit'ij ekewe'en t'ejuyets pa' łunye'jij ha' Cristo pe' hats yijayan.* 33 Qa hikłe łunye'j iye, week ewiłei ekheweli'ł qu' isu'uni'ł iye pe' ewhe'yeli'ł, in ejunyejeyi'łek in łewetsu'unłi'ił. Qa pe' efuts, netk'enets qa' niwqinhet iye pa'qu' łewhe'ye'ye'.

6

T'ejuyets ne'ej witlits qa ne'ej wit'alhei.

1 Witlits, in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij, ek'eni'łets pe' alheyi'ł, qe hik aka' yatsathen yijat'ij.* 2 Qe kakha' yojo in na'l pa' yiwjutsiqen ine'm kekhewe' we'nika'ajji' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (mandamientos) yit'ij: *—Ek'enets qa' iwqinhet iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye' iye,* 3 *hats'inha qa' e'łe'wise'łi'imkii, qa ijetaxi'ij pa'qu' eqe neł*uye' *ha'ne sehe' epji'.—* *(Ex 20:12)* 4 Qa ekheweli'ł wit'alhei, hasu'uj inalketi'łkii pe' elitsi'ł, ijatsheni'łij yijat'ij qu' nenikfe'lets qa'nte' net'ekume'ets pa' nite' yisu'un ha' Cristo, qa' nenikfe'lets iye pa' yisu'un ha' Cristo qa' naqsiijkii.*

T'ejuyets ne'ej witqejkunenhei qa ne'ej witqapatunits.

5 T'ithayii witłinhei (esclavos), ek'eni'łets pe' aqa patunitsi'ł ha'ne sehe' epji', iwqinheti'ł qa' e'nijiwe'yi'łiju'ł iye, qa' weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' iwqinheti'ł in ejunyejeyi'łetsek ha' Cristo.* 6 Hasu'uj in ne'wenłi'ił ma' qa ł'ithayi'yi'ł, qe hik aka' łunyejei pe' wo'łi'ii qu' nisu'un ene' jukhew, me'neeniłi'ha yijat'ij in ekheweli'ł łeqejkunenhei ha' Cristo, qa łaqsiiłijkii weekijha pe' atawjetsi'ł pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Isu'uni'łha qu' ithayi'yi'łi'm, hik eqjunyejeyi'iłij qu' hakhaye'łe Yatsat'ax'inij qu' ithayi'yi'łi'm, qa nite' ene' jukhewłe.* 8 Qe les łe'wis qu' menikfeliti'łets in week ewiłei hatse' pakha' qu' naqsiijkii pa' łe'wis qa' netis hatse' ha' Yatsat'ax'inij, inye'jłu' pakha'łe qu' łunye'je' i'nłi'i qu' witłinek'e qa i'nłi'i qu' nite' witłinek'e. 9 Qa ekheweli'ł witqapatunits, hik aka' iye aqsi'ji'łijkii, hasu'uj ijiweikiti'łkii pe' eqejkunenheyi'ł, menikfeliti'łets hakha' Yatsat'ax'inij i'nji' ha'ne wa's, hikha' yatsat'etsi'ł ej qa łekhewel iye yatsat'etsij, qa łakha' iye week łeqjunyejeyij ene' jukhew.*

Pe' inwatlanhewots initjanetits.

10 Ewi'łhi'ijha. Mowo'ołii qu' nełisi'łij ha' Yatsat'ax'inij pa' ham łet'unhenye'ji'iju'ł łet'unha'x.* 11 Uyi'łik'ipha'm pe' week atjanetitsi'ł nełisi'łij pa' Intata, hats'inha qa'nte' neqenijani'ił ej pa' łe'wejtitsi' pa' inwo'met.* 12 Qe pa' inwatlanheyejei nite' jit'ejuyiju'ł pe'qu' jukheewe'łe, qe jit'ejuyiju'ł yijat'ij pe' inwo'metets nekipji' ha'ne sehe' qa yaqsiijkii pa' qi uł'ax, qa pe' inwo'metets tenek'enhe'yipji' enewe'en, qa pe' inwo'metets qits pe' łet'unhaxits, qa pe' inwo'metets i'nji' na' wa's.* 13 Qa hik ta'łijupi', uyi'łik'ipha'm pe' week atjanetitsi'ł nełisi'łij pa' Intata, hats'inha qa'nte' neqenijani'ił ej pa'qu' nełuyeji' qu' nente'nilittax ewets pa' inwo'met, qa in hats nite' yeqenijani'ł ej, ma' qa hats nite' naxi'ł ej.* 14 Matjanitheni'ł, *eqelutsi'iłji' pa' eqelutsaxi'ł awatlanhewo'oł, hikpa' pa' witjunye'j yijaa'ija,(Is 11:5)uyi'łik'ipha'm pa' ejuijiwo'oł awatlanhewo'oł, hik pakha' pa' yatsathen witjunye'j.* *(Is 59:17)** 15 Otsiłji' *pe' otshilaxtiyi'ł awatlanhewotsi'ł, hik pekhewe' in hats aq'axitsi'ł qu' inku'ti'łij eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets qu' je'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Intata* *(Is 52:7)* wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 16 Qa nite' uja'xłe ekewe'en, qe pa' eqwetshenek'iju'ł iye atjanet (escudo), hikpa' pa' nite' eqekuyejeyi'łij hikpa' qu' nomhet pekhewe' tujje'm łakjui

---

* **5:27** Jud 24 * **5:31** 1P 3:1 * **5:32** 1Co 2:7 * **6:1** Pr 1:8; 6:20; 23:22; Col 3:20 * **6:4** Ro 10:19; He 12:5 * **6:5** Col 3:22; 1P 2:18; Fil 2:12; 2Co 9:11 * **6:6** Sal 143:10; Pr 16:9; Ga 1:4; Ef 1:9 * **6:7** Col 3:23 * **6:9** Hch 4:29; 9:1; Col 3:25; 4:1 * **6:10** Hch 4:33 * **6:11** Pr 31:25; Ef 6:11-17 * **6:12** 1P 3:22; Mt 6:13; Jn 17:15; Ef 1:3,20; 2:6; 3:10; Fil 2:10; 3:3 * **6:13** 1Ts 5:8; 2Ti 4:15; 1P 5:9 * **6:14** Pr 24:16; Fil 1:27; Jn 14:6; 1Jn 5:20; Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; 1Ts 5:8

pa' inwo'met.* 17 Uyi'ɬji'ju' pa' ikfeliyaxitsi'ɬets in hats i'ɬiyi'ɬ, *ma' qa hik ɬunye'j qu' uyi'ɬji'ju' pe' otjojiiki'iɬ awatlanhewoki'iɬ.* *(Is 59:17)* Anatkini'ɬ eke' Intata ɬe'lijei hik ekewe' ɬaqa'tsjikinet pa' Espíritu Santo.* 18 Pa' Espíritu Santo ne'feni'ɬij qu' iyini'ɬets pa' Intata, qa' hasu'uj ili'iɬij, matjanitheni'ɬha. Hasu'uj ili'iɬij qu' iyini'ɬipji'kii pe' hats ejefetsi'ɬipji' pa' Intata.* 19 Qa yakhap iye qu' iyini'ɬyipji'kii, hats'inha qa k'iyetji'ij qa pa' Intata qa' nesɬisij pe'qu' hit'ij, qa' ham iye pa'qu' yijiweya'xe'kii qu' henfel qa' ninikfe'l ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús.* 20 Qa aka'an in ɬunye'j, qa yakha' qa ye'witq'ithinenek ho'yophe'ɬti'yij ene' foɬoɬik'il. Iyini'ɬyipji' hats'inha qu' ham yijiweya'xe'kii qu' henfel ekewe'en.*

Wetfel pa' Pablo.

21 Qa nakha' inejefe Tíquico, ɬe'wis ɬeq'ithayinenek iye ha' Yatsat'ax'inij, hik nakha' qu' week nefeliɬi'm hatse', hats'inha qu' enikfe'ljiiɬetsek pa'n yijunye'jkii qa ɬekpa' haqsiijkii.* 22 He'nukini'ɬ ei qe qa' enikfe'ljiiɬetsek pa'n yijunyejeyi'ɬkii hats'inha qu' nisimetsin qa' nakakɬin iye pe' atawjetsi'ɬ.* 23 Pa' wit'ikesimeya'xɬekii qu' na'ni'ɬ ejupkii qa pakha' iye witeqsu'unka'x weeki'ɬ pa'nte' witqekuye'j ta'ɬets pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 24 Pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata qu' na'ni'ɬ ejupkii ekheweli'ɬ pekhewe' nite' naqatsit'ij in yisu'unija ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.

* **6:16** Gn 15:1; Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; 2Ts 3:3 * **6:17** 1Ts 5:8; Mr 14:47; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **6:18** Mt 5:44; Hch 12:12; Jud 20; Pr 6:4 * **6:19** 2Co 3:12 * **6:20** 2Co 5:20 * **6:21** Tit 3:12 * **6:22** Lc 16:25; Col 4:8 * **6:23** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42

FILIPENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo qa na' Timoteo łeqejkunenhei ha' Jesucristo. Hika'ał ha'ne witfaakanek
t'ejuyii he' week inejefetsipji' ha' Jesucristo i'ni' ha' witset Filipos qa week hekhewe'
yejełipji' he' hats yijayan ha' Jesucristo qa hekhewe' iye diáconos.** 2 Pa' Intata Dios qa ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' natsiyi'ł epji' pa' qi łe'wis qa' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł week
ekheweli'ł.

Pablo iyinjiipji' pe' hats yijayan pa' Intata.

3 In hijamtijii'ł eikii ma' qa hitjiijetspha'm pa' yeqe Dios: —Łe'wisij.— 4 Week qa k'iyinji'ij
qa yeqjefetsjii'ł ej week ekheweli'ł. Qi qa ye'łe'wisjiimkii qa k'iyinjii'ł epji'. 5 Qe ekheweli'ł
łenekiłijup in henfel eke' łe'sits wi'tlijei, łata'łi'łijii in i'nk'aa ł'eku'mi'łi' qa yamijii hane'ej.*
6 Yakha' humtii'ija pakha' łe'wis in neni'łji' pa' Intata qu' net'ithayiyi'ł etji', qu' hikpa' nata'łets
qu' week nełuts net'ijaifik'i qu' łe'wise' pa'qu' ejunyejeyi'ił yamijii pa' łeqe nełu ha' Jesucristo
qu' netpiltaxju' ma' qa łe'wiisi'ija.* 7 Ye'łe'wisju'ha in humti aka'an, qe yakha' qi in k'esu'uni'ł
qa ekheweli'ł qa łetsifeni'łek hane'ej in mexe hoyopheł itii qa hik łunye'j iye in hewetka'xii
ha' juez qu' natsfaakankii qu' net'ejuyets ke' łe'sits wi'tlijei in yijaalija. Week ekheweli'ł
łenekiłijup aka'an qe łetsifeni'ł qa je'weekij iye pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata.* 8 Pa' Intata
nikfe'lets in yijaa'ija in qi in k'esu'uni'ł qe ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x ha' Jesucristo.* 9 Qa
aka' k'iyinji'ijets qa k'iyinji'ij aka'an: qu' week nełuts qu' net'ijaifik'i pa' e'qsu'unkaxitsi'ł
qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'iłets iye, qa qu' aje'eł enikfe'li'łets pa'qu' łunye'je' me łe'wisju' me i'nłi'i
qu' nite' łe'wise'ju',* 10 hats'inha qa' aje'eł enikfe'li'łets pa'qu' aqsiiłijkii me łe'wisju' me i'nłi'i
qu' nite' łe'wise'ju'. Ma' qa' ham pa'qu' uł'axe' pe' atawjetsi'ł qa' hame' iye pa'qu' nit'iłij ewets
qu' uł'etsi'ił qa' amłi'iłijii pa' nełuji' hatse' qu' netpiltaxju' ha' Jesucristo.* 11 Qe ta'łets in hats
qu' notpo'oj hatse' pe' atawjetsi'ł ekewe' łei pa' yatsathen ikji' pe' łaqsi'ji'łijkii in yaqamax pe'
łe'sits. Hik ekewe' jiyełisij ha' Jesucristo qe qa' niwqinhet pe' intawjets pa' Intata qa ene'
inejil qa' nit'ij: —Qii'ija pa' Dios.—*

Pa' yiła'x ewi'łłe in t'ejuyets pa' Cristo.

12 Yejefets, hisu'un qu' enikfe'li'łets in yijaa'ija aka' yijunye'jkii hane'ej in hoyopheł itii
ta'łets in t'ijaifik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei.* 13 Qe in hoyopheł itii ta'łets ha' Cristo, he' week
oq'opheł inetsilets yejeł ne' palacio qa hekhewep iye nikfe'lets aka'an in ta'łets ha' Cristo.*
14 Yaqaamij qu' weeke' he' inejefetsipji' in hats les qi in wetjumti'etsha ha' Yatsat'ax'inij, qa
we'nt'unhet nite' nijiwei in nifel ke' łe'sits łe'lijei qe ta'łets in ho'yopheł iti'yipji'.* 15 Yijaa'ija
in na'l he' uja'x in nifeltax ha' Cristo qa teqemtshenłetax yiwetskii, ewi'łłe in wo'taxii qu'
les netsu'unhetii. Qa na'łłe hekhewep iye in nifel ha' Cristo qa yaqsi'jju'ha yijat'ij in nifel.*
16 Enewe'en in nifel qe ta'łets in yisu'un ha' Cristo qa yakha' iye, qa nikfe'lets iye in yakha'
heinekumhi'yiiji' qe qa' heiweyik'i kekhewe' łe'sits wi'tlijei in tefelhitii.* 17 Qa hekhewepłe
in nifeltax ha' Cristo qa ewi'łłe in yisu'untax qu' week niwqinhetji', qa in nifeltax ha'
Cristo qa nite'łe weekij pe' łatawjets in nifeltax. Enewe'en yumtitax qu' lees natsawtshetenij
aka'an in hoyopheł itii.* 18 ¿Qa inhats'ek? Inye'jłu', qe qu'nte' yijaaye'taaja in nifel ha'
Cristo i'nłi'i qu' yijaayi'ija qu' nenfel, qa łunye'j ji'ij iye in tsi'sinheti'mkii, qe in tefelhitii
ha' Cristo hik aka' les tsi'sinheti'mkii qa nite' yili'ij qu' ye'łe'wisi'imkii,* 19 qe tsikfe'lets pe'
iyinheyejeyi'ł qa pa' łeqi'fenkeye'j iye pa' Łeqe'spiritu ha' Jesucristo qu' nats'atsjiłinfik'i hatse'.*
20 Qu' haifaakanhetiitax hatse' qi in hisu'untax qu' nite' hit'i'ij pa'qu' netswepinhetkii. Nite'
ts'ijiwei qe hisu'un hatse' ka' hayiitsłe yeqfenye'jij in hiwqinhetji' ha' Cristo qa pakha'łe qu'
yijunye'je'kii me hailanhetii me nite' hailanhetii.* 21 Qe yakha' in hit'ijets in yi'ła'x t'ejuyets
ha' Cristo qa qu' hawa'm ma' qa hats tsaxij.* 22 Qa qu' mexełe yi'ła'xe' qa' olotse' pe'qu'

---

* **1:1** Diácono ikji' t'ifti'ts'etskii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús. * **1:1** Hch 13:9; 16:1,12-40; 20:3-6,28; 1Ti 1:2; 1Ts 2:2; Tit 1:7; 1Co 3:5 * **1:5** Hch 16:12-40; 1Co 9:15-18; 2Co 11:7-9; Fil 4:10,16,18 * **1:6** 2Co 7:1; 9:8; Ga 3:10 * **1:7** Ro 1:17; Fil 1:13-14,17-20,25,30; 2:17,24; 4:22; Hch 22:1 * **1:8** Ro 1:9; 1Ts 3:6 * **1:9** Ro 12:2; 1Co 13:1; 15:58; Ef 5:17 * **1:10** 2P 3:1; Hch 24:16; 1Co 10:32; Fil 1:6,15 * **1:11** Mt 3:8; Ga 5:22; Ro 1:17; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **1:12** Mr 13:9; Hch 21–26 * **1:13** Flm 10 * **1:14** Lc 8:21; Jn 18:32; Hch 17:11; He 4:12 * **1:15** Ro 1:29; Tit 3:9 * **1:16** 1Co 13:1 * **1:17** Ro 2:8 * **1:18** 1Ts 2:5 * **1:19** Job 13:16-18; Ga 5:25; Hch 16:7; Ro 8:9; 1P 1:11 * **1:20** Hch 23:6; 1Ts 1:3; 1Jn 5:12; Jn 8:51 * **1:21** Ro 8:38-39; 14:7-9; Ga 2:19-20; Fil 1:11,15; Col 2:6–3:11; Fil 3:7

łeye' qu' he'yithayii. Qa hik ta'łijupi' nite' tsikfe'lets łekpa' qu' he'yeku'mi' ene' wetsjuk me i'nłi'i qu' mexe yi'ła'xe' me i'nłi'i qu' hawa'm.* 23 Qi in tsitayek'estaxji' enewe' wetsjuk, qa in hisu'un qu' hak qa' ha'nijup ha' Cristo hik aka' qa les hisu'uunija,* 24 qa qu' mexe yi'ła'xe' qa łunye'j ji'ij iye qe les łe'wis qu' k'efeni'ł. 25 Tsikfe'lets in les łe'wis aka'an, nite'łek hailanhetii, ma' qa' ha'ni'ł etji'teje'mkii iye qa' k'efeni'łij iye qu' les net'ijaifik'i qu' enikfe'li'łets qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in nite' łeqeku'uł ha' Cristo.* 26 Qu' e'tswentaxi'ł iye qa' les qi qu' ne'sinheti'łi'mkii in łijayani'ł ha' Jesucristo qe ta'łets qu' e'tsweni'ł iye.* 27 Ewi'łłe qu' aqsiiłijkii qu' ejunyejeyi'ł pa' hats yit'ij ke' łe'lijei ha' Jesucristo hats'inha qu' natsamtaxi'ł ei i'nłi'i qu' nite' natsame'taxi'ł ei qa hatsłe qu' nek'iye'ej pa'qu' ejunyejeyi'ł, ma' qa netsikfe'lets in nite' łili'iłij in ewi'ł ła'niłiji' in łent'unhetiłij in nite' łeqeku'ułik'i ke' łe'sits wi'tlijei.* 28 Qa nite' iye łenijiweyiłik'i pa'qu' nijiweikittaxiłijkii pekhewe' yijayan pe' tujtseikal. Aka'an in yaqsiijkii pekhewe'en qa jutsiqaxij in yamii hatse' pa' qi ławak pa' Dios. Qa ekheweli'ł in nite' łenijiweyiłik'i qa jutsiqaxijek in łami'łii hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij. Ha'ne witiła'x nite' yili'ij ta'łets pa' Intata.* 29 Qe ekheweli'ł nite' ewi'łłe in ł'estiyiłij qu'nte' eqeku'yi'ił ha' Cristo qe ł'estiyiłij iye qu' aats'e'ełij pe' wekwek qe ta'łets in łijayani'ł.* 30 Qu' aats'e'ełij pe' wekwek hik qu' łunye'je' ka' hats łe'tsweni'łij, kakha'an hane'ej menjiit ł'impiye'ełijkii iye in yijunye'jkii.

2

Pa' nite' witiwqiye'jji' qa pa' Cristo in qiji'.

1 Łenikfe'li'łets ha' Cristo in jiyakakłin, qa jiyisimetsin iye pa' łeqsu'unka'x inij, qa jiyisu'unkeninijji' iye in ewi'ł ju'uniji' qe ta'łets in na'l initji' pa' Espíritu Santo, qa jiyoksi'wenkeninij iye in qi in jiwet-su'un qa jineq'elet wetju'ł iye.* 2 Qa hik ta'łijupi' otsponhetiłij pa' witisa'xi'mkii qu' aqsiiłijkii qu' ewi'łe'łe pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii, qu' ewi'ł ni'iłiji' qu' mewet-su'uni'ł, qa qu' ewi'ł ni'iłiji' pa'qu' umti'ił qu' łe'wise'.* 3 Hasu'uj pa'qu' netqethenju' qa na'aj weniwqinhet iye. Hasu'uj meniwqinheti'ł yijat'ij week ewiłei ekheweli'ł aqsiiłijkii qu' hik łunye'je' qu' lees qitse'ji' pekhewepe' qa akha'łe qa nite' e'qiye'ji'.* 4 Hasu'uj pa'qu' łakha' ye'łe łete'm qu' natjamtiłi'ij łetets pe'ye' week yijat'ij qu' nijamti'ijets.* 5 Pe' aqjamtikineyejeyi'łkii hik łunyejeye' pa' łaqjamtikineye'jkii ha' Jesucristo. 6 Łakha' in hik łuk'etaxji' pa' Dios qa nite'łe weniwqinhetij aka'an.* 7 Łakha' yiwejin pa'aj pa' łuk'etaxji' ma' qa hik łunye'j qu' witqejkunenek'e. In te'wenhetii hik łunye'j ene' week jukhew.* 8 Qa in te'wenhetii in hik łunye'j ene' week jukhew, qa łakha'łe qa nite' yisu'un qu' neniwqinhetji'. Łakha' tek'eenetsha pa' Intata yamijii in wa'm, yamijii in wa'mjipha'm pe' cruz.* 9 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in qi in yiwqinhetji' hakha'an ma' qa tisij pa' witii week t'anipji' pe' witiyits.* 10 Hats'inha qu' netpiikaxtii ka' łii Jesús qa *week nonokok'enju'kii (Is 45:23)* na' wa'sji' qa ha'ne week sehe' epji' qa pa' te'weiju' ha'ne sehe' epji'.* 11 Ma' qa' week qu' nit'ijets ha' Jesucristo in hikha' week tenek'enhe'yij, qe qa' neniwqinhetji'ha pa' Intata Dios.*

Hik ejunyejeyi'ł qu' analiti'łipji' ha'ne sehe' epji'.

12 Yejefets, ekheweli'ł nite' łili'iłij in ł'ek'eni'łets, nite' ipłu'łi'ii qa ha'njii'ł etji'teje'm qu' ek'eni'łets, les in qi in ł'ek'eni'łetsha hane'ej in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm. Weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' e'mehe'yi'iłijha qa' e'nijiwe'yi'łiju'łha iye pakha' qu' nełini'ł hatse' wit'ikheyi'j yamii na' wa's* 13 qe pa' Intata hikpa' t'ithayi'yi'ł etji' ma' qa łisu'uni'ł qa łaqsi'ji'łijkii pa'qu' nisu'un. 14 Week pa'qu' aqsi'ji'łijkii, hasu'uj qu' ejefitenhetsi'i'ł qa hasu'uj iye qu' ek'ełenhetsi'ił* 15 hats'inha qa' hame' pa'qu' nit'iłij ewets qu' ijaniłik'i in łijayani'ł qa' hame'

---

* **1:22** Mt 3:8; Ro 1:13; Ga 3:10; 5:22; Mr 14:6; Stg 2:14-26 * **1:23** Ro 6:8; 2Co 4:14; 13:4-5; 1Ts 4:14; 5:9-10; Jn 12:26 * **1:25** Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Jud 3 * **1:26** 1Co 15:58; Ro 16:7; Ef 2:6; 1P 5:14 * **1:27** Hch 23:1; 1Co 16:13; Ga 5:1; Fil 4:1; Ef 6:13-17; 2Ts 2:15; Jn 11:52; 1Ti 3:9; 4:1,6; 5:8; 6:10,21 * **1:28** 1Co 16:9; Mt 7:13; Ro 9:22; Hch 4:12; 2Co 7:10; He 5:9 * **1:29** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **2:1** Ro 5:8; 15:30; 2Ts 2:16; 1Jn 3:16; 4:9-10,16; 1Co 12:13; 2Co 13:13; Ef 4:3; Col 3:12 * **2:2** Ro 12:16; 15:5; 2Co 13:11; Fil 4:2; 2Ts 1:3; 1Jn 3:16; Jn 11:52 * **2:3** Ro 2:8; Ga 5:26; Col 3:12; Fil 3:8; 4:7; 1P 2:13 * **2:4** Ro 15:1; 13:1; Lv 19:18; Mr 10:45; 12:31; 1Co 10:24; 13:5; Fil 2:21 * **2:6** Is 9:6; Jn 1:1,14; 20:28; Ro 9:5; Col 1:15-16; Tit 2:13; He 1:2-13; 2P 1:1; 1Jn 4:14-15 * **2:7** Mt 20:28; Mr 9:12; 10:45; 2Co 8:9; 13:4; Is 42:1; 53:12; Jn 1:14; Ro 8:3; Ga 4:4; 1Ti 2:5; He 2:17 * **2:8** Lc 23:26; Fil 3:10 * **2:9** Is 52:13; 53:12; Dn 7:14; Hch 2:32,33; 5:30,31; Ef 1:20-21; He 2:9 * **2:10** 2Co 5:1; Ef 1:10,20; 2:6; 3:10; 6:12; He 3:1; 12:22; Mt 28:18; Ap 5:13 * **2:11** Is 45:23; Ro 10:9; 14:11; 1Co 12:3; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **2:12** Flm 1; Mr 1:27; Hch 16:14,32,33; Ro 6:12 * **2:14** Jn 7:12; Hch 6:1; 1P 4:9; 1Ti 2:8

iye pa'qu' uɬ'axe' qu' na'ni'ɬ etji', ekheweli'ɬ ɬelits pa' Intata ham ɬeq'inyejeye' i'nji'ju' enewe' nite' yatsathen qa uɬ'ets iye. Enewe'en in ɬenetsji'ɬi'ɬ ekheweli'ɬ qa hik ejunyejeyi'ɬ qu' o'footekiyi'iɬ ha'ne sehe' epji'.* 16 Eni'ɬpha'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x, hats'inha qu' namtaxets pa' ɬeqe neɬu ha' Cristo qa qi qu' ye'ɬe'wisi'imkii, qe na'l pa' weju'ɬij in hik ɬunye'j qu' qi qu' hekuma'xkii in he'yithayii.* 17 Qa qu' hailanhetii hik qu' yijunye'je' na'aj wino qe wa'natsi'yipji' na'aj inqa'met testi'yij pa' Intata (sacrificio) qe ta'ɬets in nite' ɬeqeku'uɬ ha' Yatsat'ax'inij. Qa hik ta'ɬijupi' in ye'ɬe'wisi'mkii qa hisu'un qu' e'ɬe'sitse'jiiɬi'mkiyek.* 18 Qa hik ɬunye'je' ekheweli'ɬ qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii qa' isu'unjiiɬek qu' ye'ɬe'wisi'imkii.

Pe' wetsjuk pekhewe' yi'fen pa' Pablo.

19 Qu' ɬexke'yi'ij ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa' aje'eɬ he'nukin ha'ne Timoteo, hats'inha qu' ye'ɬe'wisejii'm kiyek qu' nek'impi'ye'taxij pa' ejunyejeyi'ɬ.* 20 Ham pakhape' qu' hik ɬunye'je' nakha'an in yijamti'iɬij eikii pa'qu' ejunyejeyi'iɬkii, 21 qe week hekhewep woɬi'iikii pe' ɬekheweɬe in yisu'un qa nite' pa' yisu'un ha' Jesucristo.* 22 Hats ɬenikfe'li'ɬets ha'ne Timoteo in weju'ɬij ka' ɬunye'j, qe ɬakha' hithayiki'iɬ ka' wit'ithayijkit t'ejuyets ke' ɬe'sits wi'tlijei, hik ɬunye'j na'aj wita's in t'ithayi'yi'ɬ na'aj ɬatata. 23 Qa hik ta'ɬijupi', q'axqe qu' aje'eɬ he'nukin hatse' ha'ne Timoteo qe mexe qu' heik'eni'ɬik'uikii pa'qu' nit'ij pe' wit'alhei. 24 Tsikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij qu' ɬexke'yi'ij qa' yakhaayi'ija qu' aje'eɬ natsami'ɬ ei hatse'.* 25 Qa hane'ej qa humti qu' mexe henpilhenin eku'n iye na' Epafrodito, yejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij, qi iye in yisu'un qu' netsi'fen, yi'fe ej iye in hawatlani'ɬ pa' uɬ'ax, hik ha'ne ukinek'iɬ iye, ma' qa tsi'fenij pa'qu' ɬunye'je'ɬe.* 26 Ɬakha' qi in neqwenkeyutaxi'ɬ ej iye e'weeki'ɬ qa yitawje'meten iye qe nikfe'lets in ɬ'iye'eɬij pa'aj in wanqaats'e'. 27 Qa yijaa'ija anek in wanqaats'etax, yaqaamij qu' nawa'm, qa pa' Intata qa neq'eletij qa nite' ewi'ɬɬe in neq'eletij qe yakha' iye neq'eletyij iye hats'inha qa' nite' na'ni' ipji' iye pa' yikameta'xkii qu' nek'ika'me'tkii iye. 28 Qa hik ta'ɬijupi' in aje'eɬ qu' he'nukin, hats'inha qa' i'weni'ɬ iye ma' qa qi qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii iye qa yakha' qa' nite' qi qu' yitawjemet'e. 29 E'ɬe'sitsi'iɬi'mkii qu' mewetfeltaxiɬi'm na' inejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij qa' iwqinheti'ɬ iye pekhewep hik ɬunyejei nakha'an. 30 Qe hats yaqaamij qu' nawa'm qe ta'ɬets in t'ithayi'yi'm ha' Cristo, ɬakha' nite' naiɬewek qe ta'ɬets in yisu'un qu' naqsi'j ye'mijkii ka' ekheweli'ɬ nite' e'weju'ɬi'ɬij qu' aqsi'ji'ɬ ye'mijkii.*

3

Pablo qa tetfelik'i.

1 Ewi'ɬɬi'ij yejefets, e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii in ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij. Yakha' ɬeke' iye qu' ewi'ɬij qu' hika' iye ka' hayiits hika', nite' hutenij, qa ekheweɬi'iɬ qa les ɬe'wisek qu' epi'ye'eɬik'i iye qe qa' les matjanitheni'ɬ.* 2 Jeɬi'ɬiju'ɬ hekhewe' hik ɬunyejei nunajits, qa uɬ'ets iye maestros. Jeɬi'ɬiju'ɬ iye hekhewe'en qe yisu'un iye ka' nite' yijaa'ija circuncisión qe in yiwu'mtax ɬaxpa's qa nite'ɬe yijayaanija pa' Intata.* 3 Qe inekhewel na'l ine'm pa' yijaa'ija in circuncisión qa intawjetsɬeji', qe pa' Espíritu Santo in in'initji' qa hikpa' jiyamitets pa' Intata qa jintewqinhet qa je'ɬe'sitsi'imkii iye in yatsat'ets'inij ha' Jesucristo. Inekhewel nite' jiwetjumti'ijets ha'ne i'nese'n qu' jinamii pa' Intata.* 4 Yakha' iye ɬeke'tax qu' haqsiijkii qu' hetjumti'ijets ha'ne yese'n (circuncisión) qu' hiwqinhet pa' Intata qa lesɬe qek haqsiijtaxijkiiha aka'an. 5 Yiwu'm ɬammi's ɬ'aj ɬoso' (circuncisión) in hats ocho (8) ɬeqe neɬutsfik'i, hik aka' yinifenye'j. Yakha' Israel ɬeiɬe'. Yakha' hata'ɬets pe' ɬawa'mhitsik'i ta'ɬets pa' Benjamin'ik'i. Yakha' ham hami'ik'ui in ye'hebreo'ija.* Qa in t'ejuyets ka' ley, qa yakha' qa ya'fariseotax.* 6 Qi in hisu'untax pa' Dios qa tsi'weihiyutaxik'i, ma' qa hanawitjitaxju' hekhewe' yijayan ha' Jesús qe humtitax qu' net'ejuyiju'ɬ ha' Jesús pa' Dios. Qa in t'ejuyets ka' ley, qa yakha' qa hik yijunye'j qu' hatsa'then.* 7 Qa week ekewe' humtitax qu' natsaxinenij hatse', qa hane'ej qa hats tsikfe'lets in ham weju'ɬi'ij qe ta'ɬets in wa'm yifi pa'aj ha' Cristo. 8 Qa nite' uja'xɬe ekewe'en qe weekji' iye in hats ham weju'ɬi'ij qe ta'ɬets ka' ham yafits'e' in ham ɬunye'ji'iju'ɬ kakha'an in tsikfe'lets ha' Yatsat'axyij Jesucristo. Hikha' ta'ɬets in hats ham weju'ɬi'ij eke' weekji', qa hane'ej qa hats hik yeqjunyejeyij qu' yeqeɬ'iliye' qe ta'ɬets in tsikfe'lets ha' Cristo hik

---

* **2:15** Lc 1:6; 3:5; Mt 10:16; 17:17; Ro 16:19; Jud 24; Hch 2:40; 1P 2:18; Dt 32:5 * **2:16** Lc 8:21; Jn 18:32; Hch 17:11; He 4:12; Ro 2:17; Ga 6:4; Fil 1:6,15,26 * **2:17** Fil 1:7; Ex 25:29; Nm 28:7 * **2:19** Lc 24:3; Hch 16:1; 1Ti 1:2 * **2:21** Ro 15:1; 2Ti 3:2; 1Co 10:24; Fil 1:15 * **2:24** Fil 1:7 * **2:25** Fil 4:18; Mt 6:8 * **2:30** Mr 14:6; 2Co 9:8; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **3:1** Ro 12:12; 2Co 6:10; Fil 1:18 * **3:2** 2Co 13:7 * **3:3** Ga 6:15; 5:25; Ro 8:4; 16:7; 1Ti 3:16; Ef 2:6; Fil 1:1,15; 1P 5:14 * **3:5** Aka' hebreo ikji' iye Israel. * **3:5** Gn 17:12,25; 21:4; Lv 12:3; Lc 1:59; 2:21; Ro 9:6; Sal 68:27; Hch 5:34; 22:3; Ga 1:14; 5:4 * **3:6** Hch 22:2-5; 26:9-11; 1Co 15:9; 1Ti 1:13; 2Ti 3:12; Ro 3:21; 7:9-10; 9:31; 10:2,4-5; Ga 1:13; 2:21; 3:21; Lc 1:6

aka' les weju'ɬij yijat'ij qa t'anipji' eke' weekji'.* 9 Hane'ej qa hats ha'nji'teje'm hakha'an. Qa hats tsikfe'lets in ham ye'm pa' yatsathen in haqsi'jtaxiɉkii ke' t'ejuyets ka' ley, qe pa' yatsathen in na'l ye'm ta'ɬets yijat'ij pa' nite' yeqekuye'jij ha' Cristo. Pa' yatsathen ta'ɬets pa' Intata qa jintesti'yij qu' nite' jinteqekuye' ha' Cristo.* 10 Ma' qa hane'ej qa hisu'un qu' les netsikfeeletsha hakha'an qa hisu'un iye qu' les netsikfeeletsha iye pa' qi ɬet'unha'x qe in hats wa'mtax qa iɬa'xɬe iye. Qa hisu'un iye qu' hakijets in qi in yaats'e'ej kekhewe' wekwek qa' namɬi'ijii qu' hawa'm in ɬunye'jek ɬakha' in yamɬi'ijii in wa'm,* 11 hats'inha qa' ɬeke'ye' qu' natsamets pa' ɬiɬijii hatse' pe' hats naxtaxju'. 12 Hane'ej nite' ɬeke' qu' hit'ijets qu' hats week haqsi'jijkii qa nite' ɬeke' iye qu' hit'ijets qu' hats hatsa'then, qa hatsɬe hakɬi'ij qa' natsamɬi'ijii qu' nasqhat'etsij kekhewe' hats tseɬisij ha' Jesucristo qu' haqsiijkii.*

Inekhewel wa's iniiɬets.

13 Yejefets, yakha' nite' hijamti'ets qu' hats week natsqhat'etsij, qe ewi'ɬɬe ka' haqsiijkii: qu' hasu'uj hijamti'ets kekhewe' hats ha'yanji' ɬe'sits haqsi'jijkii, he'nt'unhetii yijat'ij qu' natsametsji' pakha' mexe hamik'ui qu' haqsi'jijkii,* 14 hats'inha qa' week natsqhat'etsij ma' qa' nana'l pa'qu' yinisit'e' qu' natsaxij pakha' ɬeqisit'ij pa' Intata qu' natyaitaxii pekhewe' tek'enets ha' Jesucristo.* 15 Qa hik ta'ɬijupi' inekhewel pekhewe' hats t'unitsijha, week injunyejeye' qu' ji'nt'enji' pe' inaqjamtikineyejeikii aka'an. Qa qu' nana'l pe'qu' nite' nene'ji' pe' ɬaqjamtikineyejeikii aka'an, qa pa' Intata qa' nikfelitets pekhewe'en in nite' hik ɬunyejei pe' inaqjamtikineyejeikii.* 16 Qa lesɬe ɬe'wis qu' jintaqsi'jijkii week ewiɬei inekhewel pakha' ɬuk'e' pa' hats ɬeke' qu' jintaqsi'jijkii qa' juufɬe qu' net'ijaifik'i. 17 Yejefets, ojonketiɬik'i ka' yijunye'j qa' ojonketiɬik'i iye pekhewe' yojonketik'i aka' yijunye'j. 18 Qe olots pekhewe' hik ɬunyejei aka' hats olotsij in henfeltaxi'n qa hane'ej qa' hiyeketijets iye qu' hit'ijets ma' qa hats yaq'apyijkii, in ɬekhewel hik ɬunyejei qu' ɬ'ejuihifetsi'ij pe' ɬeqe cruz ha' Cristo.* 19 Enewe'en yamii hatse' pa' qi ɬawak pa' Intata. Enewe'en pakha' ɬeqe dios pakha'an: in yisu'un pa'qu' ɬunye'je' eke' wekwek. Yiwqinhetji' pekhewe' ɬeke'tax qu' niwepinhetkii in yaqsiijkii. Ewi'ɬɬe in yijamti'ets pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'.* 20 Qa inekhewelɬe qa wa's iniiɬets hikpa' ta'ɬii hatse' ha' hane'ej jit'otki'ik'ui Eqiɬina'x, Yatsat'ax'inij Jesucristo. 21 Ɬakha' yi'nk'aihit hatse' enewe' if'iljetsits i'nesenits ma' qa' hik ɬunyejeye' pa' ɬ'ese'n in qiji' qa' nit'iji' pa' ɬet'unha'x, hikpa' ɬet'unha'x yejeɬik'ui ene' week jite'wen qa pe' nite' jite'wen wekwek.*

4

1 Hik ta'ɬijupi' mattsathenketiɬiiha ha' Yatsat'ax'inij. Yejefets, ekheweli'ɬ qi in k'esu'untaxi'ɬ qu' k'eweni'ɬ. Ekheweli'ɬ ta'ɬi'ɬ ewets iye pa' yisa'xi'mkii. Qa ekheweli'ɬ iye hik ejunyejeyi'ɬ pa'qu' yinisit'e'.*

Pablo yisu'un qu' ɬe'sitse' wetju'ɬ pe' wetsjuk efuts.

2 K'iyinijets ke' Evodia qa kekhe' iye Síntique qu' yape ewi'ɬ na'niji' iye qu' witjefekiyi'ipji' iye ha' Yatsat'ax'inij. 3 Qa akha', ɬe'wis yithayife, k'iyinij ewets qu' iftits'ets enewe' efuts qe hik enewe' iye qi in ikifikii in t'ithayii in henfel ke' ɬe'sits wi'tlijei qa ha' Clementeji'ij iye qa hekhewep. Enewe'en qi in tsi'fenij ka' haqsi'jijkii. Pe' ɬiyits hats i'nji'teje'm pa' witfaakanek t'ejuyets pa' witiɬa'x nite' yili'ij. 4 Hasu'uj ili'iɬij qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii in ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij. Ewi'ɬij iye qu' hit'ij. Hasu'uj ili'iɬij qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii. 5 Les ɬe'wis qu' mowo'oɬii qu' week nenikfe'lets in ɬ'ineqsu'uni'ɬ. Pa' Yatsat'ax'inij hats met.* 6 Hasu'uj pa'qu' natawje'meten. Qa qu' natawje'meten pe'ye', qa' iyiiniiha pa' Intata qa' iyinijets iye pa'qu' hame'em qa' itjiijetspha'm iye ɬe'wisij. 7 Ma' qa pa' Intata qa' neɬisij pa' wit'ikesimeya'x, hikpa' wit'ikesimeya'x ham pa'qu' nenikfe'letsha. Pa' wit'ikesimeya'x qa' nejeɬets pa' atawe'j qa pa' aqjamtikineye'jkii iye qe ɬijayan ha' Jesucristo.* 8 Hatse', ewi'ɬɬi'ij yejefets, ewi'ɬɬe qu' ijamti'iɬets pa' yijaa'ija, ewi'ɬɬe qu' ijamti'iɬets qu' ɬe'wise' pa'qu' ejunyejeyi'iɬ, ewi'ɬɬe qu' ijamti'iɬets pa' yatsathen, ewi'ɬɬe qu' ijamti'iɬets pekhewe' wekwek hamitsji' pa'qu' uɬ'axe', ewi'ɬɬe qu' ijamti'iɬets pekhewe' ɬe'wis in jit'ekumets, ewi'ɬɬe qu' ijamti'iɬets pakha' qu' ninikfe'l in ɬe'wis wekwek i'nɬi'i pakhape', qu' nana'l pakhape' iye qu' ne'weju'ɬij pe'ye' i'nɬi'i pa'qu' ne'weju'ɬij qu' jintefel qa hikpa' qu' ijamti'iɬets iye.* 9 Kekhewe' k'ikfelitiɬets qa

---

* **3:8** Jn 17:3; 2Co 4:6; Ga 4:8-9; Fil 1:15; 2:3; Col 2:2; 1Jn 4:8; 1P 3:1 * **3:9** Ro 3:22; 10:4,5; Ga 2:21; He 11:7 * **3:10** Ro 6:5; 8:17,36; 2Co 1:5-7; 4:7-12; 12:9-10; Col 1:24; 1P 4:13; 5:1,9; Ga 6:17 * **3:12** Jn 1:5; 12:35; Ro 9:30; 1Co 9:24; Ef 3:18 * **3:13** Lc 9:62; 17:31 * **3:14** Ro 16:7; Fil 1:1,15; Ef 2:6; 1P 5:14 * **3:15** Lc 10:21 * **3:18** Lc 23:26; 1Co 1:17; Ga 6:12 * **3:19** Lc 14:10; Jn 5:41,44; 8:50,54; 12:43; Ro 9:4; 1Co 11:15; 2Co 6:8; 1Ts 2:6 * **3:21** 1P 5:4; 1Co 6:13; 1Jn 3:2 * **4:1** Ap 12:1; Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27; 2:2 * **4:5** 1Co 16:22; Fil 1:6; He 10:24-25; Stg 5:8; Ap 1:7; 3:11; 22:20 * **4:7** Ro 16:7; Fil 1:1,15; 2:3; Ef 2:6; 1P 5:14 * **4:8** Jn 8:14; 1Ti 3:8,11; 5:22; Tit 2:2,5; Ro 1:17; 2Co 7:11; 11:2; Stg 3:17; 1P 2:9; 3:2; 1Jn 3:3; 2P 1:3,5

ɬ'eku'mi'ɬi' qa ke' ɬespi'ye'eɬij qa ɬe'tsweni'ɬij iye, hik kekhewe' iye aqsiiɬijkii qa pa' Intata hikpa' ta'ɬets pa' wit'ikesimeya'x qu' na'ni'ɬ ejupkii.*

Pablo qa wetfeliji'm pekhewe'en in qi in yi'fen.

10 Qi in ye'ɬe'wisi'mkii qe ta'ɬets pa' Yatsat'ax'inij in hats ɬijamti'iɬyiikii iye qa ɬetsifeni'ɬ. Yijaa'ija in ɬeneqjunu'taxi'ɬyij qa jutsitaxɬe qu' ewi'ɬi'ik'i qu' etsi'feni'ɬ.* 11 In hit'ij aka'an nite' ikji' qu' hisu'un qu' qi qu' heifenhetii qe hats tsitjo'le'ej in hi'wejuɬenij na'aj na'l ye'm. 12 Yakha' tsikfe'lets pa'n ɬunye'j qu' jina'nji' pa' witf'iljetsi' qa tsikfe'lets iye ka' ɬunye'j qu' ham hame' ine'm. Yakha' hats tsitjo'le'ej pa'qu' ɬunye'je' qu' nanam yiwets, week ekewe'en hi'wejuɬenij. In k'iɬin qa hi'wejuɬenij qa ɬunye'j ji'ij iye in k'iyipkun hi'wejuɬenij iye.* 13 Yakha' week yeke' qe pa' Cristo tsit'unhet.* 14 Qa hatsɬe weju'ɬij ekheweli'ɬ in ɬenekiɬijup week na'aj yijunye'jkii. 15 Qa ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬets Filipos ɬeiɬets, in i'nk'a ɬepi'ye'eɬik'i eke' ɬe'sits wi'tlijei in henfeli' ha' witset Filipos qa ink'aɬe in hats hakik'ui ha' sehe' Macedonia, qa ham pe'qu' uja'xe' inejefetsipji' pa' Intata qu' netsi'fenij pe'ye' i'nɬi'i qu' ɬ'astaye', qa ekheweli'ɬ qa u'ja'xɬi'iɬ in ɬ'inqekeniɬijyiikii ekewe'en.* 16 Qa hik ɬunye'j iye in mexe ha'ni' ha' witset Tesalónica hikha' i'nji' iye ha' sehe' Macedonia qa na'l iye ke' ɬ'inqekeni'ɬyijiikii ɬ'astai qu' etsi'feni'ɬ.* 17 In hit'ij aka'an nite' ikji' qu' qi qu' hisu'un qu' esɬisɬi'iɬijkii pe'ye', ewi'ɬɬe in hisu'un qu' les net'ijaifik'i pekhewe' hats na'li'ɬ e'm na' wa'sji'.* 18 Week heyesti'yij kekhewe' ɬ'inqekeni'ɬyijii ɬenke'kineniɬij ha' Epafrodito qa mexe na'l ene' ya'maneyij. Kekhewe' ɬ'inqekeni'ɬyijii hik ɬunye'j qu' ewjisiyi'im pa' Intata na'aj testi'yij (ofrenda), ma' qa yisu'unija.* 19 Qa hik ta'ɬijupi' pa' yeqe Dios qu' neɬisi'ɬij week pa'qu' hami'iɬ e'm qe ham ɬ'aka'the'ye' pe' ɬewekwekits qu' neɬisiɬijkii qe ɬijayani'ɬ ha' Jesucristo.* 20 Pa' Intata Dios jitewqinhetji'ha ene' week ɬahatsiyij. Hik aka' yijat'ij qu' ɬunye'je' (Amén).*

Pablo qa wetfel.

21 Hewetfelii week hekhewe' hats yatsat'etsij ha' Jesucristo. Qa enewe' i'nyijup inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ɬ ei iye. 22 Qa week hekhewep iye inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ɬ ei iye, qa hik ɬunyejei iye in wetfeli'ɬ ei ne' i'ni' ne' ɬetsi' na' qi wittata César.* 23 Pa' ɬeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ɬ ejupkii. Amén.*

* **4:9** Jud 3 * **4:10** Fil 1:5; 2Co 8:1-2; 11:9 * **4:12** 1Co 15:58 * **4:13** 2Co 12:9; Ef 3:16; Col 1:11; 1Ti 1:12; 2Ti 4:17 * **4:15** Fil 1:1,5; Hch 16:9 * **4:16** Hch 17:1; Mt 6:8 * **4:17** Mt 3:8; Ro 1:13; Ga 5:22 * **4:18** Fil 1:5; 2:25; He 13:21 * **4:19** Mt 27:46; Ro 1:8; Fil 1:8 * **4:20** 1Ts 1:3; 3:11,13; Ga 1:4,5; 1Ti 1:17; 2Ti 4:18; He 13:21; Ro 11:36; Ap 22:21 * **4:22** Mt 22:17; Lc 20:22; Fil 1:7 * **4:23** Ro 1:9

COLOSENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, qa na' Timoteo
inejefe'epji' pa' Intata.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' yatsat'etsij pa' Intata qa
nite' yeqeku' iye inejefetsipji' ha' Cristo i'ni' ek ha' witset Colosas. Pa' Intata Dios qu'
net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ɬ. 3 Yekheweli'ɬ hitjiɬijetspha'm ɬe'wisij
pa' Intata, hikpa' ɬatata ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa nite' hili'iɬij qa k'iyinjii'ɬ epji', 4 qe
k'impiye'eɬij pa' nite' eqekuyejeyi'ɬij ha' Jesucristo qa pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬij pe' week hats
yijayan pa' Intata. 5 Aka'an ta'ɬets pakha' ewetjumtikineyejeyi'ɬik'ui pakha' hats watji'leti'ɬ
ek'ui na' wa'sji'. Aka'an hik aka' kakha' ɬepi'ye'eɬik'i qa ɬenikfe'li'ɬets iye in i'nk'aa ɬepi'ye'eɬik'i
kekhewe' wi'tlijei ta'ɬets pa' yijaa'ija, hik kekhewe' ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús*
6 hik ekewe' nami'ɬ ei. Ha'ne week sehe' epji' eke' wi'tlijei hats t'ijaifik'i qa hats tei iye,
qa in ɬunye'jek in i'nk'aa'ija pa'aj nami'ɬ ei qa ɬepi'ye'eɬik'i qa ɬenikfe'li'ɬets iye aka' yijaa'ija
qa pa' ɬeqi'fenkeye'j iye pa' Intata.* 7 Aka'an hik aka' nikfeliti'ɬets na' Epafras, hik nakha'
hisu'uni'ɬ in yithayife'eɬ, qa ɬe'wis iye ɬeq'ithayinenek ha' Cristo hats'inha qu' ne'feni'ɬij in
ɬijayani'ɬ ha' Cristo.* 8 Hik nakha' iye nifeli'ɬ ye'm pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬ neɬisi'ɬij pa' Espíritu
Santo.* 9 Qa hik ta'ɬijupi' yekheweli'ɬ, in i'nk'aa k'iye'eɬij qa qi in nite' tsaqatsit'iɬij in k'iyini'ɬ
epji'kii, qa k'iyini'ɬijets iye pa' Intata qu' noponheti'ɬij pa'qu' ikfeliyaxitsi'iɬets pa' yisu'un pa'
Intata qa' enikfee'liɬetsha, qa qu' enikfee'ɬik'iha iye pe' wekwek espirituɬe ta'ɬets pa' Intata.*
10 Hats'inha qa' ejunyejeyi'iɬ qu' iwqinheti'ɬ ha' Yatsat'ax'inij, qa' aqsiiɬijkii week pa' yisu'un,
qa qu' hasu'uj ili'iɬij qu' aqsi'ji'ɬi'mijkii pa' ɬe'wis pekhewep, qa qu' week neɬuts ijayi'ɬijfik'i
pa'qu' ikfeliyaxitsi'iɬets pa' Intata.* 11 K'iyini'ɬijets iye pa' Intata qu' nata'ɬets pa' qi ɬet'unha'x
qu' net'unheeti'ɬha, hats'inha qu' nite' onoqmositi'iɬij qa qu' nite' itaqsuni'iɬijup iye week
pa'qu' ɬunye'je', qa' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii iye* 12 qu' itjiɬijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata, qe ɬakha' hats
jiyiwjutsiqen qu' jina'nij ji'teje'm qu' netestiitaxij pa'qu' natsat'etsij pekhewe' i'ni' hatse'
pa' witset nite' yili'ij in na'lkii.*

Cristo hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' Intata.

13 Qe ɬakha' jiyiwejinik'uifik'i tenek'enheiji' pa' nookii qa jiyekaxetsji' pa' tenek'enheiji'
ha' qi in yisu'un in Ła's,* 14 hikha' jiyilithinik'ui pa' uɬ'ax, qa yiwu'm i'nk'ui pe' inwuɬ'ets.
15 Hikha' iye hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' nite' jite'wen Dios, qa hikha' hayiits na'l pa'aj in mexe
ham ene' week ɬaqsijiiju' pa' Dios.* 16 Qe hakha'an hikha' yaqsiijkii pa'aj week pe' wekwek
i'nji' ha'ne wa's qa ha'ne sehe' iye, pe' jite'wen qa pe' nite' jite'wen pe' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ
tenek'enhei, week enewe'en ɬakha'ɬe in ɬaqsijiiɬeju' qa week iye ɬakha'ɬe in t'ejuyets.* 17 In
mexe ham pa'aj ene' week wekwek qa hayiits na'l pa'aj hakha'an, hakha' watjanithenij
qa amaneiɬi'ij pa' ɬunyejei ene' week.* 18 Łakha' iye ɬejiɬa' pa' wit'ese'n hikpa' pekhewe'
week yijayan pa' Intata, ɬakha' pa' yojo'oj pa'aj in yenju' aka'an, ɬakha' yojo'oj in iɬa'x iye,
qe qa' ɬakha'ye' qu' week netnek'enhe'yipji'.* 19 Qe pa' Intata yi'sinhetij qu' na'n ji'teje'm
hakha'an week pa' ɬunye'j pa' Intata.* 20 Hakha'an in ta'ɬets qa pa' Intata qa ɬe'sitsi'ɬ wetju'ɬ
ha'ne week, qa ɬe'sitsi'ɬ wetju'ɬ pe' i'nipji' ha'ne sehe' qa pe' i'nji' na' wa's qa' niwu'mfik'i
pe' uɬ'ets, ma' qa yaqsiijkii pa' ɬe'wis qe ta'ɬets ha' Cristo pe' ɬ'athits in t'ilitfik'i pe' cruz
ji'pha'm.* 21 Qa ekheweli'ɬ toxik'i in yemjeetax in i'totstaxiɬi'mii qa ɬutentaxi'ɬ iye pa' Intata
qe ta'ɬets pe' uɬ'ets ɬaqsi'ji'ɬijkii, 22 qa ha'neɬi'ij qa hats e'ɬe'sitsi'ɬ wetju'ɬ pakha'an qe ta'ɬets pa'
na'li'm pa'aj ɬ'ese'n ha' Cristo in wa'm, hats'inha qu' e'ɬe'siitsi'iɬha qa qu' hame' iye pa'qu'
uɬ'axi'iɬ'etji' qa qu'nte' itijitiyi'iɬijets iye qu' uɬ'etsi'iɬ qu' amtaxi'ɬets pakha'an.* 23 Łakha'
ha' Cristo qu' naqsi'ji'ɬ e'mijkii aka'an qu' hats yijaayi'ija qu' nite' eqeku'yi'iɬ, hik ɬunye'j

---

* **1:1** 1Co 1:1; 2Co 1:1; Ef 1:1; 2Ti 1:1; Hch 16:1; 1Ti 1:2 * **1:5** Sal 119:142; Jn 14:6; 2Co 11:10; Ef 1:13; 2Ti 2:15; 3Jn 3 * **1:6** Mr 4:8; Mt 13:38; 24:14; Ro 3:6; 2P 2:20; 3:18; 2Ts 2:10 * **1:7** Col 4:12; Flm 23; Mt 1:17; Ef 5:2 * **1:8** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Tit 3:5; Ap 1:10; 3:22 * **1:9** Jn 14:13; Stg 1:5; Pr 2:6; Col 3:10; Ef 1:9 * **1:10** 2Co 9:8; Ga 3:10; Pr 2:6; Jn 17:3; 2P 1:2; 1Jn 4:8 * **1:11** Fil 4:13; Hch 4:33; 2Co 3:18; 13:4; Lc 9:32; Jn 17:24; 2P 3:18 * **1:12** Sal 36:9; Jn 12:46 * **1:13** Mt 3:2,17; 27:43; Mr 1:15; Hch 20:25; He 1:2; Jn 3:16; 5:19; 15:10; 17:26; 1Jn 4:16 * **1:15** Fil 2:6; Jn 1:3; Ap 3:14 * **1:16** Gn 1:1; Mr 13:19; Jn 1:3; Ro 11:36; 1Co 8:6; Ef 1:10,21 * **1:17** Jn 1:1-2; 8:58; He 1:2-3; Sal 104:24 * **1:18** Gn 1:1; Mr 1:1; Jn 1:1; Hch 26:4,23; 1Co 15:20,23; Ap 1:5 * **1:19** Sal 72:19; Is 6:3; Jer 23:24; Ez 43:5; 44:4; Jn 1:14,16; Fil 2:6; Ef 3:19; Col 2:9; Dt 12:5 * **1:20** Hch 7:26; Ef 2:14; He 9:12; Lc 9:23; 23:26 * **1:22** Fil 2:8; Jud 24; 2Co 4:14

ne'ej wettsupinju' wanaqfi'jik'iju'kii, nite' łakiłik'uifik'i pa' ewetjumtikineyejeyi'łik'ui pa' nikfeliti'łets in łepi'ye'ełik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús, hik ekewe' tefelhitiyipji' ha'ne week sehe' ipji', qa hik ekewe' iye yakha', Pablo, he'yithayinenheti'yij.* 24 Hane'ej qa tsi'sinheti'mkii kekhewe' haats'e'ej qe ta'łi'ł ewets, qa in haats'e'ej ha'ne yese'n ma' qa hats hukinetskii pe' mexe hamitsik'ui qu' naats'e'ej ha' Cristo qe ta'łets pa' ł'ese'n, qa hikpe' pe' hats yijayan.* 25 Hik enewe' he'yithayinenheti'yij in łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata, hats'inha qu' k'efeni'łij ma' qa week haqsiijkii pa' yisu'un qu' haqsiijkii pa' Intata, qu' henfel ke' łe'lijei t'ejuyets ha' Cristo, 26 ikji', ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets pa'aj pe' week ininqapitsik'i qa week pe' ława'mhitsik'i namji'ju' pe' łahatsiyij, pa' Intata yat'inkii pa'aj, qa ha'nełi'ij qa hats yethinij pekhewe' hats yijayan, 27 qe pa' Intata yisu'un qu' nenikfe'lets pekhewe' hats yijayan nite' judiol pa'n łunye'j pa' qii'ija in łe'wis aka' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets, aka'an ikji' ha' Cristo in i'ni'ł etji'teje'm qa hikha' iye jiwetjumti'ik'ui qu' jinamii hatse'.* 28 Yekheweli'ł henfeli'ł hakha'an, qa henfeli'łi'mha pa'qu' łunyejeye'kii ene' jukhew qa efuts iye qa' hijatsheni'łijha iye ene' jukhew qa efuts pa' yijaa'ija in witikfeliyaxets wekwek, hats'inha qu' week łe'sitsi'imha qu' namtaxetsha hatse' ha' Cristo. 29 Qa aka'an in ta'łets qa he'yithayii qa hawatlan iye qa tsit'unhetija iye pa' i'nyitji' łet'unha'x ha' Cristo.*

2

Pablo yeł'ilaxets pe' Colosas łeiłets.

1 Qe hisu'un qu' enikfe'li'łets in qi in hent'unhet qe qa' e'łe'sitsi'iłju' week pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek pa' witset Laodicea qa week pekhewe' mente' tsi'wen.* 2 Hent'unhet qe qa' hakakłin pe' łatawjets pekhewe'en, qa qu' ewi'ł na'njiiji'ek iye qu' newetsu'un, qa qu' łe'sitsi'imkii qa' nikesimen iye pe' łatawjets qu' nata'łets in hats nikfe'lets in yijaa'ija, ma' qa aka'an qa' nata'łets qu' nenikfe'letsha aka' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets ta'łets pa' Intata, ikji' aka'an ha' Cristo,* 3 hikha' pakha' wanat'in ji'teje'm pa' qi witikfeliyaxets pe' wekwek qa pa' qi witikfeliya'xkii.* 4 Aka'an hit'iłij ewets hats'inha qu' ham pa'qu' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'sitsi'ik'i łe'lijei qa nite'łe yijaalija. 5 Qe in yemjeetax in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm qa pakha'łe yeqe'spiritu qa hik łunye'j qu' ha'ni'ł etji'teje'm, qa tsi'sinheti'mkii in hik łunye'j qu' hi'wen in łanaqsi'jiłju'ha qa in nite' łili'iłij in nite' łeqeku'uł ha' Cristo.* 6 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in ł'eku'mi'łiju'ł ha' Jesucristo qu' hik hakha'ye' qu' natsat'etsi'ł ej, ye'ehe, qa' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un.* 7 Hik ejunyejeyi'ił ne'ej totsiiju'ha łefitetsii qu' nite' eqeku'yi'ił, qa week nełuts qu' ijatsheni'łfik'iha iye pa' nite' eqekuyejeyi'łij, in łunye'jek in hats ł'ijatshenheti'yi'łij, qa' itjiiłijetspha'm iye łe'wisij pa' Intata.* 8 Jełi'łiju'łha, neqif'elikite'eł ejju' pe'ye' qu' nata'łets pe' ham weju'łi'ij łeq'ijatshenkeyejei yumtiłetax qu' łunye'je', qa pe' yit'ij in t'ejuyets ha'ne sehe' epji' qa ta'łe'ets iye ene' jukhewłe qa nite' ta'łets ha' Cristo.* 9 Qe pa' week łunye'j pa' Intata i'nji'teje'm pa' ł'ese'n hakha'an.* 10 Ma' qa hats ham pa'qu' hami'ił ejup in ła'ni'ł ji'teje'm ha' Cristo hikha' te'weyik'uipha'm week pe' witt'unhaxits qa pe' witnek'enheyejei.* 11 Łakha' in łijayani'ł ma' qa yaqsi'ji'ł e'mijkii pakha' circuncisión, nite' łunye'jiju'ł kakha' circuncisión yaqsiijkii ene' jukhewłe, qe in yiwu'mi'ł ek'ui pa' uł'ax ejunyejeyi'ł qa hik aka' łeqe circuncisión ha' Cristo.* 12 In łempuliji'łijju', ma' qa hik łunye'j qu' week ajkati'yi'łik'ui ha' Cristo, ma' qa in iła'x qa i'łiijiiłek iye, qe nite' łeqeku'uł pa' łet'unha'x pa' Intata in yiłin iye ha' Cristo.* 13 Ekheweli'ł toxik'i mexe hik ejunyejeyi'ł qu' anaxi'łju' qe ta'łets pe' ewuł'etsi'ł qa in mexe hamitsi'ł e'm iye pakha' circuncisión ta'łets ha' Cristo, qa ha'neł'i'ij pa' Intata qa hats nełini'ł e'weeki'ł ha' Cristo, hikpa' yiwu'm i'nk'ui week pe' inwuł'ets. 14 Łakha' yiwamhitijkii week pe' inekumhifkinel i'ntaxji' pa' witfaakanek, pe' inekumhifkinel week t'ejuitax inju'ł, qa nitłi'ijetsji' qa yilanijí' pe' łeqe cruz ha' Cristo* 15 qa nitka'mij pe' łet'unhaxitstax pe' łunyejeiłe wetju'ł tenek'enhei inwo'metets, qa yethinij qa week yi'wen in hats tanaxii pekhewe' łunyejeiłe wetju'ł tenek'enhei inwo'metets qe ta'łets ha' Cristo.* 16 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj pa'qu' nejełi'łij ewets qu' nejełik'ui pa'qu' etuji'ł i'nłi'i pa'qu' iya'ałji', i'nłi'i pa'qu' łe'wis nełuye', i'nłi'i ne'ej ink'aiki' juwel, i'nłi'i na'aj

---

* **1:23** Ga 2:16; Jud 3; 1Ts 1:3; Ap 3:14; Ro 10:18; Ef 6:9; Hch 13:9 * **1:24** 2Co 1:4; Fil 1:29; 3:10; Ef 4:4 * **1:27** Col 2:2; 1Ts 1:3 * **1:29** Jud 3; 1Co 15:10 * **2:1** 2Ti 4:7; Col 4:13-16; Ap 1:11; 3:14 * **2:2** Lc 16:25; Col 1:27; 4:8; Fil 3:8 * **2:3** Pr 3:19; Is 11:2; 45:3; Jer 23:5; Hch 7:22; 1Co 1:21; 14:6 * **2:5** Sal 51:12; 1Ts 2:17 * **2:6** Jud 3; Ef 3:11 * **2:7** Ef 2:20; 4:21; He 13:9 * **2:8** Mr 7:3; 1Ti 6:20 * **2:9** Fil 2:6; Col 1:19 * **2:10** 1Co 11:3; Ef 1:22; 4:15; 5:23 * **2:11** Col 1:22; 3:9; Mt 1:17; Ef 5:2 * **2:12** Ro 6:4; Ef 2:6; Col 3:1; Mt 17:9; Jn 5:25; 20:9; 21:14; Hch 2:24 * **2:14** Lc 9:23; 23:26 * **2:15** Lc 10:18; Jn 12:31; 16:11; Ef 6:12; He 2:14

witwapiihijii.* 17 Week ekewe'en hik łunye'j qu' łesinq'ale'łe łeq'enełeya'x hakha' mexe hamik'ui pa'aj, hakha'an hikha' Cristo.* 18 Hasu'uj pa'qu' naq'ayiniłij qa' netka'miłij pakha' enisit'ił hatse' ma' qa yisu'un qu' ojonketiłik'i in wetf'iljetsin qa in iyinii iye pe' angelits, yit'ij łetets in i'nji'kii łotoi pe' wekwek, ma' qa weniwqinhetij qa nite' ta'łets pe'ye', qe pe' łaqjamtikineyejeiłekii hikpe' ta'łets.* 19 Qa nite'łe ewi'ł i'ni'łi'ha hakha' Cristo, hikha' łejiła' week pa' wit'ese'n, hikha' ta'łets in tek pa' wit'ese'n, hikha' niqatijwetju'łkii iye pe' ł'astai pa' wit'ese'n pe' ł'aka'thel wetju'ł pa' wit'ese'n, ma' qa pa' wit'ese'n qa t'ijaifik'i in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata.* 20 Qu' hats week anaxi'łik'uiju' ha' Cristo pekhewe' yit'ij ene' jukhew qu' net'ejuyets pe' iyinii, qa ¿inhats'ek in hik ejunyejeyi'ł qu' natsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe', ma' qa hik ejunyejeyi'ł qu' netnek'enhe'yi'ł epji' kekhewe' wenit'ij in yit'ij:* 21 —Hasu'uj anatkin, hasu'uj ijaajin qu' łuj, hasu'uj ku'mets?— 22 Week ekewe'en nite' yape in tanatkinhei qe łe'lijeiłe i'nq'ijatshenij ene' jukhewłe. 23 Yijaa'ija ekewe'en in łeke' qu' jintumti qu' yijaali'ija, qa ta'łe'ets ene' jukhewłe pa' yumtitax qu' łunye'je' qu' nijayan pa' Intata. Qa jitumti qu' yijaali'ija qe wetf'iljetsin qa in yawtsheten iye na'aj ł'ese'n. Qa nite'łe weju'łij ekewe'en qu' niwu'm pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits.*

3

Pa' ink'ayik injunye'j in ju'un ji'teje'm ha' Cristo.

1 Qa hik ta'łijupi' in hats week i'łiyi'ł iye ha' Cristo, qa' mowo'ołii pe' wekwek na' wa'sji', hikpa' i'niju' ha' Cristo pa' yiya'yik'i pa' Intata.* 2 Hasu'uj ili'iłij qu' jełi'łii pekhewe' wekwek hatse' pakha' pha'mji', qa hasu'uj pekhewe' sehe' epji'.* 3 Qe ekheweli'ł hats łanaxi'łju' qa pe' i'łiyi'ł qa wanat'ini'ł ji'teje'm ha' Cristo pa' Intata.* 4 Qa qu' ne'twenhetiitax hatse' ha' Cristo, hikha' iniła'x, ma' qa ekheweli'ł qa' e'wenhetiijiiłek hatse' qa' week e'wenheti'yi'łij hakha'an pa' qi łesa'x.* 5 Qa hik ta'łijupi', hik łunyejeye' pe' łewekwekits pe' esenitsi'ł qu' nanaxik'uiju' pa' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, qa pekhewep łunyejeiłe wetju'ł in wanawitjiłe, yisu'un qu' nanawitjiłi'ił in yejełju' pe'ye', ewi'łe' in yisu'un qu' naqsiijkii pa' uł'ax, qa pa' witjunye'j yisu'un wekwek, in hik aka' hik łunye'j qu' łeqe diose'.* 6 Qe pa' qi ławak pa' Intata i'nipji' hatse' pekhewe' nite' netek'enheyu' qu' nata'łets ekewe'en.* 7 Hik ekewe' łaqsi'jtaxi'łijkii iye toxik'i, in mexe ła'ntaxi'ł ji'teje'm.* 8 Qa ha'nełi'ij qa' yape ili'iłij week ekewe'en: pa' witwakaye'j, pa' witts'iyopto', pa' witjunye'j yisu'unłe qu' ninaqwakaninkii, pa' witjunye'j uł'etsik'ikii łe'lijeyij pakhape', qa pa' witjunye'j yeqwepin ł'anye'j.* 9 Hasu'uj qu' mawatqanłi'ił wetju'łkii, qe hats łiwu'mi'ł pa' hayiits ejunyejeyi'ł uł'ax,* 10 ma' qa ł'uyiłik'ipha'm pa' ink'ayik ejunyejeyi'ł, hikpa' hik łunye'j pa' łunye'j hakha' łaqsijiiłi'ił'ejju', ma' qa week nełuts łeyijłem in wenink'aihit ipłu'ui qu' hats enikfe'li'łetsha week hakha'an.* 11 Pa' ink'ayik ejunyejeyi'ł hats ham pa'qu' pakha' łunye'je' judío i'nłi'i qu' nite' judioye', yaqsiijkii kakha' circuncisión i'nłi'i qu' nite' naqsi'ji'ijkii kakha' circuncisión, tujtseika' ta'łji', łene' łeiłe', witłinek i'nłi'i nite' witłinek, qe ha' Cristo hikha' les in weju'łij yijat'ij qa hikha' qu' week na'n ji'teje'm.* 12 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in t'eku'mi'ł eiji' pa' Intata, qa yatsat'etsi'ł ej qa nesu'uni'ł iye, qa' uyi'łik'ipha'm pa' witq'ilta'x, qa pa' witqi'fenkeye'j, qa pa' nite' witiwqiye'jji', qa pa' witjunye'j af'ayai qa pa' nite' witq'itaqsuneya'x,* 13 itaqsunkite'ełij wetju'ł pe'ye', aqsiiłijkii yijat'ij qu' e'łe'sitsi'ił wetju'łkii qu' nana'ltax pa'qu' nenuteniji'm pe'ye' pakhape' łejefe'epji', in łunye'jek ha' Yatsat'ax'inij in e'łe'sitsi'ł wetju'ł.* 14 Qa pa' week i'nipji' ekewe'en, qu' mewetsu'uni'łha hik aka' łetuk qu' ewi'ł jinaa'ni'ha. 15 Iwejini'łij pa' wit'ikesimeya'xłekii ta'łets ha' Cristo qu' netnek'enhe'yij pe' atawjetsi'ł, hikpa' ł'eniyayiłijii qe qa ewi'łe'łe pa'qu' ese'ni'ił. Itjiiłijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 16 Iwejini'łij pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' eke' łe'lijei ha' Cristo, me'nijatshenłi'iłij wetju'łkii qa' matkakłini'łij wetju'łkii iye weekij pa' ikfeliyaxitsi'łkii nełisi'łij pa' Intata. Iji'iłik'i ke' łe'lijtsinel pa' David'ik'i (Salmos), pe' e'lijtsineli'ł qa pa'qu'łe łunye'je' pe' witlijtsinel t'ejuyets pa' Intata qu' it'iłijets łe'wisij weekijha

---

* **2:16** Lc 6:37; Jn 6:55; Ro 14:3,17; 1Co 8:4; He 9:10; Sal 81:3 * **2:17** He 8:5; 10:1; Ro 8:38; Ga 3:24; 5:2 * **2:18** 1Co 4:6; 9:24; Fil 3:14; Col 3:12 * **2:19** 1Co 6:13; Ef 4:4 * **2:20** Ro 6:8; 1P 2:24 * **2:23** Hch 7:22; 1Ti 4:8 * **3:1** He 10:12 * **3:2** Fil 3:19 * **3:3** Ro 6:8 * **3:4** 2Co 3:18; 4:11; 1Jn 1:2; 2:28; Lc 9:32; Jn 17:24; 2P 3:18 * **3:5** 1Ts 4:3,5,7; Ro 1:26; Ef 5:3; 1Co 10:14; Ga 5:20; 1P 4:3 * **3:6** Stg 1:19; Ap 6:16 * **3:7** Lc 15:13; Ro 6:2 * **3:8** Ro 13:12; Stg 1:19; Ap 13:6; 14:19; 1Co 14:20; Jn 10:33; Ef 4:22-31 * **3:9** Lv 19:11; 1Ti 2:7; Col 2:15; Ef 4:22 * **3:10** Pr 31:25; Mr 13:19; Jn 1:3; Ap 3:14 * **3:11** Ef 1:23 * **3:12** Jn 3:16; 2Ts 2:13; Ap 12:11; 2Co 6:6; Hch 20:19; Fil 2:3; Ef 4:2; Col 2:18,23; 1P 5:5; Stg 3:13; 2Ti 3:10 * **3:13** 2Co 2:7,10; 12:13; Ef 4:32 * **3:15** Jn 14:27; 1Co 7:15; Fil 4:7

pe' atawjetsi'ɬ. 17 Iwqinheti'ɬ qa' it'iɬiji' aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús week pa'qu' aqsiiɬijkii i'nɬi'i pa'qu' it'iɬij, qa itjiiɬijetspha'm iye ɬe'wisij pa' Intata Dios qu' nata'ɬets hakha'an.*

Pa'qu' ɬunyejeye' pe' wit'alhei qa pe' witlits yijayan pa' Intata.

18 Efuts, iwqinheti'ɬ qa ek'eni'ɬets iye pe' ewhe'yetsi'ɬ, qe hik aka' les ɬe'wis qu' aqsiiɬijkii ekheweli'ɬ in ɬijayani'ɬ ha' Yatsat'ax'inij. 19 Jukhew, isu'uni'ɬha pe' ewhe'yeli'ɬ, qa hasu'uj uɬ'ax pa'qu' eqfenyejeyi'iɬij.* 20 Witlits, ek'eni'ɬets pe' alheyi'ɬ qa' ek'eni'ɬijets week pa'qu' ɬunye'je'ɬe, qe hik aka' les ɬe'wisi'm ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Wit'alhei, hasu'uj aqsiiɬi'mijkii pe' elitsi'ɬ qu' numti qu' ham ne'weju'ɬi'ij.* 22 T'ithayii witɬinhei (esclavos), week pakha'ɬe qu' ɬunye'je' qu' ek'eni'ɬijets pe' aqa patunitsi'ɬ ha'ne sehe' epji', hasu'uj in ne'wenɬi'iɬ ma' qa ɬ'ithayi'yi'ɬ, qe hik aka' ɬunyejei pe' wo'ɬi'ii qu' nisu'un ene' jukhew, yijaayi'ija yijat'ij qu' isu'uni'ɬ qu' ithayi'yi'ɬi'm qe ɬe'nijiweyiɬiju'ɬ ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Week pa'qu' aqsiiɬijkii, weeki'ijha pe' atawjetsi'ɬ qu' isu'uni'ɬ qu' aqsiiɬijkii, hik eqjunyejeyi'iɬij qu' hakhaye'ɬe Yatsat'ax'inij qu' aqsiiɬi'mijkii qa' nite'ye' ene' jukhew.* 24 Qe hats ɬenikfe'li'ɬets ha' Yatsat'ax'inij qu' neɬisi'ɬij hatse' pa'qu' ɬeqisit'i'iɬ ej qu' antsat'axiɬijek hatse', qe ekheweli'ɬ ɬ'ithayi'yi'ɬi'm hakha' Cristo, hik hakha' ha' yijaa'ija in aqa patuni'ɬ. 25 Qa pakha'ɬe qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax qa' netestiyijek pa'qu' ɬaja'ye' in yaqsiijkii pa' uɬ'ax, inye'jɬu' pakha'ɬe qu' ɬunye'je'.*

4

1 Qa ekheweli'ɬ pekhewe' witqapatunitsij yijayan pa' Intata, yatsathen qa ɬe'wis iye pa'qu' ejunyejeyi'iɬij pe' eqejkunenheyi'ɬ (witɬinhei), qa' menikfeliti'ɬets in ekheweljiiɬek na'l pa' aqa patuni'ɬ i'ni' na' wa'sji'.* 2 Hasu'uj antapi'iɬii qu' iyini'ɬ. Qa in ɬ'iyini'ɬ qa' iyiini'ɬha hasu'uj pekhel ijamti'iɬik'uiji'kii qa' itjiiɬijetspha'm iye ɬe'wisij pa' Intata.* 3 Qa yekheweli'ɬ iye qu' iyinyi'ɬ yipji'kii, hats'inha pa' Intata qa' nit'iɬij ye'mik'i qhof pe' ɬejil ma' qa' henfeli'ɬ ke'ɬe'lijei, hats'inha qa' ninikfe'l aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo, qa hik aka' iye ho'yopheɬiti'yipji'.* 4 Iyini'ɬyipji' hats'inha qu' neqet'aaxik'iha qu' henfel, qe hik aka'tax qu' haqsiijkii. 5 Mewetjeɬi'ɬ otok'oiha qa' anatkini'ɬ pa' ikfeliyaxitsi'ɬkii in ɬa'ni'ɬ ji'teje'm ne' nite' tek'enets ha' Cristo. Ɬe'wis qu' iwq'axini'ɬij qu' nana'l pa'qu' ɬahats'i'ij qu' enqif'eli'iɬij qa' enfeli'ɬi'm.* 6 Af'ayai qa yimax iye pe'qu' e'lijeyi'iɬ in ɬ'iyeti'ɬ, hats'inha qa' enikfe'li'ɬets pa'qu' it'iɬij qu' inku'ɬi'ɬ.*

Pablo qa wetfel.

7 Qa nakha' qi in jitesu'un inejefe Tíquico, ɬe'wis yithayife qa ɬeq'ithayinenek iye ha' Yatsat'ax'inij, hik nakha' qu' nefeliɬi'm hatse' pa'n yijunye'jkii.* 8 Qe hik aka' ta'ɬets in he'nukin qu' enikfe'li'ɬ yiwets pa'n yijunyejeyi'ɬkii, hats'inha qu' nakakɬin iye pe' atawjetsi'ɬ.* 9 Na' Tíquico qa nakha' qu' ɬijts'eye'kii hik nakha' Onésimo, hik nakha' iye qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa qi in hisu'uni'ɬ, hik nakha' iye etsetife'eɬ. Enewe'en hik enewe' qu' nefeliɬi'm week ekewe' yijunyejeyi'ɬkii.* 10 Na' Aristarco, hikna' yinopheɬife, wetfeli'ɬ ei. Qa hik ɬunye'j iye na' Marcos, ɬaqa a's ha' Bernabé, hik nakha' iye hayiits na'l pekhewe' nijatsheni'ɬij, qa qu' nanami'ɬ ei qa' eneqjunu'uɬijha hatse'.* 11 Qa nakhap iye Jesús, ɬii iye Justo, wetfeli'ɬ ei iye. Enewe'en hik enewe' uja'xɬe in judío in yithayifetsij aka' wit'ithayijkit t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa hik enewe' qi qa yisimetsinji'ij pa' yitawe'j. 12 Qa nakha' iye Epafras wetfeli'ɬ ei iye, hik nakha' etsetife'eɬ qa ɬeqejkunenek iye ha' Jesucristo. Nite' yili'ij in qi qa iyinjii'ɬ epji', hats'inha qu' ham neqenijani'iɬ ej, qu' ham pa'qu' hami'ik'ui in t'ejuyets in ɬijayani'ɬ pa' Intata qa qu' nami'ɬ ejju'ha iye qu' enikfe'li'ɬetsha week pa' yisu'un pa' Intata.* 13 Yakha' tsikfe'lijets na' Epafras in qi in ɬatawe'ji'ɬ eikii ekheweli'ɬ qa week pekhewe' i'ni' ek pa' witset Laodicea qa pe' i'ni' ek pa' witset Hierápolis.* 14 Qa na' Lucas hikna' weihetax witeqjunhetits ɬeiɬe', hikna' iye qi in hisu'uni'ɬ, wetfeli'ɬ ei iye, qa nakha' iye Demas wetfeli'ɬ ei iye.* 15 Hewetfelii week pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek pa' Laodicea, qa ke' Ninfa iye qa week pekhewe' inejefetsipji' not'axjii wetju'ɬ pe' ɬetsi'ii.* 16 Qu' hats week iyinentaxi'ɬik'i ha'ne witfaakanek, qa' ɬisi'ɬij pe' inejefetsipji' Laodicea ɬeiɬets

* **3:17** Jn 14:13; Fil 2:10 * **3:19** 1P 3:1; Ef 5:25; Ap 8:11; 10:9-10 * **3:20** Gn 3:16; Lv 10:14; Dt 31:12; Sal 37:25; Pr 20:7; Lc 1:7; Hch 2:39; He 2:13 * **3:21** Sal 103:13; Ef 6:4; He 11:23; 2Co 9:2 * **3:22** Ro 1:3; 4:1; 8:4-5,12-13; 9:3,5; 1Co 1:26; 10:18; 2Co 1:17; 5:16; 10:2-3; 11:18; Ga 4:23,29; Ef 6:5; Pr 1:7; Ap 14:7 * **3:23** Ef 6:7 * **3:25** Ap 2:11 * **4:1** Col 3:22 * **4:2** Ro 12:12 * **4:3** Hch 14:27; 27:2; 28:16,30; 1Co 2:7; 16:9; 2Co 2:12; Ef 3:4; 5:2; 6:18-20 * **4:5** Ef 5:15-17 * **4:6** Mr 9:50; Lc 14:34; 1P 3:15 * **4:7** Hch 20:4; Tit 3:12; Nm 23:19 * **4:8** Lc 16:25; Ef 6:21-22; Col 2:2 * **4:9** Flm 10,16 * **4:10** Flm 24; Hch 4:36 * **4:12** Col 1:7; Flm 23; Jud 3; Ga 1:4; Ef 1:9 * **4:13** Jud 3; Col 2:1 * **4:14** 2Ti 4:10 * **4:15** Hch 12:12; Ro 16:5

qu' niyinenjiik'i' ek, qa ekheweli'ɬ qa' iyineni'ɬik'i ek ha' witfaakanek k'inqekenijiyek pe' Laodicea ɬeiɬets. 17 Qa ha' Arquipo qa aka' qu' it'iɬijets: —Me'neniha pa' ithayijkit neɬisij pa' Yatsat'ax'inij hats'inha qu' aqsiijkii.—* 18 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hewetfeli'ɬ ei qa hika' ha'ne ɬ'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek. Menikfeliti'ɬyiikii wat'ij in ye'wit'opheɬik. Pa' qi ɬeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij qu' hikpa' na'ni'ɬ ejupha.*

* **4:17** Flm 2; 2Ti 4:5 * **4:18** Fil 1:7; 1Ti 6:21; 2Ti 4:22; Tit 3:15

1 TESALONICENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo qa na' Silvano qa na' Timoteo hika'aɬ ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' hats yijayan pa' Intata i'ni' ha' witset Tesalónica, ewi'ɬ i'niji' in yijayan pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Na'ɬɬek pa' Intata qu' net'iftits'iɬ ewets qa' neɬisi'ɬij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pablo nite' nitapiji'jii qa iyinji'ij pe' Tesalónica ɬeiɬets.

2 Yekheweli'ɬ hitjiiɬijetspha'm pa' Intata ɬe'wisij qe ta'ɬi'ɬ ewets week ekheweli'ɬ. Week ɬahatsiyij in k'iyini'ɬ qa nite' tsitapiji'iɬ ei. 3 Nite' hili'iɬij iye in henfeli'ɬi'mkii pa' Intata pekhewe' ithayijkititsi'ɬ. Qe in ɬi'feni'ɬ pekhewep ta'ɬets in ɬ'ineqsu'uni'ɬ qa in yijaa'ija iye in ɬaqsi'ji'ɬijkii nite' ɬanqami'ɬij kekhewe' hats yit'ij inwets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 4 Yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets yejefets in hats t'eku'mi'ɬ eiji' pa' Intata qe nesu'uni'ɬ.* 5 Qe ke' ɬe'sits wi'tlijei in i'nk'aa'ija k'efeli'ɬi'm, ekewe'en nite' witlijeiɬe qe ekewe'en i'nji' iye pa' ɬet'unha'x pa' Intata qa i'nji' iye pa' Espíritu Santo. Ma' qa ɬoksi'weeni'ɬha ekewe'en in yijaalija. Qa hats ɬe'tsweni'ɬij iye ka' yijunyejeyi'ɬ in ha'ni'ɬ etji'teje'm, qi in hewetjeɬi'ɬ yitok'oi.* 6 Aka'an aka' yijunyejeyi'ɬ ekheweli'ɬ hats ɬojonketiɬik'i qa hats ɬojonketiɬik'i iye ka' ɬunye'j ha' Yatsat'ax'inij. Qe in ɬ'eku'mi'ɬi' eke' wi'tlijei qa olots pe' wekwek enifenyejeyi'ɬkii qi in ɬ'awitjaxtiitaxi'ɬ, qa e'ɬe'sitsɬi'iɬi'mkii qe ta'ɬets pa' Espíritu Santo.* 7 Hane'ej qa hats neqjeyu'uɬij ewets hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' sehe' Macedonia qa he' i'ni' ek ha' sehe' Acaya.* 8 Ekewe' ɬe'lijei ha' Yatsat'ax'inij hats naq'axij ha' week Macedonia qa week iye ha' Acaya. Qa nite' uja'xɬe qe week pekhewep witsetits, qe ta'ɬi'ɬ ewets. Week pe' witsetits i'ye'ej wetju'ɬ pa' ejunyejeyi'ɬ in yijaa'ija in ɬijayani'ɬ pa' Intata. Qa hik ta'ɬijupi' in hats nite' weju'ɬij qu' natsami'ɬii qu' henfeli'ɬi'm iye ka' ejunyejeyi'ɬ qe hats a'nali'ɬ in ɬikfe'litiɬets.* 9 Qe in tsamtaxi'ɬii qu' henfeli'ɬi'm, qa ju'f qa ɬekhewel in nifeli'ɬ ye'mik'i ka' ɬunye'jkii in i'nk'aa k'efeli'ɬi'm eke' wi'tlijei qa in hats nite' ɬijayani'ɬ pe' witeqsi'nq'alits qe qa' ijayani'ɬ pa' yijaa'ija in Dios nite' wa'm.* 10 Qa hats ɬo'notki'iɬik'ui iye pa' ɬamijiiju' ha' Ła's, hikha' niyik'uipha'm pa'aj pe' naxju' in hats wa'mtax. Hakha'an Jesús hikha' jiyaqsi'jij pa' qi ɬawak hatse' pa' Intata.*

2

Pa' Pablo yijamti'ik'i in i'nk'aa wenq'ijatshenij ke' Jesús ɬe'lijei.

1 Yejefets, ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬetsha in na'l pa' weju'ɬij ka' haqsiiɬijkii in i'nk'aa tsami'ɬ ei.* 2 Ekheweli'ɬ ɬenikfee'liɬetsha iye in i'nk'aa tsami'ɬets ha' etset'iɬ qa hayiits hayawitjaxti'yi'ɬ qa heyeqsilanheti'yi'ɬju' iye in hata'ɬi'ɬii ha' witset Filipos. Qa yape'enhaɬe heqemheikiti'ɬ pa' Intata ma' qa nite' ts'ijiwe'yi'ɬ in henfeli'ɬ ke' ɬe'lijei inye'jɬu' pe' wekwek yinifenyejeyi'ɬkii qi in hayawitjaxtiitaxi'ɬ.* 3 Qe tsikfe'li'ɬets eke' henfeli'ɬ wi'tlijei in nite' tsaf'ali'ɬi'iɬij in henfeli'ɬ. Ekewe'en yijaa'ija pa' yit'ij. Eke' wi'tlijei nite' hik ɬunyejei na'aj jiyaqanɬi'ijkii pe'ye'.* 4 Pa' Intata tseɬisi'ɬij qu' henfeli'ɬ eke' ɬe'lijei t'ejuyets pa' witiɬa'x. Hik aka' ewi'ɬɬe in haqsiiɬijkii. Qa nite' haqsiiɬijkii qu' henfeli'ɬ pa' les yisu'unik'i in yepi'ye' ene' jukhew qa efuts. Ewi'ɬɬe in henfeli'ɬ pa' yisu'un pa' Intata qe ɬakha' yejeeɬijupkiiha pe' intawjets ma' qa nikfe'lets inhats'ek in haqsiiɬijkii aka'an.* 5 Ɬenikfe'li'ɬets in k'efeli'ɬi'm eke' wi'tlijei nite' ta'ɬets qu' het-simetsini'ɬij ewetskii pe'ye' eke' wekwek jite'wen i'nɬi'i qu' ɬ'astaye'. Aka'an aka' henfeli'ɬ pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija.* 6 Yekheweli'ɬ nite' howo'oɬii qu' etsiwqinheti'ɬ, nite' howo'oɬii iye qu' netsiwqinheti'ɬ ene' week, yemjeetax in t'eku'mtaxi'ɬ yiiji'ha ha' Cristo qu' ya'apostolitsi'iɬij.* 7 Aka'an nite' hisu'uni'ɬ. Yekheweli'ɬ hik yijunyejeyi'ɬ ne'ej efu in qi in yisu'un qa yejeeɬetsha ne'ej ɬelits.* 8 Yekheweli'ɬ qi in hoksi'weni'ɬ pa' qi yeqsu'unka'xi'ɬ

---

* **1:1** Hch 15:22; 16:1; 17:1; 2Co 1:19; 2Ts 1:1; 1P 5:12 * **1:3** Fil 4:20; Ro 3:28; 9:32; Ga 2:16; 5:6; 2Ts 1:11; He 6:1; Stg 2:14-26; Ap 2:19; Hch 15:26 * **1:4** Mt 24:22; Ef 1:4; Jn 3:16; Ap 12:11; Dt 33:12; 2Ts 2:13 * **1:5** Jn 1:33; Hch 2:4; 20:18; Ro 8:9; 1Co 2:4; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; 1Ts 2:10 * **1:6** He 4:12 * **1:7** Hch 16:9; 18:12 * **1:8** Ga 2:16 * **1:9** Hch 17:1-9; 1P 2:25; Gn 31:19; 1Co 8:4; Dt 5:26; Jn 4:23; 1Jn 5:20 * **1:10** Jud 21; He 1:2; Mt 17:9; 27:43; Jn 5:25; Ro 2:5; 1Ts 5:9; Ap 6:16 * **2:1** Hch 17:1-9 * **2:2** Hch 16:19-24; Fil 1:1 * **2:3** 1Ts 4:7; Sal 10:7 * **2:4** Lc 16:11; Hch 15:7; Ga 1:10; 2:7; 1Ti 1:11; Jn 5:44; 12:43; 1Co 4:5; 2Co 10:18; Fil 3:19; 1Ts 2:15; 1P 3:4; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27 * **2:5** Ef 5:3; Mr 12:40; Lc 20:47; Jn 15:22; Hch 27:30; Fil 1:18; Ro 1:9 * **2:6** Fil 3:19 * **2:7** Hch 1:2; Jud 17

ej qa hik ta'ɬijupi' in qi in hisu'uni'ɬ qu' henfeli'ɬ e'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x inye'jɬu' qu' hawa'mi'ɬ efi qe qi'ija in k'esu'uni'ɬ. 9 Yejefets, maxtayitiɬik'iha yekheweli'ɬ qi in heyithayi'yi'ɬ neɬuts qa najai qe in k'efeli'ɬi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x qa nite' hisu'uni'ɬ qu' nek'iyini'ɬij ewets pe'qu' hamitsi'iɬ ye'm.* 10 Ekheweli'ɬ in hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo ɬe'tsweni'ɬij qa ɬenikfeliɬij yiwets qa pa' Intata iye tsi'weni'ɬij qa nikfe'li'ɬ yiwets iye in ham pa'qu' haqsi'ji'ɬijkii qu' uɬ'axe'. Ewi'ɬɬe in haqsiiɬijkii pa' yatsathen qa ham pa'qu' nit'iɬij yiwets qu' yuɬ'etsi'iɬ.* 11 Qe week ewiɬei ekheweli'ɬ in k'ijatsheni'ɬ hik k'eyijunyejeyiɬij na'aj ewi'ɬ jukhew qe yijatshen ne'ej ɬelits. Qe yekheweli'ɬ qi in k'akakɬiniɬij. Qa hit'iɬij ewets* 12 qu' aqsiiɬijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' ejunyejeyi'iɬ qe ɬakha' tayaitaajupkii pa' ɬetset. Pakha'an witset qi'ija in ham ɬunye'ji'iju'ɬ.* 13 Yekheweli'ɬ nite' hili'iɬij in hit'iɬijetspha'mkii ɬe'wisij pa' Intata qe in i'nk'a k'efeli'ɬi'm ke' Intata ɬe'lijei qa aje'eɬ ɬ'eku'mi'ɬiju'ɬ qe yijaa'ija in ɬe'lijei pa' Intata qa nite' hik ɬunyejei pe' i'nq'ijatshentaxij ene' jukhewɬe. Ke' Intata ɬe'lijei t'ithayiyi'ɬ etji' in hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo.* 14 Yejefets, ekheweli'ɬ hats hik ejunyejeyi'ɬ hekhewep inejefetsipji' pa' Intata qa inejefetsipji' iye ha' Ła's Jesucristo hekhewe'en i'ni' ek ha' sehe' Judea, qe ekheweli'ɬ qi iye in ɬ'awitjaxti'yi'ɬ, nawitji'iɬ ne' etsetifetstaxi'ɬ qa ɬekhewelɬe qa yawitji ek ne' ɬewetekheweltaxi'ɬ in judiol.* 15 Nekhewe' judiol inqawitji hik nekhewe' iye yaq'alij in yilan ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa hik nekhewe' iye hayiits nilanju'kii pa'aj pe' profetas'ik'i qa hik nekhewe' iye yeq'ilati'ɬ yijkii. Ɬekhewel nite' yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa ɬ'ejuihifetsij iye ene' week jukhew.* 16 Ɬekhewel nite' yisu'untax qu' netfelhitiyi'm ke' ɬe'lijei ha' Jesucristo nekhewe' nite' judiol hats'inha qu' iɬiye'jeek hatse'. Aka'an hik aka' les yoponhetij pe' ɬewuɬ'ets qa pa' qi ɬawak pa' Intata qa hats i'nipji'.

Pablo yisu'untax qu' newetweni'ɬ iye.

17 Yejefets, mexe yi'totsi'ɬ e'mii ene' uja'x juwelits, nite'ɬe hili'iɬij in hijamti'iɬ eikii. Yape'enha hisu'untaxi'ɬ qu' jinewe'twen iye.* 18 Qa hik ta'ɬijupi' in qi in hisu'untaxi'ɬ qu' natsami'ɬ ei. Yakha' Pablo. Olotsij in henektaxi'ɬkii qu' natsami'ɬ ei qa pakhaɬe inwo'met Satanás qa yotheti'ɬ yik'uikii.* 19 Qe qu'nte' natsami'iɬ ei qa ¿ɬekpa' qu' hetjumti'iɬik'ui hatse'? ¿Ɬekpa' iye qu' nataɬets pa'qu' yisaxitsi'iɬi'mkii? ¿Qa ɬekpa' iye qu' heiqeni'ɬijets hatse' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' netpiltaxju'? ¿Me nite' ekheweli'ɬ?* 20 Ekheweli'ɬ heiqeni'ɬ ej qa ta'ɬi'ɬ ewets iye pa' yisaxitsi'ɬi'mkii.*

3

Pablo yukinii pa'aj pa' Timoteo pa' witset Tesalónica.

1 Qa hatsɬe nite' ye'weju'ɬi'ɬiju'ɬ in ham pa'qu' nek'impi'ye'eɬij, ma' qa week humti'iɬ qu' hik ha'neɬe ya'maneyi'iɬi' ha'ne witset Atenas.* 2 Qa ha'ne inejefe'epji' pa' Intata ɬii Timoteo qa hik ha'ne he'nukini'ɬ ei. Hane'en ɬeqejkunenek iye pa' Intata qa nifel iye ke' Jesús ɬe'lijei hats'inha qa' nefeliɬi'm iye. Ma' qa' les qu' qi qu' et'unitsi'iɬij iye in ɬ'ek'eni'ɬets ha' Jesús.* 3 Ma' qa'nte' neqenijani'iɬ ej pe' wekwek pekhel ɬunyejeikii. Qa ekheweli'ɬ qa hatsɬe hayiits ɬenikfe'li'ɬets ekewe'en in nam inwets hatse'. 4 Qe in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm qa hayiits hit'iɬij ewets qu' qi qu' jintaats'e'ej pe' wekwek pekhel ɬunyejeikii. Ekewe'en qa hats ejunyejeyi'ɬkii. Ma' qa hats ɬenikfe'li'ɬets in yijaa'ija. 5 Qa hik ta'ɬijupi' hik aka'aj in hats nite' yeweju'ɬiju'ɬ in ham pa'qu' nek'impi'ye'ej, ma' qa he'nukin hik aka'aj na' Timoteo qe qa' netsikfe'lets me mexe ɬijayani'ɬ ha' Cristo. Qe ts'ijiweitaxets qu' hats najaajini'ɬ pa' inwo'met Satanás qe pa' Satanás qi in aqjaajinhetsax. Ma' qekha hamtax ne'weju'ɬi'ij kakha' yithayijkit'iɬ. 6 Ma' qa in hats tepil na' Timoteo ta'ɬii ha' etset'iɬ qa ɬe'sitsik'i ke' nifeli'ɬ ye'm, yit'iɬij yiwets in ekheweli'ɬ nite' ɬili'iɬij in ɬijayani'ɬ ha' Cristo qa qi iye in ɬ'ineqsu'uni'ɬ. Qa nifeli'ɬ ye'm iye in nite' ɬantapi'iɬyiikii qa qi iye in ɬisu'uni'ɬ qu' e'tsweni'ɬ iye in yijunyejeyi'ɬek in qi in hisu'uni'ɬ qu' k'eweni'ɬ iye.* 7 Yejefets, qe yekheweli'ɬ qi in haats'etaxi'ɬij ke' wekwek yijunyejeyi'ɬkii kekhewe'en in ta'ɬets in hamitsi'ɬ ye'm pe'ye' qa in pekhel yinifenyejeitaxi'ɬkii iye. Qa in hepi'ye'eɬik'i ke' nifeli'ɬ ye'm na' Timoteo, ma' qa hats k'ikesimenɬi'iɬ qe ta'ɬets in nite' ɬili'iɬij in ɬijayani'ɬ ha' Cristo. 8 Qe qu'nte' iliyi'iɬij in ɬijayani'ɬ ha' Yatsat'ax'inij ma' qa' qiye'ji'jek qu' yet'unitsi'iɬij iye.* 9 ¿Pa'n uja'xij qu' hit'iɬijetspha'mkii ɬe'wisij pa' Intata in qi in ɬe'sitsi'ɬ ye'mkii

---

* **2:9** 2Jn 8 * **2:10** Ro 1:9; Tit 2:12; 1Ts 5:23 * **2:11** 1Co 4:14; Ga 4:19; 1Ti 1:2; Flm 10 * **2:12** 3Jn 6; Mr 1:15; Hch 20:25; Lc 9:32; 24:26; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1; 2P 3:18 * **2:13** 2Ts 3:1; Lc 8:21 * **2:14** Lc 1:5; Fil 1:29; Hch 17:5 * **2:15** Lc 24:20; Ro 11:3 * **2:17** Col 2:5; 1Ts 3:10 * **2:18** Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **2:19** Jn 15:11; 2Co 1:14; 6:10; 12:5; Ap 11:8; 12:1; Stg 4:16; 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; 1Co 15:31; Fil 4:1; 2Ts 1:4 * **2:20** Jn 12:43; Fil 3:19; 2P 3:4 * **3:1** Hch 17:15 * **3:2** Hch 16:1; 1Ti 1:2; Fil 1:27 * **3:6** Hch 18:5; 1Co 11:2; Fil 1:8 * **3:8** Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27

qe ta'ɬi'ɬ ewets qa pa' yisaxitsi'ɬi'mkii iye in hats nikfe'lets pa' Intata?* 10 Week neɬuts qa week najai iye k'iyini'ɬijetspha'mkii pa' Intata weekij pe' yitawjetsi'ɬ qu' ɬeke'ye' qu' jinewe'twen iye hats'inha qu' k'ijatsheniɬij iye pekhewe' mexe hamitsik'ui ma' qa' week enikfe'li'ɬets ke' ɬe'lijei ha' Cristo.* 11 Pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' nets'ethiniɬij pa'qu' yikheyiji'iɬ hats'inha qa' ɬeke'ye' qu' natsami'ɬ ei.* 12 Ha' Yatsat'ax'inij qu' naqsiijkii iye qu' lees qi qu' mewet-su'uni'ɬ week ɬahatsiyij qa naqsiijkii iye qu' qi qu' isu'uni'ɬ pekhewepe' iye hats'inha qa' hik ejunyejeyi'iɬ ka' yijunyejeyi'ɬ ej in i'nk'aa'ija.* 13 Ha' Yatsat'ax'inij qu' netisij ɬet'unhaxitse' pe' atawjetsi'ɬ hats'inha qa'nte' aqsi'ji'iɬijkii pa' uɬ'ax, ma' qa' nite' nenit'i'iɬij ewets hatse' qu' uɬ'etsi'iɬ qu' amtaxi'ɬii pa' Intata pa' ɬahats'ij qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa week iye pekhewep ɬijts'eyekju' hatse' pe' hats i'nijup.*

4

Pa' yisu'un pa' Intata qu' injunyejeye'.

1 Yejefets, hane'ej qa k'iyini'ɬij ewets aka'ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' aqsiiɬijkii kekhewe' hats k'ijatsheniɬij hats'inha qa' ɬe'wisi'imkii pa' Intata. Tsikfe'lets in hats ɬaqsiiɬijkii kekhewe' uja'x qa lesɬe ɬe'wis qu' week aqsi'ji'ɬijkii kekhewe'en. 2 Ekheweli'ɬ hats ɬenikfe'li'ɬets kekhewe' k'ijatsheniɬij qe ta'ɬets in yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesús. 3 Pa' Intata yisu'un qu' jitotsi'imetsha pa' uɬ'ax. Hasu'uj ejteni'ɬ wetju'ɬkii pe' qu'nte' ewhe'yetsi'iɬ. Qa pe' mexe ham ɬewhe'yetse' qa' hasu'uj nanawitjiɬeju'kii iye. Qa pe' jukhew qa' hasu'uj napiɬe wetju'ɬ qa hik ɬunyejei iye pe' efuts. Qe i'nɬi'i qe wanawitjiɬi'ijju'kii ɬ'esenits ne'ej inqa'metets jukhew qa efuts.* 4 Week ewiɬei ekheweli'ɬ les ɬe'wis qu' menikfeliti'ɬets ka' yisu'un pa' Intata pa'n ɬunye'j qu' mowo'oɬiikii pe'qu' yijaayi'ija qu' ewhe'ye'yi'iɬij. Qa hasu'uj pa'qu' e'niihe'yi'ɬij qu' neqwepin. 5 Qa hasu'uj aqsiiɬijkii iye ka' ɬunyejei nekhewe' jukhew qa efuts iye nite' nikfe'lets pa' Intata. Enewe'en in yi'wen pe'ye' ma' qa aje'eɬ yisu'untax qu' qapi'i'.* 6 Week ekewe'en hasu'uj aqsiiɬijkii. Hasu'uj iye qu' awitji'iji' pe'ye' pa'qu' ejefeye' eke' wekwek i'nɬi'i pe'qu' ɬewhe'ye'ye'. Ha' Yatsat'ax'inij yitanithen hatse' pekhewe' qu' naqsiijkii ekewe'en. Hik ta'ɬijupi' qu' hasu'uj antapi'iɬik'i ekewe'en. Hik aka' ka' hayiits hi'ttaxi'ɬij ewets iye.* 7 Pa' Intata nite' t'eku'm i'ni' ma' qa' jintaqsiijkii pa' uɬ'ax. T'eku'm i'ni' qe qa' jintaqsiijkii pa' ɬe'wis.* 8 Hik ta'ɬijupi' in hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo, pakha' qu' not'oqowe'yiju'ɬ aka' wi'tlijei ikji' t'oqowe'yiju'ɬ pa' Intata, qe eke' wi'tlijei nite' ta'ɬets pa'qu' jukhewe'ɬe. Ekewe'en ɬe'lijei pa' Intata hik pakha' hats neɬisi'ɬij pa' Espíritu Santo.* 9 Ekheweli'ɬ in hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo qa hats ɬewetsu'uni'ɬ, qa hik ta'ɬijupi' in hats nite' ɬeke' qu' hika'aɬ e'm pe'ye' qu' net'ejuyets aka'an. Qe pa' Intata ɬakhaa'ija in nijatsheni'ɬij in ɬewetsu'uni'ɬ.* 10 Ekheweli'ɬ ɬ'ethiniɬij pa' e'qsu'unka'xi'ɬij pe' week hats yijayan ha' Cristo i'ni' na' sehe' Macedonia. Yejefets, k'iyini'ɬij ewets qu' week neɬuts net'ijaifik'i qu' lees qi qu' mewetsu'uni'ɬha.* 11 Hisu'un qu' mowo'oɬii qu' nana'li'ɬ e'm pa' wit'ikesimeya'x. Ithayiki'iɬ pe'qu' ithayijkititsi'iɬ qa hasu'uj qu' ithayi'meteni'ɬ pe'ye'. Qa ithayiki'iɬ iye pakha' qu' nata'ɬets qu' nana'li'ɬ e'm pekhewe' hamitstaxi'ɬ e'm. Hik aka' hayiits hit'iɬij ewets iye.* 12 Hats'inha qa' ham pa'qu' ɬ'anyejeyi'iɬ ej nekhewe' mexe amaneifik'i qa hasu'uj qu' isu'uni'ɬ qu' estiiɬi'iɬijkii eke' wekwek.*

Pa' ɬamjiiju' pa' Yatsat'ax'inij.

13 Yejefets, nite' hisu'uni'ɬ qu'nte' enikfe'li'iɬets pa' ɬunye'jkii in wa'm na'aj hats yijayan ha' Jesús ma' qa'nte' ika'metetsi'iɬkii, qa'nte' hik ejunyejeyi'iɬ ne'nte' yijayan ha' Jesús.* 14 Inekhewel jinikfee'letsha ha' Jesús in wa'mtax qa iɬa'xɬe iye, qa hik ɬunye'je' iye hatse' pa' Intata qu' nanjayankeninijju' ha' Jesús pekhewe' tek'enets hats naxtaxju'.* 15 Week ekewe' hane'ej k'efeli'ɬi'm ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij. Inekhewel in mexe ji'ɬii, qu' namtaxets qu' netpiltaxju' iye ha' Yatsat'ax'inij, inekhewel nite' jitojo'ok'oipha'm hatse' pekhewe' hats naxtaxju' tek'enets ha' Yatsat'ax'inij.* 16 Ha' Yatsat'ax'inij qa' nente'nilitju' ta'ɬetspha'm na' wa's qi qu' net'un pa' yit'ij qu' natyayii pe' hats yijayan. Qa' natyai iye pa' qiji' ángel, qa' nat'ai iye pe' ɬofoj pa' Dios. Ma' qa pe' yijayan ha' Cristo hats naxtaxju' qa'

---

* **3:9** Jn 15:11; 2Co 6:10; Fil 1:18 * **3:10** 1Ts 2:17; Col 1:24 * **3:11** Jn 8:42; Fil 4:20; Hch 20:21 * **3:12** Lc 7:42; Ro 13:8 * **3:13** Lc 1:6; Ro 1:4; 1Co 7:14; 2Co 7:1; 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * **4:3** 1Ts 5:18; Ro 6:19,22; 1Co 1:30; 2Ts 2:13; 1Ti 2:15; 4:3; He 12:14; 1P 1:2 * **4:5** 2P 1:4; 2:10 * **4:6** 2Co 12:17 * **4:7** Mt 23:27; 2Co 12:21; Ga 5:19; Ef 4:19; 5:3; Col 3:5; 1Ts 2:3 * **4:8** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; 1Jn 5:8; Ap 3:22 * **4:9** Jn 6:45; 1Jn 3:11 * **4:10** Hch 16:9 * **4:11** Lc 14:4; 23:56; Hch 11:18; 21:14; 2Ts 3:12; 2Jn 8 * **4:12** Ro 13:13; 1Co 14:40; Ef 4:28 * **4:13** Jer 14:19; Ef 2:12; 1Ts 1:3 * **4:14** Lc 18:33; Ro 8:11; 14:9,15; Jn 14:19; 1Co 6:14; 8:11; 15:3,4,18-20; 2Co 4:14; 5:15; Fil 1:23 * **4:15** 2P 1:21; Ap 11:8; 1Jn 2:28; 1Co 15:51

nojo'oj qu' iɬiye'.* 17 Qa inekhewel in mexe ji'ɬii, qa qu' iɬiye' pe' hats naxtaxju' qa' ewi'ɬ jina'ni'ɬi' ma' qa' je'weeki'iɬpha'm, qa' ji'nuiji'teje'm pe' wasil, qa' hikpa' jinewe'tweni'ɬi' ha' Yatsat'ax'inij ma' qa nata'ɬi' qu' pakhaayi'ij qu' jina'nijupkiiha ha' Yatsat'ax'inij.* 18 Hik ekewe' henfeli'ɬ e'm hats'inha qa' enfeli'ɬi'm nekhewe' hats yijayan ha' Cristo pekhewe' qu' qi qu' nika'metetstaxik'i pa'qu' nawa'm hats yijayan ha' Cristo.

5

Matjanitheni'ɬik'ui pa' ɬeqe neɬu pa' Yatsat'ax'inij.

1 Yejefets, nite' hika'ał e'm pa' ɬahaats'ijha qu' namets pa' neɬu,* 2 qe ekheweli'ɬ hats ɬenikfe'li'ɬetsha in ham nikfe'le'ets pa' ɬamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij. Qu' nanam hatse' hik qu' ɬunye'je' na'aj t'ejtenkii in najaleikii qa ham nikfe'le'ets in nam inwets.* 3 Qu' nit'ij ene' jukhew: —Hats ham uɬ'axe', hats week ɬe'wis,— ma' qa' aje'eɬ na'nipji' pa' qi uɬ'ax hik qu' ɬunye'je' ne'ej efu qe naqalkeyu' nite' ɬeke' qu' nilatik'ui pa' ɬaqa'ti'ij. Qa hik qu' ɬunyejeye' hatse' nite' ɬeke' qu' nilattaxik'ui. 4 Qa ekheweli'ɬ yejefets hats nite' ɬa'ni'ɬi' pa' nookii hats'inha pa' ɬamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij, qa' nite' enf'eliyi'iɬiju'ɬ qu' hik ɬunye'je' na'aj t'ejtenkii.* 5 Qe e'weeki'ɬ yatsat'etsi'ɬ ej pa' na'lkii qa yatsat'etsi'ɬ ej iye pa' neɬu. Inekhewel nite' yatsat'ets'inij pa' naja'x qa nite' yatsat'ets'inij iye pa' nookii,* 6 qa hik ta'ɬijupi' inekhewel qu' jinatjanithenkiiha qa hasu'uj qu' jinama'ju' qu' hik injunyejeye' pekhewep in ima'ju'. 7 Inekhewel nite' yatsat'ets'inij pa' naja'x, qe na'aj naja'x na'l ne'ej ima'ju' qa ne'ej yek'uwetju' iye. 8 Ma' qa inekhewelɬe in yatsat'ets'inij pa' neɬu qa hasu'uj qu' hik injunyejeye' na'aj yek'uwet in nite' yatsathenik'i na'aj wit'ikheyi'j. Qa' jintek'eenetsha iye pa' Intata qa' jintesu'unija iye ene' week. Qu' jintaqsiijkii aka'an, ma' qa hik ɬunye'je' na'aj oq'opheɬinetsi'l in na'l na'aj ɬ'ejuijiwo' yiwetsheniju'ɬ pe'ye' qa'nte' yametsji' ɬ'ese'n. Qa in hats jinikfee'letsha in na'l hatse' pa' witiɬa'x, qa ha'ne inikfeliya'xets in na'l hatse' pa' witiɬa'x qa' ji'nuiji'ju'ha qu' hik ɬunye'je' ne'ej nijket oq'opheɬinetsi'l ɬotjojiiki te'weyiju'ɬ pe'ye' qa'nte' yametsji' ɬ'ese'n.* 9 Pa' Intata nite' jiyejutshentaxets pa' qi ɬawak. Ewi'ɬɬe in jiyejutshenets qu' jinamii pa' witiɬa'x nite' yili'ij qe ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 10 Ha' Jesucristo hikha' wa'm infi pa'aj hats'inha qa' ɬeke'ye' qu' pakhaayi'ij qu' jina'nijupkii pa' i'ni', axe'm qu' mexe ji'ɬiye', i'nɬi'i qu' hats jinanaxtaxju'.* 11 Ma' qa hik ta'ɬijupi' ekheweli'ɬ qu' enfeli'ɬi'm aka'an pakha' qu' nika'mettaxkii hats'inha qa' ɬe'wisi'imkii iye. Qa' meteni'feni'ɬij wetju'ɬkii iye kakha' hats ɬunye'j ka' ɬaqsiiɬijkii.

Pablo yisu'un pe' ɬejefetsipji' pa' Intata qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis.

12 Yejefets, hane'ej qa k'iyini'ɬij ewets qu' iwqinheti'ɬji' pekhewe' qu' nejeɬi'ɬ ewets qa nithayiki'iɬ iye qa nijatsheni'ɬij iye kekhewe' ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Iwqinheti'ɬha qa isu'uni'ɬha iye qe pa' ɬ'ithayijkit ta'ɬets pa' Intata. Hasu'uj qu' pekhel anyejeyi'iɬkii, week mewet-su'uni'ɬ yijat'ij.* 14 Qa k'iyini'ɬij ewets iye yejefets qu' aq'ayini'ɬij pe' nite' yijayanij na'aj wenittaxij t'ejuyets pe' yijayan pa' Intata. Akakɬini'ɬ iye pekhewe' yumti qu'nte' ne'weju'ɬi'ij pe'ye'. Jeɬi'ɬets iye qa' iftits'iɬets iye pekhewe' mexe nite' t'unitsij. Hasu'uj itaqsunhet pe'ye' ene' weekji'.* 15 Qa jeɬi'ɬiju'ɬ iye hasu'uj qu' natqa'tjai pe'ye'. E'mehe'yi'iɬij yijat'ij qu' aqsi'ji'ɬi'mijkii pa' ɬe'wis pakha' qu' anqa'tjayutaxi'ɬij qa hasu'uj qu' u'ja'xe'ɬi'iɬ qu' aqsiiɬijkii aka'an aqsi'ji'ɬi'mijkii iye pekhewepe'.* 16 E'ɬe'sitse'ɬi'iɬi'mkii week neɬuts.* 17 Hasu'uj ili'iɬij qu' iyini'ɬii pa' Intata. 18 Week pa'qu' ɬunye'je' qu' i'weni'ɬ qa' itjiiɬijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata qe hik aka' yisu'un pa' Intata qu' ejunyejeyi'iɬ in yatsat'etsi'ɬ ej ha' Jesucristo.* 19 Hasu'uj omheti'ɬ pa' Espíritu Santo qe qu'nte' ek'eni'iɬets pa' yisu'un ma' qa hats ɬ'omheti'ɬ pa' Espíritu Santo. 20 Hasu'uj uteni'ɬ kekhewe' nifel pa'aj pe' profeta. 21 Qa qu' nana'l pa'qu' nit'ijets qu' nenfel ke' Intata ɬe'lijei, qa' jeɬi'ɬijupkii me hik ikji'ha pa' nifel eke' Intata ɬe'lijei. Qa qu' hik ɬunye'je' pa' nifel pakha'an eke' Intata ɬe'lijei qa' ek'eni'ɬets.* 22 Qa hasu'uj qu' aqsiiɬijkii pa'qu' ɬunye'je' qu' uɬ'axe'.* 23 Pa' Intata hikpa' ta'ɬets pa' wit'ikesimeya'x hik pakhaa'ija week neɬuts qu' nenli'jju' pe' ewuɬ'etsi'ɬ hats'inha qa' ham ɬejili'ye' hatse' enewe' wetshetk'ewi'ɬ na'l ine'm pa' intawe'j qa pa' iniɬa'x qa ene' i'nesenits qu' netpiltaxju' ha' yatsat'ax'inij

---

* **4:16** Jn 5:25; Jud 9; Ro 16:7; 1Co 15:18; 1P 5:14; Ap 14:13; 20:5 * **4:17** 1Co 15:23,51-52; Mt 26:64 * **5:1** Dn 2:21; Hch 1:7 * **5:2** Jl 2:1; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6; Jn 10:1; 2Ts 1:9 * **5:4** Job 24:13-17 * **5:5** Col 1:13 * **5:8** 1P 5:8; Ef 6:14,17; Ap 9:9,17; 1S 17:5,38; Sal 60:7; 108:8; Is 59:17 * **5:9** Ap 11:8; Hch 15:26 * **5:10** Jn 11:51; Ro 14:9; 1Co 8:11; Ga 1:4; 1Ts 5:6; Lc 20:38; Fil 1:23 * **5:12** 1Co 16:18; Fil 2:29 * **5:13** Mr 9:50 * **5:14** 2Ts 3:15; Mt 18:26,29; Lc 18:7; 1Co 13:4; He 6:15; Stg 5:7-8; 2P 3:9 * **5:15** Mt 5:44; Ro 12:9,17; 1P 3:9; Lc 7:47; Ga 6:10; 1Ts 5:21 * **5:16** 2Co 6:10; Fil 1:18 * **5:18** Ef 6:6; 1Ts 4:3; 1P 2:15; 4:2; 1Jn 2:17 * **5:21** Ef 5:17 * **5:22** 1Ti 4:3

Jesucristo.* 24 Pa' Intata hikpa' hayiits t'eku'mi'ɬ eiji'kii pa'aj, yijaa'ija in hats yaqsiijkii in
neliji'ɬju' week neɬuts qe pa' hats yit'ij qa nite' ɬeke' qu' nijanik'i.* 25 Yejefets, iyini'ɬyipji'kii.
26 Hewetfelijii aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij he' week inejefetsipji'. 27 Ha' Yatsat'ax'inij ta'ɬets in
hisu'un qu' k'ayaji'iɬijets qu' week iyineni'ɬimik'i ha'ne witfaakanek he' week inejefetsipji'
pa' Intata.* 28 Na'lɬek ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets. Amén.

* **5:23** Ro 15:33; Sal 51:12; 1Ts 1:10; Ap 11:8; 1Jn 2:28 * **5:24** Col 3:15; 1P 1:15 * **5:27** Col 4:16

2 TESALONICENSES

Yojo in mexe wetfel pa' Pablo.

1 Yakha' Pablo qa na' Silvano qa na' Timoteo hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' witset Tesalónica, ewi'ł i'niji' in yijayan pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 2 Na'łłek pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa' nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x.

Pa' Intata yitanithen hatse' pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax.

3 Yekheweli'ł nite' hili'iłij in hitjiiłijetspha'm pa' Intata łe'wisij qe ta'łi'ł ewets week ekheweli'ł, yejefets. Hats weju'łij in week nełuts t'ijaifik'i pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij, qa hats weju'łij iye in week nełuts les qi in łewetsu'uni'ł.* 4 Yekheweli'ł henfeljiiłi'm hekhewe' hats yijayan ha' Cristo week he' witsetits ka' ejunyejeyi'ł in nite' łanqami'łij pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij yemjeetax in qi in ł'awitjaxtiitaxi'ł qa qi iye in ławtshenhetitaxi'łkii iye.* 5 Aka'an in enifenyejyi'łkii qa inq'ethinij in nite' yijanik'i pa' Intata qu' nitanithen pekhewe'en qa ekhewelłi'ił qa' uyi'łetsji' hatse' pa' tenek'enhe'yi' pa' Intata, hikpa' ta'łets in qi in ławtshenheti'yi'łkii.* 6 Pa' Intata yatsathenik'i qu' nawtsheten hatse' pekhewe' nawitjitaxi'ł. 7 Qa ekheweli'ł in qi in ł'awitjaxti'yi'ł qa qi qu' mawapiyi'ł hatse' qa yekheweli'ł qa' ha'ni'ł etji'teje'm iye. Aka'an łunye'jkii hatse' qu' ne'twenhetiitaxjipha'm na' wa's ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa pe' t'units angelits qa pa' qi fe't iye, 8 ma' qa' netisij pakha' weju'łij pekhewe' nite' nikfe'lets pa' Dios qa nite' tek'enik'i iye ke' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Pekhewe'en nite' yili'ij qu' qi qu' naats'e' pakha' weju'łij qu' namii, qi qu' toxi' imiiha ha' Yatsat'ax'inij qa' nite' ni'wene' iye pa' qi łe'wis tujji' ta'łets pa' łet'unha'x.* 10 Ha' Yatsat'ax'inij qu' netpiltaxju' hatse' hats'inha inekhewel in jitajayan qa' qi qu' jintiwqinhetji' qa' qiyi'ija iye qu' jinteqenij hatse'. Ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm hatse' pekhewe'en qe nite' łeqeku'ułik'i kekhewe' henfeli'ł.* 11 Qa hik ta'łijupi' in nite' hili'iłij in k'iyini'ł epji'kii week łahatsiyij hats'inha in hats t'eku'mi'ł eiji'kii pa' Intata qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax. Hats'inha iye qa' nełisi'łij pa'qu' et'unhaxitsi'iłijup qu' aqsi'ji'łijkii pa' yisu'un, qe ekheweli'ł ł'ek'eni'łets.* 12 Ma' qa' olots pe'qu' niwqinhetji' ka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qe ta'łi'ł ewets qa ekheweli'ł qa' newqinheti'łji' iye qe ta'łets in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij. Ekewe'en week qu' nata'łets pa' łeqi'fenkeye'j inij pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

2

Qu' netpiltaxju' pa' Yatsat'ax'inij.

1 Yejefets, hane'ej qu' k'efeli'łi'm pa' łunye'j qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' łunye'j iye qu' ewi'ł ji'nentaxi', k'iyini'łij ewets* 2 qu' hasu'uj qu' aje'eł enł'ilaxi'ł qu' impi'ye'ełij qu' hats netpilju' pa'aj ha' Yatsat'ax'inij qu' nata'łets espirituye' in ł'impi'ye'ełij i'nłi'i qu' nata'łets pe'qu' wi'tlijeye' qa i'nłi'i qu' nata'łets pa'qu' witfaakanek'e qu' netitijitiyijets qu' nata'łi'ł yiwets.* 3 Hasu'uj qu' nawitji'iłij pe'ye' aka'an, qe yojo qu' olootse' pe'qu' nili'ij ha' Yatsat'ax'inij qa qu' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe', hikpa' hats jutsiqax qu' nattanithenhetii hatse'. Ma' qa hats netpilju' ha' Yatsat'ax'inij. 4 Ma' qa' ink'aye'łe pa' jukhew uł'ax łeiłe' qa' naqsiijkii qu' qi qu' netnek'enhei qa' net'ejuyiju'ł week pekhewe' wenit'ijets qu' diositse' qa pa' Intata iye, qa' ł'ejuihifetsi'ij iye week pe' wekwek yejutshenets pe'qu' łoqodiositse' qa pe' t'ejuyets iye pa' Intata. Ma' qa' nuyifi pe' qi witlijtsitjii t'ejuyets pa' Intata qa' na'nipji' pa' witts'oji'la'x. Qa' nit'ij łetets qu' łakha'ye' pa' Dioosija.* 5 ¿Me nite' łantapi'iłik'i aka'an in hayiits k'efeli'łi'm in mexe ha'ni'ł etji'teje'm? 6 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets pa' mexe niyejinik'ui ipłu'ui qu' namets pa' łahats'ij qu' netesti'yij ma' qa' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe'.* 7 Qe pa' ham nikfe'le'ets uł'ax qu' łunye'je'kii hatse', hats i'nju' hane'ej hats ewi'łłe in hamik'ui qu' netenifte'ji' pa' mexe yothetiju'ł.* 8 Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe'. Qa ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa' nifuyu'ets qa' uł'axe'ju'

---

* **1:1** Hch 15:22; 16:1; 17:1; 2Co 1:19; 1Ts 1:1; 1P 5:12; 1Ti 1:2 * **1:3** 1Co 13:1; 1Jn 4:16; Fil 2:2; 1Ts 4:10 * **1:4** 2Co 12:5 * **1:5** 1Jn 1:9; Mt 12:41; Jn 5:22,27,30; 8:16; 16:11; He 9:27; Stg 2:13; 2P 3:7; Ap 14:7; 16:7; 19:2; Fil 1:29 * **1:8** 1Co 3:13; He 10:27; 12:29; 2P 3:7; Ap 14:10; Sal 79:6; Is 66:15; Jer 10:25; 1P 4:17 * **1:9** 1Ti 6:9; Gn 4:14; Is 2:10,19,21 * **1:10** Mr 8:38; Jn 17:10; Ro 8:17; Ef 5:3; 6:18 * **1:11** Ef 4:1; Col 3:15; Ga 2:16; 1Ts 1:3 * **1:12** Jn 13:31; 14:13; Hch 3:16; 15:14; Fil 2:10; Is 24:15; 49:3; 66:5; Mal 1:11; 2Co 8:23 * **2:1** 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * **2:2** 1Jn 2:28; 4:1; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6; 2Ti 2:18 * **2:4** 1Co 8:5; Is 14:12-15; Ez 28:2; Hch 17:23 * **2:6** Lc 21:8 * **2:7** Mt 13:41

pa' uɬ'ax ɬeiɬe' qa pa' qi koojo ta'ɬets qu' nente'nilitju' ha' Jesús qa' niwuɬ'enhetju' iye pa' uɬ'ax ɬeiɬe'.* 9 Ha'ne jukhew uɬ'ax ɬeiɬe' ɬeq'ithayinenek pa' Satanás qi qu' net'un qu' netnek'enhei qa naqsiijkii iye pe' ham ɬunyejeyiju'ɬ qa nite'ɬe yijaalija yisu'unɬe qu' nawitji ene' sehe' epji' qa qi qu' nitjuɬaxiɬijpha'mkii.* 10 Qi qu' nawitji'iji' pe' wekwek pekhewe' hats jutsiqets qu' namii pa' fe't qe enewe'en nite' yisu'un pa' yijaataxija qekha iɬiye'tax.* 11 Qa hik ta'ɬijupi' pa' Intata qu' niwejinij qu' nawitji pa' qi witwejtitsi' pekhewe'en, qa qi qu' numti qu' yijaayi'ija. 12 Ma' qa i'nk'ałe qa' nitanithen week pekhewe' nite' tek'enets pa' yijaataxija qe ɬekhewel yisu'unji' pa' uɬ'ax.*

Pa'n ɬunye'j pa'qu' naqsiijkii pekhewe' hats yijayan pa' Jesús.

13 Qa yekheweli'ɬ les ɬe'wis qu' hit'iɬijetspha'mkii ɬe'wisij pa' Intata qe ta'ɬi'ɬ ewets. Yejefets ha' Yatsat'ax'inij nesu'uni'ɬ qe pa' Intata hayiits t'eku'mi'ɬ eiji'kii pa'aj qe qa' i'ɬiyi'iɬ qu' nata'ɬets pa' Espíritu Santo qa pa' nite' eqekuyejyi'ɬij pa' yijaa'ija.* 14 Aka'an hik aka' ɬunyee'jkiiha qa in yamets in taya'yi'ɬ ewets pa' Intata qa i'nijji' ekewe' henfeli'ɬ qe qa' ami'ɬets hatse' pa' qi ɬesa'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, ment'unheti'ɬ. Anqamkite'eɬij kekhewe' hats k'ijatsheniɬij in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm qa kekhewe' hika'ał e'm iye.* 16 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo hik hakhaa'ija, qa pakha' iye Intata Dios, pakha' jiyisu'un, pakha' jiyeɬisij in nite' yili'ij in ikesimen pe' intawjets qa pa' inwetjumtikineye'jik'ui iye pe' jiyeɬisij hatse' ta'ɬets pa' ɬeqi'fenkeye'j,* 17 qu' hik enewe'ye' qu' nisimetsin qa' nakakɬin iye pe' atawjetsi'ɬ qa' naqsiijkii iye qu' net'ijaifik'i pa' ɬe'wis ithayijkit'iɬ qa eke' wi'tlijei ɬe'sits in ɬenfeli'ɬ.

3

Pablo qa iyinets qu' netniyinhe'yipjikii.

1 Hatse', ewi'ɬi'ijha aka' qu' hit'iɬij ewets iye. Yejefets, iyini'ɬyipji'kii hats'inha eke' ɬe'lijei ha' Yatsat'ax'inij qa'nte' optoxe' qu' week nenikfe'lets qa' qi iye qu' niwqinhetji' pe'qu' uja'xe' in ejunyejeyi'ɬek in i'nk'aa ɬenikfe'li'ɬets qa ɬiwqinheti'ɬji'.* 2 Iyini'ɬyipji'kii iye hats'inha qa' netswejinjiiɬik'uifik'i pe' nite' yatsathen qa uɬ'ets iye jukhew qe nite' week qu' nisu'un qu' nijayan ha' Jesús.* 3 Qa ha' Yatsat'ax'inij nite' yi'tɬi'ijkii pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii. Qa hik ta'ɬijupi' ɬakha' qu' neɬisi'ɬij et'unhaxitsi'iɬ qa' netweyiju'ɬ iye pa' inwo'met Satanás.* 4 Yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets ha' Yatsat'ax'inij qu' naqsi'ji'ɬ e'mijkii aka'an qe qa'nte' iliyi'iɬij qu' aqsiiɬijkii kekhewe' hats k'ayaji'iɬijets. 5 Ha' Yatsat'ax'inij qu' nijatsheni'ɬij qu' ineqsu'uni'ɬ qu' hik ɬunye'je' pa' Intata in qi in jiyisu'un, qa' nijatsheni'ɬij iye qu'nte' itaqsuni'iɬijup pe'ye' in ɬunye'jek ha' Cristo.*

Ɬe'wis qu' ji'nt'ithayii.

6 Yejefets, aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo k'ayaji'iɬijets qu' me'nitoni'ɬi'mets week pa'qu' ɬunye'je' pekhewe' nite' ɬe'wisijupi' pa' yaqsiijkii in hats yijayantax ha' Jesús qa nite' iye yaqsiijkii kekhewe' hats k'ijatsheni'ɬij.* 7 Ekheweli'ɬ hats ɬenikfe'li'ɬetsha in les ɬe'wis qu' ojonketiɬik'i aka' yijunyejeyi'ɬ. Yekheweli'ɬ nite' haqsiiɬijkii pa'qu' uɬ'axe' in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'mkii.* 8 Yekheweli'ɬ nite' hetujɬi'iɬ pe'qu' aqatsi'iɬ qu'nte' hijanini'iɬ. Yekheweli'ɬ qi in heyithayi'yi'ɬ neɬuts qa najai hats'inha qa ham pa'qu' hipekhelinheti'ɬkii. 9 Yijaa'ija in ɬeke'tax qu' nek'iyini'ɬij ewets qu' etsi'feni'ɬij pe'ye' qa hisu'unɬi'iɬ qu' k'ethini'ɬij pe'ye' hats'inha qu' ojonketiɬik'i.* 10 Qe yekheweli'ɬ in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm qa hit'iɬij ewets: —Pakha' qu'nte' nenithayiyuye' qa qantejeek neteke'.—* 11 Qe k'iye'eɬij ekheweli'ɬ in na'l pe' nite' ɬe'wisijupi' pa' yaqsiijkii. Nite' nithayiyu' ham yaqsi'ji'ijkii. Qa yijalki'sɬekii yithayimetenɬe pe'ye'.* 12 Aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo yekheweli'ɬ hit'iɬijets in nite' hili'iɬij qu' hakakɬini'ɬ pekhewe' nite' nithayiyu', qa qu' net'ithayii ɬe'wis qu' nenithayimetsinɬe hats'inha qu' ɬaaqi'ija pa'qu' netuj. 13 Qa ekheweli'ɬ, yejefets, hasu'uj eniwefi'ɬju' in ɬaqsiiɬijkii pa' ɬe'wis.* 14 Qu' nana'l pa'qu' ewi'ɬe' in nite' neqjunutaxij ekewe' wi'tlijei hika'ał e'm, maxtayitiɬij. Hasu'uj eneqjunu'uɬetskii hats'inha qa' newepinkii. 15 Qa hasu'ujɬe qu' hik ɬunye'je'

---

* **2:8** Is 11:4; 30:28 * **2:9** Mt 24:24; Mr 13:22; Ap 13:13 * **2:10** Hch 16:30; Ef 2:8 * **2:12** Jn 5:22-30; 6:64 * **2:13** Ro 6:19; 9:11; 11:5; Ef 1:4; 1Ts 1:4; 4:3; 1Co 1:30; 1Ti 2:15; He 12:14; 1P 1:2 * **2:14** Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1,4; 2P 3:18 * **2:15** Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27; Mr 7:3; 1Ti 4:11; Jud 3 * **2:16** Jn 3:16; Ap 12:11 * **3:1** 1Ts 2:13 * **3:2** Mt 27:43; Ro 15:31 * **3:3** Mt 5:37; 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; Ef 6:16; 1Jn 2:13-14; 3:12; 5:18-19 * **3:5** Ro 15:5; Ap 13:10 * **3:6** Jn 14:13; Hch 3:16; 15:14; Fil 2:10; Mt 18:17; 1Co 5:11; 2Ti 3:5; 2Jn 10; Mr 7:3; Jud 3 * **3:7** 3Jn 11 * **3:9** Mr 1:22; Hch 9:14; Ro 13:1; 1Co 9:4-14; He 8:5 * **3:10** 1Ts 4:11 * **3:11** 1Ti 5:13 * **3:13** Lc 18:1; 2Co 4:1,16; Ga 6:9; Ef 3:13

qu' ejuihifeyi'iłij. Enfeli'łi'm yijat'ij qu' nili'ij pa' uł'ax hik eqfenyejeyi'iłij pa'qu' ejefeeyi'iłha.
16 Ha' Yatsat'axij pa' wit'ikesimeya'x hik hakhaa'ija qu' nełisi'łij pa' wit'ikesimeya'x week
łahatsiyij pa'qu'łe niyi'iłi'. Ha' Yatsat'ax'inij qu' na'ni'ł etji'ju'.*

Wetfel pa' Pablo.

17 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hika' ha'ne ł'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek. Aka'an hik
aka' yeqfenye'j ji'jij week ke' yifaakanhei. Enewe'en yeq'ikatii.* 18 Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets week ekheweli'ł. Amén.

* **3:16** 1Ts 5:23; Nm 6:26; Ef 6:23; Ro 15:33; 1Co 16:24; 2Co 13:13; Tit 3:15; He 13:25 * **3:17** 1Co 16:21

1 TIMOTEO

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, yakha' apóstol qe qa' henfel ha' Jesucristo qe pa' Intata t'eku'myiiji' hikpa' Eqiɬina'x, qa ha' Jesucristo iye hikha' jiwetjumti'ik'ui.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Timoteo. Hik hakha' yijaa'ija in hik ɬunye'j qu' ya'se' qe ta'ɬets in yijaa'ija in yijayan ha' Jesús. Na'lɬek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits ewets qa qu' nenq'elet'ej iye qa neɬisij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pablo nite' yisu'un pa'qu' ninq'ijatshentaxij pe'qu' tujtseikale'.

3 Ka' hats hit'ij ewets in i'nk'a hak qu' natsamii ha' sehe' Macedonia, qu' hasu'uj ma'ak'ui ha' witset Efeso, hats'inha qa' akha'ye' qu' aq'ayinij pekhewe' jukhew qu' ninq'ijatshentaxij pa'qu' pakha' ɬunye'je' qu' nite' hik ɬunyejeye' kekhewe' k'inq'ijatshenij.* 4 Qa hasu'uj iye qu' nijamti'ets wiikfik'i ne'ej tefelhitiyik'i nite' yijaalija (cuentos). Qa hasu'uj qu' nijamti'ets iye wiikfik'i pe' ɬiyits pe' ɬaqwa'mhitsik'i. Ekewe'en olots qa nite' ɬ'anyejeyij wetju'ɬ ne'ej nife'ltaxik'i. Les ɬe'wis qu' nijamti'ets yijat'ij pa' yisu'un pa' Intata qu' jintaqsiijkii qu' nata'ɬets pa' nite' inqekuyejeyij.* 5 Aka'an in hisu'uni'ɬ qu' aqsi'ji'ɬijkii qe qa' qiyi'ija qu' mewet-su'uni'ɬ qa' oksi'weni'ɬ iye in nite' ɬaqsiiɬijkii pa' uɬ'ax qa' yijaayi'ija iye qu' ek'eni'ɬets.* 6 Na'l pe' uja'x yili'ijju' in yaqsi'jtaxijkii ekewe'en ma' qa yamitfik'i in yijamti'ets wiikfik'i qa yeqfeetsinhetkii kekhewe' witlijeiɬe. 7 Ɬekhewel yisu'untax qu' maestroli'ipji' ke' Moisés ɬe'lijei qa nite'ɬe nikfe'lets pa' i'nq'ijatshentaxij qa nite' nikfe'lets iye ka' ɬunye'jkiiha in na'l kekhewe' Moisés ɬe'lijei. Qa in we'nq'ijatshen ma' qa' hik ɬunyejei qu' qi pa'qu' ɬikfeliyaxitse'ets. 8 Inekhewel jinikfe'lets in ɬe'sits ke' Moisés ɬe'lijei (ley) qu' jinenikfelitets inhats'ek in jiyeɬisij pa' Intata.* 9 Ɬe'wis qu' hasu'uj jinantapi'ik'i kekhewe' Moisés ɬe'lijei (ley) nite' t'ejuyets pa'qu' ewi'ɬe' qu' natsathen. Ekewe'en t'ejuyets pekhewe' nite' yaqsiijkii nite' nek'enheyu'uk'i pa' yit'ij ekewe' wi'tlijei (ley), qa pekhewe' iye nite' yisu'un pe' t'ejuyets pa' Intata, qa pekhewe' nite' yili'ij in yaqsiijkii pa' uɬ'ax, qa pekhewe' iye nite' yiwqinhettaxji' pa' Intata, qa pekhewe' yilan pa'qu' ɬatatayi'ik'i i'nɬi'i qu' ɬeneneyi'ik'i, qa pe' eqek'unhets iye,* 10 qa t'ejuyets iye pekhewe' wanawitjiɬe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax ɬewhe'yetse', qa pe' wapilɬe wetju'ɬ jukhew qa hik ɬunyejei iye ne'ej efuts, qa pekhewe' iye t'ihinij ne'ej jukhew, qa pekhewe' iye ejtitsits, qa pe' wotk'onɬi'ijkii pe'ye' yit'ijets in yi'weenijha i'nɬi'i qu' nit'ijets in yepi'ye' ej, qa week pekhewe' ɬ'ejuihifetsij eke' ɬe'sits ɬe'lijei pa' Intata.* 11 Ekewe' ɬe'sits ɬe'lijei pa' Intata hikpa' ham ɬuk'eyi'iju'ɬ in qiji', hik ekewe' tseɬisij qu' henfel.*

Pa' Dios qi in neq'eletij pa' Pablo.

12 Hit'ijets ha' Jesucristo Yatsat'axyij qii'ija in ɬe'wisij in tseɬisij pa' yit'unha'x qe ɬakha' nikfe'l yiwets in ɬeke' qu' haqsiijkii pa' yisu'un qa t'eku'myi'.* 13 Yemjeetax yakha' tooxik'i in hi'ttaxijetskii ke' uɬ'etsik'i hakha'an, yakha' hawitji qa yakha' iye hawtsheten. Qa ɬunye'j ji'ij in qi in neq'eletyij yemjeetax in nite' hijayantax qa ka' haqsiijkii iye in uɬ'ax qa humtitax qu' hik kakha'ye' pa' yisu'un pa' Dios.* 14 Qa ha' Yatsat'ax'inij qii'ija in neq'eletyij qa tseɬisij pa' nite' witqekuye'j qa pa' witeqsu'unka'x ta'ɬets ha' Jesucristo. 15 Aka' wi'tlijei yijaa'ija qa les ɬe'wistax qu' hasu'uj eqeku'uɬik'i, aka'an: ha' Jesucristo nametsju' ha'ne sehe' qe qa' nenɬinju' pekhewe' uɬ'ets, hik pekhewe' yakha' les in ha'yanipji' in yuɬ'ax.* 16 Qa hik ta'ɬijupi' in qi in neq'eletyij pa' Dios, hats'inha ha' Jesús qa' nethinij pekhewepe' ɬakha' in nite' itaqsunijup in tayaiyii in mexe qitaxija in yuɬ'ax, hats'inha qa' ɬekhewele'ɬe qu' newetjeyumtshenɬi ijupi' aka'an pekhewe' qu' netk'enets hatse'. Pekhewe'en qu' netk'enets qe qa' nana'li'm pa' witiɬa'x nite' yili'ij.*

Matjanithenij pa'nte' eqekuye'jij pa' Jesús.

17 Pa' qiji' Wittata tenek'enheiji' pe' week ininqapits, pakha'an nite' wa'm, ham pa'qu' ni'wen, pakha'an ewi'ɬe in Dios. Neniwqinhetji'ha qa' ne'tniyinhe'yiikiiha iye pakha'an pe'

---

* **1:1** Hch 13:9; Ro 16:26; 1Ti 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 1:25; 1Co 15:19; Col 1:27; 1Ts 1:3; 1P 1:3,13 * **1:2** Hch 16:1; 20:4; 1Co 4:17; 16:10 * **1:3** Hch 16:9; Ef 1:1; Jud 4 * **1:4** 1Ti 4:7; 2Ti 4:4; Tit 1:14; 2P 1:16; Ef 1:10; 3:2,9; Col 1:25 * **1:5** Ro 9:1; 13:10; Sal 24:4; 2Ti 1:5; 2:22; 1P 1:22; 3:21; Hch 23:1; 24:16; 2Co 1:12; 1Ti 1:19; 3:9; He 10:22 * **1:8** Ro 7:12,16 * **1:9** Tit 1:6,10; He 2:8 * **1:10** 1Co 5:9; 6:9; Gn 19:5; Ro 1:27; Jn 8:44; 1Ti 6:3; 2Ti 1:13; Tit 1:9; 2:1 * **1:11** 2Co 4:4; 1Ti 1:11; 6:15,20; Lv 6:4; Lc 12:48; 1Co 9:17; Ga 2:7; 1Ts 2:4; 2Ti 1:12,14; Tit 1:3 * **1:12** Hch 9:22; Fil 4:13 * **1:13** Hch 6:11; 2Ti 3:2; 2P 2:11; Fil 3:6; 1Co 15:8 * **1:15** 1Ti 3:1; 4:9; 2Ti 2:11; Tit 3:8; Jn 3:17; 12:46; 18:37; 1Jn 4:9; Mr 2:17; Lc 19:10; Ro 11:4; 1Co 15:9 * **1:16** Lc 1:50; Ex 34:6; Ro 2:4; Jn 12:25; Hch 13:48

week ininqapits hamitsik'ui. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).* 18 Ya's Timoteo, yakha' k'eni' qu' ithayii qe nite' tsitapi'ik'i ka' yit'ij he' uja'x profetas, kakha'an t'ejui ewets. Qa hane'ej qa hit'ij ewets łe'wis pa'qu' aqsiijkii qu' me'niyayitij ewek qu' mawatlani'ł pekhewe' maestroltaxipji' ke' Moisés łe'lijei qa nite'łe nikfe'lets pa' ikji'ha.* 19 Matjanithenij pa' nite' eqekuye'jij ha' Jesús qa' aqsiijkii iye pa' łe'wis łenikfe'lets, qa' nite' itawje'met'e' hats'inha qa'nte' hik ejunyejeye' he' uja'x in nite' watjanithenij pa' nite' łeqekuyejeyij ha' Jesús. Ma' qa hats nite' t'un pa' nite' łeqekuyejeitaxij ha' Jesús.* 20 Enewe'en łiyits he' uja'x ha' Himeneo qa ha' Alejandro. Enewe'en hetisij pa' inwo'met Satanás hats'inha qa' nenikfelitets qa'nte' nit'i'ij pe' wekwek t'ejuyiju'ł pa' Intata.*

2

Pablo i'nq'ijatshenij qu' niyin.

1 Aka' yojo hisu'un qu' it'ijji'ju' hatse' pe' week: —In jinot'ax wetju'ł qa' week qu' ji'niyin, qa pa'qu' niyełi'iłiji' qu' iyini'ł qa' iyini'łets iye pa'qu' hami'im pekhewe' week jukhew qa' it'iłijetspha'm iye pa' Intata łe'wisij. 2 Qa iyini'łipji' iye pe' wittatal qa week pe' tenek'enhei hats'inha qa' ji'nikesimenłekii ma' qa' jinaanłi'ijkii. Qa' jinte'wenheti'yij iye in jitajayaanija pa' Intata. Qa' hame' iye pa'qu' nenit'ij inwets.— 3 Qe aka'an łe'wis qa yisu'un iye pa' Intata hikpa' Eqiłina'x.* 4 Hikpa' yisu'untax qu' iłiye' ene' week jukhew qa yisu'untax iye qu' week nenekets qa' nenikfe'lets eke' łe'lijei in yijaalija.* 5 Qe ewi'łłe pa' yijaa'ija in Dios, qa na'l iye ha' ewi'łłe qu' naqsi'ji'ł wetju'ł ene' week jukhew pa' Dios. Hakha'an łii Jesucristo, jukheewija iye.* 6 Ha' Jesucristo wetłisłi'ij ławamhi'ye' qe qa' nijanin pa' łajanye'j pe' inwuł'ets. Aka' wi'tlijei hik aka' tepiikaxtiiji'ik'i in hats yamets łahats'ij qu' netpiikaxtiyik'i.* 7 Hik ta'łijupi' in heinekumhi'yi' qe qa' hithayiki qu' henfeli'm aka'an qa' ya'apostoli'ij qa ya'maestroyi'ij iye ne' nite' judiol qe qa' hijatshenij pa' nite' witqekuye'jij ha' Jesús qa ke' łe'lijei iye. Aka'an yijaa'ija in hit'ij, nite' haqanłekii.* 8 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' weeke' pe' jukhew pe' pekhelji'kii witsetits in ikesimen pa'qu' łatawe'je' qe nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe' qa' netshenpha'm łokoyei qu' niyinii pa' Intata. Ham nayuyekii qa ham iye pe'qu' uł'etse' wetju'ł.* 9 Qa pe' efuts qa' nanaqsi'j qa netwefuunija iye. Hasu'uj qu' nowołi'ijii jukhew in yisu'un qu' pekhel łeqfenyejeyijkii ne'ej ł'ewkujits. Qa hasu'uj iye nowołi'ijii jukhew in yitilaji' ne'ej oro qa ne'ej utel łelits (perlas) iye. Qa hasu'uj iye nowołi'ijii jukhew in yeqhinataji' ne'ej inyetets.* 10 Naqsiijkii yijat'ij pa' łe'wis qe hik aka' łunyejei pekhewep efuts in hats weniwjutsiqen in yijayan ha' Jesús.* 11 Ne'ej witlijtsitjiyifi, ne'ej efu netk'enets qa' netk'enik'iha iye pe'qu' netfelhitii qa hasu'uj net'ewui.* 12 Nite' yexke'ej ne'ej efu qu' nijatshen ne'ej jukhew, qa nite' yexke'ej iye qu' netnek'enhe'yipji' pe'qu' jukhewe'. Hasu'uj net'ewui yijat'ij. 13 Qe pa' Dios yojo in yaqsiijkii pa' Adán qa i'nk'ałe yaqsiijkii pe' Eva.* 14 Pa' Adán nite' tawitjaxtii pa'aj pe' efu yijat'ij in hikpe' tawitjaxtii pa'aj, pekhe'en qa i'nipji' pa' uł'ax.* 15 Qa hik ta'łijupi' ne'ej efu qa qi yaats'e' in nekfik'i na'aj łа's, qa łeke'łe qu' iła'xe' qu'nte' niliyi'ij in nite' yeqeku' pa' Intata qa qu' nineqsu'un iye qa qu' naqsiijkii iye pa' łe'wis qa qu' netwefuunija iye.*

3

Qu' ne'tnekumhi'yiiji' pa'qu' nejełets pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Aka' wi'tlijei łe'wis, aka'an: qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo, aka'an łe'wis pakha' qu' nisu'un.* 2 Qa pakha' qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo qa aka'an qu' łunye'je' ma' qa' netnekumhi'yi', nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe', qa' ewi'łe'łi'i iye pe'qu' łewhe'ye'ye', qa newetjeełłotok'oiha iye, nite' nayu'umkii pe'ye', teik'unei, neqjunu'uj qa tisij łewhi'we't pe'qu' ni'wenik'ui, nikfe'lets pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' ni'nq'ijatshen,* 3 hasu'uj newetłisij pa'qu' niyatsik'e, hasu'uj nisu'un qu' netqek'uyij łokoi, nenq'elet yijat'ij, qa hasu'uj qu' its'iyoptoxe' iye, hasu'uj iye nisu'un ł'astai,* 4 łe'wis qu'

---

* **1:17** Sal 47:7; 90:2; 1Co 8:6; 9:25; Jn 5:44; Ef 4:6; Fil 4:20; 1Ti 2:5; 6:15,16; Jud 25; 2P 1:17; Ap 5:12; 22:21; Mr 10:37 * **1:18** 1Co 13:2; 1Ti 4:14; 2Ti 1:6 * **1:19** Ef 3:12; 6:16; Col 1:23; 2:5; 1Ts 5:8; 1Ti 3:13; 6:12; 2Ti 2:18; 4:7; 1Jn 5:4; He 10:22; Jud 4 * **1:20** 2Ti 2:17; 4:14; 1Co 5:5 * **2:3** 1Ti 1:1; Tit 2:11 * **2:4** Ez 18:23,32; Jn 3:17; 14:6,17; 1Ti 4:10; Tit 2:11; 2P 3:9 * **2:5** Dt 6:4; Ga 3:20; He 8:6; Jn 1:14; Fil 2:7; 3:3; 1Jn 4:2; 5:20 * **2:6** Mt 20:28; Ga 1:4 * **2:7** Ef 3:7-8; 1Ti 1:11; 2Ti 1:11; Hch 9:15 * **2:8** Mr 7:21; Lc 9:46-47; 24:38; Ro 14:1; Fil 2:14 * **2:9** 1P 3:3; Ap 3:18 * **2:10** 2Co 9:8; Ga 3:10 * **2:11** 1Co 14:34; Tit 2:5 * **2:13** Gn 2:7,22; 3:16; 1Co 11:8-12 * **2:14** Gn 3:6,13; 2Co 11:3 * **2:15** 1Ts 3:12–4:10 * **3:1** 1Ti 1:15; 4:9 * **3:2** Tit 1:6-8; 2:2,5; Hch 20:28; Fil 1:1; Lv 19:34; 1P 4:9; 2Jn 10 * **3:3** 1Ti 6:10

nejeɬipji' pe' ɬelits qa pe' ɬewhe'ye', nijatshenij pe' ɬelits qu' nikesimen qa' nimpiyel iye. 5 Qe qu' nite' nenikfe'le'ets qu' nejeɬipji' pe'qu' ɬetsi'ye' qa ¿pa'n ɬunye'j qu' nejeɬtaxets pe' yijayan pa' Intata? 6 Pa'qu' nejeɬipji' pe' hats yijayan pa' Intata, hasu'uj na'aj i'nk'a yijayan, qe q'ax qu' numti qu' qiye'ji' wiikfik'i ma' qa' hik ɬunye'je' pa' inwo'met in weniwqinhettaxji' pa'aj, qa pa' Intata qa yitanithen in uɬ'ax pa' yaqsiijkii.* 7 Les ɬe'wis pekhewe' nite' yijayan pa' Intata na'aj yumti qu' neteik'unei hats'inha qa' ham pa'qu' ɬ'anye'je'ets pekhewe'en qa pa' inwo'met qa'nte' jeek niwq'axini'ij aka'an.* 8 Qa hik aka' qu' ɬunyejeye' iye pekhewe' diáconos:* ɬe'wis pa'qu' ɬunyejeye' hats'inha qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Qa' yijaayi'ija pa'qu' nenfel i'nɬi'i pa'qu' neniwjutsiqenij. Hasu'uj newetɬisij qu' nek'uwet. Qa hasu'uj qu' nisu'un qu' netujɬe pe'qu' ɬ'astaye'.* 9 Net'ekuumi'ha yijat'ij pakha' nite' week qu' nenikfe'lets pakha'an pa' nite' witqekuye'jij ha' Jesús qa hasu'uj qu' naqsi'jijkii pa'qu' uɬ'axe'.* 10 Pekhewe'en yojo qu' mexe netjeɬitii eku'ujupkii. Qa qu' ɬe'wise' pa'qu' naqsiijkii ma' qa' hayitse' yijat'ij qa' ɬeke'ye' qu' diaconosi'ij. 11 Qa pe'qu' ɬewhe'yetse' pekhewe' diáconos qa hik aka' iye qu' ɬunyejeye' ɬe'wis iye pa'qu' ɬunyejeye' hats'inha qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Hasu'uj iye qu' iwotk'onhetsaxe' yijaa'ija yijat'ij pa'qu' nenfelkii. Hasu'uj newetɬisij qu' nek'uwet. Nithayiki'ija week pa' ɬe'wis.* 12 Pe'qu' diaconosi'ij ewi'ɬe pe'qu' ɬewhe'ye'ye' ɬe'wis iye qu' nejeɬipji' pe'qu' ɬelitse' qa week iye pe' ɬetsi'. 13 Qe qu' diaconosi'ij in te'wenheti'yij in ɬe'wis in yaqsiijkii aka' ɬ'ithayijkit ma' qa hats naxij aka' wit'ithayijkit ɬe'wis qa t'unitsij iye in tetfelij in yijayan ha' Jesucristo.

Pa' ewi'ɬ ɬunye'jkii ham nikfe'le'ets pa'aj.

14 Hisu'untax qu' natsam ei qa nite'ɬe tsikfe'lets qu' ɬeke'ye' qu' natsam ei hatse' qa hik ta'ɬijupi' in hika' ha'ne witfaakanek,* 15 hats'inha qu'nte' natsame'tax aje'eɬ qa hatsɬe qu' enikfe'lets pa'qu' ɬunye'je' qu' aqsiimijkii pekhewe' yijayan pa' Intata. Enewe'en yijayan pa' nite' wa'm Dios. Enewe'en hik ɬunyejei ne'ej ewi'ɬ tsupju' t'un qe na'l ne'ej ɬetuk ma' qa hik enewe' qa ɬetuk'ij pa' yijaa'ija.* 16 Ham ɬeke'ye' pa'qu' nittaxijets qu'nte' yijaayi'ija aka' qi ɬunye'jkii nite' hayiits qu' nenikfe'lets pe'ye', qa hane'ej qa hats yinikfe'l aka' jitajayan: pa' Dios nekfik'i qa hik ɬ'eseninyejei ene' jukhew. Hakha'an jutsiqaxij iye pa' Espíritu Santo in qi in yatsathen. Pe' angelits yi'wen iye hakha'an. Hakha'an tefelhitii qa nikfe'lets pe' nite' judiol. Nite' yeqeku' pe' witsetits ha'ne sehe' epji'. Hakha'an wetka'xetspha'm na' wa's.*

4

Olots pe'qu' nili'ijju' hatse'.

1 Qa pa' Espíritu Santo yijaa'ija in yit'ij aka'an, pekhewe' teke'lenju' neɬuts hatse' olots pe'qu' nili'ijju' hatse' in nite' yeqeku'tax, ma' qa' nijayan pe' i'nq'ijatshenij pe' nite' yijaalija, qa i'nq'ijatshenij iye pe' wi'tlijei ta'ɬets pe' inwo'metets.* 2 Pekhewe' i'nq'ijatshen, pekhewe'en nite' naqatsit'ij in wotk'onkii. Nite' yoksi'wen in yit'ij pa' nite' yijaa'ija.* 3 Pekhewe'en nite' ɬexkeliji'm qu' netewhe'yei pe'qu' uja'xe' qa pe' jiyeɬistaxij pa' Intata qu' jinteɬuj qa i'nq'aq'ayinij iye. Pa' Intata jiyeɬistaxij ekewe'en qu' jinteɬuj inekhewel in jitajayan qa jinikfe'lets iye pa' yijaa'ija qe qa' jintit'ijetspha'm ɬe'wisij.* 4 Qe week ɬe'sits pekhewe' jiyeɬisij pa' Intata qu' jinteɬuj. Ham pa'qu' jintit'ijets qu' uɬ'axe' ekewe' witqats qu' jitit'ijetspha'm pa' Intata ɬe'wisij* 5 qe ke' ɬe'lijei pa' Intata qa pa' wit'iyinheye'j ta'ɬets qu' ni'sinhet ekewe'en.*

Pa' ɬe'wis ɬeq'ithayinenek pa' Jesucristo.

6 Timoteo, qu' ijatshenij ekewe'en pekhewe' yijayan ha' Jesús, ma' qa' akha'ye' pa' qi ɬe'wis ɬeq'ithayinenek ha' Jesucristo. Qa hik ɬunye'je' qu' aqatse' ekewe' wi'tlijei ta'ɬets pa'nte' witqekuye'jij ha' Jesucristo qa in ɬijayan iye kekhewe' wekwek ɬe'sits t'ejuyets pa' Intata in ɬ'ijatshenheti'yij.* 7 Qa hasu'uj qu' eneqjunu'uj pe'qu' netfelhitiyik'i ɬunyejeikii pa'aj in t'ejuyiju'ɬ pa' Intata ke' ɬe'lijei. Ekewe'en ham weju'ɬi'ij. Me'nijatshenɬe etij yijat'ij eke' Intata

---

* **3:6** 1Ti 5:12; 2P 2:3; Ap 20:1-15 * **3:7** Hch 13:10 * **3:8** Diácono ikji' t'ifti'ts'etskii pekhewe' qu' netnek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús. * **3:8** Fil 1:1 * **3:9** Fil 1:27; 1Ti 1:2,19; Jud 3; He 13:18 * **3:11** 1P 3:1-6; Tit 2:2 * **3:14** 1Ti 4:13 * **3:15** 1Co 3:16; 2Co 6:16; 11:10; Ef 2:21-22; 1P 2:5; 4:17; Mt 16:16; 1Ti 4:10; Sal 119:142; 2Ts 2:10 * **3:16** 2P 1:3; Jn 1:14; 3:16; 20:17; Fil 2:7; 3:3; 1Jn 4:2; 5:20; Ro 1:3-4; 2:28-29; 7:5-6; 8:4; 10:9; 1Co 5:5; 6:16-17; Ga 3:3; 4:29; 5:16-24; 6:8; Col 2:5; Ap 1:10; Mt 11:24; Hch 10:43; 1P 1:8-10; 3:22; Mr 16:19 * **4:1** Jn 14:17; 16:13; Hch 20:23; 21:11; 1Co 2:10-11; 2Ts 2:3-9; 2Ti 3:1; 2P 3:3; Jud 3,18; Fil 1:27; 1Ti 1:2; Mt 7:15; 1Jn 4:6; Stg 3:15 * **4:2** Mr 12:15; He 13:18 * **4:3** 1Ti 5:14; He 13:4; Ro 14:6; Col 2:16,23; 1Ts 4:3; 5:22; 1P 2:11; Gn 1:29; 9:3 * **4:4** Gn 1:31; Hch 10:15 * **4:5** Lc 8:21; 1Ti 2:1; He 4:12 * **4:6** Fil 1:27; 1Ti 1:2; Jud 3; 2Ti 3:10-15

łe'lijei, hats'inha qu' ejunye'je pa' yisu'un pa' Dios qu' hik łunye'je' na'aj wekuma'x.* 8 Qe in jiwekuma'x qa wapja' ha'ne i'nese'n hane'en łe'wiisija qa na'l pa' weju'łij, qa hik łunye'j in jit'aftsin pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei na'l pa' weju'łij hane'en les in łe'wiisija qe pa' Intata yiwjutsiqen ine'm qu' jini'fen hane'ej ha'ne łahats'ij qa pa' mexe hamik'ui iye.* 9 Aka'an yijaa'ija, qa les łe'wis qu' week hasu'uj neqeku'uk'i.* 10 Qa hik ta'łijupi' in qi in jit'ithayiki' qa jitaats'e'ej iye kekhewe' innifenyejeikii, qe ta'łets in jiteqemheikit pa' nite' wa'm Dios. Hikpa' ewi'łłe qu' nenłinju' ene' week jukhew pekhewe' qu'nte' neqeku'ye'.* 11 Ekewe'en ku'mi' qa' me'nq'ijatshenij iye. 12 Mowo'oi qu' hasu'uj pa'qu' nuten in mexe e'jutjana'x. Les łe'wis qu' ojo'omij pekhewe' hats yijayan pa' Intata pa'qu' ejunye'je', qu' łe'sitse' pe'qu' e'lijeye', qa pa'qu' ejunye'je' iye qu' łe'wise', qa' week iye qu' isu'un ene' jukhew qa efuts iye, qa ijayaanija iye pa' Intata, qa hasu'uj qu' aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 13 In mexe nite' tsam ei qa' ithayiki qu' iyineni'mik'i eke' Intata łe'lijei qa' enfel iye pa' Intata qa' i'nq'ijatshenij iye.* 14 Hasu'uj anqamij, anatkin yijat'ij pakha' hats nełisij pa' Intata. Hane'en in i'nk'a nełisij qa t'eku'mipji'kii eiła' hekhewe' uja'x tenek'enhe'yij pe' hats yijayan ha' Jesús qe qa' aqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' aqsiijkii.* 15 Aqsiijkii pa' nełisij pa' Intata. Qa hasu'uj qu' e'seleli'ijju', hats'inha qa' week ni'wen qu' net'ijaifik'i pa'qu' ejunye'je'. 16 Jeełik'uiha qu' aqsiijkii aka'an qa qu' me'nq'ijatshen iye. Qa hasu'uj qu' e'seleli'ijju'. Qe qu' aqsiijkii aka'an, qa' hik aka' qu' naqsi'jij pekhewe' ejtitsits qa hik łunyejeye' iye pe'qu' netk'en ewets.*

5

1 Hasu'uj isu'un qu' ejitheyijetskii pe'ye' pa'qu' ława'ma'xe'. Aqsi'jijetskii yijat'ij qu' enfeeli'mha hik eqjunye'ji'ij qu' atataye'. Qa pekhewe' mexe jutjanhets qa' hik eqjunyejeyi'ij qu' amatsitse'. 2 Hasu'uj iye isu'un qu' ejitheyijetskii pe'ye' pekhewe' ława'mhii efuts. Aqsi'jijetskii iye qu' enfeeli'mha hik eqjunye'ji'ij iye qu' eneneye'. Qa pekhewe' mexe inanyii qa' hik eqjunye'ji'ij iye qu' ekutiiye'. Qa hasu'uj qu' numti'ij pa'qu' uł'axe' pekhewe'en.

Ne'ej wikiihale'.

3 Iftits'ets pe'qu' wikiihale'ye' ne'ej haamija pe'qu' łejefetse'.* 4 Qa pekhe'łe qu' wikiihale'ye' in na'l pe'qu' łelitse' i'nłi'i qu' łuhuye', pekhewe'en qa' les łe'wis qu' nojo qu' nenikfelitets qu' net'iftits'ets, hats'inha qa' łekhewele' eku'nek qu' nejełets. Qe aka'an hik aka' yisu'un pa' Intata. 5 Pekhe' yijaa'ija in wikiihale' pekhe'en pe' haamija pe'qu' łejefetse', ewi'łłe in wetjumti'ijets pe'ye' pa' Intata. Week nełuts qa najai iyiiniiha qa wetf'iljetsinetsha iye.* 6 Qa pekhe'łe wikiihale' in wetłisij pakha' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits, pekhe'en in iła'xtax qa hikłe łunye'j qu' nawa'm.* 7 Enfel ekewe'en qa' week nepiye'ek'i pe' hats yijayan pa' Intata, hats'inha qa' ham pa'qu' netitijiti'yijets qu' naqsiijkii pa' uł'ax. 8 Qe pakha' qu'nte' net'iftits'e'ets pekhe' yatsat'axtaxijha, nite' łe'wis. Qa in ewi'ł pa'qu' łetset'etaxi'ł qa nite' t'ifti'ts'ets iye qa hane'en qa hik łunye'j qu' newelkut'ijkii pa' nite' łeqekuye'jtaxij ha' Jesucristo qa uł'ax wiikfik'i qa nite' hik łunyejei pekhewe' nite' yijayan pa' Intata.* 9 Qa ha' witfaakanek ha' i'nji' he' łiyits he' wikiihalei he' tefenhetiitax yi'fentax ke' witlijtsitjii les łe'wis qu' uja'xe'łe qu' ne'nenji' pekhewe' hats sesenta i'nłi'i qu' les olotse' łeqe'ninqapits, qa ewi'łłe iye pa'qu' łewheyeyi'ik'i. 10 Qa yinikfe'l iye in łe'wis pa'qu' naqsiijkii, qa in yejeełetsha iye pe'qu' łelitse', qa in neqjunu'uj iye qa yiwhini' pe' łetsi'ii pe'qu' ni'wenik'ui, qa in nimpuujinju' iye pe'qu' łef'iye'ye' pe' hats yijayan pa' Intata, qa in yi'fen iye pekhewep in mexente' łesitstaxi'mkii, qa in ewi'łłi'i' in yaqsiijkii pa' łe'wis.* 11 Qa hasu'uj eni'ł ji'teje'm pekhewe' wikiihalei qu' mexente' name'ets sesenta łeqe'ninqapits qe qu' neniwhe'ye'yu iye ma' qa' nili'ij pa' weniwjutsiqentaxij qu' naqsiimijkii ha' Cristo.* 12 Ma' qa hats łekhewele'łe łete'm qu' netwuł'enhetju' qe nite' yaqsiijkii pa' weniwjutsiqentaxij.* 13 Ma' qa in ikik'i pe' witiitsil qa nite' nithayiyu'uj pa' hats weniwjutsiqentaxij, qa nite' ewi'łłe in nite' nithayiyu'uj qe ifaakatenhe' iye, ma' qa yit'ij pekhewe' nite' łeke'tax qu' nit'ij.* 14 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' netewhe'yei pekhewe' wikiihalei pekhewe' mexe łeke' qu' netewhe'yei

---

* **4:7** 1Ti 1:4; 2Ti 4:4; Tit 1:14; 2P 1:16; 2P 1:3 * **4:8** Col 2:23; Sal 37:9,11; Pr 19:23; 22:4; Mt 6:33; Mr 10:30; Jn 12:25; Hch 13:48; 1P 3:9 * **4:9** 1Ti 1:15; 3:1; 2Ti 2:11 * **4:10** Dt 5:26; Jos 3:10; 1S 17:26; Sal 42:2; Jer 10:10; Dn 6:20; Hch 14:15; 1Ti 1:1; 2:4; 3:15; Tit 2:11 * **4:12** Pr 12:6; 2P 3:11; 1Co 13:1; 1Ti 5:2 * **4:13** 1Ti 3:14 * **4:14** 1Co 13:2; 1Ti 1:18; 5:22; 2Ti 1:6 * **4:16** Ef 2:8; Jud 23; Ez 33:9; Hch 20:28; Ro 11:14 * **5:3** Ex 22:22; Stg 1:27 * **5:5** 1Co 7:34 * **5:6** Lc 15:24; Ef 2:1,5; 5:14; Ap 3:1 * **5:8** Ro 12:17; 2Co 8:21; Mt 10:33; Fil 1:27; 1Ti 1:2; 2P 2:1; Jud 4; Ap 2:13 * **5:10** Mr 14:6; 2Co 9:8; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 2Jn 10; Lc 7:44; Jn 13:5-14; He 11:37 * **5:11** 1Ti 5:14 * **5:12** Mr 12:40 * **5:13** Pr 17:9; 3Jn 10

hats'inha qa' nana'l pe'qu' łelitse' qa' nejeełetsha pa'qu' łetset'e, qa nowo'oi qu' ham pa'qu' nenfelijkii pekhewe' ł'ejuihifets ha' Cristo.* 15 Qe na'l he' uja'x wikiihalei hats yili'ijju' ma' qa yijayan pa' inwo'met.* 16 Pekhewe' yijayan pa' Intata jukhew i'nłi'i qu' efuye', qu' nana'l pe'qu' wikiihale'ye' pekhewe' taa'łetsha in łejefets qa les łe'wis qu' net'iftits'ets hats'inha qa' nite'ye' pe' witlijtsitjii qu' net'iftits'ets, hats'inha pe' witlijtsitjii qa' uja'xe'łe qu' net'iftits'ets pekhewe' wikiihalei pe' haamija pa'qu' łejefeye'.

Pe' tenek'enhe'yij pe' witlijtsitjii.

17 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata in łe'wis in yithayikii'ija pa' ł'ithayijkit qa' les łe'wise' iye qu' ewi'łij iye qu' net'ijaiji'ijfik'i' ek pe'qu' łajale'. Aka'an in hit'ij les in k'iyetij pekhewe' nifel qa i'nq'ijatshenij iye ke' Intata łe'lijei.* 18 Qe ke' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: *—Nite' łeke' qu' it'onijji' pe'ye' łeji' pa'qu' wakkaye' in mexe ł'ithayi'yij qu' eniwqhaf'itijju' ne'ej trigo ne'ej ł'ajits.— (Dt 25:4)* Qa yit'ij iye: —Week pa'qu' net'ithayii les łe'wis qu' nana'l pa'qu' łaja'ye'.—* 19 Hasu'uj aje'eł umti'ił qu' yijaayi'ija pa'qu' ewi'łe' in nifelijkii yit'ijets in yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł pe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata. Wetsjuk yijat'ij i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' pe'qu' nenfelijkii ma' qa' hayitse' qa' enikfeliyuu'etsha me yijaa'ija me i'nłi'i qu' nite'ye'.* 20 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata in nite' yili'ij qu' aq'ayintaxij in yaqsiijkii pa' uł'ax, qa les łe'wis qu' ejitheyijetskii qu' aq'ayinij iye in mexe not'ax wetju'ł pekhewe' yijayan pa' Intata hats'inha qa' week nepi'ye'ej pekhewe'en ma' qa' week nenijiweyets qu' naqsiijkii pa' uł'ax. 21 Pa' Intata qa ha' Jesucristo qa pe' te'nekumhi'yiiji'kii angelits qu' jinejeł, tsepi'ye'ej aka' qu' hit'ij ewets. Aqsiijijkiiha week ekewe' hit'ij ewets. Yemjeetax qu' nite' ejuwaikale'tax pe'qu' enfeli'm qa łunye'j ji'ij iye qu' hasu'uj itujtseikaninik'ui ekewe'en.* 22 Hasu'uj itaqsunijup qu' aje'eł eni', ma' qa' ku'mipji' łeiła' pa'qu' nejełets pe' hats yijayan pa' Intata. Qe qu' itaqsunijup ma' qa qu' naqsiijkii pa' uł'ax pakha' ł'entaxi', ma' qa hats naqawenkii. Jełiju'ł, hasu'uj aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 23 Qu' oksi'wen qu' aats'eji' atawe'j qa hasu'uj ewi'łe'łe na'aj iweli' qu' iya'ji' łammise'łe qu' iya'ji' winoye' qe week łahatsiyij łaats'eji'ijji' atawe'j qa pekhewep iye awtsheiji'ij. 24 Na'l na'aj aje'eł yinikfe'l in uł'ax pa' łunye'j in mente' tafaakanhetiitaxkii. Qa na'l iye na'aj nite' aje'eł yinikfe'l in uł'ax pa'qu' łunye'je'.* 25 Qa hik łunye'j iye na'l na'aj aje'eł yinikfe'l in łe'wis pa' yaqsiijkii. Qa na'l iye na'aj nite' aje'eł yinikfe'l ma' qa i'nk'ałe qa yinikfe'l in łe'wis pa' yaqsiijkii.

6

Pa'qu' net'ithayi'yi'm pakhape'.

1 Week pe' yijayan pa' Intata pekhewe' mexe witłinheyij les łe'wis qu' niwqinhet pe' łaqa patunits hats'inha pekhewe' patunits qa' ham pa'qu' nit'ijets uł'ax pa' Intata qa ke' łe'lijei iye.* 2 Qa pa'qu' ewi'łe' qu' nijayan pa' Intata pa' łaqa patun, qa hasu'uj numti qu'nte' qiye' qu' netithayiiyija. Les łe'wis qu' nijamti'ets yijat'ij łakha' in t'ithayi'yi'm pa' łejefe'epji' pa' Intata qa' nisu'un. Ma' qa' les qi qu' net'ithayiyi'mha. Aka'an ijatshenij pekhewep qa iyaji'ijets iye qu' naqsiijijkiiha.*

Pe' i'nq'ijatshenij pa' nite' yijaa'ija.

3 Qu' nana'l pa'qu' ninq'ijatshenij pekhewepe' iye wi'tlijeye' qa nite' łunye'j pa' yit'ij ekewe' łe'sits łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa nite' iye yasini'ł wetju'ł ka' injunyejei in jita-jayaanija pa' Intata,* 4 pakha'an yumtitax qu' qiye'ji' qa hamłe nikfe'le'ets. Ewi'łłe in yisu'un qu' nink'aihitik'ui pakha' yumtitax pekhewep ma' qa' nit'ijets in les łe'wisju' pa' yumti ek, qe qa' neneqjeyu'ujets pekhewep in eqemtshenetsaxij pe'ye', ma' qa wata'nutenij wetju'łkii pe' yumti ma' qa tek'ełeyijju'. Qa pekhewe'en qa yapjanhet wetju'łkii iye pekhewepe'. Qa yumtiłi'ij pe'ye' qu' nata'łets pa'qu' uł'axe'* 5 aje'eł nayułi'ij wetju'ł pa'qu' wekweke' hik łunyejei na'aj mente' teik'uneikiiha. Nite' nikfe'lets ekewe' yijaalija wi'tlijei. Pekhewe'en in uyifi pe' witlijtsitjii ewi'łłe in wo'oikii pe'qu' łaxifkinele' qa nite' pa' Intata qu' nijayan.* 6 Qa yijaa'ija inek in jiyełisij pa'qu' inaxifkine'ye' aka'an, in jitajayaanija pa' Intata qa qu' jinte'wejułenij iye pe'qu' hats nana'l ine'm, aka'an qa jiyełisij pa' inaxifkine' pakha'an pa' wit'ikesimeya'xłekii. Hik aka' witaxifkine' lees week t'anipji' pekhewe' witaxifkinel.* 7 Qe

---

* **5:14** Gn 2:18-25; 1Co 7:9-10; 1Ti 4:3; 5:11; Tit 2:4-5 * **5:15** He 12:13 * **5:17** 1Ts 5:12 * **5:18** Dt 24:14-15; 1Co 9:9; Lv 19:13; Mt 10:10; Lc 10:7; 2P 2:13 * **5:19** Dt 19:15 * **5:21** Lc 11:28 * **5:22** Ex 29:10; Lv 4:15; Lc 4:40; Hch 6:6; 28:8; 1Ti 4:14; He 6:2; Fil 4:8 * **5:24** Mt 12:41; Jn 5:22-30; He 9:27 * **6:1** Jn 10:25; Hch 15:14; Ap 14:1 * **6:2** 2Ts 2:12; 1Jn 4:16 * **6:3** Ap 11:8; 2P 1:3 * **6:4** 2Ti 2:14,23; Tit 3:9; Sal 37:1; Ap 13:6 * **6:5** Ef 4:22; 2Ti 3:8; Tit 1:11,15 * **6:6** Sal 37:16; Pr 15:16; 16:8; Fil 4:11; He 13:5

ham pa'qu' jinteneyijfik'i in jineketsfik'i ha'ne sehe' ipji' qa ham iye pa'qu' jinteka'x qu' jinakik'ui ha'ne sehe' ipji'.* 8 Qa hik ta'łijupi' qu' jinte'wejułenij pe'qu' hats nana'l ine'm ne'ej inqhinatai qa na'aj inaq iye. 9 Qe pekhewe' yisu'untax qu' les niwq'axin wekwek qa' na'nipji' pa' witaqjaajinkeye'j ma' qa' nanamji'ju'kii pa' witiwqe'l. Ha'ne witaqjaajinkeye'j hik ha'ne yeka'xii pekhewe' olots wekwek yisu'untax, qa hamłe weju'łi'ij qa yawtsheten iye. Ekewe' ham weju'łi'ij wekwek yisu'untax pekhewe'en, ta'łets qu' uł'etse'ju' qa' neka'xii pa' qi ławak pa' Dios. 10 Qe pa' qi witeqsu'unka'xij ekewe' ł'astai nalit pakha' qu' łunye'je' qu' uł'axe'. Na'l pe' hik łunyejei aka'an ma' qa yanutsheni' in yijayantax pa' Intata qa yili'ijju'. Ma' qa sujłe qa yaats'e'ej pakha' qu' łunyejeye'kii.*

Pablo qi in yakakłin pa' Timoteo.

11 Qa akha' Timoteo, akha' łijayan pa' Intata. Ilatik'uiha ekewe' wekwek uł'ets, pa' yatsathen yijat'ij hikpa' aqsiijkii. Qa' ijayaanija iye pa' Intata. Hasu'uj eqeku' qa' isu'un iye, qa week iye ene' jukhew qu' isu'un. Hasu'uj iye onoqmositij qu' nana'ltax pa'qu' uł'axe'. Qa hasu'uj iye qu' meniwqinhet.* 12 Mawatlani'ł yijat'ij pe' witaqjaajinkeyejei yisu'untax qu' ili'ij in łijayan ha' Jesucristo. Hasu'uj jełik'uiji' pe'ye' pa' witiła'x nite' yili'ij qe hikpa' taya'yij ei pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in łanamitpha'm in łit'ijets in łijayaanija ha' Jesucristo qa olots he' nepi'ye'ej.* 13 Pa' Intata hikpa' tisij pa' łiła'x ene' week qa ha' Jesucristo hikha' tetfeliji'm pa'aj pa' Poncio Pilato in yit'ijets in wittata. Pa' Intata qa ha' Jesucristo tsi'wenij qa tsepi'ye'ej iye aka' qu' k'ayaji'ijets.* 14 Ek'eenik'iha week eke' hit'ij ewets. Hasu'uj iye nam ej pa' uł'ax hats'inha qa ham pa'qu' nit'ij ewets qu' aqsiijkii pa' uł'ax qa' namłi'ijii qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Pa' Intata nite' łeke' qu' nijanik'i pa' hats łeqjeyumtshenek qu' nanam ha' Cristo. Pa' Intata hikpa' ham łuk'eyi'iju'ł in qiji', hikpa' ewi'łłe in qi in Wittata ha'ne week sehe' ipji', t'anipji' pe' qitsji' wittatal qa week pe' wit'alheiji' pe' witsetits.* 16 Hikpa' ewi'łłe in na'li'm pa' nite' jiwa'm, łakha' i'nji'teje'm pa' koojo qi in tujji'ha nite' łeke' pa'qu' nejełtaxju'. Ham pa'qu' jukhewe' qu' hats ni'weenija pa' łunyee'jija. Nite' łeke' pa'qu' ni'wen. Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij in qiji' in Wittata. Amén.*

Pakha' qu' naqsiijkii pekhewe' patunits.

17 Pekhewe' yiwq'axin wekwek, ijatshenij qu' hasu'uj numti qu' week nat'anipji' ene' jukhew qa hasu'uj qu' netjumti'ets pe' łewekwekits qu' hik łunye'je' qu' niyinii. Netjumti'ets yijat'ij pa' Intata. Pakha'an nite' wa'm. Hikpa' jiyełisijkii eke' wekwek qe qa' jintatkin ha'ne sehe' epji'.* 18 Naqsiijkii pa' łe'wis. Notpolijha pa' łe'wis qu' naqsiijkii. Qa qi qu' eq'iltinhetse' iye, nite' na'yiji' pe'qu' łewekwekitse' pekhewepe'.* 19 Qe qu' naqsiijkii aka'an ma' qa hats hik łunye'j qu' najilet pe'qu' łewekwekitse' na' wa'sji', ma' qa' nenikfe'lets in hats na'li'm pa' yijaa'ija in witiła'x qa nite' yili'ij iye. 20 Timoteo, anqamkite'ej week ekewe' hats ł'ijatshenheti'yij. Menitoni'metsha pekhewe' wi'tlijei nite' yijaalija, qa pekhewe' wenq'ika'aj pe' wekwek ha'ne sehe' ipji' pe'qu' łe'lijeye' in t'ejuyiju'ł ke' Intata łe'lijei, qa' me'nitoni'mets iye.* 21 Qe na'l pe' uja'x tek'enik'i ekewe'en ma' qa yili'ijju' in tek'entaxik'i pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei. Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij qu' net'iftits ewets.*

---

* **6:7** Job 1:21; Sal 49:17; Ec 5:15 * **6:10** Fil 1:27; 1Ti 1:2; Jud 3 * **6:11** 1Co 13:1; Ap 13:10 * **6:12** 2Ti 4:7; Jud 3; 1Jn 5:12 * **6:13** Mr 13:19; Ro 1:25; Mt 27:11-14 * **6:14** Tit 2:13; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * **6:15** Lc 21:8; Ro 16:27; Dt 10:17; Sal 136:2-3; Ap 17:14; 19:16 * **6:16** Sal 36:9; 104:2; Jn 1:18; 12:46; Ex 33:20; Jud 25; 1Ti 1:17; Ap 22:21 * **6:17** 1S 2:3; Ec 7:8; Ro 11:20; 12:16; Hch 17:25 * **6:18** Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 1P 2:12; Ro 12:8,13; Ef 4:28; Mt 6:20 * **6:20** 1Ti 1:11; 2Ti 1:12,14; 2:16; 4:4; Tit 1:3,14; He 12:13; Col 2:8; 2:16; 4:4 * **6:21** 2Ti 2:18; Fil 1:27; 1Ti 1:2

2 TIMOTEO

Mexe wetfel pa' Pablo.

1 Yakha' Pablo, yakha' apóstol qe ta'ɬets pa' Intata qe qa' henfel ha' Jesucristo qe pa' Intata yiwjutsiqen qu' jineɬisij pa' witiɬa'x qu' natsat'ets'inij ha' Jesucristo.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Timoteo. Hik hakha' hik ɬunye'j qu' ya'se' qe qi in hisu'un. Na'ɬɬek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits ewets qa qu' nenq'elet'ej iye qa' neɬisij iye pa' wit'ikesimeya'xɬekii.* 3 Nite' tsitapi ei qa k'iyinji'ij neɬuts qa najai qa hitjiijetspha'm pa' Intata qii'ija in ɬe'wisij, hikpa' he'yithayi'yi'm in ɬunye'jek pe' yaqwa'mhitsik'i in t'ithayi'yi'm, ma' qa hoksi'wen in nite' haqsiijkii pa' uɬ'ax.* 4 Nite' tsitapi'ik'i in nekju' ke' et'ilii, hisu'untax qu' k'ewen iye qa' qi qu' ets-sinheti'mkii iye. 5 Qe nite' tsitapi'ij ewets in yijaa'ija in ɬ'ek'enets pa' Intata. Ke' ewketi' Loida hikke' yojo'oj in tek'eenetsha pa' Intata qa hik ɬunye'j iye ke' enene Eunice, ma' qa tsikfee'letsha in akha' na'l e'm iye aka'an.* 6 Hik ta'ɬijupi' in k'akakɬinij qu' itujinhetji' iye pa' neɬisij pa' Intata in i'nk'aa he'yeku'm epji'.* 7 Qe pa' Intata nite' jiyeɬisij pa'qu' espirituye' qu' nata'ɬets qu' jine'nijiwei. Pa' Intata jiyeɬisij pa' Espíritu ta'ɬets pa'qu' int'unha'xe' qa ta'ɬets iye pa'qu' ineqsu'unka'xi'ij ene' week qa pa'qu' injunyejeye' qu' jinewetjeɬ intok'oiha.* 8 Hik ta'ɬijupi' hasu'uj mewepinij qu' enfel ha' Yatsat'ax'inij. Qa hasu'uj iye mewepinyij qe in hoyopheɬitii ta'ɬets ha' Cristo. Enekijup yijat'ij qa' ku'miju'ɬ pe' a'tits wekwek qe ta'ɬets qu' enfel ke' ɬe'lijei ha' Jesús qa pa' Intata qa' neɬisij pa'qu' et'unha'xe'.* 9 Hikpa' Dios hats jiyiɬin ma' qa tayai inijii qu' jintaqsiijkii pa' yisu'un. Aka'an nite' ta'ɬets pa'qu' jintaqsi'jtaxijkii. Ɬakha'ɬe in ta'ɬets in yisu'unɬe qu' naqsiijkii qa qu' jini'fen iye qe ta'ɬets in hayiits pa'aj nikfe'lets qu' natsat'ets'inij ha' Jesucristo.* 10 Qa hane'ej qa hats te'wenhetii aka'an qe ta'ɬets in te'wenhetii ha' Jesucristo, hikha' Eqiɬina'x. Hikha' yiwuɬenhetju' pa' ɬet'unha'xtax pa' witwamhi' qa yaqsiijkii qu' ne'twenhetii pa' witiɬa'x nite' yili'ij qu' nata'ɬets ekewe' ɬe'sits ɬe'lijei.* 11 Hik ekewe' heinekumhi'yijiiji' qa henfel qa heinekumhi'yijiiji' iye qu' ya'postoli'ij qa qu' ya'maestroyi'ij iye. 12 Qa hik ta'ɬijupi' in qi in haats'e'ej ekewe' wekwek. Qa nite'ɬe hewepinij in henfel qe yakha' tsikfe'letsha ha' heik'enets qa tsikfee'letsha iye in qi'ija pa' ɬet'unha'xijup qu' nejeɬets ha'ne hats etisij yiɬa'x yamijii qu' namtaxets pa' neɬuji' hatse'.* 13 Itujtseikaninkitek'iɬ kekhewe' hats ɬespi'ye'eɬij ta'ɬets eke' ɬe'sits wi'tlijei. Hasu'uj eqeku'uɬik'i qa' eni'ɬipji' iye qu' ineqsu'uni'ɬ qe ekewe'en ta'ɬii ha' Jesucristo.* 14 Pa' Espíritu Santo hikpa' i'n'init ji'teje'm hikpa' qu' ne'fenij qu' jeeɬetsha ekewe' hats neɬisij ɬe'lijei qu' enfel. 15 Qa hats ɬenikfe'lets week hekhewe' ta'ɬii ha' sehe' Asia hats yak'esyik'uikii qa hats tsiwu'mi' qa week hekhewep hakha' Figelo qa ha' Hermógenes.* 16 Na'ɬɬek ha' Yatsat'ax'inij qu' ni'fen hekhewe' yatsat'etsij ha' Onesíforo qe hakha'an olotsij qa tsi'fenji'jii ma' qa' yet'unji'ij qa nite' iye yisu'un qu' newepinyij in ho'yopheɬiti'yij enewe' foɬoɬik'il.* 17 In i'nk'a namets ha'ne witset Roma qa aje'eɬ pa'aj qi in woyiikii. Ma' qa i'nk'aɬe qa tsi'wen.* 18 Na'ɬɬek pa' Yatsat'ax'inij qu' netisij ha' Yatsat'ax'inij qa' ni'fen hatse' hakha'an qu' namtaxets pa' neɬuji'. Akha' hats ɬenikfe'lets hakha'an in qi in jiyi'fen ha' witset'ii Efeso.*

2

Ment'unhet qa pa' Jesucristo qa' ne'fen.

1 Qa hik ta'ɬijupi' akha', ya's Timoteo, ment'unhet qa ha' Jesucristo qa' ne'fen ma' qa' et'une'.* 2 Qa kekhewe' hit'ij ewets Intata ɬe'lijei hik aka'aj olots he' tsepi'ye'ej, kekhewe'en uja'xɬe qu' ijatshenij pekhewe' qu' yijaa'ija qu' nisu'un qu' ninq'ijatshenij iye ekewe'en.* 3 Hasu'uj qu' newu'mju' pekhewe' wekwek a'tits ta'ɬets in ɬenfel ha' Jesucristo

* **1:1** Hch 13:9; 1Co 1:1; Ef 1:1; Col 1:1; 1Jn 2:25; 5:12 * **1:2** 1Ti 1:2; 2Jn 3 * **1:3** Hch 23:1; 24:16; Ro 9:1; 2Co 1:12; 1Ti 1:19; 3:9; He 10:22; 1P 3:21; Ef 1:6 * **1:5** 1Ti 1:5; Hch 16:1 * **1:6** 1Ti 5:22 * **1:7** Jn 7:13; 14:27; Ro 8:15; 15:13,19; Lc 1:35; 4:14; 24:49; Hch 1:8; 4:33; 1Co 2:4; 13:1; Ef 3:16,20; 1Ts 1:5 * **1:8** Mr 8:38; Ro 1:16; 2Ti 1:12,16; Hch 4:33; 1Co 1:6; Ap 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4; Ef 3:1; 4:1; Flm 1,9; Lc 1:35; 2Co 13:4 * **1:9** Ro 8:28; 9:11; 11:14,29; He 3:1; Ef 1:11; 2:9; Fil 2:13; Pr 19:21; Is 42:6; 46:10; Hch 2:23; 4:28; 26:16 * **1:10** Lc 21:8; 2Ti 4:1; 1Jn 2:7,28; 5:12; Jn 8:51; Fil 3:10 * **1:12** Fil 1:29; 2Ti 2:9; 4:8; 1Ti 1:11; 6:20; Tit 1:3; Fil 1:6 * **1:13** 1Ti 1:10; 6:3; Tit 1:9; 2:1; 2Ti 2:2; 3:14 * **1:15** Hch 6:9; 16:6; 2Ti 4:10-16 * **1:16** Lc 1:50; 2Ti 4:19; Flm 7,10,20; Hch 16:26; 20:23; 21:33; 23:29; 26:29; Ef 6:20 * **1:17** Ro 1:7 * **1:18** Lc 1:50; Ef 1:1 * **2:1** Ga 1:6; 2P 3:18 * **2:2** 2Ti 1:13; Nm 12:7

hik ejunye'je' yijat'ij na'aj oq'opheɬinetsi'l in yaqsiijkii pa'qu' nit'ijets pa' tek'enets.* 4 Ham pa'qu' oq'opheɬinetsi'le' qu' meheyi'ij qu' nithayiki pakhape' iye. Ewi'Ɬe in yisu'un qu' naqsiijkii qu' ɬe'wisi'imkii pa' tek'enets qe hikpa' t'eku'miiji' ma' qa oq'opheɬinetsi'lij. 5 Qa hik ɬunye'j iye na'aj i'nji'teje'm ne'ej ikij wetju'ɬ qu' nanaxtaxij nite' ɬeke' qu' netestii qe nite' yaqsi'jijkii pakha' hats wenittaxij. 6 Pakha' yithayiki pa' wit'enekju' qa hikpa' qu' nojo qu' netesti'yij pe'ye' pe' ɬei pa' wit'enekju'.* 7 Ijamti'ijupkiiha ekewe' hit'ij ewets qa ha' Yatsat'ax'inij qa' ne'fenij qu' enikfe'lik'iha week ekewe'en. 8 Maxtayitik'iha, ha' Jesucristo hikha' wa'mtax qa i'nk'aɬe qa iɬa'x iye, qa hik hakha' iye ta'ɬets pa' David'ik'i. Hik aka' yit'ij ekewe' henfelji'ij ɬe'sits wi'tlijei.* 9 Aka'an hik aka' ta'ɬets in qi in haats'e'ej ekewe' wekwek qa in ho'yopheɬiti'yij iye enewe' foɬoɬik'il hik ɬunye'j qu' qi qu' haqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' qa ekewe'Ɬe ɬe'lijei pa' Intata qa nite' ɬeke' qu' not'opheɬitii. 10 Qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' qu' netswu'mju' pekhewe' wekwek qe ta'ɬets pa' yeqsu'unka'xij pekhewe' jukhew qa efuts iye hats t'eku'miiji'kii pa'aj pa' Intata hats'inha qa' ɬeke'ye' qu' iɬiye'jeek hatse' ma' qa' nana'li'm iye pa' witisa'xi'mkii nite' yili'ij ta'ɬets ha' Jesucristo.* 11 Aka' qu' hit'ij wi'tlijei aka'an yijaa'ija: Qu' hats week jinanaxi'Ɬju' ha' Cristo ma' qa' hats jina'njiijupekha hakha'an.* 12 Qu'nte' jinteliyi'ij yemjeetax pe' wekwek a'tits ma' qa' nana'l jeek pa'qu' jintenek'enhe'yij qu' jinamtaxii pa' tenek'enhe'yi'. Qa qu' jinewelkutɬi'ijkii ma' qa' newelkutji'ij inij kiyek.* 13 Inekhewel qu'nte' jintaqsi'ji'ijkii pa'qu' hats jineniwjutsiqentaxij, ɬakha'Ɬe qa nite' yisu'un qu'nte' naqsi'ji'ijkii pa'qu' hats neniwjutsiqenij qe nite' ɬeke' qu' ɬakha' ye'Ɬe qu' nowotk'onɬete'mkii.

*In ɬeqejkunenek'ej **nite'** ɬewepinij.*

14 Timoteo, iyeketijets iye aka'an qu' enfeli'm he' inejefetsipji' pa' Intata, hikpa' qu' ne'wenij qa hikpa' iye qu' nepi'ye'ej qu' enfeli'm he' inejefets qu' hasu'uj uɬ'etsewetju'ɬkii. Aka'an ham weju'ɬi'ij qe pe'qu' nepi'ye'ej in uɬ'ets wetju'ɬ ma' qa' niwuɬ'enhet pe' ɬaqjamtikineyejeitaxkii.* 15 Aqsiijkii week pa' ɬuk'e' pa' e'weju'ɬij qu' aqsiijkii hats'inha qu' qi qu' nisu'un hatse' pa' Intata pa' ithayijkit qe akha' in ɬeqejkunenek'ej qa nite' ɬewepinij in ɬithayiyi'm. Qa yijaa'ija iye in ɬi'nq'ijatshenij kekhewe' yijaalija in wi'tlijei.* 16 Me'nitoni'mets pekhewe' ham weju'ɬi'ij wi'tlijei t'ejuyiju'ɬ ekewe' Intata ɬe'lijei, qe pekhewe' nifel pekhewe' wi'tlijei ham weju'ɬi'ij week neɬuts les totsimets pa' yisu'un pa' Intata.* 17 Qa pekhewe' i'nq'ijatshentaxij pekhewe'en qa week neɬuts qu' net'ijaifik'i qu' hik ɬunye'je' na'aj iftsax witja'me't in week neɬuts t'ijaifik'i hastaax qa yaq'al inij. Enewe'en i'nji'teje'm hakha' Himeneo qa ha' Fileto.* 18 Hik hekhewe' ikik'uifik'i qa yili'ijju' in tek'entaxik'i kekhewe' yijaalija in wi'tlijei qa yit'ijets in hats t'ani' pa' ɬahats'ij qu' iɬiye' pe' hats naxju'. Ma' qa yiwuɬ'enhetju' pa' nite' ɬeqekuyejeitaxij ha' Cristo pe' uja'x.* 19 Qa pa' Intata qa hatsɬe yeni' pe' ewi'ɬ ɬetuk t'unji' qa yeni' iye pa' ɬe'nikahat qa yit'ij: Ha' Yatsat'ax'inij nikfe'lets pekhewe' hats yatsat'etsij. Qa pakhap qa yit'ij: Ne'nitonimetsha pa' uɬ'ax week pekhewe' yit'ij ka' ɬii ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Ne'ej ewi'ɬ qi wititsi' nite' uja'xɬe qu' na'nifi ne'ej ɬe'sits tok'ol oro qa ne'ej plata qe na'l iye ne'ej tok'ol najak qa ne'ej sehel iye. Na'l pe' t'ejuyets in qiji' pa'qu' neɬuye' qa na'l pe' t'ejuyetsek in tanatkinhe'yiji' pakha' tejilii nite' ɬeke' qu' ji'nt'eku'mets.* 21 Pa'qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uɬ'ax qa wenitonimetsha iye, pakha'an qa hik ɬunye'je' pekhewe' tok'ol t'ejuyets pa' qiji' ɬe'wis neɬu, qa' qi iye qu' natsathenii pa' Intata. Qa pa' Intata qa lees yisu'un in natkin. Pakha'an hats ham hami'ik'ui qu' ɬeke'ye' qu' nithayiki pa'qu' ɬe'wise'.* 22 Ilatik'uiha pe' wekwek uɬ'ets yisu'un pekhewe' mexe jutjanhets, mowo'oi yijat'ij pa' yatsathen qa pa'nte' witqekuye'jij pa' Intata qa pa' witeqsu'unka'x qa qu' nikesimen iye pa' atawe'j in ɬunyejeyek week pekhewe' yijaa'ija in iyinii pa' Intata qa yoksi'wen iye in nite' yaqsiijkii pa' uɬ'ax.* 23 Mewetwu'mik'uiha pekhewe' tefelhitii nite' yeqet'etskii in tefelhitiitax. Hats ɬenikfe'lets ekewe'en in na'l ne'ej uɬ'etsij wetju'ɬkii 24 qe pa'qu' natsat'axij ha' Yatsat'ax'inij nite' ɬe'wis qu' naqsiijkii qu' uɬ'etsi'iɬ wetju'ɬ pe'ye'. Nisu'un yijat'ij ene' week jukhew, qa nikfe'lets iye pa'qu' ninq'ijatshenij, qa nite' iye aje'eɬ qu' na'nayu'umkii pe'ye',* 25 naqsi'jijetskiiha yijat'ij qu' nenfeeli'mha pekhewe' qu' net'ejuitaxiju'ɬ ekewe' ɬe'sits wi'tlijei. Qa pa' Intata q'ax qu' nilinenij pa' uɬ'ax in yaqsiijkii ma' qa' nenikfe'lets

---

* **2:3** 1Ti 1:18 * **2:6** 1Co 9:10 * **2:8** Mt 17:9; Jn 21:14 * **2:10** Stg 1:12; Mt 24:22; Lc 9:32; 24:26; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1,4; 2P 3:18 * **2:11** 1Ti 1:15; 3:1; 4:9; Tit 3:8; Jn 8:51 * **2:12** Ap 20:4 * **2:14** 1Ti 6:4 * **2:15** Ef 1:13; Col 1:5; Stg 1:18 * **2:16** Jud 18 * **2:17** 1Ti 1:20 * **2:18** Hch 17:32; 1Co 15:12-17; 2Ts 2:1-2; 1Ti 1:19; 6:21 * **2:19** Jos 23:7; Est 9:4; Ro 15:20; Ef 1:21; Nm 16:5,26-27; Pr 2:6; 3:7; Jn 10:14,27; 1Co 8:3; Hch 15:14; Lv 24:11,16; Sal 6:9; 33:15; Is 26:13; 52:11; Jer 20:9 * **2:20** Ro 9:21 * **2:21** 2Co 9:8; Ga 3:10; 1Ti 5:10 * **2:22** 1Ti 4:12; 6:11; Stg 4:7; Lc 12:51; 2Ti 1:2; He 12:14; 3Jn 15; Gn 13:4 * **2:24** Ap 11:8; Jn 6:52; Hch 7:26; Stg 4:2

pa' yijaa'ija,* 26 qa' nonompha'mkii qa' nilatik'uikii pa' witiwqe'l hikpa' nophe'łtaxijju' pa' inwo'met, ma' qa hik ta'łijupi' in yaqsiijkii pa' yisu'un pa' inwo'met.*

3

Pa' yaqsiijkii hatse' pe' jukhew pe' teke'lenju' nełutsji'.

1 Les łe'wis qu' enikfe'lets iye aka' hane'ej qu' henfel. Pekhewe' teke'lenju' nełutsji' qi qu' jutsitaxe' hatse'.* 2 Ene' jukhew qa efuts ewi'łłe qu' natjamti łetets hatse', qi qu' nisu'un eke' ł'astai, weniwqinhetij pa'qu' naqsiijkii, yumti qu' week nat'anipji' pekhewep, uł'etsik'ikii łe'lijei, nite' tek'enets pe'qu' ł'alheye', nite' yi'sinhetij in testiitaxij pe'ye', nite' yiwqinhetji' pa'qu' łunye'je'łe pekhewe' ta'łets pa' Intata,* 3 hamitsi'm pa' witeqsu'unka'x, nite' yisu'un qu' łe'sitsi'ił wetju'ł pe'ye', wotk'onłi'ijkii pa'qu' nenfeltaxijkii pe'ye', nite' wetjełłotok'oi yaqsi'jłi'ijkii pa'qu' nisu'un, hamitsi'm pa' witq'iltiye'j, ł'ejuihifetsij pa' łe'wis,* 4 yawitji'iji' pe'ye' pe'qu' łejuwaikaaletaxija, nite' yijamti eku'ujupkii in yaqsiijkii pe'ye', yumti qu' qitse'ji' wiikfik'i, les yaftsin eke' wekwek qa nite' yaftsin pa' Intata.* 5 Enewe'en hik qu' łunyejeye' ne'ej woo'oiha pa' Intata qa nite'łe yumti qu' yijaa'ija pe'qu' nepi'ye'taxik'i ke' Intata łe'lijei qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nana'li'm pa' Intata łet'unha'x. Menitoni'metsha enewe'en* 6 qe enewe'en na'l pe' uyik'i' pe' wititsil qa wo'tk'oni'mkii pe' nite' teqenełuikii efuts yoksi'wentax pe' olots łewuł'ets qa ewi'łłe in nikfeliyu'ets pe'qu' i'nk'a nepiye'ek'i uł'ets.* 7 Pekhewe' efuts week łahatsiyij wenijatshenij qa nikfe'lets, qa nite'łe łeke' qu' nenikfe'lets pa' yijaa'ija.* 8 Pekhewe' uyik'i' pe' wititsil. Pekhewe'en hik qu' łunyejeye' pa'aj pa' Janes qa pa' Jambres in t'ejuyiju'ł pa'aj pa' Moises'ik'i. Pekhewe'en ł'ejuihifetsij pa' yijaa'ija. Ewi'łłe in yijamti'ets pa' uł'ax. Nite' yijaa'ija qu' nittaxijets qu' nijayan pa' Intata.* 9 Qa nite'łe łeke' qu' nape qe week qu' nenikfe'lets hatse' pa' łunyejei in aqawitjinhets in łunyejeyek pa'aj pekhewe' wetsjuk t'ejuyiju'ł pa'aj pa' Moises'ik'i in nite' weju'łiju'ł pa'aj.

Timoteo yijayanij pa' łunye'j pa' Pablo.

10 Qa akha' Timoteo, akha' łijayaanija qa łaqsi'jijkii iye kekhewe' k'inq'ijatshenij qa łatsjayanij iye ka' yijunye'j, qa pa' hisu'un qu' haqsiijkii, qa pa' nite' yeqekuye'jij pa' Intata, qa in nite' k'itaqsunijup pe'ye', qa in hisu'un iye ene' week, qa in nite' ts'itaxij pa' hisu'un qu' haqsiijkii.* 11 Qa łatsjayanij iye ka' yijunye'j in hent'unhetiju'ł in qi in hayawitjaxtiitax qa kekhewe' iye a'tits yinifenyejeikii in łunye'jek ka' yijunye'jkii hakha' witset'ii Antioquía qa ka' yijunye'jkii iye ha' witset'ii Iconio qa ka' yijunye'jkii iye ha' witset'ii Listra. ¡Hayits qa qi in hayaatshenhetiikii! Qa week ekewe'en tsaqsi'jij ha' Yatsat'ax'inij.* 12 Qa yijaa'ija, week pekhewe' yijayan ha' Jesucristo pekhewe' yisu'uunija qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata ma' qa tawitjaxtii.* 13 Qa pekhewe'łe yaqsiijkii pa' uł'ax qa aqawitjinhets iye qa' week nełuts lees qi qu' net'ijayijfik'i pa' uł'ax in yaqsiijkii. Aqawitjinhetstax qa łekhewel qa tawitjaxtiiju' ek.* 14 Qa akha' anqamkitek'ij yape'enha qu' aqsiijkii kekhewe' hats łenikfe'lets kekhewe'en yijaalija. Qa łenikfe'lets iye łekpa' nijatshenij,* 15 qa' menikfelitets iye in mente' e'qi in łenikfe'lets ke' Intata łe'lijei hik kekhewe' qu' nełisij pa'qu' ikfeliya'xe'kii qa' nijts'enii iye pa'nte' witqekuye'jij ha' Jesucristo qa' nełisij pa' witiła'x nite' yili'ij.* 16 Week ke' Intata łe'lijei ta'łets pa' ł'a'x pa' Intata. Ekewe'en weju'łij qu' ji'nijatshenij pa' yijaa'ija. Qa yasin ji'teje'mha iye pa' injunye'j in uł'ax qa yaqsiijkii qu' jinatsathenket qa jiyijatshenij pa' yatsathen* 17 hats'inha pa'qu' nijayaanija pa' Intata qa' nenikfee'letsha qa' hats ham hamik'ui qu' naqsiijkii pe' t'ejuyets pa' Intata.*

4

Me'nq'ijatshenij ke' Intata łe'lijei.

1 Pa' Intata qa ha' Jesucristo hikha' yejeyumtshen hatse' pe' iłii qa yejeyumtshen iye pe' naxju' qa pa' ł'ilithijiiju' qu' ne'twenhetiitaxija hatse' qa' netnek'enhei. Enewe'en tsepi'ye'ej

---

* **2:25** Stg 3:13; Hch 26:20; Ro 2:4; 2Co 7:9-10 * **2:26** 1Ti 3:7; Jn 1:13 * **3:1** Jn 6:39; Fil 1:6; 1P 1:5; 2P 3:3; Jud 18 * **3:2** Fil 2:21; Lc 16:14; 1:51; 1Ti 1:9; 3:3; 6:4,10; Pr 16:18; Ro 1:30 * **3:3** Jn 14:6; Tit 1:8 * **3:4** Lc 6:16; Hch 7:52; 19:36; 1Ti 3:6; 6:4; Fil 3:19 * **3:5** 1Co 4:20; 2Co 13:4; Tit 1:16; Mt 7:15; 2Ts 3:6 * **3:6** 2P 1:4; 2:10 * **3:7** 2Co 11:10; 1Ti 2:4; 2Ti 2:25; Tit 1:1 * **3:8** Ex 7:11-12; 8:18; 9:11; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; 1Co 14:14; Fil 4:7; 2Co 13:5-7 * **3:10** Pr 19:21; Hch 11:23; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * **3:11** Ga 5:24; Fil 3:10; Hch 13:14,51; 14:6,8,19,21; 16:2; 27:5 * **3:12** Jn 15:20; Hch 14:22; 2Co 4:9-10 * **3:13** Ap 20:10 * **3:14** 2Ti 1:13 * **3:15** Mt 26:54; 2P 1:20-21; Hch 4:12; 2Co 7:10; He 5:9 * **3:16** 2P 1:20-21 * **3:17** 2Co 9:8; Ga 3:10; 1Ti 5:10; 2Ti 2:21

aka' qu' k'ayaji'ijets.* 2 Enfel ke' Intata ɬe'lijei, enfel in yamets pa' ɬahats'ij in not'ax wetju'ɬ qa ɬunye'j ji'ij iye in hamtax pe'qu' nonot'ax wetju'ɬ, enfeeli'mha pa' iikji'ha pa'qu' numtiɬetax pe'ye' hats'inha qa' nenikfe'lets, aq'ayinij pa'qu' nite' ɬe'wise' pa'qu' naqsiijkii, ijatshenij qa akakɬinij iye qu' naqsiijijkiiha qa hasu'uj qu' itaqsunijup. 3 Qe yamets hatse' ɬahats'ij qu' hats nite' nisu'uuni'ija pa' yijaa'ija in yittaxij eke' Intata ɬe'lijei. Ewi'ɬɬe hatse' qu' nisu'un qu' nepiye'ek'i pakha' qu' ɬekhewele'ɬe qu' nisu'un. Ma' qa' nowo'oikii pe'qu' nijatshenij pakha' ɬekhewelɬe in yisu'un qu' nepiye'ek'i.* 4 Nite' nexpiikeyu'uj hatse' pa' yijaa'ija in yit'ij ekewe' Intata ɬe'lijei, qe ewi'ɬɬe qu' nenexpiikeyu'uj ne'ej tefelhitiyik'i nite' yijaalija (cuentos).* 5 Qa akha', week neɬuts matjanitheenija. Hasu'uj neqenijan ej pekhewe' a'tits. Aqsiijkii pa' ithayijkit qu' ma'ajfik'i qu' enfel ha' Jesucristo. Ɬe'wis qu' aqsi'jijkiiha pakha' hats ɬ'ithayiki.* 6 Qe yakha' hats hik yijunye'j na'aj ofrenda iweli' qu' na'natsiijiju' hatse' pe' meti'm pa' t'ejuyets na'aj witqisit ofrenda qe pa' ɬahats'ij qu' hailanhetii qa' hawa'm hats k'esets.* 7 Yakha' qi in hawatlanipji' eke' ɬe'lijei ha' Cristo qa hawa'nq'an iye qa hane'ej qa hats tsaqhat'axij ekewe'en. Qa pakhaɬe nite' yeqekuye'jij ha' Jesucristo qa nite' hili'ij. 8 Pa' yija' hatse' hats ts'otki'ik'ui, pakha'an yija' hatse' ta'ɬets in haqsiijkii pa' yatsathen. Ha' Yatsat'ax'inij hikha' juez yatsathen tseɬisij hatse' qu' namtaxets pa' neɬuji'. Qa nite' yeɬ'ewi'ɬɬe qu' nesɬisij qe week iye pekhewe' yisu'unik'ui qu' netpiltaxju'.* 9 Mowoqeku'ui wat'ij qu' aje'eɬ anam qa' jinewe'twen iye.* 10 Qe ha' Demas hats tsiwu'mi' qe les in yisu'un ha'ne sehe' epji' qa hats yamii ha' witset Tesalónica. Qa ha' Crescente qa yamiyek ha' witset Galacia. Qa hakhaɬe Tito qa yamiyek ha' witset Dalmacia.* 11 Ewi'ɬɬe na' Lucas in amanyijup. Eqe'mets ha' Marcos qu' ijts'eye'kii qa' enka'xyii qe hakha'an tsikfe'lets in ɬeke' qu' jini'fenij ka' i'nithayijkit.* 12 Ha' Tíquico hikha' hukinii ha' witset Efeso.* 13 Qu' enektax qa' enteneyij ha' yi'ntilafit ha' henejetijup ha' inejefe Carpo ha' witset'ii Troas, qa he' yifaakanhei iye, qa qu' nite' ɬeke'ye' qu' week enka'x he' witfaakanhei qa lees hisu'un qu' enka'x he' inqa'met ɬ'ajits witfaakanhei.* 14 Ha' Alejandro nijketits naqsi'jju' qi in uɬ'ax ka' yaqsi'j ye'mijkii. Ha' Yatsat'ax'inij qu' nepiletipji' hatse' ka' yaqsiijkii.* 15 Qa akha' iye jeɬiju'ɬ hakha'an, qe hakha'an qi in t'ejuyiju'ɬ kekhewe' jiwenq'ijatshentaxij.* 16 In i'nk'aa hewetka'xetsji' ha' juez ham pa'qu' netsi'fen. Week yak'esyik'uikii. K'iyinijets pa' Intata qu' hasu'uj nitanithen enewe'en.* 17 Qa hakhaɬe Yatsat'ax'inij qa hikha' i'nyijup ma' qa tsit'unhet, qa hiwq'axinij in henfelji'ju' eke' wi'tlijei qa week tsepi'ye'ej, enewe'en nite' judiol. Qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' qu' nesɬuj pe' athilets qe ha' Yatsat'ax'inij i'nyijup. 18 Ha' Yatsat'ax'inij tsilithinik'ui hatse' pa' uɬ'ax ma' qa' natsaqsi'j qa' neska'xii pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'. Jitewqinhetji'ha ha' Yatsat'ax'inij ene' week ɬahatsiyij. Hik aka' qu' ɬunye'je' (Amén).*

Pablo qa wetfeli'm qe hats ɬ'aka'the'ɬe.

19 Hewetfelii ke' Priscila qa ha' ɬewhe'ye' Aquila, qa week he' yatsat'etsij ha' Onesíforo.* 20 Ha' Erasto amani' ha' witset'ii Corinto, qa ha'ɬe Trófimo qa hiwu'mi' ha' witset'ii Mileto qe mexe wanqaats'e'.* 21 If'elitik'i qu' enek in mexente' yamets qu' k'uye'. Wetfelte' ei nakha' Eubulo qa na' Pudente, qa nakha' iye Lino, qa nekhe' Claudia qa week ne' inejefetsipji' pa' Intata. 22 Ha' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupha. Qa pa' qi ɬeqi'fenkeye'j qu' na'ni'ɬ ejupha iye.

* **4:1** Jn 5:22-30; Ro 5:18; 14:9; 1P 4:5; Ap 18:8; 19:11; Mr 1:15; Hch 20:25 * **4:3** Ro 15:4 * **4:4** 1Ti 1:4; 4:7; Tit 1:14; 2P 1:16 * **4:5** Hch 21:8; Ef 4:11 * **4:6** Gn 35:14; Fil 2:17 * **4:8** Jn 5:22-30; 15:17; Ap 12:1; Lc 18:2,6; Hch 10:42; He 12:23; Tit 2:13; 1Jn 2:28 * **4:9** Tit 3:12 * **4:10** Col 4:14; Flm 24; 2Ti 1:15; Hch 17:1; Ga 1:2; Tit 1:4 * **4:11** Col 4:14; Flm 24; Hch 15:37-39 * **4:12** Hch 20:4; Tit 3:12 * **4:13** Hch 16:8 * **4:14** 1Ti 1:20 * **4:15** 2Ti 1:14; 2P 3:17 * **4:16** 2Ti 1:15 * **4:18** Mr 1:15; Hch 20:25 * **4:19** Hch 18:2; 2Ti 1:16 * **4:20** Ro 16:23; Hch 20:4,15,17; 19:22; 21:29

TITO

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, łeqejkunenek pa' Intata qa apóstol* iye qe t'eku'myiiji' ha' Jesucristo. Heinekumhi'yiiji' qe qa' henfeli'm pekhewe' hayiits t'eku'miiji' pakha'aj pa' Intata qu' łelitsi'ij. Ma' qa' nana'li'm pakha' nite' witqekuye'j qa' nenikfe'lets iye pa' yijaa'ija in ta'łets pa' Intata.* 2 Pakha' jiwetjumti'ets pakha'an witiła'x nite' yili'ij, hikpa' hayiits pa'aj in mexe ham ha'ne week in yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata. Pa' Intata nite' łeke' qu' naf'aliłi'ij pa'qu' hats nit'ij.* 3 Qa hane'ej, pa' łeqjeyumtshenek in hats yamets pa'aj, ma' qa hats na'l aka' hats yiwjutsiqen pa'aj ma' qa ts'ukin qa henfel ke' łe'lijei hakha' Dios Yatsat'ax'inij Eqiłina'x.* 4 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Tito. Hik hakha' yijaa'ija in hik łunye'j qu' ya'se' qe ta'łets in yijaa'ija in heik'eni'łets ha' Jesús. Na'łłek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo eqiłina'x qu' net'iftits ewets qa' neł isij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pa'n łunye'j pa'qu' jukhewe' qu' łeke'ye' qu' netnekumhi'yi' qa netnek'enhe'yij pe' witlijtsitjii.

5 Ha' ł'isławet'ii sehe' łii Creta hikha' k'ejeti' qe qa' anqhat'axij kakha' mexe hamtaxik'ui kakha'an qu' jełiiji' pe'qu' netnek'enhe'yij hekhewe' yijayan ha' Jesús in uja'xek he' witsetits i'ni' ha' sehe' Creta. Hik aka' k'ayaji'ijets.* 6 Pakha' qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo qa aka'an qu' łunye'je' ma' qa' netnekumhi'yi', nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe', qa' ewi'łe'łi'i iye pe'qu' łewhe'ye'ye', pe'qu' łelitse' nijayan ha' Jesucristo, qa hasu'uj qu' netniihe'yij qu' nite' netk'ene'ets pe'qu' ł'alheye' i'nłi'i qu'nte' nimpi'yele'.* 7 Qe pa'qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe' qe łakha' łeqejkunenek pa' Intata. Qa hasu'uj qu' numti qu' week nat'anipji', qa qu' peteyi'ik'uyii pe'ye' qa' hasu'uj aje'eł na'nayu'kii, hasu'uj nek'uwet, hasu'uj nisu'un qu' netqek'uyij łokoi, hasu'uj iye nisu'un ł'astai.* 8 Aka' qu' łunye'je' yijat'ij, netisij łewhi'wet'e' pe'qu' ni'wenik'ui, nisu'un week pa' łe'wis, qa' nejeeł'eku'uk'uiha pa'qu' naqsiijkii, qa' natsathen iye, qa' nisu'uunija iye pa'qu' nisu'un pa' Intata, qa' hasu'uj iye neqenijanij in nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe'. 9 Nijayaanija pa' yit'ij kekhewe' hats t'ijatshenheti'yij Intata łe'lijei hats'inha qa' nenikfe'ljeetsek pa'n łunye'j qu' ninq'ijatshenij pa' yijaa'ija in yit'ij ke' Intata łe'lijei. Qa' nenikfe'lets iye pa'n łunye'j qu' netweyiju'ł pekhewe' yumtitax qu' yijaali'ija pe' nifeltax qa t'ejuiłi'iju'ł ke' Intata łe'lijei.* 10 Qe olots pe' ham nek'enheyuye'ets, qa pe' iyetłe ham weju'łi'ij pa' nifeltax qa iwotk'ontsets iye. Qa aka'an les hit'ijets pekhewe' judiol qe hik aka' łunyejei. 11 Enewe'en hasu'uj iwejini'łi'm qu' nenithiyutax qe yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' qa week pe' łewhe'ye' qa pe' łelits iye qe yijatshenij pakha' nite' łe'wis. Pekhewe'en in yaqsiijkii aka'an yisu'unłe qu' nanaxij ł'astai hik aka' nite' łe'wistax. 12 Hekhewe' Creta łeiłets pa' ewi'ł yit'ij łetets qu' profetaye', yit'ij pa'aj: —Ene' week Creta łeiłets enewe'en ejtitsits, hik łunyejei ne'ej iftsits inqa'metets, ekunhets qa walxalits iye nite' nithayiyu'.— 13 Qa yasiinik'iha ka' yit'ij qa hik ta'łijupi' aq'ayini'łij pekhewe' łunyejei aka'an hats'inha qa' nijayaanija ha' Yatsat'ax'inij.* 14 Qa hasu'uj eneqjunu'ułij pekhewe' nifeljiik'i pe' judiol (cuentos) qa hasu'uj iye eneqjunu'ułij pekhewe' t'ejuyiju'ł ke' Intata łe'lijei ta'łets ene' jukhewłe in te'su'unhetii qu' natjayanhetii.* 15 Week eke' jite'wen wekwek łesitsi'm pe'qu' hats hamitse'ji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets. Qa pekhewe'łe yeqeku' ha' Cristo na'lji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets qa week uł'etsi'm ekewe'en, qe pe' łaqjamtikineyejeikii qa pe' łatawjets iye yaqamaxji' pa' uł'ax.* 16 Enewe'en yit'ijets in nikfe'lets pa' Intata qa pakha'łe łunyejei qa hikpa' jutsiqaxij in nite' nikfe'lets pa' Intata. Enewe'en uł'eetsija, ham nek'enheyuye'ets qa nite' weju'łij qu' naqsi'jtaxijkii pa'qu' łe'wise'.*

2

Me'nq'ijatshenij pa' hats yit'ij ke' Intata łe'lijei.

---

* **1:1** Apóstol ikji' wit'ukinek'ij qu' nenfel ke' łe'lijei pa' Intata. * **1:1** Hch 13:9; 16:17; Ro 1:1; 8:33; Ef 6:6; Stg 1:1; 1P 2:16; Ap 1:1; Mt 22:14; 24:22; Lc 18:7; Col 3:12; 1Co 1:27-28; 1Ts 1:4; Stg 2:5; 1Ti 2:4; 6:3; 2Ti 3:7 * **1:2** 1Co 15:19; Tit 3:7; He 6:18; 9:15; Nm 23:19; Ro 1:2; 2Ti 1:9 * **1:3** Jn 1:1; 2:22; 21:1; 2Co 4:11; 1P 5:4; 1Jn 1:2; 2Ti 1:12,14; 2:15; He 4:12; 1Ti 1:1,11; 2:3; 6:20; Tit 2:10; 3:4; Jud 25 * **1:4** 2Co 2:13; 7:6,13-14; 8:6,16,23; 12:18; Ga 2:1,3; 2Ti 4:10; 1Ti 1:2; Ro 1:7; 1Co 1:3 * **1:5** Hch 27:7,12-13; 1Ti 3:1-7; 5:17 * **1:6** 1Ti 3:2-4; Col 1:22 * **1:7** Hch 20:28; Fil 1:1; 1P 2:25 * **1:9** Hch 2:42; 1Ti 1:10; 6:3; 2Ti 1:13; Tit 2:1 * **1:13** Jn 8:14; 2Co 13:10 * **1:14** 1Ti 1:4; 4:7; 2P 1:16; 2Ti 4:4 * **1:15** He 13:18 * **1:16** Jn 7:28; Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 2Co 9:8

1 Qa akha' Tito, me'nq'ijatshenij pakha' hats yit'ij ekewe' Intata ɬe'lijei.* 2 Ijatshenij
pekhewe' hats ɬawa'mhits qu' hasu'uj nek'uwet, ɬe'wis pa'qu' ɬunyejeye' hats'inha qu' qi
qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Qa newetjeeɬɬotok'oiha iye, t'unitsi'ijha pa'nte' ɬeqekuyejeyij
ha' Cristo, qa' t'unitsi'ijha iye pa' ɬeqsu'unka'xij ene' week, qa' t'unitsi'ijha iye in nite'
yo'qmositij.* 3 Qa hik ɬunyejeye' iye pekhewe' hats ɬawa'mhii efuts qu' nijayaanija ha' Cristo
qa' naqsiijijkiiha pa' hats yit'ij, hasu'uj nowotk'onɬi'ijkii pa'qu' nenfelkii, hasu'uj newetɬisij
qu' nek'uwet, ninq'ijatshenij yijat'ij pa' ɬe'wis,* 4 qa' nijatshenij iye pekhewe' efuts qa pe'
mexe inanyii iye qu' nisu'un pa'qu' ɬewhe'ye'ye' qa pe'qu' ɬelitse' iye 5 qa' newetjeeɬɬetok'oiha
iye, hamitse'ji'ha pe' ɬatawjets pe' uɬ'ets, nejeɬets qa' naqsi'j iye pe' ɬetsetitits, ɬe'wiisija pa'qu'
ɬunyejeye', netk'enets qa' niwqinhet iye pa'qu' ɬewhe'ye'ye', hats'inha qa'nte' nenit'i'ijets
qu' uɬ'etse' eke' Intata ɬe'lijei.* 6 Qa' hik eqfenyejeyi'ij iye qu' akakɬinij pe' jutjanhets qu'
newetjeɬɬotok'oiha.* 7 Me'nethinijkiiha week ekewe' ɬe'sits hats'inha qa' neneqjeyu'uj ewets
pekhewepe'. Kekhewe' yit'ij ke' Intata ɬe'lijei qu' me'nq'ijatshenij akha' iye qu' aqsiijkii qa'
ek'enets iye. Qa' yijaayi'ija iye qu' me'nq'ijatshenij hats'inha pekhewe'en qa' qi qu' niwqin-
hetji' eke' wi'tlijei. 8 Neqet'eetsik'iha iye pe'qu' me'nq'ijatshenij hats'inha qa' ham pa'qu'
nit'ijets qu' uɬ'etse' pe' ɬi'nq'ijatshenij. Ma' qa' newepinkii pakha' qu' ɬ'anyejetax aka'an qe
ham pa'qu' jinifeltaxijkii qu' uɬ'axe'.* 9 Qa' hik eqfenyejeyi'ij iye qu' akakɬinij iye pekhewe'
mexe witɬinhei (esclavos) qu' netk'enets qa' naqsiijkii iye pa'qu' nit'ijets pa'qu' ɬaqa patune'.
Nowo'oi qu' ɬe'wisi'imkii pa'qu' ɬaqa patune'. Hasu'uj not'oqowe'yiju'ɬ pa'qu' natyajaxti'yijets
qu' naqsiijkii.* 10 Hasu'uj net'ejtenkii, ni'nq'ethinij yijat'ij in nite' iyowk'elets hats'inha qa'
nethinkii in ɬe'wiisija pa' jiyijatshenij eke' ɬe'lijei hakha' Dios hikha' Eqiɬina'x.* 11 Qe hakha'
ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata hats we'nethinkii qe qa' netisij pe'qu' ɬiɬaxitse' ene' week jukhew qa
efuts pekhewe' qu' nisu'un.* 12 Qa jiyijatshen iye, ma' qa jiteli'ij in jiyintaxii pekhewep
qa jiteli'ij iye pa' witeqsu'unka'xijji' pa' uɬ'ax ha'ne week sehe' ipji'. Ma' qa' jinewetjeɬ
intok'oiha in mexe ju'unipji' ha'ne sehe' qa' jintatsathen iye qa' jintek'eenetsha iye pa'
Intata.* 13 Hane'ej nite' jiteli'ij in jitaqsi'j pa' ɬe'wis inwetjumtikineyejeyik'ui, pakha'an
qu' ne'twenhetiitax pa' qiji' ɬamijiiju' ha' qiji' in Dios hikha' Eqiɬina'x Jesucristo.* 14 Ɬakha'
wetɬisɬi'ij pa'aj in wa'm infi qe qa' jinilithinik'ui in jitaqsi'jtaajkii pa' uɬ'ax qa jiyili'jju'
qa jiyatsat'etsij in inejefee'ija hakha'an qa jiyeqethenju'. Enewe' yeqe'thenju' ewi'ɬe in
yisu'un qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis.* 15 Me'neniha in ɬ'enek'enheyij pe' witlijtsitjii qu' iyetij week
ekewe'en, qa' me'nq'ijatshenij iye qa' aq'ayinij iye pekhewe' qu' ninq'ijatshentaxij pa'qu'
pakha' ɬunye'je'. Qa hasu'uj pa'qu' nuten.

3

Pa'qu' ɬunye'je' pa'qu' hats nijayan pa' Intata.

1 Tito, iyeketijets iye aka'an qu' enfeli'm he' inejefetsipji' qu' niwqinhetji'ha pekhewe'
qitsji' wit'alhei qa pekhewep tenek'enhei. Ɬe'wis qu' nimpiyel, qa' natjanithenik'uikiiha iye
pa'qu' ɬunye'je' pa' ɬe'wis qu' naqsiijkii.* 2 Hasu'uj qu' nitaqsunijup qu' nenfelijkii qu' nit'ijets
qu' naqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' pakhape', hasu'uj nisu'un qu' aje'eɬ netqek'uyij ɬokoi, nineqsu'un
yijat'ij, qa' nethinij iye ene' week in nite' weniwqinhet.* 3 Qe kekhewep ɬahatsiyij inekhewel
iye jitaqsiijkii kekhewe' ham weju'ɬi'ij, qa nite' ji'mpi'yel iye, jiteqfeetsinɬi'iikii pa'qu'
inikheyi'je', ɬeɬinhei'inij iye pa' witeqsunkaxijji' pekhewe' wekwek jinikfe'ltaxets in uɬ'ets,
qa in hik ɬunye'j iye qu' natsat'ets'inij na'aj jitesu'un pekhewe' wekwek ha'ne sehe' epji',
ji'napjaxɬe'etskii pe'ye' qa jitawtshetenɬe, je'qemtshenetsitsij na'aj wekwek, jitaqsi'jɬi'ijkii qu'
jinuten ene' week, inekhewel qa jitutenek ene' week.* 4 Ma' qa in hats ji'yethinij pa' qi
ɬeq'iltiyejei'inij qa pa' qi ɬeqsu'unka'x inij iye hakha' Dios Eqiɬina'x,* 5 ɬakha' qa hats jiyiɬin. Qu'
ji'ɬa'xe' nite' ta'ɬets pa'qu' jintumtitax qu' ɬe'wise' qu' jintaqsi'jtaajkii, pa' ɬeq'iltiyej'inij yijat'ij
hikpa' ta'ɬets qu' ji'ɬa'xe'. Ma' qa jiyiliijijju'ha pe' inwuɬ'ets, ma' qa hats hik injunye'j qu'
jink'ayik'e' qe ta'ɬets pa' Espíritu Santo* 6 hikpa' qi pa' yatsii i'nipji' pa' Intata qe ta'ɬets ha'
Jesucristo hikha' Eqiɬina'x,* 7 hats'inha pa' ɬeqi'fenkeye'j ha' Jesucristo qa' jinatsathenket ma'

* **2:1** Tit 1:9 * **2:2** 1Ti 5:1; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * **2:3** 1Ti 5:2 * **2:5** Lc 8:21; 10:17; Ef 5:22; 2Ti 2:15; He 4:12
* **2:6** 1Ti 5:1; 1P 5:5; 1Jn 2:13-14 * **2:8** 1Ti 2:2 * **2:9** Ef 6:5-9; Col 3:22; 1Ti 6:1; 1P 2:18; Jud 4; He 13:21 * **2:10**
1Ti 1:1,3; 2:3; 3:4; Jud 25 * **2:11** Hch 1:8; Ro 10:14; 2Co 5:18-21; 1Ti 2:4; 4:10; 2P 3:9 * **2:12** Jud 18; 2Ti 3:12; 4:10; 2P
1:4; 2:10; Lc 23:41; 1Co 15:34; 1Ts 2:10; 1P 2:24 * **2:13** Hch 23:6; 1Ts 1:3; Lc 9:32; Jn 17:1,24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **2:14**
Mt 20:28; Mr 10:45; Ro 8:32; Ga 1:4; 2:20; Ef 5:2,25; 1Ti 2:6; Ex 19:5; Lc 1:68 * **3:1** Ro 13:1-7; 1P 2:13-14 * **3:2** Stg
3:13 * **3:3** 2P 1:4; 2:10; Stg 4:1 * **3:4** 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; Jud 25 * **3:5** Ro 11:14; 12:2; 2Ti 1:9; Ef 2:4,9; 5:26;
1P 1:3; 3:21; Jn 3:5 * **3:6** Jl 2:28; Hch 2:33; 10:45; Ro 5:5

qa jineɬisij pa' hats jinikfe'lets in na'l pakha'an witiɬa'x nite' yili'ij.* 8 Ekewe'en eke' wi'tlijei
yijaalija. Qa hik ta'ɬijupi in hisu'un qu' iwjutsiqeenija in yijaa'ija pakha' qu' iyetij ekewe'en,
hats'inha pekhewe' hats tek'enets pa' Intata qa' nisu'uunija qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis. Aka'an
ɬe'wis in t'ejuyets ene' week jukhew qa efuts qa weju'ɬij iye.* 9 Mewetwu'mik'uiha pekhewe'
tafaakate'yijju'kii qa nite' yeqet'etskii pe' yumti, qa pe' uɬ'etsij wetju'ɬkii in t'ejuyets pe'
ɬawa'mhitsik'i, qa pe' wata'nutenij wetju'ɬkii pe' yumti ma' qa tek'eɬeyijju' qa pe' wata'nutenij
wetju'ɬkii ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), mewetwu'mik'uiha qe ekewe'en ham weju'ɬi'ij.*
10 Pa'qu' jukhewe' qu' nata'ɬets in yeqet'etsju'kii, in hats wetsjuk'ij qu' aq'ayintaxij in nite'
ɬe'wisju' pa'qu' nenfeltax qa' iwu'mfik'i.* 11 Hats ɬenikfe'lets pakha'an in uɬ'ax pa' yisu'un.
Nite' yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa hats ɬakha'ɬe ɬete'm in wetwuɬ'enhetju'.

Nenijatshenij qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis.

12 In mexe ɬa'ni' ha' ɬ'isɬawet'ii sehe' ɬii Creta, qu' he'nukintax ei hatse' ha' Artemas i'nɬi'i ha'
Tíquico, qa' mowoqeku'ui wat'ij qu' aje'eɬ anamyii hatse' ha' witset'ii Nicópolis qe hikha' qu'
ha'ni'kii hatse' qu' lop'etax.* 13 I'fenij week pa'qu' ɬeke'ye' qu' i'fenij ha' abogado Zenas qa
ha' Apolos, hats'inha qa ham pa'qu' hami'ik'ui qu' nakkii iye.* 14 Qa pe' hats inejefetsipji'
qa' nenijatshenij qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis, ni'fen pa'qu' neɬ'ilax hats'inha qa'nte' hik ɬunyejeye'
ne'ej ewi'ɬ najkak ham ɬeye'.* 15 Week enewe' i'nyijup wetfel ei. Hewetfeli'ɬii week hekhewe'
tsisu'uni'ɬ inejefetsipji'. Na'lɬek ha' Yatsat'ax'inij qu' net'iftits'iɬ ewets.*

* **3:7** Hch 13:43; 15:11; 1Co 8:1; Ga 1:6; 1P 4:10; Tit 1:2 * **3:8** 1Ti 1:15; 3:1; 4:9; 2Ti 2:11 * **3:9** 1Ti 1:4; 6:4; Ro 1:29; 13:13; 1Co 1:11; 3:3; 2Co 12:20; Ga 5:20; Fil 1:15 * **3:10** 1Ti 1:9; Mt 18:15; 2Ts 3:15 * **3:12** Hch 20:4; Ef 6:21; Col 4:7,9; 2Ti 4:12; Lc 14:26 * **3:13** Hch 18:24; 19:1; 1Co 1:12; 3:4-6,22; 4:6; 16:12; Stg 2:15 * **3:14** Mt 13:22; Mr 4:19; 1Co 14:14; Ga 5:22; Ef 5:11; 2P 1:8; Jud 12 * **3:15** Col 4:18; 2Ts 3:16

FILEMÓN

Pablo yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, ye'wit'opheɬik qe ta'ɬets in henfel ha' Jesucristo, qa na' inejefe Timoteo
hika'aɬ ha'ne witfaakanek qu' net'ejui ei yejefe'eɬipji' pa' Intata qa yithayife'eɬ iye Filemón,*
2 qa week iye kikhe' Apia yejefeki'iɬipji' pa' Intata, qa hakha' iye Arquipo hikha' iye yi'fe
ej in hawatlani'ɬ pa' uɬ'ax, qa week he' inejefetsipji' pa' Intata not'axjii wetju'ɬ ke' etsi'ii.*
3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe'
atawjetsi'ɬ.

Ineqsu'un qa nite' yeqeku' iye pa' Jesucristo pa' Filemón.

4 Hit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' yeqe Dios in nite' tsitapiji'ij ei qa k'iyinji'ij, 5 qe k'impi'ye'ej
pa' na'l e'm e'qsu'unka'xij pe' week inejefetsipji' pa' Intata qa pa' nite' eqekuye'jij iye
ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 6 Qa k'iyinijets pa' Intata pa' ɬ'ihinijkii nite' eqekuye'j qu' week
nitanit'etsij qu' nata'ɬets pa' ɬe'wis in na'l ine'm ta'ɬets ha' Cristo.* 7 Yejefe, pa' e'qsu'unka'x qi
in tsi'sinheti'mkii qa yi'sinhetik'i iye yajits, qe ɬisimetsin pe' ɬatawjets pe' yijayan pa' Intata.*

Pa' iyini'mets pa' Onésimo.

8 Qa hik ta'ɬijupi' yakha' in yemjeetax in ɬeke'tax pa'qu' k'ayaji'ijets qe ta'ɬets ha' Cristo
9 qa lesɬe ɬe'wis yijat'ij pa'qu' nek'iyinij ewets qu' nata'ɬets pa' e'qsu'unka'x. Yakha' Pablo.
Yakha' hats yaɬawa'ma'x, qa yakha' iye ye'wit'opheɬik qe ta'ɬets in henfel ha' Jesucristo,*
10 k'iyinij ewets nakha' hik ɬunye'j qu' ya'se' Onésimo, qa hik nakha' iye hik ɬunye'j qu' ewi'ɬij
qu' nenekifik'i iye ha'ne yi'nopheɬi'wet'ii.* 11 Hikna' mexe hamtax weju'ɬi'ij in eqejkunenek,
qa ha'neɬi'ij qa hats na'l pa' weju'ɬij in t'ejui inwets akha' qa yakha' iye. 12 Qa henpilhenin ei,
qa in henpilhenin ei qe qi in hisu'un nakha'an qa qu' ku'miju'ɬ qa yakha'ɬe in ɬ'eku'myiju'ɬ.
13 Hikna' hisu'untax qu' henyejinju' qekha naqsi'jtax ye'mijkii in mexe hoyopheɬitii pakha'
nite' ɬeke' qu' aqsi'j ye'mijkii, in hoyopheɬitii ta'ɬets in henfel eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha'
Jesús. 14 Qa nite'ɬe hisu'un qu' haqsiijkii aka'an qu' hame' pe'qu' e'lijeye', hats'inha pa'
eq'ilta'x qa' nite' nata'ɬe'ets qu' hik ɬunye'je' qu' enijtsheti'yij, qa' nata'ɬets yijat'ij in akha'ɬe
in ɬisu'un. 15 Qe i'nɬi'i qu' hik aka'ye'ɬe qu' nata'ɬets in mexe ik ek'ui pa'aj, hats'inha in tepil
ei qa ewi'ɬ ni'iɬi' iye, ma' qa' hats pakhaayi'ij yijat'ij qu' ewi'ɬ ni'iɬi'. 16 Hats nite' hik ɬunye'j
qu' ewi'ɬe'ɬe qu' witɬinek'e (esclavo), qe hane'en les in weju'ɬij in witɬinek qe inejefe'epji'
iye pa' Intata, yakha' te'eme qi in hisu'un, qa akha'ɬe qa tsikfe'l ewets in les qu' qiyi'ija
qu' isu'un, qa nite' ewi'ɬɬe qu' nata'ɬets in jukhew qu' isu'un qe in inejefe'epji' iye ha'
Yatsat'ax'inij.* 17 Qu' it'ij yiwets qu' k'eyithayifeye', qa hik eqjunye'ji'ij na' Onésimo pakha'
hats eqjunye'jyij.* 18 Qa qu' nawtshetenij pe'ye' pa'aj qa i'nɬi'i pe'qu' ɬ'ekumhifkinele'ej, qa'
ets'eni' qu' yekumhifkineli'ij.* 19 Yakha' Pablo. Yakha' yijaa'ija in he'nq'ika' ei. Yakha' qu'
hijanin pe' ɬ'ekumhifkinel ej na' Onésimo, qa hasu'ujɬe antapi'ik'i in na'l pa' ekumhifkine'yij
in ta'ɬ yiwets in na'l e'm pa' witiɬa'x nite' yili'ij.* 20 Ehe, yejefe, esɬisij aka'an qu' nets-
sinheti'mkii qu' nata'ɬets in je'witjefeye'k ipji' ha' Yatsat'ax'inij, i'sinheti'mkiiha pa' yitawe'j
qu' nata'ɬets in je'witjefeye'k ipji' ha' Cristo. 21 He'nq'ika' ei qe tsikfe'lets in ɬ'ek'en, ma' qa
humtii'ija qu' aqsiijkii kekhewe' k'iyinij ewets, qa humtii'ija iye qu' les anhini' ke' k'iyinij
ewets pe'qu' aqsiijkii. 22 Qa k'iyinij ewets iye qu' ajileɬe pa'qu' yiwhi'wet'e, qe q'axqe qu'
net'eku'miju'ɬ pa' Intata pe' iyinheyejeyi'ɬ ma' qa' natsami'ɬ ei.

Pablo wetfel.

23 Wetfel ei na' Epafras, hikna' yinopheɬife iye qe ta'ɬets ha' Jesucristo.* 24 Wetfel ei iye
na' Marcos, na' Aristarco, na' Demas, qa na' Lucas, hik enewe' tsi'fenij in nifel iye ha'
Jesucristo.* 25 Pakha' qi ɬeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ɬ ejupha week
ekheweli'ɬ.*

---

* **1:1** Hch 13:9; 16:1; 2Ti 1:8; He 13:3; Ro 1:1; 1Ti 1:2 * **1:2** Col 4:17; Fil 2:25; Hch 12:12; Ro 16:5 * **1:5** Dt 6:5; Mt 22:37; Ga 5:6,22; Ef 6:23; 1Ts 1:3; 3:6; 5:8; 1Ti 1:14; 1Jn 4:20 * **1:6** Ga 5:6; Gn 1:31; 18:18; 3Jn 11 * **1:7** Lc 12:19; 2Ti 1:16 * **1:9** 2Ti 1:8; He 13:3 * **1:10** 1Ts 2:11; 1Co 4:15; Col 4:9 * **1:16** Fil 3:3; 1Co 16:19; Ap 11:8 * **1:17** Ro 14:1 * **1:18** Ro 5:13 * **1:19** 1Co 16:21 * **1:23** Col 1:7; 4:12 * **1:24** Hch 12:12,25; 15:37,39; 19:29; Col 4:10,14; 1P 5:13; 2Ti 4:10-11 * **1:25** 2Ts 3:18; Ap 11:8; Sal 51:12

HEBREOS

Pa' Ła's les t'anipji' pe' angelits.
1 Pakha'aj toxik'i pa' Intata hayiits nifelji'ji'm na'aj łunye'jkii pe' i'nalheyik'i qa i'njiijji' pe' profetas'ik'i.* 2 Qa ha'neł'ij ene' teke'lenju' nełuts qa hats łaa'sija ha' i'nijji' in nifel ine'm, hikha' testi'yij qu' natsat'axij ene' week, qa hikha' iye yaqsiijkii ha'ne wa's qa ha'ne week sehe' epji' iye.* 3 Hakha'an hikha' pa' łesa'x tujji'ha pa' Intata, qa hakha'an iye ham hami'ik'ui in hik łunye'j pa' Dios. Łakha' niyejinik'ui ha'ne week qe ta'łets pa' łet'unha'x pa'qu' nit'ij. In hats jiyilijijju' pe' inwułets qa wapiletspha'm na' wa's i'niju' pa' yiya'yik'i pa' qi Tenek'enhei.* 4 Ma' qa les in t'anipji'ha pe' angelits, qe testi'yij pa' łuk'eji' les in qiji' qa nite' hik łunyejei pekhewe'en.* 5 ¿Qe pa'n ipłu'uk'i pa' Intata qu' nit'ijets pa'qu' angele': *—Akha' k'ayaasija, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i?— (Sal 2:7)* ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye qu' nit'ijets: *—Yakha' qu' łatataye'yij, qa łakha' qa' ya'si'ij?— (2S 7:14)** 6 Pa' Intata qa yit'ij iye pa'aj in yethinij ha'ne week sehe' epji' ha' ajit in ła's: *—Week pe' łaqa angelits ha'ne Dios qu' niyinets.— (Sal 97:7)** 7 Pa' Intata qa yit'ij iye in iyetij pe' łaqa angelits: *—Ha'ne yaqsiijkii ne' łaqa angelits qa hik łunyejei na'aj t'unik'i, qa ne' łeqejkunenhei qa hik łunyejei na'aj fe't leppepep.— (Sal 104:4)* 8 Qa in iyetij iye ha' ła's qa yit'ij: *—Akha' Dios, nite' yili'ij qu' enek'enhei, pa' ł'enek'enheiji' ewi'łłe pa' yatsathen. (Sal 45:6)* 9 *Łisu'un pa' yatsathen qa pa' uł'ax qa łuteenija,(Sal 45:7)qa hik ta'łijupi' pa' Dios, hikpa' eqe Dios in nełisij pa' qi in esa'xi'mkii, les in qi qa nite' hik łunye'j pa' testi'yij pekhewep.— (Is 61:1,3)** 10 Qa yit'ij iye: *—Akha', Yatsat'ax'inij, in i'nk'aa'ija qa łaqsiijkii ha'ne sehe', qa ne' okoyei qa yaqsiijkii ene' wasits. (Sal 102:25)* 11 *Enewe'en hamits hatse', qa akha'łe qa'nte' a'hame', (Sal 102:26)week enewe'en hik qu' łunyejeye' na'aj witqhinawat in hats ława'ma'x. (Is 51:6)** 12 *Enewe'en hik qu' eqfenye'ji'ij na'aj peñilo witintaafit qu' ipephe'łje'm, qa' ink'aihit iye hik qu' łunyejeye' ne'ej witqhinatai qe wenink'aihit. Qa akha'łe qa nite' yili'ij pa' hatsłe ejunye'j, pe' eqe'ninqapits nite' yili'ij.— (Sal 102:26-27)** 13 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i pa' Intata qu' nit'ijets pa'qu' angele': *—Niju' e'weyii ha'ne ts'iyayik'i hatse'łu' qu' otstaxipji'kii nekhewe' ejuihifets?— (Sal 110:1)** 14 Qe week pe' angelits espíritu łeq'ithayinenhei pa' Intata, qa yukin qe qa' ni'fen pekhewe' qu' netesti'yij hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij.*

2

Qu' nite' jint'eku'mi'iha.
1 Qa hik ta'łijupi' qu' les łe'wis qu' jinatjanithenijha qu' jinaxtayitik'iha kekhewe' hats jitepi'ye'ek'i, hats'inha qu' nite' jitoxi'imets pa' wit'ikheyi'j ta'łets pa' yijaa'ija. 2 Qeku'nek, jeł qeku'ni'łek pakha'aj pa' Intata pe' yit'ij in i'nijji' pe' angelitsłetax, ła'mek qa qi pa' łet'unha'x, qa pe' nite' yisu'un nite' nek'enheyutaxik'i, ma' qa tatanithenhetiijijij in łuk'e'ek pa' weju'łij.* 3 ¿Qa pa'n łunye'j qu' ji'nilattaxik'ui qu' nite' jinatjanitheni'ij in hats tewu'mhitiitax'ink'ui pe' inwułets? Hik aka' yojo'oj in nifel ha' Yatsat'ax'inij, qa hekhewe' yepi'ye' hakha'an qa yiwjutsiqeni'ł ye'mha aka'an in yijaa'ija.* 4 Qa pa' Intata in yiwjutsiqen aka'an in yijaa'ija, qa yit'iji' in yiwjutsiqen kekhewe' jutsiqetsij in ta'łii pa' Intata qa in yitjułaxijpha'mkii iye, qa kekhewe' iye łunyejeiłe wetju'ł ham łunyejeyi'iju'ł qa pekhewe' iye jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' ji'niyayij in łunye'jek pa'qu' nisu'un qu' ji'niyayij.*

Jesús hikpa' ta'łets in hats ji'łii.
5 Qe pa' Intata nite' tisij pe' angelits qu' netnek'enheiji' hatse' pa' ink'ayik sehe' mexe hamik'ui, hik pakha' t'ejuyets kekhewe' hane'ej henfeltaxi'ł. 6 Qe yit'ij yijat'ij pa' ewi'ł in i'nji' kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ij: *—¿Pa'n eqjunye'jij pa' jukhew qa nite' łantapi'iikii? ¿Pa'n eqjunye'jij pa' ła's ene' jukhewłe in łiwejułenij? (Sal 8:4-6)** 7 *Qa łaqsiijkii in łammi'słe in te'weyik'uiju' pe' angelits in nite' qiji'. Akha' łetisij pa' qi łesa'x qa ł'eni pa' łuk'eji', qa łetisij qu' netnek'enhe'yij week pe' łaqsijiiju' pe' okoyei.* 8 *Akha' łaqsiijkii qa week ł'eniiju' pe' łef'iyei pakha'an qa tenek'enhe'yipji'.— (Sal 8:5,6)* Ye'ehe, pa' Intata in yit'ijets in week

---

* **1:1** Jn 9:29; He 2:2-3; Hch 2:30; 3:21; Nm 12:6,8; Jl 2:28 * **1:2** 2P 3:3; Jud 18; Sal 2:8; Jn 1:3 * **1:3** Mr 16:19; Col 1:17 * **1:4** Ef 1:21; Fil 2:9 * **1:5** Hch 13:33 * **1:6** Ro 8:29; He 10:5; Dt 32:43 * **1:9** Fil 2:9 * **1:11** Is 34:4 * **1:12** He 13:8 * **1:13** Jos 10:24; He 10:13 * **1:14** Sal 103:20; Mt 18:10; He 5:9 * **2:2** Dt 33:2; Hch 7:53; Nm 15:30; He 1:1; 10:28 * **2:3** Lc 1:2; He 1:2; 10:29 * **2:4** Jn 4:48; Hch 2:22; 1Co 12:4; Ef 1:5 * **2:6** Job 7:17; 1Co 15:25

tenek'enhe'yipji', qa ham pa' qu'nte' netnek'enheyi'ij, qa ha'neɬi'ij qa mexente' jite'wen qu' nasinik'i aka'an. 9 Qa hats jinikfe'lets hakha' taqsijkitiyijkii in ɬammi'sɬe in te'weyik'uiju' pe' angelits in nite' qiji', hik hakha' Jesús, testi'yij pa' qi ɬesa'x qa pa' ɬuk'eji' qe ta'ɬets pa' qi in yaats'e' qa wa'm, qe pa' Intata in qi pa' ɬeqsu'unka'x inij qa yaqsiijkii in wa'm infi hakha'an qe qa' jini'fen.* 10 Pa' Intata yaqsiijkii week pekhewe' na'l qu' net'ejuiɬe'ets ɬakha', qa yisu'un qu' olotse' pe'qu' ɬelitse' qu' neka'xii pa' qi ɬesa'x. Qa hik ta'ɬijupi' in les ɬe'wis qu' naqsiijkii qu' nasinketik'iha pakha' les ɬe'wis qu' ɬunye'je'kii hakha' qu' nata'ɬets qu' ji'ɬiye' qe ta'ɬets pa' qi in yaats'e'ej.* 11 Qe pa' yiwu'm pe' witwuɬ'ets qa pe' tewumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets enewe'en ewi'ɬɬe pa' Ɬatata. Qa hik ta'ɬijupi' hakha'an in nite' wepinij in yit'iɬij ewets k'injats.* 12 Qa yit'ij in i'nji' kekhewe' we'nika'ajji': *—Aka' ii qu' henfeli'm enewe' k'injats. Qa' ha'nij ji'teje'm qu' netlijtsii ei ma' qa' heilijtsii ei qa' k'ewqinhet.— (Sal 22:22)** 13 Qa yit'ij iye: *—Yakha', pakha'an qu' hetjumti'ijets.— (Is 8:17)* Qa yit'ij iye: *—Ha'ne qe ha'ni', ha'nijup ne' yilits tseɬisij na' Dios.— (Is 8:18)** 14 Qa hik ta'ɬijupi', in ɬunyejeyek enewe' ɬelits in ikijets aka' wit'eseninye'j qa na'l iye pe' ɬ'athits, qa ɬakha' qa ikjiijetsek aka' ɬunyejei, hats'inha in wa'm qe qa' niwuɬ'enhetju' pa' inwo'met, hik pakha' na'ltaxi'm pa' ɬet'unha'x pa' witwamhi'.* 15 Qa' niwejinkii iye pekhewe' witɬinheitaxij eke' week ɬahats'ij qe nijiwe'yi'm pa' witwamhi'* 16 qe yijaa'ija, nite' namijju' qu' ni'fen pe' angelits, qe namijju' yijat'ij qe qa' ni'fen pe' ta'ɬets pa' Abraham'ik'i. 17 Qa hik ta'ɬijupi' pa'aj in les ɬe'wis qu' notjonketik'iha enewe' ɬek'injats, hats'inha qa yamɬe'etsji' in hats qi in eq'iltinhetsax qiji' pa'i nite' yijanik'i week pa' hats yisu'un pa' Intata, hats'inha qa' niwu'm pe' ɬewuɬ'ets ene' week.* 18 Qe in ɬunye'jek ɬakha' in qi in yaats'e' in tajaajinhetii, qa ɬunyeje'ji'jek qu' qi qu' ni'fen pekhewe' qu' natjaajinhetii.

3

Jesús les in qiji' t'anipji' pa' Moises'ik'i.

1 Qa hik ta'ɬijupi' yejefetsipji' pa' Intata, i'nij ji'teje'm pe' teniya'yijii pa' wa'sji'pha'm, ijamti'iɬii pa'n ɬunye'j ha' Jesús, Ɬakha' nukin inwetsju' pa' Intata qa qiji' Pa'i, ma' qa hikha' jitetfelij in nite' jiteqeku'.* 2 Ɬakha' tek'eenik'iha pakha' hats yit'ijets pakha' nukin, in ɬunye'jek pa'aj pa' Moises'ik'i in tek'eenik'iha pa'qu' nit'ijets pa' Intata in tenek'enhe'yij pe' week Israel. 3 Qa lesɬe in qiji' ha' Jesús qa nite' hik ɬunye'j pa' Moises'ik'i, in ɬunye'jek na'aj yaqsiijkii ne'ej wititsi' in les qe weniwqinhetji' qa nite' ne'ej wititsi'. 4 Qe week ne'ej wititsi' na'l na'aj yaqsiijkii, qa pakha'ɬe Dios qa yaqsiijkii ha'ne week.* 5 Pa' Moises'ik'i tek'enik'iha pa'qu' nit'ijets in t'ithayi'yi'm pa' Intata in tenek'enhe'yij pe' week Israel, hats'inha kekhewe' yaqsiijkii pa'aj qa' hik ɬunye'je' qu' nenfel kakha' mexe hamik'ui pa'aj.* 6 Qa hakha'ɬe Cristo qa hik ɬunye'j na'aj wita's impiye' in tenek'enhe'yij pe' ɬetsi' pa' Intata, qa pe' ɬetsi' pa' Intata qa inekhewel in jitajayan, qu' jinatjanithenij qa' jinaamɬi'ijii pa' ɬahats'ij in jitumti in yijaa'ija ha' Cristo in hats jiyiɬin, qa qu' jintewqinhetji' iye qa' jintefel pa' inwetjumtikineyejeyik'ui.* 7 In ɬ'anye'jek pa' Espíritu Santo in yit'ij: *—Qu' hane'ej epi'ye'eɬ pa' ɬ'a'x pa' Dios, (Sal 95:7)** 8 *hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iɬets ma' qa' it'unheti'ɬ pe' atawjetsi'ɬ, in ɬunyejeyek kekhewe' alheyi'ɬik'i in nite' yisu'un qu' netk'enets, qa yijaajintaajkii pa'qu' nami' pa' Intata qu' hats nite' newejuɬi'iju'ɬ in nite' tek'enets in neki'kii ha' ham i'ni'i'. (Sal 95:8)* 9 *Hik hakha'a' ke' alheyi'ɬik'i in tsijaajintaxijkii qu' nenikfe'lets me hitani'then me nite'. Yemjeetax in cuarenta (40) ininqapits in iktaxijje'm in yi'wen ke' haqsi'ji'mijkii. (Sal 95:9-11)* 10 *Qa hik ta'ɬijupi' in ts'ayu'um kekhewe' jukhew'ik'i qa hit'ijets: "Nite' yili'ij in nite' nek'enheyu' pe' atawjetsi'ɬ, qa nite' ɬenikfe'li'ɬets pa'n yijunye'j." (Sal 95:10)* 11 *Qa in hats ts'ayu'um qa hit'ijets in hiwjutsiqeni'm: "Nite' ɬeke' qu' ami'ɬii na' qek mawapiitaxiɬi' na' yiwapiihiwet."— (Sal 95:11)*

12 Jeɬi'ɬiju'ɬ yejefets, hasu'uj pa'qu' nana'li'm pa'qu' ɬatawe'je' pa' uɬ'ax qa pa' witqekuye'j, ma' qa' toxi' imets pa' nite' wa'm Dios. 13 Matkakɬini'ɬ wetju'ɬkii yijat'ij week neɬuts hane'ej in mexe ɬeke', hats'inha qa' hame' ekheweli'ɬ pa'qu' hik ɬunye'je' qu' net'unje'm qu' nata'ɬets pa' ɬaqawitjineya'x pa' uɬ'ax.* 14 Qe inekhewel hats wanaqsiijkii in ju'un ji'teje'm ha' Cristo, ehe, qu' hats jint'ekuu'miju'ɬha pa'aj hakha'an in i'nk'aa'ija qa' jinaamɬi'ijii pa' ɬahats'ij.* 15 Qa hik

---

* **2:9** Hch 2:33; 3:13; Jn 3:16; 2Co 5:15; Fil 2:9 * **2:10** Lc 13:32; 24:26; Ro 11:36; He 7:28 * **2:11** Mt 28:10; Jn 20:17; Hch 17:28; He 10:10 * **2:12** He 12:23 * **2:13** Sal 18:2; 12:2; Jn 10:29; 2S 22:3 * **2:14** Jn 1:14; 1Co 15:54-56; Col 2:15; 2Ti 1:10; 1Jn 3:8 * **2:15** Ro 8:15; 2Ti 1:7 * **2:17** Fil 2:7; He 4:15; 5:1-2; 7:26-28 * **3:1** Ro 15:8; Fil 3:14; He 2:11,17; 4:14-15 * **3:4** Ef 2:10; 3:9 * **3:5** Ex 14:31; Nm 12:7; Dt 18:19 * **3:6** Mt 10:22; Ro 5:2; 11:22; 1Co 3:16; He 1:2 * **3:7** Hch 7:36; He 4:3,5 * **3:13** Ef 4:22; He 10:24 * **3:14** 1Co 15:2; He 3:6; 10:23; 11:1

ta'łijupi' in wenit'ij: *—Qu' hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios, hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets ma' qa' it'unheti'ł pe' atawjetsi'ł, in łunyejeyek kekhewe' alheyi'łik'i in nite' yisu'un qu' netk'enets, qa yijaajintaxkii.—(Sal 95:7-8)* 16 ¿Łek pekhewe' pe' yijaajintaxkii in hats yepi'ye'tax pa' ł'a'x pa' Dios? ¿Me nite' hik pekhewe' pe' ikik'uifik'i pa'aj pe' Egipto yojo'ok'oi pa' Moises'ik'i?* 17 Pa' Intata ¿łek pekhewe' pe' nayujiji'm qa ikijje'm cuarenta (40) ininqapits? ¿Me nite' hik pekhewe' pe' uł'ax yaqsiijkii qa naxju' qa pe' łenutsik'i qa amaneiji' pa' ham i'ni'i'?* 18 ¿Qa łek pekhewe' pe' hats yiwjutsiqen pa' Intata qu' nite' nuyejiteje'm pa' ławapiihiwet? ¿Me nite' pekhewe' nite' tek'enets? 19 Hats jinikfe'lets in nite' uiji'teje'm pekhewe'en pa' sehe' Canaán qe ta'łets in nite' tek'enets pa' Intata.

4

Pa' ławapiihijii pe' yijayan pa' Intata.

1 Qa hik ta'łijupi', in mexe łeke' qu' ji'nuiji'teje'm pa' ławapiihiwet pa' Intata, qa les łe'wis qu' jine'nijiweyets qu' jinaqamij. Hasu'uj pa'qu' numti qu' hats nite' łeke'ye' qa' amane'fik'i.* 2 Qe yijaa'ija, inekhewel in hats jitefelhiti'yi'm ekewe' łe'sits wi'tlijei, hik łunyejei pa'aj pekhewe' ikik'uifik'i pa' Egipto. Qa nite'łe testi'yij pa' hats weniwjutsiqentaxi'm, qe yeqeku'uk'i pa' wenittaxijets. 3 Qa inekhewel in jitek'enets qa hats ju'uiji'teje'm pa' ławapiihiwet, qa pekhewepłe qa nite' uiji'teje'm, in ł'anye'jek pa'aj in yit'ij: —In łunye'jek in ts'ayukii qa hit'ij: *"¡Nite' łeke' qu' nuiji'teje'm na' yiwapiihiwet!"— (Sal 95:11)* ¡Qa nite' łeke' qu' nuiji'teje'm yemjeetax in hats week yijat'etstaxi'mju' pe' wekwek in ipłu'uk'i ek pa'aj in i'nk'aa'ija yaqhat'axij pa' Intata ha'ne week sehe' ipji'!* 4 Qe hik aka' yit'ij ke' Intata łe'lijei in t'ejuyets in hats yamets pa'aj wetsjuk tatsai (7) nełuts: —Pa' Intata qa wapiiji' pa' nełuji' in yamets wetsjuk tatsai (7) in hats yaqhat'axij pe' ł'ithayijkitits.—* 5 Qa ka' hats henfel in yit'ij: *—¡Nite' łeke' qu' nuiji'teje'm na' yiwapiihiwet!— (Sal 95:11)** 6 Qe pekhewe'en in yepi'ye'tax qa nite'łe tek'enets pa' Intata, qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nuiji'teje'm pa' ławapiihiwet. Qa mexełe łeke' pekhewepe' qu' nuiji'teje'm. 7 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yeni' pa' ewi'ł nełuji' in yit'ij: —Hane'ej.— I'nijji' pa'aj pa' David'ik'i in hats olots ininqapitsik'i pa'aj pekhewe'en, in ł'anye'jek pa'aj kakha' wi'tlijei in yit'ij: *—Qu' hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios, hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets ma' qa' it'unheti'ł pe' atawjetsi'ł.— (Sal 95:7,8)** 8 Qe qu' net'ejuiłe'ets pa' yeka'xii pa'aj pa' Josué pe' Israel witwapiihi'wet, ma' qa pa' Intata qekha nite' nenfeletax pakhape' nełu.* 9 Qa hik ta'łijupi' in jinikfe'lets in na'l pakha' mexe aman qiji' nełu witwapiihijii qu' net'ejuyets pe' łelits pa' Dios. 10 Qa pe'qu' hats nuiji'teje'm pa' ławapiihiwet pa' Intata, qa' nawapiyij pe' ł'ithayijkitits, in łunye'jek pa' Intata in wapii pa'aj.* 11 Qa hik ta'łijupi', jiwent'unhet qa' ji'nuiji'teje'm pa' witwapiihi'wet, hats'inha qa ham pa'qu' hik łunye'je' pa'aj pekhewe' nite' tek'enets pa'aj.

Pa' łet'unha'x ke' Intata łe'lijei.

12 Qe ke' Intata łe'lijei in tefelhitii hik łunyejei qu' iłiye', t'units, qa les in yasłits iye qa nite' hik łunyejei na'aj witqatsjikinet week yasłax ł'anu qa ł'ejuyi'j, qa in yasłits wiikfik'i qa łeke' iye qu' nuiji'teje'm qa' neqetheni'ł wetju'ł pa' łiła'x ha'ne i'nese'n pa' inqe'spiritu, qa łeke' iye qu' nuiji'teje'm pe' ł'aka'thel wetju'ł ene' łewekwekits ene' i'nesenits qa pe' ininuts łatawjets, qa nikfe'letsha iye in yejełijupkii pa' yoksi'wen qa pa' yumti iye pa' intawe'j.* 13 Qa ham pa'qu' not'axi'mji' ene' week łaqsijiiju', qe week yijat'ij in łequk'elłi'ijkii pe' łotoy pakha' jiyejeyumtshenij hatse' pakha' hane'ej injunyejei.*

Jesús qiji' pa'i.

14 Qa hik ta'łijupi', inekhewel in na'l ine'm ha' qiji' in pa'i yamiipha'm na' wa's, hikha' Jesús, ła's pa' Dios, ma' qa' jinatjanithenijha in nite' jiwepinij in jitetfelij in nite' jiteqeku'.* 15 Qe ha' na'l ine'm qiji' pa'i yoksi'wen pa' jitoksi'wen in nite' jet'units, qe łakha' iye tajaajinheti'yij pa' a'tax in injunyejeyek hane'ej, qa łakha'łe qa nite' yaf'ali'ets pa'qu' łuk'eye' pa' uł'ax qu' naqsiijkii.* 16 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj ji'nijiwei qu' jinenekets pa' łots'oji'la'x wa'sji' hats'inha qa' jinełisij pa' łeq'iltiye'j, ma' qa' jini'fenji'ij qu' jintesu'unji'ij qu' jini'fen.

---

* **3:16** Nm 14:2; Dt 1:35-38 * **3:17** Nm 14:29; Sal 106:26 * **4:1** 1Ts 2:13; He 12:15 * **4:3** Sal 95:11; He 3:11 * **4:4** Ex 20:11 * **4:5** He 3:19 * **4:7** He 3:7 * **4:8** Jos 22:4 * **4:10** He 4:4; Ap 14:13 * **4:12** Jer 23:29; 1P 1:23; Is 49:2; Ef 6:17; Ap 1:16; 2:12; 1Co 14:24-25 * **4:13** 2Cr 16:9; Job 26:6; 34:21; Sal 33:13-15 * **4:14** He 3:1; 6:20; 10:23 * **4:15** Is 53:3; He 2:18; 2Co 5:21; 1P 2:22

5

1 Qe week pa'qu' qiye'ji' pa'i t'eku'miiji' pa' Intata qe qa' ni'fenij ene' jukhew pekhewe' t'ejuyets pa' Intata, hats'inha qu' łakha'ye' qu' nithayiki pe'qu' witqistitsi'ij pa' Intata, qa pe'qu' natlanhetiyifi iye pa' Intata inqa'metets qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets. 2 Pakha' qiji' pa'i in jukhewłe iye qa yoksi'wen ji'jek pakha' nite' witt'unhaxiju'ł pe' wekwek, ma' qa' ne'nq'eletij pekhewe' ham nikfe'lets qa pekhewe' yeqfeetsinł'iikii pa'qu' łikheyije'.* 3 Qa in ta'łijupi' in yoksi'wen pa' nite' witt'unhaxiju'ł pe' wekwek qa łakha' iye qu' nilanjiifi ek pe'qu' inqa'metetse' pa' Intata qu' net'ejuyets pe' łewuł'ets, in łunyejeyek pekhewep in t'ejuyets pe' łewuł'etsłe'ek.* 4 Qa ham pa'qu' łakha' ye'łe qu' net'eku'mi' aka' witiwqiye'jji', qe pa' Intata yijat'ij in t'eku'm iniiji' qa jintesti'yij, in łunye'jek pa'aj pa' Aaron'ik'i.* 5 Qa hik łunye'j iye ha' Cristo, nite' ta'łets qu' neniwqinhetłe in qiji' pa'i, qe ta'łets yijat'ij in yiwqinhetji'. Pakha' yit'ijets pa'aj: *—Akha' k'ayaasija, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i.— (Sal 2:7)** 6 Qa kakhap qa yit'ijek: *—Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij, in łunyejju'ek pa' łeqniyak pa' Melquisedec.— (Sal 110:4)** 7 Ha' Cristo in mexe i'nipji' ha'ne sehe', iyinii pa' Intata qa iyinijets qu' ni'fen, qe ewi'łłe in łeke' qu' nilithinik'ui pa' witwamhi'. Qa in iyin qa nekju' pe' łet'ilii in ip qa yit'unhetik'i in iyet in iyin. Qa pa' Intata qa yepi'ye' qe ha' Jesús wetf'iljetsin qa week yaqsiijkii pa'qu' nisu'un pa' Intata.* 8 Yemjeetax in Ła'staxija pa' Dios, qa nikfe'lets pa'n łunye'j qu' jintek'en in ta'łets pe' wekwek qu' jintaats'e'ej.* 9 Qa in hats week łe'wisik'uyi' hakha'an qe yaqsiijkii pe' yit'ijets pa' Intata, ma' qa łakha' qa ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij qu' net'ejuyets week pekhewe' qu' netk'enets. 10 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata qa yeni' qu' qiye'ji' pa'i, in łunyejju'ek pa' łeqniyak pa' Melquisedec. 11 Qa in t'ejuyets ha'ne Melquisedec olots pe'qu' jintit'ij, qa jutsitaxłe qu' jintefel qe ekheweli'ł jutsitax qu' enikfe'li'łik'i. 12 In hats ła'nape'ełijets in ł'ek'eni'łets ke' łe'sits tefelhitii, qekha hats a'maestrole'taxi'łipji'. Qa menjiitłe ł'ijatshenheti'yi'łij ke' nite' jutsitetstax t'ejuyets pa' Intata. Ma' qa hats hik ejunyejeyi'ł iye qu' etu'f łi'ił qa nite' łeke' qu' etuji'ł na'aj t'un.* 13 Qe week pakha' qu' mexe netu'fłe, nite' nikfe'lets pa' yatsathen qa pa' nite' yatsathen, qe mexente' qi. 14 Qa na'ajłe witaq t'un qa t'ejuyetsek pekhewe' hats qits, pekhewe'en in wenijatshenij qa nikfe'lets qu' nejełik'ui pa' łe'wis qa pa' uł'ax.*

6

1 Qa hik ta'łijupi' qu' yape jinakik'uifik'i kekhewe' hats jinikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo, ma' qa' ji'nuiji'teje'm pakha' hats les in jutsitax wi'tlijei. Qa hasu'uj qu' jinapilets iye pekhewe' hats jiyaqhat'etsij in jitojohonjo' pekhewe'en, in jitit'ijets in hats jiteli'ij pe' wekwek jiyeka'xii pa' witwamhi', qa pa' nite' inqekuyejeyij pa' Intata,* 2 qa in jit'ijatshenhetiyij iye pa'n ikji' kekhewe' łunyejeikii in wenpulijijju' qa in yeni'pji'kii iye łokoyei, qa qu' iłiye' pe' hats naxtaxju', qa pekhewe' tejeyu'mtshenhetii qu' namii pa' fe't nite' yili'ij.* 3 Pa' Intata qu' łexke'yi'ij, qa' les hit'iłij ju'f pe'qu' i'nk'aihitse' qu' nek'inq'ijatsheniłij. 4 Qe in t'ejuyets pekhewe' hats testiitaxij pa' łikfeliyaxitsets pa'n łunye'j qu' ji'ła'xe', qa nikfe'ltaxets iye pa' łeqisit pa' Intata, qa i'ntaxij ji'teje'm iye in yoksi'wen pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo,* 5 qa nikfe'ltaxetsha iye pa' ł'emenye'j ke' łe'sits Intata łe'lijei, qa nikfe'ltaxetsha iye pe' łet'unhaxits hatse' pa' Intata pakha' mexe hamik'ui, 6 ma' qa in hats namju'kii, qa nite' łeke' qu' netpilik'i qu' nit'ijets qu' naf'aliłi'ij, qe hats łekhewełłe in hik łunye'j qu' nenji'pha'm iye pe' cruz ha' ła's pa' Dios ma' qa natlakaxtiiju' iye hakha'an.* 7 Qe na'aj sehe' in les yiwq'axin piłeyits qa łe'sitsji' iye ne'ej łeqei, qa pekhewe' wenq'eni' qa yi'wejułenij, pa' sehe' qa yejełets pa' Intata.* 8 Qa in ta'łłi'i' ne'ej tii qa ne'ej extuwełkukui, qa ham weju'łij, ma' qa hats k'esiyu'ets qu' na'nipji' pa' ławak pa' Dios. Qa' hamitse' qu' netene'łju'.

Pa' qi in jiwetjumti'ik'ui qu' nafits.

9 Qa ekheweli'ł yejefets, yemjeetax ekewe' hi'ttaxi'łij ewets, qa tsikfe'łłi'iłets in nite' nasini'ł ji'teje'm ekewe'en, qe ekheweli'ł les yijat'ij in ł'ijayiłijfik'i in łijayani'ł pa' Intata. 10 Qe pa' Intata in qi in yatsathen, qa nite' łeke' qu' nantapi'ii pekhewe' łaqsiiłijkii qa nite' łeke' iye qu' nantapi'ii in ł'inq'ethiniłij pa' łeqsu'unka'x qa łi'feni'ł pekhewep. Hik kakha' mexe łaqsiiłijkii hane'ej.* 11 Qa hisu'unłetaxi'ł qu' week ewiłei ekheweli'ł qu' naamłi'ijii pa'

* **5:2** He 2:18; 4:15; 7:28 * **5:3** Lv 4:3; 9:7; He 9:7 * **5:4** Ex 28:1; 1Cr 23:18 * **5:5** Jn 8:54; He 1:1 * **5:6** He 7:17; Gn 14:18-20 * **5:7** Mt 26:39; 27:46,50; Mr 14:36; 15:34,37; Sal 22:1; Lc 23:46 * **5:8** Fil 2:7-8; He 1:2 * **5:12** 1Co 3:2; He 6:1; 1P 2:21 * **5:14** Is 7:15; 1Co 2:6 * **6:1** Fil 3:13; He 5:12; 9:14 * **6:2** Jn 3:25; Hch 6:6; 17:31-32; 19:4-6 * **6:4** Ga 3:3; Ef 2:8; He 10:32 * **6:6** He 10:29; 2P 2:21; 1Jn 5:16 * **6:7** Gn 3:17-18; Sal 65:10; Is 5:6 * **6:10** Pr 19:17; Mt 10:42; 25:40; 2Co 8:4; 1Ts 1:3; 2Ti 1:18

ɬ'aka'the' qu' inq'ethini'ɬij in nite' atha'la'li'ɬju', hats'inha qu' afitstaxi'ɬ hatse', ma' qa nafits pa' qi in ɬetjumti'iɬik'ui. 12 Hats'inha qu' nite' a'walxalitsi'iɬ, qa' ojonketiɬik'i yijat'ij pekhewe' testi'yij hatse' pakha' hats yiwjutsiqen pa' Intata qe ta'ɬets pa' nite' ɬeqekuyejeyij qa in nite' itaqsunijup iye.*

Pa' yiwjutsiqen pa' Intata yijaa'ija.

13 Pa' Intata in nifeli'm pa' yiwjutsiqeni'm pa' Abraham, qa in ham pakha' qu' netweyik'uipha'm pa' Intata qu' les qiye'ji' qu' netetfeliji'm pa' yiwjutsiqeni'm pa' Abraham, qa ɬakha'ɬe in tetfeliɬi'ij ɬete'm,* 14 qa yit'ij: —*Yijaa'ija qu' k'efen qa' yijaa'ija iye qu' k'eɬisij pe'qu' olootse' qu' nata'ɬ ewets hatse'.*— *(Gn 22:17)* 15 Pa' Abraham qa notki'ets nite' itaqsunijup, qa pa' Intata qa yaqsiimijkii pa' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj. 16 Qe ene' jukhew in na'l na'aj yisu'un qu' neniwjutsiqenij qa tetfeliji'm na'aj te'weyik'uipha'm in qiji', qa in yaqsiijkii aka'an qa hats nite' ɬeke' qu' nenwu'mpha'm. Ma' qa hats ɬ'aka'the'ɬe pa' wi'tlijei.* 17 Qa hik ɬunye'j pa' Intata, in yisu'un qu' nethiinijha pekhewe' tisij hatse' pa' hats yiwjutsiqen in nite' yink'aihitik'ui pa' hats yit'ij, qa in yiwjutsiqen pa'aj qa tetfeelijha, 18 hats'inha pa' yiwjutsiqen qa in tetfeelijha iye, qa' hik enewe'ye' qu' nata'ɬets qu' jet'unitse'jiik'i inekhewel pekhewe' wo'oikii pakha' qu' naqsi'jju', qa jinikfe'letsha iye in yijaa'ija pakha' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, qa enewe' wetsjuk pa' yiwjutsiqen qa in tetfeelijha iye qa nite' ɬeke' qu' naqanɬekii pa' Intata.* 19 Qa in jinikfe'lets in yijaa'ija pa' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, qa hane'en qa hik ɬunye'j qu' ɬeqe tseyeme' pe' intawjets in ɬunye'jek ne'ej tokoyei ɬeqe tseyem. Qa pekhe'ɬe inqe tseyem qa i'nifi pe' te'weiteje'm pe' witlitsitjii inqa'met ɬ'ajits (tabernáculo) na' wa'sji' qa pa' ɬe'niyak qa t'atsji'ɬfik'i pa' ɬejilafi' ɬeqeji' pe' te'weiteje'm, ma' qa jet'unitsji'ha qa jiyijanit'etsija iye.* 20 Qa pekhe' te'weiteje'm pe' witlijtsitjii, hik pekhe' ha' Jesús wathayin ine'mifi qa yaqsi'j ine'mijkii qu' ɬeke'ye' qu' ji'nuyetsji', qe ɬakha' hats qiji' pa'i qa nite' yili'ij in qiji' pa'i in ɬunyejju'ek pa' ɬeqniyak pa' Melquisedec.*

7

Pa' Melquisedec.

1 Pa' Melquisedec wittata pa'aj pa' witset Salem qa ɬaqa pa'i iye pakha' qiji' in Dios. Pa' Abraham in tepil pa'aj in hats naxij in watlani'ɬ pe' wittatal, pa' Melquisedec qa mexe ikfik'i qu' newetweni'ɬ pa' Abraham qa iyinipji'.* 2 Qa pa' Abraham qa tisij pa' Melquisedec pa' ewi'ɬ pe' week inyaqsii (10) yametsji' yeqethen wetju'ɬkii hik ɬunye'j tup'umje'mkii pe' wekwek qa pe' inqa'metets naxij pa'aj in watlani'ɬ pe' wittatal. Qa kakha' witii Melquisedec yojo in ikji' "wittata pa' yatsathen", qa ikji' iye "ɬatata'aj pa' witset Salem", qa aka' Salem qa ikji' "ɬatata pa' wit'ikesimeya'x." 3 Pa' Melquisedec ham ɬatataye', ham ɬeneneye', ham pe'qu' nata'ɬets pa'aj, nite' yinikfe'l in i'nk'a neketsfik'i pa'aj ene' neɬuts qa pa' yami' pa' ɬiɬa'x, qa aka'an in ɬunye'j qa hik ɬunye'j ha' ɬa's pa' Dios, ma' qa amanij qa nite' yili'ij in pa'i. 4 Jeɬ qeku'ni'ɬek pa' na'li'm ɬewqiye'jji' pa' Melquisedec, in ɬakhaa'ija pa' inaqwa'ma'xik'i Abraham tisij pa' ewi'ɬ pe' ɬe'sits pe' diezmo,* week inyaqsii (10) yametsji' in yeqethenju'kii tup'umje'mkii pe' wekwek qa pe' inqa'metets, naxij pa'aj in watlani'ɬ pe' wittatal.* 5 Jitejeɬqekunekpaʼ yit'ij pa' ley yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, in uja'xɬe pekhewe' pa'il ta'ɬets pa' Levi'ik'i in ɬeke' qu' netesti'yijkii pe' ɬeqe diezmo pa' witset, qa enewe'en qa ɬejefetsɬetax iye in ta'ɬets iye pa' Abraham'ik'i.* 6 Qa pa' Melquisedec qa nite' ta'ɬets pa' Leví, pa' Abraham qa tisij pe' ɬeqe diezmo. Pa' Melquisedec qa iyinipji' pa' Abraham hikpa' na'li'm pa' yiwjutsiqen pa' Intata.* 7 Qa hats jinikfe'lets na'aj les in qiji' hik na'aj iyinipji' na'aj nite' les qu' qiye'ji'. 8 Qa enewe'ɬe pa'il testiiji'jij pekhewe' ɬeqe diezmoji'ij ha'ne witset, enewe'en jukhewɬe, enewe'en wa'm iye. Qa pakha'ɬe Melquisedec qa tefelhitii in nite' wa'm.* 9 Pe' pa'il ta'ɬets pa' Leví enewe'en testi'yij ne'ej ɬeqe diezmoji'ij ha'ne witset, qa ɬeke'ɬe qu' jintit'ijets pe' ɬeqe diezmo'ek enewe'en in hik ɬunye'j qu' netisij iye pa'aj pa' Melquisedec qe ta'ɬets pa' Abraham'ik'i. 10 Qe pa' Leví in mexe hamtax pa'aj qa hatsɬe i'nji'teje'm pakha' ta'ɬets Abraham in we'tweni'ɬ pa'aj pa' Melquisedec.

Jesús nite' yili'ij in qiji' pa'i.

---

* **6:12** He 10:36; 13:7 * **6:13** Gn 21:5; 22:16-17; Lc 1:73 * **6:16** Ex 22:11; He 11:9 * **6:18** Tit 1:2; He 12:1 * **6:19** Lv 16:2,15; He 9:7 * **6:20** He 4:14; 5:6,10; 7:17; 8:1; 9:24 * **7:1** Gn 14:18-20; Mt 4:3; Mr 5:7; He 7:6 * **7:4** Diezmo ikji', in na'li'm pe'qu' diezse' pakha' qu' ɬunye'je'ɬe, qa ewi'ɬ na'aj tisij pa' Intata. * **7:4** Gn 14:20; Hch 2:29; 7:8-9 * **7:5** Nm 18:21,26; 2Cr 31:4-5 * **7:6** Gn 14:19; Ro 4:13 * **7:8** He 5:6; 6:20

11 Ma' hayits, qe qu' nata'ɬets pe' pa'il qu' natsathen ene' jukhew, ehe, qe hik enewe'tax
qu' netenifeni'ɬ ka' ley, ma' qekha nite' nanametax pakhape' iye pa'iye', pakha'an qa
hatsɬe nite' pekhewe' pa'il ta'ɬets pa' ɬeqniyak pa' Aaron'ik'i, hikpe' Levitas, qe pakha' yijat'ij
hik ɬunye'j pa' Melquisedec.* 12 Qe qu' nenink'aihitipji' pa'qu' ɬeqfenyejeyi'ij pe'qu' pa'ile',
ye'ehe, qa' nenink'aihitjiipji' ek pa'qu' ɬeqe leye'. 13 Qe ha' Jesucristo hikha' t'ejuyets
ekewe' tefelhitii wekwek, ta'ɬets pekhewep iye ɬawa'mhitsik'i, hik pekhewe' ham pakha' qu'
pa'iye'. 14 Qa hats week jinikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij in ta'ɬets pekhewe' ɬawa'mhitsik'i ta'ɬets
pa' Juda'ik'i, qa pakha'ɬe Moises'ik'i qa nite' yit'ijets pa'aj pa'qu' pa'iye' qu' nata'ɬets pa'
Juda'ik'i.* 15 Qa aka'an in ɬunye'j, ma' qa hats yeqet'aaxik'iha hakha' ink'ayik pa'i in hik
ɬunye'j pa' Melquisedec. 16 Hikha' in pa'i'ij nite' ta'ɬets pakha' ley in t'ejuyets ene' jukhewɬe,
qe ta'ɬets yijat'ij pa' ɬet'unha'xijup in nite' wa'm. 17 Qe ka' t'ejuyets hakha'an we'nika'ajji' pa'aj
yit'ij: *—Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij, in ɬunyejju'ek pa' ɬeqniyak pa' Melquisedec.— (Sal 110:4)**
18 Qa hik ta'ɬijupi' kakha' hayiits ley in hats nite' weju'ɬij, qe hats nite' t'un qa hats ham iye
weju'ɬi'ij,* 19 (qe ka' ley ham ɬeke'ye' qu' jinatsathenkettax), qa ha'neɬi'ij pa' yayaxipji' qa
jiyeɬisij pa' les in ɬe'wisju' in jiwetjumti'ets, qa aka'an qa ta'ɬets in les je'metitsi'm pa' Intata.*
20 Qe pa' Intata tetfeelijha pa'aj in yiwjutsiqen ha' Jesús qu' pa'iyi'ij. Qa pekhewepɬe qa
nite' tetfelij qu' niwjutsiqen, 21 qa hakha'ɬe'en qa weniwjutsiqeni'm qu' pa'iyi'ij qa yit'ij pa'
yiwjutsiqeni'm: *—Ha'ne Yatsat'ax'inij hats yiwjutsiqen, qa nite' ɬeke' qu' nink'aihitik'ui. Akha'
nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij.— (Sal 110:4)** 22 Qa aka'an in ɬunye'j, ma' qa ha'
Jesús qa hikha' jutsiqaxij pakha' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii in les ɬe'wis.* 23 Pekhewe'
pa'ilipji' pa' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii olotstaxija, qa pakha'ɬe witwamhi' qa hikpa'
yaq'ayinji'jij qu' mexe nakij in pa'il, 24 qa hakha'ɬe Jesús qa nite' yili'ij pa' ɬiɬa'x, qa hik ta'ɬijupi'
qu' nite' ɬ'anuuyi'i qu' nili'ij in pa'i'ij. 25 Qa hik ta'ɬijupi' in ɬeke' qu' niɬin qa pakhaayi'ij qu'
niɬin pekhewe' qu' nenekets pa' Intata in ta'ɬets hakha'an, qe hakha'an nite' yili'ij pa' ɬiɬa'x
qe qa' niyetjiipji' pekhewe'en.* 26 Qa hik ta'ɬijupi' ha' Jesús in hikha' qiji' pa'i yasinik'iha
pa' jitesu'untax pa'i qu' nana'l ine'm, qe ɬakha' yatsathen, ham pa'qu' ɬewuɬ'axe', qa ham
yami'ij pa'qu' uɬ'axe' pa' ɬaqjamtikineye'jkii, toxi'mets pekhewe' uɬ'ax yaqsiijkii, qa we'neni'
pakha' les toxpha'mha ene' wasits.* 27 Hikpa' nite' hamik'ui qu' hik ɬunye'je' pekhewe' pa'il
in yilanji'ij ne'ej inqa'metets week neɬuts qu' netisji'jij pa' Intata qa yojohonji'ij in t'ejuyets
pe' ɬewuɬ'etsɬe qa ink'aɬeji'ij pe' ɬewuɬ'ets pa' witset. Qa hakha'ɬe Jesús qa ewi'ɬi'ij in yaqsiijkii
in wetɬisij pa' Intata qa pakhaayi'ij qu' ɬunye'je'.* 28 Pa' ɬeqe ley pa' Moises'ik'i yeni' qu' qitse'ji'
qu' pa'ili'ij pe' jukhewɬe nite' t'units. Qa kakha'ɬe yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qa tetfeelijha
iye, kakha'an i'nk'aɬe na'l ɬ'anu'upji' kakha' ley, qa yeni' qu' qiye'ji' qu' pa'iyi'ij hakha' ɬa's, qa
hikha' qa yaqsiijkii in nite' yili'ij qu' natsathen.*

8

Jesús qiji' inqa pa'i na' wa'sji'.

1 Ma' hayits, aka' jitajamti'etsha aka'an: ha' na'l ine'm qiji' inqa pa'i, hikha' hats i'niju'
pa' yiya'yik'i pa' ɬots'oji'la'x pa' Intata na' wa'sji'pha'm,* 2 qa yithayiki pa' ɬe'wisija wititset pe'
yijaa'ija witlitsitjii inqa'met ɬ'ajits (tabernáculo) yaqsiijkii pa' Yatsat'ax'inij qa nite' enewe'
jukhew qu' naqsiijkii.* 3 Qe week na'aj qiji' pa'i in t'enheti'yi' qe qa' nana'l pe'qu' netisij
pa' Intata pe'qu' ofrendaye' qa qu' nilanifi iye pe'qu' inqa'metetse' qu' net'ejuyets pe'
witwuɬ'ets, qa hik ta'ɬijupi' ha' Jesús in qiji' in pa'i qa' nana'l jeek pa'qu' netisij pa' Intata.*
4 Qe qek amani'ipji' ha'ne sehe', tees qek pa'iye'taxij, qe hane'e'in na'l ne' pa'il tistaxij ne'ej
ofrenda pa' Intata qe hik aka' yit'ij ka' ɬeqe ley pa' Moises'ik'i, 5 hik enewe' pa'il yithayiki
hekhewe' wekwek tejeɬitiiɬi'ijupi' qa hik ɬunyejei qu' ɬesi'nq'alitseɬe pekhewe' wa'sji'pha'm,
qa in jinikfe'lets in tejeɬitiiɬi'ijupi', qe pa' Moisés in i'nk'aa yaqsiijkii pe' witlijtsitjii inqa'met
ɬ'ajits (tabernáculo), pa' Intata qa yit'ijets: *—Jeɬik'uiha qa' aqsiijkii week kekhewe' wekwek in
ɬunyejeyek kakha' hats ɬunyejei kekhewe' ɬ'ethinhetiyij ene' utekji'pha'm.— (Ex 25:40)**

Pa' Cristo jiyamitets pakha' les in ɬe'wis pe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.

---

* **7:11** Ga 2:21; He 7:17-19; 8:7; 10:1 * **7:14** Is 11:1; Mi 5:2; Mt 1:3; Lc 3:33; Ap 5:5 * **7:17** He 5:6; 6:20; 7:21 * **7:18** Ro 8:3; Ga 4:9 * **7:19** Hch 13:39; Ro 3:20; He 4:16; 6:18; 9:9 * **7:21** 1S 15:29 * **7:22** He 8:6-10; 9:15; 12:24; 13:20 * **7:25** Ro 8:34; He 9:24 * **7:26** 2Co 5:21; He 4:15 * **7:27** Ef 5:2; He 5:1,3; 9:12,28 * **7:28** Fil 3:12; He 1:2; 2:10; 5:2,9; 10:14; 11:40 * **8:1** Col 3:1; He 2:17 * **8:2** Ex 33:7; He 9:11,24 * **8:3** Ef 5:2; He 5:1; 9:14 * **8:5** Col 2:17; He 9:23; 10:1; 11:7; 12:25

6 Qa hakha'łe inqa pa'i Jesucristo, hikha' testi'yij pakha' les in łe'wis wiikfik'i ł'ithayijkit, qa
hikha' ta'łets in jiyamets pakha' les in łe'wis wiikfik'i pekhewe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.*
7 Qe ka' yojo in wenit'ij qek łe'wise'ju', qekha nite' jinowoyetaxiikii pa'qu' ink'ayik'e qu'
nenit'ij. 8 Qe pa' Intata in yi'wen pe' jukhew in nite' łeke' qu' netk'enets, qa yit'ij: *—Ha'ne
Yatsat'ax'inij yit'ij: "Yamets hatse' pe'qu' neł^{utseji'} qu' haqsiijkii pa'qu' ink'ayik'e qu' nenit'ij
qu' net'ejuyets ne' Israel łeiłets qa ne' Judá łeiłets.* 9 *Nite' hik łunye'j kakha' wenit'ij haqsiimijkii
kekhewe' ł'alheyik'i, ka' neł^{uji'} in he'yeku'mi' łokoi qe qa hekaxik'uifik'i ha' sehe' Egipto. Qa
in nite'łe yaqsiijkii kakha' hi'ttaxij qu' naqsiijkii, ma' qa yakha' qa' he'nitonjiimetsek, yit'ij
ha'ne Yatsat'ax'inij.* 10 *Qa aka' ink'ayik wenit'ij qu' haqsiimijkii hatse' nekhewe' Israel
łeiłets qu' nanaxtaxijik'i pe' łeqe neł^{uts} kakha' yojo in we'nika'ajji' wenit'ij, qa' henji'teje'm pe'
łaqjamtikineyejeikii qa hika'ajji' iye pe' łatawjets. Yakha' qu' łeqe Diose'yij qa enewe'en qa' yitset'i'ij."**
11 *Qa' hame' pa'qu' nijatshentaxij pe'qu' łetsetifetse', i'nłi'i pa'qu' łejefeeyi'ija, qu' nittaxijets: 'les
łe'wis qu' enikfe'lets pa' Yatsat'ax'inij,' qe week qu' hats nenikfe'l yiwets hatse', pekhewe' mente'
qits qa' namijii pekhewe' ława'mhits." (Jer 31:31-34)** 12 *"Yakha' qu' nesq'eletij qa' hiwu'm pe'
łewuł'ets, qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' hijamti'ik'i pe'qu' łewuł'etse'."— (Is 43:25)**
13 Pa' Intata in nifel qu' naqsiijkii pa' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii, qe hats nite' weju'łij
qa ława'ma'x iye kakha' hayiits wenit'ij qu' jintaqsiijkii. Qa na'aj hats ława'ma'x qa hats nite'
weju'łij, qa hats sujłe qu' hame'.*

9

Nifel pe' yojo in witlijtsitjii inqa'met ł'ajits.

1 Kakha' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii, na'ltaxi'm kekhewe' tajayanhetiyij in t'ejuyets
qu' ji'niyinii pa' Intata qa in t'ejuyets pekhe' witlijtsitjii pa'aj ha'ne sehe' ipji' inqa'met ł'ajits.
2 Qe pa' yojo łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), na'l pe' ewi'ł łii candelabro,
we'nenji' pe' wetsjuk tatsai (7) łefetitjiyits hik łunyejei velas, qa pa' mesa i'nipji' pe' łe'sits pan
(sagrados). Hane'en łii pa'aj łe'wis wititset.* 3 Qa pa' fołetsji' iye łatawe'j pa' te'weiteje'm
łejilafi' qa łii lees in łe'wisija wititset,* 4 qa hikpa' qa i'ni' ek pekhe' tik'eyi' pa' oro, yejutshenets
in ne'łju' na'aj ewjisii łopok na'aj najkak łits'i (incienso) qa pe' ti'najki' tik'eyi' iye pa' oro łii
łejiiki' pe' we'nika'ajji' pa'aj wenit'ij qu' jintaqsiijkii (leyes/pacto), qa i'nji' iye pe' kamusi
yaqamax pa' oro i'nji' pe' tenekui pa'aj maná, qa pa' ławaikajit pa' Aaron'ik'i, hik pakha' ta'łji'
pa'aj pe' łesejets, qa pe' k'ewen utel we'nika'aji' pa'aj kekhewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii.* 5 Qa
i'nipji' pekhe'en pekhewe' wetsjuk witeqsi'nq'alits łesi'nq'alits pekhewe' łe'sits (gloriosos)
pakha' łunyejei łeqjełinenhei pa' Intata łiyits querubines, qa pe' łefets qa yit'onijipji' pa' łit'o
pe' ti'najki'. Qa ha'neł^{i'ij} enewe'en nite' łeke' qu' jintafaakateji' pa' łunyejei.* 6 In hats hik
aka' łunyejeiju' eke' wekwek, ma' qa pe' pa'il qa hats uijeetsjikii pakha' te'nweifik'i łatawe'j
pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qe qa' naqsiijkii pa' yithayinenij pa' Intata.* 7 Qa
pakha'łe te'weiteje'm łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qa ewi'łłe in uyetsji'
na'aj qiji' pa'i ewi'łłi'ij week ininqapits, qa nite' łeke' qu'nte' neteyi'ijteje'm ne'ej inqa'met
ł'athits, hats'inha qu' nijaninij pe' łewuł'etsłe qa pe' łewuł'ets pa' witset nite' nikfe'lets in uł'ets
in yaqsi'jijkii.* 8 Pa' Espíritu Santo qa jiyikfelitetsha, in mexe na'l pa'aj pa' te'nweifik'i
łatawe'j pe' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qa ikji' in mexente' te'wenhetii pa'
wit'ikheyi'j yamii pa' łe'wisija wititset.* 9 Week ekewe'en t'ejuiłe'ets in wetjeyumtshenijupi'
ha'ne hane'ej łahats'ij, qe nite' łeke' qu' naqsi'jtaxju' pa' yoksi'wen pekhewe' mexe yijayanij
aka'an in tisji'ijtaxij pe'ye' pa' Intata qa in yilantaxifi iye ne'ej inqa'metetsik'i.* 10 Qe
ekewe'en ewi'łłe in nifel in t'ejuyets na'aj inaq, na'aj ji'ya'ji' qa qu' jinewetli'jijju' iye pa'qu'
nam inij, qa ekewe'en in na'l qa yamijii in hats wenink'aihitik'i ke' wekwek.*

Pe' ł'athiitsija hikpe' yijaninij pe' inwuł'ets.

11 Qa ha' Cristo qa hats nam, qa qiji' in pa'i ipji' ekewe' łe'sits wekwek mexe hamitsik'ui
pa'aj, pekhe' pa'i ipji' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo) hik pekhe' pe' les qi in
łe'wiisija na' wa'sji'pha'm, qa nite' ene' jukhew qu' naqsiijkii, ikji', nite' ta'łets ha'ne week
in wanaqsiijkii pa'aj.* 12 Qa in uyetsji' qa nite' pe'qu' ł'athitse' na'aj kots'eteika', qa nite' iye
pe'qu' ł'athitse' na'aj wakka (toro) qu' nuyijetsji', qe pe' ł'athiitsija yijat'ij in hikpe' uyijetsji',

---

* **8:6** Job 33:23; Is 29:1; Ga 3:19-20; 1Ti 2:5; He 7:22; 9:15; 12:24; 13:20; Lc 22:20; 2Co 3:6,8 * **8:10** Zac 8:8; 2Co 3:3; He 10:16 * **8:11** Is 54:13; Jn 6:45; 1Jn 2:27 * **8:12** Jer 31:31-34; Ro 11:27; He 10:17 * **8:13** 2Co 5:17 * **9:2** Ex 25:8-9,23-39; 26:1; Lv 24:5-8 * **9:3** Ex 26:31-33; 40:3 * **9:4** Ex 16:33; 25:10,16; 30:1-5; Nm 17:10; Dt 10:2 * **9:5** Ex 25:18-19; Lv 16:2 * **9:6** Nm 28:3 * **9:7** Ex 30:10; Lv 16:15,34; He 5:3 * **9:8** Jn 14:6; He 10:19-20 * **9:9** He 5:1; 7:19 * **9:10** Lv 11:2-3; Col 2:16 * **9:11** He 2:17; 8:2; 10:1

qa hats ewi'Ɬi'ij nite' łeke' qu' niyeket iye in hats yijanin pe' inwuł'ets.* 13 Qe ne'ej ł'athits ne'ej kots'eteikalik'i, ne'ej wakkalik'i (toros) qa na'aj ł'olo ne'ej wakka'ak'i, wetfulutipji' ne'ej mexe hik łunyejei qu' netjilii, ekewe'en ewi'Ɬe in nili'jju' ha'ne i'nese'n.* 14 Qa pekhewe'łe ł'athits ha' Cristo qa' les qu' qiye' pa'qu' naqsiijkii, hikha' in ta'łets pa' nite' yili'ij Espíritu qa wetłisłi'ij pa'aj ham pa'qu' uł'axe'ji' in wetłisij pa' Intata, pe' ł'athits qa jiyilijijju' yijat'ij pekhewe' weekij pa' intawe'j in jitaqsi'jtaxijkii hikpe' jiyeka'xłetaxii pa' witwamhi', qe qa' ji'nt'ithayiyi'm pa' nite' wa'm Dios.* 15 Qa hik ta'Ɬijupi', in łakha' ewi'Ɬe in ta'łets in jiyamets kakha' ink'ayik wenit'ij, hats'inha in wa'm qe qa' niwuumija pe' łewuł'etstax pa'aj pekhewe' yaqsi'jijkiiha kakha' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii, ma' qa łekhewel in teniya'yiiji' qa' łeke'ye' qu' netesti'yij pa'qu' natsat'etsijek hatse' nite' yili'ij pakha' hats yiwjutsiqen ine'm pa'aj pa' Intata.* 16 Qe na'aj t'ejuyets witfaakanek qu' nawatk'esaxijju' pe'qu' natsat'etsij (testamento), qu' les ł'e'wise' qu' net'un qa' les ł'e'wis qu' nawa'm pakha' yaqsiijkii. 17 Qe na'aj t'ejuyets witfaakanek qu' nawatk'esaxijju' pe'qu' natsat'etsij ewi'Ɬe in weju'Ɬij in hats wa'm na'aj yaqsiijkii, qa nite' łeke' qu' net'un in mexe iła'x na'aj yaqsiijkii. 18 Qa hik ta'Ɬijupi' iye, kakha' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii, in i'nk'aa'ija pa'aj qhofij qa nite' hamijup iye pe'qu' wit'athitse'. 19 Qe pa' Moisés in hats yili'ij in week yiyinenimik'i pa' witset pe' wenit'ij ta'łets pa' ley, ma' qa t'eku'mi' pe' ł'athits pe' wakkalik'i qa pe' kots'eteikalik'i, yetsjiłkinij pa' iweli', qa t'eku'mi' iye pe' lana qa yetsjiłkinij pe' q'ilimmik'i łesejets łiyits hisopo, qa yilke'ej ji'ju' qa yit'ij tshxił tshxił in yetsilełipji' pa' witfaakanek qa i'nk'ałe pe' week pa' witset.* 20 Qa yit'ij: *—Enewe'en wit'athits t'ejuyets qu' t'une' pa' yiwjutsiqen pa' Dios qu' haqsiiłijkii. —* *(Ex 24:8)** 21 Qa hik łeqfenye'jij iye in yitshxił tshxiłinhetikii pe' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo) qa week iye pekhewe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi.* 22 Qe ka' ley yit'ijets in yaqaamij qu' weeke' qu' netetlijijju' pe'qu' wit'athitse', qa in ham pa'qu' nawa'mifi qu' net'ilitfik'i pe'qu' ł'athitse', qa nite' jeek łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 23 Qa hik ta'Ɬijupi' in les ł'e'wis qu' inqa'metetse'łe pe'qu' natlanhetiyifi qu' net'ejuyets hekhewe' tejełitiiłi'ijupi' pe' wa'sji', qa pekhewe'łe yijaalija wekwek na' wa'sji' qa les ł'e'wis pa'qu' natlanhetiyifi qu' les ł'e'wise' qu' nite' hik łunyejeye' pe' inqa'metetsłe.* 24 Ha' Cristo nite' uyetsji' pakha' te'weiteje'm pe' witlitsitjii łii wititset lees in ł'e'wiisija (lugar santísimo) łaqsijikłi'ijkii ene' jukhew, hikpa' tejełitiiłi'ijupi' pa' yijaa'ija, qe uyetsji' yijat'ij pakha' i'ni' na' wa'sji', pakha' iini'ha pa' Intata qe qa' niyetji'ij'inipji'.* 25 Qa nite'łe qu' olotsi'ij qu' newetłisji'jij, qu' hik łunye'je' na'aj qiji' pa'i in week ininqapits uyetsji' pakha' łii wititset lees in ł'e'wiisija qa teijiijteje'm ne'ej wit'athits nite' yatsat'etstaxij.* 26 Qe qu' hik aka' łunye'je' ha' Cristo, qekha les ł'e'wistax qek olotsi'ij qek nawa'm, qu' nata'Ɬijii in i'nk'aa pa'aj ha'ne sehe'. Qa ewi'Ɬi'ij in yaqsiijkii aka'an enewe' teke'lenju' łahatsiyij, ma' qa we'nethinkii qe qa' niwu'm pe' inwuł'ets qu' newetłisłi'ij ławamhi'ye'.* 27 In łunye'jek ka' hats we'neni' qu' łunye'je'kii ene' jukhew qa efuts iye in ewi'Ɬi'ij in wa'm qa pa' teke'lenju' qa wetjeyumtshen.* 28 Qa hik łunye'j ha' Cristo in ewi'Ɬi'ij nite' yiyeket iye in wetłisłi'ij in wa'm qe qa' neka'x pe' łewuł'ets pe' olots, qa qu' netpiltaxju' iye qa hatsłe nite' qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, qe qa' niłin yijat'ij pekhewe' hats notki'ik'ui.*

10

Pa' hayiits ley nite' weju'Ɬij qu' niwu'm pe' inwuł'ets.

1 Qe kakha' ley łesinq'alłe łeq'enełeya'x kekhewe' łe'sits wekwek mexe hamitsik'ui pa'aj hik kekhewe' pe' yijaalija. Qa hik ta'Ɬijupi' kakha' ley in nite' łeke' qu' ni'sinhettax pekhewe' iktaxets pa' Intata qa ininqapits in iktaxijje'm qa kakha' hatsłe łunye'j in yilanji'ijtaxifi pe' inqa'metets.* 2 Qe qek yijaayi'ija qek nenli'jju' kakha' ley, qekha hats nihaminhettaxiikii in yitawje'metem pe' łewuł'ets, ma' qekha hats nilitaxij in yilan na'aj inqa'met. 3 Qa week ininqapits in yaqsiijkii in yilanji'ij pe' inqa'metets qe qa' net'ejuyets pe' łewuł'ets. 4 Qe nite' weju'Ɬij pe'qu' ł'athitse' na'aj wakka qa na'aj kots'eteika' qu' niwu'm pe' inwuł'ets. 5 Qa hik ta'Ɬijupi' in i'nk'aa uiji'teje'm ha'ne sehe' ha' Cristo qa yit'ijets pa' Intata: *—Nite' łisu'un pe' talanhetiiji'ijtax efi inqa'metets qa pe' testiiji'ijtax ej iye (ofrendas), qa hatsłe łajilet ye'm pa' yese'n.** 6 *Pe' talanhetii efi inqa'metetsik'i na'aj week tene'Ɬju' qa na'aj nite' week qu'*

* **9:12** Dn 9:24; He 7:27; 10:4 * **9:13** Lv 16:14-15; Nm 19:2,9,17-18 * **9:14** 1P 3:18; 1Jn 1:7; Tit 2:14; He 6:1; 10:2,22 * **9:15** 1Ti 2:5; Jer 31:31-34; 1Co 11:25; 2Co 3:6; He 4:1; 7:22; 8:6,8; 12:24; 13:20; Gn 12:7; Ro 3:25; 5:6; 8:28; Ga 3:19 * **9:19** Ex 24:6-8; Lv 17:11 * **9:20** Mt 26:28 * **9:21** Ex 29:12; Lv 8:15 * **9:22** Lv 17:11 * **9:23** He 8:5 * **9:24** Ro 8:34; He 7:25; 8:2 * **9:25** He 9:7; 10:19 * **9:26** Mt 24:3; 28:20; 1Co 10:11; He 4:3; 7:27 * **9:27** Gn 3:19; 2Co 5:10 * **9:28** Is 53:12; 1P 2:24; Mr 8:38; Mt 26:28; 1Ts 4:16; 1Co 1:7; Tit 2:13 * **10:1** Col 2:17; He 8:5; 9:11 * **10:5** Jer 36:2; He 1:6

netene'ɬju' qu' net'ejuyets pe' witwuɬ'ets, enewe'en nite' ɬiwejuɬenij. 7 *Ma' qa hik ta'ɬijupi' in hit'ijets iye: "Ha'ne qe ha'ni'in qu' haqsiijkii pa' ɬisu'un akha', Dios," in ɬ'anye'jek kakha' t'ejui yiwets we'nika'ajji' na' witfaakanek.— (Sal 40:6-8)* 8 Kakha' yojo iku'uj in yit'ij, ha' Cristo in yit'ij pa'aj: *—Nite' ɬisu'un pe' talanhetiji'ijtax efi inqa'metets qa pe' testiiji'ijtax ej iye (ofrendas), qa pe' talanhetii efi inqa'metetsik'i na'aj week tene'ɬju' qa na'aj nite' week qu' netene'ɬju' qu' net'ejuyets pe' witwuɬ'ets, week ekewe'en nite' ne'sinheti'mkii.— (Sal 40:6)* Qa ekewe'en qa hik ekewe' ɬ'anye'jtax kakha' ley.* 9 Ma' qa yit'ij iye: *—Ha'ne qe ha'ni'in qu' haqsiijkii pa' ɬisu'un.— (Sal 40:7)* Qa ikji' qu' hats nenit'ijji' pakha' yojo ɬenifenye'jtax qu' netwu'mhitii ink'ui pe' inwuɬ'ets, ma' qa' nuihinteje'm pa' ink'ayik. 10 Qa in ta'ɬets pa' yisu'un pa' Intata ma' qa hats jitetli'jju' qe ta'ɬets pa' ɬ'ese'n ha' Cristo in wetɬisɬi'ij qa hats ewi'ɬɬi'ij nite' ɬ'anuuyi'i qu' niyeket iye.* 11 Week na'aj pa'i neɬuts ikijje'm in nite' i'nju', yithayiki qa kakha' hatsɬe ɬunye'j in yilanjiifi ne'ej inqa'metets qa in yaqsiijkii qa olotsij, yemjeetax ekewe'en nite' ɬeke'tax qu' niwu'm ink'ui pe' inwuɬ'ets.* 12 Qa pakha'ɬe Jesucristo wetɬisɬi'ij pa' Intata qu' nawa'mifi pe' inwuɬ'ets qa hats ewi'ɬɬe qa' hame' iye pakhape', ma' qa hats *i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata. (Sal 110:1)** 13 Qa hik pakha'a' qa notki'ets qu' hats namets in yit'ij: *—Ipɬu'ui qu' week not'otsipji'kii qu' nanaxij pe' ɬ'ejuihifets.— (Sal 110:1)** 14 Qe in wetɬisɬi'ij in wa'm infi qa hats ewi'ɬɬi'ij iye, ma' qa ta'ɬets in hats nilii'jju'ha qa' pakhaaye'ɬi'ij qu' ɬe'sitse' pekhewe' hats t'eku'miiji'. 15 Pa' Espíritu Santo nifel ine'm iye aka'an in yit'ij: 16 *—Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: "Aka'an kakha' hiwjutsiqen qu' haqsiimijkii hatse' nekhewe'en qu' hats ɬ'aka'the' ye'ɬe ha'ne hane'ej ɬahats'ij. Qa' henji'teje'm pe' ɬatawjets ekewe' qu' hit'ij qu' naqsiijkii qa hika'ajji' iye pe' ɬaqjamtikineyejeikii."* 17 Qa yit'ij iye: *"qa nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' hijamti'ik'i pe'qu' ɬewuɬ'etse'."— (Jer 31:33-34)* 18 Qa hik ta'ɬijupi', in hats tewu'mhitii ink'ui ekewe'en ma' qa hats nite' hamik'ui pa'qu' jintalantaxifi inqa'met pa' Intata qu' net'ejuyets pe' inwuɬ'ets.

Pa' wit'ikheyi'j ink'ayik qa iɬa'x iye.

19 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, in ta'ɬets pe' ɬ'athits ha' Jesús ma' qa hats ham peeyi'ijkii hats ji'kesimenɬi'ijkii qu' ji'nuyetsji' pakha' ɬii wititset lees in ɬe'wiisija* 20 qe ta'ɬets pa' wit'ikheyi'j ink'ayik qa iɬa'x iye yiqhofinhetii hakha'an qe in hats qhofii pa' ɬejilafi' pe' witlijtsitjii ikji' in hats wetɬisɬi'ij pa' ɬ'ese'n qa wa'm infi,* 21 qa na'l iye hakha' inqa pa'i les in qiji' pekhe' ɬetsi'ii pa' Intata.* 22 Qa hik ta'ɬijupi', jineketsha pa' Intata qa' yijaali'ija pe' intawjets qu' weeki'ijha qu' jinenekets, qa pa' nite' inqekuyejeyij qa' yijaale' ine'mha iye, qe hats jitetli'jijju' in jiyitawjemetentax pe' inwuɬ'ets qa ha'ne i'naj qa hats wempuli'jji' pa' ɬe'wisji' iweli'.* 23 Jiwatjanithenij qu' nite' jinteliyi'ij in nite' jiteqeku'uk'i pa' inwetjumtikineyejeyik'ui, qe pa' Intata nite' yaqanɬekii yaqsiijkii hatse' pa' hats yiwjutsiqen.* 24 Jiweteni'fenij wetju'ɬ qu' jinowo'oikii pa'n ɬunye'j qu' les jinewe'tsu'un qa qu' jintaqsiijkii pa' ɬe'wis. 25 Hasu'uj qu' ewi'ɬi'ik'i qu'nte' jinanami'ii qa jinot'axji'ij wetju'ɬ, in ɬunyejeyek pe' uja'x in hats amaneyijkii, jinamii yijat'ij hats'inha qu' jinatkakɬinjiij wetju'ɬ, qe les ɬe'wis qu' jinatkakɬinij in hats jite'wen in hats met pa' neɬuji'.*

¿Me pa' Cristo qu' ijayan, me i'nɬi'i pa' qi ɬawak pa' Intata?

26 Qe qu' nite' jinteliyi'ij in jitesu'unɬe in jitaqsiijkii pa' uɬ'ax in hats jinikfe'ltaxets pa' yijaa'ija, ma' qa hats ham pakhape' iye qu' nawa'mifi pe' inwuɬ'ets,* 27 qa hats ewi'ɬɬe pa' jit'otki'ets pakha'an pa' uɬ'axija qa iftsaxji' iye qu' newetjeyumtshentax, qa pa' ɬ'elej iye *pa' fe't qa' netuj pe' ɬ'ejuihifets. (Is 26:11)** 28 Kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) na'aj nite' tek'enets qa t'otsipji'kii, ma' qa ham pa'qu' ne'nq'eletij in talanhetii in wetsjuk i'nɬi'i qu' wetshetk'ewi'ɬe' pe'qu' nenfelijkii.* 29 ¿Qa pa'n ɬumti'iɬ qu' ɬuk'eye' qu' les qiye' pa'qu' ɬantanithenkeye'je' pakha' qu'nte' netk'ene'ets qa t'otstaxipjikii iye ha' ɬa's pa' Dios, qa yuten pe' ɬ'athits hik pekhewe' yit'unhet pa' ink'ayik wenit'ij qa hik pekhewe' iye hats nili'jtaxju', qa uɬ'etsik'i ɬe'lijeyij pakha' Espíritu eqi'fenkena'x?* 30 Jinikfe'lets pa' Intata in yit'ij: *—Yakha' qu' haiqa'tjai. Yakha' qu' hijanin.— (Dt 32:35)* Qa yit'ij iye: *—Pa' Yatsat'ax'inij qa' nitanithen na' ɬetsettax.— (Dt 32:36)** 31 Uɬ'axija qa iftsax qu' jinitanithen pa' nite' wa'm Dios.* 32 Ijamti'iɬik'i kekhewep neɬutsik'i, ekheweli'ɬ in i'nk'a ɬ'estiyiɬij pa' na'lkii, qa qi in ɬ'ejuyiɬiju'ɬ

---

* **10:8** Mr 12:33; He 10:5-6 * **10:10** Jn 17:19; He 7:27; 9:12 * **10:11** Nm 28:3; He 5:1 * **10:12** Ro 8:34; Ef 1:20; Col 3:1; He 1:3; 8:1; 12:2; 1P 3:22 * **10:13** Lc 20:43; 1Co 15:25; He 1:13 * **10:16** He 8:10,12 * **10:19** Ef 2:18; He 9:25 * **10:20** Jn 10:9; He 9:3,8 * **10:21** He 2:17; 4:14 * **10:22** Ez 36:25; He 9:14 * **10:23** 1Co 1:9; He 3:6 * **10:25** Hch 2:42; Ro 13:11; He 3:13 * **10:26** Nm 15:30; Dt 17:12; He 6:4; 2P 2:20-21; 1Jn 5:16 * **10:27** Sof 1:18; 2Ts 1:8 * **10:28** Dt 17:6; He 2:2 * **10:29** Mt 12:31-32; Ef 4:30; He 6:6 * **10:30** Sal 135:14; Ro 12:19 * **10:31** Mt 16:16; Lc 12:5

pekhewe' a'tits enifenyejeyi'łkii, qa nite'łe yeqenijani'ł ej.* 33 Qe i'nłi'i qe ł'ethinhetiyi'łij ne'ej week in uł'etsik'i ne'ej wenit'iłij ewetskii qa qe uł'ax iye na'aj enifenyejeyi'ł, qa i'nłi'i qe łi'feni'ł ne'ej hik łenifenyejei iye pa' enifenyejeyi'ł,* 34 qa łe'nq'eletiłij iye ne'ej t'ophełitiiju', qa in ł'itkamhitiitaxi'łij ne'ej łantsat'etstaxiłij qa e'łe'sitsłi'iłi'mkii, qe łenikfe'li'łets in hats na'li'ł e'm na' wa'sji' pekhewe' les in łe'sits qa les iye in t'units wiikfik'i łantsat'etsi'łij.* 35 Qa hik ta'łijupi' in nite' łeqeku'uł, qe hik aka' qu' nata'łets pa'qu' qi enisit'i'ił hatse'.* 36 Qe les łe'wis qu'nte' itaqsuni'iłijup, hats'inha qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa' esti'yi'łij pa' hats yiwjutsiqen pa'aj.* 37 Qe hats nite' toxik'ui pa' łahats'ij, *pakha' nam hatse', aje'eł qu' nanam. (Hab 2:3)** 38 Qa yi'tłi'ij iye *pakha' qu' natsathen qu' iła'xe' ta'łets qu' nite' nesqekuye', qa qu' netetwek'ela'xłeyik'ui, ma' qa nite' łeke' qu' łe'wise' ye'm.* *(Hab 2:4)* 39 Qa nite'łe inekhewel pekhewe' tetwek'ela'xets pa' łewuł'eye'jju', qe inekhewel yijat'ij pekhewe' hats yamets pa' witiłijii qe nite' jiteqeku'.

11

Pa'n łunye'j in nite' jiteqeku'.

1 Ma' hayits, pa' nite' inqekuye'j in na'l ma' qa hats jutsiqax in jintesti'yij hatse' pekhewe' hats jit'otki'ik'ui, qa hats yam'inijju'ha iye in nite' jiteqeku'uk'i in yijaa'ija in na'l pekhewe' mexe nite' jite'wen.* 2 Hik pakha' iye pa' nite' witqekuye'j pe' inaqwa'mhitsik'i in na'li'm qa pa' Intata qa yi'sinhetij. 3 Pa' nite' inqekuye'j hikpa' ta'łets in jinikfe'lets pa' Intata in yi'tłi'ij ma' qa na'l ha'ne week, qa hik ta'łijupi' enewe' hane'ej jite'wen in wanaqsiijkii pa'aj ta'łets pekhewe' wekwek nite' jite'wen.* 4 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abel in ta'łets, qa łe'wis pa' łeqisit'ij pa' Intata qe yilan pa' kots'etaxik'i qa nite' hik łunyejei pe' tistaxij pa' Caín, qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abel ma' qa t'eku'mijiju'ł pa' łeqisit'ij. Pa' Abel in hats wa'mtax, qa hikłe łunye'j qu' mexe niyet qe ta'łets pa' nite' łeqekuye'j.* 5 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Enoc in ta'łets, qa wetka'xetspha'm na' wa's in mexe nite' wa'mtax hats'inha qa' nite' nawa'me' ha'ne sehe' ipji', *qa ham yi'wene' pa'aj qe pa' Intata hats yeka'xpha'm.(Gn 5:24)* Qa yit'ij ke' we'nika'ajji', in mexe nite' wetkaxpha'm, pa' Intata yisu'unija pa' łunye'j pa' Enoc.* 6 Qa qu' hame'łe pa'qu' nite' inqekuye'ji'ij, nite' łeke' qu' ni'sinheti'mkii pa' Intata, qe les łe'wis pakha' qu' nisu'un qu' meti'im pa' Intata qa' hasu'uj neqeku'uk'i in na'l pakha'an, qa' hasu'uj neqeku'uk'i iye in tis pekhewe' wo'oi. 7 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Noé in ta'łets, pa' Intata in nifeli'm qu' łunye'je'kii pakha' qu' mente' ne'twenheti'ye', pa' Noé qa qi in tek'enetsha pa'aj qa yaqsiijkii pe' qi tokoyei qe qa' łe'sitseju' pe' łewhe'ye' qa pe' łelits qa pe' łewheyetsłe pe' łelits. Pakha' nite' łeqekuye'j pa' Noé hikpa' ta'łets in uł'etsju' pa'aj pekhewe' sehe' ipji', qa hik aka' łunye'j pa' Noé in testi'yij qa yatsathen qe ta'łets in nite' yeqeku'.* 8 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham in ta'łets, qa pa' Intata in taya'yiiji' qa tek'eenetsha qa ik qu' namii pakha' hats yiwjutsiqeni'mii qu' netisij qa' natsat'axij. Qa in ik, qa nite' nikfe'lets pa'n t'ejuiji'.* 9 Qa pa' nite' łeqekuye'j in ta'łets, qa' hik łunye'j na'aj tujtseika' ta'łji' in i'ni'kii pa' sehe' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata. Qa i'nifi pekhewe' qooxol, qa hik aka' łunye'j iye pa'aj pa' ła's Isaac qa pa' Jacob iye ła'sek pa' Isaac, hik pekhewe' iye pa'aj tisij aka' yiwjutsiqen.* 10 Qe pa' Abraham notkitaxets qu' namii pakha' witset na'li'm pe' te'weyik'uiju' yijanit'ets, qa pakha' yaqsiijkii pa' łunyejju' qa hikpa' iye niihinpha'm, pakha'an hikpa' pa' Intata.* 11 Qa in ta'łets iye pakha' nite' witqekuye'j, pe' Sara qa testi'yij pa' łet'unha'xijup in iwkajitshen pa'aj, yemjeetax in hats ława'mhitax, qe nite' yeqeku' pakha' yiwjutsiqeni'm aka'an.* 12 Qa hik ta'łijupi', pa' Abraham in hats nite' łeke'tax qu' nana'l ła'se' qe hats ława'ma'x, pakha'an qa ta'Łhe'ets *pe' olootsija in łunyejeyek ne' footekii i'ni' na' wa's, qa hik łunyejei iye na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli' in nite' łeke' qu' jintejeyumtshentax.* *(Gn 22:17)** 13 Week enewe'en wa'młejiik'uiha pa' nite' łeqekuyejei, qa nite' testiitaxij pe' wekwek yiwjutsiqen pa' Intata. Qa łe'sitsłi'imkii in yejełii pakha' mexe toxii, qa tetfelij iye in łekhewel hik łunyejei qu' jukhewiika'le' ha'ne sehe' epji' qa qu' tujtseika' nata'łik'uiji' iye ha'ne sehe' epji'.* 14 Qa pekhewe'en in yit'ij aka'an qa yeqet'aaxik'iha in tetfeltaxij in wo'oikii pa'qu' łetseet'i'ija. 15 Qa qek nijamti'iikii qu' napilii pakha' hats ta'łji'kii, qekha hats napiltaxii iye.

---

* **10:32** Fil 1:29-30; He 6:4 * **10:33** 1Co 4:9; Fil 4:14; 1Ts 2:14 * **10:34** Mt 5:12; 2Ti 1:16; 1P 1:4-5 * **10:35** He 2:2; 11:26 * **10:36** Lc 21:19; He 12:1 * **10:37** Is 26:20; Lc 18:8; Ro 1:17; Ga 3:11; Ap 22:20 * **11:1** Ro 8:24; 2Co 4:18 * **11:3** Gn 1:1; Jn 1:3; 2P 3:5 * **11:4** Gn 4:4; 1Jn 3:12 * **11:5** Gn 5:21-23; 2R 2:11 * **11:7** Gn 6:13-22; 1P 3:20 * **11:8** Gn 12:1-4,7; Hch 7:2-4 * **11:9** Gn 12:8; 18:1; Hch 7:5; He 6:17 * **11:10** He 12:22; 13:14; Ap 21:2,10,14 * **11:11** Gn 17:19; 18:11-14; 21:2 * **11:12** Ro 4:19 * **11:13** Mt 13:17; Jn 8:56; He 11:39; Gn 23:4; 1Cr 29:15; Sal 39:12; 1P 1:17

16 Qa yisu'unłe pa'qu' łetseet'i'ija les łe'wis, ikji', pa'qu' łetseet'i'ija na' wa'sji'. Qa hik ta'łijupi', pa' Intata in nite' wepinij in yit'ij łetets in łeqe Dios pekhewe'en, ma' qa hats yajileti'm pa' łetset.* 17 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham in ta'łets, pa' Intata in yijaajin, pa' Abraham qa t'eku'mi' pa' Isaac qu' nilan qa' netisij. Pa' Abraham in tistaxij pa' Intata pa' yiwjutsiqen, ła'mek qa t'ihintaxij qa yilantax pa' ewi'łhi'i' in ła's.* 18 Qa ha'ne Abraham qa hik ha'ne pa' Intata yit'ijets pa'aj: *—Na' Isaac hikna' qu' nata'łets pakha' ta'ł ewets hatse'.— (Gn 21:12)** 19 Pa' Abraham nikfe'lets pa' Intata in na'li'm pa' łet'unha'xijup qu' niłin pe' hats naxtaxju'. Qa hik ta'łijupi' pa' Abraham in hik łunye'j qu' hats ni'wen iye pa' ła's qu' hik łunye'je' qu' hats nawa'mtax, qa aka'an qa hik aka' wenit'iji' in wetjeyumtshenijupi' in iła'x iye pa'qu' hats nawa'mtax.* 20 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Isaac in ta'łets, qa iyinipji' pa' Jacob qa pa' Esaú qu' net'ejuyets pa' mexe hamik'ui.* 21 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Jacob in ta'łets in hats niwamhiyu', qa iyinipji' pekhewe' łelits pa' José, qu' net'ejuyets pa' mexe hamik'ui, qa in iyin qa totjoyipji' pa' ławaikajit.* 22 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' José in ta'łets in hats niwamhiyu' pa'aj, qa nifeli'm pa'qu' nełuyeji' qu' nakik'uifik'i pe' Israel pa' sehe' Egipto, ma' qa nifeli'm pa'qu' łeqfenyejeyi'ij hatse' pe' łenutsik'i.* 23 Qa pa' nite' łeqekuye'j pe' ł'alhei pa' Moisés in ta'łets, in i'nk'a nekfik'i pa'aj pa' Moisés, in yi'wen in łe'wis, qa yat'inkii pa'aj yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits, qa nite' nijiweyik'i in inaqyaji'ij pa' wittata qu' natlanhetiiju' week na'aj i'nk'a nekfik'i qu' jukhewe'.* 24 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, in hats ajit pa'aj, qa nite' yisu'un qu' ła'si'ij pe' łasi' pa' Faraón.* 25 Pa' Moisés yejełji' qa t'eku'mi' qu' weeki'ił qu' natawitjaxtiyi'ł pe' Israel łeiłets hik pekhewe' łetset pa' Intata, qa t'anuyi' pekhewe' te'su'unhetiiji' qa yi'sinheti'mkii nite' yape ta'łets pa' uł'ax. 26 Qe les in yaftsin yijat'ij in yumti qu' les łe'wise' wiikfik'i pa'qu' nata'łets in jitaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets ha' Cristo qa t'anipji' pe' Egipto łewekwekits, qe łakha' hats yejełii pakha' qu' netisij hatse' pa' Intata.* 27 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, in ikik'uifik'i pa' sehe' Egipto, pa' ławak pa' wittata nite' nijiweyiju'ł, qe nite' yaqamij pakha' hats yumti qa hik łunye'j qu' ni'wen pakha' nite' jite'wen Dios.* 28 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, qa yaqsiijkii kakha' łii Pascua qa yetsileł ijkii pe' wit'athits pe' łekuwelii pe' łeqejil, hats'inha pakha' ángel yilan na'aj ajit ne'ej witlits qa' nite' net'ekume'ets pekhewe'en. 29 Pakha' nite' łeqekuyejei in ta'łets, qa iketsteje'm pa' łajaika' pa' qi iweli' łii Rojo qa in ikteje'mkii qa hik łunye'j na'aj yisłax sehe'. Qa pe' Egipto łeiłets in yijawejtaxteje'm, qa week uikii pa'aj.* 30 Pa' nite' łeqekuyejei pe' Israel in ta'łets, qa jufufju' pa' qi łejilafi' pa' witset Jericó. Jufufju' pa'aj in hats yamijets wetsjuk tatsai (7) nełuts in ikijje'm in tef'eyeikiyijupkii. 31 Pakha' nite' łeqekuye'j pe' ewi'ł natkinkii pe' jukhew łii Rahab in ta'łets, qa nite' i'nji'teje'm pe' naxju' pa'aj nite' tek'en, qe pekhe'en neqjunu'uju'ł qa yi'fen pekhewe' Israel łeiłets yituwełkii pa' witset.* 32 ¿Pa'n łii pa'qu' henfel iye? Qa hatsłe nite' weju'łij pa' nełu qu' henfelik'i pa' Gedeón, pa' Barac, pa' Sansón, pa' Jefté, pa' David, pa' Samuel, qa pekhewep profetas.* 33 Pakha' nite' łeqekuyejei pekhewe'en in ta'łets, qa yamitju' pe' witsetits, yaqsiijkii pa' yatsathen, tisji'jij pa' Intata pa'qu' niwjutsiqen, yit'onik'i łejil pe' athilets,* 34 ham łunyejeyi'ijkii pa' ł'elej pa' fe't, nite' yif'eli' ik'uiju' pa' ł'asłeye'j pa' witqatsjikinet, jukhewiwatitstaxkii qa wanaqsi'jłejiijkii in t'unitsji'ijkii, łekhewel pa'aj les in t'units qa watlanji'ij, yeq'ilatjiijkii pe' ławatlanhefets.* 35 Pe' efuts yaqamtaxij pe' łelitsik'i, qa testiiji'jij in hats iłiiji'ij. Qa pekhewepłe qa yaq'alji'jij łenqek'uwjei, qe qa' nana'li'm pa'qu' łiłijiye' iye les in łe'wis, ma' qa nite' t'eku'miju'ł in tewejinhetiitaxkii. 36 Qa pekhewep qa tawtshenheti'yijkii wi'tlijei qa teqsilanhetiije'mkii iye, qa t'opheł itiyijju' iye pe' fołołik'il qa wenuijinifi iye pe' witq'opheł itjii,* 37 naq'axijju' pe' uja'x in tejelaxti'yijkii pe' utel, weniwk'itsinjem łaljai pe' uja'x, qi in t'emehetsetiyijetskii pe'ye' in tajaajinhetiitaxkii, naq'axijju' pe' uja'x witqatsjikinet, qa pekhel tufufji'kii uja'xłi'i in yeqhinataji' kots'etets qa kots'eteikal ł'ajits. If'iljetsits, yaats'e'ej wekwek, qa uł'ax łenifenyejei iye.* 38 Aka' łunyejei enewe'en qa nite' łeke'tax qu' na'nipji' ha'ne uł'ax sehe', nekłi'ikii pa' neki'kii pa' ham i'ni'i', pa' uteket, i'nifikii pe' kumummifi utekui qa pe' kumummik'iju' pa' uteket hik łunyejei witiwjets. 39 Enewe'en in yemjeetax in nite' yeqeku'tax pa' Intata, qa nite'łe tisij pa' yiwjutsiqen pa'aj, 40 qe pa' Intata hats yaji'let pa' qi in łe'wis qu' net'ejui inwets, hats'inha qa'

---

* **11:16** Ex 3:6,15; Mr 8:38; 2Ti 4:18; He 13:14 * **11:17** Gn 22:1-10; Stg 2:21 * **11:18** Ro 9:7 * **11:19** Ro 4:18 * **11:20** Gn 25:25; 27:26-40 * **11:21** Gn 47:31; 48:1,5,16,20 * **11:22** Gn 50:24-25; Ex 13:19 * **11:23** Ex 1:16,22; 2:2 * **11:24** Ex 2:10-11; Sal 84:10 * **11:26** He 10:35; 13:13 * **11:27** Ro 1:20; Col 1:15-16; 1Ti 1:17 * **11:29** Ex 14:22-30 * **11:31** Jos 2:1; 6:23 * **11:32** Jue 4:6; 11:1; 13:24; 1S 1:20; 16:1,13 * **11:33** 2S 7:11; 8:1-3; Jue 14:5-6; 1S 17:34-37; Dn 6:22 * **11:34** Jue 15:8; 2R 20:7; Dn 3:25 * **11:36** Gn 39:20; Jer 20:2 * **11:37** 2Cr 24:20-21; 1R 19:10; 21:13; 2R 1:8

je'weeki'iɬ hatse' pekhewe'en qu' jinink'aihit qa' injunyejeye' pakha' yisu'uunija pa' Intata qu' injunyejeye'.*

12

Pa' Intata yitanithen iye pekhewe' hats ɬelitsij.

1 Qa hik ta'ɬijupi' qu' jinteje**ɬ**ii enewe' qu' jinetjeyumtshen**ɬ**e injupi' in t'ejuyets pa' nite' inqekuyejei enewe'en olots pa'aj hik ɬunye'j qu' jineqewuk'un, qa' jintewejin eku'n pakha' qu' jinok'elettaxkii qa' jintewejinija iye pakha' qu' nite' jutsitaxe' qu' jiniyejinju' uɬ'ax, qa' jinekuma'x qa hasu'uj qu' jineneqlineyu'uj in ju'un ji'teje'm pe' wa'nq'an,* 2 qa' jinteje**ɬ**iiha ha' Jesús, hikha' yenju' pa' nite' inqekuyejei qa hikha' iye qu' les namitik'uiha hatse'. Hikha' in yeje**ɬ**iiha pa' witisa'x qa qi in went'unhetifi ke' Cruz, nite' yisu'un qu' newepinkii, qa hane'ej qa hats i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata pa' ɬots'ojila'xipji'.* 3 Ijamti'i**ɬ**ii hakha' qi in went'unhe**ɬ**i'iju'**ɬ** pakha' **ɬ**'apjahattaxi'm pekhewe' uɬ'ax yaqsiijkii, hats'inha qu' nite' eniwefi'i**ɬ**ju' qa' nite' atha'la'li'i**ɬ**ju' iye.* 4 Qe hane'ej in ɬawatlani'**ɬ** pa' witwuɬ'ax, qa mexe**ɬ**e nite' nami'**ɬ** ewets qu' me'nt'unheti'**ɬ**iju'**ɬ** qa ipɬu'ui qu' naq'ali'**ɬ** ej. 5 Qa hats ɬantapi'i**ɬ**ik'i iye kakha' ankak**ɬ**ineya'xtaxi'**ɬ** in ɬunyejeyek ne'ej witlits in wenit'i**ɬ**ij ewets: *—Ya's, iwu'mkitek'iju'**ɬ** pa' ɬaxtsathenkeye'j ej pa' Yatsat'ax'inij, qa hasu'uj iye utenij in naq'ayinij,** 6 *qe pa' Yatsat'ax'inij pakha' qu' nisu'un, pakha'an in yaqsi'jtaxijkii pa'qu' uɬ'axe' qa yitanithen qe qa' natsathenket, qa yeqsilankii iye pakha' qu' ɬa'si'ij.—* *(Pr 3:11,12)* 7 Qa hik ta'ɬijupi' in ɬaqsiijkii pa' uɬ'ax qa ɬ'atanithenhetii, qe pa' Dios hats ɬelitsi'**ɬ** ej qa ɬeqfenyejeyi'**ɬ** ej aka'an, ¿qe pa'n i'ni' pa'qu' wita'se' qu'nte' nitanithene' qe qa' natsathenket pa'qu' ɬatataye'?* 8 Qa qu' nite'**ɬ**e natanitheni'i**ɬ** pa' Intata in ɬaqsi**ɬ**ijkii pa' uɬ'ax, ma' qa ikji' in nite' ɬelitsi'**ɬ** ej, qe pa' Intata yitanithen week pe' ɬelits. 9 Week inekhewel na'l ine'm i'nalhei qa jiyitanithen in jitaqsiijkii pa'qu' uɬ'axe', ma' qa jitek'enets. ¿Qa inhats'ek qu' nite' jinewe**ɬ**isi'ij qa les jintek'eenetsha pakha' ɬatata pe' ini**ɬ**ii, qa' ji'**ɬ**iye'?* 10 Qe enewe' i'nalhei **ɬ**'aji'ij in jiyitanithen in jitaqsiijkii na'aj uɬ'ax qe qa' injunyejeye' pakha' yumti qu' **ɬ**e'wise' qu' injunyejeye', qa pakha'**ɬ**e Intata qa jiyitanithen in jitaqsiijkii na'aj uɬ'ax, qe qa' je'**ɬ**e'sitse'ju', ma' qa' ɬeke'ye' qu' hik injunye'je' hatse' pa' ɬunye'j pakha'an ham uɬ'axe'.* 11 Yijaa'ija in ham pa'qu' witaxtanithenkeye'je' qu' jini'sinheti'mkii in nam inwets, qe jitaats'e' yijat'ij. Qa jiye**ɬ**isi'ij pa' wit'ikesimeya'x qa qu' jintatsathen iye in hats jit'atsji'**ɬ**ijfik'i. * 12 Qa hik ta'ɬijupi', in ɬanami'**ɬ** ju'kii in hats **ɬ**'ajaajinhetiyi'**ɬ**, qa' mapili**ɬ**ets iye qu' it'unheti'**ɬ**ik'i ne' okoyeyi'**ɬ** qa eniihini'**ɬ**pha'm iye ne' aqhutsiyi'**ɬ** in hats nite' t'unitstaxik'i.* 13 Ma'a**ɬ**ik'i pa' wit'ikheyi'j **ɬ**e'wisik'i qa yatsathen qu' net'ejuyets ne' ef'iyeyi'**ɬ**, hats'inha pakha' i'nk'a napa'liyuji' ef'i' qa' nite' naname' wetju'**ɬ** iye, qe qa nanpa'lji' yijat'ij.*

*Je**ɬ**i'**ɬ**iju'**ɬ**, hasu'uj oqowe'yi'**ɬ**iju'**ɬ** pa' Intata.*

14 Mowo'o**ɬ**ii pa'qu' **ɬ**e'wise' qu' ejunyejeyi'i**ɬ**ets ene' week hats'inha qu' ikesimen **ɬ**i'i**ɬ**kii, qa' mowo'o**ɬ**ii iye qu' hasu'uj aqsii**ɬ**ijkii pa' uɬ'ax, qe qu' nite' aqsi'ji'i**ɬ**ijkii aka'an qa' nite' ɬeke'ye' qu' i'weni'**ɬ** pa' Yatsat'ax'inij.* 15 Je**ɬ**i'**ɬ**iju'**ɬ**ha hasu'uj pa'qu' naqamij in yisu'un qu' namets pa' ɬeqi**ɬ**inkeye'j pa' Intata, qa hasu'uj pakha' qu' hik ɬunye'je' qu' nana'li'm pa'qu' ɬefitets'e' ek'imii, ma' qa nalit pa'qu' uɬ'axe' qa suuj**ɬ**e qa hats weekijipji'.* 16 Hasu'uj nana'l iye pakha' qu' nanawitji**ɬ**e qa nite' qi'i'mji' pa' Intata in ɬunye'jek pa'aj pa' Esaú in t'ihinij pakha' qek natsat'axtaxij in ajit pa'aj qa yi**ɬ**eyijkitiju'**ɬ** pa' ɬaq.* 17 Ɬenikfe'li'**ɬ**ets pa' Esaú in hats yisu'untax pa'aj qu' netesti'yij pakha' qek natsat'axtaxij in ajit pa'aj, qa hats**ɬ**e nite' ɬeke', yemjeetax in yaq'aptaxij qa hats**ɬ**e ham ɬeke'ye' qu' nenink'ayhitik'ui pakha' hats wanaqsiijkii.* 18 Ekheweli'**ɬ** nite' hik ejunyejeyi'**ɬ** pe' aqa'jteyi'**ɬ**ik'i qu' ma'a**ɬ**ets pe'qu' utek'e' nite' **ɬ**enexke'ej qu' ji'nt'ekumtaxets, pa'qu' fet'e' qu' lepepekii, pa'qu' nooyekiiha, pa'qu' iftsaxe'kii najatax, pa'qu' net'unijik'i,* 19 pa'qu' t'uni'ik'i **ɬ**'a'x pe'qu' foje', pa'qu' kimmimime' **ɬ**'a'x pe'qu' wi'tlijeye', hik pakha' wit'ax pa'aj in yepi'ye' pekhewe'en, qa iyinets qu' yape hasu'uj niyet. 20 Qe pekhewe'en nite' weju'**ɬ**iju'**ɬ** kakha' wenit'ij in yit'ij: *—**Ł**unye'j ji'ij iye qu' inqa'met'e**ɬ**etax qu' not'otsipji' na' sehe' ne' utek qa' netje'laxti'yijkii pe'qu' utele' qa nawa'm.— (Ex 19:12)* 21 Qii'ija pa'aj in iftsaxji' pakha' ɬunye'jkii, qa pa' Moisés qa yit'ij: *—Tsitsalalinhetkii pa' yijiweya'x qi in topo'yij.—* *(Dt 9:19)* 22 Qa ekhewel**ɬ**i'i**ɬ** qa hats ɬaki'**ɬ**ets

---

* **11:40** He 11:16; Ap 6:11 * **12:1** He 10:36; 11:2,4-5,39; 1Co 9:24 * **12:2** Lc 24:26; Fil 2:8-9; He 13:13 * **12:3** Mt 10:24; Ga 6:9 * **12:5** Job 5:17; Sal 94:12; Ap 3:16 * **12:7** Dt 8:5; 1P 5:9 * **12:9** Nm 16:22; Is 38:16 * **12:10** Lv 11:44; 2P 1:4 * **12:11** Is 32:17; Stg 3:17-18; 1P 1:6 * **12:12** Job 4:3-4; Is 35:3 * **12:13** Pr 4:26; Ga 6:1 * **12:14** Ro 6:22; 14:19; Mt 5:8; 2Co 7:1 * **12:15** 2Co 6:1; Ga 5:4; He 3:12; 10:39 * **12:16** 1Ti 1:9; 4:7; 6:20; 2Ti 2:16; Gn 25:33 * **12:17** Gn 27:34-38 * **12:18** Ex 19:12-13,18; 20:18-21; Dt 4:11; 5:5,25

pe' utek Sión qa pa' łetset pa' nite' wa'm Dios, hikpa' witset Jerusalén wa'sji', qa hats łaki'łets iye pe' milits angelits,* 23 hats łaki'łets iye pe' not'ax wetju'ł łe'sitsi'mkii, hikpe' pe' week hats yamii pa' Intata hik łunyejei na'aj ajit ne'ej witlits pe' łiyits we'nika'ajji' na' wa'sji', qa hats łaki'łets iye pa' Dios hikpa' juez ha'ne week, hats łaki'łets iye pe' hats łe'siitsija łeqe espiritul pe' yatsathen,* 24 qa hats łaki'łets iye ha' Jesús, hikha' jiyamitets kakha' ink'ayik wenit'ij, qa hats łaki'łets iye pe' t'ilitfik'i pa'aj ł'athits, hik pekhewe' pa' ł'anyejei łe'wisik'i, qa nite' hik ł'anyejei pa'aj pe' ł'athits pa' Abel'ik'i in yisu'unłetax qu' natqa'tjai.* 25 Qa hik ta'łijupi' jeł'iłiju'ł qu' hasu'uj oqowe'yi'łiju'ł pakha' hane'ej iyeti'ł ek'ui. Qe in nite' łeke' qu' nilattaxik'ui pa'aj pekhewe'en pakha' yiyajitaxetskii ha'ne sehe' epji', ye'ehe qa' les qu' nite' łeke'ye' wiikfik'i qu' ji'nilattaxik'ui qu' ji'nt'anuitaxi' pa' jiyiyajitaxetskii wa'siipha'm.* 26 Pa' ł'a'x yime'lejit pa'aj pa' sehe', qa ha'neł'ij pakha'an qa yiwjutsiqen in yit'ij: —*Ewi'łij iye qu' hime'lejit hatse', qa' hats nite' ewi'łe'łe ha'ne sehe', qe na' wa's iye qu' hime'lejit.*— *(Hag 2:6)** 27 Qa aka' yit'ij: —Ewi'łij iye— qa jiyikfelitets in week hatse' pekhewe' witaqsijiiju' qu' netwu'mhitii pekhewe' łeke' in me'le'l, qe qa uja'xe'łe qu' amaneyi'i' pekhewe' nite' łeke' qu' me'le'le'.* 28 Qa hik ta'łijupi' inekhewel in jintesti'yij hatse' pakha' nite' łeke' qu' me'le'le'. Qa' jintit'ijets pa' Intata in qi in łe'wisij, qa' ji'niyinii qa in łunye'jek pakha' witjunye'j yi'sinhetij pa' Intata. Qa' jinewetłiisijha qu' jintewqinhetji'ha qa qu' jine'nijiweyiju'łha iye,* 29 qe pa' Intata hik łunye'j na'aj fe't in week naq'axij.*

13

Pa'qu' naqsiijkii pe' yijayan pa' Jesús.

1 Hasu'uj ili'iłij qu' mewet-su'uni'ł qe hats e'witjefeyek'ił.* 2 Hasu'uj antapi'iłii in łeneqjunu'ułij qa łetisi'łij na'aj łewhi'we't ne'ej łi'weniłik'ui, qe aka'an in ta'łets qa na'l pe' uja'x i'wjiijup pe' angelits qa nite'łe nikfe'lets.* 3 Hasu'uj antapi'iłii iye pekhewe' ejefetsi'łipji' wit'opheł-ii, qu' hik łunye'je' qu' onopheł-ifetsi'ił, qa pekhewe' iye yaats'e'ej uł'ax łenifenyejei, qe hats ewi'ł pa' ese'ni'ł.* 4 E'weeki'ił qu' qitsi'ił e'mji'ha in ł'ewheye'yi'ł, jeł-i'łets, hasu'uj netjilii in ł'ewheye'yi'łju', qe pa' Intata yitanithen pekhewe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits qa pe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax. 5 Jeł-i'łik'ui pa'qu' ejunyejeyi'ił hasu'uj qu' isu'uni'ł wiikfik'i kekhewe' ł'astai, i'wejułeni'łij pakha' łuk'e' pekhewe' hats na'li'ł e'm, hats łek yit'ij pa' Intata: —*Nite' k'ewejinłe, nite' tsitapi ei.*— *(Dt 31:6)** 6 Qa hik ta'łijupi', jiwetjumti'ik'ikiiha qa' jintit'ij: —*Pa' Yatsat'ax'inij hikpa' tsi'fen, tees qu' nets'ijiwei. ¿Łekpa' qu' łeqfenyejetaxyij ene' jukhew qa efuts iye qu' nite' łexke'yi'ij pa' Yatsat'ax'inij?*— *(Sal 118:6)** 7 Ijamti'iłii pekhewe' nifeli'ł e'm ke' Intata łe'lijei, jeł-i'łii pa' yamitji' in łe'wis pa' łunyejei, qa' ojonketiłik'i pa' łunyejei in nite' yeqeku'.* 8 Ha' Jesucristo nite' yili'ij pakha' hatsłe łunye'j neł-u, qa hane'ej, qa pakhaayi'ij iye.* 9 Hasu'uj metwejiniłij qu' ek'eni'łik'i pekhewe' qu' witq'ijatshenkeyejeye' nite' łunyejeyiju'ł ekewe'en qa pe' pakhaa'ija łunyejei. Qe les in łe'wisju' qu' nata'łets pa' łeqsu'unka'x pa' Intata qu' jet'unitse', qa nite' pa'qu' jintełuj. Hik aka' ham weju'łi'ij pekhewe' yaqsiijkii aka'an.* 10 Qa inekhewełłe qa na'l hakha' hats wa'm infi qa yiwu'm pe' uł'ets, qa pekhewe'en qa nite' weju'łij qu' nittaxijets qu' nijayan qe nite' yili'ij in yilanji'ijtax pe' inqa'metets qu' net'ejuyets pe' łewuł'ets.* 11 Qe na'aj qiji' pa'i in yeka'xifi ne'ej ł'athits ne'ej inqa'metetsik'i pa' te'weiteje'm łatawe'j pe' witlijtsitjii qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, qa ne'ej ł'esenits qa tewu'mhitiyik'uifik'i na'aj witset, ma' qa tene'łju'.* 12 Qa hik łunye'j ha' Jesús in yiwu'm pe' witwuł'ets qe ta'łets pe' ł'athits, qa wetka'xik'uifik'i pa' witset qa qi in yaats'e'ej.* 13 Qa hik ta'łijupi' yape ju'uketsfik'i pakha' i'nfik'i, ma' qa' jinakijets qa' jinakifikii pa' witwepina'xtax in łenifenye'j.* 14 Qe ham ha'ne'e' pa'qu' initset'e' qu' nite' niliyi'ij, qe jiwo'oikii yijat'ij pakha' mexe hamik'ui.* 15 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj jiteli'ij qu' jintełisij pa' Intata qu' nata'łets ha' Jesucristo qa pa' jiteł-isij pakha'an in jitewqinhet, ye'ehe, ha'ne ineji' in hats tetfelij ka' łii hakha'an qa hik aka' łunye'j.* 16 Hasu'uj antapi'iłii pa' łe'wis qu' aqsiiłijkii qa qu' i'feni'ł iye pekhewep, qe hik ekewe' ju'ukifikii yisu'un pa'

---

* **12:22** Ga 4:26; He 11:10 * **12:23** Sal 94:2; Lc 10:20; Fil 3:12 * **12:24** 1Ti 2:5; He 7:22; 8:6; 9:15; 11:4; 13:20; 1Co 11:25; 2Co 3:6; Gn 4:10 * **12:25** He 2:2-4,6; 8:5; 11:7 * **12:26** Ex 19:18 * **12:27** 1Co 7:31; 2P 3:10 * **12:28** Dn 2:44; He 13:15 * **12:29** Dt 4:24; 2Ts 1:8 * **13:1** Ro 12:10; 1P 1:22 * **13:2** Gn 18:3; Mt 25:35 * **13:3** Mt 25:36; 1Co 6:9 * **13:5** Dt 31:8; Jos 1:5; Fil 4:11 * **13:6** Sal 27:1; 56:4,11 * **13:7** He 6:12; 13:17,24 * **13:8** Jn 8:58; He 1:12 * **13:9** Ef 4:14; Col 2:16 * **13:10** 1Co 9:13; 10:18 * **13:11** 1Co 9:13; 10:18; Ex 29:14; Lv 16:27 * **13:12** Jn 19:17; Hch 7:58 * **13:13** He 11:26; 1P 4:14 * **13:14** Mi 3:10; He 12:22 * **13:15** Lv 7:12; Os 14:2; Ef 5:20

Intata.* 17 Ek'eni'ɬets pekhewe' tenek'enhe'yi'ɬ epji' in ɬijayani'ɬ pa' Intata qa' aqsiiɬijkii iye
pa'qu' nit'iɬij ewets, qe ɬekhewel neɲeɬij epji'. Qa nikfe'lets in ikets hatse' pa' Intata qa'
nenfeli'm pa'qu' ejunyejeyi'iɬij. Mowo'oɬii qu' i'sinheti'ɬi'mkii in nithayiki'iɬ qa hasu'uj qu'
iwuɬ'enheti'ɬi'mkii, qe qu' iwuɬ'enheti'ɬi'mkii qa nite' ɬeke' qu' ne'feni'ɬ.* 18 Iyini'ɬyipji'kii, qe
yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets in ham pa'qu' uɬ'axe' qu' haqsiiɬijkii. Qa ewi'ɬɬe in hisu'uni'ɬ qu' ham
net'ejuyi'iju'ɬ week pa'qu' haqsiiɬijkii.* 19 Les in k'iyini'ɬij ewets pe' iyinheyejeyi'ɬ hats'inha
pa' Intata qu' ɬexke'yi'ij qa' nite' optoxe' qu' hetpili'ɬ ei iye.

Pa' Dios qu' ne'feni'ɬ.

20 Pa' Dios pa' wit'ikesimeya'x, qa hikpa' iye niihinik'uipha'm pe' naxju' ha' Jesús Yat-
sat'ax'inij, hikha' qiji' kots'etets ɬenilayets qe ta'ɬets pe' ɬ'athits hik pekhewe' yit'unhet kakha'
ink'ayik wenit'ij hik kakha' nite' ɬeke' qu' nili'ij.* 21 Pa' Dios qu' hik pakha'ye' qu' neɬisi'ɬij
week pa' ɬe'wis hats'inha qu' aqsiiɬijkii pa' yisu'un, qa qu' net'ithayii'initji' iye inekhewel
qa' jintaqsiijkii pa' yisu'un qu' nata'ɬets ha' Jesucristo, hikha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj
qu' newetli'ij. Amén.* 22 Yejefets, k'iyini'ɬij ewets qu' me'nikulayiti'ɬets ekewe' uja'x qu'
k'akakɬini'ɬ in he'nq'ika'aɬij ei.* 23 Hisu'un qu' enikfe'li'ɬets hakha' inejefe Timoteo in hats
t'atsji'ɬfik'i iye in t'opheɬitiitax, qa qu' aje'eɬ nanamyii qa' hikha' qu' yijts'eye'kii hatse' qu'
natsamtaxi'ɬ ei qa' k'eweni'ɬ. 24 Hewetfelii pe' week pekhewe' tenek'enhe'yi'ɬ epji' in ɬijayani'ɬ
pa' Intata, qa week pe' inejefetsipji'. Enewe' inejefetsipji' pa' Intata Italia ɬeiɬets wetfeli'ɬ ei.
25 Pa' qi ɬeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij qu' hikpa' na'ni'ɬ ejupha.

---

* **13:16** Ro 12:13; Fil 4:18 * **13:17** Is 62:6; Ez 3:17; Hch 20:28 * **13:18** Hch 23:1; 1Ts 5:25 * **13:20** Jn 10:11; Hch 2:24; Ro 15:33; Zac 9:11; He 7:22; 8:6-10; 9:15; 12:24 * **13:21** Ro 11:36; Fil 2:13; 1P 5:10 * **13:22** Hch 16:1; Col 4:18; 1Ts 3:2; He 13:7,17; 1P 5:12

SANTIAGO

Mexe wetfel.

1 Yakha' Santiago, łeqejkunenek pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Hika' ha'ne witfaakanek t'ejuyets pe' doceju' (12) ta'łets pe' łelitsik'i pa' Israel pe' hane'ej mexe yak'eskii. Week hewetfelii.*

¿Łekpa' ta'łets in jitajaajinhetii?

2 Yejefets, les łe'wis qu' qi qu' e'łe'sitse'łi'iłi'mkii qu' nanami'ł ewets pe' witaqjaajinkeyejei.* 3 Łenikfe'li'łetsha pa' nite' inqekuyejeyij qu' natjaajinhetii qe qa' leesjeek qu' net'un. 4 Qa pa' nite' inqekuye'j in t'un qa' ta'łetsek in les łe'wis pa'qu' injunye'je' ma' qa ham pa'qu' hami'ik'ui in jiwatji'let. 5 Qa qu' nana'l pa'qu' ham łikfeliya'xe'ets pa'qu' łunye'je', qa' iyini'łijets pa' Intata. Ma' qa' netisij łikfeliya'xe'ets, qe pa' Intata nite' t'oqowe'yiju'ł qu' netniyinheyijets. Ma' qa' netisij.* 6 Qa lesłe łe'wis qu' weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' iyini'łijets pa' Intata qa hasu'uj qu' eqeku'ułik'i, qe pa'qu' neqeku'uk'i pakha'an hik łunye'j ne'ej łeqe t'uyuyuyits na' qi iweli' in pekhel yepiletji'kii na'aj t'unik'i. 7 Pa'qu' hik łunye'je' aka'an qu' niyin hasu'uj numti qu' nana'l pa'qu' netisij pa' Yatsat'ax'inij, 8 qe pakha'an nite' yeqet'axkii pa'qu' nijamti'ets qa nite' yeqet'axkii iye pa'qu' naqsiijkii.* 9 Pa'qu' ewi'łe' if'iljetsax inejefe'epji' pa' Intata les łe'wis qu' łe'wisi'imkii qe pa' Intata yiwqinhetji' pakha'an. 10 Qa pa'qu' ewi'łe' inejefe'epji' pa' Intata in yiwq'axin wekwek qa lesłe łe'wis qu' ni'sinheti'mkii in yijayan pa' Intata qa hasu'uj in yiwq'axintax wekwek, qe pa'qu' niwq'axintax wekwek hik qu' łunye'je' hatse' ne'ej łop'om in ta'łi' na'aj ł'ejinqa'wet qa sujłe qa hats wa'mji' iye,* 11 qe in nekpha'm ne' junu' ma' qa elejei qa yisłax na'aj jup'elket qa namju'kii ne'ej łop'omik'i qa pa' łe'sinyejeitax qa hats ham. Qa hik qu' łunye'je' na'aj yiwq'axin wekwek in week nełuts ewi'łłe in yijamti'ets in yithayiki qu' lees net'ijayijfik'i in yiwq'axin wekwek qa qu' nawa'm ma' qa hats hamijup.* 12 Łe'wisi'mkii pa'qu' jukhewe' in nite' yeqenijanij pe' witaqjaajinkeyejei qe qu' nat'atsji'łik'uifik'i pe' witaqjaajinkeyejei qa' netesti'yij hatse' pa'qu' łapjisa'ye' pakha'an witiła'x hikpa' hayiits yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qu' netisij hatse' pekhewe' yijaa'ija in yisu'un.* 13 Pa'qu' noksi'wen qu' natjaajinhetii qa hasu'uj qu' nit'ij: —Tsijaajin pa' Intata,— qe pa' Intata nite' łeke' qu' natjaajinhetiitaxij pa' uł'ax, qa' łakha' iye nite' yaqsiijkii qu' nijaajinij pe'ye' pa' uł'ax. 14 Qa pakha'łe qu' natjaajinhetii qe ta'łets in yisu'un qu' naqsiijkii pakha' łakha'łe in yisu'un uł'ax. 15 Qe in wetwejinij pakha' łakha'łe in yisu'un qa hikpa' yaqsijinenijkii uł'ax ma' qa hastaax qa yaqsiijjikiiha pa' uł'ax. Qa in hats yaqsiijjikiiha pa' uł'ax, ma' qa hats na'l pa' witwamhi'.* 16 Yejefets, yakha' k'esu'uni'ł. Hasu'uj metwejiniłij qu' nawitji'ił aka'an.* 17 Week na'aj jitesti'yij qa na'aj jitoksi'wen iye in łe'wis ta'łiipha'm pa' i'ni' pa' Intata, hikpa' yaqsiijkii iye pa'aj week ene' jite'wen i'nji' ha'ne wa's. Pa' Intata nite' yi'nk'aihit pa'qu' hats nisu'un. Nite' hik łunye'j na'aj witq'enełeya'x in ink'ayik'ik'uikii na'aj i'ni'.* 18 Łakha'łe in yisu'unłe pa'aj qu' naqsiijkii qu' ewi'łi'ij iye qu' jinenekfik'ikii qu' nata'łets ekewe' yijaalija wi'tlijei, hats'inha qa' inekhewele' pe' les qitsji' pe' week łaqsijiiju'.*

Aqsiiłijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei.

19 Maxtayitiłik'i aka' qu' hit'iłij ewets yejefets, week ewiłei ekheweli'ł enexpiikeyu'ułijha qa' jełi'łijupkiiha iye pa'qu' niyet qa hasu'uj pa'qu' nitaqsunijup pa'qu' nenqitijineyu'uj in mente' nikfe'letsha qa hasu'uj iye pa'qu' aje'eł na'nayu'kii,* 20 qe na'aj nayu'kii nite' yaqsiijkii pa' yatsathen pa' hik łunye'j pa' yisu'un pa' Intata. 21 Qa hik ta'łijupi' iwu'mi'łfik'iha week pa' uł'ax, hats'inha qa' łe'wiise'łe qu' ku'mi'łiju'ł qa' aqsiiłijkii iye ke' Intata łe'lijei, qe ke' Intata łe'lijei neł isi'łij pe'qu' et'unhaxitsi'ił ma' qa' hats łeke'ye' qu' i'łiyi'ił.* 22 Aqsiiłijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei qa hasu'uj qu' isu'unłi'ił qu' epi'ye'ełik'i, qe qu' ewi'łe'łe qu' isu'unłi'ił qu' epi'ye'ełik'i, ma' qa hats łanawitjiłi'ił.* 23 Pa'qu' ewi'łe' in yepi'ye' ek'i ke' Intata łe'lijei qa nite'łe yaqsiijkii, pakha'an hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' in yejełiiju' ne'ej witeqjeł inetjii, 24 qe in yejeł iiju' ne'ej witeqjeł inetjii ma' qa in ik qa hats nitapi'ik'i iye pa' łunye'j. 25 Qa pa'qu'

---

* **1:1** Mt 13:55; 19:28; Mr 6:3; Hch 12:17; 15:13; 16:17; 21:18; 26:7; Ga 1:19; 2:9,12; Jud 1; Ro 1:1; Ef 6:6; Stg 1:1; 1P 1:1; 2:16; Ap 1:1; 21:12; Gn 49:28; Ex 24:4; Ez 47:13; Tit 1:1 * **1:2** Mt 5:12; 1P 1:6 * **1:5** 1R 3:9; Pr 2:3-6; Mt 7:7 * **1:8** Stg 4:8; 2P 2:14 * **1:10** 1Co 7:31; 1P 1:24 * **1:11** Sal 102:4,11; Is 40:7 * **1:12** 1Co 9:25; 2Ti 4:8; 1P 5:4; Ap 2:10; 3:11; Mt 10:22; Stg 2:5 * **1:15** Job 15:35; Sal 7:14; Is 59:4; Ro 6:23 * **1:16** 1Co 6:9; Stg 1:19 * **1:17** Nm 23:19; Mal 3:6; Jn 3:27; 1Jn 1:5 * **1:18** Jn 1:13; Ef 1:12 * **1:19** Pr 10:19; 17:27; Ec 5:1-2 * **1:21** Ef 1:13; 4:22; Col 3:8 * **1:22** Mt 7:24-27; Ro 2:13; Stg 2:14-20

nejeɬju' qa yejeeɬijupkiiha ekewe' qu' jintaqsiijkii wi'tlijei ɬe'sits hik ekewe' ji'yatsjiɬinik'uifik'i pa' uɬ'ax, pakha'an qa nite' yili'ij in yaqsiijkii pa'qu' nit'ij eke' wi'tlijei. Ma' qa nite' hik ɬunye'j pa' yepi'ye'taxik'i qa nite'ɬe yaqsiijkii. Pakha'an qa yaqsiijkii yijat'ij, qi in ɬe'wisi'mkii qe yaqsiijkii pa'qu' nepiye'ek'i eke' wi'tlijei.* 26 Pa'qu' nit'ijets in yijayan pa' Intata qa nite'ɬe ɬeke' qu' nitke'lenhetju' pa'qu' ɬelepepe', pakha'an wanawitjiɬe. Ma' qa in yittaxijets in yijayan pa' Intata, qa ham weju'ɬi'ij.* 27 Pa'qu' nijayaanija pa' Intata, aka'an ɬunye'j: t'ifti'ts'ets pekhewe' ham ɬ'alheye' qa ham iye pe'qu' ɬejefetse', qa t'ifti'ts'ets iye pekhewe' wikiihalei ham pe'qu' ɬejefetse'. Qa qi iye in yejeɬiju'ɬ pa' uɬ'ax ha'ne sehe' epji'.*

2

Week eqjunyejeyi'ij, pe' if'iljetsits qa pe' yiwq'axin wekwek.

1 Yejefets, ekheweli'ɬ in na'li'ɬ e'm pa'nte' eqekuyejeyi'ɬij ha' ɬe'wis Yatsat'ax'inij Jesucristo qa hasu'uj qu' lees qitsi'iɬ e'mji' pa'qu' niwq'axin wekwek. Week eqjunyejeyi'iɬij, pe' if'iljetsits qa pe' yiwq'axin wekwek.* 2 Jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek in ɬonot'axjiiɬij wetju'ɬ in ɬijayani'ɬ pa' Intata, ma' qa namii pa' ewi'ɬ jukhew yiyaqsiji' pe' oro qa yeqhinataji' iye pe' ɬe'sits, qa namii iye pa' ewi'ɬ jukhew if'iljetsax qa tejilii pe' ɬeqhinatai. 3 In qi in ɬeneqjunu'uɬiju'ɬ pa' yeqhinataji' pe' ɬe'sits ma' qa ɬit'iɬijets: —Ha'ne ni'iju' ha'ne lees in ɬe'wisju'.— Qa pakha'ɬe if'iljetsax qa ɬit'iɬijets: —Hik nakha'ɬe ni'i' ats'ap'aye'ɬe,— i'nɬi'i qu' it'iɬijets: —Niɬi'iju' sehe' ne' yif'iyeyiiju'.— 4 ¿Me nite' hik aka' ejunyejeyi'ɬ qu' hik ejunyejeyi'iɬ na'aj juez in uɬ'ax pa'qu' naqsiijkii? 5 Yejefets, ek'eni'ɬik'iha aka' hane'ej qu' hit'ij. ¿Me nite' t'eku'miiji' pa' Intata pekhewe' if'iljetsits ha'ne sehe' epji' qu' lees nijayaanija qa' netisij hatse' pa'qu' ɬetset'e pa' tenek'enhe'yi' pa' Intata, hikpa' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pekhewe' qu' nisu'un qu' nijayaanija?* 6 Qa ekheweli'ɬ qa ɬutentaxi'ɬ qa ɬ'anuitaxiɬi' iye pa' if'iljetsax. ¿Me nite' hikpe' pe' yiwq'axin wekwek nawitji'iɬiji' in ɬ'ithayiitaxiɬi'm qe nite' newqinheti'ɬji'? ¿Me nite' hikpe' iye neka'xjiiɬii ne'ej tenek'enheiji' na'aj witset?* 7 ¿Me nite' hikpe' iye uɬ'etsik'ikii ɬe'lijeyij kakha' ɬe'wis ɬii ha' ekheweli'ɬ yatsat'etsi'ɬ ej?* 8 E'ɬe'sitsi'ɬijju' qu' yijaayi'ija qu' aqsiiɬijkii kakha' wenit'ij (ley) week t'anipji' in yit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in ɬewetsu'unɬe.— (Lv 19:18)** 9 Qa qu'ɬe lees qitsi'iɬ e'mji' pa'qu' niwq'axin wekwek i'nɬi'i pakhape', ma' qa hats ɬaqsiiɬijkii pa' uɬ'ax qa kakha' wenittaxij (ley) ma' qa hats netpiliɬ'epji' qu' nit'iɬij ewets in nite' ɬaqsiiɬijkii.* 10 Qe pa'qu' naqsiijijkiiha week pe' hats wenit'ij (leyes) qa in yijanik'i pa'qu' ewi'ɬe' pekhewe' hats wenittaxij, ma' qa hats hik ɬunye'j qu' week nijanik'i.* 11 Qa in yit'ij iye: *—Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei, qa hik ɬunye'j iye ne'ej efu.— (Ex 20:14)* Qa yit'ij iye: *—Hasu'uj eqek'ui.— (Ex 20:13)* In nite' ɬaqsi'jtaxijkii qu' mowo'oi efutse' in hats ɬ'ewhe'yei qa ɬeqek'uiɬe ma' qa hats week ɬ'otsipjikii pe' yittaxij pa' ley.* 12 Qa hik ta'ɬijupi' ewi'ɬe qu' it'ij qu' iyet pe' ɬe'sitsik'i qa' aqsiijkii iye pa'qu' ɬe'wise', qe jinikfe'lets in jitepi'ye' hatse' pa' juez qu' jinejeyumtseniji' pa' ɬ'ewis eke' ɬe'sits wi'tlijei hik ekewe' ji'yatsjiɬinik'uifik'i pa' uɬ'ax,* 13 qe qu' namtaxets qu' newetjeyumtshentax, ham witq'iltaxi'ij hatse' pekhewe' hane'ej ham ɬeq'ilta'xe'tax. Qa pekhewe'ɬe na'li'm pa' ɬeq'iltiyejeyij pekhewep qa' nanaxij hatse' qu' newetjeyumtshentaxek.*

Pa' nite' inqekuye'jij ham weju'ɬi'ij qu'nte' jinenink'aihite'.

14 Yejefets, ¿ɬekpa' weju'ɬij pa'qu' ewi'ɬe' qu' nit'ij ɬetets in na'li'm pa'nte' ɬeqekuye'jij qa nite'ɬe wenink'aihit pa'qu' ɬunye'je'? ¿Me ɬeke' qu' iɬa'xe' qu' ɬunye'je' aka'an in nite' yeqeku'tax?* 15 Jitejeyumtshenijupi' pa'qu' ewi'ɬe' inejefe'epji' i'nɬi'i pe'qu' inejefekiyi'ipji' pa' Intata in nite' yiwq'axin pe'qu' ɬeqhinataye' qa ham iye pa'qu' ɬaqe'. 16 Ma' qa ewi'ɬ ekheweli'ɬ pa'qu' nit'ijets: —Ɬe'wis qu' ma'aɬkii, matjanitheni'ɬ neeɬe'en k'uy,— qa' nit'ijets iye: —Eki'ɬju' me'niɬinketi'ɬij qu' eki'ɬju'.— Pakha'an qa nite'ɬe tisij ekewe'en. Qa ¿ɬekpa' weju'ɬij aka' yittaxijets? 17 Qa hik ɬunye'j in na'ltax ine'm pa'nte' inqekuyejeyij qa nite'ɬe jiwenink'aihit pa'qu' injunye'je', ma' qa pa' nite' inqekuye'jtaxij qa ham weju'ɬi'ij hik ɬunye'j qu' nawa'm. 18 Na'l pa'qu' ewi'ɬe' qu' nit'ij: —Akha' na'l e'm pa'nte' witqekuye'j qa yakha'ɬe qa hink'aihitek ka' yijunye'j. Ets'ethinij pa' ɬunye'j pa'nte' eqekuye'j in nite' ɬenink'aihit qa

---

* **1:25** Jn 13:17; Stg 2:12 * **1:26** Sal 34:13; 39:1; 141:3; Stg 3:2-3; 1P 3:10 * **1:27** Job 31:17; Is 1:17,23; Mt 25:36; Ro 12:2; 1Jn 5:18 * **2:1** Lv 19:15; Dt 1:17; Hch 10:34; Ro 2:11; Ef 6:9; Col 3:25 * **2:5** Job 34:19; 1Co 1:27; Lc 12:21; Ap 2:9; Ro 4:13-14; 8:17; Ga 3:29; 4:7; Tit 3:7; He 1:2; 11:7 * **2:6** 1Co 11:22; Hch 8:3; 17:6; 18:12 * **2:7** Is 63:19; 65:1; Am 9:12; Hch 15:17 * **2:8** Mt 22:39 * **2:9** Lv 19:15; Dt 1:17; Hch 10:34; Ro 2:11; Ef 6:9; Col 3:25 * **2:10** Mt 5:10; Ga 3:10 * **2:11** Ex 20:13-14; Dt 5:17-18 * **2:12** Mt 7:12,24-29; 19:17-21; 22:36-40; 28:20 * **2:13** Job 22:6; Pr 21:13; Mt 5:7; 18:32-35 * **2:14** Mt 25:35-36; Lc 3:11; 1Jn 3:16-18

yakha' qa' k'ethinijek ka'nte' yeqekuye'jij in hikka' ta'ɬets in ink'ayik ka' yijunye'j.—* 19 Akha' in ɬenikfe'lets in ewi'ɬɬe pa' Dios, aka'an hats ɬe'wisijupi'. Qa hikɬe ɬunyejei iye pe' inwo'metets in nikfe'lets iye in ewi'ɬɬe, ma' qa tsalal wetju'ɬ qe nijiwe'yi'm.* 20 Jukhew ham nikfe'le'ets. ¿Me ɬisu'un qu' k'ijatshenij in ham weju'ɬi'ij pa'nte' inqekuye'j qu'nte' jinenink'aihite' pa'qu' injunye'je'? 21 Maxtayitik'i pa' inaqwa'ma'xik'i Abraham'ik'i. Pa' Dios yit'ijets pa'aj in yatsathen pa' Abraham'ik'i qe tek'enik'i pa' yit'ijets ma' qa yilantax pa'aj pa' ɬa's Isaac qa yentaxipji' pa' t'ejuyets na'aj witqisit'ij pa' Dios (altar).* 22 Hane'ej hats ɬenikfe'lets pa' Abraham in na'li'm pa'nte' ɬeqekuye'jij pa' Dios qe yaqsiijkii pa' yit'ijets pa'aj, qa in yaqsiijkii pa' yit'ijets ma' qa pa'nte' ɬeqekuye'jij pa' Dios qa lees in t'uunija. 23 In yaqsiijkii aka'an ma' qa hats yasiinik'iha ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pa' Abraham'ik'i qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa hik ta'ɬijupi' pa' Intata in yit'ijets pa' Abraham'ik'i in yatsathen.— (Gn 15:6)* Ma' qa hik ta'ɬijupi' in wenit'ijets pa'aj pa' Abraham'ik'i in ɬejuwaika' pa' Dios.* 24 Ma' hayits hats ɬenikfe'li'ɬets pa' Dios in yit'ijets in yatsathen pa'qu' jukhewe', nite' ewi'ɬɬe in nite' yeqeku' qa in tek'enets iye qe in wenink'aihit iye pa'qu' ɬunye'je'. 25 Qa hik ɬunye'j iye pe' efu ɬii Rahab pekhe'en natkinkii pe' jukhew. Qa pa' Dios qa yit'ijets in yatsathen qe le'siju'ɬ pa'aj pe' wit'ukinhei, qa yat'inkii qa tujtseika' pa' yilithinji'kii pa'aj.* 26 Qa hik ɬunye'j iye ha'ne i'nese'n in ikik'ui pa' ɬiɬa'x ma' qa jiwa'm. Qa hik ɬunye'j pa'nte' inqekuye'jij wa'm in nite' jiwenink'aihit pa'qu' injunye'je'.

3

Witlepep.

1 Yejefets, hasu'uj olotse' pe'qu' nisu'un qu' ninq'ijatshenij ke' Intata ɬe'lijei, qe hats ɬenikfe'li'ɬets qu' nite' ɬe'wise' pa'qu' jininq'ijatshenij qu' ja'maestroye' qa' les qi pa'qu' jintatanithenheti'yij qa' nite' ɬunyejeyi'iju'ɬ pekhewepe' in nite' qi qu' nattanithenhetii.* 2 Qe week inekhewel na'l pa'qu' jintijanik'i qa jiyaf'ali'ij iye pa'qu' jintit'ij. Qu' nana'l pa'qu' ewi'ɬe' qu'nte' naf'aliyi'ij pa'qu' nit'ij, pakha'an ewi'ɬ jukhew yatsathen qa nikfe'lets pa'qu' ɬeqfenye'ji'ij qu' nenyejinik'uikii week pa' ɬ'ese'n.* 3 Na'aj tiptip in we'nenji' ɬenjini'j ma' qa hik na'aj ta'ɬets in tek'en inwets qa ikji'ijji' ek na'aj ji'nikheyu'ujji'.* 4 Jeɬi'ɬju' iye ne'ej tokoyeyits qitstax qa in yiwu'm na'aj qi t'unik'i qa na'aj jukhew yithayiki na'aj ɬammi's ɬokoi qa yitetwek'elhitji' na'aj nikheyuji'. 5 Qa hik ɬunye'j na'aj witlepep ɬammistax qa ta'ɬɬe'ets in jiweniwqinhetij pe' qits wekwek. Jeɬ qeku'ni'ɬek na'aj qi ɬene'ek'i qu' nanq'axij fe't in ɬammistax pa'qu' fet'e' qu' nata'ɬets in naq'axij fe't.* 6 Ha'ne inlepep hik ɬunye'j na'aj fe't, qe ha'ne witlepep topo'oj pa' qi uɬ'ax. Ha'ne inlepep ewi'ɬ ɬewekwek ha'ne i'nese'n ta'ɬets in week yiwuɬ'enhet ha'ne i'nese'n. Ha'ne inlepep hik ha'ne fe't tujje'm qe ta'ɬets pa' fe't inwo'metets ɬenwu'mhi'wet hatse'.* 7 Na'aj jukhew ɬeke' qu' nitayehenket qa teik'unei ene' week inqa'metets, junatai, q'oiq'oyits, ɬejits qa week iye pekhewe' i'nji' pa' qi iweli'. Ma' qa yitayehen qa teik'unei, 8 qa ha'neɬe inlepep qa ham ɬeke'ye' pa'qu' nijeik'unentax. Qi pa' i'nji' uɬ'ax. Ham ɬeke'ye' qu' naq'ayinij. Topo'oj pa' ɬa'ti' yaq'al inij.* 9 Hik ha'ne iye inlepep jite'lijtsi'yijii iye pa' Intata Dios, qa hik ha'ne iye jitit'ijets uɬ'ets i'nlijeyets ene' jukhew, hik enewe' ɬaqsijiiju' pa'aj pa' Dios qa wotjonketɬetik'i.* 10 Hik ha'ne iye ineji' jite'lijtsi'yijii iye, qa hik ha'ne iye ta'ɬetskii iye pe' uɬ'etsik'i i'nlijei. Yejefets, hasu'uj qu' injunyejeye' aka'an. 11 ¿Me ɬeke' pa'qu' ne'niwekɬe iweli' in yimaxji' qu' nenetsji'ɬiɬ pa' nite' yima'xji'? Nite' ɬeke' aka'an. 12 Yejefets, ¿me ɬeke' ne'ej ɬe' aceite'ej ta'ɬets ne'ej najkak ɬii olivo qu' nata'ɬets pe'qu' igokuk'e? ¿Me ɬeke' iye pe'qu' igokuk'e pe'qu' ɬeye' qu' nata'ɬets pe'qu' uwakuk'e'? Qa hik ɬunye'j iye ne'ej niwekɬeji' iweli' ek'emeiji' in nite' ɬeke' qu' nata'ɬets pa'qu' nimaxji'ijji' iweli'.

Pa' yijaa'ija in witikfeliya'xkii.

13 ¿Ɬekpa' nikfe'lkii ekheweli'ɬ? Qa' ninq'ethinijha pa' ɬunye'j in ɬe'wis pa' yaqsiijkii ta'ɬets in nite' weniwqinhet qa ta'ɬets iye in nikfe'lkii.* 14 Qa ekheweli'ɬ qu' nana'li'm pe' atawjetsi'ɬ pa' ek'imii witqemtsheneya'xijkii eke' wekwek qa in ejuihifetsi'ɬij pekhewepe', qa' ili'iɬij in ɬumti'iɬ qu' e'qitsi'iɬji' qe in ɬaqsiiɬijkii aka'an qa hik ɬunye'j qu' i'wejtitsinentaxi'ɬ pa' yijaa'ija in yit'ij eke' Intata ɬe'lijei.* 15 Kakha' witikfeliya'xkii in weniwqinhet nite' ta'ɬiipha'm na' wa's. Ta'ɬɬe'ets ha'ne sehe' epji'. Ta'ɬets ene' jukhew, qa ta'ɬets iye pe' inwo'metets.*

* **2:18** Ro 3:28; He 11:33; Stg 3:13 * **2:19** Dt 6:4; Mt 8:29; Lc 4:34 * **2:21** Gn 22:9; 1Ts 1:3; He 11:17 * **2:23** Ro 4:3; Ga 3:6; 2Cr 20:7; Is 41:8 * **2:25** Jos 2:4,6,15; He 11:31 * **3:1** Mt 23:8; Ro 2:20-21; 1Ti 1:7 * **3:2** 1R 8:46; Pr 20:9; Mt 12:37; Stg 1:26; 2:10; 1P 3:10 * **3:3** Sal 32:9; 39:1 * **3:5** Sal 12:3-4; 73:8-9 * **3:6** Sal 120:2-3; Pr 16:27; Mt 15:11,18 * **3:8** Sal 140:3; Ec 10:11; Ro 3:13 * **3:9** Gn 1:26; 1Co 11:7 * **3:13** Stg 1:21; 2:18 * **3:14** Ro 2:8; 13:13; 2Co 12:20 * **3:15** 2Ts 2:9; 1Ti 4:1; Stg 1:17; Ap 2:24

16 Qe pa'qu' nana'li' pa' witqemtsheneya'xijkii pa'qu' łunye'je'łe qa in t'ejui wetju'łkii iye,
pakha'an qa nite' yeqet'etskii, ma' qa pa'qu' łunye'je'łe pa' uł'ax qu' nana'l. 17 Qa kakha'łe
witikfeliya'xkii ta'łiipha'm na' wa's kakha'an ham pa'qu' uł'axe', ikesimenłekii, af'ayai in iyet,
nite' itaqsunijup pe'ye', topo'oj pa' łeq'ilta'x, qa qi iye in topo'oj pa' łe'wis in yaqsiijkii, nite'
yeqetheniiji' pe'ye' qu' naqsiimijkii pa' łe'wis qe week łeqjunyejeyij, nite' wetsjuk łejusits.*
18 Pekhewe' yisu'un pa' ham peeyi'ijkii qa yenju' pe' łoqo ło' ta'łets pa' ham peeyi'ijkii, ma'
qa na'l pe' łeqei yatsathen.*

4

Pe' yisu'un pe' wetsjuk, pa' Intata qa ha'ne sehe'.

1 ¿Łekpa' ta'łets qa ławatlanjiiłju' qa in ł'ek'ełeijiiłju' iye? ¿Me nite' ta'łets pe' ekhewełi'ił in
łisu'uni'ł pa' uł'ax qa pa' łe'wis in hikpe' watlani'ł etji'?* 2 Ekheweli'ł na'l na'aj łisu'untaxi'ł
qa hamłi'ił e'm, ma' qa ł'eqek'uyi'ł. Ekheweli'ł in qi in łisu'unłetaxi'ł eke' wekwek qa
ł'eqemtshentaxiłijkii qa hamitsłi'ił e'm. Qa in nite' łeke' qu' nana'lił'em pe'ye' ma' qa
ł'ek'ełeyi'łijju' pekhewe' na'li'm qa hatstax qa ławatlaani'łju'ha. Nite' na'łłi'ił e'm pa'qu'
isu'untaxi'ł qe nite' ł'iyiniłijets pa' Intata. 3 Qa in ł'iyintaxi'łijets pe'ye' pa' Intata qa nite' le'si'łij
eju'ł qe nite' łe'wis pa'qu' ijamtitaxi'łijets qu' anatkini'łiji' pa' ł'iyintaxi'łets.* 4 ¡Peijaat'ij! Ene'
jukhew qa efuts yijayantax pa' Intata qa nite'łe yili'ij pa' uł'ax, ¿me nite' łenikfe'li'łets pakha'
qu' łejuwaika'yi'ij pe' wekwek ha'ne sehe' epji' pakha'an t'ejuyiju'ł pa' Intata? Pakha' qu'
nisu'un qu' łejuwaika'yi'ij pe' wekwek ha'ne sehe' epji', pakha'an qa' ł'ejuihifeyi'ij pa' Intata.*
5 Ye' me łumti'ił qu' ham ne'weju'łi'ij kakha' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei in yit'ij: —
Pakha' Espíritu Santo ji'yen ji'teje'm pa' Dios pakha'an qi in teqemtshen inijkii qe qi in
yisu'un.—* 6 Pa' Intata nite' yisu'un qu' injuwaikali'ij pe' wekwek uł'ets ha'ne sehe' epji' qa
hik ta'łijupi' in les jiyi'fen. Qa hik ta'łijupi' iye in yit'ij ke' Intata łe'lijei: *—Pa' Intata t'ejuyiju'ł
pekhewe' weniwqinhettax qa pekhewe' nite' weniwqinhet qa yi'fen.— (Pr 3:34)**
7 Qa hik ta'łijupi' ek'eni'łets pa' Intata, me'nt'unheti'łiju'ł pa' inwo'met qa pa' inwo'met qa'
nilati'ł ek'ui.* 8 Eneki'łets pa' Intata qa pa' Intata qa' metitsejii'ł e'mek. Uł'ets jukhew qa efuts
yisu'un pe' wetsjuk pa' Intata qa ha'ne sehe'. Ili'iłij pa' uł'ax in łaqsiiłijkii ma' qa hik łunye'je'
qu' hats mawa'nqa'ałju' qa qu' hats impulijini'ł iye pe' atawjetsi'ł.* 9 Uł'ets jukhew qa efuts,
les łe'wis qu' ika'metetsi'łkii in łaqsiiłijkii pa' uł'ax, mapi'łju' qa' ijamti'iłik'i. Ayaxkiti'łi' in
ł'ijuye'ełju' pa'aj qu' mapi'łju', qa in e'łe'sitsi'łi'mkii pa'aj qa' naya'xi' ek qu' ika'metetsi'łkii.*
10 Hasu'uj qu' meniwqinheti'ł in łijayani'ł pa' Yatsat'ax'inij qa pa' Yatsat'ax'inij qa' łakha'ye'
qu' newqinheti'ł.

Hasu'uj it'ijets qu' uł'axe' pakhape' pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata.

11 Yejefets, hasu'uj it'iłijets qu' uł'axe' pakhape' pekhewe' hats yijayan pa' Intata. Pa'qu'
ewi'łe' qu' nit'ijets qu' uł'axe' pakhape' pekhewe' hats yijayan pa' Intata qa i'nłi'i qu' nejełik'ui
pe' yaqsiijkii, ma' qa hats hik łunye'j qu' nit'ijets qu' uł'axe' kakha' hats wenit'ij (ley) qa hik
łunye'j iye qu' nejełik'ui kakha' wenit'ij (ley). Ma' qa hats nite' hik łunye'j qu' netk'enets pa'
ley hats hik łunye'j qu' jueze'.* 12 Ewi'łłe pa' yaqsiijkii pa' ley qa hikpa' pa' juez, pakha'an
ewi'łłe in łeke' qu' ninqiłin hatse' qa ewi'łłe iye in łeke' qu' nineqwuł'enhetju' hatse'. Qa akha',
¿pa'n ejunye'jek in łejełik'ui pe' yaqsiijkii pa' ejefe'epji' pa' Intata?*

Qu' jineniwqinhetij pe'ye' aka'an uł'ax.

13 Ma' hayits, qa hane'ej qa' ek'eni'ł pekhewe' qu' nit'ij: —Hane'ej i'nłi'i uje' qu' jinamii ha'
witset i'nłi'i pa'qu' witset'e qa' ewi'ł ininqap qu' jina'ni'kii qa' jinowo'oikii pa'qu' ji'nt'ihinij
ma' qa' jinanaxij pe'qu' ł'astaye'.—* 14 Qa ¿pa'n łunye'j aka'an? Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets
pa'n qu' ejunyejeyi'iłkii uje'. ¿Pa'n łumti'ił qu' łunyejeye' pe' iłiyi'ł? Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł
na'aj q'olpha'm in ł'ajłi'ij in na'ltax qa sujłe qa hats ham iye.* 15 Łe'wis yijat'ij qu' it'iłij: —
Pa' Yatsat'ax'inij qu' mexe łexke'yi'ij qa mexe ji'łiye' qa jintaqsiijkii aka'an i'nłi'i pakhape'.—*
16 Qa nite'łe łaqsiiłijkii aka'an. Ekheweli'ł łeniwqinhetiłij in łit'iłijets in łeke' qu' aqsiiłijkii pe'ye'.
Week pa'qu' łunye'je' pa'qu' jineniwqinhetij aka'an uł'ax. 17 Ma' hayits, qa hik ta'łijupi' pakha'

---

* **3:17** Lc 6:36; Ro 12:9; 1Co 2:6; He 12:11; Stg 2:4 * **3:18** Pr 11:18; Is 32:17; Os 10:12; Am 6:12; Ga 6:8; Fil 1:11 * **4:1** Ro 7:23; Tit 3:9 * **4:3** Sal 18:41; 1Jn 3:22; 5:14 * **4:4** Jn 15:19; Stg 1:27; 1Jn 2:15 * **4:5** 1Co 6:19; 2Co 6:16 * **4:6** Sal 138:6; Mt 23:12 * **4:7** Ef 4:27; 6:11; 1P 5:8-9 * **4:8** 2Cr 15:2; Is 1:16; Stg 1:8 * **4:9** Mt 5:4; Lc 6:25 * **4:11** Mt 7:1; Stg 1:22; 1P 2:1 * **4:12** Mt 10:28; Ro 14:4 * **4:13** Pr 27:1; Lc 12:18-20 * **4:14** Job 7:7; Sal 102:3 * **4:15** Hch 18:21; 1Co 5:6

qu' nenikfe'ltaxets qu' naqsiijkii pa' łe'wis qa nite'łe yaqsiijkii, pakha'an in yaqsiijkii aka'an, uł'ax.*

5

Aka' ewi'ł witiihet t'ejuyets pe' qi in yiwq'axin wekwek nite' yijayan pa' Intata.

1 Qa hane'ej ek'en qeku'ni'ł ekheweli'ł yiwq'axin wekwek. Mapi'łju', aya'yi'łijkii qu' mapi'łju' qu' nata'łets pa' łaats'e'ełij hatse' qu' nanamtaxi'ł ewets.* 2 Pe' łiwq'axintaxi'ł aqatsi'ł hats ham łeke'ye' qu' netnekui qa pe' eqhinatayi'ł qa hats tuj łeiłets.* 3 Qa hats qi iye in yiwuł'enhet łejili' pe' ewekwekitsi'ł oro qa pe' plata. Ha'ne łejili' hik ha'ne jutsiqaxij pa' ejunyejeyi'ł, pa' łejili' qa' netuj ne' esenitsi'ł hik qu' łunye'je' na'aj fe't. Ekheweli'ł yiwq'axin wekwek in łanaitaxi'łij qa łaqsi'jtaxi'ł eke' wekwek in hik ekewe' qu' nefeli'łkii hatse' pekhewe' teke'lenju' nełuts.* 4 Jeł qeku'ni'ł, pe' ł'astai in nite' łijanini'łij pe' eq'ithayinenheyi'łij pa' enek'iłju' jutsiqetsij in nite' łe'wis aka' łaqsiiłijkii. Qa enewe' eq'ithayinenheyi'ł in taya'yijipji' qa pa' Yatsat'ax'inij yepi'ye' ej enewe'en hikpa' Tenek'enhe'yij ene' week.* 5 Ekheweli'ł qi in e'łe'sitsi'łju' ha'ne sehe' epji' qa qi iye in łaqsiiłijkii kakha' les in te'su'unhetiiji' t'ejuyets ene' i'nesenits. Aka'an in łaqsiiłijkii hik ejunyejeyi'ł na'aj wakka ła's qe qi qe tekunhenhetii qe qa' ł'alek'e ma' qa talanhetii in yamets na'aj łe'wis nełu.* 6 Ekheweli'ł ł'inaqyaji'iłij qu' nattanithenhetii qa talanhetii na'aj yatsathentax, pakha'an qa nite' tatjayi'ł eju'ł.*

Me'nt'unheti'łiju'ł hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek.

7 Qa hik ta'łijupi' yejefets, me'nt'unheti'łiju'ł ekewe'en ipłu'ui qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij. Jeł qeku'ni'łek na'aj iwenq'enhena'x in qi in notki'ets qu' piłeyitse' qa' nana'l pe'qu' łeqeye' łe'sits.* 8 Hik aka' ejunyejeyi'ił me'nt'unheti'łiju'ł hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek qe pa' łamijiiju' ha' Yatsat'ax'inij hats metets.* 9 Yejefets, hasu'uj metjefitki'iłju'kii hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets pe'ye', qe hakha' Juez hats i'nji' pa' łeji'.* 10 Yejefets, ku'mi'łi' qa' ojonketiłik'i pa' łunyejei pa'aj pe' profetas'ik'i nifel ka' łii ha' Yatsat'ax'inij in qi in yaats'e'ej pa'aj pe' wekwek qa went'unhetiju'ł iye nite' itaqsunijup. 11 Yijaa'ija yekheweli'ł in humtii'iłha qu' hats qi qu' łe'sitsi'imkii kekhewe' qi in went'unhetiju'ł pe' a'tits wekwek. Ekheweli'ł hats łepi'ye'ełik'i pa'aj pa' Job'ik'i in qi in went'unhetiju'ł pa' a'tax łunye'jkii pa'aj. Qa łenikfe'li'łets iye pa' łeqfenye'jij ha' Yatsat'ax'inij in hats yi'fen pa'aj, qe ha' Yatsat'ax'inij qi in neq'elet qa eqi'fenkena'x iye.* 12 Yejefets, aka' week i'nipji' ekewe'en aka'an, hasu'uj pa'qu' neniwjutsiqeniji'm eke' wekwek in weniwjutsiqenij pe'ye'. Hasu'uj iye ametskii na' wa's qu' meniwjutsiqenij pe'ye'. Hasu'uj iye ametskii ha'ne sehe' qa pakhape' iye. Qu' meniwjutsiqenij pe'ye' qa' itłi'ij: —Ehe.— Qa qu' isu'un qu' it'ij nite', qa' itłi'ij: —Nite'— hats'inha qa'nte' natanitheni'ił pa' Intata ha'ne sehe' epji'.*

Qu'nte' eqeku'yi'ik'i pa' iyinheye'j.

13 ¿Me na'l ekheweli'ł pa'qu' qi qu' itawje'met'e'? Les łe'wis qu' niyiniiha pa' Intata. ¿Me na'l iye pa'qu' łe'wisi'mkii? Qa' les łe'wis qu' netlijtsi'yijkii pa' Intata.* 14 ¿Me na'l ekheweli'ł pa'qu' nanqaats'e'? Qa' les łe'wis qu' niyinii pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata hats'inha qu' niyinipji' qa ka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij qu' nit'ij qa' nilinij na'aj aceite ta'łets ne'ej łe' ne'ej najkak olivo.* 15 Qu' yijaayi'ija qu' iyin qa łumti'ija iye qu' net'eku'mij eju'ł ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa ha' Yatsat'ax'inij qa' neniihinpha'm pa' wanqaats'e'. Qa qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii pa'aj qa' netwumhiti'yik'ui iye.* 16 Qa hik ta'łijupi' week ewiłei ekheweli'ł in łaqsi'ji'łijkii pa'qu' uł'axe' qa' metetfeliłiji'm pa'qu' ejefeyi'iłipji' ha' Yatsat'ax'inij. Week ekheweli'ł qu' iyini'ł etepji'kii in hats e'witjefeyek'iłipji' pa' Intata hats'inha pa'qu' nanqaats'e qa' nanaxpa'l. Pa' ł'iyinheye'j pa' yatsathen t'un qa na'l iye pa' weju'łij.* 17 Pa' Elias'ik'i jukhewłe hik injunyejei. Qa in iyin qa weekij pa' łatawe'j qa pa' łet'unha'x iye qu' ham piłeye'. Ma' qa ham piłeye' yamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa ewi'ł k'itsje'm.* 18 Qa' iyin iye, ma' qa piłei iye pa'aj. Qa ha'ne sehe' qa week ta'łji' iye pe' łei.* 19 Yejefets, qu' nana'l ekheweli'ł pa'qu' nakik'uifik'i pa' yijaa'ija in wit'ikheyi'j qa na'l pa'qu' nenpiletets

---

* **4:17** Lc 12:47-48; Jn 9:41; 2P 2:21 * **5:1** Pr 11:28; Lc 6:24 * **5:2** Job 13:28; Is 50:9; Mt 6:19-20 * **5:3** Ro 2:5; Stg 5:8 * **5:4** Lv 19:13; Job 24:10-11; Jer 22:13; Mal 3:5; Dt 24:15; Ro 9:29 * **5:5** Job 21:13; Am 6:1; Jer 12:3; 25:34 * **5:6** He 10:38; Stg 4:2 * **5:7** Dt 11:14; Jer 5:24; Os 6:3 * **5:8** Ro 13:11; Fil 4:5; 1P 4:7 * **5:9** Mt 24:33; 1Co 4:5; Stg 4:12; 1P 4:5 * **5:11** Job 1:21-22; 2:10; 42:10-12; Ex 34:6; Nm 14:18; Mt 5:10 * **5:12** Mt 5:33-37; 23:16-22; Mr 7:9-13 * **5:13** Sal 50:15; Col 3:16 * **5:14** Mr 6:13; 16:18 * **5:15** Is 33:24; Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 24:47 * **5:16** Nm 11:2; Mt 3:6; Jn 9:31; 1P 2:24 * **5:17** 1R 17:1; 18:1; Lc 4:25; Hch 14:15 * **5:18** 1R 18:41-45; Stg 3:17-18

iye.* 20 Menikfeliti'łets pakha' qu' nenpiletets pa' iktaxik'uifik'i pa' yijaa'ija in wit'ikheyi'j,
pakha'an yaqsi'jij pa' witwamhi' qa yaqsi'jij iye pe' olots łewuł'ets.*

* **5:19** Mt 18:15; Ga 6:1; Stg 3:14; Sal 51:13; Dn 12:3; Mal 2:6; Lc 1:16 * **5:20** Pr 10:12; Ro 11:14; 1P 4:8

1 PEDRO

Yojo in mexe wetfelii pe' olots yijayan pa' Intata.

1 Yakha' Pedro, apóstol ha' Jesucristo. Ha'ne witfaakanek hika' qu' net'ejuyii pekhewe' yak'eskii te'nekumhi'yiiji' i'ni' he' sehel Ponto, Galacia, Capadocia, Asia qa ha' Bitinia,* 2 qa in t'ejuyets pa' ɬikfeliya'xkii pa' Intata Dios, enewe'en hayiits t'eku'miiji' pa'aj. Qa in ta'ɬets iye in nili'jju' pa' Espíritu Santo qe qa' netk'enets ha' Jesucristo, qa pe' ɬ'athits ha' Jesucristo qa yiwamhitik'i pe' ɬewuɬ'ets. Pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata qa pa' wit'ikesimeya'xɬekii qu' week neɬuts ijayi'ɬijfik'i qu' qitsi'iɬ e'mha.*

Pa' yija' ine'm inwetjumtikineyejeyik'ui.

3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikpa' qi pa' ɬeq'iltax'inij qa yaqsiijkii in ewi'ɬij iye in jinekfik'ikii qe ta'ɬets in iɬa'x iye ha' Jesucristo, qa aka'an qa jiyeɬisij pa' yija' ine'm inwetjumtikineyejeyik'ui* 4 qu' jintestiitaxij pe'qu' jinatsat'etsij hatse' hikpe' nite' ɬipipji' yijat'ij qa nite' ɬeke' qu' uɬ'etse' qa ɬunyejei pakha' hats ɬunyejei, hikpe' hats wanaqsij ine'm na' wa'sji'.* 5 In ta'ɬets pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ, qa pa' ɬet'unha'x pa' Intata qa nejeɬi'ɬ ewets hats'inha qu' esti'yi'ɬij hatse' pa' witiɬa'x, hikpa' hats yaji'let qu' nethiniɬij hatse' pa' Intata pakha' teke'lenju' ɬahats'ij.* 6 Qa aka'an qa hik aka' ka' qi in ne'sinheti'ɬi'mkii, qa ha'neɬi'ij ha'ne ɬahats'ij qa ɬ'ajɬi'ij qu' mexe aats'e'eɬij qe ta'ɬets pe' witaqjaajinkeyejei, qu' nana'l.* 7 Qe in tajaajinhetii pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ qa hik ɬunye'j ne'ej oro qe tajaajinheti'yij na'aj fe't, hik ne'ej oro nite' pakhaa'ij qu' nana'l, qa pakha'ɬe nite' eqekuyejeyi'ɬ in nite' yeqenijanij in tajaajinhetiitax qa' les qu' qi qu' ɬe'wise' t'anipji' pe' oro, qa' netesti'yij iye pa'qu' ɬesa'xe' qa pa'qu' ɬuk'eyeji' iye qu' ne'twenhetiitax iye ha' Jesucristo.* 8 Hikha' nite' ɬi'wentaxi'ɬ, qa ɬisu'unɬi'iɬ, qa hane'ej iye nite' ɬi'wentaxi'ɬ, qa nite'ɬe ɬeqeku'uɬ, qa ekheweli'ɬ qa qi in e'ɬe'sitsi'ɬi'mkii qa pa' esaxitsiɬi'mkii qa nite' ɬeke' pe'qu' wi'tlijeye' qu' nenittaxiji'.* 9 Qa pakha' hats ɬamiti'ɬji' in nite' ɬeqeku'uɬ mexe hamik'ui pakha'an hikpa' pa' witiɬijii. 10 Pe' profetas'ik'i qi in yejeɬtaxijupkiiha pa'aj in t'ejuyets pa' witiɬijii qa nifelji'ijtax iye pakha' ɬeq'ilta'x pa' Intata qu' nanami'ɬ ewetsju'.* 11 Pa' ɬeqe Espíritu ha' Cristo i'nji' pa'aj pe' profetas'ik'i qa yikfelitets qu' qi pa'qu' naats'e'ej ha' Cristo qa yikfelitets iye pa' qi ɬe'wis qu' ɬunye'je'kii qu' nanaxijik'i pa' yaats'e'ej. Qa pe' profetas'ik'i qa yisu'untax qu' nenikfe'lij ɬekpa' Cristo qa yisu'untax iye qu' nenikfe'lets pa'n ipɬu'uk'ui qu' namets pa' yaats'e'ej.* 12 Qa pa' Espíritu i'nji' pekhewe'en qa yikfelitets in nite' ɬekhewel qu' net'ejuyets, qe pe' t'ejuyets yijat'ij hik pekhewe' ekheweli'ɬ. Qa hane'ej qa hik ekewe' nifelji'ɬ e'm pekhewe' nifel ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús qe ta'ɬets pa' Espíritu Santo ta'ɬiipha'm na' wa's, qa hik ekewe' iye eke' wekwek t'ejuyets ha' Jesús pe' angelits yisu'un qu' ni'wenijha.*

Hik ejunyejeyi'iɬ pakha' taya'yi'ɬ eiji'.

13 Qa hik ta'ɬijupi' mawatjiletiɬij pe' aqjamtikineyejeyi'ɬkii qu' net'ejuyets pa'qu' ɬunye'je', hasu'uj mama' a'ɬju', me'neni'ɬi'ha qu' metjumti'iɬik'uiha pekhewe' hats jutsiqax qu' neɬisi'ɬij pa' Intata qu' i'wentaxij ha' Jesucristo.* 14 Hik ejunyejeyi'iɬ witlits impiyel, hasu'uj eneqjeyu'uɬij wetju'ɬ pe' uɬ'ets ɬisu'uni'ɬ qu' aqsi'ji'ɬijkii tooxik'i in mexe ham ɬenikfe'li'iɬets.* 15 Hami'iɬ etji' yijat'ij pa'qu' uɬ'axe' in ɬunye'jek pakha' taya'yi'ɬ eiji' in hamji' pa'qu' uɬ'axe', qa' hik ejunyejeyi'iɬ qu' ham pa'qu' uɬ'axe'ji' week pa'qu' aqsiiɬijkii,* 16 qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Hasu'uj pa'qu' uɬ'axi'iɬ etji', qe yakha' ham yitji' pa'qu' uɬ'axe'.— (Lv 19:2)** 17 Qa qu' it'iɬijetspha'm "Tata" pakha' week ɬeqjunyejeyij ene' jukhew qa efuts in yijaninij pa'qu' ne'weju'ɬij pa' ɬ'ithayijkit, qa' e'nijiwe'yi'ɬiju'ɬha ene' week ɬahatsiyij in mexe i'ɬiyiɬi'pji' ha'ne sehe'.* 18 Ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬets in ɬ'ilithinhetiyiɬik'ui pakha' ham weju'ɬi'ij ejunyejeyi'ɬ

---

* **1:1** Lc 6:14; Gn 23:4; Sal 39:12; He 11:9,13; 1P 2:11; Jn 7:35; Stg 1:1; Hch 2:9; 6:9; 10:32; 16:6-7; Ga 1:2; Mt 22:14; 24:22; Tit 1:1 * **1:2** Ro 8:29; 1P 1:14,20,22; 2Ts 2:13; He 9:12; 10:22; 12:24 * **1:3** 2Co 1:3; Ef 1:3; Ga 6:16; Tit 3:5; Jn 1:13; 3:3,7; Stg 1:18; 1P 1:23; 3:21; Hch 23:6; 1Ts 1:3; 1Co 15:20 * **1:4** Hch 20:32; Ro 8:17; Col 3:24; 2Ti 4:8 * **1:5** Jn 10:28; Fil 4:7; Ro 8:18; 2Co 4:17; He 12:11; 1P 4:13; 5:1,10; Ap 15:1; 21:9 * **1:6** Stg 1:2; 1P 4:12 * **1:7** Stg 1:3; Is 48:10; Zac 13:9; Mal 3:3; 1Co 3:13; 4:5; 2Co 5:3; Fil 3:9; Ap 14:5; Ro 2:7,10,29; Lc 17:30 * **1:8** 1Jn 4:20; Ex 33:20; Ro 8:24; Jn 15:11; 2Co 6:10 * **1:10** Lc 1:70; 10:24; 16:16,29; 18:31; 24:25,27,44 * **1:11** Ro 8:9; Mt 26:24; Mr 8:31; Lc 24:26; Fil 3:10 * **1:12** Mr 16:15; 1Co 9:14; 2Co 10:16; Jn 14:26; 15:26; Hch 1:8; 2:2-4; 13:4 * **1:13** Ex 12:11; Mt 12:21; Ro 8:24; 1Ts 1:3; 1P 4:13; 5:4,8 * **1:14** He 2:13 * **1:15** Lv 19:2; Ga 1:6; 5:8; 1Ts 2:12; 5:24; 1P 5:10; Lc 1:49; 1Co 7:14 * **1:16** Lv 11:44-45; 20:7 * **1:17** Hch 9:31; 10:34; Ro 2:11; 3:18; Ga 2:6; 1Co 3:12; 2Co 5:11; 7:1; Ef 2:12; 5:21; 6:9

ɬ'ayaxiɬij pe' alheyi'ɬik'i, qa in ɬ'ilithinhetiyiɬik'ui qa nite' ekewe' nite' yape qu' łaja'yi'ij axe'm ne'ej oro i'nɬi'i ne'ej plata,* 19 qe łaja'aj yijat'ij pe' łe'sits ɬ'athits ha' Cristo, hikha' hik łunye'j na'aj łe'wis kots'etax ła's ham uɬ'axi'ii.* 20 Łakha' hayiits watjiletij pa'aj aka'an in mexente' wanaqsiijkii ha'ne week sehe', qa we'nethinɬekii ene' teke'lenju' neɬutsji' qe qa' ne'feni'ɬ.* 21 Łakha' ha' Cristo in ta'ɬets qa nite' łeqeku'uɬ pa' Intata, hikpa' yiɬin iye in wa'mtax qa yiwqinhetji' iye. Qa hik ta'ɬijupi' in nite' łeqeku'uɬ qa łetjumti'iɬetsha iye pa' Intata.* 22 Hane'ej in hats ɬ'ek'eni'ɬik'iha ekewe' yijaalija in wi'tlijei, ma' qa hats hik łunye'j qu' hats nempuli'jju' pe' atawjetsi'ɬ hats'inha qu' qi qu' isu'uni'ɬ pe' hats ejefetsi'ɬipji' pa' Intata. Qa hik ta'ɬijupi' mewetsu'uni'ɬha qa hasu'uj aqanɬi'iɬkii.* 23 Ekheweli'ɬ hats ewi'ɬij iye in łeneki'ɬfik'ikii, qa hats nite' łata'ɬiɬets in łeneki'ɬfik'ikii iye pe'qu' witkutjiye hik ne'ej nite' yape, qe hats łata'ɬiɬets yijat'ij in łeneki'ɬfik'ikii iye eke' ɬe'lijei pa' Intata hik ekewe' witiła'x qa nite' yili'ij iye.* 24 Qe ke' we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei yit'ij: *—Week ene' jukhew qa efuts hik łunyejei na'aj jup'elket. Qa pa' łewqiyejeiji' qa hik łunyejei ne'ej łop'om na'aj jup'elket. Na'aj jup'elket in yisłax qa ne'ej łop'om qa namju'kii,* 25 *qa ekewe'ɬe ɬe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa nite' yili'ij in na'l.— (Is 40:6-8)* Aka'an hik aka' ka' ɬ'efe'lhitiijiiɬi'm.

2

Cristo hik łunye'j ute qa iła'xɬe.

1 Qa hik ta'ɬijupi' iwu'mi'ɬfik'iha week pakha' witjunye'j uɬ'ax qa week pa' witqawitjineya'x qa pakha' hik łunye'j qu' wetsjuk'e łejusits qa pa' witqaq'ayinkeya'xij wekwek qa in uɬ'etsik'i i'nanyejeyijkii ni'khewepij jitesu'un qu' jintewuɬ'enhet.* 2 Hik ejunyejeyi'iɬ omehets ne'ej i'nk'a teɬuifik'i, qa' ewi'ɬe'ɬe qu' isu'uni'ɬ qu' etufi'ɬij pa' yijaa'ija in łeqeɬ'i ta'ɬets ke' wi'tlijei hats'inha qu' e'qitsi'iɬ,* 3 ye'ehe, qu' hats ku'mi'ɬiju'ɬ pa' ɬe'wis łeqisit ha' Yatsat'ax'inij in qi in teik'unei.* 4 Eneki'ɬets hakha'an, hikha' hik łunye'j ute qa iła'xɬe, ene' jukhew yuten qa yiwu'mfik'i, qa t'eku'mɬi'iiji' pa' Intata qa les in yisu'un iye. 5 Ekheweli'ɬ iye hik ejunyejeyi'ɬ utel iɬii, qa enewe' utel qa' neteniihinijpha'm pe' witlijtsitjii yatsat'axij pa' Intata, ma' qa' ekheweli'iɬ qa' hik ejunyejeyi'iɬ qu' łaqa pa'ile' pa' Intata, hats'inha qu' ɬisi'ɬijkii pe'qu' eqistitsi'iɬij łesitsi'm pa' Intata qu' nata'ɬets ha' Jesucristo.* 6 Aka'an hik aka' ka' yit'ij ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Jeɬi'ɬ, na' witset Sión* henji' ne' ute witeqjeyumtshenki' te'nekumhi'yiiji', qa ɬe'wiisija iye. Qa pa' qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— (Is 28:16)* 7 Qa ekheweli'ɬ in nite' łeqeku'uɬ qa qi in ɬe'sitsi'ɬ e'm, qa pekhewe'ɬe yeqeku', ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Ne' ute yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa ewi'ɬɬe in les weju'ɬij in witeqjeyumtshenki'.— (Sal 118:22)* 8 Qa yit'ij iye: *—Ne' ute witlanki'ifi† qa inaqwakaninkii iye in yothetkii.— (Is 8:14)* Aka'an hik aka' ka' testi'yij, qe łekhewel łalanki'ifi qe nite' tek'enets ke' Intata ɬe'lijei.* 9 Qa ekhewelɬi'iɬ qa t'ekumi'ɬ eiji' pa' Intata, hik ejunyejeyi'ɬ pa'il t'ithayi'yi'm pa' Intata, ekheweli'ɬ witset yatsat'axij pa' Intata, ekheweli'ɬ neqetheni'ɬju' pa' Intata in yatsat'etsi'ɬ ej, hats'inha qu' enfeli'ɬ pe' week ɬe'sits łaqsijiyijkii pakha' taya'yi'ɬij ei pa' qi in na'lkii in mexe ła'ntaxiɬi' pa' nookii.* 10 Qe ekheweli'ɬ toxik'i mexe nite' łetset'iɬ ej, qa ha'neɬi'ij qa hats łetset'iɬ ej pa' Intata. Mexe nite' neɬisi'ɬij pa' łeq'iltiye'j, qa ha'neɬi'ij qa hats neɬisi'ɬij pa' łeq'iltiye'j pa' Intata.* 11 Yejefets, ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ ne'ej tujtseikal ta'ɬji' qe ekheweli'ɬ wa's łeiɬets, qa hik ta'ɬijupi' qu' nek'iyini'ɬij ewets qu' me'nitoni'ɬi'mets pe' uɬ'ets yisu'un ene' i'nesenits, hikpe' watlani'ɬkii pa' ink'ayik iła'x.* 12 Mewetjeɬi'ɬ otok'oiha in ła'ni'ɬ ji'teje'm ne' nite' tek'enets, hats'inha qu' ni'ttaxi'ɬij ewets qu' uɬ'axe' pa'qu' aqsiiɬijkii, qa in ta'ɬets in ɬe'wis pa' łaqsiiɬijkii, ma' qa' niwqinhetji'ijji' ek hatse' pekhewe'en pa' Intata qu' namtaxets pa' neɬuji' qu' newetjeyumtshen.* 13 In ta'ɬets ha' Yatsat'ax'inij, iwqinheti'ɬ week pe'qu' netnek'enhei, qa pa' les in qiji' hikpa'

---

* **1:18** 2P 3:11; Is 52:3; 1Co 6:20; Tit 2:14; He 9:12 * **1:19** Jn 1:29; 6:53; Hch 20:28; 1Co 10:16; Ef 2:13; He 10:19; Ex 12:5; Is 53:7 * **1:20** Hch 2:23; Ef 1:4; 1P 1:2; Ap 13:8; 2P 3:3; Jud 18 * **1:21** Hch 2:24; 10:45; Ro 4:24; 10:9; Ef 1:1; 1Ti 3:16; 4:12; 6:2; Jn 17:5,24; He 2:9 * **1:22** Zac 7:9; Jn 13:34; Ro 12:10; 1Ts 4:9; 1Jn 4:7; 1Ti 1:5 * **1:23** 1P 1:3; 1Jn 3:9; Lc 8:21; He 4:12 * **1:24** Is 40:6-8; Lc 21:33; Stg 1:10-11; 1Jn 2:17; 1P 5:4 * **2:1** Ro 13:12; 2Co 12:20 * **2:2** 1Co 3:2; 9:7; He 5:12-13 * **2:3** He 6:4-5; Sal 34:8; Tit 3:4 * **2:5** Ro 12:1; He 13:15 * **2:6** Sión łii iye pa' witset Jerusalén. * **2:6** Sal 9:11; He 12:22; Ef 2:20; Ro 9:33; 10:11 * **2:7** Mt 21:42; Lc 20:17; Hch 4:11 † **2:8** Pe' ute witlanki'ifi hikpa' Cristo. * **2:8** Is 14:20; Hch 2:23; 4:27-28; Ro 9:22,33; 11:7; Jud 4 * **2:9** Dt 4:20; 7:6; 10:15; Is 9:2; 42:12; 43:20-21; 61:6; Ap 1:6; 5:10; 20:6; Ex 19:5-6; 34:9; Sal 33:12; Tit 2:14; Hch 26:18; Ef 5:8; Col 1:12-13 * **2:10** Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50 * **2:11** 1P 1:1; 1Ti 4:3; Ro 7:23; Ef 3:3; Ga 5:17; Stg 4:1 * **2:12** 2P 3:11; Is 10:3; Jer 6:15; 8:12; 10:15; Lc 1:68; 7:16; 19:44

pa' wittata'apji' pa'qu' witset'e,* 14 i'nɬi'i pe' gobernadores, hikpe' ɬ'ukinhei pa' wittata qa' nitanithen pe' uɬ'ax yaqsiijkii qa pe' yaqsiijkii pa' ɬe'wis qa' niwqinhetji'. 15 Qe hik aka' yisu'un pa' Intata qu' ɬunye'je', qe qu' aqsiiɬijkii pa' ɬe'wis, ma' qa ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' ɬ'anyejeyi'iɬ ej nekhewe' nite' teqeneɬui wetju'ɬ.* 16 Me'neni'ɬi'ha in hats ɬ'ewejinhetiiɬi'iɬkii, qa hasu'ujɬe umti'iɬ in hats ɬ'ewejinhetiiɬi'iɬkii qu' aqsi'jɬi'iɬijkii pa'qu' isu'unɬi'ij uɬ'ax. Me'neniɬi' yijat'ij qu' ɬeqejkunenheyi'iɬ ej pa' Intata.* 17 Qitsi'iɬ e'mji' ene' week. Isu'uni'ɬ pe' ejefetsi'ɬipji' pa' Intata. E'nijiwe'yi'ɬiju'ɬ pa' Intata. Iwqinheti'ɬji' pa'qu' wittataye'.* 18 T'ithayii, ek'eni'ɬets qa iwqinheti'ɬji' iye pe' aqa patunitsi'ɬ, hasu'uj qu' uja'xe'ɬe qu' iwqinheti'ɬji' pe' teik'unei qa ineqsu'un iye, qe pe' its'iyoptots iye qu' iwqinheti'ɬji'.* 19 Qe pa' Intata yi'sinhetij aka'an, pa'qu' ewi'ɬe' in yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa ikifikii in ta'wtshetenhetiɬekii. 20 Qa qu' awtshetenhetiiɬi'iɬ in uɬ'ax pa'qu' aqsiiɬijkii, ¿ɬekpa' qu' ne'weju'ɬij in ɬent'unhettaxiɬiju'ɬ pa' ɬ'awtshetenhetiyiɬij? Qa qu' aqsi'jɬi'iɬijkii pa' ɬe'wis qa ɬent'unhetiɬiju'ɬ pa'qu' aats'e'eɬij, qa yi'sinhetij yijat'ij pa' Intata.* 21 Qe hik aka' taya'yi'ɬij ei pa' Intata, qe ha' Cristo in qi in yaats'e'ej qe ta'ɬi'ɬ ewets, qa yojotaxi'ɬ e'mij hats'inha qu' ojonketiɬik'i.* 22 Hik hakhaa'ija pakha': *—Nite' yaqsiijkii pa'qu' uɬ'axe', ham pa'qu' ɬe'wejtitsiye' qu' netpiikaxti'yij pa' ɬeji'.— (Is 53:9)** 23 In titijiti'yijets ke' qits uɬ'etsik'i wi'tlijei, nite' yeku'ɬijiju'ɬ pe'qu' uɬ'etsi'ik'i. Qa in tawtshetenhetii, qa nite' naqatjayu'uj qu' nawtshetenek, qe yiwejinɬi'ij pa' Intata hik pakha' yatsathen yijat'ij qu' nijanin.* 24 Qa ɬakhaa'ija iye ha' Cristo wanaftsiniju'ɬ qa yijaninij pa' ɬ'ese'n pe' inwuɬ'ets pe' cruz ji'pha'm, hats'inha inekhewel qa' hik injunyejeye' qu' hats jinanaxik'uiju' pa' witwuɬ'ax qa pa' yatsathen qa' hikpa' ji'ɬiyi'ijup, qe kekhewe' ɬeqfe'metets hik kekhewe' ta'ɬets in hats i'ɬiyi'ɬ.* 25 Qe ekheweli'ɬ in mexe hik ejunyejeitaxi'ɬ kots'etets ikɬekii, qa ha'neɬi'ij qa hats ɬetetwek'elaxiɬets pakha' kots'etets ɬenilayets qa hikpa' iye pa' yejeɬets pe' i'ɬiyi'ɬ.*

3

Pekhewe' hats tewhe'yei.

1 Qa hik ejunyejeyi'iɬ iye ekheweli'ɬ efuts hats tewhe'yei, ek'eni'ɬets qa' iwqinheti'ɬji' iye pe' ewhe'yetsi'ɬ, hats'inha pa'qu' nite' netk'enetaxets ekewe' wi'tlijei qa i'nɬi'i qu' netk'enets hatse' qu' nata'ɬets pa'qu' ejunye'ji'ij qa nite' pe'qu' ittaxijetskii,* 2 qe ɬekhewel yejeɬju' pa'qu' ejunyejeyi'iɬij in ham uɬ'axe' qa in ɬ'ek'eni'ɬets qa ɬiwqinheti'ɬji' iye.* 3 Pa' e'sinyejeyi'ɬ hasu'uj qu' ewi'ɬe'ɬe ha'ne i'nfik'i, axe'm na'aj ɬ'eniɬi' ne' ewkujitsi'ɬ i'nɬi'i ne'ej oro qu' eka'xi'ɬkii qa i'nɬi'i ne'ej eqhinatayi'ɬ inyetets* 4 qe pa' te'weiju' hik pakha' pa' inakhaa'ija qa nite' yili'ij yijat'ij qu' ewi'ɬ espirituye' nite' weniwqinhet qa ikesimenɬekii iye, ma' qa pa' Intata qa hik ha'ne yijat'ij in ɬe'wisi'm.* 5 Qe hik ɬunyejei iye pa'aj toxik'i pekhewe' efuts'ik'i in yijayaanija pa' Intata qa nite' yeqeku' iye, qa nite' weniwqinhetji' qa ikesimenɬekii iye, ma' qa tek'enets qa yiwqinhetji' iye pe' ɬewhe'yets.* 6 Hik aka' ɬunye'j pa'aj pe' Sara pekhe'en qa yit'ijets pa' ɬewhe'ye' Abraham: —Yatsat'axyij.— Qa ekheweli'ɬ efuts enene'eɬ pekhe'en, in ɬaqsiiɬijkii pa' ɬe'wis qa' hasu'uj pa'qu' e'nijiwe'yiju'ɬ.* 7 Qa ekheweli'ɬ jukhew witiwhe'yets, me'neni'ɬi'ha qu' enq'eleti'ɬij pe' ewhe'yeli'ɬ qa' jeɬi'ɬets iye, qe ɬekhewel hik ɬunyejei na'aj wasu nite' t'un, qa hik ta'ɬijupi' qu' iwqinheti'ɬji' qe ɬekhewel iye in yijayan pa' Intata qa' netestiijiijek hatse' pe'qu' ɬiɬaxitse' in ejunyejeyi'ɬek, hats'inha pe'qu' iyinheyejeyi'iɬ qa' ham pa'qu' nothetik'ui.*

Pa'qu' naqsiijkii pe' yijayan pa' Cristo.

8 Ma' hayits, aka'an qu' hit'iɬij ewets. Week ekheweli'ɬ ewi'ɬ pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iɬkii, eq'iltinhetsi'iɬ, mewetsu'uni'ɬha qu' hik ɬunye'je' qu' e'witjefeyeek'i'iɬha, eq'iftitsinhetsi'iɬ, hasu'uj meniwqinheti'ɬ.* 9 Hasu'uj aqa'tja'yi'ɬij pa'qu' naqsi'ji'ɬ e'mijkii pa'qu' uɬ'axe'. Hasu'uj aqa'tja'yi'ɬik'i pe'qu' uɬ'etsi'ik'i qu' nenit'iɬij ewets, iyini'ɬipji'kii yijat'ij pekhewe'en hats'inha qa' ni'fen pa' Intata, qe aka'an hik aka' ɬ'eniyayiɬijii qe qa'nte' niliyi'ij qu' e'fenhetiyi'ɬ.* 10 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pakha' qu' nisu'un qu' nana'ɬ ɬeqsu'unkaxi'ijji' pa'*

---

* **2:13** Ro 13:1-7; Tit 3:1 * **2:15** Ga 1:4; Ef 1:9 * **2:16** Ro 1:1; Tit 1:1; Ap 2:20; 1Co 14:20 * **2:17** He 13:1; 1P 5:9; Pr 1:7; 24:21; Hch 10:2; Ap 12:11; 14:7 * **2:18** Ef 2:15; 6:5; Col 3:22; Tit 2:9; Jud 4; Ro 13:3,7 * **2:20** 1P 4:14 * **2:21** Mr 8:31; 1P 3:18; 1Jn 3:16; Jn 8:12; 13:15 * **2:22** 1P 4:1; 1Jn 3:5; 2P 2:1 * **2:23** Ap 18:8; 19:11 * **2:24** He 7:27-28; 9:27-28; Is 53:4-5,12; Jn 2:21; 12:40; Hch 5:30; 10:39; 13:29; 28:27; Ga 2:19; 3:13; Ro 6:2,8-11; 7:6; Col 2:20; 3:3; Tit 2:12; Mt 13:15 * **2:25** Sal 23:1; 119:176; Is 53:6; Gn 48:15; 49:24; Jer 31:10 * **3:1** Ef 3:8; 5:22-33; Col 3:18-19; 1Ti 3:11; 1Co 7:16; 9:19-22; 2P 3:11 * **3:2** Tit 2:5 * **3:3** Is 3:18-24; 1Ti 2:9 * **3:4** Ro 2:29; 7:22; Mt 5:5; 1Ti 2:2 * **3:5** Sal 20:6; 1Co 7:14; 1Ti 5:5; 1P 1:3 * **3:6** Gn 17:15-21; 18:6-15; He 11:11; Pr 3:25 * **3:7** Mt 1:19; 1Co 14:35; Ef 5:22-28; Col 3:18-19; Tit 2:4-5; 1Ts 4:4 * **3:8** He 13:1; Ef 4:32 * **3:9** Ro 12:14,17; Lc 6:28; 1Co 4:12

*witiłaˈx qa yisuˈun iye quˈ ham peeyiˈijkii peˈquˈ łeqe nełutseˈ, qaˈ nitkelenhetikˈuiju pa ułˈax paˈquˈ łelepepeˈ, qa paˈ łejiˈ qaˈ hasuˈuj nitˈij paˈ witwejtitsiˈ.** 11 *Iliˈiłij in łaqsiˈjiˈłijkii paˈ ułˈax qaˈ aqsiiłijkii paˈ łeˈwis, mowoˈołiikii paˈ witˈikesimeyaˈx qaˈ ijayaniˈłpha'm.** 12 *Qe peˈ łotoi paˈ Yatsatˈaxˈinij yejełjuˈ peˈ yatsathen, qa peˈ łekfii qa tekˈenikˈuikiiha peˈ łˈiyinheyejei, qa pakhaˈłe łeju's qa tˈejuyijuˈł peˈ yaqsiijkii paˈ ułˈax.— (Sal 34:12-16)* 13 Qa hik taˈłijupiˈ ¿łekpa' quˈ łekeˈye' qu' naqsiˈjiˈł e'mijkii pa'quˈ uł'axe' qu' ewiˈłeˈłe qu' inq'ethiniˈłij pa'quˈ łeˈwiseˈ? 14 Qa łekeˈłe iye qu' aats'e'ełij pe'ye' qu' nataˈłets in łatsatheniˈł, qa eˈłeˈsitsłiˈiłiˈmkii. *Qa hik taˈłijupiˈ hasuˈuj eˈnijiweˈyiˈłikˈi paˈquˈ nijiweikittaxiłijkii pekhewe'en qa hasuˈuj iye quˈ qi quˈ natawjeˈmeteniˈł. (Is 8:12)** 15 Eni' yijat'ij qu' natsat'axij pa' atawe'j ha' Cristo, matjanitheniˈł hats'inha qu' aq'axitsi'iˈł qu' eku'łiˈłiju'ł week pa'qu' nafaakaniˈłij in t'ejuyets pa' ewetjumtikineyejeyiˈłkii,* 16 qa hasuˈujłe qu' ejitheyijetskii, iwqinhetji' yijat'ij, qa' enkewet'ijets iye in mexe ikesimen pa' atawe'j, hats'inha pekhewe' qu' uł'etsetaxiˈi pe'quˈ łˈanyejeyiˈiłejkii in łijayaniˈł ha' Cristo qa' niwepinhet wetju'ł in pekhel łˈanyejeitaxiˈł ejkii.* 17 Qe pa' Intata qu' nisu'un, qa les in łeˈwisijupiˈ qu' jintaats'e'ej pe'ye' qu' nataˈłets in jitaqsiijkii paˈ łeˈwis, qa nite' hik łunye'j qu' jintaats'e'ej pe'ye' qu' nataˈłets in jitaqsiijkii paˈ uł'ax.* 18 Qe łakha' iye ha' Cristo yaq'alij iye pe' inwuł'ets, qa hats ewi'Ћi'ij nite' łeke' qu' niyeket iye. Yatsathen wa'mifi pe' nite' yatsathen, qe qa' jineka'xii pa' Intata, hats wa'mtax qa iłaˈxłe iye qe taˈłets pa' Espíritu Santo.* 19 Łakha' qa yamii pa' i'ni' pekhewe' łeqe espiritul pe' hats naxju' hik łunyejei qu' wit'ophełiye' qe nite' łeke' qu' nakfik'ikii, qa nifeli'm in hats naxij,* 20 hik pekhewe' pakha' łahats'ij pa'aj nite' nek'enheyu'ets pa' Intata, qa pa' Intata qa notkitaxets pekhewe'en nite' itaqsuntaxijup, qa pakhaˈłe Noé qa hatsi qa i'niji' ek pa'aj in yaqsiijkiiyek pe' tokoyei, hik pekhe' ujaa'x pe' i'nji'ju'kii, wetshetk'ewi'ł tatsaiłe (8) qa hik pekhewe' qa iłii in yeka'x pa' iweli'.* 21 Pa' qi iweli' in yeka'x pekhewe'en, wetjeyumtshenijupi' in łempuliji'łijju' ka' łii ha' Jesucristo qa hats nełini'ł, qa niteˈłe hik łunye'j in łempulijłi'ił in łempuliji'łijju' ka' łii ha' Jesucristo, qe ikji' yijat'ij in jutsiqaxij in hats tetli'jju' pe' inwuł'ets, qe taˈłijupiˈ ha' Jesucristo in iłaˈx iye,* 22 hikha' wapiletspha'm na' wa's qa i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata, qa hikha' iye hats t'anipji' pe' week pe' angelits, pe' tenek'enhei na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' iye qa pe' witt'unhaxits na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' iye.*

4

Yape menink'aihitiˈł paˈquˈ ejunyejeyiˈił.

1 Qa hik taˈłijupiˈ, in łunye'jek ha' Cristo in qi in yaats'e' in t'ejuyets pa' łˈese'n, qa' manaqsiˈjiłju' qu' hik łunyejeye' pe' aqjamtikineyejeyiˈłkii paˈ łaqjamtikineyeˈjkii ha' Cristo, qe pa'quˈ naats'e'ej pe'ye' in t'ejuyets ene' i'nesenits, qa yikfelitets in hats nite' yaqsiijkii paˈ uł'ax* 2 qe qa' ewiˈłeˈłe qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa nite' pa' yisu'un ene' jukhew qa efuts ha'ne sehe' epji'.* 3 Qa' yape łˈajełiˈijje'm kekhewe' uł'ets łaqsiˈjiˈłijkii yi'sinhetij ne' nite' tek'enets pa' Intata kekhewe'en, in nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe', yaqsiijkii pa'quˈ łunye'jeˈłe qu' nisu'un pe' uł'ets, yek'uwetju'kii, yewutłekii, ewi'Ћe in yisu'un qu' niya'afi pa'quˈ naqsiijkii, iyinii pe' uł'ets witeqsiˈnqˈalits.* 4 Qa hane'ej in hats nite' łakiłijets kakha' qi in uł'ax łunyejei qa yitjułaxijphaˈmkii, ma' qa uł'etsik'i łˈanyejeyiˈł ewetskii. 5 Qa łekhewełłe qa' nenikfe'łłetets hatse' qu' naktaxets hakha' hats wanaqsi'jju' juez, hikha' yejeyumtshen hatse' pe' iłii qa pe' naxju'.* 6 Qa aka'an hik aka' taˈłets in tefelhitii eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, qa hayiits tefelhiti'yi'm iye pe' hane'ej hats naxju' in mexe iłii pa'aj, hats'inha in les łe'wis qu' hik łunyejeye' pekhewep in wa'm qa hatsłe na'li'm pa' witiłaˈx nite' yili'ij in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Pa' łˈaka'the' qa' hamitse' ene' week wekwek hats met. Qa hik taˈłijupiˈ mewetjełiˈł otok'oiha qa' me'neniˈłiˈha qu' iyiniˈł.* 8 Qa aka' week t'anipji' ekewe'en aka'an, mewetsu'uniˈłha hasu'uj aqanłiˈiłkii, qe pa' witeqsu'unka'x yit'onipji' pe'qu' olootse' witwuł'ets.* 9 Eneqjunu'ułiju'ł qa' łisiˈłij łewhi'wet'e' pe'qu' i'weniˈłik'ui yijayan pa' Intata, qa hasu'uj pa'qu' anyejeyiˈiłij.*

---

* **3:10** Sal 34:12-16; Stg 1:26; 3:5-8; Ro 3:13 * **3:11** Sal 37:27; Lc 12:51; 2Ti 1:2; He 12:14 * **3:14** Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; Jn 6:20; 7:13 * **3:15** 1Jn 4:4 * **3:16** Hch 23:1; 24:16; Ro 9:1; 2Co 1:12; 1Ti 1:5,19; 3:9; He 10:22; 1P 3:21 * **3:17** Fil 1:29; 1P 2:19 * **3:18** Mr 8:31; Ro 5:2,8; 6:10; He 9:28; 10:10; 1P 2:21; 4:1; Ef 2:14 * **3:19** 1Jn 4:1 * **3:20** Gn 5:29,32; 6:18; 7:7,13; 8:16,18 * **3:21** He 9:14; 10:22; 1P 1:3 * **3:22** Hch 1:10,12; 2:33-34; 1Ti 3:16; He 4:14; 6:20; 10:12; Sal 110:1; Mr 16:19; Ro 8:34; Ef 1:20-22 * **4:1** Ro 6:10; He 4:15; 7:26; 9:28 * **4:2** Mr 3:35; Ro 6:11; 12:2 * **4:3** Mr 7:22; Ro 13:13; Ga 5:21 * **4:5** Hch 10:42; Ro 14:9; 2Ti 4:1 * **4:6** Jn 5:25; 1P 3:18; Ef 1:21 * **4:7** Ro 13:11-12; He 9:26; Stg 5:8; 1Jn 2:18; Ap 1:3; 1P 5:8 * **4:8** 1P 1:22; Pr 10:12; Stg 5:20 * **4:9** 1Ti 3:2; Tit 1:8

10 Ekheweli'ł week ewiłei na'l pe' nełisi'łij pa' Espíritu Santo, qa' anatkini'ł qu' meteni'feni'ł wetju'ł, qa qu' anatkini'ł ma' qa' ekheweli'ił pe' łe'sits łeq'ithayinenheyij pa' Intata pe' łunyejeiłe wetju'ł łe'niyayi'łij.* 11 Pa'qu' niyet, qa' niyetij pa' hats ł'anye'j ke' Intata łe'lijei, qa pa'qu' net'iftits'ets pe' witlijtsitjii qa' nanatkiniji' pa' łet'unha'x tisij pa' Intata, hats'inha qa' net'ejuyets week pa'qu' aqsiiłijkii qu' iwqinheti'ł pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo, hik enewe' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj newetli'ij in qitsji' Wittatal. Amén.*

Pekhewe' qu' naats'e'ej pe'ye' qe ta'łets in tek'enets pa' Intata.

12 Yejefets, hasu'uj e'nitjułaxiłijpha'mkii ma' qa' umti'ił qu' u'ja'xe'łi'iłijkii qa pekhewepłe qa' nite'ye' in nami'ł ewets pa' a'tax hik ła'tinye'j fe't witaqjaajinkeye'j* 13 e'łe'sitsi'łi'mkii yijat'ij in łakiłijets ha' Cristo in qi in yaats'e'ej pa'aj, hats'inha qu' qiye' jeek hatse' qu' e'łe'sitsi'łi'mkii qu' ne'twenhetiitaxij ha' Cristo pa' qi łewqiye'jji'.* 14 Qa qu' nata'łets in łijayani'ł ha' Cristo qa wenit'iłij ewetskii uł'etsik'i wi'tlijei, qa' e'łe'sitsi'iłi'mkii, qe pa' qiji' łeqe Espíritu pa' Intata i'nił'etji'. Yijaa'ija, łekhewel uł'etsik'i ł'anyejeyets qa ekhewelłi'ił qa łiwqinheti'łji'.* 15 Hasu'uj pa'qu' naats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets qu' netqek'ui, qu' net'ejtenkii, qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii, qa i'nłi'i qu' na'naftsinijkii pa'qu' łunye'je'kii. 16 Qa pa'qu' naats'e'ej pe'ye' qe ta'łets in yijayan ha' Cristo, qa' hasu'uj newepinkii, nit'ijetspha'm yijat'ij łe'wisij pa' Intata in yijayan ha' Cristo. 17 Qe hane'ej hats yamets qu' na'nju' pa' witaqjaajinkeye'j qu' nojo'oj pe' yijayan pa' Intata. Qa in jitojo'oj, ¿qa pa'n qu' łunyejeye'kiyek hatse' pe' nite' tek'enets eke' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús?* 18 *Qa pa'qu' natsathen in jutsitax qu' iła'xe', ¿qa pa'n qu' łunye'je'kiyek hatse' pa' nite' tek'enets eke' Intata łe'lijei qa yaqsiijkii pa' uł'ax? (Pr 11:31)* 19 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' yaats'e'ej pa'qu' łunye'je' qe ta'łets in tek'enets pa' Intata, mewetłisi'łijha pakha' łaqsijiiłi'ił'ejju' hikpa' yijaa'ija pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj ili'iłij in łaqsiiłijkii pa' łe'wis.*

5

Yakakłin pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús.

1 Pekhewe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata, yakha' in heinek'enhei iye hik yijunyejei pekhewe'en qa hi'wenij iye ke' qits łunyejeikii in yaats'e'ej ha' Cristo, qa yakha' iye ha'ni'ł etji'teje'm hatse' qu' qiye'tax qu' e'łe'sitsi'łi'mkii qu' ne'twenhetiitaxij ha' Cristo pa' qi łewqiye'jji', k'iyinijets pekhewe'en:* 2 qu' nejeełetsha pe' kots'etets yatsat'etsij pa' Intata, hikpe' tejetshetiyij qu' nejełets, hasu'uj qu' nata'łłe'ets in t'ithayinenheti'yij qu' nithayiki, łekheweeli'ija yijat'ij qu' nata'łets qu' nisu'un qu' nithayiki. Hasu'uj qu' nata'łłe'ets pe'qu' ł'astaye' in yisu'un qu' nithayiki, nithayiki yijat'ij qe yijaa'ija in yisu'un, in łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata.* 3 Qa hasu'uj iye qu' hik eqfenyejeyi'iłij qu' antsat'etsi'łij in łejełiłets, ojo'ołi'mij yijat'ij pa'qu' łe'wise' qu' łunyejeye'. 4 Qa qu' nanamtax pa' tenek'enhe'yipji' pe' week yejeł pe' kots'etets, ma' qa' esti'yi'łij pa'qu' enisit'i'ił nite' yili'ij yijat'ij in hik łunye'j na'aj ink'ayik.* 5 Qa hik łunye'j iye in na'l iye ka' tseqitijineyu'ujets pekhewe' jutjanhets, ek'eni'łets qa' iwqinheti'łji' iye pe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata. Qa ekheweli'ł e'weeki'ł, uyi'łik'ipha'm pa' nite' witiwqiye'jji', qe *pa' Intata t'ejuyiju'ł pe' weniwqinhettax qa pekhewe' nite' weniwqinhet qa yi'fen. (Pr 3:34)** 6 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj meniwqinheti'łji' metf'iljetsini'łets pa' qi łet'unha'x pa' łokoi pa' Intata, hats'inha qa' łakha'ye' qu' newqinheti'łji' qu' hats namets łahats'ij qu' newqinheti'łji'.* 7 Iwejini'łij pakha'an pe' natawje'meteni'ł, qe łakha' nejełi'ł.* 8 Mewetjełi'ł otok'oiha, matjanitheni'ł, pa' ejuihife'eł inwo'met, hikpa' hik łunye'j na'aj athi'l qe tik'et wo'oikii pa'qu' niwu'mju'.* 9 Qa yape'enhałe qu' me'nt'unheti'łiju'ł, it'unheti'ł pa' nite' eqekuyejeyi'ł, menikfeliti'łets in week pe' ejefetsi'łipji' pa' Intata in hik ejunyejeyi'ł iye in łaats'e'ełij pa'qu' łunye'je'.* 10 Ma' qa in ł'anu'upji' in ł'ajłi'ij in łaats'e'ełij pe'ye', qa łakhaa'ija pa' Intata, hikpa' Dios eq'iltinhetsax, qa hikpa' iye taya'yij inii pa' witisa'xi'mkii nite' yili'ij qu' nata'łets ha' Jesucristo, qu' hikpa' qu' neqjunhetineni'ł iye, qa qu'nte' neqenijani'ij iye pe'ye' pa'nte' eqekuyejeyi'ł, qa qu' net'unheti'łiju'ł iye pa'qu' łunye'je' qa qu' et'unitsi'iłi'ju'ha iye nite' e'wisitsi'łi'.* 11 Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij in qiji' in Wittata. Amén. 12 Haqsiijkii ha'ne

---

* **4:10** 1Co 12:7 * **4:11** Ro 12:6-8; 1Co 15:58 * **4:12** 1P 1:6-7 * **4:13** Ga 5:24; Ef 1:17; 3:10; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7,13 * **4:14** Sal 89:50-51; Hch 4:33; 5:41; 1P 2:20; Ap 3:22 * **4:17** Mr 12:40; Jn 5:22; He 3:2; 10:27; 13:4; Ga 6:10; Ef 2:19; 1Ti 3:15 * **4:19** Sal 10:14; 2Co 1:9 * **5:1** Hch 4:20; Ro 8:18; Col 3:4 * **5:2** Jer 3:15; 23:1; Jn 21:16; Hch 20:28 * **5:4** Jn 10:11,14; 21:15-17; He 13:20; 1P 2:25; 1Co 9:25; Ap 12:1 * **5:5** Stg 4:6 * **5:6** Lc 14:11; 1R 8:42; 2Cr 6:32; Dn 9:15 * **5:7** Sal 55:22 * **5:8** 1Ts 5:6,8; 2Ti 4:5; 1P 1:13; 4:7; Ap 16:15; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **5:9** Ef 6:13-14; Stg 4:7 * **5:10** 1P 5:1,4; 2P 3:18

łammi's yi'lijeyi'ł ei (carta) qa tsi'fenij nakha' Silvano hik nakha' iye tsikfe'lets in łe'wis inejefe'epji' pa' Intata, hats'inha qu' k'akakɬini'ł qa qu' hiwjutsiqeni'ł e'mha iye in ɬ'eku'mi'ɬi' in nite' łeqeku'uł ha' Cristo hik aka' pa' yijaa'ija in łeqsu'unka'x pa' Intata. Hik aka' hasu'uj anqami'ɬij.* 13 He' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha'ne witset Babilonia, wetfeli'ł ei, hikhe' t'eku'miiji' pa' Intata in ejunyejeyi'łek, qa week iye nakha' hik łunye'j qu' ya'se' Marcos in wetfeli'ł ei.* 14 Mewetfeljiiɬij wetju'ɬkii qu' nata'łets in łewetsu'uni'ł. Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii ekheweli'ił pekhewe' yijayan ha' Cristo.*

* **5:12** Hch 15:22; 1Ts 1:1; 2Ts 1:1 * **5:13** Ap 14:8; 16:19; 17:5,18; 18:2,10,21 * **5:14** Ro 16:16; 1Co 16:20; 2Co 13:12; 1Ts 5:26; Ef 6:23

2 PEDRO

Yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Simón Pedro, łeqejkunenek qa łaqa apóstol iye ha' Jesucristo. He'nq'ika'ał ei pekhewe' testi'yij pa' nite' witqekuye'j in łunye'jek pa' heyesti'yiłij. Ekheweli'ł ł'estiyiłij pa' nite' eqekuyejeyi'ł qe hakha' inqe Dios qa Eqiłina'x Jesucristo yatsathen.* 2 Pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' week nełuts ijayi'łijfik'i qu' qitsi'ił e'mha qu' nata'łets pa'qu' ikfeliyaxitsi'iłets pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

Qu' nitaxi'ł ji'teje'm hatse' pa' witiła'x hik łunye'j pa' Intata.

3 Qe pa' łet'unha'x pa' Intata jiyełisij week pa'qu' net'ejuyets pa' hane'ej iniła'x in jitajayan pa' Intata qe ta'łets in jinikfe'lets hakha' tayai inii qe ta'łets pa' łunye'j łakha' in łe'wis qa in yatsathen iye.* 4 Aka'an hik aka' łunye'j in yiwjutsiqen ine'm pe' qits in łe'sits qa weju'łij iye, hats'inha qa hik enewe'ye' qu' namitiłets qa' ni'iłjiteje'm pakha' witiła'x hik łunye'j pa' Intata qu' hats ilattaxi'łik'ui pakha' uł'ax na'lipji' ha'ne sehe' qe ta'łets in yisu'un ene' jukhew qa efuts.* 5 Qa hik ta'łijupi', weeki'ij pe' et'unhaxitsi'ł qu' aqsiiłijkii pa' łe'wis hats'inha qu' ik'eihini'łets pa' nite' eqekuyejeitaxi'ł. Qa in hats łaqsiiłijkii pa' łe'wis qa' ik'eihini'łetsek qu' mowo'ołii ikfeliyaxitsi'iłets pa' yisu'un pa' Intata. 6 Qa in hats łowo'ołii ikfeliyaxitsi'iłets pa' yisu'un pa' Intata, qa' ik'eihini'łetsek qu' mewetjełi'ł otok'oiha. Qa in hats łewetjełi'ł otok'oiha qa' ik'eihini'łetsek qu' hasu'uj itaqsuni'łijup ment'unhetłi'iłiju'ł pa'qu' łunye'je'. Qa in hats nite' ł'itaqsuniłijup łe'nt'unhetłi'iłiju'ł pa'qu' łunye'je' qa' ik'eihini'łetsek qu' mowo'ołii qu' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Qa in hats łowo'ołii qu' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata, qa' ik'eihini'łetsek qu' mewet-su'uni'ł ekheweli'ł in hats łijayani'ł pa' Intata. Qa in hats łewetsu'uni'ł qa' ik'eihini'łetsek qu' isu'uni'ł ene' week.* 8 Qe qu' na'ni'ł etji' ekewe'en qa week nełuts t'ijaifik'i, ma' qa' nite' hik ejunyejeyi'ił qu' ham e'weju'łi'iłij, qa' nite' hik łunye'je' iye qu' ham ne'weju'łi'ij in łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Qe pa'qu' hami'im ekewe'en, hik łunye'j qu' puk'ale' i'nłi'i na'aj nite' toxik'i łeqjełinet, ma' qa nitapi'ik'i in hats tetlijtaxijju' pe' uł'ets yaqsiijkii pa'aj. 10 Qa hik ta'łijupi' yejefets, mowo'ołiiha qu' aqsiiłijkii pakha' taya'yi'łij ei qa t'eku'mi'łij eiji' pa' Intata, qe qu' aqsiiłijkii ekewe'en, qa nite' ł'anuuyi'i qu' anami'łju'kii.* 11 Qa qu' hik aka' łunye'je', ma' qa qi qu' ineqjunu'ułiju'ł qu' amtaxi'łets pa' łeji' pa' witset nite' yili'ij in tenek'enhe'yi' ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo.* 12 Qa hik ta'łijupi', tees qu' nastapi'ii ekewe'en qu' k'efeljiiłi'm, yemjeetax in hats łenikfe'ltaxiłetsha qa in ł'ek'eni'łik'iha iye pa' yijaa'ija in ł'ijatshenheti'yi'łij.* 13 Humti qu' hasinik'i in nite' tsitapi ii ekewe'en qu' k'efeljiiłi'm hane'ej in mexe yi'ła'x.* 14 Qe tsikfe'lets in hats nite' toxik'ui qu' hakik'ui ha'ne yese'n t'ejuyets ha'ne sehe', in łunye'jek ka' hayiits yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi' qu' haqsiijkii hane'ej qu' hika' week pa'qu' ye'we'jułi'ij, hats'inha qu'nte' antapiyi'iłii ekewe'en qu' hats hawa'mtax. 16 In k'efeli'łi'm qu' enikfe'li'łets kakha' łet'unha'x qa pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, aka'an nite' witwotk'onhetłe qu' nata'łets pe'qu' niya'yij in wotk'onkii, qe ta'łets yijat'ij ene' yitoyi'ł in yi'weenijha in qiji'.* 17 Qe hi'weeni'łijha in yiwqinhetji' pa' Intata Dios, pa' qiji' in Wittata pa' ł'a'x qa yit'ijets: —Hane'en ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in tsi'sinheti'mkii.—* 18 Yekheweeli'łha in hepi'ye'ełik'i aka' yit'ij pa' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in ewi'ł ha'ni'łi' hakha'an in ha'ni'łipji' kekhe' łe'wis kakha' łunye'jkii utek.* 19 Qa aka'an in łunye'jkii qa les in qi in yija'ał ye'mha kekhewe' łe'lijei pe' profetas'ik'i, hik kekhewe' iye łe'wistax qek jełi'łijupkiiha iye, qe qu' jełi'łijupkii kekhewe'en qa hik łunye'j ne'ej fetitjii in naliti'kii na'aj nookii qa yaamłi'ijii in hats nekpha'm hakha' hik łunye'j kekhe' nełuwoki', ma' qa' nitujinhetji'ha pe' atawjetsi'ł.* 20 Qa lesłe łe'wis qu' menikfeliti'łets aka'an, in ham pa'qu' łe'lijeye'łe pe' profetas'ik'i eke' yika'ajji' pa'aj. 21 Qe ham pa'qu' łe'lijeye'łe pa'qu' profetaye'

---

* **1:1** Mt 16:17; Lc 6:14; Hch 10:32; 15:14; Ro 1:1; 5:17,21; Fil 1:11; Tit 1:1; 2:13 * **1:2** Jn 17:3; Fil 3:8; 2P 1:3,8; 2:20; 3:18 * **1:3** Jn 17:3; Fil 3:8; 2P 1:2,8; 2:20; 3:18; 1Ts 2:12; 2Ts 2:14; 1P 1:5; 5:10 * **1:4** Jos 21:45; 1R 8:56; Is 38:16; Jer 33:14; Ro 9:4; 15:8; 2Co 7:1; Ef 4:24; He 12:10; 1Jn 3:2 * **1:6** Hch 24:25; Ga 5:23 * **1:7** Ro 12:10; He 13:1; 1P 1:22 * **1:8** Stg 2:20; Mt 7:16-21; Ga 5:22; Tit 3:14 * **1:10** Mt 22:14; Ro 11:29; 2P 1:3 * **1:11** Col 1:13; 2Ti 4:18 * **1:12** Col 1:5-6; 2Co 11:10; 2Jn 2; 3Jn 3-4 * **1:13** 2Co 5:1-4 * **1:14** Jn 21:18-23 * **1:16** Mr 13:26; 14:62; 1Ts 2:19; Mt 17:1-6 * **1:17** Is 42:1; Mt 3:17; 17:5; Mr 1:11; 9:7; Lc 3:22 * **1:18** Sal 2:6; Mt 17:1; Mr 9:2; Lc 9:28 * **1:19** Sal 119:105; Mal 4:2; Ro 13:12; 2P 3:18; Nm 24:17; Ap 22:16

qu' nata'łłe'ets qu' numti, qe pekhewe'en jukhew pa' Espíritu Santo tisij pa'qu' nit'ij, ma' qa iyetij pa'qu' nisu'un pa' Intata qu' niyetij.*

2

Pe' nite' yijaalija qu' ni'nq'ijatshen.

1 Qa na'łłe iye pa'aj pe' wotk'onłi'ijkii qu' profetaye', qa hik qu' łunye'je' hatse' ekheweli'ł qu' na'ni'ł etji'teje'm pe'qu' nowotk'onłi'ijkii yit'ij łetets qu' ninq'ijatshenij pa' Intata. Łekhewel in i'nq'ijatshentax nite' nokes in i'nq'ijatshenij pekhewe' wi'tlijei hikpe' teiłem in jiyeka'xii pa' witwamhi', qa hik łunye'j iye in nite' łeke' qu' nana'lij in yuten ha' Yatsat'ax'inij hikha' hats taqhaitaxets. Qa aka'an in łunyejei enewe'en, nite' optox qu' nattanithenhetii.* 2 Olots pe'qu' nijayanij pa' qi in uł'ax łunyejei in wanawitji'ij ł'esenits, qa łekhewel qu' nata'łets qu' uł'ax nenit'ijets pa' yijaataxija in wit'ikheyi'j.* 3 Łekhewel ewi'łłe in yisu'un qu' neka'xi'ł ek'ui pe'qu' aq'astayi'ił, ma' qa naqanłi'iłkii pe'qu' nit'iłij ewets. Qa pa' łantanithenkeye'j pekhewe'en qa hatsłe hayiits watji'leti'm pa'aj, qa nite' łeke' qu' naqamij.* 4 Qe pa' Intata nite' yiwejinłe pa'aj pe' angelits in yaqsiijkii pa' uł'ax, qe yiwu'mik'iju' yijat'ij pa' akaptax hane'eju' ha'ne sehe'ji' qi'ija in nookii, qe qa' naqsi'jijup pa' nełuji' qu' nejeyumtshentax pe' uł'ets.* 5 Qa nite' yiwejinłe iye pa'aj ha'ne sehe', qe nukinetsju' yijat'ij pa' qi piłei qa qi iye in iftsaxji' pekhewe' uł'ets jukhew'ik'i, qa pakha'łe Noé qa yiłin, hikpa' yijatshentaxij pe' jukhew'ik'i qu' natsathen pa'qu' łunyejeye', qa weeki'ł in yiłin iye pe' wetsjuk tatsai (7) jukhew qa efuts.* 6 Qa yitanithenij iye in yiwuł'enhetju' pe' witsetitsik'i Sodoma qa pa' Gomorra, ma' qa yilomominhetji' qa ł'olołe pa' aman. Aka'an yejeyumtshentaxi'mijupi' pa'qu' łunyejeye'kii pekhewe' hane'ej uł'ax yaqsiijkii.* 7 Qa yilithinłe pa' yatsathen Lot, hikpa' qi in yitawje'meten pa' łunyejei pa'aj pekhewe' nite' nek'enheyu' in pakha'łe qu' łunye'je' qu' nanawitji'ił.* 8 Qe pa' yatsathen Lot, in i'nji'kii pekhewe'en, week nełuts qi in yaats'e'ej pa' łe'wis łatawe'j pe' yi'wen qa yepi'ye' iye uł'ets yaqsiijkii pekhewe'en.* 9 Ye'ehe, hats jinikfe'lets pa' Yatsat'ax'inij in yiya'yij qu' nilithinik'ui pe' witaqjaajinkeyejei pekhewe' tek'enets, qa yiya'yij iye in yaqsi'jijup qu' nitanithen hatse' pe' uł'ets qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshen.* 10 Qa aka'an hik aka' qu' łunyejeye' pekhewe' yijayanij pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits qa yuten week pa'qu' łunye'je' qu' netnek'enhei. Pekhewe'en ham ł'ijiweyaxitsi'iju'ł pa'qu' łunye'je' qa yumti iye qu' week nat'anipji', nite' yaatse'etsju' in uł'ax ł'anyejeyij pekhewe' qu' qitse'ji' pa'qu'łe łunye'je'.* 11 Qa pe' angelits in les qitstaxijji' pe' łet'unhaxits qa t'uniitsija iye, in i'nijup ha' Yatsat'ax'inij nite' yisu'un pe'qu' uł'etsi'ik'i qu' ł'anyejeyi'ij pekhewe'en. 12 Enewe'en ene' i'nq'ijatshenij pa' nite' yijaa'ija, enewe'en hik łunyejei inqa'metets, nite' yijamtikii, nekijfik'i qu' hik łunyejeye' ne'ej inqa'metets hats jutsiqets pa'qu' łenifenyejeye' hats'inha qu' netnekumhi'yi' qa' natlanhetiiju'. Uł'ax ł'anyejeyij pakha' qu'nte' nenikfe'le'ets, łekhewel naxju' hatse' in łunyejeyek pe' inqa'metets. 13 Enewe'en na'aj yaats'e'ej qe tepilipji' pa'qu' uł'axe' in yaqsiijkii. Qi in yisu'unij in nełu'uj in natkin pekhewe' łeke' qu' niwuł'enhetju'. Łekhewel hik łunyejei witjili' qa hik łunyejei iye ne'ej jif'imji' in i'ni'ł etji'teje'm in łaqsiiłijkii na'aj łe'wis nełu ekheweli'ł in łijayani'ł pa' Intata. Yi'sinheti'mkii in yumti qu' nawitji'iłij in wotk'onłi'ijkii qu' nijayan pa' Intata. 14 Pe' łotoi yaqamaxji' in yisu'un qu' nawitji pe'qu' efuye', qa aka'an hik aka' ka' nite' yili'ij in łewuł'ax. Yaqsiijijetskii qu' naqsiiłijkii pa' uł'ax pekhewe' nite' t'unitsij. Łekhewel yiya'yij łewek pa'qu' łeqfenye'ji'ij in t'ejuyets in yisu'un ekewe' wekwek. Qa hik ta'łijupi' in hats i'nipji' pa' witaxtanithenkeye'j.* 15 Nite' nikheyu'uk'i pa' yatsathen wit'ikheyi'j, ma' qa ikik'i pa' wit'ikheyi'j hikpa' ikik'i iye pa'aj pa' Balaam, ła's pa' Beor. Pa' Balaam yisu'un pe'qu' łaja'ye' ma' qa' naqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 16 Qa taq'ayinhetiiłi'ij pa' uł'ax in yaqsiijkii, qe pa' łe'wut matikatax iyet pa'aj, qa yaq'ayinij pa' nite' witjeik'una'xkii naqaqsijkineyu'taxijkii pa' profeta Balaam.* 17 Qa enewe' wotk'onłi'ijkii yit'ij łetets qu' ninq'ijatshenij pa' Intata enewe'en hik łunyejei iye qu' nisłaxji' ne'ej niwekłetax, qa hik łunyejei iye wasil ne'ej jutsiqetstaxij qu' piłeye' qa yeka'xłe na'aj t'unik'i, enewe'en hats wanaqsi'jijup pa' qi in nookii qu' na'ni'.* 18 Qe in iyet wenikfelitets wekwek, qa hamłe weju'łi'ij pe' yit'ij. Yaqsiijijetskii pekhewe' hats

* **1:21** Jer 23:26; 2Ti 3:16; 2S 23:2; Lc 1:70; Hch 1:16; 3:18; 1P 1:11 * **2:1** Dt 13:1-5; Mt 7:15; Hch 20:29; 2Co 11:13-15; Ga 2:4; 1Ti 4:1; 2Ti 4:3; 1Co 6:20; 7:23 * **2:2** Ro 2:24 * **2:3** Ef 5:3; Stg 4:13; Mt 12:41; 23:33; Ro 3:8 * **2:4** Ro 8:32; Jud 6; Ap 20:2-3,10; Mt 25:41 * **2:5** Gn 5:29; 1P 3:20 * **2:6** Gn 19:24; Jud 7,15; Is 1:9 * **2:7** Gn 19:16 * **2:8** Sal 119:136,158; Ez 9:4 * **2:9** 1Co 10:13; Mt 10:15; Jud 6 * **2:10** Jud 8-12 * **2:14** Mt 5:27-28; Jer 23:14; Os 4:2; Ef 2:3; He 2:13 * **2:15** Hch 13:10; Nm 22:5-7; Dt 23:4; Neh 13:2; Jud 11; Ap 2:14; Os 9:1; Mi 1:7; Hch 1:18 * **2:16** Nm 22:22-35 * **2:17** Jud 13

k'esiyutaxets qu' nakik'uifik'i pekhewe' i'ni' pakha' nite' łe'wis, ma' qa yit'ijetskii pe' łe'lijei in t'ejuyets pa' yisu'un ene' i'nesenits in wanawitjiju'kii.* 19 Pekhewe'en yit'ij iye: week łeke' pa'qu' aqsiłijkii qu' isu'uni'ł, qa łekhewełłe qa łełinheyij pa' uł'ax, qe pa'qu' newetwejinij pa'qu' łunye'je' pakha'an witłinek, łełinek'ij pakha' wetwejinij.* 20 Qe in hats ilattaxik'uifik'ikii pa' uł'ax qe ta'łets pa' łikfeliyaxitstaxets ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo, ma' qa in wapilets iye qa wetwejinij iye qa hats qi in uł'ax wiikfik'i pa'qu' łunye'je' qa nite' łunye'j pa' yojo.* 21 Les in łe'wistaxju' in nite' nikfe'lets pa' yatsathen wit'ikheyi'j, qa nite' hik łunye'j in nikfe'ltaxets, we'nitonimets ekewe' testiitaxij hik ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii in t'ejuyets ha' Cristo.* 22 Łekhewel hik łunyejei in wenit'ij: —*Nuna'j wapiletsju' iye pa' łek'uihit,— (Pr 26:11)* qa hik łunyejei iye kakha' yiyayetsju' na'aj yit'ij in yit'ij: —Tafitax i'nk'a tetli'jju' wapiliiju' iye pa' ołoq'oi.—

3

Pa' łeqe nełu pa' Yatsat'ax'inij yiwjutsiqen pa'aj.

1 Yejefets, hane'en yifaakanek'ił ei iye, ma' qa hats wetsjuk'ij hane'ej in henq'ika'ał ei, enewe' wetsjuk yifaakanheyi'ł ei, haqsiijkii qe qa' nite' antapiyi'iłik'i.* 2 Hats'inha qu' ijamti'iłik'i kekhewe' hayiits nifel pa'aj pe' łe'sits profetas'ik'i, qa ekewe' łe'lijei iye ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x iye tisij enewe' łeqe apóstoles. 3 Aka' yojo qu' menikfeliti'łets aka'an: pekhewe' teke'lenju' nełuts na'l hatse' pe'qu' qi qu' neqeku' qa' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'lijeye', qa ewi'łłe qu' nisu'unji' pa' yisu'un ene' i'nesenits.* 4 Ma' qa' ni'tjiiłij ewets: —¿Pa'n ikji' in weniwjutsiqentax qu' netpil? Qe in ipłu'ik'i' ek pa'aj in naxju' pe' i'nalheyik'i qa aka' hatsłe łunye'j, qa aka' hatsłe łunye'j iye pa'aj in ipłu'ik'i' ek in i'nk'aa pakha'aj ha'ne sehe'.—* 5 Qe in yit'ij ekewe'en ta'łets in nite' yisu'un qu' nijamti'ik'i pa' Intata in yi'tłi'ij ma' qa na'l pakha'aj na' wa's qa ha'ne sehe' iye, ta'łji'teje'm pa' iweli' qa ink'ałe qa yeqetheni'ł wetju'ł iye pa' iweli'.* 6 Qa hik ha'ne iye iweli' yiwuł'enhetju' iye pa'aj ha'ne sehe', ma' qa pa' iweli' qa yuihin pa'aj ha'ne sehe'.* 7 Qa ha'neł'ij na' wa's qa ha'ne sehe' qa wanaqsi'jijup pa' fe't hatse' qu' ni'ttaxij iye pa'qu' łeji'ye' pa' Intata, wanaqsi'jijup qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax qa qu' namii pa' qi ławak pa' Dios pekhewe' uł'ets.* 8 Qa hasu'ujłe antapi'iłik'i yejefets aka'an: pa' Yatsat'ax'inij in hik łeqjunye'jij qu' ewi'ł nełuye' qa hatsłe yamtaxets qu' mil (1.000) ininqapitse', in mil (1.000) ininqapits łakha'łe qa hik łeqjunye'jij qu' ewi'ł nełuye'.* 9 Pa' Yatsat'ax'inij nite' yi'tłi'ijkii pe' hats nifel pa'aj. Na'l pe' yumtitax qu' nite' yija'ye', nite'łe itaqsunijup, qe nite' yisu'untax qu' namii pe'ye' pa' fe't, qe yisu'untax yijat'ij qu' week nenink'aihit pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets qa' nili'ij pa' uł'ax.* 10 Pa' łeqe nełu ha' Yatsat'ax'inij hik qu' łunye'je' na'aj t'ejtenkii, ma' qa ne' wasits qa' nonokes pa' iftsaxik'i ł'anye'j qu' hamitse'tax, qa week pe' i'nji' qa' niwuł'enhetju' pa' qi in elejei fe't. Qa ha'ne sehe' qa week pe' łaqsijiiju' ene' jukhew qu' nanq'axij fe't.* 11 In hats jinikfe'lets aka' łunye'jkii qu' hamitse'tax ene' week, ¿qa inhats'ek qu' nite' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata qu' atsatheni'ł qa' ek'eni'łets iye? 12 Qa' onotki'iłik'ui pa' łeqe nełu pa' Dios qa' aqsiłijkii pa'qu' e'weju'ł'iłij hats'inha qu' aje'eł namets hatse' aka'an. Pakha'an pa' nełuji' hatse' na' wa's qa' uł'axe'ju', yiwuł'enhetju' pa' fe't qa pe' i'nji' qa' nilup'upinhetju' pa' qi in elejei ł'elej.* 13 Qa inekhewełłe qa jit'otki'ik'ui pa' ink'ayik wa's qa ink'ayik iye sehe', hik aka' yiwjutsiqen ine'm, pekhewe'en ewi'łłe in i'ni' pa' yatsathen.* 14 Qa hik ta'łijupi' yejefets, ekheweli'ł in hats ło'notki'iłik'ui aka' qu' łunye'je'kii hatse', mowo'ołiiha qu' e'łe'sitsi'iłii pa' Intata, mowo'ołiiha iye qu' hasu'uj nami'ł ej pa' uł'ax, qa qu' nite' nanami'ił ewets qu' uł'etsi'ił.* 15 Menikfeliti'łets pa' Yatsat'ax'inij in nite' itaqsunijup ikji' neqiłinkeyutax'inij, hik aka' we'nq'ika'ałij'ei iye ha' łe'wis inejefe Pablo ta'łets pa' łikfeliya'xkii tisij pa' Intata.* 16 Week kekhewe' łafaakanhei iyetij iye aka'an. Kekhewe'en in na'l kekhewe' jutsitetsik'i, pe' nite' nikfe'lets qa pe' pekhel yijamtiji'kii qa yeqfeetsinł'ijkii pa'qu' numti ekewe'en, qa hik łunyejei iye in yeqfeetsinł'ijkii iye pa'qu' numtiłe kekhewep iye we'nika'ajji' Intata

* **2:18** Jud 16 * **2:19** Jn 8:34; Ro 6:16; 7:5 * **2:20** 2P 1:2; Mt 12:45; Lc 11:26 * **2:21** Pr 8:20; 12:28; 16:31; 21:21; Mt 21:32; Ro 7:12; 1Ti 6:14; Jud 3; Ez 18:1-32; He 6:4-6; 10:26-27 * **3:1** 1P 1:1; Fil 1:10 * **3:3** 2Ti 3:1; He 1:2; Stg 5:3; 1P 1:20 * **3:4** 1Ts 2:19; 2P 3:12; Hch 7:60 * **3:5** Sal 24:1-2; 33:6-7; 136:5-6; Pr 8:24-36; Gn 1:3-30; 8:5; Jn 1:1-3; He 4:12; 11:3 * **3:6** 2P 2:5 * **3:7** Is 66:15-16; Ez 38:22; Am 7:4; Sof 1:18; Mal 4:1; Fil 1:6; 2Ts 1:5; 1Jn 4:17 * **3:8** Sal 90:4 * **3:9** Hab 2:3; Tit 2:11; Ez 18:23,32; 33:11; 1Ti 2:4; Jl 2:12-13; Jon 3:10; 4:2; Hch 17:31; Ro 2:4 * **3:10** Fil 1:6; Mt 5:18; 24:35,43; Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 21:1; Is 24:19; Mi 1:4 * **3:12** Lc 12:36; 1Co 1:7; 1Ts 1:10; Tit 2:13; Jud 21 * **3:13** Is 32:16; 65:17; 66:22; Mt 19:28; Ro 14:17; Ap 21:1 * **3:14** Fil 2:15; 1Ts 5:23; 1Ti 6:14; Stg 1:27 * **3:15** Hch 9:17; 15:25; 2P 3:2

łe'lijei. Qa hik ta'łijupi' qu' nattanithenhetii hatse'.* 17 Qa hik ta'łijupi' yejefets, in hats łenikfe'li'łets ekewe'en, qa' matjanitheni'łkiiha hasu'uj neqif'eli'ił'ejju' pa' łe'wejtitsi' pekhewe' ham pa'qu' yijaayi'ija qu' nisu'un qu' łunyejeye'.* 18 Mowo'ołii yijat'ij qu' les enikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo, hats'inha qa' lesjijek qu' nełisiłijkii pa' łeqi'fenkeye'j. Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

* **3:16** He 5:11; 2P 2:14 * **3:17** Lc 12:15; 2Ti 1:14; 4:15 * **3:18** 2P 1:2; Ro 11:36; 2Ti 4:18; Ap 1:6

1 JUAN

Jesús qa ɬii iye Wi'tlijei.

1 Hakha' yojoo in na'l, hikha' hepi'ye'eɬ qa yijaa'ija iye in hi'weni'ɬ qa hejeɬi'ɬijupkiiha iye
ka' ɬunye'j in qi in ɬe'wis qa he'yekuumi'ɬetskiiha iye. Hik hakha' ha' ɬii Wi'tlijei qa jiyeɬisij
pa' witiɬa'x.* 2 Hakha' witiɬa'x hats we'nethinkii qa hi'weni'ɬ. Qa yekheweli'ɬ qa' henfeli'ɬ in
yijaa'ija. Qa' henfeli'ɬ e'm ha' witiɬa'x in nite' ham. Hikha' hayiits i'nijup pa'aj pa' Intata qa
hane'ej qa hats we'nethinkii.* 3 Hakha' hi'weni'ɬ qa hepi'ye'eɬ iye, hikha' qu' henfeli'ɬ e'm
hane'ej hats'inha qa' ewi'ɬ jina'niji' iye qa hik ejunyejeyi'iɬ aka' yijunyejeyi'ɬ in ewi'ɬ ha'ni'ɬi'
pa' Intata qa ha' Ła's Jesucristo.* 4 Ekewe'en hika'aɬ e'm hats'inha qa je'weeke' qu' qi qu'
je'ɬe'sitsi'imkii.*

Pa' Intata ɬakha' na'lkii.

5 Ekewe'en hik ekewe' hepi'ye'eɬ ɬe'lijei ha' Jesucristo qa hik ekewe' iye qu' k'efeli'ɬi'm
in yit'ij: —Pa' Intata ɬakha' na'lkii. Hami'm pa' nookii.—* 6 Qu' jintittaxijets qu' hats
ewi'ɬ jina'ni'ɬi' hakha'an qa jitajalki'sɬeji'kii pa' nookii qa jiwotk'onijkii na'aj jitit'ij qa na'aj
jitaqsi'jijkii iye.* 7 Qa qu' jinaa'ni'ha pa' na'lkii pa' hik ɬunye'j pa' i'ni' pa' Intata, ma' qa
pekhewep hats yijayaanija ha' Jesús qa ewi'ɬ jinaa'ni'ɬi'ha qa pe'ɬ'athits ha' Jesucristo Ła's pa'
Intata qa jiyilijiju' week pe' inwuɬ'ets.* 8 Qu' jintittaxijets qu' hame' initji' pa' uɬ'ax, ma' qa
hats inakha'ɬe inte'm in jiwanawitjiɬe qe hamji' pa' intawe'j ke' ɬe'lijei.* 9 Jiwenikfelitetsha
pa' Intata in yaqsiijkii yijat'ij pa'qu' hats nit'ij qa nite' yaf'ali'ɬi'ij iye pa'qu' naqsiijkii. Qa
qu' jintefeeli'mha pe' inwuɬ'ets, ma' qa' nenli'jju' week pe' inwuɬ'ets qa niwu'm i'nk'ui iye.*
10 Qu' jintittaxijets qu' ham inwuɬ'axe', ma' qa hats hik ɬunye'j qu' jinte'wejtitsinen pa' Intata,
qe hamji' pa' intawe'j ke' ɬe'lijei.*

2

Pa' Jesús hikpa' jiyaqsiji'ɬ wetju'ɬ.

1 Yilits, haqsi'ji'ɬ e'mijkii ene' wi'tlijei qa'nte' aqsi'ji'iɬijkii pa' uɬ'ax. Qa pa'qu' naqsiijkii
pa' uɬ'ax, na'lɬek ha' jiyaqsiji'ɬ wetju'ɬ pa' Intata (abogado), hakha'an ɬii, Jesucristo, ɬakha'
yatsatheenija.* 2 Hik hakhaa'ija Jesús in talanhetii qa ɬaja'aj pa' ɬajanye'j pe' inwuɬ'ets,
nite' i'nuja'xɬe, qe week pe' i'nipji' ha'ne sehe'.* 3 In jitek'eenetsha kekhewe' yit'ij inwets
pa' Intata ma' qa jinikfe'ljeetsekha in yatsat'ets'inij pa' Intata.* 4 Qa pa'qu' ewi'ɬe' qu'
nittaxijets: pakha'an yakha' tsikfe'lets, qa nite'ɬe tek'enets ke' ɬe'lijei, pakha'an ejtitsax qe
hamji' pa' ɬatawe'j ke' ɬe'lijei. 5 Qa pa'qu' naqsiijkii pe' yit'ij pa' Intata, pakha'an yijat'ij
yisu'unija pa' Intata. Qa hik ta'ɬijupi' inekhewel in jitaqsiijkii pe' yit'ij pa' Intata ma' qa
jinikfee'letsha in yatsat'ets'inij pa' Intata.* 6 Pa'qu' nit'ij ɬetets in hats ewii'ɬija i'ni'ɬi' hakha'an
qa' les ɬe'wis qu' hik ɬunye'je' hakha'an in qi in teik'unei.* 7 Yejefets, ha'ne hika'aɬ e'm
wenit'ij wi'tlijei qu' aqsiiɬijkii nite' ink'ayik. Hik aka' hayiits ɬenikfe'li'ɬets. Aka' wi'tlijei
hik aka' iye hayiits ɬ'impi'ye'eɬij.* 8 Qa hane'ej kakhap ɬunye'jkii, aka' qu' hika'aɬ e'm ta'ɬets
kekhewe' hayiits wi'tlijei qa hikɬe ɬunye'j qu' ink'ayik'e wi'tlijei qe ha' Cristo te'wenheti'yijha
in yaqsiijkii qa ekheweli'ɬ iye hats ɬaqsiiɬijkii iye kakha'an qa aka'an in ɬunye'j ta'ɬets in hats
hamiyu' pa' nookii qa hats nekpha'm pa' na'lkii ma' qa' nana'lkiiha.* 9 Pa'qu' nittaxijets
qu' hats na'n ji'teje'm pa' na'lkii qa napjaxɬi'im pa'qu' hats nijayan ha' Jesús, pakha'an
mexe i'nji'teje'm pa' nookii.* 10 Pakha' qu' jukhewe' qu' nisu'un pa'qu' hats nijayan ha'
Jesús, pakha'an yijaa'ija in i'nji'teje'm pa' na'lkii qa ham pa'qu' nilanifi pekhewe' qu'
neneqjeyu'ujets pa' yaqsiijkii.* 11 Qa pakha'ɬe qu' na'napjaxi'm pa' hats yijayan ha' Jesús,

---

* **1:1** 1Jn 2:13-14; Sal 119:25; Jn 1:1,4; 5:24; Fil 2:16 * **1:2** Jn 1:31; 21:1,14; Col 3:4; 1P 5:4; 1Jn 2:28; 3:5,8; 5:20 * **1:3** Fil 3:10; Mt 11:27 * **1:4** 2Co 2:3; Fil 1:4,25; 2:18 * **1:5** Sal 27:1; 36:9; Jn 12:46; 1Ti 6:16; 1Jn 2:5 * **1:6** 2Co 8:4; 11:10; Pr 2:13; Is 9:2; 50:10; Jn 8:12; 12:35; 14:6; 1Jn 2:11; 3Jn 3 * **1:7** Ef 5:8-14; Fil 2:15; Col 1:12-14; 1Ts 5:5; He 10:19; 12:24; 1P 1:2,19; Ap 1:5 * **1:8** Pr 20:9; Jer 2:35; Ro 3:9-23; Stg 3:2 * **1:9** Sal 103:3; Jer 31:34; Mt 9:6; 26:28; Col 1:14; Stg 5:15 * **1:10** Lc 8:21; He 4:12 * **2:1** Jn 14:26 * **2:2** Ro 1:8; 3:25; He 2:17; 1Jn 4:10; Mt 26:13; 28:19-20; Mr 14:9 * **2:3** 1Jn 2:5; 3:19,24; 4:2,6,13; 5:2; Jn 13:35; 14:15; 15:10 * **2:5** Jn 6:56; 14:20,23; 15:1-7; Ro 8:1; 2Co 5:17; Fil 1:1; 2:10 * **2:6** Jn 15:4-7; 1Jn 2:24,27-28; 3:6,24; 4:13,15-16 * **2:7** Mr 7:8; Jn 1:1; 13:34; 2Jn 5; Lc 6:47 * **2:8** Ro 13:12; 1Co 7:31; 1Jn 2:17; Jn 1:5,9; 3:19-21; 8:12; 12:35-36,46; Ap 22:5 * **2:9** 1Jn 2:11; 3:15; 4:20 * **2:10** Ro 12:10; 1Ts 4:9; He 13:1; 1P 1:22; 1Jn 3:10,14-17; 4:20-21

pakha'an i'nji'teje'm pa' nookii qa yijalki'sji'kii qa nite' nikfe'lets pa'qu' nakji' qe nite' yi'wenji'kii pa' nookii.* 12 Yilits, hika'ał e'm ekewe'en qe pe' ewuɬ'etsi'ɬ hats tewu'mhitiyi'ɬ ek'ui qe ta'ɬets ka' ɬii ha' Cristo.* 13 Hika'ał e'm ekewe'en pekhewe' hats taltsai qe ekheweli'ɬ hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo in hikha' yojo in na'l pa'aj. Hika'ał e'm ekewe'en jutjanhets qe ekheweli'ɬ hats ɬ'ani'ɬi'pji' pa' inwo'met (Satanás). Hika'ał e'm ekewe'en witlits mente' qits qe ekheweli'ɬ hats ɬenikfe'li'ɬets pa' Intata.* 14 Hika'ał e'm ekewe'en nekhewe' hats taltsai qe ekheweli'ɬ hats ɬijayani'ɬ ha' Cristo in hikha' yojo in na'l pa'aj. Hika'ał e'm ekewe'en jutjanhets qe ekheweli'ɬ et'unitsi'ɬij qa ɬenikfe'li'ɬets ke' Intata ɬe'lijei ma' qa hats ɬ'ani'ɬi'pji' pa' inwo'met (Satanás).* 15 Hasu'uj isu'uni'ɬ ha'ne sehe' qa hasu'uj iye isu'uni'ɬ pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'. Pa'qu' jukhewe' i'nɬi'i efu qu' nisu'un ha'ne sehe' ikji' nite' yisu'un pa' Intata.* 16 Qe pekhewe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe' pekhewe'en, pa' yisu'un ene' i'nesenits qa pa' yisu'un ene' intoi qa pa' witiwqiye'jji'. Ekewe'en nite' ta'ɬets pa' Intata. Ekewe'en ta'ɬɬe inwets.* 17 Ha'ne sehe' qa week ekewe' uɬ'ets hamits hatse' qa pakha'ɬe qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa' pakhaayi'ij qu' nana'l.*

Pa' Cristo ɬ'ejuihife.

18 Yilits, hats k'esiyu'ets pa' ɬahats'ij qu' netpil iye ha' Cristo. Ma' qa' ɬunye'je'kii hatse' ka' ekheweli'ɬ hats ɬenikfe'li'ɬets in nam hatse' pa' Cristo ɬ'ejuihife (anticristo). Hane'ej hats olots pe' hik ɬunye'j qu' ɬ'ejuihifetsi'ij pa' Cristo. Aka'an qa jiyikfelitets in hats k'esets qu' netpil iye ha' Cristo.* 19 Pekhewe'en in i'n'inittax ji'teje'm qa yili'ijju' qe nite' yijaa'ija qu' netk'enets ha' Cristo. Qe qek yijaayi'ija qek netk'enets ha' Cristo qekhante' naketax i'nik'uifik'ikii in jitek'enets ha' Cristo. Qa ikɬe i'nik'uifik'ikii ma' qa te'wenhetii in nite' hik injunyejei in jitek'enets ha' Cristo. 20 Qa ekheweli'ɬ qa na'li'ɬ e'm pa' Espíritu Santo neɬisi'ɬij ha' Cristo. Ma' qa ɬenikfe'li'ɬets in yijaa'ija.* 21 Nite' hika'ał e'm ekewe'en qu'nte' enikfe'li'ɬets pa' yijaa'ija. Hika'ał e'm ekewe'en qe hats ɬenikfe'li'ɬets pa' witwejtitsi' in nite' ɬeke' qu' nata'ɬets pa' yijaa'ija. 22 ¿Ɬek pakha' ejtitsax? Pakha' ejtitsax pakha'an pa' yeqeku'uk'i ha' Jesús in hikha' Cristo. Pakha'an hik ɬunye'j qu' ɬ'ejuihifeye' ha' Cristo qe yeqeku' pa' Intata qa ha' Ła's.* 23 Week pakha' qu' neqeku' ha' Ła's, pakha'an hats yeqeku' pa' Intata. Qa pa'qu' weeki'ij pa' ɬatawe'j qu' nit'ijets in nite' yeqeku' ha' Ła's, pakha'an yijaa'ija in nite' yeqeku' pa' Intata.* 24 Ekheweli'ɬ matjanitheni'ɬij pekhewe' hayiits ɬepi'ye'ɬik'i in i'nk'aa ɬ'ijatshenhetiyi'ɬ qe qu' matjanitheni'ɬij, ma' qa'nte' jeek e'wisitsi'iɬijup ha' Ła's qa pa' Intata.* 25 Pa' yiwjutsiqen ine'm ha' Cristo, pakha'an hikpa' pa' witiɬa'x nite' ham.* 26 Hika'ał e'm ekewe'en qe ta'ɬets pekhewe' ejtitsits yisu'untax qu' naq'ayiniɬij pa' hats ɬ'eku'mi'ɬi' wit'ikheyi'j. 27 Ekheweli'ɬ hats na'li'ɬ e'm pa' Espíritu Santo neɬisi'ɬij ha' Cristo, qa hikpa' yojo'oł ek'uikii. Qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' pa'qu' nijatshentaxiɬij pekhewe' ejtitsits qe hats ham hami'iɬ e'm. Pa' nijatsheni'ɬij pa' Espíritu Santo yijaa'ija nite' yaqanɬekii. Pa' Espíritu Santo nijatsheni'ɬij week pekhewe' ta'ɬets pa' Intata. Qa hik ɬunye'j iye in yijaa'ija in nijatsheni'ɬij qu' hasu'uj ili'iɬij ha' Cristo.* 28 Yilits, hasu'uj ili'iɬij ha' Cristo hats'inha qu' jinte'wentax qu' netpiltaxju' ma' qa qi qu' je'ɬe'sitsi'imkii qa' ham pa'qu' jinetjumti'ijkii qa'nte' jinewepini'im.* 29 Qu' enikfe'li'ɬets ha' Cristo in yijaa'ija in yatsathen, ma' qa' enikfe'ljiiɬetsek, pakha' qu' naqsiijkii pa' yatsathen in hats nekijfik'i ka' ɬii ha' Cristo.*

3

Pe' ɬelits pa' Intata.

1 Jeɬ qeku'ni'ɬ pa' qi ɬeqsu'unka'x inij pa' Intata in yit'ij inwets: —Enewe'en yilits.— Qa yijaa'ija inek in ɬelits'inij pa' Intata. Qa week pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo, pekhewe'en nite' nikfe'l inwets in ɬelits'inij pa' Intata qe ɬekhewel nite' yijayan ha' Cristo. 2 Yejefets, hane'ej hats ɬelits'inij pa' Intata. Qa mente' yamets pa' injunyejeeyija hatse'. Qa hatsɬe jinikfe'lets qu' netpiltaxju' ha' Cristo qa' jinte'weenija, ma' qa' hik ineseninyejeye' hakha'an.* 3 Qa week

* **2:11** Lv 19:17; 1Jn 1:6; 3:15; 4:20; Jn 14:6 * **2:12** Sal 25:11; Lc 24:47; Hch 2:38; 10:43 * **2:13** Jn 16:33; 17:15; Ef 6:10; 1Jn 1:1; 2:14; 4:4; 5:4-5; Ap 2:7 * **2:14** 1Jn 1:10 * **2:15** Jn 15:19; 17:16; Ro 12:2; Stg 1:27; 4:4 * **2:16** Ro 13:14; Ef 2:3; 1P 4:2; 2P 2:18; Gn 3:6; Pr 27:20; Stg 4:16 * **2:17** 1Jn 2:8; Mr 3:35; Ef 6:6; 1Ts 4:3; 1P 1:25; 2:15; Jn 8:35; 12:34; 2Co 9:9 * **2:18** Jn 2:4; 1P 4:7; Mt 24:5,24; 1Jn 2:22; 4:3; 2Jn 7 * **2:20** 2Co 1:21; Sal 89:18; Mr 1:24; Hch 10:38 * **2:22** Jn 20:31; Hch 18:5; Ef 5:2; 1Jn 5:1 * **2:23** Jn 5:23; 8:19; 16:3; 17:3; 1Jn 4:15; 5:1; 2Jn 9 * **2:24** Jn 10:38; 15:4-7; 1Jn 2:6,27-28; 3:6,24; 4:13,15-16; Col 3:3; 1Ts 1:1 * **2:25** Jn 4:14; 1Ti 4:8; 2Ti 1:1; Tit 1:2 * **2:27** Jn 14:26; 15:4-7; 1Jn 2:6; 3:6,24; 4:13,15-16 * **2:28** Lc 17:30; Col 3:4; 1Jn 3:2; 1Ts 2:19 * **2:29** Gn 18:19; Dt 6:18; 1Jn 3:7,9,10; 4:7; 5:1,4,18; Jn 1:12-13; 3:3-7; 8:41 * **3:2** 1P 5:4; 1Jn 2:28; Ro 8:29; 1Co 13:12; 15:49; 2Co 3:18; 4:11; Fil 3:21; 2P 1:4; He 12:14; Ap 22:4

pakha' qu' netjumti ik'uiha aka'an qa' natjiletik'uiha hats'inha qa' hik łunye'je' hatse' ha' Cristo in hamji' pa'qu' uł'axe'.* 4 Week pakha' qu' naqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an t'otsipji' iye ke' łe'lijei ha' Cristo. Qa pakha' t'otsipji' ke' łe'lijei ha' Cristo, pakha'an uł'ax. 5 Qa ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in nam ha' Cristo qa yiwu'm pe' inwuł'ets qe łakha' hamji' pa'qu' uł'axe'.* 6 Week pa'qu' na'nji'teje'mha ha' Cristo, pakha'an nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax. Qa pakha' qi in yaqsiijkii pa' uł'ax pakha'an nite' yi'wen qa nite' nikfe'lets iye ha' Cristo qe nite' yijayan.* 7 Yilits, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił. Qu' i'weni'ł pa'qu' naqsiijkii pa' yatsathen qa' menikfeliti'łets in łakha' yatsathen pa' łunye'j in łunye'jek ha' Cristo in yatsathen. 8 Pakha' qi in yaqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an yatsat'axij pa' inwo'met (Satanás). Qe pa' inwo'met hikpa' yojo'oj pa'aj in yaqsiijkii pa' uł'ax. Qa hik ta'łijupi' in nam ha' Ła's pa' Intata qe qa' niwuł'enhetju' pe' ł'ithayijkitits pa' inwo'met.* 9 Week pakha' qu' hats nenekijfik'i pa' Intata nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax qe hats na'l pa' yenji'teje'm pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax qe hats nekijfik'i pa' Intata.* 10 Ma' qa aka'an qa jutsiqetsij pe' łelits pa' Dios qa pe' łelits pa' inwo'met (Satanás). Week pakha' qu' nite' naqsi'ji'ijkii pa' yatsathen nite' yatsat'axij pa' Intata. Qa hik łunye'j iye pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, nite' yatsat'axij iye pa' Intata.* 11 Aka' qu' hit'iłij ewets wi'tlijei hik aka' hayiits ł'impi'ye'ełij in yit'ij: —Qi qu' mewet-su'uniłha ekheweli'ł.— 12 Hasu'uj injunyejeye' pa' łunye'j pa'aj pa' Cain'ik'i in yatsat'axij pa' inwo'met (Satanás), qa yilan pa'aj pa' łek'inijik'i. ¿Qa inhats'ek in yilan pa'aj? Yilan pa'aj qe pa' Caín na'l pa' uł'ax i'nji' qa pakha'łe łek'inijik'i qa qi in yatsathen pa'aj.* 13 Yejefets, hasu'uj e'nitjułaxi'łijpha'm qu' na'napjaxi'ł e'm pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo.* 14 Inekhewel hats ju'ukik'uifik'i pa' witwamhi' qa hats ju'un ji'teje'm pa' witiła'x nite' ham. Aka'an in jinikfe'lets qe ta'łets in jiwet-su'un in hats jitajayan ha' Cristo. Pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' hats łejefeyi'ipji' ha' Cristo, pakha'an mente' yili'ij pa' uł'ax, mexe aman ji'teje'm pa' witwamhi'.* 15 Week pakha' qu' na'napjaxi'm pe'ye' pekhewe' hats łejefetstaxipji' pa' Intata, pakha'an eqek'una'x. Qa ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in ham pa'qu' łunye'je' aka'an pekhewe' na'li'm pa' witiła'x nite' ham.* 16 Aka' hane'ej qu' jinikfelitets pa' yijaa'ija witeqsu'unka'x aka'an, ha' Jesucristo in wetłisłi'ij qu' nawa'm qe ta'łets in jiyisu'un. Qa hik aka' qu' injunyejeye' iye qu' jinewetłisłi'ij pa' witwamhi' qe ta'łets in qi qu' jintesu'un pe'qu' inejefetsi'ipji' ha' Cristo.* 17 Pa'qu' ewi'łe' jukhew i'nłi'i qu' efuye' qu' nana'li'm pe'qu' łewekwekitse' qa nite' yi'fen pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo qu' nowotaxiikii pe'ye' qa ¿pa'n łunye'j qu' nittaxijets qu' nana'li'm pa' łeqsu'unka'x pa' Intata?* 18 Yilits, hasu'uj i'nlijeeye'łe qu' jintit'ijets qu' jintesu'un pa'qu' inejefeyi'ipji' ha' Cristo. Jitaqsiimijkii yijat'ij pe'ye' qa weeki'ij iye pe' intawjets qu' jintesu'un qu' jintaqsiimijkii.* 19 Qu' jintaqsiijkii aka'an, qa' jinenikfe'lets in yatsat'ets'inij pa' Intata qa' jintoksi'wen iye in hats jitaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata.* 20 Qa pa' intawe'j qu' numti qu' nite' łe'wise' pa' jitaqsiijkii qa pa' Intata in łakha' les qi qa t'anipji' pa' intawe'j. Łakha' hats nikfe'lets week pa' jitaqsiijkii.* 21 Yejefets, pa' intawe'j qu' numti qu' łe'wise' pa' jitaqsiijkii ma' qa nite' jiwetjeyepunets qu' ji'niyinets pa' Intata 22 qa jiyełisij week pa'qu' ji'niyinijets pakha'an, qe jitek'enets kekhewe' yit'ij inwets qa jitaqsiijkii iye pa' yi'sinheti'mkii.* 23 Kakha' yisu'un qu' jintaqsiijkii kakha'an in yit'ij inwets qu' hasu'uj jinteqeku' ka' łii ha' Ła's Jesucristo qa' jinewet-su'unija iye inekhewel in jitajayan.* 24 Qa pakha' qu' naqsiijkii kakha' yit'ij inwets pa' Intata, ma' qa pa' Intata qa' na'nji'teje'mha pakha'an qa pakha'an qa' na'njiteje'mek pa' Intata. ¿Qa łekpa' jiyikfelitets aka'an? Pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij pa'aj pa' Intata, hikpa' jiyikfelitets aka'an.*

4

Pa' Espíritu Santo qa pa' łeqe espíritu pa' anticristo.

1 Yejefets, hasu'uj isu'uni'ł qu' aje'eł ek'eni'łets pa'qu' espirituye'. Yojo yijat'ij qu' mowo'ołii qu' enikfe'li'łets me ta'łets pa' Intata me i'nłi'i qu' nite' nata'łe'ets. Qe olots pe' wotk'onijkii

* **3:3** Hch 23:6; 1Ts 1:3; Fil 4:8 * **3:5** Jn 1:29; 1Co 15:3; 1P 2:21-24; 3:18; 2Co 5:21; He 4:15; 7:26; 10:4; 1Jn 2:29 * **3:6** Jn 15:4-7; 1Jn 2:6,24,27-29; 3:24; 4:13,15-16; 5:18; Ro 6:11-12 * **3:8** Mr 1:11; Jn 21:1; 2Co 4:11; 1P 5:4; 1Jn 5:20 * **3:9** 1Jn 2:29; 1P 1:23 * **3:10** 1Jn 2:10; 3:14-17; 4:20-21 * **3:12** Gn 4:1; Jud 11; 2Ts 3:3 * **3:13** Jn 17:14 * **3:14** Jn 8:51 * **3:15** 1Jn 2:9,11; 4:20; Jn 8:44 * **3:16** Jn 10:11,14,17-18; 13:37-38; 15:13; Is 53:10; Mr 8:34-35; 10:45; 1Co 11:1; Fil 2:5-8 * **3:17** Mr 12:44; Lc 15:12; 1Jn 2:5,16; Hch 2:45; 2Co 7:15; Stg 2:15-16 * **3:18** Mt 7:21; Jn 13:34-35; 15:12-17; Stg 1:22-25; 2:14-17 * **3:19** Jn 14:6; 2Co 11:10; 3Jn 3 * **3:20** Sal 139:6; Pr 2:6; Jn 14:28 * **3:22** Mr 7:8; Jn 14:15; 1Jn 2:3; 5:2 * **3:23** Sal 33:21; Is 50:10; Jn 1:12; 3:18; 1Jn 5:13 * **3:24** Lc 11:13; Jn 6:56; 15:4-7; Hch 5:32; 15:8; Ro 8:9-16

qu' profetaye' ha'ne week sehe' ipji'.* 2 ¿Qa pa'n łunye'j qu' enikfe'li'łets pa'qu' espirituye' qu' nata'łets pa' Intata? Pakha'an nifel in nametsju' ha' Jesucristo ha'ne sehe' qa hik ł'eseninyejei ene' sehe' ipji'.* 3 Qa pa'qu' espirituye' qu' nite' nenfele' ha' Jesucristo in nametsju' ha'ne sehe' qa hik ł'eseninyejei ene' sehe' ipji'. Pakha'an espíritu nite' ta'łets pa' Intata, ta'łets pa' Cristo ł'ejuihife. Hikpa' hayiits ł'impi'ye'ełij qu' nanam hatse' qa hane'ej qa hats i'nipji' ha'ne sehe'.* 4 Yilits, ekheweli'ł yatsat'etsi'ł ej pa' Intata. Qa hats łanaxiłij pekhewe' ejtitsits qe nite' nawitji'ił. Qe pa' na'li'ł e'm Espíritu Santo pakha'an les t'un, nite' hik łunye'j pa' espíritu i'nipji' ha'ne sehe'.* 5 Pekhewe'en yatsat'etsij pakha' i'nipji' ha'ne sehe'. Qa hik ta'łijupi' in uja'xłe qu' niyetij pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe' qa week tek'enets iye pe' jukhew qa efuts ha'ne sehe' ipji'.* 6 Inekhewel yatsat'ets'inij pa' Intata. Qa pekhewe' yatsat'etsij pa' Intata qa tek'en inwets. Qa pekhewe' nite' yatsat'etsij pa' Intata qa nite' tek'en inwets. Qa aka'an in łunye'j qa jinikfe'lets pekhewe' na'li'm pa' yijaa'ija in Espíritu Santo qa jinikfe'lets iye pekhewe' na'li'm pa' nite' yijaa'ija in espíritu.*

Pa' Intata łakha' witeqsu'unka'x.

7 Yejefets, jiwet-su'unija inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo qe pa' witeqsu'unka'x ta'łets pa' Intata. Week pakha' qu' nisu'un pa'qu' hats łejefeyi'ipji' ha' Cristo, pakha'an in ineqsu'un qe hats ewi'łij iye in nekfik'i qa nikfe'lets pa' Intata.* 8 Pakha' qu' nite' nisu'une' pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, pakha'an nite' nikfe'lets pa' Intata qe pa' Intata łakha' witeqsu'unka'x. 9 Pa' Intata jiyethiinijha in qi pa' łeqsu'unka'x inij qa nukinju' pa' ewi'Łe in Łaa'sija qe qa' nata'łets pa' witiła'x nite' ham.* 10 ¿Pa'n łunye'j pa' yijaa'ija in witeqsu'unka'x? Nite' pakha' na'l ine'm ineqsu'unka'xij pa' Intata. Pa' yijaa'ija pakha'an pa' qi łeqsu'unka'x inij pa' Intata qa nukinju' ha' Ła's qa wa'm infi qe qa' łaja'yi'ij pe' inwuł'ets.* 11 Yejefets, pa' Intata aka' łeqfenyejei inij in qi in jiyisu'un qa hik aka' qu' ineqfenyejeye' jiijek qu' qi qu' jinewet-su'unija inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo.* 12 Ham pa'qu' jukhewe' qu' ni'wen pa' Intata. Qa qu' jinewet-su'un inekhewel in hats jitajayan, ma' qa' na'n initji'teje'm qa les qiyi'ija qu' jinewet-su'un.* 13 ¿Łekpa' jiyikfelitets in hats ju'un ji'teje'm pa' Intata qa łakha' qa i'n'init ji'teje'mek? Pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij pa'aj jiyikfelitets aka'an.* 14 Yekheweli'ł hi'weni'łha qa yekheweli'ł qu' henfeli'ł in yijaa'ija pa' Intata in nukinju' ha' Ła's qe hakha'an Eqiłina'x ha'ne sehe' epji'.* 15 Week pakha' qu' nit'ijets ha' Jesús in Ła's pa' Intata qa pa' Intata qa' na'n ji'teje'm pakha'an, qa pakha'an qa' na'n ji'ij ji'teje'mek pa' Intata.* 16 Qa inekhewel hats jinikfe'lets qa nite' jiteqeku'uk'i iye pa' Intata in qi pa' łeqsu'unka'x inij. Pa' Intata łakha' witeqsu'unka'x. Qa pa'qu' nana'li'm łeqsu'unka'xi'ij pa' Intata qa week iye ene' jukhew, pakha'an qa' na'n ji'teje'm pa' Intata, pa' Intata qa' na'n ji'teje'mek pakha'an. 17 Qa aka'an qu' injunyejeye' qa' les qiyi'ija qu' notpol inij pa' witeqsu'unka'x hats'inha qu' namtaxets pa' łahats'ij qu' nejeyumtshentax ene' week qa'nte' jine'nijiweyi'im qe ham pa'qu' jinetjumti'ijkii. Qe in mexe ju'unipji' ha'ne sehe' qa' jinewet-su'un in łunye'jek ha' Jesús in qi in ineqsu'un.* 18 Pa' witeqsu'unka'x ta'łets qu'nte' jine'nijiwe'ye'. Qa pa'qu' ne'nijiwei qe hats yumti qu' nattanithenhetii hatse' qe pakha'an hami'm pa' yijaa'ija in witeqsu'unka'x.* 19 Inekhewel hats jitesu'un pa' Dios qe Łakha' yojo in jiyisu'un.* 20 Pa'qu' nit'ij: —Yakha' hisu'un pa' Intata,— qa napjaxłi'im pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, pakha'an ejtitsax. Qe pa'qu' nite' nisu'une' pa'qu' łejefeye'taxipji' ha' Cristo in yi'wentax qa ¿pa'n łunye'j qu' nisu'un pa' Intata in nite' yi'wen?* 21 Qa aka' wi'tlijei jiyełisij pa' Intata yit'ij: —Pa'qu' jukhewe' qu' nisu'unija pa' Intata les ła'wis qu' nisu'unija iye pa'qu' łejefeyi'ipji'.—

5

¿Łekpa' ta'łets in jit'anipji' ha'ne sehe' epji'?

1 Week pakha' qu'nte' neqekuyi'ik'i ha' Jesús in hikha' Cristo, pakha'an hats nekijfik'i pa' Intata. Qa pa'qu' jukhewe' qu' nisu'un pa' Intata, pakha'an qa yisu'un iye pakha' i'nk'a nekijfik'i iye pa' Intata.* 2 In jitesu'uunija pa' Intata qa jitaqsiijkii iye pa' yisu'un ma' qa jinikfe'ljeetsekha in yijaa'ija in jitesu'un iye pe' hats łelitsij. 3 In jitaqsiijkii pa' yisu'un

* **4:1** 1Ts 5:21 * **4:2** Jn 1:14; Fil 2:7; 3:3; 1Co 12:3 * **4:3** 1Jn 2:18,22; 2Jn 7 * **4:4** Ro 8:31; Col 1:27; 1Jn 3:20; Jn 12:31 * **4:5** Jn 17:6; 2P 2:20 * **4:6** Jn 8:47; Mr 13:5-6; 1Co 2:12; 1Ti 4:1 * **4:7** 1Jn 2:29 * **4:9** Mr 9:37; Jn 1:14,18; 3:16,18; 10:28 * **4:10** Jn 3:16; 1Jn 2:2 * **4:11** Jn 13:14; 15:12; Ro 13:8; 1Ts 4:9; 1P 1:22 * **4:12** Ex 33:20 * **4:13** Jn 15:4-7; 1Jn 2:6,24,27-28; 3:6,24; 4:15-16; Ap 3:22 * **4:14** Ro 1:3 * **4:15** Jn 9:22; Fil 2:6 * **4:17** Mt 10:15; 11:22,24; 12:36; 2P 2:9; 3:7; Jud 6; Jn 14:10-11; 15:9-10; 17:11,15,18 * **4:18** Ro 8:15; Ef 4:11-16 * **4:19** 2Ts 2:13 * **4:20** 1Jn 1:10; 2:9-11; 3:10,14-17 * **5:1** 1Jn 2:29

pa' Intata ikji' jitesu'un pa' Intata. Qa in jitesu'uunija pa' Intata, ma' qa nite' jutsitax qu' jintaqsiijkii pa' yisu'un.* 4 Qe week pakha' qu' hats nenekijfik'i pa' Intata pakha'an hats t'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'. ¿Qa łekpa' ta'łets in jit'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'? Pa' nite' inqekuye'j hikpa' ta'łets in jit'anipji'. 5 ¿Qa łek pakha' pa' t'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'? Pakha' nite' yeqeku'uk'i ha' Jesús in hikha' Łaa'sija pa' Intata.* 6 Hakha'an in nam qa jutsiqaxij kakha' łunye'jkii in i'nk'aa wempuli'jji' ha' iweli' qa in t'ilitfik'i iye ke' ł'athits, hakha'an Jesucristo. Nite' ewi'łłe in wempuli'jji' ha' iweli', qe ke' ł'athits iye in t'ilitfik'i. Qa kekhewe' yaqsiijkii in ta'łets pa' Espíritu Santo ma' qa jutsiqaxij in hikha' Cristo. Pa' Espíritu Santo ewi'łłe in yaqsiijkii pa' yijaa'ija.* 7 Wetshetk'ewi'ł eke' jutsiqetsij:* 8 pa' Espíritu Santo, qa ka' łunye'jkii in i'nk'aa wempuli'jji' ha' iweli' qa in t'ilitfik'i iye ke' ł'athits, enewe' wetshetk'ewi'ł ewi'ł pa' ł'anyejeyij.* 9 In jit'ekumiju'ł pa'qu' nenfel pe'ye' pa'qu' jukhewe' qa nite'łe jinikfe'lets me yijaa'ija, qa pakha'łe Intata pa' nifel qa yijaa'ija yijat'ij. Qa hik ta'łijupi' in nifel in Łaa'sija ha' Jesús qa yijaa'ija.* 10 Pa' qu'nte' neqeku'ye' ha' Ła's pa' Dios qa pa' Espíritu Santo, ta'łets pa' łatawe'j in yumtii'ija in ewi'łłe in Łaa'sija pa' Dios. Qa pakha'łe qu' neqeku' pa' Intata, pakha'an yiwejtitsinentax pa' Intata qe nite' tek'enets pa' Intata in nifel in Łaa'sija ha' Jesús.* 11 Ekewe'en łe'lijei pa' Dios yit'ij inwets in hats jiyełisij pa' witiła'x nite' yili'ij, pakha' witiła'x ta'łets ha' Ła's. 12 Pa'qu' netk'enets ha' Ła's pa' Intata, ma' qa' hats nana'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij. Qa pa' qu'nte' netk'ene'ets ha' Ła's pa' Intata, pakha'an hami'm pa' witiła'x nite' yili'ij.* 13 Hika'ał e'm hane'en ekheweli'ł in nite' łeqeku'uł ha' Ła's pa' Intata, ma' qa' enikfe'li'łetsha in hats na'li'ł e'm pa' witiła'x nite' yili'ij.* 14 Hane'ej hats jinikfee'letsha pa' Intata qu' ji'niyinijets pe'ye' pekhewe' qu' łexkeli'ij inwets, łakha' hats jiyepiye'.* 15 Qu' jinenikfe'lets pa' Intata in jiyepiye' qu' ji'niyinijets pe'ye' qa' jinenikfe'ljeetsek in jiyełisij pa'qu' ji'niyinijets.* 16 Qu' i'weni'ł pa'qu' ewi'łe' enewe' inejefetsipji' pa' Intata qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa nite'łe yeka'xii pa' witwamhi', qa' iyini'łipji'kii, qa pa' Intata qa naq'ayinij hats'inha qa' mexe netis eku'nij iye pa'qu' łiła'xe'. Aka'an in hit'ij uja'xłe in k'iyetij pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax qa nite'łe yeka'xii pa' witwamhi'. Na'l pa' ewi'ł witwuł'ax jiyamitii pa' witwamhi'. Qa aka'an qa nite' hit'iłij ewets qu' iyini'łipji' pakha' qu' naqsiijkii. 17 Week pakha' nite' łe'wis ta'łets pa' witwuł'ax. Qa na'łłe pa' witwuł'ax, nite' jiyeka'xii pa' witwamhi'. 18 Jinikfe'lets iye week na'aj hats nekijfik'i pa' Intata qa hats nite' yaqsiijkii pa' uł'ax qe pa' Intata hats yejełets qa pa' inwo'met (Satanás) qa nite' łeke' qu' net'eku'mets.* 19 Jinikfe'lets iye in yatsat'ets'inij pa' Intata. Qa week ha'ne sehe' ipji' pekhewe' nite' yatsat'etsij pa' Intata pekhewe'en yatsat'etsij pa' inwo'met (Satanás). 20 Jinikfe'lets iye ha' Ła's pa' Intata in nametsju' ha'ne sehe' qa jiyełisij pa' inikfeliyaxitsets ma' qa jinikfe'lets pa' yijaa'ija in Dioosija. Inekhewel in hats ju'un ji'teje'm ha' yijaa'ija. Hakha'an Jesucristo, Ła's pa' Intata. Hik hakha' Dioosija qa hik hakha' iye witiła'x nite' yili'ij.* 21 Yilits, jełi'łiju'ł hasu'uj isu'uni'ł qu' iyini'łii qu' hik łunye'je' qu' diose' ekewe' wekwek. Amén.

---

* **5:3** Dt 30:11; Mt 11:30; 23:4,23 * **5:5** 1Co 15:57; 2P 2:20; Jn 5:19; 14:1; He 1:2 * **5:6** Mr 1:11; Jn 1:34; 15:26; 17:1; 1Jn 1:7; 4:10; Hch 26:5 * **5:7** Dt 19:15; Mt 18:16; Jn 8:17-18 * **5:8** Jn 1:32; 19:30,34; 20:22 * **5:9** Jn 5:36-37; 8:18 * **5:10** Gn 3:4 * **5:12** Jn 3:15,36; 5:24; 6:40,47 * **5:13** 1Jn 3:23 * **5:14** Mt 7:7,8; Jn 9:31; 11:22; 14:13; 1Jn 3:22 * **5:15** Stg 1:5; Jn 11:22; 16:24 * **5:18** Jn 17:12; 1P 1:5; Jud 24; Ap 3:10 * **5:20** Jn 1:14; 8:42; 10:38; 15:9; 17:21; 1Jn 1:2; 2:23-24; 3:5,8; 1Ts 1:1

2 JUAN

Mexe wetfel.

1 Yakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij. Qa ke' efu* t'eku'miiji' pa' Intata qa week he' ɬelits, hikhe' he'nq'ika' ai. Hik hekhewe' iye qi in hisu'un. Nite' yeɬ'ewi'ɬɬe qu' hisu'un, qe week iye hekhewe' hats nikfe'lets pa' yijaa'ija, yisu'un iye hekhewe'en* 2 qe ta'ɬets ke' Intata ɬe'lijei in yijaalija, qa ekewe'en qa nite' ɬ'anuuyi'i qu' jinaqamij.* 3 K'iyinijets pa' Intata qa ha' Ła's Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits inwets qa qu' nenq'elet'inij iye qa' jineɬisij iye pa' wit'ikesimeya'x hats'inha qa'nte' jinteliyi'ij qu' jintajayaanija qa' qiye' iye qu' jinewet-su'unij in hats jitajayan.*

Pa' ewi'ɬ wi'tlijei t'ejuyets pa' witeqsu'unka'x.

4 Qi in ye'ɬe'wisi'mkii in hewetweni'ɬ he' uja'x hekhewe' elits qa hi'wen in yijaa'ija in yijayan ekewe' ɬe'lijei pa' Intata.* 5 Qa hane'ej qa k'iyinij ewets efu qu' aqsiijijkiiha kakha' wi'tlijei in yit'ij qu' jinewet-su'un inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo. Aka' wi'tlijei in hika' nite' ink'ayik hik aka' hayiits na'l ine'm in i'nk'aa jitajayan ha' Cristo.* 6 In jitesu'uunija pa' Intata ma' qa jitaqsiijkii pa' yisu'un. Qa aka' wi'tlijei in yit'ij inwets qu' jintesu'un pekhewepe', hik aka' yisu'un pa' Intata qu' jintaqsiijkii. Aka'an hayiits ɬ'impi'ye'eɬij.*

Pa' yijaa'ija in nite' witqekuye'jij pa' Cristo.

7 Qe olots pe' iwotk'onhetsits nekipji' ha'ne week sehe'. Enewe'en nite' nifel ha' Jesucristo in nametsju' ha'ne sehe' qa hik ɬ'eseninyejei ene' sehe' ipji'. Qa pakha' qu' naqsiijkii aka'an pakha'an iwotk'onhetsaxɬe qa ɬ'ejuihife iye ha' Cristo.* 8 Jeɬi'ɬiju'ɬha aka'an hats'inha qa'nte' anqami'iɬij pekhewe' hats na'li'ɬ e'm enistitsi'ɬ hatse' hats'inha qa' weeke' wetets qu' namtaxets qu' esti'yi'ɬij hatse'.* 9 Week pakha' qu' nittaxijets qu' hats nijayan ha' Cristo qa hats i'ntaxji'teje'm pa' wit'ikheyi'j qa in yamets ɬahats'ij qa yili'ij iye, ma' qa hats yilii'ijha hats nite' tepilets, qe nite' hayiits qu' natsat'axij pa' Intata. Qa pa'qu' ewi'ɬe' qu' hats na'n ji'teje'm pa' wit'ikheyi'j, qe pakha'an hayiits yatsat'axij pa'aj pa' Intata qa ha' Ła's iye.* 10 Qu' nana'l pa'qu' nanami'ɬ ewets qu' nit'ijets qu' nenfel eke' wi'tlijei qa ham ɬi'im ke' hats i'nq'ijatshenij ha' Cristo, qa hasu'uj iwhini'ɬifi pe'qu' etsi'yi'iɬ. Hasu'uj iye it'iɬijets: —¡Ɬe'wis in ɬanam!—* 11 Qe pakha' qu' nit'ijets: —¡Ɬe'wis in ɬanam!— pakha'an hats hik ɬunye'j qu' nifenij pa' yaqsiijkii in uɬ'ax.*

Wetfel.

12 Olotstax ke' hisu'untax qu' henfeli'ɬ e'm qa nite'ɬe hisu'un qu' henji' ha'ne wit-faakanek. Q'ax qu' ɬeke'ye' hatse' qu' natsami'ɬ ei qa' jintafaakateiju'ha, ma' qa qiyi'ija qu' je'ɬe'sitsi'imkii.* 13 Enewe' ɬelits ke' ejefeki', hikke' t'eku'miiji' iye pa' Intata wetfel ei. Hats uja'xɬe.

---

* **1:1** Pa' Juan wenq'ika'ai pe' efu. Aka'an na'l pe' yumti qu' nenq'ika'ai pe'qu' ɬelijtsitjiye qa na'l iye pe' yumti qu' nenq'ika'ai ne'ej efu'ija. * **1:1** Ro 16:13; 1P 5:13; 2Jn 13; Jn 8:32; 14:6; 1Ti 2:4 * **1:2** 1Jn 1:8 * **1:3** 1Ti 1:2; 2Ti 1:2; He 1:2; 1Jn 4:12 * **1:4** 3Jn 3-4 * **1:5** 1Jn 3:11 * **1:6** 1Jn 2:5; 5:3; Sal 103:18; Mr 7:8; Jn 14:15,21,23; 15:10 * **1:7** Fil 3:3; 1Jn 2:18,22; 4:3 * **1:8** 2P 2:13 * **1:9** Jn 5:12; 8:31-32,41; 15:4-16; 1Jn 2:21-23,27; Mt 11:27; He 1:2 * **1:10** Jn 1:12; 6:21; 13:20 * **1:11** 1Ti 5:22; Ef 5:11; 1Ti 5:22; Jud 23 * **1:12** 3Jn 13; Jn 15:11

3 JUAN

Juan wenq'ika'ai pa' Gayo.
1 Yakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij hika' e'm ha'ne witfaakanek akha' Gayo. Yakha' qi in k'esu'un.*

Juan qi in yisu'un pa' Gayo.
2 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' ewi'ɬɬe in k'iyinijets pa' Intata qu' ne'fenij week pa'qu' ɬunye'je' qu' aqsiijkii qa k'iyinijets iye qu' nafits in yijaa'ija in ɬijayan pa' Intata qu' ham aats'eye'.* 3 Qi in tsi'sinheti'mkii in namyii he' uja'x inejefetsipji' pa' Intata qa nifel ye'mik'i pa' ejunye'j in yijaa'ija in ɬijayaanija pa' Intata.* 4 Les qiijiija qa ɬe'wisji'ij ye'mkii qa k'impiye'ji'jij hekhewe' yijatshenhei in nite' yili'ij in yijayaanija ke' Intata ɬe'lijei.* 5 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' hit'ij ewets in qi'ija in ɬe'wis ka' eqfenye'jij in ɬeneqjunu'uj qa ɬ'iftits'ets iye hekhewe' hats yijayan ha' Cristo. Qa qi'ija iye in ɬe'wis in ɬeneqjunuji'jij pekhewe' nite' ɬenikfeltaxij hats yijayan ha' Cristo. 6 Enewe'en in yamjii na'aj witset qa nifelji'ijkii pa' eqfenyejeiji'jij in qi'ija in ɬisu'un qa ɬeneqjunu'uj iye, i'njiijifi pe' witlitsitjii qa nifelji'ji'm pe' hats yijayan ha' Cristo. Qa k'iyinij ewets qu' i'fenij week pa'qu' hami'ik'ui qu' net'ejuyets qu' nakkii iye qu' nenfel ke' Intata ɬe'lijei qe hik aka' yisu'un pa' Intata hats'inha qa' ɬe'wiise'ɬe qu' nakkii iye,* 7 qe ɬekhewel in ikkii ta'ɬets in t'ithayi'yi'm ha' Jesucristo qa nite' yisu'un qu' net'eku'miju'ɬ na'aj tistaxij pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo.* 8 Qa hik ta'ɬijupi' inekhewel qu' jintaqsiijkiyek pe'ye' hats'inha qa' week ji'nt'ithayiyi'ɬ pekhewe'en. Ma' qa' hik ɬunye'je' qu' ewi'ɬ jina'niji' pa' i'nithayijkit in jitefel ke' Intata ɬe'lijei.

Pa' Diótrefes uɬ'ax pa' ɬunye'j.
9 Yakha' in hika' ka' hayiits witfaakanek t'ejuitaxets hekhewe' hats yijayan ha' Cristo, qa hakha'ɬe Diótrefes qa nite' yisu'un qe ɬakha' yisu'untax qu' les qi qu' netnek'enhei qa nite' tsisu'untaxi'ɬ yekheweli'ɬ in heinek'enhe'yi'ɬij hekhewe' hats yijayan ha' Cristo.* 10 Qa hik ta'ɬijupi' qu' ɬeke'ye' qu' natsamii hatse' qa' week henfelji'ju' hekhewe' hats yijayan ha' Cristo ka' ɬunye'j ha' Diótrefes qi in uɬ'ax qa uɬ'etsik'i iye pe' ɬe'lijeyi'ɬ yiwetskii. Qa ekewe'en nite' uja'xɬe qu' naqsiijkii qe na'l iye kakhap iye yaqsiijkii kakha'an, in t'oqoweijiiju'ɬ hekhewe' inejefets in yamtaxii pa'aj ke' witlijtsitjii hik hekhewe' ikijfik'i qu' nenfel ke' Intata ɬe'lijei. Qa pe' neqjunutaxij ma' qa yiwu'mik'uifik'i ke' ɬe'lijtsitjii.*

Pa' Demetrio ɬe'wis pa' ɬunye'j.
11 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' hit'ij ewets qu' hasu'uj eneqjeyu'uj qu' aqsiijkii pa' uɬ'ax. Eneqjeyu'uj yijat'ij qu' aqsiijkii pa' qi ɬe'wis. Pakha' qu' naqsiijkii pa' ɬe'wis pakha'an yatsat'axij pa' Intata. Qa pakha'ɬe qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax pakha'an nite' nikfe'lets pa' Intata.* 12 Week yit'ijets in ɬe'wis pa' yaqsiijkii ha' Demetrio. Qa week yit'ijets iye in yijaa'ija in yaqsiijkii pa' yit'ij ke' Intata ɬe'lijei. Qa yekheweli'ɬ iye hik aka' hit'iɬijju' iye. Qa akha' hats ɬenikfe'lets week na'aj hit'iɬijju' in yijaa'ija.*

Wetfel.
13 Olotstax ke' hisu'untax qu' henfel e'm qa nite'ɬe hisu'un qu' henji' ha'ne witfaakanek. 14 Q'ax qu' ɬeke'ye' hatse' qu' natsam ei qa' jintafaakateiju'ha. 15 Na'ɬɬek pa' Intata qu' neɬisij pa' wit'ikesimeya'x. Enewe' ejuwaikal wetfel ei. Qa akha' qu' enfeli'mek hekhewep yijuwaikali'ɬ in hewetfeli'ɬii. Qa hasu'uj pa' qu'nte' enfeli'im.

---

* **1:1** 2Jn 1; Jn 14:6; 1Jn 5:20 * **1:2** 1Ti 1:10 * **1:3** Jn 15:26; Hch 26:5; 2Jn 4 * **1:4** Jn 15:11; 1Co 4:14; Ga 4:19; Fil 2:22 * **1:6** Mt 16:18; 1Co 10:31; 14:4; 16:6; Ap 1:4; Hch 15:3; 20:38; 21:5; Ro 15:24; 2Co 1:16; Tit 3:13; 1Ts 2:12 * **1:7** Jn 10:25; Hch 15:14; Ap 14:1; 1Co 9:15-18 * **1:9** Mt 20:25-28; 23:5-12; Col 1:18; 1P 5:2-3; 2Jn 9; Hch 18:27; Ro 16:1-2; 2Co 3:1 * **1:10** 1Ti 5:13 * **1:11** 1P 3:17; 1Jn 4:4; Ex 33:20 * **1:12** 1Jn 2:20-21; Jn 21:24

JUDAS

Judas mexe wetfel.

1 Yakha' Judas, łeqejkunenek ha' Jesucristo, qa łek'inij ha' Jacobo (Santiago). He'nq'ika'ał ei ekheweli'ł pekhewe' taya'yiiji' pa' Intata Dios qa yisu'un iye qa yejełets iye qe ta'łets ha' Jesucristo.* 2 Na'llłek pa' Intata qu' qi qu' nenq'eleti'ł ej iye qa qu' les nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x qa qu' qi qu' nesu'uni'ł iye.*

Jeł'łiju'ł pe' i'nq'ijatshentaxij qa nite'łe yijayan.

3 Yejefets, yojo in qi in hisu'untaxija qu' he'nq'ika'ałij ei in t'ejuyets pa' iniłijii nite' yili'ij hikpa' je'weektaxij, qa humtiłe qu' les łe'wise' qu' he'nq'ika'ałij ei qu' k'akakłini'łij qu' mawatlaniłipji' pa' nite' inqekuyejeyij, hikpa' hats tisij pa' Intata week pe' hats yijayan qa nite' łeke' qu' ink'ayik'e.* 4 Qe na'l pe' uja'x jukhew i'ni'ł etji'teje'm nite' watanalittax łete'm, hik pekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qu' nattanithenhetii. Pekhewe'en jukhew nite' yijayan pa' Intata, yisu'un qu' nayaxkitipji' pa' łeq'iftitsheneye'j pa' Intata hats'inha qu' nit'ijets qu' nite' uł'axe' qu' jinanawitjiłi'ij ha'ne i'nese'n, qa nite' yisu'un iye qu' net'eku'miju'ł ha' ewi'łłe in Tenek'enhei inipji' qa Yatsat'ets'inij iye Jesucristo.* 5 Hisu'un qu' k'ajamtikineniłik'i, yemjeetax in hats week łenikfe'ltaxiłets ekewe'en, pa' Yatsat'ax'inij in yilithin pe' Israel, yilithinik'ui pa' sehe' Egipto, qa i'nk'ałe pa' Yatsat'ax'inij qa nilanju' pe' Israel'ik'i pe' nite' tek'enets.* 6 Qa hik łunyejei iye pa'aj pe' angelits in nite' yejełets pa' łunyejeitaxija na' wa'sji', qe wattaliheni' yijat'ij pe' łetsetititstaxija, ma' qa pa' Intata qa yeni' pa' qi in nookii in nophe'łju' qa yaqsi'jijup pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax pe' uł'ets.* 7 Qa hik łunye'j iye pa' Sodoma qa pa' Gomorra qa pekhewep witsetits metitsi'm, in wanawitjiłeju'kii qa in wapilłe wetju'łkii iye, qa pa' łunyejeikii pa'aj qa wetjeyumtshentaximijupi' pa'qu' łunyejeye'kii hatse' pe'qu' namii pa' fe't nite' yili'ij.* 8 Qa hik łunyejei pekhewe' i'ni'ł etji'teje'm, in itsowoł'ax qa yumtiłe pe'ye' qa yaqsiijkii, qa yit'esinhet pa' ł'ese'n in yaqsiijkii pa' uł'ax, yuten week pa'qu' łunye'je' qu' netnek'enhei qa nite' yaatse'etsju' in uł'ax ł'anyejeyij pa'qu'łe łunye'je' pekhewe' qu' qitse'ji'.* 9 Pa' qiji' ángel Miguel nijiwe'yets iye qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' nit'ij, pa' inwo'met in tejitheitaajetskii qu' nenfeli'm pa' i'ni' pe' łenutsik'i pa' Moises'ik'i, qe yit'ijets yijat'ij: —¡Pa' yatsat'axyij qu' naq'ayinij!—* 10 Qa pekhewe'łe'en pe' yit'ij łetets in inejefetsipji' pa' Intata qa uł'etsik'i łe'lijeyij pa' qu'nte' nenikfe'le'ets, qa pa' nikfe'ltaxets in nite' qi, qa hik łunyejei ne'ej inqa'metets in nekfik'i qa nikfe'lets pa' łunyejeiłe ek. Qa ekewe'en qa hik ekewe' qu' niwuł'enhetju'. 11 ¡Hiye' enewusits yijaat'ij pekhewe'en! Qe łekhewel ikik'i pa' wit'ikheyi'j ikik'i iye pa'aj pa' Caín, qa in yisu'un qu' nanaxij ł'astai, ma' qa yisu'unija in ikik'i pa' wit'ikheyi'j ikik'i iye pa'aj pa' Balaam, nanhiyu'upji'kii pe'qu' netnek'enhei qa' uł'etse'ju' hatse' in łunye'jek pa' Core'ik'i.* 12 Enewe'en hik łunyejei na'aj wekwek iftsaxets qu' jinaf'ali'ipji' in nite' jite'wen in ekufetsi'łij na'aj łaqsiiłijkii qa nite' wepin wetju'ł iye, ewi'łłe in watjamtiłi'ijłetets qu' netekju'. Enewe'en hik łunyejei iye wasil ham iweli'ye'ji' qa yeka'xłe na'aj t'unik'i, hik łunyejei iye ne'ej najkak qu' ham łeye' in yamtaxets qu' netei, ma' qa in tenit'ijpha'm pe' łefitets'ij ma' qa hats wetsjuk'ij in wa'm.* 13 Hik łunyejei iye ne'ej qitsik'i łeqe t'uyuyits na'aj qi iweli' in nejeti' na'aj łotkoyek na'aj ł'ehuf, qe in i'nq'ijatshen qa nejeti' pa' yeqwepin. Hik łunyejei iye ne'ej footekii in nite' ikesimeni' pa'qu' na'ni', pa' qi in nookii hats wanaqsi'jijup qu' net'ejuyets pekhewe'en qa' pakhaayi'ij qu' na'ni'kii.* 14 Hik enewe' iye iyetij pa'aj pa' Enoc'ik'i, hikpa' wetsjuk tatsai (7) pa' łetset pe' ta'łets pa' Adan'ik'i. Pa' Enoc qa yit'ij: —Jeł qeku'ni'łek, pa' Yatsat'ax'inij qu' nenekijju' pe' milits qa milits yamets pe' łijts'eyekju',* 15 qe qa' nejeyumtshen ene' week, qa' nitanithenij iye week pe' yaqsiijkii pekhewe' uł'ets, qa' nitanithenij iye in uł'etsik'i łe'lijeyets pakha'an.—* 16 Pekhewe'en nite' yisu'un qa pekhel ł'anyejeyijkii week pa'qu' nanaqsiijkii, we'niyayittaxij qa pekhel ł'anyejeyijkii week na'aj wanaqsiijkii, ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'unłe, in iyet wenikfelitets wekwek, qa hamłe weju'łi'ij pe' yit'ij, yaqsiijijetskii pa'

---

* **1:1** Mt 13:55; Mr 6:3; Ro 1:7; 1Co 1:24; 1Ts 1:4; 5:23; 2Ts 2:13; Jn 17:11,15; 1P 1:5 * **1:2** 1P 1:2; 2P 1:2 * **1:3** Tit 1:4; 1Ti 6:12; 2Ti 4:7; 2P 2:21 * **1:4** 1P 2:8; Ga 2:4; 2Ti 3:6; Mr 7:22; Ro 5:6; Tit 1:16; 2P 2:1; 1Jn 2:22 * **1:5** 1Co 10:1-11 * **1:6** Gn 6:1-4; 2P 2:4 * **1:7** 2P 2:6; 2Ts 1:8 * **1:8** 2P 2:10 * **1:9** Dn 10:13,21; 12:1; Ap 12:7; Lc 1:19; 1Ts 4:16; Mt 4:1,10; 8:4; Hch 13:10; Sal 77:20; He 3:2 * **1:11** Gn 4:1-17,24-25; He 11:4; 1Jn 3:12; Nm 16:1,32; 22:5; 2P 2:15 * **1:12** 1Co 11:17-22; 2P 2:13; Pr 25:14 * **1:13** Is 14:12-15; Ap 1:16; 8:10; 9:1; Mt 6:23; Jud 6; 2P 2:17 * **1:14** Gn 5:18; Dt 7:10; 33:2; Mr 8:38; 1Ts 3:13; 2Ts 1:7; He 12:22 * **1:15** 2P 2:5-6

yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewep qa yeqif'eli'ijju'.* 17 Qa ekheweli'ł, yejefets, hasu'uj
antapi'iłik'i kekhewe' wi'tlijei hayiits nefeliłi'm hekhewe' łeqe apóstoles ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo. 18 Hekhewe'en in yitjiiłij ewets: —Pekhewe' teke'lenju' nełuts na'l hatse' pe'qu'
qi qu' neqeku' qa' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'lijeye', qa ewi'Ił̓e in yisu'un qu' naqsiijkii pa'qu'
nisu'unłe uł'ax.—* 19 Enewe'en hik enewe' ta'łets in yeqet'etsju'kii, enewe'en in iłii ewi'Ił̓e in
iłiyijup ha'ne sehe' ipji', hamitsji' pa' Espíritu Santo.* 20 Qa ekheweli'ł, yejefets, week nełuts
ijatsheni'Ił̓fik'i pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha' Cristo, iyini'ł qa pa' Espíritu Santo qa' ne'feni'łij
qu' iyini'ł.* 21 Aqsiiłijkii aka'an hats'inha qa'nte' e'wisitsi'iłji' pa' łeqsu'unka'x pa' Intata in
hats ło'notki'iłik'ui pa' łeq'ilta'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij.*
22 Iftits'iłijets pekhewe' eseweitaxijkii. 23 Qa pekhewep qa' aqsi'ji'łij qu' ilithini'łik'ui pa'
fe't. Qa pekhewep qa' enq'eleti'łij qa enik'esłe'ełij, qa hasu'ujłe qu'nte' jełi'iłiju'ł pekhewe'
t'ijatshenheti'yij hasu'uj ku'miju'ł hik eqjunyejeyi'ij pe'qu' łeqhinataye' t'esits nite' łeke' qu'
anatkin.* 24 Qa pakha' ewi'Ił̓e Eqiłina'x, hikpa' ewi'Ił̓e in łeke' qu' net'unheti'ł qa' nite'
anami'iłju'kii, qa weju'łij iye qu' neka'xiłets pa' i'ni' pa' łesa'x qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qa ham
iye pe'qu' ewuł'etsi'ił.* 25 Pa' ewi'Ił̓e Dios Eqiłina'x, qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, łakha'
neniwqinhetji'ha, łakha' wittata, nite' yili'ij in wittata, łakha' tenek'enhei, hayiits pa'aj in
mexe ham pa'qu' łahats'i'ij, qa hane'ej iye, qa' pakhaayi'ij iye nite' yili'ij. Amén.*

* **1:16** 2P 2:10; Lv 19:15; Dt 10:17; 2Cr 19:7; Pr 28:21 * **1:18** 1Ti 4:1; 2Ti 3:1; 1P 1:5,20; 2P 3:3 * **1:19** Ro 8:9; Fil 3:3 * **1:20** Ro 8:15-16,26-27; Ef 6:18 * **1:21** Jn 15:9-10; 1Jn 4:16 * **1:23** 1Co 3:15; 2Ts 1:8; Ap 11:11; Pr 6:16-19; Zac 3:3-4 * **1:24** Ro 16:25; Jn 17:12; Ef 1:4; 5:27; Fil 2:15; Col 1:22 * **1:25** Jn 5:44; Ro 16:27

APOCALIPSIS

Pa' Jesucristo jiyikfelittaxets pa' łunye'jkii hatse'.

1 Hane'en pakha' łunye'jkii pa' Dios tisij ha' Jesucristo hats'inha qu' nethinij pekhewe' yijayan hakha'an pakha' hats nite' toxik'ui łunye'jkii hatse'. Qa ha' Jesucristo qa tisij pa' ángel qu' netisij ha'ne łeqejkunenek Juan.* 2 Hik ha'ne Juan iyetij kekhewe' łe'lijei pa' Intata, qa nifel iye kekhewe' iyetij ha' Jesucristo, qa week kekhewe' yi'wen.* 3 Łe'wisi'mkii pakha' qu' niyinenik'i eke' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' qe nite' yeqeku'uk'i, qa łe'sitsi'mkii iye pe'qu' nepiye'ek'i, qe t'eku'miju'ł qa nite' yeqeku'uk'i, qe pa' łahats'ij hats met.* 4 Yakha' Juan henq'ika'ał ei ekheweli'ł hekhewe' wetsjuk tatsai (7) witlijtsitjiyits i'ni' ha' sehe' Asia. Pa' Intata qu' ne'feni'ł qa qu' nikesimenłekii iye pe' atawjetsi'ł, hik pakha' hane'ej, qa pakha'aj, qa hatse' iye, qa pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo iye, hik pekhewe' i'nijup pa' łots'oji'la'x pakha'an* 5 qa ha' Jesucristo iye, hikha' yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij, hikha' yojo'oj in iła'x iye qa yamii na' wa's, hikha' tenek'enhe'yipji' pe' week wit'alheyipji' ha'ne sehe'. Ha' Cristo jiyisu'un qa yiwu'mik'ui pe' inwuł'ets qe ta'łets ke' ł'athits in t'ilitfik'i, 6 ma' qa yaqsi'j ine'mijkii in jitenek'enhei, qa łaqa pa'il inij qa jit'ithayi'yi'm pa' łeqe Dios qa łatata iye, hikpa' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Amén.* 7 *Jeł qeku'ni'łek, hats te'nilitju' nekijju' ne' wasil.* *(Dn 7:13)* Week qu' ni'wen hatse', week pekhewe' yilan pa'aj qa tijje'mkii iye. Qa week pe' witsetits qu' qi qu' neqejtsi'le' ej wetju'ł hatse'. Ehe, hik aka' qu' łunye'je' (Amén).* 8 Yit'ij pa' Yatsat'ax'inij Dios: —Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati' "Alfa" qa ne'ej "Omega".* Qe yakha' ya'hane'ej, qa yakha' iye yapakhaa'ij, qa yakha' iye hatse'. Yakha' ham yit'unhenyeji'iju'ł.—*

Juan yi'wen iye pa' Ła's pa' Jukhew.

9 Yakha' Juan, ejefe'ełipji' pa' Intata qa ewi'ł ju'uniji' iye pakha' jitaats'e'ej qa nite' ji'taqsunijup iye qe inekhewel ju'un ji'teje'm pa' tenek'enheiji' ha' Jesús. Yakha' ha'ni'kii ha'ne witq'opheł'we't łeqewuk'uji' ha'ne iweli' ł'isła'wet łii Patmos, qe ta'łets in henfel ke' Intata łe'lijei qa in henfel iye kekhewe' iyetij ha' Jesucristo.* 10 Kakha' łeqe nełuji' ha' Yatsat'ax'inij (domingo) pa' Espíritu Santo hikpa' i'nyitji', hikpa' ta'łets in hepi'ye' pa' yanu'ui t'unik'i wit'ax in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x ne'ej foj.* 11 Qa yit'ij: —Ika' pa'qu' witfaakanek'e hekhewe' łi'wen, qa' inqekenijii hekhewe' wetsjuk tatsai (7) witlijtsitjiyits i'ni' he' witsetits Efeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia qa ha' Laodicea.— 12 Ma' qa hetetwek'ela'xtax qu' hi'wen pakha' t'axii pa' yithin yiwets. Qa in hats hetetwek'ela'x, qa' hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax.* 13 Qa ha' łeqewuk'uji' hekhewe' tsupjul fetewots, qa hi'wen hakha' hik łunye'j ha' Ła's pa' Jukhew, ha' ł'uyhitjii yamiiju' he' łef'iyei, qa ha' łeqelutsax weniftii oro q'ilimmik'i qa ł'ejuyi'j neki'.* 14 He' ł'ewkujits ha' łejiła' fo'ija, hik łunye'j na'aj lana qe fo'ija, hik łunye'j iye na'aj ł'ifiwa'x in fo'ija. He' łotoy t'unitsik'iha ka' ł'uła'x in tujji'ha, in łunye'jek na'aj fe't qe eleje'yija qa fo'. 15 He' łef'iyei hik łunyejei ne'ej bronce in leppepep qe i'nk'a tenit'ijfik'i ne'ej witoxp'onhetjiyifi. Pa' ł'a'x t'unik'iha in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x na'aj qi iweli' qe tsujjetsju'.* 16 Ha' yiya'yik'i łokoi i'nji' he' wetsjuk tatsai (7) footekii, qa ha' łeji' qa t'atsji'łfik'i ha' ewi'ł witqatsjikinet week yasłax ł'anu qa ł'ejuyi'j. Ha' łeju's tujji'ha hik łunye'j ne' junu' qe t'unik'iha na'aj ł'uła'x.* 17 In hi'wen, qa tsamifi he' łef'iyei hik yijunye'j qu' hawa'm. Qa hakha'an qa t'eku'myipji' ha' yiya'yik'i łokoi, qa yit'ij: —Hasu'uj e'nijiwei, yakha' yojo qa yakha' iye teke'lenju', * 18 Yakha' iye pa' nite' yili'ij in na'l. Yakha' iye hawa'm. Yakha' hane'ej yi'ła'x qa nite' yili'ij qu' natsa'l. Yakha' na'l ye'm ne' łejinjei qe heinek'enhe'yij na' witwamhiye'j qa na' łe'nq'itset'ij ne' naxju'. 19 Ika'ajji' kekhewe' łi'wen, kekhewe' hane'ej łunyejeikii, qa kekhewe' iye qu' łunyejeye'kii hatse'. 20 Aka'an kakha' łunye'jkiiha hekhewe' łi'wen wetsjuk tatsai (7) footekii i'nji' ha'ne ts'iyayik'i yikoi qa hekhewe' iye wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax. Hekhewe' wetsjuk tatsai (7) footekii hik nekhewe' hatse' ne' hik łunyejei qu' angelitse' in tenek'enhe'yi'

---

* **1:1** Hch 2:18; Ro 6:19; 1P 2:16; Ap 22:6,8; Dn 2:28-29,45; Gn 24:7; Mt 1:24; Hch 12:11; Jn 21:7 * **1:2** 1Co 1:6; Ap 12:17; 19:10; 20:4 * **1:3** Ap 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14 * **1:4** Tit 1:4; Ap 1:8,17; 3:1; 4:5,8; 5:6; 16:5 * **1:6** Ex 19:6 * **1:7** Is 19:1; Gn 12:3; 28:14; Zac 12:10; 14:17; Dn 7:13 * **1:8** Ne'ej Alfa griego łeq'ikati' hik łunye'j ne'ej "A" in yojo, qa Omega qa hik łunye'j ne'ej witq'ikati' "Z" in teke'lenju'. * **1:8** Is 44:6; Ap 21:6; 22:13 * **1:9** Ap 1:2; 6:9; 12:17; 19:10; 20:4 * **1:10** Ap 4:2; 17:3; 21:10 * **1:12** Ex 20:18 * **1:13** Dn 7:13 * **1:15** Ez 1:24; 43:2; Ap 14:2; 19:6 * **1:16** Is 49:2; He 4:12; Ap 2:12,16; 19:15 * **1:17** Is 41:4; 44:6; 48:12; Ap 2:8; 22:13

ne' wetsjuk tatsai (7) witlitsitjiyits, qa hekhewe' wetsjuk tatsai (7) tsupjul qa hik hekhewe' ne' wetsjuk tatsai (7) witlitsitjiyits.—

2

Pe' ɬe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Efeso.

1 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik ɬunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Efeso, qa' it'ij: "Hakha' i'nji' ha' yiya'yik'i ɬokoi he' wetsjuk tatsai (7) footekii, qa ikik'i iye hekhewe' wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax, yit'ij: 2 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' ɬaqsiiɬijkii, qa kakha' ɬunye'j iye in ɬ'ithayi'yi'ɬ, qa in nite' ɬono'qmositi'ɬij iye. Ma' qa nite' ɬisu'uni'ɬ qu' iwejinɬi'iɬ pe' uɬ'ax yaqsiijkii, qa tsikfe'lets iye in ɬijaajini'ɬ hekhewe' yit'ij ɬetets qu' apostolitse' qa nite'ɬe apóstoles, ma' qa ɬenikfe'li'ɬets in ejtitsitsɬe. 3 Nite' ɬono'qmositi'ɬij. Ɬ'awtshetenheti'yi'ɬkii qe ta'ɬets ka' Yii, qa nite'ɬe atha'la'li'ɬju'. 4 Qa na'ɬɬe aka' t'ejui eju'ɬ aka'an: in hats ɬili'iɬij ka' yojo e'qsu'unka'xi'ɬyij. 5 Qa hik ta'ɬijupi', ijamti'iɬik'i kakha' ejunyejeyi'ɬ in mexente' ɬanami'ɬ ju'kii hik aka'aj. Ma' qa' ili'iɬij aka'an qa' aqsiiɬijkii iye kekhewe' ɬaqsiiɬijkii in yojo. Qa qu' nite'ye'ɬe, qa' natsamii na' ɬa'ni'ɬi' qa' henit'ijji' na' i'ntaxi' ne' tsupju' fetewoki', qu' nite' iliyi'iɬij ka' ejunyejeyi'ɬ. 6 Qa na'ɬɬe ka' k'esu'uni'ɬij in ɬuteni'ɬ kakha' ɬunyejei nekhewe' nicolaítas,* hik nekhewe' yakha' iye in huten. 7 Pakha' qu' nana'l ɬekfiiye', qa nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij qa' hetisij qu' netuj ne' ɬei ne' najkak ta'ɬets pa' witiɬa'x nite' yili'ij, hik nekhe' i'ni' na' ɬewenq'enhe'wet na' Dios (paraíso).' "—*

Pe' ɬe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Esmirna.

8 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik ɬunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Esmirna, qa' it'ij: "hakha' hik hakha' pa' yojo qa hik hakha' iye pa' teke'lenju', hik hakha' iye wa'm, qa hik hakha' iɬa'x iye, yit'ij: 9 'Yakha' tsikfe'lets in qi in ɬaats'e'eɬij, qa tsikfe'lets iye in if'iljetsitstaxi'ɬ hane'ej, qa a'patunitsɬi'iɬ. Qa tsikfe'lets iye in uɬ'etsik'i ɬ'anyejeyi'ɬ ewetskii hekhewe' judioltax qa nite'ɬe hik ɬunyejei qu' judiole', qe nakha'ɬe inwo'met (Satanás) hik nakha' yijayan. 10 Hasu'uj e'nijiwe'yi'ɬ qu' nanamtaxi'ɬ ewets kekhewe' qu' aats'e'eɬij, qe na' inwo'met yuihinifi hatse' pe'qu' uja'xe' ekheweli'ɬ ne' witq'opheɬitjii, qe qa' najaajini'ɬ. Qa' ami'ɬijets diez (10) neɬuts qu' qi qu' aats'e'eɬij. Matjanitheni'ɬij pakha' nite' eqekuyejeyi'ɬyij, inye'jɬu' qu' nalantaxi'ɬifi, qa yakha' qa' k'eɬisiɬij pa'qu' apjisa'yi'iɬ witiɬa'x nite' yili'ij. 11 Pakha' qu' nana'l ɬekfiiye', qa nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij, nite' ɬeke' qu' nawtsheten nakha' teke'lenju' witwamhi'.' "—†*

Pe' ɬe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Pérgamo.

12 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik ɬunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Pérgamo, qa' it'ij: "hakha' na'li'm ha' ewi'ɬ witqatsjikinet week yasɬax ɬ'anu qa ɬ'ejuyi'j yit'ij:* 13 'Tsikfe'lets nakha' ɬa'ni'ɬi' in hik nakha' i'ni' na' ɬots'oji'la'x na' Satanás. Ekheweli'ɬ nite' ɬisu'uni'ɬ qu' iwejini'ɬ ka' yii, qa nite' ɬisu'uni'ɬ iye qu' ili'iɬij pa' nite' eqekuyejeyi'ɬyij, yemjeetax kekhewe' neɬutsji' kakha' Antipas, hik kakha' qi in tsifeltax iye in wa'mi'ɬ etji'ju' nakha' witset'ii i'ni' na' Satanás. 14 Qa na'ɬɬe kekhewe' uja'x t'ejui eju'ɬ aka'an, qe ekheweli'ɬ na'l nekhewe' hik ɬunyejei kakha' ɬunye'j ka' Balaam, hik kakha' yijatshenij ka' Balac'ik'i pa'qu' ɬeqfenye'ji'ij hats'inha qu' naqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' pe' Israel, ma' qa tuj kekhewe' testiiji'jij ke' witeqsi'nq'alits qa qi iye in yaqsiijkii in wanawitji'iɬijju'kii ɬ'esenits pekhewep. 15 Qa na'l e'm iye nekhewe' yaqsi'j qe yisu'un kekhewe' i'nq'ijatshenij nekhewe' nicolaítas. 16 Ma' qa hane'ej qa' nili'ij aka'an, qa qu' nite'ye'ɬe, qa' natsamii na' ɬa'ni'ɬi', ma' qa he'yejuyiju'ɬ pekhewe'en qu' hawatlani'ɬ qa' hit'iji' ha'ne witqatsjikinet t'atsji'ɬfik'i ha'ne yeji'. 17 Pakha' qu' nana'l ɬekfiiye', qa nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij qa' hetisij qu' netuj ne' maná tat'inhetiikii. Qa' hetisij iye ewiɬeikii ne' utel ɬelits fo', qa we'nika'aji' ne' ɬiyits ink'ahits, qa ham pa'qu' nenikfe'lets ne' ink'ahits ɬiyits uja'xɬe pekhewe' qu' netesti'yijju'.' "—*

Pe' ɬe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Tiatira.

18 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik ɬunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Tiatira, qa it'ij: "Hakha' Ła's pa' Dios, hikha' t'unitsik'iha he' ɬotoi ka' ɬ'uła'x in tujji'ha, qa he' ɬef'iyei hik ɬunyejei ne'ej bronce in leppepep, hakha'an yit'ij: 19 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' ɬaqsiiɬijkii, tsikfe'lets pa' e'qsu'unka'xi'ɬ, pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ, tsikfe'lets iye pa'n

---

* **2:6** Nicolaítas ikji', in yisu'un qu' niyinii pe' yijayan qa natkiniji' wekwekɬe, i'nɬi'i qe wanawitji'ijifi ɬ'esenits. * **2:7** 1Jn 5:4-5; Gn 2:8-9; Lc 23:43; 2Co 12:4; Ap 22:2,14,19 † **2:11** Teke'lenju' witwamhi' ikji', qu' namii pakha' fe't hik ɬunye'j kaɬi'. * **2:11** Ap 20:6,14; 21:8 * **2:12** Is 49:2; He 4:12; Ap 1:16; 2:16; 19:15 * **2:17** Ex 16:32-34; Is 55:13; 56:5; 62:2

łunye'j in ł'ithayi'yi'ł, qa in nite' ł'itaqsuniłijup iye pa'qu' łunye'je', qa kekhewe' iye łaqsiiłijkii in les t'anipji' kekhewe' yojo in łaqsiiłijkii. 20 Qa na'lłe aka' t'ejui eju'ł aka'an: in łiwejinłi'iłij pa'qu' nisu'un qu' naqsiijkii kekhe' efu hik łunye'j ke' Jezabel'ik'i, hik kekhe' Jezabel'ik'i yit'ij łetets qu' profetaki'ye', ma' qa yijatshenij in yawitjiłi'iji' ne' yeqejkunenhei qa wanawitjiłi'ijju' ł'esenits qa tuj iye kekhewe' talanheti'yifi ke' witeqsi'nq'alits. 21 Hats hijetintaxij in ho'notkitaxets qu' nili'ij nekhe'en, qa nite' yisu'un qu' nili'ij in wanawitjiłe. 22 Qa hik ta'łijupi', qu' henjele'eji'pji' na' łewhi'la'x qu' nanqaats'e, qa week nekhewe' wanawitji'ił nekhe'en qu' haqsiijkii iye qu' qi qu' naats'e'ej pa'qu' ławtshek'e. Ehe, enewe'en qu' nite' niliyi'ij kakha' yijatshenij nekhe'en. 23 Qa nekhewe' yijayanij ka' łunye'j nekhe'en qa' hetisij pa'qu' naq'alji'jij witja'me't, ma' qa' weeke' ne' witlijtsitjiyits qu' nenikfe'lets in yakha' hejeł qa hi'wen ne' łaqjamtikineyejeikii qa ne' łatawjets. Qa week ewiłei ekheweli'ł qu' hetisij pa'qu' ne'weju'łij pa'qu' naqsiijkii.* 24 Nekhewe' uja'x nakha' Tiatira ai, nekhewe' nite' yijayanij ka' łeq'ijatshenkeye'j nekhe'en, qa nite' nikfe'lets iye qe nite' t'eku'mets kekhewe' yit'ijets nekhewe'en in hik kekhewe' pekhewe' jutsitets pa' łaqjamtikineye'jkii na' Satanás, hit'iłij ewets in ham iye pakhape' iye qu' k'ayaji'iłijets ewi'łłe aka'an, 25 qu' małi'iłij kekhewe' hats łaqsiiłijkii, ipłu'ui qu' natsamtax. * 26 Nekhewe' hats naxij, ma'ałij qu' aqsiiłijkii kekhewe' hisu'un qu' aqsiiłijkii qa' amłi'iłijii pa' ł'aka'the', *ma' qa' k'ełisiłij hatse' ne' witsetits qu' enek'enhe'yi'łij,* 27 *Qa qu' enek'enhe'yi'ł, pa'qu' itanitheni'ł hik łunye'j qu' ilani'łij pa'qu' nijket'e, qa pa'qu' ilani'łij hik qu' łunye'je' qu' anlani'łju' pe'qu' kamusiye', (Sal 2:8,9)* hik qu' łunye'je' na' Tata in tsełisij qu' heinek'enhei.* 28 Qa k'ełisiłij iye ne' footeki' nełuwoki'* 29 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

3

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Sardis.

1 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Sardis, qa' it'ij: "Hakha' na'li'm pekhewe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo, qa i'nji' iye ha' yiya'yik'i łokoi he' wetsjuk tatsai (7) footekii, yit'ij: 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiijkii. Titijiti'yijets in i'ła'x, qa ława'młe.* 2 Onompha'm qa' eniihinpha'mkii qu' it'unhet nekhewe' mexe a'maneyij hats niwamhiyu'ju' iye, qe nite' hi'wen qu' hats anqhat'etsij nekhewe' ithayijkitits in łunye'jek ka' yisu'un na' yeqe Dios. 3 Menikfelitik'i kekhewe' ł'esti'yij qa łepi'ye'ek'i iye in i'nk'aa'ija, qa' ek'enik'iha qa' menink'aihit iye. Qa qu' nite'łe onome'pha'm, ma' qa hik yijunye'je' na'aj t'ejtenkii qu' natsam ei, qa' nite' enikfe'le'ets iye pa'n qu' uja'xe' hora qu' natsam. 4 Qa na'lłe e'm nekhewe' uja'x nakha' Sardisii ham yami'ij ne' łeqhinatai. Nekhewe'en qa' fo' łeqhinatai qu' yijts'eyek'e, qe hik aka' weju'łij. 5 Qa hik aka' qu' łunyejeye' pekhewe' qu' nanaxij, fo' łeqhinatai, qa' nite' hiwamhiti'ik'i ne' łiyits i'nji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x, qa' hetetfeliji'm iye ne' łiyits na' Tata qa ne' łaqa angelits.* 6 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Filadelfia.

7 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Filadelfia, qa' it'ij: "Hakha' łe'wis pa' łunye'j qa hikha' iye hamji' pa' qu'nte' yija'ye'. Qa hik hakha' iye na'li'm pe' łeqejinje' pa' David'ik'i, qe pa'qu' nit'ij qhof qa nite' łeke' pa'qu' nit'ontaxji', qa pa'qu' nit'onji' qa nite' łeke' pa'qu' nit'ij qhof, yit'ij:* 8 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii. Jeł qeku'nek, mexe yif'eli'tax in qhofii na' łeji' qu' uihimteje'mkii, qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nit'ontaxji'. Hit'ij ewets aka'an qe nite' qi pa' et'unha'x, ł'ek'enik'i ke' yi'lijei, qa nite' łewelkut'ijkii iye ka' yii. 9 Nekhewe' inwo'metłe na' yijayan, qa yit'ij łetets iye in judiol qa nite'łe hik łunyejei qu' judiole', qe yaqanłekii, yakha' qu' haqsiijkii qu' neneki'ł ewets qa' nonokok'enetsju' ne' ef'iyeyi'ł, qa' nenikfe'lets iye in yakha' k'esu'uni'ł.* 10 Akha' in ł'ek'enik'i ke' yi'lijei in nite' ł'itaqsunijup łe'nt'unhetłi'ifi, qa' yakhap ji'jek qu' k'aqsi'jij hatse' qu' nanamtax na' qi witaqjaajinkeye'j ha'ne week sehe' epji' qa' nijaajin ene' i'nipji' ha'ne sehe'. 11 Aje'eł qu' natsam. Matjanithenij aka' hane'ej ejunye'j in nite' łesqeku', hats'inha qa' ham netka'mi'ij hatse' na' axifkine'.* 12 Pakha' qu' nanaxij qa' hetisij qu' hik łunye'je' qu' łetsupinki'ye'ju' ne' łe'lijtsitjii na' yeqe Dios, qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nakik'uifik'i, qa' hika'aji' iye ka' łii na' yeqe Dios, qa ka' łii iye na' łetset na' yeqe Dios, Ink'ayik Jerusalén, ta'łiipha'm na' wa's yatsat'axij na' yeqe Dios, qa' hika'aji' iye kakha' ink'ayik yii. * 13 Pakha' qu' nana'l

* **2:23** Ez 33:27 * **2:25** Ap 3:11 * **2:27** Ap 19:15; Sal 2:9 * **2:28** Is 14:12; 2P 1:19; Ap 22:1 * **3:1** Ap 1:4; 4:5; 5:6 * **3:5** Ap 13:8; 17:8; 20:12,15; 21:27 * **3:7** Is 22:22 * **3:9** Is 45:14; 60:14 * **3:11** Ap 2:25 * **3:12** Ap 2:17

łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' ”—

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Laodicea.

14 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Laodicea, qa' it'ij: “Hakha' Amén, qa hikha' iye yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, qa hikha' iye hamji' pa' qu'nte' yija'ye', qa hik hakha' iye pa' week yaqsiijkii ha'ne nalit pa' Dios, yit'ij hakha'an:* 15 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii. Nite' hik ejunyejeyi'ł na'aj iweli' in enełeiji' qa nite' hik ejunyejeyi'ł iye qe elejeiji' na'aj iweli'. ¡Q'axqe qu' e'nełe'yi'iłha i'nłi'i qu' e'leje'yi'iłha! 16 Qa in e'jupuiłi'iłji', qa nite' e'nełe'yi'łji' qa nite' iye e'leje'yi'łji', ma' qa' heik'iyi'ł ejju'. 17 Qe ekheweli'ł łit'iłij: Hats hik yijunye'j qu' hiwq'axin wekwek, hats hik yijunye'j qu' qi qu' haiq'astai qa ham iye pa'qu' hite'jii. Qa nite'łe łenikfe'li'łets in ham esaxitsi'iłi'mkii, ł'initi'ł, if'iljetsitsi'ł, e'puk'aletsi'ł, qa uk'elłi'iłkii iye in ham eqhinatayi'ił. 18 Qa hik ta'łijupi' qu' k'efeli'łi'm qa' aqha'yi'łij yiwets ne' oro we'nen ji'teje'm na' fe't in we'nuketij qu' naqamaaxju'ha, hats'inha qu' yijaayi'ija qu' iwq'axini'ł wekwek. Qa' aqha'yi'łij yiwets iye ne' fo' witqhinatai hats'inha qa' uyi'łik'ipha'm qu' i'ntaafini'łju' in yeqwepin in uk'elłi'iłkii in ham eqhinatayi'ił. Qa' aqha'yi'łij yiwets iye na' witeqjunhe't qu' net'ejuyets ne' otoyi'ł, hats'inha qa' i'weni'łkii. 19 Yakha' haq'ayinij in yaqsi'jtaxijkii na'aj uł'ax, qa hitani'then week nekhewe' hisu'un, qa hik ta'łijupi' ment'unheti'ł qa ili'iłij pa' uł'ax. 20 Jeł qeku'ni'łek, hats ha'ntaxji' ha'ne łeji' haiyaitaxi'ł eiji'kii. Pa'qu' nespi'ye' qa' niqhofinhetii pa'qu' łeqeji'ye', qa' nek'uyetsji' qa' yekufeyi'ij qa pakha'an qa' łekufeye'yij. 21 Pekhewe' qu' nanaxij qa' ye'weeki'ił qu' ha'ni'łipji' na' yits'oji'la'x, in łunye'jek in tsaxij qa ha'ni'łipji' na' Tata na' łots'oji'la'x. 22 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' ”—

4

Pa' łots'oji'la'x pa' Dios.

1 In hats uja'xłe ekewe'en, qa hejełetspha'm na' wa's qa hi'weniipha'm ha' ewi'ł łeji' qhofii, qa ka' yojo wit'ax in hepi'ye', in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x ne'ej foj in ts'ithinetsju', qa yit'ij: —Te'łunpha'm qa' k'ethinij nekhewe' wekwek łunyejeikii hatse' qu' nanaxtaxijik'i ekewe'en.— 2 Ma' qa hik aka'aj pa' Espíritu Santo in ta'łets, qa hi'wen ha' ewi'ł witts'oji'la'x i'ni' na' wa'sji', qa na'l ha' i'nipji' hakha' witts'oji'la'x.* 3 Qa hakha' i'nipji' qa hik łunye'j ne'ej łe'wis ute łii jaspe qa ne'ej sardio, qa ke' tik'elax hik łunye'j ne'ej ute łii esmeralda ikijup ha' witts'oji'la'x in k'ooiji'. 4 Qa ha' ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x qa ikijup he' veinticuatro (24) wits'ojilaxits, qa he' i'nipji' qa veinticuatro (24) he' jukhew tenek'enhei, he' łeqhinatai fo' yaqamax qa he' ł'iwatai qa yaqamax iye he' oro. 5 Ha' witts'oji'la'x ta'łetskii he' lepep lepepkii qa pe' wit'axits qa pa' kimmimim iye. Qa ha' ł'ejuyi'jii iye ha' witts'oji'la'x qa hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) leppepep in tujje'mha he' fetei, qa hik hekhewe' pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' łeqe Espíritu pa' Dios.* 6 Qa ha' ł'ejuyi'jii iye ha' witts'oji'la'x qa hi'wen iye ha' hik łunye'j na'aj qi iweli' qa lemełe hik łunye'j ne'ej ute na'lje'mkii (cristal). Qa hi'wen iye he' yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei tałtałij he' łotoi ha' week he' ł'ajits.* 7 Hakha' ewi'ł hekhewe'en hik łunye'jtax athi'l. Qa ha' wetsjuk qa hik łunye'jtax na'aj wakka ła's. Qa ha' wetshetk'ewi'ł ha' łeju's qa hik łunye'jtax łeju's na'aj jukhew. Qa ha' ikwetju'ł (4) qa hik łunye'jtax sinjena'x qe na'ya'. 8 Hekhewe' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, week ewiłei hekhewe'en na'li'm he' ewi'ł tatsai (6) łefets, he' łotoi qa tałtałij ha' week qa ha' łatawejifi iye he' łefets. Nełuts qa najai in nite' yili'ij in yit'ij: *—Ham uł'axe', ham uł'axe', ham uł'axe', hik nakha' Yatsat'ax'inij Dios, ham łet'unhenye'ji'iju'ł,* *(Is 6:3)* hik nakha' hane'ej, qa pakha'aj, qa hatse' iye.—* 9 Hekhewe' pakha' łunyejei tisji'jij pa' łesaxits qa yiwqinhetji'ijji' iye qa yitjiijets iye łe'wisij hakha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x, hik hakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij, 10 ma' qa he' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinjiifikii hakha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x, qa iyinji'jets hakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij, qa yenijupju'kii he' ł'iwatai, ma' qa yitjiijju': 11 —Akha' ewi'łłe in e'weju'łij, Yatsat'ax'inij qa yeqe Diosi'ł iye, qu' nenit'ij ewets pa' esa'x, pa' ewqinye'jji' qa pa' et'unha'x iye, qe akha' week aqsijiiju' ene' wekwek, qe in łisu'un qa łaqsiijkii ma' qa na'l ene' week.—

5

Pa' Kots'etax Ła's qa pe' siete (7) łe'nikatii pa' witfaakanek.

1 Qa hi'wenji' iye hakha' yiya'yik'i łokoi ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x ha' ewi'ł witfaakanek wetpephe'łik'i qa week we'nika' ha' łatawe'j qa ha' te'nweipha'm, qa na'l he' wenik'eihini'

* **3:14** Col 1:18; Jn 1:1-5 * **4:2** Ap 1:10; 17:3; 21:10; Dn 7:9 * **4:5** Ap 1:4; 3:1; 5:6 * **4:6** Is 6:2-3; Ez 1:5-28; 10:20 * **4:8** Is 6:2

wetsjuk tatsai (7) łeq'ikatii hik łunyejei qu' łotole' qa awqałaiłe.* 2 Ma' qa hi'wen ha' ewi'ł ángel
t'unija qa yit'unhetik'i in inaqfaakantaxiikii: —¿Łek pakha' qu' neweju'łiju'ł na' witfaakanek
qu' nit'ij qhof, qa qu' neniwqhaf'itju' iye ne' łe'nikatii hik łunyejei łotol?— 3 Qa hamłe, ha'ne
wa'sji', ha'ne sehe' epji', qa pa' sehe'ji' iye pa'qu' łeke'ye' qu' nit'ij qhof qa qu' niyinenik'i
iye. 4 Qa yakha' qa qi in hap, qe ham hi'wene' pa'qu' neweju'łiju'ł ha' witfaakanek qu'
nit'ij qhof qa qu' niyinenik'i iye. 5 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe' jukhew tenek'enhei qa
yit'ij yiwets: —Mapkitek. Jeł qeku'nek, nakha' athi'l ta'łets ka' Juda'ak'i, nakha' łefitets ka'
David'ik'i, hats naxij qa' nit'ij qhof na' witfaakanek qa ne' wetsjuk tatsai (7) łe'nikatii hik
łunyejei łotol.—* 6 Ma' qa hi'wen ha' yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x qa hekhewe' ikwetju'ł
(4) pakha' łunyejei, qa yeqewuk'un iye he' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei ha' ewi'ł
Kots'etax Ła's hik łunye'j qu' hats natlanhetii pa'aj. He' łeketsii uja'x yametsji' wetsjuk tatsai
(7), qa he' łotoi qa wetsjuk tatsai (7) iye, qa hikhe' pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu
Santo, hik hekhewe' pe' t'ukinheti'yetsju' ha'ne week sehe' epji'.* 7 Ma' qa ha' Kots'etax
Ła's qa ikets qa t'eku'mi' ha' witfaakanek i'nji' ha' yiya'yik'i łokoi ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x.
8 Qa in hats t'eku'mi' ha' witfaakanek, qa he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa hekhewe'
iye veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinifikii hakha' Kots'etax Ła's. Week
ewiłei hekhewe'en na'l he' łefiłii (arpa) qa he' tok'ol copa, oro yaqamax, topolij kakha'
tene'łju' ewjisii incienso, qa hik hekhewe' pe' ł'iyinheyejei pe' yijayan pa' Intata. 9 Ma' qa
te'lijtsii, qa yiji'ik'i ka' ink'ayik łe'lijtsine' in yit'ij: —Akha' eł'ewi'łłe in e'weju'łij in ł'eku'mi'
na' witfaakanek qa qu' eniwqhaf'itju' iye ne' łe'nikatii hik łunyejei łotol, qe akha' ł'alanhetii,
qa pe' athits qa łaja'aj in ł'aqha'yi'mets na' Dios ene' jukhew week pe' łunyejeiłe wetju'ł pe'
ta'łetskii, pe' łe'lijenyejeiłe wetju'ł, qa pe' witsetits qa pe' seheikal.* 10 Ma' qa łaqsiijkii iye
in tenek'enhei enewe'en, qa łaqsiijkii iye qu' łaqa pa'ilij qa' net'ithayi'yi'm na' inqe Dios,
enewe'en qa' netnek'enhe'yij na' sehe'.—* 11 Ma' qa hi'wen qa hepi'ye' iye pa' ł'a'x he'
olootsija angelits, yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x, yeqewuk'un he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei
qa yeqewuk'un iye hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei, hekhewe'en angelits
millonits qa millonits qu' nametsji'. 12 Qa yit'unhetik'i hekhewe'en in yit'ij: —Na' Kots'etax
Ła's talanhetii ewi'łłe nakha'an in weju'łij in testi'yij pa' qi łet'unha'x in tenek'enhei, ewi'łłe
in weju'łij in testi'yij pa' qi witpatuniye'j, pa' qi witikfeliya'xkii, qa pa' witt'unha'x iye, qa qu'
nenit'ijets iye pa' łewqiye'jji', qa pa' łesa'x iye, qa qu' ne'tniyinhe'yiiha iye.— 13 Ma' qa week
pekhewe' wekwek witaqsijiiju' na' wa'sji', qa ha'ne sehe' epji', qa pa' te'weiju' ha'ne sehe',
qa na' qi iweli'ji' iye, week pekhewe' wekwek i'nji' enewe'en, qa hepi'ye' in yit'ijju': —Nakha'
i'nipji' na' witts'oji'la'x qa na' Kots'etax Ła's iye, qu' hik nekhewe' qu' ne'tniyinhe'yiikiiha,
qa qu' neniwqinhetji'ha iye, qu' netitijiti'yijetskii iye pa' łesa'x qa qu' hasu'uj newetli'ij iye
in qitsji' in wittatal.— 14 He' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa yit'ijju': —Amén,— qa hekhewe'
veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinju'kii qa iyinii.

6

Pe' yojo łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

1 Qa hi'wenij iye ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k ke' yojo he' wetsjuk
tatsai (7) łe'nikatii ha' witfaakanek hik łunyejei łotol, ma' qa hepi'ye' ha' ewi'ł hekhewe' pakha'
łunyejei qa in ł'anye'jek na'aj kimmimim in yit'ij: —¡Te'łun!— 2 Qa hejełtax, ma' qa hi'wen ha'
ewi'ł tiptip fo', qa ha' i'nipji' qa na'l ha' łeqelenek qa he' łakjui, qa testi'yij ha' k'oiji' ł'iwat. Ma'
qa ikfik'i hik łunye'j qu' hats nanaxij, qe qa' ewi'łij iye qu' nanaxij qu' nawatlan.*

Pe' yamets wetsjuk pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

3 Qa in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye kekhe' wetsjuk he' łe'nikatii ha' witfaakanek,
ma' qa hepi'ye' iye ha' wetsjuk hekhewe' pakha' łunyejei, qa yit'ij iye: —¡Te'łun!— 4 Ma' qa
t'atsji'łfik'i iye ha' ewi'ł tiptip s'e', qa ha' i'nipji' qa testi'yij qu' nenit'ijji' pa' ł'ikesimeya'xłetaxkii
ha'ne sehe', qa qu' naqsiijkii iye qu' nawatlanłeju'kii qa' nawa'mji'ij ene' jukhew, ma' qa
testi'yij ha' qi witqatsjikinet. *

Pe' yamets wetshetk'ewi'ł pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

5 Qa in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' wetshetk'ewi'ł he' łe'nikatii ha' witfaakanek,
ma' qa hepi'ye' iye ha' wetshetk'ewi'ł hekhewe' pakha' łunyejei, qa yit'ij iye: —¡Te'łun!—
Qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ł tiptip no', qa ha' i'nipji' qa t'eku'mi'kii ke' łeqe
balanza. 6 Ma' qa hepi'ye' pa' ewi'ł wit'ax ta'łji'ju' ha' łeqewuk'uji' he' ikwetju'ł (4) pakha'
łunyejei, qa yit'ij: —Ewi'ł litroye'łe pe'qu' trigoye', i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe'łe litroye' pe'qu'

* **5:1** Ez 2:9-10 * **5:5** Gn 49:9; Is 11:1,10; Ap 22:16; Jn 16:33 * **5:6** Ap 1:4 * **5:9** Sal 40:3; 96:1; 98:1; 149:1; Is 42:10; Ap 14:3; Ex 19:5 * **5:10** Ex 19:6; Ap 1:5-6 * **6:2** Zac 6:1-3 * **6:4** Mt 10:34

cebadaye' qu' ne'weju'ɬij pe'qu' ɬaja'ye' pa'qu' net'ithayii in ewi'ɬ neɬu, qa hasu'ujɬe ku'mets na' aceite qa na' wino.—

Pe' yamets ikwetju'ɬ (4) pe' ɬe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

7 Qa ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' ikwetju'ɬ (4) he' ɬe'nikatii ha' witfaakanek, ma' qa hepi'ye' iye ha' ikwetju'ɬ (4) hekhewe' pakha' ɬunyejei, qa yit'ij iye: —¡Te'ɬun!— 8 Qa hejeɬtax iye, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ɬ tiptip maaja fooje'mkii. Qa ha' te'wutii qa ɬii witwamhi', qa ła'ts'ipji'kii ha' fe't ɬe'nq'itset'ij pe' naxju' ɬii Hades. Ma' qa testi'yij pa' ɬet'unha'x qu' netnek'enhe'yipji' pa' ewi'ɬ tup'uje'm in ikwetju'ɬtaxju' (4) pe' week jukhew qa efuts ha'ne week sehe' epji', hats'inha qa' nanlanju', qa' yit'iji' witqatsjikinet, yipku', witaja'me't qa inqa'metets nowe'ɬ ha'ne sehe' epji'.*

Pe' yamets lee'fij (5) pe' ɬe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

9 Ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k iye ke' lee'fij (5) ɬe'nikati' ha' witfaakanek, ma' qa hi'wen ha' ɬekuwe'efi ha' ɬe'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij pa' Intata (altar) he' ɬesi'nq'alits ɬiɬaxits pekhewe' talanhetiiju' qe ta'ɬets in nifel ke' ɬe'lijei pa' Dios qa in nite' yili'ij iye in tetfelji'jij.* 10 Hekhewe'en qa yit'unhetik'i in yit'ijju': —¿Pa'n qu' ipɬu'yi'ik'ui qi ɬe'wis Yatsat'ax'inij, qa nite' iye yi'tɬi'ijkii na'aj hats yit'ij, qu' ejeyumtshen qa' aqa'tja'yij he' tsilani'ɬju' i'nipji' na' sehe'?— 11 Ma' qa testi'yij week ewiɬei he' ɬeqhinatai fo', qa titijiti'yijets iye qu' mexe no'notki eku'nets ɬ'ajɬi'ij, ipɬu'ui qu' namtaxik'ui pa' hats jutsiqax qu' uja'xe' pekhewe' qu' hik ɬunyejeye' iye qu' natlanhetiiju' witq'ithayinenhei iye qa ɬejefetsipji'.

Pe' yamets ewi'ɬ tatsai (6) pe' ɬe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

12 Qa hi'wenij iye ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k ke' ɬe'nikati' ewi'ɬ tatsai (6) ha' witfaakanek, ma' qa t'unik'i in me'le'l ha'ne sehe', qa ne' junu' qa no'ipji' in ɬunye'jek na'aj no' penyilo, qa ne' juwel qa s'e' ija hik ɬunye'j wit'athits,* 13 qa ne' footekii wa'sji' qa namiiju'kii ha'ne sehe', in ɬunye'jek ne'ej igoku'k qe niwu'miiju'kii na'aj qi t'unik'i ne'ej mexe no' ɬei. 14 Qa na' wa's qa hats hamiyu'uikii, hik ɬunye'j na'aj witfaakanek qe wetpephe'ɬik'i, qa week he' utekui qa he' ɬ'isła'wetits qa t'ijayik'ui he' i'ntaxi'. 15 Ma' qa he' wittatal, qa hekhewe' iye qitsji' wit'alhei, qa he' qitsji' oq'opheɬinetsilets ɬ'alhei, qa he' patunits yiwq'axin wekwek, qa hekhewe' iye t'units, qa he' jukhew witɬinhei, qa he' nite' witɬinhei, week enewe'en in wanat'inifikii he' kumummifi qa he' kumummik'iteje'm he' utekui.* 16 Ekewe'en qa yittaxijets he' utekui: —¡Anami'ɬyi'pji'kii qa' atsat'ini'ɬik'uikii na' i'nipji' na' witts'oji'la'x qa pa' qi ɬawak na' Kots'etax Ła's,* 17 qe hats yamets pa' qi ɬawak nekhewe'en! ¿Ɬekpa' qu' neweju'ɬiju'ɬ?— *

7

Pe' 144.000 nika'ajju' pe' ɬeq'ikati' (sello).

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hi'wen iye he' ikwetju'ɬ (4) angelits ts'ap'a'aju' he' ikwetju'ɬ (4) ɬekfii ha'ne sehe', niyejinik'ui he' ikwetju'ɬ (4) ta'ɬji' na'aj t'unik'i ha'ne sehe', hats'inha qa ham pa'qu' net'unik'i ha' sehe', ha' qi iweli', qa he' najkakui iye.* 2 Ma' qa i'nk'ałe qa hi'wen iye ha' ewi'ɬ ángel ta'ɬii na' neɬu'uju'ɬ, neka'x ke' ɬeq'ikati' pa' nite' wa'm Dios. Qa tayai yit'unhetik'i in yiyaji'ii he' ikwetju'ɬ (4) angelits, hik hekhewe' testi'yij pa' ɬet'unhaxitsijup qu' nawtsheten ha'ne sehe' qa na' qi iweli' iye. 3 Qa yit'ij: —Hasu'uj awtsheten eku'ni'ɬ na' sehe', qa na' qi iweli', qa ne' najkakui iye, ipɬu'ui qu' hentaxi'ɬi' ne' witq'ikati' ne' ɬotkoyehei nekhewe' jukhew ɬeqejkunenhei na' inqe Dios.— 4 Ma' qa hepi'ye' pa' uja'x pekhewe' nika'ajju' pe' ɬeq'ikati': ciento cuarenta y cuatro mil (144.000) pe' ta'ɬetskii pe' ɬelitsik'i pa' Israel'ik'i. 5 Pe' ta'ɬets pa' Juda'ik'i, uja'x yamets doce mil (12.000) pe' ta'ɬets pa' Ruben'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'ɬets pa' Gad'ik'i, doce mil (12.000), 6 pe' ta'ɬets pa' Aser'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'ɬets pa' Neftali'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'ɬets pa' Manases'ik'i, doce mil (12.000), 7 pe' ta'ɬets pa' Simeon'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'ɬets pa' Levi'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'ɬets pa' Isacar'ik'i, doce mil (12.000), 8 pe' ta'ɬets pa' Zabulon'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'ɬets pa' Jose'ik'i, doce mil (12.000), qa pe' ta'ɬets pa' Benjamin'ik'i, doce mil (12.000) iye.

Pe' olots jukhew qa efuts iye fo' ɬeqhinatai.

9 In naxijik'i aka'an, qa hejeɬtax iye, ma' qa hi'wen he' olootsija jukhew qa efuts iye, ham ɬeke'ye' pa'qu' nejeyumtshentax, ta'ɬiikii pe' week pekheli'kii witsetits, pe' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ pe' ta'ɬetskii, pe' witsetits ɬelits pekheli'kii qa week pe' ɬ'anyejeiɬe wetju'ɬ witlijeikal. Enewe'en qa week ts'ap'a'ajup ha' witts'oji'la'x qa ha' Kots'etax Ła's iye, qa' he' ɬeqhinatai

* **6:8** Mt 10:1; 28:18; Ap 9:3 * **6:9** Ap 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4 * **6:12** Is 50:3 * **6:15** Is 2:10 * **6:16** Os 10:8 * **6:17** Mal 3:2 * **7:1** Is 11:12; Ez 7:2; Ap 20:7-8

qa fo' qa he' t'eku'mi'kii qa fitsuk łesejets. 10 Qa week taya'yij wetju'ł in yit'ijju': —Pa' iniła'x ta'łets na' inqe Dios, hikna' i'nipji' na' witts'oji'la'x, qa ta'łets iye na' Kots'etax Ła's. — 11 Qa week he' angelits ts'ap'a'ajup in yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x, qa yeqewuk'un iye hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa yeqewuk'un he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, hekhewe'en qa yamitetsju' sehe' he' łejusits in totjoijo'kii qa iyinets ha' Dios, 12 qa yit'ijju' in iyinii: —¡Amén! Ne'tniyinhe'yiiha, netitijiti'yijetskiiha pa' łesa'x, pa' łikfeliya'xkii, pa' łeqi'fenkeye'j, pa' łewqiye'jji', pa' łet'unha'x in tenek'enhei qa in t'uunija iye. Week ekewe'en hasu'uj newetli'ij ene' week łahatsiyij qu' netesti'yij na' inqe Dios. Amén.— 13 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe' jukhew tenek'enhei qa yit'ij in tsifaakan: —Nekhewe' yeqhinataji' ne' fo', ¿pa'n łunyejei qa pa'n ta'łji'kii iye?— 14 Qa hit'ijiju'ł: —Jukhew, akha' łenikfe'lets.— Ma' qa yit'ij yiwets: —Hik enewe' t'atsji'łijfik'i ke' qits iftsitsji' nełutsik'i, qa ne' łeqhinatai qa hats fo'ija qe tetlijijju' ke' ł'athits na' Kots'etax Ła's.* 15 Qa hik ta'łijupi' in i'nijup na' łots'oji'la'x na' Dios, t'ithayi'yi'm nełuts qa najai ne' łelijtsitjiyii, qa nakha' i'nipji' na' witts'oji'la'x qa i'nji'ju'. 16 Hats nite' łeke' qu' niyipkunju', nite' niyayu'ju' iye. Hats nite' łeke' iye qu' eleje'yi'im qa qu' niwujkinji'kii iye ne' junu',* 17 qe na' Kots'etax Ła's hik nakha' i'ni' na' wankaaju'łets na' łeqewuk'uuji'ha na' witts'oji'la'x, hats yejełipji'ha hik łunyejei kots'etets qa' neka'xik'i ne' niwekłe iwelii, ta'łets pa' witiła'x. Qa pa' Dios qa' week nenli'jju' pe' łet'ilii.—*

8

Pe' yamets wetsjuk tatsai (7) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

1 Ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' wetsjuk tatsai (7) łe'nikati' ha' witfaakanek, ma' qa weikii ham pa'qu' net'ewui ha'ne wa'sji' i'nłi'i qu' media horaye'. 2 Qa hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) angelits ts'ap'a'ajup ha' Dios, qa testi'yijju' he' wetsjuk tatsai (7) fojits. 3 Qa nam iye hakhap ángel yeka'xkii ke' oro łeqjiiki'ij qu' newjisitkii (incensario), qa teke'lenijupju' ha' oro t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii. Ma' qa testi'yij ka' olotsji' łopok ewjisii (incienso) qe qa' nukinets he'te' ł'iyinheyejei pe' week yijayan pa' Intata i'nipji' hakha' ts'eewe'epji' t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x. 4 Qa ha' ángel ha' łokoi in ta'łets qa yametspha'm ha' Dios ka' ło'wq'ol ka' ne'łju' ewjisii weeki'ł ke' ł'iyinheyejei pe' week yijayan ha' Intata. 5 Qa ha' ángel qa t'eku'mi' iye ke' incensario, qa yoponhetij ka' fe't ha' ts'eewe'epji' (altar) qa yiwu'miiju' ha'ne sehe', ma' qa nokesłek pa' kimmimim, qa pe' wit'axits, qa lepep lepepkii iye ma' qa me'le'l ha' sehe'.

Pa' ewi'ł ángel yojo in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

6 Ma' qa he' wetsjuk tatsai (7) angelits hikhe' na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) łofojits, qa wanaqsi'jju' qu' nifuyu'uk'i he' łofojits. 7 Qa ha' yojo qa yifuyu'uk'i ke' łofoj. Ma' qa nam he' łoi qa ha' fe't yetsji'ł he' wit'athits, qa tewumhiti'yetsju' ha' sehe'. Ma' qa naq'axij fe't ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łju' ha'ne week sehe' epji', qa naq'axij fe't ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łju' pe' week najkakui, qa week ka' jup'elketik'i in naq'axij fe't.

Pa' wetsjuk ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

8 Qa ha' ángel wetsjuk qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj. Ma' qa hakhate'ek qii'ija ka' łuk'e' in łuk'e'ek ne'ej qii'ija utek qa yaqamaxłe ha' fe't, qa tewumhiti'yetsju' ha' qi iweli', ma' qa ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' ha' qi iweli' qa hik łunye'j wit'athits.* 9 Ma' qa naxju' ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' i'nji' ha' qi iweli' week kekhewe' na'ltaxi'm łiłii, qa ka' ewi'ł iye in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week tokoyeyits qa ham iye.

Pa' wetshetk'ewi'ł ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

10 Qa ha' ángel wetshetk'ewi'ł qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj. Ma' qa na' wa'sji' qa namiiju' ke' ewi'ł qi footeki', qa leppepep hik łunye'j na'aj fe't we'nenji' na'aj najak, qa nametsju' ha' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week haqqil qa week iye pe' niwekłe iwelii.* 11 Qa ke' footeki' qa łii Ek'imii. Qa ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week iwelii qa qi in ek'imiiji', qa aka'an in łunye'j ha' iweli' qa olots ke' naq'axijju' jukhew, efuts qa omehets.

Pa' ikwetju'ł (4) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

12 Qa ha' ángel ikwetju'ł (4) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa eqfe'met ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' ne' junu', qa eqfe'met iye ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' ne' juwel, qa eqfe'met ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' in week ne' footekii, hats'inha in week ewiłei he' łapk'asits enewe'en in wetshetk'ewi'łtaxji'kii qa noo'ipji', qa ha' nełu qa nite' tujji' ha' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju', qa hik łunye'j iye ha' naja'x.* 13 Ma' qa hejełtax iye, qa hepi'ye' ha' ewi'ł sinjena'x na'ya' ai ha' łeqewuk'uji'ha ha'ne wa's, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —¡Hiyee', hiyee',

* **7:14** Sal 51:7; Is 1:18; 43:25; 44:22 * **7:16** Is 49:10 * **7:17** Sal 23:1,2; Ez 34:23; Is 25:8; 9:10; Jer 2:13; Ap 21:4
* **8:8** Jer 51:25 * **8:10** Is 14:12; Ap 9:1 * **8:12** Am 8:9

hiyee' enewusits yijaat'ij nekhewe' i'nipji' na' sehe', qu' nat'aitaxji' ne' wetshetk'ewi'ɬ fojits qu' nifuyu'uk'i nekhewep iye angelits!—*

9

Pa' lee'fij (5) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

1 Qa ha' ángel lee'fij (5) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa hi'wen na' wa'sji' ta'ɬii ke' footeki' in namiiju' ha' sehe', qa testi'yij ke' te' łejinje' ke' witijki' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo).* 2 Qa in hats qhofij ke' witijki' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo), qa ikpha'm ka' ło'wq'ol hik łunye'j ło'wq'ol ne'ej qi noxp'onhetjii, ma' qa ne' junu' qa ha'ne pha'mji' qa nookii, qe ta'ɬets ka' ło'wq'ol ke' witijki'. 3 Qa ha' ło'wq'ol qa ta'ɬji'teje'mkii he' efenhei qa t'ilit'etsju'kii ha' sehe', qa testi'yijju' pa' łet'unhaxits hik łunye'j neyei łet'unha'x.* 4 Qa titijiti'yijets qu' hasu'uj niwuɬ'enhet na' jup'elket, qa hasu'uj iye pe'qu' wit'enheye'ju', qa hasu'uj iye ne' najkakui, qe uja'xłe yijaat'ij pe' jukhew qa efuts hamitsi'm łotkoyeheyi' pe' łeq'ikati' pa' Dios. 5 Nite' łenexkeliji'm qu' naq'alij pe'ye', qe nawtshetenłeju'kii yijat'ij qa' namijets lee'fij (5) juwelits. Pa' łaqa'ti' hik ła'tinye'j łaqa'ti' ne'ej neyei. 6 Kekhewe' neɬutsji' he' jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa' witwamhi' qa nite'ɬe yi'wen, yisu'untax qu' nawa'm qa pakha'ɬe witwamhi' qa we'nitonimets hekhewe'en. 7 Qa ka' łunyejei hekhewe' efenhei qa hik łunyejei na'aj tiptip ławatlanhewo qe watjanithen. Qa he' łejiɬalipji' qa hik łunyejeitax qu' ɬ'iwataye' k'ooiji', hik łunyejei qu' oroye'. Qa he' łejusits qa hik łunyejei jukhew łejusits.* 8 Na'li'm iye he' ɬ'ewkujits hik łunyejei efu ɬ'ewkujits, qa he' łek'unhetii qa' hik łunyejei athi'l łek'unhetii.* 9 He' hik łunyejeitax qu' ɬ'ejuijiwotse' qa hik łunyejeitax na'aj wit'ejuijiwo nijket, qa ka' ɬ'anyejei he' łefets qa hik ɬ'anyejei qe kimmimim ne'ej koyoyoyits in olots ne'ej tiptipits wekuma'x qu' nawatlan. 10 Na'li'm iye he' łahatsjii qa he' łeqewkii hik łunyejeitax neyei. Qa he' łahatsjii qa hik hekhewe' yawtsheten he' jukhew qa efuts iye. Qa in na'l enewe'en qa ikijje'm lee'fij (5) juwelits. 11 Qa ha' tenek'enhei łatata hekhewe'en qa hikha' ángel pa' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo). Qa ka' ɬii in hebreo qa yit'ij Abadón qa in griego qa yit'ijek Apolión.* 12 Kakha' yojo ¡hiyee' enewusits! hats t'anji', qa mexe wetsjuk pe' amanei ¡hiyee' enewusits!

Pa' ewi'ɬ tatsai (6) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

13 Qa ha' ángel ewi'ɬ tatsai (6) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'ɬji'ju' ha' łeqewuk'uji' he' łeketsii ha' ts'eewe'epji' t'ejuyets na'aj tene'ɬju' ewjisii yaqamax oro i'ni' ha' ɬ'ejuyi'jii ha' Dios.* 14 Qa pa' wit'ax qa yit'ijets ha' ewi'ɬ tatsai (6) ángel tofojii: —Iwejin hekhewe' ikwetju'ɬ (4) angelits wo'nophe'ɬji'ju' na' qi haqqi' Eufrates.— 15 Ma' qa tewejinhetiikii in wonophe'ɬtaxju' he' ikwetju'ɬ (4) angelits, hik hekhewe' hayiits watjiletijup pa'aj kekhe' horaji', kakha' neɬuji', kekhe' juwelji' qa kakha' ininqa'pji' qu' nanlanju' ka' łapk'as in wetshetk'ewi'ɬtaxju' pe' week jukhew qa efuts iye ha'ne week sehe' epji'. 16 Qa hepi'ye' pa' uja'x yametsji' hekhewe' oq'opheɬinetsilets te'wutii, qa uja'x yametsji' doscientos (200) millones. 17 Hik aka' łunye'j in hi'wen he' tiptipits qa he' i'nipji': kakha' color he' ɬ'ejuijiwots he' te'wutii qa hik łunye'j na'aj fe't qe s'e', qa noo'ijik'i iye in leek'e in łunye'jek na'aj color jacinto, qa maaja iye in łunye'jek na'aj azufre. Qa he' tiptipits he' łejiɬal qa hik łunye'j athi'l, qa he' łejil qa ta'ɬets ka' fe't, qa ka' ło'wq'ol qa ka' azufre iye. 18 Ma' qa wa'm ka' łapk'as in wetshetk'ewi'ɬtaxju' pe' week jukhew qa efuts iye ha'ne week sehe' epji' qe ta'ɬets ekewe' iftsits wetshetk'ewi'ɬ: kakha' fe't, kakha' ło'wq'ol, qa kakha' iye azufre ta'ɬii he' łejil hekhewe'en. 19 Qe ka' łet'unha'x he' tiptipits ta'ɬii he' łejil qa he' łahatsjii iye, qe he' łahatsjii hik łunyejeitax q'oiq'oi, na'li'm he' łejiɬal qa hikhe' yawtsheten iye ke' jukhew. 20 Qa hekhewe' amanei jukhew qa efutsji'kii iye nite' naq'axijju' ekewe' iftsits, qa in yemjeetax ekewe' łunyejeitaxkii, qa nite'ɬe yisu'un qu' nili'ij kakha' łunyejei uɬ'ax in iyinii pe' inwo'metets, pe' witeqsi'nq'alits iye ne'ej oro, ne'ej plata, ne'ej bronce, ne'ej utel, ne'ej najak. Enewe' witeqsi'nq'alits nite' yi'wenkii, nite' yepi'ye'kii, nite' ik iye qu' not'otsjo'.* 21 Qa nite' yisu'un iye qu' nili'ij in teqek'uiju'kii, in we'tweihetenin, in wanawitji'ijju'kii ɬ'esenits, qa in ejtenhetsits iye.

10

Pa' ángel qa pa' witfaakanek ła's.

1 Qa hi'wen iye hakhap iye ángel t'unija ta'ɬiipha'm na' wa's in te'nilitju', yimeqeqin ke' wasi', qa ke' tik'elax qa i'nipji' ha' łeiła', qa ha' łeju's qa tujji'ha hik łunye'j ne' junu', qa

* **8:13** Ap 9:12; 11:14; 12:12 * **9:1** Ap 8:10; 9:11; 11:7; 17:8; 20:1-3; Lc 8:31; Ro 10:7 * **9:3** Mt 10:1; 28:18; Ap 6:8
* **9:7** Jl 2:4 * **9:8** Jl 1:6 * **9:11** Kekhewe' wi'tlijei Abadón qa Apolión ikji' witwuɬ'eye'jju'. * **9:13** Ex 39:38; 40:5
* **9:20** 1Co 10:20; Sal 115:4-7; 135:15-17; Dn 5:23

he' łef'iyei qa tujje'mha hik łunyejei qu' ts'ap'aye' na'aj fe't.* 2 Qa t'eku'mi'kii ha' ewi'ł witfaakanek ła's qhofij. Qa ha' yiya'yik'i łef'i' qa yotshinipji' ha' qi iweli' qa ha' łefeyi'j qa yotshinipji' ek ha' sehe'. 3 Qa yit'unhetik'i in tayai in łet'unhenye'jik'i ek na'aj athi'l qe tik'et. Qa in tayai qa wetsjuk tatsaiyik'i (7) in kimmimim pa' ł'a'x, qa in ewi'ł kimmimim qa' na'l ke' yit'ij. 4 Qa in hats naxijipji' in week iyet ke' wetsjuk tatsai (7) kimmimim, ma' qa hisu'untax qu' hika'ajji' ke' yit'ij, qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in yit'ij yiwets: —Aqsi'jłe, qa hasu'uj pa'qu' nenikfe'lets kekhewe' yit'ij ke' wetsjuk tatsai (7) kimmimim, hasu'uj ika'ajji'.—* 5 Ma' qa ha' ángel hikha' hi'wen in t'otsipji' ha' qi iweli' qa ha' sehe', qa yetshenpha'm ha' yiya'yik'i łokoi 6 qa weniwjutsiqeniji'mha pakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij, *hik pakha' yaqsiijkii na' wa's qa pe' wekwek i'nji' nakha'an, qa yaqsiijkii iye ha'ne sehe' qa week pekhewe' na'l ha'ne sehe', qa yaqsiijkii na' qi iweli' qa week iye pekhewe' i'nji'.* *(Ex 20:11)* Qa yiwjutsiqeni'mha in hats ham łeke'ye' hats nite' qi pa' aman,* 7 qe pekhewe' nełutsji' hatse' qu' nifuyutaxik'i na' ángel wetsjuk tatsai (7) ne' łofoj, ma' qa' hats nafits hatse' pakha' ham nikfe'le'ets yat'inkii na' Dios, hik pakha' yitjiijetskii ke' łeqejkunenhei profetas'ik'i.* 8 Qa pa' hayiits hepi'ye' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's, qa ewi'łij iye in ts'ithinets qa yit'ij yiwets iye: —Ma'ai qa' ku'mi' na' witfaakanek ła's qhofij t'eku'mi'kii na' ángel t'otsipji' na' qi iweli' qa na' sehe'.— 9 Ma' qa hakii ha' ángel qa hit'ijets qu' nesłisij ha' witfaakanek ła's. Ma' qa hakha'an qa yit'ij yiwets: —Ku'mi' qa' łuj. Pe' ekutjii qi qu' ek'imiye'ji', qa nakha'łe eji' qa' qi qu' ek'eme'ye' hik łunye'j witaq.—* 10 Qa he'yeku'mijets ha' ángel ha' witfaakanek ła's qa hatanji'kii in hetuj, qa ha'ne yeji' qa' qi in ek'emeije'm hik łunye'j witaq, qa in hetimju' qa qi in ek'imii pe' yikutjii.* 11 Qa wenit'ij yiwets iye: —Les łe'wis qu' enfel iye pa'qu' łunyejeye'kii iye pe'qu' olotse' witsetits łelits, qa pe'qu' qits witsetitse', qa pe'qu' ł'anyejeye'łe wetju'ł witlijeikale' qa pe'qu' wittatale' iye.—*

11

Pe' wetsjuk jukhew.

1 Ma' qa heyesti'yij iye ha' tutsi'latax hik łunye'j witeqjeyumtshela'x, qa wenit'ij yiwets iye: —Eniipha'm qa' ejeyumtshenji' ne' łe'lijtsitjii na' Dios qa na' ts'eewe'epji' iye t'ejuyets na'aj witqisit'ij na' Dios, qa' ejeyumtshen iye ne' iyinets.* 2 Qa nakha'łe joofji'ju' i'nfik'i ne' witlijtsitjii qa' hasu'uj ejeyumtshenji', qe hikna' testi'yij ne' pekhel ta'łji'kii, qa' namijets qu' not'otsipji' na' te'nekumhi'yiiji' witset Jerusalén cuarenta y dos (42) juwelits. 3 Ma' qa' hukin qa' hetisij iye łet'unhaxitse' ne' wetsjuk in nikfe'lij yiwets eke' wekwek, qa' qi qu' nenfel week pa'qu' hisu'un, qa' namijets mil doscientos sesenta (1.260) nełuts. Łeqhinatai nite' łe'sits hik łunyejei na'aj elhuyitax penyilo.—* 4 Enewe' jukhew hik enewe' wetjeyutshenijupi' ne' wetsjuk najkakui olivos qa wetsjuk iye tsupjul fetewots i'ni' na' ł'ejuyi'jii nakha' Yatsat'aaxijha na' sehe'.* 5 Qa pa'qu' neneqfenyejeyu'taxij pe'ye', enewe'en qa' nata'łii łeji' pa'qu' fet'e' qa' ł'oloye'łeji'ij pe'qu' ł'ejuihifetsi'ik'i. Qa hik aka' qu' łunye'je' week pa'qu' nisu'untax qu' nawtsheten enewe'en.* 6 Enewe'en na'li'm pa' łet'unhaxitsijup qu' nit'onji' na' wa's hats'inha qu' ham piłeye' qa' namijets pa' uja'x pekhewe' nełutsji' qu' nenfel week pa'qu' hisu'un, na'li'm iye pa' łet'unhaxitsijup qu' naqsiijkii pe' iwelii qu' hik łunye'je' wit'athits, qa qu' nawtshetenijkii iye ha'ne sehe' epji' pe'qu' iftsitse', qa pakha'łe qu' nisu'un qu' łeq'uja'xe'ji'jij qu' nawtshetenji'ijkii.* 7 Qa qu' hats naqhat'etsij kakha' hisu'un qu' naqsiijkii, ma' qa nakha' hik łunye'j inqa'met ta'łiiju' na' koomojo' ham ł'aka'the'ye' (abismo) qa' nawatlani'ł qa nanaxij qa' nanlanju' enewe'en.* 8 Qa in hats naxju' qa' amaneye'łeji' na' wit'ikheyi'j na' qi witsetji' (Jerusalén), hik nakha' t'amtsheti'yijje'm in łenqii Sodoma qa Egipto iye, nakha'an we'neniji'pha'm iye ke' cruz ha' Yatsat'axij enewe'en.* 9 Ma' qa ne' week jukhew qa efuts iye ta'łiikii ne' witsetits łelits pekheli'kii, ne' łunyejeiłe wetju'ł ne' ta'łetskii, qa ne' ł'anyejeiłe wetju'ł witlijeikal, qa week ne' pekheli'kii witsetits qu' nejełju' in hats naxju' qa' namijets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł k'itsje'm nełuts qu' nejełju', qa' nite' nisu'une' iye qu' netijik'ui.* 10 Qa' weeke' nekhewe' i'nipji' na' sehe' qa' qi qu' łe'sitsi'imkii qa' not'oto'yij iye, qa' newetłisijju'kii iye pe'qu' łeqistitse' wetju'łkii, qe hats naxju' kekhewe' wetsjuk profetas'ik'i yijiweikitkii nekhewe' i'nipji' na' sehe'. 11 Ma' qa qu' hats namets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł k'itsje'm nełuts qa na' Dios qa' nifuyu'ets qa' neniipha'mkii iye. Qa

---

* **10:1** Ap 3:12; 4:3; 5:2; 18:21 * **10:4** Dn 8:26; 12:4,9 * **10:6** Dn 12:7 * **10:7** Ap 1:20; 11:15; 16:17; 17:5,7; 2R 9:7; 17:23; Ez 38:17; Am 3:7; Zac 1:6; 1P 2:10-12 * **10:9** Sal 119:103; Jer 15:16; Ez 2:8–3:3 * **10:10** Nm 5:24; Ez 3:1-3 * **10:11** Dn 3:4,7; 4:1; 5:19; 7:14; Ap 5:9; 7:9; 11:9 * **11:1** Ez 40:3,5; 42:15-19; Ap 21:15 * **11:3** Dn 12:11; Ap 12:6,14; 13:5 * **11:4** Zac 4:2,3,11-14 * **11:5** Jer 5:14 * **11:6** 1R 17:1; Ex 7:17-21 * **11:7** Ap 13:1,11; 17:8 * **11:8** Is 66:24 * **11:9** Ap 5:9; 7:9; 10:11

week hekhewe' yejeɬju' qa qii'ija in nijiwei.* 12 Ma' qa yepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax na' wa'sji' in yit'ijets: —Te'ɬuni'ɬ pha'mkii hane'e'in.— Ma' qa ikpha'mkii qa ikji'teje'm ke' wasi', qa he' ɬ'ejuihifets qa week yi'wenij.* 13 Ma' hik akaa'ijha qa t'unik'i in me'lle'le'l ha' sehe', qa jaɬa'qju' ewi'ɬ wititsi' in week inyaqsii (10) wititsil. Qa ke' naxju' qa yamets siete mil (7.000) jukhew qa efuts'ik'i iye, qa he' nite' naxju' qa qi in topolij pa' ɬ'ijiweya'x, ma' qa yi'tɬi'ijju' in yittaxijets ɬe'wisij pa' Dios na' wa'sji'.* 14 Kakha' wetsjuk ¡hiyee' enewusits! hats t'anji', qa hats k'esets na' wetshetk'ewi'ɬ ¡hiyee' enewusits!*

Pa' wetsjuk tatsai (7) ángel in yifuyu'uk'i pe' ɬofoj.

15 Qa ha' ángel wetsjuk tatsai (7) qa yifuyu'uk'i iye ke' ɬofoj, ma' qa nokesɬek pe' qits wit'axits na' wa'sji' in yit'ijju': —Pakha' witnek'enheye'j ha'ne sehe' epji' hane'ejija hats tenek'enhe'yij na' Yatsat'ax'inij qa na' ɬeqe Cristo, qa hikna' qu' netnek'enhei ene' week ɬahatsiyij. — * 16 Qa he' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei hikhe' i'niju'kii he' ɬots'oji'laxitsipji' ha' ɬ'ejuyi'jii ha' Dios qa totjoyetsju'kii sehe' qa iyinii ha' Dios, 17 qa yit'ijju': —Hit'iɬij ewets ɬe'wisij Yatsat'ax'inij, Dios. Ham ɬet'unhenye'ji'iju'ɬ, akha' hane'ej qa akha' iye pakha'aj, qe hats ɬ'eku'mi' pa' qi et'unha'x qa hane'ej qa' enek'enhei.* 18 Ne' witsetits hats qi in nayu'kii, qa hatsɬe nam na' qi awak qa na' ɬahats'ij qu' ejeyumtshen pe' naxju' qa qu' etis iye ne' eqejkunenhei profetas, qa ne' elits iye in najayan, qa nekhewe' iye yiwqinhet ka' ii, nekhewe' nite' qits qa nekhewe' iye qits, qa qu' iwuɬ'enhetju' iye nekhewe' yiwuɬ'enhet na' sehe'.—* 19 Qa ke' i'ni' na' wa'sji' ɬe'lijtsitjii pa' Dios qa qhofij, ma' qa na'letsji' ke' ti'najki' ɬeqjiiki'ij kekhewe' yit'ij pa'aj qu' jintaqsiijkii. Ma' qa na'ljì' ha' lepep lepepkii, qa pe' wit'axits iye, qa pa' kimmimim iye, qa me'lle'le'l iye ha' sehe', qa qi iye in itsaxju' ke' ɬoi.*

12

Pe' efu qa pa' ɬeiɬe' qa pa' omeɬa's.

1 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ka' ewi'ɬ qii'ija in pakha' ɬunye'j na'l pa' jutsiqaxij: ewi'ɬ ke' efu yeqhinataji' ne' junu', qa ne' juwel qa t'otsipji', qa ha' yiwataji' k'oiji' qa doceji' (12) he' footekii.* 2 Ke' efu iwkajitshen qa qi in yejtsi'le'kii qe yaats'etax in naqalkeyu'. 3 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ha' ewi'ɬ na'l iye pa' jutsiqaxij: ewi'ɬ ha' ɬeiɬe' qi qa s'e' iye. Qa he' ɬejiɬal qa wetsjuk tatsai (7) qa he' ɬeketsii qa week inyaqsii (10) qa he' ɬejiɬal qa week yiwataji' he' k'oiji' wit'iwatai.* 4 Qa ke' ɬahatsji' qa yit'iji' in yetsinfik'i ha' ewi'ɬ ɬapk'as in wetshetk'ewi'ɬtaxju' ne' week footekii qa niwu'miiju'kii ha' sehe'. Ha' ɬeiɬe' qa teke'lenijupju' ɬ'ejuyi'jii ke' efu naqalkeyu' qe qa' netuj pa' ɬa's qu' nenekfik'i.* 5 Ke' efu qa nekfik'i ha' ɬa's jukhew qa hikha' pakha' qu' netnek'enhe'yij pe' week witsetits qa pa' ɬek'u' qu' netnek'enhei qa nijket. Ke' efu ha' ɬa's in nekfik'i qa aje'eɬ wenilithin qa wetka'xii na' Dios qa na' ɬots'oji'la'x.* 6 Qa kekhe'ɬe efu qa ilatiyek pa' ham i'ni'i', hikpa' i'ni' pa' hats yajileti'm pa' Dios qu' na'ni' kikhe'en qa' nekunhen iye, qa' namijets mil doscientos sesenta (1.260) neɬuts.* 7 Qa in watlan na' wa'sji': ha' Miguel qa he' ɬaqa angelits watlani'ɬ ha' ɬeiɬe'. Ha' ɬeiɬe' qa he' ɬaqa angelits qa watlan,* 8 qa nite'ɬe naxij, qa hats ham iye pa'qu' ɬetset'e na' wa'sji'. 9 Ma' qa tewumhiti'yiiju' ha' qi ɬeiɬe', hikha' pakhaa'ij q'oiq'oi qa ɬii inwo'met qa Satanás iye, hikha' yaqankii ha'ne week sehe' epji', qa tewumhiti'yiiju' ha' sehe' qa weeki'ɬ he' ɬaqa angelits in tewumhitiyi'ɬiiju'kii.* 10 Ma' qa hepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax na' wa'sji' in yit'ij: —Hane'ej hats yijat'axju' qa hats week wetets na' witiɬiye'j, qa na' witt'unha'x, qa na' witnek'enheye'j yatsat'axij na' Dios qa na' ɬewqiye'jji' na' ɬeqe Cristo, qe hats tewumhiti'yiiju' na' nifelji'ijtaxijkii pa' ɬunyejei ne' inejefetsipji', neɬuts qa najai in nifelji'ijtaxkii na' ɬ'ejuyi'jii na' Dios.* 11 Nekhewe'en hats naxij, qa in naxij qa yit'iji' ke' ɬ'athits na' Kots'etax ɬa's, qa yit'iji' iye kekhewe' ɬe'lijei in tetfelij wete'm, ma' qa nite' naiɬewek, nite' nijiwe'yets in naxju'.* 12 Qa hik ta'ɬijupi', e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii, wasits, qa nekhewe' iye i'nji' nekhewe'en. ¡Hiyee' enewusits sehe' qa na' qi iweli'! qe na' inwo'met in te'nilit'iɬ ewetsju' qi in topo'oj na' ɬawak, qa nikfe'lets iye in ɬ'ajɬi'ij qu' netwejinhetiiɬe.— 13 Qa ha' ɬeiɬe' in we'twen in hats tewumhiti'yiiju' ha' sehe', ma' qa yijayankii ke' efu, hik kikhe' nekfik'i ha' Ła's jukhew. 14 Qa ke' efu qa testi'yij he' wetsjuk ɬefets ha' qi sinjena'x, hats'inha qu' nilatik'ui qa' nana'ya'ak'uyii na' q'oiq'oi na' ham

* **11:11** Gn 2:7; 6:17; 7:15,22; Ez 37:5 * **11:12** 2R 2:1; Mr 16:19; Lc 24:51; Hch 1:9-10 * **11:13** Is 29:6; Ez 38:19 * **11:14** Ap 8:13; 9:12 * **11:15** Is 27:13; 37:16; 2S 7:16; Dn 7:14,18; Lc 1:32-33 * **11:17** Ap 1:4,8; 4:8; 16:5; 19:6; Lc 1:33; 1Co 15:25 * **11:18** Sal 2:1; Ap 10:7; 19:5; 2R 23:2; Sal 115:13 * **11:19** Ap 4:5; 8:5 * **12:1** Gn 37:9-10 * **12:3** Dn 7:7 * **12:4** Dn 8:10 * **12:5** Sal 2:7-9; Ap 19:15 * **12:6** 1R 19:3-8; Dn 12:11; Ap 11:3; 12:14; 13:5 * **12:7** Dn 10:13,21; 12:1 * **12:9** Gn 3:1; Lc 10:18; Ro 16:20; Ap 2:9; 3:9; 20:2,7; 1Ti 5:15 * **12:10** Job 1:9-11; Zac 3:1 * **12:11** Jn 12:25

i'ni'i', hik nakha' i'ni' na' łetset'ij, qa' hik nakha'a' qu' na'ni'kii qa' netkunhenhetii iye, qa' namijets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł k'itsje'm ininqapits. 15 Ha' q'oiq'oi qa tek'iyijfik'i ka' iweli' hik łunye'j na'aj haqqi' ł'anu'ui ke' efu, hats'inha in t'unik'i ha' haqqi' qa' netsinju' pe' efu. 16 Qa ha' sehe' qa yi'fen ke' efu, ha' sehe' qa yit'ij k'aj ha' łeji' qa timju' ka' iweli' tek'iitaxijfik'i ha' łeiłe'. 17-18 Ha' łeiłe' qa qi in nayu'um ke' efu, ma' qa ik qa' nakii qu' nawatlani'ł pekhewe' amanei ta'łets kikhe'en, hik pekhewe' tek'enets kekhewe' yit'ij na' Dios qa nite' yeqeku' iye kekhewe' iyetij ha' Jesús.*

13

Pa' inqa'met ta'ɬji'ju' pa' qi iweli'.

1 Ha' łeiłe' qa teke'lenju' ha' isa'xipji' łotkoyek'i ha' qi iweli'. Ma' qa hi'wen in t'atsji'ɬpha'm ha' qi iweli' ha' ewi'ł iftsax inqa'met, he' łeketsii week inyaqsii (10) yametsji', qa he' łejiłal qa wetsjuk tatsai (7) yametsji', he' łeketsii qa week inyaqsii (10) he' uiji'ju' k'ooiji', qa he' łejiłal qa we'nika'aji' ke' uł'etsik'i witiyits t'ejuyiju'ł na' Dios.* 2 Ha' hi'wen inqa'met hik łunye'jtax qa'metena'x, qa hekhewe'łe łef'iyei qa hik łunyejei łef'iyei na'aj qi apsinhetax, qa ha' łeji' qa hik łunye'j łeji' na'aj athi'l. Qa ha' łeiłe' qa tisij ka' łet'unha'x, qa ha' łots'oji'la'x, ma' qa qi in tenek'enhei. * 3 Qa hi'wen ha' ewi'ł hekhewe' łejiłal ka' łeqfe'met yamje'mha nite' łeke'tax qu' niłin, qa napa'ɬłeji' kakha' łeqfe'me'ttax. Qa week ha'ne sehe' epji' qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa yijayan ha' inqa'met.* 4 Ma' qa iyinii ha' łeiłe', qe hikha' tisij in tenek'enhei ha' inqa'met, ma' qa yit'ijju' in iyinii iye ha' inqa'met: —¿Łekpa' qu' hik łunye'je' nakha' inqa'met, qa łek pakha' qu' łeke'ye' qu' net'ejuitaxiju'ł nakha'an?—* 5 Ha' inqa'met qa testi'yij iye qu' nit'ij pe'qu' wi'tlijeye' weniwqinhet qa uł'etsik'i iye ł'anyejeyets na' Dios. Qa testi'yij cuarenta y dos (42) juwelits qu' nakijje'm qu' net'ithayii in tenek'enhei.* 6 Ma' qa yapełek qa yit'ij ke' uł'etsik'i t'ejuyiju'ł na' Dios, qe qa' nit'ijets uł'ax ka' łii, qa ne' łe'lijtsitjii iye, ikji', pekhewe' hats i'ni' na' wa'sji'. 7 Qa łenexke' eji'm iye qu' nawatlani'ł nekhewe' yatsathen qa' nanaxij, qa testi'yij qu' netnek'enhe'yipji' pe' week łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, qa pe' witsetits, qa pe' łe'lijenyejeiłe wetju'ł, qa pe' week seheikal.* 8 Ma' qa week qu' niyinii nakha'an nekhewe' i'nipji' na' sehe', hik nekhewe' ke' łiyits nite' we'nika'ajji' in mexe ham ha'ne week sehe', qa nite' we'nika'ajji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x yatsat'axij na' Kots'etax Ła's hikna' hats talanhetii.* 9 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i aka'an.* 10 Pakha' hayiits jutsiqax qu' not'opheɬitii, qa' not'opheɬitii. Pakha' hayiits jutsiqax qu' naq'alij pa'qu' witqatsjikinet'e, qa' naq'alij pa'qu' witqatsjikinet'e. Aka'an hik aka' łunyejei ne' yatsathen in nite' itaqsunijup qa in nite' yeqeku' iye.*

Pa' inqa'met ta'ɬji'ju' pa' sehe'.

11 Ma' qa hi'wen iye in t'atsji'ɬpha'm hakhap iye iftsax inqa'met ta'ɬji'ju' ha' sehe'. Qa na'li'm he' wetsjuk łeketsii hik łunyejei kots'etax ła's łeketsii, qa in iyet hik ł'anye'j łeiłe'.* 12 Hakha'an hik łunye'j iye pa' na'li'm łewqiye'jji' ha' yojo in na'l iftsax inqa'met qe meti'm hakha'an, ma' qa yaqsiijkii in week he' i'nipji' ha'ne sehe' in iyinii ha' yojo in na'l inqa'met, hikha' hamiikii kakha' łeqfe'me'ttax. 13 Yaqsiijkii iye ke' qits ham łunyejeyi'iju'ɬ, qa nilithinju' iye ka' fe't ta'łiipha'm na' wa's qa olots he' yi'wen jukhew qa efuts iye. 14 Eke' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł in ewi'łłe in łenexke'ej qu' naqsiijkii qu' meti'im qa qu' net'ejuyets iye ha' yojo in na'l inqa'met, qa yawitji'iji' hekhewe' i'nipji' ha' sehe'. Qa yaqsijkinenijkii iye pa'qu' łesinq'ale' ha' yojo in na'l inqa'met. Hik akha' tefekinhetiitaxijje'm ka' witqatsjikinet qa iła'xłe iye.* 15 Ha' teke'lenju' inqa'met testi'yij pa' łet'unha'x qa łeke' in tisij in t'ułaijei ha' łesi'nq'al ha' yojo in na'l inqa'met, hats'inha qa iyet ha' witeqsi'nq'al qa inaqyaji'ij qu' natlanhetiiju' week he' nite' niyinheyu'taxii. 16 Qa yaqsiijkii iye in week nekhewe' nite' qits qa nekhewe' iye qits, nekhewe' yiwq'axin wekwek qa nekhewe' iye if'iljetsits, nekhewe' jukhew qa efuts nite' witłinhei qa nekhewe' iye jukhew qa efuts witłinhei in yeni' he' yiya'yik'i łokoyei i'nłi'i łotkoyehei ke' ewi'ł witq'ikati'.* 17 Ma' qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nataqhaitaxets pe'ye' i'nłi'i pa'qu' net'ihintaxij qu'nte' ne'nika'yi'ij ka' łii i'nłi'i he' łeqe número ka' łii ha' inqa'met. 18 Hane'en les łe'wis qu' nana'lijup pa'qu' witikfeliyaxe'kii. Pakha' qu' nenikfe'lkii qa' nejeyumtshenji' ne' número łe'nikati' ka' łii ha' inqa'met, qe ne' número jukhew pa' te'nikatii. Qa ne' łe'nikati' qa uja'x seiscientos sesenta y seis (666).*

---

* **12:17-18** Ap 1:2,9; 11:7; 13:7; 19:10; 20:4 * **13:1** Dn 7:3; Ap 12:3; 17:3 * **13:2** Dn 7:4-6 * **13:3** Ap 17:8 * **13:4** Ap 12:3; Ex 15:11; Is 46:5 * **13:5** Dn 7:8,11,20; Ap 11:2 * **13:7** Ap 5:9; 7:9; 11:9; 14:6 * **13:8** Ex 32:32-33; Sal 69:28; Fil 4:3; Ap 3:5; 17:8; 20:12,15; 21:27; 1P 1:19-20 * **13:9** Ap 2:7 * **13:10** Jer 15:2; Ap 14:12 * **13:11** Dn 8:3 * **13:14** Ap 12:9; 2Ts 2:9-12 * **13:16** Ap 14:1 * **13:18** Ap 17:9

14

Pa' Kots'etax Ła's qa pe' 144.000 jukhew.

1 Ma' qa hejełtax iye, qa hi'wen ha' Kots'etax Ła's t'otsipji' ke' utek Sión qa he' ciento
cuarenta y cuatro mil (144.000) jukhew, hik hekhewe' we'nika'aji' he' łotkoyehei ka' łii ha'
Kots'etax Ła's qa ka' łii iye pa' Łatata.* 2 Qa hepi'ye' pa' ewi'łik'i wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in
łet'unhenye'jik'i ek ł'anye'j qe qi na'aj tsuj iweli', qa hik łet'unhenye'jik'i iye ł'anye'j qe t'unik'i
na'aj kimmimim. Qa pakha' hepi'ye' qa olots pe' tefiłkii yit'ij pe' łefiłii (arpas).* 3 Qa te'lijtsii
yiji'ik'i pa' ink'ayik witlijtsine' ha' ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x qa hekhewe' iye ikwetju'ł (4)
pakha' łunyejei qa hekhewe' iye jukhew tenek'enhei, qa ka' yiji'ik'i qa ham iye pakhape' iye
qu' nenikfe'lets, qe uja'xłe hekhewe' ciento cuarenta y cuatro mil (144.000) hik hekhewe'
tanaqha'yets na' sehe' ipji'.* 4 Enewe'en hik enewe' nite' t'eku'mets pa'aj pekhepe' iye
efuye', qe wanaqsi'jju'. Enewe'en yijayanik'ikii ha' Kots'etax Ła's week pa'qu' nakji'. Hik
hekhewe' tanaqha'yets na' sehe' ipji' qu' hik łunyejeye' na'aj qiji' ewi'łłe in t'ejuyets qu'
netesti'yij pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's.* 5 Ham pa'qu' łe'wejtitsiye' qu' netpiikaxti'yij pe'
łejil, ham pa'qu' uł'axe'ji'.*

Pe' wetshetk'ewi'ł angelits.

6 Ma' qa hi'wen iye hakhap iye ángel in na'ya' ai łeqewuk'uji'ha ha'ne wa's, qa kakha'
nifelkii qa hik kakha' ka' nite' yili'ij in weju'łij. Qa ha' ángel qa nifeli'm he' week i'nipji'
ha' sehe', pekhewe' week witsetits, pe' jukhew łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' witlijeikal
qa pe' pekhelji'kii witsetits łelits.* 7 Qa yit'unhetik'i in yit'ij: —E'nijiwe'yi'łiju'łha na' Dios
qa' iwqinheti'łha iye, qe hats yamets na' łahats'ij qu' nejeyumtshen ene' week. Iyini'łets
nakha' yaqsiijkii na' wa's, qa na' sehe', qa na' qi iweli', qa ne' niwekłe iwelii.— 8 Qa
na'lji' iye ha' yojo'opji' hikha' ángel wetsjuk qa yit'ij iye: —¡Hats namju', hats namju'
ka' qi Babilonia'ik'i! Hik kakha' niyahanijju'kii ne' week witsetits na' wino ta'łets in
yisu'unji' in wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits.—* 9 Ma' qa na'lji' iye ha' yojo'opji' iye hikha' ha' ángel
wetshetk'ewi'ł, qa yit'unhetik'i in yit'ij iye: —Pakha' qu' niyinii na' inqa'met qa na' łesi'nq'al
iye, qa we'nika'aj iye ne' łeq'ikati' łotkoyek'i i'nłi'i qu' łoko'yi'i', 10 qa' niya'ji'ijji' ek na' wino
ta'łets na' qi ławak na' Dios, hik nakha' wino ham yetsji'łe' hats watji'let, qa i'nji' na' łoqotok'o
t'ejuyets pa' qi ławak, ma' qa' qi qu' naats'etax na' fe't azufre, qa ne' łe'sits angelits qa na'
Kots'etax Ła's iye qu' nejełijju'.* 11 Qa pa' łetutsax pa' ławtshek nite' yili'ij qu' nakpha'm ene'
week łahatsiyij, qa ham pa'qu' ławapiiheye'je' nełuts qa najai iye qu' nakijje'm pekhewe' qu'
niyinii nakha' inqa'met qa na' łesi'nq'al iye, i'nłi'i pekhewe' qu' ne'nika'aj ne' łeq'ikati' ta'łets
ka' łii.* 12 Aka'an ikji' in les łe'wis qu' qi qu' nent'unhet pekhewe' yatsathen qa yijayanija iye
kekhewe' yit'ij na' Dios, qa nite' yeqeku' iye na' Jesús.—* 13 Qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łiipha'm
na' wa's in yit'ij yiwets: —Ika'ajji' aka'an: "Łe'sitsi'mkii nekhewe' hane'ej naxju' qa pekhewe'
mexe hamitsik'ui iye qu' nanaxju' qe ta'łets in yijayan na' Yatsat'ax'inij."— Qa pa' Espíritu
qa yit'ij: —Ehe, hats'inha qu' nawapiyijup ne' ł'ithayijkitits, qe ne' ł'ithayijkitits hik nekhewe'
łijts'eyek.— *

Ne' łei na' sehe' hats yuji'ha.

14 Ma' qa hejełtax, qa hi'wen iye ke' ewi'ł wasi' fo'ija, qa hakha' i'nipji' ke' wasi' qa hik
łunye'j hakha' Ła's pa' Jukhew, ha' ł'iwat k'ooiji' qa oro, qa łokoiji' ha' nooyo'ofi witqatsjikinet
yasłax.* 15 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa t'atsji'łfik'i iye hakhap iye ángel, qa yit'unhetik'i in yithinii
hakha' i'nipji' ke' wasi', qa yit'ij: —Yape anatkin na' aqa'tsjikinet qu' isaafikii ne' eqei, qe hats
yamets ne' hora, qe ne' łei na' sehe' hats yuji'ha.—* 16 Qa hakha' i'nipji' ke' wasi' qa yit'ijetsju'
ha' sehe' ha' łaqa'tsjikinet, ma' qa ha' sehe' qa tenit'ijji' ke' łei. 17 Qa t'atsji'łfik'i iye hakhap iye
ángel ke' witlijtsitjii na' wa'sji', hikha' na'li'm iye ha' nooyo'ofi witqatsjikinet yasłax. 18 Ma' qa
t'atsji'łfik'i iye hakhap iye ángel, hikha' na'li'm pa' łet'unha'x in tenek'enhe'yipji' hakha' łefet
ha' ts'eewe'epji', qa yit'unhetik'i in yithinii hakha' na'li'm ha' nooyo'ofi witqatsjikinet yasłax,
qa yit'ij: —Yape anatkin na' aqa'tsjikinet qu' isa'xik'i ne' łei na' uwaket na' sehe' epji', qe ne'
uwa hats yuji'ha.— 19 Qa ha' ángel qa yit'ijetsju' ha' sehe' ha' łaqa'tsjikinet, yisa'xik'i ke' łei ha'
uwaket ha' sehe' epji', qa yiwu'mji'ju'kii ha' qi t'ejuyets in neq'umutju' ke' uwa, hik hakha'
pa' ławak pa' Dios.* 20 Qa ha' tonotshiiji'ju'kii in wetq'umutju' ne'ej uwa qa i'nik'uifik'i ha'

---

* **14:1** Ap 13:16; 3:12; 7:3 * **14:2** Ez 1:24; 43:2; Ap 1:15; 5:8; 19:6 * **14:3** Ap 4:4,6; 5:9 * **14:4** 1S 21:4-5; Ex 23:19
* **14:5** Sof 3:13 * **14:6** Ap 5:9; 7:9; 8:13; 11:9; 13:7 * **14:8** Is 21:9; Jer 51:7-8,49; Ap 18:2 * **14:10** Sal 75:8; Is
51:17; Jer 25:15-17; Lc 17:29; Ap 20:10; 21:8 * **14:11** Is 1:31; 34:10; 66:24; Ap 19:3 * **14:12** Ap 13:10 * **14:13** Ap
1:3; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14 * **14:14** Dn 7:13; Lc 21:27; Ap 1:13 * **14:15** Jl 3:13 * **14:19** Ap 16:19; 19:15

witset qu' nenq'umutju' ke' uwa, ha' tonotshiiji'ju'kii in wetq'umutju' ke' uwa qa t'atsji'ɬfik'i ke' wit'athits, qa ke' wit'athits qa yametspha'm ɬeqep'iyek na'aj tiptip, qa ka' ɬ'ajje'm qa uja'x yametsji' trescientos (300) kilómetros.*

15

Pe' wetsjuk tatsai (7) angelits ta'ɬets pe' yaats'e'ej hatse' ha'ne sehe'.

1 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ka' ewi'ɬ qiji'ha in pakha' ɬunye'j na'l pa' jutsiqaxij: wetsjuk tatsai (7) he' angelits na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) qu' naats'e'ej ha' sehe', hik enewe' qa hats ɬ'aka'the'ɬe, qe enewe'en hik enewe' qu' hats nanaxijik'i pa' qi ɬawak pa' Dios.* 2 Qa hi'wen iye hakha' hik ɬunye'jtax na'aj qi iweli' qa lemeɬe na'lje'mkii qa hik ɬunye'j iye qu' nenetsji'ɬi'ɬ ha' fe't, qa hekhewe' naxij ha' inqa'met, qa naxij iye ha' ɬesi'nq'al qa naxij iye ke' ɬe'nikati' ka' ɬii, enewe'en qa ts'ap'a'apji' hakha' hik ɬunye'jtax na'aj qi iweli' qa t'eku'mi' he' ɬefiɬii (arpas) tisij pa' Dios.* 3 Qa yiji'ik'i in te'lijtsii ka' ɬe'lijtsine' pa' Moises'ik'i, ɬeqejkunenek pa' Dios, qa ka' ɬe'lijtsine' iye ha' Kots'etax Ła's, qa yit'ij: —Qits qa ɬe'siitsija iye ene' week ɬanaqsijju', Yatsat'ax'inij Dios ham ɬet'unhenye'ji'iju'ɬ in t'un, yatsathen qa yijaalija iye pe' ikheijei, Akha' e'wittata pe' week witsetits.* 4 Yatsat'ax'inij, ¿Łekpa' qu'nte' ne'nijiweye' eju'ɬ? ¿Łekpa' qu'nte' niwqinhete'ji' ka' ii? Qe akha' eɬ'ewi'ɬɬe in qi in e'ɬe'wis, ham uɬ'axe' etji', qe *week ne' witsetits qu' nenek ei qa' niyin ewetsha, (Sal 86:9)qe hats qu' ne'twenhetii in week yatsathenik'iha pe' aqsijiyijkii in t'ejuyets pa'qu' ijanin.—(Sal 22:31)* 5 Ma' qa in hats nite' hi'wen ekewe'en, qa hejeɬtax iye, ma' qa hi'wen iye in qhofij ha' te'weiteje'm ke' witlijtsitjii na' wa'sji' hikha' i'ni' kekhewe' wenit'ij pa'aj.* 6 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa t'atsji'ɬfik'ikii hekhewe' wetsjuk tatsai (7) he' angelits hik hekhewe' he' na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) qu' naats'e'ej ha' sehe', he' ɬeqhinatai tujji'ha in fo' qa he' ɬeqelutsits qa weniftii ke' q'ilimmik'i oro qa ɬ'ejuijei ikje'm. 7 Ma' qa ha' ewi'ɬ hekhewe' ikwetju'ɬ (4) pakha' ɬunyejei qa netisijju' hekhewe' wetsjuk tatsai (7) he' angelits he' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) oro yaqamax qa topolij pa' qi ɬawak pa' Dios. Pa' Dios hik pakha' nite' yili'ij in na'l ene' week ɬahatsiyij. 8 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa yaqamaxifi ka' ɬo'wq'ol pa' ɬesa'x pa' Dios qa pa' ɬet'unha'x iye, qa ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' nuyetsji' ke' witlijtsitjii ipɬu'ui qu' nanaxijipji' hekhewe' wetsjuk tatsai (7) qu' naats'e'ej na' sehe' ta'ɬets he' wetsjuk tatsai (7) angelits.*

16

Pe' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) topolij pa' qi ɬawak pa' Dios.

1 Ma' qa hepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax ta'ɬifi ke' witlijtsitjii qa yit'ij in yithinii he' wetsjuk tatsai (7) angelits: —Ma'aɬii qa' atsiyi'ɬipji'kii na' sehe' na' qi ɬawak na' Dios i'nji' ne' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas).— 2 Ha' yojo ewi'ɬ ángel qa ik qa yatsi'yipji' ha' sehe' ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa hekhewe' na'li'm ke' ɬeq'ikati' ha' inqa'met qa iyinii iye ha' ɬesi'nq'al qa na'l ke' neki'pha'm iftsits qa a'tits iye.* 3 Qa ha' ángel wetsjuk qa yatsiiji'ju' ek ha' qi iweli' ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa ha' qi iweli' qa wit'athitsij, hik ɬunye'j ɬ'athits na'aj wa'm. Ma' qa wa'm week ke' na'l ɬiɬa'x i'ntaxji' ha' qi iweli'.* 4 Qa ha' ángel wetshetk'ewi'ɬ qa yatsiiji'ju' ek he' haqqil qa he' niwekɬe iwelii ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa wit'athitsij hekhewe'en.* 5 Qa hepi'ye' hakha' ángel tenek'enhe'yipji' ek hekhewe' iwelii in yit'ij: —Akha' hane'ej qa akha' iye pakha'aj, Dios ham uɬ'axe'. Akha' ɬatsathen, qe yatsathenik'i eke' wekwek ɬijaninij,* 6 qe enewe'en yatsiikii pe' ɬ'athits in nilanju' kekhewe' yatsathen qa ke' profetas'ik'i iye, ma' qa hane'ej qa ɬetisij qu' niya'ji' wit'athits, aka'an qa hik aka' weju'ɬij.—* 7 Qa hepi'ye' iye ha' ts'eewe'epji' in yit'ij: —Ehe, Yatsat'ax'inij Dios ham ɬet'unhenye'ji'iju'ɬ in t'un, yijaalija qa yatsathenik'iha iye pekhewe' ɬijanin.—* 8 Qa ha' ángel ikwetju'ɬ (4) qa yatsi'yipji' ek ne' junu' ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa ne' junu' qa testi'yij qu' niwujkinhet he' jukhew qa efuts iye qi in elejei. 9 Qa he' jukhew qa efuts iye qa iwujkinji'kii in qi in elejei, ma' qa uɬ'etsik'i ɬ'anyejeyij ka' ɬii pa' Dios hikpa' na'li'm pa' ɬet'unha'xipji' ekewe' yaats'e'ej, qa nite' yisu'un qu' nenikfe'llɬetets ma' qekha niwqinhettax pa' Dios.* 10 Qa ha' ángel lee'fij (5) qa yatsi'yipji' ek ha' ɬots'oji'la'x ha' inqa'met ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa ha' tenek'enheiji' ha' inqa'met qa weekij in noo'kiiha, qa he' jukhew qa efuts iye qa yikfe'jij wetju'ɬkii he' ɬelepepits in qi in yaats'etax.* 11 Ma' qa uɬ'etsik'i ɬ'anyejeyij pakha' Dios na' wa'sji' qe ta'ɬets kekhewe' yaats'e' qa kekhewe' iye neki'pha'm, qa nite' yisu'un qu' nenikfelitijɬetets pe' yaqsiijkii.* 12 Qa ha'

* **14:20** Is 63:1-6 * **15:1** Ap 12:3; 16:17 * **15:2** Ap 4:6; 5:8; 14:2 * **15:3** Ex 15:1; Dt 31:22 * **15:5** Ex 38:21; Nm 17:7; 18:2; Ap 11:19 * **15:8** Is 6:4 * **16:2** Ex 9:9-11 * **16:3** Ap 8:8-9 * **16:4** Ex 7:19-21 * **16:5** Ap 11:17 * **16:6** Is 49:26 * **16:7** Ap 19:2 * **16:9** Ap 13:6 * **16:10** Ap 2:13; 13:2; Ex 10:21 * **16:11** Ap 13:6

ángel ewi'ɬ tatsai (6) qa yatsiiji'ju' ek ha' qi haqqi' Eufrates ka' i'nji' ha' łoqotok'o, ma' qa ka' iweli'ik'i qa yisłaxji' qe qa' nanaqsiik'i' pa'qu' łikheyije' pe' wittatal ta'ɬii na' nełu'uju'ɬ.* 13 Qa hi'wen iye in t'atsji'ɬfik'i ha' łeji' ha' łeiłe', ha' łeji' ha' inqa'met qa ha' łeji' iye ha' yit'ij łetets qu' profetaye' he' wetshetk'ewi'ɬ espíritu uɬ'ets hik łunyejeitax s'ams'amits.* 14 Enewe'en espíritu inwo'metetsłe qa yaqsiijkii ke' ham łunyejeyiju'ɬ, qa ikik'i qu' nonothet wetju'ɬ he' wittatal ha'ne week sehe' epji', qe qa' net'ejuyets pa' witwatlanheyejii pa' qi łeqe nełu pa' Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ɬ in t'un.* 15 (Hepi'ye' iye pa' ɬ'a'x ha' Jesús in yit'ij: —¡Maxtayiitiɬik'i! Qu' natsam hik qu' yijunye'je' na'aj t'ejtenkii. Łe'wisi'mkii pakha' nite' ima' qa nite' wenqit'ijji', qe qa' nite' łuk'eye'łekii qu' nakfik'i qa qu' niwepinhetkii iye qu' łuk'eye'łekii ham łeqhinataye'. —)* 16 Ma' qa no'theti' wetju'ɬ ha' sehe' ne' hebreo łeqiyij Armagedón.* 17 Qa ha' ángel wetsjuk tatsai (7) qa yatsi'yipji' ek pa' hane'ej jitoksi'wen t'unik'i ka' i'nji' ha' łoqotok'o, qa pa' ewi'ɬ t'unik'i wit'ax ta'ɬifi ke' witlijtsitjii, qa yit'ij: —¡Hats uja'xłe! —* 18 Ma' qa yapełek qa lepep lepepkii, qa nokes iye pe' wit'axits, qa pa' kimmimim iye, qa qi in t'unik'i me'le'l ha'ne sehe', qa nite' hayiits qu' łunye'je' in ipłu'uk'i ek in i'nk'aa na'lipji' ha'ne sehe' pa' jukhew. Qii'ija in iftsax in t'unik'iha in me'le'l ha' sehe'.* 19 Qa ka' qi witset'ik'i qa wetshetk'ewi'ɬju' in jaf'afju', qa ke' witsetitsik'i pe' week witsetits qa jała'qju'kii. Pa' Dios in nite' nitapi'ii ke' qi Babilonia qe qa' niyahanij ha' łoqotok'o (copa) i'nji' ka' wino ta'łets pa' qi ławak pa' Dios.* 20 Qa ke' ɬ'isła'wetitsik'i qa hamits hik łunyejei qu' nilatkii, qa ke' utekuyik'i iye qa hamits.* 21 He' jukhew qa efuts qa nametsju'kii iye ke' qits łoi i'nɬi'i qu' cuarenta y cinco (45) kiloye'. He' jukhew qa efuts qa uɬ'etsik'i ɬe'lijeyets pa' Dios qe ta'łets ke' yaats'e'ej łoi, qe ka' yawtshetenij qi in a'tax.*

17

Pe' efu i'nipji' pa' inqa'met.

1 Qa ha' ewi'ɬ kekhewe' wetsjuk tatsai (7) angelits na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) łoqotok'ol (copas), qa nekyii qa ts'ithinets, qa yit'ij yiwets: —Te'łun, qa' k'ethinij qu' netesti'yij pa' weju'ɬij łantanithenkeye'j ne' qi in witqesu' i'nju' i'nipji' ne' olots iwelii.* 2 Nekhe'en hik nekhe' wanawitji'iɬ nekhewe' wittatalipji' na' sehe', qa nekhewe' i'nipji' na' sehe' qa yek'uwetinenijju' ka' wino ta'łets in wanawitjiɬi'ij na' ɬ'ese'n. —* 3 Ha' ángel qa tseka'xii espirituɬe in tseka'xii ha' ham i'ni'i'. Qa hi'wen ke' ewi'ɬ efu i'nipji' ha' ewi'ɬ inqa'met s'e' taɬtaɬij ke' uɬ'etsik'i witiyits t'ejuyiju'ɬ pa' Dios, qa he' łejiɬal qa wetsjuk tatsai (7) yametsji' qa he' łeketsii qa week inyaqsii (10) yametsji'.* 4 Ke' efu he' łeqhinatai witpalinek qa ka' s'e', qa yenpha'm he' oro, qa ke' łe'sits utel łelits qa kekhewe' iye hik łunyejeitax utel łelits łiyits perlas. Qa ha' t'eku'mi'kii qa oro iye ha' tok'o (copa) topo'oj pa' uɬ'ax yisu'unji' in yaqsiijkii, qa topo'oj iye pa' łet'esinye'j ta'łets in wanawitjiɬi'ij ɬ'ese'n.* 5 Qa ha' łotkoyek qa we'nika'aji' ka' ewi'ɬ witii, qa ka' ikji' qa nite' hayiits qu' nakji' pa'qu' witiye', qa yit'ij: —Ne' qi Babilonia, łenene ne' witqesul qa łenene iye na' łewuɬ'ax na' sehe'.—* 6 Qa hi'wenij iye ke' efu in yek'uwet'ij ke' ɬ'athits kekhewe' yatsathen, hik kekhewe' yijayaanija ha' Jesús, ma' qa qi in tsitjułaxijpha'm. 7 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets: —¿Inhats'ek in łe'nitjułaxijpha'm? Hane'ej qu' k'efeli'm kakha' ikji'ha ne' efu qa na' i'nipji' inqa'met wetsjuk tatsai (7) ne' łejiɬal qa week inyaqsii (10) ne' łeketsii. 8 Nakha' łi'wen inqa'met kakha' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej qa mexe ham qa hats k'esiyu'ets qu' nat'atsji'ɬik'uipha'm iye nakha' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo), ma' qa' namii pa' łewuɬ'eye'jju'. Qa nekhewe' i'nipji' na' sehe', hik nekhewe' ke' łiyits nite' we'nika'ajji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x in mexente' wanaqsiijkii na' sehe', nekhewe'en qa qi qu' nitjułaxijpha'mkii qu' ni'wen ka' łunye'jija na' inqa'met hik nakha' ka' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej qa mexe ham qa hats k'esiyu'ets qu' nat'atsji'ɬpha'm iye.* 9 Hane'en qu' nanalitik'i pa'qu' łaqjamtikineye'je'kii pakha' qu' yijaayi'ija yijat'ij in nikfe'lkii. Nekhewe' wetsjuk tatsai (7) łejiɬal nekhewe'en wetsjuk tatsai (7) utekui ne' efu i'nipji',* 10 qa wetsjuk tatsai (7) iye wittatal, qa lee'fij (5) ke' hats namiiju'kii, qa na' ewi'ɬ hane'ej mexe tenek'enhei, qa nakhap iye ewi'ɬ qa mexe hamik'ui, qa qu' nanamtax qa nite'ɬe yape ɬ'ajɬi'ij qu' netnek'enhei. 11 Na' inqa'met hik nakha' ka' łahats'ij mexe na'l, qa

---

* **16:12** Ap 9:14 * **16:13** Ex 8:2-14; Lv 11:9-12,41-47; Ap 12:9; 13:1,11-17 * **16:14** 2Ts 2:9-10; Jl 2:11; 3:2; Ap 19:11-21 * **16:15** Ap 1:3; 3:18; 14:13; 19:9; 20:6; 22:7,14; Lc 12:35-40; 1Ts 5:2,6-8 * **16:16** Jue 5:19; 2R 9:27; Ez 38:8 * **16:17** Is 66:6 * **16:18** Ex 19:16-19; Ap 4:5; 8:5; 11:19 * **16:19** Ap 14:19; 18:10,16,18,19,21; 19:15 * **16:20** Ez 38:20; Ap 6:14 * **16:21** Ap 16:9,11; Jos 10:11; Ez 38:22 * **17:1** Ap 21:9; Jer 51:13 * **17:2** Is 23:16-17; Nah 3:4; Ap 14:8; 18:3 * **17:3** Ap 1:10; 4:2; 13:1; 21:10 * **17:4** Mt 24:15; Mr 13:14; Lc 16:15; Ap 21:27 * **17:5** Ap 14:1 * **17:8** Ap 1:18; 2:8; 3:5; 11:7; 13:3,8,12,14; 20:12,15; 21:27; Sal 69:28; Is 4:3 * **17:9** Ap 13:18

hane'ej qa mexe ham, hik nakha' wittata yamets wetshetk'ewi'ɬ tatsai (8), qa hik nakha' ewi'ɬ nekhewe' wetsjuk tatsai (7) wittatal, qa' namii hatse' na' ɬewuɬ'eye'jju'. 12 Qa nekhewe' week inyaqsii (10) yametsji' ɬeketsii qa hik nekhewe' ne' week inyaqsii (10) wittatal hik nekhewe' mexente' testi'yij qu' netnek'enhei, qa nite'ɬe yape ewi'ɬɬe hora qu' netesti'yij qu' netnek'enhe'yi'ɬ na' inqa'met. 13 Ene' week inyaqsii (10) wittatal na'l ka' ewi'ɬɬe in yisu'un qu' net'eku'mij wetju'ɬ qu' netnek'enhei, kakha'an: qu' netisij pe' ɬet'unhaxits in tenek'enhei na' inqa'met. 14 Enewe'en qa' nawatlani'ɬ na' Kots'etax Ła's, qa nakha'ɬe Kots'etax Ła's qa' nanaxij nekhewe'en, qe nakha'an Yatsat'ax'inij tenek'enhe'yipji' pe' week tenek'enhei qa Wittata pe' wittatal, qa nekhewe' i'nijup nakha'an, nekhewe'en teniya'yii qa te'nekumhi'yiiji' qa nite' yeqeku' iye.—* 15 Ha' ángel qa yit'ij yiwets iye: —Nekhewe' ɬi'wen iwelii i'nipji' ne' witqesu' hik nekhewe' ne' pekhelji'kii jukhew qa efuts, ne' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ, ne' witsetits, qa ne' ɬe'lijenyejeiɬe wetju'ɬ.* 16 Qa nekhewe' ɬi'wen week inyaqsii (10) yametsji' witketsii qa na' inqa'met iye, qa' qi qu' na'napjaxi'm ne' witqesu', qa' week neka'xik'ui pe' na'ltaxi'm, qa' nilaxaxinhetkii iye, qa' netuj pa' ɬ'ese'n qa' nene'ɬju' iye.* 17 Qe na' Dios yenji'teje'm pe' ɬatawjets enewe' week inyaqsii (10) witketsii qu' net'eku'mij wetju'ɬ pa' ewi'ɬɬe in yisu'un, qe qa' nafits pa' yisu'un na' Dios qu' ɬunye'je'kii. Ma' qa enewe'en qa' netisij na' inqa'met pe' ɬet'unhaxitstax in tenek'enhei, hats'inha qu' netnek'enhei na' inqa'met qa' namijii qu' hats nafits pa' yisu'un na' Dios qu' ɬunye'je'kii.* 18 Qa ne' ɬi'wen efu qa hik nekhe' nakha' qi witset qa week tenek'enhe'yipji' pe' wittatal na' sehe' epji'.—

18

Pa' ɬewuɬ'eye'jju' pe' Babilonia'ik'i.

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ɬ ángel in te'nilitik'uiju' na' wa's, qa qii'ija pa' ɬet'unha'x in tenek'enhei. Qa pa' ɬewqiye'jji' qa les in t'unik'iha ka' ɬ'uɬa'x in napjuyit'ipji' ha'ne sehe'. 2 Qa yit'unhetik'i in tayai qa yit'ij: —¡Hats namju', hats namju' ke' qi Babilonia'ik'i! Hats inwo'metetsɬe ne' ɬetsi'ij, qa ɬetsi' ne' espíritu uɬ'ets, qa ɬetsi'ij iye ne' uɬ'ets junatai yinaq'axtsii iye qu' netnekui.* 3 Qe week ne' witsetits niyahanijju' ka' ɬeqe wino ta'ɬets in wanawitjiɬe. Qa ne' wittatal na' sehe' epji' qa wanawitji'iɬ nekhe'en, qa nekhewe' t'ihinij wekwek qa qi in yaq'astanin, qe kekhe'en ewi'ɬɬe in yejeɬii pa' ɬeqsu'unka'xij eke' wek-wek.—* 4 Qa hepi'ye' iye pakhap iye wit'ax ta'ɬiipha'm na' wa's, qa yit'ij: —Witset tsatsat'axij, ma'aɬik'uifik'i nekhe'en hats'inha qu' nite' aki'iɬijets pe' ɬewuɬ'ets, ma' qa'nte' jeek esti'yi'iɬij nekhewe' qu' naats'e'ej hatse'.* 5 Qe ne' ɬewuɬ'ets hats yametspha'm na' wa's in tewfupha'm, qa na' Dios qa hats nikfe'lets week nekhewe' tewfupha'm ɬewuɬ'ets.* 6 Ijanini'ɬij pa' hats ɬeqfenyejeyij pekhewep, wetsjuk'ij qu' epileti'ɬets in ɬunyejeyek pe' ɬaqsijiyijkii nekhe'en, nakha' hats niyahanijju' tok'o nekhe'en qu' iwe'tsjukeni'ɬij pa'qu' ukini'ɬetsju' qu' les a'tinheti'ɬji'ha pa'qu' iyahani'ɬji' nekhe'en.* 7 Ɬisi'ɬij pakha' hats ɬuk'e' in weniwqinhet ɬete'm qa kakha' ɬe'sinye'j iye in qi in ɬe'wisju', qu' awtsheteni'ɬij pa'qu' naats'e'ej, qe pa' ɬatawe'j yit'ij nekhe'en: *“Yakha' hane'ej in ha'nju' qa hik yijunye'j qiji' witi'yi', qa yakha' nite' ye'wikiihale', ma' qa nite' ɬ'anuuyi'i qu' nana'l pa'qu' hayinik'i.”* *(Is 47:7-8)* 8 Qa hik ta'ɬijupi' qu' ewi'ɬ neɬuye'ɬe qu' week na'nipji' ne' qu' naats'e'ej hatse': witwamhi', wit'aphiye'j qa yipku' iye. Ma' qa nanq'axij fe't iye, qe nakha' qu' nitanithen Yatsat'ax'inij Dios qii'ija in t'un.— 9 Qa nekhewe' wittatalipji' ha'ne sehe', nekhewe' wanawitji'iɬ nekhe'en qa wenkufeni'ɬij iye ka' ɬe'sinye'j in ɬe'wisju', qa qi qu' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye qu' ni'wenij pa'qu' ɬetutsaxe' qu' nanq'axij fe't, 10 qa' ts'ap'aye' wete'm totsii qu' nejeɬiiteje'mkii qe nijiwe'yi'm pa' yawtsheten, qa' nit'ijju': —¡Hiyee', hiye' ha'nus aka' qi witset'ik'i Babilonia witset'ik'i t'untax, qe in ewi'ɬ horaɬe qa hats week i'n epji' pa' antanithenkeye'j!— 11 Qa nekhewe' wekwek t'ihinij qa' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye, qe hats ham pa'qu' nataqhayijets pekhewe' t'ihintaxij: 12 olots pe' oro, plata, utel ɬelits ɬe'sits, qa ne'ej hik ɬunyejeitax iye utel ɬelits ɬe'sits ɬiyits perlas, pe' elesei penyilots, na'aj witpalinek, na'aj sila penyilo qa na'aj s'e' iye penyilo, qa week iye ke' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ najak ewjisii, qa pe' ɬaqsijiiju' ta'ɬijets ne'ej qits ɬek'unhetii na'aj elefante, qa ne'ej najak ɬe'sits iye, qa ne'ej nijketits maaja (bronce), qa ne'ej nijketits no' (hierro), qa ne'ej utel fo' mármol, 13 qa t'ihinij iye ɬesejets ne'ej canela, qa ni'khewepij yewjisitji' na'aj ɬaq, qa na'aj tene'ɬju' ewjisii (incienso), qa na'aj ewjisii tene'ɬju' iye mirra, qa na'aj ewjisii iye olibano, qa na'aj wino, qa na'aj aceite ta'ɬets ne'ej oliva, qa na'aj fo'ji', qa ne'ej trigo, qa t'ihinij iye ne'ej wakka, ne'ej kots'etets, ne'ej tiptipits, ne'ej koyoyoyits, qa ne'ej jukhew

---

* **17:14** Dt 10:17; Sal 136:2-3; Dn 2:47 * **17:15** Ap 5:9; 7:9; 10:11; 11:9; 13:7; 14:6 * **17:16** 2S 13:15-20; Ez 23:22-35; Lv 20:14; 21:9 * **17:17** Gn 50:20 * **18:2** Is 13:20-22; 21:9; Ap 14:8 * **18:3** Ap 14:8; 17:2 * **18:4** Is 52:11; Jer 50:8; 51:6,9,45; 2Co 6:17 * **18:5** Jer 51:9 * **18:6** Is 40:2; Jer 16:18; 17:18; 50:29; Ap 14:8

qa efuts iye witłinhei.* 14 Week kekhewe' wekwek qi in łisu'untax hats ham e'm, qa week kekhewe' łe'sits na'ltax'em hats ham ejup, qa hats nite' ł'anuuyi'i qu' nana'l e'm iye. 15 Qa nekhewe' t'ihinij ekewe' wekwek qa qi in yipatunen qe ta'łets eke' etsju', nekhewe'en qa' ne'nitoniiha pa'qu' ts'ap'ayi'iju' qe ta'łets in nijiwe'yi'm pa' yawtsheten, qa' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye, 16 qa' nit'ijju': —¡Hiyee', hiyee'! Ha'nus aka' qi witset'ik'i Babilonia, yeqhinatataxji' kekhewe' łe'sits elesei penyilots, qa na'aj witpalinek, qa na'aj s'e' iye, qa yentaxpha'm iye ke' oro, qa ke' łe'sits utel łelits qa kekhewe' iye hik łunyejeitax utel łelits łiyits perlas, 17 qe in ewi'ł horałe qa hats week uł'axijkii in wekwek łi'wq'axintax.— Qa week hekhewe' tenek'enhe'yij tokoyeyits (capitanes), qa hekhewe' iye ł'ahinhei he' tokoyeyits, qa hekhewe' iye marineros qa week he' t'ithayiiji' ha' qi iweli', qa' we'nitoniiha ha' ts'ap'a'aju', 18 in yi'weniiteje'm ka' łetutsax in naq'axij fe't qa taya'yij wetju'ł in yit'ijju': —¿Łekpa' witset qu' hik łunye'je' aka' qi witset'ik'i?—* 19 Ma' qa yifulfulinhetipji'kii ka' sehe' he' łeiłal, qa taya'yij wetju'ł, yayintaxik'i qa naitaxik'i iye, qa yit'ijju': —¡Hiyee', hiyee'! Ha'nus aka' qi witset'ik'i, hik aka' qi in yipatunen nekhewe' na'li'm ne' łenhitjiyits tokoyeyits na' qi iweli'ji', qe in ewi'ł horałe qa hats week uł'axju'.* 20 E'łe'sitsi'łi'mkii, wa'sji', yatsathen, apóstoles qa profetas, qe na' Dios in yitanithen qe qa' natqa'tja'yi'ł epji'.—* 21 Ma' qa ha' ewi'ł ángel t'un, qa t'eku'mifi ke' qi ute in łuk'e'ek ne'ej ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju', qa nije'le'ejji'ju' ha' qi iweli', qa yit'ij: —Aka'aj'in qu' enifenye'je' ham naqsi'ji'ijkii qu' ejelaxti'yijju' Babilonia, qi witset, qa' nite' ł'anuuyi'i qu' e'wenhetii iye.* 22 Qa' hats nite' ł'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm pe'qu' ł'axitse' pe'qu' netfiłkii (arpistas) pe'qu' netlijtsii, pe'qu' fojinjetse' (flautistas), qa pekhewepe' iye fojinjetse' (trompeteros). Hats nite' ł'anuuyi'i iye qu' ne'twenhetii etji'teje'm pe'qu' łunyejeye'łe wetju'ł pe'qu' niya'yij t'ithayii etji', qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm ł'anye'j ne'ej t'ejuyets na'aj we'neqhipitju'. 23 Fetitjii ł'uła'x hats nite' ł'anuuyi'i qu' nanalit epji'. Qa' hats nite' ł'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm ł'anyejei ne'ej tewhe'yeiju'. Qe nekhewe' aqhafets hik nekhewe' qits ha'ne sehe' epji', qe week ne' witsetits łanawitji'ijju' in łetweihetenin.* 24 Aka' witset'ik'i te'wenhetiiji' ke' ł'athitsik'i ke' profetas'ik'i, qa kekhewe' iye yatsathen, qa week iye kekhewe' talanheti'yipji' ha'ne sehe'.—*

19

Na' wa'sji' yiwqinhet pa' Dios.

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hepi'ye' iye pa' qi ł'a'x pe' olots na' wa'sji'pha'm, qa yit'ij: —¡Aleluya! Pa' witiłiye'j, pa' witiwqiye'jji' qa pa' witt'unha'x, yatsat'etsij na' inqe Dios, 2 *qe yijaalija qa yatsathenik'iha pekhewe' łaxtanithenkeyejei. (Sal 19:9)* Qe hats yitanithen eke' qi witqesu'ik'i yatsaihinets ha'ne week sehe' ipji' in wanawitjiłe, *qa hats taqa'tja'yipji' ke' łeqejkunenheyik'i in naxju' ta'łets eke' etsju'.— (Dt 32:43)** 3 Qa ewi'łij iye in yit'ijju': —¡Aleluya! *Na' łetutsax eke' etsju' nite' yili'ij in ikpha'm ene' week łahatsiyij.— (Is 34:10)** 4 Qa hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa we'niyipinju'kii qa iyinii hakha' Dios i'nipji' ha' łots'oji'la'x, qa yit'ijju': —¡Amén! ¡Aleluya!—* 5 Qa ha' witts'oji'la'x qa ta'łets pa' ewi'ł wit'ax, qa yit'ij: —Iwqinheti'łji'ha na' inqe Dios week pe' łeqejkunenhei, qa week iye pe' nijiweyiju'ł qa pekhewe' iye nite' qits qa pekhewe' qits iye.—*

Pa' łewhe'yejii pa' Kots'etax Ła's.

6 Ma' qa hepi'ye' iye pa' ewi'ł wit'ax in ł'anye'jek ł'a'x ne'ej olots, qa in ł'anye'jek ł'a'x qe qi na'aj tsuj iweli', qa in ł'anye'jek iye qe t'unik'i na'aj kimmimim, qa yit'ij: —¡Aleluya! Qe na' Yatsat'ax'inij inqe Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, hats tenek'enhei.* 7 Łe'sitse' ine'mkiiha, qitse' ine'mha pa' witisa'xi'mkii qa' jintewqinhetija iye, qe hats nam na' nełu łewhe'yejii na' Kots'etax Ła's, qa ne' łewhe'ye' qa hats q'ax.* 8 Qa nekhe'en qa wetqhinataninji' ne' łe'sits penyilots elesei qa tujji'ha in fo', qa łe'siitsija iye ham łejili'ye',— qe na' łe'wis penyilo elesei ikji', pa' łe'wis łunyejei pe' yatsathen.* 9 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets: —Ika'ajji': "Łe'sitsi'mkii nekhewe' te'niyinhe'yijup na' witkujiyifi na' łewhe'yejii na' Kots'etax Ła's."— Qa yit'ij yiwets iye: —Ekewe'en yijaalija in łe'lijei na' Dios.—* 10 Ma' qa honokok'entaxifi

* **18:13** Gn 36:6; Nm 31:32-35; 1Cr 5:21; Ez 27:13 * **18:18** Ez 27:32 * **18:19** Ez 27:30; Ap 18:10,16 * **18:20** Ap 12:12 * **18:21** Ap 5:2; 10:1; 16:20; 18:11,14,22-23; Jer 51:59-64 * **18:23** Jer 25:10 * **18:24** Ap 6:10; 16:6 * **19:2** Jn 8:16; 19:35; Ap 6:10; 15:3; 16:6,7; 17:6; 18:24; Dt 32:43; 2R 9:7 * **19:3** Is 34:8-10; Ap 14:11 * **19:4** Ap 5:8; Sal 106:48 * **19:5** Sal 115:13 * **19:6** Ez 1:24; 43:2; Ap 1:15; 14:2 * **19:7** Mt 5:12 * **19:8** Ap 15:6; 19:14; Ef 2:10 * **19:9** Ap 1:3; 14:13; 16:15; 17:1; 20:6; 22:7,8-9,14; Is 25:6-8; Mt 26:29; Lc 13:29

ha' ángel qu' nek'iyinii, qa yi'tłi'ij yiwets: —Hasu'uj aqsi'j ye'mijkii kakha'an. Yakha' k'eyithayifełe qa week iye nekhewe' ejefetsipji' in nite' yeqeku'uk'i kekhewe' iyetij ha' Jesús. Iyinii yijat'ij na' Dios. Qe kekhewe' iyetij ha' Jesús hik kekhewe' łetuk kekhewe' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía).—*

Pa' ewi'ł i'nipji' pa' tiptip fo'.

11 Ma' qa hi'weniipha'm na' wa's in qhofij, qa laxaji' ha' ewi'ł tiptip fo' qa ha' i'nipji' qa łii, pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, qa łii iye, hamji' pa' qu'nte' yija'ye'. Qa yatsathenik'iha iye in inaxtanithen qa in watlan iye.* 12 He' łotoi leppepep hik łunye'j fe't, qa ha' łeiła'apji' qa olotsipji' he' k'ooiji' ł'iwatai (coronas), qa na'li'm ka' ewi'ł witii we'nika'ajji' ham nikfe'le'ets, ewi'łłi'ijkii in nikfe'lets.* 13 He' yeqhinataji' saał'a'aj ke' wit'athits qa aka' łii, Łe'lijei pa' Dios.* 14 Qa he' oq'opheł inetsiletsi' na' wa's qa yijayanpha'm, yeqhinataji' ke' łe'sits penyilo elesei, fo'ija qa ham łejili'ye' iye. Qa he' łe'wutits qa week fo' iye. 15 Ha' łeji' hakha'an qa t'atsji'łfik'i ha' ewi'ł witqatsjikinet yasłax qe qa' nenfekinijju' he' week witsetits, qa ha' łek'u' qu' netnek'enhei qa nijket. Łakha'ija in t'otsji'ju'kii ha' łeq'itset'ij in neq'umutju' ke' uwa, hikha' pa' qi ławak pa' Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un.* 16 Ha' łe'ntilafit qa ke' łekumkenet'i' iye qa we'nika'aji' ka' ewi'ł witii, yit'ij: Wittata pe' wittatal qa Yatsat'ax'inij tenek'enhe'yipji' pe' week tenek'enhei.* 17 Qa hi'wen iye ha' ewi'ł ángel ts'ap'a'apji' ne' junu', qa qi in yit'unhetik'i in taya'yii week he' na'ya'kii junatai, qa yit'ij: —Te'łuni'ł qa ewi'ł ni'iłiji' hatse' qu' łuji'ł na' qi aqi'ł ta'łets na' Dios, 18 qa' łuji'ł ne' ł'esenits ke' qits wittatalik'i, qa ke' oq'opheł inetsilets ł'alheyik'i qa ke' t'unitstax jukhew'ik'i, qa ke' tiptipits'ik'i qa ke' tenilatshei iye, qa ke' jukhew'ik'i witłinhei qa ke' nite' witłinheitax iye, qa kekhewe' iye nite' qits qa kekhewe' iye qits.—* 19 Ma' qa hi'wen ha' inqa'met qa he' week wittatalipji' ha'ne sehe' qa he' łelits oq'opheł inetsilets in not'ax wetju'ł qe qa nawatlani'ł hakha' (Cristo) i'nipji' ha' tiptip qa hekhewe' iye łelitsek oq'opheł inetsilets.* 20 Qa ha' inqa'met qa te'nekumhi'yi' qa weeki'ł hakha' yit'ij łetets qu' profetaye', hikha' in metji'ji'm hakha'an qa yaqsi'j jiijkii ke' ham łunyejeyi'iju'ł, ma' qa qi in yawitji'iji' hekhewe' we'nika'aj ke' łeq'ikati' ha' inqa'met qa iyiniikii ha' łesi'nq'al. Enewe' wetsjuk nite' talanhetii eku'nju' in tewumhitiiji'ju'kii hakha' hik łunye'j kałi' qa fe'tłe azufre.* 21 Qa kekhewepłe oq'opheł inetsilets qa naq'axijju' ek ha' witqatsjikinet ta'łii ha' łeji' hakha' i'nipji' ha' tiptip, qa week ne' junatai qa qi in iłinijju' ke' ł'esenitsik'i kekhewe'en.

20

Pa' Satanás t'opheł itii qa' namijets mil (1.000) ininqapits.

1 Ma' qa hi'wen ha' ewi'ł ángel in te'nilitju' ta'łetspha'm na' wa's teneyijju' ke' łejinje' hakha' ham ł'aka'the'ye' (abismo) qa łokoiji' iye ha' qi fołołik'i.* 2 Ma' qa ha' ángel qa yif'elitets in t'eku'mi' ha' łeiłe', hikha' pakhaa'ij pa'aj q'oiq'oi, qa hikha' inwo'met qa Satanás iye, qa yophe'łij ha' qi fołołik'i qa' namijets mil (1.000) ininqapits.* 3 Qa nije'le'ejik'iju' hakha' ham ł'aka'the'ye' (abismo), ma' qa yit'onij qa yeni' ke' łe'nikati' ha' łit'o, hats'inha qa' hats nite' nawitjiye' ene' witsetits, ipłu'ui qu' nafits qu' mil (1.000) ininqapitse', ma' qa' ink'aye'łe qu' hats mil (1.000) ininqapitse' qa' ł'ajłi'ij qu' netwejinhetii iye.* 4 Ma' qa hi'wen iye he' wits'ojilaxits qa hekhewe' i'nipji' hekhewe'en qa testi'yij pe' łet'unhaxits qu' nineqjeyumtshen. Qa hi'wen iye hekhewe' łiłaxits kekhewe' we'nisa'xik'i łeiłalik'i in talanhetiiju' qe ta'łijupi' in nifel ha' Jesús qa ke' łe'lijei iye pa' Dios, qa hekhewe' iye nite' iyinii ka' inqa'met qa ka' łesi'nq'al iye, qa nite' iye we'nika'aji' łotkoyehei qa łokoyei iye ke' łeq'ikati', ma' qa iłii iye, enewe'en qa te'weyik'uiju' ha' Cristo in tenek'enhei qa yamijets mil (1.000) ininqapits.* 5 Qa aka'an qa hik aka' pa' yojo witiłijii. Qa kekhewepłe naxju' qa nite' iłii iye ipłu'ui qu' nanaxijik'i pe' mil (1.000) ininqapits. 6 Łe'wisi'mkii qa łe'wisija iye pakha' qu' na'n ji'teje'm pakha' yojo witiłijii. Pa' teke'lenju' witwamhi' ham pa'qu' łet'unha'xe' qu' na'nipji' pekhewe'en, qe enewe'en łaqa pa'il hatse' pa' Dios qa ha' Jesucristo, qa' netnek'enhe'yi'ł hakha'an pe' mil (1.000) ininqapitsji'.*

Pa' Satanás qa tewumhitiiji'ju' pa' fe't.

---

* **19:10** Ap 1:2,9; 12:17; 20:4 * **19:11** Ap 3:14; 4:1; 11:19; 15:5; 16:7; 19:2; Sal 9:8; 96:13 * **19:12** Ap 2:17; 3:12 * **19:13** Is 63:1-6; Jn 1:1-5; He 4:12 * **19:15** Is 49:2; He 4:12; Ap 1:16; 2:12,16; 12:5; 14:19-20; 16:19; Is 11:4; 2Ts 2:8; Sal 2:9 * **19:16** Dt 10:17; Dn 2:47; 1Ti 6:15; Ap 17:14 * **19:18** Ez 39:17-20 * **19:19** Ap 16:13-14 * **19:20** Ap 13:13-17; 20:10,14; 21:8; Mt 5:22; Mr 9:43 * **20:1** Lc 8:31; Ap 9:1 * **20:2** Ap 12:9; Is 24:22 * **20:3** Dn 6:17; Mt 27:66; Ap 12:9 * **20:4** Dn 7:22; Mt 19:28; 1Co 6:2-3; Ap 1:2,9; 2:8; 3:21; 6:9; 12:17; 13:12-16; 19:10; Is 25:6-8; Mt 9:18; Lc 13:29; Ro 14:9 * **20:6** Ap 1:3,6; 5:10; 14:13; 16:15; 19:9; 20:14; 21:8; 22:7,14

7 Qu' nanaxijik'i pe' mil (1.000) ininqapits, qa pa' Satanás qa' netwejinhetii in t'opheɬitiitax.
8 Ma' qa nakfik'i qa' nawitji iye pe' week witsetits ha'ne week sehe' epji' Gog qa pa' Magog,
qa' nonothet wetju'ɬ qe qa' net'ilit qu' nawatlan. Qa ka' uja'x hekhewe'en hik ɬunye'j na'aj
isa'x ɬotkoyek'i na'aj qi iweli'.* 9 Ma' qa nekipji' weju'ɬij ha'ne week sehe' epji', qa k'ooyijji'
in yeqewuk'un ha' ɬewhi'we't hekhewe' yatsat'etsij pa' Dios, qa nakha' iye witset yisu'un
pa' Dios. Qa te'nilitɬeju' ka' fe't ta'ɬiipha'm na' wa's, ma' qa week naq'axij fe't.* 10 Qa ha'
inwo'met, hikha' nawitjiju'kii week ekewe'en qa tewumhitiiji'ju' ha' fe't hik ɬunye'j kaɬi' qa
t'ijuɬe fe't azufre, hik hakha' tewumhitiiji'ju'kii iye ha' inqa'met qa hakha' iye yit'ij ɬetets qu'
profetaye', qa' hikha' qu' nejtsi'le'e' wetju'ɬkii neɬuts qa najai nite' yili'ij ene' week ɬahatsiyij.*

Wetjeyumtshen ts'ap'a'afi pa' witts'oji'la'x fo'.

11 Qa i'nk'aɬe qa hi'wen iye ha' qi witts'oji'la'x fo', qa hakha' i'nipji', hikha' in yi'wen ha'
sehe' qa ha' wa's qa ilatkii, qa hekhewe' sehe' qa ha' wa's qa hats ham pa'qu' na'ni'.* 12 Qa
hi'wen he' naxju' qits qa ke' nite' qits, ts'ap'a'afi ha' witts'oji'la'x, qa he' witfaakanhei qa
wenit'ij qhof, qa hakhap iye witfaakanek qa wenit'ijek qhof iye, hikha' ha' witfaakanek
t'ejuyets pa' witiɬa'x. Ma' qa he' naxju' qa' tejeyumtshenhetiyij week pekhewe' yaqsiijkii
we'nika'ajji' hekhewe' witfaakanhei.* 13 Qa ha' qi iweli' qa neka'xets qu' netisij hekhewe'
i'nji' naxju', qa hakha' witwamhiye'j qa hakha' iye ɬe'nq'itset'ij pe' naxju' ɬii Hades qa
neka'xets iye qu' netisij hekhewe' i'nji' ek naxju'. Ma' qa tejeyumtshenhetiyij week ewiɬei
pa' ɬunyejei pekhewe' yaqsiijkii pa'aj. 14 Ma' qa ha' witwamhi' qa hakha' iye ɬe'nq'itset'ij pe'
naxju' ɬii Hades qa tewumhiti'yiiju'kii hakha' fe't hik ɬunye'j kaɬi'. Hik ha'ne fe't hik ɬunye'j
kaɬi' ɬii, "teke'lenju' witwamhi'."* 15 Pakha' nite' te'wenhetiiji' pa'qu' ɬiye' ha' witfaakanek
t'ejuyets pa' witiɬa'x qa' netwumhitiiiiiju' ha' fe't hik ɬunye'j kaɬi'.

21

Pe' ink'aihits wa's qa sehe'.

1 Ma' qa hi'wen ha' wa's ink'ayik qa ha' sehe' ink'ayik iye, qe ka' hayiits wa's qa ka' sehe'
iye hats hamits, qa hats ham iye pa'qu' qi iweli'ye'.* 2 Qa hi'wen iye ha' qi ɬe'wis witset,
ham uɬ'axi'i, Ink'ayik Jerusalén, in ta'ɬetspha'm ha' wa's, te'nilitju' nukinju' pa' Dios. Qii'ija
in ɬe'wis, hats week yijat'etsju' hik ɬunye'j ne'ej ewi'ɬ efu in hats yamets ɬahats'ij ɬewhe'yejii
qa wanaqsiijija.* 3 Qa hepi'ye' pa' ewi'ɬ t'unik'i wit'ax ta'ɬets ha' witts'oji'la'x, qa yit'ij: —
Jeɬ qeku'nek, hane'ej na' i'ni' na' Dios hats i'nji'teje'm ne' jukhew qa efuts iye, qa nakha'an
hats i'nji'ju'ha nekhewe'en qa ɬakha' qu' ɬetset'i'ijha, qa hik nakhaa'ija Dios in i'nji'ju'.* 4 Qa
ɬakha' qa' nenli'jju' week pe' ɬet'il nekhewe'en, qa pa' witwamhi' qa' hats hame' iye, qa'
hats hame' iye pa'qu' uɬ'axi' i'mkii itawje'met, hats ham iye ipe', ham iye a'taxe', qe week
kekhewe' yojo in na'l wekwek hats hamits.—* 5 Ma' qa ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x qa yit'ij: —
Jeɬ qeku'nek, yakha' week hink'aihit eke' week wekwek.— Qa yit'ij iye: —Ika'ajji', qe ekewe'
wi'tlijei yijaalija qa yijaa'ija iye qu' hik ɬunye'je' pa'qu' hats nit'ij.—* 6 Qa yit'ij yiwets iye:
—¡Hats uja'xɬe! Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati' "Alfa" qa ne'ej "Omega". Qe yakha'
yojo qa yakha' iye hetke'lenju'. Pakha' qu' ne'niyayu' yakha' qu' hetisɬi'ij ham ɬaja'ye' ta'ɬets
na' niwekɬe iweli' ta'ɬets na' witiɬa'x.* 7 Pakha' qu' nanaxij qa' hetisij ekewe' wekwek, qa
Yakha' qu' ɬeqe Diose'yij qa ɬakha' qa' ya'si'ij.* 8 Qa nekhewe'ɬe ifinhetets nijiweyipji' qu'
netetfelyij, qa nekhewe' inqeku', qa nekhewe' hats nite' yoksi'wen ɬewuɬ'ets, qa nekhewe'
eqek'unhets, qa nekhewe' wanawitjiju'kii ɬ'esenits, qa nekhewe' weihetets, qa ne' iyinii ne'
witeqsi'nq'alits, qa week iye nekhewe' ejtitsits, qu' nana'lek pa'qu' natsat'etsijek nekhe' hik
ɬunye'j kaɬi' qa fe'tɬe azufre, hik nakha' na' teke'lenju' witwamhi'.—*

Pa' ink'ayik Jerusalén.

9 Ma' qa nam ha' ewi'ɬ hekhewe' wetsjuk tatsai (7) angelits, hik hekhewe' t'eku'mi' he'
wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) topolij ke' teke'lenju' wetsjuk tatsai (7) yaats'e'ej ka' sehe',
qa yit'ij yiwets: —Te'ɬun, qu' k'ethinij ne' inanyi', ɬewhe'ye' na' Kots'etax Ła's.—* 10 Ma' qa
tseka'xiipha'm iye espirituɬe in tseka'xiipha'm ke' qipha'mha utek, qa ts'ethinij ha' qi witset

---

* **20:8** Is 11:12; Ez 7:2; Ap 7:1 * **20:9** 2R 1:10,12; Ez 38:22; 39:6; Lc 9:54 * **20:10** Ap 19:20; Mt 25:41 * **20:11** Is 51:6; Mt 24:35; 2P 3:10; Ap 18:21 * **20:12** Dn 7:10; 12:1; Is 4:3; 34:16; Ap 3:5; 13:8; 17:8; 20:15; 21:27; Sal 62:12; Jer 17:10; Ro 2:6; 1P 1:17 * **20:14** Is 25:7-8; 1Co 15:26 * **21:1** Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 13:1 * **21:2** Ga 4:26; He 11:10; Ap 3:12; 19:7; Is 61:10 * **21:3** Lv 26:11-12; Jer 31:33; Ez 37:27; Zac 8:8 * **21:4** Is 25:8; 30:19; 35:10; 42:9; 51:11; 60:20; 65:19; Ap 7:17; Os 13:14; 1Co 15:54 * **21:5** Ap 22:6 * **21:6** Ap 1:8; 16:17; 22:13; Is 41:17; 44:3,6; 48:12; 55:1; Jn 4:14; 7:37; Sal 36:9; 42:1-2; Jer 2:13 * **21:7** Ap 2:7; 2S 7:14 * **21:8** Ap 19:20 * **21:9** Ap 16:1

ham uł'axi'i, Jerusalén, in te'nilitju' ta'łetspha'm ha' wa's nukinju' pa' Dios.* 11 Ha' witset
qii'ija in lepepkii yitujinhetji' pa' łesa'x pa' Dios, ka' ł'elepep hik łunye'j ł'elepep ne'ej łe'wis qa
inyetax ute łii jaspe na'lje'mkii.* 12 He' łekuwelii ha' witset na'l ha' qipha'mha łejilafi' qa doce
(12) he' łejil, qa week he' łejil ewiłeikii in i'nji' yejeł he' i'nji' angelits, qa week we'nika'aji'
iye ke' doce (12) łiyits pe' łelits pa' Israel'ik'i. 13 Wetshetk'ewi'ł he' łejil te'weyij nełu'uju'ł,
qa wetshetk'ewi'ł iye he' ima'x te'weyij, qa wetshetk'ewi'ł iye he' i'wk'uyi'l te'weyij qa
wetshetk'ewi'ł iye he' tefe te'weyijek.* 14 Ha' łejilafi' ha' witset na'l he' doce (12) łetkui,
qa hekhewe'en qa we'nika'aji' ke' doce (12) łiyits he' doce (12) apóstoles ł'ijatshenhei ha'
Kots'etax Ła's. 15 Qa hakha' haifaakate'yi'ł ángel, na'li'm hakha' łeqjeyumtshela'x yaqamax
oro, qe qa' nejeyumtshenji' ha' witset, qa he' łejil qa ha' łejilafi' iye.* 16 Ha' witset week
uja'x wetju'ł ha' ł'a'j qa ha' łepk'eji' (cuadrado). Ma' qa yejeyumtshenji' ha' witset yit'iji' ha'
łeqjeyumtshela'x, qa yamets dos mil doscientos (2.200) kilómetros ł'a'j qa łepk'e' qa łuk'epha'm
iye, week uja'xji'. 17 Ma' qa yejeyumtshenji' iye ka' łuk'eje'm ha' łejilafi', qa yamets sesenta y
cinco (65) metros, qa in łunye'jek łeqjeyumtshela'x na'aj jukhew ha' ángel in yejeyumtshenji'.
18 Ha' łejilafi' yaqamax ke' utel jaspe, qa ha' witset qa yaqamaxi' oro na'lje'mkii hik łunye'j
leme. 19 He' łetkui ha' łejilafi' ha' witset qa tik'eyi' week ke' łunyejeiłe wetju'ł łe'sits utel. Ke'
yojo łetuk tik'eyi' ne'ej jaspe, qa ke' yojo'opji' qa zafiro, qa kekhep iye qa ágata, qa kekhep
iye qa esmeralda,* 20 qa kekhep iye qa sardónice, qa kekhep iye qa sardio, qa kekhep iye
qa crisólito, qa kekhep iye qa berilo, qa kekhep iye qa topacio, qa kekhep iye qa crisopraso,
qa kekhep iye qa jacinto, qa ke' yamets doce (12) qa łii amatista. 21 Hekhewe' doce (12) łejil
hekhewe'en doce (12) perlas, ewi'ł perla wanaqsiijkii ewi'ł łeji'. Ha' wit'ikheyi'j ha' witset
qa yaqamax ha' orotax qa na'lłeje'mkii hik łunye'j leme. 22 Ham hi'weni'i' pe'qu' witlijtsitjiye'
hakha'an, qe pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, qa ha' Kots'etax
Ła's iye, hik nekhewe' łelijtsitjiyij. 23 Ha' witset nite' yite'jii pe'qu' junuye' qa pe'qu' juwele'
iye qu' nanaliti'pji', qe pa' łesa'x pa' Dios hikpa' nalitkii, qa ha' Kots'etax Ła's qa hikha'
łefetitjii.* 24 Pe' witsetits qu' nijalki'sji'kii ha' na'lkii ta'łets ha' witset, qa pe' wittatalipji' ha'
sehe' qa' nenka'xji'jii pe'qu' łeqistitse'ji'jij pe' qits łewekwekits.* 25 He' łejil nite' tit'oyik'i week
nełuts, ehe, qe ham naja'xi'i'. 26 Qa pe' witsetits qa' nenka'xji'jii pe'qu' łeqistitse'ji'jij pe' qits
łewekwekits qa qu' qi qu' niwqinhetji' iye.* 27 Nite' ł'anuuyi'i qu' nuyetsji' hatse' hakha'an
pa'qu' uł'axe', nite' iye pa'qu' naqsiijkii pe'qu' neqwepin, qa pa'qu' aqawitjina'xe' iye, qe
uja'xłe yijat'ij qu' nuyetsji' hatse' pekhewe' we'nika'ajji' pe' łiyits ha' witfaakanek t'ejuyets
pa' witiła'x łafaakanek ha' Kots'etax Ła's.*

22

Pa' iweli' ta'łets pa' witiła'x.

1 Ma' qa ha' ángel qa ts'ethinij iye ha' ewi'ł haqqi', hik hakha' iweli' ta'łets pa' witiła'x, qi
in na'liiju' hik łunye'j na'aj na'lje'mkii, qa ta'łji'teje'm ha' łots'oji'la'x pa' Dios qa ha' Kots'etax
Ła's iye.* 2 Ha' iweli' qa ikji'teje'm łeqewuk'u'uk'i' ha' wit'ikheyi'j ha' witset, qa he' wetsjuk
łotkoyehei ha' haqqi' qa ikik'iju' he' najkakui witiła'x, qa week juwelitsji' tei. Qa he' łesejets
he' najkakui qa hikhe' łeqjunhetitsij he' witsetits.* 3 Qa week pakha' uł'ax hats hami' ha'
sehe'. Qa ha' łots'oji'la'x pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's iye qa' na'nji'ju'ha ha' witset, qa
pe' łeqejkunenhei (łelits) qa' net'ithayi'yi'mkiiha.* 4 Enewe'en qa' ni'wenija pa' łeju's, qa ka'
łii qa' na'ni' łotkoyehei.* 5 Hats ham pa'qu' naja'xe', qa hats nite' hamik'ui pe'qu' fetitjiye'
nite' hamik'ui iye ha'ne ł'uła'x ne' junu', qe pa' Yatsat'ax'inij Dios qu' nanaliti'pji' hatse', qa
łekhewel pe' łelits qu' netnek'enhei ene' week łahatsiyij, nite' yili'ij.*

Hats nite' toxik'ui qu' nanam pa' Cristo.

6 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets iye: —Ekewe' wi'tlijei yijaalija qa yijaa'ija iye qu' hik łunye'je'
pa'qu' hats nit'ij. Qa na' Yatsat'ax'inij, hikna' łeqe Dios ne' łeqe espiritul ke' profetas'ik'i,
nukin ha'ne łaqa ángel qe qa' nethinij nekhewe' łeqejkunenhei ekewe' wekwek hats nite'
toxik'ui qu' łunyejeye'kii.—* 7 Qa pa' ł'a'x ha' Jesús qa yit'ij: —¡Hats nite' toxik'ui qu' natsam!
Łe'wisi'mkii pakha' qu' netk'enik'i eke' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía) i'nji'
ha'ne witfaakanek.—* 8 Yakha', Juan, yakha' hepi'ye' qa hi'wen iye ekewe' wekwek. In

---

* **21:10** Ap 1:10; 4:2; 17:3; Ez 40:2 * **21:11** Is 60:1-2 * **21:13** Ez 48:30-34 * **21:15** Ap 11:1; Ez 40:3 * **21:19** Ex 28:15-21; Is 54:11 * **21:23** Is 24:23; 30:26; 60:19-20; Zac 14:6-7; Ap 22:5 * **21:24** Is 42:6; 49:6,7,23; 60:3,5,10 * **21:26** Is 60:11 * **21:27** Is 35:8; 52:1; Ap 3:5; 13:8; 17:8; 20:12,15 * **22:1** Ez 47:1-2; Jl 3:18 * **22:2** Gn 2:9; 3:22 * **22:3** Gn 3:14-19; Zac 14:11 * **22:4** Ex 33:20; Sal 17:15; Mt 5:8; Ap 7:3; 9:4; 13:16; 14:1,9; 17:5; 20:4 * **22:5** Zac 14:7; Ap 21:25 * **22:6** Ap 1:1; 3:14; 19:11; 21:5; Dn 2:28-29,45 * **22:7** Ap 1:3; 3:11; 14:13; 19:9; 20:6; 22:14

hepi'ye' qa hi'wen iye, ma' qa honokok'entaxifi ha' ángel qu' nek'iyinii hikha' ts'ethinij ekewe' wekwek. 9 Ma' qa yi'tɬi'ij yiwets: —Hasu'uj aqsi'j ye'mijkii kakha'an. Yakha' k'eyithayifełe qa week iye nekhewe' profetas ejefetsipji' qa nekhewe' iye nite' yeqeku'uk'i ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek. Iyinii yijat'ij na' Dios.—* 10 Qa yit'ij yiwets iye: —Hasu'uj qu' aqsi'jɬe ekewe' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía) i'nji' ha'ne witfaakanek, qe pa' łahats'ij hats met.* 11 Pakha' nite' yisu'un qu' nili'ij in yaqsiijkii pakha' nite' yatsathen, yape iwejinɬi'ɬij. Pakha' nite' yisu'un qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uɬ'ax, yape iwejinɬi'ɬij. Qa pakha'ɬe yaqsiijkii pa' yatsathen, qa' nakipji'ha qu' naqsiijkii. Qa pakha' yaqsiijkii pa' ɬe'wis, qa' hasu'uj nili'ij qu' naqsiijkii.* 12 ¡Hats nite' toxik'ui qu' natsam! Qa nekhewe' qu' hijaninij qa' henka'x hats'inha qu' hijaninij week ewiɬei inɬuk'e ek pakha' hats łuk'e' pa'qu' naqsiijkii.* 13 Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati' "Alfa" qa ne'ej "Omega". Qe yakha' yojo qa yakha' iye hetke'lenju'. Yakha' henju' qa yakha' iye qu' hilinenij.* 14 Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' hats nempuli'jju' pe' łeqhinatai qe qa' łeke'ye' qu' netuj hatse' ne' łei ne' najkak ta'łets pa' witiła'x qa qu' nuyii iye nekhewe' łejil na' witset.* 15 Nekhewe'ɬe hik łunyejei nunajits qa i'ni' nakha' i'nfik'i, qa nekhewe' iye weihetets, qa nekhewe' iye wanawitji'ijju'kii ɬ'esenits, qa ne' eqek'unhets, qa ne' iyinii ne' witeqsi'nq'alits, qa week iye nekhewe' qi pa' łeqsu'unka'xij pa' witwejtitsi' qa nite' yili'ij.—* 16 —Yakha', Jesús, yakha' he'nukin ei na' yaqa ángel hats'inha qu' nefeli'm week ekewe' wekwek qa' enfeli'm ne' witlijtsitjiyits. Yakha' łefitets qa hata'łets iye ka' David'ik'i, yakha' iye neɬuwoki' tujji'ha in hats neɬuyu'kii.—* 17 Pa' Espíritu Santo qa ke' witiwhe'ye' qa yit'ijju': —¡Te'łun!— Qa pa'qu' hats nimpi'ye' qa' ni'tjiijek: —¡Te'łun!— Qa pa'qu' ne'niyayu', ¡te'łun! Qa pa'qu' nisu'un, qa' niya'ji' ham łaja'ye' na' iweli' ta'łets pa' witiła'x.* 18 Yakha' hiwjutsiqeni'mha week pekhewe' qu' nepiye'ek'i ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía): pakha' qu' nukintaxetsji' pe'ye' iye ekewe' wi'tlijei, qa pa' Dios qa' nenipji' ekewe' qu' naats'e'ej we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek. 19 Pakha' qu' niwu'mfik'i pe'ye' ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía), pa' Dios qa' niwu'mjiik'uifik'i' ek ne' najkak ta'łets pa' witiła'x qa na' witset ham uɬ'axi'i, hik enewe' we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.* 20 Hakha' yiwjutsiqen ekewe' wekwek yit'ij: —Ehe, aje'eł qu' natsam.— Amén, yape ente'nilitju' Yatsat'ax'inij Jesús.* 21 Pa' łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' na'ni'ł ejupkii e'weeki'ł. Amén.

* **22:9** Ap 19:10 * **22:10** Dn 12:4; Ap 1:3; 10:4 * **22:11** Ez 3:27; Dn 12:10 * **22:12** Is 40:10; 59:18; 62:11; Jer 17:10; 25:14 * **22:13** Ap 1:8,17; 21:6 * **22:14** Ap 1:3; 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7 * **22:15** Ap 21:8 * **22:16** Ap 2:28; 5:5; Is 11:1,10; Ro 1:3; Nm 24:17 * **22:17** Ap 21:6 * **22:19** Dt 4:2; 12:32 * **22:20** Ap 1:2; 1Co 16:22